

COMITETUL DE REDACȚIE:

DIMITRIE MACREA (Redactor responsabil);
M. SADOVEANU; BARBU LĂZĂREANU;
G. ISTRATE; N. PASCU

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ* — BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
Institutul de lingvistică. Academia R.P.R. — Telefon 3.85.05

4

1355

1-6

74

1

ANULIV
IANUARIE—FEBRUARIE
1955

[Heavily obscured header text]

	<u>Pag.</u>
<i>VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE</i>	
D. MACREA, Opera lingvistică și filologică a lui Moise Gaster	5
<i>LIMBĂ ȘI LITERATURĂ</i>	
G. IVĂNESCU, Îndrumări în cercetarea morfologiei limbii literare românești din secolul al XIX-lea	19
DESPINA URSU, Probleme de limbă în revista « Romînia literară » din 1855	40
<i>LINGVISTICĂ GENERALĂ</i>	
FÎNUȚA ASAN, Despre legătura dintre limbă și gândire	51
<i>DISCUȚII</i>	
ACAD. AL. ROSETTI, Pentru justa interpretare a limbii textelor noastre vechi	60
G. BELDESCU, Predicatul	65
<i>CRONICĂ</i>	
G. BOLOCAN și C. OTOBÎCU, Creșterea tinerelor cadre — sarcină impor- tantă a comuniștilor	73
<i>CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE</i>	
P. S. KUZNEȚOV, Clasificarea morfologică a limbilor. Editura Universității din Moscova, 1954 (<i>Ariton Vraciu</i>)	77
<i>GREȘELI DE LIMBĂ ÎN PUBLICAȚII</i>	
TEHNICA NOUĂ, nr. 1, 2, 3, 4, 1954 (<i>I. St. Șaroni</i>)	83
În legătură cu limba unei publicații științifice (<i>Dr. A. Chidun</i>)	86
<i>CONSULTAȚII</i>	
Analiza sintactică a frazei (<i>Emilia Harhoiu</i>)	89

100

101

102

103

104

105

106

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

OPERA LINGVISTICĂ ȘI FILOLOGICĂ A LUI MOISE GASTER

DE

D. MACREA

Munca de valorificare a activității lingviștilor și filologilor noștri progresiști din trecut a început să facă unele progrese. A fost valorificată pînă acum opera lui H. Tiktin¹, Gheorghe Șincai² și B. P. Hasdeu³, în cîteva studii apărute în « Limba română » și în « Studii și cercetări lingvistice ». Dar sarcina trasată lingviștilor de către Partidul Muncitoresc Român⁴ de a valorifica rezultatele pozitive ale lingvisticii și filologiei romîne din trecut nu și-a găsit încă locul convenit nici în planurile de lucru ale institutelor Academiei R.P.R. și nici în cele ale catedrelor de lingvistică din universități. Întocmirea de monografii critice asupra operei lingviștilor și filologilor noștri din trecut va trebui să ducă la elaborarea unei istorii a lingvisticii și filologiei romîne, a cărei necesitate este adînc simțită atît pentru pregătirea cadrelor tinere cît și pentru marile mase cititoare. Singura lucrare de acest fel, « Istoria filologiei romîne » a lui Lazăr Șăineanu⁵, se oprește la anul 1895. De atunci, lingvistica și filologia noastră au făcut progrese importante care, împreună cu perioada tratată de Șăineanu, se impun să fie valorificate critic din punctul de vedere al științei marxist-leniniste.

Un aspect important al studiului limbii romîne, cu totul neglijat în anii din urmă, este cel al limbii scrierilor noastre vechi, studiu care constituie

¹ Em. Vasiliu, Din activitatea în domeniul gramaticii a lui H. Tiktin, în « Limba română », nr. 1, 1954, p. 51 și urm.; I. Rizescu, Unele contribuții la reconsiderarea operei lui H. Tiktin, în « Studii și cercetări lingvistice », nr. 3-4, 1954, p. 409 și urm.

² D. Macrea, Gheorghe Șincai, în « Limba română », nr. 2, 1954, p. 13 și urm.

³ D. Macrea, Opera lingvistică a lui B. P. Hasdeu, în « Limba română » nr. 3, 1954, p. 5 și urm.

⁴ Pentru înflorirea lingvisticii în țara noastră, în ziarul « Știința », nr. 2100, 1951.

⁵ Lazăr Șăineanu, Istoria filologiei romîne, București, ed. a II-a, 1895.

obiectul propriu-zis al filologiei, una dintre ramurile de bază ale lingvisticii. În accepțiunea actuală a termenului, « filologul » nu mai este orice învățat care se ocupă cu studii de limbă, ci acela care studiază monumentele vechi de limbă, stabilește împrejurările în care au fost scrise, legătura ce o au cu alte scrieri similare, relevând și explicînd particularitățile lor de limbă și care, făcînd toate aceste operațiuni, este cel mai în măsură să aprecieze valoarea istorică, culturală și estetică a scrierilor vechi.

Importanța studiului limbii și literaturii vechi este deplin evidențiată prin amploarea cercetărilor ce se întreprind în acest domeniu în Uniunea Sovietică. Secția de literatură veche a Institutului de literatură rusă al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice a publicat pînă în prezent zece mari volume în care sînt prezentate și studiate monumentele literare din secolele XI—XVII¹. Secția editează de asemenea o serie intitulată « Monumente literare »² vechi, cuprinzînd ediții științifice de popularizare a scrierilor rusești vechi, destinate unor cercuri largi de cititori.

În 1950 s-a sărbătorit 150 de ani de la apariția primei ediții a « Cîntecului despre oastea lui Igor », cu care prilej s-a organizat o expoziție a numeroaselor ediții ale textului, iar Academia de Științe a Uniunii Sovietice a publicat o culegere de studii referitoare la importanța acestui vechi monument literar³.

Dintre numeroasele editări de texte vechi rusești și studii de filologie apărute în ultimii ani, mai menționăm « Monumentele din secolele XI—XVII despre cnejii Boris și Gleb »⁴, editate de S. A. Bugaslavski, « Pravila rusească »⁵ (începutul secolului al XI-lea), editată de acad. B. D. Grekov, « Lexicul letopiseșilor siberiene din secolul al XVII-lea »⁶ de O. G. Porogova, « Crestomatie pentru istoria limbii ruse »⁷, editată de B. P. Obnorski și S. G. Barhudarov, « Limba documentelor moscovite din secolele XIV—XV »⁸, de O. V. Gorskova, « Povestea vremurilor de demult » (Cronica lui Nestor)⁹, editată de D. S. Lihacev.

La consfătuirea care a avut loc la Institutul de literatură al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice¹⁰ în ziua de 23 mai 1954, profesorul D. S. Lihacev a susținut un important raport ale cărui concluzii sînt:

¹ « Trudî Otdela drevnerusskoi literaturî », 1934 și urm.

² « Literaturnîe pameatniki »

³ « Slovo o polku Igoreve » pod red. Adrianovoi Peret, A.N.SSSR, M.-L., 1950.

⁴ S. A. Bugaslavski, Pam'iatki XI-XVII vv. pro kniaziv Borisa i Gliba. Kiev, 1928.

⁵ B. D. Grekov, Russkaia Pravda. Moscova, 1940.

⁶ O. G. Porogova, Leksika sibirskih letopisei XVII. Moscova, 1952.

⁷ S. P. Obnorski și S. G. Barhudarov, Hrestomatia po istorii russkogo iazîka. Moscova, 1948—1952.

⁸ O. V. Gorškova, Iazik moskovskih gramot XIV-XV vekov. Moscova, 1951.

⁹ D. S. Lihacev, Povesti vremennîh let. Leningrad, 1950.

¹⁰ D. S. Lihacev, Itoghi i perspektivî izuceniia drevnerusskoi literaturî v svete zadaci postroeniia istorii literaturî, în « Izvestiia Akademii Nauk SSSR » otdelenie literaturî iazîka, tom. XIII, fasc. 5, 1954, p. 414-433.

1. Să se restructureze predarea limbii și literaturii ruse vechi în învățământul superior, măriindu-se numărul de ore și introducându-se cursuri și seminarii speciale.

2. Să se prelungească termenul de aspirantură în literatura rusă veche (actualmente de trei ani) cu cel puțin un an, care să fie folosit pentru studierea limbilor slave și antice, a paleografiei și textologiei.

3. Să se intensifice colaborarea cu istoricii.

4. Să se arate în mod critic lipsurile științei burgheze în domeniul studiului limbii și literaturii vechi ¹.

Programul de lucru formulat de D. S. Lihacev este deosebit de instructiv și pentru cercetătorii români din domeniul limbii și literaturii noastre vechi. Necesitatea permanentă de a avea cadre pregătite în această direcție este impusă de faptul că numeroase probleme legate de trecutul nostru cultural și de monumentele noastre vechi de limbă sînt încă nelămurite.

În ultimii ani, Institutul de istorie al Academiei R.P.R. a publicat și continuă să publice, sub conducerea acad. M. Roller, o mare colecție de documente istorice ². Însemnătatea editării acestor documente, dintre care o mare parte se publică pentru întâia oară, este deosebită nu numai pentru istorici, ci și pentru filologi cărora le revine sarcina să le studieze din punctul lor de vedere.

Limba și literatura noastră veche au avut în trecut cercetători de seamă: Timotei Cipariu, B. P. Hasdeu, I. G. Sbiera, Grigore Tocilescu, Moise Gaster, Grigore Crețu, Ion Bogdan, Ion Bianu, I. A. Candrea, N. Cartoian și mulți alții, a căror operă trebuie valorificată critic și continuată în lumina sarcinilor actuale ale filologiei.

Din rîndul acestora ne vom ocupa în cele ce urmează de activitatea lingvistică și filologică a lui Moise Gaster a cărui contribuție este, în general, puțin cunoscută marelui public cititor și care n-a fost just înțeleasă și prețuită, la noi, în vremea lui.

Lipsa unei monografii critice asupra bogatei activități a lui Moise Gaster a constituit o serioasă piedică în cunoașterea și aprecierea justă a muncii excepționale depuse de acest mare savant ³.

Ca și contemporanul său Hasdeu, Moise Gaster (1856—1939) a fost un savant cu preocupări multilaterale, înzestrat cu o mare pasiune de cercetător și cu temeinice cunoștințe despre cultura și limbile popoarelor antice și moderne.

Timp de peste 60 de ani, Moise Gaster a lucrat neîntrerupt, deși în ultima perioadă a activității lui își pierduse cu totul vederea. Numărul lucrărilor lui

---

¹ D. S. Lihacev, Itoghi i perspectivî izuceniia drevnerusskoi literaturî v svete zadaci postroeniia istorii literaturî, în «Izvestia Akademii Nauk SSSR» otdelenie literaturî i iazika tom. XIII, fasc. 5, 1954, p. 414—433.

² «Documente privind istoria Romîniei» Editura Academiei Republicii Populare Romine, 1951 și urm.

³ Monografia întocmită de Elisabetha Mănescu: Doctor M. Gaster, Viața și opera lui. București, 1940, este o lucrare apologetică, fără spirit critic.

se ridică la 282, după cum arată volumul omagial ce i-a fost dedicat de cei mai de seamă filologi, istorici literari, semitologi și folcloriști europeni și de peste ocean, cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani ¹.

Deși lucrările de folclorist, istoric literar și semitolog formează cea mai mare parte a operei lui Gaster, asupra cărora nu ne îndoiim că specialiștii vor întocmi studii amănunțite, activitatea lui în domeniul lingvisticii și filologiei române este deosebit de importantă, ea constituind baza formației lui științifice, care l-a ajutat la interpretarea creațiilor vechi și populare românești și ale altor popoare.

Preocupările filologice și lingvistice ale lui Gaster au izvorât din dragostea lui, mărturisită cu toate ocaziile, pentru limba română și pentru creațiile noastre literare vechi și populare. El a început de tînăr să culegă manuscrise vechi românești pe care, sporindu-le neîncetat, a ajuns să posede una dintre cele mai mari colecții de acest fel. Pasiunea pentru cărțile noastre vechi se întîlnea cu a contemporanilor săi M. Eminescu, B. P. Hasdeu, Gr. Tocilescu, I. Bogdan, care au avut totdeauna pentru Gaster o mare prețuire. Evocînd, către sfîrșitul vieții, amintirile sale despre Eminescu, Gaster scrie: « Am stat multă vreme în legătură prietenească cu Eminescu. Trebuie să mă mărginesc însă numai la o amintire care mi s-a întipărit în minte, și anume:

De cîte ori veneam pe la dînsul citeam cu tot dinadinsul manuscriptele cele vechi și letopisești ce le avea și cîteodată din « Viețile sfinților », căci el nu se sătura de limba veche și frumoasă din aceste texte. Iar cîteodată cînd dădeam de cîte o frază frumos ticluită, el exclama: Ei, Gaster, ce spui ? Așa-i că scrie frumos ?

Am stat uniți mai ales în dragostea pentru limba veche și el se ferea cît se poate să introducă cuvinte noi. Îmi povestea lupta avută cu studenții latiniști din Cernăuți, crescuți de Aron Pumnul, autorul faimosului « Lepturariu ». Aș putea spune că diata lui a fost: scrieți românește » ².

Activitatea științifică a lui Moise Gaster începe în preajma anului 1875, în perioada cînd latinismul, deși deținea încă poziții oficiale, era discreditat în opinia publică prin avîntul literaturii legate de popor și prin direcția științifică introdusă în lingvistica noastră de B. P. Hasdeu, în care Gaster se încadrează de la primele lui manifestări. El se afirmă de la început ca un cercetător la înălțimea cerințelor științifice ale timpului. « Calea științifică, scrie Gaster, cere ca să plecăm de la fapte și numai atunci cînd am adunat un număr de fapte să tragem concluziunea » ³. Ca metodă de interpretare a faptelor, atît în lingvistică cît și în domeniul folclorului, el folosește metoda comparativă istorică, care era cea mai înaintată pentru nivelul de atunci al științei. Deși în opera lui Gaster nu se găsesc decît rare formulări asupra

¹ Gaster Anniversary Volume. Edited by Bruno Shindler, Ph. D. in collaboration with A. Marmorstein, Ph. D., Londra, 1936.

² Vezi « Extemporalul » revista Liceului « M. Eminescu » din București, 1937, nr. 1-2.

³ Vezi recenzie scrisă de Gaster: Fr. Miklosich, Rumänische Untersuchungen, în « Revista pentru istorie, arheologie și filologie », 1883, p. 238.

concepției lui teoretice, din felul său de a trata diferitele probleme speciale se vede totuși limpede poziția lui științifică, pozitivă.

Lucrările lui Moise Gaster asupra limbii române privesc trei domenii principale: fonetica, istoria limbii și editarea de texte vechi românești.

Încă la vârsta de 20 de ani, când studia la Breslau, îl găsim pe Gaster printre colaboratorii citați în fruntea revistei lui Hasdeu « Columna lui Traian », alături de A. Papadopol-Calimah, Al. Odobescu, Grigore Tocilescu, G. Dem. Teodorescu, A. D. Xenopol, P. Ispirescu, Dr. A. Marienescu și alții. În anul 1876 publică în această revistă un scurt articol intitulat « Cîteva rectificări la etimologiile greco-turce și maghiare ale lui Roesler »¹, iar în 1877 o recenzie asupra « Dicționarului turco-arabo-persan » al lui Th. Zenker². Tot ca student începe să alcătuiască un dicționar român-german, ajutîndu-se de dicționarul român-francez al lui Raoul de Pontbriant³, dar această intenție a lui a rămas nerealizată.

În 1877, după studii făcute la Breslau și Leipzig, avînd de profesor pe marele romanist Gustav Groeber, Gaster își trece doctoratul cu un studiu asupra evoluției velarei *c* în limba romînă⁴. Studiul este atît de bine documentat, încît chiar astăzi, după aproape 80 de ani de la apariția lui, sînt puține lucruri de adăugat în problema tratată. El urmărește evoluția velarei *c* în toate categoriile de cuvinte ale limbii romîne — latine, slave, grecești, turcești, maghiare —, în textele vechi și în toate dialectele limbii noastre. Înainte de Gaster nu se ocupase de evoluția consoanelor în limba romînă decît Friedrich Diez⁵, care s-a mărginit numai la elementele de origine latină, și Al. Lambrior într-un mic studiu despre palatalizarea labialelor⁶.

Deosebit de caracteristică pentru poziția științifică a lui Gaster este atitudinea lui limpede și hotărîtă în problema ortografiei, problemă atît de dezbătută în istoria culturii noastre, începînd de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea pînă astăzi.

Adversar al etimologismului latinist în ortografie, Gaster arată însă că temeiurile istorice și sociale ale Școlii ardelenе au fost juste în împrejurările de atunci « cînd falsi învățați — scrie el — călăuziți de sentimente nu tocmai frățești pentru neamul romînesc sau de considerațiuni politice au voit să ascundă sau cel puțin să schimonosească originea poporului și a limbii romîne. Lucru firesc era dar să vie o reacțiune științifică reprezentată de Petru Maior, Clain și Șincai și o reacțiune socială reprezentată de Horia și Cloșca. Ei au luptat

¹ Vezi « Columna lui Traian », 1876, p. 521—524.

² Idem, 1877, p. 298—300.

³ Raoul de Pontbriant, *Dictiunaru romîno-francesu*. București și Göttingen, 1862.

⁴ M. Gaster, *Zur rumänischen Lautgeschichte*. I, Die guturale Tenuis. Inaugural-Dissertation. Halle, 1878.

⁵ Friedrich Diez, *Grammatik der romanischen Sprachen*. Bonn, 1856—60.

⁶ Al. Lambrior, *Du traitement des labiales p, b, v, f, dans le roumain populaire*, în « Romania », 1877, p. 443—446.

pentru o cauză comună, dar fiecare cu arma sa proprie: primii cu condeiul, ceilalți cu spada »¹.

Temeiurile istorice ale latinismului nu justifică însă nicidecum, după Gaster, etimologismul în ortografie. Scriind etimologic, spune Gaster, se urmărea « să nu mai scriem cum vorbim, ci una să scriem și alta să citim ». « Din momentul acela, adaugă Gaster, în care s-a introdus în alfabet un scop cu totul străin de adevărata chemare a alfabetului, acesta a trebuit să fie paralizat »¹. Literale alfabetului, așa cum arată istoria lui, « n-au altă misiune decât a fi purtătoarele gândului și expresiunea materială a sunetelor. Nu se poate adăuga o altă tendință, fără ca principiul scrierii să fie adînc zdruncinat »².

În ceea ce privește romanitatea limbii noastre, aceasta nu trebuie dovedită, precizează Gaster, printr-o ortografie etimologică, « căci chiar în haina chirilică ea a fost recunoscută ca limbă romanică, și Diez, fondatorul filologiei romanice, a pus limba romînă încă de pe la 1836 între celelalte limbi romanice »³. « Neamul romînesc » — scrie Gaster — « s-a afirmat și n-are nevoie de propteli șubrede cum sînt literele slabe [ă și ȳ], iar caracterul limbii romînești, gramatica și dicționarul sînt azi mai presus de orice nedumerire științifică »⁴.

Gaster își definește astfel poziția sa în problema ortografiei care este deplin valabilă și astăzi: « a da alfabetului rolul lui adevărat, a scrie numai cîte un semn pentru fiecare sunet: $a = a$, $b = b$, $\tilde{a} = \tilde{a}$, totdeauna prin unul și același semn »⁵.

La obiecțiunea că ortografia fonetică ar încuraja scrierea dialectală, adică i-ar îndreptăți pe munteni să scrie în graiul lor, pe moldoveni și pe transilvăneni de asemenea în graiurile lor, Gaster răspunde că această teză nu este îndreptățită, deoarece — arată el în mod just — « noi nu ne aflăm astăzi la începutul unei literaturi, ci avem o literatură romînă destul de bogată, fără ca să existe vreo deosebire marcantă între cărțile romînești scrise în Muntenia, în Moldova sau în Transilvania. Avem deja o limbă *literară* care se ridică deasupra diferențelor dialectale și este expresiunea dezvoltării intelectuale a poporului romîn în întregimea sa. Această limbă, adaugă cu însufletire Gaster, să o cultivăm și să o lățim peste toate unghiurile țării romînești, făcînd pe toți părtași aceleiași culturi, aceluiași simțăminte. Dusă pe aripile literelor, slobodă de orice încătușare ortografică, să devină această limbă purtătoare de cunoștințe noi, de avînturi puternice, de năzuințe înalte și atunci dezvoltarea și propășirea neamului romînesc se va oglindi într-o literatură bogată și înaltă ca a altor popoare mari din Europa »⁶.

¹ M. Gaster, Originea alfabetului și ortografia romînă. Conferință. București, 1885, p. 38.

² Ibidem, p. 40.

³ Ibidem, p. 40.

⁴ Ibidem, p. 41.

⁵ Ibidem, p. 41—42.

⁶ Ibidem, p. 43.

Analizînd, în două studii intitulate « Stratificarea elementului latin în limba romînă »¹ și « Elementele nelatine ale limbii romîne »², structura istorică a limbii noastre, Gaster susține, în mod științific, teza romanității limbii romîne. « Elementul constitutiv al limbii romîne, scrie el, este fără îndoială cel latinesc; dar caracteristica lui este modificarea și dezvoltarea acestui element sub înfrîuriri cu totul deosebite de acelea ce au suferit celelalte limbi romanice. Limba romînă ne prezintă în fonologia ei, pe lîngă legi analoage mai cu seamă cu acelea ale dialectelor italiene, încă și fenomene care se deosebesc de cele observate la celelalte dialecte și limbi a căror origine comună este limba latină »³. Partea esențială a vocabularului și părțile esențiale ale flexiunii sînt, arată Gaster, latine. Pe această bază largă se situează în straturi slabe elementele nelatine, « care nu sînt nici ele străine, deoarece fac parte integrantă din limba romînă, fără de care ea nu este de conceput »⁴. Elementele nelatine s-au pătruns treptat în limbă ca urmare a împrejurărilor istorice în care a trăit poporul romîn. Care este proporția exactă a acestor elemente, Gaster se ferește să o spună, deoarece, arată el, vocabularul limbii romîne nu este adunat în întregime, iar etimologia cuvintelor nu este încă stabilită cu precizie. Gaster cunoștea bine « Dicționarul » lui A. de Cihac⁵, pe care îl citează în dese rînduri, dar nu se folosește de statistica acestuia.

Moise Gaster apreciază teoreticește în mod just rolul legilor fonetice în determinarea straturilor de cuvinte de aceeași origine după epocile în care au intrat în limbă, altfel fiind tratate, spre exemplu, cuvintele latine moștenite decît cele împrumutate ulterior. Trecînd însă la studiul concret al stratificării cuvintelor latine în limba noastră, el face numeroase greșeli. Astfel, bunăoară, după Gaster, toate cuvintele romînești de origine latină comune cu albaneza ar proveni în romînă prin intermediul albanezei, printre acestea chiar cuvinte ca *berbece*, *cal*, *în*, *bășică*. Cuvîntul *lighean*, care e turcesc și în romînă și în albaneză, Gaster îl derivă dintr-o formă latină *lagaena*, provenind în romînă de asemenea prin intermediul albanezei.

Pentru cunoașterea evoluției istorice a limbii romîne, Gaster împărtășește însă punctul de vedere înaintat al romanisticii din vremea sa cu privire

¹ M. Gaster, Stratificarea elementului latin în limba romînă, în « Revista pentru istorie arheologie și filologie », anul I, 1883, p. 17—32, 345—356.

² M. Gaster, Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischen, în « Grundriss der romanischen Philologie », ed. I, Strassburg, 1888, p. 407—414. În ediția a II-a a culegerii lui Groeber, apărută în 1905, studiul lui Gaster este înlocuit cu unul mult mai complet scris de Kr. Sandfeld-Jensen, Die nichtlateinischen Bestandteile im Rumänischen, p. 523—534.

³ M. Gaster, Stratificarea elementului latin în limba romînă, în « Revista pentru istorie, arheologie și filologie », anul I, 1882, p. 17.

⁴ Ibidem.

⁵ A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Francfort s/M I: Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes, 1870. II: Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais, 1879.

la necesitatea studierii amănunțite a dialectelor suddunărene ale limbii noastre ¹.

Studii amănunțite asupra dialectelor limbii române din sudul Dunării nu existau în acea vreme, în afară de cele ale lui Franz Miklosich. Ele au fost făcute abia mai târziu, îndeosebi de către Gustav Weigand, Pericle Papahagi, Sextil Pușcariu, Iosif Popovici, Theodor Capidan. Gaster are meritul de-a fi înțeles importanța acestei probleme, făcînd totuși eroarea de a susține că unele asemănări dintre dialectul dacoromîn și aromîn ca, spre exemplu, palatalizarea labialelor, s-ar datora unor imigrări tardive de păstori aromîni în nordul Dunării ².

Cele mai mari merite în cultura romînească și le-a cîștigat Gaster prin opera lui devenită clasică în materie «Crestomatie romînă» ³, care i-a consacrat numele ca filolog și editor de texte vechi.

Publicînd părți din peste două sute de monumente vechi de limbă, începînd din secolul al XVI-lea pînă la 1830 — tipărituri și manuscrise, multe dintre acestea din urmă necunoscute înainte —, Gaster a urmărit, cum însuși mărturisește, «mersul gradat al dezvoltării limbii romînești, cît și nașterea și propășirea literaturii romînești în decursul veacurilor» ⁴.

Textele transcrise cu o minuțiozitate deosebită, glosarul și notațiile gramaticale fac din lucrarea lui Gaster un izvor de cea mai mare valoare pentru cunoașterea procesului de formare și dezvoltare a limbii noastre literare. Nici un filolog romîn nu îmbrățișase pînă atunci un cîmp atît de vast de cercetare. «Analectele» ⁵ lui Cipariu se opresc la anul 1700. Textele publicate de Hasdeu în «Cuvinte din bătrîni» ⁶ privesc mai ales limba secolului al XVI-lea și de la începutul secolului al XVII-lea. În afară de B. P. Hasdeu care a publicat, în 1881, «Psaltirea» lui Coresi din 1577 ⁷, de I. G. Sbiera, care a publicat, în 1885, «Codicele Voronețean» ⁸, și de I. Bianu, care a publicat,

¹ Vezi M. Gaster: Franz Miklosich, Rumänische Untersuchungen, vol. I. Istro — und Mazedorumänische Sprachdenkmäler, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», 1883, p. 236-238.

² M. Gaster, Crestomatie romînă, 1891, p. CVIII—CX.

³ M. Gaster, Crestomatie romînă. Texte tipărite și manuscrise (sec. XVI—XIX), dialectale și populare cu o introducere, gramatică și un glosar romîno-francez. Leipzig-București, 1891, vol I—II.

⁴ Ibidem, p. II (Precuvîntare).

⁵ Timotei Cipariu, Crestomatie sau analecte literare, Blasiu, 1858.

⁶ B. P. Hasdeu, Cuvinte din bătrîni, București, Tom. I, 1878, Tom. II 1879, Tom. III, 1881.

⁷ Diaconul Coresi, Psaltirea, publicată romînește la 1577 de... Reprodușă cu unu studiu bibliografic și un glosaru comparativu de B. Petriceicu-Hasdeu. Tomulu I: Textulu. București, 1881.

⁸ Ion al lui G. Sbiera, Codicele Voronețean, cu un vocabulariu și studiu asupra lui. Cernăuți, 1885.

în 1889, în facsimile, « Psaltirea Scheiană »¹, alți filologi români, ca Lambrior, Erbiceanu, Tocilescu, publicaseră doar fragmente de limbă veche.

Alături de texte religioase și istorice, Gaster reproduce numeroase texte din cărțile vechi populare, din dialectele aromân și istroromân, din graiurile regionale dacoromîne și din literatura populară orală, a cărei limbă, scrie el, este « oglinda neștirbită a graiului viu, neinfluențată și neschimbată, care singură ne permite a urmări dezvoltarea adevărată a limbii romînești »².

Această impunătoare lucrare i-a absorbit lui Gaster zece ani de muncă stăruitoare. « Numai acei care s-au îndeletnicit cu o lucrare ca cea de față, mărturisește el, vor ști să pretuiască munca întrupată în această carte; și bătut cum am fost de valurile acestei lumi n-ași fi dus-o la capăt de n-ar fi fost o muncă de dragoste »³.

Cunoscutul romanist Gustav Weigand apreciază astfel meritele lui Gaster ca autor al acestei lucrări: « Pe lângă cunoașterea temeinică a întregului material, Gaster posedă simțul practic necesar lingvistului, reușind să realizeze o operă impunătoare, dovadă a unei minunate energii și perseverențe »;⁴ iar romanistul francez Émile Picot scrie în revista « Romania »: « Publicarea acestei culegeri, la care Gaster a lucrat timp de zece ani, poate fi considerată ca un eveniment de toți aceia care se ocupă cu studiul limbilor romanice. Eram îndreptățiti să așteptăm mult de la savantul editor și așteptarea cititorului nu a fost înșelată. Cei care au făcut cercetări asupra vechilor cărți bisericești știu cât sînt ele de rare. Nici una nu este lipsită de mutilări, încît uneori este foarte greu să-i afli titlul și să identifice ediția. Manuscrisele, al căror catalog n-a fost încă întocmit, nu au fost mai puțin maltratate. Îți trebuie un adevărat curaj pentru a scormoni volumele prăfuite, adunate în muzeele din București și în Biblioteca Academiei Romîne. În așteptarea ca aceste colecții să fie descrise cum se cuvine, Gaster are marele merit de a le fi cercetat; mai mult, el a adunat o serie importantă de lucrări tipărite și manuscrise și a extras din bibliotecile publice și din propria sa colecție un ansamblu de texte de cea mai mare valoare »⁵.

Primită cu astfel de elogii de către specialiștii străini, « Crestomatia » lui Gaster a fost întâmpinată la noi în țară nu numai cu răceală, ci de-a dreptul cu ostilitate, izvorită atît din considerațiuni naționaliste, cît și din lipsa de înțelegere pentru lucrări de acest fel. În această privință este cu totul caracteristic raportul ridicol făcut, în numele comisiei de premiere a secției literare a Academiei Romîne, de către academicianul din acea vreme, Nicolae Ionescu. Neînțelegînd nimic din natura lucrării, Nicolae Ionescu a văzut în ea doar o

¹ Psaltirea Scheiană, publicată de I. Bianu. Tom. I: Textul în facsimile și transcriere cu variantele din Coresi (1577). București, 1889.

² M. Gaster, Crestomatie romînă, 1891, p. IV (Precuvîntare).

³ M. Gaster, Crestomatie romînă, 1891, p. XII (Precuvîntare).

⁴ Vezi G. Weigand, în « Zeitschrift für romanische Philologie », XVI Band, 1892, 1—2 Heft, p. 165—168.

⁵ Vezi Émile Picot, în « Romania », 1892, p. 113.

compilație. El scrie : « din cele 1029 pagine ce compun cartea, 754 pagine sînt extrase din texte și documente, 186 formează un glosar, 33 pagine gramatică, 50 introducere și 6 pagine precuvîntare: prin urmare numai vreo 50 de pagine sînt proprii ale autorului. El nu spune cum s-a format limba romînă, cum s-a dezvoltat înainte de a fi opresă de slavoni, ci vorbește de ea numai de la anul 1560, de cînd s-a scuturat de influența slavă. Prin urmare, încheie raportorul, cartea fiind mai mult o compilare, nu poate fi premiată »¹. Aprecierile lui Nicolae Ionescu au fost împărtășite de întreg forul academic al vremii în care mentalitatea latinistă și șovină era încă dominantă, « Crestomatia » fiind respinsă de la premiere, după cum arată procesul verbal al ședinței, « prin sufragiul tuturor membrilor prezenți ai comisiunii »².

Desigur, opera lui Gaster ca editor de texte vechi nu este lipsită de greșeli de amănunt în ceea ce privește transcrierea unor forme și datarea unor texte³. Dar asemenea lipsuri sînt explicabile într-o lucrare de acest fel. Greșeli de transcriere ca și de datare a făcut și Hasdeu⁴. Aceste mici umbre ale « Crestomatiei » nu pot întuneca însă lumina pe care ea o aruncă asupra trecutului nostru cultural. După mai bine de șaizeci de ani de la apariția ei, această lucrare este indispensabilă pe masa de lucru a oricărui cercetător al limbii și literaturii noastre vechi. Ca și Hasdeu, prin « Cuvinte din bătrîni », Gaster a dat prin « Crestomatia » sa un mare impuls culegerii și publicării textelor noastre vechi de limbă. Printre operele care au continuat munca lui Hasdeu și Gaster în acest domeniu, amintim în primul rînd impunătoarea « Bibliografie romînească veche » a lui I. Bianu și Nerva Hodoș⁵.

O latură importantă a activității lui Gaster ca om de știință, asupra căreia credem necesar să insistăm, este patriotismul lui militant. Gaster a iubit cu pasiune pămîntul romînesc, trecutul nostru istoric, exprimîndu-și cu fiecare prilej prețuirea pentru calitățile poporului nostru și încrederea în viitorul lui.

« Cartea aceasta — scrie Gaster în 1883, în prefața lucrării sale « Literatura populară romînă » — are ca scop principal modificarea opiniunii generale în favoarea noastră, despre starea culturală a poporului romîn, adică de a arăta că poporul nostru stă pe aceeași înălțime a culturii pe care stau celelalte popoare ale occidentului »⁶.

¹ Vezi « Analele Academiei Romîne », secția literară, seria II, anul XV, ședința din 8 martie 1893, p. 239.

² Ibidem, p. 239.

³ Vezi recenzia lui Aron Densusianu în revista « Critică literară » Iași, 1893, p. 163-178.

⁴ Vezi Demostene Russo, Studii bizantino-romîne. București, 1907 și Studii și critice, București, 1910.

⁵ Bibliografia romînească veche. București, vol. I (1508-1716), 1903, publicat de Ioan Bianu și Nerva Hodoș; vol. II (1716-1808), 1910, publicat de Ioan Bianu și Nerva Hodoș; vol. III (1809-1830), fasc. 1 și 2, 1912-1936, publicat de Ioan Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu; vol. IV (Adăogiri și îndreptări), 1944, publicat de Ioan Bianu și Nerva Hodoș.

⁶ M. Gaster, literatură populară romînă, București, 1883, prefață, p. V.

« Poporul român, continuă Gaster, a șezut la aceeași masă deopotrivă cu toate celelalte popoare moderne, s-a hrănit cu același nutremînt, s-a adăpat dintr-același izvor și literatura populară romînă formează o verigă în lanțul de aur ce leagă popoarele între dînsele »¹.

Această dragoste caldă pentru cultura noastră populară, pentru limba veche a cărților bisericești, a hrisoavelor și cronicilor și munca lui închinată culturii noastre n-au putut totuși înfrînge miopia șovină a unor contemporani care l-au prigonit pe Gaster pentru unicul motiv că era evreu. În raportul făcut Academiei despre « Literatura populară romînă » — care este cea dintîi istorie științifică a literaturii noastre populare și a cărei valoare a fost recunoscută chiar de la apariție de romanistul danez Kristian Nyrop ca fiind o mare noutate în domeniul cunoașterii literaturilor romanice², — raportorul academic se arată surprins de afirmația lui Gaster că poporul român ar sta pe aceeași treaptă de cultură cu celelalte popoare, deoarece — scrie el în raport — « aceasta poate fi adevărat numai cu referire la clasele inferioare ale poporului unde, în genere, la toate națiunile, cultura intelectuală cu greu și puțin străbate »³.

Dar atitudinea cea mai ostilă față de Gaster a avut-o politicianul liberal Dimitrie Sturdza, cunoscut prin vederile lui politice înguste și prin caracterul lui meschin. Sturdza susținuse că numele topice *Turnu-Severin* și *Caracal* ar proveni de la numele împăraților romani Severus și Caracalla. Într-o conferință publică ținută în 1885, Gaster a rectificat aceste etimologii naive, arătînd că *Severin* este cuvîntul slav *severinŭ*, care însemnează « de nord » sau « de mieznoapte » (deci *Turnu-Severin* însemnează « turnul de la nord » sau « de la mieznoapte »), iar *Caracal* este un nume de origine cumană, însemnînd « turnul sau cetatea neagră » (*kara* « negru », *kale* « turn, cetate »)⁴. Contrariat de această argumentare științifică, Dimitrie Sturdza, pe atunci ministru al învățămîntului în guvernul liberal, îl expulzează din țară pe Gaster, care, fiind evreu, deși se născuse și crescuse în România, nu se bucura, după legile de atunci ale țării, de cetățenia romînă. Expulzarea s-a făcut de o dată cu a altor cîțiva intelectuali evrei și cu a unui grup de șase ziariști romîni din Transilvania (N. Ciurcu, A. Ciurcu, I. Droc Bănciulescu, Ocășeanu, Secășeanu, Corneanu)⁵ care își căutaseră refugiu politic în vechiul regat. Din calcule personale de politician înrăit, Dimitrie Sturdza n-a ținut seama nici de patriotismul transilvănenilor, nici de devotamentul lui Gaster pentru poporul și cultura noastră, ci i-a obligat pe toți să părăsească țara în decurs de 24 de ore.

¹ M. Gaster, *Literatura populară romînă*. București, 1883, prefață, p. VI.

² Vezi recenziile scrise de Kristian Nyrop în revista « Romania » 1885, reproduse și în traducere romînească în revista « Contemporanul », mai-iunie 1885, p. 463-470.

³ Vezi « Analele Academiei Romîne » secția literară, anul V, 1883, ședința din 10 aprilie.

⁴ M. Gaster, *Nomenclatura topică a județului Vilcea*, în « Buletinul Societății Geografice Romîne », 1885, p. 115-138.

⁵ Vezi Elisabeta Mănescu, Dr. M. Gaster. Viața și opera sa. București, 1940 p. 51, 53.

Hotărîrea de expulzare a lui Gaster a fost determinată desigur și de sentimentele democratice ale acestuia care era colaborator la periodicele progresiste ale vremii: « Contemporanul » și « Drepturile omului ».

Ziarul « Drepturile omului » din 22 octombrie 1885 descrie astfel scena plecării lui Gaster din țară: « Timpul plecării apropiindu-se, un mare număr de persoane au ocupat peronul gării de la un capăt la altul. Dl. dr. Gaster purta pe pieptul său, cu multă mîndrie, medalia « Bene-merenti » ce i-a fost oferită pentru meritele sale literare. Dl. Ioan Anastasiade a venit să-l salute pe dl. Gaster; dînsul l-a sărutat zicîndu-i: « Sper că te vei întoarce în curînd; știu că inima d-tale simte romînește ».

Plîsetele părinților, copiilor, soțiilor și rudelor au produs asupra numerosului public o impresie penibilă¹.

Stabilit, după expulzare, la Londra, Gaster continuă să poarte același interes activ problemelor culturii romînești. În scrisul și activitatea sa publică nu s-a manifestat nici o dată vreo urmă de resentiment la adresa țării și nici chiar a oamenilor care l-au îndepărtat de un pămînt pe care l-a iubit cu pasiune. Dimpotrivă, Gaster a continuat să scrie în publicațiile din străinătate despre creațiile folclorice ale poporului nostru, să copieze texte vechi romînești din bibliotecile străine și să vorbească despre țara noastră cu aceeași dragoste ca și înainte. În marea colecție « Grundriss der romanischen Philologie », editată de Gustav Groeber cu colaborarea celor mai de seamă romaniști ai timpului, Gaster publică, sub titlul « Literatura romînă »², un lung studiu asupra literaturii noastre vechi, religioase, istorice și populare, care în acea vreme era puțin cunoscută în străinătate sau greșit prezentată prin lucrări ca cea a lui W. Rudow³, apărută cu cîțiva ani înainte de lucrarea lui Gaster. Dar nici în limba romînă nu existau pe acea vreme decît slabe încercări de istorie a literaturii romîne, ca cele publicate de Aron Densusianu⁴, V. A. Urechea⁵, I. Nădejde⁶ sau Alexandru Philippide⁷. Gaster are și în această privință meritul deosebit de a fi dat lumii științifice din străinătate cea dintîi istorie științifică a literaturii noastre de pînă la 1830.

Moise Gaster a ținut permanent legături științifice cu țara urmărind îndeaproape dezvoltarea mișcării lingvistice din Romînia asupra căreia a publicat, în 1897, un documentat studiu în revista lui Karl Vollmöller « Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie », în care ana-

¹ Vezi ziarul « Drepturile omului » din 22 octombrie 1885.

² M. Gaster, Geschichte der rumänischen Literatur, în « Grundriss der romanischen Philologie », herausgegeben von G. Groeber, Band II, Abt. III, Strassburg, 1901, p. 262-428.

³ W. Rudow, Geschichte der rumänischen Schriftums bis zur Gegenwart. Wernigerode, Leipzig, 1892—1894.

⁴ Aron Densusianu, Istoria limbii și literaturii romîne. Iași, 1885.

⁵ V. A. Urechea, Schiță de istoria literaturii romîne, partea I, București, 1885.

⁶ I. Nădejde, Istoria limbii și literaturii romîne. Iași, 1886.

⁷ Alexandru Philippide, Introducere în istoria limbii și literaturii romîne. Iași 1888.

lizează toate lucrările de lingvistică și filologie apărute la noi între 1891—1896.

În 1893, Gaster pregătește, pe baza manuscrisului descoperit la British Museum, o ediție a « Tetraevanghelului lui Radu de la Mănăcești », care i se tipărește în țară în 1895, dar care, din motive meschine, a fost difuzată abia în 1929 sub titlul greșit de « Tetraevanghelul diaconului Coresi ».

Cercetător neobosit al culturii noastre vechi și populare și patriot nedezmintit, Gaster publică, după plecarea lui din țară, zeci de studii despre cultura românească veche și despre folclorul românesc, și ține, în special în timpul primului război mondial, numeroase conferințe despre drepturile naționale ale poporului român.

Ca o recunoaștere a marilor servicii aduse țării noastre în străinătate, Gaster este invitat oficial în țară, în 1921, de către Ministerul Cultelor din acea vreme.

Primit cu onoruri oficiale, Gaster ține, cu acest prilej, în principalele orașe ale țării, o serie de conferințe despre cercetările lui asupra folclorului românesc, presa timpului înregistrând vizita sa ca un eveniment de seamă prin numeroase articole și fotografii.

Aceeași satisfacție i-o acordă mai târziu și Academia Română, care, în 1929, îl alege cu unanimitate de voturi membru onorar¹.

În răspunsul lui de mulțumire către Academie, Gaster spune: « Aceasta este răsplata cea mai mare pentru o muncă fără preget desfășurată în cursul acestei vieți plină de dor și dragoste pentru limba și literatura românească »².

Printre ultimele manifestări de dragoste ale lui Gaster pentru cultura românească, menționăm acceptarea propunerii făcute, în 1936, de Nicolae Titulescu de a ceda bogata lui colecție de cărți și manuscrise vechi, religioase, istorice și populare Academiei Române, pentru o sumă foarte modestă în raport cu ofertele ispititoare pe care le primise de peste ocean³.

Gaster nu s-a despărțit de comoara lui de manuscrise cu inimă ușoară. « Pentru mine, scrie el, aceste manuscripte reprezintă mai mult decât numai cuprinsul lor. Ele au fost tovarășii mei de pribegie! În cursul acestor cincizeci de ani în care au stat cu mine aici erau pentru mine un izvor de alinare sufletească; le-am citit și răscitit și de câte ori le citeam sau mi se citeau [după ce orbise], spuneam prietenului meu: « Acum sintem acasă ».

Bine că s-au întors acum acasă, decât să rămână în străinătate. Asta îmi este mângâierea. Știu de asemenea că acolo vor fi, pe de o parte, îngrijite cu aceeași dragoste cu care le-am îngrijit eu aici, pe de altă parte, după cum ne-am în-

¹ Vezi « Analele Academiei Române », secția literatură, seria III, ședința din 30 mai 1929.

² Vezi « Analele Academiei Române », secția literatură, seria III, ședința din 20 septembrie 1929.

³ Vezi Dan Șimonescu, Colecția de manuscrise M. Gaster din Biblioteca Academiei Române, în « Viața Românească », anul 32 (1940), p. 26-32.

teles, ele vor rămîne nedespărțite, vor forma un bloc și vor rămîne în veci « Colecția Gaster »¹.

Cele aproape 750 de texte ale « Colecției Gaster », dintre care cea mai mare parte nu au fost publicate, constituie un izvor prețios pentru cercetătorii trecutului nostru cultural. « Voi fi fericit, scrie Gaster, să știu că și colecția mea le va fi de ajutor, spre binele țării și spre propășirea științei românești »².

Moise Gaster a murit în 1939, la vârsta patriarhală de 83 de ani, într-o împrejurare simbolică. El se ducea la Cambridge unde urma să țină o conferință despre folclorul românesc³. Ultimul act al vieții lui a fost închinat țării pe care a fost silit să o părăsească, dar pe care el a considerat-o totdeauna ca adevărata lui patrie.

În lumina sarcinilor de astăzi ale studiului limbii și literaturii noastre vechi, lucrările temeinice făcute cu răbdare și competență de savanți ca Gaster își păstrează o mare actualitate. Deși de la apariția lor au trecut zeci de ani, ele nu s-au învechit, seriozitatea cu care au fost lucrate putînd servi nu numai de îndemn ci și de model, pentru cei care trebuie să întocmească astăzi astfel de lucrări.

Activitatea filologică a lui Gaster, patriotismul lui statornic și actualitatea permanentă pe care preocupările lui o au în cultura noastră îi mențin cu cinste locul pe care el a reușit să și-l cucerească în istoria dezvoltării noastre culturale.

---

¹ Vezi Dan Simonescu, Colecția de manuscrise M. Gaster din Biblioteca Academiei Romîne, în « Viața Romînească », anul 32 (1940), p. 27.

² Ibidem, p. 28.

³ Vezi N. Cartoian, Amintiri despre Gaster, în A. Pann, Povestea vorbei, Craiova, 1943, ed. a II-a.

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

ÎNDRUMĂRI ÎN CERCETAREA MORFOLOGIEI LIMBII LITERARE ROMÎNEȘTI DIN SECOLUL AL XIX-LEA

DE

G. IVĂNESCU

§ 1. S-a arătat de mai multe ori că cercetarea limbii literare românești, în special a celei moderne, a fost lăsată de lingviștii români pe ultimul plan. Nu avem încă o lucrare în care să se fi înregistrat și clasificat faptele cronologic și după natura lor, și în care să se fi încercat a se prinde, măcar în linii mari, formarea și evoluția limbii literare românești. Nu sîntem lămuriiți nici măcar asupra perioadelor de dezvoltare a limbii noastre literare, și cu atît mai puțîn asupra limitelor dintre ele, deși se pare că toată lumea face distincție între o limbă veche și una nouă. Epoci întregi din dezvoltarea limbii noastre literare stau complet necunoscute și astăzi în fața noastră, singura epocă mai bine cunoscută fiind aceea a secolului al XVI-lea.

Cîteva observații interesante despre epocile ulterioare a făcut G. Ibrăileanu în cursurile sale netipărite, de « Istoria literaturii romîne moderne » ținute la Universitatea din Iași, începînd din 1909, în special în cel închinat epocii 1780—1840, pe care criticul ieșean o numea epoca Conachi. Din nefericire, Ibrăileanu n-a avut timpul necesar pentru a înjgheba un text definitiv al cursurilor sale universitare; în ce privește cursul pomenit, ca și cel consacrat epocii dintre 1840 și 1880, numită de Ibrăileanu epoca Alecsandri, sîntem obligați a pleca numai de la textul redactat și litografiat de acad. I. Iordan în 1909—1911, pe cînd era student al Universității din Iași. Editările litografice ulterioare ale acestor cursuri reiau de fapt acest text, așa încît numai datorită muncii din anii de studenție ai acad. I. Iordan s-a pus la îndemîna contemporanilor și s-a salvat pentru posteritate un adevărat monument de gîndire în domeniul istoriei limbii noastre literare și al literaturii romînești moderne. Periodizarea justă a literaturii noastre, clasificarea scriitorilor din fiecare epocă după carac-

teristicile operelor lor și explicarea acestor opere prin apartenența de clasă a scriitorilor constituie numai unele din calitățile cursurilor de istorie literară ale lui Ibrăileanu. Cu revizuirii de ordin formal și cu unele completări necesare pentru o operă atât de veche, aceste cursuri ar trebui astăzi tipărite, pentru toată bogăția de idei cuprinsă în ele și pentru viziunea originală și în mare parte justă asupra dezvoltării literaturii noastre moderne. Acolo Ibrăileanu a trasat și o istorie a limbii literare românești, care, deși cere corectări și completări, rezolvă unele probleme ale dezvoltării limbii literare românești.

Ceva mai târziu, după primul război mondial, O. Densusianu, în cursuri de asemenea netipărite, ținute la Universitatea din București, despre «Evoluția estetică a limbii române», s-a ocupat cu un domeniu de fapte mai restrâns: numai cu aspectele estetice ale limbii literare românești, nu și cu însăși formarea și evoluția acestei limbi literare, în «materialitatea» ei. Este drept că, după cercetătorul pomenit, nu se poate face distincție între faptele lingvistice considerate în «materialitatea» lor și valorile estetice ale acestor fapte, adică utilizarea lor estetică, întrucît, după părerea sa, s-au impus scriitorilor și mulțimilor numai acele fapte de limbă care erau simțite de toți ca mai frumoase. Dar, oricum a gândit Densusianu asupra limitelor esteticului în limbă, el s-a ocupat mai ales de fapte marginale istoriei limbii literare, întrucît înainte de toate trebuie studiat sistemul lingvistic, organismul lingvistic în evoluția sa, și apoi valorile estetice ale diferitelor elemente ale acestui sistem, măiestria cu care aceste elemente sînt utilizate de diferiții scriitori sau de indivizii vorbitori. Valorile estetice ale faptelor de limbă și elementele limbii care au numai o funcție estetică nu pot fi stabilite decît după ce s-a fixat și descris organismul însuși al limbii, și de aceea încercarea lui Densusianu de a trasa liniile evoluției estetice a limbii române n-a dus la rezultatele la care duce de fapt, făcută mai sistematic.

O serie de interesante observații asupra limbii literare românești din epoca modernă găsim și la acad. Iorgu Iordan, «Limba română actuală», ed. a II-a, București, [1947], deși autorul își propusese să studieze numai limba română dintre cele două războaie mondiale. Multe din constatările făcute de autor sînt de fapt valabile și pentru limba literară din secolul al XIX-lea, și-și găsesc adevărata explicație numai în cadrul proceselor care au avut loc în limba literară din acel timp. Astfel, ca să dau cîteva exemple, faptul constatat de I. Iordan, p. 29 — 31, că numai neologismele terminate în *-agiu* (ca *avantagiu*) au și forme de origine franceză, terminate în *-aj* (ca *avantaj*), nu și neologismele terminate în *-egiu* (ca *privilegiu*), se explică prin uzul unor scriitori din secolul trecut, care au întrebuințat formele în *-aj* alături de cele în *-egiu*, și care vor trebui identificați. E semnificativ faptul că *-aj* se găsește și la un scriitor ca Heliade Rădulescu, care, ca un italianizant ce era, ar fi trebuit să prezinte numai forme în *-agiu*. Tot așa, faptul că verbe neologisme de origine latină și romanică, precum *a prefera* și *a preferi*, *a repeta* și *a repeți* etc.

(v. p. 130—131), au o dublă formă, adică o dublă conjugare, I-a și a IV-a deși în latină erau de a III-a, se explică prin diversele curente de adaptare a neologismelor, care s-au manifestat la noi în veacul trecut: formele în *-a*, de origine franceză, se datoresc scriitorilor ce au reprezentat această influență, iar celelalte, în *-i*, se explică, cum a arătat însuși I. Iordan, prin intelectualii care luau ca model cuvintele românești populare înrudite: *a suferi* și *a peți*. Și dacă Heliade Rădulescu propunea (vezi mai jos, § 5) forma întrucîtva deosebită de cea de azi *a repeți*, vom găsi la Maiorescu, « Critice », 1874, p. 328: forma de azi: *s-au repețit*. Va trebui să căutăm, printre scriitorii veacului trecut, pe cei care au reprezentat în scris romînesc tendințele despre care am vorbit aici. Adesea acad. Iordan însuși citează, alături de faptele de limbă contemporane, și fapte din limba literară a secolului trecut, cum vom avea ocazia să constatăm mai jos.

Recent, Tudor Vianu a publicat, în revista « Limba romînd », 1954, nr. 4, un luminos articol intitulat: « Din problemele limbii literare romîne a secolului al XIX-lea », în care s-au arătat mai clar ca oricînd unele din liniile principale de dezvoltare a limbii literare romînești în secolul al XIX-lea.

Lucrarea mai veche, a lui P. V. Haneș, « Dezvoltarea limbii literare [romînești] în prima jumătate a secolului al XIX-lea », București, 1904, retipărită fără schimbări în 1927, cuprinde un material destul de bogat, dar autorul nu l-a clasificat și explicat bine întotdeauna și n-a tras concluziile care se impuneau: liniile generale ale dezvoltării limbii literare din secolul al XIX-lea au rămas în multe privințe neclare și după aceea.

Îndreptările metodologice ce vor fi expuse aici constituie o examinare de metode și o trasare a unui plan de muncă și pentru autor. Drept vorbind, nici nu avem a face numai cu niște indicații metodologice. O lucrare ca cea de față are și alt rost: ea trebuie să dea indicații asupra faptelor care trebuie culese din texte. Și întrucît această lucrare se limitează numai la faptele morfologice, care nu sînt prea numeroase, se poate încerca aici chiar o enumerare a celor mai importante dintre ele sau a unora care reprezintă tipuri diverse. Procedînd astfel, lucrarea de față va deveni și mai folositoare cercetătorilor limbii literare romînești din secolul al XIX-lea. Se va vedea însă că esențialul nu e numai înregistrarea și clasificarea acestor fapte. Va trebui să se procedeze și la explicarea lor, și atenția noastră se va îndrepta și asupra acestui fapt, cu atît mai mult cu cît în această privință sînt necesare îndrumări metodologice în sens strict, căci complexitatea faptelor îngreunează foarte mult posibilitatea de explicare. De aceea lucrarea de față, cu tot caracterul ei metodologic, se transformă de fapt într-o lucrare, — e drept că provizorie, — asupra morfologiei limbii literare romînești a secolului al XIX-lea.

§ 2. Timp de aproape un secol de pe la 1780 pînă pe la 1880, limba literară romînească a fost supusă unui proces de perfecționare și îmbogățire

din partea scriitorilor români, care încercau să exprime în ea gândirea și sentimentele omului modern, ceea ce a dus la multe schimbări ale limbii literare. Nu e acum timpul să arătăm bazele sociale ale acestor transformări lingvistice. Vom spune numai că în aceeași epocă s-a petrecut și lupta de înlăturare a feudalismului și de creare a statului burghez român. Luînd ca model limbile literare ale popoarelor cu o cultură mai veche, scriitorii din acel timp căutau să creeze din limba romînească un instrument cît mai adaptat pentru comunicare și expresie. Modul în care însă acești scriitori credeau că trebuie schimbată și îmbogățită limba literară, varia mult de la unul la altul și s-a cristalizat în fiecare provincie în curente deosebite, adesea chiar în cadrul aceleiași provincii în mai multe curente. Toți își puneau problema creării limbii literare unitare a poporului român, adică a limbii naționale, încă neexistentă pînă atunci, dar fiecare o înțelegea altfel. Prin traduceri, prin opere originale, prin manuale școlare, prin textele de legi, prin presă, prin gramatici și dicționare chiar, fiecare curent își realiza limba pe care o voia, iar masele de intelectuali din fiecare provincie își însușeau în mare parte modul de a vorbi și de a scrie al reprezentanților cu autoritate ale curentelor de limbă ce se luptau unul cu altul. Oricît de aberante erau unele dintre aceste sisteme, susținătorii lor nu s-au putut abate total de la limba poporului, care constituia baza pe care se ridica orice sistem. Din toată această frămîntare, din toată această luptă a ieșit, spre sfîrșitul epocii pomenite, o limbă literară nouă, acceptată cu mici variații de toată lumea. Cum era și de așteptat, au învins curentele care reprezentau bunul simț, adică acelea care nu nesocoteau de loc limba poporului. Această limbă, care a rămas după aceea relativ neschimbată, e limba pe care o vorbim și o scriem și astăzi, e limba literară modernă. Cel care vrea să studieze morfologia acestei limbi studiază de fapt formarea limbii literare romîne moderne, limbii romîne naționale.

Metoda primă, fundamentală a cercetării limbii literare a secolului al XIX-lea se reduce la o comparație între limba nouă și cea veche. Studiile de pînă acum asupra limbii noastre literare se mărginesc de obicei a descrie formele limbii vechi, fără raportarea la cele moderne, sau formele limbii moderne, fără raportarea la cele vechi. De aceea ele nici n-au constatat procesele care au avut loc la începutul limbii moderne, cu atît mai puțin au arătat ele geneza formelor caracteristice limbii noi sau timpul pătrunderii acestor forme între normele limbii literare. Numai cine știe că în limba veche erau normale și singurele întrebuițate fapte ca *ei cînta, ei vedea, el au făcut* etc., poate să vadă că, în trecerea de la limba veche la cea nouă, au avut loc unele schimbări morfologice ale imperfectului și perfectului compus. El va căuta apoi să stabilească timpul și locul apariției acestor schimbări ale limbii literare, — aceasta înseamnă a arăta la ce scriitori au apărut ele întîi și în ce scrieri ale lor, — și după aceea va căuta să arate geneza acestor schimbări. Cel care studiază morfologia limbii literare romînești din epoca modernă,

de altfel întocmai ca și cel care studiază fonetica, sintaxa și lexicul, va putea apoi arăta direcțiile generale ale schimbării morfologice a limbii. Noi vom căuta să luăm în discuție aici mai ales faptele morfologice neglijate pînă astăzi de lingviștii romîni sau acelea asupra cărora avem de spus lucruri noi, și vom încerca să le dăm o explicație, să arătăm sensul apariției și succesului lor în limba literară. Procedînd astfel, nu numai vom atrage atenția cercetătorilor asupra unor fapte esențiale din dezvoltarea limbii romîne literare, dar vom da și un exemplu practic de metodologie a acestor cercetări.

Practic, comparația limbii noi cu limba veche, se reduce pentru orice cercetător care parcurge textele din secolul trecut, la două operații: pe de o parte, la constatarea deosebirilor dintre limba textelor și limba mai veche, care trebuie bine cunoscută, pentru a se putea vedea cum a luat naștere cea nouă; pe de alta, la constatarea deosebirilor dintre limba textelor și limba de azi. Deosebirile față de limba veche se explică fie prin pătrunderea în limba literară a unor fapte de limbă care pînă atunci fuseseră numai populare sau familiare, fie prin împrumut din vreo limbă străină de cultură, fie prin însuși actul de creație al unui scriitor sau gramatic. (Și această ultimă ipoteză, care pare pentru moment curioasă, se verifică în unele cazuri). Deosebirile față de limba de azi se explică fie ca o transmisiune din limba veche, în virtutea tradiției literare, — și se va constata că limba literară a secolului al XIX-lea merge în atîtea privințe cu limba veche, — fie prin pătrunderea în limba scrisă, cu sau fără intenția de a deveni literare, a unor fapte populare, fie prin modul divers de a adapta neologismele sau de a crea elemente lingvistice noi. Extragerea materialelor trebuie făcută pe baza operelor tuturor scriitorilor importanți, dar și pe baza manualelor și a periodicelor, a textelor de legi, a proclamațiilor etc., pentru că numai în felul acesta se va putea constata pînă la ce dată se mai utiliza un fapt din limba veche și la ce dată apar în limba literară inovațiile ce caracterizează limba modernă. Vor trebui cercetate și gramaticile care au avut mare influență asupra publicului, precum e aceea a lui I. Heliade-Rădulescu (« Gramatică romînească », [Sibiu], 1828).

Două sînt marile probleme pe care le pune procesul complicat de trecere de la limba veche la limba nouă : 1) cum s-a produs modernizarea limbii, adică transformarea ei într-un instrument de comunicare și expresie, care, rămînînd cît mai apropiat de limbajul poporului, să fie totuși la înălțimea culturilor moderne; și 2) cum s-a produs unificarea limbii, cu toate că s-a plecat de la o limbă literară deja diferențiată pe regiuni și cu toate că încercările de modernizare s-au făcut adesea în sens divergent. Aceste două probleme sînt determinate de cele două mari procese care le putem distinge în dezvoltarea limbii literare din acel timp. Cele două probleme însă nu se pot trata separat, cum nici cele două procese nu se pot separa de fapt unul de altul. O separare a lor nu este posibilă decît în idee și e dictată de nevoia de organizare, de sistematizare a materialului, de nevoia de a vedea sensul dezvoltărilor. Pînă

acum însăși trecerea de la limba veche la cea nouă a fost neglijată de unii cercetători. Sperăm că faptele invocate în lucrarea de față vor convinge pe oricine că epoca despre care am vorbit separă două faze fundamentale ale limbii noastre literare. S-a crezut pînă acum că procesul de modernizare a limbii a fost aproape exclusiv de ordin lexical și a constat mai ales din împrumutarea a nenumărate neologisme și din crearea a nenumărate calcuri lingvistice. Vom arăta aici că această modernizare a avut loc și pe plan morfologic. Procesul de unificare a limbii românești, care are loc în secolul al XIX-lea, de asemenea a fost neglijat de unii cercetători, anume de acei care, ca J. Byck « Studii și cercetări lingvistice », V, 1—2, p. 32 (în articolul « Vocabularul științific și tehnic în limba română din secolul al XVIII-lea ») pun în secolul al XVIII-lea « desăvîrșirea acestei unificări ». De fapt în secolul al XVIII-lea limba literară românească era diferențiată după regiuni, deși cărțile bisericești tipărite, precum și alte tipărituri, din Ardeal și Moldova, prezentau unele fenomene ale limbii literare întrebuițate pînă atunci numai în Muntenia. Am vorbit și altă dată (« Problemele capitale ale vechii romîne literare », p. 66—137), despre dialectele literare românești care există pînă pe la 1880. Trecerea de la limba veche la limba nouă nu se poate înfățișa înaintea ochilor decît înfățișîndu-ne și aceste diferențe de limbă, ce dispar în favoarea limbii naționale unice. Procesul de formare a limbii literare moderne nu se poate separa de acela de formare a limbii naționale.

Cel care studiază morfologia limbii literare românești din veacul al XIX-lea, trebuie să fie deci atent și la cercetarea diferențelor morfologice de la o regiune la alta. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea existau diferențe nu numai în ce privește lexicul limbii literare din Moldova și Ardeal pe de o parte, și Muntenia pe de alta, dar și în ce privește morfologia. Totuși în această privință deosebiri vor fi mai mici decît în celelalte domenii ale limbii. Vom avea deosebiri mari numai cînd e vorba de morfologia elementelor neologistice, savante, creații ale scriitorilor. Tot aici intră desigur și deosebiri de fonetică, care se reduc la unele de morfologie, întrucît apar numai în formele gramaticale: mold. și ard. *pășește, pășeaște, slujește, slujeaște* etc., față cu munt. *pășaste, slujaste* etc. Forme de tipul celor din urmă se găsesc încă în volumul de poezii al lui Crețeanu, « Pentru patrie și libertate », București, 1879, ceea ce ne arată că atunci încă mai existau la noi dialectele literare din epoca veche. Dar avem și deosebiri pur morfologice, ca munt. *voiu* « vreau » și *va* « vrea » față de *vre(a)u, vre(a)* din Ardeal și Moldova, alături de *v(r)oiesc, v(r)oieste*. Formele *voiu* « vreau » și *va* « vrea » caracterizau pînă spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea limba literară veche din toate provinciile (astfel *va* « vrea » se găsește și la Neculce). Dar pe la sfîrșitul acestui secol pătrund în limba literară din Ardeal și Moldova formele populare *vre(a)u, vre(a)* și *v(r)oiesc, v(r)oieste*, iar vechile forme rămîn să caracterizeze numai dialectul literar muntean, pînă pe la 1880, cînd și scriitorii munteni, de exemplu Caragiale, întrebuițază

forma *voiește* (« Opere », V, Articole politice și cronice, ediție îngrijită de Șerban Cioculescu, p. 24; într-un articol din ziarul « Timpul », 1879). Dacă totuși personajele comice din operele lui Caragiale, scrise în același timp, spun « *voiu* » « *vreau* » (Zița, Tipătescu și Cațavencu), desigur nu mai avem a face cu un fapt de dialect literar, ci cu redarea realistă a limbii orașelor muntene din acel timp. Dar informațiile date aici despre formele acestui verb sînt prea puține. Ele trebuie înmulțite pe baza a numeroase texte.

Avem și alte deosebiri morfologice pe provincii în limba literară a secolului al XIX-lea. Astfel, mold. și ard. *simt*, *cred* și *văd*, față cu munt. *simț*, *crez* și *văz*. Ultimele două se mențin în limba scrisă și vorbită de munteni și după 1880. Forma *simț* pare a fi dispărut, pentru a fi înlocuită cu *simțesc*. Va trebui să se urmărească și repartizarea în operele literare scrise în diferitele provincii, a formelor *puiu*, *țiu*, *saiu* etc., față de *pun*, *țin*, *sar* etc., ale căror arii se prezintă altfel decît pentru verbele examinate anterior, atît în dialectele teritoriale, cît și în limba literară.

§ 3. Înainte de a arăta ce probleme de metodologie pune limba literară a secolului al XIX-lea, să mai lămurim o chestiune principială. Acad. I. Iordan a arătat, « Studii și cercetări lingvistice », V, 1—2, p. 154—155 (în articolul « Despre limba literară »), că trebuie să facem distincție între limba literară, care e limba de cultură a unui popor, și limba scrisă, care cuprinde și alte forme ale limbii unui popor, de exemplu cea populară, atunci cînd cel ce scrie nu cunoaște bine limba literară. De aceea trebuie să distingem, în cadrul limbii scrise, între ceea ce este literar și ceea ce este fapt popular sau familiar, fapt de jargon sau de argou. Nu orice fapt de limbă care apare în scris este un fapt literar. Normele limbii literare sînt create de tradiția mai veche a limbii scrise, și ele apar numai la oamenii de cultură, care sînt de obicei și cunoscători ai limbii literare, nu și la cei care au puțină cultură sau care, din diferite motive, au părăsit tradiția de limbă mai veche, cum e cazul lui I. Neculce. Astfel acest scriitor introduce pentru prima oară în limba scrisă o serie de forme populare, care constituie pentru el norma lingvistică unică: viitorul *oiu face*, *a face*, infinitivul *a vroi* în loc de *a vrea* etc.¹ Aceste fapte nu erau atunci literare și ele nu vor deveni literare nici după aceea, chiar dacă apar la alți scriitori, cu intenția de caracterizare a unor personaje sau pentru a crea stilul popularizant și pe cel familiar. Astfel procedează Alecsandri, « Iorgu de la Sadagura », Iași, 1844, cînd creează personajele sale, Pitarul Damian: *că'i oi da bacșiș bun* (p. 5), Gahița: *Mi-a veni prilejul să-mi răsibun* (p. 39), și Iorgu de la Sadagura: *Aista-i Graful cel vestit* (p. 62). Dar cînd Alecsandri vorbește el însuși, întrebuițează *voiu*, *acest*: *va trece cu vederea și va ierta* (p. 82); *pîna ce acestii se vor putea deprinde cu scena* (p. 83). *Această piesă este o piesă de circumstanțe*; (p. 82) *Această idee*,... (ib.) Totuși chiar Gahița se exprimă: *cerul va fulgera, lumea*

¹ Viitorul popular cu *oiu* și *a* se întâlnește totuși, deși mai rar, și la M. Costin.

se va clătina și pământul se va cutremura (p. 39), după ce întrebuințase imediat mai înainte un viitor popular cu auxiliarul *a*. În toate cazurile de mai sus, Alecsandri a întrebuințat formele neliterare pentru a caracteriza personajele. Alceva este când autorul însuși urmărește să se exprime familiar. În acest caz el întrebuințează de-a dreptul acele forme neliterare care creează stilul familiar. Astfel Eminescu (« Adio »): *De-acuma nu te-oi mai vedea, Rămâi, rămâi cu bine*, unde, chiar dacă metrul versului a obligat pe poet să recurgă la forma *oi* a verbului auxiliar, totuși el a acceptat-o pentru că ea era în consonanță cu stilul familiar pe care îl voia poetul, cu atât mai mult cu cât versurile următoare sună solemn: *Mă voi feri în calea mea De tine*. Acest limbaj familiar tindea el însuși și tinde să-și capete forme proprii pentru toți românii, și deja Eminescu scrie (« Glossă »): *Zică toți ce vor să zică, Treacă-n lume cine-o trece*; aici avem viitorul *o trece* de origine munteană, care apare deja la Heliade Rădulescu, și este preferat și azi, în vorbirea familiară, viitorului popular și familiar *a trece*, moldovenesc și ardelenesc.

Este clar că formele populare sau familiare ale limbii române, folosite pentru prima oară în mare număr de Neculce, au pătruns mereu în limba literară pînă azi, fără a deveni literare. Ele constituie numai o variantă stilistică a limbii literare, deși pretutindeni ele constituie forma normală a limbii comune vorbite, mai exact: a graiului familiar. Trebuie să se studieze și formele de felul acesta, pătrunse în limba literaturii. Cele ardelenese au pătruns în limba scrisă prin Budai-Deleanu, iar, mai târziu, prin Slavici și alții. Cele muntene se găsesc deja la poeții Văcărești.

§ 4. Morfologia substantivului limbii literare din secolul al XIX-lea pune destule probleme. Astfel avem de relevat fapte ca singularul vechi și popular (cel puțin prin Moldova de sud este așa) *copaciu* față de *copac*, care e o refacere a singularului pe baza pluralului și a substantivelor ca *sac*, pl. *saci*. Pare foarte probabil ca forma *copac* să plece de la un anumit dialect teritorial. Avem de relevat și variante ale pluralului, ca munt. *paseri* și mold. *păsări*, care pot caracteriza diferitele dialecte literare din veacul trecut. Pînă la urmă s-a impus *păsări*, care corespunde legii generale a pluralului femininelor cu *-a'* în temă: acest *-a'* devine la plural *-ă'*.

Pe de altă parte, în secolul al XIX-lea avem încă lupta între limba veche (scrisă) și limba nouă (populară) în morfologie. Astfel, chiar la Alecsandri (« Iorgu de la Sadagura », 1844, p. 83), găsim o dată *greșalele*, ca în limba veche, altă dată *greșăli*, ca în graiul popular din Moldova. Aici avem înlocuirea unui vechi plural feminin în *-e* prin pluralul feminin *-i*. În această epocă se întrebuința foarte des și pluralul în *-uri* la unele substantive neutre care azi îl fac în *-e*: *mormînturi*, *veșmînturi* etc. Faptul, studiat de acad. I. Iordan, « Limba română actuală » p. 63—70 (mai înainte în B. Ph., V, p. 1 și urm.) caracteriza și limba veche, și trebuie socotit ca o continuare a stărilor de lucruri

din acea epocă. Avem în secolul al XIX-lea și cazuri când însuși genul substantivului este altul decât cel de azi: *pas* este neutru și când nu însemnează « trecătoare în munți », cum arată pluralul *pasuri*, prezent la atîția scriitori, printre care și Heliade Rădulescu. Nu știm dacă în acest caz avem a face cu o transmisiune din limba veche. Dimpotrivă, *cîmp* apare des masculin în secolul al XIX-lea, cum arată pluralul *cîmpi*. Acest fapt caracteriza și limba literară veche.

Nu trebuie să pierdem din vedere la morfologia substantivului nici fapte ca gen.-dat. *tătine-meu*, alături de *tatălui-meu*. Primul se găsește la Alecsandri, op. cit., p. 39. Limba literară s-a fixat însă la cel din urmă, singurul care apare cu o declinare regulată.

Lupta între formele muntene și cele moldovene și victoria celor muntene se observă în cazul pluralului substantivelor neutre în *-ău*: și Alecsandri scrie, op. cit. p. 37, *pîrae* în loc de *pîraie*, cum ar impune pronunția populară din Moldova. Trebuie văzut cum făceau pluralul aceste substantive în secolul al XVIII-lea.

O atenție specială trebuie acordată pronumelui, care prezintă o mare varietate și fapte deosebite de cele ale limbii de azi. Scriitorii dintre 1830 și 1880 introduc mari schimbări în ce privește diferitele categorii de pronume, față de limba scrisă atunci. În unele cazuri avem a face cu pătrunderea unor fapte populare în limba scrisă. Astfel vechiul pronume relativ *carele*, *careea*, pl. *carîi*, *carele* își petrece în acest timp ultimele zile ale existenței sale. În locu-i se impune forma *care* (nu numai muntenescul și ardelenescul *care*, dar și moldovenescul *cari*, căci *-i* a fost socotit echivalentul popular al lui *-e* din limba cultă). Unii scriitori întrebunțează o formă de plural identică cu cea de singular, alții (Heliade Rădulescu, Hasdeu etc.) îi dau un plural în *-i*: *carî*, reluat apoi de N. Iorga și alți scriitori. Este această formă de origine populară? Sau este ea o creație cultă? Noi am crede că s-a plecat de la forma populară *carî*, atestată pentru unele regiuni de textele dialectale ca formă de singular și plural, dar că utilizarea acestui *carî* ca formă unică de plural, în opoziție cu forma în *-e*, de singular, aparține numai limbii culte, care a tins spre o diferențiere formală.

Printre faptele vechi, care dispar acum din limbă, sînt de notat: *fieștecare* (Alecsandri, op. cit., p. 83), înlocuit cu *fieșcare*, *fiecare*; *luiș* « lui însuși », ce se găsește la Conachi; *acestaș* « tot acesta », apoi formele de nom.-ac. pl. și de gen.-dat. ale demonstrativelor *cest(a)* și *(a)cel(a)*, pe care le vom discuta aici. În epoca 1830—1880, probabil numai la scriitorii moldoveni care utilizau cronicile ca un izvor de limbă, găsim forma *acești* « aceștia », care caracterizează și pe Neculce (astfel la Alecsandri, op. cit., p. 83). Probabil că muntenii și ardelenii scriau atunci altfel: *aceștia*. Mai interesant e faptul că, în epoca 1830—1840, se renunță definitiv la formele de gen.-dat. sg. fem. ale demonstrativelor pomenite: anume *aceștii*, *(a)ceîi*, *(a)ceî*, care sînt înlocuite cu actualele forme

acestei și (a)celeii, sau cu variantele aceștii și (a)celii, toate analogice, cū -st- în loc de -șt, și cu -l- în locul vechiului -l'- dispărut. Probabil, ele au fost introduse în limba literară de Heliade Rădulescu prin opera sa literară de după 1829, căci în « Gramatica » sa n-au fost înregistrate. Va trebui să se studieze apariția lor la toți scriitorii din acel timp. Nu cunoaștem repartitia pe teren, în dialectele teritoriale, a formelor feminine de genitiv-dativ *aceștii*, *acestei*, (a)*cei*, (a)*celeii* — poate cele cu -st- și -l- nici nu există dialectal — ca să putem spune cu siguranță dacă Heliade Rădulescu este creatorul acestor forme sau numai cel care le-a ridicat la rangul de norme ale limbii literare. De altfel la baza lor au putut sta și niște eventuale forme populare muntene *ăștei* și *ălei*, dacă asemenea forme există dialectal și nu avem cumva în locul lor forme ca *ăștii* și *ăii*.

În această epocă, faptele caracteristice limbii vechi nu dispar numai pentru că sînt înlocuite cu altele populare, socotite de scriitori și gramatici ca mai potrivite pentru limba literară nouă, ce-și făurea atunci poporul român. Cîteodată rațiunea, judecata gramaticului sau scriitorului intervine de-a dreptul în faptele de limbă și le modifică în sensul voit de ea, în sensul socotit de ea ca cel just, chiar dacă de fapt avem a face cu o greșeală. Astfel formele pronominale mai vechi *celălalt*, *ceialaltă*, pl. *cei(a)lalți*, *cele(a)lalte* care, cu modificări fonetice, se găsesc și astăzi în dialectele teritoriale, au fost socotite ca alcătuite nu din *cela* + *lalt*, *ceia* + *laltă* etc., ci din *cel* + *lalt*, *cea* + *laltă* etc., și deci au fost înlocuite cu *cellalt*, care e însă mai rar, și cu *cealaltă*, pl. *ceialalți*, *celelalte*. Greșeala de interpretare a pornit de la faptul că, dialectal, și în limba veche, avem pronunțiile *ceialalți* și *celelalte*, ce păreau a arăta că pronumele în discuție sînt alcătuite din *cei*, *cele* + *lalți*, *lalte*, și că, la pronumele *celălalt*, *cealalalt* (dialectal și *cealalant*), *ă* sau *a* neaccentuat se părea a fi fost introdus din cauza greutateii de a se ponunța un dublu *l*. Nu știm cînd a fost introdusă în limba literară romînească o asemenea particularitate gramaticală și de care scriitor sau gramatic. Probabil că ea e mai recentă și că s-a răspîndit prin școală, deci prin chiar manualele de gramatică și prin limba reglementată a manualelor de școală. Un cercetător ca Philippide înregistra însă, în a sa « Gramatică elementară a limbii romîne », Iași, 1897, p. 60, pe *celalalt* și *ceialaltă* ca singurele forme corecte ale limbii literare.

În ce privește verbul, este de făcut observația generală că, în această epocă, de asemenea se renunță la o serie de fapte caracteristice limbii vechi și că pătrunde în limbă o serie de alte fapte populare. Acum sînt înlăturate definitiv fapte arhaice chiar pentru acea vreme, ca formele tari ale perfectului simplu *feace* și *feaceră*, care mai apar numai la scriitorii ardeleni de pînă pe la 1830 (de exemplu la Petru Maior; v. P. Haneș, op. cit., p. 20). După 1830 pătrund serios în limba literară forme ca *simt*, *aud*, *cred*, care și pînă atunci se întîlneau în texte alături de *simț*, *au(d)z*, *cre(d)z*, *vă(d)z* etc., ce caracterizau de obicei limba literară veche. Ar fi o greșeală să se creadă că formele cu -ț și (d)z,

ce se găsesc la scriitorii din secolul al XIX-lea, trebuie socotite ca muntenisme, cun sînt ele simțite azi, și pe drept, de oricine. În acea vreme, asemenea forme, ce s-ar găsi la scriitorii moldoveni și ardeleni, nu sînt muntenisme, ci transmisiuni din limba veche. Astfel e cazul cu formele corespunzătoare de la Budai Deleanu sau cu cele de la Conachi. Forma *pociiă*, care apare, alături de *pot*, la scriitorii din secolul al XIX-lea, din toate provinciile, caracteriza și limba veche. Nu sîntem lămuriți asupra originii formei *pot*, devenită singura normală în limba literară modernă. Nu știm anume dacă ea este populară. Fapt este că o întîlnim la Alecsandri, op. cit., p. 40.

În aproape toate aceste cazuri ale morfologiei verbului, avem a face cu înlăturarea unei forme vechi și înlocuirea ei printr-o formă populară, care e și mai nouă. Scriitorii n-au depus alt efort decît acela de a adopta ca literară forma populară. În alte cazuri însă se observă o participare activă a scriitorilor sau gramaticilor la crearea noilor forme gramaticale. Astfel, de la Iancu Văcărescu începînd, se observă apariția în limba literară, în special în aceea a poeziei, dar și în aceea a prozei, forme ca *ei se joc*, *ei zbor* etc., pentru normalele *ei se joacă*, *ei zboară* etc., (exemple din operele scriitorilor de după 1830, vezi la Tudor Vianu, «Limba romînă», 1954, nr. 4, p. 55—56, art. cit.). Ele se găsesc aproape numai în Muntenia. Totuși ele apar cîteodată și în limba scriitorilor din alte provincii. Astfel, la Alecsandri, «Iorgu de la Sadagura», Iași, 1844, p. 82, găsim *ei joc*. Vom întîlni forme de acest fel și în poeziile acestui scriitor. În presa din Muntenia, ele s-au menținut pînă la primul război mondial, cum rezultă din materialele înregistrate de I. Iordan în revista «Școala normală», I, 1916, p. 262—263 (în articolul: «Cum vorbesc romînii romînește»). Un asemenea fapt morfologic nu se poate explica prin graiul popular din Muntenia sau din alte părți, întrucît așa ceva nu găsim nicăieri pe teritoriul dacoromînesc. Cum a arătat același cercetător, «Limba romînă actuală», p. 137—138, avem a face desigur cu niște creații culte, analogice, rezultate prin reacțiune la situația din dialectul popular muntean. Se știe că acolo există o identitate morfologică între formele verbale de pers. a III-a sg. și cele de pers. a III-a pl., considerată greșit de obicei, pentru formele de plural, ca un fenomen sintactic de dezacord: *el cîntă*, *ei cîntă*; *el vede*, *ei vede*; *el face*, *ei face*; *el aude*, *ei aude*. Reacțiunea este provocată de formele conjugărilor a II-a, a III-a și a IV-a din limba literară: formele de plural sună în limba literară fără *-e* de la singular. S-a crezut deci în Muntenia că și formele de plural de la conjugarea I-a trebuie să se termine în consonanta de la sfîrșitul temei verbale. Dacă această explicație este justă, — și noi nu vedem posibilă alta —, atunci trebuie să considerăm, împreună cu acad. I. Iordan, formele în discuție ca rezultatul unui hiperurbanism morfologic.

Cîteva mari schimbări în morfologia verbului au fost recomandate sau introduse în limba literară de către I. Heliade Rădulescu. În «Scrisoare la D. Căminarul C. Negruzzi», din 26 octombrie 1838, publicată în «Curierul

de ambe sexe », I, p. 369—374, Heliade Rădulescu spunea (p.373): « Rumîniî în deobşte cum şi cărţile lor zic: o a m e n i i c î n t a, şi bănăţeniî în parte zic o a m e n i î c î n t a ũ, v o r b e a ũ... şi gramaticeşte zic mai bine ». Dar Heliade Rădulescu n-a îndrăznit să introducă în limba literară formele de imperfect cu -ũ, în locul celor fără -ũ: *ei cînta, ei şedea*, care caracterizau pînă atunci limba literară. Ele au fost acceptate de scriitorii romîni după 1848, poate chiar după 1850, pînă pe la 1860. Va trebui să se stabilească cine le-a introdus întîia oară în limba literară. Prin ele se înlătura omonimia care exista pînă atunci între persoana a III-a singular şi persoana a III-a plural a imperfectului indicativ. Dar Heliade Rădulescu a cerut să se întrebuiţeze la persoana a III-a singular a perfectului compus auxiliarul *a* în locul lui *aũ* care caracterizase pînă atunci limba literară romînească, şi a scris în consecinţă *el a cîntat, el a şezut* etc., în loc de *el aũ cîntat, el aũ şezut* etc., singurele normale pînă atunci în limba noastră. Se înlătura astfel omonimia între persoana a III-a singular şi persoana a III-a plural ale perfectului compus, existentă pînă atunci în limba literară romînească. Problema originii acestor noi norme morfologice ale limbii literare romîne este destul de greu de rezolvat. Ar fi greşit însă să se creadă că, deoarece ele au fost recomandate sau introduse de un scriitor muntean, avem a face cu nişte norme ale graiului popular muntean, introduse în limba cultă. În graiul popular muntean există, la imperfect şi perfectul compus indicativ, ca şi la prezentul indicativ, acea identitate morfologică între persoana a III-a singular şi persoana a III-a plural, considerată greşit de obicei pentru formele de plural, ca un fenomen sintactic de dezacord: *el cînta, ei cînta, el a cîntat, ei a cîntat*. Precum se vede, Heliade Rădulescu n-a folosit din graiul popular muntean decît forma persoanei a III-a singular de la perfectul compus: *el a cîntat*, lăsînd neatinsă forma mai veche, de persoana a III-a plural, a limbii literare: *ei au cîntat*. Care este însă originea formei în -ũ de persoana a III-a plural a imperfectului? Cum ne arată textele dialectale, graiurile din sudul şi estul Carpaţilor, ca şi cel din Crişana şi Maramureş, n-o prezintă. Nu cunoaştem care este situaţia în Banat, unde, după cele spuse de Heliade, ea se găsea pe unele locuri, dar din « Texte dialectale » de E. Petrovici, passim, rezultă că forma în -ũ de persoana a III-a plural a imperfectului se găseşte în diferite puncte ale Ardealului. Aşadar scriitorii din secolul trecut au adoptat în acest caz o formă populară nemunteană, anume ardeleană, eventual şi bănăţeană, pe care au introdus-o în limba literară numai pentru a diferenţia formele de persoana a III-a singular şi plural ale imperfectului indicativ. Modificînd forma literară mai veche, de persoana a III-a plural, ei au lăsat neatinsă pe cea de singular. Este clară intenţia inovatorilor de limbă: ei au plecat de la ideea că formele verbale de singular şi de plural trebuie să fie bine diferenţiate una de alta, şi acolo unde graiurile populare prezentau forme ce făceau posibilă o diferenţiere, ei le-au acceptat, introducîndu-le în limba literară.

Dintre inovațiile despre care vorbim, singura pe care Heliade Rădulescu a impus-o prin « Gramatica » sa și prin publicațiile sale de după 1829, este forma *a* a auxiliarului de la pers. a III-a sg. a perfectului compus. Ea apare la toți scriitorii munteni de după 1830 (Alexandrescu,*Bolliac, Bălcescu, Bolintineanu). Abia după 1840 sau 1845 se răspîndește ea și la scriitorii ardeleni, și abia după 1850 sau 1855, la cei moldoveni: Cercetătorii limbii literare românești vor trebui să stabilească mai exact datele la care această inovație este introdusă în limba literară a moldovenilor și ardelenilor. Fapt este că ambele forme discutate aici sînt înregistrate de Cipariu în « Elemente de limba română », Blaj, 1854, alături de formele mai vechi, și că ele găsesc în scrisul unui C. Negruzzi începînd numai cu 1857, « Păcatele tinerețelor », Iași 1857, cum rezultă din faptele adunate de P. V. Haneș, « Dezvoltarea limbii literare », p. 162 — 164. Trebuie să se stabilească pentru fiecare scriitor important dintre 1830 și 1880 data la care aceste inovații au fost acceptate, precum și data cînd nimeni nu s-a mai abătut de la noile reguli morfologice.

Trebuie urmărită în texte și forma adjectivală de gerunziu în *-înd*, *-ind*, feminin *-îndă*, *-indă*, care e o creație prin calc lingvistic, după latină, franceză și italiană, a lui Heliade Rădulescu, și care, în cîteva cazuri, s-a impus tuturor (*lăcrămînd*, *-ă*, *tremurînd*, *-ă* etc.)

§ 5. Tot ce-am spus pînă aici se referă la morfologia elementelor de origine populară a limbii literare. Trebuie însă să se urmărească și morfologia elementelor savante ale limbii, adică morfologia neologismelor. Mai întîi de toate trebuie să se stabilească modul de încadrare a cuvintelor neologisme la diferitele categorii morfologice ale limbii. Problema era desigur simplă pentru cuvintele latine sau romanice care prezentau o structură morfologică ce se regăsea și la noi: *gazetă* trebuia să rămîină feminin și să intre la declinarea I-a, *dicționar*, *liceu*, *punct*, *text*, trebuiau să intre la declinarea a II-a și trebuiau să rămîină neutre, așa cum erau în latină, chiar dacă în limbile franceză și italiană ele sînt masculine. Unele substantive masculine din franceză și italiană vor fi încadrate la masculine, altele, anume dintre cele care denumesc realități materiale sau abstracte, cum e *romanț* «roman», pl. *romanțuri* (Alecsandri, « Iorgu de la Sadagura », 1844, p. 38) vor fi încadrate la neutre. Încadrarea substantivelor neutre din latină și a atîtor substantive masculine din limbile romanice la neutrul românesc a fost observată de Al. Graur,¹ care a văzut în acest procedeu, — și pe drept —, chiar o dovadă de existența genului neutru în romînește. (Firește, în veacul trecut, multe din aceste neutre aveau un plural în *-uri*, chiar dacă azi ele au de obicei pluralul în *-e*: *elementuri*, *puncturi*, *teatruri*, *texturi*, *volumuri* etc.). De altfel teoria existenței unui gen

¹ Vezi ultimul său articol despre neutrul românesc, în « Limba română », 1954, nr. 1, p. 30—44, unde se citează articolele sale anterioare despre aceeași problemă.

neutru în limba română s-a creat tocmai în această epocă de masivă împrumutare a neologismelor: Heliade Rădulescu cel dintii a admis în gramatica sa existența în limba română a genului neutru, iar la câțva timp după aceea, G. Săulescu în « Gramatica românească », Iași, 1833 (v. Romulus Ionașcu, « Gramaticii români », p. 112), a arătat că în limba latină și română neutrul este mai viu chiar decît în limba germană, întrucît aceasta are și cuvinte ca *Mädchen*, *Weib*. Faptul că deja atunci a început a se vorbi de neutrul român nu este întîmplător: cei doi gramatici plecau probabil și ei de la observații similare cu cele ale lui Al. Graur, asupra încadrărilor morfologice în limba română, ale substantivelor neologisme de origine latină și romanică. Desigur însă că, întocmai ca și Graur, ei aveau și alte motive de a admite existența neutrului în romînește, chiar dacă ei nu ni le-au împărtășit.

Cu această ocazie va trebui să nu se uite că Asachi a impus pentru cîteva decenii în Moldova o serie de neologisme de o formă feminină, acolo unde limba literară romînească a adoptat pînă la urmă, pentru aceleași neologisme, o formă masculină sau neutră: *ghenie*, *imperie*, *studie* etc. Ele sînt de origine rusească și nu s-au putut impune, ca atîtea alte neologisme venite prin filieră rusă, pentru că genul feminin nu avea, în cazul lor, un suport în limba latină și în limbile romanice occidentale, chiar dacă în franceză avem femininul *étude*. De altfel, muntenii și ardelenii dăduse acestor substantive genul neutru, firesc cel puțin pentru ultimele două, și e clar că tendința lor trebuia să înlătore pe cealaltă.

O oscilație care a avut o viață mai lungă în limba literară romînească o întîlnim în ce privește genul și forma fonetică a neologismelor provenite din substantivele latine în *-or*, gen. *-oris*, franceze în *-eur* și italiene în *-ore*. Unii le-au adoptat ca neutre în *-ór*: *onór*, *favór* (acesta, deja la Conachi) și *colór*, păstrate pînă astăzi în anumite cercuri, alții, — și se pare că cel dintii care a procedat astfel este Heliade Rădulescu —, le-au adoptat ca feminine, dîndu-le, după exemplul cuvintelor romînești populare, moștenite din latinește, forma *-oare*, ce s-a impus ca literară. Nu s-a mai ținut seama de faptul că unele din ele erau masculine în latinește, și chiar în franțuzește sau italienește (astfel, latineștile *color* și *honor*, italieneștile *colore* și *onore* și fr. *honneur*, nu însă și fr. *couleur*, feminin), și au fost încadrate toate la feminine. Dar cînd substantivul latin sau romanic denumea o ființă masculină, încadrarea nu s-a mai făcut în acest fel, ci latiniștii au creat forme ca *directóre*, *tutóre*, dintre care unele (*tutore*), au rămas pînă azi, însă numai în limbajul juridic, creat în parte de latiniști, iar cei ce stăteau sub semnul influenței franceze, dar și al celei germane și ruse, au creat forme ca *diréctor*, *profésor* sau *profesór* (primele două s-au impus la noi probabil în epoca « Regulamentului organic »). Nu știm încă ce scriitori români au întrebuițat întîia oară aceste neologisme cu diversele lor forme de încadrare în lexicul român. Probabil că mai tîrziu, după 1880, asemenea substantive, venindu-ne numai din franțuzește, au căpătat sau o

formă în *-ôr*, ca mai înainte *favor*, *onor*, — e cazul lui *coafor*, *minor*, *major*, — sau una în *-eur*, *-ior*: *șofeur*, *lichior*. Substantivele în *-êr*: *șofer*, căruia trebuie să-i presupunem un sens mai vechi, singurul existent altădată în limbă: (« persoană însărcinată cu aprinderea și întreținerea focului la un furnal sau la o mașină cu aburi »), *frizer* etc., pot să fie mai vechi în limbă, ca și alte cuvinte în care francezul *-eu-* apare redat prin *-e-*: *fotel*. Această schimbare fonetică a putut fi realizată și de români.

În ce privește asemenea încadrări la o declinare sau alta, nu trebuie să se uite și cazuri ca *origină*, cu punct de plecare în franceză, și *origine*, cu punct de plecare în latină. O dată creată o asemenea « alternanță », s-a ajuns și la « alternanțe » ca *imagine* și *imagină*, ce nu pot veni din fr. *image*, ci numai din lat. *imago* și it. *immagine*. Aici a ajutat și « alternanța » din *margine*, *margină*, ce-și are originea în dialectele teritoriale ale limbii române. Un alt fapt care trebuie remarcat este forma de plural, neconformă cu legile fonetice-morfologice ale limbii române, a neologismelor constituite de numele de popoare. Astfel, unii scriitori din veacul trecut scriu *Persi*, *Francezi* etc., nu *Perși*, *Franceji* etc., cum ar fi trebuit. Mai curios e că formele *francezi*, *englezi* etc., s-au impus multora și au rămas pînă azi în uz, ba chiar au fost recomandate de mulți ca singurele corecte, ceea ce este desigur eronat.

Va trebui să se urmărească și modul de acomodare morfologică, de încadrare morfologică a verbelor. Heliade Rădulescu însuși ne informează în prefața « Gramaticii » sale, că, pe vremea lui, muntenii spuneau *formălisesc*, *recomandarisc*, *repetirisc*, *pretenderisc*, iar ardelenii, bănățenii și bucovinenii, *formăluiesc*, *recomândăluiesc*, *repetiruiesc*. După cum arată sufixele, verbele în *-alisc* și *-arisc*, sînt probabil de origine neogreacă, cele în *-ăluiesc* sînt de origine maghiară, iar cele în *-iruiesc*, de origine germană și rusă. Heliade Rădulescu propunea pe *formare* și *recomandare*, luate de-a dreptul din limba latină și din limbile romanice occidentale, în special italiană, și pe *repetire*, cu trecerea de la conjugarea a III-a la a IV-a, mai obișnuită limbii române decît a III-a. Unele din formele propuse de Heliade Rădulescu s-au impus în limba literară. În toate aceste cazuri, încadrarea verbelor la o conjugare sau alta s-a făcut fără ajutorul vreunui sufix, așa cum era cazul cu verbele terminate în *-arisc*, *-ăluiesc* etc. Tot o încadrare fără sufix la o conjugare sau alta avem și în cazul verbului *a filosofa* și *a filosofii*, la care limba străină ce a fost luată ca model, a impus modul deosebit de încadrare, căci gr. φιλοσοφῶ, -ῶ și germ. *philosophieren* stau desigur la baza lui *a filosofii*, prezent la Heliade Rădulescu și Clain. Tot prin limba din care s-a făcut împrumutul se explică și dublele forme, din veacul trecut, ale unor verbe ca *a dirige* și *dirija*, *a protege* și *a proteja* etc. Variantele de conjugarea a III-a, care-și păstrează deci situația avută în latină, se datoresc probabil latiniștilor; celelalte, de conjugarea I-a, care s-au impus și în limba literară, au fost create de cei ce plecau de la limba franceză. Atunci cînd verbul latinesc de conjugarea a III-a a fost încad-

drat la a IV-a, ca în cazul verbelor *a preferi* și *a repeți*, discutate mai sus (§ 1), forma aceasta a rămas în uz pînă azi, alături de cea de conjugarea I-a. În unele cazuri (*a diferi*), verbul latin de conjugarea a III-a a fost încadrat numai la conjugarea a IV-a.

Și la verbele românești străvechi avem asemenea variații. Acad. I. Iordan a studiat (B. Ph., II, p. 47 și urm.) fapte ca *a adauge* și *a adăuga*, *a adînca* și *a adînci*, *a curăța* și *a curăți* etc., care se reduce la deosebiri de dialect popular și, prin aceasta, și literar. Putem crede că la fel stau lucrurile cu *a întrupa* și *a întrupi*: ultimul se găsește la Coresi (vezi DA) dar și la poetul muntean contemporan cu Văcăreștii, I. C., autorul unui volumaș de poezii tipărit între 1791 și 1797 (v. G. Ivănescu, « Un poet român necunoscut, din a doua jumătate a secolului XVIII », în « Iașul nou », 1953, nr. 3—4; faptul despre care vorbesc este discutat la p. 231). Nu avem însă siguranță dacă *a înainți*, care se găsește la Asachi, și chiar la scriitorii moldoveni din generația de la 1840 (Alecsandri și Negruzzi, pentru care, v. P. V. Haneș, « Dezvoltarea limbii literare », p. 189—190 și 191), este de origine populară. El pare a fi mai degrabă o creație a lui Asachi, care prin presa condusă de el, va fi reușit să-l impună și scriitorilor moldoveni pomeniți.

§ 6. O atenție deosebită trebuie să se dea și formării cuvintelor, care, după părerea atîtor lingviști, este o ramură a morfologiei. Pe la 1800 pătrund în limba romînă o serie de prefixe neologisme, ca *de-* în *a descrie*, *pre-* în *a prevedea* sau *pro-* în *a propăși* (acesta este un calc lingvistic după lat. *progredior* și fr. *progresser*; la alți scriitori ai timpului (Conachi) găsim a *propăsa*). Adesea, în limba de pînă la 1830, avem sufixe acolo unde azi ele nu se mai găsesc: adjectivele *idealnic*, *materialnic*, *moralnic* etc., pentru *ideal*, *material*, *moral* etc. Formele în *-nic* sînt create după rus. *идеальный*, *материальный*, *моральный* etc., prin « romînizarea » sufixului rus *-ный* în *-nic*, ca în rus. *достойный*, *вредный*, rom. *destoinic*, *vrednic* etc. În alte cazuri, avem un alt sufix în locul celui uzual azi. *Filosofesc*, moștenit de altfel din limba veche, în loc de *filosofic*, *filozofic*; *politicesc* de origine rusă, în loc de *politic*. În toate aceste cazuri, ca și în altele (de exemplu *a favoriza* în loc de *a favorisi*, existent la Conachi, ca și în cazurile studiate în § 5) un rol mare a jucat, în ce privește trecerea spre formele actuale, Heliade Rădulescu, dar și Asachi, Bariț și latiniștii, care au preferat formele actuale, luate de-a dreptul din latină sau din limbile romanice occidentale.

O mare dificultate la încadrarea în morfologia romînească prezentau neologismele latine în *-io*, gen. *-ionis* (adică în sufixele *-atio*, *-itio*, *-utio*, *-tio*, *-sio*), care se terminau în franceză în *-ion* (*-ation* etc.), iar în italienește, în *-ione* (*-atione* etc.). Limba romînă dispunea deja din epoca veche de forme în *-ie* (precum *corunația* la Radu Greceanu, « Cronica », v. Gaster, « Chrestomatie », I, p. 333 și 334), de origine latină și polonă; la scriitorii ca T. Corbea,

D. Cantemir și I. Neculce ele sînt și de origine rusă: *orația, declamația* la Corbea, v. Byck, op. cit., p. 35, *elecție* la Neculce, v. ibidem, p. 39. Dar la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, Văcăreștii și alți scriitori au început să accepte neologismele din această categorie sub o formă italienească: *congiunțiune, construcțiune, interiețiune, propozițiune*, toate la Iannache Văcărescu, *lecțiune*, la Toader Școleriu. Influența rusească din prima jumătate a secolului al XIX-lea a impus însă pentru toate neologismele de acest fel pătrunse în limbă, forma în *ie*: *administrație, țivilizație* sau *civilizație, fracție, nație, rație* etc., rămase în uz pînă astăzi, cu excepția lui *țivilizație*. Dar după 1840, Heliade Rădulescu și unii latiniști, inspirîndu-se de la forma pe care a luat-o sufixul latin în romînește (*-iune: înțelepciune*), scriau *civilizațiune, națiune, rațiune* etc. Ei, în special Heliade Rădulescu, care întrebuița încă și forme în *ie*, au reușit să impună în unele cercuri și asemenea forme, și au introdus în limbă cuvinte noi în *-iune*, ca *acțiune, fracțiune; rațiune, sesiune*. Trebuie văzut dacă, atunci cînd circulă amîndouă formele, cu o diferență de sens, ca în *fracție* și *fracțiune, porție* și *porțiune, rație* și *rațiune* etc., nu avem a face în cazul formelor în *-ie*, cu neologisme de origine rusă, iar, în cazul formelor cu *-iune*, cu neologisme introduse de Heliade Rădulescu italianizant și de latiniști.

Cu privire la acest sufix *-iune*, este de adăugat că el face parte dintre puținele fapte morfologice impuse în parte și de latiniști. Am văzut (§4) că, în unele privințe, latiniștii de după 1840 au inovat în același fel ca și Heliade Rădulescu și reprezentanții curentului popular și istoric, că ei au avut deci și o acțiune pozitivă în istoria limbii literare romînești, cum de altfel o dovedesc și multe din neologismele introduse de ei și rămase pînă azi în limbă. Este explicabil că ei nu puteau aduce inovații latinizante de ordin morfologic; dar în domeniul sufixelor neologisme, ei puteau inova, și, în cazul arătat mai sus, inovația lor a prins. Cercetarea morfologiei, ca și a lexicului și sintaxei limbii literare a secolului al XIX-lea, trebuie să ia în considerare și textele scrise de latiniști, dar numai în comparație cu textele celorlalți scriitori din epoca lor și din epoca imediat ulterioară, pentru a vedea ce s-a transmis de la ei limbii naționale.

Avem de studiat de altfel și manifestările lor de limbă care n-au prins, dar care au avut totuși în veacul trecut o răspîndire și dincolo de cercul latiniștilor. Astfel, un fapt morfologic care nu trebuie pierdut din vedere cînd e vorba de limba literară a secolului al XIX-lea, este modul de încadrare a adjectivelor latinești terminate în *-alis, -ale*. Unii scriitori, și nu numaidecît latiniști, le-au încadrat la declinarea a III-a a numelor. La Eufrosin Poteca, « Filozofia cuvîntului și a năravurilor », Buda, 1829, găsim: *naționale, ghenerale, morale* etc. și nu știm încă dacă el a luat un exemplu de la scriitorii din Ardeal. Nu e exclus ca el să fi pornit de la Paul Iorgovici, care, în « Observații de limba rumînească », Buda, 1799, încadrase aceste substantive tot la declinarea a III-a. Pluralul unor asemenea adjective nu se putea termina, firește,

decît în *-i*, după regula declinării a III-a: *naționalî, moralî* etc. Ele apar și la Heliade Rădulescu în faza sa italianizantă, și e interesant că asemenea plurale se găsesc chiar la Lazăr Șăineanu, « Istoria filologiei romîne ». Avem a face cu un curent de limbă care a circulat alături de celălalt, ce a rămas învingător; acest curent n-a învins, pentru că majoritatea scriitorilor, chiar și unii latiniști, a plecat de la morfologia franceză a acestor adjective, iar nu de la cea latină și italiană, de la care plecau oameni ca Iorgovici, Eufrosin Poteca și unii latiniști.

Un fapt care a prins în veacul trecut și mai mult decît cel examinat anterior, întrucît îl găsim chiar la Hasdeu, este pluralul în *-e* al substantivelor neutre neologisme în *-iū* (din lat. *-ium*): *principiū*, pl. *principie* etc.

Influența nouă, latină și romanică, a dus în unele cazuri la înlăturarea sufixului românesc popular *-esc*. Astfel în adjectivele *romînesc, franțuzesc, italianesc, rusesc* etc. cîteodată el nu mai este întrebuințat și se ajunge la formele *romîn, francez* etc., adică la forme identice cu substantivul de la care s-a derivat adjectivul.

Cel care studiază morfologia limbii literare romîne din secolul al XIX-lea nu trebuie să uite nici adverbele neologice pe care și le-a însușit sau creat limba romînă în acest secol. Pe lîngă calcuri lingvistice ca *învederat* « evident » etc., nu trebuie uitate adverbele *deja, natural, evident* etc. și formele în *-mente* sau *-minte*, care apar la atîția scriitori din secolul trecut și, dintre care, puține au rămas în uz pînă azi.

Atenția noastră trebuie să se îndrepte și asupra diferitelor prepoziții și conjuncții care, după 1830, și-au schimbat sensul (astfel *pentru* nu mai este întrebuințat cu sensul „despre“, iar *ci* nu mai este întrebuințat cu sensurile „dar“, „iar“, „pe cînd“, „în timp ce“), precum și asupra diferitelor conjuncții noi, unele rezultate prin calc lingvistic (*întrucît, din moment ce* etc), altele prin împrumut (*or(i)* « dar »). Cu această ocazie vom releva încercările latiniștilor și ale lui Heliade Rădulescu de a introduce în limbă conjuncția *ma* « dar », « însă », care nu este totuși un italianism, ci și un element popular, anume bănățean. E interesant că această conjuncție se găsește și la Alecsandri « Iorgu de la Sadagura », 1844, p. 43: *ma ce să facem*, anume în graiul lui Chiulafoglu, deci ca un element străin, probabil de origine greacă, cum este el și în dialectul bănățean. Acest *ma* trebuie separat cu totul de cel care se găsește la latiniști și la Heliade Rădulescu, fiind un element de jargon.

§ 7. Cu acestea n-am terminat toate problemele puse de morfologia limbii literare a secolului al XIX-lea. Noi am arătat numai ce probleme pune limba literară propriu-zisă, limbă neutră, normală, stilul neutru, normal. Se mai pun însă și probleme de ordin stilistic, neglijate de noi mai sus. Le-am neglijat tocmai pentru că faptele de stil sînt în funcție de sistemul de norme uzuale ale limbii și, cum spuneam deja la începutul acestei lucrări (§ 1),

atîta vreme cît aceste norme nu erau încă fixate, nu se puteau crea diferitele stiluri ale limbii literare romîne (ne referim la stilurile care-și au originea în diversitatea de ordin social a materialelor limbii, nu la stilurile de origine temperamentală). Aceste stiluri, create în parte în secolul trecut, în epoca de fixare a limbii literare romîne, tocmai prin opoziție cu normele de limbă ce s-au impus atunci, par a se reduce: la unul popular sau popularizant, reprezentat cu strălucire întîia oară de Creangă, la unul familiar, reprezentat de o parte din teatrul lui Alecsandri, de « Scrisorile » lui Ghica sau de părți ale poeziei lui Eminescu, la stilul poetic, solemn sau înalt, reprezentat în general de poezia romînească, și la stilul satiric-ironic reprezentat de o parte din proza lui Heliade Rădulescu, precum și de o parte din teatrul lui Alecsandri și al lui Caragiale.¹ Cercetătorii limbii literare romînești vor trebui să studieze și asemenea fapte ce se abat de la normele limbii romînești comune, adică naționale. Pentru a se crea aceste stiluri s-a recurs la fapte arhaice, la fapte populare, dintre cele care n-au reușit să devină literare, la neologisme și la elemente de jargon sau argou. Asemenea fapte, nefiind cele normale, au căpătat o valoare stilistică pe care n-o avea vorbirea obișnuită. E ușor de înțeles cum s-a creat stilul popular și cel familiar, și noi înșine l-am studiat parțial mai sus (§ 3), încercînd a defini limba literară. Aici vom cita cîteva fapte morfologice care contribuiau în secolul al XIX-lea și mai contribuie încă sau pot contribui și astăzi, la crearea stilului poetic, solemn sau înalt și a celui satiric-ironic.

Atîta vreme cît forma verbală *voi* «vreau» caracteriza limba literară a muntenilor, ea nu putea căpăta altă funcție decît aceea a exprimării normale, neutre. Cînd însă, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, limba literară romînească se fixa la forma *vreau*, de origine moldovenească și ardelenescă, forma verbală *voi* «vreau» rămînea disponibilă pentru funcțiile stilistice emoționale. Dacă ea apare la personajele lui Caragiale (vezi § 2) numai pentru mai exacta redare a realităților sociale muntene criticate de autor, în versurile lui Eminescu din « Despărțire »: *Tot una-i dacă astăzi sau mine o să mor, Cînd voi să-mi piară urma în mîntea tuturor, Cînd voi să uiți norocul visat de amîndoi*, sau în versul: *Nu voi mormînt bogat*, verbul *voi* are funcția stilului poetic înalt. Cînd același poet întrebuițează conjuncția *ci*, nu cu funcția pe care o are astăzi în limba romînă în mod obișnuit, ci cu sensurile: « dar », « iar », « pe cînd », « în timp ce », care sînt toate arhaice, el a dat unui fapt deja existent în limbă, o funcție stilistică nouă, de o puternică rezonanță afectivă. Astfel în poezia « Despărțire »: *(Ci eu aș vrea ca unul venînd de mine-aproape, Să-mi spuie al tău nume pe-nchi-sele-mi pleoape . . . Ci tu rămii în floare ca luna lui april)* sau în poezia « Cu miine zilele-ți adaugi »: *(Se pare cum că-i altă toamnă, Ci-n veci aceleași frunze cad)* sau în « Luceafărul » (. . . *Trăind în cercul vostru strîmt, Norocul vă petrece, Ci*

¹ Mai potrivit ar fi să se vorbească în aceste cazuri, nu de stiluri, ci de categorii de stil.

eu în lumea mea mă sînt Nemuritor și rece).¹ Limbajul poetic înalt se creează însă nu numai din asemenea elemente ale sistemului lingvistic, care au căzut în desuetudine, sau a căror funcție mai veche a căzut în desuetudine, ci din orice elemente care dublează pe altele. Astfel, formele neaccentuate, conjuncte, de dativ, ale pronumelui personal, întrebuițate în locul pronumelui posesiv, au fost folosite de toți poeții din epoca modernă, cu o valoare poetică (Eminescu, în poezia «Iubind în taină»): *Nu vezi că gura-mi arsă e de sete Și-n ochii mei se vede-n friguri chinu-mi, Copila mea cu lungi și blonde plete? Cu o suflare răcorești suspinu-mi, Cu-n zîmbet faci gîndirea-mi să se-mbete. Fă un sîrșit durerii . . . vin la sinu-mi, și se pune problema dacă ele n-au avut aceeași funcție poetică chiar în epoca veche.*

În aceeași categorie sînt și formele de persoana a III-a sg. și pl. ale conjunctivului prezent, fără morfemul *să*, care sînt întrebuițate de poeții din veacul trecut în locul celor cu *să* (Eminescu «Despărțire»): *Răsar-o vijelie din margini de pămîni, Dînd pulberea-mi fărîmii și inima-mi la vînt.* Ele se întrebuițează și în limba de toate zilele, cu funcție concesivă (*Fie!*) sau pentru a exprima enervarea (*Ducă-se dracului!*). Dar poeții au știut să le dea și alte valori. Astfel în Eminescu («Dalila»): *Și în haosul uitării oricum orele alerge, Ea din ce în ce mai dragă ți-ar cădea pe zi ce merge,* unde forma de conjunctiv fără *să* are valoarea unui condițional prezent.

Stilurile satirice-ironice se formează tot din elemente arhaice, populare sau neologisme, dar din acelea care, pentru motive ce nu sînt întotdeauna clare, apar ca urîte, precum și din elemente de jargon sau argou. Înseși sistemele lingvistice aberante ale latiniștilor, italianizanților și al lui Pumnul, care nu se puteau impune ca limbă literară a romînilor, au căzut în situația unor jargoane, măcar în elementele lor negative, și au devenit material pentru aceste stiluri. Stilurile satirice-ironice merg mîna în mîna cu atitudinea politică, socială, față de categoriile sociale încriminate, compromise social, dar și prin limbajul lor. Astfel Alecsandri, împreună cu alți scriitori din epoca sa, a ironizat stilul de vorbire al generației mai vechi, adică al boierilor vechiului regim, și stilul administrativ sau de cancelarie, al aceleiași epoci, precum și stilurile neologistice exagerate ale franțuziților, italianizanților și latiniștilor, ca să nu mai pomenim de jargonul grecilor ce nu cunoșteau bine limba romînă. În acest scop, Alecsandri a utilizat și procedeele morfologice caracteristice categoriilor ironizate. Astfel, în «Iorgu de la Sadagura», 1844, p. 24, Gahița se exprima astfel: *Să nu-mi refuzarisești brațul.* Sînt prin urmare supuse satirei autorului tocmai verbele în *-arîdesc*, pe care le socotea nepotrivite și le ironiza și Heliade Rădulescu în prefața «Gramaticii» sale. Ironizarea prin metode morfologice apare și la Caragiale: *Vocea patriotului naționale sau O soțietate fără prințipuri.*

¹ Conjuncția *ci* cu funcție poetică apare înția oară în poezia lirică a lui Heliade Rădulescu.

Dar și unele elemente populare pot fi supuse ironizării scriitorului, o dată cu anumite categorii sociale. Printre elementele morfologice de origine populară, folosite în stilul satiric, sînt formele verbale în *!ără* de la pluralul perfectului compus, caracteristice graiului popular muntean din unele părți (v. Graur, B. L. III, p. 180—182). Ibrăileanu releva, în cursul său de « Istoria literaturii romîne moderne », că formele de perfect în *!ără* apar deja la C. Bolliac. El însă nu ne spunea dacă scriitorul muntean le întrebuița satiric-ironic. Cu această funcție ele apar chiar la Alecsandri, « Chirița în Iași », care pune pe Pungescu să vorbească astfel: *Apoi dar . . . ne-am sfințitără noi doi?* (Teatru, București, 1875, II, p. 401); *Vina mea-i dacă s-a găsitără alt cartofor mai țeapăn decît mine și m-a zăritără cînd am tras pârîga de desubtul cărților?* (Ibidem); *am înfundatără pã dracu* (ibid. p. 402) etc. Interesant e faptul că Alecsandri extinde forma *!ără* și la persoana a III-a singular, ceea ce pare a nu se întîlni în graiul popular muntean. Formele verbale în discuție se pretează la satiră din cauza caracterului lor hibrid, de perfect compus și de perfect simplu în același timp.

Crearea stilurilor limbii literare romîne pe planul morfologic cere însă mai mult spațiu, pentru a fi tratată cum se cuvine. Aici am voit numai să dăm cîteva exemple de felul cum trebuie duse cercetările în această direcție.

PROBLEME DE LIMBĂ ÎN REVISTA „ROMÎNIA LITERARĂ“ DIN 1855

DE

DESPINA URSU

Într-o epocă în care limba « umbla șovăind între multe sisteme » datorită etimologismului ardelean, italianismului lui Eliade și fonetismului exagerat al lui Aron Pumnul, curente lingvistice nesănătoase, care s-au manifestat în cultura românească în veacul al XIX-lea, colaboratorii revistei « Romînia literară » au ca preocupare principală problema limbii literare românești.

Reprezentanți ai forțelor progresiste din Moldova, majoritatea scriitorilor grupați în jurul acestei reviste își pun scrierile în slujba idealurilor de luptă ale maselor populare. Deși nu au o pregătire lingvistică specială, ci sînt literați, ca: V. Alecsandri, C. Negruzzi, Al. Russo, sau specialiști în alte ramuri ale științei: istorie, drept, agronomie, cum sînt: D. Ralet, Alex. Calimah, I. Ionescu de la Brad, ei sînt interesați în aceeași măsură de problemele lingvistice, ca și de cele economice, politice, sociale și literare, care frămîntau societatea românească în vremea lor. Situația grea în care se găsea limba romînă în acea vreme, sub influența manifestărilor lingvistice nesănătoase, a făcut din cercul « Romîniei literare » o unitate puternică, a cărei luptă apare ca o reacțiune contra exagerărilor latiniste. În felul acesta revista continuă și în domeniul lingvistic, ca și în cel politic și literar, tradiția progresistă a « Daciei literare » și a « Propășirii ».

Punînd problema limbii literare românești revista își propune să o dezvolte « cu un chip măsurat și înțelept ».

Încă din 1852, în *Prospectul* care anunța apariția primului număr din « Romînia literară »¹, V. Alecsandri arată că limba romînă « începuse a se curăți

---

¹ Apariția acestui număr al revistei a fost împiedecată de cenzură iar « Romînia literară » suprimată. Ea reapare de abia în 1855, tot cu nr.1.

și a se forma cu un chip înțelept și treptat » prin activitatea fructuoasă a colaboratorilor « Daciei literare » și ai « Propășirii ».

Ca să umple golul creat prin încetarea apariției « Propășirii », el scoate revista « România literară », preluând lupta acesteia atît pe tărîm literar cît și științific.

În centrul preocupărilor colaboratorilor « Romîniei literare » stă crearea unei literaturi originale și a unei limbi literare care să corespundă dezvoltării culturale a Țărilor Romînești și să servească lupta pentru unirea Principatelor.

Combaterea ideilor reacționare în lingvistică, lupta contra acelor care voiau să strice limba, este continuată în paginile revistei « România literară » de Al. Russo, V. Alecsandri, C. Negruzzi, D. Ralet, Al. Calimah, C. Conachi, și I. Ionescu de la Brad.

Cu toate că nu-și publică în « România literară » scrierile prin care a contribuit la ridiculizarea și dispariția jargonului latinizant, italianizant sau franțuzit, V. Alecsandri, redactorul principal și autorul programului revistei, are o deosebită importanță în activitatea acestui cerc.

Al. Russo publică în « România literară » cea mai mare parte a « Cugetărilor »¹, în care, cu mult bun simț și cu destulă pricepere pentru ceea ce trebuie să fie limba literară a unui popor, apără limba literară romînească de influența nefastă a latinismului. Și învățații sovietici au arătat că: « În ceea ce privește apărarea limbii moldovenești, cultura moldovenească progresistă a nobililor a găsit în Al. Russo pe reprezentantul său activ. Prin tonul său hotărît, el i-a depășit pe contemporanii lui care locuiau pe ambele maluri ale Prutului și se luptau pentru dezvoltarea limbii moldovenești ».²

C. Negruzzi, cunoscut prin activitatea de la revistele lui Asachi și Kogălniceanu, dovedește interes pentru problemele de limbă din articolul « Slavonisme ».

Dimitrie Ralet și Al. Calimah, intelectuali progresiști, ridică interesante probleme referitoare la limba romînească, primul în articolul « Limba noastră », iar cel de-al doilea în « Limba romînească ».

Ion Ionescu de la Brad, agronom, luptător pentru drepturile țăranilor, discută, în critica făcută « Manualului de geografie pentru clasa a III-a a școalelor primare », și unele probleme de limbă, scandalizat de faptul că exagerările latiniste pătrunseseră și în limba manualelor școlare.

În paginile « Romîniei literare » este publicată și scrisoarea din 1837 a poetului C. Conachi, adresată Mitropolitului Veniamin. Deși C. Conachi prin activitatea sa literară aparținuse cercului Asachi, acest text se publică pentru unele idei juste pe care le conține și care corespund orientării generale a revistei. În acest fel redacția revistei înțelege să preia moștenirea culturală a cercurilor științifice și literare anterioare.

Notele publicate la capitolul « Miscela », ca: « Autodafé a lui § scurt », « Iarși răposatul § scurt », « Ablativul -ciune », « O bazaconie limbistică », « Un

¹ Cealaltă parte a acestor *Cugetări* a fost publicată mai tîrziu de Al. Odobescu în « Revista romînă ».

² Istoria Moldovei, Chișinău, 1951, vol. I, p. 436.

model de stil epistolar în limba nouă » și « § scurt sau liude printre călărași » reprezintă punctul de vedere al redacției și sînt polemici cu latinistii ardeleni.

Obiectivul principal al luptei colaboratorilor « Romîniei literare » pe tărîm lingvistic este combaterea curentelor nesănătoase, în special a latinismului, care influențau nefavorabil dezvoltarea limbii literare romînești în secolul al XIX-lea. Latinistii, denaturînd spusele reprezentanților *Scolii ardeleni*, voiau să rupă limba literară de graiul viu al poporului, creînd o limbă care să semene tot mai mult cu latina și pe care Al. Russo o numește, în mod just, *jargon*. I. V. Stalin, în lucrarea sa « Marxismul și problemele lingvisticii », referindu-se la jargoane, arată că « e suficient ca limba să treacă pe poziția favorizării și sprijinirii unui grup social oarecare, în dauna celorlalte grupuri sociale ale societății, pentru ca ea să-și piardă calitatea, pentru ca să înceteze de a mai fi un mijloc de comunicare între oameni în cadrul societății, pentru ca să se transforme în jargonul unui grup social, să se degradeze și să se condamne la dispariție »¹. Astfel s-a întîmplat și cu jargonul latinizant, care, fiind străin de limba vorbită de popor, a trebuit să dispară.

Pedanții — cuvînt cu care Al. Russo îi denumește pe cei care voiau să latinizeze limba romînă — scriau și vorbeau într-o limbă neînțeleasă de mulțime.

Normele lingvistice fixate de latinisti nu se potriveau specificului limbii noastre, încît ar fi trebuit să se facă un lexicon cu ajutorul căruia cititorul neinițiat să înțeleagă ce scriau latinistii și italienistii din acea epocă în Ardeal și Muntenia.

Al. Russo, om cult, înzestrat cu un puternic simț al realității și însuflit de o mare dragoste pentru limba și pentru creațiile populare, demască în « Cugetările » sale exagerările *pedantismului lingvistic*, care provocase atîta confuzie și ridicol în limbă. El arată că *pedantismul* « este voința de a statornici prin logică gramaticală, cursă din regulele gramaticii latine, tîlcuirea cuvintelor vechi și noi; pedantismul este de a lega limba noastră de modul declinațiilor unei limbi străine de noi prin țesătura și regulele ei; sunetul și forma, pînă și noima, adică sufletul cuvintelor, este dreptul scriitorilor și a neamului, marele plămăditor de limbi și de cuvinte, iar nu a gramaticilor, ce sînt numai arhiviști. Prin pedantism și pedantism anti-romîn înțelegem iarăși cercarea de a despărți neamul în două limbi, cînd dimpotrivă încercările ar trebui țintite la înrudirea limbii obștești »². După părerea lui Al. Russo limba literară este limba populară « lucrată », înmulțită, îmblînzită, întinsă și întrebuintată de scriitori ». Latinistii, neținînd seama de legile de dezvoltare a limbii romînești, voiau să rupă limba de graiul viu al poporului. În legătură cu aceasta Al. Russo dă ca exemplu discursurile politice de pe cîmpul Blajului, de la 1848, spunînd, ca martor ocular, că dintre toți oratorii care s-au perindat la tribună și care reprezentau « inteligența ardeleană » doar doi au fost înțeleși: Avram Iancu și Buteanu, pentru

¹ I. V. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, Ed. pentru literatură politică, București, 1953, p. 8.

² Al. Russo, *Cugetări*, în « Romînia literară », 1855, nr. 17, p. 202.

că au vorbit într-o limbă nelatinizantă. «Deși sistemele radicale au luat naștere în Ardeal, totuși are și Ardealul feciori zdraveni, ce-și pot da mâna cu noi împotriva pedantismului »¹.

Subliniind importanța pe care o are limba ca mijloc de comunicare între oameni și arătînd, totodată, legătura care există între limbă și gîndire, Al. Russo spune că « cea mai înțeleaptă limbă este limba care ajută pe om a-și tălmăci gîndul într-un chip ca toți ascultătorii să-l poată înțelege »².

În această problemă, a luptei contra latinismului, ia atitudine și D. Ralet, în articolul « Limba noastră »³. El propune o ridicare obștească contra « neolatinismului »; recomandă, de asemenea, o adunare a tuturor cuvintelor vechi romînești și întocmirea unui « vocabulariu », pentru ca să nu se piardă din limbă cuvintele condamnate de latiniști. În legătură cu aceasta, Al. Russo în «Cugetări », discută sumar problema originii poporului și a limbii romîne, ajungînd la unele concluzii a căror justețe a fost dovedită de cercetările filologilor de mai târziu. Al. Russo nu neagă că limba romînă este de origine latină, trăgîndu-se din « latineasca cea obștească », adică din latina populară, dar el studiază acest fapt din punct de vedere istoric și afirmă că limba romînă este deosebită de cea latină deoarece cuvintele se formează după/alte reguli, « care-și au logica în istoria noastră ». Al. Calimah spune că limba romînă are la bază un dialect pelasgotracic; după cucerirea Daciei și colonizarea romană, romanii au adus aici limba și scrierea lor. Mai târziu, prin numeroase migrații care au avut loc pe teritoriul locuit de romîni, au pătruns în limba romînă numeroase cuvinte străine, mai ales slave. După secolul al XV-lea, crede el, s-a introdus și alfabetul slavon în limba romînă. Spre sfîrșitul articolului, dînd ca exemplu pe latiniști, Alecu Russo arată cum scriitorii, în dorința lor de a desăvîrși limba, au ajuns la exagerări.

În nr. 9 al revistei «Romînia literară » la capitolul « Miscel », sub titlul « Un model de stil epistolar în limba nouă », este publicată o scrisoare, găsită — se spune—în ulița Academiei, — în care sînt vizați bîrnuțiștii, — concepută în termeni ca: *infelicitate, cogritate, a veta, confuziune, fartaziune, concesiune, somnuală, invergiune, serviciune* și alții. Scopul publicării acestei scrisori este « de a da cetitorilor o idee de halul în care au agiuns romîneasca în capetele sistematice a unor pedanți din țerile noastre »⁴.

Colaboratorii «Romîniei literare » condamnă și fonetismul exagerat al lui A. Pumnul. Pornind de la constatarea că terminația latină *-tione* a evoluat în limba romînă spre *-ciune*, ca în *plecăciune, închinăciune, rugăciune*, Aron Pumnul și adepții școalei lui filologice cereau ca neologismelor proaspăt introduse în limba romînă, cu aceeași terminație, să li se aplice mecanic, prin falsă analogie, aceeași regulă și să spunem: *năciune, ocupăciune*, pretextînd că forma

¹ Al. Russo, Cugetări, în «Romînia literară », 1855, nr. 17, p. 202.

² Ibidem, p. 103.

³ «Romînia literară », 1855, nr. 14, p. 165.

⁴ Ibidem, p. 116.

-ie este «neplăcută pentru urechea românului» și că «*ocupație* nu sună mai frumos ca *ocupăciune*». Același lucru s-a întâmplat și cu sufixul latinesc *-mentum*, care a evoluat în limba română spre *-mînt*, a cărui întrebuițare voiau să o extindă și asupra cuvintelor noi, spunînd: *regulămînt*, *frîngămînt*, *evenemînt* etc. Dacă aceste legi fonetice au acționat în epoca de formare a limbii romîne, ele nu mai pot, însă, acționa asupra neologismelor pătrunse în limba română în secolul al XIX-lea. «Latiniștii privesc lumea nouă prin oceanul lumii vechi», spune Al. Russo; ei voiau să croiască lumea nouă pe tiparele lumii vechi, nu înțelegeau că «lumea merge înainte și nu se poate întoarce».

Contra acelor care preconizau generalizarea sufixelor *-iune*, *-ciune*, *-tiune*, *-mînt*, în limba română, se ridică Al. Russo și D. Ralet. «Unul preface toată limba în *-iune*, altul în *-ție*, altul în *-iu*, altul în *-înt*... de nu știi cum să te-ntorci între aceste patru puncte cardinale a gramaticilor».¹

Susținînd ideea purității latine a limbii romînești, latiniștii voiau să scoată din limbă toate cuvintele de altă origine decît latină, în special cuvintele de origine slavă, și să le înlocuiască prin termeni latinești. Al. Russo spune, însă, că slavonismele din limba română sînt rezultatul unui proces istoric; ele dau limbii romînești nota specifică între celelalte limbi romanice; slavonismele reprezintă pentru limba română ceea ce reprezintă germanismele pentru limba franceză, arabismele pentru limba spaniolă. Acesta este un adevăr recunoscut și de filologii de mai tîrziu.

Dimitrie Ralet îi condamnă pe acei «bărbați» care din cauza latinismului «corumpă limba, crezînd că o curăță». El recunoaște că limba română este de origine latină, dar cere «să nu latinisim numaidecît forma limbei, pentru că atunci înseamnă să ne omorîm poezia, istoria, tradițiile...».² El arată, de asemenea, că poporul romîn a împrumutat o serie de cuvinte slave, ca: *duh*, *cinste*, *slavă*, *slujbă* etc., pe care nu le putem scoate din limbă cu toată dorința unor «gramatici». De aceeași părere este și C. Negruzzi în articolul «Slavonisme», iar C. Conachi cere să nu se schimbe cuvintele grecești și slavonești deprinse de lume.

În critica făcută «Manualului de geografie pentru clasa a III-a a școalelor primare», lucrat de inspectorul general al școalelor, latinistul August Treboniu Laurian, Ion Ionescu de la Brad arată necesitatea înființării unei Academii, unde să se discute, printre altele, diferite probleme de limbă și care «să se rostească asupra îndoielilor de toate zilele», mai ales acum cînd unii latiniști cereau scoaterea cuvintelor înrădăcinate în limbă și înlocuirea lor cu cuvinte latine. Ion Ionescu de la Brad arată că această exagerare a pătruns și în manualele de școală, dînd ca exemplu manualul de geografie mai sus citat, unde numirile locurilor noastre au fost din nou botezate, fapt care dă loc la neînțelegeri și

¹ «Romînia literară», 1855, nr. 14, p. 101.

² D. Ralet, Limba noastră, în «Romînia literară», 1855, p. 178.

« aduce nedumerire la înțelesul scrisorilor vechi ». Astfel, în acest manual se spune că Iașul e udat de râul *Bahului*, nu de al *Bahluiului*; în loc de ținutul *Vasluiului* avem ținutul *Vaşului*, pentru *Bistrița* avem numirile *Bistreța* sau *Rapida*; *Marmurosul* pentru *Maramureș*; *Sucida* pentru *Suceava* ș. a. Ion Ionescu de la Brad arată că aceste cuvinte nu supără urechea celor care frământă limba, creînd cuvinte de cîte șaptesprezece silabe, dar este sigur că de ele vor rîde cei neînvățați. El cere acestor « dascăli de isnoviri limbistice » să învețe limba poporului, căci numai atunci nu vor mai greși.

Nu numai că nu trebuie scoase din limbă cuvintele înrădăcinate, de altă origine decît latină, lucru care ar da loc la neînțelegeri și ar duce la sărăcirea limbii, ci, dimpotrivă, limba trebuie îmbogățită prin împrumuturi din oricare limbă și prin crearea de cuvinte conform legilor de dezvoltare a limbii romîne.

În privința neologismelor, colaboratorii « Romîniei literare » au păreri juste, susținînd că ele contribuie la dezvoltarea limbii literare, dar trebuie folosite numai în măsura în care sînt necesare. Al. Russo arată că « nevoile nouă au trebuință de cuvinte nouă, dar nevoia trebuie să le dea la iveală, să le creeze și să le împămîntenească. Să fim siguri că unde ne-ar trebui un cuvînt, nevoia îl va iscodi, nu după sistema cutăruia sau cutăruia, dar după logica limbei, pe care nu o fac nici învățații, nici lexicioanele »¹.

Al. Russo face aceste observații într-un moment în care limba noastră literară se îmbogățește cu un mare număr de neologisme, cerute de dezvoltarea culturală multilaterală a poporului nostru. Popularizînd « descoperirile folosite » ale veacului al XIX-lea, colaboratorii revistei « Romînia literară » caută să umple golurile existente în vocabularul limbii noastre, goluri care se explică prin lipsa, pînă în acel moment, a noțiunilor corespunzătoare în cultura romînească. Problemele de fizică, economie politică, comerț, industrie, drept și altele, noi publicului romînesc, impuneau cu necesitate, pentru a putea fi lămurite, crearea unei terminologii științifice corespunzătoare. Preocuparea aceasta, existentă încă din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea la Ienăchiță Văcărescu, continuată de cercurile revistelor lui Eliade, Asachi și Kogălniceanu, este prezentă și la cercul « Romîniei literare ».

Îmbogățirea limbii noastre literare cu terminologia necesară comunicării noilor noțiuni se face fie prin introducerea în limbă a neologismelor, unele cu fonetismul străin păstrat, altele romînzate din punct de vedere fonetic, fie prin traducerea cuvîntului străin în limba romînă, mai puțin prin cuvinte noi, create cu ajutorul compunerii sau contragerii, care să înlocuiască neologismele. Astfel, în articolele cu caracter științific publicate în revista « Romînia literară » întîlnim termeni ca: *aparel*, alături de *aparat*, *comutator*, *multipliator*, *telegraf*, *pol pozitiv*, *pol negativ*, *tarif*, *aerian*, alături de *aeric*, *cocon* « gogoasă de mătăsa », *filatarium* « fabrică de depănat mătasa de pe coconi », *concurință*, *atelierii* « ateliere », *dividend* etc., neologisme primite din limba franceză; *profum*

¹ Al. Russo, Cugetări, « Romînia literară », 1855, p. 101.

«parfum», *regii* «sfere înalte», din limba italiană. În alte cazuri neologismul a fost tradus. Astfel avem: *cuvîntologie* (din fr. *lexicologie*), *rîu electric* (din fr. *fluide électrique*), *împrejurul* (din fr. *circuit*), *cîrnire*, *abatere* (din fr. *deviation*), *trupuri organice* pentru *corpuri organice* sau *trupuri ce se rotesc în spațiu* pentru *corpuri cerești*. Francezul *moment* a fost tradus prin clipeală iar *momentané* prin clipeľnic.

Deși unii dintre acești termeni, mai ales din cei traduși, nu s-au impus în limba literară, totuși, strădaniile colaboratorilor «Romîniei literare» de a face din limba noastră un mijloc de comunicare corespunzător noilor nevoi culturale ale epocii constituie o contribuție valoroasă la dezvoltarea limbii noastre literare.

Și în domeniul literaturii, colaboratorii «Romîniei literare» au văzut clar problema neologismelor. Al. Russo recunoaște necesitatea întrebunțării lor, dar este contra abuzurilor. În scrierile sale folosește el însuși neologisme, dar numai în măsura în care sînt necesare. Întrebunțează de asemenea și provincialisme, deși recomandă altora să evite cuvintele care ar face de neînțeles scrisul lor în altă regiune decît aceea cărora le aparțin ca grai.

Cu privire la forma pe care o iau neologismele în limba romîna, se văd oscilații la scriitorii epocii. Și, cînd s-au hotărît pentru o formă, uneori au greșit, căci dezvoltarea limbii a impus altă formă mai tîrz u. Atunci pătrundeau la noi cuvinte franceze ca: *influență*, *corcurență* ș. a., cărora unii le-au dat forma *influință*, *concurință* ș. a., datorită analogiei cu un cuvînt ca *suferință*. Acest curent de romînizare a neologismelor era puternic în acea vreme.

Alex. Calimah, vorbind despre împrumuturi, în articolul «Limba romînească», spune că avem nevoie de ele, căci altfel limba sărăcește, dar să fie absolut necesare, nu pură fantezie, împrumuturi care pot numai «să încurce și să tulbure o limbă, iar nu s-o desăvîrșească...». Pentru aceasta el recomandă să apelăm, mai întii la «limba romîna». Despre înlocuirea unor termeni înrădăcinați în popor el spune că este o exagerare, care face ca limba să ajungă de neînțeles.

Costachi Conachi, în «Scrisoarea adresată Mitropolitului Veniamin», cere ca pentru «sporirea» și pentru «întocmirea» cuvintelor neapărat trebuincioase în limba moldovenească să facem împrumuturi, dar «să le întocmim pe teapa graiului nostru». Cere de asemenea să se creeze cuvinte în care sunetul să se potrivească cu sensul, ca: *vîjîește*, *duduește*, iar cuvintele create să fie scurte, căci sînt mai lesne de înțeles și de mînuit.

Exprimarea clară și corectă este o preocupare a tuturor scriitorilor grupați în jurul revistei «Romînia literară». În articolul «O bazaconie limbistică» se combate crearea de cuvinte lungi, greu de pronunțat și fără nici un înțeles. Ca exemplu este luat cuvîntul *inonorificabilitudinaționalitate*. Pentru ușurarea scrierii se recomandă înlăturarea unor litere de prisos, ca *ș*, propunîndu-se să se facă deosebire între valoarea lui «*ș* greu» și «*ș* ușor». Directorul tipografiei franco-romîne A. M. Bermann, adresează chiar o scrisoare redactorului

« Romîniei literare », prin care-i mulțumește pentru hotărîrea de a combate « năvălirea ucului scurt » în limba romînă, literă « netrebnică, care îngreuiază mult și munca tipografilor ». Atitudinea redacției « Romîniei literare » față de prezența în scriere a lui s este exprimată și în nr. 2 al revistei, la capitolul « Miscela », unde, sub forma unei scrisori, adresată redacției, s vine cu rugămintea de a nu fi folosit în paginile « Romîniei literare », pentru că el își dă seama de greutatea pe care le prezintă tipografilor și de neajunsurile pe care le face limbii, dîndu-i « un caracter sinistru și o eufonie înădușită ». s îi critică pe acești literați, care, îndrăgindu-l, l-au agățat la sfîrșitul celor mai multe cuvinte îngreunînd astfel « limpezirea și înfrumusețarea limbii ».

Tot ca o reacție împotriva latinismului, găsim la Al. Russo ideea evoluției lente a limbilor. Astfel el afirmă că limbile se schimbă o dată cu mersul înainte al societății, evoluînd lent, nu prin explozii: « ... limbele se prefac dar se prefac ele singure cu întrebuițarea zilnică, cu sporul ideilor și nevoile civilizației; însă prefăcătura adusă de ani și de trebuință, măsurată pe noima aplecărilor și a năravurilor neamurilor e nesimțită la auz și la vedere. Tulburarea în limbi cum a fost revoluția noastră (latinismul! D. U.) pică în baltă, dar nu pică pînă cînd nu aduce confuzie de idei, desfrînare în condei, cacofonie și stavilă în inspirație. Cînd revoluții de aceste năpăstuiesc neamurile, sau neamurile pier, sau oamenii de judecată vin dincotrova și se opun potopului stricător »¹. Colaboratoriș « Romîniei literare », prin criticile serioase pe care le-au adus latinismului, au contribuit în mare măsură la stăvilirea « potopului stricător », fără însă a da latinismului lovitura definitivă. Lupta contra curentelor nesănătoase din lingvistica romînească va fi continuată cu mult succes în deceniile următoare. Însuși Al. Russo reia această problemă un an mai tîrziu, în articolul « Contra latinizanților ardeleni », publicat în « Steaua Dunării », 1856. Acest articol face parte din polemica dusă de Al. Russo cu ardeleanul Gh. Bariț, care, prin « Gazeta Transilvaniei », luase apărarea lui A. T. Laurian. Arătînd și aici că jargonul latinizant a venit din Ardeal și că « Ardealul s-a făcut o carte latinească moartă », acei cu care polemiza au încercat să se retragă din această luptă, spunînd că n-au rost certurile între romîni, cînd ar putea ca împreună să-i atace pe evrei, de exemplu. Combătînd naționalismul șovin, Al. Russo a răspuns cu mult bun simț: « Pentru fii lui Israil mărturisim că este o faptă înțeleaptă a nu se apăsa; sîntem de aceia care chiemăm pentru dînșii îngrijirea, dreptatea și dreptățile toate. Ori subt ce chip și pretext se arată apăsarea în lume, tot strîmbătate se chiamă; acei cari ridică la sarcinile țării trebuie să aibă locul lor la bunuri și la folosuri — precum romîni se despart în romîni ortodocși și romîni catolici vor fi și romîni israeliți; și patria va cîștiga fii mai mulți »².

¹ Al. Russo, Cugetări, în « Romînia literară », 1855, p. 348.

² Al. Russo, Contra latinizanților ardeleni, Opere alese, Biblioteca pentru toți, București, 1950, pag. 97.

Încă din « Cugetări », Al. Russo arătase consecințele rele ale naționalismului șovin. « De mult ce ne vom lăuda, de mult ce vom huli celelalte neamuri romîinii vor socoti că sînt buni și mari din născare și se vor cufunda iarăși în somnul lor adînc »¹.

Chiar în paginile « Romîniei literare » începuse Al. Russo polemicile cu latinîștii și italienîștii. Vorbind despre « școalele limbistice... ce au cuibul lor în București », care au luat de organ ziarul « Patria », spune că sînt « școale de fantezie ce umblă după teorii artistice, croind o limbă dramatică, de nu romîină, pe urmele școlii ultraromantice franceze de la 1830, școală cu părul lung, cu antitesa în cap și în picioare, cu manta pe umăr, cu chitara aninată de gît și cu spada în mîină, școli de geniu necunoscut în ingrata Romînie, școli ce au nevoie de a ține seamă de istorie și chiamă tradiția o coterie. Adevărat că scrierile ce ies din aceste școli sînt netrebnice pentru mulțime; adevărat că propășirea ideilor se întinde la numărul fericitilor ce le pot înțelege, adevărat că aceste școli au de scop a învăța și a convinge pe cei învățați și convinși numai »².

Al. Russo a dus o polemică susținută și cu foile Blajului.

Greșelii propovăduite de latinîști că limbile se *reformează*, Al. Russo îi opune ideea că « ...dimpotrivă limbile se formează zi de zi », sau că « limbile se fac prin vreme, prin scrieri bune, după rîndul și spiritul naționalităților »³.

Aflîndu-ne în anul 1855, în preajma unirii Principatelor, găsim discutată în paginile « Romîniei literare » problema unei limbi comune pentru toți romîinii, care, înfăptuind unificarea culturală, să sprijine unirea politică. Conachi propusese încă de la 1837, anul scrisorii către Mitropolitul Veniamin, să se întocmească o singură limbă « pe o măsură și pe o înțelegere » între cele două Principate. Scriitorii grupați în jurul revistelor lui M. Kogălniceanu, luptînd pentru ca « romîinii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți », au contribuit în mare măsură la formarea unei limbi literare unice. Preluînd această moștenire, în programul « Romîniei literare » « D(omnul) Alecsandri face chemare tuturor literatorilor romîini ca să vie în agiutor foiei sale prin scrierile lor: această foaie fiind cîmpul de întîlnire frățescă a tuturor talentelor din țările noastre »⁴. Iar D. Ralet recomandă romîinilor să se ferească de confuziile produse de limbă, « care ne amenință, tocmai cînd ar trebui să gîndim la ceva mai mare, tocmai cînd dorim a forma o nație puternică numai prin unire »⁵.

Militînd pentru o literatură cu caracter popular și fiind preocupat de răspîndirea culturii în mase, Al. Russo îi sfătuiește pe scriitori să folosească

¹ Al. Russo, Cugetări, în « Romînia literară », 1855, p. 104.

² Ibidem, p. 251.

³ Ibidem, p. 101.

⁴ V. Alecsandri, Înștiințare, în « Romînia literară », 1855.

⁵ D. Ralet, Limba noastră, în « Romînia literară », p. 192.

« Limba obștească », adică limba comună, căci numai atunci vor fi înțeleși de toți românii. Aceasta trebuie să fie și limba presei, deoarece « unul din organele cele mai principale ale opiniei publice este presa în general și presa periodică sau jurnalismul în special »¹. Al. Russo se întreabă că « Dacă șefii nu vorbesc limba soldaților, dacă învățații și autorii nu scriu pentru popor apoi de ce mai pierd vremea în vorbe și în scrieri neînțelese ? »². Mulți dintre scriitorii din acea epocă nu țineau seama de « gloata pentru care se făleau că lucrează » sau « socoteau aceea gloată deprinsă cu latineasca, franțuzeasca, italieneasca »³. Dându-și seama de rolul social al literaturii, Al. Russo arată că sînt însăși și « cîteva scrieri care dovedesc o presimțire de misia literaturii, și se deosebesc de operele pedanților prin o mișcare slobodă, o aducere aminte de obiceiurile limbei, și prin urmare au o acție morală pe cetitori, dar sînt rari... »⁴. Și D. Ralet ia atitudine în această problemă, recomandînd scriitorilor să renunțe fiecare « la cîte o pretenție limbistică, cît un prejudeț, ca să se curme tot resboiul și să nu se întîrzie de voie bună progresul »⁵. Cît despre preocupările filologilor, Al. Russo spune: « După socotința mea, rolul adevăraților învățați ce se vor îndeletnici cu filologia va fi să se mărginească în definiția rînduelilor limbei, statornicia sintaxei și ortografiei; iar alcătuirea, întrebuintarea, iscodirea sau depărtarea cuvintelor trebuie să rămîie proprietatea urechii, a buneii judecăți a scriitorilor. Codul limbii nu poate fi mai aspru de codul politicesc. Cuvîntul fie slav, fie turc, fie latin, ce se va romîni, are drept la împămîntenire și numai obșteasca frămîntare și nevoia poate să-i dea indigenatul, iar nu autoritatea fabricantilor de sisteme »⁶. Al. Russo recomandă « gramaticilor » să pornească totdeauna, în cercetările lor, de la limba vie a poporului, nu de la teoretizări cum făceau latiniștii, care nu țineau seama de legile de dezvoltare a limbii romîne.

Pentru soluționarea problemelor atît de controversate privitoare la dezvoltarea și îmbogățirea limbii literare romînești, colaboratorii « Romîniei literare », așa cum făcuse Asachi și membrii cercului lui Kogălniceanu, preconizează înființarea unei societăți, care « în adunările sale să socotească și să hotărască despre îndreptarea limbei, atît pentru primirea cît și schimonosirea cuvintelor »⁷ sau « să se rostească asupra îndoielilor de toate zilele »⁸. Acest deziderat se va realiza mai tîrziu, prin înființarea *Societății literare romîne*, care va deveni mai întîi *Societatea academică* și apoi *Academia Romîna*.

¹ M. Kogălniceanu, Jurnalismul românesc în 1855, în « Romînia literară », 1855, p. 52.

² Al. Russo, Cugetări, în « Romînia literară », 1855, p. 104.

³ Ibidem p. 481.

⁴ Ibidem, ediția P. V. Haneș, București, p. 80.

⁵ D. Ralet, Limba noastră, în « Romînia literară », 1855, p. 177.

⁶ Al. Russo, Cugetări, ed. P. V. Haneș, București p. 78.

⁷ C. Conachi, Scrisoare adresată Mitropolitului Veniamin, în « Romînia literară », 1855, p. 215.

⁸ Ion Ionescu de la Brad, Critică. Manual de geografie pentru clasa a III-a a școalelor primare, în « Romînia literară », 1855, p. 303.

Privind felul cum au fost discutate unele probleme de limbă în revista « România literară », putem spune că observații ca acelea ale lui Al. Russo, V. Alecsandri, C. Negruzzi, și chiar ale lui D. Ralet și Al. Calimah, au o deosebită importanță în dezvoltarea limbii literare românești.

În lupta lor contra curentelor nesănătoase din cultura românească, mai ales a latinismului, pentru crearea unei limbi literare unice, comună pentru toți românii, luptă dusă prin articole de teorie și prin opere literare originale, ei atrag atenția asupra bogăției limbii și literaturii populare, mergând pe drumul deschis de « Dacia literară » și « Propășirea ».

LINGVISTICĂ GENERALĂ

DESPRE LEGĂTURA DINTRE LIMBĂ ȘI GÎNDIRE

DE

FINUȚA ASAN

Articolul de față își propune să sintetizeze rezultatele la care au ajuns lingviștii, filozofii și psihologii sovietici ¹ în cercetarea raportului dintre limbă și gândire.

Pentru ca problemele discutate să fie cât mai accesibile publicului nostru larg de cititori, vom căuta să exemplificăm, acolo unde va fi posibil, cu material din limba română.

Problema legăturii dintre limbă și gândire este o problemă străveche; ea a atras atenția multor gânditori din antichitate și pînă astăzi. Răspunsurile care s-au dat întrebărilor: ce e gândirea, ce e limba, cum au apărut ele, ce legătură există între una și cealaltă, ilustrează în mod viu istoria luptei dintre materialism și idealism.

---

¹ Ne referim în special la:

G. F. Alexandrov, I. V. Stalin despre limbă ca fenomen social, Moscova, 1952.

N. Antonov, Despre legătura indisolubilă dintre gândire și limbă în « Bolșevik », 1952, nr. 15.

A. V. Vostrikov, Clasicii marxism-leninismului despre legătura dintre limbă și gândire în « Voprosi filozofii », 1952, nr. 3.

N. A. Kondrașov și A. G. Spirkin, Originea limbii și a gândirii, în « Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin », București, Ed. Acad. R.P.R. 1953.

D. P. Gorski, Despre rolul limbii în cunoaștere, în « Voprosi filozofii », 1953, nr. 2.

D. P. Gorski, Cu privire la problemele formării și dezvoltării noțiunilor, în « Voprosi filozofii », 1952, nr. 4.

D. P. Gorski și N. G. Kosulev, Contribuțiuni la problema raportului dintre logică și gramatică, în « Voprosi filozofii », 1953, nr. 6.

I. M. Pratuscevi, Despre analizatorul verbelor-motor și rolul său în procesul cunoașterii, în « Voprosi filozofii », 1953, nr. 6.

A. G. Spirkin, Cu privire la problema legilor limbii, în « Voprosi filozofii », 1953, nr. 5.

Idealiștii înfățișează gândirea și limba ca manifestări ale forței divine, ale unui spirit nemuritor. Deși pornesc pe căi diferite, toți idealiștii ajung să rupă gândirea de materie, de creier, să o transforme într-un factor care se situează deasupra lumii, care creează lumea. Idealiștii, fie că identifică limba cu gândirea, negînd orice deosebire între ele, fie că se străduiesc să demonstreze că între limbă și gândire nu există nici o legătură. Din prima categorie fac parte gânditori ca Humboldt și Wundt, din a doua — filozofii și lingviștii idealiști, contemporani, din Anglia și S.U.A. Aceștia din urmă merg atît de departe cu despărțirea limbii de gândire, încît ajung să afirme posibilitatea schimbului de idei fără mijlocirea limbii, prin intuiție. La aceeași concluzie a ajuns și N. I. Marr, nu mai puțin idealist decît lingviștii pomeniți.

Dar nu numai filozofilor, ci și unor politicieni burghezi le convine să considere că între limbă și gândire, între cuvînt și noțiune nu există nici o legătură. La cea de a VI-a sesiune a adunării generale a Organizației Națiunilor Unite (decembrie — ianuarie 1952), cînd s-a dezbătut problema definirii « agresiunii », unii diplomați ai S.U.A. au încercat să înlocuiască analiza noțiunii de « agresiune » cu o simplă relatare a etimologiei cuvîntului. Ei reduceau definiția agresiunii la « ofensivă, atac », așa cum era în latinește, ocolind cu grijă chestiunea agresiunii puse la cale de imperialiștii Statelor Unite ale Americii. Delegația sovietică a demascat trucul diplomaților burghezi, arătînd că definirea agresiunii nu se poate face numai pe baza etimologiei, fără o cercetare a noțiunii actuale de « agresiune ».

În opoziție cu idealiștii, materialiștii consideră gândirea ca o proprietate a materiei superior organizate, adică a creierului. Materialiștii afirmă că gândirea prin originea și dezvoltarea ei, este indisolubil legată de limbă.

Rezolvarea științifică a problemei naturii limbii și gândirii, a originii și dezvoltării lor, o dă materialismul dialectic creat de Marx și Engels și dezvoltat de către Lenin și Stalin.

În lucrările lor, clasicii marxism-leninismului au arătat că gândirea și limba sînt rezultatul activității de producție că, o dată cu apariția omului și a creierului uman, a apărut gândirea ca proprietate a acestui creier, iar o dată cu gândirea a apărut și s-a dezvoltat limba.

În « Ideologia germană », Marx și Engels au scris: « Limba este la fel de veche ca și conștiința — limba este chiar adevărata conștiință practică, existentă și pentru alți oameni, și deci numai astfel existentă și pentru mine, și, ca și conștiința, limba ia naștere abia din necesitatea, din nevoia de a comunica cu alți oameni » (Marx și Engels, Ideologia germană, în volumul K. Marx, F. Engels, Despre artă și literatură, Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 37).

Din acest citat desprindem cel puțin trei idei: limba a apărut o dată cu gândirea (« este la fel de veche ca și conștiința »); limba este un fenomen social (limba există pentru mine, întrucît există și pentru alții, dacă n-ar exista pentru alții, adică dacă n-ar fi vorbită într-o societate, ea n-ar exista nici pentru mine,

pentru că eu, individ izolat, n-aș avea nevoie de limbă); limba apare din trebuință, din necesitatea imperioasă de a comunica cu ceilalți oameni.

Fr. Engels a dezvoltat aceste idei în « Dialectica naturii » și în special într-unul din capitolele acestei lucrări, intitulat « Rolul muncii în procesul transformării maimuței în om ».

Deosebirea specifică fundamentală dintre om și lumea animală constă în faptul că, spre deosebire de animal, omul acționează asupra naturii, o transformă potrivit nevoilor sale, folosindu-se de uneltele de muncă, pe care și le creează. În procesul producției uneltelor de producție, pe baza muncii în comun pentru procurarea hranei, pentru construirea locuințelor, în vederea apărării împotriva fiarelor, au apărut și s-au dezvoltat gândirea și limba. « Dezvoltarea muncii — spunea Engels — contribuia în mod necesar la o strângere a relațiilor dintre membrii societății, făcând să crească numărul cazurilor de ajutorare reciprocă, de activitate în comun și lămurind fiecăruia în parte folosul activității în comun. Într-un cuvânt, oamenii în devenire au ajuns să aibă necesitatea de a-și spune ceva unul altuia. Necesitatea a creat organul respectiv. Încet, dar sigur, gîtlejul nedezvoltat al maimuței se transformă datorită modulației, ajungînd la modulații din ce în ce mai complexe. Organele gurii au învățat treptat să pronunțe un sunet articulat după celălalt » (Marx, Engels, Opere alese, vol. II, p. 72-73).

Dar atît limba cît și gândirea n-au apărut în mod brusc. Condițiile biologice pentru apariția gândirii și limbii au existat la strămoșul animal al omului. Cercetările au arătat că maimuțele inferioare cunosc 18 sunete diferite, iar cele superioare 32 de sunete. Aceste sunete însă nu alcătuiesc o limbă, ci un fenomen pur biologic, pentru că prin ele animalele nu comunică, nu-și transmit idei.

Între regnul animal și om există o continuitate în ceea ce privește structura anatomică și funcțiile fiziologice ale organismului. Dar numai în procesul muncii premisele biologice ale gândirii și limbajului au putut să se transforme, să se dezvolte într-o adevărată gândire și în limbă. Legătura strînsă dintre dezvoltarea creierului și munca socială este confirmată de unele date anatomice ale creierului. Centrii principali ai scoarței cerebrale sînt dispuși la om în emisfera stîngă, adică acolo unde sînt dispuși centrii mîinii drepte, organul principal al muncii. Și centrul principal al limbajului este dispus în apropierea centrului mîinii drepte, adică în emisfera stîngă. La cei care lucrează cu stînga, la « stîngaci », centrul principal al limbajului este dispus în emisfera dreaptă, adică el se mută după centrul mîinii cu activitate dominantă. Aceste fapte confirmă justetea tezei marxiste despre legătura directă dintre limbaj și munca omului.

Dacă apariția muncii și a limbajului nu a fost posibilă fără dezvoltarea creierului, nu e mai puțin adevărat că atît munca cît și limba constituie premisele necesare perfecționării creierului uman. « La început munca, iar apoi împreună cu ea, și vorbirea articulată, au fost cele două stimulente esen-

țiale sub influența cărora creierul maimuței s-a transformat, încetul cu încetul, într-un creier omenesc » (Marx, Engels, lucr. cit., p. 73—74).

Din cele spuse pînă aci, credem că a reieșit clar ideea originii comune a limbii și gîndirii în procesul muncii și a legăturii indistructibile dintre ele. Fără un anumit grad de dezvoltare a creierului, fără gîndire deci, limba nu ar fi existat, iar fără limbă, nici gîndirea nu ar fi putut să apară.

I. V. Stalin, în « *Marxismul și problemele lingvisticii* », a dezvoltat învățătura marxistă despre unitatea dintre limbă și gîndire, fundamentînd în mod magistral teza materialistă potrivit căreia la oamenii normali, care au facultatea limbajului, gîndurile sînt îmbrăcate întotdeauna în învelișul material al limbii și nu există fără limbă.

Răspunzînd la întrebarea tovarășei Krașeninnikova, I. V. Stalin scrie: « Se spune că gîndurile iau naștere în capul omului înainte de a fi exprimate în vorbire, că iau naștere fără materialul limbii, într-o formă, ca să zicem așa, nudă. Dar aceasta este cu desăvîrșire fals. Orice gînduri ar lua naștere în capul omului și oricînd ar lua naștere, ele pot să se nască și să existe numai pe baza materialului limbii, pe baza termenilor și frazelor limbii. Gînduri nude libere de materialul limbii, libere de « *materia naturală* » a limbii nu există. Limba este « *realitatea nemijlocită a gîndirii* » (Marx). Realitatea gîndirii se manifestă în limbă. Numai idealiștii pot vorbi despre o gîndire nelegată de « *materia naturală* » a limbii, despre « *gîndire fără limbă* » (I. V. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, p. 41). Mai departe, I. V. Stalin precizează: « Este limpede că din moment ce surdo muții nu au limbă, gîndurile lor nu pot lua naștere pe baza materialului limbii... Gîndurile surdo-mușilor iau naștere pe baza acelor imagini, percepții, reprezentări despre obiectele lumii exterioare și relațiile dintre aceste obiecte care li se formează în viața de toate zilele, datorită simțului văzului, pipăitului, gustului și mirosului. În afara acestor imagini, percepții, reprezentări, gîndirea este goală, lipsită de orice fel de conținut, adică nu există » (lucr. cit. p. 49).

I. V. Stalin exprimă, după cum se vede, cu o deosebită claritate ideea de bază a învățăturii marxiste despre legătura indisolubilă dintre limbă și gîndire. El subliniază că gîndurile oamenilor normali pot apărea și exista numai pe baza materialului limbii. Prin urmare, limba nu este numai un mijloc de exprimare și de fixare în cuvinte și în propoziții a gîndurilor — ea este și condiția apariției și existenței gîndirii. Ideile fără limbă nu numai că nu pot fi exprimate, dar ele nici nu pot apărea în capul omului. Vom reveni mai departe asupra acestei idei de o importanță deosebită.

Dar legătura dintre limbă și gîndire se vedește nu numai din originea lor comună în procesul muncii, ci și din dezvoltarea lor paralelă cu dezvoltarea societății. « Fiind nemijlocit legată de gîndire — spune I. V. Stalin — limba înregistrează și fixează în cuvinte și în combinații de cuvinte, în propoziții, rezultatele activității gîndirii, succesele omului în munca lui de cunoaștere » (lucr. cit. p. 23).

Prin urmare, paralel cu dezvoltarea gândirii se dezvoltă și limba, iar la baza dezvoltării gândirii stă limba.

Învățătura marxist-leninistă despre legătura indisolubilă dintre limbă și gândire și-a găsit o desăvârșită confirmare în rezultatele cercetărilor marelui savant rus I. P. Pavlov.

Lucrările lui I. P. Pavlov și în special teoria lui despre cel de-al doilea sistem de semnalizare, ca mod specific omenesc de reflectare a realității, constituie o profundă fundamentare științifică a teoriei marxist-leniniste a reflectării.

Academicianul Pavlov a descoperit legile activității scoarței cerebrale, a arătat modul în care lumea obiectivă acționează asupra sistemului nostru nervos.

Obiectele și fenomenele mediului înconjurător acționează asupra organelor de simț ale animalului și ale omului, provocând senzații, percepții și reprezentări. Animalul și omul reflectă deci sub formă de senzații, percepții și reprezentări lumea exterioară care acționează asupra lor. Iată un exemplu. Sunetele, aspectul, mirosul unei fiare comunică, dau de veste animalului mai slab apropierea pericolului și animalul mai slab fuge, se ascunde, salvându-și astfel viața. Sunetul, aspectul, mirosul fiarei sînt prin urmare cîteva semnale prin care animalul slab ia cunoștința de realitate, de fiara care se apropie. Deci senzațiile pe care le primește animalul, împreună cu percepția și reprezentarea, formează primul sistem de semnalizare, care provoacă o anumită reacție.

În lumea animală, acesta este singurul fel de relații cu realitatea și de relații reciproce între animale.

La om, în afara primului sistem de semnalizare, a luat naștere, în procesul muncii sociale, un al doilea sistem de semnalizare, care permite gândirea abstractă și comunicarea reciprocă dintre oameni, schimbul de idei. Din al doilea sistem de semnalizare fac parte gândirea și limbajul. Animalul dobîndește date asupra mediului înconjurător prin acțiunea directă a mediului extern asupra organelor sale de simț; omul, în afară de aceste date, obține și alte informații despre realitate, cu ajutorul celui de-al doilea sistem de semnalizare, cu ajutorul cuvîntului. Animalul primește semnale de la fiară prin vîz, miros, auz etc. Omul nu are nevoie să vadă, sau să audă, să miroasă fiara pentru a lua cunoștința de ea — e suficient să perceapă cuvîntul « fiară » și el a și luat cunoștința de existența animalului. Cuvîntul « fiară » este un semnal al semnalelor miros, zgomot etc., care anunță fiara.

I. P. Pavlov a subliniat în repetate rînduri însemnătatea excepțională a celui de-al doilea sistem de semnalizare. Fără abstractizare, fără generalizare, omul nu ar fi putut să pătrundă în esența lucrurilor, să dezvăluie legile lumii, nu ar fi putut să cunoască realitatea și de aceea nu ar fi putut s-o transforme. Noțiunile s-au putut forma numai în cadrul existenței celui de-al doilea sistem de semnalizare, pentru că noțiunile constituie tocmai rezultatul abstractizării datelor căpătate prin simțuri. Noțiunea este, după cum se știe, acea formă a

gîndirii în care se oglindesc înouşirile generale şi esenţiale ale obiectelor. Dar nici o abstractizare şi prin urmare nici o noţiune nu ar fi fost posibilă fără cuvînt. « Orice cuvînt generalizează », spune Lenin în « Caiete filozofice ».

Oricine poate avea la un moment dat reprezentarea unui om pe care l-a văzut pe stradă şi pe care nu ştie cum îl cheamă, sau a unui animal pe care l-a văzut la grădina zoologică şi al cărui nume nu-l cunoaşte, sau a unui instrument expus într-o vitrină, de asemenea necunoscut. Oricine poate avea, prin urmare, reprezentările unor fiinţe şi obiecte concrete, fără a avea nevoie de cuvinte care să denumească aceste fiinţe sau obiecte. Reprezentările au luat naştere în mintea omului pe baza unor date pe care i le-au furnizat simţurile, în cadrul primului sistem de semnalizare.

Noţiunile însă, de exemplu noţiunile de om, de animal, de instrument sau noţiunile de cauzalitate, eficacitate, dragoste, bunătate etc. nu pot apărea, nu pot exista în mintea omului, fără cuvinte. Noţiunea înseamnă tocmai abstractizare şi generalizare. Percepţia, reprezentarea este individuală, concretă, cuvîntul este generalizare. Aşadar, particularitatea specifică a celui de-al doilea sistem de semnalizare constă în aceea că el dă oamenilor posibilitatea de a-şi comunica unii altora ideile. În aceasta constă funcţia lui socială fundamentală. I.P. Pavlov subliniază că între primul şi cel de-al doilea sistem de semnalizare există o strînsă legătură. Interacţiunea dintre ele este baza fiziologică a unităţii şi interacţiunii dintre contemplarea vie, nemijlocită, şi gîndirea abstractă — cele două trepte ale cunoaşterii, calitativ deosebite.

Teza lui Pavlov, după care sistemul verbal de semnalizare reprezintă o abstractizare de la realitate şi după care limba dă posibilitatea comunicării, iar gîndirea se bazează pe sistemul verbal de semnalizare, confirmă ideea marxist-leninistă: « Limba este realitatea nemijlocită a gîndirii » (Marx). « Orice gînduri ar lua naştere în capul omului... ele pot să se nască şi să existe numai pe baza materialului limbii » (Stalin).

Legătura limbii cu gîndirea se manifestă în mod deosebit în gramatică. Acest lucru a reieşit şi din compararea limbilor popoarelor care se găsesc pe o treaptă inferioară de dezvoltare socială cu limbile popoarelor care se află pe o treaptă mai înaltă de dezvoltare. Studiile privitoare la formele gramaticale ale acestor limbi au dus la stabilirea evoluţiei structurii gramaticale, în sensul îmbogăţirii ei cu categorii din ce în ce mai abstracte. În limba unor populaţii de papuaşi care trăiesc pe una din insulele Oceanului Pacific, există un mare număr de prefixe verbale care au funcţie de a indica cu exactitate cîte subiecte acţionează într-un moment dat precum şi numărul de obiecte asupra cărora se exercită acţiunea verbului. Un prefix arată că e vorba de două subiecte şi de un obiect, alt prefix se foloseşte cînd sînt două obiecte şi un subiect, alt prefix pentru mai multe subiecte şi mai multe obiecte etc. Într-o altă limbă a unei populaţii înapoiate există desinenţe verbale care exprimă exact cînd anume s-a săvîrşit, se săvîrşeşte sau se va săvîrşi acţiunea verbului. O desinenţă arată că acţiunea

s-a săvârșit dimineața, altă desinență — toată ziua, alta — seara, alta — noaptea etc. O dată cu dezvoltarea gândirii, cu îmbogățirea cunoștințelor omenești cu noțiuni din ce în ce mai abstracte, s-au schimbat și mijloacele gramaticale, s-a simplificat, s-a redus considerabil și numărul mijloacelor gramaticale.

Unitatea limbii cu gândirea se evidențiază și atunci când comparăm poziția cu judecata, cuvîntul cu noțiunea. Orice judecată nu numai că poate fi, dar este în mod necesar exprimată printr-o propoziție, după cum orice noțiune este neapărat exprimată printr-un cuvînt (sau printr-un grup de cuvinte). Dar dacă între limbă și gândire există o unitate indisolubilă, așa cum am arătat pînă aici, trebuie să subliniem că între ele există și deosebiri și contradicții. E momentul să arătăm că unitatea dintre limbă și gândire are un caracter dialectic.

Limba și gândirea sînt două fenomene sociale deosebite, avînd fiecare natura sa specifică. Limba este, după cum a arătat I.V. Stalin, « un mijloc, un instrument cu ajutorul căruia oamenii comunică între ei, fac schimb de idei și se înțeleg reciproc » (I. V. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, p. 23). Prin urmare, funcția fundamentală a limbii ca fenomen social este aceea de a fi mijloc principal de comunicare, fără de care societatea nici n-ar putea exista.

Gîndirea este o funcție a creierului omenesc; rolul ei este de a reflecta legile naturii și societății sub forma noțiunilor, judecăților și raționamentelor și de a servi în felul acesta omului ca instrument de cunoaștere a lumii și ca mijloc de transformare activă a acesteia. Gîndirea omenească cunoaște pe zi ce trece tot mai profund legile naturii și această cunoaștere permite folosirea legilor în scopul îmbunătățirii vieții omului. Prin urmare, funcția fundamentală a gîndirii este aceea de a fi un mijloc de reflectare a lumii obiective, un instrument de cunoaștere a legilor ei și unul dintre cele mai importante instrumente de transformare a lumii obiective. Gîndirea este în primul rînd o activitate de cunoaștere; limbajul — o activitate de comunicare. Gîndirea reflectă legile naturii și societății, iar limba le exprimă. Limba este învelișul material al gîndirii. Aceasta înseamnă că gîndirea exprimată prin cuvinte devine o realitate accesibilă observației și percepției atît pentru cel care vorbește, cît și pentru ceilalți oameni.

Orice judecată, după cum am văzut mai sus, este exprimată printr-o propoziție. Dar nu se poate spune că orice propoziție exprimă o judecată. După cum se știe, judecata afirmă sau neagă ceva, arată un raport de concordanță sau de neconcordanță între două noțiuni. *Toate mamiferele sînt animale. Nu toate animalele sînt mamifere.* Dar propozițiile nu se mărginesc numai la atîta. Cu o propoziție întrebăm ceva, cu alta ordonăm ceva, cu alta te rogem etc. Prin urmare, numai propozițiile enunțiative, adică acelea care cuprind relatarea obiectivă, neafectivă a unei constatări sau a unei observații, corespund judecăților; propozițiile interogative, exclamative și celelalte nu corespund judecăților.

Într-o limbă există uneori mai multe mijloace gramaticale pentru a exprima aceeași categorie logică, iar aceleași mijloace lingvistice pot corespunde unor

sensuri și categorii logice deosebite. Raportul adversativ, de pildă, poate fi exprimat în limba noastră prin mai multe conjuncții: *însă, iar, dar*; un raport final poate fi exprimat astfel: citește *pentru a învăța, spre a învăța, ca să învețe* etc.

Pe de altă parte, forma *mîini* poate fi pluralul lui *mîna*, dar și genitiv-dativul singular nearticulat (unei) *mîini*; *aduc* poate fi și persoana I singular, indicativ prezent, dar și persoana a III-a plural a indicativului prezent.

În ceea ce privește cuvîntul și noțiunea, există și aici neconcordanțe. Nu există noțiune fără cuvînt, dar există cuvinte care nu exprimă noțiuni. De pildă interjecțiile (*ah! vai! aoleo!*) care concretizează sentimente și uneltele gramaticale (conjuncții, prepoziții, articole), care exprimă diverse raporturi între cuvinte și propoziții.

Între cuvînt și noțiune mai există și alte deosebiri.

Noțiunile reprezintă reflectarea esenței obiectelor și fenomenelor realității înconjurătoare, de aceea ele sînt în mod necesar determinate de obiecte, pe cînd alcătuirea de sunete nu este condiționată, în general, de natura și proprietățile acestor obiecte. Noțiunea de «masă» este formată tocmai din caracteristicile esențiale ale obiectelor din această categorie. Alcătuirea de sunete *m, a, s, ă*, nu se datorește însușirilor obiectului pe care îl denumește. Așa se și explică de ce aceeași noțiune are diverse nume în limbi diferite.

După cum a reieșit din cele spuse pînă acum, cuvîntul are o latură ideală și o latură materială. Latura ideală este conținutul, latura materială este forma.

Clasicii marxismului ne învață că forma, oricare ar fi ea, rămîne în urma conținutului său, pentru că conținutul evoluează mai repede decît forma. Astfel, între formă și conținut se ivește un conflict.

În problema noastră, conținutul, adică gîndirea, se dezvoltă și o ia înaintea formei, adică a complexului sonor. Un exemplu este cuvîntul *salariat*. Înainte de 23 August 1944, salariatul era persoana care își vindea forța sa de muncă, ca pe o marfă, capitalistului și primea în schimb o sumă de bani. După 23 August, în sectorul socialist, salariatul este persoana care muncește pentru el însuși, nu pentru exploatator. El nu-și mai vinde deci forța de muncă, aceasta încetînd de a mai fi o marfă, și primește o retribuție care echivalează cu cantitatea și calitatea muncii sale.

În secolul al XIX-lea, înțelesul cuvîntului *specie* cuprindea ideea de invariabilitate; astăzi, în urma cercetărilor lui Lamarck și în special ale lui Darwin, dimpotrivă, în sensul *specie* se include ideea evoluției, a trecerii de la o calitate la alta.

Prin urmare, conținutul acestor cuvinte a evoluat, iar forma lor a rămas aceeași. Conflictul ivit între conținutul nou și forma veche nu s-a rezolvat prin explozie. În limbă, ca și în societatea fără clase antagonice, nu există revoluții, «noul nu nimicește pur și simplu vechiul, ci pătrunde în el, îi schimbă natura, funcțiile, fără a-i sfărîma forma, ci folosind-o pentru dezvoltarea

«noului» (I. V: Stalin, Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S., Ed. pentru literatură politică, 1953, p.53).

Aceste exemple, pe lângă altele care s-ar mai putea da, demonstrează că limba și gândirea sînt două fenomene sociale specifice și că legătura dintre ele nu e o identitate, ci o unitate dialectică.

Oprindu-ne aici, trebuie să arătăm că problemele schițate au o importanță deosebită pentru știința limbii și că studierea lor este o sarcină de frunte a lingvisticii noastre.

DISCUȚII

PENTRU JUSTA INTERPRETARE A LIMBII TEXTELOR NOASTRE VECHI

DE

ACAD. AL. ROSETTI

Justa interpretare a limbii textelor noastre vechi implică o cât de sumară cunoaștere a mecanismului redării prin scris a sunetelor vorbite. Fonologia aduce o contribuție decisivă la lămurirea acestei probleme. Ea confirmă părerea că, atunci când scriem, notăm foneme, și nu sunete. Se știe, într-adevăr, că noi înșine nu sîntem în stare să analizăm și să notăm cu precizie sunetele pe care le pronunțăm; aceasta o poate face numai un auditor atent, și, cu atît mai mult, un lingvist deprins cu notarea sunetelor vorbite.

De cele mai dese ori, sîntem surprinși că am pronunțat cutare sunet, iar cînd auzim glasul nostru, reprodus de un aparat de înregistrare, îl recunoaștem cu greu.

Dintre lingviștii romîni care au studiat problema care ne preocupă, Al. Philippide se numără printre acei care au adus o contribuție pozitivă la rezolvarea ei. În lucrarea sa « Istoria limbii romîne. I. Principii de istoria limbii » (Iași, 1894), în capitolul intitulat « Limba scrisă » (pag. 237 și urm.), Philippide afirmă cu dreptate că « limba scrisă simbolizează uzurile, nu vorbirile ocazionale ». Cu alte cuvinte, scriem așa cum am învățat să scriem, nu cum vorbim. « Este lucru copilăresc », urmează Philippide, « să te încrezi orbește în tot ce vei vedea scris și să consideri orice însemnare a oricui ca un reflex fidel al pronunțării ». Aceste considerente sînt urmate de o exemplificare. Printre documentele romînești publicate de B. P. Hașdeu în « Cuvente den bătrâni » (I, București, 1878), sînt unele care prezintă grafii ciudate, pe care Hașdeu le interpretează ca fenomene fonetice reale (de ex. Zapisul de vînzare din Beleții, Mușcel, circa 1600, pag. 97 și urm., sau mărturia popii Tiful din Mircești, Vlașca, din 1606, pag. 148 și urm.). În privința aceasta, Philippide arată

că nu putem pune bază pe grafii ca: *nooii* (= noi), *Oanceii* (n. pr.), *moortea* (= moartea), *mareh* (= mare), *gatah* (= gata) etc. În aceste cazuri, «este foarte probabil că scriitorul a vorbit într-un fel și a scris altfel» (pag. 243). Fiecare din noi putem face astfel de observații, examinând texte scrise în zilele noastre de semiculți¹.

Acad. Iorgu Iordan a publicat de curînd două studii consacrate manuscriselor și limbii cronicii lui Ion Neculce. Manuscrisul 253 al cronicii, păstrat în Biblioteca Academiei R.P.R., cuprinde cîteva rînduri scrise de mîna lui Neculce. Acest manuscris ar reda «mai fidel decît toate celelalte», ne spune acad. Iorgu Iordan, «vorbirea moldovenească» (pag. 241)². Deoarece Neculce scrie cu *-u* (final) multe cuvinte, «cred că se impune», propune acad. Iorgu Iordan, «să se redea în transcriere pe *ъ* și *к* prin *u*» (pag. 244). Scriind astfel, Neculce se apropia «în cea mai mare măsură de realitatea lingvistică a epocii sale» (1. c.). Și acad. Iorgu Iordan conchide: «am afirmat de mai multe ori că Neculce scria cum se vorbea în realitate pe vremea lui» (pag. 245). Printre particularitățile fonetice cele mai caracteristice ale limbii lui Neculce, acad. Iorgu Iordan reține pronunțarea lui *u* final la mai toate cuvintele care au în limba de astăzi finală consonantică. Iată cîteva exemple: *acestu*, *domnu*, *slujescu*, *i-au fostu*, *vădzîndu*, *de suptu*, *Moscū*, *au așteptat răspunsu*, *au zăbăvitu*, *Țarigradu* etc.³. «Concluzia se impune de la sine», adaugă acad. Iorgu Iordan: «Neculce și, deci, contemporanii săi, pronunțau încă pe *u* final» (1. c.).

În lumina considerentelor noastre de mai sus, această interpretare a textului cronicii lui Neculce este oare justificată? Desigur că nu. Grafii cu *-u* se găsesc în multe texte din secolele XVI, XVII și XVIII, pe lângă grafii fără *-u* sau grafii cu ieruri. Notează oare aceste slove chirilice pe *-u* sau pe *ў* (scurt)? Putem afirma, fără teamă de a ne înșela, că un răspuns pozitiv, la această întrebare, ar fi greșit. Aceasta nu exclude însă existența pronunțării cu *-u* sau cu *-ў* în Moldova, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. (Astfel de fonetisme au fost semnalate în zilele noastre într-o parte a Transilvaniei, în sudul Moldovei, în partea orientală a Țării Romînești și într-o parte a Dobrogei⁴).

---

¹ Vezi bibliografia chestiunii în cartea mea *Istoria limbii romîne*, vol VI, București, 1946, p. 32.

² Acad. Iorgu Iordan, *Studiul manuscriselor și problema transcrierii cronicii lui Ion Neculce*, în «*Studii și cercetări de istorie literară și folclor*», II, 1953, p. 233 și urm.; *Despre limba lui Neculce*, în «*Studii și cercetări lingvistice*», V, 1954, p. 337 și urm.

³ «*Studii și cercetări lingvistice*», V, 1954, p. 341.

⁴ Vezi studiul acad. E. Petrovici, *Corelația de timbru a consoanelor rotunjite și nerotunjite în limba romînă*, în «*Studii și cercetări lingvistice*», III, 1952, p. 137 - 139.

Pornind de la grafiile întilnite în « Cronica » lui Ion Neculce, acad. Iorgu Iordan consacră o parte din expunerea sa problemei lui *-u* final în limba română¹. Cu problema aceasta s-a ocupat, în mod amănunțit, Ovid Densusianu, într-un memoriu citat de acad. Iorgu Iordan, publicat în 1904. Acad. Iorgu Iordan își însușește concluziile lui Densusianu: « Constatările lui [Densusianu] sînt interesante și trebuie considerate ca valabile » (1. c.). Densusianu arătase în ce condiții *-u* final a amuțit, în raport cu locul accentului în cuvîntul fonetic. În cercetările mele asupra limbii noastre vechi, nu am putut să țin seamă de rezultatele la care a ajuns Densusianu, pentru următoarele două motive: 1. Densusianu își bazează raționamentul pe texte care sînt copiate, și în care, prin urmare, aspectul original al textului a fost modificat într-un fel sau altul de copişti; 2. rezultatele la care a ajuns Densusianu sînt contrazise de o serie de texte contemporane. Pentru lămurirea cititorului, trimit la expunerea mea din « Istoria limbii romîne », vol. VI². Concluzia cercetării mele este că notarea sfîrșitului de cuvînt (finală consonantică, *u*, *o*, *h*, *k*) e capricioasă, în toate textele, și că nu putem preciza că în cutare regiune apare în mod constant o notație, care ar putea fi opusă unei alte notații dintr-o regiune diferită (pag. 128).

Dacă acad. Iorgu Iordan admite, după cum am văzut, că pînă în secolul al XVIII-lea *u* final, urmaș al lui *-u* latin, se mai pronunța în unele regiuni ale teritoriului dacoromîn, el nu ne spune cum se explică absența lui *u* într-o serie de cuvinte romînești care apar în monumentele scrise din secolul XIII-XV și de asemenea, de ce *u* (sau *o*, *h*, *k*) e scris la sfîrșitul unor cuvinte care nu au comportat, la origine, un *-u* (de ex. în *chip*, *din*, *prin* etc.)³? Acad. Iorgu Iordan se ridică împotriva posibilității de a explica pe *-u* pe cale mecanică, adică ținînd seamă de condițiile în care se pronunță consoana la sfîrșitul cuvîntului, pentru motivul că *-u* « nu apare pretutindeni sau măcar în majoritatea graiurilor dacoromînești, ci numai în cîteva (și tocmai în acelea care dovedesc și prin alte particularități că sînt mai puțin evolute », pag. 343,n).. De fapt, am văzut că *-u* apare și în partea orientală a Țării Romînești, și anume în fostele județe Ialomița și Ilfov, regiuni cu graiuri foarte evolute, care nu corespund, prin urmare, caracterizării date de acad. Iorgu Iordan⁴. Acad. Iorgu Iordan citează cazuri cînd *-u* apare în graiurile de astăzi, după *s* (ceea ce nu constituie o dificultate pentru explicarea lui *u* ca un fapt recent, întrucît *s* este o consoană deschisă, în timpul emisiunii căreia aerul se scurge prin canalul bucal, astfel încît se poate auzi un *u* la sfîrșitul emisiunii consonantice). Pentru prezența lui *-u* în graiurile actuale ale dacoromînei, acad. Iorgu

¹ « Studii și cercetări lingvistice », V, 1954, p. 342.

² P. 45 și urm.; p. 128 și urm.

³ Vezi Istoria limbii romîne, vol. VI, p. 130.

⁴ Vezi expunerea noastră Cîteva probleme de fonetică a limbii romîne, în « Studii și cercetări lingvistice », V, 1954, p. 437 și urm.

Iordan se referă la hărțile 135 (pas), 140 (gras), 144 (gros), 150 (păros) și 159 (vis) din « Micul atlas lingvistic român » (II, 1). Acad. Iorgu Iordan uită însă să menționeze fonetismele cu -î, înregistrate în fostul județ Ialomița, în Bulgaria (*pasî*, h. 135) și în fostul județ Bacău (*grasî*, h. 140) și să ne explice prezența acestei vocale finale, care nu poate continua pe *u* latin.

Față de constatările noastre, considerăm că rîndurile scrise de Ion Neculce, el însuși, în « Cronica » sa, ne pot lămuri asupra felului cum scria cronicarul, dar numai într-o măsură ozecare asupra felului cum vorbea el. Pentru a ști cum vorbea (adică cum *pronunța* sunetele) Ion Neculce, ne putem folosi de datele culese în scrierile sale și în monumentele contemporane, interpretate la lumina fonologiei.

Asupra problemei lui *u* final în limba română, m-am pronunțat într-un studiu apărut de curînd¹. Socotesc că nu sîntem îndreptățiți să credem că *u* final, din zilele noastre, care a fost semnalat în diverse regiuni ale țării, continuă pe *-u* latin. În cercetările mele anterioare, m-am referit la prezența lui *-u* în cîtecele noastre populare; aici *u* este creat din necesități ritmice². Un astfel de *u* apare în poezia « Ciritelul » a poetului Dumitru Corbea, în strofa următoare:

„Bogatu-i ca ciritelu³
Numai cu țepi tot pe elu.
Ciritelu e lăsatu
Să fie scos și-aruncatu⁴.”

Printre particularitățile limbii lui Ion Neculce, acad. Iorgu Iordan relevă și pronunțarea cu *e* ușor deschis, la finală, acolo unde în limba literară din zilele noastre figurează un *ea*: *să-ș de, ave, pricepe* (pers. a 3-a a imperfectului indicativului = să-și dea, avea, pricepea) etc. Acest fonetism e notat în mod consecvent, în textele din secolul al XVI-lea și al XVII-lea provenind din Maramureș, nordul Ardealului, Bucovina, Moldova și Banat⁵, cu ajutorul slovei chirilice care notează pe *e* (spre deosebire de slova *ě*, care nota diftongul *ea*); graiurile vorbite în zilele noastre în aceste regiuni au conservat această pronunțare deschisă a lui *e* final. Dacă, în cazul de față, Neculce și înaintașii săi notează cu precizie un sunet real, aceasta e datorită faptului că de la început, în regiunile indicate, slova chirilică *e* a fost întrebuintată pentru redarea

¹ Despre *u* final, în Cîteva probleme de fonetică a limbii romîne, 1. c.

² Vezi studiul nostru Remarques sur la détente des occlusives roumaines en fin de mot, în « Bulletin linguistique », I, 1933, p. 58 și urm., reprodus în Mélanges de linguistique et de philologie, București, 1947, p. 251 și urm.

³ În Moldova: « tufă, tufiș »

⁴ În Poezia nouă în R.P.R., București, f. a., p. 132-133.

⁵ Vezi Istoria limbii romîne, VI, p. 131-132.

lui *e* deschis. Neculce, prin urmare, a aplicat în acest caz o regulă ortografică care figura printre regulile pe care le-a deprins, atunci cînd a învățat să scrie.

Am relevat acest caz, pentru a pune în relief diferența dintre scrierea cu *-u* și scrierea cu *-e*, la Neculce și, în genere, în limba noastră veche.

Grafiile din textele noastre vechi comportă, așadar, explicații diferite, pe care le-am expus cu alt prilej¹. O singură explicație nu poate fi aplicată, deci, tuturor cazurilor: am văzut mai sus că notația cu *-u* comportă altă explicație decît notația cu *-e*. Această constatare ne invită să fim prudenți, atunci cînd vrem să interpretăm mărturia textelor noastre vechi. Scopul rîndurilor de față este de a atrage atenția cercetătorilor asupra complexității acestei probleme.

---

¹ A. Rosetti, De l'interprétation des graphies doubles dans les textes écrits, în *Mélanges de linguistique et de philologie*, București, 1947, p. 9 și urm.

PREDICATUL *

DE

G. BELDESCU

Predicatul este tratat confuz de la un capăt la altul în manualul existent ¹. Categoriile de predicate sînt definite exclusiv prin amănunte morfologice (Sintaxa, p. 18). Se confundă modurile predicative și nepredicative cu capacitatea unui verb de a fi predicat sau numai verb în predicatul nominal (Fonetica și morfologia, p. 139—140). Verbul copulativ *-i* din propoziția *Vîntu-i liniștit acum* este socotit singur predicat (Sintaxa, p. 18). Auxiliarul de mod *trebuie* este considerat verb copulativ (Sintaxa, p. 20). O determinare circumstanțială, *departe*, e luată drept nume predicativ, iar predicatul verbal [*-s* = se află] e luat drept verb copulativ (Sintaxa, p. 20). Verbului copulativ i se spune cînd *ajutător* (Sintaxa, p. 18, 19, 20, 69), cînd *auxiliar* (Sintaxa, p. 20, 21), cînd *auxiliar sintactic* (Fonetica și morfologia, p. 147).

În general, în caracterizarea părților de propoziție manualul se menține la periferia faptului gramatical, definind funcțiuni sintactice prin amănunte morfologice și întrebări formale. Punctul de vedere fiind vag, definițiile nu puteau duce decît la confuziile semnalate. De aceea am socotit necesară o discuție care să precizeze caracterul funcțional al predicatului și criteriul de deosebire a categoriilor predicat verbal și predicat nominal.

* Nota redacției. *Publicăm articolul prof. G. Beldescu din Buzău, cu scopul de a veni în ajutorul cadrelor didactice, prin lămurirea unor probleme de gramatică în predarea cărora apar dificultăți.*

Deși articolul nu epuizează toate aspectele funcțiunii și structurii predicatului, iar unele afirmații pot fi considerate discutabile sau chiar în contradicție cu felul în care este tratată problema în Gramatica Academiei, explicațiile amănunțite ale autorului credem că îi vor ajuta pe profesori și în același timp, îi vor stimula spre discuții și completări pe marginea acestui subiect.

Redacția revistei « Limba română » va publica, în cadrul rubricii de metodică a predării limbilor, articolele și scrisorile primite de la profesori, referatele prezentate la cercurile pedagogice și orice material menit să ridice nivelul de predare al gramaticii în școlile noastre.

¹ « Gramatica limbii române », Fonetica și morfologia, manual pentru clasele V-VI; Sintaxa, manual pentru clasele VI-VII, E.S.D.P., 1953.

DEFINIȚIA PREDICATULUI

Subiect, predicat, atribute și complemente constituie elementele construcției pe care o numim propoziție. Construcția ca atare nu poate exista din elemente disparate, ci îmbinate. Combinarea elementelor înăuntrul unei construcții de limbă creează raporturile sintactice. Rolul determinat pe care o parte de propoziție îl are în construcție, deci în raporturile create, conferă părții respective un anumit *sens gramatical*, iar acesta reclamă de la partea în cauză o formă corespunzătoare. De aceea, o parte de propoziție trebuie definită prin caracteristici de sens gramatical și prin caracteristici de structură morfologică. Complementul direct, de exemplu, arată obiectul asupra căruia se răsfrânge acțiunea verbului sau obiectul care este rezultatul acțiunii verbului, luând, când este exprimat printr-o parte substantivală, formă de acuzativ: *Înrămez un portret; desenez un portret.*

Propoziția este expresia gramaticală a unui raport sintactic fundamental, de atribuire. Raportul de atribuire se stabilește între doi factori, unul care atribuie un anumit conținut noțional și altul care primește conținutul atribuit. Capacitatea de a atribui un conținut noțional o au verbele la mod personal. Factorii între care se stabilește raportul fundamental de atribuire din propoziție sînt predicatul, care atribuie un conținut noțional printr-un verb la mod personal și subiectul care primește conținutul atribuit.

Predicatul este deci partea de propoziție care atribuie subiectului un anumit conținut noțional, servindu-se pentru aceasta de un verb la mod personal.

În propoziția *Cărbunile nostru luminează*¹, predicatul subliniat e exprimat prin verbul *luminează*. Acesta atribuie subiectului *cărbunile* acțiunea *a lumina*, servindu-se de propriile lui forme verbale. Capacitatea predicatului de a atribui un anumit conținut noțional constituie caracteristica de sens gramatical a predicatului. Existența obligatorie a unui verb la mod personal în predicat constituie caracteristica de formă a predicatului.

Categoriile de predicate

1. Predicatul verbal;

a) *Definiția predicatului verbal.* În propozițiile:

*Pe un deal răsare luna...*²

*Iar legi sînt pentru voi,*³

*Vom șede în foi de mure,*⁴

*Înfloresc grădinile,*⁵

*Ea se-ntunecă...*⁶

¹ M. Davidoglu, «Minerii», Editura de Stat, 1949, p. 61.

² M. Eminescu, Poezii, E.S.P.L.A., 1952, p. 59.

³ M. Eminescu, op. cit., p. 43.

⁴ Ibidem., p. 38.

⁵ Șt. O. Iosif.

⁶ M. Eminescu, op. cit. p. 118.

cuvintele subliniate sînt predicate. Ele atribuie subiectelor respective o acțiune (*răsare*) sau un proces sub formă de acțiune: o existență (*sînt*), o stare (*vom șede*), apariția unei caracteristici (*înfloresc*), modificarea unei caracteristici (*se-ntunecă*). Acțiunea și procesele sub formă de acțiune alcătuiesc sensul lexical de bază al categoriei morfologice verbul ¹. Aceasta înseamnă că există un fel de predicat al cărui verb la mod personal atribuie subiectului propriu lui sens lexical: o acțiune sau un proces sub formă de acțiune. Raportul dintre conținutul atribuit de un astfel de predicat și subiect este în funcție de diateza verbului-predicat. În general, subiectul este — față de conținutul atribuit lui de un astfel de predicat — în situația de autor sau de obiect al acțiunii atribuite.

În concluzie, *predicatul în discuție atribuie subiectului, exclusiv, conținutul lexical al unui verb la mod personal*. Acesta este *predicatul verbal*. Un predicat verbal este exprimat printr-un verb pur și simplu, care oferă predicatului și conținutului noțional de atribuit și formele flexionare mijlocitoare. Cînd predicatul verbal atribuie o acțiune în chip general, deci fără referire la persoana gramaticală care o primește, propoziția nu are subiect: *Flouă*.

b) *Interjecția cu valoare de predicat verbal*. Uneori interjecțiile capătă conținut lexical verbal și, prin aceasta, valoarea de predicat:

*Și cînd răcnește o dată cît se poate, eu zvîrr! chibriturile din mîna, fuști! la spatelul lui Zaharia...*²

Interjecția cu valoare de predicat înlocuiește verbul în limba vorbită, acțiunea exprimată de ea este subliniată printr-o mișcare exterioară adaptată. În asemenea cazuri interjecția funcționează ca verb defectiv, cu formă unică.

c) *Locuțiunea verbală cu valoare de predicat verbal*. Verbul este o noțiune gramaticală care, ca și alte noțiuni, se poate exprima și prin grupări indivizibile de cuvinte, prin așa numitele locuțiuni verbale ³: *a ține minte* (a reține), *a ajunge la sapă de lemn* (a sărăci) etc. Asemenea locuțiuni verbale sînt mai bogate în conținut afectiv decît corespondenții sinonimi exprimați printr-un singur verb și caracterizează vorbirea populară, perifrastică; concretă și expresivă. În propoziții, cu verbul la mod personal, ele îndeplinesc funcțiuni de predicat verbal, ca și un singur verb la mod personal, exprimat printr-un singur cuvînt, pentru că acțiunea atribuită este expresia sensului grupării întregi:

*că tu le dai nas și le fii hangu,*⁴
*era s-o bage în boale pe biată copilă...*⁵

¹ Academia R.P.R., Gramatica limbii romîne 1954, vol. I, p. 241.

² Ibidem, p. 349.

³ Ibidem, p. 254.

⁴ I. Creangă, Opere alese. Ed. de Stat, 1949, p. 52.

⁵ Ibidem, p. 64.

a) *Definiția preliminară.* În propozițiile :

*O luptă-i viața,*¹

*și el e sincer,*²

cuvintele subliniate sînt predicate pentru că atribuie subiectelor (*viața, el*) un anumit conținut noțional; cu deosebire însă că noul conținut atribuit nu mai aparține verbului la mod personal, ci unor cuvinte străine care intră în alcătuirea acestui fel de predicat (*o luptă, sincer*). Deci verbele la mod personal din noul predicat atribuie subiectelor un conținut străin, nu al lor înseși și ca atare sînt reduse la o simplă modalitate formală pentru a mijloci atribuirea.

Așadar noul predicat are două părți: un verb care oferă formele flexionare pentru a mijloci atribuirea și unul sau mai multe cuvinte care oferă sensul lexical spre a fi atribuit prin mijlocirea primei părți subiectului propoziției. Verbului *a fi* — prima parte a noului predicat — i se spune *verb copulativ*; celelalte, *nume predicativ*; iar predicatului care le încorporează, *predicat nominal*. În mod obișnuit, predicatul nominal atribuie subiectului conținutul noțional al numelor predicative prin modurile personale ale verbului copulativ *a fi*.

În exemplele folosite, conținutul noțional al numelor predicative este o calitate, o însușire (*o luptă, sincer*). « Verbul *a fi* cu funcțiune copulativă nu are decît rolul de a dota numele predicativ cu semne indicînd persoana, numărul, timpul și modul »³.

Deosebim predicatul nominal de locuțiunea verbală cu rol de predicat verbal. În propozițiile « **fac tuști** din baltă **ș-o ieu la sănătoasa** »⁴, predicatele subliniate sînt alcătuite din cîte un verb la mod personal, urmat sau și precedat de unul ori mai multe cuvinte. Acesta este însă aspectul superficial al problemei. În realitate, cuvintele care alcătuiesc predicatele subliniate și-au pierdut sensul lexical independent, iar gruparea lor, *indivizibilă*, a creat un sens lexical nou, unitar și deosebit de sensul izolat al elementelor componente: *o acțiune*. Cu alte cuvinte, grupările subliniate funcționează ca și un verb exprimat printr-un singur cuvînt. Sînt locuțiuni verbale. Asemeni verbelor care, cînd atribuie subiectului propriul lor sens lexical, sînt predicate verbale, locuțiunile verbale cu verbul la mod personal au în propoziție rol de predicat verbal.

În propozițiile « *Trei-Nasuri* **părea fratele** mai mare; **nenea Ghiță era fratele mic** »⁵, predicatele, subliniate, au distincte două părți, partea formală,

¹ G. Coșbuc, *Poezii*, E.S.P.L.A., 1953, vol. I, p. 194.

² I. L. Caragiale, *Opere*, Ed. de Stat, 1950, vol. I, p. 105.

³ Academia R.P.R., *Gramatica limbii romîne*, 1954, vol. I, p. 252.

⁴ I. Creanță, op. cit., p. 66.

⁵ M. Sadoveanu, *Mitrea Cocor*. E.S.P.L.A., 1952, p. 20.

verbul la mod personal și partea materială, numele predicativ; ele sînt predicat-e nominale.

b) *Verb copulativ și verbe cu funcțiune copulativă*. Atît în manuale, cît și în practica didactică, se consideră verbul copulativ ca auxiliar. Instrucțiunile Ministerului Învățămîntului pentru reducerea materiei din programele școlare ale școlilor pedagogice, din 1954, interzic chiar distincția verb auxiliar — verb copulativ.

Sfera verbelor din predicatul nominal, deși mai largă, nu cuprinde decît un singur verb care poate să fie și auxiliar, *a fi*. În propoziția «*Și-n veci de el bătut vei fi*»¹, predicatul este *vei fi bătut*. Conținutul noțional atribuit este o acțiune suferită, deci avem de-a face cu un predicat verbal al cărui verb la mod personal se află la diateza pasivă. Dar acest conținut noțional aparține numai cuvîntului *bătut*, care este un mod nepersonal al verbului *a bate*. Restul cuvintelor e golit de sens lexical, iar rolul lor se reduce la a crea verbului *a bate* niște modalități formale care măresc posibilitățile de a exprima acțiunea respectivă. *Vei fi* este auxiliar. Auxiliarele «au rolul de instrumente gramaticale în morfologie, ajutînd la formarea modurilor și timpurilor compuse ale celorlalte verbe»².

Pe acest teren, împrumut de forme verbale, *a fi* ca auxiliar se întîlnește cu *a fi* ca verb copulativ. Însă, *Verbele copulative sînt instrumente de ordin sintactic*³. «Verbul *a fi* cu funcțiune copulativă nu are decît rolul de a dota numele predicativ cu semne indicînd persoana, numărul, timpul și modul. Verbul *a fi* nu este deci în acest caz decît un simplu instrument gramatical care nu participă cu conținutul lui noțional la formarea predicatului»⁴.

În sfîrșit, verbul *a fi* cînd atribuie subiectului propriul său conținut noțional, are rol de predicat verbal: *biletul era în pamblica pălăriei*...⁵.

În limba romînă mai există și alte verbe cu funcțiune copulativă între subiect și nume predicativ: *a rămîne, a sta, a ieși, a deveni, a ajunge, a se face, a părea, a constitui, a însemna, a reclama, a arăta* etc. Ca și *a fi*, cînd atribuie subiectului exclusiv conținutul lor noțional, asemenea verbe au în propoziții rol de predicat verbal:

Căci numai oasele-au rămas.

*Și sufletul dintr-însul*⁶

Măcar stetea pe sub pămînt

*Și nu ieșea pe-afară*⁷.

---

¹ G. Coșbuc, op. cit., vol. II p. 283.

² Academia R.P.R., Gramatica limbii romîne, vol. I. 1954, p. 252.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ I. L. Caragiale, op. cit., vol. II, p. 121.

⁶ G. Coșbuc, op. cit., vol. II, p. 58.

⁷ Ibidem, p. 60.

Și tot ca *a fi* ele capătă caracter de verbe cu funcțiune copulativă atunci când atribuie subiectului conținutul noțional al unui nume predicativ.

*Forța asta pare prea mică, prea neînsemnată*¹

*Leii făcutu-s-au miei?*²

Și copiii vor adăuga robii lor ...³

Fiindcă este un fel de stea care se cheamă corn de capră ...⁴

*Ei stăteau martori cu spaimă, la județ.*⁵

Apoi de-atunci, din bătaia ceea am rămas eu slab de piept ...⁶

Numai că aceste verbe, spre deosebire de *a fi*, nu-și pierd cu totul propriul lor înțeles. Esențialul atribuit de un predicat construit cu vreun verb din categoria celor înșirate aparține tot conținutului noțional al numelui predicativ; dar există și o influență a sensului lexical al acestor verbe asupra conținutului atribuit. Sensul lor lexical, atrofiat sau degradat în această situație, este insuficient pentru ca verbele în cauză să poată constitui singure predicat. De aceea ele au căpătat funcțiune copulativă între subiect și nume predicativ. Influența sensului lor lexical asupra conținutului atribuit este evidentă, dar exterioară și paralelă; ea poate fi sesizată înlocuind în propoziții celelalte verbe cu funcțiune copulativă prin *a fi*: *Forța asta este prea mică, prea neînsemnată* ... *Și copiii vor fi robii lor* ... ș.a.m.d.

Verbele în discuție nu mai sînt un simplu instrument gramatical, de vreme ce ele participă la conținutul noțional atribuit. De aceea, spre deosebire de *a fi*, care este verbul copulativ unic, pe acestea din urmă le vom denumi *verbe cu funcțiune copulativă*.

Tabloul sinoptic al verbelor din predicatul nominal, poate fi prezentat în felul următor:

<i>Verbe în predicatul nominal</i>	}	1. — Verb copulativ — instrument gramatical de ordin sintactic —, <i>a fi</i> . Nu participă la conținutul noțional atribuit de predicatul nominal. Ex.: <i>O luptă-i viața</i> ; ...
		2. — Verbe cu funcțiune copulativă, <i>a rămîne, a deveni, a se face</i> etc. Participă, în parte, la conținutul noțional atribuit de predicatul nominal. Ex.: <i>Forța asta pare prea mică</i> ...

c) *Numele predicativ*. Numele predicativ este partea materială a predicatului nominal. Funcțiune de nume predicativ au părțile nominale, dar și un adverb: *Dintre toți, Ionescu a fost cel mai bine*.

¹ Raicu Ionescu-Rion, Culegere de articole. E.S.P.L.A., 1951, p. 50.

² Al. Russo, Opere alese, E.P.L.A., 1950, p. 34.

³ Ibidem, p. 34.

⁴ I. Slavici, Opere, E.S.P.L.A., 1952, vol. I, p. 98.

⁵ Mihail Sadoveanu, Opere alese, E.S.P.L.A., 1952, vol. I, p. 35.

⁶ Mihail Sadoveanu, Opere, vol. V, p. 533.

Nume predicativ mai poate să fie și o subordonată:

*Lumea-i cum este*¹...

Unei astfel de propoziții i se spune subordonată predicativă.

În sfârșit, nume predicativ poate să fie și un verb la infinitiv sau supin:

Apa din fântina aceasta este de băut.

*Asta înseamnă a scobori arta*²

Existența acțiunii în conținutul noțional al numelui predicativ nu transformă predicatul nominal în predicat verbal. Sensurile lexicale *a scobori* și *de băut* nu sînt atribuite ca valori verbale, ci ca valori nominale. Între un nume predicativ cu infinitiv sau supin și un altul cu un substantiv sau adjectiv care au ca sens lexical tot o acțiune, nu este nici o deosebire:

Fapta e bătătoare la ochi.

Asta înseamnă fugă.

Acțiunea din numele predicativ constituie aici o *caracteristică* a subiectului, de valoarea oricărei alte caracteristici atribuite de predicatul nominal, calitate, însușire: lupta e caracteristică vieții (« O luptă-i viața »), iar « sinceritatea », caracteristica lui (« și el e sincer »); tot așa, caracteristica unui anumit mod de a înțelege arta este degradarea ei, iar apa din fântină are caracteristica de băut, nu de spălat sau de irigat.

Toate acestea duc la definiția completă a predicatului nominal. *Predicatul nominal atribuie subiectului — cel puțin în principal — o caracteristică, cuprinsă în numele predicativ, folosind pentru aceasta verbul copulativ « a fi » sau un verb cu funcțiune copulativă.*

d) Expresii verbale impersonale cu valoare de predicat nominal. Unele expresii verbale impersonale au rol de predicat nominal. O astfel de expresie este alcătuită din verbul copulativ *a fi* și un adjectiv, adverb sau supin: *este bine, e rău, este gata, e de rîs etc.* Subiectul lor este o subordonată subiectivă:

E bine să muncim.

Este de așteptat să avem o iarnă grea.

e) Predicate nominale eliptice. Elipsa verbului copulativ apare atît în propozițiile independente, cît și în propozițiile principale, regente principale sau subordonate:

— *Cum e ? — Bun !*

*Dumnezeul nostru : umbră ; patria noastră : o frază ;*³

Rău că nu citește !

*E mai bine popă, decît dascăl.*⁴

¹ M. Eminescu, op. cit., p. 21.

² Raicu Ionescu-Rion, op. cit., p. 42.

³ M. Eminescu, op. cit., p. 201.

⁴ I. Slavici, op. cit., vol. I, p. 96.

Elipsa numelui predicativ e mai puțin obișnuită:

*Am fost rău, dar nu mai sînt!*¹

*Frumos buchet: adică a fost.*²

TABLOUL SINOPTIC AL CATEGORIILOR DE PREDICAT.

Sensul și structura categoriilor de predicat sînt indicate în tabloul următor:

Predicat verbal	{ Atribuie subiectului conținutul noțional al verbului predicat	Un verb-predicat la mod personal Ex.: <i>Răsare soarele.</i>
Predicat nominal	{	Un verb copulativ-instrument gramatical de ordin sintactic, <i>a fi</i> , la mod personal și un nume predicativ. Ex. <i>El e sincer.</i>
		a) Atribuie subiectului exclusiv conținutul noțional al numelui predicativ. b) Conținutul noțional, atribuit subiectului de numele predicativ, include, în parte, sensul lexical al verbului cu funcțiune copulativă.
		Un verb cu funcțiune copulativă la mod personal, <i>a rămîne, a deveni, a se numi, a arăta etc.</i> și un nume predicativ. Ex. <i>Ionescu iese învățător.</i>

¹ B. P. Hasdeu, Scrieri alese. E.S.P.L.A., 1953, p. 156.

² M. Davidoglu, Cetatea de foc, « Viața Românească » 1950, nr. 1, p. 25.

CRONICĂ

VIAȚA DE PARTID

CREȘTEREA TINERELOR CADRE — SARCINĂ IMPORTANTĂ A COMUNIȘTILOR

În ziua de 3 decembrie 1954 a avut loc la Institutul de lingvistică din București ședința organizației de bază P.M.R. în care s-a analizat munca depusă de organizația de bază și de direcția institutului pentru formarea și îndrumarea tinerelor cadre de cercetători lingviști. Ședința a fost condusă de acad. Emil Petrovici și au participat pe lângă comuniști și alți îndrumători științifici, consilieri și tineri cercetători din institut.

În raportul pe care l-a prezentat biroul organizației de bază s-a arătat că îndrumarea muncii de cercetare științifică a tinerelor cadre constituie una din sarcinile cele mai importante ale organizației de partid din institut. Atît organizația de partid, cît și direcția institutului, ținînd seama de locul important pe care-l ocupă studiul dezvoltării și cultivării limbii în procesul revoluției culturale din țara noastră, s-au preocupat și se preocupă încontinuu de formarea noilor cadre de cercetători.

La realizarea acestei sarcini contribuie și organizația U.T.M., care, îndrumată de organizația de partid, a făcut din problema creșterii tinerelor cadre preocuparea sa de bază. Într-o adunare generală U.T.M. deschisă, anterioară ședinței de partid, s-a discutat activitatea științifică depusă de tineri în diversele colective de specialitate. Hotărârile luate de utemiști, cu ocazia acestei ședințe, arată cît interes depun ei pentru pregătirea științifică și pentru îndeplinirea la timp a sarcinilor institutului.

În continuare, raportul prezentat de biroul organizației de bază a arătat că problema creșterii noilor cadre nu poate fi înțeleasă în afara sarcinilor care se pun lingvisticii din țara noastră în procesul ei de dezvoltare. În ultima vreme lingvistica românească, sub îndrumarea permanentă a partidului, obține succese importante. O dovadă elocventă a acestor succese este acordarea Premiului de Stat pentru lucrarea « Gramatica limbii romîne », realizare de seamă a lingvisticii noastre. « Este o mîndrie pentru fiecare membru de partid al organizației noastre, și o garanție a succesului în lupta pentru introducerea marxismului în lingvistică », a arătat raportul, « faptul că cinci dintre laureații pentru munca depusă la elaborarea Gramaticii sînt comuniști, oameni cu o îndelungată experiență pe tărîmul studiului limbii ».

În procesul elaborării « Gramaticii » și a altor lucrări importante, studiind sub îndrumarea atentă a lingviștilor cu o bogată experiență, un mare număr de tineri au adus o contribuție însemnată. Ei au căpătat multă experiență, și-au îmbogățit cunoștințele, fiind pregătiți în momentul de față să cerceteze și să rezolve independent importante probleme de lingvistică. Premiul de Stat acordat la cinci dintre tinerii care au lucrat la elaborarea « Gramaticii »

este o strălucită dovadă a contribuției aduse de aceștia și a prețuirii de care se bucură astăzi munca lor.

Participarea cercetătorilor tineri la elaborarea marilor lucrări ale institutului este un important mijloc de ridicare a noilor cadre. Tinerii își însușesc în acest fel nu numai metodele de cercetare științifică a problemelor de lingvistică, ci și o serie de cunoștințe noi. Arătând cât este de important ca tinerii să lucreze alături de oamenii de știință cu o îndelungată experiență, raportorul a combătut părerea unora care susțineau că, în dezvoltarea științifică a tinerelor cadre, accentul trebuie pus, în primul rând, pe munca independentă a acestora. El a arătat că munca în colectiv nu exclude pe cea independentă, ci dimpotrivă o susține și o întărește, creîndu-i o bază sigură pe care să se dezvolte. Munca în colectiv este nu numai o minunată școală de formare a oamenilor de știință, dar este, în același timp, o școală a educației comuniste la care se formează adevărații cetățeni.

Raportul biroului organizației de bază a scos în evidență faptul că în munca de promovare și de creștere a tinerelor cadre s-au obținut succese importante. Numărul tinerilor cercetători crește prin venirea în institut a absolvenților Facultății de filologie, dornici să se specializeze în domeniul lingvisticii. Ei lucrează în diferite colective de specialitate: lexicografie, gramatică, fonetică și dialectologie, limbă literară, slavistică etc. alături de tineri cu mai multă experiență și sub îndrumarea unor conducători științifici. Interesul tinerilor pentru problemele științifice și pricepera lor de a le rezolva au crescut simțitor. Dacă în 1952, a arătat raportul, tinerii ezitau să se angajeze la studierea independentă a unor probleme de lingvistică, acum, un număr de 29 de tineri studiază independent diferite probleme și pregătesc comunicări. Din inițiativa organizației U.T.M., tinerii au început de asemenea să lucreze la alcătuirea unei antologii de texte lingvistice din B. P. Hasdeu.

Membrii de partid și conducătorii științifici folosesc metode diferite pentru antrenarea și inițierea tinerilor în munca de cercetare științifică. După domeniul în care vor să se specializeze, tinerii au fost organizați în grupe conduse de un îndrumător științific. Acesta se ocupă personal de fiecare tînăr în parte, ajutîndu-l atît în munca de cercetare, cît și la redactarea lucrărilor.

Datorită îndrumării permanente a tinerilor de către conducătorii științifici, unele comunicări se află în faza finală (« Pronumele *care* și *ce* în limba romînă », « Sintaxa infinitivului », « Valoarea imperfectului », « Cuvintele compuse în limba romînă » etc.) iar altele sînt într-un stadiu înaintat al cercetării.

Pentru ca toți colaboratorii să fie la curent cu cele mai noi și mai actuale probleme ale lingvisticii și să aibă o privire de ansamblu asupra rezultatelor obținute de lingvistica sovietică, direcția institutului a organizat un cerc de referate și comunicări. Multe din referatele și comunicările prezentate în acest cerc sînt rezultatul muncii tinerilor.

În anul 1954 un număr însemnat de tineri au colaborat cu articole la publicațiile institutului: « Studii și cercetări lingvistice » și « Limba romînă ».

O altă observație importantă care s-a făcut în raport, a fost aceea că nu numai pregătirea științifică și capacitatea de orientare a tinerilor a crescut, ci și spiritul lor combativ. La ședințele de colectiv și la comunicări, tinerii își arată cu curaj punctul lor de vedere în unele probleme și combat părerile greșite.

Raportul a arătat însă că deși rezultatele obținute pînă acum sînt însemnate, mai există încă multe de făcut pentru a asigura succesul deplin al formării tinerelor cadre. În munca unor conducători științifici se observă lipsuri. Criticînd pe unii dintre aceștia pentru faptul că nu au destulă intransigență față de tinerii de a căror îndrumare răspund, raportul prezentat de biroul organizației de bază a arătat că această lipsă de intransigență duce la încetinirea procesului de formare a tinerelor cadre. Din cauza lipsei de intransigență a unor îndrumători științifici, unii tineri se lasă intimidați de greutățile pe care le întîmpină în

studierea anumitor probleme și-și abandonează lucrările la jumătatea drumului. S-a arătat de asemenea că între îndrumătorii științifici ai diferitelor grupe de tineri nu există o colaborare strânsă și din această cauză cercetătorii care studiază probleme oarecum înrudite nu se ajută unii pe alții.

Vorbind despre rolul pe care îl are în formarea noilor cadre însușirea filozofiei materialiste, raportul a criticat pe unii conducători științifici care nu se interesează îndeajuns de pregătirea ideologică a tinerilor pe care îi îndrumează.

Raportul biroului organizației de bază a trezit un viu interes. La discuții, oamenii de știință comuniști și fără de partid au subliniat cu toții faptul că în centrul atenției conducerii institutului și a organizației de partid trebuie să stea sarcina pregătirii temeinice a tinerelor cadre. Directorul institutului, prof. D. Macrea, a arătat că munca în colectiv la lucrări fundamentale ca « Gramatica limbii române », « Dicționarul limbii române literare contemporane » etc. a fost și este o școală în care, alături de cadrele încercate și cu experiență, cresc și se dezvoltă tinerii cercetători. Pe lângă lucrările colective efectuate cu ajutorul cercetătorilor tineri, este necesar ca direcția institutului, cu sprijinul biroului organizației de bază și a conducătorilor științifici, să stimuleze și să sprijine munca de cercetare individuală, independentă a tinerelor cadre. Lucrările individuale sînt lucrări în afara planului institutului. Ele sînt obligația morală a fiecărui cercetător, și, în același timp, chezașia unei pregătiri temeinice pentru activitatea științifică.

Acad. Al. Rosetti a subliniat între altele faptul că institutul nu trebuie să piardă nici o posibilitate de a da o pregătire bună cadrelor de cercetători. Lucrări personale, comunicări, seminarii, acordarea de burse pentru studii în țările de democrație populară sînt măsuri menite să ridice nivelul profesional al cercetătorilor științifici.

Asupra unor metode de lucru a insistat în mod deosebit prof. Al. Graur. Cercetătorii tineri trebuie antrenați în munca de creație personală, de rezolvare independentă a problemelor ce li se pun. În mod autocritic vorbitorul a analizat munca sa de îndrumare a tinerelor cadre, luîndu-și angajamentul ca și mai departe să sprijine pe tineri în munca lor de cercetare științifică.

Prof. T. Vianu a accentuat importanța deosebită pe care o are, pentru ridicarea tinerelor cadre, o justă planificare a muncii, atît în cadrul lucrărilor colective, cît și în cadrul studiului individual. Lucrările individuale ale tinerilor cercetători trebuie să devină lucrări ale institutului pentru efectuarea cărora, direcția institutului are sarcina să asigure toate condițiile.

Prof. J. Byck Ța subliniat necesitatea apropierii dintre îndrumătorii științifici și cercetătorii tineri, cunoașterea lor. Educarea tinerilor cercetători în spiritul luptei de opinii față de tovarășii de o vîrstă cu ei și față de cei mai vîrstnici trebuie pusă la baza muncii de îndrumare.

În centrul atenției comunistilor din Institutul de lingvistică, a spus conf. I. Stanciu trebuie să stea educația comunistă a tinerilor cercetători. Aceasta implică, pe lângă pregătirea temeinică în domeniul de specialitate, o orientare politică justă, atașament față de poporul muncitor. O condiție fără de care nu se pot forma cadre temeinic pregătite este însușirea marxism-leninismului. Lupta contra ideologiei și teoriilor burgheze, lupta contra obiectivismului și a factologiei în știință trebuie să formeze firul roșu al muncii de educare și pregătire științifică a cercetătorilor.

Din partea Secției a VI-a a Academiei R.P.R. a luat cuvîntul M. Clarian, care a subliniat necesitatea formării unui orizont larg al cercetătorilor științifici. Oamenii de știință și conducerea institutului trebuie să se preocupe permanent de cultura generală a tinerelor cadre. Tov. Clarian a exprimat, în numele Secțiunii a VI-a, dorința de a sprijini în mod efectiv munca institutului.

Necesitatea încheării unei puternice secții de slavistică în Institutul de lingvistică din București a fost subliniată de tov. acad. E. Petrovici. Dacă în trecut, datorită politicii ostile a

guvernelor burgheze și moșierești față de popoarele slave vecine, existența unei astfel de secții nu era posibilă, astăzi, poziția justă a statului nostru impune un studiu atent al slavisticii. Trăind în mijlocul popoarelor de origine slavă poporul nostru a avut, în decursul istoriei sale, legături strânse cu acestea și de aceea și limba noastră prezintă o serie de particularități care nu pot fi înțelese decât pe baza unor cercetări minuțioase în domeniul limbilor slave. Studiul limbii ruse și al limbilor slave meridionale ocupă în această direcție locul de frunte. Ca institut de lingvistică nu trebuie să facem din învățătura limbii ruse numai un mijloc prin care vom putea lua contact cu literatura sovietică de specialitate. Nu este vorba de un practicim îngust. Studiind cu adâncime limba rusă vom putea lămuri probleme legate direct de limba română, pe lângă faptul că ne stă în putere să contribuim la dezvoltarea slavisticii. Pentru îndeplinirea acestor sarcini este necesar să se folosească toate posibilitățile pe care ni le oferă regimul de democrație populară.

Mulți tovarăși au subliniat importanța disciplinei în muncă și au făcut propuneri concrete pentru îmbunătățirea activității de cercetare a cadrelor tinere.

La sfârșitul ședinței biroul organizației de bază a prezentat proiectul de hotărâri cu privire la problema discutată, proiect care a fost concretizat și completat în ședință pe baza discuțiilor. Hotărârile adoptate la această ședință prevăd un ciclu de lecții și comunicări ținute de tinerele cadre în fața cercetătorilor din institut, pregătirea de lucrări pentru publicațiile « Limba română » și « Studii și cercetări lingvistice », prelegeri ținute de oamenii de știință din institut în fața cercetătorilor etc. Hotărârile subliniază, în mod deosebit, necesitatea organizării unor schimburi de experiență cu diferite institute ale Academiei R.P.R.

G. Bolocan și C. Otobîcu

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

P. S. KUZNEȚOV, Clasificarea morfologică a limbilor.

Editura Universității din Moscova, 1954

Lucrarea recentă a prof. Kuznețov tratează problema clasificării morfologice a limbilor, făcînd în același timp și unele considerații critice asupra istoricului acestei probleme.

Primele încercări de clasificare morfologică a limbilor datează de pe la începutul secolului al XIV-lea. Lingvistul german Friedrich Schlegel în cartea sa « Despre limba și înțelepciunea indienilor » (« Ueber die Sprache und Weisheit der Inder », Heidelberg, 1808) deosebea limbi flexionare, care se caracterizează prin așa-numita flexiune interioară și printr-o coeziune desăvîrșită a diferitelor părți ale cuvîntului respectiv. Friedrich Schlegel le consideră pe acestea cele mai perfecte limbi și le opune tuturor celorlalte. În concepția lui, reprezentantul clasic al limbilor flexionare îl constituie sanscrita. Zece ani mai tîrziu, fratele lui Fr. Schlegel, August Schlegel, în lucrarea sa « Note despre limba și literatura provensală », propune clasificarea tuturor limbilor în trei tipuri principale:

1) limbi în care cuvintele sînt invariabile, iar raporturile dintre ele pot fi exprimate numai prin ordinea cuvintelor în frază (topica);

2) limbi cu afixe, adică în care raporturile dintre cuvinte sînt desemnate cu ajutorul prefixelor, sufixelor și al desinențelor;

3) limbi flexionare, în care, în afară de afixe, mai există și flexiunea interioară

și care la rîndul lor pot fi divizate — pe baza criteriului sintactic — în limbi sintetice și limbi analitice.

O nouă etapă în evoluția concepțiilor privind clasificarea morfologică a limbilor este marcată de lucrările lui Wilhelm von Humboldt. Humboldt construiește o schemă nouă de clasificare morfologică a limbilor și o expune pentru prima oară în 1822 în lucrarea sa intitulată « Despre originea formelor gramaticale și influența lor asupra evoluției ideilor », iar ulterior într-o lucrare care a apărut după moartea autorului « Despre limba Kawi de pe insula Java » (« Ueber die Kawisprache auf der Insel Java », 3 vol., 1836—1840). Clasificarea făcută de Humboldt se află în introducerea la cartea « Despre deosebirea organismelor limbii omenești și influența acestei deosebiri asupra evoluției intelectuale a neamului omenesc » (« Ueber die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts »).

Ceea ce este nou în clasificarea făcută de Humboldt constă în faptul că adaugă celei făcute de Schlegel al patrulea tip lingvistic și dă denumire primelor două:

1. — Primul tip lingvistic al lui A. Schlegel, Humboldt îl numește izolant;

2. — Al doilea este denumit aglutinant.

Limbile aglutinante se caracterizează prin afixe, dar în structura lor morfologică

prefixele, sufixele și terminațiile nu sînt strîns legate de rădăcina cuvîntului;

3. — Al treilea tip morfologic îl constituie limbile flexionare. Ele se caracterizează, spre deosebire de limbile aglutinante, printr-o coeziune perfectă atît între afixe cît și între acestea și rădăcina. De asemenea se mai caracterizează și prin flexiunea interioară.

La această clasificare Humboldt mai adaugă încă un tip morfologic:

4. — limbile încorporante (limbile unor indieni din America de Nord, precum și unele dintre limbile din extremitatea de nord-est a Siberiei — limba ciucotă sau euroavetlană).

Spre deosebire de limbile noastre în care există părți secundare de propoziție care depind de verbul-predicat, în limbile încorporante se utilizează afixele care fac corp comun cu verbul-predicat.

Concepția lui Humboldt, privind evoluția limbii, este vădit idealistă. Însăși schema în care au fost încadrate limbile existente constituie o mărturie semnificativă a acestei concepții. Humboldt considera că principalele tipuri morfologice reprezintă diferitele etape ale unui proces de evoluție unic, începînd cu tipul izolant. Cele mai desăvîrșite sînt limbile flexionare, iar sanscrita, desigur, constituie tipul ideal. Lingvistica marxistă nu poate fi de acord cu asemenea principii ale evoluționismului, ale transformării unui tip lingvistic în altul, așa cum concepea problema Humboldt.

Prof. Kuznețov mai analizează clasificarea morfologică propusă de August Schleicher în « Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen » (1861—1862), a lui H. Steinthal, Fr. Misteli, a eminentului lingvist rus F. F. Fortunatov, a lui Fr. N. Fink și a lui E. Sapir (« Language », ed. a II-a 1921).

În clasificarea morfologică a lui Humboldt, Schleicher, Steinthal și Misteli — ca de altfel în însăși concepția lor lingvistică — limbile indo-europene reprezintă tipul cel mai evoluat și se caracterizează printr-o structură gramaticală ideală. Pentru lingvistica marxistă această concepție este inacceptabilă.

Cunoscutul lingvist rus acad. F. F. Fortunatov în lucrarea sa « Lingvistica comparată » reia sistemul de clasificare al lui Humboldt, făcîndu-i unele modificări. Schema este completată cu un nou tip morfologic care ocupă o poziție intermediară între limbile aglutinante și cele flexionare. Fortunatov denuște acest tip flexionaro-aglutinant și include aici limbile semite pe care lingviștii le considerau flexionare, însă în structura lor gramaticală se deosebesc esențial de limbile indo-europene.

După ce termină analiza diferitelor clasificări morfologice propuse în decursul istoriei lingvisticii, prof. Kuznețov trece la tratarea unor probleme pe care socotim interesant a le reproduce aici:

1. — problema pluralității limbilor și a concordanței lor cu schemele de clasificare morfologică;

2. — problema evoluției tipului morfologic;

3. — raportul dintre clasificarea morfologică și genealogică.

Ne oprim pe scurt la problemele enunțate mai sus, trimițînd pe cititor la lucrarea respectivă.

Dintre toate clasificările propuse, atît în secolul al XIX-lea cît și în secolul nostru, în lingvistica actuală a fost acceptată clasificarea morfologică a lui August Schlegel cu completările și modificările lui Humboldt.

Potrivit acestei clasificări morfologice există patru tipuri principale de limbi:

1. — tipul izolant sau amorf;

2. — tipul aglutinant;

3. — tipul flexionar;

4. — tipul polisintetic (termenul acesta e mai răspîndit decît « încorporant »).

1. — *Tipul izolant sau amorf.*

Trăsături principale: a) invariabilitatea cuvintelor; b) raporturile dintre cuvinte se exprimă numai prin ordinea lor în propoziție.

Noțiunile de « izolant » și « amorf » coincid doar parțial. Limbile se numesc izolante pentru că formele cuvintelor nu exprimă raporturi sintactice în propoziție; formal cuvintele sînt independente, sînt « izolate » în propoziție. În schimb, cuvintele pot consta, în unele limbi, numai din rădăcini, în timp

ce în altele pot avea și afixe lexicale (care formează cuvinte).

Termenul « amorf » poate fi aplicat doar limbilor ale căror cuvinte nu-și modifică niciodată forma. Nu există respectiv nici afixe gramaticale (care alcătuiesc forme gramaticale), nici afixe lexicale (care formează cuvinte). Propoziția reprezintă o continuitate de rădăcini invariabile. Legătura dintre cuvinte în propoziție poate fi exprimată în limbile amorfe:

a) prin ordinea cuvintelor; b) prin cuvinte-rădăcini, care își pierd în contextul respectiv valoarea lor de bază și capătă rolul cuvintelor auxiliare — instrumente gramaticale prin excelență — prepoziții sau conjuncții.

În limbile amorfe părțile de vorbire sînt inexistente. Cuvintele ce desemnează obiecte, proprietăți sau acțiuni din punct de vedere structural nu se deosebesc prin nimic unele de altele. Uneori unul și același cuvînt în conformitate cu contextul poate indica și obiectul, și proprietatea, și acțiunea.

Limbi amorfe în întregime de fapt nici nu există, ci doar apropiate mult de tipul amorf. De exemplu, limba chineză clasică ține de tipul amorf, în schimb chineza actuală mai păstrează doar unele elemente caracteristice limbilor amorfe. Mai mult apropiate de tipul amorf sînt: limba vietnameză (anamită) și unele limbi ale populației băștinașe din Africa occidentală.

Iată o propoziție din chineză construită după modelul limbilor amorfe (folosesc transcripția romînească): « cea vo bu he ».

Propoziția este formată din patru cuvinte și fiecare din ele reprezintă o rădăcină.

Traducerea romînească ar fi « eu nu beau ceai » (cuvînt cu cuvînt: « ceai/eu/nu (nu este)/a bea/ »).

În exemplul citat:

cea = « ceai » — pur și simplu, raportul sintactic față de celelalte cuvinte nefiind exprimat;

vo = « eu »; bu = « nu (nu este) »; he = « a bea ».

În limba chineză, unul și același cuvînt poate desemna și acțiunea și obiectul.

Autorul arată că există limbi izolante, dar nu amorfe, în care întîlnim afixe lexicale, dar lipsesc afixele gramaticale.

Raporturile sintactice dintre cuvinte se exprimă în aceste limbi prin părți de vorbire ajutătoare (instrumente gramaticale) sau prin ordinea cuvintelor în propoziție. Este cazul limbii malaieze și a altor limbi din familia malaezo-polineziană.

2. — Tipul aglutinant.

Se caracterizează prin afixe lexicale și gramaticale, însă spre deosebire de tipul flexionar, legătura dintre morfeme nu prezintă o coeziune perfectă pe care o întîlnim, spre exemplu, în limbile indo-europene.

Caracterul acesta oarecum independent al morfemelor se manifestă în următoarele trăsături comune limbilor aglutinante:

1. — Toate morfemele se prezintă sub același aspect (nu există flexiune interioară, lipsesc alternanțele).

Faptul că în unele limbi aglutinante (de ex. în limbile turce, o parte a limbilor fino-ugrice) asistăm la o armonie vocalică nu schimbă cu nimic teza fundamentală, întrucît fenomenul respectiv este determinat de cauze pur fonetice. Autorul dă două exemple din limba tătară: *күл — лар* = « mîinile » (nom. pl.) și *ду — ләр* « casele ».

Ambele cuvinte sînt la nominativ plural, însă datorită legilor armoniei vocale observăm că terminația pluralului se modifică.

2. — Afixele care exprimă diferite valori gramaticale se caracterizează prin două trăsături fundamentale:

a) fiecare afix îndeplinește numai o singură funcțiune gramaticală;

b) fiecare valoare gramaticală este exprimată întotdeauna prin unul și același afix. De exemplu, în limba tătară:

күл = « mîină », nominativul singular este exprimat de afixul zero (desinența zero);

күл-лар — « mîini » — afixul — *лар* exprimă numai pluralul.

În limbile flexionare (de ex. în limba rusă o desinență poate exprima mai multe funcțiuni: *пыку, -у* marchează în același timp și nominativul și pluralul; « mîinile », *б пыке, -е* desemnează două funcțiuni gramaticale — prepoziționalul și singularul).

3. — În fine, limbile aglutinante se caracterizează printr-o slabă coeziune a morfemelor.

Procedeele morfologice cele mai răspândite sînt sufixarea și prefixarea.

În limbile aglutinante predomină unul din ele. În limbile turce și fino-ugrice există numai sufixe, în timp ce în limbile bantu predomină prefixele.

3. — *Tipul flexionar.*

Se caracterizează prin următoarele trăsături fundamentale:

1) posibilitatea variației fonematice a structurii morfemelor (flexiune interioară). Această modificare servește la formarea de noi cuvinte sau diferite forme ale unuia și aceluiași cuvînt;

2) fiecare afix poate fi purtătorul mai multor funcțiuni gramaticale;

3) o coeziune perfectă a morfemelor (fuziunea morfemelor).

Limbile flexionare la rîndul lor se împart în limbi sintetice și analitice.

Limbi sintetice: limbile indo-europene vechi (sanskrita, greaca, latina, slava veche ș.a.), iar dintre limbile actuale: rusa și unele limbi slave.

Limbi analitice: majoritatea limbilor indo-europene actuale (limbile romanice, engleza, bulgara).

Clasificarea limbilor flexionare în sintetice și analitice este considerată de unii lingviști ca fiind bazată numai pe principiul sintactic. În realitate această clasificare se manifestă destul de clar și în morfologie. Clasificarea în limbi sintetice și analitice nu poate fi aplicată cu succes la limbile aglutinante. În schimb limbile izolante sau amorfe sînt în întregime analitice.

4. — *Tipul polisintetic (incorporant).*

Particularitatea acestui tip morfologic constă în aceea că diferitele obiecte ale acțiunii (direct și indirect) precum și circumstanțialele nu sînt exprimate prin părți secundare de propoziție (complemente circumstanțiale de loc, timp, cauză etc.), ci prin diferite afixe care intră în componența formei verbale care servește în propoziție de predicat. Uneori în componența predicatului se include și subiectul. În limba cinuk (o limbă indiană din America de Nord, statul Oregon) propoziției noastre: «Am venit să-i dau ei asta»

îi corespunde «i-n-i-á-l-u-d-am». (Propoziția poate fi tradusă și «Am venit ca să-i restituți (înapoiez) ei asta»).

În această propoziție sînt încorporate obiectele pronominale și iată cum:

rădăcina verbului «a da» este reprezentată prin consoana *d*;

prefixul *i-* exprimă un trecut imediat; *-n-* desemnează pers. I singular;

al doilea *-i-* obiectul pronominal («asta», «aceasta», «acest lucru»);

-a- al doilea obiect pronominal «ei» (complement indirect);

-l- afix care ne indică valoarea de complement indirect a pronumelui precedent;

-u- ne arată că acțiunea este îndreptată spre exterior și pornește de la subiectul vorbitor (adică el dă cuiva ceva și nu ia de la nimeni nimic); în fine,

-am sufix care exprimă o noțiune suplimentară de mișcare cu un anumit scop. Acest sufix ne arată că subiectul vorbitor nu dă ceva pur și simplu unei anumite persoane; ci el a venit tocmai cu acest scop.

Autorul mai dă și alte exemple din limbile polisintetice în care se încorporează (în forma verbală) substantivele (limba euroavetlană) sau chiar subiectul (limba nutka — o limbă indiană din Columbia britanică din America de Nord). Prof. Kuznețov subliniază că tipul sintetic îl determinăm în primul rînd pe baza principiului (criteriului) sintactic. În același timp autorul combate părerile greșite ale unor lingviști care afirmau că în limbile polisintetice nu există cuvinte, ci numai cuvinte-propoziții. În limbile polisintetice există paralele și forme independente și forme încorporate. Aceleași raporturi pot fi exprimate atît cu ajutorul formelor verbale compuse, cît și prin intermediul părților de propoziție de sine stătătoare, dar care depind totuși de verb. În cazul de față ne referim la faptul că în limbile polisintetice există părți secundare de propoziție care nu fac corp comun cu verbul, deși depind de el.

Acestea sînt cele 4 tipuri morfologice principale recunoscute de lingvistica generală contemporană. Ele reprezintă, ca să zicem așa, tipuri ideale. În realitate însă există

o foarte mare bogăție de structuri morfologice. Multe limbi ocupă în clasificare poziții intermediare și nu posedă toate particularitățile caracteristice unui tip morfologic dintre cele enumerate mai sus. De aceea clasificarea morfologică a limbilor are în vedere totdeauna elementele dominante ale sistemului lingvistic dat. Fenomenul fiind destul de complex, între schema stabilită și realitatea vie nu găsim întotdeauna o coeziune perfectă.

Chineza clasică și cea contemporană prezintă o serie de trăsături specifice tipului amorf. Însă limba chineză actuală nu poate fi numită amorfă. Din punctul de vedere al structurii morfologice ea se apropie mult de limbile aglutinante. În limbile aglutinante întâlnim și alternanțe (limba finlandeză, komi-peruciană), iar în limbile bantu — prefixe, adică o serie întreagă de trăsături proprii tipului flexionar. În limbile flexionare vom găsi elemente aglutinante (rusa și alte limbi indo-europene), iar în franceză elemente de polisintetism (de ex. «je — te — le donne» — vedem că aici indicii pronominali sînt încorporați în forma verbală deși grafia nu permite acest lucru). Elemente de polisintetism sînt vizibile și în limbile bantu care de fapt țin de tipul aglutinant.

În felul acesta rezolvă autorul problema pluralității sistemelor morfologice și a concordanței lor cu schemele de clasificare.

Kuznețov arată că tipul lingvistic se poate modifica. Desigur această evoluție nu se produce așa cum considerau fenomenul Fr. Schlegel, Humboldt, Schleicher sau Marr.

În clasificarea morfologică a limbilor, Marr nu a fost original. El a folosit schemele lui Aug. Schleicher precum și teoria acestuia privind succesivitatea tipurilor morfologice. Din clasificare, Schleicher exclude limbile încorporante, iar evoluția celorlalte tipuri morfologice este explicată în spiritul filozofiei idealiste germane pe de o parte, iar pe de alta în spiritul teoriei lui Darwin despre evoluția speciilor biologice. Astfel limbile zolante reprezintă speciile arhaice, limbile aglutinante speciile intermediare, iar cele flexionare speciile cele mai evolute.

În viața limbilor, Schleicher distingea două perioade: perioada preistorică sau

creatoare și perioada istorică sau de degradare. În perioada istorică nu se mai creează forme noi. Această schemă a evoluției lingvistice este strîns legată, la Aug. Schleicher, cu teoria idealistă a triadei lui Hegel.

N. I. Marr acceptă această concepție idealistă și afirmă că limba are un caracter de clasă, iar evoluția ei este o evoluție stadială. El considera că structura amorfă s-ar fi ivit în epoca comunismului primitiv, tipul aglutinant — în epoca divizării muncii în comuna primitivă, iar tipul flexionar în epoca societății bazate pe clase.

Aceste teorii vulgarizatoare care nu au nimic comun cu marxismul au fost destul de vătămătoare pentru lingvistică în perioada dominației «noii teorii a limbii».

Că tipul lingvistic poate evolua ne-o dovedesc limbile indo-europene vechi. Metoda istorică comparativă ne arată că trăsăturile flexionare caracteristice acestui tip morfologic s-au format cu timpul, nu au existat întotdeauna.

În indo-europeana de bază (comună), într-o epocă extrem de îndepărtată, alternanțele erau cauzate de poziția fonetică a sunetelor și de-abia ulterior au căpătat valoare morfologică.

Prin urmare, într-o epocă arhaică, limba indo-europeană comună se caracteriza prin invariabilitatea morfemelor, adică exact așa cum observăm în limbile aglutinante.

Pe de altă parte, metoda istorică comparativă ne arată că inițial fiecare afix îndeplinea o singură funcțiune și niciodată nu exista posibilitatea de a marca mai multe funcțiuni gramaticale.

De exemplu, acuzativul singular se caracteriza, în limba indo-europeană comună prin desinența **-m*, iar acuz. plural prin **-ns*. Pentru acuz. sing. sînt concludente exemplele: lat. *rosa-m*, *lupu-m* < *lupo-m*; slava veche *жнж* < **genā-m*, *вѣкъ* < **vŕq u o-m*; iar pentru plural: lat. *rosūs* < **rosāns*, **lupos* < **lupōns*; slava veche *жнм* < **ženōns* < **genāns*, *вѣкм* < **vŕq uōns*

Cu timpul în indo-europeană desinența capătă posibilitate să desemneze mai multe funcțiuni gramaticale.

Desigur aici nu poate fi vorba în întregime de transformarea tipului aglutinant în flexio-

nar, ci de modificarea desinențelor într-o perioadă arhaică a limbilor indo-europene.

Autorul mai analizează și problema raportului dintre clasificarea morfologică și cea genealogică.

În felul acesta lucrarea prof. P. S. Kuznețov rezolvă unele probleme de lingvistică generală legate de clasificarea morfologică a limbilor. Considerăm că ea prezintă un

interes deosebit prin materialul bogat și extrem de variat pe care-l conține, prin felul în care sînt tratate diferitele aspecte ale temei menționate și prin caracterul accesibil al expunerii. Toate acestea ne determină să credem că lucrarea lingvistului sovietic poate fi foarte utilă pentru cei ce se interesează de problemele teoretice și practice ale lingvisticii generale.

Ariton Vraciu

GREȘELI DE LIMBĂ ÎN PUBLICAȚII

Publicăm sesizările primite din partea unor cititori în legătură cu folosirea limbii în unele publicații periodice. Prin articole de felul acesta vrem să venim în ajutor tuturor publicațiilor periodice, care apar în limba română și în care pot fi găsite multe din greșelile ilustrate mai jos.

TEHNICA NOUĂ, nr. 1, 2, 3, 4, 1954.

În articolul de față vrem să atragem atenția gazetei «Tehnica nouă» asupra unor greșeli de limbă apărute în primele patru numere. Exemplificăm unele inadvertențe de ordin gramatical, expresii sau termeni folosiți impropriu, erori de punctuație și abateri de la normele ortografice în vigoare.

Prevenitorul este robust și simplu de manevrat (nr. 1, pag. 5, col. 2).

Dispozitivul este simplu, robust, ușor de adaptat (nr. 3 pag. 4, col. 4).

Adjectivul *robust* însemnând «tare, viguros, voinic, zdravăn» califică abstractele și mai ales ființele înzestrate cu această calitate: un om poate fi robust, se poate bucura de sănătate robustă sau de robustețe; lucrurile sau obiectele sînt *rezistente*. Deci despre dispozitivele care *previn* erupția sondelor, numite pe drept cuvînt *prevenitoare*, ca și despre dispozitivele adaptate la autocamioane spunem că sînt *rezistente*, iar nu *robuste*.

Prevenitorul este rezistent și simplu de manevrat.

Dispozitivul este simplu, rezistent, ușor de adaptat.

... corectitudinea mișcărilor trebuie să fie impecabilă (nr. 1, pag. 3, col. 3).

Calificativul *impecabil* «lipsit de greșeală, perfect, desăvîrșit» este înțeles implicit în

noțiunea de *corectitudine* «atitudine lipsită de greșeală, purtare corectă, acțiune desăvîrșită».

Textul de mai sus se cere îndreptat precum urmează:

... mișcările trebuie să fie impecabile
(sau *corecte*)

sau

... corectitudinea mișcărilor trebuie urmărită cu atenție.

... pentru rezolvarea problemelor imediat necesare ale întreprinderii (nr. 1, pag. 6, col. 3).

Adverbul *imediat* însemnând «nemijlocit, neîntîrziat, numaidecît, îndată, pe loc» și adjectivul *necesar* însemnând: «trebuincios, de absolută nevoie», construcția *probleme imediat necesare* este improprie pentru limba română fiindcă *problemele* nu pot fi *imediat necesare*, numai rezolvarea lor poate fi *necesară* și *urgentă*.

construcția corectă este:

... pentru rezolvarea urgentă a problemelor întreprinderii,

în cazul că autorul pune accentul pe acțiunea rezolvării urgente a problemelor, și:

... pentru rezolvarea problemelor importante ale întreprinderii,

în cazul în care autorul ține totuși să sublinieze importanța problemelor care se cer rezolvate.

Dacă autorul înțelege însă să insiste atât asupra urgenței rezolvării problemelor cât și asupra marelui importanțe a acestora, atunci textul de mai sus trebuie modificat astfel:

... pentru rezolvarea **urgentă** a problemelor **importante** ale întreprinderii.

Buna păstrare a tractoarelor în remize pretinde ca imediat după ce sînt curățite să fie luate anumite măsuri... (nr. 2, pag. 1, col. 1).

Adverbul *imediat* nu poate fi urmat de conjuncția *după ce* fără a da loc la o construcție improprie. Această construcție trebuie înlocuită cu locuțiunea adverbială de *îndată ce*.

Scriem deci corect:

Buna păstrare a tractoarelor în remize pretinde ca, **de îndată ce** sînt curățite, să fie luate anumite măsuri...

Se elimină lucrările... de deschiderea și pregătirea minei (nr. 1, pag. 7, col. 5).

... terenuri plane, mai înalte, unde sînt posibilități mai bune de scurgere a apelor și de svîntarea locului (nr. 2, pag. 1, col. 1).

... experiențe privind sistemul de lucrarea solului după metoda Malțev (nr. 2, pag. 8, col. 5).

Un factor determinant în utilizarea la maximum a utilajelor îl constituie corecta întreținere, exploatarea și reparația a acestora (nr. 4, pag. 1, col. 2).

... pe baza considerentelor constructive de exploatare și tehnica securității muncii (nr. 4, pag. 7, col. 3).

În cazurile citate a nu articulează enclitic substantivul precedent, ci marchează proclitic posesivul sau genitivul substantivului următor. Substantivele precedate de prepoziția *de* au valoare de attribute substantive prepoziționale. Deci, nu este vorba despre *deschiderea și pregătirea minei*, ci despre *lucrările de deschidere și de pregătire a minei*; nu *scurgerea apelor*, ci *posibilitățile de scurgere a apelor*; nu *lucrarea solului*, ci *sistemul de lucrare a solului*; nu *exploatarea utilajelor*, ci *corecta exploatare a utilajelor*; nu *tehnica securității muncii* ci *considerentele de tehnică a securității muncii*.

În U.R.S.S. se acordă o mare importanță bunei gospodării a energiei (nr. 3, pag. 6, col. 3).

În exemplul citat infinitivul lung substantivat *gospodărire* este înlocuit cu substantivul *gospodărie* care nu-și are locul aici, deoarece nu este vorba de *gospodăria energiei* ci de *gospodărirea energiei*.

Toate aceste măsuri au condus la realizarea unor însemnate succese în producție (nr. 4, pag. 8, col. 5).

Tranzitivul *a conduce* înseamnă « a însoți, a duce, a mina, a cîrmui, a călăuzi, a comanda ». Acest verb nu este propriu folosit în textul citat unde nu se vorbește nici de călăuzire, nici de întovărășire, ci de realizarea unor succese prin folosirea anumitor măsuri. Deci:

Toate aceste măsuri au **duș** la realizarea unor însemnate succese în producție.

... ajutorul pe care îl dau unităților agricole pe care le patronază. Unul din factorii de care depinde succesul acțiunii... este felul în care vor fi alimentate... atelierele (nr. 4, pag. 8, col. 1).

Oricît de justificată ar fi prezența pronumelui relativ *care* este bine să evităm întrebuintarea lui repetată în aceeași frază sau chiar la capetele a două fraze consecutive. În multe cazuri avem posibilitatea să schimbăm construcția. De exemplu:

... ajutorul pe care îl dau unităților agricole patronate de ele. Unul din factorii de care depinde succesul acțiunii... este felul cum vor fi alimentate... atelierele.

... nevoile casnice... cari toate constituie factori esențiali (nr. 4, pag. 7, col. 5).

... recomandăm cititorilor cari doresc să se documenteze (id.).

Pronumele relativ *care* este invariabil în ce privește genul și numărul deci are aceeași formă *care*, pentru cele trei genuri, atât la singular cît și la plural. Spunem deci:

... nevoile casnice... **care** toate constituie factori esențiali.

... recomandăm cititorilor **care** doresc să se documenteze.

Pentru sprijinirea introducerii și extinderii metodelor avansate de muncă, cercul ASIT a însărcinat pe mai mulți membri ASIT care au făcut instrucțiuni de muncitori în vederea aplicării acestora (nr. 1, pag. 2, col. 5).

Folosirea pronumelui relativ *care* dă naștere la concluzia că acei membri ASIT au primit o anumită (nu se precizează ce fel de) sarcină, care făcuseră instructaje cu muncitorii. Credem că această concluzie nu a fost în intenția autorului. Pe de altă parte folosirea pronumelui demonstrativ *acestora* la o distanță atât de mare de substantivul pe care îl înlocuiește (*metodelor*) îngreunează înțelegerea ideii, cititorul nemaștiind la cine se referă genitivul *acestora*.

Pentru o exprimare corectă propunem următoarea formulare:

Cercul ASIT a dat mai multor membri ai săi sarcina de a face instructaje cu muncitorii, în vederea aplicării metodelor avansate de muncă, sprijinind astfel introducerea și extinderea acestor metode.

Gerunziul este o formă verbală care exprimă o acțiune în desfășurare, fără raportare la persoana sau la moment. Spre a da scrisului lor mai multă distincție, unii autori îl folosesc cu abuz și adeseori greșit. De exemplu:

... a fost organizată o excursie cu o sută șizeci participanți în orașul Azuga, vizitându-se fabricile de sticlă, șamot... (nr. 4, pag. 6, col. 2).

În raport cu acțiunea exprimată de verbul predicat gerunziul indică acțiuni anterioare sau simultane. Aplicând această regulă la cazul citat, se ivește întrebarea: excursia a fost organizată *în timp* ce se vizitau fabricile, sau *după* vizitarea lor? Sîntem siguri că n-a fost în intenția autorilor să indice vreuna din situațiile amintite. Rezultă deci că, în exemplul dat, gerunziul trebuie înlocuit printr-un verb la mod personal. Forma corectă este:

... a fost organizată o excursie cu o sută șizeci (de) participanți în orașul Azuga, unde au fost vizitate fabricile de sticlă, șamot...

Sesepară rezidul de ulei... (nr. 4, pag. 5, col. 1).

Substantivul neutru *reziduu*, pl. *reziduuri*, se scrie cu doi u ca și termenii: *asiduu*, *continuu*, *perpetuu*.

... nu mai are competența de a rezolva... (nr. 4, pag. 5, col. 1).

Substantivul feminin *competință*, se scrie cf. «Micului dicționar ortografic» cu *-i*-deci *compeință* și nu *competență*.

Ameliorarea randamentului reese foarte clar... (nr. 4, pag. 7, col. 2).

Verbul *reiese* este derivat din *a ieși*; el se scrie corect *reieși*.

Mica mecanizare prezintă o serie de avantajii... (nr. 4, pag. 7, col. 4).

Investițiile sînt repede amortizate prin avantajii și economiile ce se obțin (id.)

Substantivul *avantaj*, fiind recomandat sub forma aceasta în «Micul dicționar ortografic», are pentru plural terminatia *-e*. În aceeași categorie intră și substantive ca: *pasaj*, *personaj*, *placaj* etc.

... fapt care a creat posibilitățile însemnate de calificare rapidă (nr. 2, pag. 2, col. 1).

Filiala Ploiești crează membrilor ASIT posibilitatea de a rezolva cu succes sarcinile (nr. 4, pag. 6, col. 2).

Verbele sînt părțile de vorbire care arată o acțiune efectuată, în diverse moduri, de noi sau de una ori mai multe persoane cu sau fără noi, în momentul de față, în trecut sau în viitor. Prin adăugarea la rădăcina verbului a diferitelor sufixe sau particule numite desinențe obținem formele verbale care exprimă acțiunea după persoana, numărul, timpul și modul dorit.

Verbele terminate la infinitiv cu sufixul *-a* (nu *-ea*) aparțin conjugării întâi. Spre a exprima o acțiune reală la prezent, avem doar de adăugat la rădăcina verbului de conjugat, de exemplu la verbul *a lucra*, următoarele desinențe: *-ez*, *-ezi*, *-ează*, *-ăm*, *-ați*, *-ează*. La fel se conjugă așadar și verbul regulat *a crea*: *cre-ez*, *cre-ezi*, *cre-ează*, *cre-ăm*, *cre-ați*, *cre-ează*; gerunziul sau participiul prezent: *cre-înd*, supinul: *cre-at*. Urmărind formele verbului se vor observa greșelile făcute în textele de mai sus.

Întreținerea curentă a mașinilor, rămîne o problemă... (nr. 4, pag. 1, col. 2).

... rezultă că mica mecanizare, prezintă o serie de... (nr. 4, pag. 7, col. 4).

Predicatul nu poate fi despărțit de subiectul său prin virgulă.

... se oprește autocamionul () se lasă barele cu primul dinte (nr. 3, pag. 4, col. 3).

Funcționează pe orice fel de teren () chiar pe gheață (nr. 3, pag. 4, col. 4).

Virgula notează pauza dintre propoziții, chiar dacă subiectul, predicatul sau chiar ambele părți principale se subînțeleg:

... se oprește autocamionul , se lasă barele cu primul dinte.

Funcționează pe orice fel de teren , chiar pe gheață.

... apă caldă pentru nevoile casnice ... , etc. (nr. 4, pag. 7, col. 5).

Abreviația etc. însemnând «și așa mai departe» nu trebuie precedată de virgulă.

În Uniunea Sovietică și la noi în țară, în focul întrecerii socialiste () se făuresc noi metode de muncă... (nr. 1, pag. 6, col. 2).

Concursurile de inovații () care s-au extins mai mult în ultima vreme în întreaga țară,

sînt forme care trebuie folosite... (nr. 1, pag. 6, col. 3).

Propozițiile incidente, se despart prin virgule de părțile de propoziție între care se intercalează. Punem deci virgule înaintea propozițiilor incidente de mai sus, în locul parantezelor goale care le indică lipsa.

Prin semnalarea greșelilor de mai sus nu au fost epuizate toate cazurile de abatere de la normele gramaticale și ortografice, care apar în publicațiile noastre periodice. Am încercat să le prezentăm pe cele mai caracteristice și mai frecvente. Multe dintre ele pot fi evitate prin simpla consultare a «Micului dicționar ortografic» și a «Gramaticii limbii romîne».

I. St. Șaroni

ÎN LEGĂTURĂ CU LIMBA UNEI PUBLICAȚII ȘTIINȚIFICE

În cele ce urmează vom analiza revista «**PEDIATRIA**», nr. 1, 1954.

În privința limbii, revista nu alege în toate cazurile exprimarea cea mai potrivită, lipsită de echivocuri; pe lângă aceasta unele articole conțin greșeli grave de gramatică elementară.

Iată o serie de exemple alese din articolul intitulat «Din partea redacției».

Pentru a nu lungi articolul și a nu-i da aerul unei lecții de gramatică, vom evita analiza pur gramaticală, mulțumindu-ne cu notarea greșelilor și cu indicarea formelor care ni se par corecte:

«Ținînd seama de învățămintele analizei activității depusă în anul 1952, primul an de apariție a revistei, colegiul de redacție a căutat să elimine în 1953 multe din lipsurile sale semnalate cu această ocazie, străduindu-se să asigure prin revista «**Pediatria**» existența unui organ de presă de specialitate care să corespundă sarcinilor sale trasate cu ocazia înființării ei».

(Ținînd seama de învățămintele trase din analiza activității depuse în anul 1952, primul an de apariție a revistei, colegiul de redacție a căutat să-și îndrepte deficiențele ce i-au fost semnalate cu acel prilej, stră-

duindu-se ca prin editarea «**Pediatriei**» să asigure cadrelor de specialitate un organ de presă care să corespundă sarcinilor trasate cu ocazia înființării sale)

În redactarea revistei, *ne-am ales* tematica numerelor după criterii în funcție de importanța problemelor de pediatrie care în planul sanitar de stat reveneau ca sarcini rețelei de pediatrie cît și acelea care au necesitat clarificări în orientarea bazelor științifice ale multiplelor lor aspecte de...»

(Criteriul după care s-a ales tematica, în redactarea numerelor revistei, a fost stabilit în funcție de importanța problemelor de pediatrie care în planul sanitar de stat reveneau ca sarcini rețelei infantile, precum și în funcție de necesitatea unor clarificări cu privire la orientarea bazelor științifice ale multiplelor aspecte de...)

«**Alegerea** materialului publicat s-a făcut ținînd seama de valoarea articolelor ce *ne-au* stat la dispoziție, determinată de actualitatea problemei și de orientarea autorului în prezentarea și interpretarea acesteia».

(**Alegerea** materialului publicat s-a făcut ținîndu-se seama de valoarea articolelor primite de redacție; valoarea fiind determinată de actualitatea problemei și de orientarea autorului în prezentarea și interpretarea acesteia)

« Cazuistica sub forma observațiilor clinice și terapeutice ce ocupă un volum apreciabil în numerele apărute în 1953, ceea ce dovedește interesul pe care-l poartă colegiul de redacție experienței de spital în calificarea clinică a pediatriilor ».

(Cazuistica, sub forma observațiilor clinice și terapeutice, ocupă un volum apreciabil în numerele apărute, ceea ce dovedește interesul pe care-l poartă colegiul . . .)

« Sînt prea puține lucrările care nu au fost publicate (. . .) fiindcă autorii s-au complăcut în a dezbate cazuistica de spital (. . .) interpretată îngust prin limitarea supraepisodului morbid, fără a se ține seama de . . . ».

(Unele dintre lucrări — puține la număr — nu au putut fi publicate (. . .) deoarece autorii s-au complăcut în a dezbate cazuistica de spital (. . .) interpretată îngust prin limitarea supraepisodului morbid fără a se ține seama de . . . etc.)

« Din cele 74 articole, apărute în cursul anului 1953, am publicat 8 articole sovietice cu intenția de a se face cunoscută cititorilor noștri . . . ».

(Dintre cele 74 articole, apărute în cursul anului 1953, 8 sînt articole sovietice, pe care le-am publicat cu intenția de a face cunoscută . . .)

« Îmbunătățirea repartiției articolelor între Capitală și provincie față de 1952 este datorită legăturii mai bune a colaborării de redacție cu centrala din țară ».

(Îmbunătățirea repartiției articolelor între capitală și provincie, față de 1952, este datorită faptului că redacția revistei a ajuns la o colaborare mai strînsă cu centrele medicale din țară)

« Colaborarea pediatriilor la revista noastră nu este încă cea dorită de noi: multe din spitalele unificate de copii din țară nu și-au dat încă contribuția lor . . . »

(Colaborarea pediatriilor la revista « Pediatría » nu este încă satisfăcătoare: multe dintre spitalele unificate de copii nu au contribuit nici măcar cu un singur articol . . . etc.)

« Datorită extensiunii extrem de largi și articolelor publicate, în cursul anului 1953 am neglijat menținerea permanentă, a unor rubrici ca: *recenziile, referatele* . . . »

(Datorită întinderii extrem de mari a lucrărilor publicate, nu am putut menține permanent unele rubrici ca: recenzii, referate . . .)

« Publicarea dărilor de seamă s-a izbit de două neajunsuri. Societatea științelor medicale nu ne transmite acest material . . . »

(Publicarea dărilor de seamă s-a izbit de două neajunsuri. Societatea științelor medicale nu a trimis redacției materialul necesar . . .)

« Articolele care reprezintă un punct de vedere original al autorilor nu stîrnesc discuții în lumea pediatriilor, în orice caz nu provoacă din partea cititorilor noștri discuții în paginile revistei, căroro bucuross am da spațiu oricînd ». (1)

(Articolele care prezintă un punct de vedere original, nu stîrnesc discuții în rîndul pediatriilor; în orice caz nu provoacă din partea cititorilor discuții în paginile revistei, cu toate că aceasta le-ar pune oricînd la dispoziție spațiul necesar)

« Greșelile de tipar care mai apar destul de abundent în fiecare număr și altele din domeniul tehnoredacției impun acordarea atenției din partea Centrului de Documentare pentru acest sector foarte important ». (1)

(Greșelile de tipar care se întîlnesc din abundență în fiecare număr ca și alte neajunsuri legate de tehnoredacție, impun Centrului de Documentare să acorde o atenție deosebită acestor lucrări de mare importanță).

« Avînd spatele frontului asigurat, pediatrii din țara noastră trebuie să lupte cu elan pentru ocrotirea copilului la nivel cît mai înalt, contribuind cu toții la îmbogățirea conținutului acestei opere ». (?)

(Avînd condițiile materiale asigurate, pediatrii din țara noastră vor trebui să lupte cu elan pentru a ridica ocrotirea copilului la un nivel cît mai înalt)

« Sesiunea din ianuarie 1954 a Secției Medicale a Academiei R.P.R. a manifestat atenție deosebită ocrotirii copilului dezbătînd în spirit critic lipsa de preocupare de pînă atunci al forului cel mai înalt științific din țara noastră pentru această problemă însușind în spirit autocritic sarcina ce decurge pentru viitor din această discuție ». (?) (1)

(Sesiunea din ianuarie 1954 a Secției medicale a Academiei R.P.R., acordînd o atenție deosebită problemei ocrotirii copilului,

a dezbătut în spirit critic lipsa de interes pentru aceasta din partea celui mai înalt for științific din țara noastră. Cei indicați și-au însușit în spirit autocritic lipsurile semnalate cu prilejul dezbaterii, luându-și sarcini corespunzătoare pentru viitor)

« — extinderea preocupărilor sale pentru toate problemele de sănătate ale copilului 0—15 ani, accentuând grija pentru profilaxie, publicarea materialelor ce privesc ocrotirea copilului în mediul rural, *populația* sâtească reprezentând majoritatea în țara noastră *ale căror probleme sanitare prin rezolvarea lor vor contribui* la construirea socialismului în patria noastră *prin întărirea sectorului socialist în agricultură* ». (?!)

(— extinderea planului său de preocupări asupra tuturor problemelor privind copilul între 0—15 ani, cu accentuarea grijii pentru latura profilaxiei și în special a ocrotirii copilului din mediul rural; prin rezolvarea problemelor sanitare din mediul rural — în care se află majoritatea populației din țara noastră — se sprijină în mare măsură întărirea sectorului agriculturii și deci construirea socialismului în patria noastră)

« Intenția noastră este de a aduce pe paginile revistei toate problemele medicale ale copilului ».

(Intenția noastră este de a cuprinde în paginile revistei toate problemele medicale ale copilului)

« Vom da atenție domeniilor foarte variate ca (...) pentru a contribui la *lărgirea operei de interes* și a culturii medicale generale a pediatriilor ». (!)

(Vom acorda atenție diverselor domenii de activitate ca (...) pentru a oferi posibilități largi de informație, contribuind astfel la îmbogățirea culturii medicale generale a pediatriilor)

Mai este oare nevoie să comentăm greșelile citate până aici? Mai trebuie oare subliniat că asemenea expresii constituie adevărate calamități lingvistice?

Numărul de față al « *Pediatriei* » (nr. 1) conține și alte articole a căror formă lingvistică ar fi trebuit îmbunătățită, înainte ca materialul respectiv să fi luat drumul tiparului. Am ales exemple din articolul redacțional pentru a atrage atenția în mod deosebit asupra exigenței care se impune, atât în redactarea materialului redacțional, cât și în publicarea lucrărilor iscălite de diferiți specialiști.

Noi, cititorii, socotim că a lua atitudine împotriva oricărui fel de stîlcire sau stricare a limbii poporului nostru nu este numai o strictă obligație culturală, ci și o importantă datorie cetățenească.

Dr. A. Chidun

CONSULTAȚII

ANALIZA SINTACTICĂ A FRAZEI

Redacția noastră a primit din partea prof. Emilia Harhoiu din Mediaș o notă asupra analizei sintactice a frazei:

Cărțile sînt date micilor cititori după vîrstă, iar după ce au citit volumul, în momentul cînd îl predau, sînt chestionați.

Publicăm întreaga expunere a tov. E. Harhoiu deoarece o considerăm justă și utilă pentru profesorii interesați de aceste probleme.

Analiza sintactică a frazei, prin delimitarea și precizarea propozițiilor, este în realitate o descriere a felului în care ele se îmbină în mecanismul frazei, a felului cum ele se leagă și se condiționează în sistemul de funcționare al frazei. Privită din punct de vedere gramatical și logic, analiza nu prezintă dificultăți cînd funcțiunea îndeplinită de propoziție coincide cu ideea reliefantă; dificultăți se ivesc cînd funcțiunea nu exprimă această idee. Un exemplu este următoarea frază:

Cărțile sînt date micilor cititori după vîrstă, iar după ce au citit volumul, în momentul cînd îl predau, sînt chestionați.

Fraza aceasta este alcătuită din două propoziții principale coordonate copulative și din două subordonate. În descifrarea subordonatelor punctul de plecare e în a stabili cuvîntul din regentă la care se raportează și în a preciza felul determinării, deci al funcțiunii.

Analiza gramaticală a frazei are un caracter descriptiv: înlănțuirea structurală a elementelor sintactice e desfăcută în părțile ei componente, subliniindu-se specificul fiecăreia în parte. Aplicînd subordonatelor din fraza

noastră acest procedeu se ajunge la stabilirea a două grupe de subordonate: a) subordonate care lămuresc un element principal al regentei și b) subordonate care lămuresc un element secundar. Acestea din urmă prezintă diferite caracteristici după cum se raportează la un substantiv sau la un alt element morfologic al propoziției. Exemplul nostru cuprinde grupa subordonatelor care se referă la un substantiv.

Analiza sintactică a frazei nu prezintă greutate cînd subordonata lămurește gramatical elementele principale ale regentei.

În această împrejurare funcțiunea ei e totdeauna expresia unei idei cerute nemijlocit de înțelesul logic al elementului cu care e în raport. În exemplul nostru: *micii cititori sînt chestionați după ce au citit un volum*, subordonata *după ce au citit un volum* îndeplinește funcțiunea de circumstanțial de timp, cerut de predicatul regentei sale, atît logic cît și gramatical.

Greutăți ridică subordonatele aflate pe lîngă un substantiv care are rol de complement oarecare al verbului. Astfel se prezintă în fraza noastră propozițiile: . . . *în momentul cînd îl predau, sînt chestionați*. Aici ideea de

timp cerută de predicatul regentei este redată prin două elemente sintactice: *în momentul*, un circumstanțial de timp, cu atributul său exprimat printr-o întreagă propoziție: *cînd îl predau* (adică *în momentul predării*). Subordonata este o determinare a circumstanțialului de timp din regentă exprimat printr-un substantiv (în care moment? în momentul cînd îl predau). Descrierea mecanismului acestei fraze, al elementelor din care se compune și al felului lor de funcționare duce la constatarea că ea e alcătuită din două propoziții principale, o subordonată circumstanțială de timp și o atributivă.

Interpretarea logică a unei fraze nu ține seama de acest mecanism; accentul cade pe idee. Cînd această idee este rezultanta legăturii mai multor elemente sintactice, interpretarea are un caracter de sinteză. În exemplul: . . . *în momentul cînd îl predau, sînt chestionați*, ideea de timp reiese limpede, fără a se schimba cu nimic sensul frazei prin reducerea ei astfel: *la predare* (= *în momentul cînd îl predau*) *sînt chestionați*. Ideea de timp cuprinsă în *în momentul* a atras propoziția *cînd îl predau*, legînd-o atît de strîns de înțelesul său încît pot fi considerate, logic, ca o singură propoziție în exprimarea unei singure gîndiri, deși ea elemente componente în complexul frazei fac parte din propoziții diferite, cu roluri diferite. În astfel de împrejurări primează acel factor real al gîndirii care, imprimînd propoziției un anumit sens, leagă, unifică elementele sintactice distincte

în exprimarea unei idei centrale. În mecanismul frazei, ele însă nu formează un tot, ci fiecare își are bine fixat rolul lui specific, în cazul nostru: o subordonată atributivă pe lîngă un circumstanțial de timp din regentă. Logic însă, se ia în considerare ideea specială reliefată, ideea centrală, nu rolul pe care-l îndeplinește fiecare în parte în exprimarea gîndirii.

De aici decurg inevitabil o seamă de deosebiri în ceea ce privește: a) delimitarea propozițiilor, b) definirea funcțiunii sintactice a subordonatei, c) precizarea cuvîntului determinat de ea, d) precizarea conjuncției care o introduce. În exemplul nostru, din punct de vedere logic, subordonata era *în momentul cînd îl predau*, deci o circumstanțială de timp pe lîngă predicat, introdusă prin locuțiunea *în momentul cînd*. Gramatical, această interpretare e arbitrară și inexactă. Subordonata este: *cînd îl predau*, deci o atributivă pe lîngă un substantiv cu rol de circumstanțial de timp în regentă, introdusă prin conjuncția *cînd* (= *care*).

Analiza gramaticală ne introduce în mecanismul limbii, ne dezvăluie legile de corectă funcționare ale acestui mecanism, tocmai prin această fundamentală caracteristică a sa de a desface legăturile structurale ale elementelor gramaticale, de a le descrie și preciza funcțiunea în exprimarea corectă a gîndirii noastre. A o considera altfel, înseamnă a nu cunoaște adevăratul ei sens.

Emilia Harhoiu

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE.
PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTRERINDERI ȘI INSTITUȚII

1

2

3

ÎNȚEPRINDEREA POLIGRAFICĂ nr. 4
BUCUREȘTI

Prețul lei 2 —

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

2

ANUL IV
MARTIE — APRILIE
1955

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

COMITETUL DE REDACȚIE:

DIMITRIE MACREA (Redactor responsabil);
M. SADOVEANU; BARBU LĂZĂREANU;
G. ISTRATE; N. PASCU

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ* — BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
Institutul de lingvistică. Academia R.P.R. — Telefon 3.85.05

S U M A R

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

D. MACREA, Timotei Cipariu 5

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR.

G. NEDIOGLU, Independența subiectului 13

ANA CANARACHE, Greșeli de traducere 23

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

Acad. AL. ROSETTI și B. CAZACU, Probleme de fonetică în studiul limbii române literare din secolul al XIX-lea 29

ALEXANDRU DIMA, Cîteva procedee fundamentale ale limbii artistice.... 39

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

G. SCRIDON și OCT. ȘCHIAU, Observații în legătură cu predarea noțiunii de timp 47

DISCUȚII

AL. IONAȘCU, Cu privire la clasificarea cuvintelor în părți de vorbire 55

SORIN STATI, Elipsa 68

CRONICĂ

I. GHETIE, Sesiunea specială a Academiei R.P.R. dedicată problemelor limbii literare..... 75

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

AL. GRAUR, Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române. Ed. Academiei R.P.R., 1954 (*M. Iliescu*); Discuția despre limba literară « Contemporanul », 1954, nr. 16—30 (*R. Ocheșeanu*); Studii și cercetări lingvistice, nr. 1—2, anul V, ianuarie-iunie, 1954 (*C. Cocian*); Studii și cercetări lingvistice, nr. 3—4, anul V, iulie-decembrie, 1954 (*S. Stati*).... 80

CONSULTAȚII

Răspuns cititorilor 100

• /

•

•

•

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

TIMOTEI CIPARIU

DE

D. MACREA

La 21 februarie, s-au împlinit 150 de ani de la nașterea lui Timotei Cipariu, una dintre figurile culturale cele mai reprezentative ale Transilvaniei din secolul trecut.

Timotei Cipariu face parte din pleiada cărturarilor transilvăneni ridicați din popor care și-au consacrat întreaga viață luptei pentru luminarea poporului și pentru eliberarea națională și socială a românilor din Transilvania de sub despotismul Habsburgilor și al grofilor. Prin munca perseverentă a acestor cărturari s-au înființat, în Transilvania, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, în ciuda condițiilor grele ale iobăgiei, sute de școli pentru popor¹, care au făcut ca nivelul cultural al românilor transilvăneni să fie mai ridicat în acea vreme decât în celelalte ținuturi românești. Dezvoltarea învățămîntului a fost însoțită de editarea de ziare pentru popor și de lupta politică dusă de cărturari în strînsă solidaritate cu poporul. Mulți dintre acești cărturari democrați s-au refugiat, din cauza persecuției Habsburgilor și grofilor, în Muntenia și Moldova, unde, găsind starea de exploatare feudală și de asuprire străină din acea vreme, ei au devenit elemente de agitație revoluționară și exponenți ai culturii înaintate.

În acest cadru politic și cultural, Timotei Cipariu desfășoară, în Transilvania, o activitate deosebit de intensă.

Născut în 1805, în comuna Pănade de pe valea Tîrnavelor, ca fiu de țăran iobag², Timotei Cipariu nu a urmat altă școală decât gimnaziul și seminarul teologic din Blaj, oraș în care a trăit toată viața ca profesor, dar prin marea lui pasiune pentru cultură, prin puterea lui de muncă, disciplină și perseverență el a reușit

¹ Vezi D. Macrea, Gheorghe Șincai, în «Limba română» nr. 2/1954 p. 14-15.

² Dr. Ilie Dăianu, Timotei Cipariu. La a 50-a aniversare de la moartea lui (3 septembrie 1887). București, 1937, p. 8.

să devină unul dintre cei mai de seamă învățați români din vremea sa. A învățat singur douăsprezece limbi vechi și moderne, între care multe orientale, ca ebraica, siriana, araba, egipteană, turca și persana. Din veniturile lui modeste de profesor, Cipariu a reușit să-și formeze una dintre cele mai bogate biblioteci de la noi din acea vreme, compusă îndeosebi din manuscrise și documente vechi românești, lucrări de filologie și de istorie, studii de orientalistă, manuscrise arabe și persane. Colecția lui bogată de scrieri rare, precum și marea lui erudiție l-au făcut atât de cunoscut peste hotare, încât renumitul istoric Theodor Mommsen, trecând prin Transilvania, îi face o vizită la Blaj, iar « Societatea germană de orientalistă » din Berlin îl alege ca membru activ al ei¹. Cipariu a fost membru fondator al « Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român din Transilvania » și unul dintre întemeietorii și primii vicepreședinți ai « Societății Academice Române », viitoarea Academie Română.

Preocuparea științifică permanentă a lui Timotei Cipariu a fost studiul limbii române, pe care el, ca și Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, l-a folosit însă, mai ales, ca mijloc pentru apărarea drepturilor naționale ale poporului român.

Cipariu pleacă, în studiul limbii, de la principiul just al legăturii strânse dintre istoria și limba unui popor. « În viața unui popor, — spune Cipariu în discursul asupra istoriei limbii române ținut în ședința publică din 18 august 1867 a Societății Academice Române — pot foarte multe să lipsească la început: cultura, industria, știința, arte și altele; dar limba nu poate să lipsească nici unui popor; ea se naște o dată cu el, crește și se dezvoltă, înfloreste și se veștejește, îmbătrânește și moare o dată cu poporul. Toate evenimentele care trec peste viața unui popor, toate îmbunătățirile și calamitățile ce întâmpină o națiune, toate fazele prin care trece, toate se revarsă și asupra limbii aceluia popor, acelei națiuni »². El identifică apărarea limbii cu însăși lupta pentru existența poporului român. « României, scrie Cipariu în Prefața Crestomatiei sale, au în ereditate un scump tezaur, ținut și apărut ca lumina ochilor de multe secole: limba »³. Din toate încercările și durerile trecutului ne-a rămas, — spune Cipariu în discursul de inaugurare a « Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român din Transilvania », în 1861, — « un tezaur neprețuit care nu ni l-au putut răpi nici sabia învingătorului, nici cruzimea tiranului ce domnea pe corpurile noastre, nici puterea fizică, nici politica infernală, . . . un tezaur care de l-am fi pierdut, de l-am pierde, de vom suferi vreodată ca cineva cu puterea, au cu momelile să ni-l răpească din mâinile noastre, atunci mai bine să ne înghită pământul de vii, să ne adunăm la părinții noștri, cu acea mîngiere că nu am trădat cea mai scumpă ereditate, fără de

¹ Dr. Ilie Dăianu, Timotei Cipariu. La a 50-a aniversare de la moartea lui (3 septembrie 1887). București, 1937, p. 6.

² Analele Societății Academice Române, Tomurile I—X. București, 1878, p. 18.

³ Tim. Cipariu, Crestomatia sau Analecte literare. Blaj, 1858, p. V.

care nu am fi demni de a ne mai numi fiii lor: limba românească»¹. El înfierează cu asprime pe cosmopoliții din vremea sa care «se închină la limbi străine și urgisesc pe a națiunii sale»².

Menținându-se pe poziția latinistă a lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, Cipariu izbutește totuși să lărgească câmpul îngust al cercetărilor lingvistice de la noi de pînă atunci prin adoptarea punctului de vedere istoric, fiind cel dintîi filolog român care publică documente și monumente vechi de limbă. Prin lucrările sale «Elemente de limbă romînă după dialecte și monumente vechi» (1854)³, «Crestomatia sau Analecte literare» (1858)⁴ și «Principii de limbă și scriptură» (1866)⁵, el pune bazele lingvisticii noastre istorice. Acest punct de vedere nou, Cipariu îl introduce și în studiul gramaticii. «Limba unui popor fiind și ea faptă istorică și prin urmare adevăr istoric, de aici nu mai încapе îndoială că și în gramatică sînt a se face cercetări serioase, conștiincioase, și gramatica limbii are a se funda pe baze istorice»⁶. Cipariu își dădea deci seama de acest principiu just care avea să aducă mai tîrziu mari foloase lingvisticii noastre, dar, stăpînit ca toți ceilalți latiniști de credința în puterea și drepturile lingviștilor de a îndrepta limba după voința lor, credință larg răspîndită în lingvistica europeană la sfîrșitul secolului al XVIII-lea⁷, el cade în exagerarea de a încerca să înlocuiască cuvintele și formele nelatine din limba contemporană prin cuvinte și forme de origine latină, ieșite din uz, care se găsesc în textele noastre vechi.

Un alt principiu just ca punct de plecare, pentru care Cipariu a luptat cu toată convingerea, a fost cel al unității limbii noastre din toate ținuturile locuite de romîni, socotindu-l drept condiție de bază pentru formarea unei literaturi «cu adevărat națională, corectă în expresii, corectă în forme, fără de care nici o literatură nu poate de a se chema literatură»⁸. Acest principiu, de la care porniseră în acea vreme și scriitorii grupați în jurul revistei «Dacia literară», Kozălniceanu, Alecsandri, Alecu Russo, Costache Negruzzi, este aplicat însă de Cipariu în mod eronat. Pentru Cipariu, unitatea limbii putea fi asigurată, în primul rînd, printr-o ortografie etimologică unitară. El este autorul primei ortografii etimologice oficiale pe care a reușit, în 1869, să o impună, grație majorității latinizante din «Societatea Academică Romînă».

¹ Tim. Cipariu, Cuvînt la inaugurarea Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român din Transilvania, 14 nov. 1861. Blaj, 1862, p. 6--7.

² Ibidem.

³ Tim. Cipariu, Elemente de limbă romînă după dialecte și monumente vechi. Blaj, 1854.

⁴ Tim. Cipariu, Crestomatia sau Analecte literare. Blaj, 1858.

⁵ Tim. Cipariu, Principii de limbă și scriptură. Blaj, 1866.

⁶ Tim. Cipariu, Elemente de limbă romînă după dialecte și monumente vechi. Blaj, 1854. Prefață, p. V.

⁷ Vezi D. Macrea, Gheorghe Șincai, în «Limba romînă», nr 2|1954, p. 17.

⁸ Tim. Cipariu, Elemente de limbă romînă după dialecte și monumente vechi. Blaj, 1854, Prefață, p. V.

După Cipariu, fonetismul însemna o poartă deschisă anarhiei în scriere. El a impus astfel o ortografie pe care nu o puteau înțelege decât cei ce cunoșteau limba latină și care constituia o mare piedică în însușirea scrierii corecte de către masele populare. Cît de mult s-a înșelat Cipariu în această privință a dovedit-o dezvoltarea literaturii noastre pe baza limbii vii a poporului, scrisă cum vorbește poporul.

Pentru înțelegerea justă a principiului care l-a condus pe Cipariu în susținerea sistemului său ortografic se impune însă o precizare. Elaborînd acest sistem ortografic, Cipariu, ca și Micu, Șincai și Maior, n-a înțeles să schimbe și pronunțarea limbii romîne. Scrierea etimologică a însemnat pentru latinîștii un mijloc pentru recunoașterea originii latine a cuvintelor. Deosebirea dintre scriere și pronunțare ei au socotit-o la fel de firească cum este, spre exemplu, în limbile franceză sau engleză, care se scriu etimologic, dar se citesc cum sînt rostite. Latinîștii scriau *tierra, ventu, fontana*, după originea cuvintelor, dar citeau *țară, vînt, fîntînă*, cum se rostesc cuvintele în limba de astăzi. Scriau *Cipariu*, dar rosteau *Țipariu*. Așa și-a rostit numele Cipariu toată viața și așa i l-au rostit toți contemporanii săi, deci nu cum este scris și cum, greșit, se rostește astăzi.

Căutînd să apropie scrierea cuvintelor romînești de originalul lor latin, latinîștii au meritul de a fi descoperit principalele legi de evoluție fonetică a limbii romîne. Acesta a fost unul din rezultatele pozitive ale activității lingvistice a latinîștilor, îndeosebi a lui Cipariu, care este și întemeietorul foneticii descriptive a limbii romîne, capitolul consacrat de el foneticii în « Gramatica limbii romîne » cuprinzînd cea dintîi descriere științifică a sunetelor limbii noastre¹. Latinîștii nu și-au dat însă seama de importanța transformărilor fonetice pentru istoria limbii, ci le-au considerat ca o « stricare » a acesteia, pe care ei au crezut că trebuie și pot să o îndrepte prin ortografia etimologică și prin înlocuirea cuvintelor de altă origine decât cea latină prin cuvinte luate din dicționarele latine, acestea din urmă rostite, firește, cît mai apropiat de rostirea latină.

Rătăcirile etimologice ale lui Cipariu nu pot întuneca însă alte merite ale lui de filolog și de om de cultură. El a fost, în Transilvania, cel dintîi care, în calitate de director al tipografiei din Blaj, începe în mod sistematic, din anul 1833, tipărirea de cărți romînești cu litere latine. Scrierea limbii romîne cu litere latine este încă unul din rezultatele pozitive ale activității « Școlii ardelenene », susținută, în această direcție, de Heliade Rădulescu, în Muntenia, și de Gheorghe Asachi, în Moldova.

Cipariu este de asemenea editorul primei noastre reviste de filologie, « Arhivu pentru filologie și istorie » (1867—1872), scrisă în întregime de el și cuprinzînd numeroase studii asupra ortografiei și istoriei limbii noastre, texte și documente vechi, table cerate romane, studii de istorie romană etc.

¹ Vezi Tim. Cipariu, Gramatica limbii romîne, Partea I, Analitica. București, 1869, p. 8—168.

« Gramatica limbii române » întocmită de el (vol. I 1869, vol. II 1877) și însușită de Societatea Academică Română, deși este o lucrare tendențioasă, latinizantă, a avut meritul de a stimula interesul pentru studiul istoric al limbii noastre, ca și documentele vechi de limbă publicate în « Crestomatie » sau materialul bogat din « Elemente de limbă română după dialecte și monumente vechi » și din « Principii de limbă și scriptură ». Cipariu are de asemenea meritul de a fi printre primii noștri filologi care au folosit, în studiile lor, materialul lingvistic al dialectelor limbii române din sudul Dunării.

Ca director al gimnaziului din Blaj și ca director al tipografiei locale, Cipariu a avut un rol important în dezvoltarea învățămîntului românesc din Transilvania. El a alcătuit numeroase manuale didactice: un « Compendiu de gramatica limbii române » (1855), ajuns în cîțiva ani la a VI-a ediție, un tratat de poetică (1860), a întocmit după Schinagl o gramatică a limbii latine (1857 partea I, 1860 partea a II-a), a tradus din limba germană un manual de filozofie (1859), și un tratat de bună purtare în societate destinat tineretului (1863). Programul de învățămînt al gimnaziului din Blaj de sub direcția lui Cipariu a acordat un loc larg științelor fizico-matematice și logicii. Pentru promovarea în Transilvania a culturii naționale, Cipariu a sprijinit înființarea, în 1870, la Brașov, a « Societății pentru fondul de teatru românesc », fiind unul dintre membrii fondatori ai acestei societăți.

De o mare importanță pentru caracterizarea personalității lui Cipariu este activitatea lui politică. Prin scrieri și prin luptă politică activă, Cipariu participă la toate acțiunile din vremea sa pentru dezrobirea poporului român din Transilvania și pentru drepturile lui politice. El a fost unul dintre cei zece secretari ai adunării de la Blaj din 1848 de pe « Cîmpia Libertății » și unul dintre cei treizeci de delegați români transilvăneni trimiși la Viena ca să prezinte împăratului revendicările românilor. Pentru a justifica temeiurile istorice și politice ale egalei îndreptățiri a poporului român cu celelalte popoare din Transilvania, el publică, în 1847—1848, ziarul « Organul luminării », devenit apoi « Organul național ». Cipariu este unul dintre autorii celor 11 puncte ale adunării de la Blaj și principalul redactor al petițiilor adresate împăratului. La 20 octombrie 1848, el redactează proclamația de la Sibiu, chemînd poporul la luptă împotriva despotismului. « Romîni, scrie el în proclamație, au purtat toate greutățile țării pentru domnii lor; cu mîinile lor i-au hrănit și i-au îngrășat cu sudoarea lor; ei au fost zid de apărare în contra turcilor și a altor vrăjmași și totuși, pentru atîta credință către patrie și către domnii lor, ei, în loc de dragoste împrumutată, n-au dobîndit decît ura domnilor lor și în loc de recunoștință, batjocură. . . ». « Alergați drept aceea la arme, romîni tineri, pentru ca să vă luptați o dată și pentru neamul vostru, căci pentru străinii cei nemulțumitori v-ați luptat destul; luați arme cît puteți și cît voiți, pentru ca să ajutați pe părinții și frații și prietenii voștri »¹.

¹ Tim. Cipariu, Varia. Desarul 539 din Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei R.P.R.

Ales mai târziu deputat în dieta ardeleană de la Sibiu, din partea județului Cetatea de Baltă, Cipariu rostește în dietă, cuvântări străbătute de ardoarea proclamației de la 1848 pentru dobândirea egalității de drepturi politice pentru poporul român. În ședința dietei din 26 august 1863, el spune: « O serie lungă de secolii a trecut pe pământul patriei noastre în care această națiune laborioasă și respinsă de toate părțile ajunse la soarta cea mai de pre urmă a iloților spartani și a sclavilor Americii celei liberale, în care ea pre acest pământ era fără patrie, fără nici un drept politic, fără nici o viață națională, fără nici o apărare sau scutiță din partea statului pentru care-și vărsa sîngele în oștirile asupra popoarelor barbare inimice acestei țări, fără de a secera și gloria virtuților militare pentru națiunea sa, care în sudoarea feței sale își nutrea nu numai numeroasa-și familie, ci totdeauna contribuia spre susținerea unei caste privilegiate, care-i închisese din parte-și toată ușa spre o eluptare din această servitute avilitoare... Acele idei triste și funeste care reținură atât de îndelungat progresul fericirii acestei patrii scumpe au făcut și vor face loc acelor idei de civilizațiune, de dreptate, de libertate și de umanitate, carele sînt caracterul epocilor mari, glorioase, și la care, ca la un scop suprem, aleargă întreaga omenire din toate puterile și la care în urmă sperează că va și ajunge, preste scurt sau preste lung, pentru că acel scop e sînt, etern, pentru că el e dorirea inimii omenești și postulatul rațiunii supreme »¹.

În aceeași cuvîntare, Cipariu subliniază cu tărie că națiunea romînă care « a purtat jugul despotismului și al spiritului de invidie... va ști respecta cu umanitate, amoare, reverență și frățietate pre toate națiunile și naționalitățile Transilvaniei, ... toate confesiunile recepte sau încă nerecepte și nu va pune din partea sa nici o piedecă liberului exercițiu al deplinei libertăți individuale, al convicțiunilor politice și religioase și va observa cu scumpătate înaltele principii ale umanității carele sînt proclamate și recunoscute de toate națiunile civilizate »².

Luptînd pentru drepturile poporului român din Transilvania, Cipariu înțelegea deci să lupte pentru conviețuirea pașnică a tuturor naționalităților acestei provincii. « În scurt, scrie Cipariu în 1860, înfrățirea romînilor cu poporul unguresc din Transilvania se poate aștepta, se poate face și se poate ținea, numai ca a unui popor către altul, iar niciodată ca a unui popor către o castă oligarhică-aristocratică, care numai per abuzum și-a arogat numele de națiune maghiară. Către poporul unguresc, întru adevăratul înțeles al cuvîntului, românul transilvănean niciodată nu a fost neamic, precum nici poporul maghiar, întru același înțeles, românului nu i-a dat ocaziune de dușmănie între aceste două popoare. De aici, frățietatea și fidelitatea împrumutată între ele este ușor de a se păzi și de aici înainte »³.

¹ « Gazeta Transilvaniei », nr. 70, din 1863.

² Ibidem.

³ Tim. Cipariu, Varia. Dosarul 539 din Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei

Aceleași idei le-a formulat Cipariu și despre posibilitatea înțelegerii și înfrățirii cu sașii, combătînd înfumurarea și aroganța clasei lor conducătoare din acea vreme¹.

Ideile politice ale lui Cipariu, care reprezentau în vremea lui aspirațiile adînci ale poporului român din Transilvania, nu au putut deveni realitate din pricina modului greșit în care Cipariu și mulți cărturari transilvăneni ai timpului au înțeles să le înfăptuiască. Ei au cultivat iluzia deșartă că revendicările romînilor vor fi împlinite de împăratul de la Viena, căruia i-au adresat petiții peste petiții. Populația Transilvaniei a pierdut zeci de ani cu memorii la curtea de la Viena, al căror rezultat nu putea fi decît negativ, deoarece Habsburgii, pentru a-și menține dominația, aveau interesul să ațîțe naționalitățile una împotriva celeilalte și nu să le înfrățească prin acordarea de drepturi egale.

Animat de ideile de libertate ale timpului său, Cipariu n-a avut resentimente față de alte popoare. Încercarea lui de a scoate cuvintele de altă origine decît cea latină din vocabularul românesc a avut o altă rațiunea decît naționalismul miop și șovin. Cipariu, ca toți latiniștii, identifica prezența cuvintelor nelatine din limba romînă cu epocile de împilare din trecut ale poporului român. Ca luptători pentru libertate, latiniștii voiau să creeze o limbă care să nu mai amintească poporului român de trecutul întunecat al evului mediu. Voind să înlocuiască o parte din vocabularul limbii noastre prin cuvinte exclusiv de origine latină, Cipariu ajunge însă în contradicție cu principiul istoric al strînsei legături dintre limbă și istoria poporului, pe care îl formulase cu claritate în « Principii » și în « Elemente de gramatică ». Prin încercarea de a face abstracție de o perioadă de peste șaisprezece veacuri a istoriei limbii noastre, latiniștii au frînat studiul științific al limbii romîne și al influențelor istorice exercitate asupra ei. Acest studiu a putut să fie început de către B. P. Hasdeu, I. Bogdan și O. Densusianu, în lupta împotriva curentului latinist.

În faza de evoluție culturală în care ne găseam la începutul secolului al XIX-lea, latiniștii au simțit nevoia de a îmbogăți limba romînă cu termeni noi, dar metoda lor de a lua acești termeni direct din dicționarele latine sau din texte vechi a fost profund greșită. Împrumuturile de cuvinte nu se fac prin luarea acestora din dicționarul unei limbi moarte și nici prin reluarea unor cuvinte ieșite din uz, ci prin pătrunderea lor firească o dată cu noțiunile noi ale culturii și economiei pe care le posedă limbile popoarelor care au creat aceste noțiuni sau care le transmit altor popoare. Numeroasele cuvinte luate de Laurian și Massim, în dicționarul lor, direct din dicționarele latine, nu s-au putut încetățeni în limba romînă. Aceleași cuvinte au intrat însă în vocabularul limbii noastre din limbile neolatine, mai ales din franceză — unele dintre acestea prin intermediul limbii ruse — de unde ne-au venit și noțiunile noi ale culturii. Adaptarea numeroaselor neologisme care se găsesc astăzi în limba noastră s-a făcut potrivit legilor ei specifice de dezvoltare.

¹ Tim. Cipariu, Varia. Dosarul 539 din Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei R.P.R.

Timotei Cipariu a fost un exponent al latinismului în faza de decadență a acestui curent, când direcțiile sănătoase din literatura și lingvistica noastră au reușit să facă inofensivă influența erorilor lui. Către sfârșitul vieții, el a rămas un izolat prin persistența în rătăcirile lui etimologice și prin faptul că, în loc să-și însușească progresele lingvisticii din timpul său, s-a îndeletnicit cu studii de orientalistă, îndeosebi cu limba arabă, îndepărtându-se astfel de cerințele de atunci ale vieții noastre culturale.

Contemporanii lui Cipariu, care și-au dat seama că greșelile sale lingvistice își aveau explicația într-un patriotism adânc, au apreciat cu multă căldură dragostea lui pentru limba română, lupta lui pentru dezvoltarea noastră culturală, pentru libertatea și drepturile politice ale românilor transilvăneni. Cu toată adversitatea sa cunoscută pentru curentul latinist, Alexandru Odobescu îi face lui Cipariu, la moartea acestuia, în 1887, următorul portret: «Ca un puternic și activ agent al îndreptării și al dezvoltării învățămîntului în școlile românești din Transilvania, ca un sprijinitor credincios și îndrăzneț al drepturilor politice și sociale ale naționalității române din staturile Austriei și Ungariei, iar mai presus de toate ca scrutătorul cel mai erudit, cel mai adânc și cel mai scrupulos al cunoștințelor clasice și ca investigatorul cel mai ager, cel mai logic și cel mai convins al arcanelor istorice ale limbii românești din cîți au trăit, au lucrat și au scris odinioară pentru românii de dincolo de Carpați, Timotei Cipariu merită să fie lăudat și admirat ca o figură ce răsare originală și simpatcă, energică și măreață printre bărbații de frunte ai întregii romîni de-a lungul mai întregului nostru secol»¹.

Ceea ce l-a împiedicat pe Cipariu să traducă în mod deplin în faptă patriotismul său sincer și curat a fost lipsa unei adevărate concepții științifice. Patriotismul, oricît de intens ar fi trăit de cineva, are nevoie de călăuză științei pentru a nu cădea în fanatism orb. În măsura în care s-a menținut pe terenul concret al faptelor, Cipariu a adus foloase reale culturii noastre prin activitatea lui îndelungată de profesor, editor de cărți și îndeosebi prin descoperirea și publicarea documentelor noastre vechi de limbă, punînd astfel temelia lingvisticii noastre istorice. Lăsîndu-se însă copleșit de obsesia latinității, el a părăsit terenul realității istorice, ajungînd să preconizeze formule lingvistice neștiințifice, fără legătură cu istoria reală a limbii noastre.

Măreția patriotismului socialist care asigură astăzi înflorirea patriei noastre constă în lumina pe care i-o dă știința marxist-leninistă. Călăuziți de această știință, lingviștii romîni de astăzi au putut să elaboreze lucrările de bază asupra limbii romîne — ortografia, gramatica și dicționarul — pe care generația lui Cipariu, lovită de vitregul regim politic din acea vreme, s-a străduit zadarnic să le întocmească prin patriotismul ei lipsit de ajutorul științei.

¹ Al. Odobescu, Opere complete, vol. II, ed. III. București, Editura «Cartea Romînească», p. 213.

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

INDEPENDENȚA SUBIECTULUI

DE

G. NEDIOGLU

Ca termen inițial al gândirii, subiectul tinde în chip firesc spre predicatul lui, cu care vorbitorul îl leagă printr-un anumit raport, ca să-și încheie comunicarea. Nu rareori se întâmplă însă ca acest raport să se întrerupă brusc, iar subiectul să fie lăsat fără predicatul pe care-l așteptăm:

Muiera limbută, gura ei făcută ca toaca să turuiască (I. Zanne).

Deși enunțat, subiectul *muiera limbută* rămîne în suspensie. Ceea ce urmează nu mai este consecința logică a începutului și de aceea nici nu se leagă gramatical de acesta. Urmarea constituie o gândire deosebită cu alt subiect (*gura ei*), care, spre deosebire de cel dintîi, este legat în toată regula cu predicatul lui, [e] *făcută să...*

Prezent în multe limbi și foarte frecvent la noi, acest subiect enunțat, dar lăsat deoparte, fără să i se mai atribuie vreo funcțiune sintactică în propoziție, a fost numit *n o m i n a t i v u s p e n d e n s* «nominativ în suspensie» sau *n o m i n a t i v a b s o l u t* «de sine stătător», de unde și numele de «subiect independent».

Exclus astfel din complexul sintactic al propoziției, subiectul absolut apare numai ca un titlu, menit să avertizeze pe ascultător despre ce anume se va vorbi în cele ce urmează:

...apozii atunce nu era[u] din oameni proști... și portul lor, era[u] îmbrăcați cu șarvanele și cabanițe (I. Năculce);

Pe aici... e rău. La noi, la deal, pămînt roșu, piatră, sărăcie și bir. Pădurea, nu putem culege o frunză din ea... O păzesc cu puștile slugile boierului (Z. Stancu).

Construcțiunile de acest fel sînt socotite de lingviști ca rămășițe ale unui regim gramatical primitiv, cînd subiectul nu indica decît tema generală a

spuselor cuiva, regim anterior organizării logice a propoziției, pe care spiritul nostru de sistematizare tinde să-l înlăture. Cu toate că însă, prin libertatea lor de exprimare, aceste construcții nu vor să știe de cadrele propoziției logice și cu toate că exprimarea corectă luptă împotriva acestei vorbiri pregramatice, propozițiile cu subiectul independent nu numai că s-au păstrat și continuă să trăiască, dar au pătruns chiar și în limba literară. Ele au atras atenția scriitorilor noștri, care, dându-și seama de spontaneitatea lor, n-au pregetat să le pună în valoare, realizând sugestive efecte stilistice.

Cunoscută sub numele de anacol—întreruperea ordinii logice a gândirii—independența subiectului constituie o străveche notă caracteristică limbii noastre și-și găsește adeseori explicația în chiar structura propoziției sau a frazei din care face parte. Să urmărim dar fenomenul în diferitele lui manifestări, ca să vedem dacă nu putem sezisa o parte din cauzele care-l produc.

§ 1. În unele cazuri, deși desprins de restul propoziției, subiectul este reluat îndată după aceea printr-un pronume personal sau demonstrativ, care-l și reliefează totodată:

...*pântru că aciaste sate, iale sânt ale Udrii Banul* (An. 1601 Doc. R.P.R.);

Cuzea, el a dat pământ la clăcași (Graiul nostru);

Cîinele care ține mai mult la om, el latră mai mult la oameni (I. Zanne).

Același procedeu și în frazele cu propoziția subiectivă izolată:

Cine se scoală de dimineață, acela e mai mare (Iord. Golescu);

Care dintre cai a veni, la jărat, să mănînce, acela are să te ducă la împărăție (I. Creangă);

Ce pui în pământ, aia răsare (I. Zanne).

Structura activă a acestor construcții face ca subiectul, deși izolat, să se lege totuși în chip logic — prin reprezentantul lui pronominal — cu predicatul propoziției. Nu tot așa stau însă lucrurile în construcțiile active numai ca înfățișare, dar pasive ca înțeles.

Se știe că pasivul cu *a fi* + participiul are în românește un caracter în mare parte livresc, întrebuințat fiind mai mult în limba cultă. Cea populară se folosește cu precădere de un procedeu propriu, exprimînd pasivul pe cale activă. Poporul nu zice niciodată:

Osul gol nu este mîncat nici de cîini,

ci

Osul gol nici cîinii nu-l mănîncă (I. Zanne).

În chipul acesta propoziția începută cu subiectul *osul gol* nu este dusă pînă la capăt, împiedicată fiind de apariția unui nou subiect (*cîinii*), în timp ce subiectul rămas în suspensie nu mai apare în cele ce urmează decît sub forma unui complement (-l).

Se pune întrebarea: de ce s-a cristalizat proverbul în această construcție, care contrazice ordinea sintaxei logice, cînd ar fi putut fi formulat cu ajutorul

formeii active propriu-zise, într-o construcție corectă din punct de vedere gramatical:

Nici cîinii nu mănîncă osul gol?

Pentru că, în acest caz, centrul gîndirii ar fi trecut asupra subiectului *cîinii* și nu despre cîini a vrut să vorbească creatorul proverbului, noțiunea cîinii fiind numai un element accesoriu, care n-are decît menirea de a pune în lumină atitudinea oamenilor față de o situație de pe urma căreia nu se pot alege cu nimic.

La fel, ce ar deveni proverbul:

Gura lumii, numai pămîntul o astupă (I. Zanne),
dacă l-am transpune în tiparul activ al sintaxei organizate:

Numai pămîntul astupă gura lumii?

Am așeza pe primul plan totputernicia morții (pămîntul) și nu bîrfeala gurilor rele, asupra căreia proverbul apasă cu toată greutatea. E o nuanță de înțeles ce nu putea fi redată, potrivit structurii gramaticale a limbii noastre, decît prin pasivul de formă activă și deci printr-un subiect independent, pe care izolarea îl și reliefează totdeauna. De aceea îl și întîlnim în toate construcțiile de acest tip:

Piru', nu-l poți stîrpi (I. Zanne);

Neghina, n-o duce la tîrg (Ibidem);

Lemnul strîmb, focul îl îndreptează (Ibidem);

Orzul, îl ară boii și-l mănîncă caii (A. Pann);

Șindrila, o zboară vîntul (Z. Stancu);

Capul plecat, nu-l taie sabia (C. Negruzzi).

Izolarea, cuprinzînd întregul grup al subiectului, se întinde și asupra subordonatei atributive ce s-ar afla într-însul:

Trestia care se pleacă, n-o frînge vîntul (I. Zanne).

Dovada concludentă că termenul inițial din exemplele citate este simțit de popor ca subiect și nu ca complement direct — cum am fi ispitiți să-l socotim noi, cei formați la școala vorbirii organizate — ne-o fac cazurile în care acest termen este un nume nu de obiect, ci de persoană:

Omul bătrîn și nebun, leagă-l de gard și dă-i fîn (I. Zanne, II, 489);

Orbul cu ochi [= prostul], *nu-i păcat să-l înșeli* (Ibidem 661);

Propietaru' nostru, nu l-am văzut de cînd eram copil (Graiul nostru, I, 212).

Dacă vorbitorul ar fi simțit termenii subliniați ca complemente, i-ar fi precedat de prepoziția *pe*, caracteristică acuzativului numelor de persoane: *pe omul bătrîn... pe orbul cu ochi... pe propietaru' nostru...* Instinctul lingvistic i le-a impus însă ca subiecte, făcîndu-l să le exprime prin cîte un nominativ absolut.

Se înțelege de la sine că, într-o frază, subiectul este izolat numai de propoziția construită cu pasivul de formă activă, legîndu-se normal de celelalte:

O asemenea fată... ar fi numai bună să o ia el de soție (I. Creangă).

Legat în toată legea de predicatul primei propoziții (*ar fi bună*), subiectul *o asemenea față* devine independent față de propoziția următoare *să o ia el de soție*, în care, o dată cu înțelesul pasiv al construcției active (cu pasivul *livresc ar fi*: «să fie luată de el de soție») apare alt subiect: *el*. Deosebit de cel precedent este cazul pe care ni-l înfățișează citatul următor:

*Începură a ieși [șerpilor] unul câte unul din foc. Dar **care** cum ieșea, îl lovea nerodul cu măciuca* (I. Pop-Reteganul).

Subiectul, legat gramatical cu subordonata circumstanțială intercalată după dînsul, (*cum ieșea*), devine independent față de regenta care urmează¹.

Din vorbirea de la țară, aceste construcții trec în cea orășenească:

Biroul îl aveam într-o prăvălioară din aceeași înfundătură (I. Caragiale).

Cu simțul lor lingvistic, scriitorii noștri le socotesc vrednice de a fi introduse în limba poeziei și a prozei artistice:

Soarele, ce azi e mîndru, el îl vede trist și roș (M. Eminescu);

Copiii mei, cum să-i îmbun? (G. Coșbuc);

Ulilele-nnegurate, luna în argint le-mbracă (St. O. Iosif);

Lumina s-o stingem, lumina, lumina... (D. Anghel);

Lumea, el [pictorul Grigorescu] o vedea în tablouri (Al. Vlahuță).

Pînă și oamenii de știință își însușesc procedeul:

Rodul necules, îl mănîncă ciorile (N. Iorga);

Amintirea suferințelor tale, păstrează-o bine; e comoara cea mai scump plătită (Idem);

Această atitudine, sîntem însă datori să o păstrăm numai cît timp urmărim adevărul (Ov. Densusianu);

Nici acest lirism nu-l întîlnim la naturaliști, cum nu-l întîlnim la parnasieni (Idem).

Ceea ce se întîmplă cu subiectul se întîmplă și cu propoziția subiectivă, care, izolată de regenta ei, devine și ea o subiectivă independentă. În preverbul:

Cine orice-nvață nu uită-n viață (I. Zanne),

subiectivă se leagă logic de principala ei, amîndouă propozițiile fiind construcții active și avînd același subiect. Dar în varianta:

Cine ce învață, moartea îl dezvață (Ibidem)?

O dată cu înțelesul pasiv, regenta capătă și alt subiect (*moartea*) ceea ce rupe legătura gramaticală cu subiectivă precedentă, făcînd-o de sine stătătoare. Alte exemple:

Cine se amestecă în tărîțe, îl mănîncă porcii (I. Zanne);

Cine calcă jurămîntul, nu-l primește nici pămîntul (Jarnik-Bîrseanu);

Cine cartea va ceti, lacrimile l-or porni (Ibidem);

Cine iubește și lasă, dă-i, Doamne, pedeapsă-n casă (Gr. Tocilescu);

Cine tot vorbește, lucrul nu-i sporește (I. Zanne);

Cine strică dragostele, mînce-i grîul păsările (M. Eminescu).

¹ Cît de frecvente sînt aceste construcții am putut constata în anii mei de profesorat, cînd le vedeam apărînd sistematic în compozițiile elevilor de la țară și din pătura orășenească mijlocie.

Construcția noastră activă cu înțeles pasiv dă uneori propoziției subiective un aspect cu totul deosebit:

Pe cine nu-l lași să moară, nu te lasă să trăiești (I. Zanne).

Subiectiva subliniată nu este independentă, cum s-ar părea la prima vedere, pentru că se leagă cu regenta următoare: « Cine nu te lasă să trăiești? » « Acela pe care nu-l lași să moară ». Faptul se vede și din formularea propoziției cu pasivul livresc: *cel ce nu este lăsat să moară* nu te lasă să trăiești. Cum de a căpătat atunci proverbul forma în care este întrebuitat? A intervenit pasivul de formă activă, care, trebuind să facă subiectul să sufere lucrarea, l-a pus în acuzativ: *Pe cine nu-l lași să moară*.

§ 2. Altă cauză care provoacă izolarea subiectului o constituie verbele și locuțiunile verbale impersonale.

În: **Omul udat**, nu-i pasă de ploaie (I. Zanne) nu există un raport gramatical între cele două părți principale ale propoziției, așa cum este, bunăoară, în « Omul udat nu se teme de ploaie », în care predicatul este un verb personal. Verbul impersonal din exemplul nostru cere neapărat ca persoana căreia nu-i pasă să fie în dativ: « *Omului udat* nu-i pasă de ploaie ». În acest caz însă nu mai poate fi vorba de vreun subiect gramatical, știut fiind că el lipsește din construcțiile impersonale. De aceea nominativul subiect *omul udat* nu se poate lega logic cu predicatul *nu-i pasă* și, neintegrându-se organic în structura propoziției, rămîne un subiect independent. Alte exemple:

Fulga, unde mi-l zărea, inima îi îngheța (G. Dem. Teodorescu);

Băiatul, îi veni inima la loc, căci o cam sfeclise (P. Ispirescu);

Moșneagul, când a văzut-o, i s-au umplut ochii de lacrimi și inima de bucurie (I. Creangă);

Auzind aceste fapte rele, **Vasilie vodă**, tată-său, la Țarigrad, nu-i părea bine (I. Neculce).

Independent poate fi în aceste condiții și un subiect subînțeles:

Auzind însă de faima celor doi împărați înțelepți, îi dete un fier ars prin inimă (P. Ispirescu);

Și gîndînd astfel [la pastrama trufanda], i-a lăsat gura apă (I. Caragiale).

Același fenomen lingvistic se produce și cînd se aplică un subiect unui predicat exprimat printr-un verb impersonal sau o locuțiune verbală impersonală, care cer în acuzativ numele ființei sau al obiectului asupra căruia se răsfrînge acțiunea:

Pusnicul... cînd se gîndi că n-are cu ce să-l hrănească [pe prunc], îl podidi un plîns, de nu se mai putea sfîrși (P. Ispirescu);

Cînd văzură ei una ca asta, îi cuprinse spaima (I. Creangă);

Și **seninul** cer albastru, mîndru lacrimile-l prind (M. Eminescu).

Ce se întîmplă cînd, printre predicatele-verbe personale ale unui subiect, se găsește și unul exprimat printr-un verb sau o locuțiune verbală impersonală?

La citirea acestei povestiri, omul o sfeclește, îngălbenește, îl apucă fiori de moarte, tremură ca varga (I. Ghica);

Legat gramatical de predicatele-verbe personale: *o sfeclește, îngălbenește și tremură ca varga*, subiectul *omul* rămîne izolat de predicatul *îl apucă fiori de moarte*, exprimat printr-o locuțiune verbală impersonală.

În: *Dracul de zmeu ... nu-i veni să între și fugi* (P. Ispirescu) raportul sintactic dintre subiect și prima propoziție, de construcție impersonală, se întrerupe, ca să se restabilească cu a doua, de construcție personală. Cîteodată, subiectul se leagă logic cu predicatul subordonatei și se izolează de acela al principalei:

Zmeul, cum îl văzu [pe Țugulea], îngheță sîngele într-însul (P. Ispirescu);

Nu știu alții cum sînt, dar eu, cînd mă gîndesc la locul nașterii mele... parcă-mi saltă și acum inima de bucurie (I. Creangă);

Prepeleac, văzînd atîta putere din partea dracului, nu-i prea veni la socoteală (Idem).

Cum se explică independența subiectului în aceste cazuri? Prin deosebirea fundamentală care desparte construcția impersonală de construcția personală. Caracterizîndu-se prin felul ei specific de a vedea acțiunea forțelor naturii (plouă, trăsnește, înnoptează, se crapă de ziuă) cum și a stărilor fiziologice și sufletești (mi-e rău, mă ia cu frig, mi-e lehamite, mi se face de...) ale căror cauze erau deopotrivă de necunoscute străvechilor noștri înaintași, gîndirea impersonală, covîrșită de aceste acțiuni, s-a mărginit doar să ia cunoștința de ele, exprimîndu-le fără subiect, pentru simplul motiv că nu le putea atribui nici unul. În fața acestei atitudini pur receptive, se ridică atitudinea reflexivă a gîndirii personale, care, aplicată manifestărilor cunoscute ale lumii și ale vieții, putea să pornească de la un subiect de persoană întîi, a doua sau a treia (cauza), ca să ajungă la acțiunea îndeplinită de el, adică la un predicat de aceeași persoană (efectul). Este deosebirea dintre verbele și locuțiunile verbale impersonale de o parte, care exprimă numai impresia produsă asupra omului de necunoscutul dinafara sau dinăuntrul ființei lui și care de aceea au și fost caracterizate de unii lingviști ca fiind de natură *impressivă*, și dintre verbele și locuțiunile verbale personale de altă parte, care pot prinde legătura dintre cauză și efect și sînt astfel de natură *logică*. Contrazicîndu-se reciproc, aceste două feluri de construcții sînt într-o continuă luptă. Ca expresie a gîndirii prelogice, construcția impersonală respinge subiectul pe care vrea să i-l impună logica construcției personale, izolîndu-l și lăsîndu-l în suspensie, ca *nominativus pendens*, care împiedică exprimarea organizată și care dă atît de mult de lucru lingviștilor.

Ca și mai sus, (§ 1) din ciocnirea construcției personale cu cea impersonală poate rezulta nu numai un subiect independent, ci și o propoziție subiectivă independentă.

Cine era boier, îi era rușine să zică că e român (Eliade Rădulescu).

Dacă în acest citat, subiectiva independentă este propoziția de construcție personală (cine era boier) iar regenta propoziția de construcție impersonală (îi era rușine), în exemplul următor situația se înfățișează invers:

Cine-mi place, eu nu-i plac (G. Dem. Teodorescu).

Prezentându-ne pe *a plăcea* cu amîndouă valorile lui morfologice, pe de o parte ca verb impersonal cu una și aceeași formă verbală la toate persoanele (îmi place, îți place, îi place, ne place... cineva), iar pe de altă parte ca verb personal și deci cu forme deosebite pentru fiecare persoană (eu nu-i plac cuiva, tu nu-i plăci, el nu-i place, noi nu-i plăcem...), fraza are de astă dată ca subiectivă independentă propoziția de construcție impersonală (cine-mi place), iar ca regentă propoziția de construcție personală (eu nu-i plac).

Să completăm citatul cu un vers următor:

Cine-mi place, eu nu-i plac... Cui plac eu, nu-mi place mie!

Dacă prima propoziție (Cine-mi place) are înfățișarea obișnuită a subiectivelor, a doua subiectivă (Cui plac eu) se prezintă sub un aspect deosebit, fiind paralelă cu « Pe cine nu-l lași să moară... » analizată mai sus (§ 1).

Să încercăm să transpunem conținutul acestor două versuri în cadrul gândirii logice: « Acea care-mi place, aceleia nu-i plac eu; iar pe aceea care mă place, n-o plac eu ». Acum fraza apare ca un sistem unitar, corect încheșat din punct de vedere gramatical, dar cît de calculată, de greoaie și de rigidă, față de spontana, sprintena și înaripata evadare a poetului anonim din cadrele frazei sistematizate. El ne arată ce minunate efecte stilistice se pot obține din fraza pe două planuri — cel personal și cel impersonal — din acea frază dezarticulată din punctul de vedere al sintaxei logice, care supără atît de mult simțul nostru pentru exprimarea organizată, dar care, în cazul de față, ne satisface prin frumusețea expresiei:

*Foicică, bob de mac,
Cine-mi place, eu nu-i plac,
Doru-i duc și doru-i trag,
Cui plac eu, nu-mi place mie!
Doru-i duc, dor mă sfîșie.*

§ 3. Independența subiectului se produce adeseori și în cuprinsul unei fraze, în care se întîlnește o propoziție verbală cu una nominală sau invers. Să luăm, bunăoară, citatul:

El era curat la față și chipeș: chica lui ca pana corbului... dar apoi ochii?
Avea niște ochi, de băgase pe toate fetele în boală (P. Ispirescu).

După ce zugrăvește fața și chica eroului cu ajutorul verbului *a fi*, povestitorul recurge, cînd este vorba de ochii lui, la verbul *a avea*, care, deși arată aici tot un mod de a fi, dă totuși expresiei aspectul unei propoziții verbale. Și astfel, în loc să ni se spună cum *era* ochii flăcăului, așa cum ni se spusese cum *îi era* fața și chica, ni se spune că flăcăul *avea* niște ochi de

toată frumusețea. Lăsat la o parte, subiectul enunțat, *ochii*, rămîne în suspensie și nu mai apare în cele ce urmează decît ca complement al verbului *a avea*.

Schimbarea bruscă a construcției, în cazurile de acest fel, se datorește unei emoții — ca cea provocată de pătrunzătoarele priviri ale flăcăului — care, întrerupînd ordinea logică a gîndirii, izolează subiectul într-o exclamație interogativă de mare efect stilistic. Alteori însă, trecerea de la construcția nominală la cea verbală, care provoacă independența subiectului, este dictată numai de motive de variație stilistică:

*Cele două scaune și fotoliul aproape că îi erau de prisos. **Biroul?** Îl întrebuința cînd aducea un pachet. Punea pachetul pe el (M. Sorbul).*

În schimb însă, un astfel de subiect independent, enunțat sub forma unei întrebări, capătă și valoare stilistică, dacă i se dă un răspuns printr-o altă întrebare:

***Sîma Baltag?** . . . Dar cine ar fi putut jura cu mîna pe cruce că știe cu adevărat ce vînt l-a adus pe veneticul acesta prin partea locului? (C. Sandu-Aldea).*

Procedeul este întrebuințat și în maxime:

***Nemurire?** Ce mi-e nemurirea care nu se adaugă prin muncă și nu cuprinde răspundere? (N. Iorga).*

Și în aceste cazuri, în locul unui subiect independent, apare uneori o propoziție subiectivă independentă.

***Cin'ți-a pus numele Niță**, sfîntă să-i fie gurița (Graiuul nostru).*

Deși introdusă prin *cine*, subiectiva subliniată nu este organic legată de regenta ei, ca de exemplu cea din proverbul:

Cine se teme de brumă nu pune viță (I. Zanne).

De ce? Pentru că, întîmpinată fiind de o propoziție nominală cu alt subiect (gurița), propoziția subiectivă — care de astă dată e cea verbală — devine independentă, ca una ce nu mai are funcțiunea de subiect al regentei, unde este reprezentată numai de complementul în dativ *i* (să-i fie).

§ 4. În sfîrșit, printre cauzele care separă subiectul de contextul propoziției este și elipsa.

***Puică, sprîncenele tale, m-aș băga slugă la ele** (Șezătoarea).*

Dintr-o frază ca « Sprîncenele tale [îmi sînt atît de dragi încît] m-aș băga slugă la ele », poetul anonim a suprimat, sub puțerea emoției, aproape întreaga regentă împreună cu conjuncția *încît* și, păstrîndu-i numai subiectul *sprîncenele tale*, l-a alăturat fără nici o legătură organică subordonatei consecutive următoare, transformînd-o într-o propoziție de sine stătătoare. Același caz în:

— *Bună calea, drumetule!* — *Bună să-ți fie inima, cum ți-i căutătura, zise fiul craiului.* — *Cît despre inima mea, s-o dea Dumnezeu oricui, zise spînul oftînd (I. Creangă).*

În loc de «Cît despre inima mea [ea e atît de bună încît] s-o dea...».

Alt exemplu:

Își iubea nevasta ca pe-o ibovnică. El beteag, stors în tranșee și în logăre bulgărești; ea, cînd o vedea, clipea ca-n soare și nu-i venea să creadă că-i a lui (I. Teodoreanu).

Prin omiterea aceluiași termenii, subiectul, devenit independent, a rămas în fruntea subordonatei introduse prin *cînd*: «ea [era atît de frumoasă, încît] cînd o vedea...».

Dacă în aceste exemple elipsa este motivată de starea afectivă a vorbitorului, în citatul ce urmează ea se explică prin grija lui de a nu se repeta:

Foile de oleandru, oricît le-ai fierbe în apă sărată, tot mai bună e țintaura pentru friguri (B. Delavrancea)

în loc de «Foile de oleandru... [nu sînt așa de bune]; tot mai bună e...».

Elipsa care aduce independența subiectului provine adeseori și din graba vorbitorului de a da anumite lămuriri, ceea ce-l face să nu-și poată supraveghea legătura logică cu subiectul enunțat:

— *Noi sîntem din București... Dacă cunoști dumneata pe domnu' Christache... — Nu, zic, n-am onoare... — Domnul Christache Vasilescu, casele alea frumoase din Popa Chițu... tata* (I. Caragiale)

în loc de «d. Chr. V. [care are] casele... [este] tata».

În maxime, această grabă este motivată de nerăbdarea scriitorului de a ajunge cît mai repede la sfatul pe care ține să-l dea, ceea ce-l face să lase neisprăvită propoziția începută, ca să sară la imperativa următoare:

Minciuna lumii: nu te răpezi asupra ei cu sabia (N. Iorga).

Comparată cu fraza corespunzătoare de sintaxă logică «Minciuna lumii [este de neînving, așa încît] nu te repezi...» construcția eliptică este de o conciziune din cele mai sugestive.

În citatele precedente, fraza prescurtată întocmea un sistem consecutiv; exemplul următor ne dă o propoziție cu subiectul independent, rezultată din concentrarea prin elipsă a unui sistem frazeologic opozitiv:

Corabia mare, și vînturi mari o bat (A. Pann).

Cu toate că fraza de structură adversativă «Corabia [e] mare, [dar] și vînturi mari o bat» a fost redusă la o singură propoziție, aceasta păstrează totuși ideea de opoziție, care se simte datorită prezenței adverbului și.

Iată acum și o propoziție subiectivă devenită independentă prin elipsă:

Tăcu, fiindcă venise servitoarea cu cafelele. Lasă-le aici! Pleacă! Și cine mă caută, nu sînt acasă (Cezar Petrescu).

Cum se explică construcția? În primul rînd, pronumele nehotărît *cine* «cineva» are în cazurile de acest fel înțelesul ipotetic de «dacă cineva, în cazul cînd cineva»... (*Cine sapă groapa altuia cade el într-însa. Cine se scoală de dimineață departe ajunge*). Așa se explică și subiectiva independentă din proverbul:

Cine [= dacă cineva] *bate la poarta altuia, o să bată și altul la poarta lui* (I. Zanne).

Întorcându-ne la exemplul propus, vedem că el provine din fraza: «Și cine [= dacă cineva] mă caută, [spune-i că] nu sînt acasă». Prin suprimarea regentei «spune-i» și a conjuncției *că*, prin care principala se leagă de completiva ei, aceasta ajunge în atingere directă, dar fără vreo legătură gramaticală cu subiectiva inițială, rămasă astfel în suspensie. Construcțiile de acest fel înlesnesc exprimarea succintă a gândirii, răspunzînd nevoii pe care o simțim adeseori de a ne prescurta expresia, ca să ajungem la ceea ce este esențial în cugetarea noastră. Și dacă, prin această condensare, stilul pierde din corectitudine, cîștigă în schimb o mare vioiciune, dîndu-ne mai puternic impresia vieții.

Toate citatele de mai sus ne arată că construcțiile cu subiectul independent, respinse sau nesocotite pînă acum, trebuie să-și ocupe locul și în gramatica noastră. Ar trebui, bineînțeles, numai explicate, nu și recomandate, întrebuițarea lor în limba literară fiind de competența exclusivă a scriitorilor.

GREȘELI DE TRADUCERE

DE

ANA CANARACHE

8

Mulțimea traducerilor care se fac astăzi din limba rusă aduce în discuție o serie de probleme în legătură cu corespondența sensurilor pe care le au cuvintele în cele două limbi și mai ales cu corespondența construcțiilor. Traducătorul, stăpînind perfect limba din care traduce, se lasă furat de așezarea cuvintelor în propoziții sau a propozițiilor în frază, de îmbinarea lor în construcții specifice limbii ruse și, fără să-și dea seama, transpune în limba română forme și îmbinări care îi sînt străine acesteia și care ușor ar putea fi evitate prin echivalente românești juste.

Am vrea să ne ocupăm de cuvîntul rusesc *такой*, care în dicționare este redat prin: « asemenea, astfel, la fel cu . . . ». Dar folosirea celor două adjective este diferită în limbile de care ne ocupăm, lucru de care traducătorii adesea nu țin seama.

Spre deosebire de limba rusă, în limba română *asemenea* înseamnă « la fel cu ce s-a spus *mai înainte* », și niciodată la fel cu ce se va spune *de aci înainte*. Iată cîteva exemple din care se vede clar acest lucru:

« Măsurile stabilite de Plenara C.C. al P.M.R. din 19—20 august . . . sînt menite să asigure o dezvoltare armonioasă a tuturor ramurilor economiei naționale pentru satisfacerea în măsură tot mai mare a nevoilor materiale și culturale ale oamenilor muncii — aceasta fiind legea supremă a construirii socialismului. Potrivit cerințelor legilor economice obiective, pentru a asigura o *asemenea* dezvoltare armonioasă a tuturor ramurilor economiei naționale și ridicarea continuă . . . este necesar să . . . » [« Scînteia », nr. 2820 din 15 noiembrie 1953, p. 2, col. 3].

Am redat înapoi în întregul pasaj anterior, la care se referă *asemenea*.

Iată și exemple bune din traduceri:

« O asemenea marfă există; este forța de muncă a omului » [Marx, Capitalul I, p. 22 (subînțeles: o marfă de care s-a vorbit pînă acuma)].

« În articolul lui Marr « Limba și gîndirea » asemenea ideii capătă o expresie cu totul obscură » [Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, Editura Academiei R.P.R. 1953, p. 12 (subînțeles: ideii ca cele pe care le-am expus mai sus)].

Sau:

« Asemenea formulări încurcate, confuze din punct de vedere sociologic și greșite se găsesc în mare număr la N. I. Marr și la « elevii » săi » [idem (în ambele exemple *asemenea* se referă la cîte un pasaj întreg anterior)].

Alt exemplu, luat din « Problemele leninismului », p. 100, unde, după ce se descriu condițiile privitoare la folosirea strategică a forțelor revoluției se spune:

« Ca model al unei *asemenea* strategii poate fi socotită insurecția din octombrie ».

În limba rusă *такой* servește oarecum ca termen introductiv, după care urmează elementul de comparație construit cu *как*. Astfel: « Ленин такой человек, как немногих можно найти ».

Dîndu-se în limba romînă o astfel de întrebuintare lui *asemenea*, se face o greșeală de limbă, după cum se poate vedea din exemplele care urmează:

« Creierul omului, spre deosebire de creierul animalelor, a căpătat posibilitatea de a forma *asemenea* legături nervoase temporare, care reprezintă generalizarea datelor percepției nemijlocite, date obținute cu ajutorul primului sistem de semnalizare » [Probl. lingv. p. 401].

În exemplul următor este redat și *как*, prin *ca*:

« Numai în *asemenea* propoziții ca « Limba este un fenomen social » . . . atît conținutul ideilor, cît și exprimarea proceselor corespunzătoare fac parte din lingvistică » [Probl. lingv. pag. 84].

Sau:

« Dv. aveți aci în vedere *asemenea* « mijloace de producție » *ca* materiile prime, de pildă bumbacul » [Probl. econom. 1952, p. 59].

Alteori elementul al doilea este introdus prin *cum* cu verbul *a fi*:

« *Asemenea* cuvinte din sfera fondului principal de cuvinte al limbii ruse contemporane *cum* sînt *хозяин* (stăpîn), *крестьянин* (țăran) . . . reprezintă — fiecare — nu numai sistemul . . . dar și tipuri de formare a cuvintelor » [Probl. lingv. p. 182].

În exemplele următoare, traducătorul, simțind probabil că nu se potrivește construcția cu *asemenea*, a înlocuit acest adjectiv prin altul și anume prin *astfel*. Dar întrebuintarea acestuia este la fel de improprie, deoarece și el trebuie legat în limba noastră tot de ceea ce precedă și nu de ceea ce urmează.

« În legătură cu aceasta, în întreprinderile noastre au o importanță actuală *astfel* de probleme ca: problema gospodăririi chibzuite și a rentabilității... » [Probl. econom. 1952, p. 22].

Sau:

« Ce să spunem, bunăoară de un *astfel* de minus cum a fost cunoscuta izolare a Revoluției din Octombrie? » [Problemele leninismului III, p. 79].

Sub influența traducerilor au început să apară astfel de construcții greșite și în unele lucrări sau redactări originale. Astfel citim în « Pentru pace trainică, pentru democrație populară » din 9 octombrie 1954, p. 2:

« Au fost *asemenea* conducători de comitete regionale (de exemplu secretarii comitetelor regionale București, Bacău și Oradea) care luau hotărâri de unul singur ».

Sau (în același ziar și în același loc):

« Sîntem însă departe de a fi antrenat la o muncă activă o *asemenea* forță considerabilă cum sînt cele peste 370.000 de delegate, alese de 3.000.000 de femei ».

Socotim util să atragem atenția traducătorilor asupra acestor greșeli care puteau fi ușor evitate, prin omiterea adjectivelor *asemenea* sau *astfel* care nu sînt necesare în textele citate.

De exemplu:

« Creierul omului, spre deosebire de creierul animalelor, a căpătat posibilitatea de a forma legături nervoase temporare, care reprezintă generalizarea datelor percepției nemijlocite... ».

Sau:

« În legătură cu aceasta, în întreprinderile noastre sînt foarte actuale problemele gospodăririi chibzuite și ale rentabilității ».

S-ar mai putea releva și alte influențe supărătoare pe care traducătorii nu reușesc să le îndepărteze. Astfel, expresia rusească *так или иначе* se poate reda în românește, aproximativ, prin « fel și chip ». Așa s-a tradus în lucrarea « Materialismul dialectic » recent apărută în Editura de stat pentru literatură politică:

« În cărțile ideologilor laburiști apărute în 1952... se caută *în fel și chip* să se dovedească că capitalismul modern s-ar fi « transformat », ar fi suferit schimbări « radicale » [Alexandrov, 182].

Dar expresia populară « fel și chip » este prea familiară. Ea se folosește numai în limba vorbită, de aceea este cu totul nepotrivită într-un text filozofic, politic, științific în general.

Din același motiv nu putem traduce într-un context îngrijit termenul *якобы* prin « chipurile ». Iată cîteva exemple în care traducătorii n-au ținut seama de acest lucru.

« Ei [socialiștii de dreapta] afirmă că se poate trece, *chipurile*, la socialism pe calea transformării treptate a întreprinderilor capitaliste în întreprinderi « socialiste » [Alexandrov, 182].

Sau:

« Istoria societății este, *chipurile*, o repetare a unora și aceluiași etape » [Alexandrov, 175].

Întîlnim termenul *якобы* mai ales în fraze de polemică, în care autorul respinge sau ridiculizează o afirmație a adversarului, socotită lipsită de temei. Atitudinea negativă sau plină de rezervă față de teza adversarului se poate reda în romînește prin diferite adverbe care exprimă îndoiala sau nesiguranța: « ca și cum », « oarecum », « cumva » etc. Și mai bine se poate reda acest lucru printr-un verb la condițional. Traducătorul operei lui G. T. Alexandrov a folosit cu succes acest procedeu, dar în mod izolat și e păcat. Iată un exemplu de acest fel:

« Renner declară că cea mai adecvată instituție pentru înfăptuirea pașnică a socialismului este statul burhez... care *ar fi în stare* să apere interesele « tuturor claselor », ale « tuturor păturilor societății » [Alexandrov, 182].

Dar la paginile 151, 177, 181, 182 și în multe alte locuri traducătorul se servește de termenul « chipurile », ceea ce distonează cu întregul caracter al lucrării.

Ca și « chipurile », și din aceleași motive, trebuie evitat și termenul « cică ». Iată un exemplu în care se folosește în mod nepotrivit termenul familiar « cică »:

« Această lozincă *cică* împiedică unirea proletarilor diferitelor naționalități » [Cursul scurt de istorie a partidului comunist, ed. III, 276].

Fraza corectă romînească este: ei susțineau că această lozincă ar împiedica...

Să relevăm și cîteva construcții sintactice care reproduc prea fidel sintaxa rusă: « A termina cu ceva » sau « a o termina cu ceva » sînt construcții familiare și nu se potrivesc decît într-un context care reproduce o vorbire familiară. De aceea considerăm nelalocul lor fraze ca:

« După ce isprăvi cu *războiul* » [Cursul scurt de istorie a partidului comunist, 294 (în rusește с войной)].

Sau: « Trebuia terminat cu războiul » [Cursul scurt, 254].

Verbul *a preceda* « a se întîmpla înainte de altceva » cere în limba rusă dativul. În romînește însă el se construiește cu acuzativul. De aceea nu putem spune:

« Anii care au precedat *revoluției* din 1917 » [Alexandrov, 163], ci trebuie să spunem: « anii care au precedat *revoluția* ».

Pronumele relativ *care* stă în romînește imediat după substantivul pe care îl înlocuiește și de care nu se desparte prin alte cuvinte. Iată două fraze greșit construite:

« Adunarea Constituantă, alegerile *căreia* în fond avuseseră loc încă înainte de revoluția din octombrie... fu dizolvată » [Cursul scurt, 254].

Sau:

« A indica existența în țară a diferitelor formațiuni economice, inclusiv și a micii economii de mărfuri, răspînditorul *căreia* este țaranul mijlocaș » [Cursul scurt, 276]. Corect este: ... *ale cărei* alegeri... *al cărei* răspînditor...

Negația în limba romînă se exprimă altfel decît în limba rusă, lucru de care trebuie să se țină seama. Este adevărat că două negații fac o afirmație, dar nu putem abuza de folosirea dublei negații. Evident, înțelegem ce a vrut autorul să spună în fraza:

« Soldații germani care fuseseră pe frontul de est... *nu puteau să nu* descompună acolo armata germană » [Cursul scurt, 273]. Dar corect romînește este: *trebuiau* să descompună sau *era fatal* să descompună. De altfel verbul « a putea » noi îl folosim mai ales ca impersonal. Pus la începutul frazei și folosit impersonal, el își putea păstra forma negativă: *nu se putea* ca soldații germani să nu... Despărțite în felul acesta, cele două negații puteau fi folosite, pentru a da vigoare frazei.

În același fel trebuia rezolvată și fraza:

« Forțele militare *puteau* să se dovedească a nu fi pe deplin sigure pentru lupta împotriva Puterii Sovietice » [Cursul scurt, 269].

Trebuia spus: *se putea* ca forțele militare să se dovedească a nu fi...

Adverbul *numai* exprimă o noțiune de exclusivitate. Dacă un lucru este *numai* într-un anumit fel, este de la sine înțeles că el nu mai poate fi și în alt fel; iar dacă un lucru apare ca *singurul* de un anumit fel, evident că el este totodată și numai în felul acela. De aceea nu putem folosi pe *numai* și pe *singur* în aceeași frază, cum vedem în exemplul de mai jos:

« Alături de revizionistii Internaționalei a II-a, care admit că *numai* reformele parțiale sînt *singurul* mijloc de trecere de la capitalism la socialism, dușmani ai marxismului sînt anarhiștii » [Alexandrov, 185].

Termenul rusesc *именно* înseamnă, ce-i drept, *tocmai*. Dar traducerea lui dă naștere la dificultăți. Să luăm fraza:

« Boșevicii știau că o armată care luptă în numele unei politici greșite și care nu este susținută de popor nu poate învinge. *Tocmai* o astfel de armată fu cea a intervențiștilor și a gardiștilor albi » [Cursul scurt, 290]. Aici *именно* n-ar fi trebuit tradus de loc. Accentul frazei căzînd pe « astfel » se scoate destul de bine în evidență elementul pe care autorul a vrut să-l pună în valoare.

Să luăm și exemplul:

« În perioada statornicirii în U.R.S.S. a modului de producție socialist, multe schimbări calitative foarte importante au avut loc *tocmai* pe calea acumulării treptate a noii calități » [Alexandrov, 173].

Nici aici *tocmai* nu este potrivit. Autorul n-a urmărit să diferențieze o cale de schimbări de altă cale sau altă posibilitate de a se ajunge la schimbări.

El a vrut să spună că schimbările au avut loc pe calea acumulării, « exact în felul pe care l-a expus mai sus ».

În românește *tocmai* marchează o accentuare a elementului care *urmează* (compară cu exemplele: « tocmai Viorel i-a fost menit » [Coșbuc, B., 17]; « de ce ți-e mai drag în lume, *tocmai* de aceea n-ai parte » [Creangă, P., 31]; « *tocmai* coana Joișica ! » [Caragiale, T. I 102]), și nu a elementului *anterior*. Ar fi trebuit deci tradus prin: așa după cum am spus sau am arătat și nu: *tocmai* pe calea...

Am semnalat aceste câteva greșeli mai frecvente, care cu puțină atenție ar putea fi evitate, pentru ca traducerea să cîștige în valoare și cititorul să aibă în față o curată limbă românească.

•

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

PROBLEME DE FONETICĂ ÎN STUDIUL LIMBII ROMÎNE LITERARE DIN SECOLUL AL XIX-LEA

DE

ACAD. AL. ROSETTI și B. CAZACU

Studiul limbii literare din secolul al XIX-lea cuprinde aspecte variate și interesante: în această perioadă, discuțiile referitoare la căile de dezvoltare a limbii literare capătă o amploare deosebită și, o dată cu îmbogățirea și evoluția diverselor ei stiluri (științific, publicistic, administrativ și al literaturii artistice), se fac primele încercări de codificare a normelor unice ale acestei forme superioare, prelucrate, a limbii întregului popor.

« Specificul limbii literare » — arată A. I. Efimov — « constă în faptul că ea este o limbă normată, atât în privința vocabularului, cât și în privința gramaticii. Spre deosebire de dialecte și de mijloacele de exprimare ale vorbirii populare, limba literară nu poate fi concepută fără o normă care evoluează în cursul istoriei. Noțiunea de normă literară e în funcție directă de legile interne de dezvoltare ale fiecărei limbi și datorită acțiunii acestor legi are loc acumularea treptată și de lungă durată a elementelor noii calități și dispariția treptată a elementelor vechii calități »¹.

În studierea procesului complex de formare a normelor generale ale limbii literare, un loc deosebit îl ocupă urmărirea modului în care s-a constituit sistemul fonetic al limbii literare a epocii: se știe doar că « normele de pronunțare se formează și se dezvoltă o dată cu dezvoltarea limbii literare »².

Pentru a obține însă o privire de ansamblu asupra modului în care anumite fonetisme au fost înlăturate, fiind simțite ca dialectale sau vulgare, iar altele,

---

¹ A. I. Efimov, Cîteva probleme ale dezvoltării limbii literare ruse din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în «Voprosi iazikoznania», 1953, nr. 4, p. 26.

² R. I. Avanesov, Russkoe literaturnoe proiznoşenie, Moscova, 1950, p. 10.

dimpotrivă, s-au consolidat, fiind considerate specific literare, pentru a ne da seama de felul cum au fost consacrate normele sistemului de sunete al limbii literare, e necesar să dispunem de o descriere sistematică a fonetismului diverselor monumente scrise ale epocii.

În paginile următoare prezentăm câteva probleme legate de studierea foneticii limbii literare din secolul al XIX-lea și schițăm unele indicații metodologice privitoare la strângerea și mai ales la interpretarea materialului respectiv.

Fie că cercetătorul caută să desprindă liniile mari ale evoluției sistemului de sunete a limbii literare a epocii sau că intenționează să se rezume numai la o prezentare a aspectului fonetic al limbii folosite de un anumit scriitor, o problemă care trebuie rezolvată în prealabil e aceea a interpretării grafiei textelor.

1. *Interpretarea ortografiei.* Ortografia este arta de a scrie cuvintele corect, după anumite reguli stabilite. Orice ortografie are însă nevoie să fie interpretată de lingvist, pentru că, în general, nu scriem așa cum vorbim, nu notăm sunetele pe care le pronunțăm, ci «tipurile» de sunete sau «fonemele» limbii, servindu-ne de literele alfabetului, potrivit unor reguli care ne-au fost transmise și pe care le-am învățat, în urma unei serii de exerciții și de aplicații. În genere, o ortografie mai mult sau mai puțin bine adaptată la scrierea unei limbi, într-un moment dat, se învechește, după o scurgere oarecare de timp. Atunci poate interveni o modificare a ortografiei, pentru a o readapta la materialul de sunete (foneme) al limbii. Dacă însă această readaptare nu se petrece, atunci ortografia nu mai corespunde pronunțării reale. E ceea ce s-a întâmplat în limbi ca engleza sau franceza, în care se perpetuează pînă în zilele noastre reguli ortografice care datează din evul mediu.

Necesitatea interpretării ortografiei și, deci, a cunoașterii realității fonetice înfățișate într-un fel anumit se pune și pentru cercetătorul limbii romîne literare din secolul al XIX-lea, epocă în care s-au aplicat limbii scrise variate sisteme ortografice (fonetic, latinist, italianizant etc.). Această necesitate apare evidentă la o examinare chiar sumară a unor scrieri romînești din secolul respectiv. Să deschidem, spre pildă, «Lexiconul» de la Buda (1825), la pagina 7, unde se găsește finalul prefeței, care începe prin salutul adresat cititorului de «crăiasca tipografie din Buda» (p. 5). Prefața e tipărită pe două coloane, și anume coloana din stînga cu litere latine, iar coloana din dreapta cu caractere chirilice:

Ți se pune inaintea ochilor, bénevoinitoriele cetitoriu! și prin serguénția aquestei tipografii a crăiescei universității, indelongatei tale asteptări, pre quarea fatumurile a tántoru

Ți se pusă înaintea ochilor, binevoitoriele cetitoriu, și prin serguința aquestei tipografii a crăeștei universiteții, îndălungatei tale așteptări, pre carea fatumurile atántor bărbați tră-

bărbați trebuie să o ostenească, se face destul. Que s'au datu literaturii românești, cu acestu Lesicon, prin bărbații pentru cinstea mai sus nomiti, quarii în lucrarea lui au asudatu, și șiesi mai nemurire ș'au agonisitu, tu singuru lesne vi judecă, și de comva vi vedé a lipsire queva în deplinirea, quarea doră într' ensul o ai fi poftitu, aduți aménte comche aquești bărbați au intratu într'o cale greá, pre quarea mai inante némine nu ámblassé — Quelor aflate mai lesne, voru adauge următorii. Fii sánátosu. Datu in Buda, 30 augustu 1825.

Diferența de notare a sunetelor, în cele două texte paralele, constituie un aspect important al problemei pe care o examinăm.

Transcriem un pasaj din «Equilibru între antithesi sau spiritul și materia», de I. Heliade Rădulescu, București, 1859-1869: «Atât în aqueastă scriere, quât și în oriquare alta, datoría nóstră vá fi de a recunósce ca base și început a oriquării creatiuni numai dualitățile naturali; de a predicá învoirea și pacea, între termenii lor, astfel după cum sînt predestinați de la creațiō; de a stabili echilibrul între dēnsii oriquând alte doctrine fatali și inumane se vor încercá a'l rumpe» (p. 11).

«Crestomatia seu aneacte literare» a lui Tim. Cipariu (Blaj, 1858) prezintă, de asemenea, o ortografie deosebită: «Prefatiune. Presentandu unu nou opu publicului romanescu, cá se nu se sparie ceneva numai la vederea titlului cartei, cá ar fi filologica, nu potiu se nu arátu în scurte cuvente scopulu si intentiunea în adunarea si publicarea de facia» (p. V).

Există, oare, în pasajele citate fenomene fonetice diferite de ale limbii de astăzi? În afară de două-trei excepții, răspunsul este negativ. Transcrise în ortografia de astăzi, pasajele nu se vor deosebi — cu rezerva arătată — de orice text tipărit în zilele noastre.

Așadar, trebuie eliminate din cercetarea noastră toate faptele care țin de ortografie. Vom reține, în schimb, faptele fonetice propriu-zise.

Să luăm câteva exemple.

Dacă cercetăm poeziile lui Mihail Eminescu publicate în «Convorbiri literare» (G. Bogdan-Duică a reprodus textul lor, păstrînd ortografia acestei reviste, în ediția sa din 1924), constatăm că *î* accentuat e notat cu litera *i* în cuvinte ca: *rid*, *ris*, *riu*, *sîn*, *suride*, *suris*, *urît* (deci: *rid*, *ris*, *riu* etc.). Cercetînd manuscrisele lui Eminescu, constatăm, însă, că aceste cuvinte sînt pretutindeni notate cu *î*; *i* a fost introdus, așadar, de redacția revistei, fiind o ortografie obișnuită, în jurul anilor 1866-1870; o regăsim în scrierile lui D. Bolintineanu și V. Alecsandri. Dar Eminescu adoptase pronunțarea cu *i*, pe care o consi-

¹ Textul cu caractere chirilice e transliterat de noi în caractere latine.

dera literară (deci nu e vorba de o simplă grafie); într-adevăr, în manuscrisele sale cuvintele cu *i* rimează cu cele cu *i*, după cum ne putem convinge din exemplele următoare: *urît* rimează cu *înflorit* (« Mortua est », ms. din 1870-1871, ed. Perpessicius, I, p. 306/68, 309/36), *sîn* rimează cu *crîn* (« Frumoasă-i », msse din 1866, op. cit., I, p. 493/36), *surîd* rimează cu *închid*, *urît* cu *nesfîrșit*, *rîde* cu *deschide* (« Împărat și proletar », msse din ca. 1871, op. cit., I, p. 343/12, 349/68.71), *surîs* rimează cu *vis*, *sîn* cu *senin* (« Luceafărul » msse din 1880, op. cit., II, p. 393/41, 407/421) etc. O confirmare a faptului că formele cu *i* aparțineau limbii literare a timpului o găsim în studiul « Limba literară » al lui I. Nădejde, publicat în 1887¹, unde autorul înregistrează, printre « greșelile de limbă » ale lui Barbu Delavrancea, în « Trubadurul », prefacerea lui *i* în *î* după *s*, *ș*, *ț*, *z*, *j* și *r*: *surîd* pentru *surid*, *risul* pentru *risul*, *îstring* pentru *string*, *țîța* pentru *țîța*, *sînul* pentru *sinul*, *zîna* pentru *zina*, *hotărît* pentru *hotărit*. Așadar, scrierea cu *î* în loc de *i*, în aceste cazuri, e considerată de I. Nădejde drept o abatere de la norma limbii literare.

Vom înscrie deci printre particularitățile fonetice ale limbii lui M. Eminescu, trecerea lui *î* la *i* în cuvintele amintite.

În poeziile lui Gr. Alexandrescu (ed. din 1838), cuvintele *ochiul* și *veche* sînt notate *oichiul* și *veiche* (p. 5 și 24)². Recunoaștem aici fenomenul care constă în gruparea unui element palatal cu vocala accentuată din silaba precedentă, de unde diftongii *oi* și *ei*, atestați în zilele noastre în graiurile din Țara Românească și din Banat (« Micul Atlas Lingvistic Român », I, 1, hărțile 21, 27 b și 82 b).

Prin urmare, în acest caz, grafiile amintite notează un fenomen fonetic real din graiul vorbit, care trebuie înregistrat ca atare.

Din considerațiile noastre, rezultă valoarea inegală a literelor alfabetului care, în unele cazuri, nu redau fenomene fonetice reale, iar în alte cazuri notează astfel de fenomene. Lingvistul va face deci deosebirea între ceea ce, într-o scriere, notează un sunet real, și ceea ce nu are o valoare fonetică.

2. *Fonetisme regionale*. Fixarea normelor fonetice ale limbii literare unice s-a produs către sfîrșitul secolului al XIX-lea. Pînă să se ajungă însă la stabilirea fonetismului considerat « literar », limba diversilor scriitori prezintă unele particularități fonetice caracteristice graiului regiunii din care sînt originari.

Astfel, în scrierile lui Al. Russo³, întîlnim următoarele fonetisme proprii graiurilor moldovenești: *a* (corespunde lui *ă* în graiurile din Țara Romî-

¹ În « Contemporanul », V, p. 543 și urm.

² Astfel de fonetisme (*oichi*, *ureiche*), considerate de G. Călinescu drept « ciudățenii » (*Istoria literaturii romîne*, București, 1941, p. 464), sînt atestate și la Al. Macedonski, ele fiind încă tolerate, așadar, în limba literară de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea.

³ Al. Russo, *Scrieri*, ed. P. V. Haneș, București, 1908.

nească): *narav* (p. 6), *lasa* (p. 11), *macar* (p. 30); *a* (= *ea*): *vra* (p. 6, 27), *mol-dovan* (p. 13); *e* (= *a*): *jele* (p. 6); *è* (= *ea*): *iubè* (p. 5), *mè* (p. 28); *ă* (= *ea*): *ră* (p. 5); *i* (= *e*): *icri* (p. 8); *î* (= *i*): *răsîpa* (p. 12); *ie* (= *i*): *miera* (p. 11, 27); *ğ* (= *j*): *giumătate* (p. 6), *giudecata* (p. 12), *răpegiunea* (p. 12), *giupînese* (p. 16), *se gioacă* (p. 24). Aceleași particularități dialectale apar în scrierile lui M. Kogălniceanu și C. Negruzzi. La M. Kogălniceanu¹: *a* (= *ea*): *samănă* (p. 57); *a* (= *e*): *urieș* (p. 40); *i* (= *e*): *ficior* (p. 62); *è* (= *ea*): *vom ave* (p. 41), *vre* (p. 53); *ii* (= *ei*): *trii* (p. 40), *al trîilea* (p. 51); *ğ* (= *j*): *împregiurări* (p. 39), *împregiurul* (p. 47); la C. Negruzzi²: *i* (= *e*): *picioarili, oamini, mini, ti* (= *te*); *e* (= *ea*): *o dure, va rămîne, vei vide*; *a* (= *ea*): *să-l slobozască* etc.

Scrierile lui I. Heliade Rădulescu conțin fonetisme proprii graiurilor din Muntenia, cum ar fi, de exemplu³: *a* (= *ă*): *daca* (p. 80, 118); *e* (= *ă*): *dupe* (p. 81); *ă* (= *e*): *pă* (p. 96, 97, 98, 104, 125, 146), *dăsparte* (p. 147); lipsa lui *n* în *genuche* (p. 100) etc.

Există, așadar, o serie de fonetisme, în limba unui scriitor, care ne permit să stabilim ce grai anume vorbea el.

În această privință este interesant să urmărim evoluția felului de a scrie al unor scriitori moldoveni, precum și revizuirile la care a fost supus textul operei lor. Din examinarea faptelor se constată tendința de eliminare a fonetismelor moldovenești și încercarea de adoptare a fonetismelor specifice graiului muntenesc. Procesul de «muntenizare» a limbii literare din Moldova începe încă din secolul al XVII-lea, la scriitori ca Varlaam și Dosoftei, și acest fenomen constituie o trăsătură caracteristică a evoluției limbii noastre literare.

În secolul al XIX-lea, C. Negruzzi, la îndemnul lui Heliade Rădulescu, a procedat la «muntenizarea» limbii scrierilor sale. Scrierile din tinerețe ale lui C. Negruzzi prezintă numeroase fonetisme specific moldovenești. Iată câteva din trăsăturile caracteristice graiului moldovenesc, dintr-o traducere («Memnon» de Voltaire, manuscris din Biblioteca Academiei R.P.R.) făcută de C. Negruzzi, în 1823, atunci când avea cincisprezece ani⁴:

e neaccentuat trecut la *i* (mai ales *e* final): *lumi, vremi, mini, vedi, undi, di, pi, pintri, faciri di bini* etc.;

ea final accentuat apare ca *è* (deschis): *acè, avè, bè, mè, vidè* etc.;

e precedat de *s, ț* trecut la *ă*: *întîmplasă, asămânari, înțălept* etc.

În scrierile sale de mai târziu, Negruzzi a părăsit unele dintre aceste fonetisme, considerîndu-le neliterare. Sînt semnificative, din acest punct de vedere, modificările introduse de C. Negruzzi în versiunile succesive ale lucrărilor sale. Astfel, de pildă, între versiunea «Păcatelor tinerețelor» publicată în

¹ M. Kogălniceanu, *Opere*, ed. Scrisul Romînesc.

² În P. V. Haneș, *Dezvoltarea limbii literare romîne în prima jumătate a secolului al XIX-lea* București, 1927, p. 156.

³ I. Heliade Rădulescu, *Opere*, București, 1939, ed. D. Popovici, vol. I.

⁴ Vezi P. V. Haneș, *Studii de literatură romînă*, București, f. d., ed. a II-a, p. 136-140.

volum (1857), și cea anterioară, apărută în « Albina românească » (1839, nr. 75, 85, 102) sau în « Dacia literară » (1840), există o serie de deosebiri care se explică prin preocupările lui C. Negruzzi de a-și « munteniza » limba. Iată câteva exemple:

« Albina românească »		« Păcatele tineretelor »	
1839, nr. 73, p. I:	<i>am agiuns</i>	p. 253:	<i>am ajuns</i>
nr. 85, p. I:	<i>trimisă</i>	p. 265:	<i>trimise</i>
	<i>ădusă</i>	p. 266:	<i>aduse</i>
nr. 85, p. II:	<i>silește</i>	p. 267:	<i>silește</i>
nr. 102, p. III:	<i>se rădicară</i>	p. 148:	<i>se ridicară</i>
p. IV:	<i>sămăna</i>	p. 150:	<i>semăna</i>
« Dacia literară »			
1840, nr. 25, p. 18:	<i>avusesă</i>	p. 116:	<i>avusese</i>
p. 139:	<i>de a vede</i>	p. 121, 128:	<i>de a vedea</i>
p. 12:	<i>nu te vre</i>	p. 112, 113:	<i>nu te vrea</i>
	<i>nu mă vre</i>		<i>nu mă vrea</i>
	<i>vom ave</i>		<i>vom avea</i> ¹

Evoluția modului de a scrie al lui C. Negruzzi, modificările introduse în versiunile succesive ale scrierilor sale, ilustrează începuturile de unificare a fonetismului limbii literare de la mijlocul secolului al XIX-lea. « Muntenizarea » limbii autorilor moldoveni a fost combătută la timpul ei de G. Săulescu (în « Albina românească », 1838, nr. 51, supliment), care învinuiește pe unii dintre scriitorii de la Iași că « momițesc » pe munteni, lăsându-se influențați de I. Heliade Rădulescu.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea se accentuează tendința de înlăturare a particularităților fonetice dialectale din limba literară. În această privință, comparația cu fonetismul textelor din secolele anterioare e deosebit de instructivă. Astfel, dacă ne referim la palatalizarea labialelor, care e atestată într-o serie de texte din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea (fenomenul se întâlnește în mod normal pentru *f*, trecut la *h*, pe când pentru *v*, *m*, *b* și *p*, mai rar), constatăm că la mijlocul secolului al XIX-lea fenomenul apare rareori în limba literaturii, și numai pentru *f*: *hini* « fini », *hinișoare* « finișoare », la A. Russo², *hiertură*, *hiartă*, *hiară*, la Anton Pann³. Heliade Rădulescu — care s-a străduit să « codifice » normele limbii literare — se pronunță hotărît împotriva formelor cu labialele alterate: « Sonurile de pe aceeași călcătură sînt de aceeași natură, cu o octavă mai sus sau mai jos pe scara proferetică, și de aceea se și pot lua una drept alta. A călca însă în gît, în loc de a călca în buze, a pro-

¹ Vezi P. V. Haneș, Dezvoltarea limbii literare romîne în prima jumătate a secolului al XIX-lea, București, 1927, p. 162-164.

² Al. Russo, Scrieri, ed. P. V. Haneș, p. 20.

³ Anton Pann, Culegere de proverburî sau Povestea vorbei, ed. G. Adamescu, I, p. 13, 16; II, p. 56.

duce adică un *g* în loc de *b*, este ca și când în muzică am face să se audă un *fa* în loc de *do*. În muzică iese o notă falsă, în limbă o cacofonie. Este disacord dară, cacofon, fals» — subliniază Heliade Rădulescu — « a zice *ghine* în loc de *bine*, *kept* în loc de *pept*; *kelle*, *moghilă* în loc de *pelle*, *movilă*; *hir*, *her*, *hiu* în loc de *fir*, *fer*, *fiu*; nu se pot schimba labialile în guturali peste trei călcături »¹.

3. *Fonetisme arhaice*. Pină la impunerea definitivă a fonetismului considerat literar, formele mai vechi continuă să coexiste alături de formele noi, uneori chiar în limba aceluiași scriitor. La Alecu Russo, de pildă, alături de fonetismul *răpede* (« Scrieri », ed. cit., p. 126) și *răpide* (ibid., p. 94, 97), apare și fonetismul care se va consacra în limba literară, *repede* (ibid., p. 26, 28); cf. la același autor, *lăcuitor* (ibid., p. 82, 119, 155, 165) și *locuitor* (p. 122). Fonetismul *rumpe* apare la Budai Deleanu, la Asachi, la Russo și, mai târziu, la Eminescu. E de remarcat că multe din aceste fonetisme se întîlnesc regional atît în limba din secolul al XIX-lea, cît și în limba din zilele noastre.

Unii scriitori fac apel la elemente arhaice din necesități artistice (pentru adecvarea formei la conținutul de idei, pentru realizarea rimei etc.). M. Eminescu, cunoscător profund al limbii noastre vechi, a inserat în versurile sale cuvinte cu fonetism arhaic. Astfel, *neci* (= *nici*), în « Mortua est » (ms., I, p. 301/43)²: « afară de zile *neci* aur, *neci* nume »; *inemi* (pl.) în « Rugăciunea unui dac » (I, p. 115): « au cine-i zeul cărui plecăm a noastre *inemi*? » (rimează cu: *în sine-mi*); *dirept* (= *drept*) în « Umbra lui Dabija vodă » (IV, p. 350/34): « fiind cu milă și *dirept* »; *preste* (= *peste*) în « Scrisoarea a treia » (ms., II, p. 253): « am jurat ca *preste* dînșii să trec falnic fără păs ».

În nuvelele sale istorice, Alexandru Odobescu a introdus, uneori, cuvinte cu fonetisme arhaice. Iată cîteva exemple din « Mihnea vodă cel rău »³: *blăstem*, (p. 85), *ne-au trămis* (p. 87), *să o jăfuiască* (p. 87, 91), *preste* (p. 88), *țeară* (p. 121), *va răsipi* (p. 122), *trămitere* (p. 194).

Din considerațiile noastre de mai sus, referitoare la fonetismele regionale și arhaice, rezultă necesitatea, pentru cercetător, de a înregistra particularitățile fonetice, dialectale și arhaice ale textelor literare provenite din regiuni diferite, de a urmări pe baza unui material cît mai bogat, cum se elimină, în diverse stiluri, de-a lungul evoluției limbii, unele dintre aceste particularități și cum, dimpotrivă, altele se consolidează, fiind consacrate în limba literară. Examinarea părerilor exprimate de diferiți oameni de cultură ai epocii, în acest domeniu, poate da unele indicații utile cercetătorului, în legătură cu modul de elaborare a normelor fonetice ale limbii literare unice.

¹ I. Heliade Rădulescu, Geniul limbilor în genere și al celei romîne în parte, în Opere, București, 1943, ed. D. Popovici, vol. II, p. 375.

² Citatele trimit la ediția D. Panaitescu-Perpessicius, M. Eminescu, Opere, București 1939 și urm.

³ Al. I. Odobescu, Opere, E.S.P.L.A., București, 1949.

4. *Fonetismul neologismelor*. O problemă care nu trebuie scăpată din vedere de cel care studiază limba literară din secolul al XIX-lea, e cea referitoare la aspectul fonetic al neologismelor. Materialul de fapte e deosebit de bogat pentru această perioadă, dată fiind pătrunderea masivă de termeni noi în limba literară, în tot cursul secolului al XIX-lea.

Problema prezintă importanță din mai multe puncte de vedere. Aspectul fonetic al neologismelor ne lămurește asupra limbii din care aceste elemente noi au fost împrumutate.

Din limba germană, uneori prin intermediul limbii ruse, vin neologismele cu ț: *cațelarie* (Russo, ed. Haneș, p. 70), *ofițialitate* (p. 76), *prințip* (p. 92, 94, 95, 124); din limba franceză, la Kogălniceanu (op. cit.), cuvinte ca: *amplouat* (p. 59), *companion* (p. 239), *demoazella* (p. 58), *detailuri* (p. 85), *rezon* (p. 59), *sujet* (p. 42), *uvraj* (p. 87) etc.; din limba italiană, la C. Negruzzi (op. cit.): *gergul* «jargonul», *ghiețată* «înghețată» (I, p. 212), *stravagant* (I, p. 56) etc.

În procesul de adaptare a termenilor noi la normele fonetice tradiționale ale limbii, se pot constata numeroase fluctuații și ezitări. De exemplu, la Alecu Russo (op. cit.): *oficial* (p. 70, 71, 82) și *ofițial* (p. 95), *ofițialitate* (p. 76), *prințip* (p. 50, 59, 113, 116, 121, 156, 161, 165), *principiu* (p. 157) și *prințip* (p. 92, 94, 95, 124); la M. Kogălniceanu (op. cit.) *capitalie* (p. 56, 57, 58, 59), *capitală* (p. 59), *cestiune* (p. 120, 121, 138 etc.), *cestie* (p. 152), *chestie* (p. 148), *chestiune* (p. 153, 157), *social* (p. 14, 116), *sosial* (p. 95, 96), *soțial* (p. 15, 39), *societate* (p. 14, 165), *sosietate* (p. 93, 94), *soțietate* (p. 24, 27), *sugiet* (p. 25), *sujet* (p. 44), *serios* (p. 25, 58, 107), *serioz* (p. 19, 22, 90).

Aspectul fonetic al neologismelor ne poate arăta, așadar, de unde s-a efectuat împrumutul (uneori se poate stabili, ținând seama de acest criteriu, dacă neologismul a pătruns pe cale scrisă sau pe cale orală), iar înregistrarea diverselor variante, care apar la același autor, sau la autori diferiți din aceeași epocă, ne poate orienta asupra modului în care s-a impus cuvântul cu forma definitivă în limba literară.

Studierea particularităților fonetice ale monumentelor scrise din secolul al XIX-lea — în special a operelor aparținând literaturii artistice — pune însă și alte probleme decât cele schițate mai sus.

În interpretarea faptelor fonetice din limba unei creații artistice, cercetătorul trebuie să deosebească particularitățile fonetice care aparțin vorbirii autorului, de particularitățile fonetice caracteristice exprimării diferitelor personaje (uneori, e necesar să se țină seama chiar de deosebirile dintre fonetismele care apar în exprimarea anumitor personaje). Și în cazul acesta, cercetătorul trebuie să rețină fonetismele specifice limbii populare, fonetismele regionale, arhaice (în opoziție cu cele consacrate în limba literară), să noteze aspectele fonetice ale neologismelor din vorbirea personajelor.

Să ilustrăm cu câteva exemple, din scrierile lui I. L. Caragiale, necesitatea de a respecta indicația metodologică de mai sus. În « Art. 214 », Caragiale folosește, de pildă, neologismul *avocat*. Bucata începe astfel: « Un biurou de *avocat*. Ora nouă dimineața. *Avocatul*, un licențiat începător... » (p. 78)¹. În aceeași schiță însă, în vorbirea cucoanei Tarsița Popeasca, ca și în aceea a lui Popa Petcu, cuvîntul apare cu alt aspect fonetic: « Cocioana. — Las'că-i spui eu tot lu domnu *avucatu* » (p. 78); sau: « Părintele. — Găsește-le [= motivele], taică! de ce ești dumneata *avucat*? » (p. 86). Pe cînd fiul Tarsiței, tînărul Lae Popescu, despre care autorul menționează că « are aerul unui impiegat de minister », folosește forma *avocat*: « Tînărul. — Dumneai, domnule *avocat*, am martori, umblă toată ziua pe la tanti ale dumneai... » (p. 81).

În schița « Monopol », un personaj exclamă: « — Las', coane Iancule, îmi zice, ploaia aiasta e bună după atîtea călduri *tropicale* » (p. 162). Pe aceeași pagină, în vorbirea autorului, termenul apare cu fonetismul din limba literară: « Domnul fie lăudat! el care ne trimite răcoare după căldurile *tropicale* ».

Sînt semnificative nu numai deosebirile dintre fonetismele care apar în expunerea propriu-zisă a autorului și cele din exprimarea personajelor, ci chiar, așa cum am amintit mai sus, deosebirile în aspectul fonetic al aceluiași cuvinte din vorbirea diverselor personaje. Iată, bunăoară, încă un exemplu, tot din « Art. 214 ». E vorba de aspectul fonetic al verbului « a divorța ». În exprimarea avocatului, apare forma din limba literară, pe cînd Tarsița Popeasca și Popa Petcu folosesc cuvîntul cu fonetismul specific vorbirii populare: « Cocioana. — Ei! Nu te mai face acu... Mița, de! care ai *devorțat-o* dumneata... » (p. 79); sau: « Tînăra. — De aia am venitără la dumneatale. *Avocatul*. — La mine... Popa. — Pentru ca 's-o *devorțezi*. *Avocatul*. — O *divorțez* » (p. 85).

I. L. Caragiale, care avea un simț deosebit de observație, a notat cu o extraordinară precizie diferite fonetisme specifice vorbirii eroilor săi. Pentru a-și individualiza personajele, Caragiale folosește, uneori, în același context, un același termen, însă cu fonetism deosebit, după cum cuvîntul apare în gura unuia sau a altuia dintre interlocutori. Iată cum apar cuvintele *jachetă* și *bilet* în conversația dintre d. Lefter și chivuță (« Două loturi »):

« Cum intră, o înconjură toți trei musafirii; d. Lefter o ia de piept:

— Unde mi-e *jacheta*?

— Care *jaghetă*?

— *Jacheta* a cenușie.

— Care *jaghetă* cenușie?

— *Jacheta* cu *biletele*...

— Care *belete*, boiarule? ²

¹ Citatele trimit la I. L. Caragiale, Opere, vol. II, ed. P. Zarifopol.

² I. L. Caragiale, Opere, ed. cit., t. I, p. 153.

Rezultă, aşadar, din exemplele menţionate, obligaţia pentru cercetător de a înregistra fonetismele de acest fel şi de a ţine seamă, în interpretarea lor, de faptul că un autor urmăreşte să individualizeze, şi pe această cale, personajele operelor sale.

Indicaţiile de ordin metodologic, pe care le-am schiţat mai sus, sînt menite să atragă atenţia celor care se ocupă cu limba literară din secolul al XIX-lea asupra cîtorva probleme referitoare la studierea aspectului fonetic al textelor literare din epoca respectivă. Consideraţiile noastre arată cît de variate sînt problemele care se pun şi cît de necesară e adunarea unui bogat material informativ în acest domeniu.

Cercetarea critică a materialului fonetic al textelor de limbă literară din secolul al XIX-lea ne procură o serie de informaţii asupra stadiului fonetic al limbii din această epocă, asupra variaţiilor regionale şi a căilor prin care au intrat cuvintele noi în limba literară. Dacă cercetarea e bine condusă, ea ne duce la concluzii care întregesc imaginea ce ne-am făcut-o despre limba literară din secolul al XIX-lea, în baza examinării materialului morfologic, sintactic şi lexical. În felul acesta, fonetica ocupă un loc de frunte în studierea şi cunoaşterea limbii literare din secolul al XIX-lea.

CÎTEVA PROCEDEE FUNDAMENTALE ALE LIMBII ARTISTICE

DE

ALEXANDRU DIMA

Rodnica și oportuna dezbateră cu privire la limba literară, deschisă și urmată cu ardoare în paginile « Contemporanului », și pe cale de a fi adîncită de strădaniile Secțiunii de știință a limbii, literatură și arte a Academiei R.P.R., și ale Institutului de lingvistică din București, nu poate și nu trebuie să lase în afara ei pe nici un cercetător legat — direct sau indirect — de acest tărîm încă neîndeajuns de explorat. Istoricul limbii unice a întregului popor, istoricul limbii literare îndeosebi, istoricul artei literare, criticul, teoreticianul literar și scriitorul deopotrivă sînt chemați să urnească greutățile și să mute — mai departe decît pînă acum — hotarele cunoașterii cu privire la capacitatea artistică de comunicare și expresie a cuvîntului și a stilului. Dar încă de la începutul discuției s-au produs nedumeriri și confuzii care puteau fi înlăturate printr-o mai proprie utilizare a termenilor de bază. Astfel foarte mulți participanți la dezbateră, mai cu seamă scriitori, au folosit ca mai înainte termenul de « limbă literară », dar s-au gîndit și au scris de fapt despre limba artei literare, despre « limba artistică ».

Acad. Iorgu Iordan, sprijinindu-se pe cercetarea sovietică, a atras atenția asupra confuziei care se iscase fără voie. Căci dacă « limba literară » și « limba artistică » sînt desigur — după cum se știe — noțiuni subordonate, cea din urmă celei dintîi, e evident că limba artistică își are totuși specificul ei și tocmai acesta alcătuiește obiectul propriu al dezbaterii de care vorbeam.

« Limba literară » e o formă particulară a limbii unice a întregului popor, exprimînd normele corecte fonetice, lexicale și gramaticale ale acesteia, și constituie fără îndoială baza limbii artistice. Limba literară îmbrățișează deopotrivă și disciplinele științifice, de la cele care au ca obiect gîndirea și pînă la cele care studiază natura sau societatea. Limba artistică alcătuiește un aspect

deosebit al limbii literare. Ea e numai limba artei literare adică o utilizare specială a limbii unice a întregului popor, nu numai în sensul general de limbă scrisă sau vorbită corect, ci desigur în sensul special de limbă folosită în arta literară. Iată de ce socotim că e absolut necesar ca termenul folosit în dezbateri să acopere exact noțiunea despre care e vorba și ca, prin urmare, în locul « limbii literare » să punem — pretutindeni unde ne ocupăm de arta literară — termenul de « limbă artistică ».

Din observația de mai sus rezultă foarte firesc — și lucrurile cele mai simple se uită de multe ori — că problemele fundamentale ale limbii artistice nu pot fi puse și dezlegate decât în lumina definiției însăși a artei ca fenomen ideologic distinct de toate celelalte forme de suprastructură. Trebuie să ne adresăm deci mai întâi esteticii științifice pentru a ne fixa bine asupra punctului de plecare.

Vom transcrie aci definiția care ni se pare cea mai cuprinzătoare și mai exactă cu privire la *artă* și anume: *reflectarea în forme individuale a caracterelor tipice ale omului văzut în totalitatea lui vie, concretă, situat în cadrul lui natural și social și considerat de pe o anumită poziție ideologică*¹; sau formulări mai sintetice ca de pildă: *arta reflectă caracterele generale ale vieții umane, reale, prin aspectele ei concrete individuale, ea este o fuziune a generalului cu individualul — prin individual, realizată dintr-o anume perspectivă ideologică*. Se înțelege că singura reflectare justă și profundă a realității umane e cea care se obține dintr-o perspectivă ideologică înaintată, exprimând interesele maselor largi și deci condițiile obiective ale dezvoltării societății înseși.

Prin limba artistică scriitorul se străduiește să utilizeze în așa fel limba unică a întregului popor, încît să izbutescă a zugrăvi acele aspecte individuale ale realității care să devină expresive pentru caracterele generale ale acesteia. Astfel contribuie la procesul tipizării, care este procedeul esențial al artei. Tendința permanentă a limbii artistice, obiectivul ei principal, îl alcătuieste prin urmare *capacitatea ei de a individualiza*. Întreg sistemul limbii (sunetele, lexicul, structura gramaticală) e mînuit cu scopul de a desemna elementele individuale ale realității prin care se exprimă esența ei. E desigur sarcina principală a limbii artistice, dar și dificultatea ei specifică, organică. Căci, după cum se știe, în timp ce tendința firească a limbii e spre generalizare, abstractizare, arta recomandă dimpotrivă — ca etapă provizorie, dar necesară — individualizarea. De aici, marile obstacole pe care le au de înfrînt artiștii cuvîntului, nevoiți a merge împotriva curentului firesc al limbii. De aici, provine creșterea calității măiestriei lor. Cu cît devin mai îndărătnice opreliștile naturale, cu atît crește calitatea măiestriei lor.

---

¹ Am folosit aici și importantul articol al lui A. I. Burov, *Despre specificul conținutului și formei în artă*, din « Voprosi Filozofii », 1953, nr. 5.

Desigur, capacitatea de a individualiza a artistului funcționează cu năi multă putere și limpezime în cazul picturii și sculpturii. Imaginile create de către aceste arte au o mai vie precizie, contururi mai bine delimitate, o individualizare mai clară.

Limba artistică făurește însă — din pricina mai sus arătată — imagini mai puțini limpezi, contururi mai vagi, lăsînd loc liber variațelor posibilități de receptare ale cititorilor; dar tocmai prin aceasta determină încordarea scriitorului, iar tendința lui spre individualizare devine mai aprigă și mai conștient susținută. Mărturiile cele mai convingătoare ni le dau cu prisosință manuscrisele marilor scriitori, numeroasele variante ale aceluiași cuvînt, ale acelorași grupări de cuvinte, ale acelorași propoziții și fraze. Toată această chinuitoare strădanie urmărește descoperirea cuvîntului sau expresiei celei mai corespunzătoare, proprii și exacte pentru a reda procesul de individualizare a caracterelor, a stărilor sufletești, a subiectelor și a conflictelor ce le constituie, ceea ce aduce cu sine un grad mai intens de realism și deci o tipizare mai vie. Variantele povestirilor lui Lev Tolstoi, ca de pildă cele ale lui « Hadji Murad », sau treptatele îmbunătățiri ale versurilor eminesciene, sînt numai două cazuri concrete din numeroasele ilustrații ce s-ar putea aduce.

Această certă tendință de individualizare pe care o prezintă limba artistică urmărește concomitent două obiective strîns legate între ele: pe de o parte zugrăvirea obiectelor individuale ale realității privind omul și cadrul vieții sale (natura și societatea), pe de altă parte înfățișarea atitudinii scriitorului față de ele, de la simplele emoții pe care le trezesc aceste obiecte și pînă la poziția lui ideologică față de ele. Se produce deci simultan individualizarea obiectului descris și a reacțiunii emotive și ideologice provocate de el. Este de la sine înțeles că prin individualizarea poziției ideologice nu ne referim la vreo atitudine izolată, extravagantă a scriitorului, ci desigur la poziția de clasă pe care a adoptat-o și care a devenit astfel *a lui*.

Problema fundamentală a limbii artistice devine atunci *cea a procedeeleor* prin care ea individualizează obiectele realității și atitudinile față de ele ca mijloc de concretizare a conținutului general, specific artei literare sau mai precis a felului cum folosește scriitorul posibilitățile limbii întregului popor, pentru a zugrăvi obiecte și emoții individuale.

Firește, nu poate fi vorba să dăm aci o lungă listă a acestor procedee, așa cum se găsesc la marii maeștri ai scrisului, ci numai de a înfățișa cîteva procedee, deosebit de semnificative și tipice pentru limba artistică, menite să arunce lumini pătrunzătoare asupra capacității de individualizare a acesteia. Nu ne vom opri asupra unor probleme ceva mai mult discutate, dar desigur încă departe de a fi epuizate, ca de pildă cele referitoare la arhaisme, neologisme sau provincialisme etc. Ele sînt tot procedee artistice de individualizare, o dată ce prin arhaisme și neologisme se fixează de fapt și coordonatele de timp și prin provincialisme cele de spațiu ale fenomenelor individuale, zugrăvite și

astfel localizate. Considerațiile noastre se vor referi la unele din cele mai de seamă procedee de individualizare utilizate de limba artistică, procedee despre care s-a discutat și mai înainte, dar pe care estetica științifică le-a pus în lumină justă în ultimul timp. Ne gândim mai întâi la *importanta capacitate de plasticizare*, una din caracteristicile fundamentale ale limbii artistice prin care aceasta izbutește să individualizeze cu mai puternic relief.

Printr-un întreg arsenal de procedee (comparații, metafore, alegorii, personificări, metonimii etc.), limba tinde să caracterizeze, după cum se știe, cu mai multă precizie aspectele individuale ale fenomenelor realității. Vechea poetică clasică, de la Horațiu și pînă la Lessing, a recunoscut de mult limbii artistice această calitate prin care ea tinde să se apropie cît mai mult cu putință de individualizarea realizată de artele plastice. Picturalitatea era și idealul poeziei, după Horațiu (*ut pictura poesis*), iar Lessing însuși, cu toată strădania lui de a trasa granițele dintre pictură și poezie, nu ieșise de fapt — în ce privește picturalitatea poeziei — din străvechea matcă a clasicismului.

Însemnătatea caracterului plastic al limbii artistice ca mijloc de individualizare, idee preluată din moștenirea poeziei clasice, a fost întărită și adîncită în cadrul teoriei marxist-leniniste a artei literare.

Ceea ce aceasta a adus cu adevărat nou este puternica reliefare a capacității limbii artistice de a reda poziția ideologică a scriitorului.

Unele poziții mai înaintate ale vechii poetici arătaseră într-adevăr — atunci cînd izbutiseră să depășească falsa concepție a figurilor de stil ca «ornamente», ca «podoabe» adăugite peste expresia necesară comunicării conținutului — că imaginile create de capacitatea plastică a limbii au funcțiunea caracterizării individuale a realității, că prin ele se obține un spor vădit în cunoașterea lumii printr-o descriere mai amănunțită a fenomenelor ei și prin raportarea celor mai puțin cunoscute la altele mai deplin înțelese. Această vedere se împotmolea însă pînă la urmă într-o concepție obiectivistă despre cunoaștere ca reflectare indiferentă a realității, fără nici o altă utilitate decît cea pur teoretică, și fără a servi aparent vreo poziție ideologică, deși ea folosea vădit uneia. O opinie de acest fel a fost reprezentată la noi, după cum se știe, de către criticul oficial al Junimii care descriesese (în articolul său din 1867: «Despre poezia romînă» canonul estetic al regimului epocii) imaginile ca forme de concretizare ale cunoașterii, fără a se preocupa de loc de substratul lor subiectiv, fără a observa că de fapt figurile de stil nu se mărginesc numai la individualizarea obiectelor zugrăvite, ci exprimă, în același timp, după cum observam mai sus, și reacțiunile emotive și atitudinile ideologice ale scriitorului. Capacitatea plastică a limbii era deci sărăcită tocmai de una din contribuțiile ei esențiale, de determinantul ideologic care-i stă la bază și care alcătuiește elementul cel mai prețios al conținutului operei exprimat și prin figurile de stil.

O singură exemplificare mai expresivă, din puzderia ce s-ar putea oricînd aduce, e suficientă pentru a convinge pe cine, eventual, s-ar mai îndoi. În

timp ce, de pildă, o bună parte a poeziei romantice universale descrie aspectul cosmic astral al lumii, învăluit într-o atmosferă nebuloasă de vis, de farmec melancolic și pură contemplativitate, poetul M. Beniuc, împrumută limbii cuvinte ce se încheagă în comparații menite să scoată în evidență, cu ostentație, o atitudine de dispreț față de contemplativitate, o atitudine de combatere satirică a ei, pentru a o înlocui prin impresionanta lui grijă pentru suferințele țării:

Mi-am ridicat privirile spre cer
Dar nu-mi spune nimic *mătreața lui de stele*
Nici luna lustruită ca țingirea.
Îmi pun în schimb urechea pe inima țării
Și-aud bătăi neregulate prin gemete surde...
(« Aicea printre ardeleni... »).

Se dovedește astfel încă o dată capacitatea plastic-expresivă a limbii artistice și legătura indisolubilă a tuturor elementelor formei, ca de pildă a figurilor de stil de care ne-am ocupat mai sus, cu diferitele componente ale conținutului și cu axa lui principală: poziția ideologică. Faptul e atât de evident, încât unele curente decadente au crezut că pot cultiva cu excesivitate și chiar cu exclusivitate plasticitatea limbii atât în latura ei picturală, cât și în cea sculpturală, ca de pildă parnasianismul, reducând astfel, atunci când nu degenerau în formalism pur, caracterizarea aspectelor individuale ale realității la colorit sau volum.

Dar, desigur, limba artistică nu individualizează obiectele realității și atitudinile scriitorilor față de ele numai prin capacitatea ei plastică, creatoare de imagini concrete de tipul pictural sau sculptural. Un alt procedeu de seamă e, după cum se știe, cel al imaginilor auditive.

Trebuie reamintit și de data aceasta cât de îngust a văzut T. Maiorescu și problema de față. Socotind poezia nu ca pe o artă a cuvântului, ci ca pe una a imaginilor, criticul « Junimii » a negat limbii orice funcțiune artistică prin sonoritate. El spune textual în articolul citat mai sus: « cuvintele nu au să impresioneze cu tonul muzical ». Pentru Maiorescu cuvintele erau doar un fel de mijloc de transport al imaginilor pe care le încărcau la scriitor și le descărcau la cititor, fără vreo aderare intimă la ele, fără vreo legătură stringentă între ele. De aceea valoarea expresivă, directă a sistemului lingvistic era principial negată, ceea ce însemna desigur o sărăcire sensibilă a capacității de individualizare a limbii artistice. Teoria clasică din care pretindea a se hrăni — printre altele — criticul junimist, orientată în mod dominant către plasticitate, mai cu seamă spre picturalitate, nu a ignorat totuși niciodată valența sonoră a cuvintelor, propozițiilor și frazelor ca mijloc de expresie. Aristotel și Boileau de pildă, prețuiau și « cuvintele melodioase », nu numai imaginile plastice.

Tradiția sănătoasă a poeziei a urmat, desigur, această linie și imaginile auditive au alcătuit, la rîndu-le, însemnate mijloace de individualizare totdeauna folosite în literatura universală.

Trebuie însă distinse aci — după opinia noastră — două procedee deosebite care nu stau pe aceeași treaptă a expresivității sonore a limbii și pe care critica literară nu le separă îndeajuns. Unul creează imaginea auditivă indirect prin cuvinte care desemnează sursele sonore și descriu sunetele emise de ele, individualizând astfel fenomenele pe o cale mai ocolită în care intră și evocarea generală a instrumentelor muzicale. Astfel procedează de pildă Eminescu în « Sara pe deal » în care propozițiile *buciumul sună cu jale, apele plîng clar izvo-rînd în fîntîne, scîrțăie în vînt cumpăna de la fîntînă, fluiera murmură-n stîncă, toaca răsuna mai tare* individualizează fermecător amurgul într-un sat prin imaginea general vizuală a instrumentelor și prin desemnarea sugestivă a sunetelor emise de ele împreună cu rezonanța lor afectivă, expresia atitudinii subiective a poetului. Pe aceeași linie se situează și imaginile ce urmează:

*Eu însă-aud, în noaptea ce se lasă,
Șuier de piatră pe tăiș de coasă.*

(M. Beniuc: « Aicea printre ardeleni »)

sau

S-auzi zvîcnind pămîntul de rodnice avînturi.

(A. Toma: « Secerișuri sfinte »)

sau

Prin ea [inima] bat ritmic din ciocane toți robii palizi din uzine.

(A. Toma: « Cîntul vieții »)

Celălalt procedeu individualizează însă direct sau sprijină individualizarea pe calea întregului sistem sonor al limbii, utilizînd calitatea sunetelor, durata și accentele lor, combinarea, frecvența lor, pauzele etc.

Este astfel evident că în lipsa chiar a imaginilor vizuale, o poemă poate să-și comunice emoțiile întregind conținutul obiectiv al cuvintelor abstracte, prin valențele lor sonore multiplicare prin integrare în sistemul general al versificației utilizate. Faptul e atît de cunoscut, încît nu mai trebuie subliniat prin ilustrare.

Întîlnim desigur și tipuri mixte de imagini compuse din cuvinte care asociază evocarea instrumentului cu termenul ce individualizează fenomenul prin sonorizare adecvată pînă la onomatopoe ca de pildă la M. Sadoveanu: *Îmbulzelile apropiate ascultau cu uimire și înfricoșare aceste vorbe, trecîndu-le îndărăt în pîraie de murmure* (Frații Jderi, p. 33, ed. II) sau *s-aud picurînd tîlăncile în poieni depărtate* (idem, p. 128), dezvăluind o și mai înaltă măiestrie a continuării virtualităților limbii în vederea comunicării conținutului afectiv.

Principalele procedee auditive rămîn primele două și mai cu seamă ultimul, mai specific pentru că scoate în relief capacitatea expresivă a sistemului sonor al limbii.

Lucrurile trebuie privite totuși cu atenție pentru aprecierea posibilităților expresive ale sonorității limbii, care desigur nu pot fi puse la îndoială. Valo-rosul critic și istoric literar G. Ibrăileanu, ale cărui merite încep a fi

scose în relief, a căzut însă — cu prilejul studierii versului eminescian — în unele exagerări în această privință. Criticului i s-a părut, de pildă, că anume sunete luate izolat ar avea chiar capacitatea de a sugera senzații vizuale, prin ele însele. Analizînd astfel versurile:

Vor arde-n preajma mea
Luminile-n dealuri,

Ibrăileanu socotește că cei doi *i* și *e* din «luminile» (în graiul moldovenesc fiind tot *i*) duc la un «pointilism vocalic» în stare să sugereze «licărirea stelelor» («Studii lit.», p. 182). Este însă limpede că aici conținutul obiectiv e comunicat direct prin noțiunea și substantivul «luminile» și că sub înrîurirea lui, criticul a exagerat valoarea expresivă a sunetelor izolate.

Neîndoioasa capacitate expresivă a sistemului sonor al limbii trebuie deci înțeleasă ca avînd doar un însemnat rol ajutător de întărire și reliefare a conținutului obiectiv al operei literare și mai cu seamă al bazei ei afective.

Este locul să observăm aici că recunoașterea expresivității limitate a sistemului sonor al limbii nu are nici o contingență cu formalismul muzical al simbolismului. Cînd Paul Verlaine cerea în a sa «Arta poetică»: *muzică înainte de orice*, statornicind astfel un canon fundamental al simbolismului, el confunda sistemul sonor al limbii artistice cu cel muzical propriu-zis, lăsînd să se șteargă limitele dintre poezie și muzică, îndreptîndu-se spre ignorarea specificului fiecăreia dintre ele și îndeosebi al poeziei. El cădea — în acest fel — nu numai în formalism, ci-și arăta totodată neîncrederea față de posibilitățile particulare ale limbii poetice, ceea ce constituie — fără îndoială — o poziție cu totul falsă față de aceasta.

Capacitatea plastică și sonoră a cuvîntului și mai cu seamă a încadrării lui stilistice în propoziții și fraze asigură — în bună parte — sarcina individualizării ca element integrant al tipizării, procesul esențial al artei. De aci s-a tras însă uneori concluzia exclusivistă după care funcțiunea artistică a limbii s-ar reduce doar la tendința ei de concretizare, la posibilitatea ei de a crea imagini plastice în afară de care poezia nici nu ar fi cu putință.

Într-o astfel de nouă eroare a căzut iarăși criticul «Junimii» în același articol citat. Capacitatea plastică era socotită de el «condiția materială» fără de care poezia nici nu putea ființa. Gh. Panu povestește cu cită strictete aplicau junimiștii canonul, condamnînd orice poezie lipsită de imagini. Concepția junimistă se întemeia pe teoria idealistă a poeziei ca «product al fan-teziei», despărțită categoric de știință, «product al rațiunii», după cum scria Maiorescu și izolată de toate celelalte forme ale suprastructurii și cu atît mai mult de bază. Eliminarea «rațiunii» din poezie ducea și la îndepărtarea totală a termenilor abstracti ca unii care însemnau năvala neîngăduită a științei în poezie.

Numeroase și ilustre exemple din literatura universală și românească au infirmat însă de mult și această falsă teorie junimistă. Reputate poeme eminesciene ca de pildă «Glossa», amar document al tristei experiențe sociale a poetului, «Ce e amorul?» și altele trăiesc cu foarte puține imagini plastice. Sentimentele și ideile care le alcătuiesc conținutul se transmit chiar prin termeni abstracți, așa cum se și întâmplă în general cu expresiile obișnuite ale vieții de toate zilele, prin care noi ne comunicăm emoțiile fără a folosi îndeobște capacitatea plastică a limbii. Combinarea îndemânatică a termenilor abstracți, întretăierea și convergența lor, duce apoi și ea spre individualizarea obiectelor, a emoțiilor și cu atât mai ușor a atitudinilor ideologice. Dar explicația nu se poate opri, firește, aici. Dacă s-ar mărgini la atât, textul poetic s-ar confunda cu cel științific. La factorii de mai sus, se mai adaugă tocmai unul mai specific poeziei și anume sistemul sonor al limbii, utilizat în metrică, ritmul, rimele, pauzele versificației și prin urmare în mișcarea de ansamblu a formei, a avântului sau încetării ei, a energiei sau anemiei, sugerate de succesiunea dinamică a cuvintelor și expresiilor, care au în esență funcțiunea de a sprijini, cu puterile lor proprii, individualizarea conținutului pe care-l comunică.

Una din cele mai expresive imagini ale lui Eminescu *mișcătoarea mărilor singurătate*, sugerând infinita melancolie a solitudinii vaste, e combinată și ea aproape exclusiv din termeni abstracți, singurul substantiv concret — *mărilor* — fiind el însuși diluat prin trecerea lui la un plural indefinit. Contemplativitatea, profunda melancolie, impresia singurătății, stări sufletești izvorâte din suferința poetului pricinuită de condițiile sociale ale vremii lui — sînt individualizate, cu specificul lor, numai printr-o simplă, dar măiestră asociație de termeni abstracți, susținută puternic de valențele lor sonore. Ne referim anume la frecvența vocalelor deschise, la durata și accentul lor, factori ce întăresc vădit sensul obiectiv al cuvintelor sugerînd — și pe cale sonoră — impresia melancoliei, a mișcării și vastității marine.

Din observațiile de mai sus, nu trebuie să deducem firește că procesul individualizării prin limba artistică se poate produce în același fel, în același grad și cu același succes cu orice mijloc deopotrivă, fie el plastic, sonor sau abstract. Caracterul plastic al limbii duce la un grad mai puternic și mai precis de individualizare în limitele expresivității acesteia, mai ales atunci cînd i se asociază și sistemul sonor. Posibilitatea individualizării prin termeni abstracți nu poate fi însă exclusă, după cum am arătat mai sus, dar ea solicită o măiestrie și mai susținută, de o calitate și mai subtilă și mai rară.

Ne-am străduit să deschidem mai sus doar cîteva perspective în desiușul variat și atât de întortochiat al limbii artistice. Ele urmează a fi lărgite și adîncite, dar fără a se pierde din vedere definiția însăși a artei ca fenomen ideologic distinct, definiție care trebuie să constituie mereu punctul de plecare al întregii cercetări.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

OBSERVAȚII ÎN LEGĂTURĂ CU PREDAREA NOȚIUNII DE TIMP

DE

G. SCRIDON și OCT. ȘCHIAU

În predarea verbului, una dintre cele mai grele probleme este aceea a explicării noțiunii de timp. Verbul exprimă, prin diferitele sale forme, timpul în care se săvârșește o acțiune. Elevii trebuie să cunoască încă din primele clase timpurile de bază ale verbului. Pentru cunoașterea inițială a timpurilor se poate folosi un text în care să fie același verb sau verbe diferite la timpurile de bază. În clasele mai mari textele pot fi luate, și e recomandabil acest lucru, din operele scriitorilor noștri clasici. Un asemenea text ar putea fi, de pildă, următorul fragment din basmul lui Ion Creangă:

« Harap-Alb, pentru că ești așa de bun și te-ai ostenit de ne-ai făcut adăpost, vreu să-ți fac și eu un bine în viața mea: na-ți aripa asta, și când îi avea vreodată nevoie de mine, aprinde-o și eu îndată am să-ți viu întru ajutor ».

În textul acesta pe lângă formele gramaticale obișnuite ale timpurilor de bază, avem și forme populare: *îi avea*, *am să-ți viu*, *vreu*¹ echivalente cu formele gramaticale: *vei avea*, *voi veni*, *vreau*.

Verbele *ești* [așa de bun] și *vreu* arată relații prezente: [așa de bun] acum, când vorbesc cu tine [vorbește crăiasa albinelor], acțiunea se petrece în prezent. La fel și verbul *vreu* arată o acțiune prezentă. Formele verbale *te-ai ostenit*, *ai făcut* arată că lucrarea s-a făcut înainte de clipa în care vorbește crăiasa

---

¹ Aceste forme trebuie explicate elevilor. Credem că este nimerită folosirea unui text care conține asemenea forme, deoarece în lectura lor particulară elevii le vor întâlni și dacă le-au fost explicate în clasă vor înțelege mai ușor texte asemănătoare. Dacă nivelul clasei este necorespunzător unor astfel de explicații, este bine ca textele care conțin aceste forme să fie lăsate pentru recapitulare, sau chiar evitate.

albinelor. Harap-Alb s-a ostenit și le-a făcut adăpost înainte de a i se mulțumi. Lucrarea este deci făcută în trecut.

Verbele *îi avea*, *am să-ți viu* ne arată că lucrarea se va săvârși cîndva după momentul în care vorbește crăiasa albinelor cu Harap-Alb, în viitor.

În clasa a VIII-a, predîndu-se timpul prezent e bine să se explice, în aceeași lecție, și prezentul istoric pe baza unor exemple. Un exercițiu potrivit poate fi următorul:

Călăreții *umplu* cîmpul și *roiesc* după un semn
Și în caii lor sălbatici *bat* cu scările de lemn,
Pe copite *iau* în fugă fața negrului pămînt
Lănci *scînteie* lungi în soare, arcuri *se întind* în vînt.

(M. Eminescu, Scrisoarea a III-a)

Verbele subliniate au formă de prezent, iar ca înțeles au valoare de perfect. Poetul folosește prezentul istoric cu scopul de a reda cît mai viu și mai convingător, în cadrul unei narațiuni, fapte care s-au petrecut în trecut. Scriitorul folosind prezentul istoric dă cititorului impresia că acțiunea se petrece în momentul în care citește, în consecință îl face să trăiască mai intens cele povestite.

De asemenea să se arate că formele verbale prezente pot exprima și acțiuni viitoare: «N-auzi, cucoană, că *scapi* trenul» (Caragiale). Cel care se adresează cucoanei în prezent îi spune că va scăpa trenul în viitor, folosind forma de prezent: *scapi*.

În legătură cu predarea timpurilor trecutului recomandăm să se împartă în două grupe: imperfectul (arată o acțiune neterminată, deci imperfectă) și formele perfecte (exprimă acțiuni petrecute și încheiate în trecut). Pentru explicarea imperfectului e recomandabil să se facă legătura cu timpul trecut din alte limbi, pe care le studiază elevii. Pentru elevii clasei a VIII-a se poate face legătura cu limba rusă. Această limbă nu are decît o singură formă pentru a arăta acțiuni care se petrec în trecut. Totuși limba rusă poate reda ambele nuanțe ale timpului trecut din limba romînă (imperfect și perfect) prin aspectul imperfectiv și perfectiv al verbului. Nuanța de imperfect sau perfect reiese din alipirea aceluiași elemente morfologice la infinitive diferite: Мальчик бросал камни в воду = *băiatul arunca pietre în apă*; мальчик бросил камень на крышу = *băiatul a aruncat o piatră pe acoperiș*. În primul exemplu s-a adăugat sufixul trecutului la tema infinitivului imperfectiv броса- (de la бросать), iar în al doilea același sufix la tema infinitivului perfectiv броси- (de la бросить). Deci trecutului imperfectiv al verbelor din limba rusă îi poate corespunde în limba romînă imperfectul. Considerăm nimerit ca la lecțiile de gramatică să se confrunte procedeele gramaticale din diferite limbi, pe care le învață elevii.

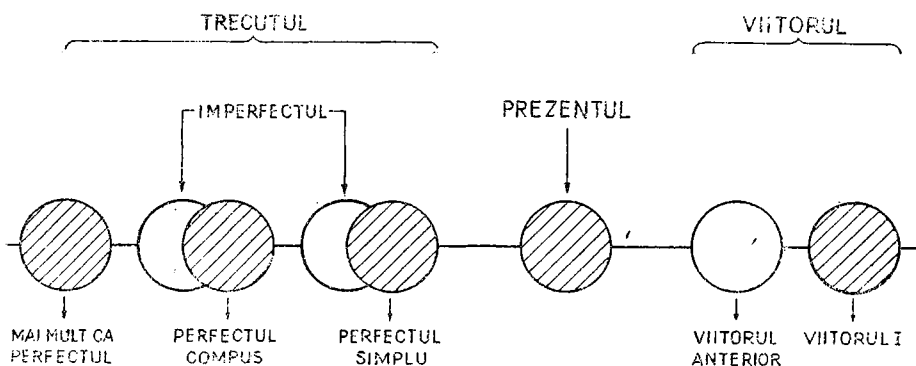
Formele perfecte (perfectul simplu, perfectul compus, mai mult ca perfectul) e bine să fie puse în corelație cu imperfectul și să se arate că o acțiune

exprimată de imperfect poate fi anterioară uneia exprimată de perfectul simplu sau de perfectul compus și nu poate fi pusă în legătură cu mai mult ca perfectul.

Viitorul anterior, folosit de altfel destul de rar, este adeseori confundat de elevi cu viitorul I pasiv. E necesar deci ca la explicarea lui să se lucreze cu multă atenție.

În cele ce urmează vom da câteva indicații practice, sugestii, care pot fi folosite cu succes în procesul predării, ajutînd la întuirea noțiunii de timp, la stabilirea raporturilor dintre diferitele timpuri, la înțelegerea și fixarea cunoștințelor.

În clasa a VIII-a una din cele mai dificile probleme este aceea a explicării formelor trecutului, mai ales a timpurilor de relație, cît și aceea a viitorului anterior. Elevii își însușesc repede perfectul compus (cea mai întrebuițată formă a trecutului) și imperfectul. Ei pot destul de greu să fixeze în timp ordinea în care se petrec acțiunile exprimate de diferitele forme ale timpului trecut. Pentru clarificarea acestei probleme se poate întocmi, în clasă, în colaborare cu elevii, următorul grafic foarte simplu. Pe o axă orizontală se fixează locul fiecărui timp în raport cu momentul în care se săvîrșește acțiunea:

Explicînd acest grafic nu vom stărui asupra timpului prezent, care nu ridică probleme decît în măsura în care este prezent istoric sau redă acțiuni viitoare. Pe axa timpurilor trecutului notăm, pornind de la prezent spre trecut, cu A perfectul simplu, care arată o lucrare terminată de curînd, cu B perfectul compus, care arată o lucrare terminată în trecut însă anterioară perfectului simplu și cu C mai mult ca perfectul, care exprimă o acțiune anterioară alteia din trecut. Aceste trei timpuri de altfel exprimă lucrări săvîrșite, terminate în trecut. Imperfectul, notat cu literele a și b, arată lucrări care se săvîrșesc în trecut (nu însă înaintea unei acțiuni exprimate de mai mult ca

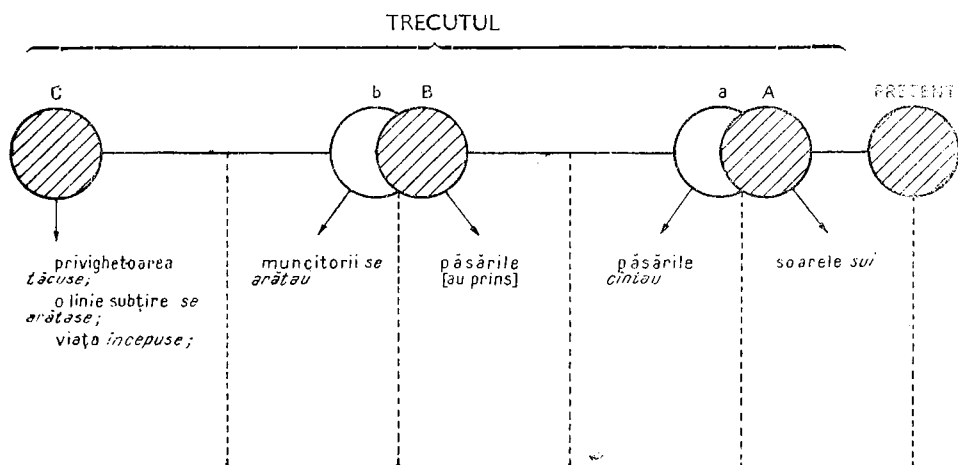

perfect), acțiuni care sînt neterminate, imperfecte și continuă în raport cu alte acțiuni terminate în trecut și exprimate de perfectul simplu sau de perfectul compus.

Să încercăm acum să prezentăm practic, potrivit acestei scheme, timpurile trecutului, avînd la bază următorul text din opera lui Sadoveanu:

«Privighetoarea, cîntăreața noștilor ș-a iubirii, *tăcuse*. O linie subțire de sînge *se arătase* la răsărit... Fără să-mi dau seama, viața *începuse* în preajma mea. Muncitorii în straie albe *se arătau* la marginea satului. Paserile din zăvoiiul Moldovei *prinseră* [*au prins*]¹ deodată a cînta subțirel, cu întortocheri repezi. *Cîntau* aceeași și aceeași bucățică de cîntec, cu grabă, și cu bucurie mare. Într-o revărsare de lumină nesfirșită soarele *sui* în cerul albastru» (M. Sadoveanu, Ciocîrlia).

Verbele *tăcuse*, *se arătase*, *începuse* arată acțiuni anterioare altor lucrări din trecut, sînt la mai mult ca perfect. Ele pot fi înscrise în punctul C al graficului. Verbul *se arătau* arată o acțiune trecută, care se petrece înaintea altei lucrări trecute exprimate de verbul *au prins*, care arată o acțiune trecută, terminată. La punctul a notăm verbul *cîntau*, iar la punctul A verbul *sui*, care arată o acțiune terminată de curînd, la b *se arătau*, iar la B *au prins*.

În acest fel elevii vor putea să înțeleagă mai ușor diferitele nuanțe ale formelor timpului trecut.

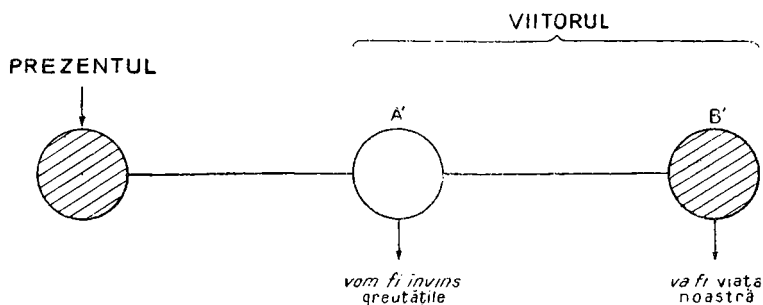
Pentru timpul viitor putem folosi următorul exemplu²:

¹ Forma de perfect compus e introdusă de noi. Ne-am permis aceasta pentru ușurarea ilustrării problemei noastre.

² În cazul viitorului, profesorul poate să alcătuiască singur exemplul, avînd în vedere că majoritatea textelor literare cuprind forme populare ale viitorului anterior.

«Nu ne este greu să ne închipuim cum *va fi* viața noastră peste câteva zec de ani, atunci când *vom fi învins* toate greutățile cu care ne luptăm astăzi».

Pe axa noastră trecem la punctul A' verbul *vom fi învins*, care arată o acțiune anterioară celei exprimate de verbul *va fi*, notat la punctul B'.

În timpul lecțiilor de gramatică profesorul trebuie să aleagă cu deosebită grijă materialul pe care-l folosește fie la intuire, fie la aplicații practice; textele alese pentru aplicații trebuie să fie bogate în conținut, corecte din punct de vedere gramatical și de o înaltă expresivitate artistică.

Iată câteva exemple bune, alese de noi, pentru fiecare timp:

1) pentru prezent:

Trei pași la stînga linișor
 Și alți trei pași la dreapta lor;
Se prind de mâini și *se desprind*
S-adună cerc și iar *se-ntind*
 Și *bat* pămîntul tropotind
 În tact ușor.

(G. Coșbuc — Nunta Zamfirii)

Verbele *se prind*, *se desprind*, *se-adună*, *se-ntind*, *bat* ne arată că se dansează în clipa de față, în prezent. Întrucît lucrarea despre care e vorba în textul nostru, dansul, durează mai mult timp, ea este mereu la prezent, atîta timp cît nu încetează. Dacă însă încetează peste un minut, atunci nu mai putem spune *se adună*, *se-ntind*, etc., ci *s-au adunat*, *s-au întins* etc. În momentul în care nu se mai dansează, nu se mai pot folosi decît forme de trecut, pentru că este vorba despre o acțiune care s-a terminat în clipa în care vorbim. Îndată ce o lucrare încetează, ea nu mai e în prezent. Profesorul va lega această precizare de faptul că verbele la timpul prezent nu au decît o singură formă: *se prind*, *bat* etc.

2) pentru imperfect:

« Parcă *voiau* să-și zmulgă rădăcinile din pământ, așa *se frământau* plopii cenușii de la marginea poienii; iar fagii bătrâni *se cutremurau* minioși, *se aplecau* prelung și iar *se îndreptau*, pe cînd printre ei, ca pe niște cărări ghețoase, din inima codrului, *zvîcnea* cu vârtejuri, cu frunze spulberate, cu găteje, mînia furtunii » (M. Sadoveanu, Codrul).

Verbele subliniate, exprimînd diferite aspecte ale acțiunii generale (furtuna) arată că aceasta nu s-a terminat, ci este în plină desfășurare. Plopii *se frământau*, brazii *se cutremurau*, mînia furtunii *zvîcnea*, dar nu s-a terminat, nu putem spune: *s-au frământat*, *s-au cutremurat*, *a zvîcnit*, fiindcă acțiunea nu este desăvîrșită, e neterminată.

3) pentru perfectul simplu:

« Și abia *plecă* bătrînul. Ce mai freamăt ce mai zbugium!
Codrul *clocoti* de zgomot și de arme și de bucium,
Iar la poala lui cea verde, mii de capete pletoase,
Mii de coifuri lucitoare *ies* din umbra-ntunecoasă;
(M. Eminescu, Scrisoarea a III-a)

Verbele *plecă* și *clocoti* exprimă o lucrare care s-a petrecut și s-a terminat în trecutul apropiat. Faptul că s-a terminat de curînd reiese din acțiunea imediat următoare, arătată de verbul *ies*, care este la timpul prezent (un prezent istoric însă). În exemplul nostru faptul că acțiunea s-a terminat de curînd este întărit și de adverbul *abia*.

4) pentru perfectul compus:

« În cele mai de pe urmă *veni* fiul cel mai mare al împăratului și-i *zise*:
— Tată, *am crescut* în palaturile tale, *m-am plimbat* în astă grădină de atîtea ori și *am văzut* roade foarte frumoase în pomul din fundul grădinii, dar *n-am putut* gusta niciodată din ele; acum *a dat în copt*, dă-mi voie ca nopțile astea să păzesc însumi și mă prinz că voi pune mîna pe cel tîlhar care ne jefuiește » (P. Ispirescu, Prîslea cel voinic și merele de aur).

Verbele la perfectul compus din textul nostru ilustrează foarte clar faptul că acțiunile: *am crescut*, *m-am plimbat*, *am văzut* etc. se petrec înaintea altor acțiuni din trecut, exprimate de verbele: *veni* și *zise*; fiul împăratului *a crescut*, *s-a plimbat*, *a văzut* înainte de *a veni* și *a zice*. Locuțiunea verbală *a dat în copt* arată un proces petrecut în trecut, însă mai apropiat de timpul în care se vorbește, totuși anterior perfectului simplu.

5) pentru mai mult ca perfectul:

« Parcă *se-ntîmplase* în adevăr ceva în depărtare. Parcă *se coborîse* încet o pleoapă, a somn, peste rămășițele de lumină. Și deodată *băgai* de seamă în ce singurătate *mă aflu*; sub poale de codru, deasupra văilor și negurilor încremenite în tăcere » (M. Sadoveanu, Într-o poiană).

Formele de mai mult ca perfect: *se-ntîmplase*, *se coborîse* ne arată o acțiune care s-a petrecut în trecut, înaintea acțiunii exprimate de verbul: *băgai* [tot la

un timp trecut, perfectul simplu]; ambele forme de trecut pot fi raportate de altfel la starea prezentă arătată de verbul *mă aflu*. *Mă aflu* acum, băgai de seamă în trecutul apropiat că se-ntîmplase ceva. Ordinea desfășurării de la trecut la prezent este următoarea: *se-ntîmplase*, *băgai*, *mă aflu* [mai mult că perfect, perfect simplu, prezent].

6) pentru viitorul I și II:

«Nu ne este greu să ne închipuim cum *va fi* viața noastră peste cîteva zeci de ani, atunci cînd *vom fi învins* greutățile cu care ne luptăm astăzi».

În textul citat avem două acțiuni viitoare, exprimate prin verbele *va fi* și *vom fi învins*. Forma verbală *va fi* arată o acțiune viitoare, fără a preciza distanța în timp, față de momentul actual. *Vom fi învins* arată o acțiune viitoare care se petrece înaintea acțiunii exprimate de primul verb.

Pentru activitatea de acasă a elevilor, profesorul poate da diferite teme și exerciții. Acestea urmăresc însușirea conștientă și temeinică a celor predate. Indicăm cîteva teme pentru clasa a V-a elementară:

a) Este foarte util exercițiul în care elevii extrag verbe din texte literare și le introduc în tabele după modelul celui de mai jos:

verbul	la ce întrebare răspunde	timpul	persoana	numărul
lucrează	ce face?	prezent	III	singular

b) Elevii pot întocmi și tabele din care să se poată observa imediat cele trei timpuri pe care le are verbul, scoțînd verbele după unul din modelele de mai jos:

trecut	prezent	viitor
te-ai ostenit	ești	vei scrie
ai făcut	mergi	va veni

T I M P U L

NUMĂRUL		prezentul	trecutul			viitorul		
			imperfect	perfect simplu	perfect compus	mai mult ca perfect	viitor I	viitor anterior
SINGULAR	I	lucrez	lucram	lucrai	am lucrat	lucrasem	voi lucra	voi fi lucrat
	II							
	III	merge	mergea	merse	a mers	mersese	va merge	va fi mers
PLURAL	I							
	II	vedeți	vedeați	văzurăți	ați văzut	văzuserăți	veți vedea	veți fi văzut
	III							

Tabelul al doilea se va întocmi pornindu-se de la unele verbe din textul analizat, care se găsesc, de exemplu, la prezent, perfect simplu, viitorul I etc. Elevul va completa tabelul respectiv cu formele verbale ale celorlalte timpuri la persoana la care se află verbul în text.

c) Formarea de propoziții și povestiri în care să se întrebuițeze verbele la diferite timpuri. Propoziția sau scurta povestire în care verbele sînt la un anumit timp poate fi transformată prin transpunerea verbelor de la timpul prezent, spre exemplu, la perfectul compus sau viitor, sau, de la un timp al trecutului la prezent sau viitor etc.

d) Pentru clasa a VIII-a un exercițiu bun este acela al întocmirii axei timpurilor la care se găsesc verbele dintr-un text dat, așa cum am procedat noi ceva mai sus.

Bineînțeles, profesorul poate da și alte felurite teme pentru acasă, avînd în vedere nivelul de cunoștințe al elevilor din clasa respectivă și scopul urmărit prin exercițiul care se dă.

Acestea sînt cîteva din observațiile pe care le facem pe marginea predării noțiunii de timp. Ele nu se adresează elevilor, ci profesorilor. Munca și experiența lor vor putea să completeze aceste modeste observații și să contribuie la îmbunătățirea predării limbii romîne în școlile patriei noastre.

DISCUȚII

CU PRIVIRE LA CLASIFICAREA CUVINTELOR ÎN PĂRȚI DE VORBIRE

DE

AL. IONAȘCU

Clasificarea cuvintelor în părți de vorbire și mai ales determinarea esenței acestora din urmă e mai grea decît poate părea la prima vedere. De aceea definițiile părților de vorbire nu sînt aceleași la toți autorii și, în diferite lucrări, apartenența lexico-gramaticală a unor cuvinte e văzută în chip diferit ¹.

În numărul 1/1954, al revistei « Limba Romînă » a apărut la rubrica de « Consultații » o problemă care, pentru prezentul articol, poate constitui un punct de plecare. Cităm o parte din textul consultației:

« *Întrebare:* Care este definiția justă a pronumelui posesiv ?

Ține și locul numelui posesorului sau numai al obiectului posedat ?

Răspuns: Pronumele posesiv înlocuiește atît numele obiectului posedat cît și numele posesorului, avînd și forme deosebite după genul obiectului posedat și după numărul posesorilor la cele trei persoane gramaticale, la singular și plural ».

M. G., care dă acest răspuns la « Consultații », își argumentează afirmația în felul următor: « În propoziția *Creionul este al meu*, de pildă, pronumele

---

¹ După ce a fost scris articolul de față a apărut (în « Voprosi iazıkoznaniia » 1955, nr. 1 p. 162 și urm.) o dare de seamă privind discuția asupra părților de vorbire în diverse limbi, discuție care a avut loc în ședința lărgită deschisă a Consiliului științific al Institutului de lingvistică al Academiei de științe a U.R.S.S. În cadrul discuției au ieșit la iveală două păreri asupra naturii părților vorbirii: 1. — părțile vorbirii sînt categorii lexico-gramaticale (expus în referatele lui N. S. Pospelov și A. D. Șapiro, susținut de majoritatea participanților la discuție); 2. — părțile vorbirii sînt categorii pur gramaticale (susținut de T. S. Șaradzenidze, E. M. Galkina-Fedoruk și A. G. Spirkin). În concluziile la discuții S. G. Barhudarov a susținut referatul lui N. S. Pospelov și a arătat că neînțelegerea provine din cauza sensului diferit pe care îl poate avea termenul *lexico-gramatical*.

posesiv înlocuiește și numele creionului (care nu lipsește! *Al. I.*) și numele persoanei care vorbește și e posesoarea creionului. Pronumele posesiv are astfel un dublu rol de pronume ».

În primul rînd, trebuie să spunem că nu e potrivit cuvîntul *înlocuiește*. Dacă admitem că *(al) meu* înlocuiește numele posesorului înseamnă că M.G. ar putea spune în cazul dat *Creionul este al lui M. G.* ceea ce, desigur, nu va spune ¹.

Fie propozițiile: *Creionul meu este albastru* și *Creionul albastru este al meu*. Dacă auzim din camera vecină o voce necunoscută rostind una din aceste propoziții, luăm cunoștință de culoarea creionului, însă nu știm cine e posesorul lui. Cuvîntul *(al) meu* ca și cuvîntul *albastru* desemnează o caracteristică a unui obiect (în cazul dat, a creionului). Deosebirea dintre ele constă în felul de a o desemna: *albastru* o denumește, *(al) meu* o indică cu ajutorul contextului (aflăm culoarea creionului fără să știm cine, unde și cînd a rostit propoziția, însă pentru a lua cunoștință de posesor trebuie neapărat să cunoaștem « contextul »). De aceea spunem că *(al) meu* nu e adjectiv, ci *pronume adjectival*, la fel cum *eu* nu e substantiv ci *pronume substantival*.

Revenind la răspunsul tov. M. G. trebuie să mai facem o observație: nu e adevărat că posesivul (neatributiv) «înlocuiește» și numele obiectului posedat. Se pare că un argument al tov. M. G. este forma pe care o capătă posesivul după genul și numărul obiectului posedat. Dar:

1) și posesivul atributiv și adjectivul (atributiv sau neatributiv) se acordă în număr și gen cu substantivul și cu toate acestea nimeni — nici chiar M. G. în definiția citată — nu spune că astfel s-ar «înlocui» numele respectiv;

2) avînd forme de gen și număr după substantivul de care depinde, adjectivul sau pronumele adjectival nu-l înlocuiește și nici măcar nu-l indică pe acesta. Ceea ce se indică prin desinențe e numai genul și numărul numelui respectiv. Așa cum în

Creionul roșu este al tovarășului

Creionul tovarășului este roșu

adjectivul rămîne adjectiv și genitivul substantivului genitiv al substantivului indiferent de funcția sintactică, la fel în

Creionul meu este albastru

Creionul albastru este al meu

posesivul *(al) meu* reprezintă aceeași categorie morfologică care poate, ca mai toate categoriile morfologice, să aibă diferite funcții sintactice.

În legătură cu aceasta e bine să atragem atenția asupra întrebuintării termenului «valoare» cu o... valoare foarte elastică. Se vorbește de pildă de «valoare adjectivală» și se înțelege «funcțiune atributivă» deși¹⁾ nu totdeauna

---

¹ Numai la persoana a III-a a pronumelor posesive (ca și la persoana a III-a a pronumelor personale) se poate vorbi de «înlocuirea» numelui prin pronume.

adjectivul are funcțiune de atribut și 2) nu totdeauna funcțiunea de atribut e îndeplinită de un adjectiv. Asemenea formulări ar trebui evitate: adjectivul e o categorie morfologică iar atributul o categorie sintactică.

S-ar putea aduce obiecția că exemplul dat de M. G. nu e bun pentru a dovedi deosebirea morfologică care există între «adjectivul posesiv» și pronumele posesiv. Într-adevăr, posesivul din textul:

— *Unde-s copiii?*

— *Al meu e la școală, iar al vecinei nu s-a întors de la mare,*

se deosebește de cele discutate. Spunem *al meu*, *al vecinei* și înțelegem *copilul meu*, *copilul vecinei*. Avem deci a face cu construcții eliptice de subiect. Însă nici aici numele «obiectului posedat» nu e înlocuit de atributele *al meu*, *al vecinei*, ci de context. Dacă — fără să știm de întrebarea pusă — auzim o femeie dînd răspunsul de mai sus, putem crede că e vorba nu de copiii celor două vecine, ci mai degrabă de respectivii soți¹.

Am văzut că sînt cazuri cînd numele obiectului posedat deși nu e înlocuit, se subînțelege. Însă în cazul predicatului nominal el nu e nici măcar subînțeles². Pronumele posesiv este totdeauna adjectival³. «După cum însă adjectivul se poate întrebuița cu elipsa substantivului, tot așa și pronumele posesiv»⁴.

O definiție asemănătoare cu cea semnalată la M. G. găsim în «Gramatica limbii romîne» (vol. I, Buc., 1954): «Pronumele posesiv este pronumele care ține locul numelui unui obiect posedat, înlocuind totodată și numele posesorului» (§ 176, p. 203). La fel susține «Gramatica limbii romîne» de Al. Rosetti și J. Byck (ed. II, Buc., 1945, pp. 54—55): «Pronumele posesiv întrunește un îndoit rol de pronume, pentru că ține locul numelui posesorului și al obiectului posedat». La fel despre demonstrativ: «Adjectivele demonstrative... sînt pronume demonstrative cînd, în loc să determine numai, țin și locul numerelor determinate». Se dă apoi exemplul *acel copac e mai mare decît acesta unde*

¹ De ce anume de soți și nu de cumnați sau de alte «obiecte» masculine, vom vedea mai departe.

² Admițînd că *al meu* din *Creionul este al meu* nu înlocuiește pe *creionul*, admitem implicit că *al vecinei* din *Copilul este al vecinei* nu înlocuiește pe *copilul* și considerăm deci că regula potrivit căreia substantivul în funcție de nume predicativ poate sta numai în nominativ trebuie corectată.

³ Cu excepția acelor cazuri cînd posesivul nu se întrebuițează în sensul obișnuit: *Trăiască ai noștri d-le Iancule!*, *Pleac-ai noștri*, *vin ai noștri* (dicton care caracterizează pe «romîni imparțiali» de pe vremea partidelor «istorice»), *Ai mei pierduți sint*, *pașă*, *toți*. Aici, fără să avem nevoie de context, noi știm că e vorba de *partizanii politici* sau de *rude* la fel cum în exemplul discutat mai înainte înțelegeam pe *soții* celor două vecine. Posesivul obișnuit capătă un sens restrîns, devine substantival. Nu mai avem a face cu o caracterizare (după posesorul gramatical) a obiectelor, ci cu anumite obiecte caracterizate după posesorul gramatical. Fenomenul e asemănător cu trecerea adjectivului în clasa substantivelor datorită frecvenței întrebuițării pe lîngă un anumit substantiv (cf. *organizatoric* pentru *responsabilul organizatoric*; fr. *premier* pentru *premier ministre* — împrumutat de romîna și rusă cu această valoare).

⁴ Al. Philippide, Gramatică elementară a limbii romîne, Iași, 1897.

primul demonstrativ e «adjectiv» iar al doilea e «și pronume». Trebuie pornit de la o influență a gramaticii franceze unde «adjectivele posesive» și «pronumele posesive» reprezintă categorii morfologice distincte (determinative: *mon, ton* etc., și pronume: *le mien, le tien* etc.). În română lipsa articolului posesiv e determinată numai de vecinătatea articolului hotărît al substantivului cu care se acordă posesivul: *un frate al meu, fratele cel mai mare al meu, fratele acesta al meu*, însă *fratele meu*.

Definirea acelor părți de vorbire care-s mai mult decît unelte gramaticale numai prin funcțiunile sintactice duce la subiectivism în interpretarea fenomenelor morfologice. Unii lingviști merg foarte departe în ceea ce privește dizolvarea morfologiei în sintaxă și reducerea primei la lista paradigmelor. Astfel, J. Vendryes trece pronumele personal «emfatic» franțuzesc în categoria substantivului: «il joue exactement le rôle d'un substantif et doit être rangé dans la catégorie des noms». El dă următoarele exemple:

Viens-tu, toi? — Viens-tu, Pierre?

Moi, je suis grand — Pierre, il est petit

în care pronumele *toi, moi* și substantivul *Pierre* «au aceeași valoare» (sintactică! *Al. I.*). Delimitînd în mod just *cuvintele-unelte gramaticale* după criteriile sintactice și lichidînd pronumele ca parte de vorbire bazat pe aceleași criterii (ceea ce nu mai e justificat), Vendryes încearcă să delimiteze la fel și adjectivul de substantiv. El recurge la această datorită unei înțelegeri formaliste, înguste a particularităților morfologice ale cuvintelor: *bonus, agathos* și *equus, hyppos* îi apar lui J. Vendryes identice din punct de vedere structural. Ca atare, ar putea fi deosebite numai prin întrebuintare («emploi»). Iar analiza funcțiunilor sintactice ale celor două categorii lingvistice (*je suis fort — je suis roi*) îl duce pe cunoscutul lingvist la scepticism gramatical¹. Acest lucru surprinde: Vendryes neglijează rar bunul simț, iar printre diferitele cuvinte «omul recunoaște un cuvînt ca adjectiv, altul ca verb nu cu ajutorul definiției părților de vorbire, ci folosind, în esență, același procedeu prin care deosebește într-un animal oarecare vaca de pisică»².

Concluzia sceptică la care ajung de obicei lingviștii burghezi în legătură cu criteriile de clasificare a cuvintelor și definirea părților de vorbire rezultă din următorul pasaj:

«Se numesc *părți de vorbire* categoriile între care gramatica tradițională repartizează cuvintele vorbirii (gr. *mere logou* = lat. *partes orationis*) fie după semnificația lor fundamentală (substantiv, potrivit pentru a desemna un concept; adjectiv, potrivit pentru a desemna o calitate etc.), fie după rolul lor în

¹ J. Vendryes, *Le langage*. Paris, 1921, p. 136 și urm.

² O. Jespersen, *The Philosophie of Grammar*, p. 62; citat reproduș de noi după В. В. Виноградов, *Русский язык. Грамматическое учение о слове*, Москва Учпедгиз 1947, p. 41.

construirea frazei (conjuncție, care unește doi termeni; adverb, care determină verbul etc.), fie după formarea și modul de flexiune specific etc. Cum nici unul din aceste principii de clasificare nu are valoare absolută... uneori, în limbile flexionare, lingviștii se mulțumesc să stabilească trei mari diviziuni bazate pe considerente de flexiune: numele (cuvintele cu flexiune casuală), verbul (cuvinte cu flexiune personală) și cuvintele invariabile»¹.

Criteriul semasiologic a stat la baza definirii părților de vorbire pînă la apariția lingvisticii științifice. Mai tîrziu, valoarea absolută a lui a început să fie pusă la îndoială: adjectivul desemnează însușiri, verbul acțiuni; însă *bunătate, putere, lungime* etc., *fugă, umbrel, pază, tăcere* etc. sînt substantive. Lingviștii au început să caute alt criteriu general de clasificare. Astfel apare formalismul și sintacticismul (care se presupun reciproc: dacă adverbul este, ca și prepoziția, invariabil, deosebirea trebuie să fie numai sintactică).

În lingvistica rusă, întemeietorul «formalismului» e socotit F. F. Fortunatov. Mult mai departe însă, în această privință, au mers elevii lui². Astfel, V. K. Porjezinski găsește în limbile indo-europene următoarele mari clase gramaticale de cuvinte:

1. Cuvinte care se declină (substantive, pronume personale, majoritatea numeralelor);

2. Cuvinte care se declină și se acordă în gen (adjective, participii, multe pronume, unele dintre numerale);

3. Cuvinte care se conjugă.

Lor li se opune o a patra clasă, de asemenea numeroasă:

4. Cuvinte invariabile, caracterizate prin lipsa formelor flexionare (chiar dacă au afixe, acestea nu sînt gramaticale): infinitivul, gerunziul și multe adverbe.

Cuvintele parțiale (auxiliare) sînt clasificate aparte după considerente semasiologice. După cum arată V. V. Vinogradov, în schema lui V. K. Porjezinski nu-și găsesc loc adjectivele de formă scurtă și formele de trecut ale verbelor rusești (care se schimbă după gen dar nu se declină). Alt elev al lui Fortunatov, D. N. Ușakov, trece în categoria cuvintelor invariabile «adverbele cu gerunziile, particulele, infinitivul verbului, prepoziția, conjuncția, interjecția, substantivele invariabile și «verbul neconjugabil» (adică cuvîntul *нет*)³. Spre deosebire de ei, alt elev al lui Fortunatov, A. A. Șahmatov ajunge la concluzia că, pentru a deosebi părțile vorbirii, în afara temeiurilor morfolo-

¹ J. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique*. Paris, 1933, s. v. «discours».

² Vezi introducerea lui V. V. Vinogradov la cartea: «Из трудов А. А. Шахматова по современному русскому языку (Учение о частях речи)», Москва, Учпедгиз, 1952, p. 9 și urm.

³ Д. Н. Ушаков, А. М. Смирнова и Н. Н. Щепетова, *Учебная книга по русскому языку. Указания для учителя*, 1929, p. 18 (citatul reproduș de noi după V. V. Vinogradov, op. cit.).

gice și sintactice « există și temeuri mai adânci pentru o astfel de deosebire — temeurile semasiologice »¹. La concluzii asemănătoare (pe altă cale însă) ajunge A. Potebnea. În opoziție cu concepția școlii lui Fortunatov, care pornea de la studierea formelor sonore ale cuvintelor, Potebnea consideră că « nu există formă a cărei prezență și ale cărei funcții să poată fi constatate altfel decât după sens, adică după legătura cu alte cuvinte și forme din vorbire și limbă »². Pentru Potebnea, între părțile vorbirii și părțile propoziției există un paralelism deplin. Punctul lui de vedere în privința căii de studiere a faptelor lingvistice (de la înțelesuri la forme) este, desigur, greșit. Înțelesurile faptelor de limbă nu pot fi constatate decât dacă se studiază realitatea materială a limbii, formele ei sonore. Altfel putem ajunge (ceea ce se întâmplă de altfel cu Potebnea) la afirmația că fiecare nou sens al unei forme e o nouă categorie gramaticală și fiecare sens suplimentar al cuvântului e un nou cuvânt. Subestimarea formelor sonore ale limbii l-a dus pe I. I. Meșcianinov la stabilirea « categoriilor noționale » (categoriile semantice permanente care ar exista în toate limbile și s-ar exprima prin cele mai diferite procedee structurale). Teoria lui I. I. Meșcianinov îndemna nu la studiul structurii gramaticale specifice fiecărei limbi, ci la înghesuirea faptelor de limbă în tiparele acestor « categorii noționale » metafizice. Însă, după cum just arată prof. P. S. Kuznețov³, marriștii atribuiau lui Potebnea greșelile lor considerându-se elevi ai lui. Acesta, spre deosebire de ei, nu confunda conținutul general uman al gândirii cu realitatea nemijlocită a ei — limba — care e diferită de la un popor la altul. El arăta că sensurile abstracte din limbă sînt forme: « ...în speță, deosebirea dintre nume și verb trebuie să fie numai formală, adică trebuie să constea nu în conținut ci în *modul de a-l reprezenta* » (subl. noastră, *Al. I.*)⁴.

Cele mai valoroase păreri ale lingviștilor ruși din perioada premarxistă au stat la baza teoriei academicianului V. V. Vinogradov despre părțile de vorbire în limba rusă, elaborată de el în lucrarea «Русский язык. Грамматическое учение о слове». În linii mari, această teorie a fost adoptată de marea majoritate a lingviștilor sovietici⁵.

¹ A. A. Шахматов, Синтаксис современного русского языка, Москва 1941, p. 427.

² А. Потебня, Из записок по русской грамматике, I—II, II издание, Харьков 1888, p. 29.

³ Vezi « Introducerea » lui la culegerea « Современный русский язык » (ciclu de lecții elaborate de catedra de limbă rusă de la Facultatea de filologie a Univ. « Lomonosov », publicat în 1952 sub redacția lui V. V. Vinogradov).

⁴ А. Потебня, из записок по русской грамматике, I—II, II издание, Харьков, 1888, p. 81.

⁵ Vezi articolul lui N. S. Pospelov « Части речи » în culegerea « Современный русский язык » citată mai sus. Singurul punct vulnerabil al acestei teorii e părerea lui V. V. Vinogradov despre pronume ca o categorie pe cale de dispariție (la care a renunțat el însuși în ultimii ani).

Definițiile părților de vorbire din gramaticile românești mai vechi (de ex. Tiktin, Philippide, Iordan) și chiar din « Gramatica limbii române » apărută anul acesta (care e net superioară în multe privințe tuturor celorlalte) nu sînt satisfăcătoare. Pentru epoca mai veche, situația e explicabilă. Azi însă, cînd lingviștii sovietici au obținut rezultate strălucite în clasificarea lexico-gramaticală a cuvintelor, noi nu ne mai putem mulțumi cu definițiile vechi. Subiectul acestui articol îl constituie și încercarea de a defini părțile de vorbire ale limbii române folosind rezultatele obținute în această direcție de lingvistica sovietică.

După cum diferitele categorii de materiale de construcție din care se face clădirea au anumite particularități în virtutea cărora ele pot juca un rol sau altul în construcția respectivă, tot așa fiecare parte de vorbire are anumite particularități, o anumită valoare în sine, în virtutea căreia poate îndeplini în propoziție și vorbire o funcțiune sau alta. Această valoare este trecută cu vederea de cei care clasifică cuvintele limbii numai după criteriile sintactice¹.

Cuvintele nu sînt substantive, adjective, verbe etc. datorită funcțiunii pe care o îndeplinesc în propoziție, ci dimpotrivă: tocmai datorită faptului că are o anumită valoare lexico-gramaticală cuvîntul poate căpăta un rol sau altul în propoziție.

Din punct de vedere semantic cuvintele se împart în trei mari clase:

Cuvinte care desemnează fapte din realitate (om, umbrelă, lungime, roșu, regional, doi, repede, eu, cineva, a lucra, a reprezenta etc.).

Cuvinte care exprimă nemijlocit fapte din realitate (ah! of! ura! etc.).

Cuvinte care ajută la închegarea vorbirii (fără a avea sensuri lexicale independente, « fără sens » în afara propoziției: articole, verbe auxiliare, prepoziții, conjuncții, copule, cuvinte modale etc.).

Procedează just « Gramatica limbii române » cînd clasifică cuvintele mai întîi din acest punct de vedere. Se impune însă o observație: în virtutea tradiției, autorii lasă în clasa adverbilor o serie de cuvinte care, spre deosebire de adverbe, nu desemnează fapte din realitate: *da*, *desigur*, *firește*, *chipurile*, *nu*² etc. Din punct de vedere semantic ele se apropie mai mult de cuvintele-unelte gramaticale. Aceste cuvinte arată *modalitatea*, « sfera aprecierilor și punctelor de vedere ale subiectului (vorbitor, *Al. I.*) asupra realității și asupra procedeelelor exprimării ei în cuvinte »³, jucînd un rol asemănător cu acela al categoriei modului la verbe. Ele se deosebesc de cuvintele-unelte gramaticale

---

¹ Nu înseamnă că funcțiunea sintactică nu joacă nici un rol în clasificare. Mai mult în cazul cuvintelor-unelte gramaticale (ale căror sensuri lexicale și gramaticale coincid) funcțiunea sintactică devine principalul criteriu de clasificare.

² Avem în vedere nu particula gramaticală *nu* cu care se creează forma negativă a verbelor, ci cuvîntul modal *nu*. În: *Nu, asta nu o pot admite*, primul *nu* este modal, iar al doilea particula gramaticală.

³ В. В. Виноградов, *Русский язык. Грамматическое учение о слове* p. 30.

prin faptul că servesc nu gramatica (morfologia și sintaxa), ci vorbirea în general. Acad. V. V. Vinogradov trece aceste cuvinte într-o rubrică specială și ajunge (în lucrarea amintită) la următoarea clasificare «semantico-structurală» a materialului lexical:

- I. Părțile de vorbire (cuvintele care desemnează realitatea)
- II. Particulele vorbirii (cuvintele-unelte gramaticale)
- III. Cuvintele modale
- IV. Interjecțiile.

În cadrul ultimelor se pot delimita ușor două grupe: interjecții care exprimă sentimente ale vorbitorului și onomatopeice. Cuvintele-morfeme pot fi morfologice (articol, verbe auxiliare, diferite alte particule morfologice) și sintactice (prepoziții, verb copulativ, conjuncții).

Rămân acum de clasificat cuvintele care desemnează realitatea (în clasificarea acad. V. V. Vinogradov numai acestea sînt numite «părți de vorbire»).

Din punct de vedere semantic acestea mai pot fi împărțite în pronume (care nu denumesc, ci numai indică prin referire la condițiile concrete în care are loc actul vorbirii) și cuvinte care denumesc. Dar în cadrul fiecăreia din aceste clase există subdiviziuni care nu mai pot fi definite numai semantic. Cu aceasta ajungem la ultima și cea mai delicată parte a problemei.

În primul rînd trebuie să subliniem faptul că părțile de vorbire (în sensul larg al cuvîntului) nu sînt categorii situate în același plan. De aceea, vorbind despre criteriile de clasificare a cuvintelor în părți de vorbire, vom avea în vedere numai cuvintele care desemnează fapte din realitate (cuvintele care rămîn dacă excludem interjecțiile, cuvintele-unelte gramaticale și cuvintele modale).

Părțile vorbirii sînt clase lexico-gramaticale de cuvinte. Cuvintele care alcătuiesc o parte de vorbire sînt unite prin următoarele caracteristici:

1. Exprimă același sens general lexico-gramatical, prezentîndu-l în anumite categorii gramaticale.
2. Au aceleași trăsături formale (adică aceleași particularități de flexiune și derivare).
3. Au aceeași funcțiune sintactică (sau aceleași funcțiuni sintactice).

Definind părțile vorbirii, lingviștii sovietici nu omit niciodată criteriul pe care ei îl numesc «sens general semantico-gramatical»¹, «sens lexico-gramatical»², «sens abstract»³, «sens de bază»⁴ etc., care e specific unei

---

¹ В. А. Аврорин, Р. А. Будагов, Ю. Д. Дешериев, Б. А. Серебрянников, Е. И. Убьятова, Н. Ю. Шведова «Вопросы Составления описательных грамматик» în «Вопросы Языкознания» 4, 1953, p. 13.

² Н. С. Поспелов, Части речи în culegerea «Современный русский язык» p. 36.

³ В. А. Аврорин, Р. А. Будагов... op. cit.

⁴ Академия Наук СССР, Грамматика русского языка, часть I, Фонетика и морфология, Москва, 1952, p. 20.

anumite clase lexico-gramaticale și nu se confundă cu sensul gramatical (specific categoriei gramaticale propriu-zise).

Vom încerca să explicăm termenii *sens lexico-gramatical*, *clasă* sau *categorie lexico-gramaticală*, *sens gramatical* și *categorie gramaticală (propriu-zisă)*.

La noi se cunoaște deosebirea existentă între abstracția lexicală și cea gramaticală, dar nu se vede și legătura dintre ele, nu se știe că: « Gramatica are de-a face cu două feluri de abstracții: pe de o parte avem abstracția de la relațiile concrete dintre obiectele și fenomenele lumii obiective. Așa e abstracția care stă la baza unor categorii gramaticale cum ar fi categoria cazului, persoanei, timpului și aspectului verbal etc. Pe de altă parte gramatica are de-a face cu abstracția bazată pe generalizarea sensurilor lexicale ale cuvintelor caracterizate prin categorii și forme specifice. Tocmai acest fel de abstracție apropie într-o oarecare măsură gramatica de lexic »¹.

Primul fel de abstracție e specific categoriilor gramaticale propriu-zise și cuprinde sensurile gramaticale propriu-zise. Al doilea fel de abstracție e specific categoriilor (sau claselor) lexico-gramaticale și cuprinde sensurile lexico-gramaticale.

Pentru a fi mai clară deosebirea, vom da un exemplu. Genul la adjectiv este o categorie gramaticală propriu-zisă (pentru că nu avem o clasă de adjective masculine care s-ar opune altora feminine ori neutre; fiecare adjectiv poate avea și formă de masculin și formă de feminin). Sensul gramatical propriu-zis nu e legat de sensul lexical al cuvântului respectiv. Caracteristica denumită de adjectivul *scump*, de pildă, n-are nici o legătură cu sensul de feminin al formei *scumpă* sau cu sensul de masculin al formei *scump*. Dimpotrivă, sensurile lexico-gramaticale apar tocmai pe baza sensurilor lexicale ale cuvintelor generalizând ceea ce le este comun. Sensurile lexico-gramaticale sînt direct legate de sensurile lexicale, concrete și, prin acestea, de realitatea oglindită. Acest lucru se poate observa dacă se cercetează natura genului la substantive²: multe substantive masculine denumesc ființe de sex bărbătesc sau obiecte și ființe pe care vorbitorii și le reprezentau ca atare în perioada cînd a apărut și s-a dezvoltat categoria genului. Că există o anumită reprezentare « masculină » sau « feminină » care se leagă în conștiința vorbitorilor chiar și de obiectele neînsuflețite (și deci fără sex) desemnate de substantive masculine ori feminine, ne vorbește folclorul. În nunta din « Călin » avem *nun* pe *mîndrul soare* și *nună* pe *mîndra lună*³. Versiunea rusească a « Luceafărului »⁴ lasă netradus acest cuvînt (*мучафер*) pentru că rusecul *вечерняя*

¹ В. А. Аврорин, Р. А. Будагов... op. cit. p. 8.

² Genul la substantive și pronume substantivale este o categorie lexico-gramaticală spre deosebire de genul cuvintelor care « se acordă în gen »).

³ Cf. versurile din Miorița: *Soarele și luna Mi-au ținut cununa*.

⁴ Михаил Эминеску, Стихи, перевод с румынского, Государственное издательство художественной литературы, Москва, 1950.

звезда e feminin. Tot lexico-gramaticale sînt categoriile: *substantive comune* și *proprii*, *însuflețite* și *neînsuflețite* (în rusă), *raționale* și *neraționale* (în unele limbi caucaziene), *verbe tranzitive* și *in tranzitive*, *adjective calitative* și *de relație* etc.

Spre deosebire de categoriile lexico-gramaticale obișnuite, părțile vorbirii sînt categorii lexico-gramaticale *fundamentale* ale limbii: părților de vorbire le sînt subordonate toate celelalte categorii lexico-gramaticale.

Sensul general care unește toate cuvintele cuprinse într-o anumită parte de vorbire (sensul fundamental lexico-gramatical) este «modul de reflectare a realității»¹. Același fenomen din realitate poate fi desemnat în chip diferit (de către cuvinte făcînd parte din diferite părți de vorbire). Dacă am căzut de acord asupra acestui lucru, problema definirii sensului general lexico-gramatical al diverselor părți de vorbire este pe jumătate rezolvată.

Vom începe cu substantivul. Definiția substantivului din recenta gramatică a limbii romîne («substantivul este partea de vorbire cu care denumim ființe, lucruri, acțiuni, stări, însușiri, relații cuprinse în gramatică sub numele de obiecte»²), deși nu e greșită (ea încearcă să reproducă definițiile sovietice: «cuprinse în gramatică sub numele de obiecte»), poate da naștere la confuzii. S-ar putea înțelege că e vorba de anumite ființe, lucruri, acțiuni, stări etc. care spre deosebire de altele ar fi cunoscute sub numele de «obiecte». În realitate e vorba de orice ființe, lucruri, acțiuni, însușiri etc. *care sînt numite în calitate de obiecte ale gândirii*. Cuvintele *fuge* și *fugă*, de pildă, denumesc același fenomen. Deosebirea dintre aceste două cuvinte constă numai în felul de a denumi fenomenul respectiv: primul îl denumește în funcție de un obiect al gândirii, iar al doilea îl prezintă aparte, ca obiect al gândirii. Am spus mai înainte că sensul lexico-gramatical al părții de vorbire este prezentat în categorii gramaticale specifice. Acest lucru trebuie subliniat în mod deosebit. Dacă n-ar exista aceste indicii obiective ale sensului lexico-gramatical, clasificarea s-ar transforma într-o schemă subiectivă, arbitrară. Vom da un exemplu: «Gramatica limbii romîne» consideră că în *Neculuță a fost un muncitor-poet* «cuvîntul poet, substantiv, capătă valoare de adjectiv»³. Aici, prin «valoare de adjectiv» se înțelege «funcție de atribut». Specificul gramatical al adjectivului constă în faptul că el primește (de la substantivul a cărui însușire o denumește) formele de gen, număr și caz. Exemplele în care apozitiile similare au alt gen decît substantivele determinate (*femeie-deputat*, *oraș-reședință* etc.) ne ajută să constatăm că *poet* în propoziția respectivă rămîne substantiv. Apozitiile care apar în același gen cu substantivele determinate (*împărat-poet*,

¹ В. В. Виноградов, Русский язык. Грамматическое учение о слове, р. 38 — 39.

² Academia R.P.R., Gramatica limbii romîne, vol. I, București 1954, p. 123.

³ Ibidem, p. 37.

fotoliu-pat, limbă-bază etc.) nu sînt acordate în gen cu substantivele respective, ci au — întîmplător — același gen.

Adjectivele și verbele denumesc fenomenele din realitate nu ca obiecte ale gîndirii, ci ca atribute ale obiectelor gîndirii. Asemănarea dintre sensurile lexico-gramaticale adjectival și verbal (reflectată în particularitatea gramaticală a adjectivelor și verbelor de a se acorda cu substantivele) se reduce la această trăsătură. Pentru a vedea deosebirea dintre aceste două părți de vorbire e bine să comparăm exemple asemănătoare din punct de vedere semantic. Fie exemplele: *Soarele e luminos* și *soarele luminează*. Prin cuvîntul *luminos* însușirea soarelui de a lumina e prezentată ca o *caracteristică*¹ a soarelui, ca un atribut «în general», «atemporal» (nu în sensul că ar fi situat în afara timpului, ci în acela că nu e raportat la timp). Prin cuvîntul *luminează* aceeași însușire a soarelui e prezentată ca un *proces*, ca un atribut care *are loc, se petrece* în timp. Sensul lexico-gramatical de *proces* e prezentat în categorii gramaticale specifice (timp, mod etc.). Sensul lexico-gramatical al adverbului constă de asemenea într-un fel specific de a prezenta fenomenele din realitate denumite *ca o caracteristică a unei caracteristici* sau *ca o caracteristică a unui proces*.

În sfîrșit, cîteva cuvinte despre pronume. Din «Gramatica limbii romîne» rezultă că pronumele sînt numai substantivele: «Pronumele este partea vorbirii care ține locul unui substantiv (nume de ființă, lucru, acțiune)»². Confuzia trebuie pusă în legătură cu diversele sensuri pe care le are, la diferiți lingviști, cuvîntul «nume». În antichitate, «nume» erau și adverbele și participiile. Al. Philippide (în lucrarea citată) include în clasa numelor și verbul. Dar chiar în aceeași lucrare cuvîntul *nume* poate avea sensuri diferite: «Numele (substantivul și adjectivul) are anumite categorii formale . . .» și, în alt loc, «Adjectivul determină numele; el exprimă însușiri ale lucrurilor sau ființelor»³.

Pronumele *substantival* desemnează — nu prin denumire, ci doar indicînd — fenomenele în calitate de obiecte ale gîndirii: *eu, el* etc.

Pronumele *adjectival* desemnează (tot prin indicare!) fenomenele în calitate de caracteristici ale obiectelor: (*al*) *meu, acest(a)* etc.⁴. Pronumele (*al*) *meu* mă desemnează pe mine nu ca obiect al gîndirii, ci mă prezintă ca o *caracteristică* a unui obiect.

Există și pronume numerale (care desemnează — nedenumind-o — ideea numerică): *atîți(a)*. Din «context» noi știm totdeauna dacă e vorba de

---

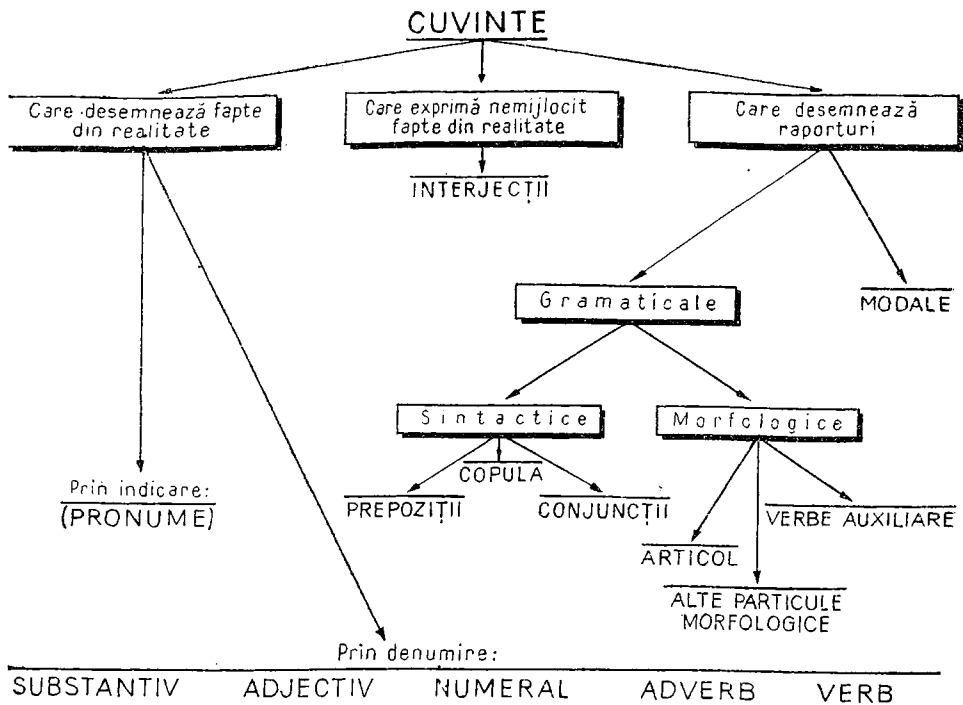
¹ Traducem termenul rusesc «признак». Tot traduse din rusește sînt *caracteristică a unei caracteristici, a unui proces* («признак признака, процесса»).

² Academia R.P.R., Gramatica limbii romîne, vol. I, București 1954, p. 191.

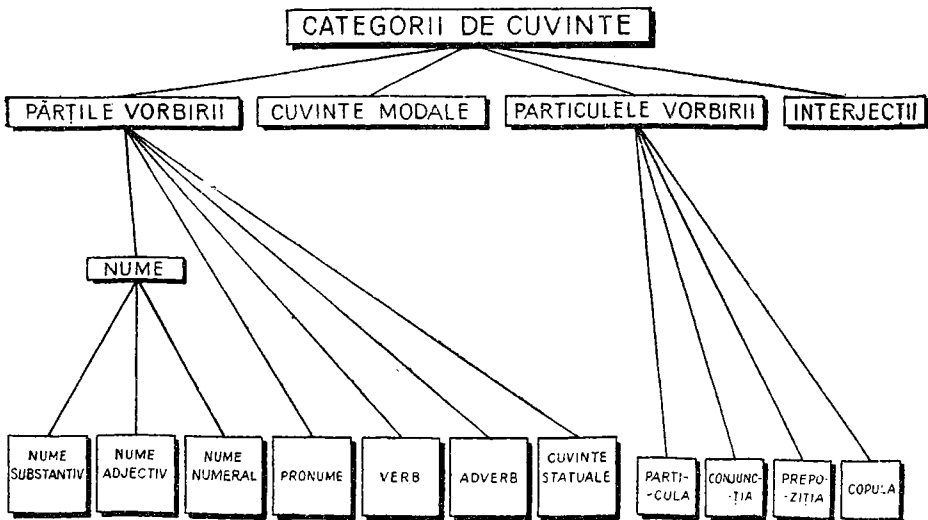
³ Al. Rosetti și J. Byck, Gramatica limbii romîne, București 1945, ed. a II-a.

⁴ Nu negăm posibilitatea ca unele pronume adjectivale (în mod obișnuit) să fie uneori substantivele. Am vorbit despre acest lucru la început, în ceea ce privește posesivul. Cf. și *fiicare* (ca pronume adjectival se aseamănă cu *oricare*, iar ca pronume substantival cu *oricine*).

Schia 1

Schia a 2-a

trei sau *cinci*, de *mulți* sau *puțini*. Înrudite cu pronumele sint și adverbele pronominale de tipul *aici*, *acum*, care nu denumesc locul și timpul avut în vedere, ci îl indică.

Raportul dintre părțile vorbirii (în sensul larg al cuvântului) în limba română ar putea fi redat prin schema nr. 1.

În figura din schema nr. 2 dăm schița lui N. S. Pospelov care (în lucrarea citată) reproduce, cu ușoare modificări, pe aceea a acad. V. V. Vinogradov.

ELIPSA

DE

SORIN STATI

În analiza gramaticală făcută în școlile noastre se observă adeseori tendința de a extinde prea mult sfera noțiunii de elipsă. Orice propoziție fără subiect sau predicat e considerată, din principiu, eliptică. S-ar părea că, pentru a nu fi eliptică, vorbirea trebuie să fie alcătuită dintr-o serie de fraze extrem de complicate și lungi. În fața unui dialog ca:

— *Am fost bolnav, domnule șef.*

— *Mofturi!...* (Caragiale, Opere I, ed. Zarifopol, 157)

mulți cercetători nu ezită să considere replica o propoziție eliptică, de felul: *Toate aceste lucruri spuse de dumneata sînt mofturi*, interpretare puțin convingătoare și, credem, neștiințifică. Se recurge foarte des, în propoziții fără verb la mod predicativ, la presupunerea că din ele « lipsește » verbul *a fi*:

[E] *Fire moartă.* [E] *Iarnă aspră*

*Prin văzduhuri [nu e] nici o rază*¹.

Tendința de a interpreta astfel de situații ca fiind bazate pe elipsă se leagă de concepția tradițională, larg răspîndită și astăzi, despre structura propoziției. Partizanii acestei concepții pornesc de la ideea că propoziția este corespondentul în limbă al judecății. Or, se știe că orice judecată are o structură *bimembră*, fiind alcătuită din subiect și predicat logic. Ar urma deci, că și propoziția conține totdeauna un subiect și un predicat. Oriunde această structură bimembră nu apare, ar fi vorba de elipsă.

Adeptii acestui punct de vedere neglijează faptul că nu orice propoziție corespunde unei judecăți². Propozițiile interogative, de pildă, nu exprimă

---

¹ Gramatica Academiei R.P.R., București, 1954, vol. II, p. 243.

² Грамматика русского языка, том II, Синтаксис, ч. первая, «У. А. Н. СССР», Москва, 1954.

judecăți. Pare de asemenea destul de evident că nici propozițiile imperative și optative nu conțin judecăți. Într-adevăr, ce judecată se exprimă în propoziții ca: *De unde vii? Pleacă mai repede! De s-ar întoarce o dată!* Pentru justa interpretare a conținutului acestor propoziții, trebuie să se țină seama de valoarea lor afectivă. Ele nu au rolul de a formula adevăruri obiective, universal valabile, asupra unor fenomene din realitate, așa cum se întâmplă cu judecățile. Din moment ce propozițiile nu corespund întotdeauna unor judecăți, nimic nu ne îndreptățește să afirmăm că e necesară o identitate de structură între propoziție și judecată¹.

În al doilea rând, adepții punctului de vedere tradițional, « consacrat », neglijează rolul intonației. Se știe că, în rostirea unei propoziții, gruparea la un loc a cuvintelor care o formează se exprimă și prin intonație. De asemenea, intonația reflectă și gradul de afectivitate a unei propoziții, fiind un auxiliar indispensabil pentru înțelegerea comunicării. E adevărat că marea majoritate a propozițiilor au predicatul exprimat printr-un verb la mod predicativ. Dar există și propoziții fără verb. Aici intonația este singura caracteristică formală a propoziției, singurul indiciu de predicatie. Nu poate fi vorba, în asemenea cazuri, de « subînțelegerea » verbului, adică de elipsă. Iată un exemplu:

-- *Bunică! bunică! țipă iar copiii.*

-- *Ce-i, dragii bunicăi?* (Sadoveanu, Dumbrava minunată, ed. a VIII-a, p. 138).

În — *Bunică! bunică!* înțelegerea comunicării este posibilă datorită intonației specifice vocativului. « Completarea » unei astfel de propoziții este imposibilă, deci nu avem a face cu o elipsă. Limba română, ca și multe alte limbi de altfel, cunoaște și alte tipuri de « fraze nominale », adică lipsite de verb la mod predicativ². Nici ele nu trebuie considerate elipse, întrucât intonația cu care sînt rostite le dă înțeles deplin, le face inteligibile³.

— *Ce zici?*

— *Extrem de interesant* (Camil Petrescu, Teatru III, 489).

Începe să ningă iar. Fulgi tăcuți și fără istov (Cezar Petrescu, Întunecare, ed. E.S.P.L.A., 216).

Ținînd seama de aceste considerații teoretice preliminare, trebuie discutate din nou situațiile în care avem a face într-adevăr cu elipse, și îndepărtate din acest capitol al gramaticii situațiile în care în mod greșit s-a vorbit despre elipsă.

¹ V. V. Vinogradov, Cîteva sarcini privind studiarea sintaxei propoziției, în « Voprosi iazikoznaniia », 1954, fasc. 1.

² Dată fiind vechimea acestor fraze nominale, s-a pus problema dacă nu cumva ele sînt anterioare frazelor verbale. Lingvistica n-a putut da încă un răspuns categoric la această întrebare.

³ « Intonația comunicării constituie prin urmare mijlocul gramatical de formulare a propoziției și apare ca unul din indiciile caracteristice permanente ale propoziției ». Vinogradov, op. cit., p. 13.

Elipsa este omiterea dintr-o frază a unor elemente pe care vorbitorul le are în minte în momentul cînd rostește fraza, dar nu le exprimă, pentru a scurta vorbirea, a evita repetițiile sau a obține anumite nuanțe afective¹.

Elementele omise (cuvinte, propoziții), deși lipsesc, sînt importante pentru înțelegerea comunicării. Fără ele comunicarea n-ar avea sens, de aceea interlocutorul trebuie să le subînțeleagă. Această subînțelegere este posibilă din cauză că elementele omise au fost exprimate anterior sau deoarece interlocutorul le are în minte (din diverse motive) în momentul cînd percepe comunicarea.

Elementele care pot lipsi dintr-o frază fără ca să fie nevoie să le subînțelegem nu produc, prin absența lor, construcții eliptice. De pildă, *mă duc* față de *eu mă duc* nu este o propoziție eliptică de subiect, întrucît subiectul e inclus în verb.

1.— Vom discuta mai întîi situațiile în care unele elemente din frază se omit pentru că au fost exprimate anterior, în altă frază.

Subiectul:

Eu n-am cunoscut niciodată dumbrava asta. Acum văd că[dumbrava]-i o pădure ca-n poveștile pe care ni le spunea mama (Sadoveanu, *Dumbrava minunată*, 56).

Verbul copulativ:

Scriș în cartea vieții este și de veacuri și de stele

Eu să fiu a ta stăpînă, tu [să fii] stăpîn vieții mele

(Eminescu, *Scrisoarea a III-a*)

Predicatul:

Eu scriu cu stiloul, tu [scrii] cu tocul.

Complementul:

Nici eu nu m-am dus acasă, nici tata nu s-a dus [acasă].

O propoziție:

Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoști

Nici [nu ți-aș dori] ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oști

(Eminescu, *Scrisoarea a III-a*)

Mai multe propoziții:

Nevastă-mea spune că numai așa a putut să-l doboare cineva. Altfel nu [a putut să-l doboare] (Sadoveanu, *Baltagul*, ed. Bibl. pentru toți, 96).

¹ Cf. definiția dată în *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. II, București 1954, p. 241: «Omiterea unor elemente fără ca înțelesul comunicării să sufere». Definiția ni se pare în același timp prea largă și prea îngustă. Este prea largă, pentru că cuprinde construcții care, de fapt, nu sînt eliptice (de pildă, propoziția *Merge* nu este eliptică față de *El merge*). Este prea îngustă, pentru că nu cuprinde elipsa afectivă. O propoziție cu suspensie și aceeași propoziție fără suspensie n-au chiar același înțeles. Între ele e o deosebire de conținut afectiv. *Vino mai repede, că te . . .* nu echivalează perfect cu *Vino mai repede, că te bat!* Tocmai de aceea, nu se poate spune că «înțelesul nu suferă».

Se vede clar din aceste exemple că nici una din construcțiile eliptice citate n-ar putea fi înțeleasă dacă elementele omise n-ar fi fost exprimate anterior.

2.— Sînt foarte adesea eliptice răspunsurile la întrebări, din cauză că interlocutorul exprimă numai cuvîntul sau cuvintele care îl interesează pe cel care a întrebat.

Răspunsuri eliptice după întrebări totale:

— *D-ta știi să țeși pînză?*

— **Da, știu** [să țes pînză] (Delavrancea, Opere II, E.S.P.L.A., p. 201).

În aceeași categorie intră răspunsurile afirmative exprimate prin reluarea unui pronume, prepoziții sau conjuncții din întrebări:

— *Tu m-ai aruncat pe mine în pivniță*

— **Eu!** *grăi Ileana* (Slavici, Ileana cea șireată).

— *Mi-am uitat să-ți zic ziua bună! Dumnezeu să-ți ajute!*

— **Să,** *domnișorule* (Agîrbiceanu, Costea pădurarul).

Răspunsuri eliptice după întrebări parțiale:

Cu privire la subiect

— *Cine a venit?*

— **Un prieten.**

Cu privire la un complement

— *De ce te temi?*

— **De lume** (Sadoveanu, Dumbrava minunată, 34).

Cu privire la numele predicativ

— *Dar cine-i boierul acesta mititel și țanțoș?*

— **Om mare. Domnu subprefect** (Sadoveanu, Baltagul, 101).

În situațiile discutate la punctele 1 și 2, elipsa are rolul de a evita repetițiile, care lungesc durata comunicării și cer vorbitorului un efort inutil.

3.— Elipsa are alteori rolul de procedeu care mărește expresivitatea comunicării. În acest caz ea apare în vorbirea puternic colorată afectiv.

O elipsă afectivă este cîteodată *suspensia*, și anume atunci cînd ea arată întreruperea voită a comunicării, în momentul în care restul poate fi ușor subînțeles¹:

— *Ce ai? te văz cam . . .*

— *Nu prea am chef* (Caragiale, Opere I, 225).

Suspensia e uneori cauzată de faptul că vorbitorul ezită sau se teme să termine fraza:

— *N-ai văzut ce acră era cînd am vorbit de copilaș? Îți spuneam eu că . . .*
(Camil Petrescu, Mitică Popescu).

---

¹ Suspensia nu e legată totdeauna de elipsă. Într-adevăr, suspensie înseamnă uneori o pauză mai lungă între două fraze (sau între rostirea a două cuvinte):

Nu l-am putut uita . . . Mi-era atît de drag.

Am socotit utilă această precizare pentru a explica formularea noastră:

« O elipsă afectivă este cîteodată suspensia ».

Din citirea exemplurilor de mai sus rezultă că suspensia discutată se caracterizează printr-o anumită *intonație*, care arată că vorbitorul ar mai fi avut de spus ceva, dar renunță să mai spună.

După cum s-a văzut din definiția elipsei și din cazurile discutate până acum, considerăm construcții eliptice:

- a) enunțările al căror înțeles nu e clar fără «subînțelegeri»;
- b) enunțările în care omiterea anumitor elemente are un rol afectiv.

Ne vom ocupa în cele ce urmează de câteva situații în care se crede adesea că e vorba de elipsă. Vom încerca să arătăm falsitatea acestei interpretări, bazându-ne pe faptul că situațiile discutate nu se încadrează în nici unul din punctele *a* și *b* de mai sus. Ele nici nu necesită «subînțelegeri», nici nu au valoare afectivă.

α. Adverbele de afirmație și de negație. Ne vom referi, pentru simplificare, numai la *da* și *nu* (acesta din urmă ne interesează numai când nu stă pe lângă o parte de propoziție, de pildă în *nu, a plecat* sau *nu, nu vine*. Acest *nu* e ușor de recunoscut, pentru că e urmat totdeauna de punct sau de virgulă, ceea ce reflectă izolarea lui în vorbire).

Aceste adverbe au înțelesul «Așa este», «sînt de acord», respectiv «nu este așa», «tăgăduiesc acest lucru». *Da* și *nu*, arătînd acceptarea sau respingerea de către vorbitor a conținutului unei fraze precedente sau următoare trebuie considerate *propoziții independente*. Ele nu pot intra în structura unor propoziții cu subiect și predicat. Fraze ca *Da, e adevărat* sau *Nu, nu e adevărat* trebuie analizate în:

- propoziția *da* + propoziția *e adevărat*
- propoziția *nu* + propoziția *nu e adevărat*

Neputînd intra în structura unor propoziții, adverbele acestea sînt propoziții de sine stătătoare, cu înțeles deplin. Ele nu sînt rezultatul unei elipse, din moment ce nu putem reconstitui propoziția «întregă», prin adăugarea elementelor omise. De pildă:

- *Tu știi că am Doamnă?*
- *Da* (Delavrancea, op. cit., 200).

Aici *da* înseamnă «ceea ce ai întrebat este un lucru real», adică marchează, ca orice adverb de afirmație sau negație, o luare de atitudine din partea vorbitorului. *Da* nu trebuie întregit în *da, știi*, — cum poate sînt tentați să creadă unii cercetători, — în primul rînd pentru că *da* are singur înțeles deplin, iar în doilea rînd pentru că *știi* este altă propoziție, nu completează o propoziție eliptică.

Întrucît nu pot fi «completate», propozițiile formate dintr-un adverb de afirmație sau negație nu intră în categoria *a* de elipse. Dar ele nu intră nici în categoria *b*, deoarece nu au rol afectiv. *Da* și *nu* sînt deci propoziții enun-

țiative neeliptice *monomembre* (nu sînt formate din subiect + predicat). În aceeași situație se află și celelalte adverbe sau locuțiuni adverbiale de afirmație și negație, cum sînt: negreșit, bineînțeles, fără îndoială etc., ba, nicidecum, cîtusi de puțin etc.¹.

β. *Adverbele predicative* sigur, probabil etc., în fraze ca: **Sigur** că vine, **Probabil** că mîncă.

Aceste adverbe formează singure propoziții și nu e nevoie să presupunem că a fost omis dinaintea lor verbul « a fi » (**E sigur** că, **E probabil** că, forme care circulă paralel cu primele), tot așa cum nu vorbim de elipsa verbului « a fi » în alte propoziții formate numai dintr-un adverb predicativ (negreșit (că...), fără îndoială (că...) etc.).

γ. Propozițiile fără verb predicativ, intonate enunțiativ, interogativ sau exclamativ.

Propoziție enunțiativă:

O negură deasă, cenușie și sclipitoare... apoi un cer de un etern și albastru întuneric, cu stele moi de suflarea nopții, cu nouri încrețiți, cu aerul cald...
(Eminescu, Sărmanul Dionis)

Propoziție interogativă:

- *Și pe urmă a început să mă ia la vale.*
- **Serios?** (Camil Petrescu, Teatru III, 487).

Propoziție exclamativă:

Arald încremenise pe calu-i — un stejar! (Eminescu, Strigoii).
Nu simțiți c-amorul vostru e-un amor străin? Nebuni! (Eminescu, Scri-soarea a IV-a).

În nici una din propozițiile enumerate mai sus nu e nevoie să recurgem la « subînțelegeri », la « completări ». Iar despre valoare afectivă nu poate fi vorba decît în cazul propozițiilor exclamative, citate mai sus. Neputînd fi însă « completate », credem că afectivitatea lor nu se datorește unei eventuale elipse.

În paginile de mai sus n-am discutat de loc *expresiile eliptice*, sau *elipsele absolute*², pentru că, de fapt, ele nu sînt elipse. Repetarea anumitor *construcții eliptice*, în care, așa cum e firesc, vorbitorul subînțelegea la început elementele omise, a dus la formarea de expresii cu o anumită valoare lexicală proprie, din care, pentru conștiința vorbitorului, nu lipsește nimic:

- *Mă verișcane, oi găsi eu vreun cal, mă?*
- **Cum să nu** (Delavrancea, Op. cit., II, 225).

Cum să nu a devenit sinonim cu « desigur », așa cum *ei și ?!* înseamnă « Și ce importanță are asta ? ! » Expresiile eliptice interesează vocabularul și gramatica istorică a unei limbi. Într-o gramatică descriptivă ele nu-și au locul la capitolul « Elipsa », din pricină că au valoare independentă și nu subînțeleg nimic.

¹ Argumentarea noastră găsește un sprijin prețios în principiile expuse în Gramatica Academiei sovietice (citată mai sus), p. 25 — cu privire la situația din limba rusă.

² Vezi Gramatica Academiei R.P.R., București, vol. II, 1954, p. 243—247.

În concluzie, rezultă din cele expuse mai sus că sfera de aplicare a noțiunii de elipsă ar trebui restrînsă la următoarele situații mai importante:

1.— Omiterea unor elemente exprimate de vorbitor într-o frază anterioară; fără subînțelegerea acestor elemente, comunicarea nu poate fi înțeleasă.

2.— Răspunsurile la întrebările parțiale sau totale, atunci cînd se exprimă numai cuvîntul sau cuvintele care îl interesează pe cel care a întrebat, lăsîndu-se la o parte celelalte elemente din întrebare.

3.— Suspensia, atunci cînd arată o întrerupere voită a comunicării, vorbitorul ezitînd sau temîndu-se să termine fraza.

CRONICĂ

SESIUNEA SPECIALĂ A ACADEMIEI R.P.R. DEDICATĂ PROBLEMELOR LIMBII LITERARE

În zilele de 1 și 2 februarie 1955 a avut loc la București sesiunea specială a Secțiunii de știință a limbii, literatură și arte a Academiei R.P.R., avînd pe ordinea de zi comunicările acad. M. Sadoveanu « Despre limba literară » și « Limba scrierilor istorice ». Lucrările sesiunii au fost urmărite de numeroși academicieni, cercetători în domeniul limbii și literaturii, precum și de membri ai Uniunii Scriitorilor din R.P.R., invitați special cu acest prilej.

Luînd cuvîntul, acad. M. Sadoveanu a subliniat, în partea introductivă a primei comunicări, unitatea de limbă a poporului nostru, arătînd că observațiile pe care le va aduce izvorăsc din experiența unei îndelungi activități scriitoricești, întemeiată pe cunoașterea aprofundată a graiurilor din cele trei provincii. În perspectivele pe care le oferă o cunoaștere temeinică a limbii vorbite în prezent, precum și a textelor vechi romînești, formarea limbii literare nu poate fi plasată la începutul secolului trecut, așa cum au susținut o serie de cercetători. Cel mai elocvent argument în respingerea acestei teze este unitatea remarcabilă de limbă care se constată în aproape toate scrierile vechi și care oglindește fără îndoială o realitate lingvistică.

Căutînd să dea o explicație asupra formării limbii romîne, maestrul Sadoveanu a ales din seria ipotezelor emise în acest sens pe cea a lui Al. Philippide, care plasează procesul de închegare a limbii romîne în sudul Dunării. Evident, nu se poate admite, a remarcat maestrul Sadoveanu, că întreaga populație daco-romînă a urmat legiunile care se retrăgeau dincolo de Dunăre. O mare parte a populației și-a găsit adăpost în munți, în așteptarea unor vremuri mai bune. Desăvîrșirea limbii romîne a avut loc în contact cu romanitatea transdanubiană și a rezultat în urma unui proces îndelungat, în timpul căruia s-a precizat latinitatea fondului principal de cuvinte și a structurii gramaticale. În epocile de calm, transhumanța a determinat crearea de relații între românii sud-dunăreni și între cei rămași în locurile strămoșești. Venirea slavilor și coborîrea lor treptată spre sud a determinat reîntorcerea pribegilor, de data aceasta în mod definitiv. În linii mari vorbind, revenirea populației din Moesia s-a produs după două itinerare principale. Precizarea căilor de infiltrare a părții sud-dunărene a romînilor are o importanță deosebită, pentru că cele două valuri mai importante de populație au determinat configurația celor două graiuri principale ale daco-romînei. Primul aflux de transdanubieni a urmat o linie sinuoasă, străbătînd provinciile vestice ale vechii Dacii și ajungînd, în prima oprire, în Maramureș. De aici strămoșii moldovenilor de azi au învins munții și au populat teritoriul Moldovei. Al doilea val principal de pribegi,

și ultimul în ordine cronologică, a pătruns direct în cîmpia Dunării și s-a amestecat cu populația românească și străină care viețuia în acele locuri.

În conformitate cu aceste două migrații principale de transdanubieni, graiul vorbit în nordul Ardealului și al Moldovei prezintă o serie de deosebiri față de graiul muntean.

Faptele de limbă constată distincția între aceste principale diviziuni ale dacoromînei. Prima constatare, izvorită din inspectarea comparativă a celor două graiuri, precizează apropierea graiului muntean de limba literară, «îndărătnicia» cu care vorbitorii lui au păstrat în limbă cele mai literare forme. Dacă în această privință evidența contrazice orice încercare de infirmare, e tot atît de clar că graiul vorbit în nordul țării prezintă o bogăție lexicală incomparabilă față de vorbirea din sud. Constatarea, mai puțin evidentă într-o simplă enunțare, dobîndește un suport ilustrativ în numeroasele exemplificări pe care le-a adus maestrul Sadoveanu. Pornind de la bogăția sinonimelor și a expresiilor figurate, se pot stabili ușor notele distinctive ale celor două graiuri: vorbirea moldovenilor și a ardelenilor nordici e mai poetică, mai înflorită, pe cînd a muntenilor e aplicată spre realism, spre materie. Întemeindu-se pe opera antecesorilor, contribuția Moldovei la formarea literaturii romîne din secolul al XIX-lea și la desăvîrșirea limbii literare a fost deosebit de importantă. Se poate afirma că fără pietrele de temelie pe care le-au așezat Ureche, Costineștii, Neculce, Milescu, Dosofte: sau Cantemir, literatura romînă modernă și limba noastră literară nu s-ar fi făurit niciodată. Considerînd importanța contribuției moldovenilor în aceste domenii, precum și limba folosită de Eminescu sau Alecsandri, e necesar ca unele vocabule ca *bătrîneță*, *tinereță*, *cîne*, *mîne*, *sară* etc. să-și reprimească locul în dicționar ca dublete ale scriitorilor moldoveni și ardeleni. Ar fi bine de asemenea să se restabilească pronunțarea justă în cazul unor cuvinte, a căror structură fonetică a fost deviată de uzul poporului sau de inovații cărturărești noi.

În încheiere, maestrul Sadoveanu s-a adresat tinerei generații de scriitori cu îndemnul de a se debarasa de balastul unor construcții improprii și a unor galicisme, care contravin cu spiritul limbii romîne. Năzuind către simplitate, însușindu-și o limbă corectă, străduindu-se să nu se abată de la vorbirea poporului, scriitorii vor putea crea opere durabile care să valorifice în întregime frumusețea limbii noastre.

Cea de-a doua comunicare a maestrului Sadoveanu, intitulată «Limba scrierilor istorice», prezintă numeroase corelații cu precedenta, fiind o urmare a acesteia. Remarcînd unitatea de conținut și de orientare a celor două comunicări, maestrul Sadoveanu a precizat că incursiunile pe care le va face în limba textelor vechi privesc în primul rînd pe scriitorii tineri care sînt tentați de povestirea istorică. Cunoașterea paralelă a limbii populare și a limbii literare din trecut adăugată la respectarea aspectului economic, social și politic al vremurilor descrise, sînt condiții obligatorii pentru realizarea unei povestiri istorice. Dar studierea vechilor monumente de limbă literară și a limbii vii a poporului nu trebuie să furnizeze cercetătorului materie primă pentru aventuri filologice, cum a făcut Odobescu, studiînd un vers al Mioriței, sau să-i acorde dreptul de a interveni cu transformări sau chiar cu inexactități, ca de pildă Alecsandri, în cazul aceleași poezii. Îndreptările care pot fi operate, fie în cazul unor sensuri insuficient precizate, fie în privința unor greșite înregistrări onomastice, trebuie să aibă loc numai după o îndelungată deliberare.

Trecînd la analiza unor texte vechi, unele desprinse din cărțile populare (o legendă bogomilică, fragmente din «Esopia» și din «Alexandria») maestrul Sadoveanu a insistat îndeosebi asupra dificultăților întîmpinate de traducători, care au avut de învins rezistența unei limbi necristalizate pe de-a-ntregul și insuficiența propriei lor culturi.

O contribuție însemnată în procesul de desăvîrșire a limbii romîne au avut traducătorii evangheliilor și ai psalmilor, ecleziaștii luminați, din rîndul cărora maestrul Sadoveanu detașează figurile lui Antim Ivireanu și Dosoftei, a căror operă reflectă o cunoaștere deplină a limbii populare și o străduință continuă pentru cultivarea ei.

Un interes similar se desprinde din examinarea scrierilor istorice ale lui Radu Popescu, Miron Costin sau Ion Neculce. Dacă sintaxa lui Costin oglindește influența latinei, limba lui Neculce e o reproducere fidelă a vorbirii populare, în trăsăturile ei cele mai pure. În același timp Neculce dovedește o măiestrie deosebită în arta portretului și în redarea aspectelor caracteristice ale unei epoci agitate.

În afara studierii limbii din aceste texte, scriitorii de povestiri și romane istorice trebuie să acorde o deosebită importanță scrisorilor și diferitelor acte, pentru că ele reproduc fidel vorbirea poporului, care nu s-a schimbat esențial de-a lungul veacurilor. De aceea, scriitorul trebuie să pornească de la datele reale pe care i le oferă limba secolelor trecute și vorbirea poporului, fără să-și tortureze inutil fantezia pentru a inventa o limbă artificială. Scriitorul trebuie să prelucreze în mod creator materialul plastic ce i se oferă în felul acesta, năzuind spre o cunoaștere reală, directă, a limbii populare și nu spre o recepționare comodă pe cale livrescă a diferitelor cuvinte sau construcții sintactice.

În încheiere, maestrul Sadoveanu a atras atenția tinerilor scriitori că realizarea deplină a unei opere literare pretinde, pe lângă cunoașterea producțiilor populare și a operei antecesorelor, o muncă perseverentă, un autocontrol riguros, o tendință spre conciziune și simplitate, postulate de îndeplinirea cărora depinde desăvârșirea unei opere literare.

Luînd cuvîntul în cadrul discuțiilor, acad. I. Iordan a arătat importanța comunicărilor maestrului Sadoveanu, adăugînd că ar fi potrivit ca și alți scriitori să dezbătă public problemele de limbă care-i preocupă. Limba literară, care se întemeiază pe graiul muntean, trebuie să se debaraseze de o serie de particularități regionale, fie ele muntenesti sau moldovenești. Frecvența unor construcții și expresii cu totul incorecte în literatură și în presă ridică problema unei acțiuni energice de combatere a unor astfel de procedee și, implicit, de cultivare a limbii. În acest scop e necesar ca revistele noastre, în frunte cu « Limba romînă » să se ocupe în mod sistematic de problemele limbii literare, condamnînd stîngăciile sintactice și fanteziile stilistice, frecvente în beletristica și publicistica noastră, indicînd în același timp mijloacele de remediere.

Acad. Al. Rosetti, subliniind justețea afirmațiilor conținute de comunicările maestrului Sadoveanu, a scos în relief, prin analiza stilistică a unor pasaje din povestirea « Codrul » și din romanul « Aventură în lunca Dunării », modul desăvîrșit în care Sadoveanu stăpînește limba subliniind valoarea afectivă și sugestivă a cuvintelor.

Prof. D. Macrea a atras atenția asupra importanței pe care o prezintă pentru dezvoltarea limbii literare intervenția teoretică a scriitorilor, care dovedesc în felul acesta conștiința răspunderii pe care o au în procesul dezvoltării limbii naționale. În continuare, prof. D. Macrea a evidențiat două trăsături esențiale ale limbii noastre literare: caracterul ei popular, care derivă din legătura strînsă pe care literatura noastră a avut-o cu limba vie a poporului, și unitatea ei, realizată pe baza celui mai armonios grai ca structură fonetică și gramaticală, graiul muntean. A subliniat de asemenea importanța pe care o au neologismele în îmbogățirea posibilităților de exprimare ale limbii, în special în domeniul științei și tehnicii.

Scriitorul T. Vornic a scos în evidență legăturile strînse din trecut între ardeleni și romînii de dincoace de Carpați, relevînd importanța pe care a avut-o limba literară comună în cimentarea și perpetuarea acestor relații.

Au luat cuvîntul în continuare E. Crăciun (Cluj), P. Dumitrașcu (Cluj), prof. Al. Graur, N. Popa (Iași) și Dem. Botez.

E. Crăciun a subliniat măiestria cu care M. Sadoveanu a folosit limba literară, reflectînd viața poporului romîn, care diferă de la epocă la epocă și în diversele regiuni ale țării.

P. Dumitrașcu a enumerat, printre altele, lucrările pregătitoare, fără de care nu se pot întreprinde studii temeinice asupra limbii literare. Astfel de lucrări sînt: monografiile asupra

limbii marilor scriitori, studii asupra unor aspecte ale limbii literare (limba presei, a literaturii științifice și politice, a actelor oficiale), precum și lucrări de sinteză asupra limbii în diferite epoci.

Prof. Al. Graur a cerut să se lase scriitorului deplină libertate în folosirea unor elemente morfologice, sintactice sau lexicale particulare, fie ele regionale sau arhaice, în raport cu ideile pe care intenționează să le exprime. Libertatea aceasta nu trebuie să depășească însă limitele de înțelegere ale cititorului. E necesar apoi ca limba literară să depășească cadrul scrierilor literare, științifice, politice etc., generalizându-se ca instrument de comunicare al întregii comunități, după ce în prealabil s-a încadrat unor norme general valabile.

N. Popa (Iași) a cerut ca eforturile oamenilor de litere să fie îndreptate în direcția întocmirii cât mai grabnice a unei istorii a limbii literare.

Scriitorul D. Botez a arătat necesitatea cunoașterii limbii literare din trecut și a limbii vii a poporului. În același timp, scriitorii sînt obligați să dezvolte posibilitățile expresive ale limbii, respectînd spiritul ei, nu creînd anarhic cuvinte și sensuri noi, care împiedică realizarea unui progres real în acest domeniu. Trebuie valorificate de asemenea o serie de cuvinte regionale, care găsindu-se la jumătate din vorbitorii limbii romîne, au dreptul să fie încetățenite în limba literară.

Referindu-se la unele probleme ridicate de comunicările maestrului Sadoveanu, acad. E. Petrovici a demonstrat pe bază de exemple, că în alcătuirea dicționarului ortografic s-a ținut seama de pronunțări variate fonetice și lexicale provenite din amîndouă graiurile principale ale limbii romîne.

În încheierea discuțiilor a luat cuvîntul acad. T. Săvulescu, președintele Academiei R.P.R. D-*sa* a salutat prezența scriitorilor în incinta Academiei R.P.R., arătînd că apropierea dintre scriitori, lingviști și critici literari va avea o influență favorabilă asupra dezvoltării limbii literare. Remarcînd în chip deosebit importanța comunicărilor făcute și a discuțiilor purtate pe marginea lor, acad. T. Săvulescu a anunțat că Academia R.P.R. va edita, în volum aparte și în mare tiraj, textul comunicărilor și al tuturor cuvîntărilor ținute în cadrul sesiunii.

Concluziile sesiunii speciale a Secțiunii de știință a limbii, literatură și arte a Academiei R.P.R. au fost trase de maestrul M. Sadoveanu.

Ele sînt următoarele:

1. În cadrul revoluției culturale ce are loc în țara noastră, s-au creat condiții deosebit de favorabile pentru dezvoltarea limbii literare.
2. Limba literară din trecut și limba vie a poporului sînt cele mai sigure călăuze în realizarea artistică, cheazășie trainică a dezvoltării limbii noastre literare contemporane.
3. Limba literară trebuie să tindă către un vocabular și un stil, care să pună în valoare tot ce este frumos, precis și simplu în limba noastră.
4. Pentru ca limba literară să corespundă nevoilor culturale mereu crescînde ale poporului nostru, se impune îmbogățirea limbii noastre literare pe temeiul studiului mai adînc al graiurilor regionale, pe baza unei bogate informații științifice și printr-un avînt sporit al creației noastre literare.

În acest scop, sesiunea recomandă ca:

- a) Unitățile de lingvistică din București, Cluj și Iași să definitiveze lucrările legate de cît mai grabnică apariție a « Dicționarului limbii romîne literare contemporane » și să aducă la lumina tiparului dicționarul de sinonime și lucrările care vor servi ca bază de orientare în studiul limbii.
- b) Să se întărească legătura dintre scriitori, lingviști și criticii literari, în vederea măsurilor care să asigure dezvoltarea limbii noastre literare.
- c) Scriitorii să se preocupe în mod deosebit de problemele teoretice ale limbii literare.

a) Lingviștii și criticii literari să se intereseze mai îndeaproape de modul cum scriitorii folosesc limba literară în operele lor și de modul cum își însușesc măiestria artistică.

e) Scriitorii să acorde o atenție deosebită problemei cultivării limbii, urmînd ca ei să propună soluții în publicațiile de specialitate, întocmai ca scriitorii și lingviștii sovietici.

f) Scriitorii să studieze temeinic limba populară și folclorul, din care să-și alimenteze mijloacele lor de expresie.

g) Se recomandă de asemenea ca Academia R.P.R. să publice comunicările și dezbaterile acestei sesiuni într-un volum separat și într-un tiraj foarte mare.

Considerînd în ansamblu dezbaterile sesiunii speciale a Secțiunii de știință a limbii, literatură și arte a Academiei R.P.R., se poate afirma că ele sînt un pas însemnat în precizarea obiectivelor studiului limbii literare contemporane și a mijloacelor prin care ea poate fi cultivată, aducînd soluții reale pentru rezolvarea celor mai importante aspecte ale acestei probleme. Sesiunea a contribuit în mod esențial la activarea legăturilor dintre scriitori, lingviști și critici literari în scopul dirijării efortului comun de valorificare a calităților nebănuite pe care limba noastră le poartă într-însa.

I. Gheție

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

AL. GRAUR,

Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române.

Edit. Academiei R.P.R., 1954.

Studiul prof. Al. Graur este, pînă în prezent, singura lucrare în care se analizează vocabularul unei limbi din punctul de vedere al fondului principal de cuvinte.

În așteptarea unei recenzii critice, prezentarea de față are ca scop să contribuie la cunoașterea ideilor și problemelor cuprinse în această lucrare.

După cum spune autorul însuși « e o încercare de a aplica teoria stalinistă » asupra fondului principal la limba romînă. Înainte de a trece la tratarea propriu-zisă, Al. Graur subliniază încă o dată importanța tezelor staliniste care au pus în adevărata ei lumină problema fondului principal.

Autorul precizează apoi terminologia folosită în lucrare, explicînd de ce întrebunțează termenul *fond principal lexical* și nu *fond principal de cuvinte* și că prin *masa vocabularului* trebuie să se înțeleagă cuvintele care nu fac parte din fondul principal.

Urmează fixarea criteriilor care trebuie folosite pentru a putea deosebi cuvintele care fac parte din fondul principal, de masa vocabularului. Pentru stabilirea acestor criterii autorul s-a folosit de unele articole publicate de lingviștii sovietici ca Guriceva, Baranțov, Vahmistrov și alții. După o amănunțită cercetare a criteriilor, autorul se oprește la cele propuse de Vahmistrov, adăugînd unele completări și precizări.

Primul criteriu al lui Vahmistrov cere cuvintelor « să fie folosite de întregul popor

în sensul lor fundamental ». În legătură cu acest criteriu Al. Graur precizează că problema fondului principal privește cuvintele și nu noțiunile, deoarece aceeași noțiune poate fi exprimată prin mai multe cuvinte, dintre care unul să intre în fondul principal și altul nu, iar în fiecare limbă, cuvîntul care reprezintă aceeași noțiune are altă situație. « Vorbînd de noțiuni în loc de cuvinte, nesocotim tocmai ceea ce formează specificul național al fiecărei limbi în parte ». În sprijinul acestei păreri vine și faptul că din fondul principal fac parte fără nici o îndoială instrumentele gramaticale care sînt cuvinte, dar nu sînt noțiuni. Tot în legătură cu primul criteriu, Al. Graur susține că « nu e suficient ca un cuvînt să fie cunoscut și folosit de toate categoriile populației, ci trebuie să fie *mult*¹ folosit ».

Cu al doilea criteriu propus de Vahmistrov autorul nu este de acord dovedînd că din vechimea unui cuvînt nu se poate face o condiție indispensabilă pentru înserarea lui în fondul principal. Nici toate cuvintele din fondul principal nu sînt vechi, nici toate cuvintele vechi nu fac parte din fondul principal. În fondul principal pătrund și cuvinte relativ noi și în afara lui există

¹ D. Macrea, într-un articol intitulat: « Despre originea și structura limbii romîne » apărut în « Limba romînă », 1954, nr. 4, subliniază marele rol pe care-l joacă întrebunțarea cuvintelor, « circulația lor », socotînd că autorul cărții pe care o prezentăm nu i-a acordat importanța cuvenită.

cuvinte foarte vechi. De aceea autorul crede că e o gravă eroare să se spună că un cuvânt care trăiește mult face parte din fondul principal, deși e de netăgăduit că majoritatea cuvintelor din fondul principal sînt foarte vechi.

În schimb, Al. Graur este de acord cu ultimele trei criterii propuse de Vahmistrov, considerînd însă ca neobligatorii criteriul al treilea și al patrulea.

După autorul nostru criteriile pentru găsirea cuvintelor din fondul principal sînt următoarele: 1.—cuvîntul să fie folosit mult de întregul popor cu sensul lui fundamental (obligatoriu); 2.—să fie folosit pentru exprimarea mai multor noțiuni; 3.—să servească de bază pentru formare de derivate; 4.—să intre ca element de bază în expresii uzuale. Toate aceste criterii s-ar putea rezuma în unul mai general: *importanța pe care o are cuvîntul în limbă*. De drept intră deci în fondul principal pronumele, numeralele, conjuncțiile, prepozițiile, articolele și verbele ajutătoare, ca fiind foarte importante.

După introducerea prezentată de noi în mod sumar, autorul trece la tratarea subiectului propriu-zis. Acesta se împarte în trei părți distincte: aprecieri generale asupra fondului principal lexical al limbii romîne, fondul principal privit în raport cu limba națională și ramificațiile ei și fondul principal în raport cu celelalte compartimente ale limbii.

În capitolul «Fondul principal al limbii romîne» înainte de a prezenta statistica obținută pe baza criteriilor discutate mai sus, autorul trece în revistă statisticile mai vechi făcute de lingviști ca: Cihac și Hasdeu și statistica mai nouă a prof. D. Macrea. Urmează apoi o scurtă expunere a metodei de alegere și de clasificare a materialului pentru alcătuirea listei de cuvinte care fac parte din fondul principal al limbii romîne, arătîndu-se și greutatea întîmpinate. Pentru obținerea listei aproximative a cuvintelor care intră în fondul principal al limbii romîne, autorul alcătuiește două liste, aplicînd la prima cu mai multă, la a doua cu mai puțină strictețe criteriile fixate. Ulterior stabilește o listă intermediară între primele două, listă pe care o consideră cea mai aproape de adevăr.

Numărul total al cuvintelor variază între 1000 și 1500. E important de semnalat că pe listele întocmite nu figurează decît un singur cuvînt dintr-o familie, fie cel mai întrebuițat, fie cel mai vechi. Autorul socotește esențial ca fiecare familie importantă să fie reprezentată.

În ceea ce privește cuvintele «internaționale» adică cuvintele folosite de mai toate popoarele indo-europene și provenite din greacă și latină, autorul nu a înregistrat pe liste decît pe cele care sînt realmente folosite de masa poporului. Iată pe scurt concluziile trase de Al. Graur din statistica făcută.

Din punctul de vedere al originii lor, cuvintele din fondul principal se repartizează astfel: latine 59,21%, slave 21,49%, formate în romînește din elemente latine 2,11%, formate în romînește din elemente slave 0,14%, necunoscute 4,65%, internaționale 5,85%¹, maghiare 2,26%, autohtone 1,63%, neogrecești 1,27%. Rezultatele statisticii confirmă deci în primul rînd originea latină a fondului nostru principal lexical. În al doilea rînd, statistica arată importanța covârșitoare a influenței slave în vocabularul limbii noastre. În al treilea rînd este semnificativ faptul că elementul maghiar în fondul principal este mult mai numeros decît cel turcesc și grecesc luate împreună.

Părțile vorbirii nu sînt reprezentate în fondul principal proporțional cu numărul lor în masa vocabularului. Astfel, substantivele, în ansamblu, ocupă în fondul principal o poziție mai puțin puternică decît adjectivele și verbele.

În ceea ce privește repartitia cuvintelor din fondul principal lexical după domeniile din care fac parte noțiunile respective, contrar așteptărilor se observă că noțiunile de agricultură sînt slab reprezentate. Numele de animale domestice sînt mai multe decît cele ale animalelor sălbatice. Ceva mai bine reprezentate în fondul principal sînt cuvintele care desemnează obiecte uzuale. Numele de rude sînt în general rare. Bine reprezentate sînt în schimb cuvintele care denumesc părți

¹ Vezi și prof. D. Macrea, art. cit., care nu împărtășește părerea prof. Graur, susținînd că marea majoritate a cuvintelor «internaționale» sînt franceze.

ale corpului. Numărul mic de cuvinte privind îmbrăcămintea e explicabil prin faptul că îmbrăcămintea ea însăși se schimbă foarte repede. În sfârșit, autorul atrage atenția asupra numărului foarte mic de termeni religioși, care fac parte din fondul principal.

În ceea ce privește vechimea, ca și în ceea ce privește originea, statistica făcută de Al. Graur confirmă justetea teoriei staliniste că fondul principal « trăiește multă vreme, de-a lungul veacurilor ». Într-adevăr, cam 60% din fondul principal sînt cuvinte de origine latină, iar din acestea 40% sînt chiar de origine indo-europeană.

În capitolul « Limba națională și ramificațiile ei », Al. Graur lămurește pe baza tezelor staliniste, noțiunile de « dialect », « jargon », « argou » și « limbaj profesional ». Ca și dialectele și jargoanele, argoul și limbajul profesional nu au fond principal propriu și structură gramaticală proprie, ci folosesc structura gramaticală și fondul principal al limbii naționale. După ce arată deosebiriile dintre jargon, argou și limbaj profesional, autorul încearcă să lămurească problema dialectelor. Se pune întrebarea cum se face că dialectele nu constituie limbi deosebite, deși au propriul lor fond principal și propria lor structură gramaticală, de vreme ce caracteristic pentru o limbă este tocmai faptul că are structură gramaticală proprie și fond principal lexical propriu? « Explicația este » spune Al. Graur « că, de fapt, *structura gramaticală și fondul principal lexical al dialectelor sînt aceleași cu ale limbii comune* ». Dialectele n-au de unde să-și ia fondul principal și structura gramaticală, decît din limba de bază din care s-au desprins prin segmentare. Iar limba națională nu este decît o transformare a aceleiași limbi de bază. Deci, pe cînd jargoanele și argourile își iau fondul principal și structura gramaticală din limba națională, dialectele le au dinainte, din limba de bază. În împrejurări favorabile, dialectele se pot diferenția puternic între ele și față de limba națională, ajungînd să formeze baza unor limbi de sine stătătoare, lucru care nu se poate întîmpla niciodată cu jargoanele și argourile.

Trecînd la raportul dintre fondul principal și ramificațiile limbii naționale, Al. Graur

arată că mai ales gaurile profesionale pot da elemente de îmbogățire a fondului principal al limbii naționale. Cuvintele de argou și de jargon, întră foarte rar și numai în anumite împrejurări în fondul principal. Pătrunderea unor cuvinte dialectale în fondul principal e și ea destul de rară și « se datorește mai ales scriitorilor, care, folosind acele cuvinte în opere durabile, le face cunoscute în toată țara ». Tot în legătură cu dialectele autorul atrage atenția asupra faptului că « existența mai multor cuvinte pentru aceeași noțiune este o piedică pentru pătrunderea sau rămînerea lor în fondul principal ». De aceea lichidarea fărîmîțării dialectale duce la consolidarea fondului principal. Capitolul se încheie cu cîteva observații asupra limbii literare și limbii literaturii artistice. În legătură cu aceasta din urmă, autorul observă că în general scriitorii buni folosesc în majoritate cuvintele din fondul principal lexical.

Capitolul următor analizează raporturile dintre fondul principal și celelalte compartimente ale limbii, începînd cu masa vocabularului. Al. Graur atrage în primul rînd atenția asupra faptului că « nu se poate trage o linie de demarcație tranșantă » între masa vocabularului și fondul principal. Căci « unele cuvinte se pregătesc să intre, altele sînt gata să iasă din fondul principal ». Raporturile cu masa vocabularului nu rămîn neschimbate nici luate în ansamblu. Fondul principal nu crește în aceeași măsură în care crește masa vocabularului. După cum spune autorul în mod plastic: « între cele două categorii ale vocabularului se deschide un « foarfece », ale cărui brațe se depărtează neconținut unul de altul ». Afirmația aceasta se sprijină pe compararea situației din limba romînă actuală cu cea din limba latină, comparare pentru care autorul stabilește în prealabil, fondul principal al limbii latine după criteriile deja folosite.

Al. Graur analizează apoi raportul dintre cuvintele simple și cele derivate, și ajunge la concluzia că derivatele de la cuvintele din masa vocabularului sînt mai numeroase în limbă decît derivatele cuvintelor din fondul principal, dar că derivatele de la cuvintele din fondul principal sînt mai importante. Iar

analizînd procentul cuvintelor derivate de la cuvintele din masa vocabularului și procentul cuvintelor derivate de la cuvintele din fondul principal se ajunge la constatarea că cuvintele din fondul principal prezintă un procent mai mare.

Trecînd la subcapitolul « Arhaisme și neologisme » se constată că unele cuvinte care într-o anumită epocă fac parte din fondul principal pot ajunge arhaisme. Lucrul acesta se poate întîmpla fie pentru că noțiunea pe care o denumește cuvîntul dispăre, fie din motive de ordin lingvistic (cuvîntul pierde din importanță pentru că își pierde derivatele, cuvîntul vechi e învins de un sinonim nou etc.). O dată devenite arhaisme, cuvintele nu mai trebuie folosite decît de scriitori, pentru a reda fapte sau imagini din trecut. Dar dacă folosirea arhaismelor poate fi uneori utilă, altele ea poate fi dăunătoare fondului principal căci: « prezența pe planul al doilea al minții noastre a cuvintelor învechite împiedică să se consolideze în fondul principal cuvintele noi și necesare ». În această privință situația neologismelor e uneori asemănătoare cu cea a arhaismelor. Ca și acestea « neologismele pot slăbi valoarea cuvintelor vechi, fără să între ele înșiși în loc în fondul principal lexical ».

Mai trebuie remarcat faptul că nu orice neologism constituie « noul » în sens marxist. Dovada acestei afirmații este faptul că, deși s-au introdus mii de neologisme în decursul timpului în limba noastră, o mică minoritate din ele își formează o familie și prind rădăcini adînci în limbă. În ultima parte a acestui capitol Al. Graur dezvoltă teoria sa asupra întăririi cuvintelor indigene prin neologisme.

În subcapitolul următor « Semantica » se analizează în ce măsură sensul cuvintelor influențează componența fondului principal. În primul rînd se subliniază că dacă un cuvînt își îmbogățește conținutul cu sensuri noi, el se apropie prin aceasta de fondul principal sau se consolidează înăuntrul fondului principal. În schimb « dacă un cuvînt pierde o parte din sensuri, poziția lui slăbește, este împins spre periferia limbii ».

Se discută apoi problema sinonimelor. Autorul consideră că « atunci cînd sensurile a

două cuvinte concordă în linii mari » se poate spune că sînt sinonime, neglijîndu-se nuanțele. Cînd o noțiune poate fi redată prin două sau mai multe sinonime se dă « o luptă înverșunată între ele pentru a se înlocui unul pe altul în fondul principal și chiar în limbă ». Învingătoare vor fi acele cuvinte care sînt mai potrivite pentru a exprima noțiunea în cauză, iar în general rezultatul este progresul vocabularului. Contradicțiile dintre sinonime se pot rezolva fie prin diferențierea sensurilor fie prin eliminarea unuia dintre concurenți. În limbă există însă întotdeauna și contradicții nerezolvate. Autorul distinge trei situații: 1. — un cuvînt din fondul principal e slăbit de concurența unuia din afară, care ajunge să-l depășească în importanță; 2. — un cuvînt din masa vocabularului luptă să învingă pe unul din fondul principal, pe care izbuteste să-l slăbească, fără ca el însuși să-i fi putut lua locul; 3. — forțele celor doi concurenți se echilibrează în așa fel încît amîndouă scad în importanță. Concluzia care se desprinde este clară: în măsura în care sinonimele se diferențiază, creîndu-se cuvinte cu valori diferite, existența sinonimelor este un factor de îmbogățire a limbii literaturii și a limbii în general. În același timp însă existența sinonimelor este « un factor de sărăcire a fondului principal, și acesta nu progresează decît în măsura în care contradicția dintre sinonime se rezolvă, fie prin diferențiere totală a sensului, fie prin eliminarea unuia dintre concurenți ».

Cu totul alta este situația omonimelor: « în timp ce sinonimele se contrazic și se slăbesc reciproc, omonimele pot fi în înțelegere, ajutîndu-se și întărindu-se reciproc ». Afirmația aceasta se bazează pe rezultatul unei analize amănunțite a omonimelor. Autorul consideră în primul rînd că trebuie să admitem mai multe feluri de omonime: 1. — cuvinte care au aceeași formă, dar etimologic diferite; 2. — cuvinte care au aceeași origine, dar sensurile s-au rupt cu totul; 3. — cuvinte care sînt omonime numai la unele forme ale lor. Considerînd omonimele în raport cu fondul principal, autorul distinge următoarele cazuri la cuvintele care au aceeași origine: a) cuvintele slăbesc dacă veriga de legătură a

sensului s-a rupt; *b*) cuvintele se întăresc prin adăugare de sensuri noi dacă veriga de legătură a sensului se păstrează.

La cuvintele de origini diferite, autorul clasează situațiile în felul următor: *a*) dacă omonimele diferă ca sens, dar nu atât de mult încât să nu se poată face confuzii, ele se stingheresc reciproc, ceea ce duce la slăbirea și chiar la eliminarea lor; *b*) dacă omonimele sînt total diferite ca sens ele subsistă amîndouă și sînt indiferente din punctul de vedere al situației cuvintelor în fondul principal; *c*) dacă omonimele se confundă într-un singur cuvînt, ele se ajută și se întăresc reciproc.

Mai mult decît omonimele, antonimele se ajută reciproc, atrăgîndu-se de cele mai multe ori unul pe altul. Ele formează de fapt grupuri corelative. Și aici ne găsim în fața diferitor situații din punctul de vedere al relațiilor cu fondul principal. Ele sînt analizate de Al. Graur după modurile de formare a antonimelor. 1. — Antonimele care nu pot fi exprimate printr-un singur cuvînt prezintă puține avantaje pentru fondul principal. 2.— Antonimele formate cu prefix de la un cuvînt cu un sens lexical opus constituie o întărire pentru baza de la care au fost formate și întăresc uneori și antonimul lor. 3.— Dacă antonimul unui verb este forma lui pasivă se ajunge la o relativă întărire a cuvîntului de bază. 4.— Dacă antonimul se formează cu prefix de la cuvîntul căruia i se opune se produce o întărire a familiei cuvîntului și deci o întărire a fondului principal. 5.— Dacă grupul de antonime e format din două cuvinte obișnuite, primare sau derivate, ele intră de obicei, ambele, în fondul principal. Chiar mai mult decît atât: cînd unul din cei doi termeni capătă un sens nou, foarte adesea i se dă și antonimului lui sens contrar; derivatele și compusele antonimelor sînt adesea paralele. Deci pe lîngă faptul că asemenea antonime sînt în general vechi și, solid instalate în fondul principal, remarcăm că antonimele vechi care au o situație mai bună în limbă atrag după ele antonimul lor mai nou.

În aceeași situație se găsesc cuvintele care nu sînt propriu-zis antonime, dar se leagă între ele și se opun printr-o anumită trăsă-

tură a lor, de exemplu femininele și masculinele numelor de animale, de rudenie etc.

Alt fenomen lingvistic care întărește fondul principal este tendința vorbitorilor de a îngloba fiecare cuvînt într-o familie cunoscută, adică etimologia populară.

Urmează problema raportului dintre cuvintele abstracte și concrete în fondul principal. În urma cercetărilor făcute, Al. Graur, contrar altor lingviști, ajunge la concluzia că abstractele sînt mai multe și mai solid instalate în fondul principal decît concretele. Lucrul acesta e ușor explicabil prin faptul că cuvintele concrete, fiindcă « sînt mai direct legate de realitatea materială, sînt mai supuse modificărilor și dispariției, o dată cu modificarea sau cu dispariția faptului material pe care îl reflectă ». E adevărat că, deoarece evoluția limbii duce de la concret la abstract, printre cuvintele mai vechi din fondul principal, procentul de cuvinte concrete e mai mare decît cel al cuvintelor abstracte, dar faptul acesta nu schimbă procentajul general mai mare de abstracte în fondul principal. Mai trebuie avut în vedere și faptul că în fondul principal intră prepozițiile, conjuncțiile, pronumele etc. care sînt cuvinte auxiliare și ca atare cele mai abstracte dintre toate cuvintele, fiind simple instrumente gramaticale.

În capitolul consacrat formării cuvintelor, Al. Graur cercetează raportul care există între proporția în care diferitele limbi folosesc procedeele de îmbogățire a vocabularului și consistența și bogăția fondului principal. Se observă, de exemplu, că un cuvînt din fondul principal este mai mult întărit de crearea unui derivat decît de crearea unei locuțiuni în care intră acel cuvînt din fondul principal, deși și prezența locuțiunilor poate întări cuvîntul. În schimb, împrumutul de cuvinte derivate din alte limbi nu întărește fondul principal, ci duce la slăbirea lui și la micșorarea diferenței dintre el și masa vocabularului. Faptul acesta constituie unul din dezavantajele elementelor analitice în limbă.

Fondul principal al diferitelor limbi diferă și după felul în care acestea folosesc afixele în derivare. De exemplu, limbile care folosesc multe prefixe au fondul principal foarte solid și mai net diferențiat de masa vocabu-

larului. În schimb, limbile care trebuie să apeleze la cuvinte din alte familii pentru a reda noțiunile pe care nu le pot reda din cauza lipsei prefixelor, au un fond principal mai diluat și mai puțin bine delimitat față de masa vocabularului. Prezența prefixelor ajută de asemenea mult la procedeul numit calc, prin care, idei noi sînt redată prin cuvinte care îmbogățesc elemente vechi ale fondului principal.

Cam în același fel se prezintă și situația sufixelor pe care, spre deosebire de prefixe limba noastră le are în număr mare.

Spre deosebire de prefixe și sufixe, infixe sînt « un element dizolvant, cel puțin în situația la care au ajuns limbile indo-europene cunoscute de noi » deoarece distrug unitatea rădăcinii.

Al. Graur subliniază importanța deosebită pe care o au formațiile regresive, adică cuvintele formate nu prin adăugarea unui afix la rădăcina unui cuvînt, ci, dimpotrivă, prin suprimarea unui afix. Prin formarea unui derivat regresiv, familia se îmbogățește chiar mai mult decît prin formarea unui derivat cu afix.

Un alt mijloc de îmbogățire a vocabularului constă în schimbarea categoriei gramaticale, adică prin mărirea conținutului cuvîntului. Acest mijloc de îmbogățire prezintă destule dezavantaje. Problema se pune mai ales în limbile neflexionare. În asemenea limbi, din cauza înmulțirii valorii cuvintelor, intră mai multe cuvinte în fondul principal, iar acesta e mai slab, mai puțin diferențiat de masa vocabularului.

Spre deosebire de ultimul mijloc de îmbogățire analizat, compunerea prezintă avantaje serioase, sporind familiile cuvintelor vechi, în loc să introducă termeni noi. De aceea « limbile cu compunere bogată au în general un fond principal mai compact, mai bine delimitat, și mai solid, chiar dacă eventual mai puțin numeros ». Compunerea, ca și sufixarea și prefixarea, este deci un element pozitiv, care dă tărie și stabilitate limbii.

O ultimă problemă în legătură cu formarea cuvintelor este raportul dintre cuvintele scurte și cuvintele lungi în fondul principal. După statisticile făcute în această direc-

ție, autorul constată că cuvintele cele mai frecvente în fondul principal sînt cuvintele cu două silabe.

În continuare, autorul trece la capitolul consacrat foneticii. În acest domeniu fondul principal e un element conservator față de elementele fonetice străine. Grație fondului principal prind și se dezvoltă numai acele modificări care sînt în acord cu legile interne de dezvoltare a limbii, iar dintre sunetele împrumutate numai acelea care ne vin prin cuvinte necesare și importante pentru întregul popor. În schimb, față de graiurile regionale, rolul fondului principal este de a grăbi procesul de unificare a limbii întregului popor.

Trecînd la structura gramaticală, autorul cercetează mai întîi cîteva probleme care privesc raportul dintre morfologie și fondul principal. El constată stabilitatea cuvintelor neflexibile (prepoziții, conjuncții etc.) și a pronumelor și numeralelor în fondul principal și lipsa aproape totală a interjecțiilor.

Urmează o discuție mai amplă asupra cuvintelor neregulate, adică a cuvintelor care prezintă neregularități în flexiune, care sînt derivate după alt sistem decît cel obișnuit sau care prezintă un accent variabil în cursul flexiunii. Autorul consideră că aceste cuvinte intră în fondul principal chiar prin faptul că sînt neregulate, deoarece neregularitatea dovedește vechimea și întrebuintarea lor deosebit de mare. Între altele Al. Graur arată că în mod greșit li se dă acestor cuvinte numele de supletive, deoarece ele nu presupun forme mai vechi și regulate, ci sînt forme primitive neregulate. Din constatările de mai sus se trage concluzia că, cu cît un cuvînt e mai solid instalat în fondul principal, cu atît el se pretează mai puțin la regularizare și cu atît e mai stabil în limbă.

Înainte de a trece la sintaxă, autorul discută problema inovațiilor în morfologie. Cele care constau în părăsirea unei trăsături morfologice vechi se introduc pornind de la masa vocabularului. Cele care constau în introducerea unei trăsături noi, pornesc de la cuvintele din fondul principal și sînt în acord cu legile interne de dezvoltare a limbii.

În capitolul «Sintaxa», o problemă mai interesantă e cea a raportului dintre sintagmă și fondul principal. Sintagmele, spune autorul, «prin însăși existența lor, sînt elemente de stabilitate în limbă». Un cuvînt care intră în multe sintagme are șanse să se mențină multă vreme.

Al. Graur reia apoi în mod mai amănunțit problema limbilor sintetice și analitice, demonstrînd că nu poate fi vorba de o superioritate a elementului analitic nici din punctul de vedere al raportului dintre fondul principal cu sintaxa.

Partea a IV-a a lucrării e consacrată unor probleme practice. Autorul arată pe scurt cum trebuie să se redacteze chestionarele lingvistice, dicționarele și manualele de limbi străine, ținîndu-se seama de fondul principal lexical.

În încheiere, Al. Graur rezumă ideile cele mai importante care reies din lucrare și anume:

1.— latinitatea fondului principal românesc și rolul excepțional jucat de elementul slav;

2.— justețea teoriei staliniste asupra vechimii fondului principal;

3.— marea importanță pe care o au cuvintele abstracte în fondul principal;

4.— justețea teoriei unor lingviști sovietici care văd în fondul principal un element care dă stabilitate limbii;

5.— neconținută perfecționare a fondului principal, realizată prin ieșirea cuvintelor vechi și intrarea cuvintelor noi;

6.— derivarea ca mijloc important de îmbogățire a vocabularului.

M. Iliescu

DISCUȚIA DESPRE LIMBA LITERARĂ «Contemporanul», 1954, nr. 16—30

Întrucît revista «Limba romînă» deschide în anul acesta o discuție amplă asupra limbii literare, considerăm necesară o prezentare generală a discuțiilor purtate în coloanele revistei «Contemporanul» în anul 1954, cu privire la acea problemă.

Au participat la această discuție, pe lîngă scriitorii de seamă (acad. Camil Petrescu¹, Eusebiu Camilar², Petru Dumitriu³, Cezar Petrescu⁴, Alexandru Philippide⁵), lingviști (acad. Iorgu Iordan⁶), critici literari (prof.

Tudor Vianu⁷) și publiciști (Radu Cosașu⁸ și A. Băleanu⁹).

Discuția a stîrnit un viu interes și printre cititorii, care au trimis redacției numeroase scrisori, arătîndu-și părerile asupra acestei probleme¹⁰.

În urma discuției redacția a publicat un articol cu concluziile revistei¹¹.

Deși problemele care s-au atins au fost foarte interesante, totuși se poate spune că discuțiile purtate nu și-au ajuns scopul, deoarece unele noțiuni importante care privesc limba literară n-au fost lămurite decît în parte.

Probabil că cititorii n-au putut să răspundă nici după concluziile redacției la între-

¹ Camil Petrescu, Cum am scris romanul: «Un om între oameni», cap. Problemele limbii într-un roman istoric, în «Contemporanul», nr. 16, 1954.

² Eusebiu Camilar, Recitînd: «Amintirile» sau... despre cuc și privighetoare, în «Contemporanul», nr. 16, 1954.

³ Petru Dumitriu, Cum trebuie să fie limba literară, în «Contemporanul», nr. 17, 1954.

⁴ Cezar Petrescu, Eterna problemă a limbii literare, în «Contemporanul», nr. 20, 1954 și Tot în legătură cu limba literară, cu stilul și cu multe altele, în «Contemporanul», nr. 27, 1954.

⁵ Al. Philippide, Despre stricarea limbii, în «Contemporanul», nr. 24, 1954.

⁶ I. Iordan, Despre unele aspecte ale problemei limbii literare, în «Contemporanul», nr. 21, 1954.

⁷ T. Vianu, Bogăție și transparență, în «Contemporanul», nr. 19, 1954.

⁸ Radu Cosașu, Tot despre stil și despre încă ceva..., în «Contemporanul», nr. 25, 1954.

⁹ A. Băleanu, Stil și conținut în literatură, în «Contemporanul», nr. 22, 1954.

¹⁰ Cititorii despre limba literară, în «Contemporanul», nr. 28, 1954.

¹¹ Concluzii la discuția despre limba operelor literare, în «Contemporanul», nr. 30, 1954.

barea cu care-și încheie articolul tov. Petru Dumitriu: «Și acum cititorule, cum «trebuie» să fie limba literară?» — scriitorul punând la îndoială posibilitatea stabilirii de norme pentru folosirea de către scriitor a limbii materne.

Discuțiile nu s-au dus în mod organizat, uneori s-au discutat chestiuni oarecum secundare, lăsându-se de o parte problema principală. Redacția ar fi trebuit să fixeze de la început obiectivul discuției, să indice anumite teme importante, care să fie dezbătute pe larg pentru lămurirea cititorilor.

Această lipsă a redacției s-a reflectat și în discuții. Unii participanți (ca tov. Băleanu și Cosășu) au abordat prea multe probleme, cărora nu le-au găsit totdeauna soluția cea mai justă. Nici în articolul cu concluziile redacției nu s-a prezentat materialul destul de sistematizat, astfel ca cititorii să rămână cu o imagine clară a problemelor. Discuția nu s-a bazat decât foarte rar pe material concret. Ar fi fost foarte interesant să se dea cât mai multe exemple din limba scriitorilor actuali (singurii care au procedat astfel au fost acad. I. Iordan și scriitorul Al. Philippide); de asemenea ar fi fost necesar ca discuțiile să arate modul în care au atacat și alți cercetători acest subiect. O parte din lipsurile de mai sus au fost de altfel amintite chiar în concluziile redacției.

Problemele care trebuiau elucidate de la început erau: explicarea conținutului noțiunii de limbă literară, limbă literară în sens larg și limba literaturii artistice, raporturile dintre limba literară și limba națională, limba vorbită și limba scrisă.

Toate aceste noțiuni trebuiau bine lămurite dintru început.

Toți participanții la discuții s-au referit numai la limba operelor literaturii artistice, fără a se arăta ce se înțelege prin «limbă literară» în accepțiunea ei mai largă. Excepție face acad. I. Iordan care, după ce remarcă această lipsă, adaugă: «există încă, după cât se pare, nedumeriri, mai ales printre scriitori și printre criticii literari care continuă să creadă că «limba literară» înseamnă numai limba literaturii propriu-zise, adică artistice», adăugând în continuare: «prin limbă literară

trebuie să înțelegem aspectul cel mai desăvârșit al limbii naționale, aspectul care se conformează în cea mai mare măsură regulilor gramaticale, lexicale și fonetice, ale limbii întregului popor, oricare ar fi conținutul exprimat». Noțiunea de «limbă literară» nu coincide deci cu noțiunea de limbă a literaturii artistice. Limba literară are o sferă mult mai largă, ea este limba literaturii artistice, a științei, a presei, a vieții publice etc. Limba literaturii artistice este numai un aspect al limbii literare.

Mai unitară decât limba națională, limba literară evoluează totuși prin contribuția creatoare a scriitorilor. Această idee a evoluției limbii literare a fost atinsă în treacăt și de acad. Camil Petrescu, în concluziile sale despre limba romanelor istorice. Acad. Camil Petrescu consideră că scriitorul trebuie să folosească în romanele istorice limba epocii în care au trăit personajele operei respective, limba poporului din acea epocă, în esență limba vorbită și azi. Se poate trage deci concluzia justă că fiecare epocă are limba ei literară și că totuși aceasta nu prezintă deosebiri prea mari de la o etapă la alta.

Acad. I. Iordan subliniază acest lucru, arătând că punctul de vedere privitor la limba literară a fiecărei epoci poate fi acceptat ținându-se seama de faptul că «transformarea neîntreruptă a limbii în general deci și a limbii literare nu duce la schimbări mari de la o epocă la alta, chiar atunci când trecerea de la o orînduire social-economică la alta se face pe cale revoluționară»¹.

Referindu-se la raportul dintre limba literară și limba comună, Al. Philippide spune: «nu există o limbă literară cu totul deosebită în ce privește lexicul de limba cea de toate zilele», și mai departe: «Limba literară în românește se alcătuiește din cuvintele limbii comune. Ceea ce dă caracterul literar este stilul personal al scriitorului, meșteșugul lui și felul nou și original în care mînuiește el cuvintele și expresiile limbii comune».

În articolul cu concluziile redacției se amintește despre influența limbii literare asupra limbii vorbite. Socotim că era necesar

¹ I. Iordan, *Limba literară* (Privire generală), în «Limba română», 1954, nr. 6, p. 58.

să se arate că în realitate există o interacțiune a limbii literare cu limba vorbită, limbă unică a întregului popor. Limba literară influențează prin presă, școală, opere literare, științifice, ideologice etc., dezvoltarea limbii întregului popor, iar aceasta la rândul ei furnizează limbii literare expresii, construcții tipice și caracteristice ei.

Deși în concluziile redacției se dă o explicație noțiunii de limbă scrisă: « limbă folosită în ziare, manuale, lucrări științifice, ideologice etc. », nu se remarcă însă că limba literară prezintă două aspecte: *scris* și *oral* (vorbit), nu se face deosebirea între limba literară scrisă și limba literară vorbită și nici nu se arată că limba literară nu trebuie identificată cu limba scrisă, care are o sferă mai largă, cuprinzând și alte forme ale limbii unui popor. « Nu tot ce se scrie capătă prin însuși acest fapt caracter literar, adică formă literară, indiferent de conținutul celor ce intenționăm a comunica pe calea scrisului », subliniază acad. I. Iordan¹. Limbă scrisă poate fi și jargonul, argoul sau textele dialectale. Acad. Camil Petrescu, făcând deosebire între limba vorbită și limba scrisă, afirmă că « este un decalaj între limba vorbită și cea scrisă ». Socotim că folosirea în această privință a termenului « decalaj » nu este întru totul potrivită și ar putea da naștere la confuzii în mintea cititorului. În același loc acad. Camil Petrescu susține că limba vorbită și nu cea scrisă e limba operei de artă. « Și ceea ce e mai caracteristic punctului meu de vedere este că limba vorbită și nu cea scrisă e limba operei de artă ». Deși ideea pare justă, ea necesită din partea autorului o explicație mai cuprinzătoare.

Rolul limbii în opera literară a preocupat pe mulți dintre cercetătorii acestor probleme.

Astfel, criticul sovietic V. I. Levin² citează din acad. Vinogradov următoarele: « Funcțiunea artistică a limbii, de oglindire prin imagini, se bazează pe funcțiunea ei ca mijloc de comunicare și schimb de idei,

¹ I. Iordan, Despre limba literară, în « Studii și cercetări lingvistice », anul V, 1954, p. 154.

² V. I. Levin, Observații despre limba literaturii, în « Probleme de literatură și artă », 1953, nr. 2, p. 17.

decurge din ea, dar o subordonează sarcinilor și legilor exprimării artistice prin cuvinte ».

În cadrul discuției din « Contemporanul » acad. I. Iordan arată că funcțiunea fundamentală a limbii este aceea de comunicare, iar expresivitatea derivă din această funcțiune fundamentală: « căci limba unei opere beletristice este în același timp « comunicare » și « expresie ». Această ultimă funcțiune necunoscută limbii operelor științifice, ideologice etc. derivă din funcțiunea fundamentală, aceea de comunicare și se realizează cu ajutorul tuturor procedeelelor care alcătuiesc măiestria artistică ».

În articolul care încheie discuțiile din « Contemporanul » s-au reluat și s-au explicat noțiunile de « comunicare » și « expresivitate », insistându-se mai ales asupra legăturii strânse dintre funcțiunea de comunicare și cea expresivă: « Cuvântul, în literatură, servește comunicării unor idei și sentimente; el trebuie însă să îndeplinească și rolul culorii în pictură, al sunetului în muzică etc.; el trebuie să sugereze, să deschidă mereu o fereastră nouă cititorului, să-i stimuleze imaginația ».

Dată fiind importanța problemei, socotim că ea ar fi trebuit să fie dezbătută mai pe larg de către participanții la discuții. În « Probleme de literatură și artă », în articolul citat, criticul sovietic V. I. Levin, după ce subliniază și el legătura reciprocă între funcțiunea de comunicare și funcțiunea estetică a limbii unei opere literare, arată că unitatea dintre funcțiunea de comunicare și funcțiunea estetică a limbii este legată de unitatea dintre formă și conținut.

Cu privire la unitatea organică dintre formă și conținut Levin citează din Cernîșevschi: « Când forma este expresia conținutului ea este legată de conținut atât de strâns încât n-o putem separa de el fără să distrugem însuși conținutul și invers, dacă am separa conținutul de formă, ar însemna să distrugem forma ». În cadrul dezbaterii, articolul lui A. Băleanu pune cu multă acuitate problema legăturii dintre conținutul operei literare și forma lingvistică: « forma nu poate exista desprinsă de conținut, ci doar ca parte integrantă a conținutului ». Pornind însă de la ideea justă a legăturii strânse dintre conținut

și formă A. Băleanu ajunge, în articolul amintit, la o serie de confuzii. Astfel, după cum se remarcă și în concluziile redacției, noțiunile de limbă, stil, formă artistică a operei literare sînt exprimate neclar și confuz: « Numai atunci cînd îndeplinește această funcție [aceea de a exprima un anumit conținut artistic], limba literară devine formă a operei de artă. (Firește forma, stilul nu se reduc la limbă, ci cuprind și alte elemente, de pildă procedeele artistice) ».

Deși în paranteza finală se încearcă o precizare a celor afirmate, chiar această încercare dă naștere la noi confuzii. De aceea este necesar să se clarifice că limba scriitorului nu trebuie confundată cu forma artistică a operei literare, ea fiind numai un aspect al acesteia și nici forma nu trebuie confundată cu stilul.

Limba unui scriitor — după cum arată și Efimov¹ — nu se poate studia ruptă de stilul său și nici stilul individual nu poate fi caracterizat fără studiul limbii; de aceea e necesar să se trateze « limba și stilul scriitorului ca o unitate armonioasă și întregă, analizîndu-le în legătura lor reciprocă și interinfluența lor ». În continuare, Efimov definește stilul scriitorului: « acel sistem individual de construire a mijloacelor de vorbire care se formează și se aplică de scriitor la creația operelor literare. Prin stil individual trebuie să înțelegem maniera caracteristică și preferată a scriitorului în alegerea și întrebuintarea cuvintelor. Stilul individual este organic legat de conținutul operelor și, deci, condiționat de concepția autorului ». Stilul este deci, « un domeniu de construire din material comun ». Limba e « materialul de construcție », un element numai al stilului. În articolul său despre « Cum « trebuie » să fie limba literară », scriitorul Petru Dumitriu distinge două tendințe pe care le au scriitorii, « față de întrebuințarea limbii și posibilitățile stilului »: « tendința spre sobrietate și tendința spre exuberanță, un *stil sobru* și un *stil bogat*, denumite în mod impropriu de Petru Dumitriu

« stil transparent » și « stil exuberant ». Deși adept al stilului transparent, P. Dumitriu recunoaște că și stilul bogat, exuberant e necesar exprimării unui anumit conținut: « Realismul nu înseamnă numai sobrietate, căci dezlănțuirea patimilor și cuvintele pasionate sînt și ele în firea omenească ».

Totuși, mai departe, în același articol Petru Dumitriu afirmă că limbajul bogat e ca « o cortină de broderie țesută cu fire de aur și cu diamante » care va ameți pe cititor de admirație « dar și de dificultatea de a înțelege ce e îndărătul cortinei ». Opunînd stilului sobru stilul bogat, Petru Dumitriu lasă să se strecoare ideea că bogăția stilului implică obscuritate.

Cum just se remarcă, în articolul care încheie discuția din « Contemporanul », stilul unei opere literare « nu poate să ascundă sau să umbrească realitatea pe care opera respectivă o zugrăvește ».

Prof. T. Vianu încercînd să precizeze noțiunile de « sobrietate » și « exuberanță », pe care le înlocuiește cu termenii de « transparentă » și « bogăție », socotește că sobrietatea nu exclude bogăția și nici bogăția limbii nu implică neapărat excesul, formalismul. « Avem nevoie și de una și de alta ». Nu trebuie însă confundată bogăția reală cu falsa bogăție. Prof. Vianu, dînd ca exemplu de falsă bogăție opera poetului Obedenaru, din cercul Literatorului lui Macedonski, nu arată — cum subliniază concluziile redacției — că în fond « aceste excentricități lingvistice sînt dictate de un anumit conținut de idei, de un mod vicios de a gîndi ». În același articol însă, prof. Vianu observă că atît conținutul de idei cît și criteriul armoniei, al sonorității frumoase conduce pe scriitor în folosirea limbii: « Conținutul de idei, de senzații și de emoții determină faptul uneltei lingvistice a scriitorului, dar nu numai acest conținut. În alegerea operată în materia generală a limbii, scriitorul se conduce și de criteriul armoniei, al sonorității frumoase ».

După delimitarea și clasificarea noțiunii de « stil individual » era necesar să fie amintite în cadrul discuției « stilurile limbii ».

Termenul de « stil al limbii » are tendința să înlocuiască pe cel de « limbaj », care poate

¹ A. I. Efimov, Sarcinile studierii limbii și stilului operelor literare în lumina lucrărilor despre lingvistică ale lui I. V. Stalin, în « Despre studiul limbii operelor artistice », Moscova, 1952.

fi echivoc dacă nu e însoțit de un determinant: științific, politic, oratoric etc., după natura conținutului producției respective.

Socotim necesară definirea expresiei de « stil al limbii », pentru a se evita confuzia care s-ar putea ivi, prin folosirea aceleiași termen pentru ambele noțiuni diferite prin conținutul lor.

Acad. I. Iordan¹, vorbind despre « stilurile limbii » precizează că: « deosebirea pe care le prezintă limba literară după ramura de activitate cultivată în operele respective sînt numite de către majoritatea lingviștilor sovietici « stiluri » cu adaosul menit să evite eventualele neînțelegeri « ale limbii ». Avem, astfel, un stil literar, un stil științific, un stil ideologic etc. »

Între limba operelor beletristice și limba literară în general există desigur unele deosebiri. Acad. I. Iordan afirmă în articolul din « Contemporanul » că: « singurele deosebiri de ordin lingvistic se referă la vocabular » și mai departe precizează că limba operelor literare se caracterizează atît prin întrebuintarea cuvintelor figurate, a imaginilor, cît și prin absența unei terminologii tehnice speciale. De asemenea adaugă acad. I. Iordan « nevoia scriitorului de a caracteriza personajele și evenimentele cu ajutorul limbii, de a crea atmosfera necesară unei înțelegeri depline a materialului » impune și folosirea arhaismelor și regionalismelor.

E necesară însă o mai mare doză de măiestrie artistică în folosirea arhaismelor și regionalismelor, care trebuie utilizate în așa măsură încît să sugereze atmosfera cerută de subiectul operei fără a-i întuneca totuși conținutul. « Măsura — spune acad. I. Iordan — rămîne s-o hotărască fiecare scriitor în parte după norme pe care i le dictează simțul pentru limbă, experiența proprie și mai ales a altora, o muncă îndelungată și meticuloasă, contactul cu realitatea lingvistică, așa cum o reprezintă înainte de toate masele populare ».

Problema arhaismelor a căror dozare o consideră « o necesitate artistică, o condiție artistică indispensabilă creației și făcînd corp cu ea » o aduce în discuție și scriitorul Cezar

Petrescu. Folosirea neologismelor implică aceeași măiestrie artistică. Acad. I. Iordan, scriitorii Al. Philippide și Cezar Petrescu, punînd această problemă în cadrul dezbatărilor, iau atitudine împotriva întrebuintării abuzive a neologismelor.

Al. Philippide socotește că « atunci cînd vorbim, folosirea neologismelor prozaice și comode e îngăduită și chiar necesară pentru a exprima repede noțiuni uzuale, atunci cînd scriem literatură, trebuie să evităm abuzul de asemenea cuvinte și locuțiuni banale și inexpresive ».

În aceeași măsură dăunează limbii literare atît abuzul de neologisme cît și « purismul excesiv ». În cadrul discuției era necesar să se precizeze că neologismele trebuie folosite atunci cînd nu găsim în limbă corespondentul necesar al unei anumite nuanțe, ele contribuind la îmbogățirea și întărirea forței de expresivitate a limbii.

Între elementele lexicale folosite în limba operelor literare și necunoscute stilului științific, politic etc., alături de arhaisme, regionalisme și neologisme trebuiau amintite în discuția din « Contemporanul » și cuvintele aparținînd argoului și jargoanelor.

De asemenea trebuie stabilit rolul acestor cuvinte cu ajutorul cărora unii scriitori caracterizează personajele, subliniind *valoarea lor tipică*.

Se impuneau și unele precizări referitoare nu numai la limbajul personajelor, ci și la vorbirea autorului. Acest subiect a fost abordat în trecere de către scriitorul Al. Philippide, care spune la sfîrșitul articolului său: « Artistul trebuie să-și păstreze față de personajele lui independența, nu are nevoie pentru a fi chipurile mai veridic, să se identifice pînă într-atîta cu personajele lui încît să vorbească și el ca ele ».

În legătură cu afirmația acad. I. Iordan referitoare la deosebirea dintre limba literaturii beletristice și limba literară în general, articolul cu concluziile redacției aduce unele completări.

Deosebirea constă — se spune în concluzii — nu numai în vocabular ci și în topica frazei și chiar în diversele construcții sintactice.

¹ I. Iordan, *Limba literară (Privire generală), în Limba română*, 1954, nr. 6, p. 60.

Această afirmație justă nu este însă bine explicată în același articol, care încheie discuția din « Contemporanul ».

Trebuie precizat, așa cum face tot acad. I. Iordan¹, că nu se schimbă regulile de sintaxă, care făcând parte din structura gramaticală nu pot să difere de la limba literară la limba lucrărilor științifice, politice etc. ci e vorba « de deosebirile de frazeologie, adică de combinarea cuvintelor în grupuri sintactice, poziții și fraze... de legăturile de cuvinte, expresii, întorsăturile de frază etc. specifice fiecărei discipline ».

Problema caracterului normativ al limbii literare n-a preocupat în egală măsură pe participanții la discuții. Chiar atunci când au atins-o în treacăt nu s-au oprit — cu excepția acad. I. Iordan și a scriitorului Al. Philippide — la concluzia justă.

Astfel prof. T. Vianu observă: « nu se poate impune deci vreo normă limbii literare, nimeni nu poate spune cum trebuie să vorbească scriitorul ». De asemenea scriitorul Cezar Petrescu afirmă că « reguli în materie de grai poporul nu cunoaște ». De aici concluzia, că nici limba literară, care a izvorât din limba populară nu cunoaște reguli.

Opinia scriitorului Cezar Petrescu e desigur greșită. Toți cercetătorii sînt de părere că limba literară e o limbă normată. B. V. Tomașevski insistă în mod deosebit asupra « obligativității generale » a normelor limbii literare.

« Specificul limbii literare — spune Efimov² — constă în aceea că este o limbă normată, atît în privința vocabularului cît și în privința gramaticii ».

Referindu-se la modul de elaborare a normelor limbii literare Stepanov³ precizează că « tocmai în limba literară se fixează cu cea mai mare claritate, perfecțiune și precizie normele lingvistice ale întregii națiuni ». « În același timp — și aici e un aparent paradox —

spune B. Cazacu⁴ — limba literară, date fiind variatele și multiplele funcțiuni pe care le îndeplinește, este aceea care consacră, care impune în masele largi normele limbii naționale unice ».

Cei cărora le revine sarcina de-a se ocupa de normele literare sînt tocmai filologii și lingviștii, cărora scriitorul Cezar Petrescu nu le acordă nici o importanță; în schimb el subliniază just rolul scriitorului în dezvoltarea limbii literare.

Efimov⁵ accentuează că nu numai poezii și scriitorii sînt cei care ajută la dezvoltarea limbii literare: « Nu numai scriitorii sînt creatori ai limbii literare », și referindu-se la dezvoltarea limbii literare beloruse afirmă că: « cei mai buni scriitori, activiști sociali, savanți, jurnaliști, profesori precum și specialiști lingviști au luat și iau partea cea mai activă la formarea și perfecționarea normelor limbii literare beloruse ».

În primul rînd trebuie relevată însă activitatea creatoare a poporului. Izvorul popular al limbii literare e o realitate care nu poate fi contestată, probabil din această cauză ea nu a mai fost atacată în mod special în discuția noastră decît de Eusebiu Camilar și Cezar Petrescu⁶, care afirmă: « La noi limba literară a izvorât din popor. S-a inspirat din limba populară și din folclor », și în alt articol: « Este sigur că izvorul cel mai însemnat și mai nesăcătuit al limbii literare rămîne limba poporului. Ea este veșnic vie. Veșnic se îmbogățează ».

Eusebiu Camilar subliniază și el rolul poporului în crearea și dezvoltarea limbii literare: « Meșterul nostru în deprinderea verbului ca și-n toate deprinderile meșteșugului e mulțimea truditoare a pămîntului și fierului » a cărei limbă « se învață pe teren », în contact nemijlocit cu masele, cum spune maestrul Sadoveanu.

În afară de acest factor principal de îmbogățire a limbii literare « graiul po-

⁴ B. Cazacu, Unele probleme ale studierii limbii literare în lumina ultimelor lucrări de lingvistică sovietică, în « Limba română », 1953, nr. 4, p. 54.

⁵ A. I. Efimov, în « Voprosi iazikoznania », nr. 4, 1954, art. cit.

⁶ Cezar Petrescu, Tot în legătură cu limba literară, cu stilul și cu multe altele, în « Contemporanul » nr. 27, 1954.

¹ I. Iordan, « Limba română », art. citat.

² A. I. Efimov, Cîteva probleme ale dezvoltării limbii literare ruse din sec. XIX și începutul sec. XX, în « Voprosi iazikoznania », 1953, nr. 4.

³ G. V. Stepanov, Despre stilul literaturii artistice, în « Voprosi iazikoznania », 1952, nr. 5, p. 23.

porului », Eusebiu Camilar amintește și importanța cărților, iar acad. I. Iordan pe a traducerilor, care reprezintă floarea literaturilor străine și legătura cu celelalte limbi literare.

Subliniem importanta contribuție a literaturii clasice și « limba veche și înțeleaptă a cronicilor ».

O problemă importantă care n-a fost atinsă în cursul dezbaterii și care e amintită în concluzii, e problema specificului național.

În încheierea articolului din « Contemporanul », acad. I. Iordan acordă o atenție deosebită problemei « cultivării limbii », ca obiectiv principal în activitatea viitoare a scriitorilor, lingviștilor, criticilor literari. Ideea acad.

I. Iordan a fost concretizată în concluziile Sesiunii secției de știință a limbii, literatură și arte a Academiei R.P.R. din 1 și 2 februarie 1955, care a dezbătut situația limbii noastre literare contemporane:

« Lingviștii și criticii literari să se intereseze mai îndeaproape de modul cum scriitorii folosesc limba literară în operele lor și de modul cum își însușesc măiestria artistică ». « Scriitorii să acorde o atenție deosebită problemei cultivării limbii, urmînd ca ei să propună soluții în publicațiile de specialitate, întocmai ca scriitorii și lingviștii sovietici ».

R. Ocheșanu

STUDII ȘI CERCETĂRI LINGVISTICE

Nr. 1-2, anul V, ianuarie-iunie, 1954

Paginile revistei « Studii și cercetări lingvistice » sînt destinate publicării ultimelor rezultate obținute de lingviștii noștri în diferitele domenii ale științei limbii: lexicologie, fonetică, gramatică, limbă literară etc.

Prima fasciculă pe anul 1954 cuprinde comunicările prezentate în cadrul sesiunii științifice, din februarie 1954, a Secțiunii a VI-a a Academiei R.P.R., sau la Institutul de lingvistică din București. În prezentarea lor, ne vom mărgini să rezumăm conținutul lor de idei.

Cercetarea fondului principal de cuvinte constituie una din sarcinile de seamă ale lingvisticii noastre.

În articolul său: « Contribuție la studiul fondului principal de cuvinte al limbii romîne », profesorul Dimitrie Macrea analizează problema cunoașterii vocabularului limbii romîne sub aspectul compoziției istorice și al circulației cuvintelor. Această analiză este făcută în scopul stabilirii « măsurii în care diferitele influențe care s-au exercitat asupra vieții poporului român se reflectă în vocabularul limbii noastre ». Autorul reia o problemă căreia i-a consacrat o lucrare mai veche; rezultatele obținute în trecut sînt puse la contribuție în studierea fondului principal de cuvinte. După o scurtă descriere a istoricului problemei în țara noas-

tră, autorul întreprinde analiza vocabularului romînesc pe o bază largă, folosind pentru stabilirea compoziției istorice a vocabularului « Dicționarul limbii romîne din trecut și de astăzi » al lui I. A. Candrea, iar pentru determinarea gradului de circulație a cuvintelor « Poeziile » lui Eminescu.

Aplicînd metoda statistică autorul ajunge la concluzia că elementele de origine latină constituie 20% din vocabularul general al limbii romîne, 16,59% cele slave, neogrecești 2,35%, maghiare 3,14%, turcești 4,35%, latine literare 2,62%, franceze 29,69% germane 1,67%, onomatopeice 1,96%, de origine nesigură 3,73% și de origine necunoscută 9,79%.

Altă constatare făcută de autor este aceea că există o proporție directă între numărul cuvintelor derivate și vechimea în limbă a grupului cuvintelor de bază. Astfel numărul cuvintelor derivate din elemente latine este de trei ori mai mare decît numărul cuvintelor de bază, iar cele derivate pe teren romînesc din cuvinte de origine slavă sînt de două ori mai multe decît cuvintele de bază. Aplicînd concluziile lingvistice I. Trinițkaia, autorul cercetează în continuare măsura în care sînt întrebunțate cuvintele în limba noastră, folosind ca document de bază poeziile lui Eminescu.

Cu ajutorul metodei statistice autorul ne arată că aceste elemente latine, care nu constituie în dicționarul lui Candrea decât 20 % din vocabularul limbii, reprezintă la Eminescu 48,60 % în vocabular și 83 % în circulație, iar cele de origine slavă 16,81 % în vocabular și 6,93 % în circulație. Rezultă deci că elementele de origine latină constituie elementul predominant în fondul principal de cuvinte al vocabularului românesc, iar « cel mai important element, după cel latin, atât în vocabular cât și în circulație, este cel slav, mărturie a legăturilor istorice ale poporului nostru cu popoarele slave » (p. 15).

Spre a avea ca termen de comparație o altă limbă romanică, atât în ce privește compoziția vocabularului cât și circulația cuvintelor, autorul analizează volumul «Choix de poésies» al lui Verlaine, folosind dicționarul etimologic al lui Oscar Bloch (1932). În felul acesta, pe lângă analiza vocabularului limbii române, studiul prezentat cuprinde și câteva precizări asupra metodei de stabilire a fondului principal de cuvinte.

Tot în cadrul problemelor de lexicologie acad. Emil Petrovici prezintă studiul său: « Etimologia toponimicelor Doftana, Dofreana, Doftăneț, Doftănița și a cuvântului dohot ».

Autorul combate teoria lui Weigand conform căreia toponimicul Doftana ar fi de origine bulgară și ar avea la bază cuvântul *dohod* care ar însemna « acces, apropiere ». De asemenea autorul combate părerea lui Candrea după care toponimicul Doftana ar fi de origine maghiară. Autorul consideră însă justă apropierea pe care o face Candrea între *Doftana* și *dohot* « păcură ».

Pe baza unui bogat material lingvistic, autorul ajunge la concluzia că toponimicele *Doftana*, *Doft(e)ana*, *Doftăneț*, cu toate că nu sînt de mult atestate, provin de la populația slavă care a locuit odinioară în număr mare în Carpații sudici, și care s-a asimilat la populația de limbă românească. La baza acestor toponimice, arată autorul, se află un cuvînt slav care însemna păcură, *smoală*, « *degotъ ». În schimb toponimicele *Dohotariul*, *Dohotăria*, *Pe Dohotărie* sînt formate din apelativele românești derivate cu sufixele

-ar, -ărie din apelativul de origine ucraineană *dohot*.

Lucrarea profesorului J. Byck « Vocabularul științific și tehnic în limba română din secolul al XVIII-lea » studiază unul din cele mai neglijate capitole ale istoriei limbii noastre.

Autorul consideră că secolul al XVIII-lea se caracterizează prin desăvîrșirea unificării limbii și prin pătrunderea masivă de cuvinte noi. În condițiile istorice ale secolului al XVIII-lea, datorită apariției modului de producție capitalist, a amplificării administrației și a înmulțirii instituțiilor de cultură, devine necesară îmbogățirea limbii cu unele cuvinte și expresii noi.

În cursul secolului al XVIII-lea vocabularul științific se îmbogățește, termenii științifici își fac loc în așa măsură încît cărturarii secolului al XIX-lea nu vor mai întâmpina dificultăți fundamentale. Acest fapt se oglindește în scrierile secolului al XVIII-lea. Autorul citează numeroase exemple din diferite domenii. Din domeniul gramaticii autorul citează cuvinte ca: *dialect*, *orthografie*, *slova*, *zicerea*, *grai*, *etymologia*, *nume sostantiv* etc.

Din domeniul versificației, retoricii: *poet*, *stihuri-iroicești*, *retorica* etc. Din domeniul filozofiei: *idea*, *categoria*, *cîtință*. Din domeniul medicinei: *anatomic*, *hirurg*, *laringa*, *hapuri*. Din domeniul politicii: *politică*, *soveran* « suveran », *prințepesă*, *ecțelenție*. Din domeniul comerțului-industriei: *comerțion*, *credit*, *hartughie*.

Problemele de fonetică le este dedicată o rubrică aparte. În referatul « Despre fonetică și fonologie în lumina materialismului dialectic » acad. Al. Rosetti expune concepția sa actuală fundată pe învățătura marxistă. Autorul respinge concepția idealistă conform căreia fonemul ar fi o intenție de sunet. Cuvîntul (și nu fonemul) — arată autorul — este oglindirea noțiunii prin latura lui materială alcătuită din sunete-foneme.

Fonemul este învelișul material al noțiunii -- de exemplu vocala *e* nu este sunetul *e* pe care îl pronunțăm în mod real, după cum nu este nici vocala *e* pronunțată în mod real de toți acei care vorbesc românește, ci o medie

a tuturor *e*-urilor, un *e* abstract, « abstract în sensul de general ».

Fonemul are un rol semantic — acel de diferențiere a cuvintelor — primind astfel un rol gramatical, de exemplu *bărbat* exprimă noțiunea de singular, pe când *bărbați* pe cea de plural prin variația finalei *t-ț*.

Deci fonemul ca instrument al limbii servește drept mijloc de comunicare între oameni și trebuie să existe concomitent în conștiința oamenilor care alcătuiesc același grup social.

Sunetul și fonemul alcătuiesc o unitate inseparabilă: fonemul este o abstracție, un tip sonor ivit în conștiința socială și realizat prin sunet, realitatea lui sonoră. Fonemul servește pentru a diferenția sensul cuvintelor.

Din această constatare rezultă că deosebirea dintre fonetică și fonologie, așa cum apărea în lucrările anterioare ale acad. Al. Rosetti, nu poate fi menținută. Fonetica nu trebuie separată de fonologie, căci ele reprezintă două aspecte ale unei singure discipline. Acest fapt însă nu înseamnă că în gramatica unei limbi nu trebuie făcută distincția între sunet și fonem. De aceea acad. Al. Rosetti critică pe autorii capitolului de fonetică din « Gramatica Academiei » R.P.R. care au tratat laolaltă sunetele și fonemele limbii române. Acad. Al. Rosetti consideră că însușirea de a diferenția sensul cuvintelor trebuie tratată separat de descrierea particularităților fiziologice și fizice ale sunetelor. Perspectiva descriptivă nu trebuie confundată cu cea funcțională.

În studiul « Despre un fenomen fonetic românesc dialectal » semnat de Romulus Todoran, autorul demonstrează pe baza unui bogat material extras din « Atlasul lingvistic român » că trecerea lui *ă* protonic la *a* este un fenomen fonetic românesc și nu de influență străină, cum susținea acum 30 de de ani acad. I. Iordan. Acest fenomen este explicabil prin asimilare în cuvinte ca: *bărbat*, și extins apoi, pe o arie mai restrânsă, în cuvinte unde asimilarea nu mai era posibilă dar sunetul *a* se afla în aceeași poziție protonică, de ex. *făcut* > *facut*.

Emanuel Vasiliu prezintă articolul « O mutație analogică: *u* > *o* sub accent » și formulează următoarea lege: « în limba română în temele verbale polisilabice terminate în *r* — (exceptând temele formate din prefix *ț* radical monosilabic) orice *-u*-accentuat este înlocuit prin *o* înainte de *-r* ».

Tot în cadrul problemelor de fonetică revista prezintă și comunicarea prof. Stoiko Stoikov « Despre consoanele palatale din limba bulgară ¹ ».

Articolele apărute la rubrica « Probleme de gramatică » constituie în general, contribuții originale ale cercetătorilor noștri.

Se știe că gramaticile și dicționarele nu au studiat în toată complexitatea lor diferențele funcționale ale articolelor nehotărâte. Articolul semnat de Florica Dimitrescu indică prin titlu obiectul studiului prezentat: « Observații asupra valorii afective ale articolelor nehotărâte în limba română ».

Faptul că în unele cazuri, aceeași propoziție, în care apare un articol nehotărât, poate fi interpretată fie în sens admirativ fie în sens peiorativ se explică prin intonație.

Intonația diferă după cum sensul este peiorativ sau admirativ și anume: accentul cade pe articol atunci când înțelesul este peiorativ și pe substantiv sau adjectiv când înțelesul este admirativ.

Uneori articolul nehotărât poate strânge în el atât afectivitate încât apare în cazuri determinate, singur, neînsoțit de substantiv. De exemplu: *Actorul acesta a interpretat minunat rolul lui Othello ! Este un . . .*

În lumina acestor observații autoarea consideră că printre uneltele gramaticale ale exprimării afective se numără și articolul nehotărât.

Lucrarea Mioarei Grigorescu « Atributul substantival în limba română » reia în mod critic studiul atributului substantival și relevă cât de superficial a fost tratat acest capitol în gramaticile mai vechi. Pe baza unui bogat material de exemple extrase din scriitorii noștri clasici, autoarea analizează funcțiile și valorile atributului substantival aducând

¹ Atît pentru conținutul acestei comunicări cit și entru discuțiile purtate la prezentarea ei în ședința Institutului de lingvistică din București, vezi « Limba română », nr. 1, 1954, p. 70—74.

o serie de date noi, care au servit ca bază pentru redactarea capitolului «Atributul substantival» din volumul al II-lea al «Gramaticii limbii române».

Insistînd asupra apozitiei, autoarea critică definițiile atributului date în manualele școlare și în vechile noastre gramatici. Definind apozitia ca: «Substantivul care însoțește alt substantiv din propoziție pentru a-i explica înțelesul și stă în același caz cu el se numește apozitie», — manualul unic pentru cl. VIII-XI medie, editat de M.I.P., în 1952, greșește în mai multe privințe. În primul rînd apozitia nu se poate defini prin *substantivul care...*, deoarece apozitia este o categorie sintactică al cărei gen proxim este atributul substantival. Apoi apozitia nu determină numai un substantiv din propoziție, ci orice echivalent al acestuia. Funcția apozitiei nu este numai aceea de a explica înțelesul termenului determinat și ea nu stă numai în același caz cu termenul determinat. Autoarea consideră că definiția justă a apozitiei este: atributul substantival pus în cazul nominativ indiferent de cazul termenului determinat sau acordat în caz cu acesta.

În studiul despre «Verbe reflexive construite cu dativul» Sorin Stati își propune să discute în ce măsură este justă clasificarea diatezelor în activă, pasivă și reflexivă, clasificare tradițională în gramaticile noastre.

Autorul consideră că, după sens, construcțiile verbelor «reflexive» cu pronumele obiect în cazul dativ sînt:

1) *reflexive obiective*: verbele tranzitive care au, în afară de complementul direct, un complement indirect care indică persoana asupra căreia se exercită în mod indirect acțiunea. De exemplu: *a zice ceva cuiva, a face ceva cuiva*.

2) *reflexive participative*: în această categorie intră verbele tranzitive construite cu un complement indirect în dativ, care indică persoana în favoarea sau defavoarea căreia se face acțiunea. De exemplu: *își alege, ne însușim etc.*

3) *reflexive posesive*: pentru verbele din această categorie pronumele reflexiv în cazul dativ are rolul de a arăta că subiectul e

posesorul obiectului sau are însușirea asupra căreia se răsfrînge acțiunea. De exemplu: *a-și lua (lucrurile), a-și aprinde (țigara)*.

4) *reflexive reciproce*: în această categorie intră verbele care se construiesc cu dativul pronumelui reflexiv pentru a reda ideea de reciprocitate. De exemplu: *ei își împărtășesc (bucuriile), noi ne strîngem (mîinile)*.

5) *reflexive medii*: în această categorie ar intra verbele tranzitive și intransitive (la diateza activă) care fiind folosite împreună cu un pronume reflexiv, arată participarea activă a subiectului la acțiunea pe care o săvîrșește, arată că acțiunea e săvîrșită cu aceeași intensitate. De exemplu: *îmi rid (de cineva), îți uiți*.

Autorul consideră că denumirea de verbe reflexive este adesea injustă. Sens reflexiv nu au decît reflexivele obiective și, în parte cele reciproce, iar acest sens nu e dat de forma verbului, ci de pronumele reflexiv. În celelalte situații, pronumele are rolul de complement indirect (sau direct), el nu e morfem al reflexivului. Între *mă spăl* și *îl spăl*, nu e nici o deosebire în forma verbului, deși prima construcție e reflexivă și a doua activă.

La rubrica «Problemele limbii literare» acad. Iorgu Iordan prezintă studiul său «Despre limba literară». Articolul aduce prețioase contribuții la definirea noțiunii de limbă literară.

Autorul arată că se impune de la început clarificarea acestei noțiuni, cu atît mai mult cu cît, chiar în cadrul discuției prezentate în «Contemporanul» din 3--10 aprilie 1953, sub titlul «Unele probleme ale creației literare din R.P.R. în lumina tezelor asupra literaturii și artei expuse de tov. G. M. Malenkov în raportul ținut la Congresul al XIX-lea a P.C.U.S.», problema «măiestriei artistice» a fost de-abia atinsă.

Acad. Iorgu Iordan combate definiția veche conform căreia noțiunea de «limbă literară» ar însemna limba scrisă. Această interpretare nu corespunde realității lingvistice, deci trebuie respinsă. «Nu putem afirma că tot ce se scrie capătă un aspect literar». . . «Identificarea limbii literare cu limba scrisă, făcînd

abstracție de sensul lexical și gramatical al acesteia dă naștere la «anomalii». Astfel formula «a vorbi literar» — care circulă de mult ar deveni un nonsens în cazul că «literar» ar fi identic cu scris. De asemenea autorul arată că este greșită concepția potrivit căreia «limba literară» înseamnă limba operelor literare cu conținut artistic, deoarece prin opere literare se înțeleg de obicei, numai scrierile poetice în sens foarte larg; scriitorii și criticii burghezi au ajuns la ideea că «limba literară este identică cu limba operelor literare». Această concepție trebuie respinsă, arată autorul, întrucât la baza ei stă o concepție idealistă — conform căreia operele literare diferă fundamental de cele filozofice și științifice etc., întrucât operele literare ar avea un conținut exclusiv emoțional, iar celelalte ar cuprinde numai idei. Se știe însă că deosebirea dintre operele literare și cele științifice constă în felul cum «vede» și cum prezintă ideile scriitorul și omul de știință. Omul de știință comunică direct prin intermediul inteligenței, rezultatul observațiilor sale, scriitorul însă le trece prin filtrul afectivității personale pentru a le face să trăiască.

Urmărind și părerile lingviștilor sovietici în această problemă, acad. Iorgu Iordan consideră că limba literară este un aspect al limbii naționale, «aspectul ei cel mai corect, produs al unei prelucrări continui din partea scriitorilor, oamenilor de știință, publiciștilor etc., sinteză a posibilităților de exprimare pe care le are limba întregului popor».

«Limba literară este limba științei, ideologiei, politicii, presei, teatrului, administrației, ea este una și aceeași indiferent de conținutul exprimat cu ajutorul ei».

Deosebirea care există între limba unei opere literare față de una științifică constă în elementele de ordin lexical și stilistic.

În concluzia studiului său, acad. I. Iordan susține că limba literară scrisă trebuie să fie considerată de toți membrii societății ca normă călăuzitoare. Oamenii muncii au datoria de a cultiva cu grijă «limba literară», care este forma cea mai desăvârșită a limbii naționale.

Tot în cadrul capitolului «Problemele limbii literare», prof. T. Vianu deschide, prin articolul «Epitetul eminescian», seria studiilor consacrate stilului lui Eminescu.

Articolul aduce o precizare în definiția epitetului. Criticând vechea definiție a epitetului dată de tratatele de retorică, conform căreia epitetul este întotdeauna un adjectiv în funcție de atribut, autorul relevă că din rîndul epitetelor fac parte și alte părți de cuvînt sau de frază care determină substanțivele și verbele prin însușiri estetice. Autorul consideră însă epitete determinările care întocmesc împreună cu determinantele lor unități indisolubile ca: *salcie plîngătoare, covor persan, înger de pază*.

Ținînd seama de aceste limitări, autorul consideră epitetul — acea parte de cuvînt sau de frază care determină, în lucrurile sau în acțiunile exprimate printr-un substantiv sau verb, însușirile lor estetice, adică acele care pun în lumină felul în care le vede sau le simte scriitorul și care au un răsunet în fantezia și sensibilitatea cititorului.¹

Rubrica «Probleme de lingvistică generală» prezintă studiul tov. T. Cazacu «Principiul adaptării la context». Studiind variabilitatea semnificativă a cuvintelor, autoarea scoate în evidență rolul deosebit al contextului. În limitele de variație condiționate de nucleul semnificativ de bază al unui cuvînt, semnificațiile lui capătă un sens (un înțeles concret) numai în lumina contextului. Bogăția semnificațiilor limbajului real depășește adeseori cu mult pe aceea a semnificațiilor cuprinse într-un dicționar. Pe baza studiilor experimentale efectuate, autoarea dă un înțeles mai cuprinzător noțiunii de context, în care înglobează, pe lângă contextul lingvistic discursiv, elemente auxiliare extralingvistice, care formează un tot al situației concrete, din care reiese în mod precis sensul exact al cuvîntului folosit. Contextul alege și precizează sensul, îl individualizează și-l completează.

Înțelegerea rolului contextului ajută la clasificarea și rezolvarea justă a unor probleme de gramatică.

¹ Pentru discuțiile asupra unora dintre comunicările publicate, vezi «Limba română» nr. 2, 1954, pag. 66-74.

Rubrica « Critică și bibliografie » publică o recenzie asupra ediției a III-a a « Dicționarului limbii ruse » (Moscova) apărut sub redacția lui S. I. Ojegov, o recenzie asupra revistei « Voprosi iazikoznaniia » nr. 5/1953, precum și observații asupra volumului « Problemele lingvisticii moldovenești » (1953).

Este surprinzătoare și supărătoare în același timp neregularitatea cu care apare această

rubrică în revista « Studii și cercetări lingvistice ». Se impune o mai bogată informare bibliografică și o atitudine mai personală în analizarea lucrărilor recenzate. De asemenea revista ar trebui să facă prezentări de ansamblu asupra activității lingvistice în patria noastră.

Sperăm că acest lucru va fi realizat în numerele viitoare ale acestei publicații.

C. Coșian

STUDII ȘI CERCETĂRI LINGVISTICE

anul V, Nr. 3—4, iulie—decembrie 1954

Una dintre cele mai de seamă sarcini ale institutelor de lingvistică din țara noastră este elaborarea dicționarului limbii române, lucrare atât de necesară și de așteptată de masele largi. Primele pagini ale ultimului număr din « Studii și cercetări lingvistice » sînt consacrate expunerii principiilor care au stat la baza redactării dicționarului. Trei au fost etapele parcurse de cercetătorii institutelor de lingvistică din București și Cluj, care au format cele două colective redacționale:

a) Strîngerea materialului;

b) Selectarea cuvintelor care trebuiau tratate;

c) Redactarea, adică definirea sensului cuvintelor, ilustrarea lor cu citate și indicarea funcțiilor lor gramaticale.

Materialul a fost strîns din dicționarele mai vechi, dar mai ales din operele literare apărute de la începutul secolului al XIX-lea și pînă astăzi. În alegerea cuvintelor s-a ținut seama de viabilitatea lor, de întrebuintarea lor în pături largi ale poporului, precum și de rolul lor în viața societății. S-au dat definiții scurte, clare și precise, folosind pentru aceasta ajutorul unui mare număr de specialiști de la diferite institute ale Academiei R.P.R., de cîte ori era vorba de definirea termenilor din știință și tehnică.

Sensurile cuvintelor sînt date în ordinea folosirii lor actuale, adică începînd cu cel mai nou și mai frecvent. Se dau de asemenea numeroase indicații de ordin gramatical, stilistic, ortografic și ortoepic.

Pus la îndemîna maselor largi de oameni ai muncii din țara noastră, acest dicționar constituie « un important instrument pentru folosirea și cultivarea limbii naționale la nivelul vremii noastre ». El va fi de asemenea « un mijloc de orientare ideologică și științifică în însușirea culturii noi, socialiste ».

În continuare, « Studii și cercetări lingvistice » publică unele comunicări ținute de cercetători lingviști la Sesiunea din ianuarie 1954 a secției de știință a limbii, literatură și arte a Academiei R.P.R. În această prezentare ne vom opri mai mult asupra problemelor care și-au găsit o rezolvare nouă în studiile publicate.

Despre formarea cuvintelor în limba română s-a discutat la noi destul de mult în ultima vreme. Dezbaterile au pornit de la o problemă oarecum teoretică (cărei discipline lingvistice i se integrează formarea cuvintelor?) și au purtat și asupra celor trei mijloace principale de formare a cuvintelor (compunere, prefixație și sufixație). Aceste probleme și altele legate de ele apar în comunicarea lui I. Fischer, poate prea succintă pentru varietatea și importanța chestiunilor discutate. Autorul și-a propus numai să schițeze problematica, metodele și perspectivele unei cercetări mai amănunțite, care să aducă material și soluții.

Examinînd raporturile dintre formarea cuvintelor și vocabular, pe de o parte, și morfologie, pe de alta, I. Fischer ajunge la concluzia că formarea cuvintelor constituie

un capitol independent. Elementele cu care operează formarea cuvintelor țin de vocabular, în privința conținutului, și de morfologie, în privința aspectului formal. Tocmai această dublă legătură conferă formării cuvintelor caracterul de capitol independent în lingvistică.

În privința prefixației, se arată într-o scurtă schiță istorică felul cum româna a înlocuit sistemul latin și deosebirile care despart româna de limbile romanice occidentale. În ceea ce privește rolul prefixelor în determinarea aspectului verbal, I. Fischer arată că problema trebuie examinată, dar nu aduce nici un element nou în discuție.

Paragraful consacrat sufixelor aduce două idei care trebuie reținute: pentru un studiu sistematic este mai avantajoasă clasificarea sufixelor după funcția lor (și nu după criterii formale) și, a doua idee, fondul principal de cuvinte are rolul de ordonator al derivației și de aceea funcția sufixelor trebuie cercetată pornind de la derivate ale cuvintelor din fondul principal.

Bogăția de aspecte ale problemei formării cuvintelor în limba română este un îndemn pentru lingviștii noștri de a aborda studiul ei aprofundat, folosind unele indicații prețioase din comunicarea lui I. Fischer.

O problemă poate la fel de puțin studiată la noi ca și formarea cuvintelor este corespondența timpurilor. Impresia generală a cercetătorilor este că în românește relația propoziție regentă — propoziție subordonată este destul de liberă, în orice caz mai liberă decât în latină și în celelalte limbi romanice. Timpul verbului din regentă are o foarte mică influență asupra celui din subordonată. Pe de altă parte, numărul redus de timpuri ale conjunctivului românesc aproape că anulează problema corespondenței timpurilor la conjunctiv.

Comunicarea lui P. Creția consacrată corespondenței timpurilor în limba română nu face decât să confirme prin exemple aceste concluzii teoretice bine cunoscute. Meritul lucrării constă în câteva analize și discuții asupra unor fapte de detaliu. Autorul a urmărit raporturile temporale în toate tipurile de subordonate și a scos în

evidență factorii gramaticali și lexicali care contribuie la exprimarea acestor raporturi. După P. Creția acești factori sînt:

1. Factori care țin de valoarea și întrebuițarea timpurilor (valorile derivate ale timpurilor; întrebuițarea restrînsă a timpurilor relative).

2. Factori care pot exprima raporturi de timp și nu țin de forma verbului (legătura dintre subordonată și regenta ei; prezența conjuncțiilor temporale și a circumstanțialelor de timp).

3. Factori care restrîng numărul raporturilor temporale posibile (natura propoziției subordonate; valoarea modului; sensul verbelor) (p. 327).

Mai semnalăm, tot în seria articolelor care abordează probleme noi sau nestudiate suficient, expunerea lui Em. Vasiliu privitoare la accentuarea derivatelor cu două sufixe în limba română. Autorul formulează următoarea lege de accentuare: « În derivatele cu două sufixe, locul accentului este determinat de regimul de accentuare și de structura silabică a ultimului sufix. În cazul în care ambele sufixe sînt neaccentuate, derivatele sînt totdeauna proparoxitone » (p. 335). Sîntem convinși, că pornind de la cercetări de detaliu — cum este aceasta —, lingviștii vor reuși în cele din urmă să formuleze și pentru limba română explicații științifice și chiar reguli de accentuare.

Acad. Iorgu Iordan se ocupă, în articolul său « Despre limba lui Neculce », de concluziile de ordin lingvistic care rezultă din lectura și analiza paginilor scrise de Neculce însuși în manuscrisul nr. 253 al « Cronicii » sale. Materialul, din nefericire restrîns, contribuie la cunoașterea unor particularități ale graiului moldovenesc și — adaugă autorul — ale celui muntenesc din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Acad. Iorgu Iordan ajunge la următoarele concluzii *a*) diftongul *ea* se pronunța *e*, probabil puțin deschis; *b*) *u* final se pronunța silabic după un grup consonantic și nesilabic (*u* semivocalic) după o singură consoană; *c*) *i* final semivocalic era absorbit de către *i* silabic imediat precedent, fenomen fonetic care apare și în limba română contemporană. Articolul acad. Iorgu

Iordan aruncă o lumină nouă asupra istoriei graiurilor românești și prezintă, datorită principiilor metodologice susținute, un interes deosebit pentru editorii de texte vechi.

Articole bazate pe cercetarea și selectarea unui vast material documentar sînt « Emi-nescu despre problemele limbii literare » de Gh. Bulgăr (în care sînt trecute în revistă păreriile poetului cu privire la raportul dintre limba literară și limba poporului, importanța clasicilor și diferite probleme de lingvistică) și « Unele contribuții la reconsiderarea operei lui H. Tikin » de I. Rizescu, în care sînt prezentate pentru prima dată elementele materialiste din concepțiile lui Tikin despre limbă. În același articol, o însemnată parte este consacrată analizei dicționarului romîn-german, atît de prețios și astăzi, după 30 de ani de la apariție, pentru bogăția materialului lexical vechi și contemporan. Așteptăm apariția, în coloanele publicațiilor noastre, a multor studii consacrate valorificării moștenirii lingvistice, domeniu în care articolul lui I. Rizescu nu este decît un început.

Principalele curente ale lingvisticii burghize și, în special, caracteristicile lingvisticii burghize contemporane sînt trecute în revistă și discutate cu mult spirit critic într-o comunicare prezentată de Lucia Wald. Citate numeroase au servit autoarei pentru a pune în lumină trăsăturile fundamentale și scopurile pe care le-au avut și le au aceste curente:

negarea existenței realității obiective, agnosticism, denaturarea esenței limbii. « Teoriile lingvistice la modă astăzi în S.U.A. urmăresc — arată autoarea — să sădească neîncrederea popoarelor în propriile lor forțe, să le condamne la pasivitate, să propage dispreț pentru limbile naționale » (p. 405).

După cîte știm, este primul articol de acest fel apărut în publicațiile noastre. Autoarea a folosit numeroase cărți și periodice din Occident și de peste Ocean, precum și recenzii și studii asupra acestora, apărute în Uniunea Sovietică. Pentru orientarea marxistă a lingviștilor noștri, pentru îndepărtarea rămășițelor idealiste, neștiințifice din concepțiile lor, comunicarea Luciei Wald este o contribuție serioasă, bine fundamentată, convingătoare.

Ultimul număr al revistei « Studii și cercetări lingvistice » mai cuprinde « Cîteva probleme de fonetică a limbii romîne » de acad. Al. Rosetti, în care sînt reluate unele păreri expuse de autor și cu alte prilejuri în legătură cu existența diftongilor în limba romînă și cu datarea și explicarea lui *u* final.

Bogat și interesant, materialul apărut în ultimul număr din publicația Institutului de lingvistică din București este prezentat într-o formă accesibilă unui cerc destul de larg de cititori, fără ca prin aceasta să sufere nivelul științific al articolelor.

S. Stati

CONSULTAȚII

RĂSPUNS CITITORILOR

NISTOR MARIN — Cluj —

Întrebare: Care este pluralul substantivelor *acumulator, separator, comutator, selector, colector, montator* etc.?

Răspuns: Întrebarea dv. este pe deplin justificată. În catalogul M.E.E.I.E., în care dv. ați găsit indicat pluralul *acumulatori, separatori, comutatori, selectori*, aceste forme sînt date greșit. Toate cuvintele care denumesc noțiuni tehnice, nume de lucruri (mașini, aparate etc.) și care sînt derivate cu sufixul *-tor, -or* formează pluralul în *-toare, -oare*, fiind toate de genul neutru. Ele se încadrează în aceeași categorie cu substantivul *motor, motoare* (care de altfel și în catalogul M.E.E.I.E. apare cu pluralul corect indicat).

Numele de ființe derivate cu același sufix: *corector, montator* etc. formează pluralul în consoană muiată (*corectori, montatori*) ca toate substantivele masculine de declinarea a II-a.

I. SIMION profesor — Poiana Sebeș —

1. *Întrebare*: Prepoziția *contra* poate să primească și cazul dativ nu numai cazul genitiv, de exemplu: *luptăm contra dușmanului?*

1. *Răspuns*: Identitatea formală dintre dativ și genitiv neprecedat de articol posesiv v-a indus în eroare, determinîndu-vă să considerați substantivul *dușmanului* în dativ. În realitate prepoziția *contra* (ca și *asupra, împotriva* și alte locuțiuni prepoziționale)

cere numai cazul genitiv. Ca să aveți siguranța că cele afirmate mai sus sînt juste vă propunem să înlocuiți, în exemplul dv., complementul indirect *dușmanului* prin două complemente indirecte construite cu aceeași prepoziție, de exemplu: *luptăm contra imperialismului și a uneltirilor la război*, unde prezența articolului posesiv *a* înaintea celui de-al doilea termen e o dovadă că substantivul respectiv e în genitiv.

2. *Întrebare*: *De aceea* este adverb sau locuțiune de cauză?

2. *Răspuns*: În « Gramatica Academiei R.P.R. », vol. I, pag. 332, punctul d, se precizează că singurul adverb de cauză în limba romînă este *de aceea*. La începutul acestui paragraf se menționează însă că se vor discuta *adverbele și locuțiunile adverbiale* de mod, de loc, de timp etc. Pentru a nu îngreuna prea mult expunerea, atunci cînd se discută adverbul de cauză, nu se mai precizează faptul, de la sine înțeles, că *de aceea* este o *locuțiune adverbială pronominală de cauză*.

3. *Întrebare*: Ce valoare are propoziția *luptă*, din fraza: *Cei mai buni fii ai proletariatului internațional s-au întîlnit adeseori și s-au sîfîțuit asupra poruncii vremii: luptă de salvează pacea*. Este ea o atributivă?

3. *Răspuns*: Fraza: *Luptă de salvează pacea* reproduce vorbirea directă. Ea este formată dintr-o propoziție principală impe-

rativă: *luptă* și dintr-o propoziție circumstanțială de scop construită cu modul imperativ și introdusă cu conjuncția *de: de salvează pacea*. Ea nu poate fi considerată o propoziție atributivă. Propozițiile atributive în limba română nu se construiesc niciodată cu modul imperativ. Analizînd construcția ca un tot determinant al substantivului precedent (*porunca*) propoziția capătă o nuanță atributivă cu caracter apozitiv. Acest aspect al problemei se află deocamdată în stadiul cercetării și, în nici un caz, la analiza textului în clasă, nu veți aminti despre această interpretare care s-ar mai putea da.

4. *Întrebare*: Cum se analizează corect fraza: *Pînă a doua zi însă știți ce s-a întîmplat? fiindcă era vară și soare și căldură mare, peștele s-a stricat și racii l-au mîncat*. Propoziția: *peștele s-a stricat* este o completivă directă sau o adversativă: *pînă a doua zi însă peștele s-a stricat* față de propoziția: *și a doua zi l-aceiași loc veniră*, din fraza precedentă?

4. *Răspuns*: Textul citat de dv. este luat din fabula lui Grigore Alexandrescu *Lișița, rața și gîsca*:

Propunerea aceasta cu toți aplaudară

Și pentru întîia oară

Pe gîscă lăudară

Pentru a ei idee, apoi se risipiră

Și a doua zi iară l-aceiași loc veniră.

Pînă a doua zi însă, știți ce s-a întîmplat?

Fiind vară și soare și o căldură mare,

Peștele s-a stricat

Și racii l-au mîncat.

Dv. ați transformat complementul circumstanțial de cauză în propoziție circumstanțială de cauză, după cum vă indică și exercițiul nr. 129 punctul *a* din « Culegerea de exerciții gramaticale pentru clasele VI și VII », 1953.

Am reproduș mai sus în întregime fraza care precede textul citat în întrebarea dv., deoarece propoziția principală din prima frază: *însă știți* are valoare adversativă față de întreaga frază anterioară, nu numai față de ultima propoziție.

Ce s-a întîmplat pînă a doua zi este o completivă directă.

Textul dv. mai cuprinde și fraza (o cităm cu propoziția circumstanțială de cauză, așa cum o indicați și dv.):

Fiindcă era vară și soare și căldură mare, peștele s-a stricat și racii l-au mîncat.

Această frază cuprinde două propoziții principale:

1. *peștele s-a stricat*

2. *și racii l-au mîncat*

și o propoziție circumstanțială de cauză: *fiindcă era vară și soare și căldură mare*.

PAULINA GURAN — Institutul pedagogic — București:

Întrebare: În propoziția: *Îmi admir profesoara, îmi* este pronume reflexiv în dativ așa cum este în *îmi spăl mîinile*, cu toate că în acest caz subiectul face și suferă lucrarea, iar în primul nu se poate afirma acest lucru?

Răspuns: În ambele cazuri *îmi* are valoare de pronume reflexiv în dativ. În exemplele date de dv. este vorba de un reflexiv posesiv de tipul *îmi învăț lecția; îmi îmbrac rochia; ne întocmim planul de lucru; vă pregătiți bagajele* etc. Deși în aceste cazuri nu se poate spune că subiectul suferă acțiunea, considerăm și aceste verbe la diateza reflexivă deoarece ele, prin pronumele reflexiv (*îmi, îți, își, ne, va, își*), arată că subiectul și posesorul sînt una și aceeași persoană¹.

I. ARSENIE NICOLAIE — Deva:

Întrebare: Ce fel de propoziție este și cum țeseam din versurile lui Coșbuc:

Și de pe bici l-am cunoscut

Și cum țeseam nici n-am știut

Cum am sărit și m-am zbătut

Să ies de la război...?

II. ENĂCHESCU T. — Reghin:

Întrebare: Poate fi precizată cu absolută certitudine valoarea propoziției: *și cum el împletea*, din fraza: *Ana rămase pe laiță ținînd capul pletei, iară Lică... începu să împletească în opt coarde... și cum el împletea, ea privea la degetele lui...?*

Răspuns I și II: Întrebările dv. se referă la același fel de propoziție. Atît și *cum țeseam* cît și *și cum el împletea* sînt propoziții circumstanțiale de timp, introduse printr-un

¹ Vezi și « Limba română », 1954, nr. 2, p. 100.

adverb relativ cu valoare de conjuncție (*cum*). Acest adverb introduce mai multe feluri de subordonate, mai ales modale dar și temporale și cauzale. Interpretând logic propoziția și *cum țeseam* din versul lui G. Coșbuc cititorul este tentat să-i atribuie o valoare cauzală. Credem că interpretarea corectă din punct de vedere gramatical este aceea care consideră această propoziție ca o circumstanțială de timp.

În textul citat de tovarășul Enăchescu T. propoziția și *cum el împletea* are însă o valoare temporală pură fără nici o altă posibilitate de interpretare.

F. Ș.

LALA IOAN — Detașamentul carbonifer Doman, raionul Reșița, regiunea Timișoara:

Întrebare: Care este originea cuvântului *trust* (sau *trest*); cum se scrie și se pronunță acest cuvânt în limba română?

Răspuns: Cuvântul *trust* în limba română este un neologism relativ recent, împrumutat din limba engleză prin intermediul limbii

franceze (vezi « Dictionarul enciclopedic ilustrat » alcătuit de I. A. Candrea și A. Adamescu). Acest cuvânt denumea uniunea unor întreprinderi capitaliste în vederea centralizării și reglementării producției și desfacerii mărfurilor. La noi, cuvântul era pronunțat apropiat de rostirea franceză *trust*. În englezește el se pronunță *trest* (cu un sunet intermediar între *a* și *e*).

După 23 August 1944, sub influența limbii ruse s-a adăugat vechiului sens un sens nou, acela de « asociație de întreprinderi care lucrează în sectoare înrudite, având o conducere centrală ». Așa avem *Trustul alimentației publice*, *Trustul de panificație* etc.

În felul acesta, cuvântul are astăzi două sensuri, unul denumind întreprinderea capitalistă, iar celălalt, întreprinderea socialistă.

În rusește cuvântul este împrumutat direct din limba engleză și a fost ortografiat fonetic *trest*. Cuvântul *trest* n-are largă circulație în limba română.

« Micul dicționar ortografic » al Academiei R.P.R. recomandă forma *trust*.

C. M.

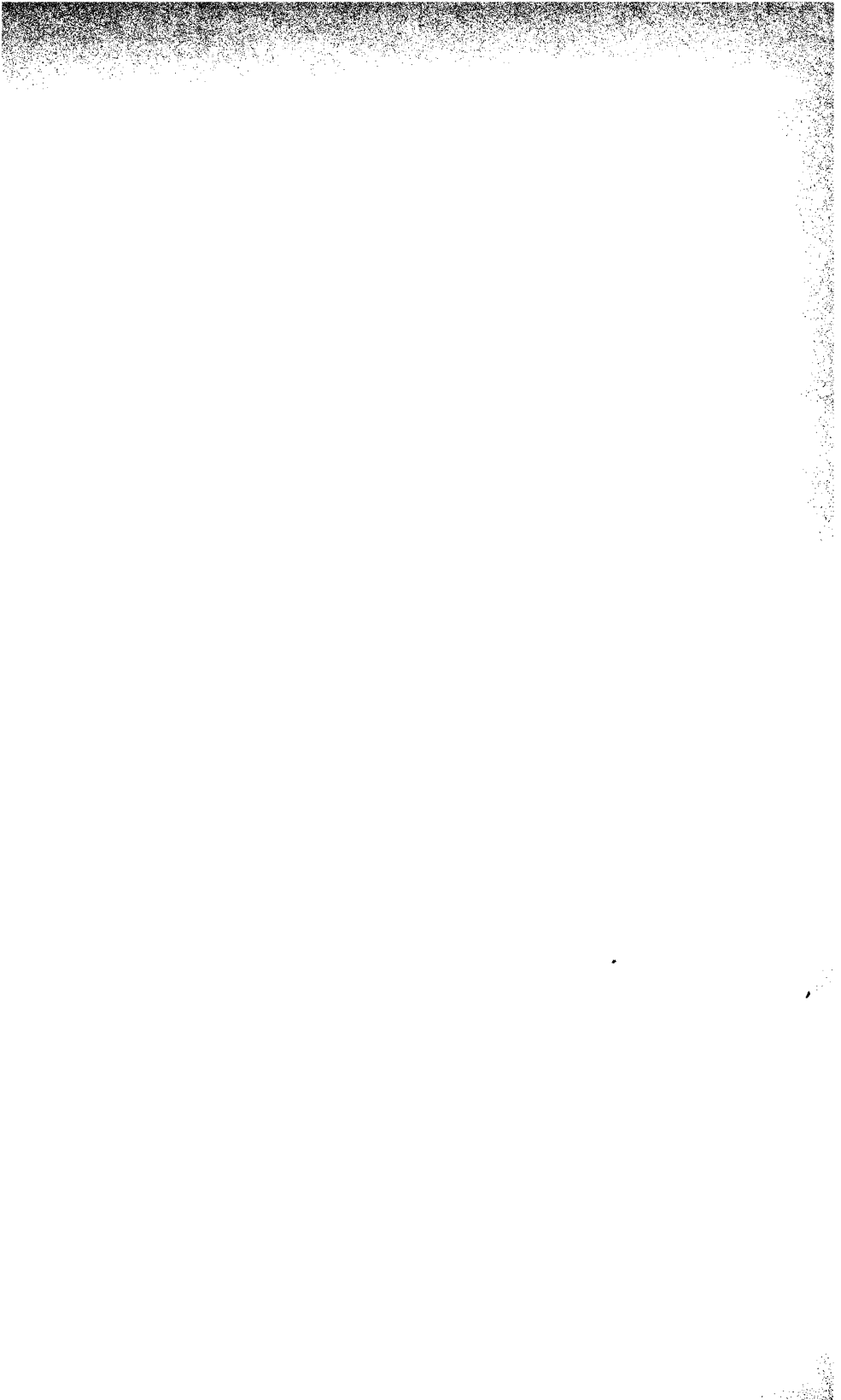
LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ APĂRUTE

DICȚIONĂRUL LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE.

Editura Academiei R.P.R., vol. I (A-C)

ACAD. PROF. IORGU IORDAN, Limba romînă contemporană, manual
pentru instituțiile de învățămînt superior, Ministerul Învăță-
mîntului, 1954.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE,
PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTRERINDERI ȘI INSTITUȚII

ÎNȚREPRINDEREA POLIGRAFICĂ nr. 4
BUCUREȘTI

Cct 407

Prețul lei 2 —

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

3

ANUL IV
MAI—IUNIE
1955

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

1

2

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LIMBA
ROMÎNĂ

3

ANUL IV
MAI—IUNIE
1955

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

— *COMITETUL DE REDACȚIE:* —

DIMITRIE MACREA (Redactor responsabil);
M. SADOVEANU; BARBU LĂZĂREANU;
G. ISTRATE; N. PASCU

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ* — BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
Institutul de lingvistică. Academia R.P.R. — Telefon 3.85.05

S U M A R

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

	<u>Pag.</u>
Acad. M. SADOVEANU, Limba povestirilor istorice	5
D. MACREA, Despre problemele studiului limbii literare	17
T. VIANU, Cercetarea stilului	40

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

ILIE STANCIU, Dicționarul limbii române literare contemporane	58
--	----

PROBLEME DE ORTOGRAFIE

I. FISCHER, Aplicarea noii ortografii în editarea scriitorilor noștri....	75
---	----

CRONICĂ

C. NAGÎȚ și I. ZAMFIRESCU, Din activitatea cercului de comunicări și referate al Institutului de lingvistică din București.....	82
---	----

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

Studii și cercetări de istorie literară și folclor, 1953 tom. 2 (<i>Constantina Căplescu</i>); Pe marginea versiunii românești a poemului «Țara Muravia» (<i>Em. Levițki</i>).	86
--	----

CONSULTAȚII

Răspuns cititorilor.....	97
--------------------------	----

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

LIMBA POVESTIRILOR ISTORICE*

DE

ACAD. M. SADOVEANU

Dragi prieteni și tovarăși, comunicarea de astăzi e o urmare firească a celei pe care am avut cinstea s-o dezvolt ieri în fața domniilor voastre.

Ieri, am făcut observări și afirmații care vor apărea mai limpede astăzi, în fragmentele de tipărituri și manuscrise vechi pe care le voi citi ca să ilustreze propozițiile mele.

Iarăși țin să vă fac atenți că punctul meu de vedere în alegerea lecturilor nu e stîmjenit de preocupări didactice. Nu țin de loc să ne plictisim în tovarășie. Vreau, dimpotrivă, să petrecem un ceas plăcut în comunicare spirituală cu bătrînii noștri din veacuri trecute.

Veți îngădui totuși să trecem repede și peste citate fără strălucire. Acelea au scop să vă convingă numai că limba noastră scrisă e destul de veche. Încolo, pot da încredințare că cei care aud întăia oară anumite pagini vor fi tot atît de mulțămîți ca și cei care cunosc de mult pe scriitorii de odinioară.

Escursia noastră în trecut merge pînă cãtră al șaisprezecelea veac, cînd vechea slavonă boierească și domnească, de biserică și cancelarie, a început a face loc limbii *proaste* a poporului de rînd.

Întăi această mireasă, de mult adormită și de mult așteptîndu-și vremea deșteptării, e nesigură și oarecum nedumerită. Încet, încet însă își ia îndrăzneală, iese la lume din palatul vrăjit, și poporul o primește cu dragoste, încredințîndu-i legendele și cîntecele poeților lui anonimi, cu tînguirile trecutului și nădejtile viitorimii.

Comunicarea noastră mai are un tîlc, privind pe scriitorii tineri care au început a ataca povestirea istorică. Limba literară din trecut și limba vie a

---

* Comunicare prezentată la Sesiunea din 1 — 2 februarie 1955 a Secțiunii de știință a limbii, literatură și arte a Academiei R.P.R.

poporului sînt cele mai sigure călăuze pentru realizarea artistică a povestirii istorice, adăugînd și înțelegerea economică, politică și socială a timpurilor trecute și alte cîteva însușiri de care vom vorbi mai pe urmă.

În veacurile XVII și XVIII au apărut cîteva cărți populare din orient, în tălmăcire romînească. Traducătorii anonimi, fără preocupare artistică, firește, n-au țintit decît să se facă înțeleși de cetitorii vremii.

Înainte de a vă ceti cîteva bucăți din aceste cărți în limba « proastă », socot necesar să fac cîteva observări, pentru care mă rog umilit învățaților științii limbii, cercetătorilor de hîrtoage vechi și culegătorilor de folclor să-mi acorde îngăduință și iertare. Domniile lor fac bine ce fac, dar nu întotdeauna. Mai de grabă vreau să spun că s-au găsit și se găsesc în cultura noastră bărbați de mare valoare științifică, dar între aceștia se află și de acei care sînt de o valoare mai mică. Ba chiar aş putea spune că și cei de mare valoare uneori greșesc și se încurcă, urmărind o idee să o argumenteze și forțînd textele să-i servească.

Așa s-a întîmplat cu Alexandru Odobescu, scriitor mare, cercetător în ale limbii și arheologiei. Declarîndu-se încîntat de « Miorița » în varianta Alecsandri, a găsit două stihuri pe care le putea întrebuița într-o argumentare a disciplinelor sale majore. Deci, deși purta ochelari, în loc de

*Mioriță laie,
Laie bucălaie*

a cetit

*Mioriță laie
Laie bulucaie.*

Acest *bulucaie* l-a dus într-o rătăcire istorică și filologică uimitoare, cu turcii, tătarii și alte semînții păgîne, pe cînd volumul de poezii populare întîrzia nevinovat pe birou, așteptînd pe învățat să-și vie în fire. Odobescu după cea dintîi fierbînțeleală, după succesul articolului și observațiile amicilor, a băgat de samă nepotrivirea, dar prima lui obiecție, cu inima curată și sinceră, a fost că nu el a greșit ci culegătorul baladei.

Alta. După Odobescu, Alecsandri.

Probabil că acest mare poet al nostru cunoștea numai aproximativ limba păstorilor. De aceea spune *mioriță* în loc de *mioară*, atribuînd ciobanilor un fel de delicateță de *duducă*. Această *mioriță* e — cum am văzut — *laie*, adică neagră. Dar în alt loc al baladei dintr-o dată *miorița* e cu lînă plăviță, adică albă. Sînt și alte stihuri pe care nu le-ar recunoaște poetul anonim din veac. Totuși să ne închinăm cu recunoștință bardului de la Mircești, că a pus cu destule frumuseți valabile balada fără păreche a ciobanilor în literatura nouă.

Pe cînd lucrăm la povestirea mea istorică « Frații Jderi », căutam un nume în condicile negustorilor lioveni. L-am și găsit după ce am observat cu nedumerire că cercetătorul și cetitorul terfeloagelor neguțătorilor moldoveni din Lehia afirmă, punînd și el un punct de întrebare, că ar fi existat acolo un oarecare cu numele *Ion Po malu Bogat*. Adică mai bine zis « pă malu bogat », deși acest *pă* nu e prepoziție moldovenească. În sfîrșit ce-o fi, ce n-o fi, iată o poreclă ciudată cum nu s-a mai aflat, ceva asemănător cu numele apusene ale feudalilor stăpîni de teritorii. Cît a stat și s-a *chiorît*, cum spun moldovenii, asupra textului acel cercetător îndărătnic, cît l-a cumpănit și l-a judecat, mi s-a părut de nespūsă mirare deoarece numele negustorului meu liovean trebuia să fie *Toma lui Bogat*.

Așa în textele vechi, pe care vreau să vi le aduc la cunoștință domniilor voastre se află greșeli de copie, greșeli de traducere, greșeli de ortografie, greșeli de punctuație, pe care eu nu mă sfiesc a le corecta cum am făcut cu *Ion Po malu Bogat*, fără a mă duce la fața locului cu lupa. Există un instrument al bunului simț, pe care îndemn pe scriitori să și-l însușească dacă nu-l au.

Iată însă o anecdotă mai gravă. În ea se cuprinde o lacrimă și o picătură de otravă a truditorilor din veac ai acestui pămînt.

Cunoașteți cu toții stihurile populare ce se cheamă « Doina ». Au apărut și în foarte frumoasa antologie tipărită de curînd de Editura de stat.

*Doină, doină cîntec dulce
Cînd te-aud, nu m-aș mai duce.
Boii mei cînd aud doină
Ară țelină și moină.
Și cu doina mă plătesc
Drept o zi de boieresc.*

Acest text a apărut de o sută și mai bine de ani între culegerile de poezii populare. Sună frumos și patetic. Însă de multă vreme bănuiesc în stihurile acestea ale poetului anonim o lipsă. Sînt aproape cincizeci de ani de cînd am cetit atent studiul lui Radu Rosetti bătrînul: « De ce s-au răsculat țărani »; și de atunci am căutat în popor varianta justă. Am găsit-o, avînd mai ales încredințarea că poetul anonim nu poate alcătui stihuri de prisos, fără semnificație.

Deci:

*Boii mei cînd aud doină
Ară-n țelină **ca-n moină**
Și cu doina mă plătesc
Drept o zi de boieresc.*

Boii cînd aud doina ară lesne țelina, ca și cum ar fi moină, și pot îndeplini ceea ce se chema în acele timpuri *nartul* (norma). *Nartul* unei zile de boieresc nu putea fi împlinit într-o zi, clăcașul cheltuia muncă de două și trei zile uneori, ca să împlinească norma căreia boierul îi spunea *o zi*.

Între manuscrisele Academiei R.P.R. se află o traducere a unei povești bogumilice de la începutul veacului XVII: «Povestea lui Adam și a Evei».

Strămoașa Eva povestește de călătoria lui Sit la rai.

... Încălecă Adam — spune Eva — și se duse. Și află pe acel giunghiat și nu-i zise lui Cain nemică — precum îi zisese lui îngerul. Și aduse pe Avel și-l puse în locul ce se chiamă Rion.

Atuncea născum pe Sit.

Și zisei către Adam:

— Nu-ți pae rău, domnul mieu. Că iată în locul lui Avel născum altul. Și-i puserăm lui numele *Sit*.

Atuncea Adam se răsti și zise:

— Taci tu, muiere. Căci sufletul mieu se împutină întru mine.

Iară Sit zise:

— Domnul mieu, eu mă voi duce la rai. Și de acolo voi aduce oareș-ce. Vedeai-vei și te vei odihni.

Adam zise:

— O fiule, cum să intri tu în rai? Nu așa, nu așa. Ci pasă împotriva raiului și plîngi. Doară cumva ne va da Dumnezeu din pomul măslinului să văz. Că doară mi s-ar mai potoli boala.

Fiul său zise:

— De ce bolești, o părintele nostru?

Adam zise:

— O fiule, mare boală am. Când greșii eu și maica voastră atuncea zise Dumnezeu: înmulți-se-vor suspinele tale și pururea întru griji va să petreci...

Iată și o pagină din «Esopia», de la începutul veacului următor XVIII.

... Xant zise iară, aflînd prilej să bată pre Isop; și iar îi zise:

— Robule, dacă făcuși pe prietenii mei iscoditori, du-te de-mi adă om neiscoditoriu.

A doua zi au mers Isop în târg și căută încoace și încolo împrejurul târgului, și văzu pre un om, țaran, șezînd sîngur, făr de lucru, într-un loc, de atîta vreme sîngur. Și se apropie Isop de dînsul și-i zise, ca unui om prost.

— Te cheamă stăpînul să prînzești cu dînsul.

Iar țaranul merse, neiscoditoriu, fiind om prost. Și intră în casă și șezu la masă nechiemat, cu îmbrăcăminte țărănești care avea.

Xant zise către Isop:

— Cine este acesta?

Isop zise:

— Om neiscoditoriu.

Xant șopti la urechile jupînesei și-i zise să nu se mînie de ce-i va grăi:

... Că voi să fac, să bat pre Isop cu vină.

Și zise Xant jupînesei:

— Bagă apă în leghin și mergi de spală picioarele oaspei.

Țăranul zise:

— Bine vei face jupîne, că de astă-vară nu mi-am spălat picioarele. După aceea au pus masă și au început a mânca.

Țăranul însă au început a mânca, fără de cuțit, și neîmbiet, tot de o parte. Mai pe urmă au pus în masă plăcinte și au zis Xant să chieме plăcintarul să-l bată, că au făcut plăcintele rele; iar plăcintele erau bune, numai că vrea să vază ce va zice țăranul.

El zise:

— Bate-l jupîne, că au făcut plăcintele subțiri; să le facă mai groase. Și au început țăranul a le glomozi în mîni și a le mânca.

Și iar au zis Xant:

— Să facă slugile afară foc mare și să despoaie pe jupîneasă, să o bage în foc și s-o arză.

Țăranul au zis lui Xant:

— Mă rog dumitale, jupîne, așteaptă să mă duc și eu să-mi aduc muierea și să le arză pe amîndouă, că așa li se cade.

Cîteva rînduri din «Istoria a Alexandrului celui mare din Machedonia» tipărită la Sibii, la sfîrșitul veacului XVIII.

... După aceea aduseră un tîlhariu la Alexandru; și-i grăi Alexandru:

— Omule, că ce tîlhărești?

Omul zise:

— De sărăcie tîlhăresc eu, de ucig cîte un om, și sînt singur, și oamenii îmi zic tîlhariu. Iară să mă ierți împărate că tu ești mai mare tîlhariu decît mine, că tu ucizi cîte zece mii de oameni, și-i tai pre toți, și ție nu-ți zic oamenii tîlhariu, căci ai oameni mulți; ei îți zic «împărate». Iar de aș avea și eu cum ai tu, aș fi și eu ca tine.

Alexandru zise: — Drept grăiești, și-l iertă. Și-l îmbracă, și-l puse căpitan preste o mie de oameni mai mare.

Nu stăruiesc asupra greutăților acestor începuturi ale vorbirii noastre scrise. Aceste începuturi nu sînt încă literatură. Tălmăcitorii care au dat poporului o Alexandrie, o Esopie, o poveste bogumilică sînt niște umili monahi ori dascăli, ori preoți de țară. Necunoscători ai meșteșugului, se lasă ușor înrîuriți de formele sintactice ale originalului, nu-i interesează ortografia și punctuația, nu cutează să iasă din alinierea literală a operei pe care o traduc.

Sărmani trudituri, adormiți în gropnițele mănăstirilor ori sub cetinile cimitirelor din munte... Alcătuirile lor nesigure au fost ca picături de izvor din care s-a adunat în curgerea anilor șuvoiul literaturii de creație, oglindind țărături, sate, oameni care se străduiau cu amar să iasă la lumina unei vieți mai bune.

Îndată după aceste exemple umile, se cuvine să pomenim pe scriitorii eclesiastici care au tradus pentru popor evangheliile și psalmii; pe Antim Ivireanul mitropolitul, care a muștrat pe cei mici și pe cei mari în didahiile lui ce ni s-au păstrat scrise; în sfîrșit pe cronicarii care au însemnat anii slave; trecute, precum și nevoile și răutățile timpului de decădere a țării.

Ne vom opri ceva mai stăruitor asupra unui cronicar excepțional înzestrat, povestitor artist, Ion Neculce, acel care a însoțit la împărăție, după bătălia de la Stănilești, pe vodă Dimitrie Cantemir, pribeag la curtea țarului Petre Alexeevici.

Antim Ivireanul e georgian din Caucaz. Rob la Țarigrad își dovedise de tânăr destoinicia. Învățase meșteșugul tipăririi cărților și xilografia. În capitala Țării Românești a fost adus de Constantin Vodă Brîncoveanu. Aici a învățat românește, a intrat în cinul monahicesc și, cu anii, iar mai ales cu stăruință neînduplecată, a ajuns să vorbească și să scrie o limbă, poate cea mai frumoasă dintre a tuturor cărturarilor epocii.

În didahiile lui găsim înfățișată epoca brîncovenească: « Ce neam — muștră el pe contemporani — ce neam înjură ca noi de lege, de cruce, de cominecătură, de morți, de colivă, de prescură, de ispovedanie, de botez, de cununie și de toate tainele sfintei biserici... Și ne ocărîm și ne batjocorim legea. Cine dintre păgîni face aceasta? Sau cine-și mai ocărește legea ca noi? ».

Și iarăși:

« Fiind orbiți de deșertăciunile cele lumești, nu ne bucurăm la altceva, fără numai la lucrurile întunericului veacului acestuia, și sîntem porniți cu toții spre răutăți ca o roată cînd dă devalde și nu se poate opri... »

« Neavînd dragoste între noi și nepohtindu-ne binele unul altuia, după porunca lui Dumnezeu, nu avem nici credință, nici nădejde... și sîntem mai răi, mă iertați, decît păgîinii ».

« Pe toți îi hulim, pe toți îi grăim de rău, pe toți îi pîrîm, pe toți îi luăm în rîs și batjocură; tuturor le zicem că sînt nebuni și fără nici o socoteală; numai pe noi înșine, voi cuteza a zice, ne facem mai înțelepți și decît Dumnezeu și nu ne aducem aminte că înțelepciunea lumii aceștia este nebunie înaintea lui Dumnezeu ».

« Pre părinții noștri îi ocărîm și-i batem, pe bătrîni îi necinstim, pe boieri și pe domn îi blestemăm, pe arhierei îi ținem drept nimic, pe călugări îi clevetim, pe preoți îi ocărîm, bisericile le ținem ca niște grajduri, și, cînd mergem la dînsele, în loc de a asculta slujbele și a ne ruga lui Dumnezeu să ne ierte pacatele, iar noi vorbim și rîdem și facem cu ochiul unul altuia, mai rău decît pre la cîrciumi ».

« Vino acum și tu, muiere, zice altădată părintele Antim, să-ți arăt cui să te asemeni ».

Sara, muierea lui Avraam, îndată ce veneau oaspeții la dînșii, se apuca de frămînta cu mîna ei pînea și nu rîpștea asupra lui Avraam să zică: pentru aceasta m-am măritat avînd atîta bogăție, să frămînt piine străinilor?

Oare să fie acum vreuna așa? Ba. Căci ia scoate mîna Sarei! O văd plină de cocă. Scoate și mîna unei muieri de acum: o văd plină de inele și de scule.

Caut și văd fața Sarei plină de pielm (lichid cu care se unge pînea înainte de a o băga în cuptor). Văd și fața unei muieri de acum plină de fleacuri drăcești, și cu aceea arată că Dumnezeu n-a fost vrednic să facă chip muierii ».

Într-un rînd părintele Antim spune că «vlădica știe de cîte suferă țara de la cei ce stăpînesc pămîntul acesta».

«Mîncăm carnea și munca fratelui nostru creștinul și bem sîngele și sudoarea feței lui cu lăcomia și nesațul ce avem...»

Acest păstor de suflete vine dintr-o cultură veche, a cărei înflorire se produsese în veacul XII.

Cuvîntările Ivireanului au adese prospețimea limbii vorbite a epocii, și mai cu samă la asta trebuie să luăm amînte cînd ne îndeletnicim cu povestiri din trecutul poporului nostru. Asta o spun pentru cei care socot că e potrivit să-și coloreze violent paginile cu vocabule din suprastructura greacă și turcă a castei stăpînitore.

Iată stihuri din tălmăcirea lui Dosoftei mitropolitul, pe care bunicii unora dintre cei de față le mai cîntau, în veacul trecut, îndulcindu-se de cuvintele și muzica lor. Lucrarea acestui ierarh distins, ieșit din categoria negustorească a Moldovei, a fost compusă la mijlocul veacului XVII.

*În ce chip dorește cerbul de fîntîni
Cîndu-l strînge setea de-l arde-n plămîni,
Sufletul meu, Doamne, așa te dorește
Cu sete aprinsă de mă vestezește.
Voie rea nu-ți face, suflete mișele,
Nici îți face scîrbă suspînînd cu jele
Ce să ai nădejde spre Domnul curată
Că-ți va tînde milă cu mînă-ndurată.*

Alegem ceva din cronicari.

Cîteva rînduri din «Cronica Țării Romînești», scrisă de chir Rafail Monahul — cu numele mirean Radu Popescu, biv-vel dvornic.

E vorba de caracterizarea bogatului și plinului de fală voievod Constantin Vodă Brîncoveanu.

Zice chir Rafail:

«Trecînd și aceste întristări ce venise lui Constantin-Vodă, văzînd că și-au dres lucrurile despre Poartă, să nu mai aibă grijă de mazîlie, se bucura, se veselea și se lăța în domnie, în avuția ce strîngea din țară, — care alt domn n-au strîns, nici s-au îmbogățit ca el de cînd este începutul țării, — și altă grijă nu avea, numai să se primble pe la sate, pe la vînaturi, pe la vii pe vremea culesului...»

La aceeași epocă Miron Costin logofătul — trăitor între anii 1633 — 1691, scria într-un capitol din «Cartea pentru descălecatul dintăi a țerei Moldovei și a neamului moldovenesc» «de numele neamurilor acestor țeri...»

«Măcar că și la istorii și la graiul străinilor și în de sine, cu vremea, cu veacurile, cu priminelele, am dobîndit și alt nume, iar acel carele este vechi nume și stă întemeiat și înrădăcinat rămîne Romîni. Cum vedem, că măcar că ne răspundem acum moldoveni, iar nu întrebăm: *știi moldo-*

vinește? ci știi românește? (adică *rîmlenește*: scis romanice? pre limba latinească). Stă dar numele cel vechi ca un temei neclintit; deși, adaog, ori vremile îndelungate, ori străinii adaog și alte numiri, iar cel ce este rădăcină nu se mută. Și așa este și acestor țeri, adică țerii noastre a Moldovei și țerii muntenești: numele cel drept de moșie este *romîn*, cum se răspund și acum cei din țeara ungurească, și muntenii din țeara lor... »

Nu mă prea prăpădesc cu firea după acest stil de bărbat prea învățat, care adînc din cărți știa; deși ceea ce spune Miron aici are o importanță deosebită. Chiar de aceea am și dat întâi aste puțintele șire, pe care le întărește faptul că și astăzi, în Moldova de miazănoapte, se întrebuintează curent, ca sinonime, cuvintele *om* și *romîn*.

Cu mult mai sprintenă e proza lui Miron Costin atunci cînd, de pildă, descrie o invazie de lăcuste.

Să luăm aminte:

« Cu un an înainte de ce s-au rîdicat Hmil hatmanul căzăcesc asupra leșilor, aproape de secere, eram pre atunce la școală la Bar în Podolia pre cale fiind de la sat la oraș.

Numai ce văzum despre amiazăzi un nour, cum se rîdică de o parte de ceriu, un nour sau o negură.

Ne-am gîndit că vine o furtună cu ploaie, deodată, pînă ne-am tîmpinat cu nourul cel de lăcuste, cum vine o oaste stol.

În loc ni s-au luat soarele de desimea muștelor. Cele care zburau mai sus, ca de trei sau patru sulițe — nu era mai sus; iară carele era mai gios, de un stat de om și mai gios zbură de la pămînt. Urlet, întunecare, asupra omului sosind se rîdica oarece mai sus, iară multe zbură alături cu omul, fără sfială de sunet, de ceva. Se rîdica în sus de la om o bucată mare de acea poiadă și așa mergea pe deasupra pămîntului ca de doi coți pînă în trei sulițe în sus, tot într-o desime și un chip.

Un stol ținea un ceas bun și dacă trecea acela stol, la un ceas și giu-mătate sosea altul, și așa stol după stol cît ținea de la prînz pînă în desară.

Unde cădea la mas, ca albinele groase zăcea. Nice cădea stol preste stol, ce trecea stol de stol; și nu se pornea pînă nu se încălzea bine soarele spre aprînz, și călătorea așa pînă în desară și pînă la căderea de mas. Cădea și la popasuri; însă unde mînea, rămînea pămîntul negru, împutit. Nice frunză, nice pai ori de iarbă de semănătură nu rămînea. Și se cunoștea și unde poposea, că era locul nu așa negru la popas ca la masul acei mîinii a lui Dumnezeu.

Cîteva zile au fost acea urgie. Din părțile de gios în sus mergea. Și tot atunce au fost și aice în țară lăcuste și după acela an și la al doilea, însă mai puține ».

În sfîrșit, ajungem la Ion Neculce, biv-vel vornic al Țării de Sus, contemporan cu voievodul prea învățat Dimitrie Cantemir, pe care l-a și însoțit în pribegie, la curtea țarului Petre Alexeevici.

Neculce e un boier de țară cu învățătură modestă. Are însă darul scrisului, ceea ce-l așază la loc de mare cinste în tagma noastră.

Mi-am propus să vă cetesc din Neculce puține pagini. Puține dar îndes-
tulătoare, ca să vă dați sama cu cine aveți de-a face. M-aș îndemna să cetesc cât
mai mult, dar, cu toată dragostea mea pentru un maestru, timpul nu ne îngăduie.

Cetesc :

« Duca-Vodă vrînd să-și scoată banii ce au cheltuit la Poartă pentru
hătmănia Ucrainei și avînd casă grea cu mare cheltuială, — și nu cheltuia
ca un domn, după putința țării, ci vrea să cheltuiască ca un crai, — și
văzînd și viclesugul boierilor celor ce i-au tăiat, de cum era rău de felul
lui, încă și mai rău s-au făcut și mai groaznic asupra boierimii și asupra
țării. Scos-au niște hîrtii pe țară, mari cîte de șese, cîte de opt galbeni;
și cîte n-au îmbrăcat pre fețe le-au dat năpăști prin sate. Și după ce au
dat tablele în vistierie, au aruncat orînduiele pe hîrtii, de un galbăn șaispre-
zece galbeni. Și care luase hîrtia de șese galbeni, li se făcea mai bine
de sută. Și dacă nu găsea cu ce plini de la om, lua altuia pentru acela.

Și pre unde era pustiu, făcea pre zlotași de plătou de la casele lor;
și bătea pe zlotași cu buzduganul, de au omorît vreo doi-trei.

Deci, văzînd că mor zlotașii de buzdugan, au făcut un băț în opt muchi,
de bătea pre boieri și pre zlotași cu bățul; și punea pre boieri dăjdi și
împrumute peste putința lor, cît nu se mai putea plăti, că era boul doi
galbeni și vaca un galbăn și istoveau zlotașii tot, și nici cu odoarele ce le
zălogea pre la neguțători nu se putea plăti. Ci era pline închisorile de
boieri și grosurile de cei săraci, de-i bătea și-i căznea, cu capetele prin
garduri și leșinăți de foame și bărbați și femei și murea prin grosuri; și pre
giupînese sărace încă le lega la puște și le închidea la Siimeni pentru bani.

Pentru acea vrăjmășie și groază ce îi umpluse inima diavolul de lăcomia
ce avea, urîtu-l-au toți pre Duca-Vodă, și-se rugau toți lui Dumnezeu să-i
mîntuiască din mîinile lui, și-l blăstămau de la mic pînă la mare, de
auzeau slugile lui cu urechile.

Atunce fugit-au mulți boieri și mazîli de groaza lui printr-alte țări,
de și-au pustiit casele, anume: Tudose Dubău vel spatâr au fugit într-o
noapte din tîrg din Iași în Țara Leșască; așîșdere și Savel Zmucilă vel
medelniceriu și cu frate-său Gheorghită postelnicul; și i-au agiuns gonașii
la Lipcani în codrul Herții și s-au bătut cu dînșii și nu le-a putut strica
nimica; și Moțoc și alți mulți.

Mai departe:

Și iată leșii și cazacii și moldovenii au luat pre Duca-Vodă și pre alți
boiari pre toți. Dezbrăcîndu-i, i-au lăsat cu pieile goale și s-au întors
podgheazul cu dobîndă. Și au dus pre Duca-Vodă în Țara Leșască și
acolo au murit.

Cînd îl duceau pe drum, îl pusese într-o sanie cu doi cai, unul alb
și unul murg și cu hamuri de tei, ca vai de dînsul, ocări și sudălmii de
auzea cu urechile. Și agiungînd spre Suceava la un sat, au poftit
puțintel lapte să mînînce. Iară femeia, gazda, i-au răspuns:

— N-avem lapte să-ți dăm, că au mîncat Duca-Vodă vacile din țară,
de l-ar mînca viermii iadului cei neadormiți! Că nu știa femeia aceea că
este el singur Duca-Vodă.

Iar Duca-Vodă dacă au auzit așa, au început a suspina și a plînge cu
amar. Că el se ținea și vorovea în casa lui și se ispitesa să fie crai în Țara

ungurească, și un fecior a lui în Țara Moldovei domn; și alt fecior domn în Țara muntenească; și ginere-său hatman în Ucraina. El își ținea lucrul pre sus. Curtea lui, masa lui, cheltuiala lui ca un crai ținea. Și când ieșea afară în norod, tot posomorât căuta ca să ieie oamenii de frică. Că el apucase învățătura de la Vasilie-Vodă, fiind cămăraș mare la Vasilie-Vodă.

Era un om nu prea înalt, și gros, burduhos și bătrîn. Numai își cernea barba; pe atîta se cunoștea că nu avea a cătare minte, sau frica lui Dumnezeu.

Și ce gîndea el să facă, și la ce se ispitea, și la ce l-au dus păcatul și osînda de la Dumnezeu.

Și așa l-au dus pe Duca-Vodă în Țara Leșască de au murit acolo. Așa și-au agônisit, de lăcomia banilor ce aveau!

Despre domnia lui Dumitrașcu-Vodă Cantacuzino. « Deci viind domnia la Iași și așezîndu-se în scaun, era mare foamete, că fusese țara toată bejănită și nu putuse oamenii ara, și nu se făcuse pîne. Erau oamenii toți leșinați și morți, pe drumuri și pe ulițe, cît se mîncea om pe om. Și podgheazuri din Țara Leșască totdeauna se slobozeau, de stricau și prădau. Tîlhărit mult era; și de la Cotnar în sus era țara pustie ».

Portretul lui Dumitrașcu-Vodă Cantacuzino și societatea ieșană din vremea lui:

« Dumitrașcu-Vodă era un om bătrîn, grec țarigrădean de neamul lui de Cantacuzinești; și mai înainte vreme fusese vistiernic mare în Țara muntenească, la Grigorie-Vodă Ghica. Și era om nestătător la voroavă, telpiz, amăgitor, geambaș de cai de la Fanar din Țarigrad.

Și după aceste după toate era bătrîn și curvariu. Doamna lui era la Țarigrad. Iară el aice își luase o fată a unei rachierite de pe Podul-vechiu, anume Archipoaie, iară pre fată o chema Anița. Și era țitioarea lui Dumitrașcu-Vodă. Și o purta cu sălbi de galbini și cu haine de șahmarand și cu șlic de sobol și cu multe odoare împodobită. Și era tînără și frumoasă și plină de suliman ca o fată de rachierită. Și o trimetea cu careta domnească, cu siimeni și cu vornici și cu comiși, ziua amiază-zi mare, pe ulițe, la feredeu și pre la mănăstiri și pe la vii în primblări, și făcea și pre boieri de-și trimetea giupînesele cu dînsa. Și după ce venea de la primblări, trimetea giupîneselor daruri... căci i-au făcut cinste de au mers cu dînsa în primblare.

Și după ce s-au mazîlit, au luat-o cu dînsul și au dus-o la Țarigrad și au măritat-o după o slugă a lui, un grec.

Căutați, frați iubiți cetitori, de vedeți ce este omenia și curvia grecească! Că el, de bătrîn, dinți în gură nu avea; dimineața îi înclcia de-i punea în gură, iar sara îi desclcia cu uncrop și-i punea pe masă. Și carne în toate posturile cu turcii dîmpreună mîncea. Oh! Oh! Oh! săracă țară a Moldovei, ce nenorocire de stăpîni ca acesta ai avut! Ce sorți de viață ți-au căzut! Cum au mai rămas om trăitor în tine de mare mirare este, cu atîtea spurcăciuni de obiceiuri ce se trag pînă astăzi în tine, Moldovă! »

E neîndoielnic că acest boier moldovean își dădea foarte bine socoteala de stil și valoarea cuvintelor.

Iată, de pildă, descrierea plină de naturaleză și vioiciune de după mazîlirea lui Constantin Duca-Vodă cel tînăr în domnia întăia.

«Deci a doua zi — spune Neculce — îl gătiră de-l porniră, cu mult calabalic despre slujitori, pentru lefe, și blăstămuri multe de la oameni, de auzea cu urechile, pentru văcărit. Iar doamna lui, fata Brîncoveanului-Vodă, fiind tînără și desmierdată de tatu-său, se bocea în gura mare, muntenește, de zicea:

— Aolio! Aolio! Că va pune taica pungă *dă* pungă din București pînă în Țarigrad și zău nu ne va lăsa așa, și iar ne vom întoarce cu domnia îndărăt».

În altă parte:

«Iară Duca-Vodă dacă a auzit că șăd Cantemireștii la casele lor cu pace, îndată se îmbracă cu cămeșă de ghiață».

Despre împăcarea Cantacuzineștilor cu Antioh-Vodă Cantemir:

«Și așa au ținut bine această pace, precum țin cîinii vinerile».

Portretul lui Petru cel Mare, cînd a venit în Iași la Trei-Ierarhi, în vremea lui Dimitrie Cantemir:

«Împăratul era om mare, mai nalt mai decît toți oamenii; iar nu gros, rotund la față și cam smad, oacheș, și cam arunca cîteodată din cap, fluturînd».

Cătră sfîrșitul veacului XVIII și începutul celui de-al XIX-lea, această imbă relativ curată a cărturarilor de țară s-a împeștriat de invazia levantină. Casta suprapusă a vorbit grecește; nu mult după aceea franțuzește. Vorbele tată și mamă au devenit într-un timp *babă* și *nené*, mai pe urmă *papa* și *maman*. S-au mai amestecat și latinizanzii. În suta asta de ani, pînă la 1860, numai poporul muncitor a rămas ca o lume deosebită și ostilă în veacul lui vechi.

Această suprastructură a limbii a trecut totuși ca nourii de lăcuste de care pomenește Miron Costin. Scriitorii timpului nou au luat legătura cu trecutul, Eminescu și Creangă, Alecsandri, Grigore Alexandrescu și Bălcescu, au răspuns ecourilor cronicarilor și poporului.

În regimul democrat de astăzi limba romînească își urmează purificarea și ridicarea ei calitativă. Dar mai este încă; rămîne generațiilor tinere destulă trudă pînă la desăvîrșirea acestui delicat aparat care e limba artistică.

Puțini ani după pieirea lui Mihai Vodă Viteazul, la 1617, Matei Basarab voievod, domnul Țării Romînești, a repezit un călăreț cu carte plină de mînie cătră Vasu, vameș al pescuitului bălților Dunării. Bătrînul căpitan de oaste striga aceluși vameș în limba romînească:

«Scris-au Domnia mea ție, Vaso Vameșule: ce porc de cîine ești tu, de cărțile Domniei mele nu le bagi în seamă? A făcut Domnia mea cărți părintelui Snagoveanului să-și ia de pe lacul lui de la Spantov, cum a

fost legea și obiceiul; iar tu, fecior de lele, nu bagi cărțile mele în seamă. Să cauți să-l lași să-și ia ce e obiceiul; că vom trimite Domnia mea de acolo te va spînzura. Aceasta îți scriu și însumi am zis Domnia mea».

Iată cum iese din acest pămînt și din trecut limba vie — puțintel cam aspră — a căpitanului de oaste aga Matei atît de potrivită cu oamenii și vicleniile timpului.

Ce deosebire între limba aceasta a cărții măriei sale Matei-Vodă, veche de aproape trei sute cincizeci de ani și limba vorbită acum la Snagov și Spanțov? Tragem învățătură că limba poporului e statornică și scriitorul de povestiri istorice n-are a se trudi s-o născocască.

Între limba cărților măriei sale Matei Vodă, și Dihahiile părintelui Antim Ivireanul putem oare vîrî vreo desfacere? De asemeni răvașul cătră Vasul vameșul — în afară de conținut și accent — nu se înrudește oare strîns cu paginile pe care le-am cetit mai înainte din letopisețul lui Ion Neculce despre Dumitrașcu-Vodă Cantacuzino, Duca-Vodă și domnița fiica Brîncoveanului?

Deci scriitorul nou are la îndemîină materialul brut, cum are meșterul olar argila. Și ca și meșterul olar curăță amestecurile impure care ar dăuna artei. Mai rămîne multă muncă, grea și atentă, în însuși mediul care a produs și produce neconținut folclorul. Zadarnic îți închipui că ți-e destul a răsfoi colecțiile de zicători, ghicitori și proverbe, cîntece și balade, și să alegi la masa de lucru ce-ți trebuie. Limba poporului se ascultă și se învață pe teren. Am petrecut și eu tomuri după tomuri de asemenea material și mi-a rămas din el mai mult colb, care mă făcea să strănut. Ci intră în uzina cea mare și caută pe meșteri. Învață de la ei dacă îi găsești, nu atît a culege cît a crea tu însuși.

Ce-au făcut ochelăroșii tipărind atîtea tomuri pline de greșeli și plătitudini? Află tu însuși tainele din care ies producțiile populare, învață tu însuși a rotunzi o oală nouă, a o arde, a o zugrăvi și a o închina luminii, învață că poporul are tendința de a spune precis, cu economie de cuvinte, cu vervă și umor, versuri surprinzătoare, zicători și proverbe, figuri poetice și cimilituri. Umiliții făuritori de juvaeruri verbale, puțini desigur, cum se cuvine, și-au îndeplinit și în poporul nostru misiunea, uneori cu mare izbîndă.

Cum chemarea nu vă este să umpleți coli multe de hîrtie fără băgările de samă pe care vi le mărturisesc, încercați a realiza cvintesența artistică, așa cum ne învață marii anonimi. Fiecare încheietură a scrisului dumneavoastră să aibă argument și strălucire. Asta spre a servi cum se cuvine un conținut necesar luptelor noastre de acum și ridicării de conștiință a lumii noastre muncitoare.

DESPRE PROBLEMELE STUDIULUI LIMBII LITERARE*

DE

D. MACREA

Studiul limbii literare aparține deopotrivă lingvisticii și criticii literare. Dar pînă la introducerea marxismului în lingvistică și în critica literară, nici una dintre aceste discipline nu a reușit să precizeze principiile și metodele științifice de cercetare în acest domeniu.

Preocupările lingviștilor s-au îndreptat, în trecut, îndeosebi spre aspectul fonetic, lexical, morfologic și sintactic al limbii, spre descrierea dialectelor, spre editarea de texte vechi și explicarea particularităților lingvistice ale acestora, ocolind, în general, cercetările asupra stilului și limbii operelor literare.

La rîndul lor, criticii literari s-au mărginit, în aprecierea limbii operelor literare, la formule vagi și impresioniste, din pricina lipsei unei juste orientări teoretice.

Chiar în Uniunea Sovietică, unde există o veche tradiție, creată de Lomonosov, Pușkin, Cernîșevski și Belinski, a preocupărilor asupra limbii literare, s-a ajuns la progrese reale abia în anii din urmă. Factorul care a adus o schimbare hotărîtoare și care a imprimat cercetărilor în această direcție un impuls înviorător a fost apariția, în 1950, a lucrărilor lui I. V. Stalin despre lingvistică. În «Marxismul și problemele lingvisticii», I. V. Stalin, dînd definiția științifică, marxistă, a limbii și arătînd importanța ei în întreaga activitate a societății, a deschis și posibilitatea rezolvării temeinice a problemelor teoretice și metodologice legate de studiul limbii operelor literare.

Adîncind tezele marxist-leniniste despre limbă, lingviștii sovietici au publicat în ultimii ani numeroase studii care constituie prețioase puncte de orientare teoretică și practică pentru cercetătorii de pretutindeni ai limbii literare.

---

* Expunere făcută pentru corpul didactic al Facultății de filologie de la Universitatea „C. I. Parhon” din București, ca bază de discuție a studiului limbii literare.

Aceste condiții au favorizat și la noi intensificarea, în anii din urmă, a preocupărilor pentru cercetarea istoriei limbii literare și a limbii operelor literare.

Preocupările actuale asupra acestor probleme nu sînt lipsite de o oarecare tradiție în cultura noastră. Locul în care s-au manifestat aceste preocupări la noi, mai întîi, în trecut, a fost Facultatea de filologie a Universității din București și apoi cea din Iași, de unde ele nu au străbătut însă în alte cercuri decît în mod sporadic.

Cel dintîi dintre lingviștii noștri care și-a dat seama de importanța limbii ca factor primordial în realizarea operelor literare și care a subliniat necesitatea studierii ei metodice a fost Ovid Densusianu. În 1902, el a instituit un concurs la Universitatea din București cu subiectul « Dezvoltarea limbii literare romîne în prima jumătate a secolului al XIX-lea », la care a fost premiată lucrarea elevului său Petre V. Haneș, publicată în volum, în 1904, sub titlul de mai sus.

Deși această lucrare se limitează la prezentarea sumară a materialului lexical și gramatical al limbii noastre literare din prima jumătate a secolului trecut, ea ar fi constituit un bun început dacă problema ar fi fost reluată și de alți cercetători. Dar studiul lui Petre V. Haneș a rămas o lucrare izolată pe care nici autorul însuși nu a mai adîncit-o, deoarece, după aproape douăzeci și cinci de ani, el își retipărește cartea, în 1926, fără nici o modificare față de ediția întîi ¹.

Ovid Densusianu a urmărit în cursurile lui universitare, rămase netipărite, evoluția limbii noastre literare sub un singur aspect, cel estetic, adică a măsurii în care limba romînă și-a făurit, în timp, mijloacele de exprimare artistică ². Aprecierile și observațiile sale, bogate în sugestii, asupra acestui aspect al limbii noastre sînt însă, în general, prea sumare și, uneori, subiective, ceea ce dă acestei încercări a lui un caracter inegal.

Tot netipărite, deci inaccesibile marelui public, au rămas și cursurile universitare ale lui G. Ibrăileanu despre evoluția limbii noastre literare, asupra căreia criticul ieșean a avut, după cum arată foștii săi elevi ³, idei interesante și originale, pe care aceștia au datoriat să le facă cunoscute cercetătorilor de astăzi ai limbii literare, spre a completa observațiile maestrului lor din lucrările lui tipărite: « Spiritul critic în cultura romînească » ⁴ și « Studii literare » ⁵.

---

¹ Vezi Petre V. Haneș, *Dezvoltarea limbii literare romîne în prima jumătate a secolului al XIX-lea*. București, 1926, ed. a II-a.

² Ovid Densusianu, *Evoluția estetică a limbii romîne*. Curs litografiat. București, 1929—1937, vol. I—IV.

³ Vezi Iorgu Iordan, *Limba literară (privire generală)*, în « *Limba romînă* », 1954, nr. 6, p. 77 și George Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii romîne literare*. Iași, 1948, p. 3—4.

⁴ G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura romînească*. Iași, 1909; ed. a II-a, Iași, 1922.

⁵ G. Ibrăileanu, *Studii literare*, București, 1931, ed. a II-a.

Singura lucrare în care s-a întreprins la noi pînă acum o cercetare metodică a valorilor stilistice și a procedeelelor de artă ale unui gen literar, proza noastră artistică, este cea a profesorului Tudor Vianu: «Arta prozatorilor romîni», apărută în 1941. Observații asupra importanței materialului lingvistic în realizarea artei literare se găsesc însă în toate studiile de estetică și de critică literară ale profesorului Tudor Vianu.

Interesul pentru preocupările stilisticii lingvistice a căutat să-l trezească la noi acad. Iorgu Iordan prin lucrarea sa «Stilistica limbii romîne», apărută în 1944, în care, călăuzindu-se după concepția lui Charles Bally și Leo Spitzer, înfățișează, pentru întâia oară, bogăția formelor stilistice ale limbii noastre, folosind materialul limbii vorbite și, în parte, al operelor literare.

O încercare de studiere a perioadei vechi a limbii noastre literare a făcut-o George Ivănescu în «Problemele capitale ale vechii romîne literare», apărută în 1948, căutînd să argumenteze teoria fostului său profesor, G. Ibrăileanu, asupra «dialectelor literare» ale epocii vechi a scrisului nostru.

Față de varietatea problemelor pe care le cuprinde studiul limbii literare și întocmirea istoriei limbii noastre literare, lucrările apărute în trecut în acest domeniu, deși merituoase, sînt puține ca număr și limitate ca preocupări.

Pe de altă parte, aceste lucrări n-au avut ecoul larg pe care-l meritau problemele tratate, ele fiind cunoscute pînă acum doar de un cerc restrîns de specialiști.

De îndată ce lingvistica noastră a început să se dezvolte pe baze marxiste, revistele «Limba romînă» și «Studii și cercetări lingvistice» și-au deschis coloanele, în mod permanent, problemelor studiului limbii literare, la lămurirea cărora au adus pînă acum contribuții profesorul Tudor Vianu, acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Rosetti, acad. Emil Petrovici, Mihail Novicov, Ion Vitner, Jacques Byck, Boris Cazacu, Gheorghe Bulgăr, Dan Simonescu, Alexandru Dima, Pompiliu Dumitrașcu, Ana Petrescu și alții, fără să se ajungă însă la principii și metode unitare de cercetare.

În acest fel, problemele studiului limbii noastre literare au încetat să mai fie preocupări izolate, ele ajungînd astăzi în centrul interesului unui număr din ce în ce mai mare de cercetători.

Istoria limbii romîne literare a ajuns, începînd cu anul 1950, să formeze obiectul planurilor de învățămînt ale facultăților noastre de filologie. Dar cursurile care se țin, cu excepția celui al acad. Al. Rosetti din anul școlar 1951-1952, nu au fost litografiate și analizate critic și n-au fost organizate pînă acum schimburi de experiență între profesorii care predau aceste cursuri la diferitele facultăți. Socotim necesar ca analiza acestor cursuri să fie făcută cît mai curînd în scopul ridicării nivelului învățămîntului și al progresului cercetărilor în această materie.

O seamă dintre scriitorii și lingviștii noștri de astăzi și-au spus recent cuvîntul în problemele limbii literare și ale limbii traducerilor, într-o serie

de articole publicate în vara anului 1954 în revistele « Contemporanul »¹ și « Veac Nou »².

Din rîndul manifestărilor importante pentru lămurirea problemelor legate de studiul limbii literare, menționăm cele două comunicări ale maestrului Mihail Sadoveanu, făcute în ședințele publice ale Secțiunii de știința limbii literatură și arte a Academiei R.P.R. din zilele de 1 și 2 februarie 1955: « Despre limba literară »³ și « Limba povestirilor istorice »⁴, pe care o reproducem în fruntea acestui număr al revistei.

Discuția asupra problemelor limbii noastre literare a început de curînd să facă parte și din preocupările permanente ale « Gazetei literare », organul « Uniunii Scriitorilor din R.P.R. »⁵. Dintre articolele publicate în « Gazeta literară » privind aceste probleme relevăm îndeosebi studiul amplu al poetului Mihai Beniuc asupra poeziei noastre contemporane, în care sînt analizate procedeele exprimării poetice ale scriitorilor romîni de astăzi⁶.

Un pas important pentru cunoașterea dezvoltării limbii romîne literare îl face în prezent Institutul de lingvistică din București, care pregătește publicarea apropiată a unei « Culegeri » de studii asupra limbii și stilului scriitorilor noștri clasici din secolul al XIX-lea.

În cele ce urmează vom încerca să arătăm problemele legate de studiul limbii literare și de istoria limbii noastre literare, rezultatele obținute pînă acum în această direcție, precum și problemele ce rămîn încă deschise.

---

¹ Camil Petrescu, Cum am scris romanul « Un om între oameni », « Contemporanul » nr. 16/1954; Eusebiu Camilar, Recitind « Amintirile sau... despre cuc și privighetoare », ib., nr. 16/1954; Petru Dumitriu, Cum trebuie să fie limba literară, ib., nr. 17/1954; Cezar Petrescu, Eterna problemă a limbii literare, ib., nr. 20/1954; Idem, Tot în legătură cu limba literară, cu stilul și cu multe altele, ib., nr. 27/1954; Al. Philippide, Despre stricarea limbii, ib., nr. 24/1954; Iorgu Iordan, Despre unele aspecte ale problemei limbii literare, ib., nr. 21/1954; Tudor Vianu, Bogăție și transparență, ib., nr. 19/1954; Radu Cosașu, Tot despre stil și despre încă ceva, ib., nr. 25/1954; A. Băleanu, Stil și conținut în literatură, ib., nr. 22/1954; Cititorii despre limba literară, ib., nr. 28/1954; Concluzii la discuția despre limba operelor literare, ib., nr. 30/1954.

² Cezar Petrescu, Traducerile și arta traducătorului, « Veac Nou » nr. 29/1954; Demostene Botez, În problema traducerilor, ib., nr. 30/1954; Al. Philippide, Traducerea poetică, ib., nr. 31/1954; Tudor Arghezi, Edituri și tălmăciri, ib., nr. 33/1954; Iorgu Iordan, Limba traducerilor, ib., nr. 35/1954; Lucia Demetrius, Traducătorii și munca editurilor, ib., nr. 36/1954; Victor Kernbach, Este poezia traductibilă? ib., nr. 37/1954; Concluzii la discuția asupra traducerilor literare, ib., nr. 39/1954.

³ M. Sadoveanu, Despre limba literară, « Contemporanul » nr. 5 (435)/1955.

⁴ M. Sadoveanu, Limba povestirilor istorice, ib., nr. 6 (436)/1955.

⁵ Iorgu Iordan, Problemele limbii literare, « Gazeta literară » nr. 7/1955; Eusebiu Camilar, Vechi meșteșugari, ib., nr. 8/1955; Al. Rosetti, Despre unele probleme ale limbii literare, ib., nr. 11/1955; Iorgu Iordan, În legătură cu articolul lui Eusebiu Camilar, ib., nr. 12/1955; Al. Rosetti, Despre unele probleme ale limbii literare, ib., nr. 13/1955.

⁶ Vezi « Gazeta literară » nr. 15, 16, 17, 18 și 19/1954.

Aplicarea concepției marxiste la studiul limbii operelor literare, deși a obținut unele succese, mai are încă numeroase greutăți și dibuiri, după cum recunosc înșiși lingviștii sovietici, primii care au deschis calea cercetărilor marxiste în acest domeniu. « Studierea limbii scriitorilor, scrie N. I. Șvedova, este unul dintre domeniile cele mai puțin cercetate ale lingvisticii moderne. Nu sînt elaborate metodele de studiu, nu există încă cercetări bazate în întregime pe metodologia marxist-leninistă în domeniul descrierii științifice unitare a limbii unui scriitor ». Această ramură a științei este « tînără, nedefinită și în căutarea unei căi de dezvoltare »¹; iar acad. V. V. Vinogradov arată că aprecierile criticii literare referitoare la limba operelor literare sînt « adesea foarte subiective » și « exprimate în fraze din cele mai stereotipe »².

Problemele de bază ale studiului limbii literare și ale stilisticii, în jurul cărora au loc, în vremea din urmă, vii discuții între lingviștii sovietici, sînt:

1. Noțiunea de limbă literară și raporturile ei cu limba întregului popor;
2. Structura stilurilor limbii literare și criteriile pentru delimitarea lor;
3. Stilul individual al scriitorului;
4. Calitatea artistică a limbii operelor literare;
5. Metodologia analizei limbii operelor literare.

Dintre aceste probleme, pînă în prezent, doar cea dintîi, și anume definierea limbii literare, a fost soluționată în mod satisfăcător. Așa precum a arătat acad. Iorgu Iordan în studiile sale recente³, care reflectă discuțiile din Uniunea Sovietică în jurul acestei probleme, limba literară este un aspect al limbii întregului popor, și anume aspectul ei cel mai desăvîrșit din punct de vedere fonetic, lexical și gramatical, consolidat în cursul vremii prin activitatea marilor scriitori.

Noțiunea de limbă literară implică în conținutul ei două note caracteristice importante: 1) ideea de normă și 2) de calitate expresivă și estetică, strîns legată de funcțiunea de bază a limbii, aceea de a fi mijloc de comunicare și schimb de idei în societate.

Concepția marxistă asupra limbii literare înlătură teza idealistă după care limba literară ar fi diferită de limba națională a întregului popor, precum și confuzia ce exista în ceea ce privește limba literaturii artistice și limba literară. Limba literaturii artistice fiind cea mai răspîndită formă a limbii literare, s-a crezut că ea este singura formă a limbii literare. Dar limba literară este și limba operelor științifice, ideologice, a presei, poporul avînd o singură limbă care exprimă conținuturile cele mai variate.

---

¹ N. I. Șvedova, K voprosu ob obșcenarodnom i individualnom v iazıke pisatelea, în « Voprosı iazıkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 104.

² V. V. Vinogradov, Iazık hudojestvennogo proizvedeniia, în « Voprosı iazıkoznaniia », 1954, nr. 5, p. 3.

³ Vezi Iorgu Iordan, Despre « limba literară », în « Studii și cercetări lingvistice », 1954, nr. 1—2, p. 151—163; idem. Limba literară (privire generală), în « Limba romînă », 1954, nr. 6, p. 52—77.

Exprimînd conţinuturi diferite, limba îşi organizează materialul după natura conţinutului exprimat, constituindu-se astfel așa-numitele « stiluri ale limbii », vorbite sau scrise. Astfel, dintre stilurile scrise, cel al literaturii artistice diferă de cel al operelor științifice, politice, ideologice, publicistice. Stilurile vorbirii sînt mult mai numeroase, după variatele domenii de activitate și scopurile comunicării.

Într-o lucrare apărută recent la Moscova (1954), E. Riesel¹ susține delimitarea clasică a stilurilor și specializarea acestora după genuri și chiar după specii literare: liric, epic, dramatic, stilul odei, al satirei, al comediei etc.

Dar asupra existenței obiective a stilurilor, a criteriilor delimitării lor și a caracteristicilor diferitelor stiluri există între lingviștii sovietici discuții foarte vii, provocate de faptul că « noțiunile fundamentale ale stilisticii, ca parte specială a lingvisticii, sînt încă puțin clarificate »².

Lingviștii sovietici, folosind metoda interpretării dialectice a fenomenelor, privesc problema stilurilor din punct de vedere istoric. Nu în toate limbile s-au dezvoltat aceleași stiluri și nici în același timp. Anumite stiluri au dispărut cu timpul (spre exemplu, stilul biblic), altele s-au născut recent pe măsura nevoilor specifice de comunicare, cînd limba a trebuit să îndeplinească funcțiuni noi. De aceea, problema stilurilor limbii trebuie privită în funcție de etapele de dezvoltare ale diferitelor limbi în parte. Cu cît viața socială și culturală a unui popor este mai bogată, cu atît mai întinse vor fi ramificațiile stilistice ale limbii acestuia. Stilurile limbii nu sînt unități lingvistice independente și închise, deoarece întrepătrunderea adîncă a diferitelor forme ale exprimării este un fapt de constatare evidentă.

Această împletire a stilurilor, specifică culturii moderne, l-a făcut pe lingvistul sovietic I. S. Sorokin să neghe existența stilurilor ca sisteme lingvistice specifice³. După el, fiecare context, fiecare enunțare are un stil propriu. Un text științific poate fi, după Sorokin, asemănător unui text literar prin firescul expunerii și folosirea figurilor de stil, așa precum și un text literar poate avea preciziunea, claritatea și caracterul sistematic al unui text științific. Pentru Sorokin, noțiunea de stil al limbii se dizolvă în varietatea enunțărilor și în stilul individual al scriitorului.

R. A. Budagov⁴, fără a contesta amestecul stilurilor, susține că ele se deosebesc totuși funcțional. Dacă găsim aceleași cuvinte sau figuri de stil în texte diferite, funcțiunea acestora diferă de la un stil la altul. Figuri de stil

---

¹ E. Riesel, *Abriss der deutschen Stylistik*, Moskau, 1954.

² V. G. Admoni și T. I. Silman, *Orbor iazikovîh sredstv i voprosî stilea*, în « *Voprosî iazikoznaniia* », 1954, nr. 4, p. 93.

³ I. S. Sorokin, *K voprosu ob osnovnîh poneatiiah stilistiki*, în « *Voprosî iazikoznaniia* », 1954, nr. 2, p. 68—82.

⁴ R. A. Budagov, *K voprosu o iazikovîh stileah*, în « *Voprosî iazikoznaniia* », 1954, nr. 3, p. 54—67.

se folosesc și în textul literar și în cel științific, dar ele nu rătăcesc mecanic de la un stil la altul, ci au un specific funcțional în sistemul fiecărui stil. Figura de stil pregătește, într-un text științific, înțelegerea demonstrației, pe când în literatură ea ne face, așa-zicînd, să vedem și să trăim realitatea. Fraza eliptică poate servi ca element expresiv pentru reprezentarea dinamică în poezie, dar în conversație ea poate însemna neglijență și comoditate. Nu un număr anumit de caracteristici definesc deci un stil al limbii, ci funcțiunea pe care o îndeplinesc aceste caracteristici în sistemul general al stilului respectiv.

I. R. Galperin¹ combate tendința de a inventa o sumedenie de stiluri, ca cel telegrafic, al radiodifuziunii, al comunicării oficiale, stil curent etc. El face distincție între formele stilistice rezultate din condițiile exprimării și cele care sînt rezultatul unei alegeri conștiente și raționale a acestor forme. Împărțirea limbii în vorbită și scrisă, în vorbire în monolog și în dialog, vorbire la radio sau comunicare telegrafică etc. este legată de condițiile comunicării și nu constituie decît tipuri de exprimare, pe când stiluri ale limbii pot fi numite numai sistemele rațional organizate ale mijloacelor de exprimare. Forma comunicării curente nu constituie un stil, căci ea nu are un sistem. O conturare clară au, după Galperin, numai stilurile scrise. În exprimarea orală, doar poezia populară are un sistem de mijloace proprii de exprimare și de aceea ea poate să fie socotită un stil.

Această concepție îl duce pe Galperin la următoarea definiție a stilisticii ca ramură a lingvisticii: « Stilistica este știința care se ocupă de modurile și căile de folosire a mijloacelor expresive ale limbii și ale procedeeleor stilistice în diferitele stiluri ale limbii literare; ea se ocupă de tipurile exprimării și de stilurile exprimării în limba literară respectivă, precum și de raportul dintre mijloacele exprimării și conținutul exprimat »². Aceeași definiție o dă și G. V. Stepanov: « Stilistica este știința care studiază variatele posibilități de organizare a limbii în funcție de un anumit conținut și scop al exprimării »³. Ramură a lingvisticii, stilistica este strîns legată de critica literară și de estetică prin unitatea organică, relevată de știința marxistă, dintre forma și conținutul operei literare.

O altă problemă importantă ridicată în lingvistica marxistă este cea a locului și importanței pe care o ocupă fiecare stil în limbă, în raport cu bogăția materialului lingvistic pe care îl folosește și în raport cu funcțiunea pe care o îndeplinește în viața societății. Nici unul dintre stilurile limbii n-are pre-

---

¹ I. R. Galperin, *Recevié stihii i stilisticeskie sredstva iazîka*, în «Voprosi iazîkoznania», 1954, nr. 4, p. 76—86.

² I. R. Galperin, *Recevié stihii i stilisticeskie sredstva iazîka*, în «Voprosi iazîkoznania», 1954, nr. 4, p. 86.

³ G. V. Stepanov, *O hudojstvennom i naucinom stileah reci*, în «Voprosi iazîkoznania», 1954, nr. 4, p. 87.

tenția să deservească societatea în toate manifestările ei. În limba unică a întregului popor, fiecare stil deservește o anumită sferă a activității sociale ¹.

Unii lingviști sovietici, ca A. I. Efimov, R. A. Budagov sau E. Riesel, nu fac o ierarhizare între stiluri. Alții însă ca acad. V. V. Vinogradov, I. R. Galperin, G. V. Stepanov, V. D. Levin sau Admoni și Silman admit o gradație între ele, determinată de sfera întrebuintării lor, de volumul lor semantic și de rolul lor în istoria culturii poporului ². Stilul științific, stilul juridic, diplomatic, al actelor oficiale se limitează la anumite sfere de cunoștințe și de activitate, pe când alte stiluri, ca cel al literaturii artistice și cel publicistic, pot cuprinde orice sferă de activitate. Cel mai cuprinzător dintre stilurile scrise este cel al literaturii artistice, în care se concentrează întreaga varietate de stiluri ale limbii unui popor. Cuprinzând diversele sfere ale activității sociale și folosind cele mai diferite mijloace expresive ale limbii, stilul literaturii artistice nu apare ca ceva deosebit de limba comună a întregului popor, ci ca o formă desăvârșită a ei ³. « În literatura artistică, scrie acad. V. V. Vinogradov, limba întregului popor, limba națională, cu tot specificul ei gramatical, cu toată bogăția și diversitatea vocabularului ei, e folosită ca mijloc și ca formă a creației artistice. Cu alte cuvinte, toate elementele, toate însușirile și particularitățile limbii întregului popor, inclusiv structura ei gramaticală, vocabularul ei, sistemul sensurilor ei, semantica, servesc aici ca mijloc de reproducere și zugrăvire artistică, generalizată, a realității sociale » ⁴.

Analizând discuțiile care au avut loc în ultimul timp asupra stilurilor limbii, discuții care pot forma obiectul unui studiu special, acad. V. V. Vinogradov formulează următoarea concluzie: « Discuția asupra problemelor stilisticii a dat mai puține generalizări și concluzii, mai puține rezultate incontestabile și teze demonstrate decît propuneri și probleme. Aceasta înseamnă că în ciuda caracterului ei unilateral și oarecum abstract, în ciuda insuficienței clarității și definiri a punerii problemei „stilurilor limbii“ și a „stilurilor vorbirii“, discuția trezește idei, dă naștere unor probleme noi, dezvăluie laturi noi în noțiunile obișnuite și considerate stabilite (care uneori sînt depășite) și îndeamnă la căutarea unor drumuri noi în rezolvarea problemelor fundamentale ale stilisticii. Sînt necesare cercetări stilistice amănunțite în domeniul gramaticii, lexicologiei, semasiologiei diferitelor limbi naționale, lucrări concrete asupra studierii istorice a formelor vorbirii, a tipurilor limbii și a stilurilor în diferite limbi literare. Sînt necesare lucrări de sinteză asupra stilisticii

---

¹ Vezi V. G. Admoni și T. I. Silman, *Otbor iazikovih sredstv i voprosi stilea*, în « *Voprosi iazikoznaniia* », 1954, nr. 4, p. 93–100.

² Vezi V. V. Vinogradov, *Itoghi obsjudeniia voprosov stilistiki*, în « *Voprosi iazikoznaniia* », 1955, nr. 1, p. 60–87.

³ V. G. Admoni și T. I. Silman, *Otbor iazikovih sredstv i voprosi stilea*, în « *Voprosi iazikoznaniia* », 1954, nr. 4, p. 93–100.

⁴ V. V. Vinogradov, « *Literaturnaia gazeta* », 19 mai 1951.

literaturilor artistice naționale, o analiză profundă a stilului operelor literare de diferite genuri. E necesar să se precizeze terminologia stilistică, să se determine clar locul și limitele stilisticii în sistemul general al lingvisticii marxiste »¹.

Metodele pentru analiza lingvistică a operelor literare nu sînt încă nici ele statornicite. Cercetătorii din acest domeniu au folosit în general metode proprii, fără să se ajungă la o metodă unanim acceptată.

Această situație a determinat Institutul de lingvistică din București ca la începutul cercetărilor pe care le întreprinde în prezent asupra istoriei limbii noastre literare din secolul al XIX-lea să organizeze în cursul acestui an o serie de prelegeri asupra principiilor și metodelor ce se impun în practica lingviștilor și criticilor literari în munca de analiză a limbii operelor literare. Prelegerile ținute se publică treptat în « Limba română » pentru a contribui la cunoașterea și popularizarea acestor probleme în cercuri cît mai largi. Dintre lucrările anterioare acestor prelegeri care conțin indicații utile în ceea ce privește metoda, reamintim « Arta prozatorilor romîni » a profesorului Tudor Vianu, studiul acad. Iorgu Iordan « Limba lui Eminescu »², ale acad. Al. Rosetti « Observații asupra limbii lui Miron Costin »³, « Observații asupra limbii lui Dimitrie Cantemir în „Istoria ieroglifică” »⁴, « Limba lui Anton Pann în „Povestea vorbii” »⁵, ale lui Gr. Scorpan « Limba lui Creangă »⁶ și « Forme dialectale în poezia lui Eminescu »⁷, al lui G. Istrate « Limba în poemul „Minerii din Maramureș” de Dan Deșliu »⁸, precum și numeroasele studii apărute în ultimii ani în « Limba română » și în « Studii și cercetări lingvistice ».

Obiectul analizei unei opere literare din punct de vedere lingvistic constă în relevarea și explicarea mijloacelor lingvistice folosite de scriitor pentru

---

¹ V. V. Vinogradov, Itoghi obsujdeniia voprosov stilistiki, în « Voprosi iazikoznaniia », 1955, nr. 1, p. 87.

² Iorgu Iordan, Limba lui Eminescu, București, 1940.

³ Al. Rosetti, Observații asupra limbii lui Miron Costin. Comunicare prezentată în ședința din 26 aprilie 1950. București, Editura Academiei R. P. R., 1950.

⁴ Al. Rosetti, Observații asupra limbii lui Dimitrie Cantemir în « Istoria ieroglifică », în Buletin științific. Secțiunea de știința limbii, literatură și arte a Academiei R. P. R. Tomul I (1951), nr. 1-2, p. 17-38.

⁵ Al. Rosetti, Limba lui Anton Pann 1794—1854 în « Povestea vorbii » în Buletinul științific al Academiei R. P. R. Seria Științe istorice, filozofice și economico-juridice. Tomul al II-lea (1950), nr. 1, p. 47 — 52.

⁶ Gr. Scorpan, Limba lui Creangă, în « Buletinul Institutului de filologie română „Alexandru Philippide” », vol. I (1934), p. 102-110, și vol. II (1935), p. 213-221.

⁷ Gr. Scorpan, Forme dialectale în poezia lui Eminescu, în « Buletinul Institutului de filologie română „Alexandru Philippide” », vol. III (1936), p. 116-137.

⁸ Vezi « Studii și cercetări științifice », (Academia R.P.R. Filiala Iași) anul V (1954), nr. 1-4, p. 489-528.

exprimarea conținutului de idei al operei sale. Lingvistul are sarcina de a stabili care sînt mijloacele alese de scriitor din tezaurul limbii întregului popor, ce a determinat această alegere, care este specificul elementelor lingvistice și al structurii stilistice a compoziției lui literare.

Analiza limbii operei literare urmează două căi care se întregesc: 1) cercetarea materialului propriu-zis al faptelor de limbă grupate în categoriile consacrate ale fenomenelor lingvistice: fonetică, lexic, morfologie, sintaxă; 2) analiza stilului individual al scriitorului, adică a modului personal în care acesta a selecționat și a folosit elementele limbii întregului popor pentru realizarea concepției sale ideologice și artistice. Limba și stilul sînt noțiuni atît de strîns legate, încît numai analizîndu-le laolaltă se poate ajunge la cunoașterea procedeeleor lingvistice de realizare a operei literare.

Studiul particularităților fonetice, lexicale și gramaticale trebuie făcut din punct de vedere istoric, adică în raport cu stadiul de evoluție al limbii literare. Aceste particularități pot consta în arhaisme, regionalisme, neologisme, elemente de jargon, sau în alte inovații care se stabilesc în funcție de normele limbii literare din epoca respectivă. În limba oricărui scriitor se întîlnesc, alături de formele curente ale limbii întregului popor, urme ale trecutului lingvistic, ca și elemente noi impuse de evoluția limbii.

Analiza particularităților fonetice este importantă fiindcă ea relevă transpunerea în scrisul literar a aspectelor vii ale vorbirii din diferite regiuni și epoci. Ea ne arată fenomenele fonetice care s-au consolidat în limbă, cele care au dispărut cu timpul, ajutîndu-ne să cunoaștem stadiul de închegare al sistemului fonetic și contribuția diferiților scriitori la realizarea lui. Lingvistul sovietic R. I. Avanesov arată în mod just că «normele de pronunțare se formează și se dezvoltă o dată cu dezvoltarea limbii literare»¹. Ca parte integrantă a sistemului limbii, fonetica trebuie studiată și pentru determinarea etapelor de închegare a sistemului ortografic al limbii. Ea trebuie studiată în strînsă legătură cu normele și cu regulile ortografice dominante în fiecare epocă.

Domeniul cel mai vast și mai important al analizei limbii literare îl oferă însă studiul vocabularului.

Din zecile sau sutele de mii de cuvinte ale unei limbi, un scriitor folosește în opera lui doar o mică parte. Precum am arătat într-un studiu recent², Eminescu nu folosește în opera lui poetică, din întreaga bogăție lexicală a limbii noastre, decît 3607 cuvinte, care aparțin, în cea mai mare parte, fondului principal al limbii. Cercetătorul urmează să stabilească în ce măsură folosește scriitorul, alături de fondul principal, cuvinte din restul vocabula-

¹ R. I. Avanesov, *Voprosi sovremennogo russkogo literaturnogo proiznoșeniia v svete učeniiia I. V. Stalina o iazike*. Moscova, 1953, p. 18.

² Vezi D. Macrea, *Contribuție la studiul fondului principal de cuvinte al limbii romîne*, în «Studii și cercetări lingvistice», 1954, nr. 1-2, p. 7-18.

rului: arhaisme, regionalisme, neologisme, elemente de jargon sau de argou.

În afară de fondul principal, care este folosit în esență de toți scriitorii, cercetarea elementelor din restul vocabularului, care reflectă «starea limbii» dintr-o anumită epocă, constituie un important indiciu pentru cunoașterea resurselor limbii scriitorului, adică a felului cum el a folosit variatele mijloace lexicale pentru zugrăvirea cât mai nuanțată a situațiilor și personajelor. Bogăția sau sărăcia vocabularului unui scriitor se reflectă, în mare măsură, în calitatea stilului său.

Analiza vocabularului nu trebuie făcută însă numai cantitativ, ci și calitativ. Vocabularul unui scriitor nu este mare numai prin numărul cuvintelor, ci și prin mulțimea sensurilor noi, figurate, pe care le câștigă cuvintele pe baza sensului lor principal. Un cuvânt comun își înnoiește valoarea prin faptul că este folosit în mod figurat într-un context literar. O cercetare vastă de această natură se întreprinde în prezent de către Institutul de lingvistică al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice, care alcătuiește Dicționarul limbii lui Pușkin, cuprinzând 80.000 de cuvinte cu toată bogăția de sensuri din limba marelui scriitor.

În lumina concepției marxiste despre limbă, studiul vocabularului operelor literare poate cuprinde cele mai variate aspecte. Pot fi întreprinse studii asupra unor opere izolate sau pe anumite probleme, spre exemplu: lexicul social-politic în opera lui Eminescu, lexicul filozofic sau științific în opera lui Vasile Conta, Victor Babeș, Ion Ghica etc., regionalismele în opera lui Creangă sau arhaismele în opera lui Sadoveanu. Se poate urmări dezvoltarea terminologiei științifice, de producție sau filozofice de-a lungul unei epoci întregi, cum a făcut, spre exemplu, J. Byck în studiul său asupra vocabularului științific și tehnic în limba română din secolul al XVIII-lea, publicat în «Studii și cercetări lingvistice» (1954, nr. 1-2, p. 31-43). În lumina unor studii de acest fel se poate aprecia rolul fiecărui scriitor în munca pentru asimilarea literară a vocabularului limbii române, ca și în îmbogățirea ei cu termeni noi, necesari dezvoltării stilului literar, științific, tehnic, publicistic etc.

A treia categorie a materialului lingvistic al operelor literare o constituie structura gramaticală. Ea este partea cea mai stabilă a limbii, în care nu se produc transformări decât în perioade de timp foarte îndelungate. Într-o epocă atât de bogată în prefaceri pentru cultura noastră cum a fost secolul trecut, abia se observă câteva modificări de ordin morfologic și sintactic față de epocile precedente. Aceste modificări constau doar în unele îmbunătățiri aduse sistemului morfologic și sintactic, în sensul precizării și simplificării formelor de exprimare, care, consolidându-se, au dat limbii noastre aspectul ei actual. Observațiile privitoare la formele gramaticale din limba scriitorilor se reduc în genere la unele forme care au suferit fluctuații și la drumul pe care aceste forme l-au urmat spre a ajunge la regulile de astăzi. În scrisul nostru din trecut, mai ales din prima jumătate a secolului al XIX-lea, s-au folosit simultan, spre

exemplu, formele *văd* și *văz*, *țin* și *țiu*, *poci* și *pot*, *ei văd* și *ei vede*, *a curăța* și *a curăți*, *elementuri* și *elemente*, *mormînturi* și *mormînte*, pe care istoricul limbii este obligat să le înregistreze și să arate cum s-a consolidat una din aceste forme și cum a fost eliminată cealaltă ¹.

În ceea ce privește sintaxa, se poate urmări procesul evoluției frazei, mai ales în cursul secolului al XIX-lea, de la forma greoaie din secolele precedente spre fraza simplă și echilibrată pe care o avem astăzi.

Analiza particularităților fonetice, lexicale și gramaticale este însă, precum am arătat mai sus, numai o parte a studiului limbii operelor literare. Limba ca atare este numai un material de construcție pentru scriitori, sau, cum o numește Maxim Gorki, «materia primă a literaturii», pe care scriitorii o folosesc corespunzător scopurilor lor artistice. Cuvintele și formele gramaticale primesc sub condeiul scriitorilor aspecte noi prin contextul în care se găsesc și prin nuanța personală ce le-o imprimă. Ele intră în ceea ce Horațiu numea «iuncturae novae», adică în legături noi față de exprimarea comună. În afară de semnificația lor proprie, cuvintele posedă o capacitate de expresie stilistică. Prin sensul lui propriu, cuvîntul desemnează un obiect, un fenomen sau un raport din realitatea obiectivă. În exprimarea literară, cuvîntul primește semnificații emotive, exprimă aprecieri asupra realității, arată starea sufletească a subiectului vorbitor, raportul lui față de realitate. Prin literatură, cuvîntul nu numai că se «înțelege», ci se și «trăiește» ². Iată, spre exemplu, cum încheie maestrul Sadoveanu romanul său «Neamul Șoimăreștilor»: «Bunicii mei sînt strănepoții acelor oameni. Și această istorisire de acum treisute de ani, din vremea cînd strămoșii erau încă dîrji, am scris-o în liniștea unei prisăci, avînd în inima mea răsunetul durerii lor». Prima propoziție are stilul unei comunicări, dar fraza următoare este străbătută de vibrația sufletească a scriitorului care ne împărtășește emoția sa profundă, evocînd faptele vitejești ale strămoșilor de care se simte legat.

Expresivitate, nuanțe stilistice se găsesc și în limba vorbită, dar cea mai caracteristică formă a lor se găsește în literatură.

Felul în care unele forme gramaticale sînt valorificate stilistic spre a servi în mod adecvat în creația artistică a fost arătat de profesorul Tudor Vianu la sfîrșitul volumului său «Arta prozatorilor romîni», unde analizează funcțiunea stilistică, specifică în epica noastră, a imperfectului, a mai mult ca perfectului, a prezentului istoric sau a prezentului etern, forme gramaticale care nu ar putea fi înlocuite într-o povestire fără a schimba ritmul și atmosfera

---

¹ G. Ivănescu, Îndrumări în cercetarea morfologică a limbii literare romînești din secolul al XIX-lea, în «Limba romînă», 1955, nr. 1, p. 19–39.

² Vezi B. V. Tomașevski, Limba și literatura, în «Problemele științei literare sovietice în lumina lucrării lui I. V. Stalin despre lingvistică», Ed. Cartea Rusă, 1952.

ei. Tot profesorul Tudor Vianu a arătat într-un studiu recent marea varietate și funcțiunile multiple pe care epitetul le îndeplinește în opera poetică eminesciană ¹.

Sunetele, cuvintele și formele gramaticale, oricît de corecte ar fi ele, nu pot constitui prin ele însele expresiuni artistice. Înainte de încadrarea lor într-un context, ele sînt așa-zicînd « neutre », fără culoare expresivă. Numai locul lor în contextul frazei și forma frazei le dă valoare artistică prin măiestria scriitorului.

Pentru reflectarea veridică a realității în artă, limba literaturii artistice are o libertate mult mai mare în alegerea mijloacelor decît limba altor stiluri literare. Literatura artistică poate folosi unele arhaisme, regionalisme, neologisme, cuvinte de jargon sau de argou tocmai pentru valoarea lor expresivă, pentru capacitatea lor de a zugrăvi anumite personaje sau atmosfera epocii. Folosirea unor regionalisme sau arhaisme bine încadrate în contextul frazei constituie, în anumite limite, un mijloc de îmbogățire a posibilităților de exprimare ale limbii. Pe de altă parte, se știe că scriitorii se abat uneori de la normele construirii tipice a frazei: subiect, predicat, complement, folosind numeroase inversiuni topice pentru scopuri stilistice. Asemenea abateri, justificate de procedeele artei literare, trebuie apreciate în sensul lor real, nu ca o necunoaștere a regulilor folosirii limbii. Libertatea inversiunilor topice și « licențele poetice » sînt firești în literatură, dar în alte stiluri ele pot constitui abateri de la normele folosirii limbii. Desigur, libertatea artistului în acest domeniu nu este fără margini. Crearea de expresii noi sau folosirea prea personală a sensului cuvintelor sau a formelor gramaticale este limitată de specificul structural al limbii. Artiștii sînt creatori în limbă numai atunci cînd merg pe linia tendințelor ei firești de dezvoltare, adică în conformitate cu legile interne de dezvoltare a limbii.

Noțiunea de « stil individual al scriitorului » a fost și este foarte viu discutată de către lingviștii și criticii literari marxiști, aducîndu-se importante precizări asupra naturii și rolului lui în folosirea și îmbogățirea limbii întregului popor.

Din punct de vedere lingvistic, stilul este sistemul mijloacelor de exprimare a unei teme anumite. El a fost de mult definit de Belinski : « corespondența vie, organică, dintre formă și conținut, arta de a exprima ideea, prin acel cuvînt, prin acea construcție care este cerută de esența ideii însăși »¹. Cuvîntul este potrivit atunci cînd apare în context acolo unde trebuie și cînd înlocuirea lui cu altul nu mai poate reda nuanța proprie a unei situații.

---

¹ Tudor Vianu, Epitetul eminescian, în « Studii și cercetări lingvistice », 1954, nr. 1-2, p. 165—199. Acest valoros studiu este cuprins, împreună cu celelalte studii ale prof. T. Vianu publicate în « Limba romînă », în volumul său « Probleme de stil și artă literară ». Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1955.

² Vezi A. I. Efimov, Ob izucenii iazika hudojestvennih proizvedenii. Moscova, 1952, p. 12.

Prin stil individual al scriitorului se înțelege sinteza particularităților artistice, deci și ideologice, ale creației lui: idei, teme, caractere, compoziție și limbă ¹.

Stilul este individual în sensul că fiecare scriitor are o manieră caracteristică, preferată, de alegere și folosire a mijloacelor lingvistice. Unul și același gând sau sentiment poate fi redat printr-o nuanțare foarte variată a exprimării. Descrierea naturii la Calistrat Hogaș sau la Mihail Sadoveanu este diferită, deși acești doi scriitori au iubit la fel de mult natura și au stăpînit cu măiestrie resursele limbii. Arta portretului este deosebită la Neculce, Bălcescu, V. Alecsandri, Hasdeu, N. Iorga, Tudor Arghezi sau G. Călinescu prin felul cum folosesc imaginile și resursele limbii în zugrăvirea aspectului fizic sau moral al personajului.

În stilul său individual, scriitorul valorifică materialul limbii poporului și formele stilistice ale tradiției populare sau literare pe care le îmbogățește prin contribuția sa personală.

Munca de prelucrare și șlefuire a tezaurului limbii naționale pentru obținerea unei expresivități superioare poate fi la noi deplin studiată astăzi numai în legătură cu creația eminesciană, asupra căreia ediția critică a lui Perpessicius aruncă o lumină nouă prin publicarea numeroaselor variante și încercări făcute de Eminescu pînă să ajungă la expresia potrivită sau, cum scrie poetul, la «cuvîntul ce exprimă adevărul». Mijloacele de exprimare de care dispune o limbă poartă totdeauna pecetea specificului național. Ele sînt determinate de legile istorice de dezvoltare a fiecărei limbi, de legile ei de funcționare, care fac imposibilă traducerea lor exactă dintr-o limbă în alta. Din această categorie fac parte mai ales locuțiunile, zicătorile, proverbele, elaborate de geniul stilistic al fiecărui popor.

Cercetătorul stilului trebuie să stabilească ceea ce scriitorul a folosit din stilistica limbii comune și a limbii literare, ceea ce el are comun ca stil cu alți scriitori și ceea ce aduce el original, pentru a determina rolul și importanța operei sale în evoluția mijloacelor exprimării artistice. În același timp el trebuie să aprecieze calitatea artistică a stilului strîns legat de genul literar căruia îi aparține opera. De o mare importanță este studiul folosirii limbii ca procedeu pentru tipizarea personajelor, a mentalității și înclinațiilor lor. Felul cum vorbesc eroii lui Caragiale: Cațavencu, Pristanda, jupîn Dumitrache sau Rică Venturiano nu este, desigur, un model de limbă literară în accepțiunea noastră, dar el este un model inegalabil de procedeu stilistic pentru redarea tipică, prin limbă, a unor figuri caracteristice ale unei părți a societății noastre din secolul trecut.

---

¹ Vezi A. I. Efimov, *Ob izucenii iazika hudojestvennih proizvedenii*. Moscova, 1952, p. 10.

În aprecierea limbii și stilului unui scriitor, lingvistica marxistă se orientează după raportul în care acestea se găsesc față de limba națională a poporului. Atunci cînd se vorbește de limba scriitorului, de stilul lui individual, nu trebuie să se înțeleagă o limbă deosebită de limba poporului, ci numai o reflectare individuală a limbii naționale în opera unui anumit scriitor. Materialul lingvistic al scriitorului nu se poate separa de limba națională și de limba literară comună a epocii sale. Scriitorul selecționează și îmbină materialul limbii într-o formă nouă, folosind sistemul expresiv al tuturor stilurilor limbii și toate cuvintele și construcțiile capabile să redea, în chipul cel mai viu și mai complet, imaginea și ideea operei sale.

Această teză a lingvisticii marxiste răstoarnă poziția lui Benedetto Croce și Karl Vossler, adoptată de numeroși lingviști idealiști, după care stilul individual ar constitui factorul esențial al evoluției limbii.

Stilul individual al scriitorului nu poate fi interpretat altfel decît ca un mod personal de a folosi resursele bogate ale limbii naționale a poporului.

Creația în limbă, scrie N. I. Șvedova, « constă în introducerea în limba literară a unor procedee de limbă națională care nu au fost folosite înainte. Determinînd just căile de dezvoltare a limbii literare comune, înțelegînd posibilitățile ei care de-abia mijesc și care nu pot fi distinse încă de alții, scriitorul scoate elementul nou din noianul vechiului, uneori din noianul tradiției limbii literare, dezvoltă și desăvîrșește acest element nou, îl activează și dă contemporanilor săi posibilitatea unei exprimări noi în diferitele stiluri ale limbii. La început aceste mijloace noi care își au rădăcinile în limba națională apar ca « element individual » în limba scriitorului care le-a « găsit ». Dar mai tîrziu aceste mijloace pot intra în norma literară. Atitudinea activă și creatoare a scriitorului față de procesele vii ale limbii naționale poate determina fixarea mijloacelor de limbă « găsite » de el în limba literară a epocii sale; cuvintele, formele și construcțiile « descoperite » și elaborate de scriitor pot intra pentru mult timp în normele limbii scrise și pot determina chiar procesele dezvoltării stilistice ulterioare ale acestei norme »¹.

În acest sens se poate vorbi de epoca lui Pușkin în istoria limbii literare ruse sau de epoca Alecsandri sau Eminescu în istoria limbii literare romîne. « Dar reînnoirea creatoare a limbii literare poate fi realizată numai de către un scriitor genial într-un moment corespunzător al dezvoltării istorice a acestei limbi. De obicei însă maestrul cuvîntului își alege mijloacele de limbă din ceea ce a intrat și s-a fixat deja în sistemul limbii literare »². Fără cunoașterea dezvoltării istorice a mijloacelor de expresie artistică nu se poate fixa în mod just rolul și locul unui scriitor în istoria limbii și a literaturii unui popor.

---

¹ N. I. Șvedova, K voprosu ob obščonarodnom i individualnom v iazıke pisatelea, în « Voprosı iazıkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 111.

² Ibidem.

Un alt procedeu greșit folosit de lingvistica și critica literară idealistă este studierea stilului numai sub aspectul lui formal, adică de a vedea în el numai o sumă de procedee și motive tipice folosite în mod repetat. Desigur o caracteristică de seamă a stilului individual este frecvența unui anumit tip de expresie. Dar limitarea la acest aspect exterior al stilului înseamnă a nu căuta legătura organică între procedeele de stil și tematica operei, conținutul ei de idei, concepția de viață a scriitorului și intenția combativă a operei sale. Stilul este studiat de către cercetătorii marxiști în strînsă legătură cu conținutul de idei al operei, factor esențial care determină o formă sau alta a exprimării.

Lingvistica și critica idealistă nu au reușit să arate legătura dintre tematica operei literare și limba și stilul scriitorului, elemente pe care le-au analizat separat și formal fără evidențierea dependenței lor reciproce și organice.

Mijloacele stilistice ale operei sînt totdeauna în funcție de concepția autorului, de cadrul tematicii sale. « Cînd se face o analiză stilistică, scrie acad. V. V. Vinogradov, limba literaturii nu poate fi despărțită de ideile pe care scriitorul le-a pus la baza operei, de țesătura imaginilor, de caracterul personajelor și de personalitatea creatoare a autorului pe care o întruchipează întreaga compoziție a operei artistice »¹.

Strînsa legătură dintre tema, limba și stilul operei se bazează pe principiul marxist al unității dintre conținutul și forma operei artistice. Conținutul determină forma organizării stilistice, aceasta fiind manifestarea concretă a conținutului. Limba fiind « realitatea nemijlocită a gîndirii » (Marx), forma exprimării are o mare importanță în realizarea artistică, în sensul că ea poate contribui fie la dezvoltarea și realizarea conținutului, fie la încătușarea lui².

Unii scriitori comit greșeala prețuirii exagerate a formei în dauna conținutului atunci cînd caută cu orice preț noutăți de stil și expresii forțate pentru a dovedi că înnoiesc, chipurile, limba sau că voiesc să exprime o idee mai subtil decît prin mijloacele comune ale limbii. Mulți poeți din trecut și chiar unii de astăzi păcătuiesc prin această înclinație, fără să mai vorbim de așa-numita « poezie modernistă », a cărei limbă absurdă și ininteligibilă este dovada deplină a descompunerii ideii și formelor artei în lumea burgheză în care ea a apărut și se manifestă încă.

Numai prin studiul stilului în funcție de tema operei se poate ajunge la caracterizarea reală a acestuia. Dacă estetica idealistă se limita în aprecierea limbii literare la epitete didactice ca « bogată și expresivă », « limpede și armonioasă », « curgătoare » etc., aceasta se explică prin faptul că limba era privită exterior și formal, nu ca expresie a fondului specific de idei al operei. Prin

---

¹ V. V. Vinogradov, Problemele esențiale ale științei literare sovietice, în « Problemele științei literare sovietice în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin despre lingvistică ». Ed. Cartea Rusă, 1952, p. 20.

² Vezi K. N. Dimitrievna, Unele probleme de estetică, în « Probleme de literatură și artă », 1953, nr. 6, p. 59.

studiul adâncit al legăturii dintre formă și tema operei artistice, se va putea ajunge la o caracterizare justă și științifică a stilului, înlocuind formulele diletante și impresioniste ale esteticii și criticii literare burgheze.

Pentru înțelegerea relațiilor dintre conținutul și forma operei literare, de o mare importanță este studierea, neglijată pînă acum, a concepției despre limbă a scriitorilor. Felul în care scriitorii folosesc limba, normele de care ei se conduc în selectarea și organizarea materialului lingvistic nu sînt cu totul spontane, sau, cum se spune, un produs al inspirației, fără control conștient. Limba este indiferentă față de clase, dar clasele și cu atît mai mult scriitorii nu sînt indiferenți față de limbă. Marii scriitori au avut totdeauna, în problema folosirii limbii, poziții teoretice hotărîte, strîns legate de practica lor creatoare. Istoria limbii romîne literare ne arată că scriitorii noștri de seamă din trecut au fost deplin conștienți de rolul și răspunderea pe care au avut-o în dezvoltarea limbii ca instrument al culturii naționale și al literaturii artistice. Ei au luat parte activă la lupta pentru făurirea limbii noastre literare nu numai prin operele lor artistice, ci și prin formulările teoretice pe care le-au adus în această privință. Marii noștri scriitori din trecut au fost intens preocupați de felul în care trebuie scrisă limba noastră, de normele ei ortografice, de folosirea cuvintelor vechi sau a neologismelor, de armonia artistică a compoziției.

În 1838, Grigore Alexandrescu arată, în « Epistola către Voltaire », greutățile care stăteau în fața scriitorilor de la începuturile literaturii noastre moderne:

*La toate ai fost norocit ; nu crez că atît izbuteai
De-ai fi avut să formezi limba în care scriai.
Dar veacul te-a ajutat ; în vremea cînd te-ai născut,
Stilul era curățat și drumul era făcut.
Altfel e în țară la noi ; noi trebuie să formăm,
Să dăm un aer, un ton limbii în care lucrăm.
Pe nebătute cărări loc de trecut să găsim
Și nelucrate cîmpuri de ghimpi să curățim.*

Aceste greutăți au fost învinse începînd cu scriitorii grupați în jurul « Daciei literare », care s-au bazat în scrisul lor pe limba poporului, condamnînd îndepărtarea de acest nesecat izvor al limbii literare. « Nenorocirea literaturii, pedantă în condei, pedantă în formă, pedantă în idei — scrie Alecu Russo, exprimînd crezul generației de scriitori de la 1848 —, care îneacă și omoară în Țările Romînești dezvoltarea spiritului și a închipuirii, vine din pricina neștiinței limbii și a tradițiilor părintești; literatura aceasta nu are rădăcini, nu dă roadă »¹; iar în continuare, Russo adaugă: « Dacă este ca neamul român să aibă și el o limbă și o literatură, spiritul public va părăsi căile pedanților și se va îndrepta la izvorul adevărat, la tradițiile și obiceiurile pămîn-

¹ A. Russo, Scrieri, publicate de Petre V. Haneș, București, 1908, p. 35.

tului unde stau ascunse încă și formele și stilul, și de-aș fi poet aș culege mitologia română, care-i frumoasă ca și cea latină sau greacă; de-aș fi istoric, aș străbate prin toate bordeele să descopăr o amintire sau o rugină de armă; de-aș fi gramatic, aș călători pe toate malurile românești și aș culege limbă»¹.

Cînd la începutul culturii noastre moderne, Enăchiță Văcărescu lasă urmașilor săi ca îndemn:

*Creșterea limbii românești
Și a patriei cinstire,*

el și-a dat limpede seama de importanța uriașă a limbii în înflorirea patriei și a cerut îmbogățirea, cultivarea și dezvoltarea ei pentru ca poporul nostru să fie cît mai bine înzestrat cu acest puternic instrument de luptă și dezvoltare națională și culturală care este limba.

Caracterul popular al limbii noastre literare, strînsa ei legătură cu limba poporului, a constituit concepția călăuzitoare a lui Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, Costache Negruzzi, V. Alecsandri, Mihail Eminescu, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, Gheorghe Coșbuc, Ion Slavici, Barbu Ștefănescu Delavrancea etc., ale căror opere tocmai prin aceasta poartă pecetea unui profund specific național și popular. Ei au dezvoltat în mod creator posibilitățile limbii naționale și au folosit în opera lor cele mai vii, mai tipice și mai originale mijloace de expresie ale limbii întregului popor. Scriitorii noștri de astăzi au mărturisit de asemenea în seria de articole publicate în « Contemporanul » și « Gazeta literară » dragostea lor profundă pentru limba poporului, pe care îl consideră ca cel mai bun maestru de limbă al lor, așa cum l-au considerat și scriitorii noștri clasici.

Pe lîngă aceasta, trebuie înfățișată lupta dusă de scriitorii și lingviștii noștri pentru cultivarea limbii, adică lupta împotriva scrierii ei greșite, a necunoașterii bogățiilor ei lexicale și sintactice, precum și combaterea scrisului șablon, lipsit de nuanțare stilistică din literatură, presă sau scrisul burocrăției. Acest aspect al activității scriitorilor și lingviștilor este deosebit de important și de actual, mai ales astăzi, cînd crearea culturii socialiste la noi este strîns legată de grija pentru corectitudinea, bogăția și desăvîrșirea artistică a limbii noastre naționale.

Lingviștii și criticii literari trebuie să acorde, în studiile lor, o deosebită importanță părerilor despre limbă ale creatorilor operelor literare, deoarece aceste păreri sînt o prețioasă călăuză asupra felului în care scriitorii folosesc și îmbogățesc limba. La rîndul lor, nici scriitorii nu pot să se dispenseze de ajutorul lingviștilor, al căror rol, în opera de îndrumare și de cultivare a limbii nu poate fi contestat.

Concepțiile teoretice despre limbă ale scriitorilor, a căror importanță a început să fie valorificată la noi abia în vremea din urmă, pot aduce o contribuție

---

¹ A. Russo, *Scrieri*, publicate de Petre V. Haneș, București, 1908, p. 36.

prețioasă asupra felului cum ei au muncit la făurirea limbii și a stilului lor, cum au prețuit limba poporului și cum au înțeles să-i folosească bogățiile¹.

Ajuns la acest capitol, voi încerca să înfățișez rezumativ punctele principale după care cercetătorul se poate orienta în analiza limbii operelor literare:

1. Cunoașterea condițiilor sociale, politice, materiale și culturale în care a trăit și a creat autorul, a concepțiilor politice și literare dominante în acea vreme, a atitudinii scriitorului față de ele, a poziției lui față de lupta de clasă din epoca respectivă;

2. Cunoașterea nivelului de dezvoltare a limbii literare din acel timp, a mijloacelor ei de exprimare; a dezvoltării diferitelor stiluri ale limbii literare, a rolului limbii populare, al dialectelor și al altor variante ale limbii în limba literară a timpului;

3. Studiul biografiei autorului, îndeosebi al felului cum și-a format cultura generală și lingvistică, al măsurii în care a cunoscut viața poporului și s-a simțit legat de ea, cum s-au format și dezvoltat preferințele lui sub influența diferiților factori din mediul social și ideologic;

4. Analiza caracteristicilor fonetice, lexicale și gramaticale ale limbii scriitorului în raport cu starea limbii literare și cu evoluția ulterioară a acesteia. Raportarea oricărei opere la starea limbii din epoca respectivă și din epoca ulterioară este cerută de caracterul istoric al cercetării lingvistice, orice operă literară fiind în același timp un monument de limbă. Istoria limbii literare fixează rolul și locul fiecărui scriitor în evoluția formelor ei fonetice, în îmbogățirea lexicului ei, în perfecționarea sistemului ei gramatical și a formelor ei stilistice. Aprecierea caracteristicilor fonetice, lexicale, gramaticale și stilistice ale limbii scriitorului este legată de analiza mijloacelor de cunoaștere și cultivare a limbii epocii: sistemele ortografice dominante, dicționarele, gramaticile, precum și concepțiile lingvistice dominante din acea vreme;

5. Analiza procedeelelor stilistice ale scriitorului, evoluția acestor procedee de la o operă la alta sau de la o epocă la alta, legătura cu conținutul de idei al operei, stabilirea caracterului realist și popular al limbii și stilului scriitorului, aportul lui nou și original în sporirea mijloacelor estetice de expresie ale limbii literare. Acest aspect intră mai ales în competența esteticienilor și criticilor literari, care, bazați pe principiile esteticii marxiste, vor putea întregi câmpul cercetărilor referitoare la analiza limbii operelor literare.

---

¹ Vezi Gh. Bulgăr, Mihail Sadoveanu și problemele limbii noastre literare, în «Limba română», anul II, nr. 2, 1953; Teofil Teaha, Slavici și problemele limbii noastre, în «Limba română», anul III, nr. 3, 1954; Gh. Bulgăr, Eminescu despre problemele limbii literare, în «Studii și cercetări lingvistice», tomul V, nr. 3-4, 1954; Despină Ursu, Probleme de limbă în revista «România literară» din 1855, în «Limba română», anul IV, nr. 1, 1955; Alexandru Niculescu, Părerile lui Barbu Delavrancea despre limbă și stil, în «Studii și cercetări lingvistice», tomul VI, nr. 1-2, 1955, p. 83-107.

6. Concepția despre limbă a scriitorului și legătura ei cu practica lui artistică, ideile lui estetice, atitudinea lui față de limba poporului, față de neologisme, concepția lui despre scrierea limbii, ideile pe care le-a avut despre menirea activității lui literare și felul cum a răspuns sarcinilor care i-au stat în față;

7. Aprecierea contribuției scriitorului la dezvoltarea limbii și stilului artistic național, popularizarea și răspîndirea ulterioară a contribuției lui lingvistice și stilistice în limba literară și în limba marilor mase. Ce expresii și cuvinte folosite de un scriitor s-au fixat în limba poporului și ce influență a avut stilul său în felul de a scrie și de a vorbi al urmașilor? Ce funcțiuni și sensuri stilistice noi a dat el diferitelor cuvinte și expresii? Se știe cât de mult influențează literatura felul de a vorbi al maselor. Sub influența literaturii, expresii, aforisme, neologisme pătrund în limba poporului, o îmbogățesc, o înfrumusețază și îi dau mai multă culoare. Limba scriitorilor cultivă gustul pentru vorbirea aleasă, frumoasă, bogată; versuri ale marilor scriitori circulă din gură în gură, cultivînd gustul artistic și sensibilitatea maselor. Pe de altă parte construcții și forme ridiculizate de scriitori prin limba unor personaje dispar cu timpul din limba vorbită a contemporanilor și mai ales a urmașilor; acesta este, bunăoară, cazul unor construcții și expresii ridiculizate de Caragiale.

Punctele de mai sus nu se referă toate în mod direct la analiza limbii literare. Unele din ele privesc istoria și critica literară, dar toate contribuie la lămurirea problemelor pe care le implică studiul limbii literare și al stilului. Firește, criteriile înșirate nu au un caracter dogmatic, ci reprezintă numai o schițare a criteriilor de analiză a limbii operelor literare. Ele pot fi revizuite și completate în lumina progreselor pe care le vor face cercetările viitoare în acest domeniu.

După ce am înfățișat stadiul teoretic actual al problemelor studiului limbii literare, voi încerca, în cele ce urmează, să formulez unele observații în legătură cu preocuparea de a elabora istoria limbii noastre literare pe care nu o avem pînă acum ¹.

Prima întrebare care se pune este: de cînd începe limba noastră literară și care sînt perioadele caracteristice în evoluția ei?

Într-un studiu recent, acad. Iorgu Iordan² susține că limba noastră literară unitară s-a format abia în secolul al XIX-lea, o dată cu încheierea statului național unitar. Înainte de această perioadă am avut, după acad. Iorgu Iordan, numai o limbă scrisă și nu o limbă literară în adevărata accepție a acestei noțiuni. Această teză este justă dacă avem în vedere dezvoltarea

---

¹ În Uniunea Sovietică a apărut recent Istoria limbii literare ruse, scrisă de A. I. Efimov, iar Institutul de lingvistică al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice a publicat pînă în prezent trei mari volume intitulate «Materiale și cercetări asupra istoriei limbii literare ruse».

² Iorgu Iordan, Limba literară (privire generală), în «Limba română», 1954, nr. 6, p. 52-77.

limbii literare unitare și a variatelor stiluri de astăzi ale limbii noastre literare, fenomen care, în adevăr, a avut loc la noi abia în secolul trecut.

Cercetătorul istoriei limbii literare române nu poate însă neglija epoca de pregătire a formării ei, care, începînd cu limba scrisă a secolului al XVI-lea, a reușit în secolele următoare să se desăvîrșească pînă la forma literară de astăzi. Înainte de secolul al XIX-lea s-au dezvoltat numai unele din stilurile limbii noastre literare, și anume: *stilul cărților religioase*, în care s-a realizat, în secolul al XVII-lea, o operă de seamă ca Psaltirea în versuri a lui Dosoftei, sau de importanța Bibliei de la București; *stilul istoric-cronicăresc*, cu reprezentanți de seama lui Miron Costin, Ion Neculce sau Stolnicul Constantin Cantacuzino; *stilul scrișorilor particulare și de afaceri*, ca, bunăoară, cele descoperite în arhivele de la Bistrița. Limba noastră literară de dinaintea secolului al XIX-lea se limitează, în linii mari, la aceste trei stiluri cu unele diferențe regionale și de calitate a limbii lor¹. Această etapă în procesul de formare a limbii noastre literare nu trebuie neglijată, deoarece în limba scrisă înainte de secolul al XIX-lea este evident un anumit simț al normei, grija de a ridica limba deasupra formei ei de toate zilele și de a o face limpede și înțeleasă de toți². Acest efort spre limpezire și unitate, care se poate urmări de la tipăriturile coresiene încoace la scriitorii noștri din toate provinciile, a avut ca rezultat impunerea graiului muntean ca bază a limbii noastre literare, datorită preponderenței politice, culturale și economice a Munteniei, dar și calităților fonetice și gramaticale ale acestui grai.

O problemă care nu trebuie pierdută din vedere în discuția asupra formării limbii noastre literare este rolul cărților populare: « Alexandria », « Floarea Darurilor », « Fiziologul », « Varlaam și Ioasaf », « Esopia », « Archirie și Anadan » și altele, care au avut la noi, în epoca veche, ca și la alte popoare europene, o largă răspîndire, după cum a arătat N. Cartoian în remarcabila sa lucrare « Cărțile populare în literatura romînă »³.

De asemenea, istoria limbii noastre literare nu poate neglija limba literaturii nescrise, adică limba literaturii populare, izvor nesecat de bogății și frumuseți stilistice și lingvistice, care, în afară de unele contribuții ale lui Ovid Densusianu, nu a fost studiată pînă acum din acest punct de vedere. Această problemă a fost ridicată recent de lingviștii sovietici pentru limba literară rusă⁴, subliniindu-se importanța studierii limbii creațiilor artistice orale ale poporului în care sînt cuprinse prețioase mijloace de exprimare și de

---

¹ Vezi Al. Rosetti, Despre unele probleme ale limbii literare, în « Gazeta literară » din 7 aprilie 1955.

² V. F. Șișmarev, Romanskîe iazîki južno-vostocnoi Evropî i naționalnîi iazîk Moldavskoi SSR, în « Voprosî iazîkoznanîia », 1952, nr. 1, p. 96-97.

³ N. Cartoian, Cărțile populare în literatura romînească, vol. I, 1929, vol. II, 1938.

⁴ Vezi V. V. Vinogradov, Problemele esențiale ale științei literare sovietice, în « Problemele științei literare sovietice în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin despre lingvistică ». Ed. Cartea Rusă, 1952, p. 13-14.

bogații de limbă folosite de marii scriitori în operele lor. Apreciind valoarea literaturii populare din acest punct de vedere, Maxim Gorki a îndemnat adesea pe scriitori să cerceteze îndeaproape creația populară, să pătrundă adânc în structura ei artistică, vocabularul și sistemul ei de imagini.

Barbu Ștefănescu Delavrancea, în discursul său de recepție la Academia Română, în 1913, făcând elogiul poeziei noastre populare, o consideră «cel mai mare titlu de glorie literară» al nostru și cea mai puternică manifestare a unității sufletești a poporului român¹, iar maestrul Sadoveanu, tot în discursul de recepție la Academie, în 1923, consideră «Miorița» ca «cea mai nobilă manifestare poetică a neamului nostru»². Aprecierile acestor mari maeștri ai cuvântului trebuie socotite ca un îndemn de a întreprinde în viitor cercetarea valorilor stilistice ale poeziei noastre populare, care este un prețios document al limbii artistice vorbite de popor.

Sarcina imediată pe care și-a asumat-o Institutul de lingvistică din București este studiul limbii noastre literare din secolul al XIX-lea, epocă hotărâtoare în dezvoltarea limbii române literare, prin faptul că în acest secol au apărut la noi toate stilurile limbii și s-au încheiat normele scrierii ei.

În primul rând se va studia stilul literaturii artistice, dată fiind importanța ei primordială în istoria dezvoltării culturii și limbii noastre, dar cunoașterea completă a evoluției limbii române literare impune și studiul celorlalte stiluri, deoarece el n-a fost întreprins pînă acum la noi. Nu s-a ocupat în trecut nimeni de limba presei noastre, a filozofiei, a istoriei, a științelor naturii, a administrației, domenii de mare importanță pentru cunoașterea felului în care limba română și-a făurit posibilitățile, inexistente înainte, pentru exprimarea unor conținuturi cu totul noi. În această privință se poate face o constatare concretă în progresul realizat de limba noastră în însușirea terminologiei abstracte în stilul științific sau filozofic prin compararea diferitelor traduceri făcute în secolul trecut și astăzi. Una din aceste comparații poate fi, spre exemplu, traducerea făcută cărții lui Engels, «Originea familiei, a proprietății și a statului», publicată în 1884, și aceeași operă tradusă recent și apărută în Editura P.M.R.

De o deosebită însemnătate în studiul evoluției limbii literare române este relevarea factorilor care i-au asigurat lărgirea posibilităților ei de exprimare, specificul ei național și nivelul superior artistic.

Cel mai important dintre acești factori este prelucrarea creatoare a limbii vii a poporului de către marii scriitori care și-au făurit în acest fel un instrument de o vitalitate excepțională pentru exprimarea conținutului bogat al vieții poporului nostru. Nu întâmplător toți marii noștri scriitori au avut o deosebită prețuire pentru folclor, iar publicarea colecției de poezii populare a lui Alecsandri a adus o mare contribuție la progresul exprimării noastre literare.

¹ Barbu Ștefănescu Delavrancea, *Din estetica poeziei populare*, București, 1913, p. 14-15.

² M. Sadoveanu, *Poezia populară*. Discurs rostit în ședință solemnă la 9 iunie 1923. Academia Română. Discursuri de recepțiune, LVI, București, 1923, p. 13.

Dacă literatura noastră a cunoscut o dezvoltare atât de mare în ultimul secol, aceasta se datorește nu numai interpretării realiste a vieții, ci mai ales folosirii în operele literare a limbii vii a poporului. Acest factor a imprimat literaturii noastre clasice caracterul național și popular care îi asigură valoarea ei originală printre celelalte literaturi ale lumii. Scriitorii noștri de astăzi continuă tradiția populară a literaturii noastre, prin atașamentul profund față de cauza poporului muncitor și de limba lui.

Abaterile de la limba vie a poporului au dus totdeauna la opere sterile, eliminate de procesul firesc al funcționării limbii.

O altă trăsătură importantă a limbii noastre literare contemporane, strâns legată de caracterul ei popular, o constituie unitatea ei.

Toți marii noștri scriitori au luptat pentru unitatea limbii noastre literare, ceea ce a avut ca rezultat consolidarea și armonia ei de astăzi. De aceea, în toate epocile de înflorire a literaturii noastre, ei au combătut folosirea exagerată în operele literare a regionalismelor, arhaismelor și a neologismelor nefirești. Unitatea limbii noastre literare realizată înaintea de unitatea politică a națiunii a fost un factor de cea mai mare importanță pentru dezvoltarea culturii noastre și pentru înfăptuirea unității noastre naționale de mai târziu. Lupta pentru unitatea limbii literare române își găsește expresia ei deplină mai ales astăzi, în epoca socialistă, limba constituind unul din cele mai importante mijloace în făurirea unității național-politice a întregului popor muncitor.

Un rol pozitiv în dezvoltarea posibilităților de exprimare ale limbii noastre l-au avut și neologismele. Dacă în limba operelor artistice, neologismele sînt uneori nefirești și inutile, în toate celelalte stiluri ale limbii literare, neologismele sînt o necesitate. Istoria limbii noastre literare din ultimul secol este o dovadă concludentă că pentru a exprima noțiunile moderne în domeniul științific, economic, politic, tehnic și social a fost nevoie să adoptăm un număr mare de neologisme, care, prin foloasele aduse limbii noastre, au devenit atât de adînc înrădăcinate, încît originea lor nu o mai cunosc astăzi decît lingviștii. Rolul neologismelor în cultura noastră poate fi concretizat prin următorul exemplu. Eminescu folosește în poeziile sale neologisme într-o proporție foarte redusă, dar în articolele lui politice numărul neologismelor este mult mai mare, fiind vorba de noțiuni noi create pe măsura dezvoltării vieții noastre naționale din ultimul secol.

În afară de acești factori ai dezvoltării limbii noastre literare, trebuie relevat și efortul făcut de lingviștii noștri din trecut și de astăzi pentru a consolida normele limbii literare prin fixarea normelor ei ortografice adaptate fonetismului limbii vii a poporului, prin alcătuirea Gramaticii limbii române și a Dicționarului limbii române literare contemporane, opere realizate abia în zilele noastre.

Ca încheiere a observațiilor noastre adăugăm că analiza limbii operelor literare și elaborarea istoriei limbii noastre literare pe temeiul științei marxiste impune o colaborare strînsă între lingviști și critici literari, deoarece aceste probleme aparțin deopotrivă lingvisticii și criticii literare.

CERCETAREA STILULUI

DE

TUDOR VIANU

Istoria limbii literare române în secolul al XIX-lea, o lucrare pe care o plănuiește de multă vreme Institutul de lingvistică al Academiei R.P.R. și care urmează să intre, chiar anul acesta, într-un început de realizare, trebuie să conțină un capitol special consacrat dezvoltării stilistice a limbii literare române în amintitul interval de timp, așa cum această dezvoltare a fost determinată de operele scriitorilor și cum se oglindește în ele. Faptele de stil, pe care urmează să le studieze unul singur din capitolele proiectatei lucrări întregi, sînt acele fapte de limbă care adaugă *comunicării* unei știri *expresia* reacțiunii individuale a autorului comunicării față de știrea comunicată. Expresia reacțiunii individuale a unui vorbitor sau scriitor, adică faptul stilistic, se manifestă printr-o seamă de note care însoțesc comunicarea știrii și care pot lipsi, fără ca această comunicare să sufere. Cînd M. Sadoveanu scrie într-una din operele sale: *Clopotele începură a bate dulce și trist de la bisericile tîrgului*, adaosul de determinări adverbiale *dulce și trist* constituiesc un fapt stilistic, pentru că exprimă reacțiunea scriitorului față de faptul pe care-l comunică. Știrea despre acest fapt n-ar suferi nimic, dacă nu li s-ar fi adăugat determinările care o însoțesc, dar expresia stării de sensibilitate a scriitorului în amintita împrejurare ar fi dispărut cu desăvîrșire. Am fi continuat să știm că într-un tîrg, undeva, au început a bate clopotele de la biserici, dar n-am mai fi primit reflexul felului personal în care scriitorul a întîmpinat acel fapt. Distingem deci în faptele de limbă un nucleu al comunicării și o zonă înconjurătoare a expresiei individuale. Nu toate faptele de limbă posedă însă o asemenea zonă înconjurătoare. Formularea unei legi științifice, un articol de lege, un anunț comercial etc. sînt, în general, lipsite de orice notă însoțitoare

care să exprime vreo reacție individuală a autorului lor. Într-un foarte mare număr de fapte de limbă apare însă zona stilistică, notele individuale însoțitoare și de aceea nu este cu puțință a studia istoria unei limbi, într-o epocă oarecare a dezvoltării ei, fără a nu ține seama și de evoluția stilului. Paginile de față vor să precizeze câteva din principiile fundamentale ale cercetării stilistice în studiul limbii literare române a secolului al XIX-lea și anume în operele scriitorilor care au contribuit mai mult la dezvoltarea ei.

Un prim principiu al cercetării stilistice, al oricărei cercetări stilistice, este că particularitățile de expresie pe care le studiază nu sînt simple *fapte de constatare*, ci *fapte de apreciere, valori*. Cînd un istoric al limbii literare române în secolul al XIX-lea întîmpină în una din poeziile lui Eminescu versurile: *Putut-au oare-atîta dor În noapte să se stîngă* sau *Cînd luna trece prin stejari Urmînd mereu în cale-și*, el poate nota arhaismul *putut-au* (adică forma perfectului compus la pers. III sg. identică cu pers. III pl.) sau forma arhaică și populară *cale-și* (adică pron. posesiv și pentru *sa*). Cercetătorul constată adică prezența unor forme arhaice și regionale în limba lui Eminescu. Dar cînd același cercetător întîmpină versul *Răsare blînda lună*, epitetul *blînda* nu devine numai obiectul unei simple constatări, dar și al unei aprecieri, adică el poate fi judecat ca potrivit sau nepotrivit cu substantivul pe care-l însoțește, capabil sau nu să exprime reacția afectivă a poetului în fața priveliștii notate. Istoricul limbii se mărginește, așadar, la nucleul comunicării; cercetătorul stilului trebuie să ia în considerare și notele însoțitoare expresive. Această atitudine a cercetătorului stilului nu devine posibilă decît dacă faptul de expresie răsună în sensibilitatea lui. Faptele de limbă trebuiesc deci nu numai *înțelese*, dar și *simțite*. Împrejurarea aceasta a ținut multă vreme în loc cercetările stilistice. Cîtă vreme lingvistica a rămas în sfera pozitivismului, adică atîta timp cît învățații socoteau că singura lor menire era să noteze fapte de limbă, să le grupeze în categorii mai generale și să stabilească raporturi între ele, cercetarea nu dădea nici o atenție valorii expresive a acestor fapte lingvistice, virtuții lor de a exprima reacțiunile individuale, colorate afectiv, ale vorbitorilor sau scriitorilor. Exista prejudecata că prin apreciere și prin sensibilitate, cercetarea putea aluneca spre relativism și spre subiectivism și putea compromite siguranța științifică a rezultatelor. Nu trebuiesc minimalizate de loc primejdiile asupra cărora a atras atenția pozitivismul lingvistic și o încercare de a stabili principiile cercetării stilistice, cum este cea de față, nu trebuie să-și ascundă aceste primejdii. Adeseori, parcurgînd unele studii asupra stilului scriitorilor, înmulțite în vremea din urmă, avem impresia că concluziile cercetării sînt discutabile, subiective și arbitrare. Dar din faptul că metodele cercetării stilului sînt mai greu de mînuit și că ele sînt legate de unele riscuri cît privește certitudinea științifică a concluziilor, nu urmează de loc că trebuie să excludem din cîmpul investigației foarte numeroasele fapte de limbă care întregesc comunicarea unei știri cu expresia reacțiilor individuale ale vorbitorilor sau

scriitorilor. Urmează numai că interpretarea stilistică trebuie făcută cu spirit critic și într-un fel care să aibă sorti să obțină consensul tuturor aprecierilor și al tuturor sensibilităților.

Propunându-ne să studiem stilul scriitorilor români din secolul al XIX-lea, ne decidem la o limitare metodică, de care se cuvine să fim deplin conștienți și pe care trebuie s-o punem în lumină, pentru a nu transmite părerea greșită că stilul scriitorilor ar fi singurul obiect posibil al cercetării stilistice. În realitate există numeroase alte stiluri ale limbii literare, în afară de stilul operelor frumoase, și chiar fapte de stil apărute în cuprinsul limbii neliterare, în jargoane și în argouri. Cît privește pe acestea din urmă, una din caracteristicile lor este tocmai dilatarea elementului stilistic, mai întâi în legătură cu lexicul. Înlocuirea cuvîntului din limba literară, printr-unul mai colorat, cu o valoare stilistică mai accentuată, este una din tendințele mai deseori remarcate ale argoului. Profesorul Iorgu Iordan a grupat în « Stilistica limbii romîne », 1944, p. 341 și urm. numeroase fenomene lexicale ale argoului, pe care le explică prin procedee de derivare semantică. Astfel, cînd pentru *cap*, vorbitorii argoului folosesc cuvintele *bostan*, *dovleac*, *tidvă*, *tărăcuță*, *oală*, *devlă*, *cutiușă*, *tabacheră*, *bilă*, *bolfă*, *vasîlcă* etc. sau pentru *gură*: *bot*, *cioc*, *clonț*, *plisc*, *rît*, *surlă*, *cobză*, *flașnetă*, *flaut*, *muzică*, *morișcă*, *rîșniță* etc., în toate aceste împrejurări cuvîntul propriu este înlocuit printr-unul metaforic și manifestă tendința de a spori în jurul nucleului comunicării în care el apare, regiunea notelor expresive pentru reacțiunea individuală, subliniată afectiv, a vorbitorului față de obiectul comunicării sale. Studiul argourilor se încadrează, de fapt, în largul capitol al cercetării stilistice a limbii. Aparțin de asemenea acestui capitol toate celelalte forme ale limbii în afară de sfera ei literară, adică în afară de felul în care o vorbesc oamenii culți ai unei epoci și pe care o răspîndesc presa și documentele oficiale, școala, teatrul și, în vremea din urmă, emisiunile radiofonice, impunînd nivelul general al corectitudinii lingvistice. Formele populare ale limbii sînt mai pătrunse de valori stilistice decît formele ei literare, trecute în deprinderile de a vorbi ale oamenilor culți. După 1830, într-o epocă în care însușirea unei culturi mai înalte era cerută de aspirațiile clasei celei mai înaintate a vremii, a burgheziei, către libertățile naționale și sociale, s-a produs un moment de dezechilibru și de disociere între limba literară și cea populară. Ceea ce Al. Russo numea « pedantismul » noii limbi literare amenința despărțirea națiunii în două categorii, după cum fiecare putea folosi și înțelege noua limbă literară. Limba națională ca instrument obștesc de comunicare părea grav amenințată. Îndrumătorii cei mai luminați ai culturii au cerut atunci apropierea limbii literare de limba poporului, folosind, printre altele, și argumentul valorii stilistice superioare a acesteia din urmă. « Dacă este ca neamul român să aibă și el o limbă și o literatură, scria Russo în 1855, spiritul public va părăsi căile pedanților și se va îndrepta la izvorul adevărat: la tradițiile și obiceiurile pămîntului, unde stau ascunse încă formele și stilul ». Dar chiar după ce

procesul apropierei din nou a limbii literare de limba populară a izbutit și, prin înfrângerea curentelor savante ale latinismului și italianismului, națiunea întregă a putut să se împărtășească de la izvoarele culturii mai înalte, formele populare ale limbii au continuat să fie simțite ca avînd o valoare stilistică superioară. Limitîndu-ne la singurele exemple pe care ni le pun la dispoziție lexicul și locuțiunile, astăzi încă *avan* are pentru noi o valoare stilistică superioară față de sinonimul lui literar *teribil*; *te pomenești* față de *probabil*, *posibil*; *a găsi cu cale* față de *a judeca că e drept*, *a crede de cuviință*; *a pune la cale* față de *a regula*, *a dispune*; *a întoarce capul* (cuiva) față de *a(-l) face să-și piardă mintea*; *care de care* față de *cine mai întii*; *nu-i chip* față de *nu e posibil*; *halima* față de *minunăție*, *lucru fabulos*, *afacere complicată*; *iepurește* (în expr. *a dormi iepurește*) față de *cu ochii deschiși*; *pălălaie* față de *flacără*; *răscruce* față de *intersecție*; *șontîc* (în expr. *șontîc-șontîc*) față de *șchiopătînd*; *tiptil* față de *în taină*, *pe furiș* (sau în Muntenia, cu înțeles mai vechi *deghizat*, *incognito*) etc., etc. În toate cuvintele sau locuțiunile comparate, avantajul stilistic al dubletelor populare provine, fie din faptul că ele conțin o metaforă, fie că exprimă o imagine, o reprezentare a fanteziei, fie că sînt formate printr-o repetiție întăritoare, fie că reprezintă un caz de simbolism fonetic etc., adică sînt obținute prin unul sau altul din procedeele stilului.

Domeniul cercetării stilistice se întinde deci mult în afară și înainte de acel al operelor literare frumoase de proveniență zisă «cultă». Mult înainte de a exista scriitori de opere estetice, au existat cîntăreți și povestitori populari. Ba chiar fiecare grăitor al limbii noastre a simțit nevoia de a completa comunicările lui prin note însoțitoare capabile să exprime reacțiile închipuirii și ale sensibilității sale și a creat, astfel, răspîndindu-le în circulația generală a limbii, numeroase fapte de stil. Cînd, în fine, s-a format, mai întii prin contribuția scriitorilor, o limbă literară, adică aceea vorbită de toți oamenii culți ai vremii, acest nou aspect al limbii a înmulțit faptele de stil. Limba literară este vorbită de toți oamenii care au trecut prin școli sau au primit influența celorlalte mijloace de difuzare a culturii și care, împărtășindu-și, prin vorbă sau scris, ideile, se mențin la nivelul corectitudinii formelor și construcțiilor, al proprietății și decenței vocabularului. Împreună cu scriitorii propriu-ziși, limba literară este vorbită și scrisă de oamenii de știință și de oamenii politici, de gazetari, de profesioniști, de funcționari ș.a.m.d. Fiecare dintre membrii categoriilor sociale care folosesc limba literară adaugă însă comunicărilor lui și note stilistice însoțitoare, prin care cei care-l ascultă sau îl citesc simt îndată categoria socială căreia vorbitorul sau scriitorul îi aparține, unghiul din care privește lumea, ideile sau sentimentele care-l stăpînesc mai statornic, adică reacția lui față de obiectul știrii pe care o comunică. În interiorul domeniului general al limbii literare apar astfel așa-zisele «stiluri ale vorbirii», interesantă noțiune a lingvisticii mai noi, pe care cercetătorul sovietic E. Riesel a definit-o de curînd, în «Abriss der deutschen Stilistik», 1954, pag.

7, precum urmează: « Prin « stil al vorbirii » înțelegem conformarea exprimării într-un anumit domeniu al activității, omenești, pentru anumite scopuri ale comunicării, adică modul de întrebuințare specific-funcțional al mijloacelor lingvistice unitare puse la îndemîna generală ». « Stilurile vorbirii » sînt deci tot atît de numeroase cîte domenii de activitate omenească există. În fața unei păduri, despre care vorbitorul indiferent la exprimarea reacției sale personale va afirma: *Această pădure conține mai multe feluri de copaci*, botanistul sau silvicul va spune: *Această pădure conține esențe felurite*. Farmacistul va vorbi despre *specii pectorale*, pentru a indica ierburile utilizate în afecțiunile căilor respiratorii. Juristul va vorbi și el despre *specii* (sau *spețe*), dar va înțelege cazurile particulare venite în fața unor instanțe judecătorești. Substituțiile de vocabular au aici un simplu rost stilistic. Cînd cineva moare, redactorul unui act oficial va scrie că *a decedat* sau *a încetat din viață*, în timp ce un preot va spune că *și-a dat obștescul sfîrșit* sau *a adormit întru domnul*. Nucleul fiecăreia din aceste comunicări paralele este același, dar notele însoțitoare variază, indicînd de fiecare dată punctul de vedere deosebit din care obiectul comunicării a fost considerat, cu discrete sublinieri afective, mai ales în ultimele exemple. Suma acestor note însoțitoare, obținute în cazurile citate prin variații lexicale sau prin termeni figurați, dar care pot fi produse și prin alte mijloace ale limbii, de pildă prin procedee morfologice sau sintactice, alcătuiește « stilul vorbirii ». Cum numărul acestor stiluri este foarte mare, cercetarea stilistică a limbii literare are un întins domeniu de parcurs, înainte de a aborda operele literaturii frumoase.

Deși domeniul cercetării stilistice este mult mai larg decît acel al operelor scrise cu valoare artistică, cercetarea se poate limita numai la acestea din urmă, pentru motivul că toate varietățile amintite ale stilului, atît acele ale limbii extra- sau pre-literare, cît și acele ale limbii literare, cu funcțiuni extra-artistice, pot să fie deopotrivă urmărite în operele literaturii frumoase. Cercetătorul operelor literaturii romînești din secolul al XIX-lea are ocazia să noteze atît fapte aparținînd « stilurilor vorbirii », cît și stilului popular sau chiar celui argotic. În adevăr, o caracteristică a stilului scriitorilor este că poate grupa toate varietățile de stil amintite, în scopurile artistice urmărite de ei. « Specificul sistemului de expresie al literaturii frumoase, scrie E. Riesel, op. cit., pag. 1, constă în aceea că poate cuprinde în sine elemente ale tuturor celorlalte stiluri ale vorbirii și că poate utiliza toate izvoarele expresiei lingvistice, literare sau neliterare ». În opera unui I. L. Caragiale, de pildă, sînt notate cu mare măiestrie toate varietățile stilului popular și ale diferitelor « stiluri ale vorbirii », ale țaranilor și tîrgoveților, ale gazetarilor, funcționarilor și politicienilor, ale profesorilor și avocaților, al argoului mahalalelor, al cîrciumelor și cafenelelor, al jargoanelor de salon etc. Nu există document mai edificator despre stilul pre- și extra-literar al limbii romîne în secolul al XIX-lea decît opera lui I. L. Caragiale și a celorlalți scriitori realiști care au precedat, au

însoțit sau au urmat încercarea lui de caracterizare artistică a societății românești contemporane cu ei. Dar dacă singura caracteristică a stilului scriitorilor ar consta în posibilitatea lui de a grupa celelalte fapte de stil, valoarea lui ar fi numai documentară. În realitate, stilul scriitorilor, chiar atunci când grupează fapte de stil pre- sau extra-literar, adaugă expresia unor reacții pur individuale. Ei o fac utilizând toate mijloacele limbii naționale. Pentru a câștiga deci o noțiune mai limpede asupra stilului scriitorilor, trebuie să încercăm a înțelege mai întâi raporturile lui cu celelalte stiluri, apoi raporturile lui cu limba în general.

Toate faptele de stil exprimă reacții individuale, dar unele tind să se generalizeze, adică tind să-și piardă treptat zona de note însoțitoare expresive și să devină simple fapte de comunicare. Aceeași împrejurare poate fi formulată și altfel, spunând că nucleul comunicării tinde să absoarbă zona lui expresivă sau, mai scurt: comunicarea absoarbe treptat expresia. Este vorba deci de un proces gradual, care se realizează în etape succesive. Dincolo de expresia individuală, există fapte de limbă care nu și-au pierdut cu totul semnificația stilistică, deși această semnificație nu mai este aceea a unei reacții individuale. Este vorba de acele fapte de limbă, despre care spuneam că sînt « colorate » sau « pitorești ». Limba populară și argourile sînt pline de astfel de fapte de limbă și constituiesc un stadiu mijlociu, etapa intermediară între expresie și comunicare. Nucleul comunicării n-a absorbit cu totul în astfel de fapte de limbă zona expresivă. *A întoarce capul cuiva*, față de *a-l face să-și piardă mintea*, este simțit ca un fel al vorbirii mai « colorat », mai « pitoresc », mai « viu », nu lipsit cu totul de notele stilistice însoțitoare. Aceste note nu exprimă însă în limba populară, pe individ, ci poporul care a găsit expresiile corespunzătoare și care le întrebuițează. S-a pus uneori problema stilului diferitelor limbi naționale. Acest stil se realizează prin toate mijloacele de care dispune creația artistică individuală. Există o muzicalitate specială a fiecărei limbi, forme și construcții expresive proprii ei, locuțiuni, metafore și comparații extrase din domeniul de viață în care s-a exercitat cu precădere activitatea sa. Astfel, poporul român, cu vechile lui tradiții de viață rurală și agricolă, a creat o mulțime de locuțiuni cu o incontestabilă valoare stilistică, precum: *a bate cîmpii*, *a înțărca Bălaia*, *a nu pricepe boabă*, *a nu-i fi (cuiva) boii acasă*, *a se ține scai* (de cineva), *a strînge funia de par*, *a se culca o dată cu găinile*, *a strica orzul pe găște*, *a lua în căruță*, *a pune de mămăligă*, *a-și lăsa potcoavele* etc., etc. Toate aceste locuțiuni sînt fapte de limbă înzestrate cu o zonă expresivă, dar nu a unui individ, ci a poporului întreg. Ele nu exprimă pe autorul lor anonim, ci tot poporul care și le-a însușit, desigur pentru motivul că au corespuns fanteziei și sensibilității lui. Drumul transformării unei expresii individuale într-o expresie generală și populară poate fi urmărit uneori cu toată limpezimea. Odată, într-o adunare, cineva a caracterizat (probabil cu ironie) pe un prieten care rămăsese neturburat de știrea neplăcută ce i se

adusese, zicînd că prietenul este *nemuritor și rece*. Caracterizarea a fost simțită de cei prezenți ca un citat (din Eminescu). Dacă citatul se repetă în împrejurări numeroase și destul de variate, din pricină că valoarea lui de caracterizare este foarte generală, atunci el se transformă într-o expresie a limbii populare și amintirea autorului său tinde să dispară. Așa s-a întîmplat cu *pufușor pe botișor*, cu *coadă de topor*, *Moș Teacă*, *a se slăbi* etc., care nu mai sînt simțite ca citate, deși provin, cel puțin pentru conștiința oamenilor de azi, din operele lui Al. Donici, Gr. Alexandrescu, A. Bacalbașa, I. L. Caragiale. Toate expresiile limbii populare sînt, desigur, citate generalizate, pentru că toate trebuie să fi apărut mai întîi unui creator individual de expresie. Pe aceeași linie a transformării expresiilor individuale în expresii generale, dar pe o treaptă mai apropiată de simpla comunicare, stau faptele de limbă care compun «stilurile vorbirii». Cînd un medic, chemat la căpătîiul unei persoane grav bolnave, constată *un caz letal*, cum mi-a fost dat să aud odată, modul de a vorbi al medicului comunică nu numai știrea că suferința bolnavului urmează să se termine prin moartea apropiată. Acest mod de a vorbi zugrăvește și pe cel care-l întrebuițează, exprimă atitudinea obiectivității lui științifice față de fenomen, dar poate și dorința de a acoperi, pentru rudele bolnavului, gravitatea situației prin neologismul rar și mai greu de înțeles. Formele «stilurilor vorbirii» nu sînt deci lipsite de nocte însoțitoare expresive, de «efecte de evocare», cum le-a numit odată Ch. Bally, în «*Traité de stylistique française*», vol 2, ed. I, pag. 203 și urm., deși prezența lor este mai discretă decît în expresiile limbii populare. Nucleul comunicării a absorbit aici în mult mai mare măsură zona expresivă. Procesul acestei absorbții poate continua, îngustînd din ce în ce mai mult zona stilistică, pînă cînd nu mai rămîne decît nucleul singur al comunicării. Așa s-a întîmplat cu foarte numeroase cuvinte sau construcții ale limbii comune, din care au dispărut toate notele stilistice însoțite cu ele altă dată. Lingviștii desemnează acest proces prin numele de «gramaticalizare». Gramaticalizarea explică multe din cuvintele, formele și construcțiile limbii. Cine mai simte oare în expresii ca: *oamenii se îmbulzesc*, sau *în mintea cuiva se încheagă un gînd*, metafora pe care au creat-o înaintașii noștri atunci cînd au vrut să spună că oamenii se înghesuiesc întocmai cum se adună în săculețe bulzii de caș sau că un gînd se formează în mintea cuiva și ia forme precise, așa cum prinde laptele cheag. Aceste vechi metafore pastorale, apărute în legătură cu cele mai vechi îndeletniciri ale romînilor, s-au gramaticalizat cu timpul, prin absorbția tuturor nctelor expresive, a tuturor valorilor stilistice în nucleul comunicării. Este probabil chiar că apariția unor construcții, ca de pildă propoziția compusă dintr-un subiect și un predicat, să se explice printr-un fapt stilistic inițial. Formarea subiectului propoziției s-a putut produce din nevoia afectivă de a exprîma numele agentului unei acțiuni, inclus mai dinainte în comunicarea acesteia. Propoziția *eu* (sau *tu, el, noi* etc.) *răspund* (*răspunzi, răspunde* etc.) nu conține nici o

comunicare în plus față de monorema *răspund*, dar a putut apărea din nevoia de a crea o notă însoțitoare expresivă, prezentă și astăzi, atunci când pronunțînd-o cu accentuarea mai energică a subiectului: *eu răspund*, exprim atitudinea afectivă că-mi iau răspunderea, că primesc riscurile faptei mele. Sînt mulți lingviști care susțin că toate formele și construcțiile limbii provin din gramaticalizarea unor vechi procedee stilistice.

Procesul gramaticalizării reduce treptat zona expresivă a comunicărilor. Există, însă, și procesul contrariu al dezvoltării zonei expresive. Acesta din urmă este al creațiilor literare. Se pot observa deci în limbă două tendințe contrarii, una care duce la predominarea comunicării, alta care dezvoltă expresia. Cea dintîi precizează înțelesul cuvintelor, fixează accentuările, intonațiile, formele și construcțiile corecte, adică înlesnește în toate felurile comunicarea; cealaltă îmbogățește zona expresivă a comunicărilor, le face mai apte de a transmite nu numai știrile despre anumite stări de lucruri, dar și despre chipul în care le vede și le simte acel care vorbește, produce adică fapte de stil. Din cele arătate pînă acum, rezultă că faptele de stil se grefează totdeauna pe fapte de comunicare. Dar pe cînd acestea din urmă tind spre unicitate, adică spre forma corectă unică a întrebuințării cuvintelor, a accentuării, intonației, flexiunilor și construcțiilor, faptele de stil tind tocmai către varierea tuturor acestora, în scopul de a le face mai apte să exprime reacția individuală a vorbitorului față de obiectul comunicării sale. Teoretic vorbind, putem spune că pentru fiecare fapt de comunicare există un număr indefinit de fapte expresive, de fapte de stil. Iată, în această privință, două exemple simple: unul din domeniul foneticii, celălalt din lexic.

Una din formulele întîmpinării în limba noastră este *bună-ziuă*. Această formulă, compusă din două cuvinte, se pronunță repartizînd accentele de intensitate pe prima silabă a fiecărui cuvînt. Atunci cînd nu vrem să dăm vreo expresivitate stilistică acestei formule, o pronunțăm menținînd vocea la aceeași înălțime și dînd fiecărei silabe aceeași durată. Dacă vrem să acordăm însă acestei formule o zonă de note expresive, putem schimba înălțimea vocii cînd pronunțăm unul din cuvintele care o compun sau putem varia durata silabelor. Dacă coborîm vocea pronunțînd *ziua*, întîmpinarea noastră exprimă rea-voință, răceală sau ostilitate. Dacă dăm o durată mai lungă fiecărei silabe și ridicăm ușor vocea la al doilea cuvînt, întîmpinarea devine ironică sau exprimă surpriza pentru apariția neașteptată a cuiva. Dacă dăm fiecărei silabe o durată mai scurtă și menținem vocea la aceeași înălțime, exprimăm plictiseala, dorința de a scurta vorba. Repartizarea accentelor rămîne însă aceeași în toate cazurile; de asemenea, sunetele care compun cuvintele rămîn aceleași. Iată dar cum pe faptul fonetic statornic, și deci unic, se grefează, prin schimbarea înălțimii și duratei, diferite valori expresive care, în legătură cu alte comunicări, pot deveni mai numeroase, prin întrebuințarea unui număr mai mare de mijloace ale intonației. Jules Combarieu, studiind raportul dintre

limbajul articulat și muzică, a distins în « La Musique. Ses lois, son évolution », 1927, pag. 174, următoarele categorii muzicale ale expresivității lingvistice: intensitatea sunetelor, înălțimea sunetelor, absența sau multiplicitatea și mărirea intervalelor, direcția ascendentă sau descendentă a desenului melodic, *staccato* sau *legato* al sunetelor, timbrele, rapiditatea sau încetineala mișcării.

Al doilea exemplu. Cuvîntul *marmură* desemnează în romînește piatra calcară foarte dură, susceptibilă de a fi poleită și care este întrebuințată în lucrările arhitecturii și sculpturii. Prin întrebuințare metaforică, cuvîntul *marmură* ajunge să însemneze deosebite alte lucruri, ca de pildă în versurile lui Eminescu, și anume: *ceva alb și strălucitor* (*Cu brațele de marmur*), *statuie neînsuflețită* (*O, marmură, aibi milă de-a mele suferinți* sau *Înamorați de tine rămînă ochii-mi triști Și vecinic urmărească cum, marmură, te miști*), *ceva insensibil, rece, neînsuflețit*, (*Un demon sufletul tău este Cu chip de marmură frumos*), *bloc de marmură, lipsit de viață* (*S-o admiră ca pe o marmură de Paros*) etc. Iată dar cum pe înțelesul unitar al cuvîntului *marmură* se pot greșa tot alte și alte semnificații stilistice, cum în jurul nucleului statornic al comunicării pot crește zone diferite de note însoțitoare expresive.

Dar dacă valorile de stil se greșesc totdeauna pe nucleul comunicării, rezultă că nu pot exista decît atîtea categorii stilistice cîte categorii lingvistice există. Fără să pot da aici un tablou complet al sistemului limbii, adică al mijloacelor ei de a înlesni comunicarea, voi indica totuși pe cele mai importante dintre ele. Limba dispune, mai întîi, de sunete, asociate în cuvinte care primesc diferite accente și inflexiuni ale vocii. Cuvintele exprimă, într-un mare număr al lor, noțiuni care posedă un grad felurit de generalitate, sînt adică mai abstracte sau mai concrete. Cuvintele aparțin fie fondului principal al limbii, fie fondului ei mobil. Unele din ele sînt introduse într-o fază relativ recentă a limbii, prin împrumuturi dintr-o limbă străină (neologismele) sau aparțin unui fond mai vechi, ieșit din uz (arhaismele). Unele sînt produse prin diferite procedee de compunere și derivare. Cuvintele limbii sînt sau flexionare, atunci cînd exprimă noțiuni sau ființe individuale, sau sînt lipsite de flexiune, atunci cînd exprimă raporturi. Formele flexiunii indică locul cuvîntului respectiv în frază. Cuvintele se asociază în frază într-o anumită ordine. Fraza este o unitate articulată, adică se compune din unități mai restrînse care întregesc înțelesul ei și întrețin între ele diferite raporturi de regentare și determinare. Comunicarea poate să nu se întrească într-o singură frază. Frazele se asociază atunci într-un context. Categoriile principale ale lingvisticii sincronice sînt deci fonetica, lexicul, morfologia, sintaxa părților de cuvînt, topica, sintaxa frazei, ordinea contextului. Categoriile stilistice sînt aceleași. Felul în care trebuiesc grupate observațiile în legătură cu stilul unui scriitor poate reproduce dezvoltarea problemelor limbii, de la simplu la complex, de la sunet la context.

Trebuie studiate, mai întâi, faptele de stilistică fonetică. În primul rînd, cele în legătură cu distribuirea sunetelor, cu vecinătățile lor, ca în cazurile de hiat, cacofonie, aliterație și asonanță. Articulația, neglijată sau insistentă, accentuarea și intonațiile, adică schimbarea înălțimii vocii și a duratei silabelor în decursul unei enunțări și, ca o consecință, a accelerației relative a debitului, sînt fenomene purtătoare de numeroase valori expresive și care trebuiesc studiate. Symbolismul fonetic, adică valoarea expresivă legată de diferitele sunete ale limbii și armoniile imitative, trebuiesc, de asemenea, observate, fără a pierde însă din vedere că sunetele dobîndesc expresivitate numai în legătură cu conținutul comunicărilor. Nesocotirea acestei legături, credința că sunetele singure pot fi purtătoare de expresii stilistice, pot conduce pe cercetător la unele din acele concluzii arbitrare și subiective, semnalate mai sus, și care fac parte din riscurile cercetărilor de stil. Grupul *zdr*, în cuvîntul *zdrobesc*, exprimă sfărîmarea unui obiect numai atunci cînd îl raportăm la înțelesul acestui cuvînt, nu și în alte împrejurări, de pildă în cuvîntul *zdravăn*.

Transcrierea limbii vorbite se leagă și ea cu fenomene de stil, vizibile în dispoziția paginii manuscrise sau tipografice și în felul caracterelor întrebuițate. Sînt scriitorii care scriu înmulțind alineatele și alții care, dimpotrivă, grupează comunicările lor în alineate lungi; unii care vor, prin aceste mijloace, să analizeze minuțios ideile și faptele prezentate, alții care urmăresc, dimpotrivă, să exprime unitatea sintetică a gândirii lor sau continuitatea în durată a realității prezentate. Întrebuițarea majusculilor în mijlocul frazei și pentru sunetul inițial al unui substantiv comun este un mijloc de a accentua sau de a da o valoare simbolică aceluia cuvînt. Schimbările de caractere, de pildă sublinierea unor cuvinte, părți de frază sau fraze întregi, sînt de asemenea procedee stilistice care trebuiesc observate. Studiul grafiilor poate conduce deci la unele concluzii stilistice. De asemenea, studiul punctuației, al semnelor care indică articulațiile gândirii, trebuie să preocupe pe cercetător. Sînt scriitorii care înmulțesc semnele interpunctuației și alții care le evită, cu intenții stilistice identificabile. Un semn al interpunctuației poate înlocui uneori exprimarea unui raport într-o construcție sintactică, de pildă două puncte (:) înaintea unei propoziții finale. Scriitorul care se decide să folosească acest mijloc vrea să dea mai multă sprinteneală comunicării sale, prin evitarea exprimării ceva mai greoaie a raportului. Unele semne ale interpunctuației, de pildă o virgulă fără funcțiune sintactică, poate să indice numai o pauză sugestivă. Unii scriitorii moderni au uzat sau chiar au abuzat de punctele de suspensie, pentru a obliga pe cititor să întregească textul cu adaosurile imaginației. Cercetătorul stilului trebuie să urmărească toate amănuntele grafiei.

El trebuie să urmărească apoi toate valorile stilistice legate de lexic, de elementele acestuia aparținînd fondului principal sau mobil al limbii, de neo-

logisme, arhaisme sau provincialisme, decalcuri sau traduceri, de cuvintele sufixate, prefixate sau compuse. Nenumărate nuanțe ale expresiei pot apărea din astfel de observații. Bogată în concluzii este și observația sectorului special al limbii din care provine lexicul unui scriitor: din vorbirea populară sau din aceea a meseriilor și a profesiilor zise «liberale». «Stilurile vorbirii», cu toate implicațiile lor, pot intra în formula artistică a unui autor. O metodă bogată în rezultate este aceea a statisticii de frecvență a cuvintelor. Revenirea acelorași cuvinte sau a unor cuvinte apropiate ca înțeles sau asociate cu același tip de afect, de pildă a cuvintelor drastice sau a eufemismelor, ne indică ideile și sentimentele care-l stăpînesc mai insistent pe un scriitor, ca și temperamentul lui, exploziv sau reținut și delicat. Am studiat, într-un articol anterior, lexicul lui Geo Bogza din acest punct de vedere. Tot astfel, prezintă mare interes studierea părților de cuvînt folosite mai cu dinadinsul de scriitori. Sînt unii care preferă să exprime calitățile lucrurilor, prin adjective, sau lucrurile și faptele înseși, prin substantive sau verbe. Atenția acordată apartenenței schimbătoare a lucrurilor sau alcătuirii lor statornice indică temperamente scriitoricești deosebite. Într-o nuvelă a lui Camil Petrescu, un scriitor cu aplecări către generalizarea intelectuală, notez evitarea construcțiilor verbale și a adjectivelor, în favoarea substantivelor: *Era o beție fără seamăn, în pătrunderea* (în loc de *a pătrunde, să pătrunzi*) *aceasta lină printre stufuri și scorburi de salcie. Apa mlaștinii noroioasă se limpezea apoi într-un verde* (substantiv!) *greoi încărcat de esențe tari*. Scriitorul preferă deci construcțiile nominale. Scriitorii pot apoi să utilizeze cu precădere termenul abstract, acel care denumește categoria generală căruia un lucru i se subsumează, sau termenul particular și concret, după felul mai mult sau mai puțin |generalizator al inteligenței sale și după întinderea mai mică sau mai mare a experiențelor lui. În timp ce Al. Vlahuță scrie (în «Sămănătorul») *Sunînd, grăunțele* (termen general) *pe bulgări plouă*, T. Arghezi, într-o poezie cu temă înrudită («Belșug») preferă enumerarea substantivelor concrete: *Grîu, popușoi, săcară, mei și orz, Nici o sămînță n-are să se piarză*. Există scriitori preocupați să găsească termenul propriu, acel care poate fi considerat ca singurul |capabil să exprime o idee și o realitate. Alți scriitori preferă expresia figurată, de pildă metafora. Motivul pentru care un scriitor preferă o metaforă, trebuie căutat mai înainte de toate în dorința lui de a obține reprezentarea mai vie a imaginii unui lucru sau a unei situații, prin comparația pe care metafora o implică. Folosința bogată a metaforei pune în lumină bogăția și vivacitatea imaginației scriitorului. Urmărirea domeniului din care el își extrage termenii comparațiilor sale explicite sau implicite, adică ai metaforelor, are o mare valoare pentru a identifica sfera lui de viață, felul obișnuit al experiențelor sale, categoria și clasa sa socială. În fine, cum existența așa-zisilor «termeni proprii» nu exclude de loc existența termenilor sinonimi, adică a acelora care posedînd același nucleu al comunicării, au note stilistice însoțitoare deosebite, felul în care scriitorul

alege printre cuvintele sinonime ale limbii este de un interes deosebit pentru caracterizarea lui stilistică.

Multe observații stilistice se pot face în legătură cu formele flexiunii substantivului și verbului. Întrebuințarea pluralului, acolo unde putea fi întrebuințat singularul, manifestă de obicei o intenție stilistică măritoare. Poetul Al. Philippide a tradus odată, dintr-un poet francez, legătura de cuvinte *un peuple de démons* prin *noroade-ntregi de demoni* și a obținut, prin schimbarea numărului, augmentarea impresiei estetice. Genul substantivelor determină adeseori metaforele. Alteori, există schimbări de gen ale unor substantive cu intenții hipocoristice. Mai ales însă formele flexiunii modale și temporale ale verbului se leagă cu numeroase note expresive. Așa, de pildă, recursul la prezentul istoric sau la cel atemporal, la imperfectul evocării sau al modestiei (*voiam să spun ceva*), pentru a aminti numai două din numeroasele semnificații ale acestui timp, luminează interesante valori stilistice. Există o topică normală a cuvintelor în limba română: subiect-atribut-predicat-complement. Se pot semnala însă inversări ale acestei ordini, deplasări ale membrilor frazei, cu intenții expresive de accentuare afectivă. Propozițiile pot fi juxtapuse, coordonate sau subordonate. Scriitorii întrebuințează unele sau altele din aceste forme ale construcției, după cum scrisul lor se apropie mai mult de stilul vorbit, în care predomină juxtapunerea și coordonarea, sau de cel scriptic, în care precumpănește subordonarea. Evitarea cuvintelor sintagmatice, adică a celor care indică raporturile de subordonare, este o altă caracteristică stilistică, pentru că pune în lumină dorința scriitorului de a nota imagini sau emoții instantanee, mai mult decât de a nota și reproduce conexiunile logice ale gândirii. Studiul sintaxei scriitorilor, care se pot exprima în propoziții simple sau în bogate hipotaxe arborescente, cu propoziții determinante succesive (cum procedează adeseori A. Odobescu), ne face să înțelegem mai bine felul inteligenței și al imaginației lor, chipul în care lucrurile și ideile li se prezintă: analitic și succesiv sau în întreguri sintetice. În fine, frazele au rareori un înțeles deplin, cum s-a afirmat mereu, încă din antichitate. Unitățile semnificative ale gândirii, contextele, întrunesc un număr oarecare de fraze, dintre care unele dobîndesc înțelesul lor complet abia prin frazele care le urmează sau le-au premers. Aceste unități sînt, în scrisul literar, narațiunea, anecdota, parabola, descrierea, portretul, dialogul, monologul, solilocul, discursul, scrisoarea și toate celelalte forme, foarte numeroase, ale compoziției literare. Cercetarea stilistică trebuie să studieze și tipurile de context ale scriitorilor și să le pună în legătură cu felul imaginației lor.

Trebuie amintit, în fine, că deși faptele de stil exprimă reacțiuni individuale, se pot remarca unele similitudini între ele și, ca atare, cel puțin unele din faptele de stil pot fi subsumate unor categorii generale. Este vorba de așa-ziiși *tropi* sau *figuri de stil*, descrise de vechii autori de tratate de poetică sau retorică, un Aristoteles, un Cicero, un Quintilian ș.a. Am amintit, din

rîndul tropilor, metafora. Alte procedee de sporire a reliefului stilistic al expresiei și care, pentru noi, se rînduiesc în cadrul larg al stilisticii lexicale, sînt substituțiile de vocabular, care au primit numele de *sinecdocă* (pars pro toto), *metonimie* (conținătorul pentru conținut, cauza pentru efect, materia din care e făcut un obiect pentru obiectul însuși), *personificare*, *alegorie* etc. Vechile tratate mai aminteau figurile de stil în legătură cu asocierea cuvintelor într-o propoziție, a propozițiilor în frază, a frazelor între ele. Unele din aceste legături nu ne duc dincolo de domeniul lexicului, ca, de pildă, repetiția aceluiași cuvînt sau a unor cuvinte cu aceeași rădăcină, așa-zisa *anommația*: *un pictor care nu știe să picteze* sau asocierea unui substantiv cu un adjectiv care pare a-l contrazice, așa-zisul *oxymoron*: *un nebun înțelept*. Alte figuri de stil, observate de vechii retoricieni, ne duc în domeniul construcțiilor și al contextelor, ca de pildă coordonarea frazelor prin repetarea aceluiași cuvînt sau a aceleiași legături de cuvinte la începutul fiecăreia din ele, așa-zisa *anafora* sau *amplificarea*, *gradațiunea* sau *climax*, *antiteza* sau antiteza + inversiunea, așa-zisul *chiasm*: *urăște ce-ai iubit, iubește ce-ai urît* etc., etc. Cercetările stilistice mai noi au privit cu răceală tropii și figurile de stil ale vechii retorici, așa încît unele din tratatele specialității nici nu le mai amintesc. Tropii și figurile de stil sînt totuși categorii constituite în practica milenară a artei literare și chiar dacă cercetătorul actual crede că se poate dispensa de cunoștința lor, absorbite din lucrările lui Aristoteles sau Quintilian, el le regăsește atunci cînd studiază faptele de stil în legătură cu lexicul sau construcția. Iată, în această privință, un exemplu. Mulți cercetători mai noi ai stilului au observat construcțiile prin juxtapunere, evitarea cuvintelor sintagmatice (conjunții și prepoziții) în poezia lirică. Vechile retorici cunoșteau fenomenul și-l numeau *asyndeton*. Mi se pare recomandabil ca noii cercetători să cunoască tratatele de poetică și retorică ale clasicismului. Ele cuprind, împreună cu un mare depozit de fapte de observație, generalizările făcute în timp de secole asupra lor și care pot încă orienta cercetarea.

Din cele arătate mai sus rezultă că cercetătorul stilului trebuie să stăpînească o întinsă cultură de specialitate. Studiile de stil trebuie să se sprijine pe însușirea unei stilistici generale. Literatura noastră științifică numără puține lucrări de acest fel. Cea mai temeinică dintre ele este, fără îndoială, «*Stilistica limbii romîne*», 1944, de prof. Iorgu Iordan, o lucrare bogată în fapte și bine sistematizată, pusă la curent cu toate progresele moderne ale cercetării accesibile autorului pînă la data apariției ei. Prof. I. Iordan a dat în opera sa exemple atît din limba vorbită cît și din aceea a operelor literare, în măsura în care acestea notează formele stilistice ale limbii vorbite. Dar pe lîngă acestea există formele proprii stilului literar și categoriile stilistice apărute în practica artei scrisului. Stilistica limbii vorbite trebuie deci completată cu stilistica literară. Cum nu poate fi de loc vorba, într-o comunicare ca cea de față, să schițez o stilistică literară întregă, m-am mulțumit în cele de

mai sus să semnaleze, mai mult cu titlu de exemplu, unele din problemele care se pot pune cercetătorului stilului în operele scriitorilor români din secolul al XIX-lea.

După definirea faptului de stil și amintirea unora din categoriile lui, cercetătorul trebuie să găsească mijloacele de a recunoaște faptele particulare de stil, adică acele care pot apărea în textele studiate. Unele din aceste fapte au un semn gramatical precis și, ca atare, nu sînt greu de identificat. Este ușor să recunoști un diminutiv sau un augmentativ, o construcție paratactică sau hipotactică. Alte fapte stilistice pot fi identificate prin cunoștința lexicului și a structurii generale a limbii, în mijlocul și față de care faptele de stil reprezintă o excepție expresivă. Așa, de pildă, cine cunoaște întregul lexic al limbii noastre va distinge cu ușurință neologismele, decalcurile, arhaismele sau provincialismele. Tot astfel, acel care cunoaște topica și construcțiile limbii, nu întîmpină nici o greutate să recunoască inversiunile. Dar chiar dacă există criterii obiective pentru identificarea unora dintre faptele de stil, acestea trebuiesc apoi interpretate, iar cercetătorul nu poate executa această operație decît urmărind ecoul faptelor de stil în propria lui sensibilitate. O repetiție este, de pildă, ușor de recunoscut, dar nu toate repetițiile au sens stilistic. Există repetiții care nu au alt scop decît de a mări claritatea frazei, adică ușurința de a o comunica, precum în exemplul: *Locuitorii își schimbau adeseori domiciliul și nimeni nu se opunea schimbării lor de domiciliu*. Există însă și repetiții stilistice: *Trădare, trădare, de trei ori trădare!* (I. L. Caragiale). *Și merge Ivan, și merge, și merge*. (I. Creangă). O inversiune poate fi, de asemenea, ușor remarcată și rareori o inversiune nu are nici un sens stilistic. Dar procedeele și sensurile stilistice ale inversiunii sînt foarte variate. Există inversiuni care pun atributul sau complementul înaintea substantivului sau verbului predicativ, pentru a accentua mai puternic cuvintele antepuse, de pildă: *pusie gînduri* (Eminescu), *înalții stejari* (A. Odobescu), *cine poate oase roade*. Există însă, și inversiuni care au scopul de a accentua mai puternic cuvintele postpuse: *În cap mergeau, ca să deschidă drumul, dorobanții cu gîrbace și vînătorii de plai și de Olt cu lungi sănețe* etc. (A. Odobescu). Există apoi inversiuni care au scopul de a exprima o speranță sau o dorință: *Va veni ziua cea mare!* sau o amenințare: *Vine el, tata!* Dacă deci chiar acele fapte de stil, identificabile prin criterii obiective, trebuiesc trecute prin sensibilitatea personală pentru a le înțelege în semnificația lor, cu atît mai mult este nevoie de această operație în prezența acelor fapte stilistice care nu pot fi recunoscute nici după vreun semn gramatical, nici după situația lor în lexic sau față de structura generală a limbii. Așa se întîmplă, mai cu seamă, cu faptele stilisticii fonetice, de pildă cu acele legate de intonații. Astfel, formulările ironice n-au nici un alt mijloc de a se face recunoscute, în afară de intonațiile cu care sînt debitate, deoarece esența ironiei este să provoace tocmai afectele contrarii acelor legate de expresiile întrebunțate. Cînd citim în schița « *Tempora...* » de Caragiale portretul lui Coriolan

Drăgănescu, un tânăr demagog de pe vremuri: *Avea inteligență vie, caracter de bronz, temperament de erou*, ironia apare mai cu seamă din intonația exagerată, măritoare a acestor cuvinte, menite să fie înțelese mai târziu în sensul lor contrariu. Un poet francez uitat, un oarecare Alcanter de Brahm, a cerut odată introducerea unui semn special al ironiei, după cum există unul al întrebării sau al mirării, adică al altor forme ale intonației. Ideea era interesantă pentru că punea în lumină faptul că expresiunea ironiei aparține domeniului stilisticii fonetice, dar era altfel o propunere cu totul nefericită, căci avertizarea cititorului că se găsește în fața unei formulări ironice l-ar lipsi tocmai de acea tensiune urmată de o destindere, de acea căutare a sensului afectiv ascuns și în fine găsit al expresiunii, care alcătuiește mecanismul psihologic al ironiei.

Faptele de stil din opera unui scriitor fiind recunoscute și interpretate, urmează oare că toate deopotrivă trebuie notate? Este probabil că într-o operă mai mult sau mai puțin întinsă, cum este a lui Caragiale, Odobescu, Sadoveanu, ar putea fi identificate fapte aparținând tuturor categoriilor stilistice. Se poate concepe o stilistică generală, ale cărei exemple să fie împrumutate operei unuia singur dintre acești scriitori. Totuși, când întreprindem studiul stilului unui scriitor anumit și nu unul de stilistică generală, interesează numai acele fapte de stil care revin cu oarecare frecvență și care compun o unitate. Este oarecum indiferent, din punct de vedere stilistic, dacă în operele lui Creangă au putut fi notate câteva neologisme precum: *afroant, carantină, corect, cristal, dezgust, de formă*. Aceste neologisme sînt rareori întrebuintate și nici nu compun o unitate cu celelalte particularități stilistice ale lui Creangă. Dimpotrivă, numărul mare al cuvintelor și expresiilor aparținînd limbii populare se compune într-o unitate cu alte particularități stilistice ale lui Creangă, precum: mulțimea propozițiilor simple, metaforele și comparațiile culese din limba poporului (*a potcovi pe cineva; a fi peștriș la mașe; a nu-i fi toți boii acasă; a tremura ca varga; a tăcea ca peștele; verde ca buratecul* etc.), elipsele limbii vorbite (*fata moșneagului la deal, fata moșneagului la vale; Ipate cu un gând să se ducă și cu zece nu; Și nebuna de mătușa Mărioara după mine, și eu fuga iepurește prin cînepă, și eu fuga și ea fuga* etc.), întărirea subiectului prin adăugirea pronumelui personal (*Mai strigă el capul cerbului; Mi-a luat el dumnezeu turbinca; Mai trăiesc ei oamenii și fără popie* etc.), folosința foarte insistentă a proverbelor, efectele de umor popular (ghicitori, calambururi, formule versificate sau asonante) etc. Toate aceste particularități stilistice se întrunesc în imaginea unică a stilului popular și oral al lui Creangă, expresiv pentru personalitatea scriitorului. Cercetătorul stilului are deci îndatorirea să observe faptele de stil caracteristice, adică pe cele frecvente, și să stabilească legătura dintre ele, pînă în momentul în care totalitatea lor se dezvăluie expresivă pentru felul de a fi al scriitorului, pentru ideile, sentimentele și atitudinile lui și, prin acestea, pentru apartenența lui de clasă, pentru momentul social în care a apărut și pe care îl răsfrînge în opera sa.

O altă preocupare a cercetătorului stilului unui scriitor este să-l considere, în momentul în care a scris, adică în raport cu premergătorii și urmașii lui. Particularitățile stilistice ale lui Eminescu nu apar cu toată claritatea decât în comparație cu unii din poeții ajunși la notorietate înaintea lui, de pildă cu Alecsandri și Bolintineanu, apoi cu acei care ajung mai târziu pe arena literară, ca Al. Vlahuță, G. Coșbuc, P. Cerna, St. O. Iosif ș. a. Deși faptele de stil exprimă individualitatea scriitorului, nici unul dintre aceștia nu este singurul inventator al tuturor mijloacelor lui stilistice. O parte din aceste mijloace provine din tradiția literară, mai cu seamă din munca generației anterioare de scriitori. Eminescu a folosit din creația înaintașilor, în special din a lui Alecsandri și Bolintineanu, de pildă prin anumite elemente ale lexicului, prin unele ritmuri, prin unele forme ale epitetului, ca cele gerunziale (după cum am arătat în «Epitetul eminescian»). Dar Eminescu a îmbogățit enorm moștenirea stilistică și a cucerit valori pe care le-a transmis urmașilor. Așa, de pildă, apar la el cuvinte cu mare ecou poetic, rareori întrebuițate în trecut, ca: *haos, repaos, noian, genune, etern, profund* etc. sau termeni filozofici și științifici ca: *ființă, neființă, infinit, atom, univers, natură, planetă, spațiu, problemă* etc., apoi construcții cu dativul ca: [Stelele] *ce-au luminat atât de des înduioșării mele*, [Stelele] *ard depărtărilor, străbătător durerii* sau imperativul invocării (prezentul subjonctiv la pers. III fără particula *să*, vezi articolul meu în B. L. XV, 1947), ca în exemplele: [Cumpăna gândirii] *încline a ei limbă, Zboare anu-acesta, Și se cufunde în trecut*, [Nimeni] *nu-mi plângă la creștet*, [Glasul amintirii] *rămâie pururi mut, răsar-un stol de corbi* etc., apoi formele substantivului asociat cu pronumele sau verbul prescurtat, la rimă: *vesel — lese-l, patemi — singură-tate-mi, galeși — cale-și, gândul — luminându-l, vieții — aduceți-i* etc. Toate aceste particularități stilistice, privind lexicul, formele, construcțiile, se regăsesc la urmașii lui. Vlahuță va folosi lexicul eminescian, ca de pildă în versurile: *Știi tu încă ce-i viața? Ai avut tu când pătrunde, Nu problemele ei vaste, încălcite și profunde, Dar un tremurat de suflet, licărirea ta de-o clipă, Când atâtea-ți schimbă vremea c-o bătaie de aripă, În vertiginosul haos de privești, ce te-nșală, Sub imensa și eterna armonie generală?*... Notez la Vlahuță unele rime eminesciene, făcute din substantivul asociat cu pronumele sau verbul prescurtat: *sfintei — înainte-i, gândul — aruncându-l, luminei — cine-i, Putnii — scut ni-i, iubito — citit-o* etc. Cerna a folosit uneori imperativul invocării: *Destramă-se a gândurilor ceață, În orice colț zâmbească veselia*. Întâmpin la St. O. Iosif construcții cu dativul: *Doar șoareci țin soborul Ungherelor uitate* etc. Există deci serii istorice ale stilului și împrejurarea aceasta permite nu numai studiul stilistic al unui scriitor, ci al literaturii unei perioade întregi.

Disponind de un concept al stilului, ca acela analizat la începutul paginilor de față, urmărind problemele semnalate, cu metodele care ni s-au părut cele mai potrivite, cercetătorii stilului în proiectata lucrare relativă la istoria limbii române în secolul al XIX-lea, vor avea de examinat operele tuturor acelor

scriitori romîni, din acest interval de timp, care au adus un progres în arta scrisului, dar și diferitele curente care-i înglobează. Aceste curente se înlănțuiesc în interiorul unei dezvoltări continue, menite să ducă la rezolvarea celei mai de seamă probleme artistice a literaturii romîne în secolul al XIX-lea: crearea unui instrument lingvistic, capabil să exprime realitatea în multiplele ei aspecte, adică societatea, natura și viața interioară. S-a pus uneori întrebarea dacă există sau nu progres în domeniul creațiunii artistice. Este evident că, întrucît toți artiștii reflectă cîte un moment din dezvoltarea societății, în împrejurări proprii speciale, fiecare din ei are de rezolvat probleme deosebite, cu mijloace adaptate la felul acestor probleme. Marii artiști sînt deci incomparabili între ei și nu este cu puțință a stabili un progres, o gradație ascendentă a drumului care-i desparte. Nu se poate spune că Dante este superior lui Virgil și Ariosto lui Dante. Arta, a spus Goethe odată, se găsește în fiecare moment la scopul ei. Acest principiu incontestabil nu se aplică însă dezvoltării artei literare în răstimpul mai scurt al secolului al XIX-lea, deoarece această dezvoltare întovărășește un proces social unic. Pe la începutul secolului al XIX-lea, poporul romîn își pune din ce în ce mai insistent problema înlăturării vechii orînduirii feudale, prin cucerirea libertăților naționale și sociale. Apariția însăși a literaturii romîne frumoase, la începutul secolului trecut, se datorește acestei năzuințe politice și sociale. Marea noutate a acestui veac a fost apariția operelor al căror interes nu stă numai în fondul comunicărilor, dar și în felul personal în care ele o fac. Pe Ienăchiță Văcărescu îl distingem încă destul de greu de poetul popular. Nota personală este însă puternică la Grigore Alexandrescu. Noii scriitori sînt artiști individuali, personalități degajate din tradițiile feudale și teologice, atît de puternice mai înainte, reprezentanți ai burgheziei care încearcă să șfarme feudalitatea. O dată cu noii scriitori apar și se înmulțesc valorile stilistice. Arta literară, reflectînd procesul social, își îmbogățește treptat mijloacele. Alecsandri și Eminescu sînt doi poeți de seamă ai literaturii noastre. Fiecare din ei are o individualitate aparte, care apare în mijloacele lor artistice deosebite. Totuși nu este cu puțință a-i alătura, fără a nu băga de seamă, că, în trecerea de la unul la celălalt, lexicul s-a îmbogățit, că sectoare ale limbii rămase, înainte de Eminescu, în afară de uzul literar, sînt anexate acum expresiei poetice, că limba poetului mai tînăr este mai mlădioasă, prin formele și construcțiile lui mai numeroase, că metaforele, comparațiile și epitele lui sînt mai expresive. În « Epitetul eminescian » am arătat că epitele *alb*, *blînd*, *dulce* sînt mult întrebuițate de Alecsandri. Dar pe cînd acesta le introduce în asociații oarecum previzibile, precum *omătul alb*, *lumină blîndă*, *dulcele lumini*, Eminescu găsește *neguri albe*, *blînd cad izvoarele într-una*, *dulcea vecinicie* [a ochilor]. În astfel de asociații, vechiul epitet dobîndește virtuți expresive noi și mai puternice. Noutatea singură nu este un criteriu de apreciere a progresului literar. Numai noutatea în serviciul expresivității alcătuiește un criteriu capabil să măsoare progresul în literatură. O astfel de noutate a

reprezentat arta lui Caragiale în mișcarea de foi umoristice care încep să apară în București, încă din timpul lui Cuza-vodă. N. I. Orășanu, cu foaia sa « Nichipercea », încă din 1859, apoi Hasdeu, cu « Asmodeu », « Aghiuță », « Satyrul », în fine un Ion A. Gionoglu cu « Sarsailă », « Nichipercea » și « Cicala » ș.a. conduc pînă la « Ghimpele » lui Toma Stoenescu, în care apar primele scrieri ale lui Caragiale și începe să se precizeze figura lui literară. Este foarte interesant de studiat cum formula umoristică, apărută în condițiile luptelor politice ale vremii, se desăvîrșește trecînd, de la uitații umoriști ai foilor citate, la Caragiale. Aprecierea valorilor de stil pe care acesta le aduce nu se poate face decît așezîndu-l în seria literară continuată, perfecționată și înălțată de el. Uitații redactori ai foilor umoristice amintite știau să folosească formele și construcțiile limbii vorbite, lexicul burgheziei în momentul însușirii imperfecte a culturii occidentale, neologismul în forme alterate, jocul de cuvinte și ironia, dar cu o putere expresivă inferioară aceleia care-i reușește lui Caragiale, atunci cînd întrebunțează aceleași mijloace. În « Aghiuță » al lui Hasdeu se poate citi epistola amoroasă atribuită unui sergent major: *Angelul meu, Ne mai puțin suferi în sufletul meu Amorul ce-l am către dumneata de la prima oară ce am avut norocirea a te vedea* etc, Lexic, construcții, formule ale adresării revin din această scrisoare, în declarația lui Rică Venturiano din al doilea act al « Noptii furtunoase », dar cu ce altă eficiență stilistică în caracterizarea personajului, a epocii lui și a atitudinii scriitorului față de acestea !

Rezultă din aceste exemple că orice cercetare stilistică trebuie făcută în strînsă legătură cu istoria literară și cu cea mai amănunțită cunoaștere a împrejurărilor ei. Dezvoltarea stilistică a literaturii romîne în epoca marilor ei progrese moderne nu s-a făcut numai prin contribuția scriitorilor de prima mărime, dar și prin aceea a celor mai mărunți, care uneori au pus noile probleme literare și au pregătit creația viitoare. Cercetarea stilului în opera scriitorilor romîni ai secolului al XIX-lea nu trebuie concepută deci numai ca un capitol al istoriei limbii literare, dar și al literaturii. Ea este locul în care istoria limbii și istoria literaturii se întîlnesc. Acesta este un alt principiu, și nu cel mai puțin însemnat, al cercetării care se pregătește.

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

DICȚIONARUL LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE

DE

ILIE STANCIU

Apariția volumului întâi din «Dicționarul limbii romîne literare contemporane» dă miilor de cititori posibilitatea de a cunoaște prima mare lucrare lexicografică apărută în țara noastră după eliberare.

Din articolele, studiile și informațiile publicate în presă, cititorii au aflat din timp că dicționarul se elaborează, pe baza îndrumărilor primite din partea Prezidiului Academiei R.P.R., de către Institutul de lingvistică din București, în colaborare cu Institutul de lingvistică din Cluj. Dar de-abia acum, cînd primul volum se află pe masa de lucru a omului de știință, a profesorului și a studentului, a scriitorului și a ziaristului, cînd el e la îndemîna tuturor oamenilor muncii din țara noastră, cititorii își pot spune cuvîntul asupra valorii lui.

Așa cum a fost conceput și elaborat «Dicționarul limbii romîne literare contemporane» devine astăzi instrumentul de lucru de care nu se mai poate lipsi nici un mînuitor al condeiului, nici un om de cultură.

Dar publicului cititor nu îi sînt cunoscute unele probleme legate de procesul de elaborare a acestui dicționar, el nu cunoaște munca de laborator care a asigurat apariția lucrării.

Ne propunem ca în rîndurile ce urmează să prezentăm o parte din aceste probleme.

Dicționarul, în forma în care a apărut, cuprinde vocabularul limbii romîne literare contemporane, adică acela pe care-l folosește literatura, presa, știința și vorbirea curentă îngrijită.

---

* În urma apariției vol. I din «Dicționarul limbii romîne literare contemporane», revista «Limba romînă» va publica observațiile critice primite din partea cititorilor a căror colaborare o cere pe această cale.

Cuvintele cuprinse în dicționar au fost selecționate pe baza studierii bogatului material documentar strîns în decurs de peste cincizeci de ani. Cuvintele din dicționar sînt atestate prin citate din operele scriitorilor, din operele științifice etc. Deși munca de selecționare a acestor cuvinte n-a fost ferită de lipsuri și inconsecvențe, ea a dus totuși la prezentarea cea mai completă de pînă acum a materialului lexical al limbii romîne literare contemporane, oferind o bază științifică pentru studiile ce se vor întreprinde în viitor în domeniul lexicografiei și al lexicologiei, al limbii literare și al gramaticii.

Fiind în întregime redactat, « Dicționarul limbii romîne literare contemporane » a devenit, chiar înainte de tipărirea lui, lucrarea de bază pentru documentarea lexicografilor care elaborează astăzi dicționarele rus-romîn și romîn-rus, francez-romîn, polon-romîn etc. El este folosit de asemenea de lexicografii din Republica Cehoslovacă și Republica Populară Bulgaria la revizuirea părții romînești din dicționarele romîn-ceh și bulgar-romîn care sînt în curs de elaborare.

Formularea definiției unui cuvînt este, desigur, cea mai grea probă pentru redactorul unui dicționar explicativ. El trebuie să dea o formulare clară, precisă și cuprinzătoare, sintetizînd în definiția cuvîntului toate elementele esențiale ale noțiunii.

Deși pare curios, cele mai greu de definit sînt cuvintele obișnuite, care denumesc obiecte, însușiri și acțiuni comune.

Cuvîntul *APA*, de exemplu, atît de cunoscut, a cerut redactorilor o strădanie îndelungată. Ei au elaborat numeroase variante și, după cercetări și discuții nenumărate, au ajuns la stabilirea unei scheme pentru tratarea acestui cuvînt care cuprinde două sensuri de bază cu cinci subsensuri. În prima mare grupare, care se referă la sensul obișnuit al cuvîntului *apă*, subsensurile precizează noțiuni diferite:

La subsensul **1** se dă următoarea definiție:

« Lichid transparent și incolor, care, în stare pură, este o combinație de oxigen și hidrogen ».

La subsensul **2** s-a definit astfel:

« Masă de apă (**1**) formînd un rîu, un lac, o mare etc.; rîu, fluviu (mai rar) mare ».

La subsensul **3** se dă următoarea definiție:

« Figurat. (Mai ales la plural) Joc de culori, amintind undele apei, pe care îl fac în lumină anumite obiecte lucioase (pietre prețioase, metale, mătăsuri) ».

În a doua mare grupare de sensuri s-au dat termenii în care cuvîntul *apă* este urmat de un determinant cu definiția:

« Denumire dată unor preparate industriale, farmaceutice sau de parfumerie ».

Această definiție este urmată de exemple redacționale: *apă de trandafir*, *apă de melisă*, *apă de ochi*, apoi *apă de clor*, *apă regală*, *apă oxigenată*, fiecare dintre acestea din urmă avînd definiții proprii.

La subsensul **2** al acestei de-a doua grupări s-au dat valorile figurate definite astfel:

« Denumire dată unor secreții apoase ale corpului omenesc »:

a) « lacrimi » (ex. *ochi plin de apă*)

b) « salivă » (în expresia: *a-i lăsa gura apă*)

c) « sudoare » (în expresia: *a fi (numai) apă* (sau *o apă*))

d) « lichid seros secretat de organism în anumite boli », cu exemple: *apă la genunchi*, *apă la plămîni* (= *pleurezie*), *apă la cap* (= *hidrocefalie*), și urmate de expresiile: *a avea apă la cap* și *a lăsa apă*.

e) « lichid în care stă fetusul ».

Aceleași dificultăți le-au prezentat și alți termeni obișnuiți ca, de exemplu, cuvîntul **BRĂȚ** a cărui schemă cuprinde cinci sensuri mari, cu numeroase expresii și termeni speciali care au cuvîntul titlu ca element component, sau cuvîntul **CAP** a cărui schemă cuprinde trei grupări mari de sensuri, cu douăsprezece subsensuri diferite.

În « Dicționarul limbii romîne literare contemporane » cititorul găsește și terminologia de bază a celor mai importante domenii ale științei și tehnicii, cuvintele care denumesc obiectele, fenomenele și acțiunile caracteristice perioadei de construire a socialismului. Definirea acestor termeni făcută potrivit concepției materialist-dialectice care a dat orientarea științifică întregii lucrări a căutat să reflecte într-un mod cît mai exact transformările revoluționare din această perioadă. Prin compararea cîtorva definiții din actualul dicționar cu cele date în vechiul dicționar al Academiei (volumul I A — B, București, 1913), se poate vedea mai bine în ce constă noua orientare.

Cuvîntul **ARTĂ**, de exemplu, este definit în vechiul dicționar, la sensul **1**, astfel:

« Meșteșug de a face sau a produce ceva deosebit de bine, (mai mult printr-un dar sau o iscusință din fire, decît prin învățatură), măiestrie ».

iar la sensul **2**, se spune:

« Măiestria de a produce sau a înfățișa (prin mijloace plastice, prin linii, colori, cuvinte, sunete, mișcări) ceva frumos, ceva ce naște în privitor, sau ascultător emoțiune estetică ».

Este evidentă înrîurirea concepției idealiste care a stat la baza elaborării vechiului dicționar. În exemplul dat mai sus se vede că măiestria meșteșuga-

rului este considerată ca un produs al însușirilor înăscute, proclamându-se o neîncredere aproape totală în posibilitatea obținerii iscusinței artizanatului prin practică și învățătură.

În cea de-a doua definiție, redactorul vechiului dicționar reduce valoarea artei numai la reflexul subiectiv al celui care vine în contact cu opera artistică.

În « Dicționarul limbii române literare contemporane », la sensul 1 al aceluiași cuvânt s-a definit noțiunea de artă ca fenomen de suprastructură:

« Formă a conștiinței sociale care oglindește realitatea în imagini artistice și care, ca și știința, are o mare forță de cunoaștere și de transformare a vieții sociale ».

Cititorul avînd sintetizate astfel, într-o formulă restrînsă, toate elementele esențiale care intră în conținutul acestei noțiuni.

La sensul 2 al acestui cuvânt s-a dat, în noul dicționar, următoarea formulare:

« (De obicei urmat de determinări) Îndemînare într-o activitate oarecare (de cele mai multe ori practică), pricepere, meșteșug, măiestrie, îndeletnicire care cere îndemînare și respectarea unor anumite reguli ».

După cum se poate constata, această formulare a dat o orientare clară cititorului, arătînd nuanța precisă a sensului: îndemînare într-o activitate practică la care se cere respectarea unor anumite reguli.

În « Dicționarul limbii române literare contemporane » la același cuvînt, găsim o serie de termeni speciali cu definițiile respective: *artă socialistă*, *artă cu tendință*, *artă pentru artă* sau *artă pură*, *artă decadentă*, *operă de artă*, *om de artă*, *artă populară*, — la primul sens, iar la al doilea sens, găsim: *artă militară*, *arte grafice*, *arte liberale*, *artă culinară*.

În vechiul dicționar, la acest articol, nu s-a dat decît un singur termen special: *arte liberale*.

Pentru cuvîntul ACADEMIE, de exemplu, vechiul dicționar dădea următoarea definiție (la sensul 2):

« Societate de scriitori și învățați (în unele țări și de artiști), recunoscută ca instituție de stat. Membrii ei se aleg pe viață de colegii lor ».

În noua redactare s-a schimbat nu numai ordinea sensurilor, dar mai ales conținutul definițiilor. Astfel, la sensul 1 (sensul 2 în vechea redactare) s-a dat următoarea definiție:

« Instituție superioară de cultură a cărei misiune este să ajute dezvoltarea științelor și artelor; (în țara noastră) cea mai înaltă instituție culturală de stat, care reunește și promovează oameni de valoare științifică și culturală, dirijează și dezvoltă, printr-un complex de institute, munca de cercetare științifică și de creație literară artistică, folosind, organizat și metodic, cuceririle științei și culturii pentru construirea socialismului ».

Din definiția dată de vechiul dicționar se poate constata că redactorul nu deosebea Academia de oricare altă asociație de scriitori și învățați, ceea ce

nu era just nici pentru acea vreme. Noua definiție, după ce stabilește elementele generale ale tuturor institutelor de cultură similare, subliniază rolul și funcțiile ACADEMIEI R.P.R., cea mai înaltă instituție de cultură din țara noastră.

Din compararea definițiilor date unor termeni din domeniul tehnicii, se poate constata că « Dicționarul limbii române literare contemporane » reflectă progresele făcute de știință și de tehnică în intervalul de 42 de ani care desparte datele apariției celor două dicționare.

Astfel, la cuvântul **BANC**, vechiul dicționar dă o singură accepțiune, aceea de « grămadă de nisip ».

În noul dicționar, în afară de această accepțiune, se mai dau și următoarele sensuri folosite în tehnică:

1. « postament sau suport (de obicei de fontă) al unei mașini-unelte »;
2. « masă lungă și solidă cu diferite dispozitive pentru fixarea sau imobilizarea pieselor sau obiectelor de prelucrat, folosită în tâmplărie, lăcătușerie etc. »;
3. « instalație pentru măsurarea puterii motoarelor ».

La cuvântul **BANDĂ**², vechiul dicționar dădea numai două sensuri: « fișie de pînză » și « marginea mesei de biliard ».

În noul dicționar, afară de cele două sensuri de mai sus, se introduc încă două și anume: — *bandă de magnetofon* — *bandă rulantă*, cu expresia *lucru la bandă* și

— « grup de frecvențe vecine sau apropiate din spațiul unei radiații electromagnetice sau sonore ».

Exemple asemănătoare se pot găsi și la cuvintele: **AC**, **BEC**, **COCHILIE**, **CHEIE** etc.

În vechiul dicționar nu s-a acordat o prea mare importanță tratării termenilor tehnici. Așa se explică unele omisiuni la redactarea acestor cuvinte. Astfel, la cuvântul **ARC** lipseau termenii: *arc electric*, *arc voltaic* care sînt cuprinși în noul dicționar cu definiții ample. Unii termeni care denumeau noțiuni bine cunoscute în vremea cînd a apărut vechiul dicționar, totuși au fost definiți cu totul necorespunzător.

La cuvântul **AERONAUTICĂ**, de exemplu, se poate citi în vechiul dicționar, următoarea definiție:

« Arta de a construi și de a cîrmui baloane ».

Noul dicționar definește astfel acest termen:

« Tehnica construirii și a conducerii aeronavelor, știința care se ocupă cu navigația aeriană ».

Fără a ține seama de progresele aeronautice din acea vreme, redactorii vechiului dicționar reduceau aeronautica la aerostatică sau la navigația cu baloane dirijate.

Mai curioasă pare însă lipsa de orientare a redactorului vechiului dicționar care la cuvîntul **AEROPLAN** dădea următoarea definiție:

« Balon cu aparate pentru cîrmă ».

Dezvoltarea științei și tehnicii în anii construirii socialismului, largă răspîndire a învățămîntului politic și tehnic în țara noastră au extins sfera de circulație a unor termeni existenți și au determinat pătrunderea altora noi. « Dicționarul limbii romîne literare contemporane » cuprinde termeni speciali din 42 de ramuri diferite ale științei și tehnicii. Greutatea definirii acestor termeni este cu atît mai mare cu cît acțiunea de stabilire și unificare a terminologiei tehnice la noi este de-abia la început. « Lexiconul tehnic » care a fost de mare ajutor la redactarea termenilor din acest domeniu, este singura lucrare importantă de acest fel apărută pînă acum. Dar nici aceasta n-a putut fi folosită integral, pentru că ea nu are definiții elaborate după principiile unui dicționar explicativ, ci este o lucrare cu caracter enciclopedic.

Pentru a asigura exactitatea științifică în definirea acestor termeni, Institutul de lingvistică din București a cerut atestări și precizări specialiștilor din diferitele domenii ale științei și tehnicii. De cele mai multe ori, ajutorul dat de specialiști a asigurat exactitatea științifică în definirea termenilor speciali. Definițiile date de redactori au fost îndreptate, completate și, uneori, chiar formulate din nou de către specialiști.

La cuvîntul **ACHENA**, redactorul formulase următoarea definiție:

« Tip de fruct uscat, cuprinzînd o singură sămîntă închisă într-un înveliș tare »

După consultarea specialistului, definiția a fost modificată astfel:

« Tip de fruct uscat, provenit din sudarea a două carpele și cuprinzînd de obicei o singură sămîntă închisă într-un înveliș tare ».

Completările aduse de specialist cu privire la obținerea fructului prin « sudarea celor două carpele » și cu privire la « numărul de semințe » au dat definiției, în ultima ei formă, o mai mare precizie.

Aceeași contribuție a adus-o specialistul din domeniul medicinei care, la cuvîntul **CARDIOLOGIE**, de exemplu, a arătat că această ramură a științei medicale se ocupă nu numai de bolile inimii (cum se formulase în mod greșit de redactor), ci și de cele ale vaselor sanguine; sau la cuvîntul **CODEINĂ**, unde specialistul a îndreptat o eroare a redactorului care susținea că această substanță ar fi extrasă din opiu, pe cînd în realitate se extrage din morfină.

Uneori, definițiile date de redactori restrîngeau sfera de aplicare a termenului respectiv. La cuvîntul **AERAJ**, de exemplu, prima definiție dată de redactor se referea numai la instalațiile miniere. Specialistul a propus, în mod just, extinderea acestui termen pentru toate instalațiile similare de aerisire folosite în industrie (hală industrială), în imobilele cu încăperi destinate adăpostirii unui colectiv mare de oameni (săli de spectacole) etc.

Completări de felul acesta s-au adus și la cuvântul AERODROM, unde definiția, în prima ei formă, restrângea indicațiile numai la terenul folosit pentru decolarea și aterizarea avioanelor (ceea ce, de fapt, definea un alt termen — pîrtie sau pistă de decolare și aterizare). Specialistul a adăugat la aceste elemente și faptul că pe un astfel de teren avioanele pot să staționeze în bune condiții, dînd astfel trăsătura esențială a definiției cuvîntului *aerodrom*.

Uneori însă, indicațiile date de specialiști n-au contribuit la lămurirea redactorului, ci au dus la formularea unor definiții greoaie și chiar confuze. Astfel, la cuvîntul ACUPLAJ, redactorul s-a oprit la următoarea definiție:

« Dispozitiv demontabil pentru legătura elastică sau rigidă între organele de acționare ale unei mașini ».

Specialistul a modificat definiția și ea a apărut sub următoarea formă:

« Organ de mașină servind la stabilirea unei legături elastice sau la înmagazinarea unei energii mecanice ».

Astfel formulată, definiția a devenit inaccesibilă pentru cea mai mare parte dintre cititori. Prin introducerea noțiunilor *organ de mașină*, și *înmagazinare a unei energii mecanice* care și ele trebuie explicate la rîndul lor, și prin faptul că nu se precizează între cine se face legătura elastică amintită, definiția devine greoaie și confuză.

Alteori, indicațiile primite de la specialiști au fost formulate atît de tehnic, încît nu au putut fi folosite. Astfel, pentru cuvîntul CER¹ botanistul propunea următoarea formulare:

« Arbore mare din familia fagaceelor, face parte din grupul stejarilor (*Quercus cerris*), de ale căror specii se deosebește prin stigulele filiforme ale frunzelor regulat lobate și prin solzii recurbați ai cupușoarei ce poartă ghinda ».

Redactorul a fost nevoit să rămînă la vechea sa formulare care este mai accesibilă:

« Arbore mare, înrudit cu stejarul, foarte căutat ca lemn de ars; crește în regiunile de șes și pe dealuri joase (*Quercus cerris*) ».

O problemă deosebit de serioasă a prezentat-o definirea termenilor din domeniul științelor sociale, al filozofiei, al economiei politice, al istoriei, al literaturii, al artei etc. Este suficient să înșirăm numai cîteva dintre acești termeni care au intrat în primul volum al dicționarului pentru a se vedea importanța și necesitatea definirii lor cît mai exacte: *activ*, *activist*, *agitație (politică)*, *anarhie*, *anarhism*, *antagonism*, *autocritică*, *avangardă*, *bază (economică)*, *bolșevic*, *burghez*, *burghezie*, *calitate*, *cantitate*, *capital*, *capitalism*, *cauză*, *cauzalitate*, *centrism*, *chiabur*, *clasă (socială)*, *codism*, *colectiv*, *colectivizare*, *colonialism*, *comunism*, *conștiință*, *contradicție*, *cosmopolitism*, *critică*, *criză*, *cultură* ș.a.m.d.

Apariția celei de-a patra ediții a « Dicționarului filozofic » (Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1954), a însemnat, pentru lucrările

dicționarului, un ajutor deosebit. De asemenea, sprijinul primit din partea institutelor științifice ale Academiei și a specialiștilor de la catedrele de științe sociale de la școlile superioare de partid, a contribuit în bună măsură la justa definire a acestor termeni.

Recomandările primite din partea specialiștilor consultați au fost bogate în material documentar, dar cu atât mai dificilă devenea munca redactorului care trebuia să sintetizeze toate ideile, să păstreze o logică în înlanțuirea lor și în același timp să ajungă la o definiție scurtă, clară și precisă.

Pentru cuvintele **CENTRALISM** și **CENTRALISM DEMOCRATIC**, de exemplu, specialiștii Institutului de filozofie al Academiei R.P.R. au redactat un material ajutător de mai multe pagini și au indicat o bibliografie cuprinzând unsprezece lucrări ale clasicilor marxism-leninismului. Redactorii dicționarului au studiat acest material, au dat diferite variante definițiilor, ajungând la formulări cât mai exacte. În același fel s-a procedat și pentru ceilalți termeni din domeniul științelor sociale. Cu toate acestea, din dorința de a cuprinde toate laturile esențiale ale explicației, unele definiții au căpătat un caracter enciclopedic, depășind normele stabilite pentru dicționar. Astfel, definiția cuvântului **COMUNISM** are un caracter mai larg, oarecum enciclopedic, dar redactorul a crezut, în mod just, că în ciuda derogării de la normele dicționarului, termenul trebuia să fie definit prin toate elementele caracteristice celor două faze: socialismul și comunismul.

« Dicționarul limbii române literare contemporane », definind termenii din diferitele domenii ale științei și tehnicii, contribuie la opera de fixare și de explicare a terminologiei tehnice în țara noastră. Fără îndoială, că în dicționar se găsesc și unele formulări stângace, altele confuze, unele chiar eronate. Discuțiile deschise de revista « Contemporanul » dau posibilitatea unui număr important de specialiști din diferite domenii să-și spună cuvântul asupra dicționarului. La o viitoare ediție se va ține seama de toate observațiile juste și prin aceasta calitatea definițiilor va fi îmbunătățită. Dar o bază de plecare pentru elaborarea viitoarelor dicționare tehnice de specialitate există. Fiecare din cele 42 de domenii ale științei și tehnicii își poate extrage, din « Lexiconul tehnic » și « Dicționarul limbii române literare contemporane », vocabularul său minimal de la care se va putea porni la o lărgire a lui și la o îmbunătățire a definițiilor.

« Dicționarul limbii române literare contemporane » prezintă o valoare deosebită și pentru cercetătorii din domeniul gramaticii sau pentru cei ce vor să-și însușească principiile de bază ale acestei discipline.

« Gramatica limbii române » cuprinde în afară de formulările teoretice pentru fiecare categorie gramaticală și un număr mai larg sau mai restrâns de exemple. În dicționar figurează însă toate cuvintele din fondul lexical al limbii noastre literare, indicându-se la fiecare valoarea și funcțiunile sale gramati-

cale. În afară de aceste indicații date la fiecare cuvînt, se mai dau, în special la uneltele gramaticale toate situațiile legate de diferitele schimbări posibile, în care cuvîntul respectiv îndeplinește o anumită funcțiune gramaticală. În tratarea acestor termeni s-a căutat să se prezinte diversitatea de sensuri și accepțiuni după o schemă care să cuprindă variatele întrebuintări gramaticale ale cuvîntului.

De exemplu, adverbul *ca* este clasificat în tratatul de gramatică în rîndul adverbelor de comparație, indicîndu-se că el face legătura între adjective, adverbe, substantive sau verbe și termenii de comparație ai noțiunilor cuprinse de acestea.

În dicționar se adîncește această prezentare, dîndu-se întreaga gamă de situații grupate în două înmănunchieri mari de sensuri, cu opt subsensuri, clasificate astfel:

1. Se compară două sau mai multe lucruri, ființe, situații etc.;
2. Se compară o noțiune cu ea însăși.

În interiorul acestor grupe mari, subsensurile adîncesc analiza și dau următoarele indicații pentru valorile semantice și gramaticale ale adverbului *ca*:

- a) compararea noțiunilor cantitative;
- b) asemănări aproximative;
- c) enumerații etc.

precum și expresiile curente: *Ca mîine poimîine, Ca ieri alaltăieri, Toate ca toate, dar . . . , ca ce?* etc.

La fel s-a procedat și în cazul celorlalte adverbe, conjuncții, prepoziții și interjecții.

În cazul articolului adjectival *CEL* se pot face aceleași constatări. Tratatul de gramatică care urmărește numai prezentarea teoretică a acestei categorii gramaticale i-a acordat un spațiu relativ redus, atît cît îngăduia economia lucrării.

Dicționarul însă a fost obligat să dea o mai mare dezvoltare acestui cuvînt pentru a prezenta toate valorile și situațiile posibile în limbă. De aceea, la acest termen s-a făcut o clasificare în patru sensuri pentru menționarea următoarelor situații:

- a) cînd precede un adjectiv care urmează după un substantiv articulat;
- b) cînd stă înaintea unui numeral, în mod obișnuit ordinal, de care se leagă prin prepoziția *de*;
- c) cînd este la plural, determină numeralele cardinale, care exprimă un număr cunoscut de obiecte sau ființe;
- d) cînd împreună cu comparativul servește la formarea superlativului relativ.

Altă problemă de gramatică greu de rezolvat pentru redactorii dicționarului a fost, printre altele, și aceea a stabilirii valorii verbale sau adjectivale a participiului. Această problemă a fost viu dezbătută de către colectivele de

lexicografie și de gramatică ale Institutului de lingvistică din București, fără ca ea să poată fi rezolvată decît parțial. Se știe că participiul, atunci cînd exprimă o acțiune, are valoare verbală, dar prin aspectul său gramatical sau prin faptul că determină un nume, exprimînd calitatea pe care o dobîndește obiectul în urma executării acțiunii, are valoare nominală, de adjectiv.

Participiul conține, în stare potențială, ambele valori de verb sau de adjectiv, putînd apărea cînd cu o valoare, cînd cu cealaltă. S-a încercat formularea următorului principiu de determinare a valorii participiului: ori de cîte ori arată un proces terminat, suferit de un obiect, el are valoare verbală, cum ar fi, de exemplu:

Agățat pe-un vîrf de pai,

Sta un bob rotund, bălai (N. Cassian, în Poezia nouă, p. 114).

În acest caz regula care se propunea acorda participiului valoare verbală, Ia fel ca și în exemplul:

*Din ramură în ramură, cînd atîrnat cu mîinile, cînd cu picioarele... în-
cleștate, ajunsese pînă în vîrf* (Ispirescu, L. 212).

În continuare se propunea să se considere că ori de cîte ori participiul arată o calitate el are valoare de adjectiv, ca, de exemplu:

La porți ieșeau în rînd mahalagii, oameni așezați și gospodari (Sado-
veanu, Z. C. 133).

Cu toată claritatea aparentă a regulii propuse, în munca redactorilor, stabilirea valorii morfologice a participiului a ridicat dificultăți serioase, ei trebuind de multe ori să recurgă la o analiză logică pentru a stabili de la caz la caz dacă participiul denumește o acțiune sau o calitate permanentă. Pînă la urmă redactorii au dat rezolvări de la caz la caz, cele mai multe rămîinînd pînă astăzi supuse discuției. În exemple ca:

Locuința lui era așezată în cel mai sterp loc al ostrovului (Drăghici, R. 155), redactorul a dat participiului *așezat* indicația de valoare adjectivală, deși s-ar părea că aici participiul are valoare verbală. Aceeași confuzie se naște și prin indicația de valoare adjectivală care s-a dat participiului în exemplele: *mărfuri achiziționate*; *persoanele asfixiate trebuiau să primească imediat îngrijiri medicale* etc.

Probleme greu de rezolvat s-au ivit și la tratarea altor categorii gramaticale. Ele vor putea fi rezolvate în viitor numai printr-o și mai strînsă colaborare între lexicografi și specialiștii din domeniul gramaticii.

Dicționarul completează astfel materialul cuprins în tratatul de gramatică, epuizînd aproape întregul șir de cuvînte și situații prezentate nu numai ca sens, dar și din punct de vedere gramatical. Astfel, dicționarul cuprinde toate pronumele, adjectivale, adverbele, prepozițiile, conjuncțiile etc. din limbă arătîndu-se pentru fiecare funcțiunile și situațiile gramaticale speciale. Pentru

cel care se ocupă de problemele de gramatică, dicționarul devine astfel un auxiliar de neînlocuit.

Prin caracterul său normativ, dicționarul indică formele corecte pe care le-au fixat gramatica și ortografia limbii noastre. Aceste norme găsesc în dicționar o largă aplicare, concretizându-se la aproape toate cuvintele tratate. Dicționarul cuprinde astfel o sinteză a cercetărilor întreprinse în domeniul gramaticii și ortografiei și împreună cu acestea formează materialul de bază în domeniul cercetării lingvistice.

Indicațiile stilistice pe care le conține dicționarul precizează sfera de circulație a cuvîntului și uneori valoarea lui stilistică. Aceste indicații sînt necesare, în special scriitorilor, care găsesc în dicționar informații cu privire la cuvintele învechite, regionale, populare, familiare, cît și indicații cu privire la valorile poetice, metaforice și afective ale cuvintelor. De exemplu, la cuvîntul BOSCOANĂ, se arată că el circulă în special în Transilvania și denumeste unele practici superstițioase (farmec, vrajă, descîntec).

La cuvîntul BOBOT se dau indicațiile « învechit » și « regional » în același timp prin citatele date din autori (Conachi, Russo, Alecsandri, Creangă, Pas) se arată că acest cuvînt a rămas în limbă cu o valoare stilistică arhaizantă și cu un specific local. Se arată, de asemenea, că în forma specifică BOBOTĂ, cuvîntul este întîlnit numai în Transilvania.

« Dicționarul limbii romîne literare contemporane » conține, cristalizată în locuțiuni, expresii și termeni speciali, marea bogăție frazeologică a limbii noastre. Proverbele, zicătorile, maximele populare permit cercetătorilor să extragă din dicționar un bogat material documentar pentru studiile lor de specialitate.

Pentru exemplificarea sensurilor cuvintelor, a expresiilor și a termenilor speciali, dicționarul dă exemple din scriitori, presă, publicații de specialitate etc. Cele mai multe exemple s-au dat la cuvintele din fondul principal, care sînt cele mai bogate în sensuri și care formează cele mai multe expresii. Astfel, verbul a AVEA are 87 de citate, verbul A BĂGA are 74 de citate, substantivul CAP are 122 de citate ș.a.m.d.

Cele mai multe citate s-au extras din operele clasicilor literaturii noastre. Ne vom servi de cîteva date statistice strînse din studierea volumului I pentru a explica mai ușor felul cum s-au extras și folosit citatele din autori. În primul volum al dicționarului s-au dat 20.092 exemple din autori. Dintre acestea, 18.777 sînt din literatura beletristică și restul de 1.315 sînt culese din alte izvoare.

Din cele 18.777 citate extrase din literatura beletristică, 14.753 sînt din operele clasicilor și ale altor scriitori valoroși din trecut, 1.361 sînt din literatura populară, iar din lucrările scriitorilor de astăzi s-au dat 2.663 de citate.

În ordinea numerică a citatelor folosite, primul loc îl ocupă maestrul Mihail Sadoveanu, din operele căruia s-au dat 1.643 citate, după care urmează

Creangă cu 1.403 citate. Alecsandri cu 1.323, Negruzzi cu 917, Eminescu cu 889, Odobescu cu 502, Caragiale cu 474 citate.

Dintre scriitorii noi figurează Petru Dumitriu cu 423 citate, Mihail Beniuc cu 211 citate, Geo Bogza cu 187 citate. Alți scriitori figurează cu un număr mai redus de citate.

Diferitele accepțiuni ale cuvîntului sînt verificate atît la scriitorii din secolul trecut cît și la cei de astăzi, reușindu-se să se dea o imagine cît mai reală a circulației și folosirii termenului respectiv.

Pentru termenii speciali din domeniul filozofiei, economiei și tehnicii și numai pentru aceștia s-au dat citate și din alte izvoare de documentare.

Astfel, s-au folosit traduceri din operele clasicilor marxism-leninismului pentru completarea și adîncirea definițiilor unor termeni din domeniul filozofiei, al economiei politice, al istoriei etc.

De exemplu, la cuvîntul COMUNISM, după definiție, urmează acest citat din Lenin:

În comparație cu capitalismul, comunismul înseamnă o productivitate a muncii superioară, obținută de muncitorii liberi, conștienți, uniți, care folosesc o tehnică înaintată (« Opere alese », vol. II, Ed. P.M.R., p. 490),

sau, la sensul 2 al aceluiași cuvînt, după definiția care arată că este vorba de *ideologia comunistă*, urmează un citat din volumul Marx-Engels, « Opere alese »:

Comunismul nu este o simplă doctrină de partid a clasei muncitoare, ci o teorie a cărei țintă finală este eliberarea întregii societăți, inclusiv a capitaliștilor, din cadrul îngust al actualelor relații (vol. II, p. 375).

Este evident că cele mai sigure izvoare pentru precizarea acestor termeni puteau fi găsite numai la clasicii marxism-leninismului. Fiind folosite însă numai la acești termeni, numărul citatelor traduse este de 155, reprezentînd 0,70 % din totalul citatelor cuprinse în primul volum.

Pentru realitățile privind construirea socialismului în țara noastră s-au folosit, ca izvoare de exemplificare, lucrările tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Constituția R.P.R., Rezoluțiile și Hotărârile Partidului și Guvernului, precum și publicațiile « Scînteia », « Lupta de clasă », « Contemporanul ».

Pentru cuvinte ca: *bază de desfacere, brigadă fruntașă, brigadă de cîmp* etc. nu puteau fi găsite exemple decît în aceste izvoare documentate și autorizate. Numărul acestor exemple este de 799, reprezentînd 3,43 % din totalul citatelor. Restul de 361 de exemple au fost extrase din publicații periodice, tratate și manuale de specialitate.

Aceste date au putut fi culese numai după tipărirea volumului. Dozarea exemplurilor după criteriul izvoarelor și al autorilor, nu se putea face după norme dinainte stabilite. De aceea datele statistice culese la sfîrșitul lucrării prezintă unele rezultate curioase. Numărul redus de citate din operele lui Caragiale (474), din operele lui Coșbuc (407), sau faptul că Alecsandri este mai bine

reprezentat decît Eminescu (1.323 de citate față de 889), nu corespunde în realitate importanței acestor scriitori și nici valorii limbii lor artistice.

Este drept că se poate da o explicație numărului redus de citate din Caragiale, deoarece extragerea de exemple la acest autor s-a făcut în special din lucrările dramatice a căror limbă nu este întotdeauna corespunzătoare cerințelor normative ale dicționarului. De asemenea, și versurile prezintă dificultate, ceea ce ar putea explica numărul mai mic de citate din Eminescu sau Coșbuc.

Dar cauza cea mai importantă a acestor inadvertențe trebuie căutată în felul în care s-a cules materialul pentru dicționar. Extragerea de fișe cu citate din scriitori este o operație care se face de 58 de ani (din anul 1897 cînd conducerea vechii lucrări a dicționarului a fost preluată de Al. Philippide). Un material imens de fișe s-a adunat pînă astăzi și el a fost folosit de redactorii « Dicționarului limbii romîne literare contemporane ». Deși Al. Philippide a încercat să stabilească unele criterii științifice pentru extragerea materialului de exemplificare din operele scriitorilor, totuși de la el și pînă astăzi despuierea lucrărilor beletristice s-a făcut în general fără o sistematizare și fără a se urmări extragerea întregului material lexical care să exemplifice limba unui scriitor. Dată fiind urgența cu care a fost cerută lucrarea de astăzi de către masele largi de cititori, redactorii au fost nevoiți să lucreze cu materialul existent. Pentru unele cuvinte numărul de fișe cu citate din autori era foarte mare, pentru altele, mai redus, iar pentru altele, exemplele din autori lipseau cu desăvîrșire. Cu toată străduința redactorilor de a completa materialul documentar, tratarea unor cuvinte cu aceeași valoare de circulație a fost făcută în mod inegal.

De multe ori, cuvintele de largă circulație, ca: ABONAMENT, ABONA etc. nu sînt ilustrate prin citate. Altele, ca: ARA, BRAVURĂ, BREȘĂ nu au citate pentru sensurile mai largi și mai importante, în schimb au pentru subsensuri sau pentru sensul figurat. Cuvinte de largă circulație, ca ALBINĂ, sînt slab exemplificate prin citate, pe cînd alte cuvinte, regionale, au fost tratate pe larg, cum este cazul cuvîntului BĂNAT, care, din cauza materialului existent, a fost tratat cu patru sensuri diferite și exemplificat prin treisprezece citate din literatură.

Din cele arătate mai sus se poate vedea că tratarea inegală a unor cuvinte se datorește nu atît importanței lor diferite în limbă, cît mai mult lipsei materialului de exemplificare. Redactorul, deși și-a dat seama de această situație, cu greu a mai putut găsi exemple pentru acele cuvinte la care lipseau. Operația de extragere a citatelor continuă fără încetare, totuși sărăcia materialului documentar la unele cuvinte nu a putut fi remediată în cursul lucrării. Este necesară organizarea unei acțiuni de extragere a unui nou material documentar din scriitorii literaturii noastre pe baza unei metode științifice de lucru care să asigure epuizarea în întregime a materialului lexical al fiecărui autor în parte.

Numai după terminarea acestei operațiuni care va dura câțiva ani vor putea începe lucrările pentru o nouă ediție a dicționarului de astăzi.

Tradiția muncii lexicografice este slabă în țara noastră. Dicționarele apărute în trecut, puține la număr, au fost aproape toate, lucrări personale. Autorii acestor dicționare n-au putut crea condițiile prielnice pentru ca experiența lor să fie însușită de un număr mai mare de lingviști care să se specializeze în domeniul lexicografiei. Diferitele forme și ediții necomplete în care au apărut cele câteva volume ale vechiului dicționar al Academiei au reflectat întotdeauna concepția personală a lingvistului însărcinat cu conducerea lucrării. Hasdeu, Philippide și mai târziu Sextil Pușcariu au imprimat lucrării atît concepția lor în ceea ce privește principiile ei de bază, cît și metode personale în privința normelor de lucru. Colaboratorii care au trudit zeci de ani la aceste lucrări au rămas necunoscuți; munca lor modestă dar impresionantă ca stăruință, s-a pierdut fără ca din rîndurile lor să se poată afirma specialiști lexicografici cu o concepție și o metodă științifică în opera de elaborare a dicționarului. Aceștia au cules material, au redactat și revizuit nu numai fasciculele dicționarului vechi care au văzut lumina tiparului, dar au pregătit și fișele necesare elaborării întregului dicționar. Unii dintre ei și-au consacrat întreaga viață acestei munci migăloase dar pasionate.

Colaboratorii vechiului dicționar al Academiei, puțini la număr, au fost folosiți ca simpli tehnicieni, nimeni n-a urmărit perfecționarea lor, antrenarea lor la studii lexicografice de amploare; nu s-a căutat să se creeze posibilități pentru ca în jurul acestor specialiști să se formeze cadre noi care să le continue munca. Iată de ce, în anul 1952, la începerea « Dicționarului limbii romîne literare contemporane », s-a resimțit puternic lipsa unui colectiv de lexicografi cu experiență și cu o temeinică pregătire în domeniul lingvisticii. Dintre colaboratorii vechiului dicționar, care lucrau la București și Cluj în cadrul institutelor de lingvistică, majoritatea ajunsese cu totul întîmplător la lucrările dicționarului. Printre ei se găseau foști diplomați, avocați, funcționari administrativi etc. Unii făceau eforturi pentru a-și însuși tehnica lucrării, dar erau lipsiți de cultura lingvistică generală care se cere chiar și unui lexicograf începător. Această situație dezvăluie o concepție greșită care domnea în trecut, conform căreia munca lexicografică era considerată drept un simplu « meșteșug ».

În timp ce în alte țări, ca Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, fără să mai vorbim de U.R.S.S., a existat, în trecut, un număr important de lexicografi cu școli și sisteme bine încheiate, la noi în țară astfel de cadre nu au existat nici în trecut și nici multă vreme după eliberarea țării noastre.

În U.R.S.S., Cehoslovacia, Ungaria, Polonia și în alte țări de democrație populară, unde a existat o bază lexicografică, în ultimii ani au apărut dicționare

de o mare valoare științifică. Lipsa cadrelor de specialiști explică într-o oarecare măsură faptul că țara noastră a rămas în urmă în ceea ce privește lucrările lexicografice.

Pentru lucrările la « Dicționarul limbii române literare contemporane » au fost antrenați toți cei care aveau o experiență oarecare câștigată la vechile lucrări, dar numărul lor era restrâns, iar pregătirea inegală. Necesitatea terminării lucrării în bune condițiuni a impus lărgirea cadrului de colaboratori și perfecționarea lor în munca lexicografică. S-au recrutat absolvenți mai vechi și mai noi ai facultăților de filologie și s-a organizat pentru ei un curs de specializare în domeniul lexicografiei, perfecționarea lor crescând neconținut în cursul elaborării lucrării.

Vast și complex este laboratorul de elaborare a unui dicționar. Cei din afară, și chiar lingviștii nu pot bănuși câte probleme ridică o astfel de lucrare, câte dificultăți răsar la tot pasul în calea redactorilor ei. De-abia acum, după aproape trei ani de la începerea lucrărilor, în momentul când redactarea întregului dicționar este terminată și ultimele volume se pregătesc pentru tipar, se poate vedea prin câte forme și variante a trecut atît materialul dicționarului cît și sistemul de organizare a muncii.

Din numărul mare de colaboratori existent la început, etapele muncii au dus la selecționarea unui grup mai restrâns care numără astăzi totuși optzeci de lucrători științifici; se poate spune că acest grup formează nucleul mișcării lexicografice care se va dezvolta în țara noastră. Mulți dintre specialiștii de astăzi au început munca la dicționar, scoțind pe fișe citate din autori, dar după o vreme de pregătire, ei au început să redacteze unele articole, adică să facă muncă lexicografică propriu-zisă. Unii dintre ei care aveau o mai temeinică pregătire lingvistică și care au dovedit o mai mare pricepere, au depășit și această fază, trecînd la treapta cea mai înaltă a elaborării dicționarului, la aceea de revizie și de definitivare a materialului.

O dată cu elaborarea « Dicționarului limbii române literare contemporane », s-a format deci în procesul muncii un grup de specialiști care în viitor va putea să lucreze cu succes în orice domeniu al lexicografiei. Grupul acesta de specialiști este educat pe baza unei concepții științifice despre limbă, este legat de o viziune unitară și justă asupra muncii lexicografice, a deprins o metodă de lucru și o disciplină fără de care nu este posibilă elaborarea nici unui dicționar, a dovedit pasiune pentru această muncă și de nenumărate ori chiar spirit de sacrificiu.

Lucrările la « Dicționarul limbii române literare contemporane » au dovedit că munca lexicografului nu este o muncă tehnică, un meșteșug, ci o adevărată știință care cere cunoașterea profundă a celor mai variate domenii ale lingvisticii. Un lexicograf trebuie să fie în același timp un bun cunoscător al gramaticii, deoarece el are de rezolvat, după cum am văzut în capitolele precedente, probleme de morfologie sau de sintaxă, uneori nerezolvate încă.

de tratatele de specialitate. De asemenea el trebuie să rezolve probleme legate de gramatica istorică, de istoria limbii literare, de dialectologie etc. În același timp, folosirea citatelor din autori, în special din scrierile clasice literaturii noastre, cere din partea lexicografului cunoașterea textelor pentru a nu atribui citatul extras dintr-un autor, altui sens decât acela în care l-a folosit autorul. Varietatea domeniilor din care se selecționează termenii din dicționar cere lexicografului o cultură generală temeinică, chiar dacă pentru unele cuvinte capătă și ajutorul specialistului.

Redactorii dicționarului trebuie să aibă în primul rînd, o temeinică pregătire ideologică pentru a da o justă orientare științifică dicționarului. Concepția greșită care privea munca lexicografică ca un simplu « meșteșug » a dus, în anii trecuți, la situații stranie, cînd se foloseau ca redactori la dicționar oameni fără nici o pregătire în domeniul lingvisticii, cu o slabă cultură generală, și lipsiți de o orientare ideologică justă. Mulți dintre oamenii cinstiți care lucrau atunci la dicționar, nu citiseră nici o pagină din lucrările marxism-leninismului, nu aveau cea mai slabă orientare în lupta de combatere a idealismului și cosmopolitismului.

Ar fi greșit să credem că situația de astăzi este mulțumitoare. În pregătirea lexicografilor noștri mai sînt încă lipsuri serioase, dar condițiile pentru o justă dezvoltare a lexicografiei și pentru o temeinică pregătire a lexicografilor s-au creat. Cursurile învățămîntului de partid urmate în ultimii trei ani de cei mai mulți dintre lexicografi au însemnat pentru aceștia un ajutor deosebit. Aceiași oameni care în urmă cu cîțiva ani erau străini de concepția marxist-leninistă se orientează astăzi din ce în ce mai bine în rezolvarea celor mai dificile probleme legate de tratarea unor termeni din dicționar.

Problema care se impune astăzi este de a dezvolta și de a întări și mai mult pregătirea și experiența lexicografilor. Munca lor este astăzi apreciată drept o operă științifică de mare importanță, deci cu atît mai mare trebuie să fie grija perfecționării cadrelor existente și a ridicării de noi cadre.

Cele cîteva probleme discutate în acest articol nu reprezintă decît unele aspecte ale muncii de elaborare a dicționarului. Din analizarea lor însă se pot desprinde unele concluzii.

« Dicționarul limbii romîne literare contemporane » va îndeplini, fără îndoială, un rol însemnat în acțiunea de cunoaștere a bogățiilor limbii noastre, în folosirea ei corectă și în ridicarea nivelului cultural al poporului nostru.

Această lucrare reprezintă măsura efortului depus de cei care l-au elaborat și în același timp reflectă situația din domeniul lexicografiei și al lingvisticii în general. Pentru o ediție viitoare va fi necesară nu numai acțiunea de completare a materialului documentar de care am vorbit, ci și de elaborare a unor studii suplimentare de gramatică, de limbă literară și de dialectologie legate

de specificul problemelor lexicografice. Totodată, elaborarea unui dicționar dialectal, etimologic, de sinonime etc. va ușura lucrările viitoarelor ediții. Fără astfel de lucrări pregătitoare, nu s-ar putea obține o ediție mult îmbunătățită față de cea actuală.

În același timp, experiența cîștigată în ceea ce privește cunoașterea teoretică a problemelor lexicografice și a mijloacelor practice de rezolvare a lor nu trebuie pierdută. Colaboratorii « Dicționarului limbii romîne literare contemporane » se gîndesc să elaboreze un tratat de lexicografie care să aibă la bază toate problemele ivite în decursul lucrării dicționarului, precum și rezolvările care s-au dat acestor probleme. Un astfel de tratat va îmbogăți studiile de lingvistică din țara noastră.

Cu toate greutățile întîmpinate, lexicografii care au lucrat la « Dicționarul limbii romîne literare contemporane » sînt dornici de a munci cu și mai mare stăruință și de a da în viitor ediții mai bune ale acestei mari lucrări de interes național.

PROBLEME DE ORTOGRAFIE

APLICAREA NOII ORTOGRAFII ÎN EDITAREA SCRITORILOR NOȘTRI *

DE

I. FISCHER

Problema editării științifice a scriitorilor din trecut a căpătat în ultima vreme o importanță deosebită, datorită faptului că edituri cu mari răspunderi în lupta pentru desăvârșirea revoluției culturale, E.S.P.L.A. și Editura Tineretului, au datoriat de cinstă de a pune la îndemîna publicului nostru, într-un interval relativ scurt, întregul patrimoniu literar al generațiilor care ne-au precedat. Cititori din ce în ce mai numeroși sînt preocupați de corectitudinea științifică a edițiilor; discutarea realizărilor și a lipsurilor din acest domeniu atrage cercuri din afara specialiștilor în filologie: revistele literare și presa zilnică publică recenzii asupra edițiilor de texte, colectivele care alcătuiesc manuale școlare nu se mai mulțumesc să reproducă un text luat la întîmplare, ci caută să stabilească versiunea autentică a fragmentelor citate.

Toți acești factori cer o grijă sporită față de modul de editare a textelor, precum și metode de lucru unitare: este de dorit ca același fapt, în aceeași epocă, să nu fie interpretat în mod deosebit în ediții diferite, ca limitele unor eventuale modernizări sau unificări să nu varieze de la un volum la altul.

Ne propunem să discutăm mai jos cîteva probleme de transcriere a textelor ținîndu-ne la fapte din secolul al XIX-lea, secolul în care s-a creat literatura noastră modernă. Principiul de bază al transpunerii în ortografia modernă a unui text mai vechi constă în respectarea grafiei atunci cînd ea notează realitatea lingvistică și în aplicarea ortografiei obișnuite, în cazurile cînd avem de-a face cu simple particularități grafice.

---

* Articolul de față are la bază o parte dintr-un referat dezvoltat în fața colaboratorilor Editurii de stat pentru literatură și artă. În redactarea de față, s-a ținut seama de observațiile participanților la discuții.

Va trebui să ne ocupăm așadar de posibilitatea de a descoperi realitatea lingvistică ce se ascunde sub variatele forme ale scrierii, influențate de tradiție mode, interpretări greșite etc. Rezultatele la care ajungem în această expunere nu vor fi nici complete și nici ferite de erori, dat fiind, între altele, că fonetica și morfologia limbii române din secolul al XIX-lea, nu sînt încă cunoscute în amănunțime.

În transcrierea realității lingvistice trebuie, bineînțeles, să folosim în cea mai largă măsură cu putință principiile noii ortografii. Lucrul este deosebit de important și nu lipsit de dificultăți, deoarece, pe de o parte, noua ortografie se bucură de un prestigiu și o autoritate general recunoscută, care a lipsit tuturor normelor ortografice precedente, și de aceea orice abatere de la prevederile ei trebuie foarte serios fundamentată, și, pe de altă parte, noua ortografie nu se rezumă la regulile ortografice în sens restrîns, ci interpretează unele fapte fonetice stabilind o unitate pe deasupra realităților dialectale; dar nu numai atît: hotărîrea privitoare la normele ortografice și îndreptarul care o însoțește cuprind și norme ortoepice și morfologice. Și cum aceste norme privesc exclusiv fapte de limbă contemporană, este de la sine înțeles că se vor găsi numeroase discordanțe între prevederile noii ortografii și faptele de limbă pe care trebuie să le transcriem. O unificare totală în sensul noii ortografii nu este recomandabilă, deoarece nu avem dreptul să falsificăm apartenența cronologică și dialectală a scriitorului editat. Credem de asemenea că, în cazurile în care nu putem stabili cu precizie realitatea fonetică, este de preferat, din punct de vedere științific, o transcriere mai apropiată de transliterație, decît o modernizare care ar putea fi eronată.

Vom începe expunerea faptelor pe care le aducem în discuție prin urmărirea limitelor aplicării noii ortografii la textele scriitorilor noștri. În acest scop vom grupa faptele în legătură cu articolele hotărîrii cu privire la ortografie.

Folosirea apostrofului și a linioarei nu pune probleme propriu-zis de transcriere, totuși prin rolul precis atribuit fiecăruia din aceste semne (linioara marcînd rostirea împreună a *d o u ă* cuvinte, iar aspostroful marcînd absența a *c c i d e n t a l ă* din vorbire a unor sunete¹), dă loc la interpretări divergente într-un număr de cazuri. Cuvintele care provin dintr-o compunere în care primul element se termină cu *e* iar al doilea începe cu o vocală (*vreo*, *vreodată*, *deodată*, *deocamdată*, *deoparte*, *deopotrivă* etc.) se pot pronunța în trei feluri: pronunțarea literară actuală recomandă contragerea în diftong a celor două vocale; în versuri ele se pot rosti în hiat iar regional *e* dispăre din vorbire. Primele două pronunțări nu pot fi distinse în scris. A treia însă (*vro*, *vrodată*, *dodată*, *docamdată*, *doparte*, *dopotrivă* etc.) pune problema dacă nu ar trebui marcată printr-un semn absența lui *e*. Credem că toate aceste cuvinte trebuie scrise fără nici un semn de despărțire, deoarece linioara nu poate fi folosită,

---

¹ Vezi art. 2 al normelor ortografice și Mic dicționar ortografic, ed. a II-a, p. 65.

nefiind vorba de două cuvinte rostite împreună, ci de un singur cuvânt. Apostroful de asemenea nu poate fi folosit, fiindcă nu este vorba de absența accidentală a unui sunet, ci pur și simplu de pronunțarea dură, nemuiată a consoanei precedente. În virtutea aceluiași raționament, trebuie să scriem fără apostrof sau linioară și cuvântul *totdauna*.

Tot așa va trebui să scriem într-un singur cuvânt formele nominale negative ale verbelor, alcătuite cu ajutorul prefixului *ne-* (*nengrijit*, *nempăcat*, *nendurător*, *nențlnind* etc.), deoarece în aceste cazuri a avut loc o contracție vocalică; de altfel, un prefix nu poate fi despărțit de cuvântul la care se atașează.

Scrierea prepozițiilor compuse *făr'de*, *pîn'la* și a conjuncției compuse *pîn's* ridică o chestiune aparte: în acest caz este vorba într-adevăr de pronunțare: împreună a două cuvinte și deci ar urma să le scriem cu linioară despărțitoare. Dar o asemenea scriere ar duce la extinderea fără măsură a linioarei: s-ar putea scrie, în virtutea aceluiași principiu, *cin-să* (*cine să*), *un-te* (*unde te*) etc. De aceea se impune altă soluție, comodă și clară: folosim linioara ori de câte ori este vorba de o contracție vocalică, adică ori de câte ori se întâlnesc două vocale, iar apostroful în cazurile de dispariție a vocalei finale, la întâlnirea cu consoana inițială a cuvântului următor cu care primul alcătuiește o unitate atât în ceea ce privește pronunțarea cât și sensul. Așadar formele amintite se vor scrie cu apostrof.

Cînd însă dispariția unei vocale finale nu este condiționată de legătura cu cuvântul următor, nu vom folosi nici un semn grafic pentru a nota lipsa vocalei, deoarece putem considera că avem de-a face cu o variantă fonetică obișnuită a cuvântului respectiv; vom scrie deci: *degrab*, *în grab* etc. De asemenea vom socoti că e vorba de un proces fonetic normal în cazurile de dispariție obișnuită a unor sunete, fie consoane, fie vocale, în interiorul cuvintelor: *am găst*, *văzt* (= *găsit*, *văzut*, în Ardeal), *pădurle*, *iepurle* (= *pădurile*, *iepurele* în Muntenia), *țărănă* (= *țărîină*, în Moldova), *frumsețe*, *asfel*, *zavisnic* (= *frumusețe*, *astfel*, *zavistnic*, forme general răspîndite) etc. Bineînțeles că la întâlnirea a două cuvinte această dispariție este accidentală și trebuie notată cu apostroful: *sup' soare*, *sup'pat* (pentru *supt*), *las'că*, *un'te* (= *unde te*) etc.

Se va folosi de asemenea apostroful cînd absența sunetului se datorește rostirii mai repezi a unui cuvînt: *'neața* (= *bună dimineața*), *dom'le*, *dom'* (= *domnule*, *domnul*) etc.

Noua ortografie suprimă pe *u* final « dispărut din rostire ». Este vorba, cel puțin pentru unele graiuri, de apendicele labial, rotunjirea buzelor, cu care se pronunță unele consoane moi (socotim și pe *i* consonantic drept consoană moale): *ochi*, *unchi*, *bici*, *pui* etc.¹

Chiar dacă acest apendice, dispărut din rostirea literară de azi, exista realmente în limba multor scriitori, noi nu putem să-l transcriem, deoarece

¹ Vezi art. 3 al normelor ortografice.

u în ortografia noastră nu notează decît vocala și consoana (sau al doilea element de diftong) *u*. Alfabetul nostru neavînd un semn special pentru a nota rotunjirea buzelor nu avem dreptul să dăm lui *u* această funcție. Rolul de morfem al apendicelui labial face ca scrierea fără *u* final să provoace unele greutăți (singularele *ochi, unghi, cîrmaci, copaci* etc. nedeosebindu-se de plural). Greutățile acestea se rezolvă, de altfel ca în limba vorbită și scrisă actuală, grație contextului.

O dificultate mai serioasă este notarea consoanei finale muiate și deseori rotunjite exclusiv dialectale: *ceri, altfeli, zidi, grajdi* (scris mai de mult *ceriu, altfeliu, zidiu, grajdiu* = *cer, altfel, zid, grajd*). Notarea fără *u* final ar putea deruta un cititor neavertizat (care ar citi, de exemplu, *zidi*, infinitiv, în loc de *zidi*, substantiv). Nici o altă soluție nu este însă posibilă, deoarece nu există în limba noastră un semn special al muierii consoanelor și de aceea trebuie să transcriem prin *i* această muier. Reintroducerea lui *î* în ortografia noastră ar fi rezolvat această problemă.

Regula scrierii lui *i, e, a*, respectiv *î, ă, ea*, după *ș* și *j*, nu e cazul să fie aplicată scriitorilor noștri din trecut, deoarece respectarea ei ar putea da o imagine greșită a realității fonetice.

Punctul al cincilea al normelor ortografice, care reglementează folosirea lui *ea* și *ia* după consoane trebuie respectat, dată fiind diferența destul de puțin sensibilă între cele două pronunțări. Credem chiar că și în cazurile în care consoana *i* nu se aude de loc (ca în mold. *peatră*) regula trebuie respectată, fiindcă și în limba literară acest *i* nu este, în multe cazuri, decît un element morfologic tradițional (*ăștia* pronunțat, și chiar scris în textele mai vechi, *ăștea*).

Trebuie de asemenea urmate indicațiile articolului 6 din normele ortografice, care reglementează scrierea lui *ea* și *ia* după *ch* și *gh*. Acest lucru este valabil și pentru verbul *chema, cheamă*, la care apar deseori și forme cu *i*: *chiema, chiamă*, forme etimologice și tradiționale. Faptul că aceste forme alternează, la același scriitor, cu formele literare de azi ne îndreptățește, în virtutea principiului că grafiile duble se interpretează pe linia indicelui de evoluție fonetică, să unificăm scrierea în sensul formelor literare actuale.

De asemenea nu ne lovim de nici o greutate în respectarea articolelor 7 și 8 ale normelor ortografice, articole care privesc scrierea lui *ia* după vocale sau la începutul cuvîntului.

Mai complexe sînt faptele ridicate la punctul al 9-lea privitor la scrierea lui *ie* deoarece și alfabetul chirilic avea același semn pentru *e* și pentru *ie*. În linii mari respectarea regulilor ortografice nu provoacă neajunsuri. Există totuși unele cazuri în care nu avem siguranța că pronunțarea era într-adevăr cu *ie*: cînd este precedat de o consoană labială, rostirea *e* este posibilă (*fer, rimînd cu cer, perdut, verme, ferbinte, pept* etc.). În aceste cazuri propunem să se cerceteze dacă la autorul respectiv există grafii duble. Dacă găsim și

exemplu de scriere cu *ie*, acest lucru demonstrează că pronunțarea reală este *ie*; vom scrie deci peste tot *fier*, *pierdut*. La unele cuvinte însă, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, nu sînt atestate decît scrieri fără *i*: formele verbului *a pieri* neaccentuate pe *e* (*perit*, *peire*), cuvîntul *împelițat*. Pentru acestea propunem conservarea grafiei originale.

Articolele 10 și 11 ale ortografiei se referă la transformarea lui *s* în *z* înainte de consoane sonore sau de vocale. Propunem, mai ales pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea, următoarea soluție: în limba romînă nu se poate pronunța *s* înaintea oclusivelor sonore *b*, *g*, *d*; de aceea în asemenea poziție *s* poate fi transcris *z*. În celelalte cazuri însă nu avem siguranța absolută că *s* nu ar corespunde unei pronunțări reale, de aceea propunem păstrarea lui.

Punctul al 12-lea se referă la folosirea sufixelor *-eță* și *-ețe*, recomandînd formele în *-ețe*. Credem că trebuie păstrată forma din textul original.

Punctul al 13-lea și ultimul care ne interesează prevede scrierea cu *i* final a particulei *-și* de la pronume și adverbe (*iarăși*, *totuși*, *același* etc.). Deoarece textele noastre prezintă grafii fluctuante, iar nuanța de pronunțare este neînsemnată (în Muntenia se pronunță muiat orice *ș* final), propunem respectarea regulii, chiar dacă cuvîntul respectiv s-ar întîlni în rimă cu un cuvînt cu *ș* final nemuiat. De asemenea credem că nu trebuie respectate grafiile *ași*, *cruciși* etc. care apar în unele texte. În mijlocul cuvintelor însă, din cauza rostirii mai clare, particula *și* poate fi redată așa cum apare în scriere: *fieșcare* și *fieșicare*.

Urmează să discutăm, în încheiere, cîteva probleme mai importante care nu se încadrează în regulile ortografice propriu-zise, dar implică fapte consemnate în indicele de cuvinte al « Micului dicționar ortografic ».

Una dintre dificultățile cele mai mari în editarea textelor moldovenești este scrierea lui *ă* în locul lui *î*. Cîteodată această scriere corespunde realității lingvistice: *pănă*, *călcăi*, *întăi*. Alteori însă ea este arbitrară: *când*, *căt*, *ămbla*, gerunzii în *-ănd* și multe altele. Dacă pentru cuvintele mai cunoscute restabilirea fonetismului corect este relativ ușoară, pentru cuvinte mai rare ea este aproape imposibilă. Accentul ne poate ajuta cîteodată, deoarece *î* poate fi accentuat și *ă* mult mai rar. Dificultatea editorului crește cînd avem de-a face cu texte muntenești în care a pătruns această modă grafică, deoarece pătrunderea este sporadică și încă mai arbitrară. Cîteodată chiar, sîntem puși în fața unor probleme insolubile: cuvîntul *sărman*, de exemplu, are în graiul munteneșc mai vechi pronunțarea *sîrman*. Dacă găsim într-un text munteneșc *sărman* nu știm dacă este vorba de o formă literară mai nouă sau de o grafie moldovenizantă pentru *sîrman*.

Alternanțe ale consoanelor dure și moi se pot întîlni în același grai, la același autor, fără ca o repartiție clară să poată fi stabilită. Se întîlnește *or*, *orce*, *orcare* alături de *ori*, *orice*, *oricare*; *ș-atunci*, *ș-încă*, *ș-îl* alături de *și-atunci*, *și-ncă*, *și-l*; *ț-am*, *ț-o*, *ț-este* alături de *ți-am*, *ți-o*, *ți-este*. Respectarea acestei ezitări este desigur soluția cea mai bună.

Mai complicată este problema alternanței lui *m* dur și muiat la dativul pronumelui personal aton: (*spune*)-*m*, (*dă*)-*m*, *îm* (*trebuie*), *îm* (*pare*) alături de formele literare -*mi* și *îmi*. Păstrarea acestei alternanțe ar da un aspect rebarbativ textului; unificarea, preferabilă, ar putea crea nepotriviri la rimă. Propunem totuși unificarea.

În aceeași ordine de idei se cuvine să semnalăm falsele literarizări ale scriitorilor moldoveni (formele se găsesc apoi și la scriitorii munteni): *stringe*, *țerm*, *respunde*, *șapte*, *reu*, *seu* etc. în loc de *strînge*, *țăr̃m*, *răspunde*, *șăpte*, *rău*, *său* etc. Aceste forme se explică, cel puțin în parte, prin existența unor corespondențe fonetice similare între graiul moldovenesc și limba literară: *strînge* față de *stringe*, *înțăpa* față de *înțepa*, *răle* față de *rele* etc. Credem că în cazuri de felul amintit trebuie să conservăm grafia din text, deoarece revenirea la formele moldovenești ar fi în contradicție cu voința autorului iar schimbarea textului în sensul limbii literare actuale ar face să se insereze uneori în text elemente care nu aparțin în realitate vorbirii autorului. Conservarea este cu atât mai recomandabilă cu cît există posibilitatea ca unele din aceste cuvinte să fie chiar pronunțate în felul de mai sus. Scrieri similare apar încă din secolul al XVI-lea¹. La scriitorii munteni fenomenul poate fi interpretat ca o simplă grafie, restabilirea formelor literale actuale fiind deci posibilă.

Scrierea cu *s* în loc de *ș* și *x* ar putea fi conservată deoarece pare să fie o pronunțare reală (persistă și astăzi), chiar dacă este afectată: *poesie*, *musică*, *esil*, *experiență*, *execuție*, *esact* etc. Bineînțeles că nu o vom respecta în cazurile cînd pronunțarea este evident alta: *lucreasă*, *reson*, *devisă*, *cas* etc. se vor scrie cu *ș*; vom folosi de asemenea grafia actuală ori de cîte ori avem dovada că autorul pronunța în felul limbii literare actuale (grafii duble, deosebiri între ediții, între manuscris și textul tipărit etc.).

Doă, *noă*, *a doa* se vor transcrie cu *u* între vocale în hiat (deci: *două*, *nouă*, *a doua*) deoarece pronunțarea redată de cele două grafii este identică. Tot așa *ziua* se va transcrie *ziua*. Poate că la fel ar trebui procedat în cazurile de tipul *nuiiao*, *agao*, *steao*, *ocao*, care reprezintă *nuiiua* etc. Totuși am găsit în Anton Pann rima *nuiiao* cu *ia-o*, ceea ce ne face să credem că pronunțarea acestor cuvinte se deosebea totuși de cea actuală.

Încheiem cu cîteva observații de morfologie. În general morfologia trebuie păstrată neschimbată. Vom transcrie deci *noptei*, *mărireii*, *curței* în cazul cînd textul dă aceste forme. Bineînțeles că grafiiile *noptii* cu *i* fără semnul scurtimeii trebuie transcrise cu doi *i*, cele cu doi *i* trebuie transcrise cu trei. În cazuri ca *corăbiii*, *Grecii* (în loc de *corăbieii*, *Grecieii*) cu al doilea *i* scurt la genitivul articulat, trebuie să menținem această grafie, deoarece în pronunțarea curentă, ori de cîte ori accentul cade pe silaba care precede imediat pe *i*, se produce contracția lui *i* din temă cu cel al articolului.

¹ Cf. Al. Rosetti, Istoria limbii romîne, vol. VI, București, 1946, p. 124 și urm., 168.

Se pune întrebarea dacă în cazuri de plural însoțit de dativul posesiv (*ochi-mi*) respectăm principiul morfologic și scriem *ochii-mi*, sau cel fonetic și scriem, ca autorii, *ochi-mi*. Aș înclina către prima soluție, mai clară.

Cazul lui *sunt* merită o discuție mai amplă. Nu știu dacă avem dreptul, mai ales pentru sfârșitul secolului, să înlocuim pe *sunt* prin *sînt*. Știm cu toții cât de răspîndit este *sunt* în pronunțarea păturilor celor mai largi. Această formă apare încă din vremea scrierii chirilice (o găsim, de exemplu, în « Dacia literară » din 1840 și sporadic în a doua ediție a « Spitalului amorului » de Anton Pann, din 1852; apariția în această lucrare cu caracter popular dovedește că *sunt* era răspîndit în vremea aceea). De asemenea, dicționarul de rime al lui Eminescu are pentru *sunt* rime în *-unt*¹.

În expunerea noastră n-am epuizat, desigur, toate problemele care se întîlnesc în transcrierea textului unui autor. Ne-am oprit numai asupra faptelor celor mai frecvente, unde o unificare prealabilă a principiilor este strict necesară. Soluțiile la care am ajuns ar putea părea uneori discutabile, neconvingătoare. De aceea credem nimerit să se organizeze o discuție publică în jurul acestor probleme, concluziile care se vor trage urmînd să fie introduse într-o eventuală anexă la o viitoare ediție a Dicționarului ortografic, căpătînd astfel o consacrare oficială.

---

¹ Faptul acesta ne-a fost semnalat de tov. prof. D. Panaitescu-Perpessicius.

CRONICĂ

DIN ACTIVITATEA CERCULUI DE COMUNICĂRI ȘI REFERATE AL INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

În luna octombrie 1954, cercul de comunicări și referate al Institutului de lingvistică din București și-a reluat activitatea, după o întrerupere de trei luni.

Prima ședință a fost consacrată prezentării aspectelor mai semnificative din activitatea lingviștilor din R. P. Ungară. Comunicarea prof. D. Macrea¹, în urma unei vizite făcute în țara vecină și prietenă, a fost ascultată cu un deosebit interes. S-au pus numeroase întrebări referitoare la metodele de lucru ale lingviștilor din R. P. Ungară, la activitatea diferitelor secții ale Institutului de lingvistică, precum și la procedeele folosite în vederea înlăturării hărțurilor « Atlasului lingvistic al limbii maghiare ».

A doua comunicare prezentată în cadrul ședințelor cercului a fost aceea a prof. Al. Graur, intitulată: « Note asupra legăturii dintre istoria limbii și istoria societății »².

Colectivul subsecției de fonetică, condus de acad. Al. Rosetti, a prezentat comunicarea intitulată: « Cercetări experimentale asupra diftongilor românești (diftongul *ea*) »³ și « Concluziile fonologice asupra diftongului *ea* » ale acad. Al. Rosetti⁴. Atât comunicarea cât și concluziile au fost alcătuite pe baza cercetărilor efectuate în laboratorul de fonetică experimentală al Institutului de lingvistică din București. În aceeași ședință au fost prezentate și observațiile acad. E. Petrovici asupra diftongului *ea*⁵.

În ședința următoare, conf. B. Cazacu și I. Fischer au prezentat comunicarea « Aspecte ale vocabularului lui A. Pann », consacrată problemei neologismelor. Comunicarea este un fragment al unei lucrări mai ample care va îmbrățișa toate aspectele limbii scriitorului. Autorii au arătat că limba lui Pann reprezintă limba vorbită a epocii; ei și-au propus ca, prin studierea faptelor de limbă atestate la A. Pann, să tragă concluzii asupra procesului de pătrundere a neologismelor la începutul secolului al XIX-lea.

¹ Textul comunicării a fost publicat în întregime în « Limba română », 1954, nr. 5, p. 50—57.

² Textul acestei comunicări va apărea în volumul Elemente de lingvistică generală al prof. Al. Graur.

³ Vezi Cercetări experimentale asupra diftongilor românești (diftongul *ea*), în « Studii și cercetări lingvistice », 1955, nr. 1—2, p. 5—25.

⁴ Vezi acad. Al. Rosetti, Concluzii fonologice la expunerea asupra diftongului *ea*, în « Studii și cercetări lingvistice », 1955 nr. 1—2, p. 25—27.

⁵ Vezi acad. E. Petrovici, Contribuții la studiul fonemelor limbii române, în « Studii și cercetări lingvistice » 1955, nr. 1—2, p. 29—42.

Pe baza unui bogat material extras din opera lui A. Pann s-au examinat, în partea întâi a comunicării, neologismele repartizate după domenii de activitate la care se referă (cultură, tipografie, învățămînt, știință, muzică, economie, politică, administrație, armată etc.).

A doua parte a comunicării a fost consacrată interpretării faptelor expuse. În opera lui A. Pann există mulți termeni împrumutați, fie termeni savanți, fie termeni populari. Acești termeni sînt frecvent atestați și au creat derivate. Autorii comunicării au discutat, de asemenea, procesul de adaptare a neologismelor la normele fonetice ale limbii romîne.

În concluzie, autorii au arătat că pătrunderea masivă a neologismelor în limba orașelor în prima jumătate a secolului al XIX-lea, este un rezultat al transformărilor sociale ale epocii.

La discuții, acad. Iorgu Iordan a arătat că opera lui A. Pann reprezintă un moment în evoluția limbii noastre, și că numai un studiu comparativ al limbii mai multor scriitori contemporani cu A. Pann ar putea lămuri procesul înlocuirii elementelor grecești și turcești cu termeni împrumutați din limbile occidentale.

La concluzii, prof. D. Macrea a relevat bogata informație a autorilor și a arătat că A. Pann, care cunoștea bulgara, rusa, turca și neogreaca și care a fost profesor la Sf. Sava, a putut să aibă și cunoștințe de limba franceză; așadar, ar trebui să se urmărească dacă unele neologisme de origine franceză din opera sa nu pot fi chiar împrumuturi directe din această limbă, precum și dacă unele adaptări fonetice ale neologismelor n-ar fi personale.

În luna ianuarie a. c., prof. D. Macrea a prezentat comunicarea « Opera lingvistică și filologică a lui Moise Gaster »¹.

Biroul cercului de referate, sub conducerea acad. Al. Rosetti, a procedat, în luna februarie a. c., la reorganizarea ședințelor cercului.

Pentru informarea cercetătorilor, ordinea de zi a ședințelor cuprinde prezentarea de lucrări recent apărute.

În ședința de la 1 martie, tov. A. Canarache și C. Maneca au prezentat comunicarea intitulată « În jurul vocabularului științific și tehnic ». Referenții au arătat că vocabularul științific și tehnic începe să se dezvolte din secolul al XVIII-lea, o dată cu apariția modului de producție capitalist. Înfedarea economică a țării noastre, orientarea cosmopolită a unor specialiști și lipsa unei literaturi științifice originale au dus la împeștrirea vocabularului tehnic și științific cu cuvinte din limbi diferite. Astfel, în industria petrolului predomină termeni din limba engleză, în terminologia amenajării pădurilor termeni din limba franceză etc.

Acești termeni înlocuiesc, în multe cazuri, cuvinte romînești; alții se păstrează, pentru denumirea unei singure noțiuni, doi sau trei termeni intrați în limbă pe căi diferite, avînd fiecare sfera lui de circulație. Dacă pentru limba comună sinonimele sînt folositoare, fiindcă o îmbogățesc și-i dau mai multă expresivitate, în terminologia tehnică sinonimele produc neînțelegeri și confuzie. De aceea este necesară precizarea și unificarea terminologiei tehnice și științifice; munca aceasta ar putea da roade numai prin colaborarea specialiștilor cu lingviști. Îmbogățirea vocabularului tehnic al limbii noastre este necesară și posibilă, prin introducerea cuvintelor străine pentru denumirea termenilor care nu au corespondent în limba romînă. Atunci cînd există cuvinte romînești consacrate de uz, ele trebuie păstrate.

În privința ortografiei cuvintelor științifice și tehnice, referenții arată că este nevoie să se țină seama de mai multe criterii: cuvintele împrumutate din limbi străine trebuie ortografiate cum se pronunță (*șarpanță, reșou, hozrasciot* etc.); dacă termenul provine dintr-un nume propriu, se ortografiază cît mai aproape de scrierea originală (*watt, malthusianism* etc.); se va respecta scrierea termenilor stabiliți prin convenții internaționale (*kilogram, P* (fosfor) etc.); cuvintele compuse din două elemente, din care unul nu există independent, se vor

¹ Textul comunicării a fost publicat în « Limba romînă » 1955, nr. 1, p. 5—18.

scrie într-un singur cuvânt (*microradiografie, arterioscleroză* etc.); se vor scrie separat termenii compuși care și-au păstrat sensul propriu (*mașină-unealtă, lunetă-fourfece* etc.).

Problemele de ortografie care se pun în legătură cu cuvintele din vocabularul științific și tehnic trebuie studiate de la caz la caz.

La discuții, prof. D. Macrea a arătat că există o tendință de unificare generală a terminologiei științifice, de care trebuie să se țină seama.

Tov. V. Drimba propune referenților să se preocupe de posibilitatea aplicării unor principii precise în ortografierea termenilor tehnici formați prin compunere.

În ședința din 18 martie tov. Sorin Stati și-a prezentat comunicarea « Contribuții la studiul definiției și clasificării propozițiilor ». Autorul a analizat cauzele care explică marea diversitate de definiții date propoziției, criticând concepția tradițională după care orice propoziție exprimă o judecată. Nu există o formă-tip de propoziție, valabilă pentru toate limbile, deoarece nici structura bimembră, nici verbul la modul personal — criteriile formale propuse pînă acum de cei mai mulți lingviști — nu apar în toate propozițiile. S. Stati ajunge la concluzia că propoziția trebuie definită numai pe baza conținutului ei și propune următoarea definiție: « Propoziția este un fragment de vorbire unitar, cu sens independent sau dependent de alte elemente din frază, prin care vorbitorul comunică un proces psihic (logic, afectiv sau volițional), ca fenomen al realității ».

După ce face distincția între elementele constante și cele variabile cuprinse în definiția propusă, autorul formulează — pe baza elementelor variabile — următoarele criterii de clasificare a propozițiilor: relație, intonație, calitate și modalitate. În felul acesta se deosebesc propoziții independente, coordonate și subordonate; declarative, interogative și exclamative; afirmative și negative. Orice propoziție este caracterizată, în același timp, prin indicii de relație, intonație, calitate și modalitate.

Comunicarea a fost urmărită cu mult interes. Participanții la discuții au subliniat meritele lucrării, informația bogată și spiritul critic cu care au fost discutate părerile mai vechi ale lingviștilor. La o viitoare ediție a « Gramaticii limbii române » (Ed. Academiei R.P.R.), se va lua în considerație materialul adus în discuție de comunicare. O lipsă a lucrării este insuficiența folosire a gramaticilor ruse și sovietice, mai ales în problema definiției. S-a mai arătat că autorul n-a studiat temeinic indicii de predicție și n-a delimitat cu precizie propoziția de alte unități lingvistice (cuvîntul și sintagma). Unele observații critice au avut în vedere elementele definiției (« fragment de vorbire », « cu sens independent sau dependent ») și unul dintre criteriile de clasificare (intonația). S-a remarcat de asemenea că definiția se bazează prea mult pe elemente psihologice, în dauna elementelor lingvistice.

Ședința s-a desfășurat într-o atmosferă vie, participanții contribuind la lămurirea problemelor controversate.

În ședința din 1 aprilie a. c., conf. B. Cazacu și-a prezentat comunicarea « Cîteva aspecte ale limbii și stilului din romanul „Nicoară Potcoavă ».

Comunicarea este un fragment dintr-un studiu mai întins și cuprinde analiza unor procedee ale artei narative și descriptive a maestrului Mihail Sadoveanu: întrebuițarea frecventă a adjectivului posesiv de pers. 1 plural, a pluralului sociativ exprimat prin pers. 1 plural a pronumelui personal și a verbului respectiv.

Prin aceste procedee stilistice autorul și personajele sale constituie un tot; povestitorul devine exponentul anonim al poporului, în numele căruia vorbește și apreciază întîmplările.

O altă particularitate stilistică a romanului este deasă întrebuițare a adjectivelor demonstrative; prin folosirea acestor elemente deictice, se realizează notarea gesturilor personajelor.

Un efect artistic deosebit e obținut de scriitor prin întrebuițarea imperfectului în descrieri, sugerîndu-se astfel impresia de mișcare continuă a elementelor dintr-un tablou.

Cu multă măiestrie sînt folosite onomatopeele a căror sonoritate contribuie la realizarea expresivității poetice.

Se relevă apoi modul în care scriitorul, cu elemente de vorbire populară, folosește comparații cu caracter concret, ca « mijloace originale și pitorești de exprimare poetică ».

La discuții s-au cerut lămuriri asupra celorlalte capitole ale studiului și s-au propus unele completări.

În aceeași ședință, tov. Em. Vasiliu a prezentat trei note de fonetică istorică, asupra diftongului *ea* inițial, rom. *urmă* și *sută*. Diftongul *ea* (inițial) nu se realizează în sistemul fonologic al limbii române din cauza iodizării lui *e* inițial; rom. *urmă* trebuie explicat ca post-verbal al lui *urma* (< lat. * *ormare*), înlăturându-se dificultatea prezentată de redarea lui *o* latin accentuat prin *u*. Redarea ierului slav prin *u* în rom. *sută* este explicată prin vocalizarea lui *ŭ* în poziție accentuată; faptul că *-o* din *sŭto* devine în românește *-ă*, dovedește că v. sl. *o* era neaccentuat și că accentul cădea pe *ŭ*. În aceste condiții, *ŭ* trece la *o*, care, ulterior, devine, în limba română *u*, deoarece *sută* este de obicei neaccentuat în frază: *două sute, trei sute* etc.

În ședința din 15 aprilie a. c., conf. I. Coteanu a prezentat comunicarea « Dislocarea elementelor grupului nominal ca procedeu stilistic în poezia noastră contemporană ».

Tov. Coteanu constată că poeții contemporani nu consideră grupul nominal (cuvântul determinat și determinantul) ca o unitate fixă, a cărei ordine nu se poate schimba sau analiza. Există un număr destul de mare de exemple în care între cuvântul determinat și determinant sînt intercalate părți de propoziție sau propoziții întregi (ex. *Aceste perle sînt probabil, surisul tău mereu amabil, iar ochii, verzi, pe cît se pare, Zmaragde* două, *de valoare*. M. Beniuc). Autorul comunicării arată că acest fenomen nu se poate integra în procedeele obișnuite ale inversiunii poetice; în cazul dislocării, epitetul este îndepărtat de cuvântul pe care-l determină, fără vreo preocupare de ordin semantic. Uneori, din cauza dislocării, se pot produce echivocuri, versurile devin greu inteligibile, ca în exemplul: *Pe ghereta sentinei, de lemn, O simplă puternică mînă* (N. Cassian), din care cititorul ar putea înțelege că e vorba de o sentinelă de lemn.

Dislocarea, ca procedeu stilistic, are scopul de a întări imaginea poetică și expresivitatea artistică, dar ea poate fi folosită numai în cazul în care nu există nici o legătură semantică între epitet și termenii care au fost dislocați.

Discuțiile au fost numeroase și interesante. Prof. T. Vianu a arătat că procedeu dislocării se regăsește și în proza contemporană, printre alții la Geo Bogza. Dislocarea nu răspunde, însă, întotdeauna unor nevoi stilistice, ci adesea este o manifestare de manierism stilistic, a cărei origine se află în poezia lui T. Arghezi. Acad. I. Iordan a fost de părere că dislocarea este datorită unei influențe nerecomandabile a stilului intelectual, care așază determinantul după determinat. Prof. J. Byck a arătat că în limba română ordinea cuvintelor nu este fixă, și deci dislocarea, ca procedeu stilistic, nu trebuie condamnată, deoarece este un element nou care, de cele mai multe ori, mărește expresivitatea poetică.

Direcția institutului și biroul cercului de referate se preocupă de lărgirea și îmbogățirea planului tematic al comunicărilor, precum și de antrenarea și stimularea unui cît mai mare număr de cercetători.

C. Nagîț și I. Zamfirescu

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE LITERARĂ ȘI FOLCLOR

1953, tom. 2

Al doilea număr al revistei Institutului de istorie literară și folclor apare cu un sumar bogat și variat. Revista conține articole de teorie și critică literară, de istorie a literaturii, de filologie, material documentar, dări de seamă etc.

La începutul anului 1953, revista « Contemporanul » a deschis coloanele sale articolelor și discuțiilor relative la problema tipicului în artă și a sarcinii scriitorilor și criticilor în urma Congresului al XIX-lea al P.C.U.S. Acad. G. Călinescu publică cu acest prilej mai multe articole. Primul, în legătură cu problema tipicului¹, greșit interpretat de un colaborator al revistei « Utunk », a fost discutat pe larg de către I. Mihăileanu², care restabilește adevărul dar rămâne în unele cazuri în dezacord cu acad. Călinescu. Acad. Călinescu consideră necesară din acest motiv precizarea afirmațiilor pe care le făcuse în articolul menționat și explicarea accepțiunii pe care a dat-o anumitor termeni³.

Cel de-al doilea articol e consacrat problemei durabilității, a perenității operei literare⁴.

¹ G. Călinescu, Unele probleme ale criticii literare în lumina Raportului tovarășului Malenkov la Congresul al XIX-lea al P.C.U.S. « Contemporanul », 1953, nr. 7, p. 4.

² I. Mihăileanu, Pe marginea unor articole. « Contemporanul », 1953, nr. 15, p. 4.

³ G. Călinescu, Discuții și analize literare. « Contemporanul », 1953, nr. 18, p. 3.

⁴ G. Călinescu, Romanul construcției socialiste. « Contemporanul », 1953, nr. 22, p. 3.

Considerînd, pe drept, cele două probleme strîns legate între ele și relatarea unei părți a discuției pe marginea lor binevenită în paginile revistei Institutului de istorie literară și folclor, acad. Călinescu publică din nou, sub titlul « Probleme de critică literară — Tipicul în literatură. Elementul general uman în opera literară », părțile teoretice ale articolelor sale, precum și răspunsul pe care l-a dat la articolul lui I. Mihăileanu, articol pe care-l reproduce în întregime.

Acad. Călinescu înțelege prin tip « personificarea speței într-un individ foarte reprezentativ, însă cu nume propriu ale cărui note de speță sînt evidente, dar care se particularizează prin dozări sau deformațiuni unice, care-l fac expresiv, viu ». « Valoarea politică a artei » constă în « a crea tipuri, fugind de fabricația în serie și de observația statistică, intuind categorialul în unic, forțînd conturul mediocru », adică, după cum se vede mai departe, exprimînd, printr-o exagerare și o reliefare conștientă, esența fenomenului social-istoric dat.

Cea de-a doua parte a articolului explică perenitatea operei literare printr-un fond general uman, prin « anume trăsături permanente ale umanității și ale popoarelor »⁵.

Nu ne vom opri la amănunte privind conținutul articolului de care ne ocupăm,

⁵ Autorul citează în sprijinul acestei afirmații articolul redacțional apărut în revista « Voprosi filosofii », 1952, nr. 6, intitulat « Despre locul și rolul artei în viața socială ».

articol cunoscut desigur majorității cititorilor noștri încă de mai înainte. Vom sublinia numai faptul că el constituie o contribuție de preț la lămurirea problemelor amintite — fundamentale pentru critica literară.

Tov. Al. Bistrițeanu strânge în articolul « Creația populară ca preocupare și izvor de inspirație la D. Cantemir și N. Bălcescu » dovezi elocvente privind legătura dintre creația populară și acești doi scriitori români pe care îi consideră înrudiți în preocupări și reprezentanți a două momente importante pentru istoria politică și culturală a țării noastre.

Analizând toate ramurile de activitate ale lui Cantemir, autorul arată pe rînd ecoul creației populare în fiecare.

Încă de tînr, pasionat muzician, Cantemir prețuiește cîntecul popular moldovenesc și pe cel turcesc¹. Ca istoriograf și om de știință, Cantemir socotește tradiția populară ca un neprețuit izvor de informații, iar ca etnograf își întemeiază considerațiile asupra psihologiei și artei moldovenilor pe larga prezentare a folclorului lor (coregrafie, muzică, literatură, obiceiuri, ritualuri, superstiții etc.).

În opera sa literară « Istoria ieroglică » scriitorul se inspiră mult din cărțile de circulație populară și din folclorul propriu-zis. Găsim în « Istoria ieroglică » nenumărate proverbe (dintre care unele versificate), bocete, blesteme, cîntece de jale etc.

Al. Bistrițeanu analizează stilul și versificația unor fragmente din această operă, versuri în stil popular — după cum arată acad. G. Călinescu în « Istoria literaturii romîne », — deși au aparență de proză.

În încheiere autorul articolului precizează: « O dată cu Dimitrie Cantemir noțiunea de creație populară începe să capete contur în cultura noastră: producția colectivă a maselor constituie un domeniu aparte, distinct de acela al gândirii cărturărești. Istoricul Cantemir folosește adesea informația orală, dar știe, în același timp, să o deosebească de documentul

scris »; și mai departe: « La Cantemir, legende populare nu rămîn o simplă curiozitate; ele își au rădăcinile înfipte într-o realitate istorică și tocmai de aceea ele sînt elemente peste care nu se poate trece. Cu prudența necesară, istoricul le reține și le însăilează în narația sa, mai ales cînd sînt de acord cu alte informații, venind să le completeze pe acestea ».

Trecînd la N. Bălcescu, Al. Bistrițeanu arată că creația populară interesează pe acest scriitor ca istoric, ca revoluționar și ca artist. Bălcescu a văzut în tradiția populară documentul viu, care ajută pe istoric să cunoască faptele și să reconstituiească trecutul — pildă eroică pentru viitor. A rămas mărturie apelul pe care l-a lansat către cititorii « Magazinului istoric pentru Dacia », îndemn la culegere și comunicarea creațiilor populare², înființarea rubricii « Tradiționariul romînesc » care avea să publice materiale populare de interes istoric³, și mai ales opera istoricului, în care tradiția populară, privită critic dar nu rece, constituie un important motiv de inspirație.

Ca revoluționar, Bălcescu a văzut în folclor exprimarea năzuințelor maselor asuprite.

Al. Bistrițeanu caută să stabilească influențe populare și în scrisul lui Bălcescu, dar se sprijină numai pe scrisori, ceea ce face ca această parte a articolului să fie mai puțin susținută. Interesantă este semnalarea unui manuscris al lui Bălcescu, dăruit Academiei de I. Ghica în 1876, în care scriitorul notase proverbe și zicători.

Concluzia desprinsă este că « Pentru Nicolae Bălcescu, poporul este un mare creator de bunuri spirituale, de care știința și lupta pentru progres nu se pot lipsi. Istoria nu este posibilă fără raportare la folclor; după cum cunoașterea psihologiei maselor populare trebuie să pornească de la creația lor artistică... Folclorul nu este r. u. mai un

¹ Cuvînt preliminaru despre izvoarele istoriei romînilor. « Magazin istoric pentru Dacia », 1845, vol. I, p. 3.

² Din păcate, așa cum arată autorul articolului, redactorii neavînd la îndemînă asemenea materiale rubrica aceasta nu a continuat să apară.

¹ Autorul citează pentru informațiile referitoare la această chestiune lucrarea lui Teodor Burada, Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir, Bucu-rești 1911.

document istoric și psihologic, dar și o forță educativă: el mobilizează poporul în lupta lui, dându-i avânt și dezvoltându-i sentimentul patriotic ».

Articolul lui Al. Bistrițeanu constituie un ajutor însemnat pentru cel care va întreprinde reconsiderarea lui D. Cantemir; de asemenea pentru cel ce dorește să-și întregască imaginea personalității puternice a lui N. Bălcescu.

I. Chițimia publică studiul intitulat: « G. I. Pitiș și cercetările sale de folclor », studiu care are meritul de a stabili în istoria preocupărilor noastre de folclor locul cuvenit unuia dintre cei mai valoroși folcloriști pe care i-am avut.

Din datele biografice pe care ni le procură articolul, aflăm că Pitiș s-a născut în jurul anilor 1864—1867 la Brașov, că a fost profesor de limbi clasice la liceul Sf. Sava și la Seminarul Central și că a publicat cercetări și culegeri de folclor mai ales între anii 1888—1903.

Pentru G. Pitiș, format la școala lui Tocilescu, Quintescu, Odobescu și Hasdeu, folclorul « se confundă cu totalitatea culturii populare: obiceiuri, credințe, literatură, ocupații etc ». Ocupându-se de metodele de lucru ale lui G. Pitiș, I. Chițimia subliniază că folcloristul și-a făcut cercetările la fața locului și că a limitat aceste cercetări la o anumită regiune (Țara Bîrsei și Țara Oltului), fapt care i-a permis studierea aprofundată a regiunii amintite. Culegerea și notarea sînt făcute în graiul informatorilor și al povestitorilor, conform unui sistem intermediar între cel de pînă atunci și sistemul lui Iosif Popovici și Densusianu, ceea ce face ca aceste culegeri să folosească și lingvistului.

Dînd o listă completă a lucrărilor lui Pitiș, însoțită de o amănunțită prezentare a fiecăreia, autorul articolului scoate în evidență cîteva contribuții de ordin teoretic, precum și unele informații prețioase pe care le-a dat acest folclorist. Așa de pildă: confirmarea teoriei că jocurile de copii își au originea în folclorul adulților¹, dove-

¹ G. I. Pitiș, Jocuri de petrecere. « Revista nouă », anul I, 1888, p. 231—236.

direa existenței în Ardeal a unor asociații de colindători², care ar explica, după părerea lui Chițimia dezvoltarea « izbitoare a colindei ca formă de poezie populară », reproducerea pentru prima dată în întregime a cîntecului de la Obicejul Cununii³, precizarea numărului (foarte redus) al oierilor și a locului turmelor în munți, precum și informația că mulți dintre acești oieri învățaseră în școli secundare⁴ etc.

I. Chițimia își încheie studiul arătînd că lucrările lui Pitiș, citate de folcloriști de seamă, din țară și din străinătate, interesează atît istoria literară cît și lingvistica, etnografia și geografia umană.

În continuare, revista publică, sub titlul « Ecolul creației lui Turgheniev în literatura romînă », un fragment din lucrarea « Relații literare romîno-ruse » alcătuită în cadrul Institutului de istorie literară și folclor.

Prima parte a articolului studiază seria impresionantă de traduceri, prelucrări și imitații după opera marelui realist critic rus precum și căile prin care aceasta s-a făcut cunoscută la noi. Cea de a doua parte e consacrată urmării influenței lui Turgheniev asupra unora dintre scriitorii noștri.

Faptul că opera marelui prozator rus răspundea preocupărilor culturii noastre progresiste, mai ales prin dorința de ridicare și îmbunătățire a condițiilor de trai ale țărănimii oprimate de dublul jug feudal și capitalist, explică pentru ce, de timpuriu (în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea) Turgheniev începe să fie cunoscut și iubit la noi. Cel mai viu interes l-au stîrnit « Povestirile unui vîntător », traduse pentru prima dată sub pseudonimul Ilie Pușcașu de M. Sadoveanu și Beldiceanu. De atunci, nenumărate au fost traduceri și adaptările în romînește ale acestei opere. Deplin reușită

² G. I. Pitiș, Junii la Crăciun, obicei din Săliște « Convorbiri literare » XXIV, 1890, p. 1056—1063; G. I. Pitiș, Țurca la Perșani. « Revista nouă » VI, 1893, p. 31.

³ G. I. Pitiș, Obiceje de-ale plugarilor din Țara Oltului. « Convorbiri literare », XXVI, 1892, p. 177—182.

⁴ G. I. Pitiș Nunta din Săliște în trecut și acuma. « Revista nouă », III, 1890, p. 461—469.

rămîne cu siguranță aceea a lui M. Sadoveanu, apărută în 1946.

Poemele în proză s-au bucurat de asemenea de o largă răspîndire. Din păcate însă, ele au pătruns mai ales prin filieră franceză sau germană. Majoritatea revistelor și ziarelor, mici și mari, din capitală și provincie, au publicat traduceri mai mult sau mai puțin izbutite din poemele în proză ale lui Turgheniev.

Valoarea artistică și socială a romanelor, traduse ultimule, a fost adînc înțeleasă. N. Filipescu de pildă sublinia că unui consideră romanul « Un cuib de boierinași » ca pe o operă a cărei importanță pentru realism e analogă celei pe care a avut-o pentru roman-tism prefața la « Cromwell ».

Trecînd în revistă toate traducerile, articolul găsește corespondențe între mișcarea socială și culturală din țara noastră și apariția pe rînd a povestirilor sentimentale sau de aventuri, a « Povestirilor unui vînător » și a poemelor în proză.

Studiindu-se notele și articolele bibliografice și critice despre Turgheniev, se arată că ele apar mai ales în gazetele muncitorești sau în cele apropiate de mișcarea muncitorească (« Contemporanul », « Adevărul », « Viața romînească » etc.) și că poartă semnăturile lui Gherea, Ionescu-Rion, Ibrăileanu, Șt. Petică, care au văzut în Turgheniev un strălucit exemplu.

Răsunetul creației lui Turgheniev în opera unora din scriitorii noștri ca Al. Odobescu, N. Gane, D. Morțun, St. Basarabeanu, N. D. Cocea și M. Sadoveanu este analizat cu amănunțime, accentul căzînd mai ales pe comunitatea temei (vînătoarea). Tema descompunerii boierimii este urmărită la scriitori ca Băsarabescu, Gîrleanu, Sadoveanu, iar aceea a conflictului între generații la Sofia Nădejde. « Oamenii de prisos » se găsesc în proza lui Duiliu Zamfirescu și Delavrancea.

Prin extrem de bogatul material bibliografic pe care ni-l pune la îndemînă, precum și prin analizele judicioase pe care le cuprinde, articolul este deosebit de valoros.

Articolul intitulat « Cezar Bolliac, luptător revoluționar și jurnalist progresist »

stabilește pe baza urmăririi activității politice a poetului, poziția lui revoluționară alături de Bălcescu în revoluția de la 1848 și poziția de izolare și compromis pe care s-a situat către sfîrșitul vieții sale.

Din studierea activității de jurnalist a lui Bolliac (preocupat nu numai de problemele strict politice, ci și de chestiuni privind toate domeniile, de la artă pînă la modă), reiese rolul important care i-a revenit în dezvoltarea presei progresiste din secolul trecut. Lupta lui Bolliac pentru crearea unei prese libere, pentru apărarea tărînimii jefuite și asuprite, lupta pentru unirea principatelor au contribuit la dărîmarea unor resturi feudale din țara noastră. Ca poet, arată articolul, Bolliac a considerat poezia armă pentru ridicarea societății și a omului.

Articolul merită toată prețuirea pentru ampla analiză a materialului prezentat, material extrem de bogat. Dar, poate din cauza acestei bogății, sistematizarea a fost mai dificilă; urmărirea ideilor din articol dă pe alocuri de lucru cititorului.

Aurel Martin studiază critic, în articolul « Despre dramaturgia Luciei Demetrius », evoluția scriitoarei de la literatura psihologizantă decadentă, la viguroasele piese « Cumpăna », « Vadul Nou », « Oamenii de azi », în care conflictul dramatic pune în lumină lupta de clasă și frămîntările oamenilor din zilele noastre. Analizînd în ultima parte a articolului lipsurile scriitoarei, autorul constată, întemeindu-se pe exemple din piesa « Vadul nou », abateri naturaliste în limba scriitoarei. Observația e justă și poate fi extinsă asupra scrierilor altor autori contemporani.

Atragem cu deosebire atenția cititorilor noștri care se preocupă de probleme de filologie, asupra articolului acad. Iorgu Iordan « Studiul manuscriselor și problema transcrierii cronicii lui Ion Neculce », articol care lămurește deplin o serie de probleme spinoase în legătură cu editarea textului cronicarului moldovean¹.

¹Vezi și articolul Despre limba lui Neculce, de același autor, în « Studii și cercetări lingvistice », V, 1954, nr. 3-4, p. 337.

Autorul începe prin a constata, parcurgînd istoria săracă a edițiilor cronicii lui Neculce, că numai această cronică s-a bucurat, în privința editării, de o atenție redusă față de aceea acordată scrierilor celorlalți cronicari moldoveni, rămînînd pînă astăzi la textul fixat de primul ei editor, M. Kogălniceanu, text reprodus apoi, fără modificări în colecția « Clasicii romîni comentați » (Craiova, 1932). Acad. Iorgu Iordan acuză pe drept istoricii literari și filologii romîni care s-au mulțumit să facă considerații pline de admirație asupra talentului lui Neculce, fără a-și « concretiza » această admirație în primul rînd prin editarea științifică a pretioasei lui opere.

Problemele care se pun editorului lui Neculce privesc: 1. alegerea manuscrisului de bază; 2. transcrierea textului.

Autorul articolului face critica atentă a manuscriselor cronicii lui Neculce, stabilind că cel aflat la Biblioteca Academiei R.P.R. sub cota 253, cel mai vechi și mai autentic prin faptul că cuprinde adaosuri făcute de mîna autorului, merită să stea la baza viitoarei ediții a cronicii. Nu încapе îndoială că Neculce a văzut acest manuscris¹ și că l-a completat. Acad. Iorgu Iordan aduce în sprijinul acestei afirmații argumente convingătoare, ca de pildă faptul că scrisul completărilor este unul și același cu acel al unui act scris și subscris de Neculce, act care se află în Arhiva Academiei R.P.R. sub cota $\frac{51}{XII}$.

După ce descrie amănunțit manuscrisul 253, opera a nouă copiiști, acad. Iordan semnalează scăderile pe care le prezintă și anume:

1. Manuscrisul nu conține nici o corectură a lui Neculce privind forma.
2. Manuscrisul are goluri.

Așa stînd lucrurile, se pune problema completării lui cu ajutorul celorlalte manuscrise existente.

Autorul ajunge la concluzia că cele mai autorizate sînt 254 și 53, amîndouă terminate în primăvara anului 1766, scrise foarte probabil de același copist Iosif Luca, înrudit cu familiile Cantacuzino și Hurmuzaki. E de

preferat manuscrisul 53, cel mai vechi, care a avut aproape sigur originalul cronicii drept model.

Făcînd descrierea celorlalte manuscrise, acad. Iordan semnalează modificări în cele copiate de Iosif Luca față de arhetip (ms. 253). Modificările constau în omiterea unor pasaje defavorabile lui Grigore Ghica — domn cu care copistul era înrudit — sau în denaturări pornite tot din intenția de a prezenta într-o lumină bună figura pomenitului domn.

Trecînd la problemele de transcriere, articolul precizează că ms. 253: « redă mai fidel decît toate celelalte vorbirea moldovenească, așa cum o cunoaștem din alte izvoare contemporane cu Neculce și din epoca noastră sau apropiată de a noastră » și că ortografia lui, abătîndu-se de la tradiția respectată de celelalte manuscrise care falsifică, grafic, limba reală a timpului « corespunde în mai mare măsură realității lingvistice » deși nu e propriu-zis fonetică. Autorul atrage atenția asupra deosebirilor grafice și lingvistice dintre fragmentele datorate celor nouă copiiști, subliniind că Neculce e cel mai apropiat de realitatea lingvistică. « Croniciarul nu folosește niciodată pe *u*, *ʔ* sau *u*, ci numai pe (*i*)-*e*, acolo unde limba literară actuală și majoritatea graiurilor populare au înlocuit diftongii *ea* și *ia* respectiv prin *e* și *ie*. Dintre cele trei semne chirilice, la el apare numai *u*, și anume cînd există cu adevărat unul dintre diftongii *ea* și *ia* (de ex. *muntenească*). De asemenea Neculce nu întrebunțează niciodată pe *ʔ* (*h*) la sfîrșitul cuvintelor terminate în consoană. El scrie, de cele mai multe ori, un *u* sau, mai rar, nimic după consoana respectivă ».

Se constată, alături de numeroase fonetisme moldovenești, cîteva fonetisme caracteristice graiului muntelesc (*pașă* devine *pașe*; *grișă* — *grișe*; *pine* — *pîne*)².

Sînt frecvente cazurile de hiperurbanism grafic (*i* pentru *î* după *s*: *osindă*, *sigeată* etc.).

¹ Autorul discută pe așe « care nu redă pronunțarea muntenească a adverbului *așa*, ci reprezintă un fel de hiperurbanism grafic, născut sub influența numeroaselor cazuri de redare (corectă!) prin *e* a lui *ă* precedat de *ș* din vorbirea moldovenească: *șede* (pronunțat *șăde*), *șese* (pronunțat *șăse*) etc.

² Ceea ce, după cum arată autorul, ar explica pentru ce Kogălniceanu l-a considerat « originalul cronicii lui Neculce » exagerînd într-o măsură realitatea.

Adesea sînt suprimate vocale finale (*ă* la substantivele și adjectivele feminine, la unele forme verbale, *e* mai ales cînd consoana precedentă se scrie deasupra rîndului).

În privința lui *dz* și *z*, autorul remarcă grija cu care copiii scriu cu « zialu » cuvintele de origine latină și derivatele lor cu tema în *d*, și cu « zemlia » cuvintele nelatine (cu rare excepții).

Sînt numeroase abaterile de la realitatea lingvistică la ms. 53, al cărui copist respectă cu strictețe tradiția grafică. Se întîlnesc des influențe muntenești, precum și ezitări în notarea numerelor proprii sau a împrumuturilor.

Acad. Iordan acordă un deosebit interes faptului că: « substantivele și adjectivele articulate apar, la nominativ-acuzativ plural, cînd sînt masculine, și la genitiv-dativ singular, cînd sînt feminine, foarte des fără *i* nesilabic final, dacă acesta este precedat de un *i* silabic: *boierî* în loc de *boierii*, (*a*) *visterii* în loc de (*a*) *visteriî* ». Aceasta dovedește că « rostirea lor reală era în secolul al XVIII-lea la fel cu aceea de azi a oamenilor neinfluențați de aspectul scris al limbii: *-i* nesilabic este absorbit de *-i* silabic precedent ». În aceste condiții, editorul va transcrie întocmai astfel de cuvinte. Lipsa acestui *i* provoca, atunci ca și azi, confuzii între formele articulate și nearticulate ale cuvintelor sau între formele verbale, creînd hiperurbanisme morfologice de tipurile: *celorlalții* (*frați*), (*boieri*) *prîbegii*, *mulții nevinovații*, *sîntetii* etc.

Semnele grafice pentru redarea lui *ă* final (adesea suprimat) sînt *ъ* și *ь*, uneori *ж*, atît la sfîrșitul, cît și în corpul cuvintelor. Valoarea lor este cu certitudine *ă* la substantivele și adjectivele feminine, la persoana a III-a singular și plural a numeroase forme verbale, care au avut un *-a* la începuturile limbii noastre.

Aceleași semne se vor reda prin *u* atunci cînd cuvintele (substantive, adjective etc. masculine, forme verbale de persoana I singular sau a III-a plural etc.) se termină în consoană, deoarece foarte frecvent apare un *-u* la asemenea cuvinte. Neculce însuși folosește mai întotdeauna pe *-u* în asemenea cazuri. *-U* este folosit regulat după un grup de consoane, dar mai rar după o singură

consoană, ceea ce¹ dă acad. Iordan dreptul de a afirma că « al doilea *-u* [precedat de un grup consonantic] găsind în grupul de consoane precedent un sprijin mai puternic decît primul *-u* în consoana simplă dinaintea lui, era mai « plin », se apropia adică de *u* silabic (dacă nu cumva se confunda cu el), pe cînd celălalt *u* semăna cu un *u* nesilabic sau se reducea la o « rotunjire » a consoanei precedente ».

Autorul mai amintește faptul că imperfectul verbelor de conjugarea a IV-a se termină în *-ie*, deci în *-e* și nu în *ea* cum ne-am fi așteptat. E vorba, explică el, « de o particularitate existentă și azi, a graiurilor moldovenești de nord și anume de prefacerea în *e* (deschis) a lui *ea* accentuat din limba literară la toate cuvintele terminate în *ea* ».

Se mai întîlnește un *e* final la substantivele feminine de declinarea a III-a, articulate. Fiind vorba de un *ea* neaccentuat în limba literară (redat întotdeauna prin *ж*, *ъ* și mai rar *e*) situația diferă de cea precedentă. Acest *e* final se pronunță, indiferent de semnul folosit *-é*.

Articolul se încheie cu unele observații asupra limbii lui Neculce, din care desprindem că « limba lui, considerată în total, seamănă bine cu a unui țărăn moldovean, bun povestitor, din zilele noastre ».

Revista mai conține material documentar și știri noi privind pe: G. Asachi, Gr. Alexandrescu, Barbu Paris Momuleanu, C. Bălăcescu, Cezar Bolliac, Anton Pann, Al. Odobescu, I. L. Caragiale, G. Coșbuc, Al. Macedonski, Ion Păun Pincio, D. Neculuță, Șt. O. Iosif și A. Toma (adunat de acad. Călinescu și colectivul de documentație), cronica ședințelor de comunicări ale Institutului și recenzia « Problemele științei literare sovietice în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin despre lingvistică », semnată de Ștefan Cristea.

Din prezentarea de față a articolelor cuprinse în revista « Studii și cercetări de istorie literară și folclor » reiese multilateralitatea preocupărilor revistei, precum și calitatea ei. Considerăm că revista și-ar

¹ Împreună cu rezultatele foneticii generale precum și cu observarea faptelor actuale.

putea îmbogăți pe viitor sumarul prin recenzii. De asemenea ar fi de dorit ca articolele să fie însoțite de rezumate în limba rusă și

franceză, deoarece multe din ele pot interesa pe cercetătorii de peste hotare.

Constantina Căplescu

Pe marginea versiunii românești a poemului «ȚARA MURAVIA»

În cursul anului 1954 a apărut în versiune românească unul din cele mai frumoase poeme ale literaturii sovietice: «Țara Muravia» de Alexandru Tvardovski.

Publicat în anii unor prefaceri adânci în viața satului sovietic, poemul acesta este mărturia participării lui Tvardovski la lupta pentru colectivizarea agriculturii. Sprijinindu-se pe tradițiile literaturii ruse progresiste, poetul sovietic încheagă subiectul poemului său în jurul motivului folcloric al căutării dreptății. Același motiv se află la baza binecunoscutului poem «Cine o duce bine în Rusia» de Nekrasov¹. Reluarea lui la interval de 60 de ani, când Rusia trecuse prin revoluția din 1905 și Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, nu poate fi întâmplătoare. Tvardovski a încercat să dea în poemul său soluția frământărilor de veacuri ale țărănimii ruse, a vrut să ne prezinte nu numai căutarea dreptății ci și aflarea ei.

Ce înseamnă «Țara Muravia»? Este țara ideală, visată de țaranul rus, țară de belșug și libertate. Eroul poemului, Nikita Morgunok, țaran mijlocăș neîncrezător în perspectivele vieții noi, refuză să intre în colhoz și pornește în căutarea țării din basme a Muraviei. Cele ce vede și aude Morgunok în timpul călătoriei răstoarnă toate concepțiile sale despre viață, îi dezvăluie pe adevărații săi dușmani și îi determină să intre în colhoz.

În armonie cu motivul folcloric care se află la baza poemului, realizarea artistică se sprijină pe creația populară orală. Diferitele specii ca basmul, cântecul, bocetul, strigătura, proverbul și zicătoarea, diferitele procedee tipice folclorului, crează ambianța cea mai potrivită desfășurării acțiunii, reliefează figurile tipice ale eroilor și pun în

lumină contradicțiile acelei perioade pline de frământări.

Poemul «Țara Muravia» este una din primele opere în care Tvardovski a izbutit să-și creeze un stil al său, un stil poetic cu largi rezonanțe de epopee, dar simplu și sugestiv. Trecînd peste date concrete, amănunte prozaice, poetul reușește să reliefeze esențialul, să tipizeze. Folosirea fantasticului constituie în cazul de față unul din procedeele de tipizare. Eroul călătorește prin întreaga țară în căutarea visului său. Vom observa că în poem nu apar denumiri de sate sau orașe și ne dăm seama că datele geografice precise nu sînt de loc necesare. Ceea ce vede Morgunok în timpul călătoriei reprezintă un fenomen general pentru perioada respectivă. Singura denumire pe care o întîlnim, aceea a satului de chiaburi — Ostroavele — este simbolică. Ea subliniază dispariția unei categorii sociale. Versurile în care poetul zugrăvește viața chiaburilor sînt o satiră necruțătoare a rămășițelor unui trecut nu prea îndepărtat.

Al. Tvardovski posedă arta de a crea în jurul eroilor săi o anumită atmosferă, care reliefează ideea fundamentală. Poemul «Țara Muravia» este străbătut de lirism sau mai bine zis de umor liric. Această tonalitate generală precizează atitudinea poetului față de eroul său. Îi este drag acest țaran cinstit și muncitor; ar vrea însă să-l vadă mai înțelept, mai hotărît.

Umorel liric se asociază cu simplitatea și sobrietatea stilului. Tvardovski nu vinează forme poetice noi, epitete originale. În general, epitetele, metaforele, simbolurile nu sînt prea numeroase. Parte din ele sînt tipice pentru creația populară orală. Unele, luate izolat, par șterse și lipsite de expresivitate. În corpul poemului însă, ele capătă o deosebită valoare sugestivă, prin însuși faptul că sînt juste, precise, că nu pot fi

¹ Versiunea românească a poemului este intitulată «Cui i-e bine în Rusia». Ni se pare mai nimerit titlul «Cine o duce bine în Rusia».

înlocuite. Acest criteriu de selecționare se aplică și în folosirea limbii.

Elementele dialectale sînt aproape inexistente în poem. Vom găsi de asemenea foarte puține neologisme. Eroul poemului nu le folosește, pentru că este un țăran cu orizont limitat, un țăran care nu acceptă viața nouă. Dacă le folosește uneori, cuvintele noi au o nuanță ironică și reflectă neîncrederea eroului față de transformările sociale. În schimb, vocabularul patetic al luptătorului comunist îi vom găsi la președintele colhozului, Frolov. Elementele vechi și cele noi se îmbină într-un tot armonios în poem. «Țara Muravia» este una din operele preferate ale cititorului sovietic, datorită măiestriei cu care poetul a știut să reliefeze ideea fundamentală. După cum nu există artă fără tendință, tot așa și tendința fără sprijinul artei își pierde eficacitatea în domeniul literaturii. De acest adevăr bine cunoscut trebuie să țină seama și traducătorul unei opere literare. De aceea, prima lui grijă trebuie să fie studiul aprofundat al operei scriitorului pe care intenționează să-l prezinte în traducere.

Răsfoind versiunea românească a poemului, întocmită de A. Covaci, ne simțim dezamăgiți și ne dăm seama că publicul, care nu poate citi «Țara Muravia» în original, n-o va înțelege și nici n-o va aprecia just.

În primul rînd, traducătorul n-a înțeles textul. O serie întreagă de aspecte din călătoria lui Nikita Morgunok sînt prezentate cu totul altfel decît în original.

Vom cita cîteva exemple:

1. Cap. 2 al poemului începe cu descrierea unui sat mare. Clopotele bisericii răsuna pe vremuri pînă departe. De Rusalii era hram și se ținea iarmaroc. Iată acum traducerea:

«Și clopotele sunau spre cer
Cînd stară-n acest loc
La umbra dalbei primăveri
Un han ș-un iarmaroc».

«Hănurile» care poposesc la umbra dalbei primăveri — apar numai în versiunea românească.

2. În același capitol se descrie o petrecere a chiaburi. Petrecerea este o veselie a despe-

rării. Chiaburii se simt în ajunul catastrofei. Traducătorul, însă, trece cu vederea acest fapt și dă următoarea versiune:

«Să bem cu toții-n bună pace
Și-n veselii!»

Versurile care urmează sînt o înșirare a averii gazdei. S-ar părea că acest chiabur se laudă cu bogăția sa:

«Cine are
Și cireadă
Și hambare
Și pe poliți
Samovare?»

În original întrebarea este altfel formulată: ale cui sînt? Răspunsul pe care-l sugerează este: nu mai sînt ale noastre. Folosind întrebarea «Cine are?», traducătorul dă un sens nou, greșit, fragmentului.

3. Finalul capitolului este învăluit (în traducere) într-o atmosferă de poezie care nu se potrivește de loc cu tabloul petrecerii zgomotoase și vulgare a chiaburilor:

«Pe drumeaguri colb de-argint e!
Triluri, șoapte...
Ciini lătrînd» (pag. 15)

Traducerea exactă este următoarea:

«Drumul e învăluit în colb
Lătratul cîinilor nu mai conținește
Înjurături... Cîntece...»

Deci, traducătorul a eliminat cuvîntul «înjurături» și a adăugat fără șovăire trilurile, șoaptele și colbul argintiu, pentru a împodobi stilul lui Tvardovski.

4. În cap. 3, la pag. 18, citim convorbirea dintre Nikita și calul său. Tvardovski a introdus în text un proverb: «Opt păcate le ispășești o dată». Cu alte cuvinte, eroul poemului încearcă să-și justifice călătoria: tot va plăti pentru timpul pierdut, pentru pămîntul nelucrat, iar pedeapsa nu va fi mai mare dacă va pleca în căutarea țării visate.

Traducătorul dă versiunea următoare:

«Căci îndurarăm împreună
Opt zile negre, una bună».

Desigur că așa trebuie să fi fost viața lui Nikita, însă versurile citate reprezintă un comentariu al traducătorului și nu traducerea proverbului rusesc prin care Tvardovski subliniază că eroul își dă seama de

greșelile sale, dar nu poate lua nici o hotărîre, cîtă vreme îl stăpînește obsesia țării ideale, a Muraviei. Prin urmare, traducerea inexactă înlătură unul din aspectele psihologiei eroului.

5. Exemplul cel mai ilustrativ de interpretare greșită și de exprimare confuză îl vom găsi în cap. 14, la pag. 99. Este vorba de viața trîndavă a chiaburilor satului « Ostroavele ». Soția unuia dintre chiaburi se plînge de trîndăvia bărbatului, de viața grea pe care o duc:

« Iată, mi-a secat laptele din țîțe
de atîta trai bun ».

Aceste versuri sînt traduse în felul următor:

« Eu cu suflet gol, pe-aproape,
Caut viața din povești ».

Traducătorul a denaturat deci sensul cuvintelor rostite de soția chiaburului. În original, cuvintele ei zugrăvesc plastic mizeria în care se zbat locuitorii satului « Ostroavele ». Ei sînt înlăturați, șterși din viață, sînt învinși și « Ostroavele » sînt sortite pieirii. În locul acestei imagini puternice, vedem cum în versiunea romînească, femeia chiaburului, cu o supremă inconștientă, caută « viața din povești », « cu suflet gol, pe-aproape ». De altfel, e greu de înțeles ce anume e « pe-aproape », sufletul gol ori viața din povești?

În versurile care urmează (în original) femeia compară viața din satul lor, cu viața în colhozuri, pe copiii săi, care o duc mai rău decît porcii, cu copiii colhoznicilor, care

« Stau la masa comună
Înșirați ca ulceleșele ».

Comparația cu ulceleșă trezește imaginea obrazului rotofei și sănătos al unui copil bine îngrijit.

Traducerea romînească a fragmentului este confuză:

« Au copii și toate cele
Oamenii la locul lor
Și ca niște turturele
Stau la masă în pridvor ».

Este foarte bine, fără îndoială, că oamenii « au toate cele la locul lor », foarte rău însă

că traducătorul are fantezie prea multă, simț de răspundere puțin și mijloace de expresie reduse.

Exemplele citate ne arată că traducătorul nu s-a ostenit să studieze poemul lui Al. Tvardovski, preferînd să facă uz de fantezie, acolo unde se cerea o versiune corectă, clară și poetică, din care să putem aprecia stilul și imaginile lui Tvardovski și nu ale traducătorului. Greșeli de felul celor menționate vom găsi aproape la fiecare pagină.

Versiunea romînească a poemului nu poate fi gustată de cititorii noștri și datorită faptului că autorul ei nu cunoaște sensul exact al unui șir de cuvinte și expresii romînești.

Iată cîteva exemple:

1. Cuvîntul *hoinar* este folosit în înțelesul de *călător*. Nu putem spune că eroul poemului e hoinar, decît dacă nu cunoaștem rostul călătoriei lui.

2. În locul verbului *a prohodî* traducătorul folosește expresia *a da prohod cuiva*:

« — Ce prohod e ?
— Unul mare.
— Cine-l dau ?
— Chiaburii.
— Cui ? »

În primul rînd nu se poate spune « a da prohod cuiva », ci simplu: *a prohodî*.

În al doilea rînd, întrebarea « cine-l dau ? » este formulată greșit. Prin ea se anticipează răspunsul: chiaburii. Deci, corect este să spunem: *cine-l dă*, ca și *cine vine*, *cine vorbește* etc., folosind verbul la singular, și nu la plural.

3. Cuvîntul *sarică* este folosit în înțelesul de *traistă*. Astfel popa spune:

« Și faguri buni și pîine
În sarică aveam ».

4. Cuvîntul *trabuc* capătă un sens nou ! Poate să însemne și *horn*, *hogeac*, *coș*:

« Mici geamlîcuri, scund e coșul.
Cuib de vrăbii în trabuc ».

Traducerea exactă este:

« Ferestrele-s joase, acoperișul hîit.
În hogeac și-au făcut cuib ciorile ».

De ce să ne mai mirăm că vrăbiile încep să-și clădească în hornuri cuiburile, dacă

însuși hornul se transformă în trabuc! În lumea basmului se poate întâmpla orice!

5. Cuvîntul *ploscă* se folosește acolo unde ar trebui să fie *traistă*:

« Cu tatăl, țării dă ocol

Purtînd o ploscă-n spate » (pag. 52);

6. Cuvîntul *hăț* se folosește în loc de *ham*:

« Încă o zi de mers și-am să învăț

Pe de-a-ntregul cum se trage-n hăț »

(este vorba de Nikita, care s-a înhămat la căruță în locul calului).

7. În versurile:

« Merge-un tînăr — foc și pară —

Tînăr cîrlionțat, pe drum »;

cuvintele *foc* și *pară* sînt folosite, probabil, pentru a releva energia, voia bună și vioiciunea unui tînăr tractorist și nicidecum mînia. Cu același înțeles este folosit *foc* în versurile:

« Feciorii-mi aducă fală,

Mi-i ginerele foc ».

8. Traducătorul nu cunoaște sensul exact al prepozițiilor:

« O nuntă nouă, veselă... »

Cu bere *de din plin* ».

9. Expresia « a călca în prag la însurătoare » n-are nici un sens:

« La-așa — o-nsurătoare

Cînd ați călcat în prag? »

10. Cuvîntul *vatră* înlocuiește cuvîntul *podea* în descrierea horei la nuntă:

« Tatăl cată

Peste umăr,

Bate-n vatră

Fără număr ».

Am ales numai cîteva exemple pentru a arăta că traducătorul nu a acordat destulă atenție folosirii corecte a limbii romîne.

Stilul traducerii (dacă se poate vorbi de stil în cazul de față) este greoi, pe alocuri pretențios, *foarte adesea vulgar*. Nici urmă din simplitatea și sobrietatea originalului.

Vom da cîteva exemple:

1. « Un brînci vîrtos și snopii, hop,

Pe stog și-aflau ursita ».

Este vorba aici de paiele care se clădesc în stog după treierat. Nu ne mai oprim asupra

faptului că traducătorul îl pune pe Nikita să *cosească pe arie paiele*, după ce grîul fusese treierat. Este de ajuns să subliniem că expresia « și-aflau ursita », ca și cuvîntul « brînci » îi aparțin în întregime traducătorului.

2. La fel de nepotrivită ni se pare comparația:

« Un pahar cît tolba ».

Tvardovski spune simplu:

« Un pahar mare ».

3. Versul:

« Strigă moșii de se sparg »

vrea să fie traducerea unei propoziții simple și clare:

« Au hotărît moșnegii ».

4. Capitolul 6 conține un episod amuzant. Un moș și o babă intră în colhoz și încep o viață nouă, numai datorită faptului că apele, revărsîndu-se, le-au dus casa pînă la colhoznici. Tabloul călătoriei bătrînilor pe apă este plin de umor:

« Cocoșelul cîntă pe acoperiș,

Din hogeac iese fum.

Baba și moșneagul

Se leagănă înăuntru ca-ntr-un leagăn ».

Iară acum versiunea romînească:

« Geamu-n față, sus e coșul... »

Mai sus valurile-o duc,

Cîntă-n circa ei cocoșul

Și ies trîmbe din trabuc.

Și se tot ciocneau a proasta

Moș și babă de pereți... ».

Simplitatea și umorul versurilor lui Tvardovski, atît de apropiate de stilul basmelor populare, au dispărut. Versiunea romînească este obscură și prozaică. Ne întrebăm: dacă « sus e coșul », unde « mai sus » duc valurile casa? Mai sus de coș?

În versurile lui Tvardovski, bătrîinii se leagănă « ca într-un leagăn », iar în versiunea romînească: « se tot ciocneau... a proasta ». Substituirea imaginilor înlătură umorul blînd al tabloului, transformîndu-l în caricatură.

Ritmul poemului suferă, în traducere, de intermitențe grave, care reliefează și mai mult prozaismele.

În ansamblul ei, versiunea românească a poemului « Țara Muravia » nu poate fi socotită nici măcar satisfăcătoare. Analiza critică a traducerilor prezentate spre publicare constituie, credem, o datorie a fiecărei edituri. De aceea ne miră faptul că editura Cartea Rusă, care a prezentat publicului românesc traduceri valoroase, semnate de Al. Philip-

pide, Otilia Cazimir, Cezar Petrescu, Cicerone Teodorescu, — a trecut atât de ușor peste numeroasele greșeli din versiunea tov. Covaci. Astfel de încercări stângace nu păstrează nimic din frumusețea originalului și prin urmare sînt inutile, ba chiar dăunătoare.

Poemul « Țara Muravia » își așteaptă traducătorul, un traducător care să păstreze neștirbite bogăția de idei, prospețimea și sobrietatea formei poetice.

Em. Levițchi

CONSULTAȚII

RĂSPUNS CITITORILOR

ȘCOALA SUPERIOARĂ DE PARTID «ȘTEFAN GHEORGHIU», de pe lângă C. C. al. P.M.R. — Catedra de limba română —

1. *Întrebare:* Cum se poate face deosebirea între numerele cardinale *un, o* și articolele nehotărâte *un, o*?

1. *Răspuns:* *Un* și *o* sînt numere cardinale hotărâte cu valoare adjectivală cînd se folosesc pentru numărarea obiectelor, exprimînd unitatea ca număr determinat de obiecte opus altor numere determinate sau nehotărâte:

Musafiri la mine-acasă,

Fără să-i poftesc vreodată,

Am un șoarec, doi paianjeni

Și, din cînd în cînd, o fată.

Topîrceanu, Catren

[contextul arată că opoziția se face cu cantități exprimate prin numere cardinale hotărâte: *doi*].

Cu o floare nu se face primăvară [= cu *o* singură floare, în opoziție cu *mai multe*].

Articole hotărâte sînt *un* și *o* atunci cînd însoțesc un substantiv fără să-l precizeze și opunîndu-se unui plural tot neprecis: *niște, unii*:

Lung își flutură spre vale,

Ca-ntr-un nimb de glorie,

Peste solduri triumfale

Haina iluzorie. Topîrceanu, Rapsodii de toamnă.

Tovarășul meu era un om de patruzeci de ani, un om nalt, tăcut și visător. Avea o privire blîndă, albastră, deși în slujba lui, în pă-

durile acelea întinse de la poalele muntelui, i se încruntau deseori sprîncenele. Sadoveanu, Strop de rouă.

Criteriul principal de deosebire a valorilor lui *un* și *o* este deci termenul de opoziție: dacă se opun unui numeral cardinal hotărît sau nehotărît (*doi, trei, mulți*) sînt numerele, iar dacă se opun formei de plural a articolului nehotărît (*niște, unii*) sînt articole nehotărâte.

2. *Întrebare:* Cînd sînt adjective posesive pronumele personale de persoana a III-a, genitiv, *ei, lui, lor*?

2. *Răspuns:* Pronumele personale de persoana a III-a în cazul genitiv *lui, ei, lor* nu sînt niciodată adjective posesive. Ele se pot folosi paralel cu pronumele și adjectivul posesiv (*al*) *său*, dar se deosebesc de acesta prin faptul că nu se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat (adică numele obiectului posedat).

<u>Adjectivul posesiv</u>	<u>Pronumele personal</u>
fem. sg. <i>cartea sa</i>	<i>cartea</i> { <i>lui</i> <i>ei</i> <i>lor</i>
masc. sg. <i>fratele său</i>	<i>fratele</i> { <i>lui</i> <i>ei</i> <i>lor</i>
fem. pl. <i>cărțile sale</i>	<i>cărțile</i> { <i>lui</i> <i>ei</i> <i>lor</i>
masc. pl. <i>frații săi</i>	<i>frații</i> { <i>lui</i> <i>ei</i> <i>lor</i>

Tocmai în lipsa acordului stă avantajul folosirii pronumelor personale față de adjectivul posesiv: pronumele personal în genitiv nu se acordă cu numele obiectului, ci are genul și numărul numelui posesorului. Din îmbinarea de cuvinte *cartea lui* se știe precis că există un singur posesor, și acesta masculin, pe când din *cartea sa* nu se poate ști de ce gen este numele posesorului.

Acordul în gen, număr și caz cu substantivul determinat este condiția pentru a considera că pronumele au valoare adjectivală. În această privință vă indicăm pasaje din volumul I al « Gramaticii limbii române » editată de Academia R.P.R., de unde reiese clar acest lucru:

a) « Adjective propriu-zise sînt numai acelea care arată însușiri ale obiectelor, adjectivele calificative. Pe lângă acestea, se mai numesc adjective și o categorie de cuvinte care, deși nu exprimă însușiri ale obiectelor, însoțesc și determină substantive ca și adjectivele și au unele particularități gramaticale asemănătoare cu ale adjectivelor (se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat). Acestea sînt adjectivele posesive, demonstrative etc. » (p. 173).

b) « Cînd însoțește substantivul pe care îl determină și se acordă cu acesta, pronumele are rol de adjectiv posesiv » (p. 204).

De aici trebuie trasă concluzia mai generală că nu valoarea, sensul unei forme, ne indică de ce categorie gramaticală ține. Valoare posesivă au și formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal și ale celui reflexiv, dar prin aceasta ele nu devin adjective posesive. La fel ca formele de genitiv, dativul neaccentuat al pronumelui personal și reflexiv nu se acordă cu substantivul determinat:

Iară sufletu-mî se pierde

După chipul tău frumos.

Eminescu, Lasă-ți lumea.

Și cînturi nouă smule tu din livă-mî.

Eminescu, Sînt ani la mijloc.

3. *Întrebare:* Pronumele relativ poate îndeplini funcțiunea de adjectiv relativ (determinativ)?

3. *Răspuns:* Pronumele relativ nu poate avea valoare de adjectiv. Cînd se vorbește de adjective interrogative-relative, se ia în bloc

denumirea categoriei de pronume interrogative-relative, deoarece aceleași pronume sînt de obicei și interrogative și relative. Valoare de adjective nu pot avea însă decît pronumele interrogative, în întrebări și exclamații.

4. *Întrebare:* În manual se arată că subiectul poate fi exprimat printr-un substantiv sau prin orice altă parte de vorbire cu valoare de substantiv. În cazul acesta, subiectul poate fi exprimat și prin părțile de vorbire neflexibile. În ce alte situații se folosesc aceste părți de vorbire ca subiecte afară de exemple ca: *Pe* este o prepoziție? Se poate spune că *pe* este în cazul nominativ, fiind subiectul propoziției?

4. *Răspuns:* Subiectul poate fi exprimat printr-un substantiv sau prin orice altă parte de vorbire cu valoare de substantiv. Părțile de vorbire care pot avea valoare de substantiv sînt pronumele, adjectivul, numeralul și unele forme nominale ale verbului. Părțile de vorbire neflexibile nu pot avea valoare de substantiv. În exemplul citat de dv. « *Pe* este o prepoziție », cuvîntul *pe* nu este o prepoziție cu valoare de substantiv, ci chiar substantiv: numele propoziției respective, așa cum este substantiv numele unui sunet sau al unei litere. De aceea se poate spune că *pe* este aici în cazul nominativ ca orice substantiv subiect al propoziției. Tot așa *pe*, ca substantiv, poate sta în cazul genitiv: *Lăsarea la o parte a lui pe înaintea unui acuzativ obiect direct* (« Limba romînă », 1954, nr. 4, p. 43) sau în acuzativ precedat de prepoziție: *Acuzativul complement direct construit cu pe* (« Gramatica limbii romîne », vol. I, p. 126).

5. *Întrebare:* În « Gramatica limbii romîne » editată de Academia R.P.R. vol. al II-lea, p. 302, cap. « Punctuația », se arată că virgula desparte apozitia, fie că e formată dintr-un singur cuvînt sau din mai multe. Se înțelege deci că apozitia simplă se desparte și ea prin virgule, deoarece e formată dintr-un singur element. Totuși în manual pentru apozitia simplă nu este folosit nici un semn de punctuație.

5. *Răspuns:* Într-adevăr indicația dată în « Gramatica limbii romîne » la capitolul « Punctuație » nu este exactă. Problema punc-

tuației nu este ținută însă nici de caracterul simplu sau dezvoltat al apozității, ci depinde de funcțiunile apozității. După cum se vede din cuprinsul capitolului din « Gramatica limbii române » consacrat apozității (mai ales p. 95—97), distincția este clară îndeosebi între apozitia determinativă și cea explicativă: apozitia cu funcțiune de determinare nu se desparte prin nici un semn de punctuație de termenul determinat, pe când apozitia cu funcțiune de explicare este despărțită prin virgulă, linie de pauză sau două puncte. Tot așa se despart prin virgulă sau linie de pauză apozitia restrictivă și cea cu funcțiune de definire, pe când apozitia calificativă nu e despărțită de obicei prin nimic de termenul determinat. Toată problema punctuației apozității se găsește tratată în revista « Studii și cercetări lingvistice » 1954, nr. 1—2, p. 125—126.

6. *Întrebare:* Verbele ajutoare ca *a deveni*, *a se face*, *a rămîne* etc. pot fi verbe de sine stătătoare, pot să formeze singure predicatul în propoziții? În exemplul *Rămîn la ședință* care este predicatul?

6. *Răspuns:* În primul rând verbele citate de dv. nu sînt niciodată ajutoare (noțiune de ordin morfologic), ci nepredicative sau copulative.

Nu există verbe care să fie numai nepredicative (copulative). Unul și același verb într-un anumit sens poate forma singur predicatul, iar când are alt sens este copulativ. Faptul acesta se întîmplă pînă și cu *a fi*, care este verbul copulativ cel mai mult întrebuițat și cu sensul lexical cel mai șters: se știe că atunci când are sensul de « a exista » sau « a se întîmpla » verbul *a fi* este de sine stătător și formează singur predicatul unei propoziții. Cu atît mai mult e valabil acest lucru în cazul celorlalte verbe, ca *a rămîne*, *a însemna* etc., care și atunci când sînt folosite cu funcțiune de copulă își păstrează, cel puțin în parte, un sens lexical.

În exemplul dat de dv. *rămîn la ședință*, e clar că predicatul îl constituie verbul *a rămîne* singur, care e deci aici verb predicativ; ceea ce urmează, *la ședință*, nu este nume predicativ, ci complement circumstanțial. Alta este situația într-un exemplu ca

[dacă tăceai] *filozof rămîneai* sau *a rămas repetent*, în care predicatul este format din verbul copulativ *a rămîne* + numele predicativ *filozof, repetent*.

În general distincția între funcțiunea copulativă sau predicativă a unui verb este strîns legată de cuvintele însoțitoare ale verbului în cauză. Un complement nu poate intra în componența predicatului, întrucît numele predicativ trebuie să fie echivalent cu un atribut al subiectului.

7. *Întrebare:* Se arată că propoziția predicativă îndeplinește funcțiunea de nume predicativ într-o propoziție regentă. În acest caz propoziția predicativă formează a doua propoziție în frază sau este o parte de propoziție? Dacă predicativa formează a doua propoziție, se poate spune că în regentă predicatul este exprimat printr-un verb ajutător?

7. *Răspuns:* Propoziția predicativă este o propoziție cu rolul unei părți de propoziție, așa cum orice propoziție subordonată îndeplinește în frază rolul de parte de propoziție a regentei. Spre deosebire de celelalte propoziții subordonate însă, propoziția predicativă și cea subiectivă au rolul unor părți principale de propoziție și de aceea ele nu pot fi separate de propoziția regentă. Unii lingviști au numit aceste propoziții implicite. Atingînd problema ridicată și de dv., țov. prof. Alexandru Graur, într-o comunicare ținută la Institutul de lingvistică în luna octombrie 1954 (« Pentru o sintaxă a propozițiilor principale »), numește propoziția principală regentă a unei predicative principale insuficientă, tocmai pentru că o asemenea propoziție nu are decît un verb copulativ, (nu ajutător, cum spuneți dv.) Propoziția predicativă este totuși propoziție, întrucît conține un verb predicativ.

M. G.

ECATERINA RADOSLAV FENEȘAN — Lugoj

1. *Întrebare:* Cum trebuie analizată fraza *Ochii în zadar îi licăreau ca argintul viu, nicăierea nu se zărea fum pe sate*? Dacă propoziția a doua ar fi o subordonată cauzală, ea ar determina verbul *licăreau* + adverbul *în zadar*. Or, mi se pare inadmisibil ca o propoziție să determine două cuvinte din regentă.

1. *Răspuns:* Propoziția *nicăierea nu se zărea fum pe sate* este o propoziție principală, coordonată cu prima propoziție din frază.

După părerea dv., o subordonată nu determină decât un singur cuvânt din regentă (vă referiți probabil la un verb, pentru majoritatea subordonatelor, sau la un substantiv — pentru atributive). Acest lucru este inexact. Se întâmplă adesea ca o subordonată să determine un grup de cuvinte din regentă sau regenta în întregime. Pentru prima situație, vă putem da exemplul:

Am găsit zece călăreți, pe care i-am ales eu singur (Sadoveanu, « Frații Jderi »).

E limpede că atributiva de mai sus determină grupul de cuvinte *zece călăreți*, din regentă. Pentru situația a doua (subordonata determină întreaga regentă), cităm fraza:

Cînd lucrătorii umpleau crîșmele și casele, porneau certuri (Sadoveanu, « Dureri înăbușite »).

Într-adevăr, punem întrebarea *cînd porneau certuri?*, nu *cînd porneau?*, pentru a obține răspunsul *cînd lucrătorii umpleau crîșmele și casele*. La fel trebuie interpretat și exemplul pe care îl dați dv.: « Aștepți în zadar, căci el a plecat ». Sîntem de acord că, în cazul de față, « Subordonata cauzală este justificată doar de întrebarea *din ce cauză aștepți în zadar?* ».

2. *Întrebare:* Din care propoziție fac parte cuvintele *pe vremea*, în fraza: *În anul Mîntuitorului 1612, pe vremea cînd înfloresc teii, singurătățile Prutului la cotitura care se cheamă Cornul lui Sas, vuiau de furtuna războiului?* Propoziția *cînd înfloresc teii* este atributivă?

2. *Răspuns:* Cuvintele *pe vremea* aparțin propoziției *În anul Mîntuitorului 1612... singurătățile Prutului la cotitura... vuiau de furtuna războiului*, în care au rolul de complement circumstanțial de timp.

Propoziția *cînd înfloresc teii* este într-adevăr atributivă, determinînd cuvîntul *vre-*

mea. (Care vreme? — Vremea în care înfloresc teii). Despre propozițiile atributive introduse prin « cînd » și despre valoarea lor; în același timp atributivă și temporală, s-a mai vorbit în « Limba romînă », 1954, nr. 6.

Întrebarea dv. se datorește probabil faptului că întrevedeți posibilitatea de a îngloba *pe vremea* în propoziția *cînd teii înfloresc*. Propoziția *pe vremea cînd înfloresc teii* ar fi fost o circumstanțială de timp (Cînd vuiau? — Pe vremea cînd teii înfloresc). Vă puteți da seama de caracterul greșit al acestei interpretări, încercînd să analizați din punct de vedere sintactic circumstanțiala de timp găsită. Veți vedea astfel că *pe vremea* nu poate fi considerată o parte a acestei propoziții.

Răspunsul de mai sus este valabil și pentru propozițiile introduse prin *cînd* în fraza citată de dv. în continuare:

Mă gîndeam la vremea cînd am cutreierat cu tine aceste locuri, cînd am mîncat ouă răs-coapte sus, între ruini.

3. *Întrebare:* Ce este, din punct de vedere sintactic, *de știut*, în fraza *Se zice că s-a rînduit un păzitor, dar de știut, nu-l știu?*

3. *Răspuns:* *De știut* este un complement circumstanțial de relație, întrucît « arată obiectul la care se referă o acțiune sau o calitate, limitînd de obicei la o parte a lui acțiunea sau calitatea » (« Gramatica Academiei R.P.R. », vol. II, § 238). Printre mijloacele de exprimare a complementului circumstanțial de relație (substantiv — sau substitut al lui — precedat de prepoziții, adjectiv precedat de prepoziții, adverb), figurează și « un verb la modul supin ». În acest caz, verbul prin supinul căruia se exprimă circumstanțialul de relație se repetă — aproape întotdeauna — în propoziție ca predicat, așa cum se vede și în propoziția citată: *de știut, nu-l știu*. Pentru alte amănunte, consultați « Gramatica Academiei R.P.R. », vol. II, §§ 238 — 242.

S. St.

LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ APĂRUTE

ACADEMICIAN AL. ROSETTI, Studii lingvistice, Editura Academiei
R.P.R., 1955.

T. VIANU, Probleme de stil și artă literară, E.S.P.L.A. 1955.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE
PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI,
DIN INTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

c. 687

Prețul Lei 2.—

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

4

ANUL IV
IULIE — AUGUST
1955

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

.

.

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LIMBA
ROMÎNĂ

4

ANUL IV
IULIE — AUGUST
1955

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

COMITETUL DE REDACȚIE

D. MACREA (Redactor responsabil); Acad. M. SADOVEANU;
Acad. B. LĂZĂREANU; Acad. IORGU IORDAN; Acad. AL.
ROSETTI; G. ISTRATE; J. BYCK; V. BREBAN; GH. BULGĂR;
M. ILIESCU; S. STATI; F. ȘUTEU.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*, — BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194,
Institutul de lingvistică. Academia R.P.R. Telefon 3.85.05

S U M A R

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

D. MACREA, Opera de slavist a lui Ioan Bogdan	5
<i>PROBLEME DE ORTOGRAFIE</i>	
SORIN STATI, Funcțiile virgulei și folosirea ei cu rol gramatical	17
ȘT. IACOB, Despre unele reguli de folosire a virgulei.....	25
<i>LIMBĂ ȘI LITERATURĂ</i>	
FL. DIMITRESCU, Observații asupra limbii personajelor lui C. Fața	28
ȘTEFAN MUNTEANU, Un maestru al limbii poetice: G. Topîrceanu	33
AL. ANDRIESCU, Expresia idiomatică în romanul « Răscoala » de Liviu Rebreanu.....	46
<i>METODICA PREDĂRII LIMBILOR</i>	
G. SCRIDON și OCT. ȘCHIAU, Indicații metodice privind despăr- țirea cuvintelor în silabe	51
I. POPESCU, Cîteva observații asupra manualelor de istoria literaturii romîne pentru învățămîntul mediu	57
<i>DISCUȚII</i>	
Acad. AL. ROSETTI, Despre valoarea perfectului simplu	69
I. PĂTRUȚ, Legea silabelor deschise în limbile slave și urme ale ei în scrierea veche romînească	74
MIRCEA ZDRENGHEA, Adjective determinative sau pronume (pose- sive, demonstrative, interogative-relative și nehotărîte)?	83
<i>CRONICĂ</i>	
I. STAN, Despre unele probleme ale Dicționarului dialectal al limbii romîne	91
<i>CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE</i>	
Un nou dicționar rus-romîn (<i>Vs. Surjicov</i>); Dicționarul romîn-bulgar, Sofia, 1954 (<i>Anatol Tudose-Drochia</i>)	97
<i>CONSULTAȚII</i>	
Răspuns cititorilor.....	106

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

OPERA DE SLAVIST A LUI IOAN BOGDAN

DE

D. MACREA

În lingvistica noastră, studiile de slavistică s-au dezvoltat târziu, abia în ultimele decenii ale secolului trecut. Cauza esențială a acestei întârzieri se datorește predominării influenței Școlii latiniste, care prin pozițiile oficiale pe care reprezentanții ei le-au ocupat în instituțiile noastre culturale, îndeosebi în Academia Română, a dat cercetărilor noastre lingvistice, timp de aproape un secol, o orientare latinistă, unilaterală. Latinistii au considerat influența slavă asupra limbii și culturii noastre ca un fenomen anormal, ca o întrerupere a continuității noastre romane, care era pentru ei o dogmă.

Cele dintii studii științifice asupra influenței slave din limba și cultura noastră au fost făcute, în cursul secolului al XIX-lea, de către savanți străini: Kopitar, Miklosich, Šafarik, care au stabilit numeroase fapte exacte, dar nu au putut evita unele lacune și exagerări datorite insuficienței cunoașterii a limbii române vorbite.

Cel care a inaugurat la noi studiul științific al influenței slave a fost B. P. Hasdeu. Ajutat de bogatele lui cunoștințe în domeniul limbilor slave, B. P. Hasdeu a subliniat în toate lucrările sale importanța influenței slave ca realitate istorică în limba și viața poporului nostru și a fost cel dintii învățat român care a publicat numeroase documente slave privind trecutul nostru¹.

Contemporanul lui Hasdeu, episcopul Melchisedec, care a studiat teologia la Chiev, a publicat de asemenea în «Cronica Hușilor» (1869) și în «Cronica Romanului» (1874—1875) numeroase documente istorice slave, dar fără interpretarea filologică minuțioasă și competentă a lui Hasdeu. El a mai publicat o serie de vechi inscripții slave din mănăstirile și bisericile Moldovei².

¹ Vezi D. Macrea, Opera lingvistică a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, în «Limba română», 1954, nr. 3, p. 11—13.

² Episcopul Melchisedec, Notițe istorice și arheologice. Adunate de pe la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova. București, 1885.

Prima încercare de a alcătui un repertoriu al cuvintelor slave din limba română a fost făcută de A. de Cihac în « Dictionnaire d'étymologie daco-romane » (vol. I, 1871, vol. II, 1879). Discuțiile¹ vii pe care le-a provocat această lucrare au avut meritul de a determina pe lingviștii noștri de mai târziu să acorde cercetării influenței slave asupra limbii române atenția cuvenită importanței ei reale.

Pînă în ultimul deceniu al secolului trecut, cercetările lingvistice și istorice privind influența slavă din limba și istoria noastră n-au făcut însă progrese prea însemnate.

O schimbare hotărîtoare în această direcție s-a produs prin activitatea intensă a profesorului Ioan Bogdan (1864—1919) de la Universitatea din București.

În orientarea lui Ioan Bogdan spre studiile de slavistică, un rol însemnat l-a avut, desigur, orașul său natal, Brașovul.

Ioan Bogdan a urmat cursurile vechiului liceu românesc din Brașov, liceu care a dat țării noastre numeroase generații de cărturari pasionați pentru cercetarea științifică și patrioți luminați. Brașovul era în acea vreme cel mai important centru cultural românesc din Transilvania. El era opus orientării greco-catolice, latiniste, a Blajului, prin legăturile vechi de natură religioasă și culturală pe care acest oraș ortodox le întreținea cu Țările Românești și cu Rusia. În 1744, protopopul Brașovului Eustatie Grid a făcut drumul pînă la Petersburg pentru a cere împărătesei Elisabeta Petrovna să intervină la Viena în favoarea ortodoxiei prigonite în acel timp în Transilvania². De la Petersburg, protopopul Grid s-a întors cu daruri bogate pentru refacerea vechii biserici Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului și mărirea ei în forma de astăzi. Alți doi predecesori ai săi, protopopul Oprea și preotul V. Hoban făcuseră și ei, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, acest lung drum, de unde nu se întoarseră cu mîinile goale³. La curtea lui Petru cel Mare, brașoveanul Teodor Corbea a fost « vel pisariu și canțilar al preaputernicii imperatoarei moschicești », iar fratele acestuia, ceaușul David Corbea, a fost secretar al marelui țar pentru corespondența cu cei doi domnitori din Țările Românești⁴. De numele brașoveanului Vlad Boțulescu, secretar al mitropoliei sîrbești din Carloviț, care fusese în Rusia, în 1718, de unde a adus dascăli ruși pentru biserica sîrbească, se leagă începutul influenței rusești asupra sîrbilor din Ungaria⁵. Fiul protopopului Grid, Dimitrie Eustatievici a studiat la Academia înființată de Petru Movilă la Chiev și este autorul primei gramatici (nepublicată) a limbii romîne, întocmită la 1757 după modelul gramaticilor slavone și rusești sau, cum însuși

¹ Vezi D. Macrea, Contribuție la studiul fondului, principal de cuvinte al limbii romîne, în « Studii și cercetări lingvistice », 1—2, 1954, p. 8—10.

² Vezi Candid Mușlea, Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului. 1946, vol. II, p. 11.

³ Ibidem.

⁴ N. Iorga, Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea. 1902, vol. II. p. 436.

⁵ Silviu Dragomir, Contribuții privitoare la relațiile bisericii romînești cu Rusia în veacul al XVII-lea, în Analele Academiei Romîne, nr. 21. București, 1912, p. 47.

mărturisește, « după izvoarele ceale adevărate pururea curgătoare și nesfârșitoare în părțile Moscoviei în Academia Moghilozaboroștiana cea din Kiev »¹. Dimitrie Eustatievici a fost mult timp directorul școlilor neunite « naționalicești » din Transilvania.

Ioan Bogdan a pornit deci dintr-un mediu în care existau vechi simpatii pentru poporul și cultura rusă.

După ce își trece, la Brașov, bacalaureatul, în 1882, el pleacă la Iași, unde, obținând un post de pedagog la școala normală, are posibilitatea să urmeze cursurile Facultății de litere din fosta capitală a Moldovei. Ca student, Ioan Bogdan a învățat singur limba rusă, ucraineana, poloneza și gramatica limbii bulgare vechi. Impunându-se prin inteligența sa vie și printr-o mare pasiune pentru cercetările lingvistice și istorice, el obține o bursă de studii în străinătate, care îi permite să urmeze, timp de patru ani, cursurile universităților din Viena, Moscova, Petersburg, Cracovia, Lemberg și Praga. La Moscova, el a fost elevul marelui lingvist rus F. F. Fortunatov, specialist în gramatica comparată a limbilor slave și în gramatica comparată a limbilor indo-europene, care, la sfârșitul secolului trecut, a format o numeroasă pleiadă de renumiți slaviști ruși și străini, ca A. A. Șahmatov, G. K. Ulianov, V. K. Porjezinski, M. M. Pokrovski, V. N. Șcepkin, A. I. Tomson, D. N. Ușakov (Rusia), O. Brok (Norvegia), Torbjornson (Suedia), H. Pedersen (Danemarca), Krause van-der-Kop (Olanda), Paul Bojer (Franța), Solmsen, Bernecker (Germania), Murko, Polivka (Cehoslovacia), Belić, Tomić (Serbia), Mikkola (Finlanda), Ioan Bogdan (România)².

Printre profesorii audiați de Ioan Bogdan la celelalte universități străine figurează renumiții slaviști ai vremii : Jagić, Tarnovski, Smolka și alții.

Prin pregătirea temeinică pe care și-a făcut-o la cei mai de seamă slaviști europeni ai vremii, Ioan Bogdan a reușit să devină primul nostru filolog slavist în sensul adevărat al cuvântului, cunoscând toate limbile slave, precum și istoria și cultura popoarelor slave.

Faptul că Ioan Bogdan n-a rămas exclusiv pe terenul lingvisticii slave, ci de la primele lui lucrări s-a îndreptat cu asiduitate spre istorie se explică prin natura cercetărilor de slavistică ce se impuneau la noi. Oricine adîncește, la noi, problemele de slavistică întîlnește realitatea istorică a vechilor raporturi romîno-slave. Timp de peste patru secole din trecutul nostru, limba slavonă a fost mijlocul oficial de comunicare în afacerile statului, în biserică și în cercul oamenilor cu învățătură din acea vreme. Slavona avea la noi rolul pe care-l avea latina în occident și greaca în imperiul bizantin. Manuscrisele cele mai

---

¹ Vezi N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea*. București, 1902, vol. II, p. 274.

² Vezi M. N. Peterson, *Fortunatov i moskovskaia lingvisticeskaia škola*, în « *Ucenie zapiski MGU* », vîpusk 107 « *Rol ruskoj nauki v razvittii mirovoj nauki i kulturi* », tom III kniga vtoroia. Moscova, 1946, p. 25–26.

vechi găsite în Țările Românești, precum și actele voievozilor noștri sînt scrise în această limbă. În slavonă s-au scris corespondențele private, zapisele, foile de zestre, testamentele, documentele de moșii și judecăți, adică toate actele scrise care se obișnuiau pe acea vreme. În slavonă s-au scris, de asemenea, pînă în secolul al XVII-lea, analele și cronicile noastre. Lunga noastră conviețuire cu slavii, pînă la asimilarea acestora, a lăsat urme adînci slave în toponimia și în organizarea noastră socială și de stat. Ignorarea acestor realități însemna necunoașterea unei părți a istoriei noastre și cultivarea voită a iluziei purității noastre romane.

Ioan Bogdan și-a dat de la început seama de necesitatea de a ridica vîlul uitării și ai ignorării, care acoperea o lungă epocă a istoriei noastre.

Dacă de numeroasele documente și cronici slavone pe care le-a publicat, lărgind considerabil cîmpul cercetărilor începute de Hasdeu, s-au folosit mai ales istoricii, aceasta nu înseamnă că Ioan Bogdan trebuie socotit numai ca istoric. El a fost deopotrivă filolog, deoarece fără pregătirea lui temeinică în acest domeniu, descifrarea, traducerea fidelă, comentarea și publicarea marelui număr de texte slavone nu i-ar fi fost posibilă. În personalitatea lui Ioan Bogdan, filologul și istoricul s-au îmbinat în mod organic. « Ioan Bogdan, care a scris studii de istorie ce se așază printre cele mai frumoase ale epocii sale în toate țările, scrie N. Iorga, a început și a rămas în fondul sufletului său, în ceea ce rîvna lui avea mai aprins și răbdarea lui mai stăruitor, un filolog »¹.

În discursul său de recepție la Academia Romîna, care fusese vreme îndelungată tribună a latiniștilor, Ioan Bogdan își expune astfel crezul său științific: « Scopul oricărei lucrări științifice trebuie să fie tendința spre adevăr. Orice alt scop trebuie înlăturat. Tendințele greșite ale secolului trecut care își au explicarea în situația de atunci a poporului romîn și în prejudecățile Școalei ardelenne trebuie evitate pe viitor »².

Întemeindu-se pe adevărul istoric izvorît din cercetarea obiectivă a trecutului, Ioan Bogdan a pornit în activitatea lui științifică de la realitatea istorică de necontestat că « viața noastră din trecut a fost de prin veacul al VI-lea încoace într-o nedespărțită legătură cu viața popoarelor slave care s-au așezat în mijlocul și în jurul nostru »³.

Într-o conferință publică despre « Însemnătatea studiilor slave pentru romîni », ținută în 1894, el a arătat că pentru noi slavistica nu prezintă numai un interes general științific, ca pentru germani, francezi sau englezi. Ea are pentru noi « o importanță mai mare decît pentru celelalte popoare neslave, deoarece noi, abstracție făcînd de litvani, sîntem singurul popor neslav din Europa, care am suferit o înrîurire directă și statornică din partea slavilor, împrumutînd

¹ N. Iorga, Ioan Bogdan, în « Buletinul Comisiei istorice a Romîniei », vol. III, 1924, p. II.

² Ioan Bogdan, Istoriografia romînă și problemele ei actuale. Academia Romîna, discursuri de recepție, XVII, București, 1905, p. 27-28.

³ Ibidem.

și păstrînd, mai multe secole, limba, literatura și cultura lor»¹. «Slavii, adaugă Ioan Bogdan, ne-au găsit aici, s-au așezat între noi și au trăit cu noi la un loc pînă ce cu timpul ei au împrumutat limba noastră, dîndu-ne în schimb o parte din instituțiile lor sociale și politice»². El arată că în limba romînă se găsește un număr mare de cuvinte slave și că «o cercetare serioasă și aprofundată a materialului lexical al limbii noastre este cu totul imposibilă fără cunoașterea limbilor slave. Romanistul care vrea să se ocupe cu limba romînă trebuie să fie pînă la un oarecare punct și slavist. În întrunirea acestor două calități consistă meritul cel mai mare al dlui Hasdeu»³.

Influența slavă s-a exercitat nu numai în limbă, ci și în adoptarea a numeroase credințe, obiceiuri și instituții care au rămas pînă astăzi ca un bun statornic al poporului romîn. Tendința de a arăta că toate instituțiile, obiceiurile și datinile noastre sînt de origine romană, cum susțineau latiniștii, este combătută de Ioan Bogdan ca o prejudecată periculoasă. Vechea noastră organizație de stat, voievozii, cnejii, «aproape toate așezămintele noastre vechi sînt sau de origine slavă sau posedă, pe lîngă puținele elemente moștenite de la romani o sumă însemnată de elemente slave»⁴. «Un studiu temeinic al tuturor acestor instituțiuni vechi romînești nu se poate face fără o cunoștință suficientă a antichităților slave. Lipsa desăvîrșită a acestei cunoștințe la cei mai mulți din istoricii noștri de pînă acum a fost singura cauză că istoria noastră internă sau istoria așezămintelor noastre vechi se află încă într-o stare foarte înapoiată»⁵. «Istoricul romîn, arată mai departe Ioan Bogdan, este dator, prin urmare, să cunoască limbile acestor popoare, dacă voiește ca studiile sale asupra istoriei romînești să nu fie unilaterale și greșite. E drept că materialele istorice bulgărești și sîrbești nu sînt nici prea numeroase, nici prea importante, cele polone însă și rusești sînt așa de bogate, încît fără utilizarea lor este imposibilă orice istorie romînească, care ar avea pretenția de a fi completă. Dacă aș întrebuința o comparație, aș zice că limbile slave sînt pentru istoricul romîn tot așa de indispensabile cum este limba grecească pentru istoricul bizantin, sau limba latinească pentru istoricul evului mediu în apusul Europei»⁶. După ce arată care sînt disciplinele de care trebuie să se ocupe «filologia slavo-romînă», Ioan Bogdan subliniază necesitatea de a studia limba rusă veche «pe care o găsim din primele timpuri ale existenței statului moldovean în cancelaria domnească și care a pătruns mai tîrziu, prin secolul al XVII-lea, pentru scurtă vreme, în cărțile bisericești și în literatura profană»⁷.

¹ Ioan Bogdan, *Însemnătatea studiilor slave pentru romîni*. București, 1894, p. 14.

² *Ibidem*, p. 15.

³ *Ibidem*, p. 22–23.

⁴ *Ibidem*, p. 26.

⁵ *Ibidem*, p. 26–27.

⁶ *Ibidem*, p. 27–28.

⁷ *Ib. d. m.*, p. 33; vezi și *idem*, *Über die Sprache der ältesten moldauischen Urkunden*, în *Jagić-Festschrift, Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*. Berlin, 1908, p. 369–377.

Recunoscînd meritele incontestabile ale lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior pentru trezirea conștiinței naționale a poporului român, Ioan Bogdan îi caracterizează astfel: «Dacă cunoștințele și vederile acestor bărbați ar fi fost mai largi, dacă patriotismul lor nu i-ar fi împiedicat să vadă elementele neromane ale culturii noastre, este probabil că nu s-ar fi produs acea întregă mișcare — nobilă și demnă de admirația noastră, însă greșită — care și-a găsit culminația ei în teoria despre puritatea noastră romană și în Dicționarul lui Laurian și Massim »¹.

În încheierea considerațiilor sale asupra importanței studiilor slave pentru istoricii romîni, Ioan Bogdan formulează un îndemn de o impresionantă valoare științifică și etică. «Este timpul, scrie el, ca știința istorică romînă să iasă cu totul din faza romantică a copilăriei. Datoria ei trebuie să fie de aici înainte: a căuta pretutindeni numai și numai adevărul. Ar fi o rătăcire periculoasă dacă am crede că educația noastră națională trebuie bazată pe neadevăruri sau reticențe. Dimpotrivă, noi credem că printr-un studiu calm și cît se poate de multilateral al trecutului nostru trebuie să ne dăm seama de toți factorii vieții noastre trecute »². «Popoarele nu sînt numai ceea ce sînt în prezent, ci și ceea ce au fost în trecut. Dacă civilizația noastră a fost în parte slavonă, ea este și astăzi tot așa, căci masele poporului nostru nu s-au schimbat cum s-au schimbat clasele bogate și culte ale societății. Fost-a civilizația slavonă o «nenorocire» sau o norocire pentru noi, aceasta este o întrebare pe care nimeni nu o va putea dezlega căci nimeni nu poate ști ce s-ar fi întîmplat cu noi dacă lucrurile s-ar fi petrecut altfel. Datoria noastră a oamenilor de știință este de a prezenta civilizația trecută nu cum am fi dorit să fie, ci cum a fost în realitate. Numai în chipul acesta ne vom putea explica pentru ce am ajuns astăzi acolo unde sîntem »³.

Suferind o puternică influență slavă, aceasta nu înseamnă, arată Ioan Bogdan, că poporul român nu ar avea originalitate și că el nu și-ar avea meritele sale istorice.

În ceea ce privește folosirea îndelungată a limbii slavone în viața noastră culturală din epocă veche, Ioan Bogdan scrie: «Dacă activitatea poporului român e depusă într-o limbă străină, aceasta nu însemnează că ea nu este a lui. Și apoi oricît de multe ar fi — ca formă și ca fond — elementele străine ale culturii vechi romînești, romînii au știut să-i imprime totuși caracterele spiritului lor: iubirea de oameni, dreapta măsură, bunul simț și gustul frumosului »⁴.

Ioan Bogdan a susținut cu tărie teza continuității noastre în nordul Dunării. «Pentru noi, ca și pentru istoricii străini care s-au apropiat de această chestiune fără idei preconcepute și fără scopuri politice ascunse, continuitatea elementului

¹ Ioan Bogdan, Însemnătatea studiilor slave pentru romîni. București, 1894, p.37—38.

² Ibidem, p. 39.

³ Ibidem, p. 40.

⁴ Ioan Bogdan, Cultura noastră veche. București, 1898, p. 11.

roman în stînga Dunării este un adevăr de la sine înțeles. Poporul român apare în cele dintîi mărturii ale istoriei ca un popor așezat din vechime și eminentement agricol, deși păstoritul era, pe lîngă cultura pămîntului, a doua ocupație favorită a lui... Studiul limbii, al toponimiei și al așezămintelor vechi ne arată, fără cea mai mică umbră de îndoială, că în țările de la nordul Dunării, populația romanică a trăit neîntrerupt alături de slavi din secolul al VI-lea pînă în secolul al XII-lea. E de nădăjduit că din aprofundarea epocilor cunoscute ale istoriei noastre vor ieși mai degrabă oarecari lumini asupra epocii obscure, decît din interpretarea mai mult sau mai puțin capricioasă a celor cîteva pasaje din scriitorii bizantini sau din repetarea aceluiași argumente pro și contra, scoase din studiul limbii sau al izvoarelor dubioase anterioare secolului al XIII-lea »¹.

Citatele înșirate mai sus caracterizează pe deplin limpezimea cugetării, curajul adevărului și probitatea științifică a lui Ioan Bogdan.

Meritul cel mai de seamă al lui Ioan Bogdan pentru filologia și istoriografia noastră îl formează descoperirea, publicarea și comentarea marelui număr de texte și documente slave privind trecutul nostru. Ioan Bogdan face o distincție între documentele slave interne și documentele slave externe. Prin cele dintîi, el a înțeles documentele și textele slave scrise la noi în țară de romîni, iar prin documente externe a înțeles izvoarele istorice slave, cu date despre noi, scrise în țările slave.

Pînă la apariția studiilor lui Ioan Bogdan, bogata noastră literatură istorică slavă era aproape necunoscută. Cea dintîi descoperire importantă a lui în acest domeniu este « Codicele miscelaneu de la Chiev », scris în secolul al XVI-lea de călugărul Isaiia din mănăstirea Slatina, care cuprinde analele de la Putna, cronicile lui Macarie și Eftimie, o cronică anonimă și o cronică moldo-polonă. Ele au fost publicate cu traduceri și comentarii de Ioan Bogdan în « Vechile cronici moldovenești pînă la Ureche » (1891).

O altă descoperire importantă a lui Ioan Bogdan este « Codicele de la Tulcea », care cuprinde analele de la Bistrița, o cronică sîrbo-moldovenească, cronica moldo-polonă a lui N. Brzeski și cronica Țării Moldovei și a Munteniei de Miron Costin, pe care le-a publicat cu traduceri și comentarii în « Cronice inedite atingătoare de istoria romînilor » (1895).

A treia colecție de cronici moldovenești e descoperită de Ioan Bogdan în Biblioteca imperială din Petersburg și cuprinde: letopisețul lui Azarie, letopisețul lui Macarie, o cronică universală însoțită de analele sîrbești de la 1355—1490 cu știri privitoare la Țările Romînești, precum și o versiune romînească din secolul al XVIII-lea a anelelor de la Putna. Ele au fost publicate de Bogdan în lucrarea « Letopisețul lui Azarie » (1909).

---

¹ Ioan Bogdan, Istoriografia romînă și problemele ei actuale. Academia Romînă, Discursuri de recepție, XVII, București, 1905, p. 16—17.

O altă publicație de seamă a lui Ioan Bogdan, apărută după moartea sa, este cronică lui Constantin Manasses, versiunea mediobulgară, cronică pe care au folosit-o ca model de stil călugării Macarie și Azarie ¹.

Un merit al lui Bogdan, tot atât de mare ca și cel al publicării cronicilor noastre slavone, îl constituie publicarea marelui număr de documente slavone din arhivele Brașovului ² și al celor privitoare la domnia lui Ștefan cel Mare ³.

Pentru a ajuta formarea de specialiști în descifrarea documentelor și scrierilor noastre slavone, Ioan Bogdan a alcătuit un « Album paleografic » de o valoare științifică și practică necontestată pînă astăzi ⁴.

Grija cu care Ioan Bogdan a transcris, tradus, comentat și publicat textele diferitelor cronici, anale și documente slavone a fost admirată de toți specialiștii străini și romîni ai vremii. Recenzînd « Vechile cronici moldovenești pînă la Ureche », marele slavist C. Jirecek de la Universitatea din Praga scrie: « prin îngrijirea cu care este scrisă, prin cuprins și prin execuția frumoasă a tiparului, ea face multă onoare studiilor slave, neglijate pînă acum peste măsură în România » ⁵. Aceeași lucrare este apreciată de N. Iorga astfel: « o carte făcută cu o nesfîrșită iubire, cu o atenție migăloasă, îmbrăcată în cea mai clară din forme. Niciodată pînă atunci nu se prezentase un izvor cu atîta respect față de el însuși, cu atîta grijă față de cititori, cărora nu li se lasă nimic neexplicat » ⁶; iar despre colecția de documente privitoare la domnia lui Ștefan cel Mare, savantul rus A. I. Iațimirski, scrie: « Cunoșteam erudiția d-lui Bogdan. Totuși noua sa publicație întrece toate așteptările . . . Totul stă la așa înălțime, încît primul nostru gînd la vederea ediției savantului romîn este amestecat cu invidie: de ce n-am izbutit și noi să facem ceva asemănător cu documentele sudslave și rusești » ⁷.

Prin numeroasele sale lucrări, Ioan Bogdan a ridicat studiile de slavistică de la noi la înălțimea la care ele ajunsese în vremea sa în cele mai înaintate țări din Europa. El a fost colaborator permanent la « Archiv für slavische Philologie », prin care a informat străinătatea asupra progreselor istoriografiei și lingvisticii noastre, membru al Societății de istorie din Moscova, iar din 1905, membru al Academiei Romîne.

---

¹ Cronică lui Constantin Manasses. Traducere mediobulgară făcută pe la 1350. Text și glosar de Ioan Bogdan, București, 1922.

² I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării Romînești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI. Texte slave cu traduceri, adnotațiuni istorice și o introducere asupra diplomației vechi romînești. 2 vol. București, 1905; idem, Documente moldovenești din sec. XV și XVI în arhivul Brașovului. București, 1905.

³ Ioan Bogdan, Documentele lui Ștefan cel Mare. 2 vol. București, 1913.

⁴ I. Bogdan, Album paleografic, București, 1908; idem, Album paleografic moldovenesc — Documente din secolele al XIV-lea, al XV-lea și al XVI-lea, publicat de N. Iorga, București-Paris, 1926.

⁵ Vezi Archiv für slavische Philologie, vol. XV, p. 81.

⁶ N. Iorga, Ioan Bogdan în « Buletinul Comisiei istorice a Romîniei », 1924, vol. III, p. II.

⁷ Vezi Buletinul Comisiei istorice a Romîniei, vol. VII (1928), p. X, unde este dată și bibliografia completă a lucrărilor lui Ioan Bogdan.

Absorbit în munca de culegere, descifrare, traducere, comentare și publicare a documentelor noastre slavone, Ioan Bogdan nu a putut elabora mari lucrări de sinteză, nici lingvistice și nici istorice, asupra epocii pe care a studiat-o. Această încercare ar fi fost, desigur, prematură în acea vreme, când principala preocupare a savantului trebuia să fie adunarea de cât mai multe documente. Stăruitoarea nevoie pe care a simțit-o Ioan Bogdan de a aduna cât mai multe mărturii ale trecutului l-a îndemnat să înființeze «Comisia istorică a României», acel colectiv de cercetători ai trecutului nostru chemați să îndeplinească o sarcină căreia un singur om, chiar atât de înzestrat cum a fost Ioan Bogdan, nu putea să-i facă față.

Profesor din 1892 la Universitatea din București, la catedra de slavistică, special creată pentru el, Ioan Bogdan a fost ani îndelungați decan al Facultății de litere și filozofie, director al revistei «Convorbiri literare», câțiva ani și rector al Universității, funcțiuni în care s-a remarcat prin aptitudini deosebite de organizator și gospodar.

Pe drumul deschis de Hasdeu, A. de Cihac și mai ales de Ioan Bogdan a pășit cu vigoare, la începutul secolului nostru, Ovid Densusianu, care, în lucrarea sa clasică «Histoire de la langue roumaine», a analizat, pentru întâia oară pe baze largi, influența slavă asupra limbii române. Precizările lui O. Densusianu au însemnat o importantă contribuție științifică la lămurirea acestei probleme, care, vreme îndelungată, n-a putut ieși la noi din sfera discuțiilor pasionale.

Același aspect al relațiilor slavo-române a fost tratat, în vremea din urmă, de către acad. Al. Rosetti, în volumul al III-lea al lucrării sale «Istoria limbii române», prezentat recent, într-o ediție nouă, sub titlul «Influența limbilor slave meridionale asupra limbii române» (1954).

Despre influența rusă asupra limbii române nu avem încă un studiu complet, ci doar câteva considerații privitoare la unele aspecte speciale cuprinse în lucrarea acad. Iorgu Iordan «Influențe rusești asupra limbii române» (București, 1949).

Dintre slaviștii noștri propriu-ziși, amintim pe Ilie Bărbulescu, fost profesor de slavistică la Universitatea din Iași, unde s-a înființat, în 1905, a doua catedră de slavistică din țară, autor a numeroase lucrări¹ privind raporturile slavo-române în care s-a situat însă în general pe poziții deosebite de toți ceilalți lingviști români. Ilie Bărbulescu admite influența slavă asupra limbii române numai începînd cu secolul al XI-lea, pe cînd ceilalți lingviști ai noștri, ca și slaviștii

---

¹ Ilie Bărbulescu, *Fonetica alfabetului cirilic în textele române din veacul XVI și XVII*. București 1904; idem, *Cînd au început să intre în limba romînă cele mai vechi elemente slave (în limba sîrbo-croată)*, 1908; idem, *Individualitatea limbii romîne și elementele slave vechi*, București, Casa Școalelor, 1929; idem, *Istoria literaturii și gramatica limbii bulgare vechi*, Iași, 1930, ș. a.

străini, o datează începînd cu secolul al VI-lea. În ceea ce privește limba slavă care a predominat în cultura noastră veche, Ilie Bărbulescu a susținut că atît în Muntenia cît și în Moldova aceasta ar fi fost medio-bulgară. Toți ceilalți lingviști ai noștri au arătat că, în Moldova, vechea rusă și ucraineana au avut întîietate.

Urmașul lui Ioan Bogdan la catedra de slavistică din București, Petre Cancel, s-a mărginit la studiul unor probleme fonetice și lexicale slavo-romîne de importanță redusă ¹.

Fostul profesor de slavistică de la Universitatea din Cluj, Iosif Popovici, s-a mărginit de asemenea, ca slavist, la studiul cîtorva probleme de fonetică slavă ².

În domeniul paleografiei și al diplomatiei slave este de relevat activitatea lui Damian P. Bogdan, autor al unui manual de paleografie slavo-romînă (în colaborare cu H. Stahl) și al unor lucrări despre diplomația slavo-romînă și despre limba textelor slavo-romîne ³.

Acad. Emil Petrovici a adus, ca slavist, prețioase contribuții parțiale la studiul toponimiei ⁴ slave de pe teritoriul țării noastre. A anchetat pentru «Atlasul lingvistic romîn» graiurile slave din șase localități din țară, consacînd celui serbo-croat din Carașova (Banat) un studiu monografic ⁵. Două dintre studiile sale recente sînt consacrate influenței slave asupra foneticii romînești ⁶.

---

¹ P. Cancel, *Asupra temelor vechi slave bisericești în ũ și asupra nașterii slavului -y*, București, Socec, 1920; idem, *Despre «rumîn» și despre unele probleme lexicale vechi, slavo-romîne*, București, Socec, 1921; idem, *Termenii slavi de plug în dacoromînă*, București, 1921; idem, *Introducere la filologia și lingvistica slavo-romînă*, București, 1938.

² I. Popovici, *Sur l'accent en serbo-croate*. Paris, 1902; idem, *Une prononciation bulgare. Recherches de phonétique expérimentale*. Cluj, 1921.

³ Damian P. Bogdan, *Contribuțiuni la studiul diplomatiei vechi moldovenești*, în «*Revista Istorică Romînă*», IV (1934); idem, *Manual de paleografie slavo-romînă* (în colaborare), București, 1936; idem, *Diplomatica slavo-romînă din secolele XIV și XV*, în «*Revista Istorică Romînă*», V—VIII (1935—1938); idem, *Culegere de facsimile pentru Școala de Arhivistică, Seria Slavă, Fasc. I (nr. 1—20)* (în colaborare), București, 1943; idem, *Glosarul cuvintelor romînești din documentele slavo-romîne*, București, 1946; idem, *Caracterul limbii textelor slavo-romîne*, București, 1946.

⁴ E. Petrovici, *Note slavo-romîne*, în *Dacoromania X*, partea I, p. 26—38, ibidem, partea a II-a, p. 335—352, ibidem XI, p. 184—193; idem, *Daco-slava*, în *Dacoromania X*, partea a II-a, p. 233—277; idem, *Adjective posesive slave în -j- ca toponimice pe teritoriul R.P.R.*, în «*Studii și cercetări lingvistice*», tom. IV (1953), p. 63—87; idem, *Etimologia toponimicelor Doftana, Doftăna, Doftăneț, Doftănița și a cuvîntului dohot*, în «*Studii și cercetări lingvistice*», tom. V (1954) nr. 1—2, p. 19—30.

⁵ Emil Petrovici, *Graiul carașovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională*. București, 1935.

⁶ E. Petrovici, *Corelația de timbru a consoanelor dure și moi în limba romînă*, în «*Studii și cercetări lingvistice*», tom I (1950), fasc. 2, p. 172—; idem, *Corelația de timbru a consoanelor rotunjite și nerotunjite în limba romînă*, în «*Studii și cercetări lingvistice*», tom. III (1952), p. 127—185.

În primul studiu, acad. Petrovici susține că, întocmai ca în limba rusă, ar exista și în limba română o opoziție cu rol fonologic între consoane dure și moi. După acad. Petrovici, opoziția fonologică între cuvinte ca: *ba, da, dragă, n-am* și cuvintele: *bea, (să) dea, (să) dreagă, neam* n-ar forma-o vocala *a* din primele și diftongul *ea* din cele de al doilea — limba română de astăzi n-ar mai avea, după *d-sa*, nici un fel de diftongi¹ — ci pronunțarea dură a lui *t* din primele și muiată (*t'*) din cele de al doilea, «ca în limba rusă și în graiurile bulgărești de răsărit». Am avea astfel — după acad. Petrovici — vreo 40 de consoane (dure și moi sau nepalatale și palatale) în limba noastră literară de astăzi. În studiul al doilea, numărul consoanelor limbii române e ridicat de acad. Petrovici la impresionanta cifră de 70, grupându-le în: «neutre» (18) «simplu muiate» (21), «simplu rotunjite» (19) și «muiate rotunjite» (12). Așa numita «rotunjire» a consoanelor românești, ca și înmuierea lor, ar fi, după acad. Petrovici «de asemenea o deprindere fonetică trecută din slavă în limba română».

Cercetările de slavistică au astăzi în țara noastră perspectivele cele mai favorabile de dezvoltare. Țara noastră întreține în prezent strânse relații de prietenie cu toate popoarele slave vecine. Pentru întâia oară, o limbă slavă — limba marelui popor rus — se predă astăzi în întregul nostru sistem de învățământ. Se găsesc în prezent un mare număr de studenți români la universitățile din Uniunea Sovietică, Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria, dintre care o parte studiază la facultățile de filologie. La întoarcerea lor, acești studenți trebuie sprijiniți și îndrumați în cercetările lor științifice de către secțiile de slavistică ale institutelor noastre de lingvistică.

În organizarea studiilor de lingvistică de la noi mai persistă însă o mare lipsă: o singură universitate — cea din București — are catedră de slavistică care își așteaptă încă încadrarea competentă. Astfel de catedre au existat, în trecut, la toate universitățile noastre.

O dată cu orientarea largă pe care a deschis-o Ioan Bogdan lingvisticii și istoriografiei noastre, el a promovat și o nouă atitudine sufletească față de popoarele slave din jurul nostru. Față de atitudinea de ignorare sau de provocare dușmănoasă, întreținută de către puterile imperialiste sau de propria burghezie șovină și exploatoare, Ioan Bogdan a luptat cu convingere pentru ca poporul român și popoarele slave vecine să se cunoască și să se apropie între ele. Unul dintre mijloacele acestei apropieri a fost considerat de Ioan Bogdan învățarea limbilor slave de către istoricii și lingviștii români, pentru cunoașterea legăturilor din trecut ale slavilor și românilor și pentru apropierea lor în prezent. El a combătut cu hotărâre îngîmfarea naționalistă, șovinismul și orientarea anti-slavă a cercurilor retrograde de la noi.

¹ După acad. Petrovici n-ar exista, în limba română, cu valoare fonologică nici vocalele *e* și *i*, care ar fi doar «variate» ale lui *ă* și *î*. În limba română ar avea valoare fonologică, după acad. Petrovici, numai 5 vocale *a, o, u, ă și î*.

Într-o conferință intitulată « Romîni și bulgarii »¹, ținută în 1895, Ioan Bogdan, după ce expune legăturile istorice, lingvistice și culturale dintre cele două popoare, formulează următoarele îndemnuri înțelepte și realiste: « Îmbuibăți de ideile școlii șoviniste exagerate, noi ne credem superiori tuturor popoarelor ce ne înconjoară, bulgarilor și sîrbilor, rușilor și ungurilor, pe simplul motiv că originea noastră e mai nobilă decît a lor . . . Această concepție greșită și periculoasă în urmările ei trebuie să facă loc unei concepții reale a situației noastre în concertul popoarelor înconjurătoare »².

Apreciind progresele făcute de poporul romîn în secolul al XIX-lea, el arată că: « noi avem încă multe de învățat fie de la vecinii noștri, fie de la popoarele ce se află astăzi în fruntea civilizației europene. Să nu ne închidem între pereții unui șovinism strîmt, care ne face să ne înșelăm asupra forțelor noastre reale, ci să căutăm a fi în curent cu tot ce se petrece în jurul nostru, să studiem pe toți vecinii noștri, să ne ținem pas la pas cu dîșșii și să nu ne fie rușine a lua de la ei ce este bun, cum nici lor nu le-a fost rușine să ia de la noi ce le-a plăcut »³.

În ceea ce privește raporturile romîno-ruse, Ioan Bogdan a făcut următoarea apreciere profetică: « E de prisos, scrie el, să amintesc cît de folositoare ne-ar fi cunoștința mai aprofundată a celui alt vecin puternic, care a avut și poate să aibă încă o influență decisivă asupra soartei noastre »⁴.

Ioan Bogdan a scris aceste adevăruri esențiale pentru orientarea sănătoasă a științei și a opiniei noastre publice, fiind conștient că datoria lui de slavist este să înfrunte prejudecăți învechite și interese meschine organizate. Dacă el nu s-a lăsat intimidat de inerția prejudecăților, este că a avut încredere în judecata sănătoasă a poporului nostru și în adîncul simț al prieteniei lui față de toate popoarele vecine.

Istoria a dat deplină dreptate credinței și luptei lui Ioan Bogdan. Înlăturînd pornirile șovine întretinute în trecut de interese străine și de exploatarea internă, popoarele din sud-estul Europei sînt astăzi strîns unite în lupta lor comună pentru cultură națională, libertate și independență.

---

¹ Ioan Bogdan, Romîni și bulgarii. Raporturile culturale și politice între aceste două popoare, București, 1895.

² Ibidem, p. 47.

³ Ibidem, p. 49.

⁴ Ioan Bogdan, Însemnătatea studiilor slave pentru romîni, București, 1894, p. 36.

PROBLEME DE ORTOGRAFIE

FUNȚIILE VIRGULEI ȘI FOLOSIREA EI CU ROL GRAMATICAL

DE

SORIN STATI

Ca semn de punctuație, virgula are un dublu rol:

1. Delimitează unele propoziții în cadrul frazei și unele părți de propoziție în cadrul propoziției. Virgula arată felul cum fraza și propoziția se despart în elementele lor constitutive, pe baza raporturilor sintactice dintre ele¹. Aceasta e funcția gramaticală a virgulei.

2. Marchează grafic anumite pauze scurte, făcute în cursul rostirii unei propoziții sau fraze. În felul acesta, virgula îndeplinește, alături de alte semne de punctuație, funcția de redare grafică a ritmului vorbirii și a intonației.

În legătură cu funcția gramaticală se pot da reguli precise. Ele arată când e *obligatorie* și când *nu e îngăduită* folosirea virgulei. Aceste reguli se bazează pe felul în care se înlănțuiesc logic ideile în succesiunea lor. De aceea între modul de folosire a virgulei în limbi diferite nu există deosebiri esențiale.

Ca expresie grafică a pauzelor scurte, virgula se folosește de câte ori marcarea lor e considerată necesară de către autor. În vorbire, asemenea pauze sînt folosite în mod intenționat în două situații:

a) pentru a grupa la un loc cuvintele și îmbinările de cuvinte în legătură cu care vorbitorul ține să sublinieze că formează unități de înțeles.

b) pentru a accentua în mod deosebit unele cuvinte, despărțindu-le de restul frazei.

---

¹ I. Iordan, *Limba română contemporană*. București, 1954, p. 757. Autorul arată că « punctuația se leagă strîns de sintaxă, fiind expresia grafică a chipului cum se îmbină între ele cuvintele care alcătuiesc un grup sintactic și cum se despart unele de altele grupurile de cuvinte, propozițiile și frazele » (p. 758).

Pauzele sînt indispensabile uneori pentru înțelegerea succesiunii ideilor. Lipsa pauzelor într-o anumită frază poate da naștere la confuzii. De pildă, cuvintele *nu, mai și vine* pot exprima două idei diferite, după cum sînt rostite *Nu mai vine* sau *Nu, mai vine* (cu o pauză scurtă după *nu*). De cîte ori o astfel de pauză este necesară în rostirea unei fraze, ea trebuie marcată și în scris — prin virgulă. Totuși *nu se pune virgulă într-o situație în care folosirea ei nu e îngăduită de regulile gramaticale* (de pildă, între subiect și predicat). Greșelile de punctuație cele mai numeroase se fac tocmai datorită nesocotirii acestei restricții. Reținem deci că *nu orice pauză scurtă poate fi marcată prin virgulă*.

În articolul de față vom cerceta numai folosirea virgulei cu rol gramatical, cu scopul de a desprinde o serie de reguli, bazate pe criterii logice și consacrate de tradiția literară. Situațiile pentru care nu am găsit norme precise nu vor fi discutate în paginile care urmează, ele avîndu-și locul într-o lucrare consacrată celei de a doua funcții a virgulei. Încălcarea regulilor pe care le vom propune (dintre care unele sînt consemnate în « Gramatica limbii romîne » — editată de Academia R.P.R. —) credem că trebuie considerate greșeli de punctuație.

De altfel, pentru cea de a doua funcție a virgulei nici nu se pot formula reguli, ci numai indica situațiile cele mai caracteristice și mai frecvente. Nu poate fi vorba deci de greșeli de punctuație în acest din urmă caz.

1. În propoziție

a) Se pune virgulă între părți de propoziție de același fel, cînd nu sînt legate prin și copulativ ori sau disjunctiv:

— Subiecte, urmate sau nu de determinări:

Chipul rumen [,] gura fragedă [,] apele ochilor și focul părului spuneau atîta frumusețe cutezătoare și iritantă. Galaction.

— Nume predicative, urmate sau nu de determinări:

Sala era naltă [,] susținută de stîlpi și de arcuiri. Eminescu.

Străiele înnegrite de fum de cărbune le erau altfel [,] străine. Dumitriu.

— Atribute de același fel (substantivale, adjectivale, pronominale, verbale, adverbiale), urmate sau nu de determinări:

Ascundeam în mine o viață străină celorlalți, blîndă [,] frumoasă [,] neînțeleasă. Delavrancea.

Supravegheate de însăși doamna Filipoiu, o femeie foarte grasă [,] neagră și zăcută de vărsat [,] dar bună ca pîinea caldă, se gătiră mai bine de două ceasuri. Rebreanu.

— Complemente de același fel (directe, indirecte sau circumstanțiale de același fel), urmate sau nu de determinări:

Danțul [,] muzica [,] pădurea [,]

Pe acestea le-ndrăgii. Eminescu.

Acum [,] în mijlocul nopții, își scuturau dureroasele lor lanțuri. Odobescu.

Ieșea cu panerașul ei cu doi cai la arat [,] la secerat [,] la mașină. Sadoveanu.

b) Se desparte prin virgulă un substantiv de o apozitie explicativă. Dacă după apozitie urmează altă parte de propozitie, se pune virgulă și înaintea acesteia.

Mă opri în bolțile de la marginea târgului, Focșăneanu David [,] unul dintre tovarășii mei la școala lui Trandafir. Sadoveanu.

Zeus [,] feciorul lui Cronos [,] făcu semn din sprinceană că primește. Odobescu.

c) Se pune virgulă după o înșirare de atribute sau complemente de același fel, când sînt urmate de altă parte de propozitie:

— după o înșirare de atribute:

Scoase un țipăt prelung și întortochiat, plin de întrebări și de mirări [,] bătînd din aripi. Sadoveanu.

— după o înșirare de complemente:¹

Deci, în anul trecut, pe o frumoasă dimineață de vară [,] apucaii, fără țel hotărît, calea Ploieștilor. Odobescu.

Îa colo devale, în fundătura ceea [,] un taur grozav la mulți bezmetici le-a curmat zilele. Creangă.

d) Se despart prin virgule de restul propoziției cuvintele și expresiile incidente:

Îndată se făcu loc moldovenilor, care [,] luîndu-și răniții [,] se îndreptară către munți. Negruzzi.

Sub influențele mahomedane și venețiene și chiar [,] poate [,] sub clima nordică . . . Odobescu.

Și părintele Ioan de sub deal [,] Doamne [,] ce om vrednic și cu bunătate mai era. Creangă.

e) Se pune virgulă înainte de o construcție echivalentă cu o propozitie care se desparte prin virgulă de regenta ei¹:

Între călătorii aceia, se afla și unul Iusuf, un negustoraș [,] mergînd la Ierusalim după daraveri. Caragiale, (Echivalează cu o atributivă explicativă).

L-aș acuza d-adreptul că el [,] ocrotit de stăpînul destinelor omenești [,] mi-a răpit partea mea de bine. Caragiale. (Echivalează cu o cauzală incidentă).

Scoase inimile din cîteși șapte caii [,] spre a le pune pe toate într-un tretin slab. Eminescu. (Echivalează cu o finală).

Își are și el [,] ca toți cei din jurul meu [,] socotelile lui, speranțele lui. Camil Petrescu. (Echivalează cu o comparativă incidentă).

f) Se pune virgulă după adverbele de afirmație și de negație, când echivalează cu propoziții (și nu sînt urmate de o propozitie subiectivă introdusă prin că):

Desigur [,] e amoretat. Delavrancea.

Da [,] fac mărturisire.

Că moartea pentru mine e dreaptă răsplătire. Caragiale.

Nu [,] nu mai fac. Id.

¹ Vezi mai departe, p. 22 și urm.

g) Se despart prin virgule de restul frazei substantivele în cazul vocativ:
Cucoane Matei [,] *dumneata nu știi cine-i cuconița care a trecut*. Sadoveanu.

Iar tu [,] *Hyperion* [,] *rămii*
Oriunde ai apune. Eminescu.
Am trei copii [,] *Costică*. Caragiale.

Totuși, ca o excepție de la această regulă, nu se pune virgulă înainte de un vocativ precedat de o interjecție:

Ei Cătălin, *acu-i acu*
Ca să-ți încerci norocul. Eminescu.
Du-te, măi băiete. Sadoveanu.
Bre Ilie, *vină-ncoace*. Id.

h) Se despart prin virgule de restul frazei interjecțiile:

O [,] *asta nu se va trece așa!* Negruzzi.
Ei [,] *ce veste ne mai aduci de pe la târg!* Creangă.
Ha [,] *ce este? s-a întâmplat ceva?* Delavrancea.

i) Nu se desparte prin virgulă subiectul de predicat, fie că subiectul are, fie că nu are determinări (un atribut sau o propoziție atributivă):

Manoila se uita *la gura ei cu admirație*. Sadoveanu.
Gîndurile, suspinul vîntului, singurătatea îi luară *sufletul ca pe o undă și i-l duseră îndărăt, în lumina anilor tineri*. Sadoveanu.
Unii mai poznași îmi zvîrleau *cîte o glumă*. Id.
Numai jalba pe care i-a făcut-o dînsul l-a scăpat *teafăr*.
Rebreanu.
Cîinele care latră nu mușcă.

Lungimea propoziției atributive nu justifică punerea virgulei înainte de predicatul subiectului pe care îl determină. Deși asemenea exemple de punctuație greșită se găsesc și la scriitorii noștri clasici, ele trebuie evitate:

Moșia unde Costică face agricultură de fîn și de prune [,] *este așezată* . . .
Caragiale.

Se pun totuși între virgule părțile de propoziție și propozițiile incidente, precum și apozitia explicativă, chiar atunci cînd ele se află între subiect și predicat. (Exemple la p. 19, punctul *d*, p. 20, punctul *g* și p. 19, punctul *b*.)

j) Nu se pune virgulă între un verb și un complement direct sau indirect care îl determină.

El a măritat pe fiică-sa după un om bun și harnic. Creangă.
Se duce acasă și-și spune nevestii tot amarul. Sadoveanu.

Mai există situații, destul de numeroase, în care folosirea virgulei nu este îngăduită din pricina legăturii sintactice strînse. În cazurile acestea însă, nu se fac greșeli, deoarece în rostire — tocmai din pricina legăturii sintactice strînse — nu se produc pauze. Iată cîteva exemple:

— Între cele două părți ale unui predicat nominal (*sîntem siguri, e treaz*).

- Între un adverb și un adjectiv determinat (*cam târziu, foarte tare*).
  - Între o conjuncție și propoziția pe care o introduce (*fiindcă vreau, deși cred*).
  - Între o propoziție și substantivul pe lângă care stă (*la masă, fără voie*).
- Și în aceste situații însă părțile de propoziție și propozițiile incidente se pun în mod obligator între virgule.

2. Î n f r a z ă

a) Se pune virgulă între propozițiile coordonate juxtapuse, indiferent de sensul lor:

Mi-ai făcut un bine [,] și l-am făcut și eu. Eminescu.

Mă duc între dinșii, să nu se ia la ceartă [,] să nu se indispună. Pas.

b) Se pune virgulă după o înșirare de propoziții coordonate juxtapuse când acestea preced regenta de care depind:

Dacă aseară ar fi izbutit, dacă nu avea atîta curaj Ilinca [,] unde eram? Camil Petrescu.

Cînd ai să vii, cînd ai să-l vezi [,] cred că ai să-l ierți.

c) Se pune virgulă între coordonatele de orice fel, cînd nu sînt despărțite prin și copulativ ori sau disjunctiv:

— coordonate copulative, legate prin *nici, nu numai — ci și, atît — cît și, sau:*

Puiule, secuiule!

Nici eu să robesc la tine [,]

Nici tu să robești la mine. Alecsandri.

Oameni care merg singuri pe poteci necunoscute, sau milioane de oameni tîlăzuindu-se pe deasupra continentelor . . . toate se ridică și se coboară pe fața pămîntului, la fel cu valurile nepotolite și pline de zbucium ale oceanului. Bogza.

— Coordonatele copulative cu nuanță adversativă, legate prin *iar* sau și adversativ:

Tata a jucat . . . degetele mîinii stîngi [,] iar Nae Gheorghidiu a clătinat din cap. Camil, Petrescu.

Carevasăzică să intri dumneata în casă la mine cu pumnalul, cu toporul, cu conspirații, cu comploturi și asasinaturi [,] și eu să stau cu mîinile în șolduri. Caragiale.

Pe lângă dragoste, îi mai lenevește și soarele [,] și noi ne tragem pe după păpurișuri și-i lovim cu ostiile. Sadoveanu.

Și cu nuanță adversativă poate fi ușor recunoscut, înlocuindu-l cu *iar*. Sensul adversativ se recunoaște și după faptul că cele două propoziții pe care le leagă au în genere subiecte diferite¹. Totuși nu totdeauna există un raport

¹ I. Iordan, *Limba romînă contemporană*. București, 1954, p. 763.

adversativ între două propoziții legate prin și care au subiecte diferite. Folosirea virgulei în asemenea cazuri este incorectă. Ea trebuie evitată, deși exemple nu lipsesc chiar la scriitorii noștri clasici:

De la Iafa, s-a luat Iusuf cu mai mulți călători [,] și au mers pe catiri pînă la Ierusalim. Caragiale¹.

— coordonatele adversative:

I se părea că nu fuge [,] ci cade din înaltul ceriului. Eminescu.

Aduse mai întii pe popa Năstase [,] dar iute îl schimbă. Hogaș.

Tata așa a zis [,] însă la mare nevoie, ce-i de făcut. Creangă.

— coordonatele disjunctive legate prin ori:

Nu știu, părerea m-a amăgit [,] ori am auzit mai multe glasuri? Creangă.

Nu știu cum s-a făcut, că ori chersinul a crăpat [,] ori cumătrul a strănutat. Id.

— coordonatele conclusive:

Ți-am adus cartea [,] așa că n-ai de ce să mai fii supărat.

d) Se despart întotdeauna prin virgulă de regenta lor următoarele propoziții subordonate:

— atributivele explicative (atributivele al căror raport cu regenta e mai puțin strîns decît la atributivele determinative. Pentru înțelegerea regentei precizarea adusă de subordonată nu e indispensabilă.):

După ce săptămîni întregi au prefăcut pămîntul în cărămizi [,] pe care soarele le-a uscat, în viața cărămidarilor un mare eveniment se apropie. Bogza.

Au început să facă glume de prost gust [,] care îmi erau penibile. Camil Petrescu.

— subordonatele concesive, așezate înainte sau după regentă:

Cu toate că în ziua aceea cerul nu făgăduia vreme bună [,] cuconașul . . . dădu ordin să se puie caii la droșcă. Sadoveanu.

Cetatea n-avem gînd să i-o dăm cu una cu două [,] măcar că nu sînt în ea nici averi nici merinde. Negruzzi.

— subordonatele consecutive:

Încep a i se încurca cărările [,] încît nu se mai pricepe fiul craiului acum, încotro să apuce. Creangă.

I-oi face eu cumătrului una [,] de ș-a mușca labele. Creangă.

e) Se despart prin virgulă următoarele subordonate, cînd sînt așezate înaintea regentei:

— complete directe:

Ce știu [,] nu vreau să țin secret. Coșbuc.

---

¹ Caragiale, la care se găsesc numeroase exemple de acest fel, urmează probabil o regulă din punctuația germană.

Cîtă încredere avea în puterea talentului său [,] ne-o spune singur. Caragiale.

— completeive indirecte:

De ce ți-a fost teamă [,] n-ai scăpat.

— condiționale:

Dacă ar fi fost după Georgescu [,] nici Virgiliu, nici Horațiu n-ar fi fost în facultate. Caragiale.

De spune și el la soroace cîte un cuvînt nepotrivit la sfat [,] toți îl ia [u] în răs păr și-i strigă rîzînd. Odobescu.

f) Propozițiile cauzale și finale se despart de regentă în felul următor:

— Așezate înainte, se despart totdeauna prin virgulă.

Și fiindcă ziua aceea era cea din urmă zi de tîrg [,] viața care se zbătuse în Rîureni atîtea zile se readunase îndîrjită. Galaction.

Cum este el simțitor [,] e în stare să se prăpădească. Caragiale.

— Dacă urmează imediat după predicatul regentei, nu se despart prin virgulă.

Se-ntoarce să ia pe puiul, să-l ducă la Voinea. Caragiale.

S-au ascuns să nu vie ciocoi să le ceară grîul înapoi. Dumitriu.

— Dacă între predicatul regentei și subordonată se află o parte de propoziție sau o propoziție, subordonatele de obicei se despart prin virgulă.

Aruncă-mă-n mare [,] că ți-oi prinde și eu bine. Eminescu.

Norocul are toane și ciudății surprinzătoare [,] fiindcă de multe ori îți dă pe de o parte ploaie și soare, iar pe cealaltă parte: grindină și vijelie. Galaction.

Atunce craiul lor a poruncit s-aducă tunurile [,] ca să spargă porțile. Negruzzi.

— Cînd, prin formularea cauzalei sau finalei, autorul ține să arate că ele exprimă singura cauză sau singurul scop care justifică acțiunea din regentă, subordonatele nu se despart de regentă, indiferent de poziția lor față de aceasta ¹.

Te cert atît de aspru pentru că n-ai învățat (Subînțeles: nu pentru că nu știi sau pentru alt motiv):

Pentru că n-ai învățat te cert (Subînțeles: Nu pentru alt motiv).

Am venit ca să-l v d, nu ca să-l supăr.

Ca să-l văd am venit, nu ca să-l supăr.

g) Propozițiile incidente de orice fel se pun între virgule:

În cap mergeau [,] ca să deschidă drumul [,] dorobanții cu gîrbace. Odobescu [finală].

Porțile [,] după ce ne înghițiră [,] se închiseră asupra noastră ca niște fălci uriașe. Sadoveanu [temporală].

N-a mai venit la București decît de două-trei ori, cînd [,] deși a stat aici

¹ Vezi, în numărul acesta al revistei, articolul «Despre unele reguli de folosire a virgulei» de Șt. Iacob, p. 26.

cîte o săptămînă [.] nu a avut plăcerea să întîlnească pe vechii lui prieteni. Caragiale [concesivă].

Dar cînd vine [.] mă-nțelegi [.] un caz ca acesta. Caragiale.

Dacă propoziția incidentă e intercalată după conjuncțiile *și*, *dar*, *însă*, se pune de obicei virgulă numai după incidentă:

După obicei, ea le dă de lucru cu măsură, și cum înserează [.] se culcă. Creangă.

Și fiindcă pe Oșlobanu toți aveau ciudă mai mare [.] lui i-am făcut pocinog întîi. Id.

Dar pînă să se aplece și să dea cu cleștele [.] iată că se aprind alți doi cărbuni. Galaction.

Considerate tot ca incidente, se despart prin virgule propozițiile în vorbire indirectă intercalate într-o frază sau într-o propoziție redată în vorbire directă (sau care urmează unei astfel de fraze sau propoziții):

Ia citește-mi-o și mie [.] zise Grigoriță cum stătea cu fața-n sus și căsca [.] să vad ce prostie ai scris. Hogaș.

Am să-l trimet [.] răspunse ea scurt. Id.

h) Propozițiile subiective și predicative nu se despart de regentă prin virgulă:

Ceea ce făgăduiește voinicul anevoie o lasă nefăcută. Eminescu.

E primejdios ca să umbli acuma. Id.

i) Completivele directe și indirecte așezate după regentă nu se despart de regentă prin virgulă:

Eu nici n-am priceput ce vor de la mine. Dumitriu.

D. Georgescu nu ia seama că muzica a plecat. Caragiale.

j) Atributiva determinativă nu se desparte prin virgulă de cuvîntul pe care îl determină. Această propoziție cuprinde o determinare indispensabilă pentru regentă, de aceea e strîns legată de ea.

Am făcut acoloa popas lîngă grădinile raiului, scurt popas pe care îl vor avea în inimile lor lungă vreme. Sadoveanu.

Găsim, într-o publicație de pe vremuri, niște documente ce, poate, vor interesa pe cititorii noștri. Caragiale.

Regula rămîne valabilă și cînd, între cuvîntul determinat și propoziția atributivă, se găsește un atribut (afară de o apozitie explicativă):

Genele răsfrînte li s-au albit de pulberea măruntă din bolovanii de piatră în care izbesc de dimineață pînă seara. Delavrancea.

DESPRE UNELE REGULI DE FOLOSIRE A VIRGULEI

DE

ȘT. IACOB

Atît în « Gramatica limbii romîne » vol. II, cît și în « Micul dicționar ortografic » se dau printre altele și cîteva reguli de punctuație cu privire la virgulă. Aceste reguli sînt formulate în funcție de structura propoziției și a frazei. Ele sînt menite să dea indicații precise pentru folosirea acestui semn care, în practică, se întrebuițează adesea la întîmplare.

Socotesc totuși că astfel de reguli, care privesc numai rolul gramatical al virgulei, nu sînt suficiente. Trebuie să se țină seama și de funcția virgulei în redarea unor procese de natură logică.

Un exemplu: se spune în lucrările mai sus amintite că apozitia se desparte prin virgule de restul propoziției. Regula este valabilă cu o precizare în plus și anume: se izolează prin virgule numai apozitia explicativă, nu și cea determinativă. Între propozițiile:

Fratele meu, fierarul, a fost evidențiat

și

Fratele meu fierarul a fost evidențiat,

există o deosebire semantică. Virgulele trebuie puse numai cînd atributul *fierarul* are un caracter explicativ. Pentru a marca valoarea determinativă a atributului, adică pentru a preciza că din mai mulți frați e vorba despre cel care e fierar, punerea virgulelor nu numai că nu e necesară, dar e chiar greșită.

O parte de propoziție nu are deci prin sine caracter explicativ, ci acesta i se dă sau nu, după cum gîndește subiectul vorbitor.

Aceasta se întîmplă nu numai cu atributul, ci și cu complementul. De exemplu în propoziția:

Moșoc îl mai trădase o dată pe Lăpușneanu, în prima domnie,

complementul *în prima domnie* capătă caracter explicativ dacă este despărțit

prin virgulă de restul propoziției, altfel rămîne determinativ, deci cu o nuanță de înțeles schimbat (ambele trădări au avut loc în prima domnie).

Chiar și o propoziție circumstanțială poate avea caracter determinativ sau explicativ, după felul cum gîndește subiectul vorbitor. În cazul că e determinativă, ea arată o circumstanță din mai multe posibile, de exemplu în cauzala:

Poporul avea ciudă pe Moțoc pentru că acesta îl jefuise
[nu din altă cauză].

Despărțind cauzala prin virgulă:

Poporul avea ciudă pe Moțoc, pentru că acesta îl jefuise
ea devine explicativă, adică arată singura cauză posibilă.

Care e substratul logic al determinativului și explicativului (în propoziție și frază)?

Un cuvînt care are funcția de determinant adaugă determinatului o notă nouă, are tendința de a se sintetiza în conținut cu el. Prin aceasta se mărește conținutul noțiunii determinate, dar se micșorează sfera ei — proces denumit în logică «determinare». Acest lucru este valabil și pentru propozițiile subordonate determinative, care se integrează (se sintetizează) în ideea exprimată de propoziția regentă.

Gîndirea face însă și operația contrară sintezei, anume analiza logică: din conținutul unei noțiuni se ia, se scoate o notă, pentru a o pune mai bine în evidență. Acesta este procesul explicației.

Dacă partea secundară de propoziție sau propoziția secundară, în frază, se sintetizează cu partea determinată, adică are caracter determinativ, legătura între cuvinte este strînsă, organică și, firește, virgula nu este necesară. Dacă însă are numai un caracter explicativ, ea se izolează prin virgulă de determinat, tocmai spre a împiedica procesul de sintetizare.

De aici nu rezultă că virgula este chemată să indice numai explicativul. Ea mai izolează și cuvinte incidente (vocative, complemente) sau propoziții incidente. Ea mai desparte noțiuni juxtapuse (serii omogene) sau propoziții juxtapuse (coordonate). Dar în toate aceste cazuri, ea are un rol unitar și fundamental, anume acela de a indica lipsa de sinteză, de determinare reciprocă, între cuvinte vecine sau propoziții vecine.

Iată cîteva exemple din care se poate vedea acest rol al virgulei. Exemplele sînt luate din caietele de lucrări ale elevilor, care în general sînt zgîrciți în ce privește folosirea virgulei:

1. Spînul cere să-i dea actele dacă nu va fi omorît,
în loc de:

Spînul cere să-i dea actele; dacă nu, va fi omorît. (Fraza are un înțeles și fără virgulă, dar altul decît cel dorit de elev).

2. Lazăr Cernescu a plecat dintr-un sat vecin cu mama sa. (Virgula după *vecin* e necesară spre a împiedica socotirea construcției *cu mama sa* ca un complement al lui *vecin*).

3. În locul lui Dragomir a fost condamnat un alt cetățean nevinovat. (Fără virgulă după *cetățean*, reiese că și Dragomir a fost nevinovat).

4. Tomșa împarte pământul boierilor fugiți la răzeși. (Virgula e necesară după *fugiți*, căci altfel *la răzeși* devine complement al lui).

5. Părinții nu au vrut s-o arate și au scos o altă față bătrână zbîrcită și pețitorii au spus că nu e ea căprioara. (Nepunînd virgule, elevul nu lasă să se vadă că adevărata față era frumoasă).

Astfel de exemple se întîlnesc la tot pasul în scrisul celor care nu sînt prea stăpîni pe regulile punctuației. Ele mi-au sugerat ideea de a încerca elucidarea problemei pe baza explicației logico-gramaticale.

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

OBSERVAȚII ASUPRA LIMBII PERSONAJELOR LUI C. FACA

DE

FL. DIMITRESCU

Unul dintre cele mai importante izvoare de cunoaștere a limbii vorbite într-o anumită epocă este teatrul. Limba operelor dramatice, a cărei funcție primordială este aceea de a caracteriza personajele în raport direct cu specificul lor individual, oferă cercetătorului fapte bogate și variate. Acest material este cu atât mai bogat, cu cât acțiunea piesei este mai amplă, participînd la ea personaje din diverse categorii sociale.

Pentru istoria limbii, în special, pe lângă celelalte mijloace de informație, piesele de teatru au o valoare documentară deosebită. Astfel, de pildă, piesele de teatru scrise la începutul și mijlocul secolului trecut, cînd activitatea dramatică ia o mare dezvoltare la noi, ne ajută să cunoaștem caracteristicile lingvistice ale acestei epoci în care se constată reducerea simțitoare a folosirii elementelor turcești și grecești și apariția elementelor rusești și franțuzești. Printre primele noastre piese de teatru care constituie o mărturie a limbii romîne de la începutul secolului al XIX-lea sînt comediile lui C. Faca « Comodia vremii » și « Conversații ». În cele două piese ale sale, apare în mod vădit procesul de pătrundere a elementelor străine în limba vorbită. Alături de cuvintele grecești și turcești, pe cale de dispariție, se ivesc mai ales în limba administrației, termeni noi rusești, iar în jargonul burgheziei o serie de cuvinte și expresii franțuzești.

În « Comodia vremii » este reprezentat conflictul dintre două generații; apar atît reprezentanți ai generației vechi (Ianache și Pavel) cît și exponenți ai tineretului (Elenca și Luxandra, fetele lui Ianache, și pretendenții lor) cărora li se adaugă Smaranda, mama fetelor. Între aceste două « tabere » se ivesc neînțelegeri provenite din ciocnirea a două mentalități diferite. Contradicția dintre concepții, după cum e și firesc, se manifestă și pe plan lingvistic. În vorbirea bătrînilor a par unele cuvinte turcești și grecești: *peșin* p. 42, *belea* p. 39

pezevenghi p. 28, în timp ce în vocabularul tinerilor se găsesc din abundență termeni franțuzești: *epolet* p. 30, *proiect* p. 56, *parolist* p. 35, *propus*, *cenzură* p. 56, *rom*, *pișcoturi* p. 43, *canapea*, *solo*, *lornetă* p. 44, *dezagrیمان* (azi dezagrement) p. 45, *cluburi* (cluburi) p. 43, *catriliu* (cadril) p. 44, *distretă* (distrată) p. 43, *voale*, *epoleturi* p. 30, *sentimenturi* p. 30, *regulament*, *departament*, *prezident* p. 42, *batalion* p. 32. Alături de elementele franțuzești apar de asemenea cuvinte rusești pe care bătrînii le consideră, din cauză că au intrat în limbă în aceeași epocă cu cele franțuzești, tot de origine franceză:

Dar că au niște cuvinte, niște vorbe franțuzești,

Otnășenii, *ofis*, *delle* de nu le mai isprăvești (p. 42).

Aceste vorbe franțuzești sînt de fapt rusești: *otnășenii* înseamnă « rapoarte oficiale », *ofis* — decret domnesc și *delle* — dosare.

Însemnătatea lucrării lui C. Faca constă și în aceea că autorul a înfățișat pentru prima oară jargonul franțuzesc al reprezentanților claselor dominante din jurul anului 1830¹. În « Comodia vremii », C. Faca satirizează vorbirea împestrită cu cuvinte franțuzești a celor din păturile de sus ale societății.

Faca ironizează exagerata folosire a cuvintelor, expresiilor și întorsăturilor de frază străine cînd pune să vorbească pe Elenca:

Ascultă, *ma șer* Luxândră, aș vrea să mă plimb pã pod,

Și-apoi să stau în caleașcă la Madam *marșand de mod*

Voi să-mi fac o pălărie cu *blonduri* și *au velur*

Căci îmi vine a *merveliu*, cu *boaoa* de samur (p. 29);

sau pe Luxandra:

În jurnalul după urmă e ceva deosebit:

D-abor o demoazelă, cîn se află *an vizit*

Este de *bonton* la *modă* să aibă *capot* deschis,

În mînă cu *portofeliu* și cu *baiader* închis

Iar cînd mergem la plimbare, *voale* verzi ne trebuiesc

Ah! *ma șer*, să-mi vezi *mantela*, mai *sublim*, mai lucru *fen*,

O dublură-nfricoșată și fața *amur san fen* (p. 30).

Conștient că jargonul este « un rău al vremii », Faca îl ironizează redînd nu numai aspectul său pur lexical (împestrîrea cu cuvinte străine), ci și latura sa sintactică, jargonul folosindu-se pe scară largă de expresii și construcții luate direct, fără nici un discernămint, din limba franceză:

l'amur de dié (p. 31); îmi vine a *merveliu* (p. 29); *kel idé* (p. 30); *anșanté de vu voar* (p. 34); *de peti je inosan*² (p. 45); nu-ș cine trece a *pié* (p. 30); *kel gras*

¹ Eliade, primul editor al lui Faca, socotind că autorul a căutat să biciuiască în primul rînd mania franțuzitelor și-a permis să schimbe titlul lucrării în « Franțuzitele » și chiar să introducă modificări în textul original: în loc de *slujit* a pus *servarisit*, în loc de *mă socotesc* — *pansarisesc*, *înșălată* e schimbat în *tromparisită* etc. (cf. ed. V. Vircol, 1906, p. 4 ș. a.).

² Cf. la Gr. Alexandrescu « niște mici petreceri ce se zic romînește jocuri nevinovate », p. 91.

(= ce grație) (p. 55). Din astfel de exemple reiese că eroii lui Faca nu folosesc în jargonul lor numai cuvinte, ci au introdus chiar construcții cu prepozițiile respective: *îmi vine a merveliu* (= *îmi vine de minune*) sau *trece a pié* (*trece pe jos*).

În contrast cu Elenca și Luxandra apare Măriuța, fata în casă a « franțuzitelor » care neînțelegînd limbajul bizar al stăpînelor ei își exprimă mirarea astfel:

Paș' de-ascultă și-nțelege ! comedie parc-ar fi ! (p. 33).

În piesa « Conversații » părerile cocoanei Catinca, apărătoare a folosirii limbii romîne în teatru:

Parcă noi nu sîntem oameni, parcă datorii avem

Să simțim în limbi străine și nemțește să rîdem ! (p. 53),

sînt puse în contrast cu părerile cocoanei Smaranda, femeie « modernă », intrigată la gîndul că actorii ar putea vorbi la teatru în romînește:

În sfîrșit, în orice limbă, numai streină de-o fi,

O tragedie se poate prea frumos *pasarisi*,

Numai limbile streine pot vorbi de *santiman*,

Numai nemții și francezii pot avea de *aminsan* (p. 54).

În limba conversației, Faca înregistrează fenomenul introducerii unor termeni francezi cărora li s-au adăugat desinențe grecești.

Știm persona dumnevoastră s-o *apreciarisim* (p. 33);

Și mă rog, șezi, coconiță, să nu te *jenarisești* (p. 34);

[Actori] vrednici *s-amuzarisească* niște nobili privitori (p. 53).

Exemple de acestea arată că influența franceză s-a altoit uneori pe un teren grecesc; cuvintele franceze au căpătat, în anumite cazuri înfățișare grecească. Faptul este de o deosebită importanță pentru studiul limbii romîne de la începutul secolului al XIX-lea pentru că ne arată că influența greacă asupra limbii noastre era pe sfîrșite și că din ea au rămas productive numai cîteva sufixe. Acestea erau folosite de cei cărora li se părea normal să adauge unui cuvînt francez, de curînd intrat în limbă, un sufix deja cunoscut. Jargonul claselor dominante din jurul anului 1830 avea deci un puternic caracter francez cu unele elemente grecești.

După cum se știe, jargonul nu este decît « o adunătură de cuvinte specifice care oglindesc gusturile specifice ale aristocrației sau ale vîrfurilor burgheziei » (Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, p. 14). El are la bază însă limba comună a întregului popor. Într-adevăr, și în limba personajelor lui Faca se întîlnesc peste tot cuvinte, construcții și forme caracteristice limbii comune. Iată astfel cum vorbește tînărul Dimitrache:

Madmazel, cu plecăciune ! ș-încă iertăciune cer

Să-ți recomanduesc astăzi pe tînărul ofițer

Și pe domnu Căpitan din întîiul batalion

Al căruia nume este monsiu, monsiu Simion

sau moderna Elenca:

Cînd aş şti cu-ncredinţare că sînt cîte le vorbeşti
Şi că n-oi fi înşelată ş-adevărat mă iubeşti
Şi că jertfa nu mi-oi pierde-o, dar oi face-o pentr-un ce
Ți-aş fîgădui din parte-mi amur şi fidelité.

Limba vorbită de personajele lui C. Faca are un pronunţat caracter regional muntelesc, explicabil — desigur — prin faptul că Faca era muntean şi că acţiunea « Comodiei » sale se petrece în Muntenia.

În limba eroilor lui Faca se întîlnesc particularităţi caracteristice graiului din Muntenia (unele dintre ele apar şi în alte regiuni ale ţării, dar în Muntenia au o mai mare răspîndire) ca:

e trecut la *ă* în *pă* (p. 27, 37, 44, 45 etc.), *să* (pentru pron. *se*) (p. 35), *e* trecut la *i* în *fetile* (p. 44), *soarile* (p. 35), *damile* (p. 45), *e* la plural corespunzînd lui *o* de la singular în *picere* (pl. p. 42); lipsa aspiraţiei la iniţială *aideţi* (p. 33, 43) sau în interiorul cuvîntului: *maalaoa* (p. 45); alterarea consoanelor finale la pers. 1 sg. ind. prezent a verbelor de conj. II, III: *văz* (p. 32, 35), *pierz* (p. 36), *rîz* (p. 25), *crez* (p. 32), *simţ* (p. 35); *spui* (p. 28); prezenţa demonstrativului *ăştiea* (p. 31); întrebuiţarea pronumelor *cevaşi* (p. 34), şi *cinevaşi* (p. 36) etc.

Faca a notat direct limba vorbită în toată simplitatea ei nestilizată. Astfel el a înregistrat un fenomen sintactic pe care consolidarea normelor limbii literare l-a înlăturat: lipsa acordului dintre subiect şi predicat: **Toţi, frate, te amărăşte** (p. 42); **datorniei a început să se adune** (p. 37).

În limba personajelor lui C. Faca sînt foarte numeroase formele familiare dintre care remarcăm reducerea unor cuvinte prin dispariţia unor sunete sau a unor silabe: *du-te uită* (p. 46) din *du-te de te uită, nu-ş cine* (p. 30) pentru *nu ştiu cine*; folosirea formei *tat'to* (p. 25) pentru forma literară *tată(l) tău*; întrebuiţarea formei pronominale *fiştecare* (p. 25), frecvenţa unor forme populare de viitor pe care limba literară le-a părăsit:

Îţi moi spinarea . . .

Cum *oi mai afla* în casă coconaş ori militar (p. 28);

[Ginerele] *va să-l nimerească* greuleţ la buzunar (p. 35).

În lexicul folosit de personajele lui C. Faca apar unele cuvinte populare-
arhaice, atestate şi la ceilalţi scriitori ai epocii, ca *a noroci, norocire, prieteşug*:

Sînteţi atît de galante încît . . .

N-aş vrea altă fericire decît *să mă norocesc*

Cu *prieteşug* şi stimă . . . (p. 33).

Verbul (a se) *spăsi* are la Faca un semn aparte:

(Ianache) Bună ziua duminică; ce mai faci?

Cum mai trăieşti?

(Pavel) Slavă domnului, vecine! Dumneata

Cum *te spăseşti?* (= cum o duci) (p. 41),

iar verbul *a cîmpî*:

Te sfătuiesc, jupîn Stane, de aici *să te*

cîmpești (= să pleci) (p. 29)

este probabil o creație proprie a lui C. Faca.

Personajele lui C. Faca întrebuințează multe expresii și construcții populare:

[Dracu] își bagă coada *pîn* toate . . . (p. 38);

[Fetele] *n-au minte nici d-o para*

S-or mai mărita și ele *cînd mama s-o deștepta* (p. 32);

Pas' de dormi, *pas'* de te culcă plin de venin și necaz (p. 49);

Munc-a fost nimicnicită și niște bani *geaba* dați

Par-c-a fost bani de aramă, și *pă gîrlă aruncați* (p. 47).

Exemplele de mai sus arată că C. Faca a fost un bun observator al limbii din epoca sa. Limba personajelor lui Faca consemnează starea limbii literare de la începutul secolului al XIX-lea care nu își definitivase încă normele ei structurale. Așa se explică abundența formelor regionale, a construcțiilor neîngrijite și chiar neconforme cu structura gramaticală a limbii unice naționale. Faca este printre primii scriitori care notează cu exactitate limba vorbită în Muntenia. Dovada o avem în împrejurarea că aceleași particularități de limbă pe care le-am relevat la C. Faca sînt întîlnite și în paginile scrise de A. Pann, N. Filimon etc.

Trăind într-o perioadă deosebit de interesantă din punct de vedere lingvistic, C. Faca se așază pe poziția de apărare a tradițiilor limbii romîne și condamnă tendințele de îndepărtare a limbii romîne de la sursele ei populare. El satirizează jargonul așa cum vor face mai tîrziu cu mai mult talent și succes V. Alecsandri și I. L. Caragiale.

Dacă contribuția lui Faca la dezvoltarea limbii noastre literare este destul de modestă, opera lui rămîne un prețios document lingvistic al epocii de la începutul veacului trecut. Faca scrie într-un moment cînd literatura dramatică, gen nou în acea epocă, era în faza de început a dezvoltării ei. Limba teatrului se va îmbogăți treptat pe măsură ce se vor înmulți creațiile dramatice și prin contribuția unor scriitori ca C. Negruzzi, N. Millo și, îndeosebi, V. Alecsandri și I. L. Caragiale.

UN MAESTRU AL LIMBII POETICE: G. TOPÎRCEANU

DE

ȘTEFAN MUNTEANU

Despre panorama literaturii burgheze decadente din țara noastră, în deceniile 3—4 ale secolului al 20-lea, își poate forma o imagine fără putință de răstălmăcire cel care răsfoiește publicațiile vremii.

Poezia noastră din această vreme a fost, într-o măsură mai mare decît proza, terenul feluritelor « experiențe » poetice autohtone sau de import apusean. Școlile literare, care se înmulțeau ca ciupercile după ploaie, erau susținute de teoreticieni în ale artei care se străduiau să arate că arta nu poate fi accesibilă decît — abstracție făcînd de poet — cîtorva inițiați și nicidecum unui cerc larg de cititori. Pentru a intra în grațiile unor esteticieni rafinați, poezia trebuia să prezinte un conținut cît mai dificil, cît mai ceșos și să cuprindă sensuri lirice acoperite. *Dificil, obscur, absconsitate*, erau numai cîțiva din termenii cu care se lupta estetica literară trecută pentru a demonstra cititorului că trebuie să renunțe la logică, la ceea ce știa el despre poezie, despre sentimentele omenești și despre limba pe care o învățase în pruncie, de vrea să înțeleagă ceea ce . . . de fapt nu se adresează înțelegerii lui. Versuri ca:

« Cir-li-lai, cir-li-lai
Precum stropi de apă rece
În copaie cînd te lai;
Vir-o-con-go-eo-lig
Oase închise afară-n frig
Lir-liu-geau, lir-liu-geau
Ca trei pietre date dura
Pe dulci lespezi se mărgeau . . . »

au stîrnit interesul unor critici literari din trecut, pentru că prezentau farmecul noului, al ineditului, chiar dacă acest lucru însemna batjocorirea gîndirii, a vieții și a bunului simț lingvistic.

În această vreme Topîrceanu scrie « Rapsodii de toamnă » și « Balada munților », ca o fereastră deschisă larg spre miremele pămîntului și spre limpezimile văzduhului.

Într-o perioadă cînd estetica și critica literară se sileau să sustragă arta de sub tutela gîndirii, să definească conceptul de poezie pură și al frumosului necontingent, era firesc ca poezia lui Topîrceanu să nu rețină prea mult atenția cercetătorilor literari. Optimismul poeziei lui Topîrceanu, pitorescul peisajului și meșteșugul artistic al versului său sînt aspecte minimalizate sau ignorate de critica burgheză.

De aceea o discuție asupra lui Topîrceanu ca artist al cuvîntului este justificată; o discuție în care să se pună în lumină perfecțiunea clasică a versului său, talentul poetului de a zugrăvi, în imagini vii și pline de culoare, tablouri din natură, precum și originalitatea procedeeleor lexicale folosite de poet în versurile sale.

Asupra acestor laturi ale artei lui Topîrceanu vom căuta să ne oprim în rîndurile de mai jos, încercînd să definim specificul măiestriei artistice a autorului « Baladelor vesele și triste ».

Versul lui Topîrceanu produce dintru început asupra cititorului impresia unei mari libertăți de creație din partea poetului. Cuvîntul propriu, care traduce ideea în mod limpede și firesc, este descoperit de poet fără efort aparent, în chip spontan, cu simțul și certitudinea artistului plastic al cărui ochi reține cu precizie nuanțele culorilor întinse pe paletă. De aceea cuvîntul la Topîrceanu, chiar atunci cînd nu intră ca element component în ansamblul unei imagini, dobîndește virtuțile acesteia datorită unei severe corespondențe logice, care se stabilește între sensul ideii exprimate și echivalentul ei verbal.

Exemplele care se pot cita, în această privință, abundă. Ele verifică teza că respectul față de artă — pentru care poeții decadenți manifestau un cinic dispreț — presupune o judicioasă tratare și selecționare a mijloacelor de expresie, în vederea transcrierii vii a faptelor de viață, care să poarte pecetea lucrului văzut și trăit.

Iată-l, de exemplu, pe baciul Toma făcînd ultimele pregătiri, înainte de a porni cu turma la vale, în peisajul mohorît al toamnei:

El se pleacă din cărare
Și tot leagă și dezleagă,
Cumpănește pe samare
O gospodărie-ntreagă . . . (Balada munților).

Notația aceasta laconică e departe de a fi ștearsă și schematică, deoarece poetul dă prioritate termenului care indică acțiunea, osteneala ce și-o dă ciobanul pentru « a pune toate lucrurile la punct », înaintea plecării. Cele patru verbe *se pleacă, leagă, dezleagă, cumpănește*, sînt suficiente pentru a reda vizual atmosfera de activitate zorită, întrucît baciul are de încărcat pe cei doi măgari « *maldăr de tărhaturi grele Cu desagi, căldări și pături . . .* ».

Descrierea are un obiect precis, bine delimitat, iar absența oricăror amănunte decorative ține trează atenția asupra faptului ca atare: truda ciobanului care-și rînduiește buclucurile pe cei doi măgari. Cuvîntul acționează asupra imaginației cititorului — aici, ca și aiurea în poezia lui Topîrceanu — cu puterea de concretizare și de reprezentare a imaginii, ceea ce este însușirea fundamentală a limbajului poetic.

Un exemplu asemănător îl oferă « Balada morții », al cărei început sună astfel:

Cobora pe Topolog
Dintre munți, la vale . . .
Și la umbra unui stog
A căzut din cale.
În ce vară? în ce an?
Anii trec ca apa . . .
El era drumeț sărman
Muncitor cu sapa.

Faptul « divers », pentru o societate nepăsătoare de soarta omului din popor — un călător oarecare căzut din drum sub povara mizeriei — își găsește în versul poetului mijloace lexicale și de construcție echivalente, de o mare simplitate. Accidentul este narat în stilul întâmplărilor banale, fără nici un adaos din partea celui care relatează cele petrecute: *Cobora pe Topolog|Dintre munți, la vale|Și la umbra unui stog|A căzut din cale|*.

Cine era el? Impresia de necunoscut, de existență anonimă, a unui « muncitor cu sapa » este sugerată printr-un procedeu inezisabil la prima vedere, însă de o valoare stilistică remarcabilă, anume elipsa subiectului în propoziția întâi: « *Cobora pe Topolog . . .* » etc. Construcția obișnuită: « el cobora . . . » ar fi introdus un element oarecum concret în biografia călătorului și ar fi risipit atmosfera de tragică însingurare în care moare drumețul. Aceeași perfectă adaptare a cuvîntului și a formelor gramaticale la ideea comunicată ne oferă în strofa a doua versurile: « El era *drumeț* sărman /Muncitor cu sapa », unde forma nearticulată — mai exact, suprimarea articolului nehotărît (un) drumeț, estompează chipul personajului, în acord cu întreaga istorie a vieții lui obscure. (Încercați să completați în cele două versuri citate pronumele și articolul nehotărît și veți constata că, excluzînd ritmul, ideea dobîndește o nuanță de lucru determinat, în sensul vag, evident și general, totuși diferit de cel de mai sus, întrucît implică în ultimul caz o insuficientă motivare a totalei uitări care se așterne peste mormîntul drumețului).

Asemenea construcții nu sînt izolate în versul lui Topîrceanu. Notăm două dintre ele, asemănătoare întrucîtva, ca semnificație stilistică, cu cele de mai sus:

« Numai colo-ntr-un frunzar
Galben de lumină
Stă pe-o creangă de arțar
Pasăre străină »

(Balada morții)

Construcția « Stă pe-o creangă . . . *pasăre* străină » trebuie analizată cu atenție. În limba noastră substantivul reclamă la singular fie forma nearticulată (o pasăre), fie pe cea articulată (stă pasărea cea străină). Nimeni însă nu va putea tăgădui justetea formei alese de poet — prin derogare totuși de la legile construcției gramaticale — precum și rezonanța ei în câmpul percepției noastre. E de remarcat faptul că lipsa articolului nu restrânge sfera noțiunii în discuție cum ne-am aștepta, ci îi lărgeste limitele, deoarece « Stă pe-o creangă de arțar /*Pasăre* străină », e mai mult, mai cuprinzător decît « stă o *pasăre* ». Atenția cititorului este orientată asupra noțiunii ca generalitate, fără a se introduce o îngrădire a termenului, implicînd ideea de comun, nediferențiat (o pasăre oarecare). Pe de altă parte adjectivul *străin*, cum lesne se vede, nu are nici rolul de simplu determinant pe lângă substantivul pe care-l însoțește. El completează și intensifică ideea versului în sensul că sporește impresia de necunoscut — dar nu și de ne semnificativ — inclusă în substantivul nearticulat.

Exemplul ce urmează îl luăm din « Balada munților »:

« Sihla neagră se-nfioară
Speriat, dintr-un hățiș,
Pui sfios de căprioară
A ieșit din luminiș ».

Motivarea stilistică a formei « *pui sfios* » pentru *un pui sfios*, rămîne în general aceeași ca și mai sus. S-ar putea adăuga doar amănuntul că prin omiterea articolului și prin accentuarea cuvîntului de la începutul versului, este sugerată impresia de surpriză, de apariție bruscă și de spaimă. Prin forma lui, substantivul, ca și în exemplele anterioare, reține atenția cititorului datorită aspectului său inedit, iar semnificația noțională a termenului se îmbogățește întrucît se extinde dincolo de sensul morfologic obișnuit.

Datorită acestei stricte corespondențe dintre idee și cuvînt, dintre semnificația stilistică și forma gramaticală, versul lui Topîrceanu dobîndește o puritate de cristal în expresie, asemenea izvorului de munte prin ale cărui valuri cu sonorități ritmice ochiul surprinde nenumărate reflexe argintii ale razelor de lumină.

Aceeași grijă scrupuloasă manifestă poetul în folosirea adjectivului cu funcțiune de epitet. Potrivit tendinței generale, specifice artei lui Topîrceanu în ce privește utilizarea procedeelelor artistice, adjectivul se alătură substantivului cu scopul determinării acestuia pe linia uneia din însușirile dominante ale obiectului descris. În această privință Topîrceanu continuă, pe un drum propriu, tradițiile stilului poeziei noastre clasice, reprezentată în preajma anului 1900 prin Vlahuță, Coșbuc și Șt. O. Iosif.

Topîrceanu nu s-a socotit un poet « modernist », așa cum unii cercetători literari din trecut au căutat să-l prezinte, termenul modernism nefiind pentru ei decît eticheta eufemistică pentru variatele aspecte sub care se înfățișa decadentismul poeziei burgheze în perioada de după primul război mondial.

Adeziunea poetului la poezia noastră clasică este exprimată indirect în «Expunere de motive», unde poetul, în afara satirei caustice la adresa fostei Academii, își definește propria sa personalitate și creație literară prin . . . diferență specifică. Poetul n-a concurat la premiile Academiei din mai multe motive și anume:

« Întii fiindcă mi-a fost lene
Al doilea, nu-s modernist
Sentimental ca Demostene
Și nici ca Blaga-futurist ».

Ar fi greșit să tragem însă de aici concluzia simplistă că Topîrceanu urmează doar calea bătătorită de înaintașii săi, fără să aducă o contribuție proprie, originală la dezvoltarea limbii literaturii noastre artistice, în speță a celei poetice. Într-un anume sens — și despre aceasta va fi vorba mai încolo — versul lui Topîrceanu este de o factură nouă «modernă», ca structură lexicală, fundamentată însă tematic și justificată stilistic, ceea ce e cu totul altceva decât modernismul formalist și cosmopolit.

Întrucît e vorba de adjectivul-epitet, e nevoie să precizăm că epitetul general sau *ornant* nu reprezintă o categorie de mijloace artistice înrudită ca funcțiune sugestivă cu ceea ce în mod curent prozodia mai veche numea tropi și nici cu epitetul individual, particular. Epitetul general este atributul unui substantiv și în consecință el formează o unitate sintactică cu acesta; el prezintă însușirea obiectului perceput de noi ca făcînd parte îndeobște din noțiunea în cauză. Epitetul în acest caz devine o parte integrantă din cuvîntul determinat și este simțit de cititor ca fiind inclus virtual în sfera acestui substantiv.

La Topîrceanu ciobanul din aceeași «Baladă a munților» coboară urmat de «*tăcuții* lui prieteni», care calcă «prin *sălbatic*e pripoare/Pe sub poale *verzi* de cetini». În urma lor rămîn «munții *singuri* și *bătrîni*». Apoi trec «nopti *pustii* și zile *reci*», pînă cînd, pe la sfîntul Andrei, brazii împodobiți de ger atîrnă ca niște salbe «peste plaiurile *albe*/Și prăpăstiile-*adînci*».

Adjectivele care servesc drept mijloc de caracterizare pe lîngă substantive, corespund uneia din trăsăturile dominante ale obiectului descris, așa cum, în mod obișnuit, surprindem noi înșine faptele din viață. Prietenii ciobanului (oile, animalele de povară ce-l însoțesc) sînt *tăcuți*, amănuntul acesta fiind cel mai frapant cînd e vorba de drumul unei turme pe poteci de munte.

Pripoarele nu pot fi altfel decît *sălbatic*e, ținîndu-se seamă de caracterul peisajului descris, iar cetinile de brad sînt *verzi*, ceea ce corespunde însușirii lor obișnuite.

Cum se vede, fantezia poetului nu trece dincolo de limitele reprezentării realiste a detaliilor tabloului zugrăvit. Peisajul are totuși un caracter concret, plastic, iar epitetul devine elementul esențial care conlucrează la realizarea acestei imagini.

Exemple de acest fel se găsesc la tot pasul în poezia lui Topîrceanu. Într-o altă baladă, corbii sînt «*posomorîți*, cu gheara *lungă*, cu pliscuri *negre*, de oțel »

(Balada corbilor). Însușirea *posomorît*, pe care o subliniază poetul, face parte din categoria restrînsă a însușirilor ce pot fi gîndite în mod curent în legătură cu noțiunea determinată (corbi *negri*, *croncănitori*, *posomorîți*). Atributul — epitet *posomorîți*, ca și gheara *lungă*, pliscuri *negre* — alături de epitetul individual *de oțel*—, completează conținutul semantic al substantivului relevînd, aceeași trăsătură caracteristică, generală a obiectului, fără ca imaginea să piardă din realismul ei.

În « Cîntec » poetul se adresează pădurii astfel: 🍄

« Frumoasă ești pădurea mea
Cînd umbra-i încă *rară*
Și printre crengi adie-abia
Un vînt de primăvară.
Cînd de sub frunze *moarte* ies.
În umbră viorele
Iar eu străbat huceagul *des*
Cu gîndurile mele . . .
Cînd strălucesc sub rouă *grea*
Cărări de soare pline . . . etc. »

Pădurea nu e pentru poet nici tainică, fermecată sau de argint, ci pur și simplu *frumoasă*, umbra ei e *rară*, huceagul e *des*, roua *grea* etc. Și totuși, lucru demn de notat, imaginea se imprimă în mintea noastră dîndu-ne sentimentul că străbătem noi înșine cărările însorite ale pădurii înfiorate de vîntul cald și umed al primăverii.

Am subliniat în versurile de mai sus doar adjectivele cu rol de epitet, la care se pot adăuga și expresiile cu ajutorul substantivelor și avînd aceeași valoare stilistică, așa cum sînt « cărări *de soare* pline », ori în altă parte « ostroave mari *de umbră* », « pînze *de lumină* » etc. În ambele cazuri epitetul e general, determinant, el reprezentînd mai degrabă semnul economiei stilistice a poetului, decît bogăție și risipă de imaginație.

Cu toată abundența de adjective care ne întîmpină în poezia lui Topîrceanu, versul poetului își păstrează caracterul sobru, construit perfect ca putere de sugestie și unitate ritmică. Forma lapidară și naturalețea versului său constituie o dovadă că imaginația poetului se subordonează viziunii realiste a naturii și utilizează mijloacele de exprimare cele mai simple — fără prea multă variație uneori — chiar în tablourile în care invențiunea artistică este elementul precumpănitor. Sub acest raport trebuie spus că poetul folosește cu insistență adjectivul *lung*, prin urmare un termen care nu sensibilizează noțiunea, ci o determină în mod general.

Plopii, de exemplu, « s-au zbătut zile *lungi* de vară », primăvara vine « cu mătăsuri *lungi* de vînt », fînețele răspund adierii ușoare ce le învăluie « cu acorduri *lungi* de liră », toamna e *lungă*, slabă și zăludă » etc.

Să se observe însă că în acest caz, ca și în altele asemănătoare, epitetul ornant este concretizat la rîndul lui, fie printr-o imagine plastică — în organizarea căreia

el intră sau cu care se învecinează — fie printr-un epitet individual chemat să materializeze ideea, să faciliteze reprezentarea ei în mintea cititorului. Acest procedeu al asocierii epitetului general cu expresia figurată sporește intensitatea impresiei de ansamblu prin ceea ce am putea numi metoda compensației stilistice. Înțelegem prin aceasta procedeu alăturării epitetului abstract la o expresie figurată sau utilizarea lui ca determinant al imaginii însăși (comparație, metaforă). În această situație, adjectivul, deși abstract, nu e perceput izolat, ci în funcție de imaginea în care este integrat. Aceasta face ca sensul general al epitetului să fie *asimilat* de expresia plastică, în care el intră ca atribut, evitându-se astfel primejdia căderii în stereotip și convențional.

În exemplele de mai sus, adjectivul *lung* este asociat unei metafore în primul vers: « plopii *s-au zbatut* . . . zile *lungi* de vară ». A spune despre frunzele bătute de vânt că *se zbat* înseamnă a transcrie la modul figurat un aspect din natură — imaginea fiind construită pe baza asociației metaforice.

Plasticitatea expresiei *compensează* caracterul abstract al versului învecinat « zile *lungi* de vară », apropiindu-se și contopindu-se într-o imagine percepută de noi unitar, organic.

În descrierea venirii primăverii, adjectivul *lung* este un element constructiv al metaforei și prin aceasta asimilat plasticității versului « Cu mătasuri *lungi* de vânt ». Același lucru în versul: « Cu acorduri *lungi* de liră/I-au răspuns finețele »; în fine, în ultimul exemplu, epitetul general *lung* este concretizat prin alte epitete individuale: « Toamna e *lungă, slabă și zăludă* ».

Versul impresionează în acest caz nu numai prin fluiditatea lui, ci mai cu seamă prin acel timbru melodic particular, care face farmecul poeziei lui Topîrceanu.

Arta lui Topîrceanu se impune între altele și datorită facultății deosebite a poetului de a pătrunde în lumea naturii și de a transpune în chip realist manifestările ei. Natura, fie că e vorba de flori sau plante, insecte ori păsări, alcătuiește, de altfel, sursa principală de inspirație a poetului și în același timp materialul celor mai trainice creații ale sale. (În mai bine de jumătate din cele douăzeci și opt de poezii cuprinse în « Balade vesele și triste », este cîntată natura.)

Poetul care se refugiază « în iarbă » ca să contemple, dimineți de-a rîndul, « o tufă de scaieți » pune în descrierea multiplelor fețe ale firii pasiunea și observația exactă a naturalistului, însoțite de intuiția și capacitatea de expresie a creatorului de artă.

Poezia lui Topîrceanu este străbătută de suflul tonic al dragostei de natură, ca formă a bucuriei de a trăi a poetului. De aceea peisajul pulsează în versul său de o puternică viață lăuntrică, pe care poetul o traduce apropiind-o prin analogie de manifestările umane cele mai comune și mai familiare. Cu alte cuvinte, la Topîrceanu, pastelul se caracterizează prin *mișcare*, iar acest atribut al vieții este urmărit și reliefat cu o rară măiestrie în versul poetului.

Iată tabloul în care este descrisă starea de agitație în care se găsește natura la știrea că s-apropie toamna:

Toate florile șoptiră|Întorcându-și fețele. Solzii frunzelor de salcîm *s-au zburlit pe ramură.* *Toți ciulinii pe cărare|Fug cuprinși de panică,* peste luncă « Au pornit-o . . . frunzele-n bejanie ». *Papura pe loc se zbate|Legănîndu-și săbiile,* în sfîrșit, lișițele strigă, apare eretele — polițaiul ca să ia măsuri împotriva alar-miștilor etc. (Rapsodii de toamnă).

Altădată, tot din pricina toamnei, *toți ciulinii de pe vale|Se pitesc prin văgăuni |Iar măceșii de pe cîmpuri|O întîmpină în cale|Cu grăbite plecăciuni.* (Balada unui greer mic). Condurii, lunecînd peste vîrfuri de brad, *Înfioară cînd și cînd |Liniștea pădurii|* (Balada morții), iar cu venirea primăverii « *pe jos pornesc furnicile la drum|* și ies gîndacii domnului pe zid » (Rapsodii de primăvară).

În personificarea naturii, Topîrceanu nu procedează prin simpla atribuire de însușiri vii elementelor neînsușite din natură sau prin atribuirea de manifestări umane întîmplătoare viețuitoarelor în general. Consecvent formulei sale stilistice, poetul se zisează nota caracteristică a obiectului descris, amănuntul individual și tipic, în stare să reflecte o imagine generalizată din natură și prin aceasta deplin realistă. Această însușire trebuie considerată drept una dintre trăsăturile fundamentale ale stilului lui Topîrceanu. Ceea ce trebuie subliniat tot aici este aptitudinea poetului de a descoperi, pe linia mijloacelor simple și grăitoare, modalitatea cea mai potrivită de expresie figurată, așa încît ea să corespundă « esenței fenomenului real » și să creeze în mintea cititorului asociații dintre cele mai apropiate de experiența lui.

Să ne întoarcem la cîteva din exemplele transcrise.

Pentru a descrie susurul florilor și clătînarea lor la adierea vîntului de toamnă, poetul le înfățișează vorbind în taină între ele, iar mișcarea lor e văzută ca un gest pe care-l face cineva cînd vrea să comunice în grabă o veste neașteptată: *Toate florile șoptiră|Întorcându-și fețele.*

Este prins aici, într-o lumină grațioasă, un aspect realist din natură — freamătul și mlădierea florilor — pus în relație cu modul de conduită omenesc într-o împrejurare similară, adică reacția spontană și unanimă față de o știre ce provoacă surpriză.

Ceea ce atrage atenția celui care privește frunzele minuscule de salcîm, atunci cînd sînt mișcate de vînt, este tremurul lor ușor; de aceea, în semn de împotrivire, dar și de frică, *ele s-au zburlit pe ramură,* în timp ce ciulinii, care au la îndemînă alt mijloc de apărare în fața primejdiei *fug cuprinși de panică,* asemenea unor ființe deznădăjduite care se salvează fără încercare de împotrivire în fața unei teribile amenințări.

În aceste descrieri ale mișcării, ale vieții din natură, nu poate fi trecută cu vederea precizia cu care poetul întrebunțează verbul și aceasta nu în scopul obținerii unor efecte de ordin stilistic formal, ci pentru a traduce cu exactitate o latură esențială în manifestarea naturii. Cînd poetul afirmă că o dată cu sosirea primăverii *pe jos pornesc furnicile la drum,* propoziția, de o admirabilă simplitate, se salvează din modul de exprimare comun și prozaic, deoarece

este reținută aici o trăsătură tipică ce caracterizează felul de viață al furnicilor, înfățișat într-o imagine realistă și încântătoare totodată, anume în exodul lor, cu neistovita lor călătorie și trudă, care începe acum și va dura o vară întregă. Cît despre gîndacii domnului, Topîrceanu socotește de ajuns să spună că *ies pe zid*, ceea ce ar părea banal, dacă poetul nu ar vedea în acest fenomen un indiciu al reînvierii naturii — și de aceea simpla lor apariție pe zidul caselor (întrucît stătuseră pînă acum ascunși) devine semnificativă.

Un element esențial în arta lui Topîrceanu este umorul. Efecte umoristice dintre cele mai autentice obține Topîrceanu prin faptul că acordă valoarea poetică neologismului și expresiei curente, luate din vorbirea zilnică. Este vorba, așadar, de un procedeu în care vocabularul se situează pe primul plan, nu numai ca material de construcție a versului, ci, mai ales, ca funcție stilistică.

Doi poeți înaintea lui Topîrceanu, anume Al. Macedonski și D. Anghel deschiseseră larg neologismului porțile intrării în limba literaturii noastre artistice. Dar, atît la autorul « Rondelurilor », cît și la Anghel, neologismul răspundea unor intenții stilistice total diferite. Nu e locul să analizăm aici în ce constau aceste deosebiri. Cercetarea aceasta însă nu va putea fi trecută cu vederea cînd se va scrie istoria limbii noastre literare din ultimii ani ai secolului trecut și din primele decenii ale veacului nostru. Se va stabili atunci în ce constă, în privința mijloacelor de limbă, reacția împotriva estetismului simbolist, — și, pe altă linie de rezistență, aceea a idilismului semănătorist.

Printre scriitorii care s-au opus în veacul nostru tendinței retrograde, specifice poeziei decadente, de a separa limba poeziei de cea a graiului viu, va trebui pus, la locul ce i se cuvine, autorul « Rapsodiilor ».

În legătură cu neologismul din versul lui Topîrceanu trebuie accentuat, dintru început, faptul că poetul introduce termenul străin în chip voit, urmărind să creeze o anumită atmosferă lirică, în concordanță deplină cu fondul de idei al poeziei. În opoziție cu poezia lui Eminescu în care neologismul aparținea unui limbaj de circulație restrînsă — în speță cel filozofic și al culturii în general — sfera lexicală din care Topîrceanu împrumută neologismul este cu mult mai largă și mai accesibilă, deoarece ea cuprinde limba curentă, uzuală. Aceasta este și una din explicațiile mării popularități de care s-a bucurat opera lui Topîrceanu în perioada dintre cele două războaie, cînd poezia burgheză decadentă se cufundase în cercul fără ieșire al feluritelor « isme ».

În versurile lui Topîrceanu, cititorul își recunoaște limbajul său zilnic, alcătuit din termeni care intră în vocabularul obișnuit al limbii vorbite, cotidiene. Cităm doar cîteva exemple:

Iepurele — « măgar *miniatură* », se arată pe arătură, în timp ce « Din căpiță sare pleava/Sar gunoaie dintr-un snop . . . ». Apoi « Mic *elastic* și *urgent*/Lîng-o tufă de sînzeană/A făcut un *compliment* » (La vînătoare).

Vînătorii « guralivi și orășeni /Pun o pată *discordantă*/Pe căpița de strujeni ». Pe cîmp « Foșnește lung subt soare/Cu mătase la pănuse/mămăliga *viitoare* » (ibid).

Coțofana, pasăre gureșă, « fără *ocupație* », a adus printre păsări și plante o veste-n goană « Și-a făcut senzație ». Iarna e *mizerabilă*, tristețea poetului *iremediabilă*, când știe că vor îngheța de frigul ei gizele și florile. În fine, « zugrăvit pe cerul gol », cu plosca de rachiu ridicată, popa cel bețiv, capătă deodată « măreție de *simbol* » (Balada popii din Rudeni).

Expresivitatea și savoarea versurilor citate — în a căror țesătură neologismul este introdus asemenea unei piese de culoare vie într-un mozaic format din tonuri comune — este de netăgăduit. În acest contrast dintre elementele lexicale care alcătuiesc baza lingvistică a versului lui Topîrceanu își are izvorul, pe tărîmul mijloacelor stilistice, umorul creației sale. Începinerea termenului de proveniență « savantă » cu noțiunea « vulgară », acționează în favoarea ideii, pe care o conturează și o reliefează prin aceea că stabilește relații sintactice între categorii de cuvinte diferite și opuse ca arie de întrebuițare. Mai exact, să se observe că neologismul intră în versul lui Topîrceanu într-o ambianță lexicală în care el reprezintă « o notă discordantă ». Ceea ce-l impune atenției noastre sînt cuvintele de care el este constrîns să se alătore, cuvinte împrumutate din cel mai autentic fond popular.

Iepurele, de pildă — animal comun — e « mic *elastic* și *urgent* ». Atributele abstracte *elastic*, *urgent* sînt provenite din sectoare ale limbajului străine noțiunii determinate, cu atît mai mult cu cît ultimul (*urgent*) este « impropriu » ca determinant pe lîngă un nume de ființă (nu însă pe lîngă substantive comune ca: *acțiune*, *măsură*, *adresă* etc.). Contrastul lexical este exploatat cu același veritabil simț al umorului în versuri, cum sînt cele citate:

« Și foșnește lung subt soare /Cu mătase la pănușe/ mămăliga *viitoare* ».

E vorba de un lan de porumb. Natural că perifriza « mămăliga *viitoare* », pentru porumb, vizează efecte stilistice precise, rezultate de pe urma juxtapunerii intenționate a celor două cuvinte, între care nu există nici un punct de contact ca arie de circulație socială.

Cînd poetul spune că:

« vînătorii guralivi și orășeni /Pun o pată *discordantă* pe căpița de strujeni », el introduce în mijlocul unei propoziții în care este zugrăvit un decor banal și prozaic: cîmpul cu căpițele de strujeni, imaginea vînătorilor plasticizată prin expresia abstractă și intelectualistă — *pată discordantă*. Tabloul este *compromis* în felul acesta, pentru a se acorda cîștig de cauză comicului de esență verbală.

Să se remarce, în sfîrșit, că zugrăvind chipul popii, proiectat pe cerul oțelit de gerul iernii, cu plosca pîntecoasă de rachiu înălțată și dobîndind prin aceasta *măreție de simbol*, poetul nu face altceva decît să coboare valoarea expresiei livrești la nivelul gestului vulgar al popii. Imaginea, de un relief deosebit, cîștigă contur de desen animat, în care sensul caricatural satiric este de un efect în afară de orice echivoc.

Nu trebuie uitat, așadar, că neologismul este utilizat în versul lui Topîrceanu cu o vădită nuanță peiorativă, mai precis, poetul depreciază neologismul

îl compromise datorită ambianței lexicale în care-l plasează. Umorul artei lui Topîrceanu își găsește aici unul din principalele lui izvoare verbale. Dacă în multe cazuri acest umor este reconfortant, nu e mai puțin adevărat că poetul zăbovește cu satisfacție uneori asupra acestui procedeu — din păcate nu rareori chiar de dragul exercițiului gratuit — ceea ce face ca versul să devină convențional, iar umorul facil.

În « Cioara », de exemplu, poetul caută să epuizeze termenii de comparație la care s-ar putea preta descrierea banalei păsări, efectele obținute situându-se la periferia umorului și a bunului simț lingvistic. E de mirare cum poetul care scrisese « Balada corbilor » a putut să se dedea unui joc de imagini goale, de un gust mai mult decât dubios, cum sînt versurile pretinsei poezii din care cităm la întîmplare:

« Gravă ca o rugăciune
Și posomorită ca o
Figurină de cărbune
Cu nuanță de cacao ».

Există în unele poezii ale lui Topîrceanu o anumită înclinare spre versificare, spre virtuositate formală, versul reducîndu-se, în acest caz, la simple combinații sonice, căutate sau, în cel mai bun caz, la un lirism minor, convențional. O întregă poezie de patru strofe, cu caracter de pastel, poate servi drept pretext pentru un joc de cuvinte, ca în « Toamna în parc », în care eroii sînt o fată sfioasă și un plutonier major, iar finalul poemului, cuprinzînd poanta, sună astfel:

« Și-ntr-o fină discordanță
Cu priveliștea sonoră
Merg așa cam la distanță:
El major și ea minoră ».

E greu să recunoaștem în asemenea versuri pe autorul « Baladei munților ». Facilitatea unora dintre versurile lui Topîrceanu îndreptățește afirmația că poetul se cheltuiește uneori într-o vervă mărunță, exploatănd facultatea de a mînuî cu dezinvoltură cuvîntul și ritmul.

O categorie de expresii la care Topîrceanu face des apel este aceea în care intră formulele « prozaice » din vorbirea de toate zilele. Procedeu nu este, în esență, diferit de cel discutat mai sus. Prozaismele determină, prin contrast cu caracterul selecționat al cuvîntului poetic, efecte umoristice dintre cele mai autentice. Imaginea ciștigă o notă de familiaritate, prin coborîrea ei într-o zonă a lucrurilor, întîmplărilor și a modului de exprimare curent. Așa de exemplu, folosirea expresiei *Ca de mama focului*, cînd e vorba de caracteristica strigătului unor păsări, ar părea vulgară și în consecință « nepoetică ». La Topîrceanu ea nu are nimic supărător, necum trivial (« lișițele-ncep să strige / *Ca de mama focului*), întrucît e vorba de niște păsări al căror glas creează impresia unei cioro-

văieli între niște vecine rele de gură, de pe uliță. Când scaetele întreabă pe iepurele care fuge: *Ce e frate?*, iar acesta îi răspunde: *Sînt teribil de grăbit!* — se reproduce un fragment de conversație tipică între doi trecători, dintre care unul este străin de motivele precipitării celuilalt. În fine, gărgărița mică și nenorocită exclamă, asemenea unei femei necăjite și tachinate, care se destăinuie la poartă unei cumetre: *Uf, ce lume, soro dragă!* . . . , iar delicatele petunii se întreabă cu candoare, ca niște școlărițe alarmate: *Ce ne facem fetelor?*

De notat că atît neologismul cît și prozaismele la care ne-am referit nu sînt caracteristice limbii poporului în înțelesul obișnuit al cuvîntului. Cînd vorbim despre largă răspîndire a poeziei lui Topîrceanu, trebuie să nu uităm că popularitatea versurilor sale nu a depășit prea mult hotarele lingvistice ale mediului urban. Topîrceanu se complace în atmosfera și limbajul orășenesc nu pentru că s-ar socoti izolat de viața socială și de limba poporului. O dovadă convingătoare despre acest lucru sînt versurile în care poetul vorbește despre oamenii simpli a căror existență sau moarte le zugrăvește pe fondul viu și pitoresc al naturii (« Balada munților », « Balada morții »). Așa cum s-a văzut, credem, limba se caracterizează aici printr-o mare puritate și prospețime lexicală, de o neîntrecută forță evocatoare. Dar nu e mai puțin adevărat că locul larg pe care-l ocupă neologismul în versul lui Topîrceanu ne obligă să afirmăm că limba autorului « Baladelor vesele și triste » nu este populară în sensul în care atribuim această însușire limbii lui Alecsandri sau Coșbuc, « Rapsodiile de toamnă » sau « Balada chiriașului grăbit », pe de o parte, și « Oaspeții primăverii » a lui Alecsandri, ori « Noaptea de vară » a lui Coșbuc pe de altă parte, nu vor trezi un ecou similar în sufletul aceluiași cititor, deoarece Topîrceanu vizează un anumit cititor, familiarizat cu modul de viață și cu limbajul orășenesc. Nu rezultă de aici că poetul scrie pentru un anumit public și pe gustul acestuia, după cum Creangă nu și-a scris « Amintirile » pentru a le citi humuleștenilor sau pentru a desfăta cu snoave și țărăni pe boierii de la « Junimea ». Apropierea dintre cei doi scriitori e valabilă măcar sub un singur unghi: neologismul și prozaismul la Topîrceanu sînt, asemenea proverbelor și zicătorilor din « Amintirile » și « Poveștile » lui Creangă, mai mult un mijloc artistic desprins din rezervele graiului viu și generator de umor sănătos și înviorător — decît un artificiu stilistic exterior, formalist. Limba literaturii noastre artistice nu s-a rupt prin Topîrceanu de izvoarele ei populare, așa după cum opera sa poetică nu este străină de simțirea poporului care se recunoaște pe el și peisajul patriei noastre în cele mai realizate creații ale poetului.

Opera poetică a lui Topîrceanu a adus o contribuție valoroasă la evoluția poeziei și a limbii noastre literare în perioada dintre cele două războaie mondiale. Meritele poetului, ca meșter al cuvîntului poetic, trebuie judecate în funcție de epoca în care a scris Topîrceanu — epocă de tristă rătăcire literară — dar și în raport cu tradițiile genului cultivat de autorul « Rapsodiilor », gen ilustrat

înaintea acestuia, e drept, pe o dimensiune socială și artistică în multe privințe deosebită — de D. Anghel și, pe de altă parte, de Șt. O. Iosif și D. Anghel în « Caleidoscopul lui A. Mirea ».

Topîrceanu rămîne un poet al vieții și al naturii, un iscusit șlefuitor de vers, vibrînd aci de duioșie, ori de voioșie tonică, aci scăpărînd de ironie; un poet care lărgeste limitele întrebuițării mijloacelor stilistice tradiționale, îmbogățindu-le și sintetizîndu-le într-o formă nouă și originală. Lectura versurilor lui Topîrceanu este nu numai un prilej de delectare estetică pentru cititor, ci și un izvor de prețioase învățăminte pentru artiștii cuvîntului.

EXPRESIA IDIOMATICĂ ÎN ROMANUL «RĂSCOALA» DE LIVIU REBREANU

DE

AL. ANDRIESCU

Autorul celei mai zguduitoare mărturii literare a dramaticelor evenimente din 1907 n-a urmărit niciodată în alegerea mijloacelor de expresie, frumusețea efemeră a jocului de artificii. Interesul său s-a îndreptat, permanent, spre mijloacele lingvistice care să servească desăvârșit adevărul psihologic și social, uneori crud, din paginile celor mai multe scrieri ale sale. Acest conținut realist respingea imaginea spumoasă, plină de strălucire căutată. Cerea, în schimb, ca o necesitate imperioasă, comparația frecventă și în limba vorbită sau chiar expresia frustră. Alături de aceste elemente, expresiile idiomatice, în care includem toate construcțiile particulare limbii noastre, câteodată numai anumitor graiuri populare, își găsesc un loc potrivit.

De la început trebuie subliniat faptul că Liviu Rebreanu a selectat, din numărul mare al expresiilor idiomatice care circulă în limba noastră, în primul rând pe cele cu un conținut tăios, dur. Numai simpla înșirare a expresiilor idiomatice din romanul «Răscoala», într-o listă care-i departe de a fi completă, arată îndată spre ce locuțiuni de acest fel se îndreaptă romancierul: *tai frunze cîinilor* (98); *rezultatele vorbelor de clacă* (113); *le-ai băgat în cap toți gărgăunii* (113); *să nu pui la inimă* (117); *să-i măture pe amîndoi* (121); *ce primejdie îi paște* (121); *pe unde scoatem cămașa* (121); *l-a făcut albie de porci* (123); *să nu te culci pe o ureche* (125); *băiat de zahăr* (128); *are să-și aprindă paie-n cap* (132); *să tacă mîlc* (132); *cruce de voinic* (148); *frumușică picătură* (148); *bărbat în toată firea și cu scaun la cap* (150); *bateți apa-n piuă* (152); *să-ți iei lumea-n cap* (154); *îți spun verde* (171); *ai dat cu bobii* (176); *a întins prea mult coarda* (177); *l-am dat gata* (185); *sînt toți în păr* (201); *din fir în păr* (231); *să facă din țințar armăsar* (280); *să se ducă pe gîrlă toate* (305); *se vor da pe brazdă* (305); *țapul ispășitor*

(307); *s-a dus dorului* (342); *încercăm și noi marea cu degetul* (344); *ca frunza pe apă* (350); *cu inima-n izmene* (352); *să puie piciorul în prag* (354); *apă chioară bătută-n pîuă* (355); *umblați după potcoave de cai morți* (357); *să nu rămînem de căruță* (373); *ai să mai vii tu la moara mea* (450); *avem noi ac de cojocul tilharilor* (478); *fugeau mîncînd pămîntul* (486); *țîpînd ca din gură de șarpe* (506)¹.

*Stilul cenușiu*², prin care comentatorii mijloacelor de expresie folosite de autorul « Răscoalei » înțelegeau exprimarea lipsită de strălucirea imaginii rare, căutată și cultivată cu grijă de alți prozatori, cuprinde, ca parte integrantă esențială, expresia idiomatice dură, întunecată, notată în forma ei brută, neșlefuită, ca în majoritatea exemplelor citate. Lucrul acesta merge atît de departe, încît chiar notațiile umoristice, comunicate de unele din aceste expresii, n-au darul să descrețească fruntea, să provoace zîmbetul iarg, ci crisparea, în suris amar, a gurii.

Titu Herdelea, abia sosit din Transilvania la București, fără a-și avea existența materială asigurată, caracterizează ironic situația precară în care se găsește cu cuvintele: « . . . *deocamdată tai frunze cîinilor, cu speranța că voi găsi de lucru* » (p. 98). În altă parte, într-un comentariu al autorului, existența precară a tînărului gazetar este asemuită, cu același umor amar, *frunzei pe apă*: « *De unde își închipuise că muncind conștiincios, are asigurată o lefșoară din care să trăiască, azi iată-l iar ca frunza pe apă* » (p. 350).

Cîteodată umorul amar evoluează spre notația brutală. Expresia idiomatice imprimă comunicării o înfățișare naturalistă: « *Apoi norocul numai de cei îndrăzneți se ține, nu de cei neputincioși cu inima-n izmene!* » (p. 352) — spune plin de năduf un țăran din « Răscoala ».

Chiar dacă alte expresii ating mai rar duritatea celei de mai sus, preferința autorului merge pe aceeași linie. Puține sînt expresiile, din cele citate din « Răscoala » care să nu fie legate de acțiuni violente, de un conținut mușcător, amar sau întunecat. Oamenii din « Răscoala » rîd rar. Trăiesc încleștați în sărăcie și în lupta fără sorți de izbîndă. Viața lor intelectuală este minată de abrutizare. Nici cei care trăiesc în huzur nu știu să rîdă. Vorbele lor sînt biciul stăpînului. Bucuriile lor — ceea ce le oferă carnea. Preocupările lor intelectuale sînt robite satisfacerii simțurilor. Acest conținut întunecat și-a găsit exprimarea firească în *stilul cenușiu*, despre care a mai fost vorba, pe nedrept condamnat la un scriitor al cărui realism crud ridică brutal cortina în spatele căreia apare burghezo-moșierimea în toată decrepitudinea ei.

Onestul învățător Ion Dragoș din « Răscoala » este la discreția boierului Miron Iuga. La fel revizorul care-l protejează: « *Miron Iuga însă nu e o fire care să-și schimbe gîndurile și, cînd va observa tărăgăneala revizorului, se va adresa chiar ministrului, prieten de-al lui, sau va pune pe cuscrul său, deputatul Gogu*

¹ Liviu Rebreanu, Răscoala, E.S.P.L.A., 1954 (Cifra din paranteză indică pagina).

² Vezi Tudor Vianu, Arta prozatorilor romîni, Edit. Contemporanul, 1941, paragraful în care este evocată mărturia poetului Tudor Arghezi asupra stilului romancierului, p. 332.

Ionescu, să-i măture pe amîndoi » (p. 121). Expresia idiomatică *să-i măture*¹, din fraza citată, nu are nimic comun cu exprimarea elegantă. Ea este potrivită, mai mult, de neînlocuit, pentru comunicarea conținutului frazei, care cere un ton aspru. Samavolnicia, lipsa de scrupule a reprezentanților aparatului de stat burghezo-moșieresc este denunțată necruțător. Acești oameni se adresează unul altuia, în relațiile de la superior la inferior, ca în exemplul următor: « *Căpitantul, firește, a tăbărit asupra plutonierului, l-a făcut albie de porci și i-a pus în vedere că-l zvîrle tocmai în fundul Dobrogei dacă va mai da motive de nemulțumire d-lui Iuga care așa și pe dincolo . . .* » (p. 123). Posturile de răspundere se obțineau, în trecut, după rețeta care l-a adus în fruntea județului pe Boierescu: « *A trebuit să puie piciorul în prag, adică să intervie direct prin anume prieteni influenți de la București, ca să frîngă rezistența ministrului* » (p. 354). Demagogia sforăitoare a politicienilor de talia acestui prefect displace pînă și celor pe care-i servește: « *Miron Iuga n-asculta discursul prefectului. El disprețuia mijloacele acestuia de a încurca pe săteni cu apă chioară bătută-n piură* » (p. 355). Pentru a-și menține pozițiile 11 mii de țărani au udat cu sîngele lor pămîntul pe care au vrut să-l smulgă cu forța pentru burțile umflate de foame ale copiilor: « — *Domnule prefect, avem noi ac de cojocul tîlharilor!* » — declară războinic maiorul Tănăsescu.

La început, cei apăsați de jugul celor dintîi s-au înarmat numai cu ceea ce le oferea mizeria dimprejur, răbdarea tenace, deprinsă în ani mulți de suferințe: « — *Omul cît poate tot rabdă că altfel ar trebui să-ți iei lumea în cap! observă Serafim Mogoș amărit* » (p. 154). Cînd n-au mai putut răbda au pus mîna pe coase și au înălțat, din conacele boierești, rugurile libertății rîvnite: « — *Da noi ce ne holbăm de pomană, măi fraților? . . . Ori n-avem altă treabă? . . . Ia haidem mai sus, să vedem și noi ce mai mișcă prin sat — și să nu rămînem de căruță!* » (p. 373). În fața armelor, curajul piepturilor goale s-a frînt: « *Țăranii fugeau mîncînd pămîntul, îmbulzindu-se, strivindu-se, urlînd* » (p. 486).

Exemplele citate, la care s-ar putea adăuga și altele, demonstrează, fără să se facă simțită nevoia comentariului amplu, supunerea perfectă la conținut a expresiilor idiomatice în opera lui Liviu Rebreanu. Lipsite de strălucire, notate în forma lor din limba vorbită, mai rar prelucrate, și atunci nu cu intenția de a le transforma în podoabe, ele constituie un element de bază între mijloacele de expresie ale autorului.

Cercetarea expresiilor idiomatice în opera lui Rebreanu ne dă posibilitatea să aducem un corectiv părerii mai vechi, aproape generale în critica literară a timpului, asupra stîngăciei romancierului în notarea vorbirii orășenilor, în special a reprezentanților mediului social « de sus ». Este adevărat că aceste

¹ Pentru faptul că *a mătura* apare, de cele mai multe ori, singur și nu în locuțiunea *a mătura din cale*, ar putea fi considerat în afara expresiilor idiomatice. L-am discutat aici și pentru că servește aceleași scopuri ca toate expresiile idiomatice din aceste pagini. Această observație este valabilă și pentru cuvîntul popular *împuia*, pe care îl cităm ceva mai încolo.

personaje nu ajung niciodată pînă la verva sclipitoare, spumoasă, dar intențiile realiste ale autorului, preocupat să scrie « exact » nu « frumos », după cum mărturisește singur¹, sînt cum nu se poate mai potrivit servite de aparenta sărăcie a limbii. Preocupat de adevăr, romancierul n-a căutat să înfrumusețeze vorbirea eroilor săi. De aceea felul de a vorbi al boierului Miron Iuga nu se deosebește prea mult de al țăranilor cu care trăiește alături; expresia idiomatică și anumite construcții stereotipice nivelează felul de a vorbi al acestor personaje: « — *Uite rezultatul vorbelor de clacă cu care ați împuiat urechile țăranilor! făcu Miron Iuga apăsător, adresîndu-se mai cu seamă fiului său. Cîtă vreme țăranul a știut că trebuie să se învoiască cu moșierul, ca să poată trăi amîndoi, au mers toate bine. De cînd le-ați băgat în cap toți gîrgăunii au început fapte d-astea. Și e numai începutul! Fii sigur că vor urma și altele și mai urîte » (p. 113).*

Pentru bătrînul boier cu principii feudale, discuțiile privitoare la problema țăărănească sînt *vorbe de clacă* cu care unii *împuiază* urechile țăranilor, iar dorința acestora de a trăi omenește pe un pămînt care să fie și altfel al lor, nu numai ca obiect de muncă, *gîrgăuni*. Cele două metafore populare dau o vigoare deosebită bătrînului stăpînit de mînie. Dacă romancierul ar fi înlocuit expresiile idiomatiche subliniate cu alte cuvinte, așa cum ar fi vrut, poate, unii « estetizanți », care vedeau pe reprezentanții claselor exploatare neapărat cu suflet complicat și vorbire aleasă, să spunem cu cuvintele *demagogie* sau *parlamentarism* pentru *vorbe de clacă* și *revendicări insolite* pentru *gîrgăuni*, comunicarea ar fi fost lipsită de căldură și nesugestivă. Împrejurarea în care se petrece discuția, respinge, de altfel, exprimarea doctă.

Rafinamentul frivol al Nadinei, soția lui Grigore Iuga, s-ar părea că respinge expresia idiomatică. Lucrurile stau altfel. Nadina folosește expresia idiomatică și autorul a știut să aleagă pentru ea tocmai pe aceea cu ajutorul căreia să poată contura o latură a caracterului său, desprinsă din trăsătura esențială, frivolitatea ei mondenă. Femeie de lume, ea se dovedește o amfitrionă atentă cu toți, indiferent de natura sentimentelor ce o leagă de vizitatori și, de aceea, își întîmpină arendașul cu multă dezinvoltură și cu o amabilitate suspectă, ascunsă într-o expresie idiomatică: « — *Tocmai despre dumneata vorbeam . . . Parc-ai dat cu bobii!* » (p. 176). S-o urmărim pe aceeași eroină în altă împrejurare, la teatru: « *Nadina trona în loja ei ca un idol satisfăcut de admirația credincioșilor. Își aluneca alene ochii peste parter, schimba saluturi cu cîte o lojă. După primul examen sumar, spuse încet lui Grigore: — Ai văzut? Pînă și Predelenii sînt toți în păr . . . Ce-o fi pățit zgîrcitul de-a cheltuit atîția bani?* » (p. 201). Femeia mondenă se dovedește, sub fardul convenienței, în intimitate, o cleve-titoare cu limba la fel de harnică și de ascuțită ca și a cumetrelor de mahala. După spectacol, în localul descoperit de Raul, « *absolut parizian și retras, unde*

---

¹ Vezi Ov. S. Crohmălniceanu, Prefața care însoțește romanul Răscoala, E.S.P.L.A., 1954.

nu merge decât lumea cea mai bună . . . » Nadina va ciripi încântată, în franțuzește: « — Ah, oui, c'est vraiment très chic, très parisien! » (p. 203).

La prima vedere, s-ar părea că există în vorbirea acestui personaj contradicții grave. Între expresiile idiomatice *ai dat cu bobii*, *sînt toți în păr* și franțuzeasca din cabaretul parisian găsim totuși puternice elemente de apropiere. După o părere depășită de mult, o boieroaică romîncă putea să vorbească foarte bine franțuzește, dar romînește mai puțin, într-o măsură care o obliga să ignoreze expresiile idiomatice. Și, apoi, nu suna bine vorba aspră, țărănească, în gura unei cucoane mari! În realitate nu există nici un fel de nepotrivire în felul de a vorbi al acestui personaj. Nu poate fi vorba aici de o stîngăcie¹ a autorului în mînuirea elementelor lingvistice, în conformitate cu mediile sociale diferite în care viețuiesc eroii săi. În trei situații diferite, autorul își pune personajul să vorbească diferit și dă posibilitate cititorilor să-i adîncească personalitatea: Nadina vorbește pe un ton glumeț, întărit de expresia populară *parc-ai dat cu bobii*, cu arendașul ei, considerat « de la țară »; clevetitor vorbește în intimitate, cu soțul: *Predelenii sînt toți în păr . . .*; și în jargonul cosmopolit al clasei din care face parte în « societate ». Aici trebuie căutată legătura dintre aceste elemente, numai în aparență disparate, în realitate dozate cu artă.

Eroii lui Rebreanu nu vorbesc « frumos ». Vorbele lor puține, nealese, anumite construcții tipice, și, după cum s-a remarcat, chiar interjecțiile², sînt, întotdeauna, potrivite cu conținutul comunicat. Acest conținut realist, uneori cu accente naturaliste, cerea mijloace de exprimare adecvate. Între acestea, expresia idiomatică nudă, neînfrumusețată, joacă un rol hotărîtor.

---

¹ Observația următoare, făcută de acad. T. Vianu asupra acestei probleme, în: *Arta prozatorilor romîni*, nu găsește aici un argument, ci o dezmințire: « *Ba chiar, atunci cînd pune să vorbească pe orășeni, notațiile lui Rebreanu sînt uneori stîngace* » (p. 333).

² Acad. G. Călinescu constată în studiul: Liviu Rebreanu, Iași, *Colecția Scriitori de ieri și de azi*, p. 28: « *Vorbirea acestor fîmțe e apăsată și interjecțională* ». Ideea a fost luată și dezvoltată de Ov. S. Crohmălniceanu în prefața amintită.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

INDICAȚII METODICE PRIVIND DESPĂRȚIREA CUVINTELOR ÎN SILABE

DE

G. SCRIDON și OCT. ȘCHIAU

În cadrul lecțiilor de fonetică, elevii fac cunoștință cu noțiuni referitoare la sunete, litere, alfabet, silabă, despărțirea cuvintelor în silabe, ortoepie și ortografie. Dintre acestea, despărțirea cuvintelor în silabe este legată direct de scrierea corectă a limbii române. Ea trebuie urmărită cu atenție de profesori, iar explicarea amănunțită a regulilor trebuie să se bazeze pe cunoștințe temeinice de fonetică. În momentul când elevii sînt siguri pe cunoștințele lor în ceea ce privește vocalele și consoanele limbii române și pot distinge cu ușurință cazurile de hiat la vocale, se poate trece la expunerea sistematică a regulilor de despărțire a cuvintelor în silabe. În acest scop li se va arăta elevilor că *i* final neaccentuat, care nu este precedat de nici unul din grupurile consonantice *bl*, *br*, *cl*, *cr*, *dr*, *fl*, *pl*, *pr* și *tr* (adică consoanele *b*, *c*, *d*, *f*, *p*, *t*, urmate de *l* sau *r*), neavînd valoarea unei vocale pline, nu formează silabă și că *din punct de vedere al despărțirii cuvintelor în silabe* diftongii și triftongii au valoarea unei singure vocale ¹.

Credem că e bine ca profesorul să explice despărțirea cuvintelor în silabe pornind, în primul rînd, de la poziția consoanelor între vocale:

I. O consoană care se află între două vocale trece la vocala următoare, exemplu: *masă*, *tată*, *mătură* se despart *ma-să*, *ta-tă*, *mă-tu-ră*. Această situație poate fi reprezentată grafic în felul următor (reprezentînd fiecare sunet prin-

---

¹ De aceea și în schemele pe care le vom da în continuarea articolului am notat acest *i* nesilabic cu *v* iar diftongii și triftongii cu un singur *V*.

tr-un cerc în care se înscrie litera C = consoană sau V = vocală, după cum e cazul):

$$\boxed{V} \boxed{C} \boxed{V} = \overbrace{\boxed{V}}^1 \left| \underbrace{\boxed{C} \boxed{V}}_2 \right.$$

Numărul 1 indică prima silabă, iar numărul 2 silaba a doua; cele două silabe sînt despărțite printr-o linioară verticală. Săgeata ne arată trecerea consoanei la vocala următoare, deci la silaba următoare. Cuvintele de mai sus pot fi reprezentate grafic în felul următor:

$$masă = \boxed{C} \boxed{V} \boxed{C} \boxed{V} = \boxed{C} \boxed{V} \left| \boxed{C} \boxed{V} \right. = ma-să$$

$$mătură = \boxed{C} \boxed{V} \boxed{C} \boxed{V} \boxed{C} \boxed{V} = \boxed{C} \boxed{V} \left| \boxed{C} \boxed{V} \right| \boxed{C} \boxed{V} = mă-tu-ră$$

etc.

Observație. Fac excepție de la această regulă cuvintele de tipul: *oameni, iepuri, vechi, dibaci, totuși, iarăși* etc. cu *i* final neaccentuat. Elevii despart greșit cuvinte ca: *oameni, iepuri*, în felul următor: *ie-pu-ri, oa-me-ni*. Profesorul trebuie să atragă atenția elevilor asupra acestor cazuri, reamintindu-le cele discutate în introducere la lecția despre despărțirea cuvintelor în silabe. Pentru a le sugera mai bine deosebirea dintre *-i* nesilabic și *-i* plenison, elevii vor fi îndrumați să repete de mai multe ori pronunțarea paralelă a unor cuvinte *oămeni — membri, iepuri — codri, ghici* (pers. a 2-a imperativ) — a *ghici* etc. Credem că în felul acesta ei își vor marca deosebirea, fiind ajutați de pronunțare în corecta despărțire a acestor cuvinte în silabe. Este bine ca în aceste cazuri profesorul să completeze explicațiile sale cu scheme de tipul:

$$oameni = \boxed{V} \left| \boxed{C} \boxed{V} \boxed{C} \boxed{V} \right. = oa-meni; \quad codri = \boxed{C} \boxed{V} \left| \boxed{C} \boxed{C} \boxed{V} \right. = co-dri$$

$$ghici = \boxed{C} \boxed{C} \boxed{V} \boxed{C} \boxed{V} = ghici; \quad ghici = \boxed{C} \boxed{C} \boxed{V} \left| \boxed{C} \boxed{V} \right. = ghi-ci$$

II. Când avem două consoane alăturate, între două vocale, de obicei prima consoană aparține silabei întii, iar a doua, celei următoare: *carte, glez-nă, frunziș, cîrlan* etc. se despart *car-te, glez-nă, frun-ziș, cîr-lan*; graficul va arăta astfel:

$$\boxed{V} \boxed{C} \boxed{C} \boxed{V} = \overbrace{\boxed{V} \boxed{C}}^1 \left| \underbrace{\boxed{C} \boxed{V}}_2 \right.$$

Cuvintele luate ca exemplu se reprezintă grafic în felul următor:

$$carte = \begin{array}{cccccc} c & a & r & t & e & \\ \hline \boxed{C} & \boxed{V} & \boxed{C} & \boxed{C} & \boxed{V} & \\ \hline \end{array} = \begin{array}{ccc} c & a & r \\ \hline \boxed{C} & \boxed{V} & \boxed{C} \\ \hline \end{array} \left| \begin{array}{cc} t & e \\ \hline \boxed{C} & \boxed{V} \\ \hline \end{array} = car-te$$

$$frunziş = \begin{array}{cccccc} f & r & u & n & z & i & ş \\ \hline \boxed{C} & \boxed{C} & \boxed{V} & \boxed{C} & \boxed{C} & \boxed{V} & \boxed{C} \\ \hline \end{array} = \begin{array}{ccc} f & r & u & n \\ \hline \boxed{C} & \boxed{C} & \boxed{V} & \boxed{C} \\ \hline \end{array} \left| \begin{array}{ccc} z & i & ş \\ \hline \boxed{C} & \boxed{V} & \boxed{C} \\ \hline \end{array} = frun-ziş \\ \text{etc.}$$

O b s e r v a Ț i e. Fac excepție de la această regulă cuvintele în care între două vocale se află consoanele *b, d, g, v, p, t, c, f* urmate de *l* sau *r*. În aceste cazuri, amîndouă consoanele se alătură vocalei ce le urmează. De exemplu: *dublă, codru, suflet* se despart *du-blă, co-dru, su-flet*. Grafic, această primă excepție se reprezintă astfel:

$$\begin{array}{l} b \\ \text{sau} \\ d \\ g \\ v \\ p \\ t \quad r \\ c \quad \text{sau} \\ f \quad l \end{array}$$

$$\boxed{V} \boxed{C} \boxed{C} \boxed{V} = \boxed{V} \left| \boxed{C} \boxed{C} \boxed{V} \right.$$

Cuvintele citate vor fi reprezentate grafic în felul următor:

$$dublă = \begin{array}{cccccc} d & u & b & l & ă \\ \hline \boxed{C} & \boxed{V} & \boxed{C} & \boxed{C} & \boxed{V} \\ \hline \end{array} = \begin{array}{cc} d & u \\ \hline \boxed{C} & \boxed{V} \\ \hline \end{array} \left| \begin{array}{ccc} b & l & ă \\ \hline \boxed{C} & \boxed{C} & \boxed{V} \\ \hline \end{array} = du-blă$$

$$codru = \begin{array}{cccccc} c & o & d & r & u \\ \hline \boxed{C} & \boxed{V} & \boxed{C} & \boxed{C} & \boxed{V} \\ \hline \end{array} = \begin{array}{cc} c & o \\ \hline \boxed{C} & \boxed{V} \\ \hline \end{array} \left| \begin{array}{ccc} d & r & u \\ \hline \boxed{C} & \boxed{C} & \boxed{V} \\ \hline \end{array} = co-dru \\ \text{etc.}$$

III. Dintr-un grup de trei sau mai multe consoane alăturate așezate între două vocale, prima consoană trece la vocala precedentă, iar celelalte la vocala următoare: *compresor, complement, castravete* se despart în felul următor: *com-pre-sor, com-ple-ment, cas-tra-ve-te*.

Această regulă o putem reprezenta grafic în felul următor:

$$\boxed{V} \boxed{C} \left| \boxed{C} \boxed{C} \boxed{V} \right.$$

Graficul cuvintelor va fi următorul:

$$\begin{array}{c} \text{c o m p r e s o r} \\ \text{compresor} = \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \boxed{\text{C}} \boxed{\text{C}} \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \boxed{\text{C}} = \\ \text{c o m} \quad | \quad \text{p r e} \quad | \quad \text{s o r} \\ \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \boxed{\text{C}} \quad | \quad \boxed{\text{C}} \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \quad | \quad \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \boxed{\text{C}} = \text{com-pre-sor} \end{array}$$

Observație. a) Fac excepție cuvintele în care întâlnim grupurile *ct*, *cț*, *pt* precedate de consoane. În astfel de cuvinte *c* sau *p* se alătură consoanei precedente: *punctuație*, *conjunție*, *somptuos* se despart *punc-tu-a-ți-e*, *con-junc-ți-e*, *somp-tu-os*. Reprezentarea grafică:

$$\begin{array}{c} \text{c} \quad | \quad \text{t/ț} \quad | \quad \text{p} \quad | \quad \text{t} \\ \boxed{\text{V}} \boxed{\text{C}} \boxed{\text{C}} \quad | \quad \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \quad \text{sau} \quad \boxed{\text{V}} \boxed{\text{C}} \boxed{\text{C}} \quad | \quad \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \\ \text{p u n c t u a ț i e} \\ \text{punctuație} = \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \boxed{\text{C}} \boxed{\text{C}} \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \boxed{\text{V}} \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \boxed{\text{V}} = \\ \text{p u n c} \quad | \quad \text{t u} \quad | \quad \text{a} \quad | \quad \text{ț i} \quad | \quad \text{e} \\ \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \boxed{\text{C}} \boxed{\text{C}} \quad | \quad \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \quad | \quad \boxed{\text{V}} \quad | \quad \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \quad | \quad \boxed{\text{V}} = \text{punc-tu-a-ți-e} \end{array}$$

b) O excepție este și despărțirea cuvântului *jertfă* = *jert-fă*¹.

IV. La cuvintele compuse trebuie să se țină seama de cuvintele care intră în alcătuirea lor, despărțindu-se fiecare cuvânt component după regulile de mai sus, dar ținându-se, în același timp, seama de cuvintele care sînt unite. Li se va arăta elevilor că în aceste cuvinte se păstrează elementele componente la despărțirea cuvintelor în silabe: *dreptunghi* nu se va despărți *drep-tunghi*, ci *drept-unghi*².

V. În afară de aceste situații, în care ținem seama în primul rînd de poziția consoanelor între vocale, mai avem două cazuri în care trebuie să plecăm de la situația vocalelor alăturate, în hiat:

a) dintre două vocale succesive care nu formează diftong, prima aparține silabei dinainte, iar a doua celei următoare: *su-a-vă*, *con-sti-tu-ți-e*, *di-a-mant*;

b) semivocalele *i* și *u*, aflate între două vocale, trec la silaba următoare: *Gru-ia*, *în-cu-ia*, *plo-uă*, *cu-rea-ua*.

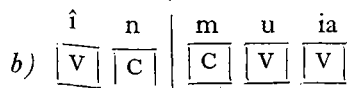
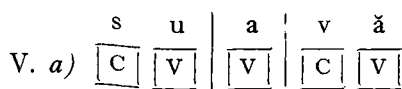
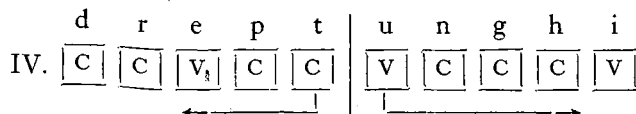
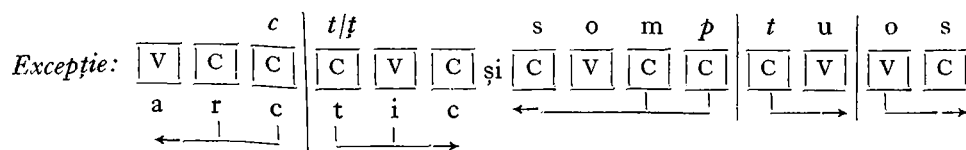
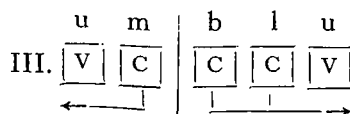
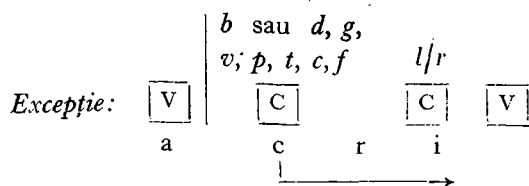
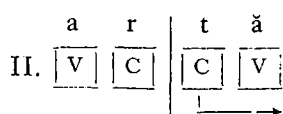
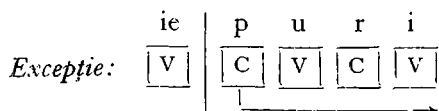
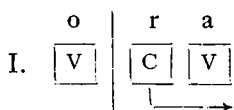
Reprezentare grafică:

$$\begin{array}{c} \text{s u} \quad | \quad \text{a} \quad | \quad \text{v} \quad \text{ă} \\ \text{a) } \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \quad | \quad \boxed{\text{V}} \quad | \quad \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} = \text{su-a-vă} \\ \text{î n} \quad | \quad \text{c u} \quad | \quad \text{ia} \\ \text{b) } \boxed{\text{V}} \boxed{\text{C}} \quad | \quad \boxed{\text{C}} \boxed{\text{V}} \quad | \quad \boxed{\text{V}} = \text{în-cu-ia.} \end{array}$$

¹ Vezi Micul dicționar ortografic, Ed. Acad. R.P.R., 1953, p. 54.

² Vezi și alte exemple date de Micul dicționar ortografic, Ed. Acad. R.P.R., 1953, p. 55: *in-egal*, *ne-stabil*, *sub-liniă*.

Toate regulile despărțirii cuvintelor în silabe pot fi reprezentate într-un grafic centralizator, la sfârșitul lecției, întocmit în colaborare cu elevii:

Ca temă pentru acasă li se poate da elevilor să întocmească grafice ale unor texte ca cel de mai jos:

Turturelele-n tenor
Ș-alte voci măiestre,
Toate după glasul lor,
Vor urma după-acest cor
Fel de fel de-orchestre.
Coșbuc, Concertul primăverii.

T u r | t u | r e | l e | l e -n | t e | n o r
C V C | C V | C V | C V | C V C | C V | C V C

Ș a l | t e | v o c i | m ă | i e s | t r e
C V C | C V | C V C V | C V | V C | C C V

T o a | t e | d u | p ă | g l a | s u l | l o r
C V | C V | C V | C V | C C V | C V C | C V C

V o r | u r | m a | d u | p -a | c e s t | c o r
C V C | V C | C V | C V | C V | C V C C | C V C

F e l | d e | f e l | d e-o r | c h e s | t r e
C V C | C V | C V C | C V C | C C V C | C C V

CÎTEVA OBSERVAȚII ASUPRA MANUALELOR DE ISTORIA LITERATURII ROMÎNE PENTRU ÎNVĂȚĂMÎNTUL MEDIU¹

DE

I. POPESCU

În procesul de învățămînt, manualele școlare au o însemnătate deosebită. Ele sînt instrumente de muncă de primă necesitate pentru elevi și o călăuză sigură pentru profesori în organizarea lecțiilor. În general, ele mijlocesc transmiterea sistematică a cunoștințelor necesare instruirii elevilor. Urmărindu-se un țel imediat, formarea noilor generații, cunoștințele trebuie să fie dozate și grupate în manuale potrivit cu puterea de înțelegere și asimilare a elevilor la vîrsta respectivă. În același timp, se impune prezentarea lor într-o formă cît mai aleasă și mai accesibilă acestora.

Dacă se recomandă respectarea acestor criterii la întocmirea oricărui manual, cu atît mai mult se cere o grijă și o atenție deosebită din partea acelor care redactează manualele de istoria literaturii romîne. Aceste manuale trebuie să fie modele de limbă și de claritate în expunere, deoarece nu urmăresc numai interpretarea fenomenului literar într-o epocă dată, ci și deprinderea elevilor cu o exprimare clară, logică, încheată, cu o limbă aleasă, frumoasă și expresivă. Manualele școlare, mai ales cele destinate învățămîntului mediu, au constituit în ultimii ani o preocupare de seamă a Ministerului Învățămîntului.

După mai mulți ani, în care majoritatea elevilor din școlile medii au învățat numai după notițele luate la orele de curs, iar cadrele didactice n-au avut alt ghid decît programa analitică, astăzi avem nu numai culegerile de texte necesare tuturor claselor, ci și manualele de istoria literaturii romîne pentru clasele a VIII-a și a IX-a ale școlilor medii de zece ani.

Culegerile de texte, care cuprind un număr mare de fragmente din scriitorii prevăzuți în programa analitică, dau posibilitate elevilor să studieze mai

---

¹ Istoria literaturii romîne, cl. VIII-a. Ed. de stat didactică și pedagogică, 1953, p. 2.

ușor operele a căror analiză o fac în orele de curs și să se documenteze mai bine asupra aceluia care sînt caracterizate de profesori în clasă, dar pe care elevii sînt îndrumați să le citească acasă.

Manualele de istoria literaturii romîne vădesc o documentare bogată și o prezentare amănunțită a problemelor. Ele pot constitui pentru profesori un ajutor foarte prețios în alcătuirea lecțiilor. Colectivele de redactare au urmărit ca problemele să nu fie prezentate dogmatic, ci să fie întemeiate pe mărturiile contemporanilor sau pe fragmente din operele scriitorilor respectivi.

Dacă elevii clasei a X-a sînt nevoiți să facă față aceluiași greutate, iar cadrele didactice să se ghideze în mare măsură tot după programa analitică, elevii claselor a VIII-a și a IX-a au o călăuză sigură și folositoare în manualele de istoria literaturii romîne redactate de Institutul de istorie literară și folclor și editate de Ministerul Învățămîntului.

Dînd la iveală, în anul 1953, manualul de clasa a VIII-a, Institutul de istorie literară și folclor al Academiei R.P.R. arăta, într-o scurtă notă introductivă, că acest volum « constituie un modest început dintr-o lucrare mai largă » și preciza că această primă realizare a unui colectiv competent « nu se va putea îmbunătăți decît prin sprijinul activ al corpului didactic și al cititorilor, sub forma criticii constructive »¹.

Deși s-a scurs mai bine de un an de la apariția manualului de clasa a VIII-a și, între timp, a apărut și cel de clasa a IX-a, cadrele didactice s-au abținut de la orice fel de critică a celor două manuale. — Cauza? Este greu de precizat. Se pare că profesorii care predau în învățămîntul mediu au așteptat să folosească mai întîi noile manuale un timp și apoi să le discute pe baza constatărilor făcute.

Dacă aceasta este cauza, fără îndoială că acum ar fi timpul să dea sprijinul lor atît Institutului de istorie literară și folclor, cît și Ministerului Învățămîntului, care se preocupă încă de problema manualelor.

În forma în care se prezintă, cele două manuale pot fi considerate ca un izbutit tratat de istoria literaturii romîne destinat profesorilor, studenților și chiar marelui public dornic de a se informa asupra literaturii noastre de la apariția primelor scrieri în limba romînă pînă la începutul secolului al XX-lea. Ele precizează unele date care erau discutate în legătură cu viața și opera unora dintre scriitorii noștri, analizează scrierile cele mai reprezentative în lumina condițiilor economice, sociale și politice ale epocii respective și explică limitele ideologice ale multora dintre scriitorii noștri mari. Atît viața, cît și opera scriitorilor sînt prezentate pe baza unui bogat material documentar. Citatele folosite destul de des întăresc afirmațiile făcute de autorii manualelor.

Materialul este grupat pe perioade determinate, corespunzătoare transformărilor economice, politice și sociale. Lămuririle istorice date asupra fiecărei epoci

---

¹ Observațiile făcute în acest articol se referă la edițiile din 1953 și 1954.

uşurează înţelegerea ideilor şi frământărilor fiecărui scriitor sau ale unui grup de scriitori animaţi de aceleaşi ţeluri.

Fără să facă economie de spaţiu, colectivele de redactare au dat, la capitolele respective, portretele scriitorilor, reproduceri de pe manuscrisele acestora, de pe copertele interioare ale unor ediţii, frontispiciile unor reviste sau ziare, tablouri ale marilor pictori, evocînd evenimente însemnate din istorie strîns legate de capitolele dezvoltate în manuale.

Aşa cum se prezintă astăzi, cele două manuale ar putea fi considerate ca primele două volume ale unui tratat de istoria literaturii romîne, destinat unui cerc de cititori mult mai larg decît cadrul restrîns al şcolilor medii, dar mai puţin nişte manuale şcolare destinate în special elevilor.

Orice manual şcolar are scopul de a lărgi sfera cunoştinţelor elevilor într-o anumită perioadă a dezvoltării lor, dîndu-le cunoştinţele necesare vârstei respective, în raport direct cu ceea ce cunosc din anii precedenţi. Dozarea cunoştinţelor de la o vîrstă a şcolarilor la alta, de la o treaptă a învăţămîntului la următoarea se face în funcţie de dezvoltarea intelectuală a elevilor şi de posibilităţile lor de înţelegere şi de asimilare. Dacă manualele destinate învăţămîntului mediu nu aduc nimic nou faţă de cele folosite în învăţămîntul elementar, elevii nu le acordă nici un interes şi, cu timpul, nici obiectului respectiv. La vîrsta aceasta, elevii sînt dornici de a cunoaşte cît mai mult. Setea de informare ia locul curiozităţii naive şi nesatisfăcute a anilor precedenţi. Cînd profesorul sezisează din vreme lipsurile unui astfel de manual şi-l completează prin explicaţii suplimentare, elevii acordă un interes crescînd explicaţiilor date de profesor la orele de curs, îşi iau notiţe amănunţite şi învaţă după ele, neglijînd manualul sau chiar dispensîndu-se de el.

Nu contestă nimeni importanţa notiţelor luate de elevi după explicaţiile profesorului, dimpotrivă se şi recomandă acestora să noteze ceea ce este mai important din explicaţii, esenţialul lor. Cînd însă elevul ştie că notiţele înlocuiesc manualul, se preocupă în primul rînd să noteze cît mai mult din ceea ce spune profesorul, adesea chiar probleme secundare, fără să poată urmări desfăşurarea logică a lecţiei, să seziseze şi să reţină esenţialul. Notiţele luate în felul acesta au adesea şi alte neajunsuri: sînt dăunătoare ortografiei şi caligrafiei, sărăcesc, în loc să îmbogăţească, vocabularul elevilor şi duc la memorarea mecanică a lecţiei.

Dacă dimpotrivă, manualul este prea încărcat, prea bogat în amănunte şi mai ales prezentat într-o formă mai greoaie, elevul manifestă o vădită rezistenţă şi se refugiază tot la notiţele luate după explicaţiile profesorului. Şi în cazul acesta, manualul nu-şi atinge decît parţial scopul şi nu este folosit decît de un număr limitat de elevi. De aceea trebuie acordată o atenţie deosebită modului în care se dozează cunoştinţele noi în raport cu cele dobîndite în clasele precedente. Această dozare se face ţinîndu-se seama de vîrsta şi pregătirea elevilor.

În dorinţa lor de a prezenta cît mai complet literatura romînă, colectivele de redactare a manualelor de istoria literaturii romîne pentru clasele a VIII-a

și a IX-a au pierdut adesea din vedere scopul imediat pe care îl urmăreau, cui erau destinate aceste manuale și ce pregătire au acei pentru care erau întocmite. Căutînd să lămurească tot mai multe din problemele pe care le ridică prezentarea fiecărui scriitor, au depășit mult cadrul obișnuit al unui manual destinat învățămîntului mediu. Această constatare este valabilă pentru ambele manuale, dar mai ales pentru cel de clasa a IX-a¹.

Cercetînd sumar acest manual ne putem da seama că au fost depășite limitele unui manual școlar. Numai manualul de istoria literaturii are 330 de pagini, format mare, la care trebuie să adăugăm cele două volume de culegeri de texte, care însumează 674 de pagini (vol. I 396 și vol. II 278). Întrucît culegerile de texte nu sînt destinate unei simple lecturi, ci studierii unor opere ale marilor noștri scriitori, ele fac parte integrantă din manual. La un loc, manualul de istoria literaturii și cele două volume de culegeri au 1004 pagini. Nimic nu poate justifica un manual de proporțiile acestea pentru niște elevi care nu depășesc vîrsta de 15—16 ani. Trebuie să se țină seama că în școala medie elevii dobîndesc cultură generală, nu se specializează.

Pentru a discuta pe baza unor dovezi concrete este suficient să ne referim la capitolul în care este prezentat M. Eminescu.

Departate de mine gîndul de a diminua cu ceva valoarea operei lui Eminescu sau de a tăgădui necesitatea cunoașterii cît mai amănunțite a vieții marelui nostru poet, dar mi se pare că s-a exagerat rezervîndu-se, într-un manual școlar, 76 de pagini — aproape a patra parte din manual — numai lui M. Eminescu. Elevul este obligat nu numai să parcurgă aceste 76 de pagini, ci să și studieze poeziile respective. Nu știu cîți elevi vor putea repeta totul după acest manual la o lecție de recapitulare sau înainte de examene.

Se pune atunci întrebarea: dau aceste manuale numai ceea ce este necesar elevilor de liceu, sau trec peste această limită și aduc și elemente de care aceștia s-ar putea dispensa?

Dacă dau numai ceea ce este absolut necesar, nu mai încapă nici o discuție că sînt prea grele și trebuie studiată posibilitatea reducerii unor capitole sau a restrîngerii lor; dacă însă dau mai mult decît este strict necesar pentru clasele respective, se impune redactarea unor manuale potrivite cu vîrsta, puterea de înțelegere și de asimilare a elevilor, iar actualele manuale să rămîină pentru uzul profesorilor, al studenților sau pentru marele public.

O analiză mai amănunțită atît a manualelor de istoria literaturii, cît și a culegerilor de texte ne duce la concluzia că multe capitole ar putea fi restrînse. Astfel, capitolele în care se fac aprecieri de ansamblu asupra unei perioade, cele referitoare la dezvoltarea științelor, muzicii și artelor plastice ar putea fi reduse simțitor, deoarece acestea se mai discută și în cadrul lecțiilor de istorie.

---

¹ De altfel, nu numai manualele de clasele a VIII-a și a IX-a depășesc puterea de înțelegere și asimilare a elevilor, ci și cele de clasele a V-a—VII-a.

În manualul de clasa a VIII-a, dezvoltarea artelor în al doilea sfert al secolului al XIX-lea ocupă 4 pagini. Despre pictorii Ioan Negulici¹ și Constantin Rosenthal² manualul tratează mai pe larg decât despre Anton Pann și Vasile Cîrlova³. Nu contestă nimeni rolul important jucat de acești pictori, dar nu trebuie uitat că este vorba de un manual de istoria literaturii romîne. Același lucru s-ar putea spune și despre capitolele referitoare la artele plastice din manualul de clasa a IX-a (p. 10—12; 73—78).

S-ar putea de asemenea renunța la unele amănunte biografice sau bibliografice — de exemplu menționarea titlurilor tuturor comediilor lui Costache Caragiale la capitolul în care se expune viața și activitatea lui I. L. Caragiale⁴ — sau pot fi caracterizate mai sumar unele personaje, mai ales cînd scrierea respectivă se analizează în clasă. Chiar unele scrieri mai puțin însemnate pot fi prezentate mai sumar sau pot fi reduse unele citate din operele care se analizează în clasă sau citatele din alți autori.

Dacă se apreciază că și amănuntele ar putea fi folositoare pentru orientarea mai completă asupra unor probleme, n-ar fi rău să se folosească pentru expunerea acestora altfel de caractere. La o anumită vîrstă, elevii nu reușesc să deosebească amănuntele de esențial; dimpotrivă, ei sacrifică o parte din timpul pregătirii lecțiilor pentru reținerea acestora și trec ușor peste ceea ce ar trebui însușit.

Problema aceasta se pune pentru toți elevii, dar mai ales pentru elevii de la cursurile fără frecvență care se pregătesc fără ajutorul efectiv al profesorului. Întrucît timpul de pregătire al acestora este mult mai limitat, manualele le-ar putea economisi eforturile, dacă ar scoate în evidență ceea ce este esențial și trebuie neapărat reținut, prin tipărirea cu alte caractere decât restul problemelor. De altfel, acest procedeu a fost adoptat de colectivul de redactare a manualului de istorie a R.P.R. și se pare că a dat rezultate satisfăcătoare.

În afară de faptul că actualele manuale sînt prea dezvoltate pentru clasele respective, ele mai ridică și alte probleme.

În învățămîntul elementar și mediu, veriga de bază în transmiterea cunoștințelor este lecția. Profesorul trebuie să dozeze astfel cunoștințele pe care vrea să le transmită elevilor, încît comunicarea lor să nu depășească 20—30 de minute din ora de curs. În limita acestor 20—30 de minute, profesorul trebuie să lămurească un capitol din materia prevăzută în programa de învățămînt a clasei respective. În restul orei, el frămîntă cu elevii atît cunoștințele transmise în ora precedentă, cît și pe cele comunicate în ora respectivă, în așa fel încît să se închege într-un tot unitar.

---

¹ Istoria literaturii romîne, cl. VIII, p. 95—96.

² Ibidem, p. 96—98.

³ Ibidem, p. 99—101.

⁴ Istoria lit. rom., cl. IX, p. 177.

Procedînd altfel, rezultatele ar fi minime, iar o lecție în care s-ar face numai comunicarea de cunoștințe noi foarte rar și-ar putea atinge scopul.

Pradă atît anul trecut, cît și anul acesta după noile manuale, m-am lovit adesea de mari dificultăți.

Manualele împart capitolele destinate fiecărui scriitor în două părți: I. « Viața și activitatea » și II. « Opera ».

Călăuziți de dorința de a prezenta scrierile strîns legate de momentele importante din viața autorului și de condițiile economice, sociale și politice în care au fost create, autorii manualelor au prezentat, uneori pe scurt, alteori destul de amănunțit, anumite scrieri în cadrul primului capitol, întrerupînd în felul acesta expunerea coerentă a vieții și activității scriitorului respectiv. Astfel, expunînd viața și activitatea lui C. Negruzzi, au introdus un capitol în care tratează despre « Scrisorile » lui și numai după aceea dau celelalte informații asupra ultimilor ani ai vieții scriitorului, iar la capitolul « Opera » analizează numai nuvela « Alexandru Lăpușneanu ». Ajungînd la acest capitol, profesorul este pus în fața următoarei alternative: sau prezintă « Scrisorile » fără a citi vreuna în clasă, sau citește și una din scrisori cu elevii și fragmentează capitolul făcînd două lecții în două ore deosebite. Dacă face numai o prezentare generală a « Scrisorilor », fără a citi măcar una în clasă, nu reușește să trezească interesul dorit pentru această categorie de scrieri. Dacă fragmentează capitolul, ca să poată citi una din « Scrisori » în clasă, are apoi de întîmpinat dificultăți, deoarece trebuie să se străduiască să dea unitate datelor biografice expuse în cele două lecții.

Nu mai puțin dificile sînt alte capitole. În manualul de clasa a VIII-a, la capitolul « Viața și activitatea lui Vasile Alecsandri » sînt prezentate, o dată cu viața scriitorului, « Doinele », unele comedii — « Farmazonul din Hîrlău », « Iorgu de la Sadagura », « Rusaliile » etc. —, apoi, destul de amănunțit, « Pastelurile », « Legendele », « Ostașii noștri », putînd să formeze fiecare subiectul unei lecții aparte. La capitolul « Opera » se analizează numai cîteva poezii: « Deșteptarea Romîniei », « Peneș Curcanul », « Concert în luncă », « Cîntic haiducesc », « Dan, Căpitan de plai », o singură scriere în proză — « Istoria unui galbîn și a unei parale » — și două scrieri dramatice — « Chirița în provincie » și « Despot Vodă » —, fără a se mai aminti categoria de scrieri din care fac parte sau a se face alte precizări necesare încadrării lor în opera poetului.

În fața acestui capitol, profesorul șovăie, neștiind în cîte ore ar putea prezenta tot materialul, de altfel destul de bogat, cuprins în cele 15 pagini ale manualului. Din discuțiile cu alți profesori, am constatat că unii au făcut acest capitol în patru ore de curs, alții în cinci și chiar în șase, rezervînd o oră pentru sintetizarea celor predate. Trecînd la « Operă », greu se poate concepe analiza poeziilor respective fără a se repeta ceea ce s-a discutat despre « Pasteluri », « Legende », « Ostașii noștri », proza sau teatrul lui V. Alecsandri. În felul acesta, profesorul este nevoit să reia mereu unele probleme deja discutate pe

larg la primul capitol, iar la sfârșit constată că sudura între probleme tot nu s-a putut face suficient.

Aceleași observații s-ar putea face și asupra multor capitole din manualul de clasa a IX-a ca: M. Eminescu, I. L. Caragiale etc. Dacă examinăm capitolul «Viața și activitatea» lui I. L. Caragiale, constatăm că, la paragraful «Epoca marilor creații dramatice», este analizată pe 5 pagini comedia «O noapte furtunoasă», după care se continuă prezentarea vieții și activității scriitorului. În felul acesta, profesorul este nevoit să întrerupă o oră expunerea vieții pentru a analiza sus-numita comedie, iar în ora următoare să lege firul expunerii întrerupt de analiza făcută. Este apoi inexplicabil de ce comedia «O noapte furtunoasă» se analizează la un capitol și «O scrisoare pierdută» la altul, mai ales că din manual s-ar putea crede că singura operă dramatică a lui I. L. Caragiale ar fi «O scrisoare pierdută». Ar fi mai nimerit să fi fost analizate ambele comedii la capitolul «Opera», iar la «Viața și activitatea» să se fi făcut numai menționarea împrejurărilor în care a apărut comedia «O noapte furtunoasă», cum a fost primită de spectatorii vremii și din ce cauză, așa cum s-a procedat și cu celelalte comedii.

Din manual, reiese că opera lui C. Negruzzi constă numai din nuvela «Alexandru Lăpușeanu», a lui Alecu Russo, numai din «Cîntarea Romîniei», proza lui Barbu Ștefănescu Delavrancea, numai din nuvela «Hagi Tudose» etc.

N-ar fi rău dacă s-ar reexamina problema aceasta și s-ar încerca o prezentare mai potrivită nevoilor didactice, dînd posibilitate elevilor să aibă clar în minte din ce este alcătuită opera literară a fiecărui scriitor și în ce constă contribuția lui la dezvoltarea literaturii romîne.

S-ar putea obiecta că măiestria pedagogică a profesorului ar putea înlătura ușor aceste lipsuri ale manualelor sau că n-ar fi obligatorie ordinea expunerii din manual. În cazul acesta, elevii nu mai pot folosi decît parțial manualele, fiindcă o intervertire a ordinii problemelor duce de multe ori la dezorientare. Elevul pierde sau încrederea în manual, sau pe cea în profesor. Cum nu știe care are mai multă dreptate și profesorul îl examinează din ce a predat și cum a predat el, ușor se poate ajunge la sporirea încrederii în profesor și la abandonarea manualului.

De aceea ar fi de dorit ca materialul să fie grupat astfel, încît să se țină seama de modul în care s-ar putea preta la organizarea unei lecții încheiate, fără a dăuna ansamblului.

Poate n-ar fi rău dacă s-ar expune întîi datele biografice și bibliografice în așa fel, încît apariția scrierilor să fie încadrată și explicată prin condițiile specifice în care au fost elaborate. După prezentarea clară și documentată a acestor date, să se treacă la analiza operei scriitorului în totalitatea ei, grupînd-o după caracterele comune sau deosebitoare și apoi să se analizeze cîteva din scrierile cele mai reprezentative. Numai după ce s-a analizat și opera — conținutul tematico-ideologic și mijloacele artistice folosite de autor —

se pot trage concluzii generale în care se fixează locul scriitorului în istoria literaturii și contribuția sa la dezvoltarea literaturii române.

Probleme tot atât de importante ridică limba și stilul manualelor.

Spre deosebire de studiile literare, cronicile sau tratatele de istoria literaturii, în care autorul folosește întreaga sa măiestrie stilistică, o limbă aleasă și colorată, cu un vocabular bogat și variat, în manualele școlare se impune folosirea unei limbi corespunzătoare vârstei elevilor, un stil îngrijit, dar nu prea pretențios, un vocabular ales, însă înțeles de majoritatea elevilor.

Așa cum profesorul în clasă este dator să folosească o limbă aleasă, să mînuiască un vocabular cît mai variat, să urmărească metodic îmbogățirea vocabularului, fără să depășească puterea de înțelegere a acestora, tot așa și în manualele școlare se recomandă să se folosească o limbă îngrijită și frumoasă, dar accesibilă elevilor, care se folosesc de manuale pentru a-și învăța lecțiile. Manualele sînt uneltele de lucru ale elevilor. Dacă uneltele nu sînt pe măsura celor care le folosesc, randamentul nu poate fi cel scontat.

Autorii manualelor noastre școlare au pierdut adesea din vedere acest amănunt.

Nu de mult, o elevă de clasa a III-a elementară s-a adresat revistei « Limba Romînă »¹ propunînd ca în viitor să se introducă « vocabulare » la sfîrșitul manualelor școlare. Propunerea aceasta mi-a dat mult de gîndit, mai ales că puțin înainte de această sezișare, discutînd cu alți profesori despre manualul de istoria literaturii romîne de clasa a IX-a, unii ajunseseră la aceeași concluzie.

Propunerea elevei m-a determinat să cercetez și un manual de clasa a III-a elementară. Citind mai multe capitole din acel manual, mi-am dat seama că eleva avea perfectă dreptate în ceea ce privește vocabularul folosit².

Mi-am dat seama că și elevii mei au dreptate cînd spun că nu pot înțelege manualele de istoria literaturii romîne din cauza prea multor cuvinte necunoscute. Pentru a le veni în ajutor, m-am hotărît să explic din vreme, în orele de consultație, cuvintele neînțelese de ei, recomandîndu-le să le treacă în cartușele lor de cuvinte și să le folosească la capitolele respective. În acest scop, am împărțit manualul de clasa a IX-a unui număr de 70 de elevi care aveau de parcurs cîte 3—6 pagini din care să extragă toate cuvintele neînțelese de ei. Am fost surprins cînd am constatat că acești elevi nu înțelegeau aproape 300 de cuvinte. Am reflectat mult asupra listelor prezentate de elevi. Am citit eu însumi manualul ca un elev care ar fi fost nevoit să-l învețe și mi-am dat seama că sensul unor cuvinte se poate deduce din context, dar foarte multe nu pot fi înțelese și, din cauza aceasta, stînjenesc înțelegerea ideilor. Spicuiesc la întîmplare cîteva din aceste cuvinte: *cromolitografie, comersanți, pinacotecă, frescă, prototip, rapacitate, sipet, protipendadă, cinism, neverosimil, neverosimilitate, samavolnicie, extravagant, melodramă, fantasmagoric, patologic, mentor, șăgalnic,*

¹ « Limba romînă », 1954, nr. 4, p. 100.

² Cred că manualele de curs elementar ar merita o discuție mai amplă, deoarece, în afară de vocabular, mai sînt și alte probleme de limbă și ortografie care ar trebui lămurite.

a vicia, trivialitate, frontispiciu, patos, dignitate, venalitate, sacrosanct, devorant, eres, lamentație, pedanterie, lapidar, juvenil, convicțiune, diletantism, nimicnicie, vehement, vehemență, sarcasm, exorbitant, puerile, vulgul, calamburul, jubiliar, plastografie, infimă, a se prevala, amovibili, emulație, ostentativ, grandios, terține, bigotism, stereotip, pontif, invulnerabil, apoteozăți, apologetic, adecvată, anoști, laborioși, fanfaronadă, snobism, saltimbanc, exotic, spectri, denigrare, senilitate, bicisnică etc.

Întrucît lista cuvintelor de felul celor citate ar putea continua pe mai multe pagini, mă limitez la cele reproduse aci. Nu știu dacă 15—20% din elevii noștri de clasa a IX-a cunosc sensurile acestor cuvinte.

În afară de cuvintele folosite de redactorii manualelor, sînt lăsate neexplicate nenumărate cuvinte din citatele reproduse din diferiți scriitori. Dacă urmărim numai capitolul despre M. Eminescu, putem desprinde cuvinte care ar fi avut nevoie de lămuriri: *clăbăț, privatist, tantieme, să desistezi, orgii obscene, progenitură, frivolitate, pristol, fameni, huceag, aleanul, nimb, eres, apocaliptic, pudic, lupanare etc.*

De altfel, capitolul despre M. Eminescu este cel mai greu din întregul manual. Poezia lui Eminescu, oricît de simplu ar fi prezentată, tot dă mai mult de lucru elevilor. De aceea, ar fi fost de dorit ca acest capitol, destul de dezvoltat, să fi fost expus mai pe înțelesul acestora. Ei bine, tocmai aci găsim cuvintele cele mai puțin cunoscute de elevi și pasajele cele mai pretențioase. Cred că nu s-ar fi diminuat cu nimic valoarea operei lui Eminescu, dacă s-ar fi evitat sau explicat cuvinte care îngreunează înțelegerea ca: *patos, nostalgie, vehemență, abnegație, a aservi, ineputabilă, sarcasm, protipendadă, mentor, rafinat, nefast, canicula, caniculară, privațiuni, amploare, cinism, luciditate, feerică, fantomatică, retrogradă, complex, complexitate, aberații, apoteoză, aforistic, venalitate, vitalitate, polimorfă, miraj, a pașișă, sacru, probitate etc.* sau expresii greoaie ca: *forul interior, cinism tipic, vers cu caracter aforistic, lupanare de cinisme, aventuri galante, tendințe apologetice etc.*

Nu mai încapă nici o îndoială că elevii au de luptat nu numai cu numeroasele probleme pe care le ridică poeziile lui Eminescu, dar sînt nevoiți să facă eforturi mari pentru a înțelege despre ce este vorba în paginile citite, mai ales că de cele mai multe ori pe o singură pagină se întîlnesc mai multe cuvinte neînțelese.

S-ar putea obiecta că folosirea frecventă a unor cuvinte necunoscute de elevi la o anumită vîrstă ar contribui la îmbogățirea vocabularului lor. Nu încapă nici o îndoială că elevii își îmbogățesc vocabularul zi de zi, pe măsură ce întîlnesc cuvinte noi a căror evitare nu este imperioasă, însă manualele urmăresc numai în parte acest scop. Elevii au posibilitatea să-și îmbogățesc vocabularul, citind cît mai multă literatură, acordînd mai multă atenție vocabularului scriitorilor studiați în școală, extrăgînd pe caiete speciale toate cuvintele noi și sensurile lor.

În legătură cu vocabularul, trebuie lămurită și problema cuvintelor care nu pot fi evitate. Cuvinte ca *frescă, inorog, ieroglifică, parabolă etc.*, întîlnite în manualul de clasa a VIII-a, au justificarea lor, însă ar trebui explicate în subsolurile paginilor sau în paranteze așa cum au fost lămurite cuvintele: *capuchehaie* (ambasador)

la pag. 46, *Filul* (elefantul) la pag. 50, *domn* (caimacam) la pag. 36. Chiar unele lămuriri mai ample sînt binevenite, cînd ușurează înțelegerea textului, așa cum întîlnim în același manual la pag. 49: « *El înțelege să facă în același timp și o operă etnografică și folclorică (încercînd o caracterizare critică a felului de viață și a firii moldovenilor din nordul și sudul țării, a creațiilor lor artistice)* ». O dată explicate, cuvintele respective pot fi întrebuițate și în alte părți ale manualului. Ar fi de dorit ca lămuririle necesare să fie date la prima lor întrebuițare, nu așa cum s-a procedat în manualul de clasa a IX-a unde s-a explicat cuvîntul « copist la teatru » la pag. 178, deși el fusese întrebuițat și la pag. 84, fără a fi fost lămurit. Sau lămurirea lui era necesară și trebuia dată la prima întrebuițare, sau nu se simțea această nevoie și nu trebuia explicat de loc.

Nu numai frecvența întrebuițare a unor cuvinte neînțelese de elevi face manualele greoaie și împovărează munca acestora, ci și formularea unor idei la un nivel de înțelegere ce-i depășește adesea. Iată numai cîteva din numeroasele exemple ce s-ar putea alege din manualul de clasa a VIII-a: « *Forța logică a argumentării se îmbină cu patosul stilului pentru a prezenta concepția nouă despre istorie* » (pag. 109); « *Într-o celebră perorație, autorul se adresează pe un ton plastic deputaților* » (pag. 110); « *. . . limba a trebuit să capete vigoarea expresivă din poeme pentru a putea evoca plastic trecutul de luptă . . .* » (pag. 110); « *Grigore Alexandrescu se eliberează din atitudinile meditative și pesimiste, reflexul influențelor poetice ale lui Lamartine . . .* » (pag. 112); « *Într-o apoteoză alegorică, glasul milițienilor deșteaptă din morminte pe eroii străbuni care privesc cu mîndrie fîlfîirea steagului* » (pag. 101).-Același procedeu s-a folosit destul de des și în manualul de clasa a IX-a: « *Geniul lui Eminescu nu a apărut deci ca un meteor, nu este rezultatul unui miracol, ci urmarea unei munci și probități artistice rar întîlnite* » (pag. 150); « *Ruptă de viață, ruptă de masele largi ale exploataților, arta se anemiează, devine bicisnică, decade și piere* » (pag. 236). Nenumărate exemple de felul acestora s-ar putea desprinde din ambele manuale. Depășind puterea de înțelegere a elevilor, aceștia sau nu rețin nimic cînd le citesc sau, dacă vor să rețină ideile exprimate, memorează fără a înțelege exact despre ce este vorba. Or, rostul manualelor este tocmai de a ușura înțelegerea literaturii, nu de a ridica probleme noi care necesită un efort în plus din partea elevilor.

În urma celor expuse, se pune întrebarea: se înlătură piedicile ridicate de vocabularul manualelor prin introducerea de glosare la sfîrșitul acestora? Cred că foarte puțini reflectă la această soluție. De îndată ce vocabularul limbii romîne este atît de bogat, variat și cu atîtea posibilități de exprimare, este mai normal să folosim toate resursele limbii și să renunțăm la termenii necunoscuți, la neologisme nejustificate, la expresiile greoaie care pot fi evitate.

În orice caz, se recomandă evitarea unor cuvinte ca: *rapacitate, denigrare, sacrosanct, dignitate* etc. și lămurirea în subsolurile paginilor sau în paranteze a acelor care pot contribui la îmbogățirea vocabularului elevilor, care ar putea fi întrebuițate de elevi fără teamă de alunecare spre cosmopolitism.

Atîta vreme cît elevii și adesea chiar profesorii nu au un dicționar, ca să-și poată explica singuri unele cuvinte, este absolut necesar să se lămurească anumite cuvinte, nu în glosar la sfîrșitul manualului, ci pe loc sau în subsolul paginii.

Această nevoie s-ar simți cred și atunci cînd ar avea dicționare, deoarece elevul pregetă să tot răsfoiască dicționarul și se mulțumește cu ceea ce ghicește din context.

S-ar putea spune că profesorul are datoria să explice toate cuvintele neînțelese de elevi. Fără îndoială, profesorul dă aceste lămuriri cînd se citește în clasă dintr-un scriitor, dar manualele sînt destinate studiului individual. Elevii le folosesc acasă cînd își pregătesc lecțiile.

Chiar dacă elevul ar cere lămuriri în ora următoare, el și-a pregătit întii lecția așa cum a putut și numai după aceea primește explicațiile necesare unei bune înțelegeri a lecției.

Și apoi, ce facem cu elevii de la cursurile fără frecvență?

Acesta pare a fi aspectul sub care trebuie examinată și rezolvată problema vocabularului manualelor școlare de curs elementar și mediu.

În afară de cele cîteva probleme mari examinate mai sus, se mai pot menționa și altele de amănunt. Ar fi fost poate bine ca la unele expresii ca *high-life*¹, să se fi dat în notă nu numai traducerea, ci și pronunțarea, deoarece elevii, necunoscînd limba respectivă, le pronunță foarte adesea așa cum sînt scrise. Alteori ar fi fost de dorit să se traducă titluri sau denumiri ca: *Vivat Rex, vivat, In oppressores, Virtus Romana Rediviva* etc.

Este necesară și o remarcă în legătură cu pronunțarea titlului scrierii lui Alexandru Odobescu, pe care acesta a publicat-o cu titlul grecesc *Ψευδοκινητικός*. Nici pînă astăzi nu s-a stabilit precis cum trebuie citit și transcris. Unele ediții dau: *Pseudo-kinigeticos*² sau *Pseudo-kinigheticos*³. Revista «Cum vorbim»⁴ propunea forma neogrecă: *Pseudokinigheticos* și combătea ca hibride și deci nerecomandabile transcrierile: *Pseudocynegeticos* sau *Pseudokinegeticos*.

Autorii manualului de clasa a IX-a au adoptat o astfel de transpunere hibridă: *Pseudo-kinigeticos*⁵.

Sînt de acord că formele hibride ar trebui evitate, însă propun să se transcrie după pronunțarea erasmică: *Pseudokinegheticós*, nu numai pentru că este mai științifică, ci și fiindcă la noi s-a împămîntenit pronunțarea *pseudo* ca în *pseudonim, pseudoștiință*, nu *psevdo* nefolosit în limba romînă. Dacă primul element al cuvîntului *ψευδο* se pronunță la noi erasmic, nu înțeleg de ce al doilea *κινητικός* s-ar pronunța altfel. Ar fi bine să se menționeze și accentul pe silaba ultimă pentru a se evita pronunțarea cu accentul pe antepenultima,

¹ Ist. lit. rom., cl. IX, p. 209.

² Al. Odobescu, Opere. Ed. pentru lit. și artă. Buc., 1949, p. 309 și urm.

³ Al. Odobescu, *Pseudo-Kinigheticos*. Ed. Tineretului, 1955.

⁴ Anal III, mai 1951, nr. 5, p. 21.

⁵ Ist. lit. rom., cl. IX, p. 37 și urm.

cum am constatat că pronunță adesea nu numai elevii, ci și unii profesori.

În ceea ce privește conținutul, deși manualele cuprind multe amănunte de care elevii s-ar putea lipsi fără nici o pagubă, totuși unele probleme importante au fost neglijate. Astfel, despre nuvelele și articolele politice ale lui Eminescu nu se spune nimic. Din scrierile în proză ale marelui poet, s-au amintit numai romanul « Geniu pustiu » și basmul « Făt frumos din lacrimă » la capitolul « Viața și activitatea » sa, deși ar fi fost necesară și examinarea cât de sumară a celorlalte scrieri în cadrul operei poetului.

De asemenea, nu s-au studiat suficient limba și stilul unor scriitori ca I. L. Caragiale, G. Coșbuc, I. Slavici, Al. Vlahuță etc.

În ceea ce privește stilul manualelor, deși în general foarte îngrijit, s-au strecurat unele scăpări care ar trebui evitate. Astfel, în manualul de clasa a VIII-a, pag. 35, întâlnim repetarea nerecomandabilă a cuvântului « vecin » în fraza: *Crezînd că l-a omorît, îl pune în ușa unui vecin, care vecin îl duce altuia și așa mai departe . . .*

Se întâlnesc de asemenea unele inconsecvențe în ceea ce privește ortografia, mai ales în manualul de clasa a VIII-a. La pag. 50 întâlnim *Istoria ieroglifică*, iar la pagina următoare *Istoria Ieroglifică*. La paginile 88, 162, 163, 174 găsim *Dacia Literară*, iar la pag. 174 *Dacia literară*. Elevul care întâlnește pe aceeași pagină (174) titlul aceleiași reviste scris în două feluri, se întreabă pe bună dreptate cum se scrie corect? Aceeași inconsecvență și în scrierea revistei « *Romînia Viitoare* » la pag. 121 și *Romînia viitoare* la pag. 90 și 167.

Tot ca o scăpare din vedere se poate menționa scrierea necorectă *întradevăr*¹, care poate șoca pe elevi.

Întrucît manualele școlare sînt destinate copiilor și adolescenților înclinați spre descoperirea și specularea greșelilor educatorilor, ar fi de dorit să se acorde mai multă atenție unor amănunte care au însă o mare importanță educativă.

Am încercat să schițez cîteva din numeroasele observații care se pot face pe marginea celor două manuale de istoria literaturii romîne². Din cele expuse mai sus, se poate desprinde necesitatea unei examinări mai amănunțite a problemei manualelor școlare pe baza constatărilor făcute de cadrele didactice și utilitatea întocmirii unor manuale destinate numai învățămîntului mediu, rămîinînd ca « Istoria literaturii romîne », editată de curînd de E.S.P.L.A., să fie folosită de profesori, studenți și chiar de elevii cu preocupări mai serioase în domeniul literaturii.

În vederea întocmirii unor manuale cât mai potrivite nevoilor elevilor, se cere concursul tuturor profesorilor care au folosit aceste manuale și care au datoria să ajute prin sugestiile lor pe cei în măsură să reflecteze la întocmirea unor manuale noi, corespunzătoare cerințelor învățămîntului mediu.

¹ Ist. lit. rom., cl. IX, p. 238.

² Observații asupra culegerilor de texte și asupra manualelor de gramatică urmează să fie făcute cu alt prilej.

DISCUȚII

DESPRE VALOAREA PERFECTULUI SIMPLU

DE

ACAD. AL. ROSETTI

În « Gramatica limbii române », Ed. Academiei R.P.R. (I, p. 306), se arată că perfectul simplu este un timp al narațiunii și că întrebuițarea lui, în această funcțiune, este generalizată în literatură. Pe lângă valoarea arătată mai sus, în limba vorbită din regiunile de vest ale domeniului dacoromân (Oltenia, Banat etc.; l.c.), perfectul simplu indică o acțiune terminată de curînd. Mai departe, autorii « Gramaticii » arată că întrebuițarea perfectului simplu la altă persoană decît la persoana a III-a e neobișnuită; de aceea, folosirea lui la persoana a II-a, în regiunile în care perfectul simplu nu apare în vorbire, are sens ironic: « *făcuși ispravă!* (se spune cuiva care a stricat ceva) » (l.c., p. 307).

Ne propunem să completăm expunerea de mai sus, după cum urmează:

1. *Timpul narațiunii*. Uneori perfectul simplu e întrebuițat în mod exclusiv ca timp al narațiunii, de exemplu în prefața («introducție») la «Dacia literară» (1840), scrisă de Mihail Kogălniceanu: «La anul 1817, d. Racoccea, k.k. translator românesc în Lemberg, *publică* prospectul unii foi periodice ce era să iasă pentru întîiași dată în limba romînească. Planul său nu *se putu* aduce în împlinire. La anul 1822, d. Z. Carcaleki, în Buda, *cercă* pentru a doua oară o asămîne întreprindere; dar și aceasta *fu* în zadar. În sfîrșit la 1827, d. I. Eliad *vră* și ar fi putut pe o scară mult mai mare să isprăvească aceea ce Racoccea și Carcaleki nu *putură* face. Ocîrmuirea de atunce a Țării Romînești nu-i *dădu* voia trebuincioasă. Așa puținii bărbați carii pe atunce binevoia a se mai îndeletnici încă cu literatura națională, *perdură* nădejdea de a vede vreodată gazete romînești. Numai doi oameni nu *perdură* curagiu, ci *așteptară* toate de la vreme și de la împregiurări. Aceștii *fură* d. Aga Asachi și d. I. Eliad . . . Așteptarea lor nu *fu* înșelată. Împregiurări cunoscute de toți le *veniră* întru ajutor. Așa, la 1 iunie 1829, în Iași, «Albina romînească» *văzu* lumina zilei pentru întîiași dată. Puțin

după ea *se arată* și « Curierul românesc » în București »; de asemenea, în pasajul următor din Gr. Alexandrescu: « După o ședere de două zile, într-un loc unde ne aflam foarte bine și unde am fi putut zăbovi mai mult, *plecarăm* într-un după prînz și, petrecînd noaptea în orașul Rîmnicu-Vîlcea, a doua zi *ne pornirăm* la mănăstiri, după ce *ne luarăm* adio de la d-l Oteteleșeanu, cu care *venirăm* pînă acolo, de la caleașca d-sale, de la dulcețile d-sale, în fine de la toate bunurile care fac viața materială, pentru care *făcurăm* un drum de ocol ce trebuie să fi obosit pe cititor mai mult decît pe noi » (« Memorial de călătorie », în vol. « Scrieri în versuri și proză », București, 1893, p. 395).

La fel, la Gala Galaction:

« Orice vorbă, orice murmur *se stînseră* pe buzele acestor oameni... Inimile lor *vibrară*. Brațele lor, înarmate cu lopeți, *străpunseră* și *biruiră* vijelia. Cutremurați cu sfînt cutremur, ei *pricepură* că domnul este cu ei în barcă... » (« De la noi la Cladova », în « Opere », I, București, 1949, p. 149).

Alteori perfectul simplu alternează cu perfectul compus, astfel, la Diaconovici-Loga, în prefața la tratatul său de ortografie:

« Pentru unele împiedicări, neputînd tipări gramatica romînească ce o dusesem cu mine la Buda, de a o da la lumină, ca să nu mă întorc acasă deșert, *am tras* dintr-însa numai ortografia și o *pusei* sub tipar... Deci, pentru ca să se împiedice odată smintele acestea, nu *putui* a mai întîrzia cu ortografia... Aicea *am adaos* și teoria periodurilor ». (« Ortografia sau dreapta scrisoare », Buda, 1818, în I. Bianu și D. Simonescu, « Bibliografia romînească veche », III, București, 1936, p. 221).

În fine, la alți autori, perfectul simplu e întrebuițat alături de prezent. Astfel, la dr. G. Ulieru:

« Deodată, ușa *se deschise* cu putere și-și *fac* apariția în cameră preotul comunei, urmat de dascăl ». (« Din carnetul unui medic de plasă », București, 1948, p. 118).

De asemenea, la Ion Călugăru:

« Își *stînse* țigara de scîndura băncii. *Se scoală, se uită* pe fereastră... *Vine așa... face* o mișcare că *se văzu* că-i lipsește mîna dreaptă... Flăcăul beat *se clatină* mai tare; *cată* să-și țină echilibrul, *făcu* mai mulți pași, de *pare* a se învîrți în jurul său » (« Oțel și pîne », în « Viața romînească », 1949, nr. 12, p. 88 și 91).

Aceeași alternanță dintre perfect simplu și indicativ prezent apare la N. Bălcescu:

« Dar Regulamentul nu *se mulțumește* a desmoșteni un popor întreg și a organiza statul ciocoiesc, ci încă, cu toate că *recunosc* drepturile de posesie ale țăranilor asupra pămîntului lucrat de dînșii din veci, *urcă* nemăsurat drepturile proprietarilor și în faptă *robește* pe om pămîntului... Niciodată oligarhia nu *fu* mai bine întărită... Cu toate acestea, această tiranie spăimîntătoare *moare* ucisă prin covîrșirea ei chiar. Regulamentul, cu toate actele sale, *aduse* însă oare-

cari principiuri folositoare și *se făcu* un instrument de progres ». (« Mersul revoluției în istoria românilor », în « Opere », I, 2, ed. Fundației pentru literatură și artă, București, 1940, p. 102).

Tot astfel, la M. Eminescu: « Era un om sărac — sărac și avea o mulțime de copii. Acu era în vremea foametei și el o muncit o săptămână pe un căuș de grăunțe. Apoi s-o dus la rișniță cu ele. După ce le-o rișnit o eșit afară cu căușul cu făină și s-o pornit o furtună mare și i-o luat toată făina din căuș. Da el strașnic s-o mîniat. Nu mă las eu așa, cu una cu două . . . și *făcu* un șumuiag de paie și *pornește*. Îl *întreabă* un om: unde te duci, cumetre ? » (« Borta vîntului », în « Literatura populară », București, Minerva, 1902, p. 214).

După cum se vede, amîndouă timpurile narațiunii, perfectul simplu și prezentul sînt întrebuițate laolaltă, cu o nuanță în plus în favoarea prezentului, care marchează acțiunile cele mai importante sau pe care naratorul ține să le pună în relief. Este deci un procedeu stilistic, întrebuițat de autor pentru a evidenția un moment culminant al acțiunii. De aceea, surprinde observația (ea se referă la pasajul citat mai sus din « Carnetul » d-rului Ulieru) că regulile de concordanță ale timpurilor « au fost nesocotite, cu riscul de a obține efecte stridente » și că « autorul trebuia să pună cele două verbe sau amîndouă la perfect (ușa *se deschise* și personajele *își făcură* apariția), sau amîndouă la prezentul istoric (ușa *se deschide*, preotul *își face* apariția, Ana Canarache, în « Cum vorbim », an. I, 1949, nr. 8, p. 20).

Punerea în relief a unui moment al acțiunii, actualizarea ei prin întrebuițarea prezentului, în opoziție cu perfectul simplu, este exemplificată în fragmentul următor din « Domnul Vucea », de Barbu Delavrancea (în vol. « Hagi Tudose », ed. Socec, 1940, p. 88—89): « — Cit fac 25 de măgari cu 15 boi ?

Mă gîndii eu, *mă răzgîndii*. Îmi dam cu socoteala: asta nu e adunare, că frate-meu îmi da să adun tot lucruri de un fel, și așa zicea el că este adunarea . . .

— Domnule, nu *pot* face socoteala pe măgari și pe boi, că tata n-are decît cai . . . la cai m-aș pricepe . . .

Domnul *rîse*, școlarii *pufniră*, pe mine mă *podidiră* lacrimile.

Mă duc la tablă; *iau* tibișirul; îl *scap* de vr-o trei ori din mîină; și *încep* să socotesc măgarii și boii în cai, pe prețul Micului, adică pe 200 de lei. *Adun* 25 de măgari cu 15 boi, *înmulțesc* suma cu 200 de lei și *mă întorc* spre profesor. El *se uitase* în jos și nu *văzuse* nimic din socoteala mea. *Tușesc* bine și strig: opt mii, domnule !

Rîzi domnul, și rîzi, și rîzi. Cînd se *potoli*, *zise*, privind în tavan . . . ».

Din examinarea exemplelor pe care le-am înfățișat, alternanța dintre perfect și prezent apare așadar ca un mijloc stilistic întrebuițat în literatură. Ea se încadrează în procesele stilistice semnalate de Tudor Vianu în proza lui N. Bălcescu

(« Tehnica basoreliefului în proza lui N. Bălcescu », în « Arta prozatorilor români », București, 1941, p. 443 și urm).

2. *Întrebuințarea persoanei I și a II-a singular*. După cum am văzut, autorii « Gramaticii » socotesc întrebuințarea pers. I singular a perfectului simplu neobișnuită (l. c., p. 306—307). La exemplele pe care le-am înfățișat aici mai sus de întrebuințare a pers. I singular sau plural, în secolul al XIX-lea (la Diaconovici-Loga și la Gr. Alexandrescu), adăugăm unul dintr-o scriere inedită a lui Iordache Golescu:

« Vrînd să merg la Pitești, *plecai* din București c-o căruță cu cai de poște. Cum *intra* în căruță, *n-apucai* să mă așz bine, și *auxii* pă surugii: iii ! aiiști ! plici din bici. Nu *pricepui* cînd *ișii* pă poartă și cînd *ajunsei* la barieră. . . Cum *ajunsei* la barieră, le *zisei*: « mai încet . . . » (« Poveste ce mi s-a întîmplat la un potop », ms. 213 din Bibl. Academiei R. P. R., p. 814—815, comunicat de prof. D. Panaitescu-Perpessicius).

Perfectul simplu la pers. I singular apare și la scriitori contemporani, de exemplu la Gala Galaction:

« Unde de fierbințeală vibrau peste biseriçuța adormită, peste bălăriile moleșite, peste trandafirii spînzurați pe zaplaz. *Făcui* o sforțare care mă istovi. *Mă ridicai* de pe pragul lîngă care zăcea un braț de fîn cosit — și *mă dusei* să privesc în altar . . . *Făcui* tot chipul să nu deștept pe nici unul » (« Biseriçuța din răzoare », în « Opere », I, București, 1949, p. 42).

În privința întrebuințării pers. I sau a II-a sing. a perfectului simplu, trebuie arătat aici că ea e atestată în scrierile lui Anton Pann (limba lui Pann are ca bază limba vorbită la București de mica burghezie orașenească, în prima jumătate a secolului al XIX-lea), de exemplu în pasajul următor:

« Într-o dimineată, pe ceață, pe fum,
O cadîină p-alta întîlhînd pe drum,
O întrebă: Soro, or *pățiși* cevași?
Astfel pînă-n ziuă, încotro *plecași*? »

(« Povestea vorbei », ed. Adamescu, II, 51).

3. *Exprimarea unei acțiuni îndeplinite de curînd*. În limba vorbită din Banat și din Oltenia, perfectul simplu exprimă o acțiune petrecută în aceeași zi; acțiunea petrecută cu începere din ziua de ieri e redată prin perfectul compus (comunicat de corespondenți din reg. Craiova și Pitești, r. R. Vîlcea, Horezu și Slatina), de exemplu: « cînd *veniși* de la tîrg? — *Picai* chiar acuși », sau: « după cum *am vorbit*, nu *putui* să viu, dar acuma sînt gata ». În scrierile lui Iordache Golescu, alternarea perfectului simplu cu perfectul compus are rolul de a opune o acțiune recentă unei acțiuni mai îndepărtate: « acum *trecu* un neguțător de la București și, întrebîndu-l ce mai veste, ne *spuse* că *a auxit* de la un calemgiu d-ai vistieriei că s-ar fi făcut iarăși o mare gîlceavă între boieri

și că un arhieru *a lipsit* » (p. 197), « bine *gîciși*, ca cînd ai fi fost acolo și *i-ai văzut* » (p. 205), « apoi ce *ziseși* (zise oierul) adinioară, că *ai scăpat* cu fața curată? » (p. 147, în « *Viața și scrierile Marelui-vornic Iordache Golescu* », tipărite de N. Bănescu, Vălenii-de-Munte, 1910).

În concluzie, vom spune că reexaminarea mai adîncită a faptelor completează și nuanțează expunerea din « *Gramatica limbii romîne* », Ed. Academiei R.P.R. și ne ajută să ne facem o idee mai clară despre realitatea lingvistică în acest sector.

LEGEA SILABELOR DESCHISE ÎN LIMBILE SLAVE ȘI URME ALE EI ÎN SCRIEREA VECHĂ ROMÎNEASCĂ

DE

I. PĂTRUȚ

La începutul perioadei limbii slave vechi, în graiurile slave, toate silabele erau deschise, adică terminate în vocale. Așa erau silabele și pe timpul lui Chiril și Metodie, care, după cum se știe, au început să scrie în această limbă pe la anul 863—864 e. n.

Cuvintele se silabiseau astfel: *a-zŭ*¹; « eu », *dŭ-nŭ* « zi », *tŭ-ma* « întuneric », *mě-sto* « loc », *je-smŭ* « sînt », *vi-ždŭ* « văd », *vi-dě-ti* « a vedea », *tŭ-mŭ-nŭ* « întunecos », *cě-sa-rŭ-stvi-je* « împărăție ».

La această situație s-a ajuns treptat, prin procese fonetice care au durat cîteva secole, începînd din perioada slavei comune pînă pe la începutul veacului al IX-lea.

Multe silabe erau deschise de la origine, fiind moștenite așa din limba indo-europeană: v. sl. *ty* « tu », comp. lat. *tu*, germ. *du*; v. sl. *dŭva* « doi », comp. lat. *duo*.

Silabele terminate în consoană sau în diftongi închiși, urcători, s-au deschis prin următoarele procese fonetice:

a) căderea consoanelor finale: v. sl. *vlŭkŭ* « lup » — lat. *lupus*; v. sl. *gostŭ* « oaspe » — lat. *hostis* « dușman »; v. sl. *vŭ* « în » — lat. *in*;

b) simplificarea sau modificarea grupurilor consonantice.

Structura fonetică și grafia limbii slave vechi arată că regula de silabisire care s-a fixat în conștiința vorbitorilor slavi, în perioada de deschidere a silabelor, era aceasta: silabele interioare pot începe numai cu grupurile de consoane care există la începutul cuvintelor. Grupurile de consoane care nu puteau începe silaba au fost înlăturate fie prin căderi de consoane: v. sl. *damŭ* « voi

---

¹ Cuvintele slave vechi sînt date în transliterarea obișnuită.

da » < *dadmi, v. sl. *rěchŭ* « zisei » < *rěkhŭ, fie prin disimilare: v. sl. *pasti* « a cădea » < **padti*¹.

c) monoftongarea sau înlăturarea în alt fel a diftongilor.

În perioada slavă veche nu mai existau în graiurile slave diftongii așa-numiți închiși sau ȳrcători, de felul lui *oi*, *ai*, *au* etc. Existau numai diftongii deschiși sau coboritori: v. sl. *jesmŭ* « sînt », *jugŭ* « sud », *stojati* « a sta », *językŭ* « limbă », *dajŭ* « dau ».

Cîndva, într-o perioadă mai veche a limbii slave comune, au existat diftongii închiși. Ei erau formați din una din vocalele *e*, *o*, *a* și o sonantă *i*, *u*, *l*, *r*, *m*, *n*, deci: *ei*, *eu*, *el*, *er*, *em*, *en*; *oi*, *ou*, *ol*, *or*, *om*, *on*; *ai*, *au*, *al* > *ol*, *ar* > *or*, *am*, *an*. Pentru deschiderea silabelor acești diftongii au suferit schimbări, ajungîndu-se, încă în slava comună, la înlăturarea tuturor, cu excepția celor formați din *o* sau *e* urmați de lichidele *l* sau *r* (*or*, *ol*, *er*, *el*), al căror proces de deschidere s-a încheiat abia pe la începutul veacului al IX-lea.

În cazul cînd diftongul era urmat de o vocală, el a fost înlăturat prin disociere, adică prin trecerea sonantei în silaba următoare: *poi-ŭ (= *poj-ŭ*) — v. sl. *po-jo* (rus. пою ти. « cînt »), *darou-ati (= *darow-ati*) — v. sl. *darov-ati* (rus. даровать) « a dăruii », *semen-e (< *sēmenes), gen. sg. al lui *sēmen « sămînță » (comp. lat. *semen*), v. sl. *seme-ne* (rus. семени).

Cînd diftongii erau la sfîrșitul cuvîntului sau urmați de consoană, ei, cu excepția celor terminați în lichidele *l* sau *r* (despre care vom vorbi mai jos), s-au monoftongat. De exemplu: *oi*, *ai* > *ě* (*i*) sau *i*: v. sl. *vlŭci* « lupi » < *vlŭkoi, v. sl. *ženě* « femeii », comp. lat. *feminae* (lat. — *ae* < *ai*); *poi-ti > v. sl. *pěti* (rus. петь) « a cînta » (comp. v. sl. *pojŭ*, rus. пою « cînt »); *nesois — v. sl. *nesi* (rus. неси) « poartă, du ! », *nesoite > v. sl. *nesěte* « duceți ! »; *ou* > *u*: *darou-jo — v. sl. *darujŭ* (rus. дарую) « dăruiesc », comp. inf. *darovati*.

Diftongii terminați în nazală s-au prefăcut la sfîrșitul cuvîntului sau înainte de consoană în vocală nazală: *en* > *e* (v. sl. ѣ): *sēmen — v. sl. *sěme* (rus. семья) « sămînță », comp. gen. sg. v. sl. *sēmene* (rus. семени); v. sl. *pěti* (rus. пять) « cinci », comp. gr. *pente*; *on*, *an* > *ŭ* (v. sl. ѡ); v. sl. *poŭti* (rus. путь) « drum », comp. lat. *pons* — gen. sg. *pontis* « pod », « punte »; v. sl. *ogŭlŭ* (rus. угол) « colț », « unghiu », comp. lat. *angulus* « unghi ».

Ultimele silabe care rămăseseră închise erau cele terminate în diftongii formați din vocalele *o* sau *e* urmate de una din lichidele *r* sau *l*: *or*, *ol*, *er*, *el*. Primii doi dintre aceștia existau și la începutul cuvîntului și între două con-

¹ Silabe terminate în consoană existau, în limba slavă veche, numai în cuvintele împrumutate, dintre care cele mai multe erau de origine greacă. Însă fiindcă legea silabelor deschise era și o lege grafică, în asemenea cuvinte se scria, deși nu consecvent, un ier între consoane. Acesta, probabil, nu se rostea: *Aleksanŭdrŭ*, *alŭtarj* (olŭtarji) « altar », *anŭgelŭ* « înger », *Iorŭdanŭ*, *Kaperŭnaumŭ*, *Marŭta*, *jevanŭgelije* etc.

Din aceeași cauză *r* și *l* vocalici se notau obișnuit prin *r* și *l* urmați de un ier: *trŭgŭ* = *trġŭ*) (« tîrg »), *vlŭkŭ* (= *vġkŭ*) « lup », cu toate că ei în felul acesta se confundau în scris cu *r* și *l* consonantici urmați de un ier: *krŭvŭi* « sînge », *plŭti* « carne », « trup ».

soane, ultimii doi numai între două consoane. Lingviștii obișnuiesc să-i noteze prin *(t)ort*, *(t)olt*, *tert*, *telt*, *t* reprezentând o consoană oarecare. Deschiderea silabelor terminate în acești diftongi nu s-a realizat la fel în toate limbile și graiurile slave. Astfel în cazul diftongilor din poziție interioară, în limbile slave de est s-a produs fenomenul, caracteristic acestor limbi, numit « polnoglasie », din cauză că a apărut o silabă în plus, pe când în limbile slave de sud, printre care se numără și vechea slavă, și în cele din vest, deschiderea silabelor s-a realizat prin metateză. Evoluția acestor diftongi poate fi datată. Numele împăratului Carol cel Mare (764—814) s-a răspândit în toate limbile slave. Formele slave — rus, ucr. король, v. sl. *kralji*, bg. *kral*, s.-cr. *kralj*, ceh *kral*, pol. *król* — duc la un prototip comun *korljī < germ. *Karl*¹. Înseamnă deci că pe la anul 800 e. n. fenomenul acesta, de deschidere a diftongilor *tort* etc., era încă în desfășurare. Cum în textele slave vechi foștii diftongi *(t)ort*, *(t)olt*, *tert*, *telt* apar modificate în *(t)rat*, *(t)lat*, *trét*, *tlèt*, rezultă că deschiderea ultimelor silabe închise s-a terminat în prima jumătate a secolului al IX-lea. Data aceasta este considerată valabilă, în general, pentru toate graiurile slave, nu numai pentru cel care stă la baza fonetismului limbii slave vechi, cel bulgăresc din jurul Salonicului.

După cum reiese din cele foarte sumar expuse, la realizarea acestei structuri fonetice a limbilor slave au contribuit fenomene fonetice diferite, însă convergente în ceea ce privește rezultatul. Toate fenomenele acestea, prin care s-a realizat deschiderea silabelor, constituie una dintre legile interne de dezvoltare a limbilor slave, legi a căror importanță e mereu accentuată de lingviștii sovietici.

Datorită acestei legi limbile slave au ajuns la o structură fonetică diferită de alte limbi indo-europene. Totodată, prefacerile fonetice în urma cărora s-au deschis silabele au contribuit la schimbări importante în sistemul gramatical. Astfel:

Căderea consoanelor finale și alte modificări care s-au petrecut la sfârșitul cuvintelor au favorizat amestecul declinărilor substantivelor cu teme în *-o-* (ca *vlūkū* « lup ») și *-ŭ-* (*synŭ* « fiu »). Acest amestec este atestat încă în slava veche. În limba rusă s-a ajuns pînă la includerea substantivelor de felul lui *сын* « fiu » în categoria celor dintii, însă nu fără urmări asupra vechii declinări a acestora.

Aceleași cauze au favorizat și amestecul declinării substantivelor cu teme în *-io-* (*konji* « cal ») cu masculinele în *-i-* (*gosti* « oaspete »), care în limba rusă a dus la un rezultat asemănător celui menționat mai sus.

Schimbările fonetice de la sfârșitul substantivelor au contribuit la modificarea declinărilor în general. În rusă, de pildă, s-a ajuns în ce privește pluralul

---

¹ Unui *a* scurt germanic, ca și indo-european, îi corespunde în slavă *o*.

la cazurile dativ, instrumental și prepozițional, la un tip unic de declinare (cu terminațiile -ам, -ами, -ах sau -ям, -ями, -ях, cu câteva excepții la instrumental), impus de substantivele teme în -а- (*žena*) și -ја- (*zemlja* «pământ»), care, datorită situației fonetice speciale, și-au putut menține, la aceste cazuri, formele mai vechi.

Suprapunerea formelor de nominativ și acuzativ singular la substantivele cu teme în -о (*rabŭ* «rob») și -jo (*možŭ* «bărbat»), care împiedica distincția între subiect și complementul direct, în urma căderii consoanelor finale-terminații a dus la întrebuițarea genitivului cu funcție de acuzativ. Acest fenomen, necristalizat în perioada limbii slave vechi, s-a extins în rusă, cuprinzând toate substantivele care numesc ființe.

Această structură fonetică a limbilor slave, adică faptul de a avea numai silabe deschise, a durat pînă la dispariția din rostire a ierilor slabi, care a început, în toate graiurile slave, prin secolele X și XI.

Prin căderea ierilor slabi au apărut silabe închise, atît la sfîrșitul cuvintelor, cît și în interiorul lor. Astfel, de pildă, a rămas terminat în consoană nominativul sg. al substantivelor masculine foste cu teme în -о-, -jo- și -ŭ- (comp. rus. волк, v. sl. *vŭlkŭ*, rus. муж «soț», v. sl. *možŭ* «bărbat», rus. сын, v. sl. *synŭ* «fiu»), al substantivelor feminine și masculine foste teme în -i- (rus. кость, путь = *kost'*, *put'*, v. sl. *kostŭ* «os», *putŭ* «cale, drum»), nominativul sg. masculin al adjectivelor cu formă scurtă și plină (comp. rus. нов, v. sl. *novŭ*; rus. новый, v. sl. *novyŭ* < *novŭjŭ* «nou») etc.

În urma căderii ierilor slabi au apărut grupuri de consoane inexistente în perioada legii silabelor deschise. De exemplu: *kt* (rus. кто, v. sl. *kŭto* «cine»), *mn* (rus. много, v. sl. *mŭnogo* «mult»), *t'm* (rus. тьма = *t'ma*, v. sl. *tŭma*, «întuneric»), *vs* (rus. все, v. sl. *vŭsi* «toți») etc.

Dispariția ierilor slabi se constată și în textele slave vechi, care aproape toate sînt copii din secolul al XI-lea. Exemple cum sînt *kniga* «carte», *kto* «cine», *mного* «mult», *vsi* «toți» sînt numeroase ¹.

Din asemenea exemple se desprinde concluzia că în secolul al XI-lea ierii slabi nu se mai rosteau în graiurile vorbite de copiii textelor respective. Datele și deducțiile lingvistice confirmă începutul dispariției ierilor slabi din rostire, în acest secol, în toate graiurile și limbile slave.

Omiterea, în textele slave vechi, a unora dintre ierii slabi, ca urmare a influenței limbii vorbite de cei care au copiat textul, este un fenomen paralel și strîns legat de înlocuirea ierilor tari prin vocale pline ², ca urmare a așa-numitei vocalizări a ierilor, întîmplată în graiurile vorbite de copii, ca de altfel în toate graiurile slave.

¹ Doar în Foile de la Kiev, text copiat, probabil, la sfîrșitul secolului al X-lea, nu există nici un exemplu cu ier slab omis.

² Ierii erau, din punct de vedere al cantității, vocale reduse.

Exemple de vocalizare a ierilor apar iarăși în aproape toate textele slave vechi. În ele sînt cazuri destul de numeroase în care *ŭ* este înlocuit prin *o*, iar *ĩ* prin *e*, ca în graiurile slave macedonene și în limba macedoneană contemporană: *doždĩ*, în loc de *dũždĩ* « ploaie »; *zolũ-zũlũ* «rău »; *denĩ-dĩnĩ* «zi »; *vesĩ-vĩsĩ* « tot, întreg ».

Ținînd seamă, pe de o parte, de omiterea unor ieri slabi, în mai toate monumelele slave vechi, iar pe de alta, de păstrarea lor în marea majoritate, concluzia ce se desprinde din această inconsecvență este următoarea: unii ieri, cei mai mulți, s-au menținut în aceste texte datorită tradiției grafice, influenței originalului și, în anumite grupuri de sunete, și datorită pronunțării conservatoare, bisericești ¹, alții au fost omiși datorită, mai ales, dispariției lor din limba vorbită de copist și, desigur, în anumite situații, și din rostirea bisericească.

Chiar dacă în anumite poziții ierii slabi s-au menținut și în rostirea bisericească, mai ales pentru înlăturarea unor grupuri de consoane, este incontestabil că cei mai mulți nu aveau decît valoare grafică. Se încerca deci să se continue în scriere valabilitatea legii silabelor deschise. În sprijinul acestei păreri stau următoarele dovezi:

ierii finali, totdeauna slabi, care au dispărut, fără excepții, din toate limbile slave, sînt păstrați în aproape toate textele slave vechi. În « Euchologium Sinaiticum », « Codex Assemanianus », « Codex Suprasliensis » ² există totuși cuvinte și fără ieri finali. De aici se poate trage concluzia că ei dispăruseră și din rostirea bisericească și se mențineau în texte numai pentru valoarea lor grafică; aproape în toate textele slave vechi în locul unora dintre ierii slabi apare un semn special, paiericul, asemănător cîteodată apostrofului: *m'ně* = *mĩně* « mie », *d'nesĩ* = *dĩnĩsĩ* « azi », *k'to* = *kũto* « cine ». Acest semn se găsește în unele texte și în locul ierilor finali: *placet'* = *placetũ* « plînge », *narod'* = *narodũ* « popor » ³. Exemplele cu ierii slabi omiși, care contraveneau legii silabelor deschise, se pot explica în mod diferit: gradul de cultură al copistului, influența limbii vorbite, neatenția sau graba celui care copia etc.

Trebuie să mai subliniem și faptul că între grafia de dinaintea dispariției ierilor slabi — deci pe cînd legea silabelor deschise reprezenta și o realitate fonetică — și cea de după aceea, există următoarea deosebire: după amuțirea ierilor slabi apar și sînt admise și în scris unele grupuri de consoane cum sînt: *kt* (*niktože* = *nikũtože* « nimeni »), *ps* (*napsati* = *napĩsati* « a scrie »), *vd* (*pravda* = *pravĩda* « adevăr ») etc. Asemenea grupuri erau considerate ca aparținînd aceleiași silabe: *ni-kto-že*, *na-psa-ti*, *pra-vda*.

Felul acesta de a scrie, evitînd silabele închise, a fost practicat și în limbile slavone — slavona rusă, slavona bulgară, slavona sîrbă — care, după cum se

¹ Vezi St. Kul'bakin, *Le vieux slave*. Paris, 1929, p. 84—85. În această lucrare se și specifică grupurile de sunete în care ierii sînt omiși în monumele slave vechi (p. 85—86).

² Vezi St. Kul'bakin, *op. cit.*, pp. 79, 80.

³ Vezi St. Kul'bakin, *op. cit.*, p. 77—80.

știe, continuă tradițiile grafice ale limbii slave vechi. Scrierea slavonă păstrează procedeele slave vechi de a evita grupuri de mai multe consoane sau grupuri mai neobișnuite, formate numai din două sunete: foștii *r* și *l* vocalici sînt notați, ca în slava veche, prin *r* sau *l* urmași de un ier. Astfel, în monumentul slavon bulgar « Psalterium Bononiense », scris în prima jumătate a veacului al XIII-lea: **отъ кръвн**¹ — v. sl. *otŭ krŭve* « de sînge », **валъны**² — v. sl. *vlŭny* « valuri »; ierii slabi sînt uneori omiși: **сѣтворихъ**³ — v. sl. *sŭtvorichŭ* « făcui », **къ мнѣ**⁴ — v. sl. *vŭ mŭnĕ* « în mine »;

în locul unora dintre ei e pus paiericul: **къз'радѡка сѡ** « se bucură », **къ си** « toți », **сѣтвори**⁵ « făcu »;

ierii finali sînt însă consecvent scriși.

Aceste deprinderi grafice sînt caracteristice nu numai limbilor slavone bisericești, ci și limbii administrative întrebuițate în cancelarii, precum și celei în care se scria literatura veche rusă, bulgară sau sîrbă. În scrierea rusă s-a păstrat « semnul tare » (ѣ) la sfîrșitul cuvintelor pînă la reforma ortografică din 1917, după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie (cînd au fost eliminate din scris și alte urme ale tradiției limbii slave vechi: literele **ѣ**, **Ѡ** și **ѡ**).

Din scrierea bulgară ierii finali fără valoare fonetică au fost eliminați abia prin reforma ortografică din 1945.

Se știe că limbile slavone au fost întrebuițate secole de-a rîndul în biserica romînească: la început numai slavona bulgară și în mică măsură slavona sîrbă, apoi, începînd din secolul al XVII-lea, slavona rusă, care a înlocuit pe cele două, nu numai la noi, ci și la bulgari și sîrbi.

Și în administrație, în cancelariile Țărilor Romînești, s-a folosit, veacuri de-a rîndul, o limbă slavă, cu caracter rus în Moldova, bulgăresc și cu oarecare influențe sîrbești în Țara Romînească. În textele bisericești, cît și în cele de cancelarie, normele grafice erau aceleași ca și în scrierile din țările slave învecinate, îndeosebi din Bulgaria.

Cînd românii au început să scrie romînește, ei au adaptat limbii romîne alfabetul chirilic, folosind totodată și procedeele grafice de înlăturare a silabelor închise. Trebuie însă să menționăm că ele nu sînt nici pe departe aplicate cu consecvență.

Se știe că în textele noastre vechi, atît în cele bisericești cît și în documente, la cuvintele terminate în consoană se scrie obișnuit un ier (ѣ sau ѡ) la

---

¹ V. Jagić, *Psalterium Bononiense*. Berlin, 1907, p. 253.

² *Ibidem*, p. 725.

³ *Ibidem*, p. 249.

⁴ *Ibidem*, p. 251.

⁵ *Ibidem*, p. 727.

sfârșit: *omk* sau *omk*, *satk* sau *satk*¹. Acești ieri finali au aceeași valoare ca în grafia slavonă bulgară: de a deschide, aparent, silabele finale².

Ei nu reprezintă deci așa-numitul *u* scurt final, cum au susținut unii cercetători în trecut. Ar fi și greu de a explica o asemenea valoare a ierilor, întrucât ei n-au avut-o în scrierea slavonă bulgară (ca de altfel nici în slava veche). E. Petrovici a arătat că atunci când scribii voiau să noteze caracterul rotunjit al consoanelor ei scriau *u* după consoane dure și *iu* (semnul chirilic ю) după consoane moi sau palatale³. În « Codicele Voronețean » — scris în nordul țării, în aria consoanelor finale rotunjite, apare regulat, la sfârșitul cuvintelor, *u* după consoană dură (*omu*) și *iu* după consoană moale (*incepătorю*). Doar în câteva exemple apare la sfârșit un ier, însă aproape toate aceste cazuri se explică prin imitarea grafiei slavone, fiind vorba de cuvinte ca *apostol*, *Ierusalim*⁴.

În limba română existau grupuri de consoane neobișnuite în limbile slave, și deci în scrierile slavone. Astfel erau grupurile formate din lichidele *r*, *l* urmate de consoane, de felul lui *rb* (*bărbat*), *rd* (*arde*), *rm* (*urmă*), *lb* (*albă*), *lc* (*culcă*), *ld* (*scaldă*), *lt* (*mult*) etc. Asemenea grupuri nu erau obișnuite în limbile slave și slavone, din cauză că, înaintea unei consoane, vechile grupuri slave comune, formate din vocalele *o* sau *e* și *r* sau *l* (singurele existente) au evoluat ca să se deschidă silabele, fie prin metateză, fie prin polnoglasie (vezi mai sus).

Asemenea grupuri (*r* sau *l* + consoană) existau în limbile slave numai în urma evoluției foștilor *r* și *l* vocalici (comp. sl. com. *tygu — bg. тѣрг, rus. топр «tîrg»; sl. com. *vľkŭ — bg. вълк, rus. волк «lup») și în cuvintele împrumutate de exemplu din limba greacă (v. sl. altarji, Marta — vezi mai sus).

De asemenea nu erau obișnuite în limbile slave grupuri formate din nazalele *m* sau *n* și consoană, fiindcă asemenea grupuri, existente în slava comună, au fost înlăturate, pentru deschiderea silabelor, prin prefacerea lui *n* sau *m* și a vocalei precedente în vocale nazale (vezi mai sus). Asemenea grupuri existau în limbile slave numai în cuvinte împrumutate, de pildă din greacă (ca *jevangelije* — vezi mai sus). Mai ales asemenea grupuri contraveneau deprinderilor grafice slavone. Se constată numeroase cazuri când pisarul a încercat să le înlăture prin procedee grafice slavone:

în grupurile *ă*, *i* + *r* sau *l* + consoană se inversează ordinea literelor care notează primele două sunete, ca în slavona bulgară, în cazul foștilor *r* și *l* vocalici (vezi mai sus). De exemplu: *brkbatu*, *desprkŃiți*, *vrkŃute*, *clka* = călca,

¹ În locul ierilor apare, foarte rar, și ж. Vezi Al. Rosetti, Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des Archives de Bistritza. În « Grai și suflet », vol. II, p. 200–201.

² Vezi Al. Rosetti, Istoria limbii romîne, VI. București, 1946, p. 29; E. Petrovici, Corelația de timbru a consoanelor rotunjite și nerotunjite în limba română, în « Studii și cercetări lingvistice », anul III (1952), p. 146 și urm.

³ Ibidem, p. 147.

⁴ Vezi O. Densusianu, Histoire de la langue roumaine. Paris, 1914, vol. II, p. 93.

члѣдаре, слѣта = sălta¹. Asemenea metateze grafice apar, rar, și când grupul consonantic începe cu o nazală: *пѣмнѣтури* = pămînturi²;

se scrie un ier între consoane: *арѣзѣнду, бѣрѣбатул, чѣмѣтаѣи, чѣмѣплѣт, фулѣгереле, сѣмѣта, стрѣмѣбѣ* etc.³. E în afară de orice îndoială că acești ieri n-aveau valoare fonetică, cum greșit au susținut unii lingviști, începînd cu Hasdeu⁴;

se introduce paiericul între consoane: *ар'де-се, бѣр'бат, бер'beci', credin'ѣта, лим'ба, пар'те, пен'тру*⁵.

Grupurile formate din nazalele *n* sau *m* urmate de consoane (ca în *lingă, cîmp*), neobișnuite în scrierea slavonă, după cum s-a spus mai sus, au fost înlăturate în scris, în afară de procedeele arătate înainte, prin întrebuițarea unui semn care în textele slave vechi nota o vocală nazală. Cel mai obișnuit semn, foarte frecvent în textele romînești, este ѣ, care nu e decît o variantă grafică a lui ꙗ, luată de asemenea din alfabetul bulgăresc⁶. S-au emis diferite păreri asupra valorii acestei litere în textele noastre vechi. Astfel, de exemplu, I. G. Sbiera credea că ea « a reprezentat dintru început în abeceul romînilor un son nazal de tot particular, o amestecătură vocală consonantică . . . »⁷, iar Ilie Bărbulescu a încercat să dovedească că, în anumite cazuri, semnul acesta notă un *n* vocalic (ñ), în cuvinte ca *mîncă, vînturi, cuvîntul, dînșu*⁸, ceea ce este imposibil din punct de vedere fiziologic.

Explicația valorii multiple a acestui semn în textele chirilice romînești a fost dată de E. Petrovici⁹. E foarte probabil că la început avea valoare de vocală + consoană nazală: ѣchiseră = închiseră, ѣblaiu « umblai », ѣpluți « umpluți »¹⁰. Apoi a început să fie întrebuițat cu valoare de *n* sau *m*: *ли.ѣгѣ* = lîngă, *фрѣ.ѣгѣ* = frîngă, *у.ѣбrelору* « umbrelor », *ли.ѣбилору* « limbilor »¹¹. În textele rotacizante avea valoare asemănătoare cu cea din exemplele anterioare *пѣрѣ* = pîre « piine »¹².

¹ Vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii romîne*, VI. București, 1946, p. 29; E. Petrovici, *De la nasalité en roumain*. Cluj, 1930, p. 88.

² I. Bărbulescu, *Fonetica alfabetului chirilic în textele romîne din veacul XVI și XVII*. București, 1904, p. 461; E. Petrovici, *De la nasalité en roumain*, p. 87.

³ Al. Rosetti, *Istoria limbii romîne*, VI, p. 29; I. Bărbulescu, *op. cit.*, p. 308–309; E. Petrovici, *De la nasalité en roumain*, p. 87.

⁴ Vezi I. Bărbulescu, *op. cit.*, p. 308.

⁵ Al. Rosetti, *Istoria limbii romîne*, VI, p. 30; I. Bărbulescu, *op. cit.*, p. 309; E. Petrovici, *De la nasalité en roumain*, p. 87.

⁶ Vezi I. Bogdan, *De la cine și cînd au împrumutat romîni alfabetul chirilic*, în *Lui Titu Maiorescu Omagiu*. București, 1900, p. 588.

⁷ I. G. Sbiera, *Codicele Voronețean*. Cernăuți, 1885, p. 301.

⁸ I. Bărbulescu, *op. cit.*, p. 258, 268.

⁹ *De la nasalité en roumain*, p. 86 și urm.

¹⁰ I. G. Sbiera, *Codicele Voronețean*, p. 301.

¹¹ *Idem*, *ibid.*, p. 301–302.

¹² *Idem*, *ibid.*, p. 302.

Din exemple ca *мѣндриѣ* nu trebuie trasă concluzia că «*ѣ* notează nazalitatea vocalei care precedează pe *n*»¹. Asemenea grafii sînt numeroase în textele noastre. Ele sînt rezultate din amestecul a două feluri de scriere *мѣндриѣ* și *мѣндриѣ*².

Foarte rar apare la sfîrșitul silabei și semnul *ж*: în locul grupului *ін-*: *амѣндриѣ* = amîndouă³, sau în locul lui *n*: *арѣжжж* = aruncă⁴.

În cazuri rare, grupul format de vocală + consoană nazală + consoană este notat prin vocală + consoană: *debîdă* = dobîndă, *skiba* = schimba, *ude* = unde⁵.

Asemenea procedee grafice din scrierea chirilică romînească trebuie avute în vedere la interpretarea și la publicarea textelor noastre vechi. Redarea lor prin transliterare, adică prin înlocuirea fiecărui semn chirilic cu unul latin, nu e recomandabilă, fiindcă nu poate fi folosită nici pentru reconstituirea formei chirilice, dată fiind valoarea multiplă a unor semne (de exemplu: *ѣ* = *în*, *î*, *n*, *un*, *ă*, *ia* etc.) și, din același motiv, nici pentru studiul măcar aproximativ al limbii textelor. În cazul cînd o asemenea transliterare însoțește textul chirilic, ea este de prisos. La ce ajută, de pildă, forma transliterată *măîndrie*⁶, alături de cea chirilică? În ultimul timp se impune tot mai mult sistemul de transcriere fonetică a textelor. Metoda aceasta cere cunoașterea temeinică a limbii noastre vechi și totodată a grafiei folosite în textele noastre chirilice.

---

¹ Al. Rosetti, *Istoria limbii romîne*, VI, p. 27.

² Forma din urmă este mai frecventă în Codicele Voronețean (vezi p. 215) decît *мѣндриѣ*, citată de Al. Rosetti.

³ I. Bărbulescu, *op. cit.*, p. 231.

⁴ E. Petrovici, *De la nasalité en roumain*, p. 92.

⁵ Vezi Al. Rosetti, *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*. Paris, 1926, p. 57—58. Explicația acestor grafii e dată de E. Petrovici, în *De la nasalité en roumain*, p. 90.

⁶ Vezi I. G. Sbiera, *Codicele Voronețean*, p. 98/13.

ADJECTIVE DETERMINATIVE SAU PRONUME (POSESIVE, DEMONSTRATIVE, INTEROGATIVE-RELATIVE ȘI NEHOTĂRÎTE)?

DE

MIRCEA ZDRENGHEA

Pentru clasificarea cuvintelor în categorii morfologice fundamentale (= părți de vorbire) trebuie să se țină seama de forma și de înțelesul cuvintelor, fără a se neglija nici funcția lor sintactică, care însă nu trebuie să constituie criteriul principal de clasificare.

În multe dintre gramaticile noastre, ținându-se seama în primul rînd de funcția sintactică a unor pronume (posesiv, demonstrativ, interogativ-relativ și nehotărît), acestea au fost considerate, atunci cînd însoțesc și determină un substantiv, ca *adjective determinative*. Autorii acestor gramatici au fost influențați, desigur, și de gramaticile limbilor apusene (mai ales franceze, dar și engleze și italiene) în care apare această terminologie.

Întrucît noi nu sîntem de acord cu această diferențiere, după ce vom arăta în ce gramatici a fost folosit termenul de adjectiv pentru pronume, vom încerca să demonstrăm că această diferențiere nu trebuie făcută, deoarece cuvintele respective nu sînt decît pronume.

Eliade Rădulescu în Gramatica ¹ sa din 1828 spune că « pronumele este o zicere ce se pune în locul numelui și arată persoanele . . . » (pag. 18).

După el, pronume sînt numai cele personale și de întărire, pe care le împarte în simple (*eu, tu, el, dînsul, ea, dînsa*) și compuse (*eu-însuși, tu-însuși, el-însuși*). Toate celelalte pronume sînt tratate ca adjective, indiferent dacă sînt folosite singure sau însoțesc un substantiv.

---

¹ Gramatica romînească de D. I. Eliad, dată la tipar cu cheltuiiala D. coconului Scarlat Roset, [Sibiu], 1828.

« Adjectivul — scrie el — este o zicere, care arată cualitatea au felurimea substantivului; precum cînd zic t a b l ă , de voi să arăt una au mai multe din cualitățile tablei, zic n e a g r ă , p ă t r a t ă , n o ă ș.c.l. și acestea sînt adjective . . .

Ele (adjectivele) se împart ca și substantivele în materiale și ideale.

Materiale sînt acelea care arată o calitate firească, cum *alb, roșu, rotund, strîmb* ș.c.l.

Ideale sînt acelea care nu arată o calitate firească, ci o relație de cuviință au de cîtățime, cum: *întîi, al doilea; unu, doi; mare, mic; bunu, rău; al meu, al tău* ș.c.l.

Cele ideale se subîmpart în *posesive, demonstrative, relative, interrogative* (de întrebare), *nedefinite, numerale, comparative și superlative* » (pag. 22).

În gramaticile anterioare celei a lui Eliade, pronumele nu sînt tratate ca adjective, ci ca o categorie morfologică separată¹. Nici nu este de mirare, deoarece cei care au întocmit aceste gramatici au avut ca model gramaticile slavone sau latinești.

Cel care introduce pentru prima dată, la noi, în clasificarea pronumelor, diferențierea: *pronume posesive—adjective posesive, pronume demonstrative—adjective demonstrative, pronume relative — adjective relative, pronume indefinite — adjective nehotărîte*, este I. A. Vaillant². Vorbind despre articol — pe care-l împarte în hotărît (*lu, le, a*), nehotărît (*unu, o*) și determinativ (*cel, ăl, al, cea, a*) — spune că « *al* se întrebuintează înaintea *adjectivelor posesive*, cu care face împreună pronume (al meu) și înaintea *adjectivelor ordinale*³ (al doilea) »⁴. Influențat de clasificarea din gramaticile franceze, el încearcă să stabilească deci o diferență formală între pronumele posesiv și adjectivul posesiv.

După apariția gramaticii sale, întîlnim tot mai des diferențierea în pronume și adjective determinative (pronume posesive, demonstrative, interrogative-relative și nedefinite). Unii dintre autorii de gramatici⁵ mențin, aproximativ, împărțirea făcută de Eliade, adică încadrează pronumele (în afară de cele personale) între adjectivele determinative.

¹ Numai Ienăchiță Văcărescu în Observații sau băgări de seamă asupra regulilor sau orînduielelor gramaticii romînești adunate și alcătuite acum întîi dă dumnealui Ienache Văcărescu . . . Rîmnic, 1787, trece numeralele între adjective și între acestea trece și pronumele *care* (dat însă și la pronume) și cîteva pronume nehotărîte. Constantin Diaconovici Loga în Gramatica romînească pentru îndreptarea tinerilor . . . Buda, 1822, trece între « numele însușitoare » (adjective) și « numele numărului » adică numeralele. (După R. Ionașcu, « Gramaticii romîni », Iași, 1914, p. 26, 31, 81, 85. Din această lucrare am mai luat unele informații referitoare la cîteva gramatici pe care nu le-am avut la îndemînă).

² I. A. Vaillant, Grammaire roumâne à l'usage des français, Boucourest, 1840.

³ Numerele sînt numite *adjective numerale* și sînt împărțite în *adjective cardinale* și *ordinale*, p. 30.

⁴ I. A. Vaillant, op. cit., p. 34—35; și la pronume spune că pronumele posesive se formează din adjectivele posesive prin adăugarea articolului determinativ.

⁵ Nicolau Măcărescu, Ștefan Neagoe, Vasile Ionescu, M. Strajanu, Stoicescu, I. C. Massim și a.

R. G. Radoveanu ¹ consideră că, pe lângă pronume, pot fi socotite ca adjective determinative și substantivele în genitiv și substantivele cu prepoziții (casa *vecinului*, aer *de munte*) și adverbele de loc, de timp, cu prepoziții (cei *de aici*, ziua *de ieri*).

Alții ² acceptă diferențierea făcută de Vaillant.

F. Crasan ³ trece pronumele demonstrative și relative la articolul impropriu, iar despre pronumele posesive spune că stau pe lângă un substantiv, ca și articolul.

După H. Tiktin ⁴ pronumele este *substantival*, când se întrebuințează singur, iar când însoțește un substantiv, determinându-l și acordându-se cu el, este *adjectival* ⁵.

Dar tot pe atât de numeroase, ba chiar mai numeroase, sînt, în secolul al XIX-lea, gramaticile în care nu se face această diferențiere între pronume și adjective determinative. Autorii acestor gramatici au fost influențați de gramaticile latinești ⁶ și, cîteodată, de cele germane ⁷. După 1900, diferențierea între pronume și adjective pronominale apare în tot mai multe gramatici. Se întîlnește în manualele școlare (dar nu în toate), precum și în lucrările unor specialiști ⁸ și a fost acceptată și în « Gramatica limbii romîne », vol. I, alcătuită de secția de gramatică a Institutului de lingvistică din București al Academiei R.P.R.

În această Gramatică a Academiei R.P.R., în capitolul despre pronume se spune: « Pronumele este partea vorbirii care ține locul unui substantiv (nume

¹ Radu Gh. Radoveanu, Gramatica limbii romîne întocmită pentru clasele secundare, Bîrlad, 1892.

² C. Platon, M. P. Cîmpeanu, Raoul de Pontbriant, Gh. Ghibănescu.

³ Florian Crasan, Noțiuni de gramatică aplicate la limba romînească, 1882.

⁴ În Gramatica romînă pentru învățămîntul secundar, București 1895, ed. a II-a.

⁵ Tot așa și la G. Hill și Gh. Adamescu.

⁶ S. Micu, A. T. Laurian, V. Alecsandri ș. a. Interesant mi se pare faptul că, deși gramatica lui V. Alecsandri e scrisă în franțuzește, totuși în ea nu există diferențierea între pronume și adjective determinative.

⁷ Aron Pumnul, Grammatik der rumänischen Sprache für Mittelschulen. Viena, 1864.

⁸ Al. Rosetti, J. Byck, Gramatica limbii romîne, București 1945, ed. a II-a; Iorgu Iordan, Gramatica limbii romîne, București (1937). În «Limba romînă contemporană», manual pentru instituțiile de învățămînt superior, [București], 1954, acad. I. Iordan spune că: « Valoare de adjectiv, adică funcțiune de atribut pe lângă un substantiv, îndeplinesc și alte părți ale vorbirii, de pildă pronumele (de toate felurile, cu excepția celui personal și a interogativului *cine*), numeralul . . . și diverse forme ale verbului . . . », precum și « articolul, fiindcă și el *determină* (sublinierea noastră) substantivul pe care-l însoțește.

Asemănarea cu adjectivul a acestor părți de vorbire merge și mai departe, întrucît toate se supun regulilor congruenței . . . adaptîndu-și forma după a substantivului în ce privește genul, numărul și cazul . . .

Altfel, în ce privește natura lor morfologică [ori pe noi în articol tocmai aceasta ne interesează], adică, de fapt înțelesul lexical sau conținutul lor, ele diferă esențial de adjectiv și de aceea alcătuiesc părți de vorbire deosebite » (p. 348).

La pronume, d-sa precizează că au *valoare substantivală* cînd sînt folosite singure, iar dacă însoțesc un substantiv au *valoare adjectivală*.

de ființă, lucru, acțiune) . . . Ca și la substantive, deosebim la pronume genul, numărul și cazul, iar unele pronume au forme deosebite după persoană, ceea ce le apropie de verbe » (pag. 191). Pe pagina următoare se spune: « O caracteristică a pronumelui e posibilitatea de a deveni adjectiv de natură pronominală. Pronumele posesive, interogative-relative, demonstrative și nehotărîte devin adjective determinative atunci când însoțesc substantivele pe care le determină și iau numele de adjective posesive, interogative-relative, demonstrative și nehotărîte. Astfel pronumelui posesiv *ai noștri* din propoziția: *Sînt tari ai noștri!* îi corespunde adjectivul posesiv *noștri* din propoziția: *Tovarășii noștri au depășit norma* » (pag. 192).

În capitolul despre adjective se spune: « Adjectivul este partea de vorbire flexibilă care arată o însușire a unui obiect, însoțind și determinînd substantivul care exprimă numele acelui obiect » (pag. 173), iar la Observație: « Adjective propriu-zise sînt numai acelea care arată însușiri ale obiectelor, adjectivele calificative. Pe lângă acestea, se mai numesc adjective și o categorie de cuvinte care, *deși nu exprimă însușiri ale obiectelor* (sublinierea noastră), însoțesc și determină substantive ca și adjectivele și au unele particularități gramaticale asemănătoare cu ale adjectivelor (se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat). Acestea sînt adjectivele posesive, demonstrative, relative, interogative și nehotărîte, grupate sub numele de adjective determinative și studiate paralel cu pronumele posesive, demonstrative etc. » (pag. 173).

Într-adevăr, la fiecare dintre pronume (posesive, demonstrative, interogative-relative și nehotărîte) se face deosebire între pronumele propriu-zise și adjectivele determinative, considerîndu-le pronume cînd sînt întrebunțate singure și adjective cînd însoțesc un substantiv.

La pronumele posesiv se spune că acesta « ține locul numelui unui obiect posedat, înlocuind totodată și numele posesorului » (pag. 203), deci « întrunește — după cum spun Al. Rosetti și J. Byck în « Gramatica limbii romîne » — îndoit rol de pronume » (pag. 54). Exemplu: *Însă Cristea ispravnicul nu poftea să intre cu alți cai la Suceava, decît cu ai săi*. Sadoveanu, F. J. I 166 [cu ai săi = cu caii (obiectul posedat) ispravnicul Cristea (numele posesorului)].

Adjectivul posesiv însoțește substantivul pe care-l determină și cu care se acordă și arată al cui e obiectul posedat (Gramatica Academiei R.P.R., pag. 204) sau « ține numai locul numelui posesorului » (Al. Rosetti și J. Byck, Gram. pag. 54). Exemplu: *Caietul meu, casa mea*. În aceste exemple *meu* și *mea* țin locul numelui posesorului. În următorul exemplu acest fapt e și mai clar: *Creionul copilului e roșu* sau *Creionul său e roșu*. *Său*, în acest exemplu, înlocuiește substantivul *copilului*. Stînd în locul unui nume, el este *pronume*. Aceasta este funcția sa principală (de a indica posesorul), iar determinarea substantivului pe lângă care stă este o funcție secundară pe care o îndeplinește întocmai și un substantiv în cazul genitiv (*Creionul copilului = creionul său*), care de asemenea are ca

funcție principală indicarea posesorului. Dar, cu toate acestea, cu excepția lui R. G. Radoveanu¹ nimeni nu a considerat substantivele în genitiv ca adjective posesive. De ce dar să considerăm pronumele posesive ca adjective? Ceea ce cred că trebuie făcut e să se precizeze doar că în majoritatea cazurilor, atunci când sînt întrebinate singure (dar nu întotdeauna) pronumele posesive « țin locul » atît al numelui obiectului posedat cît și al posesorului, iar cînd stau pe lîngă un substantiv (care numește obiectul posedat) ele « țin *numai* locul » posesorului. Exemplu:

— *Bocuța, de ce plîngi?*

— *Iacă plîng și eu pe **ale mele**.* Delavrancea, S. 1941, pag. 200 [ale mele = necazurile mele]², [= necazurile lui Bocuța = obiectul posedat și posesorul].

Creionul său este roșu (= *creionul copilului* este roșu). Deci *său* indică numai posesorul.

În favoarea celor susținute de noi, cred că am mai putea aminti și faptul că în locul așa-zisului adjectiv posesiv de persoana a 3-a se folosește foarte adeseori pronumele personal de persoana a 3-a la genitiv (lui, ei), dar nimeni nu-i spune acestuia adjectiv.

Uneori formele neaccentuate ale pronumelui personal în cazul dativ pot fi folosite în locul așa-ziselor adjective posesive, fără ca cineva să le numească adjective. Exemplu:

*Iară sufletu-**mi** se pierde*

După chipul tău frumos. Eminescu, O. I 209.

*Privesc la surîsu-**ți** rămas încă viu.* Eminescu, O. I 37³.

(*Sufletu-**mi** = sufletul meu, surîsu-**ți** = surîsul tău*).

Și încă un argument. Așa-zisele adjective posesive au forme pentru toate trei persoanele, așa cum au unele dintre pronume. Aceasta este posibil fiindcă ele țin locul numelui posesorului, care, fiind o persoană în accepția gramaticală a cuvîntului, poate avea toate cele trei persoane⁴. De altfel, și în Gramatica Academiei R.P.R. (pag. 108) vorbindu-se despre *persoană*, în cadrul categoriilor gramaticale, numai despre pronume și verb se spune că au persoane, adică prin forma lor pot arăta pe cel care vorbește, pe cel căruia i se vorbește sau o altă ființă sau obiect.

Spuneam mai înainte că termenul de adjectiv posesiv a fost împrumutat la noi din gramaticile limbii franceze. În *limba franceză*, pronumele posesive, pe lîngă faptul că se întrebîntează singure, se deosebesc și ca formă de adjectivele posesive, care stau pe lîngă un substantiv (dar despre care noi credem că sînt tot pronume posesive, deoarece țin locul numelui posesorului).

¹ Vezi nota 1, p. 4.

² Exemplul e din Gramatica limbii romîne, Ed. Academiei R.P.R., ca și cel de mai înainte, Sadoveanu, F. J. I 166.

³ Exemplul din Gramatica Academiei R.P.R., p. 197.

⁴ Exemplul cf. I. Iordan, Gramatica . . . , p. 132.

Pronumele posesive:

le mien, le tien, le sien,
le nôtre, le vôtre, le leur etc.

Adjectivele posesive:

mon, ton, son (frère)
ma, ta, sa (mère)
notre, votre (fără accent) *leur* (frère, mère) etc.

La fel și în limba engleză:

Pronumele posesive:

mine, thine, hers,
ours, yours, theirs

Adjectivele posesive:

my, thy, her
our, your, their.

Întrucît în limba franceză (și în limba engleză) adjectivele posesive se deosebesc de pronumele posesive și prin formă, s-a spus că și la noi există o astfel de diferență: pronumele posesive au înaintea lor articolul posesiv (*al, a, ai, ale*), iar adjectivele posesive nu primesc acest articol¹. De exemplu: *Creionul este al meu*, față de: *Creionul meu scrie frumos*.

Este adevărat că atunci cînd pronumele posesive sînt folosite imediat după un substantiv articulat, ele nu primesc acest articol posesiv, dar cînd sînt folosite după un substantiv nearticulat sau articulat cu articolul nehotărît, ele primesc înainte articolul posesiv.

Exemplu²: *Caietul meu* (substantivul e articulat, deci lipsește articolul posesiv) *acest caiet al meu* (substantivul e nearticulat, deci între el și *meu* apare articolul posesiv); *Am coborît cu al meu senin. Și m-am născut din ape*. Eminescu, O. I 172.

Ele primesc articolul posesiv întocmai ca și substantivele în cazul genitiv adică atunci cînd substantivul pe care îl determină nu este articulat sau e articulat cu articol nehotărît.

Deci lipsa articolului posesiv nu este un motiv pentru a considera pronumele posesive adjective posesive.

Între ele este numai o deosebire în ce privește funcția sintactică pe care o îndeplinesc. Pronumele, cînd sînt folosite singure, pot fi în propoziție subiect, nume predicativ, complement, iar așa-zisele adjective posesive, stînd pe lîngă un substantiv, sînt atribute.

De aici, credem, a provenit clasificarea greșită în pronume și adjective posesive. Ultimele, fiind atribute și fiind încadrate pînă de curînd la atributele adjective, au fost considerate ca adjective.

¹ I. Iordan, Gramatica . . . , p. 136. D-sa admite totuși că sînt cazuri cînd și înaintea adjectivelor posesive poate sta articolul posesiv.

² Din Gramatica limbii romîne. Ed. Acad. R.P.R.

Nu putem fi de acord cu această clasificare, deoarece, deși trebuie să ținem seama de funcția sintactică la stabilirea categoriei morfologice a cuvintelor, nu acesta este factorul principal. De ce n-am considera atunci ca adjective și unele substantive care în propoziție sînt atribute substantivale cu prepoziție și care au chiar sens adjectival?

De exemplu: *Bate-un vînt de primăvară* (= bate un vînt p r i m ă v ă r a t i c); *Am văzut o pasăre cu moș* (= am văzut o pasăre m o ș a t ă). Gramatica Academiei R.P.R. numește asemenea îmbinări locuțiuni adjectivale (pag. 174). Despre aceste locuțiuni spunem însă că sînt formate din s u b s t a n t i v e precedate de p r e p o z i ț i i.

Ne punem de asemenea întrebarea de ce nu se spune și despre adverbele cu funcțiune de atribut sau despre numeralele care în propoziție sînt atribute adjectivale că sînt adjective?

Avînd în vedere cele spuse pînă aici considerăm că și pronumele posesive rămîn tot pronume, chiar dacă în propoziție au rol de atribut. De altfel în volumul al II-lea al Gramaticii Academiei R.P.R. (pag. 103—105), așa-zisele adjective determinative sînt tratate ca atribute pronominale, recunoscîndu-se astfel valoarea lor de pronume.

Situația nu se schimbă nici dacă acceptăm o altă explicație¹ și anume dacă admitem că într-un caz ca « Creionul este *al meu* » trebuie să considerăm pe *meu* ca fiind « pe lîngă un nume reluat în formă generalizată » de articolul posesiv *al*². Deci *Creionul este al meu* = *creionul este creionul meu*. În acest caz ar trebui să admitem că pronumele posesiv stă totdeauna pe lîngă un substantiv (uneori presupus) și indică întotdeauna numai posesorul.

Atragem atenția asupra faptului că asemenea limbii romîne — în limba rusă pronumele posesiv are aceeași formă, atît pentru cazurile în care e folosit singur, cît și pentru cazurile în care e folosit pe lîngă un substantiv (мой, твой, свой etc.). Dar gramaticile ruse îi dau totdeauna numai numirea de pronume posesiv.

În gramaticile germane de asemenea nu se face diferențierea — pronume posesive și adjective posesive — ci pronume posesive substantivale și pronume posesive adjectivale.

La fel s-a procedat și cu pronumele demonstrative. Cînd sînt folosite singure (a c e s t a *este creionul meu*) ele sînt considerate pronume, iar cînd însoțesc un substantiv li se spune adjective.

Cînd zicem: *Creionul acesta scrie bine, iar creionul acela nu*, nouă ni se pare că *acesta* și *acela* arată mai mult locul. *Acesta* arată că e vorba

---

¹ Vezi și L. Onu, Un moment important în studiul limbii romîne, în « Steaua », anul V (1954), nr. 6, sept. 1954, p. 67—92.

² Care la origine a fost pronume.

despre creionul de aici, iar *acela* de creionul de acolo. Deci ar avea mai mult valoare de adverbe. Tot așa și în exemplul următor:

« *Copiii se făcură stăpîni pe obrajii bunicului.*

— *Partea asta e a mea.*

— *Și partea asta a mea.* ».

Partea asta înseamnă « partea dinspre mine », deci indică tot locul. Pronumele demonstrative, însoțind substantive, pot indica și timpul: *zilele aceastea* = zilele din apropierea celei de azi (mîine, ieri, alaltăieri), *zilele acelea* = zilele de demult. Cu toate acestea nu le considerăm nici adverbe, după cum nu le considerăm nici adjective, ci pronume, înțelegînd prin *creionul acesta* « creionul pe care îl vezi sau despre care am vorbit » etc. Deși funcția sintactică și chiar sensul diferă în cele două cazuri (folosit singur sau însoțind un substantiv) morfologic le considerăm numai pronume.

În ce privește pronumele relative, atrag atenția asupra faptului cînd « fac legătura dintre propoziții subordonate și cuvintele din propozițiile regente care le determină, *ele au rol de conjuncții* » (Gramatica Academiei R.P.R., pag. 217), dar cu toate acestea nimeni nu le numește conjuncții, ci numai pronume. De ce dar în alte situații să le spunem adjective ?

Pronumele nehotărîte se prezintă puțin diferit de toate celelalte. Sînt cazuri cînd același cuvînt este considerat și pronume nehotărît și numeral nehotărît. Ca pronume nehotărît, dacă însoțește un substantiv i se spune adjectiv nehotărît, iar dacă e numeral și însoțește un substantiv, deși sintactic formează un atribut adjectival, nu i se spune adjectiv.

Mai amintesc că pronumele discutate mai sus (fără cel posesiv care nu are forme cazuale) au la genitiv-dativ desinențele pe care le întîlnim la pronumele personal de persoana a 3-a: *acestui(a)*, *acelui(a)*, *acelor(a)*, *cărui(a)*, *cărei(a)*, *căror(a)*, *anumitor* (nu *anumiților*). « Așadar declinare strict pronominală, diferită de cea nominală (a substantivului și adjectivului), care nu cunoaște aceste desinențe decît la forma articulată a numelui, unde se declină însă, de fapt articolul »¹.

Pentru motivele amintite mai sus, noi credem că e bine să se renunțe la diferențierea în pronume și adjective determinative și tuturor să li se spună numai pronume. Pentru exactitate științifică ar fi bine ca, ținîndu-se seama de împărțirea făcută de Tiktin (împărțire pe care noi am amintit-o la pag. 4), să se precizeze că, atunci cînd sînt folosite singure, pronumele au o întrebuițare *substantivală*, iar cînd însoțesc un substantiv au o întrebuițare *adjectivală*².

¹ I. Iordan, *Limba romînă contemporană*, Manual pentru instituțiile de învățămînt superior, p. 399.

² Cf. pentru aceasta și Akademia Nauk SSSR — Institut Iazikoznaniia, *Grammatika russkogo iazika*. Tom. I. Fonetika i morfologhiia. Moscova, 1952, p. 42, unde se vorbește și de pronume numerale, pronume adverbiale și pronume particule, și I. Iordan, lucrarea citată la nota 1 (pagina anterioară), în care de asemenea se vorbește de *valoarea substantivală* și *valoarea adjectivală* a pronumelor.

CRONICĂ

DESPRE UNELE PROBLEME ALE DICȚIONARULUI DIALECTAL AL LIMBII ROMÎNE

Institutul de lingvistică din Cluj al Academiei R.P.R. lucrează în colaborare cu secția de lingvistică a Filialei Academiei R.P.R. din Iași — la adunarea materialului pentru Dicționarul dialectal al limbii romîne.

Acest dicționar, cuprinzînd vocabularul regional al limbii romîne, este destinat în primul rînd specialiștilor. Pe baza lui se vor putea întreprinde numeroase și variate studii, avînd ca obiect cunoașterea individualității lexicale și semantice a graiurilor romînești, cunoașterea particularităților lor morfologice, cunoașterea raporturilor dintre graiuri și limba comună națională etc. În problema influenței exercitate asupra limbii noastre de limbile slave și de celelalte limbi ale popoarelor vecine, dicționarul va aduce cu siguranță material bogat și în parte nou, interesant atît pentru lingviștii noștri, cît și pentru cercetătorii străini. Această lucrare va da la lumină și cuvinte sau forme vechi (care se păstrează numai în unele regiuni), important material de studiu pentru romaniști și pentru slaviști în lămurirea unor probleme legate de stabilirea etimologiilor și a fondului principal lexical al limbii noastre. În sfîrșit, scriitorilor, dicționarul le va oferi un material cu ajutorul căruia vor putea oglindi mai bine specificul limbii în care vorbesc personajele din operele lor. Am făcut aceste precizări tocmai pentru a ilustra faptul că acest dicționar contribuie la o mai temeinică studiere a limbii noastre.

Dicționarul dialectal va cuprinde regionalismele folosite în limbajul curent al graiurilor, termenii legați de diverse domenii ale activității rurale (agricultură, industrie casnică, morărit, creșterea vitelor, medicină populară etc.), precum și termenii în legătură cu fauna, flora, cromatica și altele. Vor intra în dicționar și unii termeni din domeniul mitologiei populare, în măsura în care aceștia atestă forme sau sensuri interesante pentru studiul regionalismelor.

În scopul adunării materialului necesar pentru elaborarea acestui dicționar vor fi cercetate documente de limbă (manuscrite sau tipărituri) începînd cu prima jumătate a secolului al XIX-lea, perioada probabilă la care se vor opri cercetările de investigație pentru Dicționarul istoric al limbii romîne. Vor fi utilizate și texte literare care cuprind material dialectal (poezii, basme, snoave etc.), începînd cu scriitorii ca Alecsandri, Creangă, Ispirescu, Pop-Reteganul și terminînd cu scriitorii contemporani care întrebunțează în scrisul lor regionalisme. Vor fi despuiate atent culegerile și studiile privind material lingvistic dialectal (răspunsurile la chestionarele lui Hasdeu și ale Muzeului limbii romîne, Arhiva de folclor, monografiile lingvistice sau glosele dialectale, precum și întregul material al «Atlasului lingvistic

român»). De asemenea, va fi explorat materialul vechiului fișier al « Dicționarului limbii române ». Se va face apel la toate instituțiile culturale (institute de folclor și etnografie, muzee, arhive etc.) pentru a se obține listele culegerilor de astfel de material și se va cere concursul tuturor aceluia care ar putea contribui cu material nou.

Pînă în prezent, la Cluj, s-au extras fișe din materialul « Atlasului lingvistic român », iar colectivul de la Iași selecționează materialul cules în anchetele dialectale făcute în Moldova.

Pe măsură ce s-a îmbogățit fișierul, s-au înmulțit și problemele specifice elaborării acestui dicționar, primul de acest fel la noi. Practica lucrului și însușirea unei oarecare experiențe au dat posibilitate colectivului de la dicționar să aducă în discuție, într-o ședință de comunicări a Institutului, unele probleme privind caracterul și conținutul dicționarului, criteriile după care se adună materialul, principiile de redactare etc.

Dintre criteriile care stau la baza selecționării materialului menționăm următoarele:

1. Vor fi tratate în dicționar cuvintele, expresiile, locuțiunile etc. din graiurile populare care nu fac parte din fondul lexical al limbii comune.

2. Vor fi date toate regionalismele din « Dicționarul limbii române literare contemporane » (tratate în acest dicționar datorită faptului că sînt mai răspîndite sau au fost atestate în operele marilor scriitori), precum și variantele regionale ale cuvintelor din limba literară (de ex.: *razboi*, *padure*, *crastavete*, *ogeac*, *îndirepta*, *fărină*, *înfrupti* (= înfrupta), *clucă*, *glucă* (= slugă), *hilpav*, *glupav* (= hulpav) etc.

3. Un loc important vor ocupa în dicționar cuvintele cu sensuri specifice graiurilor populare, sensuri inexistente în limba literară, de ex.: *inimă* (= stomac), *pătură* (= foaie de aluat; tăiței), *ciocîrlie* (= puiet de viță de vie), *bólnav* (= schilod, invalid), *a se uri* (= a se plictisi), *a se păzi* (= a se grăbi) etc.

Vor fi date în dicționar cuvintele care, în urma unei evoluții fonetice neobișnuite, accidentale sau datorită acțiunii unor legi fonetice caracteristice unui anumit grai, circulă în acest grai, cu aceleași sensuri ca în limba comună, dar într-o formă greu de recunoscut atît pentru cei care vorbesc limba literară, cît și pentru vorbitorii altor graiuri. De exemplu: *ser* (= fier), *yin* (= vin), *piră* (= pînă), *ținăr* (= tînăr) sau forme ca următoarele: *cetoare* (= încuietoare), *ňojic* (= mijloc), *a ibi* (= a iubi), *ibomnic* (= ibovnic), *a arăni*, *a răni* (= a hrăni) etc.

Toate formele citate mai sus vor apărea în dicționar într-o transcriere fonetică cît mai simplă (dar și cît mai exactă) și nu literalizate. În prefața dicționarului se vor menționa legile fonetice dialectale cele mai caracteristice, arătîndu-se sumar particularitățile de rostire a sunetelor specifice graiurilor și indicîndu-se totodată ariile geografice în care acționează fiecare lege în parte.

5. Dicționarul va înregistra cuvintele care diferă de limba literară în ceea ce privește genul, forma pluralului, formele de derivație sau formele verbale, așa cum apar acestea în graiuri.

De exemplu: *sopoană* (= săpun), *picere* (= picioare), formele *lucru*, *lucri*, *lucră* (= lucru, lucrezi, lucrează), *înfloare* (= înflorește) sau *înflor* (= înfloresc) etc.

6. Dat fiind rolul important al accentului în istoria foneticii limbii, vor intra în dicționar și acele cuvinte care sînt altfel accentuate decît în limba literară (de ex.: *bólnav*, *dúșmani*, *molcóm*, *dúminică*, *míros* etc.).

În general, criteriile de mai sus ilustrează faptul că dicționarul nu va neglija fonetica dialectală a limbii române, acordînd totodată atenția cuvenită particularităților lexicale, morfologice și sintactice ale graiurilor limbii noastre.

Tehnica de redactare a dicționarului dialectal va fi în esență aceea a « Dicționarului limbii române literare contemporane ». Aceasta, pe de o parte, pentru faptul că se poate ușor aplica la specificul noului dicționar, iar pe de altă parte, utilizînd-o, se va asigura unitatea tehnică necesară dicționarului general al limbii române.

Se va da accentul fiecărui cuvînt-titlu, formele pluralului și ale femininului la substantive și adjective, indicativul prezent (pers. I singular) la verbe și alte indicații gramaticale. În cadrul alineatului final se va da o mare extindere variantelor fonetice, precum și formelor gramaticale, nominale și verbale, dată fiind bogata lor diversitate în graiurile populare. În cazul cînd un termen regional are mai multe variante, în titlu se va da forma cea mai răspîdită, urmînd ca toate celelalte să fie cuprinse în alineatul final și să apară și separat cu trimitere la termenul cel mai răspîdit. Unde va fi cazul se vor da și indicații stilistice. De asemenea se vor menționa, înaintea definițiilor și a sinonimelor, localitățile, regiunile sau provinciile în care este cunoscut cuvîntul din titlu. Pentru a se arăta repartiția teritorială a cuvintelor și a sensurilor se vor da și hărți lexicale sau semantice.

În general, cuvintele vor fi definite printr-un sinonim din limba literară; dacă un asemenea sinonim nu există, cuvîntul va fi explicat printr-o definiție care va cuprinde pe scurt elementele caracteristice noțiunii sau obiectului definit. De cîte ori se va simți nevoia, după definiție se va da și un exemplu. Acesta nu va fi formulat în nici un caz de redactori, ci va apărea numai în propoziția sau sintagma din textul în care a fost atestat cuvîntul. Pentru a ușura explicarea unor termeni care denumesc obiecte puțin cunoscute și greu de explicat prin definiții, dicționarul va da și ilustrații (fotografii sau desene) care vor ajuta la lămurirea acestor termeni.

Deoarece unele noțiuni sau obiecte au numiri regionale numeroase și foarte variate (numiri care vor intra în dicționar, fiecare la locul său alfabetic) se impune ca toate acestea să fie grupate în cadrul unor articole care vor avea ca titlu termeni din limba literară, sau dacă aceștia nu există, termeni mai răspîdiți în graiurile locale. Articolele de sinonimie vor apărea într-un supliment special pentru a nu dăuna caracterului unitar al dicționarului. Redactate astfel, aceste articole vor ilustra bogăția de sinonime a limbii noastre și vor da posibilitate cercetătorilor să cunoască dintr-o dată sinonimele cuvîntului din titlu, așa cum sînt ele reprezentate pe hărțile atlaselor lingvistice. De exemplu, la cuvîntul *hat* — care a intrat ca termen oficial în limba literară — va apărea întreaga lui sinonimie regională: *răzor*, *mejdină*, *mezuină*, *hotar* etc. De asemenea, în cadrul articolului redactat pentru cuvîntul *cartof* vor figura termenii: *barabulă*, *colompire*, *coroabă*, *crumpene*, *crumpi*, *crumpiri*, *grumbă*, *grumpe*, *grumpene*, *hiribe*, *picioică* și multe altele. Fără îndoială gruparea sinonimelor în cadrul unui singur articol ridică valoarea științifică a dicționarului, el răspunzînd în mod științific atît problemelor de semasiologie ale graiurilor romînești, cît și unor probleme de sinonimie (bineînțeles, aici e vorba numai de sinonimele regionale).

Lucrarea fiind abia în faza de început, criteriile și normele arătate nu au în întregime un caracter definitiv. Ele vor fi precizate și definite pe măsura îmbogățirii materialului care va aduce desigur probleme noi. Colectivul dicționarului așteaptă de asemenea propuneri și sugestii din partea acelor care vor arăta interes pentru această lucrare.

Institutul de lingvistică din Cluj al Academiei R.P.R. face apel și pe această cale la profesorii, învățătorii, studenții și toți oamenii muncii din patria noastră, care se interesează de probleme de limbă, să trimită material lingvistic inedit din localitățile sau regiunile în care își duc activitatea, pentru a înlesni astfel îmbogățirea fondului de cuvinte al dicționarului dialectal, una din operele care va contribui la cunoașterea tezaurului lexical al limbii romîne.

I. STAN

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

UN NOU DICȚIONAR RUS-ROMÎN

Recent a apărut un nou dicționar rus-român editat în 1954 de Editura de stat pentru dicționare străine și naționale din Moscova. La noi în țară, lipsa unui bun dicționar rus-român, care să satisfacă nevoile crescînde ale celor ce lucrează în domeniul limbii ruse, a fost adînc simțită. Limba rusă se răspîndește din ce în ce mai mult în rîndurile oamenilor muncii, care o învață cu multă dragoste și sîrguință. Bibliotecile, standurile librăriilor sînt pline de cărți sovietice din diferite domenii: tehnic, literar, științific, didactic etc. Aceste sute și mii de cărți, în care sînt expuse rezultatele muncii depuse de generații întregi de scriitori, poeți, savanți, pedagogi etc., sînt destinate publicului nostru cititor. Ele se adresează atît celor care lucrează în uzine și pe ogoare, cît și celor care studiază în școli și facultăți sau fac cercetări în laboratoarele și institutele științifice.

Dicționarele rus-romîne existente (ca cel al lui Serghievski-Martîșevskaia, « Dicționarul politehnic » de sub redacția lui M. G. Manole, Moscova 1953, « Dicționarul tehnic rus-romîn », București, 1951) nu puteau satisface întotdeauna din plin necesitățile celor care traduceau sau studiau limba rusă. Noul dicționar care cuprinde 46.000 de cuvinte înlătură, în bună parte, lipsa resimțită în acest domeniu, completează dicționarele rus-romîne existente, constituie un îndreptar prețios pentru orișicine, indiferent de dome-

niul în care ar lucra. El este un mare ajutor în special pentru elevi și studenți.

Apariția noului dicționar constituie o dovadă vie a faptului că activitatea lexicografică în U.R.S.S. se află în continuă dezvoltare. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie au fost alcătuite sute de dicționare. Dintre acestea o bună parte sînt dicționare ale limbilor orientale, ale limbilor popoarelor din U.R.S.S., precum și ale celor din țările de democrație populară. Oamenilor muncii din țara noastră le sînt cunoscute unele dintre ele ca « Dicționarul romîn-rus » alcătuit sub redacția lui B. A. Andrianov și D. E. Mihalci sau « Dicționarul politehnic rus-romîn » amintit mai sus.

La alcătuirea noului dicționar rus-romîn autorii s-au orientat după principiile fundamentale ale lexicografiei sovietice care se bazează pe învățătura stalinistă despre limbă.

La întocmirea listei de cuvinte a dicționarului autorii au ținut seama de transformările petrecute în lexicul limbilor rusă și romînă. Ei au notat în dicționar noi accepțiuni ale cuvintelor și au tratat termenii și expresiile noi care au apărut în ultimul timp și circulă în limba contemporană. Au fost introduși în dicționar termenii noi din domeniul literaturii social-economice, al literaturii științifice, al publicisticii și al politicii externe. Față de dicționarele anterioare în acest dicționar a crescut simțitor numărul cuvintelor din literatura beletristică, cuvintele

polisemantice au fost traduse cu mai mare precizie, s-a lărgit sfera cuvintelor compuse și prescurtate.

În dicționar nu sînt tratate o serie de grupe lexicale ca, de exemplu, cuvintele de strictă specialitate din domeniul științei sau tehnicii; cuvintele regionale puțin răspîndite în limba literar-artistică; cuvintele vulgare, cuvintele prea familiare; cuvintele învechite și sensurile proprii stilului individual al unor scriitori.

Noul dicționar, alcătuit de N. G. Corlăteanu și E. M. Russev, cuprinde, în cele 1000 de pagini, cuvintele din fondul activ al limbii ruse contemporane și termenii de bază din diferite ramuri ale tehnicii și științei.

Pentru alcătuirea unui dicționar cît mai complet și pentru cuprinderea tuturor sensurilor cuvintelor, autorii s-au folosit de numeroase surse lexicografice.

Cu toate greutățile întîmpinate din cauza lipsei unui dicționar complet al limbii romîne contemporane, autorii s-au străduit să folosească tot ce e bun din dicționarele anterioare, consultînd totodată și publicațiile periodice romînești recente.

Față de vechiul dicționar rus-romîn al lui M. V. Serghievski și X. A. Martîșevskaia (publicat în anul 1936) noul dicționar are o superioritate incontestabilă. Aceasta nu se

reduce numai la faptul că primul are 460 de pagini mici cu 30.000 de cuvinte, iar celălalt 1000 de pagini mari cu 46.000 de cuvinte. Superioritatea lui constă în faptul că redă schimbările produse în lexicul limbii ruse în intervalul de timp care desparte apariția noului dicționar de momentul apariției dicționarului vechi. Autorii au căutat să dea cuvîntului sau expresiei rusești echivalentul romînesc cel mai potrivit. A fost evitată însă folosirea exagerată a sinonimelor. În această privință, în prefață, se citează cuvintele academicianului L. V. Șcerba: «sinonimia este importantă și chiar foarte necesară, însă numai pentru oamenii care cunosc bine limba și doresc s-o adîncească. Ea este foarte dăunătoare într-un dicționar bilingv, deoarece duce deseori la traduceri cu caracter anecdotic». De aceea autorii dicționarului au precizat nuanțele specifice întrebunțării sinonimelor în cazurile în care au considerat necesară indicarea lor.

Față de vechiul dicționar, dicționarul alcătuit de N. G. Corlăteanu și E. M. Russev are articole mai bogate, mai bine tratate. Cuvintele au o mai mare bogăție de sensuri explicate și ilustrate mai pe larg.

Iată cum arată același articol în cele două dicționare:

1. DICȚIONARUL LUI CORLĂTEANU și RUSSEV.

ЛЮДИ *тк. мн.* 1. оăмени *m pl*, persoane *f pl*, lume *f*; знăтные ~ Советского Союза оăмени *ilūstri ai Uniunii Sovietice*; ~ доброй воли оăмении *de bŭnă credință*; ~ толпились у входа оăмении *se înghesuiau la intrăre*; ~ говорят, что... *se vorbēște că...*; старые ~ оăмени *bătrîni*; молодые ~ *tineret n*, тинери *m pl*; ~ дѣла оăмении *făptei было много* ~ *ēi era multă lume*; пришли какіето ~ *au venit niște оăмени*; 2. (прислуга) *ует. slūgi f pl*; 3. воен. оăмени *m pl*; потерн в ~ ях и технике *pierderi f pl* *în оăмени și tehnică* < > выйти в ~ *разг. a intră în rîndul оămenilor, a ieși în оăмени*; на ~ ях *în fața lumii*.

2. DICȚIONARUL LUI SERGHIEVSKI și MARTIȘEVSKAIA.

ЛЮДИ *oameni m pl*, lume *f*; знăтные л. *oameni eminenți*.

O diferență mare poate fi constatată și în lista cuvintelor tratate în cele două dicționare. Să urmărim, de pildă, primele cuvinte de la litera X.

Хаврѡнья	—
Хаживать	—
Хакас	—
Хакаский	—
Хаки	—
Халат	Халат
Халатно	—
Халатность	Халатность
Халва	Халва
Халиф	Халиф
Халтура	Халтура
Халтурить	Халтурить
Халтурный	Халтурный
Халтурщик	Халтурщик
Халцедон	Халцедон
Хам	—
Хамелеон	Хамелеон
Хамса	—
Хамский	—
Хамство	—
Хан	Хан

Nenumărate alte articole au fost bine lucrate și dezvoltate, fiind însoțite de o bogată frazeologie.

Sînt tratate în articole numeroase expresii idiomatice, proverbe și zicători traduse prin expresiile românești corespunzătoare:

не в своей сани не садись «nu te băga unde nu-ți fierbe oala»; *один в поле не воин* «unde-i unul nu-i putere»; *когда свитнет рак* «cînd o face plopu pere și răchita mișunele»; *волосы у него стояли дыбом* «i se făcuse părul măciucă»; *остаться в дураках* «a rămîne cu buzele umflate»; *воздушные замки* = «castele în Spania»; *дым коромыслом* = «e mare hărmaiaie, e mare zarvă»; *сесть в лужу* = «a face o gafă, a o face boacăna».

Un alt merit al dicționarului îl constituie faptul că la cuvintele specific rusești se dau și explicațiile necesare:

БЫЛИНА *ж. лит.* bilină *f* (epopee *f* populară rúsă).

МАНИЛОВЩИНА *ж. тк. ед. неодобр.* manilovism *n* (sentimentalitate *f* deșărtă după felul lui Manilov, personaj al lui Gógol).

ОБЛОМОВЩИНА *ж. тк. ед. лит.* oblo-movism *n* (Oblovov, personaj dintr-un roman al lui Gonciarov, care simbolizează lipsa de voință, lipsa de activitate, léne etc.).

РАЗНОЧИНЕЦ *м.* raznocineț *m* (intelectual în Rúsia în véacul al XIX-lea, care nu aparținea clasei nobile).

ЩИ *тк. мн. ști* (ciorbă *f* de vărză).

Prepozițiile care întordeauna dau mult de lucru traducătorilor sînt tratate cu multă atenție în noul dicționar. Ele sînt însoțite

de numeroase exemple. Astfel la prepozițiile *no* și *nod* sînt date cîte șase sensuri, la prepoziția *o7* sensuri, la *om* — 9, la *na* — 10, la *c* — 11, la prepoziția *za* — 12 sensuri.

La începutul dicționarului sînt date indicații cu privire la structura sa și la felul în care trebuie folosit. Vom rezuma cîteva dintre aceste indicații pentru a lămuri cititorii asupra tuturor problemelor pe care le pune dicționarul.

Majoritatea cuvintelor din aceeași familie este tratată în același articol. Acesta formează deci grupuri de cuvinte. Astfel sînt tratate în același articol cuvintele:

Административный, администраторский, администратор, администрация, администрирование, администрировать. Partea comună a cuvintelor tratate în acest grup se scrie o singură dată la primul cuvînt al familiei și se desparte de terminația cuvintelor cu semnul paralelelor ||. (**Булси||ая, залогов||ый, план||мерн||о**). În restul cuvintelor din articol paralelele sînt înlocuite cu liniuță (**п||аном||ерн||о ...; ~ ость ...; ~ ый ...**;) Liniuța se folosește și atunci cînd în interiorul unui articol cuvintele din titlu se repetă

Плая ...; пятил||етний ~ plan cincinăl; **хозяйствен||ый** ~ plan economic; **народнохозяйствен||ый** ~ plănul economiei naționale ...

Cînd terminația cuvîntului din corpul articolului diferă de terminația cuvîntului -titlu, se indică numai terminația lui precedată de linioară **сбл||ек||ий ... ~ дя местность** localitate *f* rurală; ~ **ая жизнь** viață *f* de la țară; ~ **ое хозяйство** agricultură *f*.

Omonimele se scriu separat și se indică cu literele romane:

МУМИЯ I ж. mumiie *f*.

МУМИЯ II ж. (краска) miniu *n* de fier.

КНИЖКА I ж. см. книга ...

КНИЖКА II ж. anat. foioș *n*, ghem *n*.

Cuvintele care se scriu la fel dar la care diferă poziția silabei accentuate se dau în două articole diferite:

ЗАМ||ОК *м.* castel *n*; ...

ЗАМ||ОК *м.* 1. lăcăt *n*; brăoască *f*; ...

Cuvintele-titluri sînt însoțite de indicații gramaticale complete:

Кратчайший (*превосход*). *ст. от* краткий cel mai scurt: ... adică acest cuvînt este forma gradului superlativ de la adjectivul *краткий*.

¹ Linia indică lipsa cuvîntului din dicționar.

Totodată se dau indicații cu privire la domeniul căruia aparține cuvîntul:

КОРУ'НД *м. тк. ед. мин.* corindón *п.*

КОРРОЗИЯ *жс. тк. ед. геол. хим.* corozîune *ф.*

КРЕВЕТКА *жс. зоол.* crevétă *ф.*

Indicațiile *мин.* (mineralogie), *геол.* (geologie) *хим.* (chimie) *зоол.* (zoologie) arată domeniul de știință din care fac parte cuvintele respective.

În traducere sinonimele se separă prin virgulă:

ГРАБЕЖ *м.* jaf *п.* prădă *ф.* tilhărie

БУНТ **I** *м.* răscoală *ф.* răzmeriță *ф.* răzvrătire *ф.* rebeliune *ф.*

În cazul cînd traducerea are un sens mai îndepărtat sinonimul se separă prin punct și virgulă:

ГРАЖДАНСКИЙ *прил.* civil; civic, cetățenească.

În afară de cuvintele întregi în dicționar se dau în ordine alfabetică și unele prefixe, precum și părțile componente ale cuvintelor compuse: **Авто...**; **Анти...**; **Выше...**; **Гос...** *в сложн. государственн.*

Expresiile idiomatice rusești, proverbe, zicători sînt precedate de un romb ◊

◊ **вступи'ть в си'лу** a intra în vigoare.

◊ **красне'ть до корне'й волос** a se face roșu ca racul.

Dacă cuvîntul sau expresia nu are o traducere precisă, ci aproximativă se pune semnul ≈.

СОЛОВЬЯ' бАСНЯМИ НЕ КОРМЯТ *погов.* ≈ mulțumirea seacă nimănui nu-i dragă.

◊ **ХОТЬ ОТБАВЛЯ'Й** *разг.* ≈ berechet, cu prisosință.

Cînd cuvîntul are întrebunțări speciale în diferite domenii se dau explicații foarte scurte în paranteză:

КНИЖК || **НИК** *м. I.* (*любитель книг*) bibliofil.

ВЫВЕСТИ *сов. I.* (*погов.-л., откуда-л.*) a scoate *vt*; a duce *vt*; a retrage *vt*; (*войска*)

2. (*исключить*) a exclude *vt*; **3.** (*пятна и т. д.*) a scoate *vt*; **4.** (*искоренить*) a extirpa *vt*;

5. (*сделать вывод*) a deduce *vt*; a conchide *vt.* (*заключить*) **6.** (*вырастить*) a crește *vt.* (*животных*)

Dacă un cuvînt rusesc are diferite sensuri, însă diferențele între ele nu se reflectă în tradu-

cerea romînească aceasta se specifică cu indicația в разн. знач. (adică cu diferite sensuri):

ОБКЛАДКА *жс. тк. ед. в разн. знач.* garnisire. ~

ОТРАСЛЬ *жс. в разн. знач.* rămură *ф.* brânșă *п.*

Alte prescurtări indică sfera folosirii cuvîntului în limba vorbită sau scrisă (**НИЖ.** — *livresc*; **РАЗГ.** *conversație*) întrebunțarea afectivă a cuvîntului (**ПРЕЗ.** *disprețuitor*; **БРАН.** *injurios*; **ИРОН.** *ironic*) sau apartenența cuvîntului la dialecte sau graiuri: (**ОБЛ.**)

ГЛАЗАСТЫЙ *прил. разг.* ochiós.

ЗЕЛЬЕ *с обл. уст. разг.* otrăvă *ф.*

СОГЛАСАТЕЛЬ *м. през.* conciliator *м.*

Autorii dicționarului s-au folosit de 175 de abreviații rusești și 11 abreviații romînești.

Substantivele sînt date numai la nominativ singular, fără a se indica cazul genitiv singular. Dacă substantivul se folosește numai la singular se adaugă prescurtarea *тк. ед.* (numai la singular).

Олигархия *жс. тк. ед.* oligarhie. Dacă are numai forma pluralului se dă indicația *тк. пл.* (numai plural): **Очи' тк. пл.** ochelari.

La adjective se indică numai forma nominativului singular masculin fără a se indica terminația genului feminin și neutru: **ПЕНИСТЫЙ** *прил.* spumós, în spume. Formele scurte ale adjectivelor nu sînt indicate.

Formele gramaticale la care se observă alternarea vocalelor sau consoanelor la primele trei litere din tulpina cuvîntului sînt date și ele în dicționar, (formele supletive, toate cazurile indirecte ale pronumelor personale, reflexive, relative și determinative): **ТОТ** *мест.* та, то, те acel (а); ...

МОЙ **I.** *мест.* притяж. моя, моё, мой al meu; ...

МНОЙ (МНОЮ) *твор. п. от я МНУ, МНЮШЬ* *и т. д. ср. от мать.*

La verbe pe lângă infinitiv se indică aspectul: **ПРОЕХАТЬ** *сов.* a parcurge *vt*, a trece *vt* ...

Terminațiile persoanelor **I** și a **II**-a singular nu sînt date. Traducerea cuvîntului se dă de obicei la verbele perfective la care este trimis cititorul în articolul verbului imperfectiv.

ВЫСТРАИВАТЬ несов. см. **ВЫСТРОИТЬ**.

Dacă există diferențe în traducere (forma imperfectivă are sensuri în plus față de perechea perfectivă), acestea sînt tratate în cadrul articolului imperfectiv.

ПРОИЗВОДИТЬ несов. I. см. **ПРОИЗВЕСТИ** 2 (**вырабатывать товары**) a produce vt; 3. *лингв.* a derivă vt.

Regimul verbelor nu este indicat. Toate cuvintele (rusești și romînești) tratate sînt accentuate. Aceasta dovedește că autorii dicționarului au avut în vedere și pe cititorii sovietici și pe cititorii romîni.

În dicționar sînt traduse și cuvintele compuse prescurtate, indicîndu-se totodată părțile componente ale cuvîntului:

ДЗОТ м. (дерево — земляничная огневая точка) воен. cazemată *f* improvizată (din lemn și pămînt).

ВУЗ м. (Высшее учебное заведение) școală *f* superioară; ... Traducerea corectă ar fi fost de fapt «Institut de învățămînt superior».

Cuvintele romînești au fost scrise după noile norme ortografice ale limbii romîne.

Dicționarul cuprinde și o listă cu cele mai importante denumiri geografice.

De un real folos pentru cei care studiază limba sînt tabelele gramaticale ale limbii ruse alcătuite de docentul S. M. Pulkina. În cele 70 de pagini cuprinzînd 59 de tabele sînt expuse și sistematizate cele mai importante reguli și probleme de morfologie a limbii ruse (substantivul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul).

Nivelul superior la care a fost alcătuit dicționarul, orientarea științifică justă, structura simplă a acestuia, bogăția lexicală dau o valoare deosebită acestei lucrări atît de necesare. Pe bună dreptate se poate spune că acesta a fost un dar neprețuit făcut la timp de către lingviștii sovietici oamenilor muncii din țara noastră, o nouă manifestare a ajutorului cultural pe care ni-l oferă Țara Socialismului biruitor.

Dicționarul este destinat maselor largi de elevi și studenți, profesorilor de limba rusă, traducătorilor, lucrătorilor din domeniul culturii și învățămîntului, precum și tuturor celor care cu drag și sîrguință învață limba rusă. Noul dicționar va contribui la

o cunoaștere mai bună a limbii ruse, la ridicarea calității traducerilor, la îmbunătățirea predării limbii ruse în școli și institute.

Analizînd dicționarul am constatat și unele lacune sau inconsecvențe pe baza cărora vom încerca să dăm cîteva sugestii de îndreptare a dicționarului într-o viitoare ediție.

Semnalăm în primul rînd cazurile în care cuvintele rusești n-au fost traduse cu echivalentele romînești cele mai exacte.

Așa de exemplu:

Парк культуры и отдыха s-a tradus prin «parcul de cultură și *repaos*» (în loc de «odihnă») *глубокий труд* «doliu *adînc*» (în loc de «profund»). Pentru *закономерность* există termenul «legitate» care ia locul traducerii «conformitate *f* cu legea».

Cuvîntul **ПАРТИЯ** II 4. *муз.* este tradus numai prin parte nu și prin «partitură, rol, arie». Necesitatea introducerii acestor sinonime reiese și din exemplul din articol: *партия Ленского* care s-a tradus prin «partea lui *Lenskii*» în loc de arie (sau rol).

Cuvîntul *Светомаскировка* este tradus prin «camuflaj luminos» (!) Dicționarul lui S. I. Ojegov precizează că este vorba despre «camuflajul obiectelor luminate, sau care iradiază lumină».

La cuvîntul *областной суд* era de preferat traducerea «tribunal regional» în loc de «judecătoria regională». *Ответственный работник* este tradus «lucrător de răspundere» în loc de «lucrător (activist) cu muncă de răspundere».

Traducerea anumitor cuvinte trebuia îmbogățită cu mai multe sensuri. Astfel la *отдельный* trebuie specificat că la plural înseamnă și «unii», «anumiți»; la *поезд* de adăugat sensul 2: «convoi de care» (învechit); prin această completare se poate încadra mai bine în articol expresia: *свадебный поезд* «alai de nuntă»; cuvîntul *гастроном* este tradus în dicționar numai prin «magazin gastronomic» nu și prin «alimentară»; la cuvîntul *район* autorii dicționarului trebuiau să arate că deseori, cuvîntul poate fi tradus în romînește prin «regiune»: *самые отдаленные районы земного шара*.

Traducerea prin «interogare» a cuvîntului *зачёт* trebuia completată prin «colocviu» deoarece cuvîntul este folosit în această accepţiune în învăţămîntul superior. De aceea traducerea exactă a grupului lexical «*зачётная сессия*» ar fi trebuit să fie «sesiune de colocvii» şi nu «sesiune de examene» termen pentru care există expresia *экзаменационная сессия* iar *зачётная книжка* se putea traduce mai simplu prin «carnet de student» în loc de «carnet studentesc de note».

Expresia *домашнее задание* trebuia tradusă prin «lucrare pentru acasă». La sensul 4 din articolul *марка* trebuia precizat «marcă germană», iar la cuvîntul *поголовье* trebuia să se dea şi sensul de «număr, efectiv».

La substantivul *совещание* trebuia adăugat şi sensul «conferinţă»: *Берлинское совещание министров иностранных дел четырёх держав* «Conferinţa de la Berlin a miniştrilor Afacerilor externe a celor patru puteri». La expresia *с бóку прилёка* se putea adăuga la traducere expresia românească «ca nuca în perete».

O altă problemă pe care vreau s-o semnaliez este aceea a bogăţiei articolelor care tratează unele cuvinte. Cred că următoarele cuvinte ar fi trebuit explicate mai pe larg şi ilustrate cu expresii mai numeroase: **ПРОМЫШЛЕННОСТЬ** pe lângă ramurile de industrie indicate ar mai putea cuprinde şi altele ca de exemplu *промышленность производящая сродства производства*;

La **правительственный** se poate adăuga *кризис, делегация, коалиция, круги; министерство* ar putea fi îmbogăţit mult şi cu alte denumiri de ministere importante existente. Nevoia extinderii tratării unor articole mai sumare se simte cu atît mai mult cu cît dicţionarul are nenumărate articole de o deosebită bogăţie lexicală, ilustrate cu exemplificări din domeniul literaturii beletristice, politice, tehnice. Completările şi exemplificările suplimentare pot fi luate din expresiile des întîlnite în special în presă. Iată cîteva propuneri de genul acesta:

Cuvîntul din dicţionar

De adăugat

заключёние	<i>пакта</i>
запрещёние	<i>атомного оръжия</i>
положёние	<i>внутреннее, внешнее</i>
подвёргнуть	<i>критике</i>
развёрнуть	<i>дискуссию</i>
связь	<i>экономические, политические и культурные — и расхо́ды</i>
снизить	<i>Геркулесовы</i>
столи	<i>Горьковские</i>
хозяйство	<i>советское (совхоз)</i>

Cred că ar fi fost bine să figureze în dicţionar şi articolele despre cuvintele: *поддержание (мира и безопасности), перевооружение (Западной Германии), сколачивание военных блоков и группировок*.

Trebuie să fie introduse şi iniţialele cuvintelor compuse prescurtate, denumiri de ţări, de organizaţii internaţionale etc. întîlnite în special în ziare şi reviste: *ГДР* (Германская Демократическая Республика); *КНР* (Китайская Народная Республика); *КНДР* (Корейская Народно-демократическая Республика); *ДРВ* (Демократическая Республика Вьетнам); *ООН* (Организация Объединённых Наций); *МИД* (Министерство Иностранных дел); *ВФП* (Всемирная Федерация Профсоюзов); *ВФДМ* (Всемирная федерация демократической молодёжи); *МСС* (Международный союз студентов); *МДФЖ* (Международная демократическая федерация женщин).

În traducere, anumite cuvinte ar fi putut să fie omise: la *партийность* 1. traducerea «aparţinere la partid» e de prisos deoarece există «aparţenenţă de partid». La sensul 2 însă trebuie adăugat şi «spirit de partid». Expresia «*на митинге*» putea să fie tradusă mai simplu «la miting» în loc de «în cadrul mitingului».

La unele cuvinte lipseşte traducerea directă, de exemplu cuvîntul *обаять* are numai expresia *обаять кровью*. fără indicarea sensului propriu al cuvîntului «a înroşi».

La anumite articole apar inconsecvenţe în explicaţie: «*маньшловщина*» are indicaţia stilistică *неодобительно* (cu dezaprobare) pe cînd *обломовщина* nu o are. În schimb

numai aici se arată că termenul este literar, deși și primul cuvînt face parte din același domeniu. La *марина* s-a dat indicația *жн-вопись* (pictură), care însă lipsește la *марины'ст. Повойник* — povoinic (broboadă la femei ruse măritate) nu are indicația « învechit » pe cînd altele din aceeași categorie au această indicație.

Рабкор, окать, Германская Демократическая Республика, внешняя, полн'тика, перовы'полнить план există în dicționar pe cînd *сэлькоп, акать, Западня Германія, внўтренняя полїтика, выполнить план* lipsesc. De asemenea credem că unele cuvinte care se întrebunțează rar în limba rusă, fiind învechite sau de circulație restrînsă n-ar fi trebuit incluse în dicționar: *звездочёт, негоциант, пеплум*. Credem că e bine să menționăm și cîteva greșeli mărunte: de exemplu s-a scris greșit P.H.P. (cu punct după fiecare inițială) în loc de ПНР așa cum cere ortografia rusă.

La lista cu denumiri geografice s-a scris Belugistan în loc de Belucistan, Hong-Cong în loc de Hong-Kong, Samarcand în loc de Samarkand.

La sfîșitul dicționarului sînt date tabelele gramaticale ale limbii ruse. O deosebită valoare reprezintă tabelul 59 cu verbele neproductive în care sînt date formele la infinitiv, prezent, viitorul simplu, trecut imperativ, participiu. Trebuie subliniat faptul că, pentru prima dată la noi în țară, apare într-o gramatică un tabel atît de complet cu conjugarea verbelor neproductive.

Aici însă s-ar putea introduce și tabelele cu prepoziții și adverbe.

La paginile 1046 și 1048 se vorbește despre « modul participiu » și « modul gerunziu » fără să se precizeze însă că în limba rusă

participiile și gerunziile au valoare de *forme verbale* și nu sînt moduri. Această precizare era necesară, deoarece, pe de altă parte, la pagina 1037, paragraful 3, se spune că, în limba rusă, verbul are trei moduri (indicativ, imperativ și condițional).

La tabelele 47 și 48 se vorbește de conjugarea verbelor cu particula — *ся* (*кунь-ться, умываться*) dar nu se indică faptul că aceste verbe se numesc reflexive.

Dicționarul rus-romîn apărut la Moscova se adresează în mare măsură cititorilor ruși, fapt datorită căruia credem că nu se poate vorbi de accentuarea caracterului normativ al părții rusești. Se știe că Institutul de lingvistică din București al Academiei R.P.R. lucrează la alcătuirea unui dicționar rus-romîn. Apariția dicționarului editat în U.R.S.S. nu reduce importanța și necesitatea editării cît mai grabnice a dicționarului Academiei R.P.R. Acesta va completa și va întregi dicționarul lui N. G. Corlăteanu și E. M. Russev. Dicționarul rus-romîn pregătit de Academia R.P.R. va cuprinde peste 60.000 de cuvinte, care vor avea numeroase indicații gramaticale (ca de ex.: terminațiile genitivului la substantive, toate terminațiile neregulate ale substantivelor, formele adjectivelor la masculin, feminin, neutru, precum și formele scurte ale acestora, terminațiile personale la verbe etc.) care nu apar în dicționarul apărut în U.R.S.S.

Prin observațiile făcute, în cadrul acestei recenzii, nu vrem să reducem valoarea dicționarului alcătuit de N. G. Corlăteanu și E. M. Russev. Ținem să subliniem că acesta reprezintă un îndrumar practic deosebit de prețios în munca noastră, în însușirea și cunoașterea mai temeinică a limbii marelui popor rus.

Vs. Surjicov

DICTIONARUL ROMÎN-BULGAR.

Sofia, 1954

Anul trecut a apărut, în Republica Populară Bulgaria, în Editura de stat « Наука и искусство » o nouă lucrare importantă, menită să întărească și mai mult prietenia dintre popoarele romîn și bulgar. Este vorba de « Dicționarul romîn-bulgar », editat la Sofia de Va-

lentin Arnaudov și Lucreția Mișu, avînd ca redactori pe prof. P. Neicev, Al. Runtova, P. Trufkin.

Dicționarul romîn-bulgar, scos de A. Marcinkov în anul 1914, fiind o lucrare lexicografică învechită nu mai putea reflecta sta-

diul actual al limbii române și al limbii bulgare.

Noul dicționar român-bulgar, care cuprinde în total 31.212 cuvinte, a venit să umple un mare gol în acest domeniu, el fiind așteptat de masele largi din țara prietenă, dornice să cunoască limba română, limba unei țări care, de-a lungul veacurilor, a avut legături strânse cu poporul de peste Dunăre.

Totodată, el poate servi, în aceeași măsură, și românilor doritori să învețe limba bulgară, pentru a putea citi, în original, pe clasicii literaturii bulgare. Deosebit de folositor va fi acest dicționar studenților de la Facultatea de filologie, subsecția de limbă și literatură bulgară.

Dicționarul pe care-l recenzăm a putut să apară, datorită ajutorului dat autorilor de către Partidul Comunist Bulgar, prin Comitetul bulgaro-român, de Academia Bulgară de Științe, precum și grație sprijinului acordat de Partidul Muncitoresc Român.

Autorii, așa cum se arată în prefață, s-au folosit de un bogat material documentar, indispensabil întocmirii unui asemenea dicționar. La baza acestei lucrări a stat învățătura stalinistă despre limbă.

Autorii au ținut seama de principiul că vocabularul unei limbi este într-o continuă transformare și l-au aplicat cu succes la limba română. Fiind conștienți că procesul de evoluție a vocabularului reflectă transformările economice, sociale, politice, culturale etc. ale societății românești, ei nu s-au limitat la cuvintele găsite în dicționarele românești apărute, ci au căutat să se documenteze cercetând reviste, ziare, broșuri, tratate, care reflectă lexicul limbii române contemporane.

Urmînd întru totul concepția înaintată a lexicografiei sovietice, ei au dat, în «Dicționarul român-bulgar», o imagine fidelă a limbii noastre actuale, oglindind just schimbările care s-au produs în ea.

Acest valoros dicționar cuprinde un număr mare de cuvinte și termeni tehnici noi, neatestați în alte dicționare. Dintre aceștia semnalăm: *agrotehnic(ă)* adj. și subst. (pag. 28); *artel* (pag. 67); *brigadă* și *brigadier* cu accepția lor nouă (pag. 129); *deschia-*

bur(re) (pag. 298); *leninism* și *leninist* (pag. 468); *marxism* și *marxist* (pag. 486); *miliție* și *milițian* (pag. 498); *nepman* (pag. 534); *partinic* și *partinitate* (pag. 571); *creșă* (pag. 270); *sovhoz* (pag. 716); *soviet* (pag. 716); *socotitor* (pag. 712).

De asemenea, găsim o serie de grupuri lexicale noi, cum ar fi: *conferință orășenească de partid* (pag. 242); *plan de stat*; *plan cincinal*; *plan de colectare a cerealelor*; *sistem de muncă după plan, peste plan*; *a depăși planul* (pag. 592); *activ de partid, activist de partid* (pag. 16); *acumulări socialistice peste prevederile planului* (pag. 17); *bază de recepție* (pag. 103); *manifestul comunist* (pag. 486); *materialism dialectic* (pag. 491); *dreptul națiunilor la autodeterminare* (pag. 523); *depășire de normă* (pag. 543); *biroul organizației de partid* (pag. 110); *complexul sportiv G.M.A.* (pag. 234); *condică de sugestii și reclamații* (pag. 240); *biroul politic al C.C. al P.M.R.* (pag. 232); *caravană cinematografică* (pag. 165); *frunța în producție* (pag. 389); *general-locotenent, general-colonel* (pag. 367); *secția de agitație și propagandă* (pag. 704); *construirea socialismului* (pag. 711) etc.

Din dicționar nu lipsesc nici sensurile noi pe care le-au dobîndit în ultima vreme unele cuvinte. De exemplu: *aspirant* (pag. 73) are, pe lângă sensul vechi și înțelesul de «persoană care, după trecerea examenului de stat, se pregătește, în cadrul aspiranturii, pentru titlul superior de „candidat în științe“»; *regiune* (pag. 649) și cu sensul de unitate administrativă; *pandur* (pag. 566) din divizia de voluntari «Tudor Vladimirescu-Debrețin» etc.

Se întîlnesc, bunăoară, și o serie de termeni științifici, tehnici etc., folosiți în literatura de specialitate din țara noastră. Așa sînt: *alcalin* (pag. 33); *arhitravă* (pag. 67); *bioxid* (pag. 110); *clupă* (pag. 218); *monovalent* (pag. 511); *radiotehnică* (pag. 634); *radiografie* (pag. 634); *testimoniul* (pag. 773) și alții.

Foarte bogat reprezentate în dicționar sînt și grupurile lexicale: la cuvîntul *sală* (pag. 673); *sală de mese, sală de mîncare, sală de studiu, sală de arme, sală de așteptare, sală de lectură, sala pașilor pierduți*; la cuvîntul *cameră* (pag. 155), *mobilată, de*

dormii, pentru mame și copii mici, camera deputaților, camera comunelor, camera de comerț, de deliberare, obscură, cameră de bicicletă, cameră de ardere, cameră de combustie, camera mașinilor, cameră de calorifer, camera ecluzei, camera focarelor; la cuvântul **stare** (pag. 725), *stare de lucruri, de asediu, de război, socială, civilă*; la cuvântul **ac** (pag. 10), *ac cu găndițe, de siguranță, de păr, acul injectorului, ac magnetic etc.*

În această ordine de idei, ținem să arătăm că dicționarul cuprinde și multe expresii idiomatice, zicători, proverbe, maxime etc.

Acestea au fost traduse în limba bulgară prin expresiile idiomatice corespunzătoare, ceea ce constituie un fapt pozitiv, demn de remarcă.

Din mulțimea acestor cazuri reproducem câteva: *om cu cap, om cu scaun la cap* умен, разум човек; *ușor de cap* способен човек; *capul face, capul trage* каквото посееш, това ще пожънеш; *în ruptul capului* никакъв случай (pag. 159); *lasă-mă să te las* безхарактерен човек (pag. 465); *a ajunge la sașă de lemn* стигам до просешка тояга, обеднявам (pag. 29); *sașă și lopată!* безнадеждно дело! край! (pag. 667); *a uita de la mână pînă la gură* много съм разсеян (pag. 411); *a face din jînțar armăsar* правят от муха слон (преувеличавам) (pag. 340); *calul de dar nu se caută în (la) dinți* на харизания кон петалите не се броят (pag. 148); *la paștele cailor* никога (pag. 149).

Seriozitatea cu care s-a lucrat la dicționar se vede și din felul cum au fost traduse cuvintele românești în limba bulgară. Autorii s-au străduit să redea cele mai fine nuanțe semantice și stilistice. Cuvintele sînt dispuse în cuiburi lexicale. Pentru a nu se repeta, cuvîntul-titlu este redat, în restul articolului, prin linoară. De exemplu: *producție* (pag. 619—620); — globală; — în masă; — în serie; mică — de mărfuri; marea —; — industrială; mijloace de —; cheltuieli de —; producția mijloacelor de —.

Cînd terminația cuvîntului din corpul articolului diferă de terminația cuvîntului-titlu se dă numai terminația lui, precedată de o linoară: *propagandistic* пр. пропаганден; activitate —ă propaganda деятелност (pag. 622).

Cuvintele-titluri sînt însoțite de indicații gramaticale: **Cel** (pag. 179) чл. (употребява се пред прилагателни, числителни предлози); — frumos хубавият; cei trei elevi тримата ученици; — de-al doilea вторият; — din urmă последният; Ștefan cel Mare Стефан Велики; toate cele bune всичко смес от нам-различни неща; **ghionți** (a) гл. блъскам, мушкам (слакът) (pag. 370), **puiculiță, puicuță** с. ж. умал от puică (pag. 627).

Omonimele sînt date în articole separate, numerotate cu cifre romane. Așa, de exemplu, la pagina 94, întîlnim omonimul **ban**, tratat în două articole: **ban** I с. м. стотинна; мн. ч. пари. **ban** II с. м. наместник, губернатор; sau la pag. 666, omonimul **roman**: **roman** I с. м. римлян; пр. римски **roman** II с. с. р. роман (книга).

Deoarece toate titlurile de articole (adică cuvintele tratate în dicționar) cu excepția celor monosilabice, au indicat accentul, cuvintele accentuate în mod diferit se dau în articole separate:

copil с. м. дете, момче

cópil с. м. кука, скоба (на врата) бот. фиданка, филиз. (pag. 256).

Se dau și indicații cu privire la domeniul căruia aparține cuvîntul respectiv:

cordifórm пр. бот сърцевиден, сърцеобразен (pag. 258);

metabolism с.с.р. физиол обмяна на веществата (pag. 495);

metacárp с. с. р. анат длан (на ръката) (pag. 495).

Sînt date și părțile componente ale cuvîntelor compuse:

semi (представка) полу — (pag. 693);

auto (префикс) само —, авто (pag. 82).

Substantivele, ca și adjectivele, care formează titlu de articol, sînt nearticulate:

ansámblu с. с. ансамбъл, съвкупност; цяло (pag. 52);

ghimpós пр. пълен с бодли, бодлив (pag. 370).

Dacă un cuvînt are mai multe variante se face trimiterea la forma literară prin indicația **виж**. (vedeți):

gidili (a) гл. виж. гідила (a) pag. 371;

înghesuire с. сж. виж. înghesuiață (pag. 440);

călîndar c. c. p. *вжж. calendar* (pag. 153).

La cuvintele ieșite din uz, cum sînt, de exemplu, *predoslóvie* (pag. 609), *vórníc, voroávä* (pag. 864) se dă indicația « învechit » (exprimată în bulgărește prin *стар*).

O serie de prescurtări se referă la sfera folosirii cuvîntului în limba vorbită sau scrisă, cum ar fi *разг.* (conversație) *ирон.* (ironic), *обл.* (regional): *chiteală* c. ж. *разг. пиене, напитки, пштие* (pag. 189), *actoraş* c. м. *малко, известен, бездарен актёр; ирон. актёрче* (pag. 16); *zaplaz* c. c. p. *обл. ограда от колове забити един до друг.* (pag. 869).

Cuvintele românești au fost scrise, ținîndu-se seama de noua ortografie a limbii romîne.

La sfîrșitul dicționarului, găsim o prezentare sintetică a gramaticii limbii romîne și anume morfologică, unde, mai întîi, se indică alfabetul limbii noastre, care, credem noi, ar fi trebuit să fie dat la începutul dicționarului, așa cum procedează just dicționarele sovietice bilingve.

Pe lîngă cele afirmate mai sus, referitor la principalele merite ale dicționarului, ținem să arătăm și lipsurile acestei lucrări.

Astfel, unele explicații bulgărești nu redau fidel sensul cuvîntului romînesc. De exemplu: *фонетика* c. ж. *фонетика, наука за произношението* (pag. 354) « fonetică, știința despre pronunțare »; *пропозиция вторарă допълнително изречение* (pag. 692) ceea ce înseamnă « propoziție completivă ». Trebuia să se dea definiția *второстепенно изречение*.

La cuvîntul *profesoraş* (pag. 620) se arată că e diminutivul de la profesor, fără a se indica că are sens ironic.

La o serie de cuvinte învechite nu s-a dat indicația respectivă. Pomenim, aici, cîteva: *prefect* și compusul *de poliție* (pag. 609); *primar* (pag. 616); *regia monopolurilor statului* (pag. 649), *sergent de stradă* (pag. 696); *școală normală* (pag. 543); *jandarm* (pag. 457); *bonă* (pag. 121); *agent de siguranță* (pag. 26); *județ* (pag. 489); *plasă* (pag. 592); *chestor* (pag. 187) etc.

La unele cuvinte românești, cum sînt, bunăoară, *a merge* (pag. 494), *a da* (pag. 286), *a duce* (pag. 322), *a face* (pag. 340),

nu s-au dat toate îmbinările frazeologice care se folosesc azi, ci numai o parte din ele. Din acest punct de vedere « Dicționarul rus-romîn » editat la Moscova, în 1953, de B. A. Andrianova și D. E. Mihalcu, este mult mai bogat. Autorii ar fi putut folosi și aici materialul oferit de « Dicționarul enciclopedic ilustrat » al lui I. A. Candrea și G. Adamescu.

Ar fi fost bine dacă, la unele cuvinte cum ar fi *comerț, azil, organizație*, s-ar fi dat toate îmbinările lexicale în care intră aceste cuvinte și care sînt foarte frecvente, respectiv *comerț de întîmpinare, azil politic, organizație de bază*; după cum ar fi fost extrem de nimerit să se indice accentul la toate compusele.

Cercetînd lista de cuvinte a « Dicționarului romîn-bulgar » se poate observa că s-au dat o mulțime de cuvinte ieșite din uz și care ar fi putut lipsi. Astfel, la litera A sînt: *abiturient, abitațiune, aboală* (pag. 8); *absoluțiune* (pag. 9); *acar* (cu sensul de « cel care vinde, face ace ») (pag. 11); *acăriță și acarniță* (pag. 11); *accentuabil* (pag. 12); *acrosaj* (pag. 15); *acrum* (pag. 15); *Adam* (pag. 17); *adiabetic* (pag. 19). La litera B: *babadam* (pag. 87); *bandoală* (pag. 95); *bandraburcă* (pag. 95). La litera C: *cabotier* (pag. 145); *cabul și cabulipsi* (pag. 146); *cake* (pag. 148); *calamitos* (pag. 149); *calozitate* (pag. 154).

Pe de altă parte, au fost omise multe cuvinte folosite frecvent în limba romînă contemporană. Așa, bunăoară, la litera A cuvinte ca: *aberant, actualiza, actualizare, adenită, ad-hoc, adinterim*; la litera B: *bacteriofag, bacteriofagie, balneo-climateric, balneo-climatic, banaliza, banalizare, bandură*; la litera C: *cabanier, cabanos, cadastral, cadre* etc.

Toate acestea le-am putut constata, făcînd o comparație între dicționarul recenzat și « Dicționarul limbii romîne literare contemporane », vol. I (A—C), editat de Academia R.P.R., București, 1955, lucrare de care, în viitor, vor trebui să țină seamă autorii « Dicționarului romîn-bulgar ».

La unele cuvinte s-a pus greșit accentul. Vom da, pentru ilustrare, cîteva exemple: *ăbil* (pag. 8); *acălmie* (pag. 11); *acoperitoare*

(pag. 11); *agrămat* (pag. 27); *aidoma* (pag. 28); *cumul* (pag. 281); *flágel* (pag. 531); *písar* (pag. 586); *reportér* (pag. 654) etc.

Deși, la întocmirea dicționarului, s-a folosit și « Micul dicționar ortografic », editat de Institutul de lingvistică din București, s-au strecurat, totuși, unele greșeli de ortografie, din care menționăm: absență nejustă *dela* lucru (pag. 9); când e să se *innece*, omul se agață și de un pai (pag. 26); *inmot* (pag. 445); *leader* (pag. 466); *măsa* (pag. 489) pentru *mă-sa*; *match* (pag. 491); *noembrie* (pag. 542); a reduce *la acelaș* numitor (pag. 647); s-a rupt *ghiața* (pag. 670); *origină* (pag. 558); *incomplect* (pag. 405); *greșală* (pag. 378); *deacurmezișul*, *deadreptul* (pag. 289); *dese-ori* (pag. 300), sau altele și mai grave, ca: *î-mi* pare bine (pag. 109);

î-și scutură baba coșocul (pag. 87); *î-mi* vine ameteală (pag. 44), *î-mi* fac inimă rea (pag. 411).

Nici de unele greșeli de punctuație nu e scutit dicționarul. Astfel, la pagina 591, la verbul *a pîrli*, de exemplu, găsim o subiectivă despărțită prin virgulă: *cine se pripește, se pîrlește*.

Am căutat să semnalăm, pe scurt, unele lipsuri ale dicționarului, pentru ca, la a doua ediție, să se țină seama de ele, și astfel, dicționarul să apară îmbunătățit.

În încheiere, putem spune că « Dicționarul român-bulgar » este o valoroasă operă lexicografică, fiind totodată și un instrument util, pus la îndemîna celor care vor să învețe una dintre cele două limbi.

Anatol Tudose-Drochia

CONSULTAȚII

RĂSPUNS CITITORILOR

Prof. I. SIMION -- Poiana.

1. *Întrebare:* Întrucît definiția dată verbelor tranzitive, în « Gramatica limbii romîne », Editura Academiei R.P.R., nu mi se pare destul de clară, propun o nouă definiție: Verbele a căror acțiune se *poate* răsfrînge asupra unui obiect sau *pot* avea un obiect sint tranzitive.

1. *Răspuns:* De fapt, în gramatică, imediat după definițiile și exemplele de verbe tranzitive și intransitive se arată că, atunci cînd nu au complementul exprimat, verbele tranzitive sînt folosite « în mod absolut, adică desprins(e) de un obiect precis ». De aici se poate deduce ușor că complementul direct al verbelor tranzitive poate să fie, dar poate să *nu* fie exprimat. Important este faptul că aceste verbe *au posibilitatea* de a primi un complement direct, spre deosebire de verbele intransitive care *nu o au*. Totuși, completarea pe care o propuneți dv. la definiție, aduce precizarea noțiunii, de aceea se va ține seamă de ea la viitoarea ediție a gramaticii.

2. *Întrebare:* N-ar fi fost util ca, pentru a se face deosebirea între complementele directe și indirecte introduse prin *că, să, cum, ca și de*, « Gramatica limbii romîne », editată de Academia R.P.R., să facă precizarea: complementele indirecte determină verbe intransitive sau tranzitive la forma reflexivă cu acuzativ și la forma pasivă?

2. *Răspuns:* Dat fiind că Gramatica Academiei R.P.R. definește de obicei propozi-

țiile subordonate ca avînd aceeași funcțiune cu partea de propoziție corespunzătoare, era normal ca precizarea categoriilor de verbe care pot fi determinate prin propoziții complementive directe sau indirecte să fie făcută la complemente. Într-adevăr, la pagina 113 a volumului al II-lea, făcîndu-se diferența între complementul direct și cel indirect se arată ce fel de verbe cer complement direct (tranzitive la diateza activă) și ce fel de verbe, complement indirect (tranzitive la diateza activă și pasivă și intransitive). De asemenea, la pagina 118 a aceluiași volum, paragraful 195 se ocupă în mod special de felul verbelor care cer un complement indirect (intransitive, tranzitive cu două complemente sau folosite absolut, reflexive și locuțiuni verbale).

De aceea socotim că precizarea propusă de dv. în legătură cu definiția propozițiilor complementive nu este necesară.

L. V.

Prof. M. TOMOIAGĂ — Sighet.

1. *Întrebare:* E justă formularea din Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 194: « Formele accentuate ale pronumelui personal apar *uneori* paralel cu cele neaccentuate? »

1. *Răspuns:* Fără îndoială că nu. Observația dv. e justă. Formele accentuate apar *totdeauna* însoțite de forme neaccentuate. Nu se poate spune « Am dat ție o carte » sau « Caut pe ea ». Ar fi trebuit să se arate că formele neaccentuate apar cîteodată paralel

cu cele accentuate. Sînt la fel de corecte construcțiile « Ți-am dat o carte » și « Ți-am dat ție o carte ». Observația este valabilă și pentru pronumele reflexive unde în gramatică se face aceeași greșeală (vol. I, p. 201).

2. *Întrebare*: Un participiu poate fi determinat de un complement direct?

2. *Răspuns*: Datorită naturii sale verbale, participiul poate avea toate determinanțele verbului, cu excepția complementului direct. Dv. credeți că un participiu poate fi determinat și de un complement direct și dați următoarele exemple: *Istoric bazat pe documente, Părinte supărat pe copil*. În ambele cazuri e vorba însă de complemente indirecte. Situațiile corespund definiției complementului indirect (« Complementul indirect este partea de propoziție asupra căreia se răsfrînge în chip indirect acțiunea verbului, în sensul că din acțiune rezultă de obicei un folos sau o pagubă, pentru ființa sau lucrul denumit de complementul indirect »). Complementele discutate nu pot fi în nici un caz *directe*, deoarece participiile *bazat, supărat* corespund verbelor reflexive *a se baza, a se supăra*, și se știe că un verb la diateza reflexivă nu poate avea funcție tranzitivă. Acest lucru e valabil pentru toate categoriile de verbe reflexive (obiective, eventive, dinamice, reciproce, pasive și impersonale). Atît problema complinirilor pe care le primesc verbele reflexive, cît și a complementelor indirecte construite cu prepoziția *pe* nu au fost încă studiate temeinic și nu au fost de loc tratate în Gramatica Academiei R.P.R.

În exemplul dv. *gard sprijinit pe proptele* este un complement circumstanțial instrumental, deci nu se încadrează în situația discutată mai sus.

3. *Întrebare*: Numeralul multiplicativ poate fi atribut adjectival?

3. *Răspuns*: Cînd determină un substantiv (sau un substitut al acestuia), numerele au rol de adjectiv și sînt considerate, din punct de vedere sintactic, atribute adjectivale. Acest lucru e valabil pentru toate felurile de numeral inclusiv numerele multiplicative. Exemplele

date de dv. sînt bune: *efort înzecit, răsplată insutită, muncă îndoită*.

4. *Întrebare*: Cum se poate arăta că genitivul obiectiv poate avea și funcția de complement direct și indirect?

4. *Răspuns*: Dv. vă referiți la funcția de complement direct sau indirect pe care o poate avea un atribut substantival în genitiv. Această funcție reiese foarte clar dacă transformăm substantivul determinat (în cazul că substantivul acesta e de origine verbală sau are sens verbal) în verb. Iată cîteva exemple: *pășitorii castelului, protectorul fratelui meu, creatorul romanului*. Înlocuind substantivele *pășitorii, protectorul și creatorul* cu verbele corespunzătoare *a păzi, a proteja și a crea*, se vede că atributele substantivale în genitiv *castelului, fratelui, romanului* devin complemente directe. Pentru complementul indirect, exemplele se interpretează la fel. De pildă, în *amintirea întîmplărilor, gîndul morții* etc., înlocuirea substantivelor determinate cu verbele corespunzătoare *a-și aminti și a se gîndi* arată că atributele devin complemente indirecte (*a-și aminti de întîmplări, a se gîndi la moarte*).

În același fel se poate înțelege și funcția de complement direct sau indirect pe care o poate avea un atribut substantival prepozițional, problemă care de asemenea v-a produs unele nedumeriri.

5. *Întrebare*: În exemplul: *Pe respectabila madam Trahanache am văzut-o ieșind de la Cașavencu*, care este funcția sintactică a lui *ieșind*?

5. *Răspuns*: *Ieșind* este aici atribut pe lîngă *madam Trahanache*, grup sintactic pe care îl determină. Nu poate fi considerat complement al verbului *am văzut*, deoarece nu arată cum se exercită acțiunea de a vedea (în ce fel am văzut? — *Ieșind*).

Tot așa trebuie interpretat *avînd* în poziția *Străbătura pînza largă a apei, avînd adîncimea nu mai mult decît două palme*, unde dv. credeți că *avînd* este un complement, probabil pe lîngă verbul *străbătura*. Ar însemna ca la întrebarea *cum străbătura?* să se răspundă *avînd adîncimea . . .*, ceea ce este imposibil.

S. St.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICILE POȘTALE,
PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTRERINDERI ȘI INSTITUȚII

Prețul lei 2.—

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

5

ANUL IV
SEPTEMBRIE — OCTOMBRIE
1955

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LIMBA
ROMÎNĂ

5

ANUL IV
SEPTEMBRIE — OCTOMBRIE
1955

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

— COMITETUL DE REDACȚIE —

D. MACREA (Redactor responsabil); Acad. M. SADOVEANU;
Acad. B. LĂZĂREANU; Acad. IORGU IORDAN;
Acad. AL. ROSETTI; G. ISTRATE; J. BYCK; V. BREBAN;
GH. BULGĂR; M. ILIESCU; S. STATI; F. ȘUTEU.

A P A R E D E 6 O R I P E A N

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*, — BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
Institutul de lingvistică. Academia R.P.R. Telefon 3.85.05

OMAGIU
LUI
MIHAIL SADOVEANU
cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani

S U M A R

	<u>Pag.</u>
ACAD. AL. ROȘETTI, Mihail Sadoveanu, artist al cuvîntului	7
ACAD. T. VIANU, Cîteva observații despre limba și arta literară a lui M. Sadoveanu.....	10
B. CAZACU, Aspecte ale oralității stilului lui Mihail Sadoveanu.....	17
G. BULGĂR, Cuvinte despre arta literară și cultivarea limbii.....	31
M. SALA, Contribuții la cercetarea evoluției stilului lui Mihail Sadoveanu	37

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

D. MACREA, După apariția primului volum al « Dicționarului limbii romîne literare contemporane »	48
G. NEDIOGLU, Propoziția verbală și propoziția nominală	59

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

AL. ANDRIESCU și C. MACAREVICI, Fidelitatea în traducerea poetică.....	74
---	----

CRONICĂ

I. GHEȚIE, Comunicările de lingvistică prezentate la sesiunea științifică anuală a Secției a VIII-a a Academiei R.P.R.	83
C. BURGHELEA și E. VASILIU, Sesiunea științifică a Facultății de filologie a Universității « C. I. Parhon »	89

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

T. VIANU, Probleme de stil și artă literară, ESPLA, București, 1955 (<i>Gh. B</i>); CH. DICKENS, Documentele postume ale clubu- lui Pickwick, ESPLA, București, 1954, în romînește de I. Pas și N. Popescu (<i>M. Rahmil</i>)	92
--	----

CONSULTAȚII

Răspuns cititorilor	104
---------------------------	-----

•

•

•

•

MIHAIL SADOVEANU, ARTIST AL CUVÎNTULUI

DE

ACADEMICIAN AL. ROSETTI

Ca la toți marii scriitori, preocuparea de a folosi cuvîntul și expresia justă e vădită în toate scrierile lui Mihail Sadoveanu; ea e exprimată de el într-un articol consacrat lui I. L. Caragiale, după cum urmează: « Toată viața lui, [I. L. Caragiale] s-a luptat ca să supuie cuvintele nebune și imaginația nedomolită ».

Minat de această preocupare, Sadoveanu a întreprins el însuși cercetări la fața locului, cutreierînd în lung și în lat întreg domeniul nord-dunărean al graiurilor romînești și culegînd expresii și cuvinte caracteristice ale limbii vorbite. De mai multe ori, în cursul carierei sale de scriitor, maestrul Sadoveanu a dat la iveală frînturi din observațiile sale atît de prețioase asupra limbii populare. Astfel, el arată că limba vorbită în regiunea Crișului Negru prezintă o serie de analogii cu graiurile din Moldova: « Tot timpul cît am mai stat pe acele meleaguri », ne spune maestrul, « m-am îndeletnicit să-mi însemn vorbele speciale, cu care urechea mea a fost din copilărie obișnuită în Valea Bistriței ». Și urmează, pe două pagini, înșirarea acestor cuvinte și expresii.

Astfel, Mihail Sadoveanu apare ca un depozitar al experienței lingvistice a tuturor acelor care au vorbit romînește în granițele patriei, iar, ca artist, el este făuritorul unui instrument reprezentînd o sinteză a trecutului și prezentului. Această îmbogățire a materialului de limbă al scrierilor lui Sadoveanu nu a scăpat cercetărilor, care au arătat că acest proces s-a petrecut după 1918, cînd s-a produs reunirea Ardealului cu celelalte provincii romînești.

Limba veche a scrierilor bisericești, printre care se numără operele capitale ale mitropoliților Varlaam și Dosoftei ai Moldovei și limba scrierilor cronicarilor moldoveni din a doua jumătate a secolului al XVII-lea formează baza pe care

Mihail Sadoveanu a edificat creația sa artistică, stilul său particular. Elementele din limba actuală, îmbinate cu elemente ale limbii vechi alcătuiesc izvorul bogat al creației lui Sadoveanu. Această sinteză îi aparține în propriu, astfel încît o frază desprinsă din opera sa poate fi identificată imediat. Iată, de exemplu, cum se exprimă moș Ilia, în « Frații Jderi »: « *Am purces* din Suceava singur. Iar la poarta *de cătră* răsărit a Sucevei m-am oprit *ș-am stătut*, *avînd părere de rău pentru* tovarășul meu Gogolea căpitanul și pentru tovarășul meu Toma ». (Am subliniat cuvintele și expresiile caracteristice, care dau culoare pasajului și mențin pe cititor în atmosfera proprie.)

Cunoașterea adîncită a tuturor compartimentelor limbii vechi și de astăzi, lămurirea cea mai precisă a sensului cuvintelor tehnice, desigur datorită unei cercetări îndelungate la fața locului sau în lucrările de specialitate, oferă maestrului Sadoveanu un material bogat de cuvinte și expresii. Desprindem dintr-un răspuns dat de același moș Ilia, fraza următoare, în care subliniem termenii tehnici: « Voi duceți-vă la slujbe ce ați mai avut, căci sînteți mai tineri decît mine; eu rămîn unde sînt rînduit, *la odăi*, să *stricnesc* caii ori să-i curăț de *ariceală*, ori să-i *sprințuesc* » (« Frații Jderi »).

Mișcîndu-ne pe urmele maestrului, în lumea pescarilor din Delta Dunării, reținem o frază desprinsă dintr-un pasaj în care scriitorul descrie felul cum se prepară borșul pescăresc și subliniem cuvintele din care scapără lumini subite: « În alte părți, zarzavaturile se amestecă în *culorile curcubeului*, și mai ales pătla-gelele stăpînesc, cu *roșul lor indian* ».

Forța de evocare a cuvintelor este utilizată de Sadoveanu cu o artă desăvîrșită. Numeroase sînt pasajele, în scrierile sale, în care este redat misterul locurilor tainice, fiorul izolării în mijlocul naturii, sau care exprimă o melancolie sfîșietoare, tristețea cauzată de scurgerea ireparabilă a timpului.

E suficientă lectura unei astfel de fraze pentru a trezi în noi lungi ecouri. Iată două exemple (subliniem expresiile evocatoare): *Am poposit la o crîsmă singuratică*, am dat ovăs cailor și *ne-am pus și noi la cale* (« Hanul Boului »).

« *Așa* cresc bubind buciurmarea pădurii, *învăluiri* dese de stropi se abătură, *duruiră* ușurel și la geamurile *mici*, se depărtară, și deodată, *ca o mînie care oste-nește*, cu *oftări de ușurare*, se *alinară adîncurile*, și soarele străluci deodată *orbitor* în toată poiana.

Ieșii afară, pe prispă, cu nevasta pădurarului. Împrejurimile, *neclîntite*, *rîdeau* în lumină; o albină *fulgeră ca un fir de aur*; o gaiță trecu, cu penele-i albastre *lucînd*; o mierlă începu o *frîntură* de cîntec *răsunător*, — apoi tăcu deodată; și liniștea *se întinse ca limpezimea unei ape* » (« Codrul »).

Sau acest pasaj, din care se desprinde o fină melancolie: « De departe, din spre Cîslărie *poate*, se auzea cornul lui Voinea. Chema *prelung*, *îngîna* sunete

scurte apoi, și iar tremura într-o adiere lină; după aceea tăcu. În liniște, un glas depărtat începu să cheme » (« Id. »).

Prin astfel de pagini, Mihail Sadoveanu se înscrie printre cei mai desăvârșiți artiști ai cuvântului.

« Cinstind pe un poet, începem să facem operă serioasă », își încheie maestrul Sadoveanu un articol consacrat comemorării lui Vasile Alecsandri. Poezia constituie într-adevăr valoarea permanentă a unei literaturi. Vasta operă a lui Mihail Sadoveanu este remarcabilă tocmai prin cantitatea și calitatea materiei poetice pe care o conține.

CÎTEVA OBSERVAȚII DESPRE LIMBA ȘI ARTA LITERARĂ A LUI M. SADOVEANU

DE

ACADEMICIAN T. VIANU

Cînd a început să se afirme Mihail Sadoveanu ca scriitor, adică la începutul secolului, se produsese marile evenimente ale evoluției noastre literare mai noi. Eminescu făcuse dovada posibilității limbii române de a exprima gîndirea cea mai înaltă. Penelul său notase reacțiile cele mai fine ale naturii și, în expresiunea sentimentelor, mobilizase un material lexic puțin folosit literaricește mai înainte, pe care îl introdusese în legături inedite, capabile să evoce viața adîncă a sufletului. Creangă dăduse drepturi de cetate literară oralității populare, a țaranilor săi moldoveni, după cum Caragiale le dăduse vorbirii păturilor orășenești mic-burgheze și burgheze. Poate nu pentru întîia oară, dar cu un succes inegalat în trecut, Caragiale și Creangă au făcut pe cititori să audă nu vorbirea unui scriitor, ci pe a oamenilor închipuiți de ei, în situațiile reale ale vieții. Delavrancea, Vlahuță, Duiliu Zamfirescu, Coșbuc folosiseră din învățămintele marilor înaintași și îmbogățiseră procedeele exprimării literare în domeniul narațiunii, al peisajului, al efuziunii lirice, al portretului, al reflecțiunii filozofice și morale. Ce mai era de făcut după toți acești maeștri ?

Nu există scriitor care să nu se integreze într-o mișcare și să nu poată fi definit în raport cu premergătorii și contemporanii lui. Mihail Sadoveanu a ținut să definească el însuși momentul apariției sale în literatură. Vorbind despre anii de la începutul secolului, cînd iau naștere primele sale narațiuni, Sadoveanu a scris în « Anii de ucenicie »: *Meșterii cei mari de vorbe și visuri trecuseră: Alexandri, Eminescu, Creangă. Cei de la care lumea mai aștepta ceva, tăceau. Delavrancea era în pauza dinaintea de « Apus de soare »; Vlahuță ostenise și, o dată cu încetarea « Vieții », părea că renunțase la toate ; Caragiale și Coșbuc numai, cînd*

și când, dădeau semn că încă se află cu noi. Duiliu Zamfirescu și Ion Slavici publicau, rar, la reviste inaccesibile învățăceilor săraci. Sadoveanu a devenit nu numai scriitorul cel mai fecund în epoca începută acum, dar și acel care o va domina. El este acela care culege condeiul căzut din mâna marilor maestri.

Caracteristica începuturilor sale este siguranța lor aproape deplină. Citind primele sale narațiuni, întâmpinăm unele ecouri ale creației literare anterioare, dar nici o dibuire, nici o stângăcie. Eminescu a lăsat urma incertitudinilor sale de debut. Îl putem ghici, dar nu-l aflăm întreg, în poeziile din « Familia ». Caragiale nu este deplin el însuși în bucățile din « Ghimpele », din « Revista contemporană ». Ajuns relativ târziu la expresia literară, Creangă a fost un meșter perfect, o dată cu prima lui pagină, dar înflorirea lui a fost de scurtă durată. Nici Sadoveanu n-a lăsat urmele vreunei rătăcirii pe căi foarte ocolite, înainte de a se regăsi pe sine într-o originalitate sortită fecundității celei mai lungi. După cincizeci de ani și mai bine de activitate literară, creațiile maestrului, mai grele de gânduri, purtând întipărirea experiențelor adunate în lungul răstimp, au totuși prospețimea primelor înfloriri.

Deschid încă o dată primul volum al « Operelor » și recitesc « Cîntecul de dragoste », compus prin 1901, adică într-un moment când scriitorul nu împlinise poate douăzeci și unu de ani. Mă opresc în fața unei pagini descriptive: *În noaptea lină de vară, un susur slab trece prin codrul adormit; numai poiana veghează cu ochiul ei de foc. Cîteodată, prin cununile întunecate de deasupra, vine o șoptă plină de mîhnire de departe, cine știe de unde, apoi trece înainte, se mistuiește în noaptea frunzișurilor. În răstimpul de liniște izvorăște din adîncuri plîngerea singuratică și duioasă a buhnei, ca o chemare omenească; apoi o tresărire deabia simțită, o fil-fîire de aripi, un fior depărtat de frunzișuri. În ierburile umede de la marginea poienii pornește cirîitul înăbușit al unui cristel; după un răstimp, o prepeliță țipă mai departe, alta răspunde aproape de noi; un liliac trece ca un fulger negru prin roata rumână a luminii. Tăcerea se întinde iar, mai adîncă; greierii țîrîie monoton în liniștea mare; îngînarea lor tristă pare că izvorăște din negura veacurilor. Și iar vine o șoptă plină de mîhnire, de departe, pe cununile frunzișurilor, și bătrînul codru oftează.* Ecouri din creația anterioară a marilor scriitori pot fi înregistrate în această pagină. *Plîngerea duioasă* conține un epitet care vine de la Alecsandri. Verbul *izvorăște*, pentru a desemna apariția unui fenomen, a fost folosit de Eminescu. Dar mai cu seamă eminesciană este punerea în legătură a unui fenomen cu imensitatea sau cu veșnicia: *îngînarea lor* [a greierilor] *tristă pare că izvorăște din negura veacurilor*. Urmașul lui Alecsandri și Eminescu este el însuși un mare poet original. Organizația lui nervoasă și morală este dintre cele mai sensibile și mai adînci. Ochiul vede, urechea aude; toate simțurile lui vibrează. Simte umiditatea locurilor, înregistrează toate mișcărilor, timbrele deosebite ale glasurilor naturii, intensitatea și depărtările dintre ele. Diferențierea impresiilor, mai ales a celor auditive, este neobișnuită. Cristelul scoate un *cirîit*, prepelița *țipă*, greierii *țîrîie*, glasul lor este o *îngînare*, o șoptă nedeterminată *vine, trece, se mistuiește*. Su-

netele *vin de departe*, izbucnesc *aproape de noi*. Se aud *susure slabe, tresăriri abia simțite, un fior depărtat*. Dar toate aceste impresii nu rămân la suprafață, ci pătrund într-o regiune mai adâncă, se dezvoltă în sentimente pe care poetul le atribuie naturii. O șoptă este *plină de mîhnire*, buhna scoate o *plîngere singuratică și duioasă, ca o chemare omenească*. Deși nu lipsesc impresiile văzului, *ochiul de foc* al poienei, *fulgerul negru* al liliacului, *roata rumână* a luminii, bucată este esențialmente muzicală nu numai prin preponderența notelor auditive, dar și prin întreaga ei organizare, cu revenirea în refren a aceleiași teme muzicale, acuzată de introducerea frazei finale prin conjuncția *și*: *Și iar vine o șoptă plină de mîhnire, de departe, pe cununile frunzișurilor, și bătrînul codru oftează*. Interesant este de remarcat că cei doi *și* din micul text citat au funcțiuni deosebite: cel dintîi exprimă o repetiție, cel de al doilea o consecință. O astfel de nuanțare a expresiei vădește un artist stăpîn pe toate mijloacele sale. Această pagină a începuturilor manifestă o plenitudine și un echilibru, pe care rareori le putem semnala la un artist atît de tînăr.

Scriitorul ajuns atît de timpuriu la măiestrie, n-a încetat să se dezvolte. Pentru a înțelege sensul evoluției sale, alături pasajul din 1901 cu unul scris după patruzeci și patru de ani. Iată această pagină descriptivă, din « Anii de ucenicie »: *Deodată, după o plasă de zăvoi des, aud larmă de glasuri, care creștea cu cît mă apropiam. Cu șuet de vînt, prin văzduhul lîmpede, trece pe deasupra-mi un stol de rațe mici, apoi altul; m-au văzut și-au făcut un ocol înălțîndu-se brusc și grațios, trec în fundul zării, se întorc și cad după alte pîlcuri de sălcii. Drama din preajma mea contenește o clipă. Prin rariștile luncii zăresc ghiolul de apă nouă de dincolo și inima prinde a-mi bate cu grăbire. Pentru întâia oară în cariera mea de vînător am înaintea ochilor cea mai variată expoziție a paserilor sălbatice de apă. Feluri de feluri de rațe, rațe crihance, rațe de șuvoiu, răzuște mărunte și iuți, — pe urmă americani cu plisc lung, ibiși, lopătari, stîrci albi; nagîți și lari; gîște și gîrlite; toate erau grupate pe familii și simpatii; petreceau ca într-o împărăție a bucuriei; fără grijă se bucurau de soare și de lumină; își aveau răstimpul de popas în această minune a lumii, pe unde mai trecuseră și în alte primăveri și toamne fără s-o găsească; și acum le apăruse din necunoscut, din soare, din pămînt; era o minune efemeră a dezghețurilor, care mîni nu va mai fi; în acest raiu de o clipă care amintea speciilor lor apele dintru început ale creației și lacurile din vechiul ev al topirii ghețurilor, se desfătau, avînd în ele soarele primăverii și al iubirii. Curînd vor pleca spre destinul lor și niciodată nu vor mai face un astfel de popas, căci niciodată combinațiile în aparență capricioase ale stihurilor nu vor mai crea pentru migrația lor un atare peisagiu. — De atunci, în ani și ani, n-am mai apucat, în acele locuri ale tîrgului meu de naștere, asemenea primăvară grabnică de sfîrșit de Faur, asemenea năvală de dezghețuri asemenea lacuri alpine, asemenea popasuri glorioase ale sălbătăciunilor aripate. În acel an anumit, în acele zile unice de explozie solară, a apărut acea minune nerepetată ochilor mei de vînător la începutul carierei. Fără ca să fie nimic asemănător între ce era acum și ce fusese odinioară, aveam și eu o dată privelește mareață pe*

care o avusese un strămoș din alt ev, în aceleași locuri, însă în epoca unui Siret curgînd plin în albia lui superioară. Ca și cel de demult, mă cutremurasem și eu de izbucnirea vieții care venea și trecea cu larmă de vijelie și tunet. Multe și variate deosebiri despart cele două descrieri. Lexicul a primit multe neologisme. Știința scriitorului a crescut; dispune de o bogată terminologie ornitologică. Vechea descriere era constituită numai prin juxtapunere și coordonare; apar acum numeroase subordonate; fraza a devenit mai bogată și mai complexă. Atitudinea scriitorului este tot atît de deschisă în fața lumii exterioare. Impresiile sale sînt tot atît de numeroase, dar ele nu se mai adîncesc în sine, în stări ale sentimentului, ci se înalță și se limpezesc în cugetare. Scriitorul arată un fel de detașare față de priveliște. Mulțimea de necrezut a păsărilor migratoare, aduse de primăvara timpurie, este cea mai variată expoziție a păsărilor sălbatice de apă. Ceea ce vede este spectacol, dramă. Scriitorul are o atitudine de naturalist față de păsărețul bălții. Îl vede grupîndu-se pe familii și distinge speciile lui. Și de data aceasta, fenomenul particular este proiectat în perspectiva veacurilor. Dar pe acestea le înțelege acum ca un geolog și un astronom, priveliștea sugerîndu-i o epocă îndepărtată a pămîntului, cînd prin explozie solară, pămîntul fusese cuprins de ape: vechiul ev al topirii ghețurilor. Apare astfel tendința scriitorului de a stăpîni prin intelect impresiile sale. Noua atitudine produce numeroase consecințe în limbă, în lexic, în legăturile mai rare de cuvinte, în construcții. Dar deși impresia s-a intelectualizat, ea n-a pierdut nimic din frăgezimea și forța ei. Uimirea îl stăpînește pe poet, care notează în mai multe rînduri această minune a lumii, minunea efemeră, minunea nerepetată. Dar uimirea, care subliniază miracolul în atîtea feluri, este un efect al minții.

În această întinsă curbă a evoluției sale, s-a înscris contribuția atît de bogată a scriitorului, marcînd locul său în istoria mai nouă a literaturii noastre. Ca și înaintașii de care i-a plăcut adeseori să-și amintească, întocmai ca Neculce, ca poetul popular, ca Alecsandri, Eminescu, Creangă, Slavici, Coșbuc, Vlahuță, Delavrancea ș. a., Sadoveanu reprezintă linia națională și populară în dezvoltarea literaturii noastre. Această poziție produce consecințe felurite în limba și arta lui literară. Este unul din scriitorii care au dat o întinsă folosință oralității populare. Propunîndu-și să redea felul de a vorbi al moldovenilor, Sadoveanu a folosit forme de vorbire, unele particularități fonetice și morfologice, elemente de lexic, locuțiuni și construcții ale modelelor sale din viață. Continuînd linia lui Creangă, Sadoveanu a dat drepturi de cetate literară multora dintre particularitățile graiului moldovenesc. Aceste particularități au apărut și atunci cînd scriitorul vorbește în numele său. În ambele cazuri însă, le-a încadrat în structura generală a limbii literare mai noi, evitînd astfel impresia unui regionalism accentuat. Scriitorul s-a amuzat o dată de vorbirea prea pronunțat regională a unuia din foștii săi profesori, care se adresa clasei: *Esti acolo unu: acela puni la cali tătii*. Un lingvist va putea stabili odată ce și cît a reținut Sadoveanu din graiul lui de acasă. Cercetarea va întări, desigur, impresia că limba lui Sadoveanu este limba noastră

literară, așa cum s-a format în secolul al XIX-lea, cu singurele și puținele adasuri menite s-o localizeze. Creangă este mai regional.

Folosind o limbă echilibrată, dar adevărată și vie, Sadoveanu a făcut să vorbească pe oamenii săi într-un fel care nu amintește pe al vreunui dintre înaintași. Percepem, ascultând pe acești oameni, alt ton, o altă atitudine decât la oricare din scriitorii liniei naționale și populare din dezvoltarea literaturii noastre. Vorbirea oamenilor lui Sadoveanu manifestă o deosebită cultură socială și morală prin politețea, prin rezerva, prin umorul ei discret, prin unda de poezie care o străbate. Ascultați pe moș Leonte Zoderul în « Hanul Ancuței »: *S-ascultăm povestirea comisului. . . a strigat cu glasul-i repezit moș Leonte Zoderul. S-ascultăm povestirea cinstitului comis! Să vedem dacă avem pe lângă noi ce ne trebuie și s-ascultăm. Chiar tare voiam să te rog, comise Ioniță, să nu-ți uiți datoria și cuvântul. Noi, aici, de când țin eu minte, încă de pe vremea Ancuței celei de demult, am luat obiceiul să întemeiem sfaturi și să ne îndeletnicim cu vin din Țara-de-Țos. Gustând băutura bună, ascultăm întâmplări care au fost. Socot eu, cinsite comise Ioniță, că nu se mai găsește alt han ca acesta cât ai umbla drumurile pământului. Așa ziduri ca de cetate, așa zăbrele, — așa vin — în alt loc nu se poate. Nici așa dulceață, așa voie-bună ș-aseenea ochi negri: eu parcă tot subț ei aș sta până ce mi-a veni vremea să mă duc la limanul cel fără de vișor. . . Nu trebuie să-ți încrunți sprâncenele, juțineasă Ancuță, căci eu am fost prietin maicii tale. I-am căutat și ei în cartea de zodii, cum ți-am căutat și dumitale. Foarte bine și foarte adevărat i-am spus, și socot că nici dumneata n-ai rămas nemulțumită.* Formulele de politețe ale adresării: *cinsite comise Ioniță*, rezerva în expresiune a dorinței: *Chiar tare voiam să te rog*, eufemismul *ne îndeletnicim cu vin din Țara-de-Țos*, tactul și umorul cu care este introdusă declarația omagială adresată Ancuței după enumerarea celorlalte superiorități ale hanului ei : *Așa ziduri. . . așa zăbrele, așa pivniță, așa vin. . . asemeenea ochi negri*, sugestia poetică legată de metafora *limanul cel fără de vișor*, toate acestea ne pun în fața unui exemplar uman aparținând unei lumi înzestrată cu multe cuceriri ale culturii sociale și morale. Românul din clasele populare este un astfel de om. Aceasta mi se pare a fi sugestia cea mai însemnată care se degajează din vorbirea aleasă, poetică, adânc cultivată a oamenilor lui Sadoveanu. Caracterizarea limbii lor ca una care reține singurele forme ale vorbirii populare nu mi se pare de loc că istovește fenomenul. Scriitorul a dat acestei limbi o potență sporită, un tipism bogat în semnificații, prin care el a adus omagiul cel mai înalt culturii interioare a poporului nostru.

Aproape toți scriitorii liniei căreia îi aparține Sadoveanu sînt poeți ai naturii. Dezvoltată din poezia populară, sentimentul naturii este puternic reprezentat în seria literară care începe cu Alecsandri și Eminescu.

Arta peisajului, sentimentul fuziunii cu natura, corespondența acesteia cu pasiunile omului, au primit o mare dezvoltare la Sadoveanu. Dar, spre deosebire de mulți dintre înaintașii sau contemporanii lui, Sadoveanu n-a dat peisaje generalizate, de pildă o pădure sau o baltă, așa cum pot apărea în orice loc al pământului.

Peisajele sale sînt determinate, sînt peisajele țării noastre, ale întregii țări, ale luncii Siretului și Moldovei, ale Deltei și ale bălților Dunării, ale dealurilor și ale munților Moldovei și ale Ardealului. Geografia țării trăiește în opera lui Sadoveanu aproape cu toate regiunile ei. Scriitorul numește locurile descrise, le leagă de coordonatele lor geografice, le indică pe hartă. Descrie pădurea de la Solomonești, pîrăul Cerbului, apa la podul Dumbrăviței, miriștile din drumul Hîrlăului. A rezultat astfel o evocare poetică a țării, a munților, a pădurilor și a apelor ei, a constituției ei geologice, a faunei și florei, a cărei întindere și varietate depășește tot ce s-a obținut în producția poetică anterioară. Dacă încercăm să deslușim procedeele artei descriptive a lui Sadoveanu, întîmpinăm o mare mulțime de mijloace. Voi aminti numai două din ele. Mai întîi folosirea corespondenței natură-om, realizată prin întrunirea în aceleași construcții a verbelor și locuțiunilor descrierii cu acele ale simțirii, ca în exemplul spicuit dintr-o scriere mai veche: *Șapte frunzarele păreau tremurarea unui suflet; creșteau din arbor în arbor, din ramură în ramură, scădeau, se depărtau, spuneau ceva neînțeles, ceva foarte vechi și foarte trist. Și cînd tăceau bolțile nesfîrșite, parcă și sufletul din mine tăcea, sta neclintit, așteptînd; n-aveam bucurie, n-aveam durere, intram parcă în nesfîrșita fire, în marea bogăție a pămîntului. Iar cînd tresărea în murmure și în oftări codrul, cînd începea să curgă și să crească valul vînturilor, fiori grei îmi răscoleau sufletul, un cîntec înfricoșat pornea în mine, cîntecul care prevestea și cerea iubirile tinereții.* Puterea de proiectare în natură, atribuirea unei expresii înfățișărilor firii este cu totul neobișnuită în arta lui Sadoveanu: *Parcă voiau să-și zmulgă rădăcinile din pămînt, așa se frămîntau plopii cenușii de la marginea poienii; iar fagii bătrîni se cutremurau mînioși, se aplecau prelung și iar se îndreptau pe cînd printre ei, ca pe niște cărări ghețoase, din inima codrului, zvîcnea cu vârtejuri, cu frunze spulberate, cu găteje, mînia furtunii. Un zvon greu creștea între nourii negri și poiana frămîntată ca de spaimă, — creștea ca o buciimare prelungă, chemînd spaima din zarea mohorîtă, înăbușită de pulberi răscolate. Așa crescububuiînd buciimarea pădurii, învăluiri dese de stropi se abătura, duruiri ușure și la geamurile mici, se depărta, — și deodată, ca o mînie care ostenește, cu oftări de ușurare, se alinara adîncurile, și soarele străluci deodată orbitor în toată poiana.* Ca mai pretutindenii în operele sale, Sadoveanu a dat și acestei descrieri o organizare muzicală, mai întîi prin indicarea unui *crescendo* și a unui *descrescendo*, dar și prin efecte fonetice, ca de pildă seria expresivă a grupului *bu* în evocarea furtunii: *buciimarea prelungă. . . bubuiînd buciimarea*, apoi seria impresivă a vocalelor deschise și a diftongilor în descrierea încetării furtunii: *cu oftări de ușurare se alinara adîncurile, și soarele străluci deodată orbitor în toată poiana.*

Cu timpul acest vuiet al naturii în jurul oamenilor și în interiorul lor s-a potolit: omul cu problemele lui a pășit pe primul plan al creației. Legîndu-se cu îndemnuri ale vremii sale, care arăta o mare preferință nuvelei și romanului psihologic, epoca mijlocie a scriitorului ne-a dat opere ca « Haia Sanis », « Dudaia Margareta », « Însemnările lui Neculae Manea » ș.a. Mediul provincial,

sufletele care agonizau în orînduirea vremii, au apărut în filele acelor cărți mult citite. Din alte regiuni ale societății se iveau sufletele celor umiliți și ofensați, țărani romîni, apoi marile energii rebele care prelungeau în creația cultă a zilelor noastre pe omul baladelor populare sau omul din popor trezit la o nouă conștiință a demnității și menirii lui în operele mai noi ale scriitorului. Din trecut se lămureau oamenii veacurilor apuse cu o mare intuiție și știință a rînduieiilor de altă dată, a vieții și limbii vechi. Romanul istoric al lui Sadoveanu, « Frații Jderi », « Zodia Cancerului », « Nicoară Potcoavă », a crescut peste tot ceea ce realizase trecutul prin C. Negruzzi, Al. Odobescu, N. Gane ș.a. Noi mijloace ale limbii și artei literare au apărut. Cercetarea sa obține mereu tot alte și alte lumini asupra lor. Dar de pe acum se poate spune că opera lui M. Sadoveanu este cea mai vastă sinteză artistică a naturii și societății romînești din cîte cunoaște literatura noastră, realizată pe linia de dezvoltare a inspirației naționale și populare, printr-o adîncă și originală lucrare de transformare și îmbogățire a limbii și artei literare.

Un nou sunet, imposibil de confundat cu altul, a apărut în aceste împrejurări. Fără opera lui Sadoveanu, literatura noastră ar fi fost lipsită de cea mai importantă contribuție în epoca de după Eminescu. O dată cu ea, literatura noastră a atins una din culmile ei cele mai înalte. Conștiința de sine a poporului romînesc, încrederea în puterile lui de creație, au făcut un mare pas înainte prin această operă.

ASPECTE ALE ORALITĂȚII STILULUI LUI MIHAIL SADOVEANU *

DE

B. CAZACU

Caracteristica esențială a stilului din « Nicoară Potcoavă » e oralitatea. Înzestrat cu un remarcabil simț al limbii vorbite, Mihail Sadoveanu înregistrează bogăția de nuanțe a cuvîntului viu, reușind s-o transpună în scris și s-o valorifice artistic.

Caracterul oral al stilului din romanul « Nicoară Potcoavă » se relevă atît în narațiunea propriu-zisă, cît și în textul dialogat și rezultă din îmbinarea mai multor procedee, între care notarea diverselor elemente constitutive ale intonației joacă un rol preponderent. Se știe că, în limba vorbită, intonația are o importanță deosebită: ea poate servi nu numai la relevarea semnificației comunicării ci și la exprimarea unei întregi game de nuanțe ale emoției vorbitorului. Obișnuit, intonația se redă scriptic, prin diverse semne de punctuație: dar anumite nuanțe ale variațiilor în înălțime și, pe lîngă acestea întreg complexul de nuanțe ale calității glasului cu care e exprimată comunicarea (intensitate, debit, timbru — în general — expresia în vocea vorbitorului a diverselor manifestări ale emoției sale) pot fi redată și prin mijloace lexicale, de obicei epitete cu funcție de atribut pe lîngă substantivele *glas*, *voce*, *viers*, sau cu funcție de circumstanțial pe lîngă un verbum declarandi (*a zice*, *a porunci*, *a țipa*, *a striga*, *a răcni*, *a întreba* etc.).

În « Nicoară Potcoavă », Mihail Sadoveanu face apel foarte des la acest ultim procedeu, însoțind textul dialogului de indicații asupra nuanțelor calității glasului interlocutorilor. Am transcris din paginile romanului numeroase exemple semnificative care ne permit să desprindem concluzia că ne aflăm într-adevăr

---

* Comunicare prezentată la sesiunea științifică din iunie 1955, la Universitatea « C. I. Parhon ».

în fața unui procedeu specific artei de scriitor a lui M. Sadoveanu: « Uncheșul a poruncit gros din pragul chiliei lui Nicoară: — Lasă-l să intre, diece, măriia sa îl primește » (p. 75); « Din ogradă a ridicat întrebare cu glas înalt moș Nastasă pădurarul » (p. 75); « un crainic în firida clopotniței care da spre tîrg a răcnit cu glas înalt » (p. 384); « — Spune-ne, prietene străine, a mai strigat un glas subțiratic » (p. 10); « — Atîta-i? a întrebat el [= Badea Ghiță] cu glasul-i subțiratic » (p. 13); « Ce poftiți, oameni buni, a întrebat cu glas puternic căpitanul Petrea » (p. 348); « — Doamne, luptat-am după puterile mele, a urmat cu glas mai slab rănitul » (p. 38); « — După cît bag de samă, s-a poticnit cu voce mai moale Haramin crîșmarul, domnia-ta nu ești moldovan de-ai noștri » (p. 9); « Iaca așa o ducem noi, cumătre Neculai, a îngînat cu glas scăzut Timofte » (p. 376); « Ghiță, a zis ea limpede, am martor și pe diac și pe dumnezeu » (p. 89); « [Ismail Harapu] a țipat subțire și gîngav: — Bîr-bîr-bîr-bîr » (p. 366).

Uneori epitetul nu indică realitatea fizică a nuanței glasului (*gros, subțire înalt, puternic, slab, scăzut* etc.), ci evocă un aspect al stării morale a vorbitorului: « — Dumneata ești căpitanul Cozmuță? a întrebat răstit. — Da, eleste, a răspuns cu viincios negreanul » (p. 188); « — Eu și cu domnia-sa Lixandru stăm strajă aici, în pragul mai marelui nostru, a grăit el cu glasul cel neprietinos » (p. 38); « — Mult avem să stăm aici? nu pornim, moș Elisei, a întrebat cu harțag Alexandru » (p. 319); « — Cine-i? s-a auzit un glas fără frică și fără blîndeță » (p. 44); « Poate om găsi aici prietenie, a zis Nicoară cu glas de trudă » (p. 26); « ...mă aflam și eu la curtea lui Lăcustă-Vodă, ducînd viață alintată de curteancă. Nu-ți aduci aminte? — Ba-mi aduc aminte, a răspuns uncheșul cu glas dintr-o dată turburat » (p. 49); « Uncheșul a spus cu glas amar în timpînarea sa: Trebile pripite de războiu aduc mai mult pagubă decît dobîndă » (p. 125); « Căpitane Petrea, i-a cîntat ea [presvitera Olimpiada] blînd, eu te cunosc pe domnia-ta de acum treizeci și șapte de ani » (p. 49); « Spune, l-a îndemnat dulce Nicoară, cuprinzîndu-l de după grumaz » (p. 368).

Alteori, cele două categorii de epitete apar asociate. În astfel de cazuri, înfățișarea realității este mai complexă (autorul notează calitatea vocii, dar și atitudinea emotivă a vorbitorului), forța evocatoare a celor două epitete alăturate e augmentată:

« Deodată s-a auzit un glas subțire și mînios cerînd loc, și dinaintea căpitanului Petrea, între făclii, s-a înfățișat o țigancă încă tînără... » (p. 349); « — Minune! a strigat el [Badea Ghiță Botgros] cu vîers înalt și voie bună » (p. 52).

Același efect evocator e obținut atunci cînd verbul exprimă variația în intensitate a vocii, iar epitetul indică starea morală a celui care vorbește: « — Ce

spui, omule, a strigat cu spaimă Haramin » (p. 15); « — Cumătre Neculai, i-a strigat cu voie bună Timofte... » (p. 375); « — Dar ce vă hli-ziți, mă rog? a țipat cu mirare căpităneasa » (p. 75); « Ne ducem la tabăra cea mare? a strigat cu bucurie mezinul » (p. 262).

Procedeul indicării calității glasului cu care e debitată comunicarea dobîndește un relief mai puternic atunci cînd e subliniat prin antiteză: « Soseau în pripă, unii după alții, preoți, călugări, diaconi, și gîfiiu la ușa stăreției, așteptîndu-și rîndul. Iar egumenul Macarie se tot purta pe lîngă cărnară, ținîndu-se de fâlci și tinguindu-se, parcă l-ar fi durut măselele: »

— Înalt prea sfînte, a strigat subțire diaconul al doilea de la mitropolie, Cristea Sîrbul, îngenunchind lîngă prag, nici nu s-a mai văzut asemenea oaste în tîrgul nostru. Se umplu ulițele de oșteni călăreți.

— Înalt prea sfînte s-a înspăimîntat cu glas gros și cumplit diaconul întăi Anania Bîrlea, n-avem alta de făcut decît să ne-nchinăm și noi cu cea mai mare grabă » (p. 343—344). Sau: « Fratele mai tînăr din aceeași durere, Ile Caraiman, s-a uitat cu luare-aminte la ciobani și s-a trezit în el un viers cu harțag, cîntîndu-l cu dulce glas:

Astăzi beau și mîine beau
Mă mir bani de unde iau
Nici cu coasa nu cosesc
Nici cu sapa nu prășesc
.....
Banii la chimir sporesc...

Ciobanul cel cărunt i-a răspuns numai decît, de tunînd cu glas gros:

Băui azi și băui mîne,
Băui patruzeci de zile;
Băui preț de nouă cai
De vin nu mă săturai... » (p. 395)

Procedeul poate fi regăsit la Creangă. Comparația cu textul din « Amintiri » se impune și e concludentă pentru constatarea modalității de folosire a acestui mijloc stilistic, atît în sensul indicării intonației comunicării, cît și în acela al sublinierii ei prin antiteză. Ne referim la fragmentul din « Amintiri », în care părinții lui Creangă intenționează să-și trimită feciorul la seminarul de la Socola, iar acesta, cuprins subit de evlavie, înclină spre călugărie, mai ales că, între timp, aflase de unele aspecte ale vieții monahicești: « Ș-apoi atunci... puneți cuvioase Ilarie, plosca cu rachiu la șold, icrișoare moi cît se poate de multe, și altceva de gustare în buzunările dulamei, pistoalele în brîu pe sub rasă, comanacul pe-o ureche, și cu sabia Duhului în mîină și pletele în vînt, ia-o la papuc, peste « Piciorul Rău », spre « Cărarea afurisită » dintre Secu și Agapia din deal, unde toată vara se aude cîntînd cu glas îngeresc:

Ici în vale la pîrău
Mielușa lui Dumnezeu.

Iar cîte un glas gros rãspunde:

Hop și eu de la Durãu

Berbecul lui Dumnezeu! . . .

Cãci fãrã sã vreau, aflasem și eu pãcãtosul cîte ceva din tainele cãlugãrești. . . umblînd vara cu bãieții dupã. . . bureți prin pãrțile acele, de unde prinsesem și gust de cãlugãrie. . . Știi, ca omul cuprins de evlavie »¹

Ceea ce însã la Creangã apare numai incidental, la Sadoveanu devine un procedeu frecvent, constituind una din caracteristicile de cãpetenie ale stilului sãu. La Ion Creangã, de altfel ca și la celãlalt mare maestru al stilului oral I. L. Caragiale, nu întîlnim de cele mai multe ori indicații asupra inflexiunilor vocii celui care vorbește²; la Sadoveanu ele sînt — putem afirma — aproape nelãpãite.

La Creangã și Caragiale dialogul scris nu realizeazã integral valențele sale expresive decît atunci cînd e perceput acustic: una este impresia la citire, și alta la audiție. La Sadoveanu, elementele intonației nu rezultã însã numai din textul implicit al exprimãrii eroilor, ci ele sînt adesea subliniate explicit în comentariul povestitorului care își impune, chiar dacã citești mental textul, sã-ți reprezinti acustic timbrul, mișcarea și varietatea inflexiunilor vocii eroilor: elementele care definesc calitatea glasului apar în stilul scriptic; arta de povestitor oral e perfect transpusã în textul scris, iar impresia la citire și la audiție concordã, se suprapun aproape. În aceasta constã specificul stilului oral al lui Sadoveanu, particularitate care îl individualizeazã și îl diferențiazã, între altele, de Caragiale sau de Creangã.

Constatarea de mai sus își gãsește confirmarea în mărturisirile scriitorului, care, în « Anii de ucenicie », dezvãluie unele procedee caracteristice modului de elaborare a operelor sale: « Frazã cu frazã, în gînd, am compus de asemenea ceie dintãi nuvele: « Dușmanii » și « O domnișoarã bine crescutã ». Dupã ce alcãtuiam astfel acestora întregul text și-l memorizam, îl murmuram ca sã-l aud cum sunã, apoi îl treceam pe hîrtie »³.

Stilul lui Sadoveanu e stilul unui scriitor care în momentul cînd creeazã se ascultã povestind. De aici și tonul intim, de confidențã, al exprimãrii scrise,

---

¹ Ion Creangã, Opere, E.S.P.L.A., București, f.d., p. 77.

² Pentru tehnica artei lui Caragiale sînt semnificative în acest sens rîndurile de introducere de la schița « Amici »: « Domnul Mache șade la o masã în berãrie și așteaptã sã pice vreun amic; e vesel și are poftã de conversare. N-așteaptã mult. Peste cîteva momente, iatã cã-i sosește unul dintre cei mai buni amici, d-l Lache. D-l Lache e fãrã chef. S-apropie și șade și el la masã. Cititorul mã va ierta cã nu dau nici o indicație de ton, de acțiune și la gama temperamentalã în tot cursul dialogului — indicație atît de necesarã pentru citire caldã, — și va suplini însuși cu imaginația aceastã lipsã » (I. L. Caragiale, Opere, ed. Paul Zarifopol, București, 1930, vol. I. p. 235; vezi, în legãturã cu citatul reprodus și subtilele observații ale lui Tudor Vianu, în Arta prozatorilor romîni. București, 1941, p. 134—135.

³ M. Sadoveanu, Anii de ucenicie, București, 1944, p. 74.

în care răsună intonațiile vii ale vorbirii de toate zilele și care păstrează viața timbrului cald și nuanțat al glasului povestitorului. Tocmai acest ton dă caracterul de proză vorbită pe care îl are comunicarea, în ciuda faptului că fraza, în componența ei, poate cuprinde, uneori, reminiscențe livrești (elemente de natură lexicală și chiar construcții sintactice, împrumutate din stilul cronicilor sau al cărților bisericești).

Vorbirea țăranilor din « Nicoară Potcoavă » e redată într-o limbă autentic populară. Iată, bunăoară, cum prezintă scriitorul întâlnirea dintre fostul haiduc Strămurare și prietenul său badea Timofte:

« — Cumătre Neculai, i-a strigat cu voce bună Timofte scuturându-și pletele cărunte și arătându-și numai un colț alb în gura-i neagră, te-am socotit pierit; și iaca, ne-a ajutat cel de sus să ne vedem iară. Te-a visat baba Maranda, as'noapte, ș-a dat în bobi, arătându-i-se că numaidecît sosești de la drum lung.

— Drum lung, bade Timofte, — lung de la curtea domnească din Iași pînă aici.

— Așa? s-a mirat cumătrul Timofte. Iaca-i bun. Decît să te vîneze alții pe domnia-ta, mai bine îi vînezi domnia-ta pe alții » (p. 375).

Anumite particularități ale textului sînt proprii limbii vorbite populare: formulele de adresare (*cumetre, bade*), expresia *a da în bobi*, interogația (*asa?*), folosirea interjecției (*iaca, ne-a ajutat cel de sus; iaca-i bun*), reluarea unui termen pentru a sublinia o anumită constatare (*drum lung-lung de la curtea domnească și pînă aici*), eliziunea unei silabe sau a unui sunet (*as'noapte*, pentru *astă-noapte*, și-a dat *cu bobii*, pentru și a dat *cu bcbii*) ș.a.

Caracteristic pentru darul scriitorului de a nota vorbirea vie e și următorul dialog:

« — Moș Mîndrilă; a strigat căpitanul Cozmuță.

— Ha? Cine-i acolo?

— Moș Mîndrilă, eu sînt prietenul domniei tale, căpitanul; închide cîinii și dă-ne drumul.

— Iaca, ia! dumneata ești, nepoate Cozmuță?

— Eu sînt.

— Ce vînt te-aduce?

— Ți-o spune, dacă dai din picioare mai repede.

— Apoi, măi băiete, picioarele cele din tinereță le-am schimbat ș-acu mă slujesc numai de niște hleaburi.

Iaca, ia! să-nchid zăvozii! Iaca, ia! să deschid poarta. Greu mă împovărează cele pustii bătrînețe!» (p. 179).

Mihail Sadoveanu face să vorbească pe țăranii moldoveni într-o limbă plină de naturalețe și de vigoare. Iată cum înfățișează scriitorul în fragmentul de mai

jos, din « Nicoară Potcoavă », primirea făcută oștenilor domnești de către gospodinele din Costești:

« Când scoate răzășița lui Frunză cel tânăr capul pe ușa tinzii, să vadă de ce s-au întăritat așa cîinii, iacă vede pe cei patru oșteni că se uitau la ea de peste gard. Se întîmplase că armășei și năvrapii, descălecați, cercau să intre în gospodăria ce li se părea mai arătoasă în colțul de sat unde nemeriseră.

— Vai ! a țipat Fira și i s-au aprins obrazii. Da' cine sînteți voi și cum cutezați a intra nechemăți la o gospodărie de creștini, aducînd cu voi și spurcăciune păgîneasă?

— Jupîneasă dragă, a răspuns unul dintre armășei, primește-ne, ca să ne hodinim ca niște oșteni ce sîntem.

— Ferească Dumnezeu ! a țipat femeia; să nu puneți mîna pe poartă că ia foc. Slobod cîinii, chem oamenii.

— Oamenii sînt în hotar, i-am văzut eu. Și noi doi sîntem oamenii Domniei, iar aceștia alți doi sînt oșteni împărătești. Teme-te și dă-ne drumul.

— D'apoi așa și pe dincolo în flendurile voastre și ale oștenilor împărătești ! Venit-ați să tulburați lumea și să spărieți copiii ?

— Taci din gură că intru la tine ! a suduit-o armășelul.

Atuncea Fira lui Frunză a răcnit ca s-audă vecinătatea!

— Săriți, doamnelor și suratelor, dau peste noi spurcăciunile pămîntului ! Puneți mîna pe furci ! Să-i prigonim pînă ce le-om smulge păr, s-avem cu ce afuma pe prunci, să le treacă spaima. Nu-i lăsați; slobозиți cîinii ! Moș Irimie, dă drumul buhaiului, că unul dintre dînșii are stra: roș — să-l ieie în coarne și să-l zvîrlă în rîpă !

A fost o zarvă cum nu s-a pomenit la Costești, de la vremea cînd au dat Nohaii » (p. 194—195).

Fragmentul reprodus învederează calitatea dialogului mînuit de M. Sadoveanu și ilustrează, în același timp, caracterul autentic al limbii vorbite de țărani din « Nicoară Potcoavă ». Replicile se succed cu vioiciune, conturînd atitudinea personajelor, al căror mod de exprimare e profund motivat de situația în care se găsesc: mai întîi, oamenii domnești solicită cuviincios adăpost (*Jupîneasă dragă, primește-ne, ca să ne hodinim*), apoi recurg la intimidări (*teme-te și dă-ne drumul!*), pentru a trece, în cele din urmă, la sudalme (*taci din gură că intru la tine, a suduit-o armășelul!*); răzeșița e surprinsă de apariția oștenilor domniei (*Vai ! a țipat Fira*) dar își revine și la cere de îndată socoteală (*da' cine sînteți voi și cum cutezați; venit-ați să tulburați lumea și să spărieți copiii?*), îi amenință (*slobod cîinii, chem oamenii*) și îi apostrofează (*d'apoi așa și pe dincolo în flendurile voastre ș-ale oștenilor împărătești*); de reținut măiestria scriitorului, care, făcînd apel la o formulare eufemistică, știe să sugereze suculența invectivei, fără a obliga pe femeie s-o profereze tale-quala; în sfîrșit, în fața primejdiei, Fira cere ajutorul celorlalte gospodine (intensitatea chemării e sublimată și în comentariul autorului: *atunci Fira a răcnit ca s-o audă vecinătatea*).

Numeroasele propoziții exclamative, interogative, imperative, interjecțiile sau expresiile cu valoare interjecțională (*vai! ferească Dumnezeu!*), precum și anumite elemente specifice graiului moldovenesc (*buhai, strai, să ne hodinim, să spărieți, să-l iei*) concură de asemenea la realizarea caracterului de limbă vorbită a dialogului.

Deși realismul exprimării țăranilor din « Nicoară Potcoavă » nu e cu nimic mai prejos decât cel al eroilor lui Creangă, totuși, uneori, la Sadoveanu intenția de stilizare a vorbirii personajelor poate fi mai ușor surprinsă; astfel, în fragmentul de mai sus stilizarea exprimării e evidentă, dacă ne referim, de pildă, la chemarea de ajutor a Fircii (« *săriți, doamnelor și suratelor!* »); semnificativ în același sens e modul de adresare al căpitanului Cozmuță către Moș Mîndrilă, din fragmentul citat anterior (« *Moș Mîndrilă, eu sînt prietenul domniei-tale, căpitanul...* »).

Faptul e explicabil în comparație cu creația lui Creangă, « Nicoară Potcoavă » aparține unui gen aparte, anume romanul istoric, în care acțiunea se petrece într-o epocă îndepărtată a trecutului și în care unele formule de adresare — chiar din vorbirea țăranilor — contribuie la crearea unei anumite atmosfere.

Asemenea lui Creangă, Mihail Sadoveanu stăpînește tehnica subtilă a dialogului, pe care îl mînuiește cu multă măiestrie.

În legătură cu modalitatea tehnicii dialogului din « Nicoară Potcoavă » e de semnalat un anumit procedeu care merită o examinare mai atentă, cu atît mai mult cu cît îl regăsim și la alți prozatori: în transcrierea convorbirii dintre două sau mai multe personaje, apare, în replica unuia dintre ele, reproducerea unui alt dialog. Procedeu ține de limba vorbită și constă, de fapt, în introducerea în scenă a unui personaj nou ale cărui cuvinte sînt relatate. Iată exemple din texte care notează vorbirea vie a poporului (subliniem că, în citatele de mai jos, unul dintre interlocutori — auditoriul — este culegătorul textului):

« Întru acolo în cameră, iacă-acolo doi domni și cu o doamnă. — Bună seara ! — Bună seara ! - m mulțumiră. Da — zîse — dumneata iești Onișan Pătru ? Zîc: — Ieu sînt Onișan Pătru »¹.

Sau alt text, cules dintr-o altă regiune:

« M-am dus la tîrg di sfîntă Mărie să-ni iau un cal. Îni iau calu, bem aldămașu, ieram cu hi-su lui Stan Gustăreață. Iel zice c-ar lua și iel un cal. Îi dau ajutor și cumpără și iel un cal. Zice: « iău aș mai lua un cal și n-am bani, aș vinde boii și n-am beletele ».

Acuma uite ce-i zic iău: « găsește și tu un om din sat, c-auzeam pă Stan Șărbăban Istrate, poate să ți-i ia ăla, că-i place boii tăi ». Îi aduc iău și ne-înțelegem și vinde boii-ndată. Așa, ce-ni zice băiatu ? c-a găsit un cal, da nu-i plăcea.

¹ [« Amintiri despre Bartok »], text înregistrat pe bandă de magnetofon în com. Cerbăl, raionul Hunedoara, arhiva Institutului de folclor, nr. I, 11073.

Așa iău ci-i spusei:

— Măi băiete, tu ai avut vri-o vorbă cu tat-tu?

— Tata ni-a spus să-l aștept pînă mîine, c-o să yiie să mai cumpărăm un cal, șî să nu vindem boii.

— Ghine mă, firi-ai al dracului, ce n-ai spus? Ci-o să zică tat-tu cîn ti-o vedea fără boi?

Iău am plecat din tîrg cu căruța lu Sărbănu Istrate care cumpăraseră boii, și băiatu a rămas acolo... »¹.

Structura dialogului, în astfel de cazuri, se complică prin alternarea vorbirii indirecte (« iel zice c-ar lua șî iel un cal », « așa ce-ni zice băiatul? c-a găsit un cal, da nu-i plăcea ») cu vorbirea directă (« zice: « iău aș mai lua un cal și n-am bani, aș vinde boii și n-am beletele »; acuma uite ce-i zic iău: « găsește și tu un om din sat... » etc.); povestitorul poate marca, în diverse moduri, diferența dintre cele două planuri: planul dialogului dintre personajele de față și planul reproducerii convorbirii personajului introdus în scenă.

În literatura noastră cultă, procedeul e folosit de marii artiști ai stilului oral²; tehnica realizării acestui procedeu variază însă de la autor la autor. Pentru a stabili în ce constă, din acest punct de vedere, originalitatea lui M. Sadoveanu e necesar să ne raportăm și la unii prozatori dinaintea lui.

I. L. Caragiale, de pildă, face și el apel la procedeul discutat; autorul « Momentelor » transcrie fidel vorbirea obișnuită a oamenilor, subliniind mai ales ticul verbal al folosirii formelor « zice » — « zic », care au funcția de a preveni pe interlocutor să nu confunde cele două planuri amintite: (Lache, intrigant din fire, relatează bunului său « amic », Mache, frînturi dintr-o discuție anterioară — care se va dovedi fictivă — cu un al treilea « amic »):

M. — Și ce mai zicea?

L. — Nu-ți mai spui, că te superi... Că ăsta trebuie să mărturisești și tu că e cusurul tău — te superi.

---

¹ « Graiul nostru » — texte din toate părțile locuite de romîni, publicate de I.-A. Candrea, Ov. Densușianu, Th. D. Speranția, vol. I. București, 1906, p. 257 (text din Rușetu, reg. Brăila).

² Alternarea stilului indirect cu stilul direct apare, ca în vorbirea populară, în scrisul unuia dintre primii autori culti care au valorificat limba vie a poporului, a aceluia pe care Mihail Sadoveanu îl numește, cu drept cuvînt, cel dintîi povestitor artist al nostru Ion Neculce » (Evocări, E.S.P.L.A., f. d., p. 12); iată, de pildă, pasajul în care cronicarul relatează convorbirea dintre Miron Costin, trimisul lui Petriceico Vodă și vizir: « Și i-au zis vezirul să-i spuie drept, pare-le lor bine că au luat împărăția Camenița au ba. Iară Miron au răspuns că se teme a spune drept. Vezirul s-au zîmbit a rîde și i-au zis să grăiască, să nu se teamă. Atunce Miron au zis: « Sîntem noi moldovenii bucuroși să se lătească împărăția în toate părțile cît de mult, iar peste țara noastră nu ne pare bine să se lătească! » Atunce vezirul iar au rîs și i-au zis: « Drept ai grăit! » Și apoi l-am întrebat cum socotește, lăsa-o — a oaste turcească la Hotin cu Petriceico Vodă, să fie de paza țării și a Cameniței... » (Ion Neculce, Cronică, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1936, vol. I, p. 54).

M. — Pe onoarea mea, nu mă supăr.

L. — Zicea de nevastă-ta... că...

M. — Că ce?

L. — Că... În fine, prostii! Ce să-ți mai spui? Da! dar i-am tăiat nasul. Nu-ți permit, zic, să te atingi, mă-nțelegi, de onoarea femeii amicului meu!

M. — Cum de onoarea nevestii mele?

L. — Că e prea frumoșică și prea tânără pentru tine; că te-a luat fiindcă era săracă, dar...

M. — Dar ce?

L. — Că la teatru mereu... zic: « Are lojă gratis! » « Da, zice el, la șosea cu bicicleta de două ori pe zi, dimineața și seara? » « Tot gratis » zic eu, « Da vara la Sinaia tot gratis? » zice el; « de unde atîta lux? »

M. — Mare canalie!¹

La Caragiale, procedeul e folosit astfel încît dialogul poartă amprenta vorbirii vii: spusele celui de al treilea amic sînt reproduse mai întîi în stil indirect legat (« zicea... că... , că e prea frumoșică și prea tânără pentru tine », « că te-a luat fiindcă era săracă, dar că... »), apoi personajul apare nemijlocit în scenă în sensul că conversația cu el este raportată în vorbire directă (« Zic: are lojă gratis! » « Da, zice el la șosea cu bicicleta de două ori pe zi, dimineața și seara? » « Tot gratis » zic eu... « Da vara la Sinaia, tot gratis? » zice el... »). Transcrierea fidelă a vorbirii vii este subliniată prin menționarea ticului verbal, a automatismului întrebuițării formelor « zice » — « zic », care deosebesc replicile lui Lache de replicile « amicului ».

Procedeul îl întîlnim, realizat în altă tehnică, la Delavrancea, într-o pagină remarcabilă din nuvela « Hagi-Tudose »; ctitorul bisericii « Sfînta Troiță », într-o conversație cu trei bătrîni enoriași, arată cum se manifestă, în diverse împrejurări, avariția Hagiului:

« Și vorba se încinse ca focul.

— Să dea Hagiul?... Hagiul să dea?

— Dar nu l-ați văzut cum mișună prin cîrciumi și băcănii? zise ctitorul. Intră într-una, ia binișor o măslină, o duce la gură și-o strecoară prin gingii. Fol, fol, fol, o mestecă... « E, cum dai măslinile, dragă cutare?... — « Atît »... — « Scump, scump de tot la așa vremuri... Vremuri grele! » Și pleacă... Intră peste drum. Șterpelește icrele de cosac. Rupe o bucățică, îi face vînt. Pleosc, pleosc... « Cum petreceți icrele? »... — « Atît » — « Scump. Scump. Vremuri grele! » Și pleacă... Se duce la pastramagiul din colț. « Ia să vedem, vericule, cum ți-e marfa, că nu mai dau pe la cutare... » Ia o feliuță, îi face de petrecanie. « Cum o dați? » — « Pe parale și atît » — « Aș, v-ați scumpit de tot. S-au dus vremurile alea... Vremuri grele! » Și pleacă. Îi e sete. Intră într-o bragagerie. « Ei... să gust... ce bașibuzuc aveți? » Suge un fund de tinichea. Ghiorț, ghiorț,

¹ I. L. Caragiale, Opere vol. I, ed. Paul Zarifopol, București 1930, p. 228—229; compară și schița « Diplomație », ibidem, p. 93.

ghiort. « Zeamă de aguridă. Cin' s-o bea? Cin' s-o plătească? Vremuri... » Și pleacă. Așa mănincă și se răcorește, și pe el îl dau banii afară din casă.

Și bătrînii, hi-hi, ho-ho, hi-hi... Rîd cu lacrimi... »¹

Delavrancea literarizează procedeul, stilizîndu-l: pentru a înfățișa diversele aspecte ale zgîrceniei lui Hagi Tudose, autorul îl pune pe cîtor să reproducă, în cursul unui dialog, convorbirile succesive ale Hagiului cu diferiți negustori, un fel de variații — pe tema « vremuri grele ». Reproducerea convorbirilor Hagiului e făcută numai în stil direct și întreruptă de comentariile cîtorului, introduse prin același « și pleacă », care marchează reluarea contactului dintre vorbitor și interlocutorii săi și pregătește schimbarea decorului în care se va manifesta aceeași trăsătură morală a eroului².

Cînd dialogul dintre cîtor și bătrîni încetează, autorul reintră în drepturile sale (« Și bătrînii hi-hi, ho-ho, hi-hi... Rîd cu lacrimi... »).

Procedeul reproducerii, în cursul unui dialog, a vorbirii unui alt personaj, care nu e de față, este folosit adesea și de Mihail Sadoveanu în romanul « Nicoară Potcoavă ». Modalitatea cea mai simplă, la care face apel scriitorul, e asemănătoare cu aceea din vorbirea vie a poporului și constă în relatarea de către un vorbitor, în stil indirect legat sau în stil direct, a spuselor unui personaj. Iată cîteva exemple în acest sens:

« — Fost-a mare cumpăt, creștinilor... s-a desumflat crișmarul, clătindu-și fruntea pleșuvă la dreapta și la stînga.

— Într-adevăr, cum spui... s-a umilit bătrînelul de la Mitești. Spune baba mea Cireașa că așa i-i dat țării aceștia și norodului din țara asta, să aibă hodina vîntului și tihna valurilor » (p.8; moș Savu relatează în stil indirect legat spusele soției lui). Sau:

« — Zice baba mea Cireașa, a suspinat moș Savu: cine oare ne-a putea spune nouă cîte s-au petrecut acolo unde au picat feciorii noștri? » (p. 9; de data aceasta vorbele babei Cireașa sînt relatate în vorbire directă).

Tot în stil direct, sînt reproduse, de către Dominte Gîrbovu, vorbele lui Nicoară:

« ...Se aflau acolo în popas și niște Zaporojeni bătrîni din partea locului, care-și aduceau aminte c-au mai văzut ei treaba asta de cîteva ori în viața lor. Iar

¹ Delavrancea, Opere, E.S.P.L.A., București, f. d., vol. I, p. 286.

² Subliniem că în cazul de față, vorbitorul nu reproduce o discuție a sa cu Hagi Tudose, ci numai relatează convorbirile Hagiului cu alte personaje: în alt loc (Apus de soare, actul III, scena 1), întîlnim și procedeul reproducerii, în cadrul unei replici, a convorbirii dintre vorbitor și un alt personaj (dialog referitor la Ștefan cel Mare între doctorul Klingensporn și doctorul Șmil): « Doctorul Șmil: Oțelii... în... aer, în luptă... Pe trupul dumnealui numai creștături... Am milă, n-am știință. Rana de la picior îi otrăvește trupul dumnealui. Și Menghi-Ghibai e tare, dar un guturai și la pat... Atunci să vedeți... » « — Unde e Șmilică?... Șmilică ai mîncat? Șmilică ce tu iești supărat?... — « N-am nimic!

Vezi, eu a m, Șmilică ». În viteazul ăsta, o putere care scapă medicinei... O voință care a voit slobod pînă la sfîrșit... » (Delavrancea, Opere, ed. cit., vol. II, p. 43). În ambele împrejurări însă, lipsesc indicațiile exprimate printr-un verbum dicendi (« zice »).

măria sa Nicoară zice [= prezent istoric]: Să știți că giștele dau semn de viață, de aceea se opresc la Uitatele. Atuncea au răspuns Zaporojenii cei bătrâni că de trei zile țin giștele sălbatece sobor. Zice măria-sa Nicoară: Să vedem ce spun. Și dă poruncă unuia Paraipan să sloboadă în vînt o sîneață » (p. 311—312; răspunsul Zaporojenilor e reprodus însă în stil indirect legat).

Tehnica reproducerii, în cursul unui dialog, în vorbire directă, a spuselor unui alt personaj e folosită cu predilecție de autor, atunci cînd ne înfățișează figura vatamanului Agapie Lăcusteanu, a cărui minte a rămas turbure de cînd a aflat că dragostea lui, Căprioara, a pierit fără urmă; faptul că vatamanul Agapie se menține pe planul reproducerii spuselor Căprioarei este indicat prin repetarea, la anumite intervale, a formei verbale « zice », căreia i se alătură precizarea « nevastă-mea »:

« . . . Pot să mă laud cu nevasta pe care o am, fraților, s-a întors el [= vatamanul Agapie] cătră ceilalți pribegi, steclîndu-și de rîs albul dinților. Ageră ca o coasă; duh al înțelepciunii.

Cum să vă despărțiți voi de măria sa z i c e. Măria sa înaintea și voi pe urmă . . . 1 În ținutul în care intrați sînt puțini oameni adevărați. Oameni ca noi, care nu vor răul mării sale — z i c e t o t n e v a s t ă - m e a. Dar sînt în acel ținut și străini, mai ales de cînd l-au adus pe Șchiopul-Vodă la Domnie, — a ș a z i c e t o t n e v a s t ă - m e a. Și de bine ce i-au făcut slujba asta de l-au adus la Domnie, Vodă le-a dat slobozenie să-și agonisească unele ciștiguri. Dar mai este una, z i c e t o t n e v a s t ă - m e a. Acei năvrapi și beșlii care neguțează folosul lor sînt cîteodată ochii și urechile lui baș-buluc-baș de la Galata. Și acel baș-buluc-baș nu stă cu mîna în sîn, după pățania de acu trei ori patru săptămîni. Și ca să-și spele vina de atunci, a dat poruncă beșliilor și năvrapiilor din ținut să privegheze ieșirea din țară a oricărui neguțatori străini. Să-i caute și să-i cerceteze cu grijă — z i c e t o t n e v a s t a - m e a » (p. 160—161).

Se cuvine să remarcăm că, în cazul de față, folosirea procedurii corespunde întru toate obiectivului pe care îl urmărește scriitorul: reluarea expresiei « zice (nevasta-mea) » subliniază parcă starea psihică a vatamanului — zdruncinat de dispariția tragică a soției — și obsedat pînă într-atît de imaginea ei, încît e convins că aceasta trăiește și se sfătuiește cu dînsul. De altfel, cînd vatamanul Agapie își termină alocuțiunea, autorul reluînd exprimarea narativă, are grijă să menționeze: « Oștenii lui Potcoavă s-au uitat unii la alții, zîmbind » (p. 162); iar în partea finală a aceluiași capitol, scriitorul intervine din nou, pentru a lămuri definitiv faptele, printr-o precizare a lui Moș Mitrea, care povestește tragedia vatamanului Agapie și încheie astfel: « Ș-apoi . . . numai ce-i vine băiatului nostru [= vatamanului] nebunia asta. Spune de sfaturile lui cu Căprioara ș-o laudă . . . și-i bucuros. E o nebunic, măria-ta . . . » (p. 169).

Procedul reproducerii unui dialog, în cursul altui dialog, e folosit adesea de Mihail Sadoveanu în romanul « Nicoară Potcoavă » și trebuie pus în legătură

¹ Suspensiunea noastră.

cu însăși tehnica compoziției romanului: scriitorul face adesea apel la acest mijloc pentru a readuce în prezent, în relatare directă evenimentele care vin să completeze și să lămurească anumite episoade. Folosirea vorbirii directe, în acest scop, dă o imagine mai vie scenelor relatate; compară, printre alte exemple de acest fel și acelea de la p. 33—34 (Alexa reproduce diacului Radu o convorbire anterioară cu presvitera Olimpiada), p. 108—109 (moș Gîrbovu relatează mezinului Alexandru convorbirea sa cu oamenii domniei) p. 135 (părintele Agatanghel redă discuția starețului cu oamenii stăpînirii veniți să prade mănăstirea), p. 137 (aceiași relatează o convorbire cu vlădica de la Roman etc.).

În afară însă de procedeul semnalat, este necesar să ne oprim asupra unei alte modalități, mai complicate, a tehnicii dialogului din romanul « Nicoară Potcoavă ». La începutul capitolului IX (« Badea Ghiță și căpităneasa »), scriitorul ne înfățișează o convorbire dintre Radu diacul și Ghiță Botgros; dialogul are drept temă o anumită comportare a jupînesei Marga față de cumătrul Ghiță:

« — Ce vrei să spui, înțeleg eu. . . »

— Ce înțelegi, diece ? poate înțelegi că eu și acea căpităneasă ne avem bine ?

— Cam așa, bade Ghiță ?

— Cum ar putea fi așa, diece, cînd eu n-o slăbesc din ochi și ea nu s-a uitat măcar o dată la mine ? Iar astăzi i-am adus un but de godin, și am întrebato-dacă-i place. — Cum să nu-i placă ? — Dar știi dumneata, cumătră Margă, cine l-a doborît pe acest godin ? — Cum să nu știe ? căci vuieste tot satul de isprava cumătrului Ghiță. — Și nu-l lauzi ? — Ba-l laud. — Numai atîta, cumătră Margă ? — D-apoi ce mai poate fi alta ? — Ce zici de una ca asta, prietine Radule ? » (p. 82—83).

Interesul fragmentului citat constă în modul în care autorul folosește diferitele modalități de exprimare (vorbire directă, vorbire indirectă legată și vorbire îndirectă liberă). În răspunsul către diac, badea Ghiță relatează cum s-a desfășurat convorbirea cu căpităneasa Marga. Primele cuvinte adresate diacului reproduc direct spusele lui Badea Ghiță către aceasta (« Cum ar putea fi așa diece. . . »); cea dintîi referință la convorbirea cu căpităneasa apare în vorbire indirectă legată (« astăzi i-am dus un but de godin și am întrebato-dacă-i placă »). Răspunsul căpitănesei e redat în vorbire indirectă liberă (« Cum să nu-i placă ? ») ceea ce ne permite să sesizăm și atitudinea lui Badea Ghiță față de comunicarea pe care o reproduce: propoziție interogativ-exclamativă, cu o ușoară nuanță retorică, rostită într-un fel deosebit (accentul de intensitate cade pe adverbul interogativ « cum », iar tonul coboară spre sfîrșitul comunicării). În continuare, întrebările adresate căpitănesei apar relatate în vorbire directă (« dar știi dumneata, cumătră Margă, cine l-a doborît pe acest godin ? » etc.) ceea ce marchează o trecere parțială de la planul povestirii la planul reproducerii directe a vorbirii vii. Vorbirea directă din întrebările lui Badea Ghiță se împletește în mod subtil cu vorbirea indirectă liberă menținută în reproducerea replicilor jupînesei (« cum

să nu știe? »); la un moment dat însă, în relatarea răspunsului căpitănesei, persoana a treia a verbului e înlocuită brusc prin persoana a doua («Și nu-l lauzi? — Ba-l laud!»), fapt care marchează trecerea completă la stilul viu al vorbirii directe și care creează integral aparența realității («— Numai atîta cumătră Margă? — D-apoi ce mai poate fi alta?»). Încheind reproducerea convorbirii cu jupîneasă Marga, Badea Ghiță revine la interlocutorul său real («Ce zici de una ca asta, prietine Radule?»); posibilitatea de confuzie între cele două planuri ale convorbirii, ambele în vorbire directă, este exclusă tocmai prin indicarea precisă a interlocutorului, în ultima replică («prietine Radule»).

Analiza amănunțită a fragmentului de mai sus ne permite să constatăm că diversele modalități de reproducere a spuselor personajelor nu se împletesc la întîmpare, că — dimpotrivă — succesiunea lor denotă mînuirea de către scriitor a unei anumite tehnici. Această tehnică poate fi surprinsă și definită; ea se reduce, în fond, la un mijloc de actualizare scenică.

Spre a reproduce spusele unui personaj care nu e de față, se trece treptat, de la vorbirea indirectă legată, la procedeu mai complex al vorbirii indirecte libere, pentru a se ajunge la vorbirea directă, adică la aducerea chiar pe scenă a personajului. Iată cum un fenomen existent în limba vie vorbită — amestecul nejustificat al modalităților de redare a vorbirii cuiva — devine, datorită intuiției scriitorului, un procedeu de creație. Într-adevăr, aceeași tehnică a trecerii de la registrul vorbirii indirecte, la acela mai viu al vorbirii directe o regăsim și în alte fragmente din «Nicoară Potcoavă». Iată, de pildă, cum Elisei Pokotilo, relatează, într-o convorbire cu uncheșul Petrea, ceea ce i s-a întîmplat cînd a fost trimis sol la Murad Ghirai:

«— Doar să ne aducem aminte de întîmplări mai de demult, e de părere uncheșul Petrea.

— Ce întîmplări? se miră Elisei.

— Știi eu? Mai spune-mi întîmplarea care s-a petrecut la Baccè-sarai cînd ai fost trimes de starșină sol la Murad Ghirai.

— Vielene, rîde moș Elisei, mă ispitești așa ca să-ți mai spun și altele. I-am spus atuncea lui Han-Murad că noi cei din Zaporojă nu ne temem nici de dumnezeu, nici de dracu... dar de Han-Murad ne temem.

I-a plăcut lui Han-Tatar asemenea vorbă.

Țah-țah! rîde Han-Tatar, și de ce vă temeți voi de Han-Murad?

Apoi, zic, ne temem că s-a scula asupra noastră!

Țah-țah-țah! rîde Han-Tatar.

Zic eu: Ne temem că s-a scula asupra noastră și l-om tăia; și-l știm bărbat bun și blînd și tare ne-a părea rău!

Atuncea Han-Tatar m-a bătut pe spate. Zice: Aduceți lui Elisei Pokotilo strafide și migdale și naramze!

Mi-au adus robii, într-un talger de farfor de la Chitai, de toate. Mănînc ce-mi pare bun; iar sîmburii și cojile le țin între măsele și falcă... » (p. 252).

Și în fragmentul de față, moș Elisei începe povestirea întâmplării în stil indirect legat (« I-am spus atunci lui Han Murad că noi cei din Zaporojă nu ne temem nici de dumnezeu, nici de dracu... »).

Prima replică a lui Han-Tatar e reprodusă însă în stil direct (« Țah-țah ! rîde Han Tatar, de ce vă temeți voi de Han-Murad ? »), fapt care marchează părăsirea planului povestirii și trecerea la planul prezentării scenice, directe. Efectul de actualizare scenică și intensitatea emoțională a evocării lui Elisei sînt mărite prin abandonarea formei inițiale de perfect compus a verbului care introduce vorbirea indirectă (« i - a m s p u s c ă . . . ») și înlocuirea ei cu forma de prezent la verbele care marchează vorbirea directă (« Țah-țah, rîde Han-Tatar. . . » apoi, z i c, ne temem că s-a scula asupra noastră » etc.). Alternarea celor două forme temporale concordă, prin urmare, cu schimbarea registrului de la stilul indirect la stilul vorbirii directe; folosirea concomitentă și în același sens a ambelor procedee stilistice contribuie, în mod efectiv, la obținerea efectului scenic, la aducerea pe primul plan, într-o lumină vie, a întâmplării petrecute în trecut.

Alternarea vorbirii indirecte cu vorbirea directă apare și în scena în care presvitera Olimpiada, după plecarea fraților Potcoavă și a însoțitorilor acestora, începe să descoasă, cu amănuntul, pe Ilinca, nepoata mazilului Andrei Dăvideanu :

« Presvitera Olimpiada o cerceta cu vorbe iscusite :

Să-i spuie nepoata mazilului :

N-a ademenit-o cumva tînărul cel îndrăzneț ? Nu-i presura în cale glume, ca licurici ?

Nu, n-a ademenit-o, se împotrivea ea cu cornițele suspinînd.

Nu i-a suflat vorbe fierbinți la ureche ?

N-a ridicat-o de subsuori trăgînd-o spre el, sufletul să-i soarbă ?

N-a îndemnat-o la jocuri primejdioase între căpițe de fîn și ierburi necosite ?

— Nu și nu !

Fățărnicia vîrstei o îndemna pe Ilinca să tăgăduiască — pe cînd o ardeau simțurile încă răscolite, adică demonii — cum spunea oamenii de altă dată.

Presvitera o sfredelea cu ochii ei negri.

— N-ai nimic a mărturisi ?

— Copila avea de mărturisit — minunea vieții ei, dar nu atunci. A plecat fruntea și presvitera a mîngîiat-o cu milă » (p. 120).

În citatul de mai sus, trecerea de la vorbirea indirectă liberă la vorbirea directă se efectuează numai cu prilejul ultimei întrebări a Olimpiadei (« N-ai nimic a mărturisi ? »); autorul introduce direct în scenă personajul, făcînd apel la vorbirea directă numai în relatarea acelei întrebări care reprezintă un « summum » al celor precedente și, care marchează ultima și extrema insistență a presviterii.

Apare evident, și în cazul de față, un aspect al măiestriei scriitorului, anume folosirea adecvată a procedului semnalat la exprimarea sugestivă a conținutului de idei.

CUVINTE DESPRE ARTA LITERARĂ ȘI CULTIVAREA LIMBII *

Note după o convorbire cu maestrul M. Sadoveanu

DE

GH. BULGĂR

Amurgul se lăsa încet și ultimele raze de soare mai luminau biblioteca celui mai de seamă scriitor român de astăzi. În tăcerea încăperii, gândul luneca repede peste cărțile din bibliotecă și se oprea o clipă la amintirea scenelor vii zugrăvite în chip magistral în atâtea cărți ale maestrului. N-am rămas multă vreme cu amintirile acestea, căci scriitorul intră și, după ce aruncă o privire fugară spre ferestrele colorate de amurg, convorbirea începu în jurul problemelor limbii și stilului literar.

— Desigur că mulți cititori ai operei dumneavoastră ar fi bucuroși să afle ce împrejurări v-au ajutat să realizați acea bine cunoscută bogăție și originalitate a limbii poetice pe care o întrebuițați.

— *Mi-a plăcut să caut frumusețile limbii și puterea vie a imaginilor. Le-am găsit în multe cărți ale trecutului și în creația anonimă a folclorului spre care m-am aplecat totdeauna cu interes și prețuire. Scriitorul are mereu de învățat de la înaintași și de la dascălul nostru de limbă, al tuturor, poporul, creatorul și purtătorul limbii, cum potrivit se spune în limbajul filologilor.*

Într-un fel și scriitorul este filolog. Materialul limbii în care omul de specialitate vede etimologii, forme gramaticale, particularități sintactice și stiluri diverse, reprezintă pentru scriitor mijlocul fundamental de comunicare a ideilor sale... Bogăția limbii, variantele stilului poetic nu apar la întâmplare. E nevoie de o aplecare neconținută și pasionată asupra tezaurului limbii.

---

* Din «*Tinărul scriitor*», nr 10, 1955.

Din acest tezaur scriitorul trebuie să știe alege « cuvântul ce exprimă adevărul. Înainte de a putea alege trebuie să aibă din ce alege. Munca artistului e însoțită permanent de un studiu al mijloacelor expresive. Cu cât spiritul critic va fi mai treaz în alegerea vorbelor, cu atât disonanțele vor fi mai puține și limba mai potrivită.

Arta literară este însă mai mult decât o simplă corectitudine în exprimare. Fraza prozatorului sau versul poetului cată să aibă armonie, împerecheri noi de cuvinte, metafore izbutite. Moștenirea noastră literară și întreaga literatură universală ne oferă multe pilde de bogăție și originalitate a limbii. Să învățăm mereu din aceste izvoare și să cumpănim bine cuvintele când scriem.

Gîndurile de azi ale scriitorului se leagă de precizări mai vechi care, departe de a-și pierde valoarea, sînt confirmate astăzi de întreaga experiență a artistului și de tezele limpezi pe care le-a dezvoltat recent despre problemele limbii noastre literare.

Scriitorul s-a oprit o clipă și se gîndește. . . Își amintește de cele din trecut și trimite la paginile pe care le-a scris în « Viața Romînească » din 1930: « Pe o nouă ediție a lui Creangă », la volumul « Depărtări » în care a consemnat o serie de observații lingvistice cu prilejul unor călătorii prin țară, în Ardeal, la Deva, în Dobrogea. Aceste peregrinări se aseamănă cu drumurile lui Eminescu, care și el a căutat plămada graiului poetic și prospețimea cuvintelor în gura poporului. Un număr însemnat de scriitori importanți din trecut au învățat mereu din creația populară, pentru a se putea exprima cu ușurință « în forma cea mai concisă și mai frumoasă », cum scria Mihail Sadoveanu în 1929 într-un articol mai puțin cunoscut: « Pe două psaltiri ».

După ce din Dobrogea în Bihor (« o mulțime de cuvinte de la Bistrița, Moldova și Siret le-au auzit în Bihorul îndepărtat »), din valea Dunării în munții Neamțului a cercetat la fața locului originalitatea și acea « limpezime și precizie sfîntă » a stilului oral, scriitorul face tot mai mult loc realismului în opera sa. Nu de mult, adresîndu-se începătorilor în arta literară, le-a spus că « au datoria să cunoască bine limba poporului de pretutindeni, limba vie, după ce și-au însușit-o pe cea scrisă. În această limbă vie a poporului. . . sînt încă largi terenuri neexploatate din care limba literară poate culege cuvinte și expresii menite să îmbogățească limba scrisă ».

De peste o jumătate de veac, în mai bine de o sută de volume de literatură artistică, Mihail Sadoveanu a demonstrat cum trebuie mlădiat materialul limbii comune, în ce chip limba poetică poate căpăta o nouă strălucire și o nouă forță, inspirîndu-se din izvorul pururea întineritor al graiului popular. Multe pagini scrise despre originalitatea limbii vii, în special volumul recent publicat « Evocări » (de mult epuizat și pe care-l așteptăm într-o nouă ediție), cît și articolele din ultimii ani în legătură cu problemele limbii literare și ale stilului artistic, stau cu cinste alături de analizele și caracterizările clasice ale lui Russo, Alecsandri,

Negruzzi, Eminescu, făcute limbii și literaturii populare. Lupta acestor scriitori pentru un nivel cât mai ridicat al limbii scrise poate fi și astăzi pilduitoare pentru toți cei ce mînuiesc condeii și se străduiesc să creeze opere durabile.

— În ce chip munca artistică a scriitorilor poate sprijini acțiunea de cultivare a limbii noastre literare?

— *Adevăratul scriitor tratează, dintr-un impuls firesc, cu cea mai mare băgare de samă limba. În acest sens el va folosi pentru eroii săi limbajul care li se potrivește, nici o notă discordantă, nici un cuvînt aproximativ. Caragiale e în acest domeniu un maestru inegalabil.*

Potrivit trebuințelor lucrării artistice, autorul modelează fraza și ritmul expunerii, punînd pe primul plan elementele sugestive: imagini, termeni concreți, asocieri noi, comparații originale și îndrăznețe. Fluxul emotiv al creatorului trebuie să se transmită cititorului prin limba pe care o folosește. Din acest efort creator naște limba poetică și cu ea o lărgire considerabilă a capacității expresive a limbii literare. În stilul unei opere izbutite din punct de vedere artistic se concentrează calitățile de samă ale artei literare: conciziune, exactitate, originalitate și frumusețe. Să nu-i uităm pe scriitorii secolului trecut — nu-i mai pomenesc — preocupați neconținut de perfecțiunea limbii. Scriitorii sînt cei dintîi care, în interesul unei comunicări directe și precise a gîndului lor, trebuie să scrie o limbă corectă din toate punctele de vedere. Prin asta, ei contribuie în cea mai mare măsură la cultivarea limbii literare, așa cum prin valoarea artistică a stilului lor aduc un însemnat sprijin sporirii capacității ei expresive.

În pauza scurtă care intervine îmi trece rapid prin minte o mare bogăție de fapte, dintre care unul, cel puțin, mi se pare semnificativ în ambianța discuției despre dezvoltarea limbii și a stilului literar.

Între cele două războaie mondiale se știe că atîtea mode literare și stiluri excentrice încercau să lanseze o « artă » ruptă de realitățile vieții. Mihail Sadoveanu s-a împotrivit atunci cu cuvîntul și cu neîntrecutul lui meșteșug artistic tuturor încercărilor de a stîlci limba. A scris volum după volum, făcînd să culmineze arta lui de scriitor în capodopere ca « Hanu Ancuței », « Baltagul », « Frații Jderi ». A intervenit cu autoritate în discuții, precizînd căile dezvoltării cu succes a limbii și a literaturii noastre în contact cu literatura scriitorilor mari din trecut și cu tezaurul popular atît de bogat.

În anii din urmă, la ceea ce a spus în trecut, s-au adăugat noi contribuții teoretice de mare însemnătate, care așteaptă să fie adunate în volum pentru a putea servi ca îndreptar tinerelor generații de scriitori.

În articole și studii ca: « Ceva despre meșteșugul scrisului », publicat în revista « Flacăra » din iunie 1951, în « Limba — creație a poporului », comunicare la Academia R.P.R., iulie 1951, în articolul din « Gazeta literară » din august 1954 și în cele două comunicări din acest an la Academia R.P.R., în sesiune spe-

cială, scriitorul a analizat aspectele și perspectivele îmbogățirii limbii noastre literare. Utilitatea cunoașterii acelor adevăruri apărute încă de la începutul secolului nostru cu o rară consecvență, nici nu mai trebuie discutată. Un volum în care să se adune tot ceea ce a scris Mihail Sadoveanu ca teoretician în problemele limbii și stilului literar ar fi cât se poate de bine venit. Se va putea vedea atunci cât de adânc a mers scriitorul în cunoașterea amănuntelor.

În legătură cu acest aspect al preocupărilor filologice și de istorie literară doream câteva amănunte care ar putea spune mult atât filologilor, cât și scriitorilor, criticilor și istoricilor noștri literari.

— Ați dovedit un interes deosebit față de studiile apărute în domeniul istoriei literare, al criticii și al lingvisticii. Cunoașterea acestor studii în ce chip poate folosi tinerilor scriitori?

— *E drept că am urmărit îndeaproape ceea ce se scria despre cărți, despre fenomenul literar, despre problemele limbii. Periodicele, revistele și paginile literare ale ziarelor m-au atras, când dezbatteau probleme actuale, cu spirit științific și de pe o poziție cinstită. Poți să nu împărtășești punctul de vedere al unui autor de astfel de studii, dar când depune un efort bine intenționat de a înțelege și interpreta fără prejudecăți și resentimente arta literară, munca lui e utilă și trebuie apreciată.*

Aici aș vrea să mă opresc la un amănunt despre care am pomenit doar în treacăt cu alt prilej. E vorba de felul în care consultarea unor lucrări de specialitate lingvistică poate veni în sprijinul documentării scriitorului. Când a apărut Atlasul lingvistic român, am putut verifica, cu ajutorul hărților, atât de frumoase și de rigurose întocmite, exactitatea informațiilor mele culese pe teren. Se văd notate în această excelentă lucrare atât felul de pronunțare, formele lexicale variate, cât și variantele morfologice de pe teritoriul țării noastre. Am văzut acolo consemnate « moldovenismele » lui Creangă, care nu sînt simple regionalisme, ci cuvinte populare. Ele trăiesc în graiul popular, în graiul țăranilor din partea nordică a țării. Multe vorbe din cronicarul Neculce continuă să fie întrebuințate astăzi în popor. Se poate vedea exact în Atlasul lingvistic pomenit pe ce arie circulă anumite cuvinte. O simplă aruncătură de ochi a scriitorului pe hărți îi poate arăta deosebirile în ce privește limba vorbită în diversele locuri. Inadvertențele lexicale ar putea fi deci îndepărtate din operele scriitorilor și prin consultarea unor astfel de lucrări speciale.

Atît din atlas cît și din glosarele întocmite pentru vechile texte religioase și istorice, din culegerile de lexic regional (lucrări care ar trebui redate astăzi), s-ar putea folosi un material prețios pentru studiul limbii. Cercetările științifice în domeniul istoriei literare, al criticii, al lingvisticii sînt deci vrednice de luat în samă de scriitorii tineri.

Precizările de mai sus ne ajută să înțelegem atît perfectă adaptare a mijloacelor limbii la conținutul narațiunii, cît și bogăția excepțională a lexicului și a

construcțiilor stilistice din opera maestrului. Inventivitatea verbală și aceea unică desfășurare de imagini poetice au la bază facultatea de a reține pitorescul limbii (« mi s-au întipărit în minte, fără a le nota vreodată, cuvintele rare, cuvintele frumoase, sonore, alăturările de vorbe fericit încheigate într-o figură de stil; nu am avut nevoie de carnet ca să notez ineditul » — amănunt cu atât mai prețios cu cât scriitorul numai foarte rar vorbește despre procedeele sale de lucru). Îi trebuie, așadar, scriitorului nu numai însușirea naturală de a mînuii artistic limba, ci și voința și pasiunea pentru documentare.

O forță creatoare plină de generozitate și umanism trăiește în izvorul nesecat al cuvîntului poetic din opera lui Mihail Sadoveanu. E poate calitatea fundamentală a întregii activități artistice a scriitorului. În legătură cu acest fapt, ne-am apropiat de unele concluzii interesante.

— Lirismul, s-a spus adesea în critica literară, și dacă nu mă înșel și dumneavoastră ați întrebuițat această formulă într-un interviu acordat poetului Demostene Botez în 1925, constituie caracteristica fundamentală a operei pe care ați creat-o de mai bine de o jumătate de veac. În ce chip se manifestă în structura limbii poetice această trăsătură a fondului operei literare ?

— În perioada de creație trăiesc într-adevăr cu intensitate întâmplările eroilor mei. Iau parte neconștient la bucuriile și năcazurile lor... Aș putea spune că ei îmi dictează. Mie îmi rămîne să cumpănesc cuvintele.

— Dacă înțeleg bine valoarea poetică a cuvintelor apare în legătura potrivită a unităților frazeologice, armonizate cu ritmul mișcărilor sufletești, iar arta limbii înseamnă găsirea corespondențelor expresive în care să recunoaștem nefalsificat pulsul vieții.

— Așa este. În viață întâmplările nu se suprapun, ci curg mereu cu o altă față. La fel în limba povestitorului, fără ca vorbele să fie mereu altele, legătura lor cată să fie nouă. Am spus undeva despre poezia lui Eminescu, despre structura imaginilor sale, că în ele vorbele despărțite și izolate de la începutul lumii, dintr-o dată se cunosc și se logodesc într-o bucurie tainică.

Ca să nu cadă în convențional, artistului i se cere stăpînirea meșteșugului literar. Și aici aș vrea să observ un amănunt.

În mînuirea limbii scrise, multe neajunsuri poate aduce — și faptul e vizibil, mai ales în încercările literare ale tinerilor scriitori — folosirea exagerată a epitetului. Multora li se pare că un cuvînt simplu, bine ales și bine legat în țesătura frazei nu spune suficient. Atunci îi adaugă un calificativ. Nu neg valoarea epitetelor; acestea, folosite însă prea des, fac ca gîndul scriitorului în loc să meargă direct la cititor, să ocolească, să se împiedice de cuvînte de umplutură, care dau un aer retoric stilului literar. Preciziunea prin concentrare, frumusețea prin simplitate, claritatea prin proprietatea termenilor fac mai mult decît oricîte podobe. Dozarea epitetelor e o problemă a cărei rezolvare se

poate orienta după arta clasicilor noștri Negruzzi, Creangă, Caragiale. Urez tinerilor scriitori succes deplin pe drumul artei adevărate. Munca lor perseverentă și însuflețită va îmbogăți patrimoniul culturii noastre și va contribui la ridicarea poporului către binefacerile progresului și ale științei.

Înțelesul cuvintelor pe care le-am ascultat atunci mi s-a întipărit în minte cu puterea unei lecții care te entuziasmează. De data asta lecția despre limbă și stil o ascultam de la cel mai priceput artist al vremurilor noastre. Nu știi dacă alte cuvinte despre adevăr și frumos, despre rostul scriitorului artist și despre perspectivele dezvoltării limbii noastre au putut evoca mai multe fapte și sugera soluții atât de juste și de utile muncii de creație a scriitorilor noștri. Știi însă că maestrul Mihail Sadoveanu, mai mult ca oricare scriitor al nostru, stăpânește, chiar când e vorba de aspectul teoretic al problemelor, toate laturile fenomenului cultural și discută despre limbă și stil cu pasiunea unui specialist. Prin asta el îndeamnă pe tinerii scriitori să cultive cu zel nescăzut frumusețile limbii plătuite de veacuri de către popor și perfecționate continuu la scriitorii artiști.

Afară lumina amurgului scăzuse. N-am băgat de seamă dacă peisajul acelei înserări era atrăgător sau la fel cu al altor seri. Mesajul cuvintelor de înțelepciune răsuna puternic într-un simplu cititor al operelor maestrului. Am priceput însă de atunci mai bine tîlcul paginilor de antologie pe care le cuprinde fiecare volum al scriitorului.

Cei care-l sărbătorim la 75 de ani de viață, citind cele spuse mai sus, ne vom convinge mai mult cît datorează cultura noastră acestui mare artist al limbii noastre și-i vom aduce prinos de recunoștință pentru strădania neîntreruptă de a îmbogăți literatura noastră cu atâtea opere mari, pline de frumuseți poetice neasemuite.

CONTRIBUȚII LA CERCETAREA EVOLUȚIEI STILULUI LUI MIHAIL SADOVEANU

DE

M. SALA

În studiile consacrate cercetării operei maestrului Sadoveanu nu s-a insistat asupra evoluției stilului, așa cum rezultă din compararea a două lucrări: « Împărăția apelor » (scrisă în 1928)¹ și « Nada Florilor » (scrisă în 1951)². Analiza paralelă a acestor romane ne permite să aducem câteva contribuții la studierea felului și direcției în care a evoluat stilul marelui scriitor.

Critica literară³ a arătat că în « Nada Florilor » sînt reluate pagini și capitole din « Împărăția apelor », dar prezentate cu măiestria artistică a unui scriitor ajuns la maturitate. Încercarea de față pornește de la această premisă și își propune să arate, pe baza comparării textelor, cum a evoluat stilul lui Sadoveanu.

În cercetarea noastră am pornit de la identificarea episoadelor din « Împărăția apelor » care au fost reluate, uneori și dezvoltate, în « Nada Florilor ». Odată stabilite aceste episoade, am trecut la discutarea lor, încercînd să stabilim părțile în care autorul a introdus modificări. Procedul ne ajută să vedem cum a reușit Sadoveanu să pună de acord cu concepțiile sale estetice actuale opera din trecut. De asemenea, identificarea pasajelor asemănătoare permite schițarea liniilor mari ale evoluției stilului sadovenian; am crezut că scriitorul a schimbat vechea formă de exprimare a ideilor numai acolo unde nu mai este de acord cu felul în care a scris în urmă cu aproape un sfert de veac. S-a arătat, pe drept cuvînt, că Sadoveanu privește cu oarecare detașare primele sale povestiri⁴.

---

¹ M. Sadoveanu, *Împărăția apelor*, Cartea Romînească, f.a.

² M. Sadoveanu, *Nada Florilor*, Editura Tineretului, 1951.

³ Ovid S. Crohmălniceanu, *Cronici și articole*, E.S.P.L.A., 1953, p. 55; S. Iosifescu, *Probleme și opere contemporane*, E.S.P.L.A., 1954, p. 202—204.

⁴ Vezi T. Vianu, *Arta prozatorilor romîni*, București, 1941, p. 222.

Retipărirea sau, în cazul nostru, reluarea operelor sale anterioare, îi dă prilej lui Sadoveanu să elimine ce era retoric sau să adauge câte un cuvânt expresiv. Totuși, după cum arată acad. T. Vianu, marile linii ale artei lui Sadoveanu au rămas aceleași.

Cine străbate pasajele asemănătoare din cele două opere citate nu poate să nu remarce mulțimea schimbărilor făcute de autor. Noi nu vom prezenta, în cadrul acestei contribuții, toate categoriile de fapte stilistice pe care le-am putea găsi în confruntarea textelor, deoarece nu toate sînt destul de semnificative. Menționăm că am lăsat la o parte schimbările din aceleași pasaje care au fost făcute pentru a reda un nou sentiment sau o nouă idee. Adăugirile au doar rostul de a fixa atenția asupra unor fapte, reușind să adîncească înțelegerea. Dar, neavînd echivalente în « Împărăția apelor », ele nu pot fi cercetate comparativ. Iată de ce exemple ca acele pe care le vom da mai jos arată numai pe de o parte, particularitățile stilului lui Sadoveanu, iar, pe de altă parte, ele pot ajuta la consolidarea unor concluzii formulate pe baza cercetării comparative a pasajelor asemănătoare ¹.

Pot să fumez, la nevoie, ș-o țigară, 86.

Pot să fumez la nevoie și o țigară. Țigara a rămas numai o dorință fugacnică, fără urmări, ca și fulgerul albastru al unei libelule, 66.

...cinci vergi de undiță, le desfășură, le puse nada și le zvîrli pe rînd în apă, 85.

...cinci undiți, unele mai lungi, altele mai scurte, le-a desfășurat, le-a pus nadă -- mămăligă ori rîmă -- și le-a aruncat una după alta pe luciul, 65.

Ultimul exemplu arată că nu se poate face o selectare absolută în alegerea exemplurilor; adesea, în același fragment, se pot găsi schimbări care aduc un nou conținut (pe acestea nu le urmărim), alături de modificări care nuanțează doar vechiul conținut.

În comunicarea făcută la Academia Romîna, cu prilejul împlinirii a patru decenii de la publicarea primei opere a lui Sadoveanu ², acad. Tudor Vianu observă că, de la un timp, în creația scriitorului s-a făcut simțită intervenția unui tip nou de influențe, pe care le numește filozofice. Se arată cum atitudinea scriitorului față de evenimente se schimbă: lirismul începutului se temperează, lăsînd loc reflexiunii. Constatarea, foarte importantă pentru cercetarea evoluției stilului lui Sadoveanu, este întărită de observațiile pe care le vom face asupra înlocuirilor și adăugirilor făcute în « Nada Florilor ».

¹ Vom trece, de fiecare dată, în coloana din stînga pasajul din « Împărăția apelor », iar în cea din dreapta pasajul din « Nada Florilor ». Cifra care însoțește exemplul indică pagina.

² Tudor Vianu, Figuri și forme literare, București, 1946, p. 112.

În «Nada Florilor» impresiile nu mai sînt notate în înfățișări fugitive, ce sînt legate — așa cum arată acad. T. Vianu — de idei, adîncite în semnificația lor generală. Autorul nu descrie numai lucruri, ci și impresiile sale în legătură cu aceste lucruri. Este interesant de văzut care sînt procedeele cele mai obișnuite, cu ajutorul cărora se realizează această trăsătură a operei lui Sadoveanu.

De cele mai multe ori, scriitorul utilizează comparația, ca în pasajele care urmează:

...trecu la hainele mele, 87.

La dreapta, moș Hau, la stînga moș Spînu. Tustrei stăteau pe brînci și dormitau cu ochii grei de somn, 101.

Moș Hau rămăsese cu gura căscată de mirare, 137.

De fiecare dată comparația trădează ironia ca o formă a atitudinii intelectuale față de evenimente. Ironia ia locul atitudinii lirice care caracteriza opera mai veche a lui Sadoveanu. Se observă că, de data aceasta, scriitorul renunță la povestirea făcută din unghiul de vedere al personajelor și interpretează faptele din unghiul de vedere al unui om cult. Observația, care aparține acad. T. Vianu, ne duce în vecinătatea unui alt procedeu care arată același sau aproape același lucru. În pasajele de mai jos, autorul nu notează însă impresiile și ideile cu ajutorul unei comparații, ci se folosește de un comentariu, de fiecare dată la persoana întii¹:

Bîrbații mormăiră ceva și-și întoarseră nasurile spre baltă, 78.

Căci lumea și viața și fenomenele naturii n-aveau rost decît în funcție de ostrov și pescuit, 146.

Poate-i tîrziu, 72.

...a trecut la hainele mele *expuse ca o jertfă zeului luminii*, 66.

Într-un colț moș Hau, în celălalt moș-Spînu, *ca niște ihtiosauri*, se retrăseseră domol în umbră, așa încît să n-o supere cumva pe lelea Ileana, 74.

Moș Hau rămăsese cu gura căscată de mirare, — *poate de mirare prefăcută, ca un insular primitiv și viclean*, 98.

Bîrbații au mormăit și ei ceva — *mi s-a părut cu simpatie* — după care și-au întors nasurile spre baltă, 62.

Pentru judecata mea de-atunci mai ales, viața și fenomenele naturii n-aveau rost decît în funcție de ostrov și pescuit, 101.

Poate am ajuns prea tîrziu — *mă gîndeam*, 58.

Progresul atitudinilor reflexive din opera lui Sadoveanu se manifestă și în felul cum folosește limba. Interpretarea evenimentelor dintr-un nou unghi de vedere determină introducerea unui mare număr de termeni neolo-

¹ Folosirea unui astfel de procedeu a fost ajutată și de faptul că narațiunea se face la pers. I, autorul fiind unul dintre personaje.

gici¹. Vocea nu mai este «deosebit de *groasă*» (IA, 78) ci «deosebit de *gravă*» (NF, 62), iar Culai «*protectorul*» din copilărie (IA, 71) este prezentat ca «*mentorul meu*» (NF, 58)². Povestind despre locurile sălbatice, necălcate de picior omenească, autorul notează «poate locurile pe care *le-au văzut* întâi strămoșii la începutul migrațiilor» (IA, 70) pentru ca, în «*Nada Florilor*», să vorbească de «locuri ca acel pe care *le-au contemplat* întâi strămoșii la începutul migrațiilor» (NF, 57). Tot așa în «*Împărăția apelor*» norii se dezvoltă spre «*înălțimea cerului*» (p. 100), iar, în noua carte, spre «*cupola cerului*» (NF, 74). În sfârșit, în prima carte, «buraticii înălțau în toate după amiezele, în sălcii, cor de orăcări disperate *cerînd același lucru*» (IA, 146), iar în «*Nada Florilor*» «buraticii orcă:au în toate după-amiezile cu disperare *pentru același scop*» (NF, 101).

Veridicitatea tezei acad. T. Vianu, pe care am ilustrat-o cu câteva dintre noile aspecte ale evoluției stilului lui Sadoveanu, este demonstrată și de cazurile în care, contrar așteptărilor, neologismul din «*Împărăția apelor*» este înlocuit cu un termen relativ mai vechi din limba noastră:

...o față extraordinar <i>contorsionată</i> , 150.	...un obraz <i>transfigurat</i> , 102.
...după ce-mi rostise numele către cei trei, în <i>complexa</i> lor indiferență, 84.	...după ce-mi rostise numele către ceilalți trei în <i>desăvârșita</i> lor nepăsare, 64.

Cazurile discutate de înlocuire a neologismului nu infirmă cele spuse mai sus de noi, ci ele sînt, de asemenea, un procedeu de ridicare a reliefului stilistic al expresiei. Scriitorul se bazează, în aceste cazuri, pe impresia estetică pe care o trezește contrastul rezultat din îmbinarea unui cuvînt vechi cu un neologism.

Atitudinea reflexivă a scriitorului se vedește și în schimbările care aduc cu ele o notă de interpretare psihologică. Am arătat, în treacăt, atunci cînd am vorbit despre procedeu notării impresiilor cu ajutorul unui comentariu, că Sadoveanu adesea privește și interpretează faptele cu ochii unui om cult. Scriitorul acordă o importanță mai mare *caracterizării* psihologice și pune faptele pe care le poartă în legătură cu psihologia omului care le execută:

Nu-i nimic, răspunsei eu cu liniște eroică; am vrut să trec la plavie, 74.	<i>M-am bucurat ca de-o băutură bună.</i> Am răspuns cu prefăcută liniște eroică: — Nu-i nimic; am vrut să trec la plavie, la <i>Nada Florilor</i> , 59.
--	---

Cu mișcări precipitate, c-un fel de lăcomie și disperare, 147.	Cu mișcări care <i>nouă</i> ni s-au părut lacome și disperate, 101.
--	---

¹ Pentru discuția noastră nu interesează, decît într-o mică măsură, sensurile deosebite pe care le au neologismele introduse.

² Exemplul ne arată că aceeași este situația și pentru cazul cînd amîndouă cuvintele în cauză sînt neologisme. Schimbarea merge și de această dată în același sens: cuvîntul mai vechi (în cazul nostru un neologism mai vechi, ca *protector*) este înlocuit cu unul mai nou.

Autorul nu-și ascunde deci participarea la evenimente și atitudinea lui se manifestă în judecăți de valoare ¹.

Cine studiază felul cum se leagă evenimentele în povestirea lui Sadoveanu este plăcut surprins de arta cu care autorul circumscrie timpul în care au loc aceste evenimente. Datorită acestui fapt—expresia tendinței către *precizie* e care se manifestă cu deosebită forță în « Nada Florilor » — vom întâlni o preocupare constantă de a face legătura între întâmplări și fapte. Astfel, pentru a arăta că lucrurile povestite se petrec primăvara, a fost adăugat adverbul *acuma* care, datorită contextului, arată că acțiunea se petrece în acest anotimp (turturelele își fac « cuibare » dar primăvara):

Acolo, în răchiți, își fac cuib turturele și cîntă cucu, 84.

Deasupra, în răchiți, își fac *acuma* cuibare turturelele și din vreme în vreme s-aude cîntînd cucul, 65.

Și să fii pe mal acolo, cînd se luminează, 65.

Și să fii acolo pe mal cînd se luminează *faptul zilei*, 56.

Aș fi vrut să mai am o deșteptare fericită în cerdac, 75.

Doream *în acele clipe* să mai am o deșteptare fericită în cerdac, 60.

Uneori, precizarea în timp este făcută ca în exemplele de mai jos:

Eram în preajma unui mare eveniment, 69.

Mă aflu în *ajunul* unui mare eveniment, 56.

Într-un tîrziu, mi-am auzit pașii, 71.

Într-un *răstimp*, mi-am auzit pașii, 57.

Aici, se pornește de la aceeași intenție — stricta precizare în timp — dar, spre deosebire de celălalt caz, avem a face și cu o apropiere între momentele acțiunii, prin înlocuirea unui termen mai vag cu unul precis.

---

¹ Uneori această participare ia proporții mai mari; ea nu se limitează la interpretarea psihologică. În aceste cazuri, scriitorul subînțelege, prin diferitele înlocuiri pe care le face, că nu este indiferent față de problemele prezentate. Noua poziție ideologică a scriitorului, după care el se consideră ca făcînd parte din aceeași « breaslă » cu eroii săi, își află echivalentul mai ales în întrebarea cu predilecție a pronumelui *noi* în locul persoanei întîi singular: « dintr-un loc știut de *mine* » IA, 77: « dintr-un loc știut numai de noi » NF, 61: « ascunziș știut de *mine* » IA, 98: « tainița *noastră* » NF, 73. Același este cazul și pentru alte pasaje ca: « *breasla noastră* avea nevoie de vreme lină, ca să putem arunca undițele cu folos » NF, 101; « Într-o dimineață, s-a petrecut pe ostrovul nostru unul din evenimentele importante la care visează *breasla* » NF, 99. (în amîndouă cazurile, în IA, nu se vorbește de « *breasla noastră* »). Ca dovadă de atașament și admirație față de pescarii din « breaslă » poate fi dat pasajul în care Sadoveanu completează textul din IA « am tras-o mai repede *decît s-ar fi cwenit după stilul elegant de la Nada-Florilor* », 68.

În aceeași direcție, constatăm existența unui alt procedeu de circumscriere a timpului în care se petrece acțiunea: autorul înlocuiește diferiții termeni și pentru înlănțuirea mai strânsă a momentelor povestirii¹:

Poate-i târziu, poate pescarii adevărați au trecut la ascunzișurile lor, pe plâvii, în singurătăți, la Nada-Florilor, 72.

Eram sigur... că nu se poate prinde ceva de samă pe asemenea vreme, 149.

Poate *am ajuns* prea târziu — mă gîndeam —, poate pescarii au trecut în tainița lor, în ostrov la Nada-Florilor, 58.

Eram *încredințat*... că undițarii nu pot avea izbîndă pe asemenea vreme, 102.

De fiecare dată, chipul în care se înlănțuiesc evenimentele din povestire este modificat. Introducerea unor noi cuvinte dezvoltă narațiunea și ajută înțelegerea situațiilor următoare: *am ajuns* aduce în mintea cititorului întâmplările prin care a trecut scriitorul pînă în momentul acela. Amintirea lor contribuie atît la cunoașterea situației prezentate cît și a întâmplărilor care vor urma. De asemenea, *încredințat* redă mai bine decît *sigur* situația la care ajunsese desfășurarea evenimentelor, deoarece *a fi încredințat* înseamnă mai multe decît *a fi sigur*, rezultatul final al unui proces de cunoaștere a realității.

Preciziunea, trăsătură de bază a stilului lui Sadoveanu, nu se manifestă numai în felul cum leagă momentele povestirii, ci și în modul în care scriitorul reușește să folosească termenul cel mai potrivit și să dea o imagine mai clară.

O clasificare a materialului, oricît de aproximativă sau de arbitrară ar fi, se impune fiindcă înlesnește cercetarea faptelor.

Vom observa, de pildă, că de multe ori Sadoveanu preferă termenul cel mai propriu (în sensul că e mai potrivit cu situația dată). Se vede că această grijă a scriitorului merge pînă la înlocuirea unor prepoziții:

...cumpănii între palme, 85.

...am cumpănit *în* palme, 66.

¹ Procedul înlănțuirii momentelor povestirii cu ajutorul înlocuirilor sau adăugirilor este des întîlnit în « Nada Florilor ». În multe cazuri, legătura cu celelalte capitole aduce după sine și întregirea caracterizării personajelor, mai ales a fițacăi Leona. De pildă:

Atunci, cu lumina acestei înțelegeri, îmi bătui în ochi și cea dintîi strălucire a zorilor și tăcui înfricoșat, 76.

Atunci, cu spaima acestei înțelegeri, mi-a bătut în ochi și cea dintîi strălucire a zorilor. *Am rămas uimit de ce era să mi se întîmple și am cugetat la mîhnirea tatei și la satisfacția fițacăi Leona, nu că m-am prăpădit, dar că i-a ieșit dreptatea aforismelor dumneaei cu derbedeii, 61.*

...dar voiam să păstrez între mine și el distanța cuvenită, 61.

...dar voiam să-mi păstrez față de el un prestigiu care nu putea fi motivat decît de prejudecățile fițacăi Leona, 54.

Racii îi prind cu mîna, prin coşcove, 62. Racii îi prind cu mîna *pe subt* coşcove, 55.

Pentru a da o imagine mai clară, scriitorul analizează părțile constitutive, renunțînd la o prezentare generală:

Trestiile tresăriră frămîntîndu-se, 101. *Foltanele* de stuh tresăriră, frămîntîndu-se, 74.

Stuhurile, cumpănindu-se, se agitau șoptind, 147. *Foltanele* de stuh se agitau șoptind, 101.

...{femeia] avea însă tufe de păr în jurul buzelor, 78. ...avea *negei* cu tufe de păr în jurul buzelor, 62.

Analizînd părțile constitutive ale imaginii, scriitorul dovedește o observare mai atentă a realității, care, pe plan stilistic, se realizează prin aducerea mai aproape de cititor a amănuntelor descrierii. Cercetarea realității din apropiere permite sezișarea caracterului ei complex: folosirea cuvîntului *foltane* trezește nu numai imaginea întregului, ci și pe aceea a părților lui constitutive. Tot așa, de la depărtare, nu putem preciza din ce anume sînt formate tufe de păr. Aproximarea de cititor a aspectelor realității face necesară o precizare ca aceea de mai sus¹.

Altă dată, pentru a supune imaginea unui proces de clarificare, scriitorul înlătură termenii inutili sau mai puțin potriviți:

...ușor[!] puf bălan, 61. ...puf bălan, 54.
...desculț și cu capul gol [!] și zbîrlit, 74. ...desculț și cu capul zbîrlit, 59.

¹ Asemănător cu procedeul arătat — și de această dată avem a face cu o apropiere a amănuntelor descrierii — este acela al intensificării unui aspect sau a unei impresii prin introducerea unor imagini în care apare ca un element constant ochiul:

Nu rîdea de mine, 78

Nu rîdea de mine; mila *ochilor* ei m-a învăluit așa fel, încît mi s-a încălzit inima aducîndu-mi aminte de primejdia prin care trecusem, 62

— Iaca asta-i bun, rise moș-Hau, privind-mă cu plăcere, 136

— Iaca asta-i bun, a încuviințat profesorul meu, privind-mă cu *ochii* lui triști, 97

S-ar părea că scriitorul manifestă o preferință pentru imaginile legate de sentimente care se oglîndesc în ochii personajelor. Tehnica aceasta, care pornește de la observația din popor « omul îl cunoști după ochi », se pare că l-a preocupat în mod deosebit pe scriitor. Amintim doar, printre altele, că titlul unei nuvele publicate în revista « În apărarea păcii » (1954) este « Ochii ». O cercetare sumară a unui număr de pagini din vol. I al Operelor ne duce la aceleași concluzii.

Treceau în preajma mea pitulici mici [!] cît alunele, cu piciorușe de ață de păianjen, 89.

...foamea o simțeam... mușcîndu-mă cu tărie [!], 88.

Numele... m-a izbit armonios și plăcut, 61.

Scriitorul elimină determinative inutile ca: *ușor*, *gol*, *mici*, *cu tărie*; puful nu poate fi decît *ușor*, iar *gol* nu mai avea rost, dacă vedeam deja capul *zbîrlit*. Tot astfel, compararea pitulicilor cu alunele face de prisos determinativul *mici*. La eliminarea determinativului *cu tărie*, din exemplul următor, a contribuit probabil și faptul că fraza se termină prin punct și deci termenul asupra căruia trebuie să cadă accentul este imediat înaintea punctului. El are, prin aceasta, o poziție deosebită care atrage atenția. Ultimul exemplu demonstrează că scriitorul a fost atent și la efectele pe care le poate scoate îmbinarea dintre cuvinte: asocierea lui *a izbi* cu *armonios* și *plăcut* nu i s-a părut destul de potrivită.

Din aceeași preocupare pentru o precizie mai mare în stil, Sadoveanu schimbă o imagine mai puțin clară și mai puțin colorată cu una mai expresivă, mai concretă:

...începu să se lupte cu puiul de balaur al vînturilor, 149.

...să-l asculte, cum pulsează viu și vesel, 137.

...mi-l arăta, cu brațul întins, 87.

Soarele se ridicase și bătea cu putere, 87.

Țupăiau pe fire de lejnicioară pitulici cît alunele, cu piciorușe de ață, 67.

...foamea o simțisem... mușcîndu-mă. 67.

Numele... m-a *lovit* armonios și plăcut, 54.

...începu să lupte cu *dihania iezerului*, 102.

...să-l asculte cu mirare, cum îi *cioacănește* inima, 98.

...mi-l arăta *el împungînd într-o parte cu fruntea*, 67.

Soarele se ridicase deasupra pămătufurilor de stuf și săgeta cu înverșunare, 66.

În primul caz, este vorba de un pescar care a început să se lupte cu o știucă ureauă. Compararea știucii cu un pui de balaur al vînturilor este destul de vagă. Dimpotrivă, delimitarea mediului în care trăiește acest pui de balaur dă un caracter mult mai concret imaginii. Același lucru se poate spune despre cel de al doilea exemplu care prezintă un fenomen asemănător. Constatarea noastră cu privire la caracterul concret al imaginii la Sadoveanu ajută la definirea calității de mare descriptiv pe care o are scriitorul nostru. Se poate observa, mai ales din pasajul al doilea, ca și din multe altele, că descrierile, chiar atunci cînd se referă la stări sufletești, sînt obținute în special prin multe imagini senzoriale: vizuale și auditive. Această constatare vine în sprijinul caracterizării făcute de acad. T. Vianu artei de povestitor a lui Sadoveanu: scriitorul folosește mai ales imaginile auditive.

În pasajul următor, imaginile pe care le introduce nu denumesc doar gesturile sau mișcărilor, ci acestea sînt descrise complet, pînă în cele mai mici amănunte

Cînd este vorba de o mișcare a corpului, ne este arătată în detaliile cele mai caracteristice. Amintim, de asemenea, că de multe ori Sadoveanu introduce o imagine care are ca element constant ochiul (vezi nota de la p. 43). Arătăm, în plus, că epitetul *simplic* (mișcări simple, IA, 117) este înlocuit cu unul concret care numește mai precis acțiunea, *scurt* (mișcări scurte, NF, 80).

Cu ultimul exemplu, care arată cum tocirea unei imagini determină înlocuirea ei, am ajuns la o altă particularitate a evoluției stilului lui Sadoveanu: intensificarea evenimentelor povestite. De cele mai multe ori, tendința semnalată ia forma unei preocupări vădite pentru introducerea unei imagini, ca în exemplele:

...gură uriașă, 149.

...gură *căscată*, 102.

Cînd ajunse la optzeci de pași, 118.

...cînd ajunse la o *bătăie* bună de săgeată, 80.

...să uit cu desăvîrșire pierderea ceasornicului, 135.

...să *închid în mine cu capac de plumb* paguba ceasornicului, 96.

Sadoveanu folosește și alt mijloc pentru a face mai vie prezentarea lucrurilor și faptelor. S-a arătat în studiile consacrate cercetării stilului operelor literare că atunci cînd un scriitor vrea să pună într-o lumină mai puternică anumite pasaje din opera sa, înlocuiește epitetul printr-o metaforă. La Sadoveanu, această tendință pare a fi una dintre cele mai caracteristice. Cîteva exemple ne permit să vedem cum se manifestă această particularitate:

...[omul] cel bărbos, 78.

Cel cu *barbă de arici*, 62.

...altul bărbos și cărunt, 78.

...altul c-o *barbă de arici* cărunt, 62.

Constatăm deci o înlocuire constantă a epitetelor de pe lîngă un substantiv ca *barbă*. Același lucru se poate observa cu privire la alte substantive însoțite de numeroase epitete (cf., de exemplu, substantivul *apă*).

Alte cazuri prezintă un interes deosebit fiindcă nu mai avem a face cu o simplă înlocuire a unui epitet printr-o metaforă ci, în același timp, sîntem în fața unei îmbinări de procedee stilistice. De fiecare dată reținem însă apariția metaforei. Este interesant de observat că introducerea metaforei este însoțită uneori de înlocuirea acțiunii cu urmările ei:

...începeau să sufle spre țărmurile noastre nouri, 147.

...balaurii de la marginea pămîntului suflau asupra țărnelor noastre *amenințare*, 101.

...adunăm în săculețe ochene, plăci și coștrăși, 86.

...adunau în săculețe, *bună dobîndă*, 66.

Ceea ce te izbește cînd străbați lista pasajelor schimbate, spicuite din «Nada Florilor», nu este numai faptul că ele sînt variate, ci și situația că de multe

ori există un raport de dependență, în sensul că schimbarea ideii duce la înlocuirea sau adăugarea unui cuvânt și aceasta, la rîndul ei, determină și înlocuirea altora. Să cercetăm, de pildă, cunoscutul pasaj în care este descrisă venirea ploii în baltă:

Într-adevăr, în arșița neclintită a după-amiezii, sporea înăbușeala. Din miază-zi creșteau nouri, dezvoltîndu-se spre înălțimea cerului. Un vîntișor iute filfii în pămătufurile trestiiilor; — trecu. Baltă și stufării rămaseră iar neclintite. Soarele se stîNSE, balta se întunecă și se zimțui de crețuri fine. În umbra care căzuse deodată peste strălucirea zilei, se întinse o liniște mare. Și se auzi în depărtare sunînd ploaia, sau vîntul, sau un șuvoi de apă, 100.

Într-adevăr, văzduhul neclintit al amiezii ne cocca ca în cuptor. Din miază-zi creșteau nouri, dezvoltîndu-se spre cupola cerului. Un vîntișor iute filfii în pămătufurile trestiiilor; luciul s-a umbrît și s-a zimțuit. În liniștea mare a cuprinsurilor, s-a auzit în depărtare sunînd ploaia, 73.

Schimbarea pornește de la conținut. Scriitorul deplasează momentul poeziei. În «Împărăția apelor», ploaia vine după amiază cînd «sporea înăbușeala», iar în «Nada Florilor», totul se petrece, chiar la amiază. În noul moment al zilei, era necesar să se înlocuiască *sporea înăbușeala* (la amiază înăbușeala atinge maximum) cu *ne cocca ca în cuptor*. Înlocuirea are și avantajul că introduce o imagine. Dar, la rîndul ei, existența lui *cocca* atrage eliminarea unor propoziții (*Soarele se stîNSE, balta se întunecă și se zimțui de crețuri fine. În umbra care căzuse deodată peste strălucirea zilei, se întinse o liniște mare*). Baltă *s-a umbrît* doar puțin din pricina vîntișorului iute care a trecut și a lăsat urme.

Raportul de dependență se poate observa și atunci cînd nu avem o schimbare a ideii fundamentale, ci numai o subliniere a unei nuanțe. Astfel, înlocuirea lui *mînă* prin *gheară* în pasajul *cu mîinile-i negre și uscate* (IA, 148) atrage eliminarea epitetului *uscat* care nu mai avea valoare în îmbinarea cu un cuvînt cu *gheară* (*gheara implică uscăciune*)¹.

¹ Această concentrare a expresiei poate fi întîlnită și în alte cazuri. De fiecare dată, scriitorul păstrează doar esențialul. Întîlnim astfel, adesea, înlocuirea verbului de declarație cu un verb exprimînd gestul care însoțește exprimarea:

Aceia-s temelia bălții... *îmi zise simbind* din stînga mea sexul frumos al coloni-ci. 89.

— Acuma soarele-i sus, *mi-a simbit* sexul frumos al insulei, 67.

Spînu-l *privi* cu *zimbet palid*, 151.

— Spînu *ii zimbi palid*, 103.

Am încercat să arătăm, pe baza comparării a două lucrări, cum au evoluat anumite particularități ale stilului maestrului Sadoveanu. Am constatat astfel că schimbarea ideilor despre artă ale scriitorului se oglindește uneori și în stil. În același timp, am observat cum unele particularități stilistice ca preciziunea¹ sau claritatea, apărute încă în opera de început a scriitorului, sînt dezvoltate în «Nada Florilor».

---

¹ Într-un articol, publicat în «Scrisul bănățean», nr. 1, 1955, p. 176, Gh. Bulgăr ajunge la concluzia contrară și anume că la Sadoveanu există o tendință spre precizare. Cele afirmate de Gh. Bulgăr, ținem să menționăm acest lucru, se manifestă numai atunci cînd avem a face cu pasaje în care abundă descrierea. În capitolele în care scriitorul se ocupă mai mult de analiza personajelor, se observă tendința semnalată de noi mai sus.

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

DUPĂ APARIȚIA PRIMULUI VOLUM AL «DICȚIONARULUI LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE»

DE

D. MACREA —

În toate țările, elaborarea dicționarelor academice a fost însoțită de ample discuții asupra caracterului și proporțiilor acestor lucrări.

«Gramatici certanț» spune cunoscutul dicton latin. Dar în ceea ce privește elaborarea dicționarelor academice, controversesele nu s-au mărginit numai între lingviști, ci ele au cuprins totdeauna și cercurile largi ale opiniei publice. Aceasta se explică prin faptul că dicționarele limbilor naționale sînt, pe drept cuvînt, privite nu numai ca opere de cunoaștere și de cultivare a limbii, ci și ca opere de prestigiu cultural.

Discuțiile aprinse în jurul dicționarelor academice, dar mai ales complexitatea problemelor legate de elaborarea lor, au făcut ca realizarea acestora să dureze, în general, vreme îndelungată în toate țările.

Academia Franceză a început alcătuirea Dicționarului limbii franceze în 1638, la un an după înființarea ei, reușind să publice prima ediție a lucrării abia în 1694, după 56 de ani de la începerea ei. La această ediție au colaborat, alături de lingviștii vremii, marii scriitori ai Franței din acea epocă, Corneille, Racine, Boileau, Bossuet, iar în secolul următor, însuși Voltaire. Dicționarul Academiei Franceze a avut în decurs de 250 de ani opt ediții. El a fost una dintre cele mai viu controversate opere ale culturii franceze, dar totuși el nu lipsește nici astăzi de pe masa de lucru a nici unui cărturar și scriitor francez.

Dicționarul Academiei Germane, început de frații Wilhelm și Iacob Grimm în 1852, a fost terminat abia după optzeci de ani. În Anglia, James Murray a început, în 1882, «Dicționarul istoric al limbii engleze», în zece volume, cunoscut sub numele de Dicționarul de la Oxford, care a fost terminat abia în 1928. Dicționarul limbii croate, început în 1880 de Academia din Zagreb, n-a fost terminat nici pînă astăzi.

Academia Rusă de Științe a publicat mai întâi la sfârșitul secolului al XVIII-lea (1789—1795), un dicționar normativ, cu pronunțat caracter purist, al limbii ruse, în șase volume, care a avut și o a doua ediție apărută între anii 1806—1822. În 1847, a publicat un «Dicționar al slavei bisericești și al limbii ruse», în patru volume (ediția a doua în 1867), iar în 1891 a început, sub conducerea lui I. K. Grot și apoi a lui A. A. Șahmatov, redactarea «Dicționarului istoric al limbii ruse», în opt volume, la care s-a lucrat pînă în 1928, cînd lucrările au fost întrerupte. Academia de Științe a Uniunii Sovietice a început elaborarea «Dicționarului limbii ruse literare contemporane», în cinsprezece volume, din care au apărut pînă acum trei volume, dar fiind conceput pe baze marxiste el se găsește în prezent în refacere.

În vreme ce se întîrzia astfel elaborarea dicționarului academice, lingviști din afara academiilor au dat la iveală numeroase dicționare valoroase, care au servit cu succes nevoile marilor mase. Astfel, în Franța, Emile Littré a publicat în secolul trecut cunoscutul său «Dictionnaire de la langue française» (în cinci volume, 1863—1872), care este pînă astăzi unul dintre cele mai bune dicționare ale limbii franceze. În Rusia, V. I. Dal a publicat între anii 1863—1866 «Dicționarul limbii ruse», în patru volume (ediția a treia în 1903—1909), iar în epoca sovietică, D. N. Ușakov a publicat «Dicționarul limbii ruse contemporane», de asemenea în patru volume (1928—1940), iar S. I. Ojegov «Dicționarul limbii ruse» (un volum, ed. I 1949, ed. II 1952). La noi, Lazăr Șăineanu¹ și apoi I. A. Candrea² au răspuns nevoilor marelui public prin dicționarele lor explicative care s-au bucurat de o mare răspîndire.

Încercările Academiei Romîne de a elabora dicționarul limbii noastre au fost însoțite, ca și în alte părți, de aprinse discuții principiale și de îndelungate eforturi pentru realizarea lui practică. Controversele ivite în legătură cu elaborarea Dicționarului limbii romîne reprezintă un aspect important al frămîntărilor noastre culturale din secolul trecut pînă astăzi, înfățișate în mod sumar în prefața volumului I al «Dicționarului limbii romîne literare contemporane», apărut în luna mai 1955.

Dacă elaborarea dicționarului limbii noastre a dat naștere la atîtea discuții și controverse, aceasta se datorește faptului că el n-a fost niciodată privit numai ca o colecție de cuvinte explicate, ci ca o mare operă de cultură, care a căutat întotdeauna să reflecte atît concepția științifică despre limbă a vremii, cît și tendințele ei politice dominante.

Latiniștii au rămas tributarii concepției raționalismului idealist al secolului al XVIII-lea, după care lingvistul era îndreptățit să influențeze dezvoltarea limbii potrivit scopurilor lui. Scopul politic al latiniștilor a fost trezirea conștiinței naționale și cîștigarea de drepturi politice și sociale pentru poporul român prin

¹ Lazăr Șăineanu, Dicționarul universal al limbii romîne, București, 1896.

² I. A. Candrea și Gh. Adamescu, Dicționarul enciclopedic ilustrat «Cartea Romînească» București, 1931.

relevarea originii latine a limbii noastre și prin relatinizarea ei. Pasiunea lor fanatică pentru acest crez a fost atât de mare, încât ei au dat la iveală în două rânduri operele de bază ale științei limbii, alcătuind, mai întâi, prin Samuil Micu și Gheorghe Șincai, gramatica limbii române¹ în 1780, și apoi prin Samuil Micu, V. Coloși, Petru Maior, I. Teodorovici și A. Teodori, Dicționarul de la Buda², în 1825, iar în a doua etapă, după înființarea Societății Academice Române, a fost întocmit «Dicționarul limbii române», în trei volume, de către A. T. Laurian, I. C. Massim, Gheorghe Bariț și Iosif Hodoș (1873—1876) și «Gramatica limbii române», în două volume, de Timotei Cipariu (1869—1877).

Cu toate greșelile ei cunoscute, Școala latinistă a fost singura direcție în lingvistica noastră din trecut care a reușit să realizeze într-un spirit unitar Gramatica și Dicționarul limbii noastre, potrivit concepției ei lingvistice și crezului ei politic.

În opoziție cu latinistii, concepția dicționarului academic, reprezentată de B.P. Hasdeu și adoptată apoi de toți ceilalți redactori ai dicționarului pînă în 1952, a mers pe linia istorică și poporanistă a secolului al XIX-lea, caracterizată prin considerarea limbii ca produs istoric și cuprinderea în dicționar a limbii scrise și vorbite în trecut și astăzi de întreg poporul. La discuțiile în jurul dicționarului au participat în trecut toți cărturarii noștri de seamă din Academie ca și din afara ei, situîndu-se pe diferite poziții cu caracter principial sau personal, poziții care, atunci cînd se va scrie o istorie amănunțită a etapelor realizării dicționarului limbii noastre, vor putea fi evocate cu folos.

După eșecul latinistilor, tipul de dicționar luat ca model, mărturisit sau nu, de către lexicografii noștri a fost cel al lui Emile Littré³: etimologic, istoric și al uzului scris și vorbit din trecut și contemporan. Această concepție, care a stat la baza dicționarelor naționale din multe țări europene din secolul trecut pînă astăzi și care a dat și la noi, prin dicționarul lui Tiktin (*Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, trei volume, 1904—1924), bune rezultate, a fost exagerată printr-un istorism excesiv în toate încercările făcute de Academie prin B. P. Hasdeu, Al. Philippide și Sextil Pușcariu, dîndu-se în elaborările acestora o mai mare importanță istoriei cuvintelor decît sensurilor lor actuale. Dicționarul devenise expresia unui tradiționalism strîmt, iar în redacția lui Sextil Pușcariu, cu un vădit caracter semănătorist. Întoarcerea spre trecut, care n-a putut fi înlăturată din lucrările dicționarului pînă în 1952, a fost caracterizată de către acad. Traian Săvulescu, președintele Academiei R.P.R. astfel: «Exageratul paseism manifestat, întoarcerea către

---

¹ Samuil Micu și Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae-Vindobonae*, 1780.

² *Lexicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemțesc* quare de mai mulți autori, în cursul a trideci și mai multor ani s-au lucrat. Seu: *Lexicon Valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est*. Budae, 1825.

³ F. Littré, *Dictionnaire de la langue française*, Paris, 1863—1872, 5 volume.

trecut, a devenit la aceștia aproape o manie. Nimeni nu s-a gândit că limba veche nu prezintă interes în studiul limbii actuale. Dar aceasta nu poate fi un scop în sine și nu poate fi de folos nici pentru dezvoltarea lingvisticii, nici pentru aplicațiile ei în societate și în învățământ. Este mai interesant și mai util ca limba vorbită, limba trăită, să fie în primul rând obiectul de cercetări al oamenilor noștri de știință »¹.

Pentru ca dicționarul să corespundă cerințelor epocii noastre de cunoaștere și cultivare a bogățiilor limbii naționale, de răspîndire a noțiunilor ideologice și științifice materialiste și de ridicare a nivelului cultural al maselor, Prezidiul Academiei R.P.R. a hotărît, în iulie 1952, elaborarea unui nou tip de dicționar și anume al limbii romîne literare contemporane, explicativ și normativ ². Adoptarea acestei hotărîri s-a făcut în urma unor largi dezbateri științifice³, folosindu-se în acest scop bogatele învățăminte ale discuțiilor ce au avut loc în primăvara anului 1952 în Uniunea Sovietică asupra problemelor teoretice și practice de lexicografie ⁴.

Hotărîrea de a se alcătui un dicționar al limbii literare contemporane a fost determinată și de lipsa unui dicționar explicativ și normativ al limbii noastre pentru uzul marilor mase. Dicționarele de tip practic, existente la noi, cel al lui Șăineanu sau al lui Candrea, nu mai puteau fi retipărite, deoarece ele nu mai corespund dezvoltării limbii și culturii noastre de astăzi.

Înregistrarea și explicarea în dicționar a aspectului actual al vocabularului limbii noastre era imperios cerută de nevoile arzătoare ale maselor pentru a cunoaște forma cea mai corectă, mai bogată și mai frumoasă a limbii romîne, care este limba noastră literară contemporană. Studiul celorlalte aspecte ale vocabularului nostru a fost destinat, prin aceeași hotărîre a Prezidiului Academiei R.P.R. din 1952, altor tipuri de dicționare: etimologic, istoric, de regionalisme și de sinonime, care urmează a fi elaborate de institutele de lingvistică după apariția « Dicționarului limbii romîne literare contemporane ». Numai pe baza acestor dicționare, întocmite în lumina concepției lexicografice materialiste, se va putea elabora, fără a se mai ajunge la impasurile din trecut, Dicționarul general al limbii romîne. Dicționare explicative și normative ale limbilor literare contemporane se elaborează astăzi cu precădere și în Uniunea Sovietică, în Ungaria și în Bulgaria.

Faptul că dicționarul, în forma lui de astăzi adoptată în 1952, a fost terminat de Academia R.P.R. în decurs de numai trei ani se datorește, în primul rând, condițiilor excepționale create muncii lingvistice de către regimul de democrație populară, precum și valorificării critice și completării materialului documentar strîns, începînd din 1897, pentru pregătirea dicționarului plănuit, dar nerealizat, de Academia Romîna.

¹ Vezi « Studii și cercetări lingvistice », anul III, 1952, p. 9.

² Ibidem.

³ Ibidem

⁴ Vezi « Voprosi iazikoznaniia », 4, 1952, p. 114—120.

Apariția primului volum al « Dicționarului limbii române literare contemporane » a fost considerată de toți comentatorii ca un important eveniment în viața noastră culturală. Ea a fost salutată de cercurile largi ale intelectualității noastre și ale maselor cititoare cu satisfacția pe care o justifică așteptarea îndelungată a dicționarului limbii noastre. Aprecierea spontană a opiniei publice față de apariția dicționarului a fost oglindită de « Gazeta literară, » în nota care salută apariția lui astfel: « Interesul pe care l-a stîrnit în rîndurile categoriilor celor mai largi ale publicului, epuizarea într-un timp record a exemplarelor sosite în librării mărturisește pe deplin legitima nerăbdare cu care a fost așteptat dicționarul »¹.

Discuțiile care au însoțit totdeauna munca lexicografică la noi au reînceput imediat după apariția primului volum. Numeroasele articole critice publicate în revista « Contemporanul » se deosebesc însă fundamental de vechile polemici stîrnite în jurul Dicționarului Academiei, ele fiind toate pătrunse de un sănătos spirit constructiv.

În toate articolele se exprimă satisfacția pentru apariția lucrării. Acad. C. I. Parhon scrie: « Apariția primului volum al Dicționarului limbii române contemporane trebuie privită, fără îndoială, ca un succes important înregistrat de știința noastră lingvistică »².

Aceeași apreciere favorabilă o face și acad. Iorgu Iordan: « Apariția volumului I al acestei mult așteptate opere trebuie salutată, scrie d-sa ca un eveniment de importanță deosebită »³. Această lucrare, ca și « Gramatica limbii române », « va contribui în largă măsură la săvîrșirea revoluției culturale inițiată și condusă de partidul clasei muncitoare », ele fiind menite « să ușureze oamenilor din patria noastră însușirea celei mai desăvîrșite varietăți a limbii întregului popor, varietatea ei literară »⁴. Oricît ar fi de numeroase lipsurile lucrării, încheie acad. Iorgu Iordan, « ele nu micșorează valoarea dicționarului, care numai prin faptul că există realmente, că stă la dispoziția celor ce-i simt nevoia (și aceștia se numără cu zecile de mii) însemnează o realizare deosebit de merituoasă »⁵.

Pentru prof. Al. Dima, publicarea dicționarului constituie « evenimentul cultural cel mai de seamă al ultimelor luni »⁶, iar pentru George Ivașcu: « realizarea cea mai completă a lingvisticii noastre. El întruchipează justa ei orientare, maturitatea și eficiența ei ». « În sfîrșit, adaugă George Ivașcu, avem un dicționar științific al limbii naționale. Evenimentul merită a fi salutat fără nici un fel de rețineri. E o mare faptă de cultură pe care cele 23.500 de exemplare ale primului tiraj o înscriu printre victoriile cele mai de seamă ale revoluției noastre culturale »⁷;

¹ « Gazeta literară », nr. 18, din 5 mai 1955.

² « Contemporanul », nr. 25, din 1 iulie 1955.

³ Ibidem, nr. 20, din 20 mai 1955.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, nr. 28, din 14 iulie 1955.

⁷ « Gazeta literară », nr. 23, din 9 iunie 1955.

Prof. Ștefan Mircescu consideră dicționarul « o operă de masivă afirmare a puterii creatoare a oamenilor noștri de știință și totodată o mândrie a culturii noastre noi »¹.

Exponenți ai diferitelor ramuri ale științei și tehnicii au exprimat aprecieri asemănătoare. « Autorii lucrării, scrie prof. ing. Dimitrie Protopopescu, s-au străduit și au realizat, în bună parte, sarcina de a elabora un dicționar explicativ și normativ care să oglindească vocabularul limbii curente folosite în literatură, știință, artă, presă, practica de producție, tehnică »²

Petre Lucaciu relevă ca un merit al dicționarului faptul că « autorii lui au biruit cu succes multe dintre dificultățile ivite, au înfrânt multe teorii idealiste, reacționare, antiștiințifice »³. Spre deosebire de dicționarele vechi, « Dicționarul Academiei R.P.R. este menit să slujească răspîndirii ideologiei clasei muncitoare »⁴

Relevarea părților pozitive ale dicționarului a fost însoțită și de o ascuțită analiză critică a lipsurilor lui. Unele obiecții sînt de natură lingvistică. Altele se referă la felul cum a fost redată în dicționar terminologia științifică și tehnică. La discuțiile critice asupra volumului I n-au participat încă scriitorii noștri, de la care sînt de așteptat observații din cele mai interesante și mai folositoare asupra felului cum dicționarul a reușit să oglindească limba noastră literară contemporană. Academia R.P.R. cuprinzînd astăzi în sînul ei pe cei mai reprezentativi scriitori ai noștri, nu ne îndoim că ei își vor spune cuvîntul lor competent.

Deoarece unii redactori ai dicționarului au răspuns, în parte, obiecțiilor cu caracter tehnic și de detaliu⁵, ne vom mărgini să adăugăm aici unele observații principiale cu privire la aspectele muncii lexicografice legate de lipsurile semnalate.

Dintre observațiile de natură lingvistică, mai importantă o socotim pe cea a acad. Iorgu Iordan, după care prezentarea în primul rînd a nuanțelor semantice actuale ale cuvintelor ar fi în contradicție cu caracterul istoric al limbii, precum și cu logica, deoarece, scrie d-sa: « înțelesul de astăzi rezultă în mod firesc din unul anterior »⁶. Această obiecție, ridicată și de G. Istrate⁷, ar fi justă dacă dicționarul ar avea un caracter istoric. Fiind însă, precum îl arată și titlul, un dicționar explicativ și normativ al limbii romîne literare contemporane, el se bazează pe principiul circulației sensurilor cuvintelor, relevînd, în primul rînd, sensurile și valorile stilistice actuale ale cuvintelor, nu înșirarea istorică a sensurilor lor. Pe acest principiu sînt alcătuite « Dicționarul limbii ruse contemporane » de D. N. Ușakov, « Dicționarul limbii ruse » de S. I. Ojegov

¹ Vezi « Contemporanul », nr. 26, din 1 iulie 1955.

² Ibidem, nr. 23, din 10 iunie 1955.

³ Ibidem, nr. 24, din 17 iunie 1955.

⁴ Ibidem.

⁵ Vezi Ilie Stanciu, Dicționarul limbii romîne literare contemporane, în « Limba romînă », anul IV, nr. 2 1955, p. vezi și « Contemporanul », nr. 25, din 24 iunie 1955. Ibidem, nr. 36, din 9 septembrie 1955.

⁶ Ibidem, nr. 20, din 20 mai 1955.

⁷ Ibidem, nr. 34, din 26 august 1955.

și « Dicționarul limbii ruse literare contemporane » al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice, atât în redactarea lui inițială cât și în cea de astăzi. « Dicționarul limbii române literare contemporane » reflectă procesele vii din limba noastră literară contemporană, ajunsă astăzi, prin practica literară a secolelor al XIX-lea și al XX-lea, la o înaintată fază de încheiere a unității ei. Publicul nostru avea nevoie, în primul rând, de acest dicționar explicativ și normativ, care să oglindească cea mai corectă și mai frumoasă formă a limbii române. Experiența a dovedit pretutindeni caracterul rațional și practic al dicționarelor explicative și normative, superioare dicționarelor inventar, de erudiție istorică, greu accesibile marelui public. Al. Odobescu a luptat pentru un asemenea dicționar al limbii române încă din 1877. « Punctul prim și de competență, al unui dicționar, scrie el, este uzul contemporan. Nu corespunde, mai întâi de toate, cu cerințele celui ce-l consultă, dicționarul acela care nu conține cuvintele pe care omul este expus a le auzi din gura tuturor în orice moment al vieții sale »¹. Elaborarea « Dicționarului limbii române literare contemporane » este urmarea directă a felului în care e apreciat de către lingvistica marxistă studiul limbii contemporane, în opoziție cu vechea direcție lingvistică pentru care punctul de greutate cădea pe studiul limbii vechi. Însuși acad. Iorgu Iordan este autorul unui voluminos manual universitar intitulat « Limba română contemporană » (1955), în care a încercat să răspundă cerințelor științifice și didactice de cunoaștere a limbii contemporane.

Oglindind limba națională, în forma ei cea mai desăvârșită care este limba literară, dicționarul nu putea, firește, să cuprindă termeni moldovenești de circulație regională prea restrânsă ca *bicaș*, *bie*, *brăhni*, *canara*, cum propune G. Istrate². Dacă uneori s-au strecurat totuși termeni de circulație regională restrânsă, aceasta este o greșeală, o abatere de la normele fixate.

Strîns legată de obișnuița de mai sus este cea ridicată de prof. Al. Dima³, E. Boldan⁴, G. Istrate⁵, ca și în unele scrisori primite de Institutul de lingvistică, asupra absenței indicării în dicționar a etimologiei cuvintelor.

Deși problema etimologiei cuvintelor aparține dicționarelor istorice, ea constituie de multă vreme la noi o preocupare din cele mai pasionante atât pentru lingviști cât și pentru marele public. Discuțiile aprinse stîrnite de latiniști și apoi de generația lui Cihac și Hasdeu asupra originii lexicului românesc au trezit în sinul opiniei noastre publice un interes viu, care nu s-a stins nici astăzi.

Într-un dicționar explicativ și normativ al limbii contemporane, indicarea originii cuvintelor nu este în.ă neapărat necesară pentru înțelegerea lor, deoarece de cele mai multe ori sensurile actuale ale cuvintelor sînt altele decît cele originare.

---

¹ Vezi A. I. Odobescu, Opere, vol. I, ed. îngrijită de Tudor Vianu. Editura de stat pentru literatură și artă, 1955, p. 318.

² Vezi « Contemporanul », nr. 34, din 26 august 1955.

³ Ibidem, nr. 28, din 14 iulie 1955.

⁴ Ibidem, nr. 20, din 3 iulie 1955.

⁵ Ibidem, nr. 34, din 26 august 1955.

Indicarea etimologiei cuvintelor, care trebuie însoțită de explicarea transformărilor de sens și de formă suferite de ele din limba de origine în limba actuală, implică un studiu amplu care nu poate fi prezentat științific decât într-un dicționar special, istoric și etimologic. Institutul de lingvistică din București are în planul său de lucru elaborarea unui asemenea dicționar al limbii noastre. Pînă la apariția acestuia, Institutul a introdus totuși, pentru satisfacerea cerințelor marelui public, în Dicționarul într-un volum, a cărui redactare este terminată și care este o formă prescurtată a dicționarului mare, indicarea etimologiei cunoscute pînă acum pentru 80 % dintre cuvintele limbii noastre.

Cele mai numeroase obiecții au fost aduse dicționarului de către specialiști din diferitele ramuri ale tehnicii și științei, din punctul de vedere al specialității lor. Ele se referă fie la noțiuni teoretice, fie la noțiuni speciale de terminologie tehnică, medicală, zoologică, matematică, muzicală, artistică, filozofică, pe care criticii le găsesc redade cu unele lipsuri în ceea ce privește numărul termenilor sau calitatea definițiilor.

Asemenea obiecții nu sînt surprinzătoare, deoarece în toate dicționarele terminologia tehnică a fost totdeauna partea cea mai susceptibilă de critică. Cuprinderea în proporții juste a terminologiei tehnice și științifice și definirea acestor noțiuni într-un dicționar al limbii comune a constituit pretutindeni una din greutățile mari ale muncii lexicografice de totdeauna. Redactorii « Dicționarului limbii romîne literare contemporane » au avut o sarcină cu atît mai grea cu cît la noi nu există o tradiție lexicografică în ceea ce privește prelucrarea lingvistică pentru marile mase a terminologiei științifice. Ei n-au avut la dispoziție nici manuale corespunzătoare sau cărți de popularizare din care să aprecieze în mod just circulația termenilor științifici și în care să fie formulate definiții esențiale corespunzătoare nivelului de astăzi al științei și accesibile nivelului comun de înțelegere. Orientarea în literatura tehnică și științifică a prezentat pentru redactorii dicționarului mari dificultăți, deoarece tratatele pe care ei au trebuit să le consulte cuprind prea multe detalii, iar definițiile date presupun prea multe cunoștințe anterioare de specialitate. Pe de altă parte, literatura tehnică și științifică nu a fost totdeauna prea just aleasă pentru dicționar, lipsind dintre lucrările consultate pentru volumul I, după cum s-a semnalat de către unii critici, uneori chiar lucrări editate de Academia R.P.R. sau lucrări personale de mare valoare științifică ca cele ale academicienilor C. I. Parhon, Traian Săvulescu, S. S. oilov, E. Carafoli, St. Nicolau. Astfel, fără să se găsească greșeli prea grave, s-au semnalat totuși definiții incomplete sau improprii chiar pentru termeni ca: *algebră*, *aritmetică*, *apeduct*, *aerolit*, *aerosol*, *amortizare*, *antropologie*, *articulație*, *cifră* etc.

O altă greutate care complică problema definirii exacte a terminologiei științifice și a cuprinderii ei juste într-un dicționar provine din faptul că în zilele noastre știința cunoaște o evoluție mai rapidă decît în orice altă epocă anterioară. Cunoștințele sporesc astăzi neîncetat, se ivesc mereu noțiuni științifice noi, iar definițiile consacrate vremelnic sînt mereu susceptibile de revizuire în lumina

cercărilor noi. Cu zece ani în urmă, cunoștințele asupra energiei atomice erau aproape inexistente, pe cînd astăzi o mulțime de noțiuni în legătură cu energia atomică trebuie să intre în materialul dicționarului. Peste zece, douăzeci de ani, un dicționar care n-ar cuprinde o bogată terminologie atomică va fi considerat, desigur, ca învechit. Ceea ce învechește un dicționar este în primul rînd terminologia tehnică, științifică și ideologică. Strîns legată de progresul tehnicii și științei la un moment dat al dezvoltării lor, terminologia tehnică și științifică aparține părții celei mai mobile a vocabularului. De aceea, un dicționar de acum 50—60 de ani este astăzi aproape inutilizabil în ce privește terminologia științifică, tehnică și ideologică. Volumele apărute din « Etymologicum Magnum Romaniae » al lui Hasdeu, ca și cele trei volume apărute din Dicționarul Academiei Romîne, nu sînt învechite numai prin concepția care le-a stat la bază, ci, în primul rînd, prin insuficiența terminologiei științifice și ideologice și prin perimarea definițiilor acestora.

Înlăturarea dificultăților legate de definirea justă a terminologiei științifice în « Dicționarul limbii romîne literare contemporane » nu poate fi obținută, cum susține prof. Remus Răduleț, prin încredințarea redactării ei exclusiv specialiștilor ¹. Experiența aceasta a început la revizia volumelor II, III și IV ale dicționarului cu o echipă de colaboratori ai « Lexiconului tehnic român », condusă chiar de prof. Remus Răduleț, dar prin aceasta greutățile nu s-au înlăturat. Specialiștii din diferitele ramuri ale tehnicii și științei propun intrarea în dicționar a unui număr prea mare de termeni de specialitate, iar pe de altă parte, definițiile propuse de ei au, în general, un caracter prea tehnic. Astfel, spre exemplu, pentru cuvîntul *electricitate*, specialiștii au propus definiția: « sarcină electrică », iar pentru *sarcină electrică*: « mărime de stare pe care o au corpurile după ce au fost frecate unul de altul ». Este evident că asemenea definiții care trimit de la un element necunoscut la altul nu pot fi acceptate în dicționar, deoarece, în afară de specialiști, nimeni nu le poate înțelege. Intervenția lingvistului pentru alegerea termenilor ce urmează a fi cuprinși în dicționar, precum și pentru definirea lor accesibilă este neapărat necesară. Nu se poate încredința deci exclusiv specialiștilor sarcina redactării terminologiei științifice, ci trebuie întărită colaborarea între lingviști și ceilalți oameni de știință pentru soluționarea justă a acestei probleme. Institutul de lingvistică a făcut, chiar de la începutul redactării dicționarului, apel la specialiștii din celelalte institute ale Academiei, fără să primească însă totdeauna cea mai competentă colaborare.

Greutatea definirii satisfăcătoare a terminologiei tehnice și științifice a fost relevată la noi de curînd prin discuțiile stîrnite în jurul « Lexiconului tehnic român », redactat exclusiv de specialiști, în ultimii ani. Criticii « Lexiconului » i-au adus obiecții serioase de natură ideologică și de stil, dar și obiecții asupra felului cum au fost definite noțiunile teoretice de bază ale științelor naturii ca: *forță, mișcare, materie, legi fizice*, sau unele noțiuni tehnice ca: *mecanizare, auto-*

¹ Vezi « Contemporanul », nr. 21, din 27 mai 1955.

matizare, aeraj, indice tehnico-economic, precum și unele noțiuni de specialitate, mai ales din matematică ¹.

În articolele din « Contemporanul » și « Gazeta literară » consacrate discuțiilor asupra « Dicționarului limbii române literare contemporane » s-au mai ridicat în legătură cu terminologia tehnică și științifică două feluri de obiecții cu caracter contradictoriu. Astfel, acad. Iorgu Iordan se arată surprins de prezența unor termeni ca *acroter, aerofotogrametrie, anemostat*, care nu și-ar avea, după d-sa, locul în dicționarul limbii noastre literare contemporane ². Prof. Remus Răduleț ³ și alți tehnicieni și specialiști susțin, dimpotrivă, că lipsesc din dicționar numeroși termeni tehnici și științifici intrați în uzul vorbirii curente. Viorel Cosma reproșează dicționarului că nu cuprinde termeni muzicali, după d-sa foarte cunoscuți, ca: *agogică, ambitus, anacluză, arletă, assai, bombardon, cantabile, commodo, contra-fagot* și alții ⁴.

Ambele obiecții relevă încă o dată complexitatea problemelor ce se pun în fața redactorilor unui dicționar al limbii literare contemporane și dificultatea mare de a satisface cerințele atât de variate ale cititorilor specialiști, fiind foarte greu să se stabilească o limită justă între termenii tehnici care trebuie și care nu trebuie să intre într-un dicționar al limbii curente. Această limită este totdeauna în funcție de progresul științei și de pătrunderea terminologiei speciale în vorbirea comună.

Deoarece știința cunoaște astăzi un avânt atât de mare și răspîndirea ei constituie o sarcină de cinste a statului nostru de democrație populară, se ridică imperios problema necesității alcătuirii unei enciclopedii românești care să oglindească progresele vaste ale științei și culturii de astăzi. O asemenea lucrare este cerută de marile mase cititoare însetate de cunoștințe, deoarece ele nu dispun în prezent de nici o enciclopedie acceptabilă din punct de vedere al conținutului și al orientării ideologice. Cu excepția « Enciclopediei române » a lui C. Diaconovici (Sibiu, 1898—1904, trei volume), lucrare merituoasă pentru vremea când a apărut dar nemaiprezentînd astăzi decît un interes istoric, lucrări ca Enciclopedia « Minerva » (Cluj, 1929) sau partea de enciclopedie din Dicționarul enciclopedic ilustrat « Cartea Romînească » (1931) n-au corespuns cerințelor nici în vremea cînd au apărut.

În prefața ediției a șaptea din 1877 a « Dicționarului Academiei Franceze », operă dispunînd atunci de o experiență lexicografică neîntrepută timp de aproape

¹ Vezi: prof. univ. T. Vescan și conf. univ. M. Arcan, Pentru înlăturarea rămășițelor idealiste, antiștiințifice din « Lexiconul tehnic român » (« Contemporanul », din 17 octombrie 1952); acad. Gr. C. Moșil, Discuția în legătură cu « Lexiconul tehnic român » (« Contemporanul », din 5 decembrie 1952); acad. N. Profiri, Cu privire la discuția asupra « Lexiconului tehnic român » (« Contemporanul », din 27 februarie 1953).

² Vezi « Contemporanul », din 20 mai 1955.

³ Vezi « Contemporanul », din 27 mai 1955.

⁴ Vezi « Contemporanul », nr. 31, din 3 august 1955.

două sute cincizeci de ani, se spun următoarele cuvinte juste: « Quel est le dictionnaire qui ne donne pas prise par quelque côté à la critique, et même à une très juste critique ».

Dicționarul unei limbi vii nu poate fi niciodată complet și ireproșabil. Este greșit să se creadă că un dicționar este o operă definitivă. El este o operă în continuă lucrare, căci și limba este în continuă mișcare. Dicționarul nu poate fi ferit de lipsuri, fie în ceea ce privește înregistrarea termenilor, fie în ceea ce privește exactitatea definițiilor. Dar orice dicționar este susceptibil de îmbunătățiri continue prin edițiile lui succesive. Criticile aduse « Dicționarului limbii române literare contemporane » au avut în vedere îndeosebi această perspectivă. Ele au ținut seama că o lucrare atât de minuțioasă și de complexă se realizează la noi pentru întâia oară și observațiile critice făcute pe marginea volumului I au fost inspirate exclusiv de grija de a ridica calitatea edițiilor și volumelor lui viitoare. Această poziție constructivă a criticilor aduse a exprimat-o îndeosebi prof. Remus Răduleț, care și-a încheiat observațiile asupra dicționarului, scriind că el este « o operă de mare importanță națională și este o datorie patriotică a fiecăruia să contribuie la îmbunătățirea edițiilor ulterioare ale volumului I și a textului elaborat dar încă nepublicat. »¹

Discuțiile născute în jurul primului volum al « Dicționarului limbii române literare contemporane » sînt în același timp de un mare folos pentru lexicografii noștri prin precizarea diferitelor probleme teoretice de lexicografie care sînt rămase în urma practicii. Lexicografia noastră n-a avut în trecut baze metodologice sigure, munca în acest domeniu fiind făcută după înclinații personale și într-un practicim lipsit de uniformitate. Prin prelucrarea științifică a teoriei despre diferitele aspecte ale vocabularului și despre sistemul de stiluri ale limbii, prin determinarea mai precisă a sarcinilor și conținutului diferitelor tipuri de dicționare, prin perfecționarea continuă a cadrelor de lexicografi care au lucrat la redactarea « Dicționarului limbii române literare contemporane », lexicografia noastră va putea obține succese tot mai mari în elaborarea dicționarelor etimologic, istoric, de regionalisme, de sinonime și bilingve ce se găsesc acum în lucru.

Este de la sine înțeles că redactorii « Dicționarului limbii române literare contemporane » vor folosi în mod rodnic observațiile făcute asupra volumului I și vor îmbunătăți în lumina lor celelalte volume și ediții ale dicționarului. De la munca începută de latiniști în primul deceniu al secolului al XIX-lea pentru un dicționar al limbii române și pînă astăzi lexicografia noastră a făcut progrese mari prin folosirea în spirit critic a experienței și a materialului adunat de înaintași. Lexicografii noștri, care lucrează pentru întâia oară în colective coordonate și se bucură de sprijinul larg al statului de democrație populară, se vor strădui mereu ca, în colaborare cu ceilalți oameni de știință din secțiile Academiei R.P.R., să ridice « Dicționarul limbii române literare contemporane » la înălțimea operelor mari și trainice ale epocii socialiste.

¹ Vezi « Contemporanul » din 27 mai 1955.

PROPOZIȚIA VERBALĂ ȘI PROPOZIȚIA NOMINALĂ

DE

G. NEDIOGLU

Lingviștii disting două tipuri de propoziții, deosebite atât prin structura cât și prin valoarea lor: verbală și nominală.

Verbală este propoziția al cărei predicat arată o acțiune (*Vin berzele*), un proces de devenire (*Căldura crește*) sau o stare exprimată printr-un verb plin (*Florile tînjesc de secetă*). — Lipsite de un verb real, propozițiile nominale se întemeiază nu pe o idee verbală, ci pe o însușire, arătată ca convenind ori neconvenind subiectului (*Viața e scurtă*). Ele pot exprima și starea, dar o stare care indică felul de a fi al subiectului (*Bătrînul este bolnav*), distingîndu-se de starea verbală, care înfățișează felul de a se manifesta al subiectului (*Bătrînul bolește*).

Deosebirea dintre aceste două feluri de propoziții se întemeiază deci pe două noțiuni distincte, care provoacă reacțiuni diferite în mintea noastră. Propozițiile verbale deșteaptă în noi imaginea unei acțiuni sau a unei stări provenite dintr-o acțiune; cele nominale ne dau imaginea adjectivală a unei însușiri, a unui fel de a fi, a unei stări.

Vorbitorul recurge la unul sau la celălalt din aceste două procedee lingvistice, după cum simte nevoia de a-și exprima gîndirea dinamic sau static.

Exprimînd acțiuni, propozițiile verbale — fie ele explicite ori implicite prin prescurtare — se caracterizează prin mișcarea pe care o imprimă ideilor, o mișcare accelerată și uneori febrilă, impetuoasă:

*Viscolul frămîntă lumea . . . Lupii suri ies după pradă,
Alergînd, urlînd în urmă-i prin potopul de zăpadă.
Turmele tremur ; corbii zbor vîrtej răpiți de vînt
Și răchitele se-ndoaie lovindu-se de pămînt.*

V. Alecsandri, Viscolul.

În opoziție cu dinamismul narativ al propozițiilor verbale stă caracterul static descriptiv al propozițiilor nominale, care, preocupate fiind de arătarea însușirilor și a stărilor, dau prin nota lor analitică, o desfășurare lentă ideilor:

— *Poate că nu ești bine . . .*

— *Ba nu, sînt bine, dar poate că nu sînt întregă . . .*

Nu sînt ca ceilalți lume . . .

Era slabă, străvezie; urechile lustruite . . . mînușitele deșirate; pieptul îngust și cilindric.

B. Delavrancea, Liniște.

E-un miros de tei în crînguri,

Dulce-i umbra de răchiți

Și sîntem atît de singuri

Și atît de fericiți!

M. Eminescu, Lasă-ți lumea.

Se-ntîmplă uneori ca propoziția verbală să încalce domeniul propoziției nominale, intrînd în descrieri. În locul dezvoltării domoale a notațiilor nominale, apare atunci dinamismul vibrant al construcției verbale, care dă tabloului mișcare și vigoare:

Apele se bat, rostogolesc bolovani, umplu vulturile și sar peste stîncile lustruite; șipotele țîșnesc și-și azvîrlă sulul apelor reci ca niște arcuri de sticlă străvezie; munții se încalecă grumaz peste grumaz pînă în slava cerului; călătorii admiră, rîd, petrec, beau pe mușchiul moale și blînd ca o catifea verde.

B. Delavrancea, Liniște.

Asociate, aceste procedee lingvistice se completează reciproc:

Frînturi de oaste-aleargă pe apucate,

Ară satele . . . Departe se năzare

Un greu convoi cu strigăt de pierzare . . .

Catiri cu saci de bani, întregi bazare

De-arginturi, scule, repede-ncărcate,

Chervane vechi, căruțe cu bucate

Se duc spre munți și curg mereu din zare . . .

Sînt mari averi domnești, strînsoarea, rodul

Atîtor lacrimi și sudori cumplite . . .

Șt. O. Iosif, Răzmirița.

Prin acțiunile pe care le exprimă, propozițiile verbale fixează cîteva din momentele principale ale răzmiriții, în timp ce propozițiile nominale completează tabloul prin reflecțiile și sentimentul de jale al poetului în fața priveliștii zugrăvite. Legate prin conținutul lor de propozițiile verbale precedente, propozițiile nominale se leagă și sintactic de ele, de vreme ce au același subiect cu cele din urmă.

Unirea mai intimă, prin coordonare sau subordonare, a acestor două feluri de propoziții dă frazei aspecte și valori stilistice din cele mai variate.

Iată construit astfel un sistem adversativ:

Viforoase erau vremile cele vechi . . . dar oamenii se nășteau tari . . . pământul era acoperit de dărămături și de trupuri moarte . . . dar din acele câmpii ce fumegau de pîrjol și de măcel, se înălțau strigări de biruinți . . .

Al. Russo, Cîntarea Romîniei.

Starea de nesiguranță a timpurilor vitrege din trecut și dezastrul provocat de neconținutele războaie purtate pe pămîntul țării, zugrăvite pe cale nominală (« Vremi viforoase », « pămînt acoperit de dărămături și de trupuri moarte ») sînt puse în antiteză cu tăria oamenilor și cu intensa lor viață de vitejie, exprimate prin dinamicele construcții verbale: « Oamenii se nășteau tari », « iar din câmpiile ce fumegau de pîrjol și de măcel se înălțau strigări de biruinți ».

În unirea prin subordonare, regenta poate fi uneori propoziția nominală, iar subordonata propoziția verbală, după cum alteori propoziția verbală e regenta, iar cea nominală subordonata. Fiecare rînduire dă însă frazei un caracter deosebit.

În versurile:

*O, ești frumos cum numa-n vis
Un înger se arată!*

M. Eminescu, Luceafărul,

sentimentul de admirație exprimat de nominala-regentă crește în intensitate o dată cu imaginea verbală a apariției îngerului, pe care o aduce acțiunea subordonatei.

Alta e situația în:

*Și cînd se va întoarce pămîntul în pămînt,
Au cine o să știe de unde-s, cine sînt?*

M. Eminescu, Despărțire.

Aici dinamismul propozițiilor verbale și îndeosebi al celei regente se îneacă în sentimentul de înduioșare pe care-l provoacă subordonatele nominale.

Deși de natură și structură distinctă, care le dă o individualitate proprie bine definită, propozițiile verbale nu pot fi întotdeauna delimitate de cele nominale, neputîndu-se trage între ele o hotărîtă linie de demarcație. În adevăr, uneori forma ne spune că avem de-a face cu o propoziție verbală, pe cînd înțelesul ne-o arată nominală; alteori, dimpotrivă, întîlnim propoziții cu conținut verbal, exprimat însă printr-o construcție nominală. Primele au fost numite propoziții *n o m i n a l - v e r b a l e*, iar cele din urmă *v e r b a l - n o m i n a l e* (J. Vendryes).

Iată, bunăoară, propozițiile construite cu sinonimele *a se afla* și *a se găsi*. În:

După bătălie mulți viteji se află (I. Zanne, IV 269) și

Ce-ai căutat ai găsit (T. Pamfile, DAcR II₁ 114)

ele formează două construcții verbale. Nu tot verbale rămân însă și următoarele două propoziții, formate cu aceleași verbe:

Mine-n zori să vă aflați

Toți călări și înarmați.

V. Alecsandri, P. p. Ștefăniță Vodă.

În orice parte-a lumii străin eu mă gălesc.

Idem, Strofe lui C. Negri.

De astă dată, cu toată forma lor verbală, propozițiile au devenit nominale, pentru că verbele și-au pierdut înțelesul lor propriu, ne-mai-exprimînd ideea acțiunii de « a fi aflat » sau « găsit cineva (ceva) după o prealabilă căutare ». Abstractizîndu-se cu totul, ele au ajuns copulative ca și verbul *a fi*, în care calitatea li se și alătură nume predicative: să vă aflați [= să fiți] călări și înarmați; mă gălesc [= sînt] străin.

La fel se întîmplă și cu alte verbe, care enunță de obicei acțiuni în cel mai deplin înțeles al cuvîntului și care totuși își pierd în anumite condiții această putere, formînd propoziții nominale. Astfel, una și aceeași construcție, *fă bine!* este verbală în:

Fă bine și așteaptă rău

I. Pop-Reteganul, V, Pipăruș Pătru.

pentru că are înțelesul de « săvîrșește fapte bune ! » și nominală în fraza:

Acum dară fă bine de înapoiește un leu tovarășului dumatile

I. Creangă, Cinci piini.

unde exprimă cu o ușoară notă mucalită ideea de « fii bun și . . . »

Propoziții nominale formează verbul *a face* și în asociere cu anumite substantive, ca în construcția sinonimă cu cea precedentă:

Să faci bunătatea [= să fii bun] *să te potolești de azi înainte*

Al. Vlahuță, O viață.

sau în:

Și-apoi, ce ți-oi lua eu din casă nu-ți face trebuință [= nu-ți e trebuincios]

I. Creangă, Stan Pățitul.

Tot propoziții nominale, cu toată aparența lor verbală, poate forma și verbul *a sta*, devenit și el copulativ:

El singur zeu stătut-a [= a fost singurul zeu] *nainte de-a fi zeii*

M. Eminescu, Rugăciunea unui Dac.

Trecerea de la o categorie la alta nu este însă întotdeauna totală. De foarte multe ori, nici unul din cele două elemente, verbal sau nominal, nu izbutește să dezlocuiască pe celălalt și să-și impună incontestabila lui valoare, ca în citatele precedente. Rămînînd amîndouă în ființă, ele se asociază, concentrîndu-se într-o

unitate semantică complexă și creînd o întregă categorie de propoziții cu caracter mixt, verbal și nominal totdeodată, în care, dacă aceste două elemente stau uneori pe picior de egalitate, echilibrîndu-se reciproc, își dispută de cele mai multe ori întîietatea, unul în detrimentul altuia, în măsura în care s-au putut menține.

Uneori accastă luptă se simte în chiar conținutul semantic al verbului simplu, care formează predicatul propoziției. Așa am văzut că se întîmplă în propozițiile verbale semnalate mai sus, care exprimă *s t a r e a* subiectului ca un fel de *m a n i f e s t a r e a* lui (*Bătrînul boalește*).

Ceva mai mult. Unele predicate-verbe simple exprimă chiar și *i n s u ș i r e a* pe care și-o *m a n i f e s t ă* subiectul:

*Pe muntîșor **albește** casa*

I. Văcărescu, DAcR I, 87.

... *îneecat în bălării, **albea** trupul văruiat al unei cișmele*

Al. Macedonski, Casa nr. 10.

*Pe-ncetul tăria-nflorită ... **s-albește** din clipă-n clipită*

G. Coșbac, Faptul zilei.

*Dealurile Dobrogei **albăstresc** în fund ca o dungă de catifea*

C. Sandu-Aldea DAcR I, 96.

În aceste propoziții, verbale ca formă, elementul verbal (adică acțiunea) se unește organic cu cel nominal, însușirea de alb sau de albastru, prin care se manifestă subiectul, exprimînd ideea că cișmeaua (casa, cerul) își *a r a t ă a l b e a ț a*, *a p a r a l b e*, ne atrag atenția prin *a l b u l* lor, iar dealurile în negura depărtării, prin *a l b a s t r u l* lor.

Mai frecvent este acest caz, cînd sintagma predicatului este o perifrază verbală:

*Mai înainte, calea-valea, erai deprins a trăi singur, dar acum **are să-ți cadă greu**, mai ales că ți s-a îngreuiat gospodăria.*

I. Creangă, Stan Pățitul.

La prima vedere, s-ar părea că propoziția subliniată a devenit nominală, sinonimă cu *are să-ți fie greu*. Și totuși *a cădea* nu și-a pierdut cu totul ideea de acțiune, ci a mai păstrat ceva dintr-însa, și anume direcția mișcării, care este de sus în jos, extinsă de la greutatea de ordin fizic la cele morale. Uneori ideea de *greu* este înlocuită prin cea de *rău*, greutatea morală făcîndu-ne să ne simțim rău:

*Rîzi tu, rîzi, Harap-Alb, zise atunci Ochilă . . . dar unde te duci, fără mine **rău are să-ți cadă***

I. Creangă, Harap Alb.

Prin extensiune, alături de *a-i cădea greu sau rău cuiva*, s-au creat și construcțiile: *a-i cădea bun cuiva* «a-i veni pe neașteptate, a-i cădea ca din cer un bine în momente grele» și *a-i cădea drag (dragă) cineva cuiva*:

*Făt-Frumos, Făt-Frumos, vino de taie pe ăst dușman al meu, că **ți-oi cădea și eu bun la ceva.***

P. Ispirescu, Ileana Simziana.

*Ea din ce în ce mai dragă **ți-ar cădea pe zi ce merge***

M. Eminescu, Scrisoarea V.

Și astfel, deși intrat în componența unei perifraze cu înțeles nominal (a-i fi greu sau rău, a-i fi bine, a-i fi drag) verbul *a cădea* nu s-a transformat într-un copulativ, ci a devenit un *semi-copulativ*; pentru că mai stăruie în el ideea de acțiune. De aceea propozițiile *are să-ți cadă greu (rău)*, *ți-o-i cădea și eu bun la ceva* și *ți-ar cădea din ce în ce mai dragă* nu sînt nominale propriuzise, ci intră în categoria mixtă a propozițiilor *nominal-verbale*, pentru că elementul nominal precumpănește asupra celui verbal.

Cît de numeroase sînt în limba noastră propozițiile nominal-verbale cu astfel de semi-copulative ne-o arată cu prisosință multiplele și variatele construcții și perifraze care au la bază pe *a avea*. Colorîndu-se cu o ușoară idee de acțiune, datorită sensului de posesie pe care-l mai păstrează întrucîtva acest verb, propozițiile nominal-verbale construite cu el exprimă stări fizice și sufletești din cele mai felurite:

Are putere « e puternic », *are cap (minte)* « e inteligent », *are inimă* « e milos », *are rînduială* « e ordonat », *are socoteală* « e chibzuit », *are noroc* « e norocos », *are curaj (îndrăzneală)* « e curajos (îndrăzneț) », *are trecere* « e cu vază », *are tragere de inimă* « e zelos », *are haz* « e hazliu », *are gîrgăuni în cap* « e înfumurat », *are scaun la cap* « e cu judecată sănătoasă¹ », *aibi bunătața . . .* « fii bun »; *n-are liniște* « e neliniștit », *n-are astîmpăr* « e neastîmpărat », *n-are obraz* « e nerușinat », *n-are nici un rost (nici o noimă, nici un dumnezeu)* « e împotriva rațiunii », *n-are moarte* « e nemuritor »; *Toate păsările dorm, numai una n-are somn* [= nu-i e somn] (S. Mîndrescu, DACR I 383); *Cînd n-am bani, am voie bună* [= sînt voios] (Doine, ibidem 383); . . . *nu cumva ostașul acela să aibă harțag* [= să fie arțăgos] și să ne găsim beleaua cu dînsul (I. Creangă, Ivan Turbincă); *își alese... un ogar, să-l aibă de tovarăș* [= să-i fie tovarăș] (P. Ispirescu, DACR I. 881); . . . *pe copiii tăi îi am* [= îmi sunt] *mai de aproape decît pe ceilalți* (Idem, Cei trei frați în țăriși); *Cu nimene-n lume nu se avea bine* [= nu era în raporturi bune] (A. Pann, DACR I 381); *Ei acum ghicește singur de te am eu drag* [= dacă-mi ești drag] *ori nu* (G. Coșbuc, Nedumerire); *Brazi și pîltinași i-am avut* [= mi-au fost] *nuntași* (V. Alecsandri, Miorița); *N-au avut decît* [= a fost de ajuns] *cu ochiul, ori cu mîna semn a face*, și *Apusul își împinse toate neamurile-ncoace* (M. Eminescu, Scrisoarea III); *Hyperion, . . . /nu cere semne și minuni, care n-au chip* [= sînt imposibile] și *nume* (Idem, Luceafărul).

De multe ori însă ideea de stare covîrșește într-atîta pe cea de acțiune, încît verbală rămîne numai forma construcției, conținutul ei devenind nominal în cel mai deplin înțeles al cuvîntului. O propoziție ca *Toți se scaldă într-o apă* (T. Pamfile, DACR I 184) a ajuns astfel să însemneze « Toți sînt la fel, deopotrivă ». Construcția nemaiîntrebuiîndu-se în sensul propriu al termenilor ei, ca în perifrazele de mai sus, ci în sens figurat, elementele-i componente

¹ Expresie de savuros pitoresc, în care răsună încă îndepărtatul ecou al *scaunelor noastre de judecată* (reședințele circumscripțiilor judecătorești) de odinioară

se contopesc într-un singur înțeles de ansamblu cu totul nou, în care ideea a c ț i u n i i de « a se scâlda în aceeași apă », exprimă s t a r e a de « asemănare » a celor vizați de vorbitor. Este un alt tip de propoziție nominal-verbală, în care starea este exprimată într-o formă de structură verbală.

Starea fizică (slăbiciune, obezitate etc.) și cea materială (sărăcie, bogăție etc.), stările intelectuale și cele sufletești sau scăderile omenești, fiind de natură abstractă, geniul limbii le simbolizează ca mai sus, prin câte o acțiune din cele mai caracteristice, concretizată în câte-un caz special, care le face deosebit de sugestive. Această exprimare prin câte o construcție verbală a unor stări prin excelență nominale constituie savoarea și pitorescul limbii noastre:

Îi numeri coastele (oasele) « e foarte slab »; *n-are după ce bea apă* « e sărac lipit »; *are seu la rărunchi* (I. Creangă) « e bogat »; *nu-l încape pielea* « e foarte gras » sau « îngîmfat din cale-afară »; *aruncă banii pe fereastră* sau *îi mănîncă cu lingura* « e risipitor »; *umblă cu minciuni* « e mincinos » ; *umblă frunza frăsinelului* (Creangă) « e un pierde-vară »; *umblă pe două cărări* « e beat turtă »; *scoate apă (lapte) și din piatră seacă* « e foarte harnic (activ) »; *îi mănîncă cîinii din traistă* « e prostănac de tot, un gură-cască »; *se dă de ceasul morții* « e foarte supărat »; *biserica geme de lume* « e plină pînă la refuz ».

După cum se vede, propozițiile nominal-verbale de acest fel înfățișează starea sub aspectul ei i n t e n s i v. Fapt explicabil. Ele provin de cele mai multe ori din câte o subordonată consecutivă de intensitate, devenită independentă după ce s-a încărcat cu înțelesul regentei suprimate prin elipsă: [E atît de prost, încît] *îi mănîncă cîinii din traistă*. Cîteodată, subordonata consecutivă din care provin are și o valoare de comparativă ipotetică, nuanță ce se simte și în propoziția nominal-verbală rezultată: [E atît de risipitor, de parcă] *aruncă banii pe fereastră* sau [ca și cum i-ar] *mînca cu lingura*.

Chiar și o frază compusă din două sau mai multe propoziții verbale poate deveni nominal-verbală: Iată redată astfel atitudinea parvenitului ⁷ îngîmfat: *Dă-mi, doamne, ce n-am gîndit, / să mă mir ce m-a găsit* (A. Pann, apud Zanne VI, 549).

II

O propoziție ca « Așa ne-a fost vorba? » trezește în noi nu ideea vreunei însușiri sau a unei stări, cum ne-am aștepta de la o construcție nominală, ci o imagine verbală, imaginea unei acțiuni: « așa am vorbit, așa ne-am înțeles? » E o propoziție v e r b a l - n o m i n a l ă, pentru că elementul verbal, ideea de acțiune, precumpănește asupra celui nominal, care nu apare decît numai în forma construcției.

Ca și în acest exemplu, ideea de acțiune a propozițiilor verbal-nominale provine adeseori din substantivul verbal pe care-l au în sintagma predicatului:

Dacă nu v-a fost cu plăcere [= dacă nu v-a plăcut] *să pricepem și noi câte ceva din cele ce spuneți . . . de ce ne-ați mai adus aici?* (I. Creangă, Moș Ion Roată și Vodă Cuza);

Dar, să nu vă fie cu supărare [= să nu vă supărați] *ia, palmele aceste țărănești . . ., străpunse de pălămidă și pline de bătăture . . . vă țin pe dumneavoastră* (Idem, ibidem);

Acuma . . . mai că-mi vine să zic . . . că are să ne fie masul [= avem să rămânem peste noapte] *în pădure* (Idem, Moș Nichifor);

Nevoia te duce pe unde nu ți-i voia [= nu voiești] (Idem, Capra cu trei iezi);

Merindele le sfîrșise . . . trebuia să ceară a cumpăra de la gazdă. Dară care fu mirarea lui [= cât se miră] *cînd i se spuse că nu va putea găsi nimic* (P. Ispirescu, Minunea restelui);

Fă-mi cămașă de fuior, /că mi-e gîndul [= mă gîndesc] *să mă-nsor* (Jarnik-Bîrseanu, DAcR I 220);

Mi le-a făcut Dumnezeu. [pe fete] */tocmai de-s pe placul meu* [= cum îmi plac mie] (V. Alecsandri, P. pop., Hore, XI, Barbu).

Alteori, substantivul din sintagma predicatului n-are prin el însuși valoare verbală, dar o capătă datorită grupei sintactice în care este încadrat:

Casa este în flăcări [= arde];

Cum ți-e numele? [= cum te numești?];

Către tine ni-i toată nădejdea [= nădăjduim] (Dosoftei, DAcR II₁ 110);

Această fată din naștere era cu [= avea] *o stea în frunte* (P. Ispirescu, Găinăreasa);

Nu e de nasul tău [= nu meriți] *o asemenea bucată* (Idem, Poveste țărănească);

Cînd va fi de cătră seară [= cînd va începe să însereze] *să mi te pai ca de ceară* (Jarnik-Bîrseanu, DAcR II₁ 109);

Ce mi-i vremea [= ce-mi pasă de vreme], *cînd de veacuri /stele-mi scînteie pe lacuri?* (M. Eminescu, Revedere).

O altă notă caracteristică a chipului cum se înfățișează propoziția verbal-nominală: substantivul din sintagma predicatului poate fi suprimat prin elipsă, cînd copulativul *a fi* și-a însușit înțelesul acestuia. O construcție ca:

De asta ți-i acum în grijă [= te îngrijorezi], *stăpîne?* (I. Creangă, Stan Pățitul), apare curent sub forma:

De asta ți-i acum?

Suprimarea substantivului se face uneori pentru evitarea repetării:

Acum nu-i era lui pentru că trecuse pe pămîntul omului celui slut . . . , ci ți era ciudă cum de să calce vorba tatălui său (P. Ispirescu, Aleodor Împărat).

De multe ori însă această suprimare se datorește neputinței vorbitorului de a găsi termenul potrivit, ceea ce a și făcut să se nască o construcție ca *mi-e nu știu cum*, care, în citatul următor, are menirea de a atenua asprimea unui refuz categoric, dat prin *nu pot*:

Bine, treacă pentru tine . . . dar sufletele aceste ce sînt drepte a[le] iadului, mi-e nu știu cum să le priimesc (C. Negruzzi, Toderică).

În orice caz, fenomenul a început mai de mult, impunîndu-se apoi atît în limba vorbită, cît și în cea scrisă:

De viața mea îmi era cum îmi era [= mă-ngrijoram nu mă-ngrijoram] *dar mai mult îmi era* [= mă-ngrijoram] *pentru copiii mei* (I. Neculce, DACR II₁ 111);

Eu sînt bătrîn . . . și mi-e [= mi-e teamă, mă tem] *să nu poticnesc* (P. Ispirescu, Ileana Simziana);

Nu mi-e [= nu-mi pasă] *de durerea lui, cît mi-e de necazul meu* (Jarnik-Bîrseanu, apud Tiktin, DGR 622);

Unul sărea de la al cincilea cat și c-o mîna-și ținea pălăria. Grozav îi era de pălărie! [= se temea să nu și-o strice] (B. Delavrancea, ibidem).

Exemplele precedente ne arată că sintagma prescurtată *mi-e* a căpătat un înțeles atît de deplin, încît poate exprima ideea verbală chiar și fără ajutorul vreunui substantiv. Ceva mai mult. Dacă i-am adăuga vreunul, n-am putea reda fidel ideea exprimată de vorbitor: *De discursuri îi era* [= îi ardea] *lui atuncea?* (N. Iorga, DACR II₁ 111). — La fel, în versurile: *O, nu mi-e că mi-am sîngerat, la prag piciorul într-un cui, | dar mi-e că e păcat! | Om bun ca dînsul nimeni nu-i | și pentr-o vorbă rea ce-i spui, | el toată ziuica lui | muncește supărat!* (G. Coșbuc, Pe lîngă boi), unde *mi-e* exprimă ideea verbală de «îmi pare rău», cum rezultă și din versul final al strofei precedente: «Și rău ce-mi pare-acum!»

Puterea construcției nominale de a exprima acțiunea poate merge uneori chiar și pînă la indicarea *m o d a l i t ă ț i i* și a *t e m p o r a l i t ă ț i i* verbale. Astfel, întrebuițată fiind cu valoare de imperativ, propoziția verbal-nominală *Pe-aici ți-e drumul!* exprimă totdeauna și timpul perfectul simplu sau compus, cu toate că copulativul rămîne la prezent:

și punînd mîna pe vas, ieși cum a intrat și pe ici ți-e drumul! [= o șterse]¹ (P. Ispirescu, Ileana Simziana).

---

¹ Valoarea de trecut a acțiunii exprimate a făcut ca această expresie idiomatîcă să fie întrebuițată uneori și cu copulativul la perfectul compus: «lupul care era ascuns . . . o dată se repezi, o luă în brațe și pe ici ți-a fost drumul». (P. Ispirescu, Lupul cel năzdrăvan).

De altă parte, în unele din propozițiile nominal-verbale, construcția nominală poate avea și o altă însușire caracteristică verbului, puterea de a exprima pasivul:

*Se vede lucrul că nici tu **nu ești** [= nu ești făcut] de împărat și nici împărăția de tine [= nu este făcută pentru tine] (I. Creangă, DAcR II¹ 110).*

Cîteodată valoarea pasivă se simte chiar și în propoziția verbal-nominală implicită, rezultată din prescurtarea unei propoziții verbale propriu-zise:

*Sfarmă-Piatră, văzîndu-se în primejdie, se roagă **de iertare** [= să fie iertat] (I. Creangă, Făt-Frumos, fiul iepei).*

De corespunzătoarele lor pur verbale propozițiile verbal-nominală se deosebesc uneori și printr-o nuanță de înțeles. Cîtă deosebire, de pildă între *Mă uit la cineva* și *Sînt cu ochii pe cineva*, care, pe lângă acțiunea « mă uit », conține și pe aceea că « nu-l scap o clipă din ochi ». Alt exemplu:

*În clasă: Dascălul la tablă
Măsoară calea dintre stele.
Pe liniile lui mi-s ochii,
Dar unde-s gîndurile mele?*

Al. Vlahuță, Iubire, IV

Prima propoziție verbal-nominală subliniată se distinge de verbala *Mă uit la liniile lui* printr-o subtilă nuanță de gîndire. *Mă uit* implică și ideea de « înregistrez » (mă uit și văd), pe cîtă vreme *pe liniile lui mi-s ochii* înseamnă « mă uit fără să iau act cîtuși de puțin de înțelesul lor ». E un sens pe care verbul simplu *a se uita* nu-l capătă decît în perifraza verbală *se uită în gol*, aplicată omului care, deși-și fixează privirile asupra unui punct, nu vede nimic din lumea din afară, absorbit fiind de lumea interioară a gîndurilor lui.

Și o nuanță de aspect distinge propoziția verbal-nominală de cea pur verbală. Deși *Mă gîndesc la cineva* are tot un aspect continuativ, ca și *Mi-e gîndul la cineva (la ceva)* sau *Sînt cu gîndul la cineva (ceva)*, totuși, în primul caz, acțiunea se poate referi și la un gînd de scurtă durată, pe cînd în al doilea este vorba de un gînd care subsistă vreme mai îndelungată. — La aspectul durativ, se mai adaugă și cel intensiv. Față de acțiunea neintensivă din *Se gîndește la joacă*, *Gîndul lui este la joacă* ne sugerează stăruitoarea persistență a ideii de joc, care-l face pe cel stăpînit de ea să nu-și mai poată vedea de treburi. E tocmai ceea ce ne face să simțim și ultimul vers din citatul precedent: *Pe liniile lui mi-s ochii, | dar unde-s gîndurile mele?* Acesta e și motivul pentru care iubirea adîncă este de cele mai multe ori exprimată prin astfel de construcții verbal-nominală:

Gîndul îi era la fîcele sale ;

P. Ispirescu, Porcul cel fermecat.

Vai și-amar, puică-i de mine,
Că **mi-e gîndul tot la tine...**
Picioarele-mi merg pe cale,
Gîndul mi-i la tine-n vale;
Picioarele-mi merg pe văi,
Gîndul mi-i la ochii tăi.

T. Pamfile Cîntece de țară. Vai și amar.

Aspectul intensiv caracterizează construcția verbal-nominală nu numai cînd aceasta exprimă un sentiment, ci și cînd formulează o idee. *Este în stare de orice* nu ne dă numai ideea de « a putea », ci și ridică acțiunea la un grad înalt, în comparație cu propoziția verbală de aspect neintensiv: *Poate orice*. În același chip. exprimînd ideea negativă, construcția verbal-nominală *Nu e în stare să . . .* însuflă acțiunii un grad de minimă intensitate, pe care n-o simțim în propoziția corespunzătoare pur verbală: *Nu poate să . . .*

În strînsă legătură cu aspectul intensiv al propozițiilor verbal-nominale stă și expresivitatea lor. Cu această valoare stilistică se înfățișează atît construcțiile cristalizate — ca mai sus citata *Pe ici și-e drumul!* în locul inexpressivului *Plecă* — cît și construcțiile de sintaxă vie. Transformînd complementul propoziției verbale în subiect și dîndu-i locul de frunte, propoziția verbal-nominală îl scoate în evidență și-l impune atenției noastre. Și astfel *Avea un boi așa de gingaș!* devine **Boiul îi era așa de gingaș, încît își venea să o bei într-o bîrdăcuță de apă** (P. Ispirescu, Ileana Simziana). La fel în : *Am întîlnit tot felul de chipuri. Nici unul nu-mi era cunoscut* [în loc de: nu cunoșteam pe nici unul] (Al. Cazaban apud Sandfeld, Syn. roum. 221).

Frecventă este întrebuițarea propozițiilor verbal-nominale ca variații stilistice. Astfel, în:

*Se-nțelege că **vorbim** nu despre părerile pe care un scriitor le emite . . . e vorba de felul cum ele sînt așternute, de puterea concepției* (I. Caragiale, *Notițe risipite*);

scriitorul a evitat prin construcția verbal-nominală *este vorba* repetarea predicatului propoziției verbale precedente *vorbim . . .*

O fericită variație stilistică de acest fel găsim în maxima:

*Ori te poartă cum **ți-e vorba**, ori vorbește cum **ți-e portul*** (I. Zanne II 836).

Ideea de bază este contradicția dintre vorbele și faptele (purtarea) fățarnicului. Alternativa în care este pus acesta, somat să-și pună de acord vorba cu fapta, alegînd una din cele două căi, putea să fie exprimată și numai prin propoziții verbale, fără ca înțelesul frazei să sufere întrucîtva și fără să se altereze chiasmul construcției: « Ori te poartă cum vorbești, ori vorbește cum te porți ». Creatorul maximei a ținut însă să-și varieze construcția în amîndoi termenii alter-

nativei, asociind în fiecare din ei, regenta pur verbală (ori te poartă . . . ori vorbește . . .) cu subordonata ei exprimată printr-o propoziție verbal-nominală (cum ți-e portul; cum ți-e vorba).

III

În sfârșit, în fiecare din aceste două grupe intermediare, găsim o întreagă gamă de nuanțe, rezultate din combinarea în diferite doze a elementului nominal cu cel verbal și din diferitele raporturi de forță dintre cele două valori.

«Marta are ochi frumoși», bunăoară, este o propoziție verbală. Nu tot verbală rămîne ea însă în «Marta are *ochii* frumoși». A fost de ajuns să-i articulăm complementul, ca să-i insuflăm un *colorit* nominal, deoarece, de astă dată simțim că nu mai este vorba de ceea ce are Marta (ochi frumoși), ci de cum sînt ochii ei (sînt frumoși). Deși a devenit o nominal-verbală, elementul nominal nu covârșește pe cel verbal, ca de obicei în acest fel de propoziții. El reprezintă numai o fină nuanță nominală, pe care spiritul limbii o adaugă ideii verbale, făcînd-o simțită printr-o modificare, în aparență fără importanță, a construcției: articularea complementului.

Cu această mică modificare de ordin formal, dar care dă putere expresivă, construcțiile de acest tip devin un sugestiv instrument descriptiv:

De aceea, criminalul propriu-zis, luat ca tip, are brațele peste măsură de lungi și picioarele prea scurte, fruntea îngustă și turtită, occiputul tare dezvoltat (I. Caragiale, O făclie de Paște).

Iată și cazul contrar:

Toți erau cu părul, cu barba și cu mustețele pline de promoroacă (I. Creangă, Harap-Alb).

Propoziția nu este propriu-zis nominală, pentru că se simte în ea și o idee verbală (aveau părul, barba . . . pline de promoroacă), dar nu e nici verbal-nominală întru totul, deoarece elementul verbal, prea slab ca să-i poată da acest caracter, apare numai ca o nuanță.

Propozițiile de acest fel constituiesc în limba noastră o adevărată bogăție de nuanțe, pe care le poate avea uneori chiar una și aceeași construcție de bază, nominală sau verbală. Să luăm ca exemplu propozițiile construite cu *a fi gata*.

1. — În — *Ești gata? — Gata, Jupîne Strul!* (I. Creangă, Moș Nichifor) avem o construcție nominală, de o parte cu, iar de alta fără copulativul *a fi*. Cum apare ea însă în *Grigorie Vodă era . . . sumeț și gata la răspuns* (I. Neculce, DACR II₁ 235)? Dacă în primul citat adjectivul *gata* exprimă singur numele predicativ, dîndu-i astfel un caracter nominal, în al doilea, sintagma predicatului are în componența sa, pe lîngă adjectivul *gata*, și complementul acestuia, exprimat printr-un substantiv verbal: *gata la răspuns*. Așa stînd lucrurile, propoziția nu mai rămîne numai și numai nominală, ci capătă și o notă verbală, ceea ce face

ca subiectul să fie caracterizat nu prin felul său de a fi, ca în coordonata precedentă (Grigorie Vodă era sumeț), ci prin felul său de a se manifesta: *Era gata la răspuns* «avea replica promptă».

2. — Colorit verbal poate căpăta în anumite cazuri propoziția nominală chiar și cînd sintagma *e gata* formează singură predicatul:

*Urîtul din ce-i făcut?
Din omul care-i tăcut.
Pune-o buză peste alta
Și iată urîtu-i gata.*

Jarnik-Birseanu, apud Murnu: Cele mai frumoase doine, 46.

Nominală propriu-zisă în aparență, propoziția subliniată a căpătat și o nuanță verbală, pentru că exprimă o stare sufletească (urîtul), rezultată dintr-o acțiune îndeplinită mai înainte (cînd omul «a pus o buză peste alta»). Cît de intim se leagă în construcțiile de acest fel elementul nominal cu cel verbal se vede din raportul logic care le unește: acțiunea este cauza; iar starea, efectul produs.

E tocmai ce constatăm și în subordonata din zicătoarea:

Vorbă să fie, că tocmeala-i gata (I. Creangă, apud Zanne II, 827) căreia, în varianta «*Vorbă să fie, că tîrg se face*» (I. Zanne, ibidem) îi corespunde o propoziție verbală atît ca înfățișare, cît și ca conținut.

De aceea, în propozițiile nominal-verbale de acest tip, numele predicativ *gata* implică întotdeauna și ideea acțiunii respective:

*O vede azi, o vede mîni,
Astfel dorința-i gata* [aprinșă]

M. Eminescu, Luceafărul.

3. — Elementul verbal este mai pronunțat în propoziția nominal-verbală din fraza:

să fii gata cu arcul, ca să o săgetezi (P. Ispirescu, Tinerețe fără bătrînețe).

Temporalitatea, care este una din cele mai caracteristice note verbale, apare acum în toată puterea ei. În propozițiile precedente, starea prezentă este privită numai în perspectiva trecutului care a provocat-o. Aici ea ne îndreaptă și în spre viitor. Întemeindu-se pe de o parte pe acțiunea trecută de «a se fi pregătit», *a fi gata* implică pe de alta și acțiunea viitoare a atacului în vederea căruia trebuie să fie gata eroul.

4. — Cu puterea ei de a da valoare temporală de viitor acțiunii verbului ce urmează, propoziția nominal-verbală *sînt gata* a ajuns să formeze un viitor perifrastic cu anumite nuanțe speciale:

iată sînt gata a-mi da viața pentru tine! (P. Ispirescu, Ileana Simziana).

Intrînd în chiar componența sintagmei predicatului, infinitivul formează cu *sînt gata* o perifrază verbală care exprimă un viitor imediat: « sînt gata a-mi da viața chiar acum ». Acest viitor perifrastic se formează și cînd verbul următor este la subjonctiv: « Sînt gata să fac orice pentru tine ». Păstrîndu-și numai formal individualitatea sintactică, propoziția nominal-verbală *sînt gata* și subordonata ei verbală *să fac* au căpătat laolaltă funcțiunea morfologică de viitor imediat, așa cum printr-un proces de morfologizare mai înaintat, propoziția verbală *am*, transformată în auxiliar și urmată de o subordonată verbală exprimată tot printr-un subjonctiv, a dat naștere uneia din perifrazele viitorului I: *am să fac*. Și tocmai pentru că procesul de morfologizare n-a mers atît de departe ca în *am să fac*, perifraza *sînt gata să fac* se prezintă cu notele sale caracteristice bine definite, în care putem descoperi cele două elemente componente, cu toată fuziunea lor. Elementul nominal se vede în valoarea de viitor imediat, datorită adjectivului *gata* și în nota afectivă care ne sugerează *s t a r e a s u f l e t e a s c ă* de hotărîre a vorbitorului; iar elementul verbal în *a c ț i u n e a* ce-și propune să îndeplinească, o acțiune concepută de obicei în stil mare (să-mi dau viața, să mă arunc în foc, să fac orice), ceea ce însuflă perifrizei și un aspect verbal intensiv.

5. Prezența acestor două elemente se simte și în caracterul de iminență, cu care se colorează viitorul exprimat pe această cale, cînd ne arată că acțiunea este așteptată să se producă din clipă-n clipă:

O clipă, două, fu gata să cadă (Sandu-Aldea, DAcr II⁹ 235).

Cu și mai multă putere apare uneori acest viitor iminent în descrieri:

Ochii lui erau roșii și așa de căscați că păreau gata a se spinteca (B. Delavrancea, Liniște).

Rolul pe care-l joacă în acest caz elementul nominal *gata* se vede îndeosebi din repetarea lui, cînd ne sugerează fiorii momentelor de mare cumpănă:

gata-gata să facă iar războaie și vărsări de sînge (I. Caragiale, apud Candrea, Dic. Enc. 530).

Prin contaminare cu o altă construcție de viitor iminent, *stă să cadă*, s-a născut perifraza *stă gata să cadă*, menită să întărească iminența acțiunii verbului principal:

Și apucîndu-l niște răcori reci de frică, începu a citi pe cărticica lui și înlătură oarecum groaza ce stă gata să-l cuprinză (P. Ispirescu, Voinicul cu cartea în mîină născut).

6. — Perifraza nominal-verbală de care ne ocupăm mai poate exprima și una din cele mai subtile nuanțe temporale: viitorul în trecut. Cazul se întîmplă la imperfect. Viitorul iminent din « Lucefăru-i *gata s-apuie* » (G. Coșbuc, Faptul zilei) este un viitor propriu-zis, deoarece, situîndu-se în fața priveliștii, poetul ne spune că apunerea lucefărului se va produce în curînd. Dar în: « La 27 noiembrie 1877, Plevna era *gata să cadă* »? Nu mai e același caz.

Pentru că ceea ce era un viitor iminent propriu-zis în ziua de 27 noiembrie, înainte de căderea fortăreței, când se putea încă zice că Plevna va cădea, a devenit un viitor în trecut la 28 noiembrie, de când căderea Plevnei este un fapt îndeplinit și de când nu se mai poate zice decât că, la 27 noiembrie, «Plevna era gata să cadă».

Alt exemplu:

Eram acum tocmai pe culmea dealurilor . . . Gata a cîrmi la dreapta, ca să coborîm în sat, aruncaî împrejurul meu o lungă și mulțumitoare privire . . .
(Al. Odobescu, Psevd. XI).

Transpunîndu-se în trecut, în momentul când se afla pe culmea dealurilor, scriitorul își arată intenția de a cîrmi îndată la dreapta, ca să coboare în sat. E un fapt viitor pentru momentul acela, dar care, realizîndu-se după ce Odobescu a admirat priveliștea, și a început să coboare, a devenit trecut atît pentru povestitor, cît și pentru noi, cititorii, constituind astfel ceea ce se numește «un viitor în trecut».

Cu o notă specială se înfățișează acest viitor iminent în trecut, când acțiunea enunțată era cît pe-aci să se realizeze, dar nu s-a realizat, împiedicată fiind de un fapt intervenit în ultimul moment:

cînd era gata a o lovi cu a doua săgeată, strigă ea [Gheonoaia]: Stăi, Făt-Frumos, că nu-ți fac nimic (P. Ispirescu, Tinerețe fără bătrînețe).

Ce însemnează pentru expresivitatea limbii noastre marea putere de mlădiere a unei construcții ca cea analizată, ne-o arată poetul popular care a creat cu ajutorul ei, magistrala imagine din versurile:

*Că e viața o nălucă,
Călător gata de ducă.*

G. Dem. Teodorescu, P. pop. 330.

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

FIDELITATEA ÎN TRADUCEREA POETICĂ

DE

AL. ANDRIESCU și C. MACAREVICI

Ignorată multă vreme, munca traducătorilor este prețuită astăzi așa cum se cuvine. Simpla răsfoire a publicațiilor literare, ne gândim mai ales la colecțiile din ultimii doi ani, convinge îndată și fără rezerve. Discuțiile asupra « artei traducerii »¹ stau în centrul atenției, mai ales a scriitorilor traducători². Faptul acesta este îmbucurător. Tot aici trebuie căutată, însă, și cauza unui mare gol, cauză sesizată ușor chiar și de cititorul puțin atent. Nu s-a scris aproape nimic, în ultimii ani, despre munca marilor noștri clasici în acest domeniu de activitate literară. Nu ne gândim la unele inserări sporadice, făcute în lucrări cu obiective mai largi de cercetare, ci la necesitatea unor studii speciale. A argumenta nevoia preluării grabnice a acestei prețioase moșteniri a trecutului înseamnă a face un lucru inutil. Lipsa aceasta își găsește explicarea numai în absența nemotivată a specialiștilor de la dezbaterile asupra traducerilor: în primul rând a criticilor literari și în al doilea rând a lingviștilor³.

Problema centrală a discuției asupra traducerii literare, artistice, poetice, o formează fixarea limitei pînă unde poate merge libertatea traducătorului în translația unui text dintr-o limbă în alta și fidelitatea față de textul respectiv.

---

¹ Vezi Al. Philippide, *Arta traducerii*, « Gazeta literară », nr. 17 (5) din 28 aprilie 1955.

² Vezi articolele despre traducerile literare semnate de T. Argezi, Al. Philippide, Cezar Petrescu, C. Theodorescu și alții.

³ Articolul acad. Al. Graur, foarte util, intitulat: *Cu privire la unele probleme de traducere*, « Limba română », nr. 5, 1954, p. 25—34, se ocupă numai de traduceriile lucrărilor științifice. Cade, prin urmare, în afara discuției de aici, care cuprinde numai traducerile literare (Articolul acad. T. Vianu, *Ceva despre arta traducerii*, « Gazeta literară », nr. 25 (67) din 23 iunie 1955, apărut după redactarea paginilor de față, n-a putut fi luat în considerație).

Libertatea traducătorului de a crea din nou opera originală în altă limbă¹, cum au declarat ritos majoritatea participanților la discuția asupra traducerilor, va cunoaște, întotdeauna, îngrădirea impusă de fidelitatea obligatorie față de text.

În discuția care urmează, vom încerca să ilustrăm câteva din principiile de bază ale traducerii poetice cu materialul prețios oferit de două tălmăciri din limba germană făcute de Mihail Eminescu: « Mănușa » și pă balada lui Schiller « Der Handschuh » și « Foaia veștedă », după cunoscuta poezie a lui Lenau « Das dürre Blatt ».

Amîndouă aceste traduceri respectă, cu o grijă accentuată, care dovedește deplina înțelegere a poetului pentru problemă, textul original. « Mănușa » este o traducere aproape ad litteram, iar « Foaia veștedă » o traducere « creație », ca să întrebuițăm și noi termenul care începe să cîștige din ce în ce mai mult teren. Ambele constituie însă, modele magistrale de ceea ce trebuie să însemneze pentru traducător fidelitatea față de original. « Mănușa » a fost publicată în anul 1881, deci cu doi ani după ce apăruse « Foaia veștedă ». Nu vom ține seama totuși de ordinea cronologică și vom discuta întîi traducerea baladei lui Schiller. Procedeu acesta ni se pare mai potrivit, pentru că putem să urmărim astfel, drumul de la traducerea credincioasă originalului pînă la reproducerea textuală, la traducerea idee cu idee, dar cu alte cuvinte decît ale textului.

Dacă am pune pe două coloane balada lui Schiller și traducerea lui Eminescu, am oferi un lucru surprinzător celor care contestă valoarea traducerii verbale în orice situație. « Mănușa » este reproducerea textuală, în limba noastră, a originalului german. Cele câteva modificări sînt lipsite de importanță. Ne oprim asupra lor, pentru că ele ilustrează situațiile cînd traducătorul este obligat să încalce fidelitatea literală.

În versiunea lui Eminescu apare în locul adjectivului *schön* « frumos », din textul german, cuvîntul românesc *vesel*: *Und rings auf hohem Balcone, Die Damen in schönem Kranz*²; *Pe balconul nalt se-nșiră dame-n veselă cunună* (O. vol. I p. 165)³.

Ce l-a determinat pe Eminescu să aducă această modificare? Fără îndoială cauza trebuie căutată în dorința de a spori potențialul sugestiv al versului. Prima variantă este mai aproape de originalul german: *Pe balconul nalt înșiră dame mîndra lor cunună* (O. vol II, p. 367). Traducătorul și-a dat seama însă, cu intuiția sa poetică pătrunzătoare, că schimbarea adjectivului *mîndră*, mai aproape de sensul cuvîntului german *schöne*, cu adjectivul *veselă* subliniază mai convingător calitățile neobișnuite ale acestei *cununi*. Metafora *cunună*, prin care înțelegem grupul doamnelor, solicită în mod necesar un epitet mai puțin șters decît adjectivul *frumos*. Celălalt adjectiv este mai potrivit pentru sugerarea atmosferei de destin-

¹ Al. Philippide, op. cit.

² Folosim ediția îngrijită de Heinrich Kurz, Schillers Werke, Leipzig und Wien, p. 48.

³ Ediția îngrijită de Perpessicius.

dere, în care rîsul apare ca element necesar, în așteptarea plină de ațîtare a divertismentelor din arenă. Nu-i lipsit de interes să consemnăm aici și versurile corespunzătoare din traducerea lui Șt. O. Iosif: *Și de jur împrejur, pe înaltul balcon, Cumină de mîndre femei.*¹

Din alte motive, poetul înlocuiește, în același vers, cuvîntul *rings* « în jur » cu forma verbală *se-nșiră* pentru a evita repetarea supărătoare a locuțiunii *în jur* (*împrejur*), de neevitat în traducerea fidelă a prepoziției germane *um* « în jur, împrejur »: *Und um ihn die Grossen der Krone* (Și, în jurul lui, mării coroanei). Acest vers a fost tradus, de altfel, pentru a se evita și echivocul provocat de translația cuvînt cu cuvînt a expresiei *die Grossen der Krone* mai liber ca restul baladei *Împrejur cei mari ai țării și ai sfatului s-adună*. Versiunea lui Eminescu, dacă ținem seama de lipsa unei tradiții monarhice la noi, este foarte potrivită. În limba noastră cuvintele *mării coroanei* n-ar fi spus nimic. Dimpotrivă ar fi sunat fals, străin. Din aceeași cauză, Șt. O. Iosif a tradus *stîlpîi coroanei*.

Motive asemănătoare l-au determinat pe poet să traducă termenul german *Fräulein* « domnișoară » prin cuvîntul *damă* (astăzi am citi *doamnă*) și să evite traducerea cuvîntului *Herr* « domn ». Cît de nepotrivit ar fi sunat în romînește traducerea fidelă *domnișoara Cunigunda* pentru evul mediu. Cuvintele *domnișoară*, și chiar *domn* cu conținutul lor actual, sînt prea legate pentru noi de relații de viață modernă. Al doilea traducător în romînește al baladei lui Schiller evită, de asemenea, să traducă acești termeni. Toate aceste paralelisme impun concluzia că Șt. O. Iosif a avut ca model traducerea lui Eminescu, pe care n-a reușit s-o depășească, cum am fi înclinați să credem la o privire neatentă, cînd ar cîntări greu mai ales unele asperități de versificare, eliminate în tălmăcirea, mai curgătoare, a poetului « Cîntecelor ».

Întreaga baladă ne mai oferă doar cîteva exemple, în afară de cele, așa de puține, invocate pînă aici, în care Eminescu a tradus cu alt cuvînt decît cel impus de versiunea cea mai credincioasă.

Astfel, cuvîntul *bedächtig* « prevăzător, chibzuit, cu băgare de seamă, încet » a fost tradus de Eminescu, nu așa cum se întîmplă în mod obișnuit, adică printr-un singur termen, care să indice un singur sens al cuvîntului în discuție, ci prin doi, iar al doilea este o perifrază pentru sensul « încet »: *Și un leu iese în față, cumpătat, cu pasuri line.*

Se impune să observăm aici, cu un exemplu nou, că primele variante sînt mai aproape de traducerea textuală decît varianta definitivă. Într-o notă de la pagina 368, ediția Perpessicius, volumul II, putem citi versul: *Își întinde ale lui labe și se culcă la pămînt*, care reproduce fără nici o modificare următoarele două versuri din original: *Und streckt die Glieder|Und legt sich nieder*. În varianta definitivă cuvîntul *Glieder* « membre, labe » a fost înlocuit cu termenul mai general *mușchi*: « . . . își întinde mușchii și s-așază jos ».

¹ Șt. O. Iosif, Poezii, ediție definitivă, București, 1944, p. 271.

Asocierile comune, nesugestive, sînt evitate de poet. De aceea metafora *pisică* pentru *tîgru* este eliminată: *Fiarele se-nfioară, | Și-mprejur, arzînd de dorul de-a se sfîșia între ele, | Se așează. Die gräulichen Katzen*, « înfiorătoarele pisici » au devenit, în versiunea lui Eminescu, *fiare care se înfioară*. Traducerea aceasta este mai potrivită ca a lui Șt. O. Iosif, unde întîlnim termenul tehnic *feline*.

Compararea versiunii lui Eminescu a baladei discutate cu textul lui Schiller, impune, în mod necesar, concluzia că traducerea credincioasă pînă la respectarea aproape a fiecărui cuvînt nu trebuie repudiată total. Această concluzie generează întrebarea: cînd trebuie să procedeze traducătorul așa? Răspunsul a fost dat de Al. Philippide, cu toată pătrunderea izvorită dintr-un autentic talent poetic, o cultură frumoasă și o bogată experiență de traducător: « Suprapunerea exactă a cuvintelor din două limbi diferite nu se poate face decît cînd e vorba de lucruri concrete și chiar și atunci nu întotdeauna »¹.

Iată de ce Eminescu a tradus cuvînt cu cuvînt, cu puținele excepții comentate de noi, cele mai multe din versurile baladei « Mănușa ». Lupta dintre animalele din arenă, ca și înfruntarea amoroasă dintre Cunigunda și cavalerul Delorges, manifestată tot în acțiuni concrete, impune acest procedeu.

Cu totul alta este situația celei de-a doua traduceri cu care ne-am propus să ilustrăm posibilitățile de a transpune poezia dintr-o limbă în alta.

« Foaia veștedă » apare, la o analiză fără suficientă pătrundere, o traducere liberă sau o prelucrare. Aceste calificative ni se par nepotrivite. Considerăm, împotriva părerii curente, că adevărul este cel subliniat de acad. G. Călinescu în « Opera lui Mihail Eminescu », volumul V: « O însemnare arată întotdeauna în ediții că *Foaia veștedă* este o prelucrare « după N. Lenau ». Compararea ne dovedește însă că este o traducere credincioasă, atît cît îngăduie arta versificării, a poeziei *Das dürre Blatt* (Pag. 120). Aserțiunea criticului nu are darul să coboare valoarea versiunii lui Eminescu. După cum, de asemenea, chiar dacă un anume conformism s-ar părea că respinge această opinie, traducerea credincioasă nu exclude ideea de creație. Compararea textelor ne oferă probe de necontestat pentru susținerea acestei afirmații.

Titlul poeziei este o traducere credincioasă a celui din original. În același timp, cele două cuvinte cu care își intitulează poetul român versiunea, se distanțează mult de translația ad litteram. Să lămurim ceea ce pare paradoxal în această afirmație. Într-o tălmăcire fidelă, în sensul strict al cuvîntului, și așa cum nu trebuie să se traducă, poezia s-ar fi intitulat « Frunza uscată » (*Das dürre Blatt*). Ca să evite această formulare ștearsă, geniul traducătorului a creat din nou în romînește titlul și a scris « Foaia veștedă ». Asocierea dintre *foaie*, popular pînă astăzi cu sensul « frunză » ca și *feuille* în franceză sau *foglia* în italiană, și *foaia de hîrtie* (în italiană *foglio*) cu vorbele iubirii moarte este evidentă. Nu poate fi acceptată, prin urmare, părerea lui M. Dragomirescu, exprimată în « Știința lite-

¹ Al. Philippide, op. cit., p. 4.

raturii », că Eminescu ar fi schimbat titlul poeziei lui Lenau ¹. În românește acesta este titlul cel mai potrivit, într-o deplină concordanță cu intențiile creatorului poeziei originale.

Compararea, în continuare, a originalului german cu versiunea românească, duce la aceeași concluzie. Versiunea lui Eminescu a poeziei « Das dürre Blatt » crește, ca să întrebuițăm termenul atît de fericit ales de G. Călinescu pentru a sublinia această situație, din nou în românește. În același timp, ea este și o traducere fidelă, în sensul bun al cuvîntului, a textului german.

La rezultate foarte interesante ne duce compararea acestor texte cu toate variantele publicate de Perpessicius ². Se poate observa, în felul acesta, foarte ușor, procesul de cristalizare a versiunii românești, de la oscilările între diferite forme din primele variante, de multe ori mai aproape, literal, de textul lui Lenau, la puritatea și la transparența versurilor variantei definitive. Ideile textului tradus nu îmbracă, așa cum se întîmplă în tălmăcirile mediocre, o haină de împrumut, ci una anume făurită pentru ele. Aici vedem contribuția creatoare a lui Eminescu. A doua mențiune impusă de compararea acestor texte este grija deosebită a poetului de a nu se îndepărta de original, oricum ar formula, în românește, ideea poetică respectivă. Cităm cîteva exemple.

Scrisoarea morții, *frunza*, nu poate fi altfel decît deschisă: *Dies leichte, off'ne Brieflein*³ (Această scrisorică ușoară, deschisă). În versiunea lui Eminescu această idee nu mai este comunicată direct, ci aluziv. Ea se naște în românește cu următoarea înfățișare: *Fără plic scrisoarea-aceasta* (O., vol. I, p. 125). La aceleași rezultate, conturarea într-o formă cît mai sugestivă a ideilor poetice din original, conduce și construcția arhaică *mi-au adus*, traducerea participiului german *herein-getrieben* (*Vînt-o foaie veștejită | Mi-au adus mișcînd fereastra*), precum și înlocuirea perfectului compus *hat geschrieben* « a scris » cu prezentul indicativ *trimit*. Topica din ultimele două versuri ale primului catren: *Este moartea ce-mi trimite | Fără plic scrisoarea-aceasta* trebuie, de asemenea, invocată ca un factor esențial, pentru sublinierea contribuției creatoare a traducătorului. Toate aceste fapte resping afirmația lui G. Călinescu, loc. cit., că originalitatea traducerii lui Eminescu se poate reduce numai la « invenția verbală ».

O judecată lipsită de suficientă înțelegere ar putea să-l conducă pe cineva la concluzia pripită că poetul, omițînd să traducă versul *Es waren schöne Zeiten!* (Erau timpuri frumoase), de la sfîrșitul strofei a doua, prezent într-o variantă sub forma *vremi frumoase*, s-a abătut de la drumul unei traduceri credincioase. Realitatea este alta. Poetul a înlăturat parcimonios, acest vers inutil. Întreaga poezie vorbește doar despre o fericire trecută ! Din același punct de vedere, ar trebui

¹ Vezi M. Dragomirescu, Știința literaturii, fasc. I, Introducere în știința literaturii, București, edit. Institut. de lit., p. 290—291.

² Spațiul nu ne permite citatul amplu și, de aceea, trimitem pe cititor direct la ediția pomenită.

³ Nikolaus Lenau, Sämtliche Werke, ediția îngrijită de Dr. R. Preuss, vol. I, p. 253.

condamnate și adaosurile: *voi întinde-o și de la mâna dragii mele (von Ihr)*, atît de potrivite însă pentru conturarea ideilor din original.

Ori de cîte ori găsește că este necesar, poetul elimină din versiunea sa tot ce ar putea încărcă inutil poezia. Astfel, versul *Da draussen steht der Baum so leer* (afară stă copacul atît de gol), fără nici o legătură cu ideea centrală a strofei a treia: *Cum copacu-și uită foaia | Ce pe vînt mi-a fost trimisă | Astfel ea uitat-au poate | Aste foi de dînsa scrise*. (O., vol. I.p. 125), n-a fost tradus. Comparația copacului, a indiferenței vegetale față de drama frunzei căzute, cu indiferența iubitei față de scrisorile asupra cărora s-a aplecat cu dragoste altădată, nu cerea cu necesitate traducerea versului omis. Este interesant de menționat că acest vers nu apare în nici o variantă, deși pot fi semnalate deosebiri mari de la una la alta, foarte importante pentru cercetarea evoluției de la soluțiile literale din primele, la versiunea definitivă, fără umbre. Această problemă ar merita o cercetare specială. Adăugăm, pentru a ilustra evoluția de la prima la ultima variantă, încă un exemplu oferit de strofa a patra.

Se remarcă, de la început, construcția greoaie, din cauza topiceii, a primelor două versuri, din varianta întâi: *A iubirii celei moarte | Umbre blînde mă privesc*. Această înlănțuire sintactică curioasă urmărește strîns topica din versurile germane: *Der toten Liebe Worte flehn, | Dass ich auch sie vernichte (Ale moartei iubiri vorbe se roagă | Să le nimicesc și pe ele)*. În varianta a doua, ca și în cea definitivă, subiectul *vorbele* își găsește locul indicat de structura sintactică a limbii noastre, adică înaintea atributului *iubirii moarte*: *Vorbele iubirii moarte | Vinovate-mi stau în față*. Cu același deosebit simț pentru limbă, Eminescu definitivează și restul versurilor, gradînd acțiunile pe care le cuprind. În catrenul lui Lenau, personificarea este dublată de comparația *iubirii moarte* cu niște mincinoși: *Wie festgehaltne Lügner stehn | Sie mir im Angesichte* (Ca niște mincinoși prinși / Ele îmi stau în față). Traducătorul renunță la comparație, implicită personificării, prin urmare inutilă. Personificarea, în schimb, este mult adîncită față de original, prin insistența asupra sentimentului de vinovăție atribuit de poet vorbelor.

Numeroase exemple dovedesc că Eminescu n-a făcut, niciodată, deosebire între munca de traducător și aceea de creator original de poezie. Ca să ajungă la forma definitivă: *Dulcea lor zădărnicie | Nu mă-ndur s-o pun pe foc*, poetul a renunțat la variantele: *Nu mă-ndur s-arunc în flăcări | Acest vis îngînător* (O. vol. II, p. 143); *Dar a lor zădărnicie | Nu mă-ndur s-o pun pe foc* (ibid., p. 144). Între varianta definitivă și traducerea literală (*Doch will ich nicht dem holden Wahn | Den Wurf in's Feuer gönnen. . .* « Dar eu nu vreau iluziei gingașe / Să-i îngădui aruncarea pe foc. . . ») distanța pare enormă. Cînd le raportăm mai strîns una la alta, observăm totuși o apropiere puternică între ele, uneori pînă la identitatea totală, încît se naște, ca pretutindeni în traducerile lui Eminescu, întrebarea: de unde izvorăște acest « miracol »? Răspunsul trebuie căutat în simplitatea, în firescul limbii din versiunea eminesciană, calități izvorîte dintr-o perfectă identi-

tate sufletească între creator și traducător și dintr-un talent uriaș. Fără talent și fără afinitatea de care vorbim aici, zadarnic va căuta traducătorul să găsească nota care să sune la fel cu cea din original. Traducerea, concepută ca un act de creație a originalului în altă limbă, nu poate exista în afara acestor condiții. Numai așa conținutul de idei poate răsări firesc în altă limbă. Tălmăcirea *dulce zădărnice* a cuvintelor germane *der holde Wahn* « iluzie gingașă », din versurile citate mai înainte, capătă, pornind de aici, explicația firească. Această *dulce zădărnice* are o rezonanță profund eminesciană, se încadrează perfect poeziei sale erotice, dar este, în același timp, credincioasă, pînă aproape de identificare, textului lui Lenau, care trebuia tradus verbal *gingașă* (dulce) *iluzie*, *nebunie* (zădărnice). Între cuvintele cu care ar fi trebuit să fie tradus textul german și cele utilizate de Eminescu este o strînsă apropiere semantică, ceea ce înlătură primejdia unei falsificări a conținutului.

Ne mai oprim, în sfîrșit, doar asupra ultimului catren. Compararea versiunii lui Eminescu cu originalul pune îndată în evidență succesiunea mult schimbată a versurilor în varianta poetului român. Așezarea metaforei *vestea blînd-a morții* (frunza) în fruntea catrenului nu-i lipsită de intenție. Poetul, în permanență, a căutat să reliefeze, într-o formă cît mai sensibilă, ideea caducității, pentru care Lenau a găsit un simbol atît de potrivit: *frunza uscată, căzătoare*. Transpunerea în romînește a ultimelor două versuri reține atenția nu numai prin intervertirea ordinei lor, ci și prin felul original în care este prezentată ideea finală. Lectura versurilor: *Moartea vindic-orice rană / Dînd la patime repaos. . .* aduce, îndată, în mintea lectorului, familiarizat cu motivele liricii eminesciene, ideea ataraxiei, acea *sete de repaos* a sufletului, invocată ca un bun suprem în multe creații ale poetului. Cu toate acestea, avem aici numai o magistrală tălmăcire în romînește a versurilor lui Lenau: *Dass jedes Leiden findet Ruh / Und Heilung jede Wunde* (Orice suferință găsește liniștea / Și vindecare orice rană). O modificare fără însemnătate în traducerea ad litteram dată de noi, înlocuirea cuvîntului *suferință* cu cel din traducerea lui Eminescu, *patimă*, înlesnește mult suprapunerea celor două versiuni: *Orice patimă își găsește liniștea* (traducerea literală); *Dînd la patime repaos* (versiunea lui Eminescu). Poetul a avut în vedere, pe lîngă sensul actual, și sensul mai vechi « suferință » al cuvîntului *patimă*, cînd a tradus așa termenul german *Leiden* « suferință ». Ideea din original, chiar dacă traducerea pare de data aceasta mai « liberă », nu are nimic de suferit. Dimpotrivă, datorită bogăției semantice a cuvîntului *patimă*, care înseamnă *pasiune*, de obicei josnică, dar și *sentiment* (*își iubea cu patimă patria*) și chiar *suferință*, fizică sau morală, ca în textul lui Lenau, face ca ideea să fie mai pregnant subliniată.

În urma acestei analize, credem, cu toată hotărîrea, că se poate răspunde afirmativ la întrebarea dacă « Foaia veștedă » este sau nu este o traducere credincioasă. Această fidelitate față de text trebuie explicată în alt mod decît în cazul traducerii baladei « Mănușa ». Nu mai este vorba în « Foaia veștedă » de o traducere aproape textuală a originalului în limba romînă, ci de traducerea,

pe alocuri, numai a ideii, dar cu alte cuvinte decît cele cerute de corespondența perfectă cu textul german.

Care sînt elementele ce, fără să trădeze conținutul, dau originalitate acestei traduceri ?

a) Eliminarea unor versuri care ar fi devenit repetiții supărătoare în versiunea romînească; înlocuirea cu alte cuvinte a tuturor termenilor din original a căror traducere fidelă ar fi condus la același rezultat neplăcut.

b) Unele construcții arhaice din cele mai frecvente în poezia lui Eminescu, cum ar fi formele cu *au* ale auxiliarului la perfectul compus, persoana a III-a singular (*mi-au adus* pentru *mi-a adus*; *uitat-au* pentru *uitat-a*; la ultimul exemplu trebuie luată în considerație și inversiunea).

c) Epitetele metaforice și personificatoare caracteristic eminesciene ¹: *zădărnicie dulce* ², antepus substantivului în versiunea lui Eminescu: *dulcea lor zădărnicie*; *vestea blîndă* (aici preferințele poetului român se întîlnesc cu ale poetului german, deoarece *blînd* traduce pe *mild*; *foaia tristă* în care epitetul personificator *tristă* înlocuiește pe cel propriu *dürre* « uscată » și epitetul *vechi*, în plus față de textul german, din versul *În durerea vechii pierderi*.

d) Sinecdoca *mîna dragii mele* (draga mea).

e) În sfîrșit, ar putea fi invocate și anumite cuvinte, ca *patimă* sau *repaos*, frecvente în poeziile originale ale poetului. (Am omis intenționat din această discuție schimbarea ritmului iambic din original cu cel trohaic, deoarece aici vedem un element mai general. În cazurile cînd cel mai potrivit ritm este în alte limbi iambul, limba romînă cere troheul.)

---

¹ Vezi studiul acad. T. Vianu, Epitetul eminescian, « Studii și cercetări lingvistice », anul V, nr. 1—2 (1954), p. 165—195.

² Acad. T. Vianu stabilește în studiul « Epitetul eminescian » următoarele deosebiri între aceste două categorii de epitete: « Menținem cu toate acestea deosebirea dintre epitete-personificatoare și epitete-metaforă, deoarece în primul caz atribuim obiectelor fizice o calitate morală, pe cînd în cel de-al doilea stabilim identitatea dintre două obiecte (dintre care unul poate fi fizic și celălalt moral). Din această pricină, epitetele-metafore sînt substantive ca și numele pe care le determină » (op. cit., p. 186). Exemplul citat de noi *zădărnicie dulce*, ca toate epitetele care apar pe lîngă substantive abstracte, provoacă dificultăți mari în ceea ce privește încadrarea lor în una din cele două categorii. Nu pot fi încadrate în rîndul epitetelor personificatoare deoarece, conform criteriilor de mai sus, numai *obiectele fizice* primesc epitete care să le însufletească. Exemplele asemănătoare celui citat de noi nu pot fi încadrate nici în categoria cealaltă deoarece, în baza aceluiași criterii de clasificare, *epitetele-metaforă sînt substantive ca și numele pe care le determină* și *dulce* este adjectiv. Încercătura provocată de determinarea prin epitet a substantivelor abstracte ar fi fost rezolvată dacă se renunța la limitarea epitetelor personificatoare numai la determinarea obiectelor fizice și se cuprindeau și substantivele abstracte; de asemenea, pentru evitarea acestui neajuns, trebuia lărgită și sfera epitetelor metaforice prin includerea adjectivelor alături de substantive. În felul acesta clasificarea epitetului din *zădărnicie dulce* nu mai ridică nici o dificultate. El ar fi trecut, firească, în categoria epitetelor metaforice. *Dulce*, în acest caz, nu personifică, ci ajută la stabilirea identității dintre *zădărnicie* care nu-i un obiect fizic, ci un obiect al gîndirii, și oricare obiect fizic cu calitatea dulce.

Toate elementele pe care le-am înșirat — bine înțeles, mai puțin schimbarea ritmului — imprimă traducerii lui Eminescu accentele puternice sale personalități poetice. Ceea ce trebuie să remarcăm, ca un lucru deosebit de important pentru discuția noastră, este faptul că personalitatea poetului traducător n-o copleșește pe aceea a creatorului poemului. Conținutul de idei capătă numai cea mai potrivită formă românească, dar rămîne nealterat. Și traducerea aceasta, ca și aceea a baladei « Mănușa », poate primi, fără rezerve, atributul *credincioasă*.

Ori de câte ori limitele indicate pînă aici sînt depășite, fie într-un sens — spre traducerea ad litteram în situațiile cînd aceasta nu-i deloc indicată —, fie în celălalt — spre traducerea nepermis de liberă —, nu mai avem dreptul să considerăm tălmăcirea realizată, ori cît de mari ar fi calitățile producțiunii poetice respective. Iată de ce « La steaua » nu poate fi considerată o traducere a poeziei « Der Stern » de Gottfried Keller. Din aceleași motive, ca să invocăm și un exemplu recent, fabulele tălmăcite de Tudor Arghezi din La Fontaine, publicate anul trecut în Editura tineretului, nu se înscriu printre traduceri deplin realizate. Autorul « Cuvintelor potrivite » n-a făcut, de fapt, o operă de traducere, ci de prelucrare, de adaptare, din limba franceză în limba romînă, a fabulelor lui La Fontaine. Rezultatul acestei munci este minunat, lectorul satisfăcut, dar, întrebare spre cine să-și îndrepte recunoștința, ar ezita sau s-ar orienta spre poetul romîn. Arghezi este prezent în așa măsură în unele versuri ale tălmăcirii, încît nu-l mai vedem pe La Fontaine. Cititorul poate cunoaște un aspect al resurselor poetice bogate ale poetului romîn, dar mai puțin, și uneori de loc, pe fabulistul francez. Ori nu acesta era scopul traducerii care trebuia să-l facă cunoscut cititorului romîn pe scriitorul francez.

Concluzia care se desprinde din discuția făcută în aceste pagini este simplă. Traducătorul are libertatea de a tălmăci, în funcție de conținutul care trebuie transpus în altă limbă, cînd textual, cînd liber, cu obligația de a nu depăși limitele despre care am vorbit. Norme cu caracter de valabilitate în orice situație nu pot fi emise. Nu trebuie respinsă nici traducerea literală, cînd poate fi realizată și artistic, și nu trebuie condamnată nici traducerea liberă, cînd nu se poate proceda altfel. Dacă o identitate perfectă între cuvintele originalului și acele ale traducerii nu poate să fie realizată întotdeauna, și nici nu trebuie să se urmărească cu orice preț acest lucru, fidelitatea față de conținut este obligatorie. Eminescu ne-a oferit în cele două traduceri supuse analizei, două modele perfecte de transpunere a poeziei dintr-o limbă în alta, cu mijloace totuși atît de diferite. « Mănușa » este o traducere ad litteram, dar în același timp cu neîndoielnice calități literare, iar « Foaia veștedă » o traducere unde fidelitatea este, cîteodată, numai de conținut. În ambele cazuri trebuie să se vorbească de o traducere foarte credincioasă textului original.

Socotim că punerea la îndemîna traducătorilor a experienței clasicilor în acest domeniu are darul să aducă multă lumină în rezolvarea unor probleme spinoase legate de arta tălmăcirii. Rezultatul imediat al acestei acțiuni ar fi îmbunătățirea simțitoare a calității traducerilor de poezie, care nu poate fi realizată în urma unei discuții numai de principii sau pe baza unor texte mediocre.

CRONICĂ

COMUNICĂRILE DE LINGVISTICĂ PREZENTATE LA SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ ANUALĂ A SECȚIEI A VIII-A A ACADEMIEI R.P.R.

În zilele de 29 și 30 iunie 1955 a avut loc în București sesiunea anuală a Secției a VIII-a de știință a limbii, literatură și arte a Academiei R.P.R. În cadrul sesiunii au fost prezentate o serie de comunicări care au format obiectul unor debateri la care au participat academicieni și numeroși cercetători în domeniul limbii, literaturii și artei.

Comunicările prezentate în cadrul sesiunii au fost discutate în ședința comună din 29 iunie, precum și în ședințele pe subsecții care au avut loc în cursul zilei de 30 iunie. Discuțiile purtate pe marginea lucrărilor prezentate au fost numeroase aducând precizări și puncte de vedere noi la comunicările ținute.

Comunicările de lingvistică s-au referit la diferite ramuri și probleme ale lingvisticii: lingvistică generală, fonetică, reconsiderarea moștenirii lingvistice, istoria limbii, gramatică descriptivă și limbă literară.

Comunicări de lingvistică generală au ținut acad. Al. Graur « Note asupra progresului în limbă » și I. Rosenberg « Unele observații asupra calcului lingvistic ».

În cadrul comunicării prezentate, acad. Al. Graur precizează noțiunea de progres în limbă, stabilind o corelație strânsă între evoluția limbii și a societății care o folosește. Faptul că limba este în neîntreruptă transformare nu constituie o premisă pentru a califica fiecare modificare care survine în cadrul ei drept progres. Dacă crearea unor noi tipuri morfologice sau sintactice, solicitate de necesitățile exprimării, constituie un pas înainte în limbă, alte transformări accidentale, ca de pildă apariția verbelor în -f la conjugarea a IV-a sau rotacismul nu aduc nici o îmbunătățire, ci constituie din contră, un regres. Considerarea oricărei modificări în limbă drept progres duce la concluzia arbitrară, după care perioadele în care societatea se destramă și limba e lăsată în părăsire (deci înregistrează mai multe schimbări), ar trebui să fie caracterizate printr-un progres evident. La fel, nu poate fi acceptată fără rezerve nici ipoteza după care statele centralizate, unitare, cu o societate organizată, în care se tinde spre formarea unei limbi naționale și spre desființarea dialectelor, ar constitui o stavilă în calea progresului în limbă. După cum mersul înainte al societății e în funcție de conducerea care-i guvernează interesele, tot așa progresul în limbă nu poate fi conceput în condițiile unei oficialități reacționare, care tinde la un moment dat să mențină vocabularul și structura internă a unei limbi la un stadiu de evoluție depășit. Forurile culturale normalizatoare ale unui stat (învățământul, academiile etc.) exercită în general o influență salutară asupra dezvoltării limbii,

nepermițând extinderea unor inovații greșite care riscă să se generalizeze. În încheiere, autorul a subliniat că progres în limbă nu aduc decât schimbările care contribuie la unificarea limbii, care pun de acord limba cu noile achiziții ale societății și ale gândirii, aducând o clarificare, o simplificare și întărire caracterul sistematic al limbii.

Atacînd o problemă insuficient tratată pînă acum, I. Rosenberg aduce unele contribuții menite să sistematizeze materialul disparat care există în acest sector. Autorul propune o clasificare a calcurilor (calcuri lexicale și sintactice), apoi stabilește că în cadrul calcului se pot întîlni împrumutul de sens, traducerea părților componente ale unui cuvînt sau traducerea cuvintelor componente ale unei expresii. Noțiunea de semicalc și distincția care trebuie stabilită între acest procedeu de îmbogățire a vocabularului și contaminare, delimitarea noțiunilor de calc și de traducere propriu-zisă constituie probleme cărora autorul le acordă o atenție deosebită. În restul comunicării I. Rosenberg se ocupă de calchiera expresiilor figurate (precizînd dificultatea procedei ului), de rolul etimologiei populare în formarea calcului, de proporționalitatea dintre posibilitățile de calchiere și de derivare ale unei limbi și de tendința de dezvoltare pe care procesul o are în momentul de față în limba romînă.

Comunicări de fonetică romînească au prezentat acad. Al. Rosetti « Despre consoanele palatalizate și consoanele muiate » și A. Avram « Asupra clasificării vocalelor romînești ».

În comunicarea acad. Al. Rosetti (Despre consoanele palatalizate și consoanele muiate) se întreprinde o clasificare a consoanelor palatale, aducîndu-se o serie de precizări în legătură cu punctul de vedere al Gramaticii Academiei R.P.R. în această privință. Se arată că în opoziție cu consoanele dure pot fi deosebite trei feluri de consoane palatale: palatale propriu-zise (a căror articulare se face pe bolta palatului), consoane palatalizate sau moi (care se articulează palatal sub influența unei vocale sau semivocale palatale) și consoane muiate (cu o puternică articulație palatală, datorită extinderii mușchiului lingual pe bolta palatului). Gramatica Academiei reunește consoanele muiate și palatalizate într-o singură categorie, admitînd existența în limba romînă literară a consoanelor muiate și a opoziției consoană dură — consoană palatalizată nu numai la sfîșitul cuvîntului (*pom-pomi*) și în interiorul lui (*tacă-teacă*). Concluzia acad. Al. Rosetti stabilește că limba romînă literară nu posedă consoane muiate, iar opoziția consoană dură — consoană palatalizată este utilizată numai la sfîșitul cuvintelor. Principalul merit al comunicării îl constituie stabilirea unei clasificări riguroase a consoanelor palatale, care înlătură frecvențele confuzii care se făceau în acest domeniu pînă în zilele noastre.

Problema clasificării vocalelor romînești constituie obiectul comunicării lui A. Avram. Autorul pornește de la constatarea că în afara tipurilor fundamentale ale fonemelor-vocale, care se grupează în trei serii principale (anterioară, medială, posterioară), graiurile dacoromîne prezintă nuanțe vocalice intermediare, care formează trei serii secundare (medio-anterioară nelabială, medio-posterioară labială și anterioară labială). Din cele cinci serii (anterioară, medio-anterioară, medială, medio-posterioară și posterioară) numai prima prezintă variante fonetice labiale și nelabiale; celelalte cuprind foneme-vocale nelabiale (seriile medio-anterioară și medială) sau labiale (seriile medio-posterioară și posterioară). Variantele (atît cele fundamentale, cît și cele condiționate) pot fi grupate într-un tablou alcătuit dintr-un număr de cercuri concentrice, în care vocalele aparținînd aceleiași serii se înșiră pe aceeași rază, iar cele cu același grad de deschidere pe același cerc. Sistemul circular de grupare a vocalelor oferă o imagine aproximativă a locului de articulare, redînd realitatea acustică și fiziologică și permite, prin mărirea cercurilor și a razelor, includerea mai multor nuanțe vocalice.

Discuțiile purtate pe marginea comunicării au subliniat în unanimitate justetea criteriilor folosite și valabilitatea concluziilor, scoțînd în evidență importanța deosebită a lucrării.

Comunicările prof. D. Macrea « Opera de slavist a lui Ioan Bogdan » și a Luciei Pop « Probleme lingvistice la « Convorbiri literare » au dezbătut probleme privind reconsiderarea moștenirii lingvistice a trecutului.

Comunicarea prof. D. Macrea constituie o privire generală asupra studiilor de slavistică din țara noastră și subliniază rolul de inițiator și de sprijinitor pe care l-a jucat Ioan Bogdan în această direcție. Denunțând orientarea greșită a școlii latiniste, care privea influența slavă ca pe un accident nefast în cultura și limba noastră, I. Bogdan a adus o contribuție esențială în precizarea raporturilor slavo-române de-a lungul istoriei, arătând în opera lui de filolog și de istoric, varietatea și importanța influenței slave în numeroase sectoare ale vieții poporului român. Principalul său merit îl constituie editarea vechilor cronică românești în limba slavonă (în « Vechile cronică moldovenești pînă la Ureche », « Cronică inedite atîngătoare de istoria romînilor », « Letopisețul lui Azarie »), a documentelor slave și a unui album paleografic, opere de importanță excepțională pentru istoria romînilor și pentru paleografia romînească. Prin activitatea lui de istoric, filolog și profesor, I. Bogdan a deschis o nouă epocă în studierea influenței limbilor slave asupra culturii și limbii romîne, facilitînd apariția unor lucrări care au completat și aprofundat cercetările inițiate de dînsul.

La baza comunicării Luciei Pop se află un material vast și interesant obținut prin despuieră revistei ieșene în prima perioadă de apariție. Urmărind gruparea preocupărilor de limbă în capitole mai mari și încercînd să definească întreaga activitate a lingviștilor care au colaborat la « Convorbiri literare », comunicarea depășește uneori cadrele precizate de titlu, apelînd la o serie de lucrări care n-au fost inserate în coloanele revistei. Autoarea a remarcat justetea părerilor « Junimii » atît în problema ortografiei și a limbii literare, cît și în privința luptei antilatiniste și a apropierei de limba populară, deși uneori opiniile emise erau marcate de inconsecvențe sau de ezitări repetate. Promovînd o limbă eliberată de paraziții latinști și franțuizi și cunoscînd o largă difuzare în Transilvania, « Convorbirile literare » au determinat părăsirea pozițiilor latiniste, încă destul de rezistente în timpul acela dincolo de Carpați. Comunicarea, foarte documentată și aproape exhaustivă, are meritul de a fi prezentat personalitatea lui Lambrior, aducînd date biobibliografice interesante și definind direcțiile în care s-au exercitat preocupările sale lingvistice.

Comunicări referitoare la probleme de istorie a limbii au prezentat prof. Gh. Ivănescu « Elemente maramureșene în limba tipăriturilor lui Coresi », P. O'teanu « Numiri slave în Transilvania de nord-vest » și Vl. Drimba « O copie din secolul al XVII-lea a « Tîlcului evangheliilor » și a « Molitvenicului » lui Coresi ».

În comunicarea sa, Gh. Ivănescu, pornind de la ipotezele lui Iorga și Pușcariu după care cărțile religioase tipărite de Coresi ar fi o reeditare cu unele modificări a textelor rotacizante, stabilește unele legături între limba acestor scrieri. În sprijinul afirmației de mai sus d-sa citează aspectul fonetic al unor cuvinte, o serie de fapte morfologice și lexicale din tipăriturile coresiene care sînt proprii regiunilor nord-estice și care pot fi explicate prin raportare la traducerile rotacizante anterioare.

Luînd cuvîntul, acad. Al. Rosetti a arătat că faptele de limbă invocate nu sînt suficiente pentru a considera textele coresiene ca o reluare modificată în privința lexicului a scrierilor rotacizante și că există o serie de date care indică cu suficientă claritate că avem de-a face cu două traduceri diferite.

Un deosebit interes a stîrnit comunicarea lui P. Olteanu, în care se încearcă determinarea unei influențe slovace în partea nord-estică a țării pe baza unor elemente toponimice din această regiune.

O temeinică analiză lingvistică și filologică prezintă comunicarea lui Vl. Drimba. Stabilind legătura între textele coresiene și manuscrisul studiat, autorul arată că ne aflăm în prezența unei copii făcute după exemplare mai complete decît cele păstrate, fapt care conferă o importanță deosebită textului. Copia studiată a fost executată în apropierea Băiușului, spre

jumătatea secolului al XVII-lea, în cadrul acțiunilor de calvinizare pe care Gheorghe Rákoczi I le-a întreprins printre românii bihoreni. Deși au unele particularități moldovenești, fonetica, morfologia și lexicul copiei sînt specifice graiului crișan, prezentînd asemănări esențiale cu vorbirea de azi din această parte a țării.

Unele probleme de gramatică descriptivă au constituit subiectul comunicărilor lui S. Stati, M. Grigorescu, M. Iliescu și M. Zdrenghia.

S. Stati a prezentat comunicarea « Contribuții la studiul definiției și clasificării propozițiilor ». Autorul arată că pentru definiția propoziției trebuie să se țină seama de predicatie și de indicii de predicatie, iar pentru clasificare sînt necesare următoarele criterii: relația, calitatea, modalitatea și intonația. Lucrarea lui S. Stati ajunge la rezultate care pot fi valabile pentru un număr mare de limbi, dacă se ține seama de specificul fiecăreia și dacă se recurge la toate combinațiile posibile între cele patru criterii.

Prezentînd comunicarea « Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție », M. Grigorescu aduce o serie de observații în legătură cu paralelismul care se constată între părțile propoziției și cele ale frazei. Autoarea subliniază poziția indecisă a Gramaticii Academiei, care deși afirmă că propoziția este capabilă să redea situații mai complexe decît partea de propoziție și citează în acest sens propoziția condițională lipsită de corespondent în sintaxa propoziției, înregistrează totuși părți de propoziție cărora nu le corespund propoziții subordonate. Pe baza unei largi exemplificări, autoarea constată existența propozițiilor completivă de agent, circumstanțială instrumentală, circumstanțială sociativă, circumstanțială de relație în cadrul frazei și a complementului circumstanțial condițional în cadrul propoziției, stabilind în felul acesta un paralelism perfect între părțile de propoziție și propozițiile subordonate. În cadrul acestor corespondențe, conținutul unei propoziții circumstanțiale poate fi exprimat în propoziție prin construcții atributive pentru care autoarea propune denumirea de atribute circumstanțiale. La fel, un gerunziu cu rolul de complement circumstanțial de mod este redat în frază printr-o propoziție coordonată copulativă.

Comunicarea a dat naștere la numeroase discuții, care, deși au exprimat unele rezerve, în special în legătură cu corespondența dintre gerunziu și condițional și dintre gerunziul cu funcție de complement circumstanțial de mod și propoziția coordonată copulativă, au fost unanime în a recunoaște meritele lucrării.

În tratarea problemei concurenței dintre pronumele relative *care* și *ce*, M. Iliescu pornește de la constatarea că în limba veche *ce* avea o răspîndire mai mare decît *care*, extinderea acestuia din urmă devenind din *ce* în *ce* mai vizibilă o dată cu trecerea timpului. Motivele pentru care utilizarea lui *ce* s-a făcut pe o scară din *ce* în *ce* mai redusă trebuie căutate în faptul că avea un suport fonetic slab, fiind monosilabic și în imposibilitatea de a determina numărul, genul și cazul. Înainte de a recurge la *care*, vechea romînă a întărit pronumele relativ *ce* cu adjectivul demonstrativ *cel*: *cel ce*, *ceea ce*. Folosit la început în forma articulată, *care* a adoptat o singură formă pentru nominativul singular și plural, pentru masculin și feminin, răspîndindu-se pe o scară largă și substituind aproape în întregime pe *ce*. Pronumele relativ *ce*, dispărut aproape din limba vorbită, se mai întrebuițează în poezie și în lucrări cu stil căutat sau arhaic, precum și în forma de acuzativ, în locul lui *pe care*.

Constatînd că limba vorbită prezintă în ultimul timp cazuri mai numeroase de folosire a lui *ce*, acad. I. Iordan a recomandat întrebuițarea lui *ce* cînd subiectul este nume de lucru sau de persoană și este la singular și cînd după *ce* nu urmează numaidecît predicatul. D-sa a arătat că pronumele relativ *ce* prezintă pentru limba literaturii artistice avantajul de a forma împreună cu verbul imediat următor un echivalent al adjectivului verbal corespunzător (*focul ce arde* = *focul cel arzător*).

Comunicarea lui M. Zdrenghia « Adjective determinative sau pronume (posesive, demonstrative, interrogative, relative și nehotărîte)? » încearcă să infirme existența adjectivelor

determinative în limba română, arătând că de fapt e vorba de pronume care nu dobândesc valoare adjectivală atunci când sînt folosite pe lîngă un substantiv. Autorul susține că adjectivul posesiv este în fond pronume posesiv, aducînd în apărarea tezei o serie de argumente, dintre care cel mai rezistent pare faptul că așa-numitele adjective posesive substituie numele posesorului. În continuarea argumentării, M. Zdrenghea a ridicat o serie de obiecțiuni pentru calificarea pronumelor demonstrative, interrogative, relative și nehotărîte, drept adjective atunci cînd au rol determinativ.

Cei care au luat cuvîntul, admițînd în parte constatările autorului cu privire la pronumele posesive au făcut o serie de observații la argumentarea adusă, arătînd necesitatea discutării pe plan mai larg a problemei și a aducerii de dovezi mai convingătoare pentru susținerea punctului de vedere emis.

Comunicările lui B. Cazacu și I. Fischer, A. Andriescu, Al. Niculescu și Gh. Bulgăr au avut în vedere diferite probleme ridicate de studiul limbii romîne literare.

În comunicarea « Aspecte ale vocabularului lui Anton Pann », B. Cazacu și I. Fischer au întreprins o minuțioasă inventariere a lexicului scriitorului muntean, căuțînd să descifreze în limitele operei sale tendințele generale care se observă în vocabularul din acel timp. Constatînd dispariția treptată a cuvintelor turcești și grecești rebarbative din vorbirea epocii și recepționarea largă a neologismelor apusene și rusești, autorii au selecționat cele mai reprezentative neologisme, distribuindu-le apoi în diferite compartimente, după criterii ce ies ușor în evidență. Sînt selecționați în felul acesta o serie de termeni aparținînd următoarelor domenii: tipografie, editură, învățămînt, terminologie lingvistică, muzică, teatru, viață economică etc. Studiarea neologismelor din opera lui A. Pann ajută la stabilirea filierei prin care s-a format terminologia unor domenii de activitate, la diferențierea termenilor cu circulație restrînsă de cei recepționați de masele populare, precum și la stabilirea transformărilor fonetice și morfologice pe care cuvintele împrumutate le-au suferit pătrunzînd în limbă. Faptele lingvistice înregistrate facilitează în același timp studierea concurenței dintre neologismele cu același conținut semantic, dar recepționate din limbi diferite. Privit în ansamblu, vocabularul lui A. Pann oferă cercetătorului posibilitatea detașării unor concluzii generale în legătură cu pătrunderea neologismelor în limba romînă în prima jumătate a secolului trecut.

Comunicarea lui A. Andriescu « Valoarea stilistică a expresiilor idiomatice » pornește de la constatarea, preluată de la Șăineanu, că, spre deosebire de limba literară înclinată spre abstractizare, limba vorbită manifestă tendința de a concretiza ideea abstractă. Trecînd la stabilirea valorii stilistice a expresiilor idiomatice, autorul întreprinde o clasificare a lor din punct de vedere al puterii de sensibilizare pe care o au. În conformitate cu acest criteriu, idiotismele pot fi împărțite în trei categorii: unele care și-au pierdut o parte din valoarea afectivă originală, altele care nu funcționau la origine ca imagini, dar care și-au creat un conținut afectiv de-a lungul timpului, și, în sfîrșit, a treia categorie care înglobează idiotisme care și-au păstrat afectivitatea în imagini în funcție de gradul de înțelegere a vorbitorului. Analiza atentă a expresiilor idiomatice în conformitate cu criteriile de mai sus duce la constatarea utilizării idiotismelor în două sensuri: la unii scriitori expresia idiomatică apare în forma ei brută, fiind căuțată cu scopul de a da naturalețe limbii, în timp ce la alții este prelucrată minuțios pentru a reliefa noi sensuri afective. Partea finală a comunicării conține o analiză o modului în care sînt tratate idiotismele în opera lui L. Rebreanu și M. Sadoveanu, amîndoi reprezentativi pentru cele două maniere de a trata expresia idiomatică, pe care le-am arătat mai sus.

Comunicarea lui Al. Niculescu « Observații asupra folosirii construcțiilor eliptice de predicat în stilul narativ al lui B. Delavrancea » înregistrează frecvența construcțiilor eliptice verbale în limba populară, stabilind varietatea funcțiilor stilistice pe care le îndeplinesc, precum și motivele care determină tendința spre conciziune a vorbitorilor. Frecvent în vorbirea populară, fenomenul se reîntîlnește la scriitorii realiști care și-au modelat expresia după limba poporului. Deși foarte des utilizat în stilul narativ al lui Delavrancea, procedeul a trecut neobservat de

cercetătorii limbii scriitorului. Față de răspîndirea deosebită a elipsei predicatului în opera lui Delavrancea se pot stabili mai multe situații în care procedeul se aplică frecvent. În sensul acesta, se observă eliminarea verbului declarandi, cînd introduce vorbirea directă sau indirectă, suprimarea verbului sentiendi, care implică dramatizarea narațiunii sau marcarea momentului culminant al unei acțiuni, îndepărtarea verbelor de mișcare, determinînd succesiunea rapidă a elementelor acțiunii etc. În general construcțiile nominale care rezultă din elipsa predicatului dobîndesc valoare stilistică în raport cu propozițiile din jurul lor. Dacă folosirea procedeului în lucrările cu caracter oral indică legătura dintre scriitor și vorbirea populară sau familiară, construcțiile nominale alcătuite dintr-un singur substantiv pretind o explicație mai complexă, din care nu poate fi omisă influența unor scriitori străini.

Comunicarea lui Gh. Bulgăr « Izolarea subordonatelor în proza artistică contemporană » se ocupă de un fenomen a cărui răspîndire se constată din ce în ce mai mult în beletristica actuală. Arătînd că separarea subordonatelor de regentă constituie o derogare de la principiile gramaticale care concep fraza ca un tot indivizibil, autorul studiază formele de izolare a subordonatelor, cauzele care le-au determinat, limitele stilistice ale acestui procedeu, precum și consecințele teoretice și practice care decurg dintr-însul. Studiarea limbii producțiilor literare arată necesitatea îmbinării analizei gramaticale cu cea stilistică și atrage atenția asupra adîncirii rolului pe care îl joacă conjuncția și punctuația în frază. Ea indică de asemenea importanța rolului afectiv al unităților sintactice în definiția propoziției și a frazei.

Privind în ansamblu lucrările sesiunii științifice anuale a Secției a VIII-a de știință a limbii, literatură și artă, se poate afirma importanța deosebită pe care au avut-o comunicările prezentate, dintre care unele au contribuit la rezolvarea unor puncte insuficient precizate și la soluționarea problemelor pe care dezvoltarea lingvisticii, a istoriei literare și a cercetărilor de artă din patria noastră le-au adus pe prim plan.

I. GHETIE

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ A FACULTĂȚII DE FILOLOGIE A UNIVERSITĂȚII «C. I. PARHON»

Între 6 și 8 iunie 1955 a avut loc sesiunea științifică a Facultății de filologie a Universității «C. I. Parhon» din București. În această a doua sesiune (prima a avut loc în iunie 1954) s-a prezentat un număr mult mai mare de comunicări — aproximativ 70 — la sesiune participând membri din toate colectivele de catedră. Sesiunea s-a deschis cu raportul decanului, acad. Al. Graur, care a făcut analiza activității științifice a cadrelor didactice. Raportul a remarcat că în această sesiune prezintă comunicări mai multe cadre tinere decât în sesiunea precedentă, fapt care dovedește o justă îndrumare a muncii științifice a tinerilor. La sesiune au participat anul acesta și membri ai colectivelor catedrelor de limbă engleză și germană. S-a remarcat de asemenea îmbunătățirea simțitoare a activității științifice dusă de catedra de limbă rusă datorită ajutorului dat de tovarășii consilieri sovietici. În general, raportul consideră că nivelul activității științifice a cadrelor didactice a crescut în raport cu situația din anul trecut.

Au urmat apoi comunicările care au fost grupate pe specialități; comunicări referitoare la probleme de limbă și de literatură. Lucrările de lingvistică au tratat subiecte de lingvistică generală și subiecte aparținând altor discipline lingvistice legate de specificul diferitelor limbi.

În comunicarea intitulată «Ce este lingvistica marxistă», acad. Al. Graur, după un scurt istoric al dezvoltării lingvisticii ca știință, arată care sînt sarcinile lingvisticii marxiste, insistînd asupra faptului că ea trebuie să depășească faza adunării de material și să ajungă la formulări generale, bazate pe filozofia marxistă. În sarcina lingvisticii marxiste cade rezolvarea unor probleme importante ca aceea a rolului limbii în societate, a originii limbajului, a legăturii dintre limbă și gîndire etc. Studiul limbii trebuie să aibă în vedere în primul rînd legile interne de dezvoltare a limbii nestudiate de lingvistica premarxistă. Tratănd problemele generale, lingviștii marxiști nu trebuie să neglijeze adunarea și studiul faptelor concrete, a detaliilor, activitate absolut necesară pentru fundarea teoriilor generale.

Acad. I. Iordan a prezentat comunicarea «Lexicul scrierilor lui Creangă» în care a argumentat împotriva teoriei că limba povestitorului moldovean ar avea caracter pregnant regional. D-sa dovedește prin exemple că opera lui Creangă poate fi ușor înțeleasă de orice cititor, indiferent de regiunea din care provine.

Acad. Al. Rosetti în comunicarea intitulată «Cercetări experimentale asupra diftongilor românești» face o scurtă expunere asupra felului în care colectivul de fonetică al Institutului de lingvistică al Academiei R.P.R. a studiat diftongii. Enunță mijloacele de cercetare și felul cum au decurs experiențele. Arătînd pe scurt rezultatele obținute privitor la diftongul *ea* acad.

Al. Rosetti afirmă că el este mai lung ca monoftongul *a*, rostit în condiții egale, în cuvinte cu aceeași structură fonetică (de ex. *beat* și *bat*, *teacă* și *tacă* etc.). Elementele din care este compus diftongul *ea* se pot distinge pe traseu și deci fiecare sunet poate fi, de obicei, delimitat cu precizie. În încheiere acad. Al. Rosetti face câteva observații asupra felului cum a fost tratat diftongul *ea* în « Gramatica limbii române ».

Lector L. Wald a prezentat comunicarea « Progresul în limbă », arătând că problema progresului în limbă este indisolubil legată de problema evoluției limbii. Analiza concretă a fiecărei limbi ne îngăduie să tragem concluzii asupra evoluției limbii în ansamblu. Există în limbă și perioade de regres care însă nu infirmă faptul că dezvoltarea limbilor se face în direcția progresului. Faptul acesta trebuie explicat prin contradicția de bază, prin felul în care aceasta se manifestă în contradicția dintre conținutul și forma limbii. În permanență însă trebuie să se țină seama de dialectica generalului și a particularului.

În comunicarea « Prepoziția în lumina raportului dintre limbă și gândire », asist. Klaster-Ungureanu Grete ajunge la concluzia că prepoziția este purtătoarea unei contradicții între logică și gramatică, întrucît prepoziția este legată semantic de verb, în timp ce, gramatical, ea este legată de nume.

Conf. I. Coteanu a prezentat comunicarea « Despre creația lexicală în poezia noastră nouă » fragment dintr-o lucrare mai mare. Expunerea a cuprins considerații privitoare la structura creațiilor lexicale în poezia nouă, înțelegînd prin acestea formații noi, născute în interiorul limbii romîne din elemente existente, cu scopul de a denumi mai exact un obiect sau de a exprima mai bine o noțiune. Căile de îmbogățire a limbajului poetic, spune I. Coteanu, duc toate la limba poporului, dar nu chiar atît de simplu cum se crede în general; scriitorul trebuie să știe să pătrundă direcția mișcărilor limbii, structura ei, valoarea elementelor pe care le pune la contribuție pentru a forma cuvinte noi.

Conf. Boris Cazacu a prezentat comunicarea « Aspecte ale oralității stilului lui Mihail Sadoveanu » accentuînd asupra artei prozatorului de a mînuî un stil oral clar, un dialog perfect, folosind cu mare măiestrie stilul direct și indirect. Ilustrînd cu citate abundente din opera autorului, Boris Cazacu reușește să ne dea o imagine clară a măiestriei stilistice a lui Mihail Sadoveanu.

În comunicarea « Caracteristicile gramaticale ale locuțiunilor verbale din limba romînă » aspiranta Florica Dimitrescu constată că locuțiunile verbale au aceleași caracteristici gramaticale cu verbul și anume: tranzitivitate și intransitivitate, au aceleași compliniri cu verbul, cunosc categoria gramaticală a diatezei. Pe baza acestor constatări, d-sa consideră că studiul locuțiunilor verbale trebuie făcut paralel cu studiul verbului. Asist. Finuța Asan, în comunicarea « Atributul pronominal în dativ », își propune să completeze capitolul din Gramatica limbii romîne, vol. II referitor la atributul pronominal în dativ, prin studierea situațiilor în care pronumele în dativ stă pe lîngă un verb, nu pe lîngă un substantiv (construcții de tipul: *Nimeni nu-i cunoaște tinerețea = tinerețea sa*). Asist. Elena Slave în comunicare sa « Prezumtivul » arată cum acesta apare în limba romînă, la origine ca o formă temporală, ulterior se extinde întrebuițarea cu valoare modală a acestei forme temporale, pentru ca în cele din urmă limba să tindă să-și creeze o conjugare prezumtivă aproape completă. Comunicarea prof. B. Colbert « Problema verbelor prepoziționale și clasificarea lor » este o contribuție originală în lingvistică pentru lichidarea formelor tradiționale care se mențin, propunînd punerea de acord a categoriilor gramaticale cu limba actuală. D-sa pune problema revizuirii principiului de clasificare a verbelor pe baza stadiului actual al limbii germane. Lector. P. Clinca în comunicarea « Combinația frazeologică de tipul verb + adverb — element important de întărire a fondului principal lexical al limbii engleze », consideră că această combinație contribuie la consolidarea ambilor termeni ai ei în fondul principal lexical, întrucît atît verbul, cît și adverbul aparțin fondului principal lexical al limbii engleze, iar combinațiile de acest fel sint foarte frecvente în limbă. Interesantă a fost și comunicarea asist. Leon Levițki care s-a ocupat de « Problema determinantilor din

limba engleză ». Lector Lucia Djamo discută în comunicarea prezentată particularitățile de tratament ale vocalelor nazale și ale ierurilor din grăiul din *Bobosćika*, un grai slav din Albania. Lector P. Olteanu, în comunicarea prezentată, discută câteva particularități sintactice ale povestirilor slave despre Vlad Țepeș. Pe baza studiului acestor particularități, autorul ajunge la concluzia că povestirile au fost scrise pe vremea lui Matei Corvin în regiunea dialectelor subcarpatice, din nord-estul Ungariei. Lector I. Chițimia a prezentat lucrarea « Problema genului gramatical — genul personal în limbile polonă și română ». Pe lângă genurile gramaticale clasice, spune Chițimia, există în unele limbi genul personal în raport cu genul nepersonal, fiecare caracterizându-se printr-un complex de forme și corelații gramaticale specifice. Genul este o categorie gramaticală complexă și independentă față de celelalte genuri gramaticale. În limbile polonă și slovacă există genul personal și nepersonal, corespunzând definiției de mai sus. Limba română nu are un gen personal, cu toată înscrierea lui în Gramatica Academiei R.P.R. Formele considerate ca gen personal ar putea fi cel mult forme personale, totuși se dovedește că în majoritatea lor se integrează, de fapt, formelor animate, numai câteva avînd caracterul strict personal.

« Sufixele substantivale rusești nume de agent și echivalentele lor în limba română » au format subiectul comunicării făcute de Năsăudeanu Ion.

În comunicarea « Problemele editării lui Grigore Alexandrescu », lector I. Fischer discută problema dreptului unui editor de a se abate de la textul ediției de bază și limitele acestui drept. D-sa își pune problema dacă metoda respectării stricte a textului este preferabilă metodei reconstituirii lui, sau dacă nu cumva e preferabilă o metodă intermediară. Conf. Fischer consideră că problema nu poate fi soluționată decît în cadrul unei discuții largi asupra acestor chestiuni. Au mai prezentat comunicări, în cadrul subsecției de limbă tovarășii: conf. N. I. Barbu « Expresiile realității, posibilității și irealității în greacă și latină », asist. T. Tomescu « Note asupra dezvoltării unor prepoziții în limba română contemporană », asist. Erha Zoltner « Elemente dialectale în limba prozatorului W. Bredel », prep. F. Fugaru « Procedee și episoade din epica greco-latină în Țiganiada lui Ion Budai-Deleanu » și alții.

În cadrul subsecției de literatură au prezentat comunicări conf. A. Frenkian (Sextus Empiricus și logica indiană), prof. N. Condeescu (Herzen și Victor Hugo), conf. Ilie Stanciu (Conflictul în literatura pentru copii), conf. Teodosia Ioachimescu și asist. Al. Bolintineanu (Imagina stilistică în proza politică a lui Victor Hugo), conf. N. Nanu (Despre activitatea poetică a lui Timotei Cipariu), lector P. Panaitescu (Dante în cultura romînească), lector Tatiana Nicolescu (Korolenko despre Romînia) și alții.

Discuțiile care au avut loc pe marginea comunicărilor prezentate au fost bogate, aducînd contribuții importante la îmbunătățirea lucrărilor prezentate.

C. BURGHELEA și E. VASILIU

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

TUDOR VIANU

Probleme de stil și artă literară

E.S.P.L.A., București, 1955

Într-un moment în care discuțiile despre limbă și stil au căpătat la noi o mare amploare, recentul volum al acad. Tudor Vianu aduce o însemnată contribuție la mai buna înțelegere și adâncire a problemelor complexe legate de procesul îmbogățirii și perfecționării limbii noastre literare.

Numărul cercetărilor științifice referitoare la evoluția limbii, a stilului literar și artistic este, după cum se știe, destul de mic. Prelucrarea materialului limbii comune de către scriitori, procedeele stilistice și în general originalitatea artistică a fiecărui scriitor au fost adesea trecute cu vederea. A lipsit o investigație sistematică, iar metodele de cercetare au avut un caracter empiric. Autorul cărții de care ne ocupăm a publicat în 1943, «Arta prozatorilor români» în care pune în lumină rolul deosebit pe care l-au jucat scriitorii noștri în dezvoltarea capacității expresive a limbii literare românești. În «Probleme de stil și artă literară», acad. Tudor Vianu lărgeste și adâncește cercetarea faptelor de limbă legate de stilul artistic.

Două aspecte esențiale se desprind din lectura volumului: întâi, încercarea de a fixa jaloanele metodologice ale cercetării științifice în domeniul amintit și, al doilea, aspectul practic al cercetării valorii particulare a operelor unor scriitori reprezentativi din literatura noastră și din cea universală. Bogata

experiență a autorului în domeniul istoriei literare și al esteticii este astfel pusă la contribuție pentru a elucida teoretic și practic o serie de nedumeriri, folosind datele lingvisticii și ale istoriei literare.

Din categoria problemelor teoretice reamarcăm preocuparea de a defini înțelesul termenilor *formă artistică*, *epitet*, *bogăție* și *limpezime artistică*, precum și privirea de ansamblu asupra problemelor «limbii literare române a secolului al XIX-lea». În capitoul despre «măiestria stilistică» acad. Tudor Vianu precizează că «forma nu este în artă un aspect adăugat conținutului operelor, un agrement asociat cu fondul serios al lucrurilor, așa cum ar fi o floare înfiptă în butoniera hainei care trebuie să ne acopere și să ne țină cald... Forma operei literare este însuși conținutul ei, sezisat în ceea ce el cuprinde mai original. Încercați să desprindeți acest conținut de forma în care ne apare și nu veți mai întâmpina decât năluca lui palidă și banală».

Legătura indisolubilă dintre conținut și formă, exprimarea ideilor cu ajutorul învelișului material al gândirii, care este limba impune scriitorilor datoria de a acorda cea mai mare atenție mlădierii cuvintelor în forme expresive originale; tendința de a «turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă» este predominantă în munca scriitorului artist:

« pornind de la faptele de repetiție ale limbii, poetul are facultatea să le dezvolte în fapte de invenție. Este însă necesar a adăuga că această posibilitate alcătuiește *măiestria stilistică* a poetului, o parte însemnată a creației artistice ».

În construirea imaginilor și în structura gramaticală a frazelor nu orice invenție este îngăduită. Îmbinarea cuvintelor cere un meșteșug și o experiență la baza căreia stă stăpânirea limbii, cunoașterea normelor ei, a lexicului întreg. Dacă stilul constă în originalitatea asocierilor, în noutatea imaginilor și a construcțiilor frazeologice, funcția sugestivă a limbii nu poate fi indiferentă scriitorului: « Numai noutatea în serviciul expresivității alcătuiește un criteriu capabil să măsoare progresul în literatură », scrie autorul în capitolul « Cercetarea stilului ».

Întrebuițarea individuală iscusită a mijloacelor lingvistice, care duce pe scriitor la un stil original capabil să sugereze cititorului aceleași emoții de care a fost stăpânit scriitorul în momentul comunicării conținutului, presupune un permanent « studiu al limbii », așa cum îl concepeau marii scriitori. Gorki a scris pagini însuflețite despre valoarea acestui studiu și despre pasiunea de a descoperi prin cercetare personală a materialului limbii noi frumuseți artistice. Întrebuițarea personală a limbii, care, în concepția lui Vossler, definește însăși noțiunea de stil, nu poate fi o lucrare fără principii, fără preocuparea de a da o putere nouă frazelor și o culoare plastică imaginilor. Șlefuirea continuă a limbii și cunoașterea experienței marilor artiști poate duce pe scriitori la ceea ce acad. Tudor Vianu numește « bogăție și transparentă » a limbii și stilului. Un sever criteriu de selecționare și o organizare temerică, de ordin estetic, trebuie să stea la baza muncii scriitorului artist al limbii: « Nu ești cu adevărat artist literar dacă nu-ți treci mai întâi compunerile prin urechea ta, dacă nu le încerci cu auzul, mai înainte de a le așterne definitiv pe hârtie și cred că nu este o pretenție absurdă să-i ceri scriitorului limbă armonioasă, « dulce ca un fagure de miere ». Dulce? Ea poate fi aspră, tare ca grezia, tăioasă ca secera, ascuțită ca vârful pumnalului. Așa a scris adeseori

Coșbuc. În sfârșit, nu ești artist adevărat dacă nu încerci bucuria cuvintelor, dacă nu te paseonezi de varietatea și expresivitatea lor, așa cum le-au creat multele experiențe ale vieții și muncii poporului tău... Bogăție și transparentă a limbii? Foarte bine. Avem nevoie și de una și de alta. Dar câtă ca bogăția să nu fie mincinoasă și preocuparea de transparentă să nu te abată de la armonia cuvântului rostit. Literatura este arta cuvântului și cuvântul în toate planurile lui, de la înțelesul și pînă la învelișul lui armonios nu poate lăsa nepăsător pe artist ».

Evoluția tratată a limbii poetice ne pune sub ochi un variat tablou al experiențelor individuale ale scriitorilor noștri. « Arta cuvântului » de la începuturi modeste a ajuns prin opera scriitorilor la desăvîrșirea instrumentului de exprimare a ideilor, la îmbogățirea limbii și a stilului artistic. Privirea istorică asupra acestei munci de multe decenii, atunci cînd e sistematică și bine orientată, poate aduce un folos indiscutabil și scriitorilor și cititorilor. Ultimele două capitole ale cărții se ocupă de felul în care trebuie cercetată evoluția modernă a limbii noastre, de problemele teoretice generale și de metodele speciale privind studiul limbii și al stilului literar. Autorul concepe acest studiu în strînsă legătură cu aspectele vieții politice și sociale ale vremii, fără a pierde din vedere mișcarea ideilor și năzuințele poporului în lupta pentru progres; activitatea din toate domeniile de manifestare a spiritului uman a influențat limba și a determinat pe scriitori să găsească soluțiile adecvate cerințelor comunicării. În acest înțeles al cercetării, lexicul, normele gramaticale și construcțiile stilistice reflectă specificul evoluției limbii și influența exercitată de lupta maselor și de curentele ideologice și literare dinăuntru și dinafară. Pentru a ilustra acest adevăr, acad. Tudor Vianu folosește un bogat material documentar scos din literatura veacului trecut. Nici creația unor scriitori mai noi care adaugă valori stilistice originale tradiției autorilor clasici nu e trecută cu vederea: cazul lui Geo Bogza.

Tabloul istoric succint pe care ni-l prezintă autorul în capitolul « Din problemele limbii literare a secolului al XIX-lea », și în

capitolul « Cercetarea stilului » evocă și dificultățile și contradicțiile pe care scriitorii au știut să le rezolve în modul cel mai fericit, apelînd la tezaurul istoric și folcloric al limbii noastre. Din datele prezentate de cercetător se desprinde solidaritatea patriotică a scriitorilor în luptă cu starea de înapoiere a limbii, efortul de a înlătura cenușiul și șablonul. Tendința spre împospătare și plasticitate diferențiază pe scriitori, dîndu-le o individualitate bine definită. Calea pe care aceștia și-o aleg pentru a zugrăvi artistic realitățile vieții prezintă fapte interesante de limbă. Gruparea elementelor expresive, procedeele stilistice capătă o extindere considerabilă încă înainte de mijlocul veacului trecut. După fixarea jaloanelor teoretice autorul își concentrează atenția asupra cîtorva scriitori reprezentat vi. Volumul recent al acad. Tudor Vianu adună la un loc cîteva studii referitoare la limba și studiul unor scriitori de mare prestigiu artistic: Eminescu, Bălcescu, Caragiale, Rabelais, Hugo, Tolstoi. Discutarea aspectelor stilistice ale unor opere literare recurge și la comparația, analogia sau diferențierea dintre scriitori, pe planul literaturii universale și prin raportare la specificul național al literaturii noastre.

O amănunțită analiză a artei literare a lui Eminescu găsim în « Epitetul eminescian ». Deși în aparență, limitată ca obiectiv, această analiză pune în discuție atît conceptul de epitet cît și formele originale pe care le îmbracă el în creația poetului nostru. Acad. Tudor Vianu atribuie un înțeles larg epitetului, despre care ne spune că « este acea parte de vorbire sau de frază care determină, în lucrările sau acțiunile exprimate printr-un substantiv sau verb, însușirile lor estetice, adică acele care pun în lumină felul în care le vede sau le simte scriitorul și care au răsunet în fantezia și sensibilitatea cititorului ».

Definiția nouă permite încadrarea în categoria epitetului nu numai a cuvintelor determinante, dar chiar a unităților frazeologice cu rol de calificare a unor cuvinte. « Epitetele pot determina un substantiv, dar și un verb. Din rîndul epitetelor fac deci parte nu numai adjectivele, dar și toate acele părți de cuvînt sau de frază care determină substantivele și

verbele prin însușiri înregistrate de fantezia și de sensibilitatea cititorului, adică prin însușiri estetice. Nu sînt, prin urmare, epitete, determinările lipsite de valoare estetică ».

Această definiție largă permite apoi cercetătorului poeziei lui Eminescu să studieze categoriile epitetului din numeroase puncte de vedere, pentru a contura și un vast tablou al originalității artistice a stilului eminescian. Sînt analizate apoi pe baza unui cuprinzător inventar lexical categoriile gramaticale (epitetele substantivelor, epitetul în frază), categoriile estetice (epitetul apreciativ, evocativ -- cu numeroase subcategorii -- relațiile dintre epitet, diferența dintre epitet, personificare și metaforă). Partea a două a studiului generalizează datele cercetării amănunțite din prima parte și conține constatări de un deosebit interes pentru înțelegerea fazelor și a cuceririlor treptate ale artei poetului. « Eminescu în timp » explică deosebirile estetice dintre perioada de început și maturitatea artistică a lui Eminescu. Pe măsură ce experiența poetului se îmbogățește și poetul se emancipează de sub influența unor predecesori, sfera epitetelor se restrînge: « Eminescu ajunge să scuture podoabele. Rezerva maturității lui în folosirea epitetului amintește vorba lui Goethe: după cum știe să se limiteze se cunoaște meșterul ».

Valoarea acestui studiu crește prin imaginea nouă pe care ne-o oferă despre amploarea procedeelelor artistice ale lui Eminescu în comparație cu predecesorii lui. Reținem pasajul final care include și un angajament al autorului cărții de a duce mai departe cercetarea aspectelor stilului poetic eminescian: « Studiul epitetului eminescian a pus în lumină laturi importante ale imaginației și sensibilității poetului, ca și ale mijloacelor lui artistice considerate în dezvoltarea lor, pînă cînd poetul ajunge la simplitate prin scuturarea îmbelșugatelor podoabe stilistice ale tinereții, pînă cînd se deschide către lume, sporind puterea lui evocatoare, și pînă cînd se întregeste concepția lui de viață. Cunoașterea lui Eminescu cere însă și studiul celorlalte mijloace artistice ale lui și, în primul rînd, ale aceluia care s-au încrucișat din cînd în cînd cu studiul epitetului ». Așadar urmează ca

acest studiu să fie completat cu cercetarea metaforei, a comparației, a personificării.

De la aspectul restrîns al cunoașterii unui singur procedeu stilistic, trecem apoi la lectura unor studii care tratează succint, dar în esență, originalitatea artistică a unor mari scriitori. Analiza limbii și stilului scriitorilor romîni reține notele originale ale creației fiecăruia și subliniază valoarea faptelor de invenție care au îmbogățit și perfecționat sistemul limbii noastre. E aplicată de asemenea metoda comparării procedeelelor și rezultatelor obținute de diverși scriitori. În chipul acesta se conturează arta literară a lui Bălcescu, Caragiale, Geo Bogza, care ilustrează trei etape mari ale dezvoltării literaturii și limbii naționale (momentul pașoptist, sfîrșitul veacului trecut și începutul acestui veac, etapa contemporană, cu elanurile și căutările ei).

Cum aceste studii sînt reeditări (paginile despre Bălcescu și Bogza au apărut chiar în această revistă, 1953, nr. 1; 1954, nr. 2) nu ne vom opri asupra lor mai mult. Am adăuga un singur amănunt, care poate fi util definirii valorii artei lui Bălcescu: pagina pe care a scris-o Eminescu despre calitățile limbii și stilului marelui istoric ar fi fost bine reprodușă. În ea aflăm o privire sintetică asupra calităților de prozator, prezentată de un analist subtil, o caracterizare definitivă. Articolul lui Eminescu: « Bălcescu și urmașii lui » a apărut în « Timpul » din 24 noiembrie 1877 și a fost reproduș în ediția operelor din 1952.

În domeniul literaturii universale autorul s-a oprit la trei scriitori de seamă: e vorba de analiza artei literare a lui Rabelais și Victor Hugo și de considerațiile asupra construcției romanului « Ana Karenina » de Tolstoi. În legătură cu primul se arată că « realismul începător al lui Rabelais a dat mai întîi o întrebuintare foarte personală limbii ». Autorul insistă asupra multiplelor inovații pe care scriitorul francez, cu o neîntrecută ingeniozitate și vervă, le-a introdus devreme în literatura franceză și prin asta a pus la îndemîna urmașilor un bogat și colorat instrument de zugrăvire a realității.

Pomeneam mai sus de analogiile pe care acad. Tudor Vianu le stabilește între autori, procedee și momente literare de la noi și din literatura universală. Partea finală a studiului închinat lui Rabelais conține o astfel de paralelă între autorul francez și un povestitor romîn, inventiv sub raportul limbii și stilului, realist ca orientare artistică și înzestrat cu un « temperament robust, mișcat de mari poft... », un dar asemănător de a nota mișcarea și de a vedea cu precizie lucrurile, camenii și situațiile » — e vorba de Creangă.

În « Arta lui Hugo » autorul discută și importanța regenerării procedeelelor artistice o dată cu apariția primelor opere ale marelui scriitor francez. Inspirația tumultuoasă a acestuia se știe că a revoluționat nu numai literatura franceză, dar și pe cea universală. Un curent nou și puternic își făcea drum în arta literară, expresie a puternicelor mișcări sociale și culturale spre libertate și progres. Vechile canoane literare erau prea strîmte pentru a reda năzuințele revoluționare ale oamenilor de pretutindeni. Evocarea frămîntărilor de atunci și prezentarea rolului pe care l-a jucat Hugo în promovarea noilor procedee artistice e binevenită pentru a fixa o paralelă între clasicismul cu o veche tradiție și avîntul romantic în curs de afirmare pe scena literaturii universale: « A crea poetic a însemnat pentru tot clasicismul a crea conform unor norme inflexibile și unor modele socotite inalterabile. Aceste norme și aceste modele erau acele ale antichității, culese în Aristoteles și în Horațiu și codificate încă o dată de Boileau. Absolutismul care controla și reglementa toate manifestările vieții publice și de societate, printr-un sistem administrativ foarte centralizat și prin disciplina vieții de curte, aplica aceeași supraveghere și asupra literaturii... Proclamînd principiul « libertății în artă », adică al smulgerii de sub tutela regulilor și modelelor, Hugo azvîrlea mînușa clasicismului vremii lui și reprezentanților lui grupați la Academie și în cea mai mare parte a presei literare a vremii ».

Momentul ciocnirii celor două ideologii literare a fost un punct de răscruce: arta lui Hugo alege calea interpretării noi a realității umane și sociale, calea propagării curajoase a

năzuințelor generoase și a bogățiilor lirice ale sensibilității umane. În locul purității genurilor literare apare atunci fuziunea acestora și predominarea lirismului. În cele mai multe specii literare, în locul armoniei clasice și a echilibrului, pătrund lupta, contradicțiile psihologice și cele sociale, antiteza elanurilor; în locul elitelor receptive față de doctrina clasică năvălesc în paginile cărților poporul, ideile revoluționare, cererile de reformă pe tărîm politic, social, economic. Libertatea inspirației și realismul temelor aduce o nouă bogăție și în limbă. Vocabularul literaturii noi renunță la împărțirea artificială în termeni nobili și vulgari, expresii de salon și construcții populare. Hugo își îmbogățește tematica și arta expresivă în contact cu limba vorbită, cu limba vie a maselor muncitoare: « Apele romantice revărsîndu-se au dus departe, și au înecat apoi cuvîntul nobil, eleganta metonimie, pudica perifrază. În locul lor a apărut limba întregului popor, adică aceea de care se leagă reprezentările și sentimentele cele mai vii ale omului — și poezia franceză a reînviat ».

Pe lângă prezentarea problemelor generale teoretice și metodologice, pe lângă analiza și interpretarea fenomenului artistic-literar, volumul recent al acad. Tudor Vianu oferă o agreabilă lectură care se impune prin valoarea stilului, prin participarea afectivă a autorului la descrierea faptelor. Variata terminologie critică a studiilor este instructivă pentru cercetătorii mai tineri. În general recenziile, discuțiile literare, reportajul, cronica artistică folosesc azi un vocabular nu îndeajuns de precis, adesea banal, cenușiu. Paginile cărții prezentate aici conțin o bogată experiență critică. La fiecare pas fraza, împrăștierea termenilor, imaginile colorate sînt noi pentru cititor și-i rețin atenția, îi cîștigă azeziunea.

Autorul dispune de resurse considerabile pentru a da un cadru literar original expunerii. Cîteva exemple pot demonstra nivelul ridicat al stilului cărții: « Limba literară a zilelor noastre, sau mai exact limba operelor literare, adică a narațiunilor, a poeziilor lirice și a dramelor de azi, a fost chemată la judecată ». Întîlnim și fraza scurtă,

construcția modernă, debitul verbal sacadat: « Rabelais scrie o operă fără analogie în întreaga istorie a literaturii. Un roman. O satiră. O epopee comică. O enciclopedie bufonă ». Precizia lapidară poate comunica comparații întinse: « Viziunea antitetică a lumii este esențialmente revoluționară. Hugo a dat forma poetică a acestei viziuni, în aceeași epocă în care Hegel i-a dat forma ei metafizică, iar Marx și Engels forma ei științifică ». Comparațiile, metaforele și alte figuri stilistice aduc adesea aproape de sensibilitatea cititorului adevăruri pe care cercetarea științifică le împărtășește cu căldură cititorilor. Concluziile capătă o formă colorată; prin bogăția informației, prin tezele originale pe care le dezvoltă într-un chip atrăgător cartea este un prilej de învățăminte.

Ca orice studiu în care se manifestă o concepție nouă, și « Probleme de stil și artă literară » poate comporta discuții¹ pe marginea unor teme principale cum ar fi, în cazul de față, interpretarea formei artistice ca fiind « însuși conținutul ei », sau lărgirea definiției epitetului (în categoria căruia poate intra și o propoziție relativă determinativă). Există și construcții neobișnuite, ca: « Numele reportajului literar nu este bine tolerat... » etc. Esențialul este că, după mulți ani de absență a acestui fel de studii, cititorii au la îndemînă o carte care le vorbește despre frumusețile artei literare, despre strădania scriitorilor de a îmbogăți patrimoniul culturii cu noi valori expresive, despre căile de dezvoltare a creațiilor artistice de azi, după pilda măștrilor de ieri. Din bogăția de idei și fapte adunate aici vor avea de învățat atît cercetătorii limbii și ai literaturii cît și cititorii, și mai ales tinerii scriitori. Astfel de cărți nu pot fi decît utile în munca de azi pe tărîmul cultivării limbii naționale. Cartea acad. Tudor Vianu constituie începutul fericit al seriei unor astfel de studii chemate să dezvăluie bogăția limbii, să pună în lumină cele mai bune procedee de stil, cele mai bune rezultate ale experienței individuale artistice, în mînuirea limbii.

Gh. B.

¹. Vezi analiza substanțială a lui Liviu Onu, în « Steaua », 1955, nr. 7.

Documentele postume ale clubului Pickwick

E.S.P.L.A., București 1954, în românește de ION PAS și NICOLAE POPESCU

Apariția traducerii integrale a cărții «The posthumous Papers of the Pickwick club» de Ch. Dickens constituie un eveniment important pentru cititorii români.

Parcursirea traducerii anterioare și neintegrale a acestui roman, apărută în 1929 în editura Universul, și semnată de G. I. Crivăț, e edificatoare pentru cunoașterea felului în care se traducea altădată la noi. Forme bizare, apropieri de termeni ridicole, folosirea arbitrară a prepozițiilor, fraze cu topică monstruoasă din punctul de vedere al limbii române, atitudine neglijentă față de original sînt fenomene frecvente în această traducere.

Într-adevăr, multă vreme la noi, traducerile în majoritatea lor, au constituit un agent de propagare a formelor incorecte și defectuoase. Greu, și cu eforturi conștiente din partea cititorului, se putea reface imaginea unei opere, ciopîrtită de traducerea care constituia o ofensă atît pentru autorul tradus cît și pentru limba romînă. În ultimii ani traducerile și acest lucru e demonstrat din plin pentru cel ce face comparația celor două versiuni romînești ale acestui roman — s-au îmbunătățit simțitor; nu se poate spune însă că nu se mai strecoară forme sîngace, neglijențe, greșeli. Publicul, o dată cu progresele înregistrate de traduceri, a devenit mai exigent; așteaptă de la traducător integrarea în limba romînă a operelor traduse. Desigur că astăzi, seriozitatea și competența traducătorilor sînt un punct cîștigat, discuțiile depășind acest plan.

Recenzia de față își propune să privească traducerea sub raportul stilului, limbii și fidelității față de original. Categoriile de citate pe care le vom da pentru ilustrarea unei anumite probleme sau obiecțiuni ridicate nu sînt valabile doar pentru problema sau obiecțiunea respectivă; ele înmănușează adesea aspecte ale tuturor problemelor amintite. De pildă, o exprimare defectuoasă poate fi în același timp și o abatere de la textul

original, o stridență stilistică poate constitui și o infidelitate în traducere și o greșeală de limbă. Pentru claritatea expunerii însă, ne propunem să examinăm diferitele pasaje din traducere în raport cu problema pe care vrem s-o ilustrăm, omițînd sau lăsînd pe planul al doilea celelalte observații care s-ar impune pentru exemplul respectiv.

Traducerea lui Dickens prezintă dificultăți; fraza predominantă la acest autor e amplă, arborescentă, bogat descriptivă. Pentru traducător, se ridică deci problema pe de o parte, de a nu segmenta perioadele, de a le menține pentru valoarea lor stilistică, și pe de altă parte, de a oferi cititorului o exprimare cît mai clară cu putință. Cu alte cuvinte, respectarea valorii stilistice nu trebuie să impiezeze asupra clarității și vice-versa. Iată două citate în care putem urmări cum rezolvă traducătorii această problemă:

«O doamnă foarte bătrînă, cu o bonetă înaltă și cu o rochie veștedă de mătase — o persoană destul de importantă, doar era mama domnului Wardle — ocupa locul de cinste în colțul din dreapta al cîminului; felurite lucruri care arătau că fusese pregătită să ducă un anume trai în tinerețe, și de care nu se despărțise nici la bătrînețe, împodobeau pereții sub forma unor broderii, peisaje din lînă, lucrute de mînă, la fel de vechi și a unor învelitori de ceainic, din mătase stacojie, de dată mai recentă.» I, pag. 90.

«Era o odaie destul de încăpătoare, cu firide în zid; patul ar fi putut să slujească pentru un internat întreg, fără să mai pomenim de cele două dulapuri de stejar care ar fi cuprins bagajul unei mici armate; dar ceea ce izbi mai mult luarea-aminte a lui Tom, fu un jilț ciudat, cu spătar înalt, cu aer îmbufnat, sculptat în chipul cel mai bizar, avînd o pernă de damasc, înflorată și capetele picioarelor rotunde înfășurate cu grijă în postav roșu, de parcă ar fi suferit de gută.» I, pag. 226.

Traducătorii nu numai că n-au frînt perioadele în fraze mai mici sau propoziții, dar în cazul de față n-au avut nevoie să intervină nici măcar în punctuația perioadelor.

Bineînțeles, nu pledăm pentru traducerea servilă. Asupra acestui punct vom reveni.

Frazele se desfășoară limpede, echilibrat; propozițiile sînt legate justificat, firesc. Să urmărim cîteva din conjuncțiile folosite: *doar, care, și de care, fără să, dar, de parcă*. Traducătorii nu recurg la repetarea vreunui termen al propoziției, sau la vreun alt procedeu artificios. Tonul originalului, descrierea fără grabă care îmbrățișează detaliul făcînd mîndre, implicațiile stilistice ale frazei sînt conservate pe deplin.

Dacă romanul folosește în bună măsură stilul descriptiv narativ (conform unui procedeu de compoziție, romanul e alcătuit din relatările secretarului clubului Pickwick) el lasă un loc însemnat și stilului oral — personajele evoluînd dramatic.

Romanul întrunește în situațiile cele mai variate, personaje de toate ocupațiile și din toate straturile societății: savanți, servitori, nobili de țară, mahalagioaice, provinciali, studenți etc. Decurge de aci o multitudine de limbaje. Ne vom ocupa de limba provincialilor, limba servitorilor și de limba mahalagioaicilor, pentru că acestea pun mai multe probleme traducătorului.

În principiu, traducătorul, cînd întîlnește personaje sau situații care au analogie cu realitatea prezentă sau trecută de la noi, se folosește în limba romînă de limbajul corespunzător personajului sau situației respective; acest procedeu trebuie tolosit însă de către traducători cu mare băgare de seamă și cu cumpănirea analogiilor posibile, pentru ca nu cumva, datorită limbii pe care o punem în gura unui personaj, să stîrnim asociații prea legate de stările de lucruri de la noi, asociații care ar putea fi în contradicție într-o anumită măsură, cu imaginea pe care a vrut să ne-o creeze autorul. Să urmărim felul în care au procedat traducătorii: provincialii care apar în roman, alegerile din Eatenswill, luptele dintre partidul galben și albastru amintesc foarte mult de personajele și stările de lucruri de altă dată la noi. Iată

două citate ilustrative în acest sens: primul, un moment al alegerilor, cel de al doilea, un fragment dintr-un discurs furibund.

— « Domnilor! strigă primarul ridicînd cît putu mai mult glasul. Domnilor! Frați alegători ai burgului Eatenswill! Ne-am adunat astăzi aici să alegem un reprezentant în locul ultimului nostru. . .

Aici primarul fu întrerupt de un glas din mulțime.

— Trăiască primarul! strigă glasul acela; să nu se lase niciodată de cuiele și țigăile care l-au pripocsit I, pag. 214.

« O reptilă contemporană și-a vărsat de curînd veninu-i negru cu speranța zadarnică de a terfeli renumele neprihănit al ilustrului și excelentului nostru reprezentant, onorabilul Samuel Slumkey — acel Slumkey despre care am prezis, cu mult înainte ca el să fi ajuns la situația actuală, așa de nobilă și de măreață, că va fi într-o zi — după cum este astăzi — onoarea și triumful patriei sale, cutezătorul ei apărător și mîndria ei — o reptilă contemporană, spunem, a făcut glume cu privire la un vas de cărbuni din metal, superb cizelat, oferit admirabilului cetățean de mandatarii săi încîntați, la cumpărarea căruia mizerabilul anonim insinuiază că onorabilul Samuel Slumkey a contribuit personal, prin mijlocirea unui prieten intim al valetului său, cu mai mult de trei sferturi din suma totală a subscripției » II, pag. 376.

Analogia cu situațiile de altădată la noi e evidentă. Adoptarea unui limbaj apropiat de al eroilor lui Caragiale e pe deplin justificată și fericită, pentru că apelînd la amintirile și lecturile cititorului romîn, face textul mai sensibil și mai familiar.

Nu credem însă că traducătorii au găsit tonul just pentru Sam Weller, servitorul lui Pickwick, unul din personajele principale ale cărții. Sam Weller vorbește o engleză populară, presărată ici colo cu radicale. Traducătorii s-au lăsat prea des furati în traducere (e vorba de textul care îi revine lui Sam Weller) de găsirea unor expresii sau forme greșite devenite clișeu pentru un anume limbaj la noi. Iată de exemplu replica lui Sam Weller de la pag. 147, II: « E teribel, zău!». Dickens în original pune în gura lui Sam

Weller un « e teribil »¹ neschimonosît. Traducătorii vădese decîi o tendință de îngroșare, de apăsare pe pitoresc. Iată încă un exemplu în acest sens:

« Auzisem o mulțime de lucruri despre voi, da nu-mi dădusem cu ideea, trebuie să spui, că erați oameni așa de drăguți cum sînteți ». II, pag. 156.

Dickens nu pune în gura lui Sam Weller vreo expresie analogă cu « nu-mi dădusem cu ideea ». Sam Weller spune într-o englezescă corectă: n-am crezut niciodată (I never thought, 181, II Nelson). Autorii traducerii însă nu s-au putut reține să învieze textul cu o picătură de culoare.

Traducătorii dovedesc astfel că au neglijat profilul moral pe care l-a indicat Dickens eroului său.

Sam Weller e un om plin de slăbiciuni dar și purtătorul înțelepciunii populare un fel de Sancho Pança și nu un Mitică, cum ar putea părea cititorului român prin intermediul traducerii.

Chiar și pentru această limbă, care deformează personalitatea lui Sam Weller așa cum a fost ea, concepută de Dickens, traducătorii nu găsesc totdeauna tonul cel mai firesc. Iată un exemplu în acest sens:

« O pereche de păsări și cotlete de vițel, fasole verde, cartoafe, prăjitură și alte lucruri pe cinste. Ar fi bine să rămîneți aici, dom'le, dacă e să-mi dau cu părerea ». II, pag. 371.

Impresia care se degajă e de pastîșă; textul e împănât, după o metodă înrudită cu cea naturalistă, cu expresii și greșeli clișeu. Alteori, traducătorii stîlcesc cuvintele în mod simetric cu originalul. Iată de exemplu la pag 312, II:

« . . . însă ar dori mai degrabă să-i fie inochilată o torbiculoză galupantă » sau la pag. 438, II:

« Ceea ce noi dorim, dom'le e vetrificarea actului ăsta ».

Traducătorul nu poate deforma cuvintele după bunul său plac; el e dator să transcrie stîlcirile existente în limbă, sau măcar să se mențină în rezervă atunci cînd nu le cunoaște. Stîlcirea unui cuvînt într-o limbă ascultă

și ea de anumite reguli fonetice și în cazul exemplelor de mai sus e neverosimilă.

Același sunet fals îl are în traducere și limba mahalagioaicelor:

« Ia-te uită mucosul naibii, rosti micuța doamnă Cluppins, nu se gîndește decît la el. Ascultă, Tommy, puiele. . .

— Ce? rosti d-șorul Bardelî.

— Cine mai vine, dragostea mea? . .

— Mucosul naibii! murmură doamna Cluppins.

Ce împielîțat nesuferit! Haide Tommy, povestește-i scumpei tale doamne Cluppy ». II, pag. 288.

Limba frapează prin nefiresc, prin împerecheri de cuvinte neobișnuite pentru limba vorbită: « împielîțat nesuferit », « mucosul naibii », « scumpei tale doamne ».

Cititorul întîlnește pe alocuri în traducere și o folosire improprie a timpurilor verbale. Iată de exemplu la pag. 17, II:

« Gabriel începea, totuși, să se îndoiască de adevărul întîmplărilor prin care trecuse, dar durerile pe care le simțea în umeri cînd încercă să se scoale, îl încredințară că loviturile de picior în spate nu erau închipuite ».

E clar, și acest lucru îl indică conjuncția « cînd », că Gabriel începe să simtă durerile în momentul cînd încearcă să se ridice. Traducătorii spun: « durerile pe care le simțea în umeri cînd încercă să se scoale »; pun verbul a simți la imperfect, un timp durativ, ca și cum senzația durerii ar fi fost anterioară încercării de a se scula, și nu simultană și în strînsă legătură cu aceasta. Sau la pag. 352, II:

« În timp ce rostea cuvintele acestea cu grabă, Bob Sawyer îl împingea într-o parte pe băiatul din diligență, îi dădu un brînci prietenului său în trăsură, trîntea ușa, ridică scara, lipea anunțul pe ușă, o înțuca, băga cheia în buzunar, se cățara alături de Sam, porunca vizitiului să pornească totul cu o iuțală atît de neobișnuită încît, cînd trăsura gonia, Bob Sawyer se și încorporase echipajului mai înainte ca Pickwick să fi avut răgazul să cîntărească în gînd dacă era bine ca tînărul să meargă sau nu ».

Folosirea conjuncției « în timp ce » indică faptul că paralel cu acțiunea durativă exprimată de propozițiunea « în timp ce rostea »,

¹ Dreadful indeed, 172, II Nelson.

se succed o serie de alte acțiuni care se realizează și se încheie pe moment. Folosirea imperfectului pentru exprimarea acestor acțiuni de moment e nejustificată. Iată, de exemplu, în pasajul de mai sus «încît cînd trăsura gonea, Bob Sawyer se și încorporase echipajului» e clar din context, că e vorba de momentul cînd trăsura o luă la goană. Prezența unui perfect simplu răzleț («îi dădu un brînci prietenului») nu are rolul de a aduce vreo variație în folosirea timpurilor verbale, ci corespunde mai de grabă unei necesități de sens pe care traducătorii n-au satisfăcut-o în frază, dar pe care totuși au simțit-o. De altfel, prin folosirea imperfectului pentru acțiunile care se succed, traducătorii compromit efectul stilistic al frazei, comicul situației reieșind tocmai din faptul că în timp ce vorbește, și fără a cere permisiune nimănui, Bob Sawyer porcede la o serie de acțiuni ce duc la rapiđa lui instalare în trăsura. În ambele exemple citate, și ca o observație ce se poate extinde, folosirea improprie a timpurilor verbale pornește de la traducerea preteritului englezesc prin imperfect; preteritul însă e folosit în engleză mai ales cu valoare de perfect simplu și perfect compus.

Dacă în linii mari limba traducerii e bună, nu se poate spune totuși că adoptarea în forme greșite a unor expresii consacrate, calchiera unor forme englezești, folosirea neglijentă a prepozițiilor, improprietățile sau metaforele inconsecvente — într-un cuvînt, exprimările defectuoase — sînt cu totul absente.

Iată cîteva exemple de folosire greșită a unor expresii curente:

«Declară cu tonul categoric» I, pag. 457 (a declara pe un ton categoric).

«Domnii mai puțin cutezători păreau gata să le lase în pagubă» I, pag. 461 (a se lăsa păgubaș).

«Iși declară perfecta ei consimțire» I, pag. 11 (a se declara perfect de acord, a-și da deplinul consimțămînt).

«Iuțeala cursei îi stîrni prea mult entuziasmul domnului Pickwick ca să mai rămînă cu gura amuțită» I, pag. 141. A rămîne cu gura amuțită e și pleonastic și imposibil în limbă.

Iată cîteva exemple de calchiere a unor forme englezești, cu rezultate penibile pentru limba romînă:

«Toate acestea aduceau fiere și absint în inima lui Gabriel Grub» II, pag. 6. «A aduce fiere și absint în inima cuiva», e o expresie care nu spune nimic în romînește; autorii traducerii au tradus literal expresia englezească («All this was gall and warmwood to the heart of...» II pag. 42 ed. Nelson) în detrimentul sensului și al bune exprimări. Sau la pag. 351, II:

«D. Bob Sawyer făcu un semn dughenii și recăzu într-un extaz de bucurie» «Extaz de bucurie» (traduce literal «ecstasy of mirth» II, pag. 351, ed. Nelson) în romînește sună bizar. Sau la pag. 126, II:

«În sfîrșit pe băncile din fund unde ocupaseră locuri pentru seară, stăteau anumite doamne nemăritate care trecuseră de climacteriu». Textul, datorită aceluiași procedeu de calchiere («past their grand climacteric» II, pag. 153, ed. Nelson) devine de-a dreptul obscur.

Traducerea prin calchiere pe lîngă marile neajunsuri pe care le aduce limbii, nesocotește nenumăratele soluții pe care le oferă limba romînă traducătorului.

Pentru folosirea neglijentă a prepozițiilor iată cîteva exemple:

«... se duse la gheretă să-l întrebe pe domnul Rucker cu privire la găzduirea sa». II, pag. 224. «A pune întrebări cu privire la»... , dar «a întreba cu privire la»... nu există.

«Începu să danseze un pas de matelot pe masă». II, pag. 157, (a dansa în pas de...).

«Un vehicul... de pe care sări sprinten un domn ciudat». II, pag. 194 (un vehicul din care sări).

Pentru improprietăți de termeni iată cîteva exemple: «femeiușcă bătrînă». I, pag. 34. Sînt două noțiuni incompatibile.

«... un castel vechi, înfățișînd arhitectura ciudată și pitorească a epocii elisabetane». I, pag. 171. Un castel nu poate «înfățișa» o arhitectură; originalul spune «displaying» (I, pag. 144, ed. Nelson).

«Unde aș putea nădăjdui să găsesc o atît de rară îmbinare de superioritate și

frumusețe » I, pag. 125, spuse domnul Tupman domnișoarei Rachel într-un moment de efuziune sentimentală.

Substantivul « superioritate » nu are valoare de superlativ ci de comparativ; superioritate exprimă sau implică totdeauna un raport. Superioritate (în textul englez « excellence », I, pag. 103, ed. Nelson) luat singur nu are sensul de perfecțiune morală pe care i-l atribuie autorii traducerii. Traducătorii au fost, probabil, înclinați să-i atribuie acest sens prin influența formelor « om superior », « femeie superioară ».

Traducătorii nu sînt destul de atenți în mînuirea cuvintelor care, pe lîngă un sens figurat, mai au și un sens propriu. Rezultă de aci fie metafore inconsecvente, fie exprimări stîngace în care sensul concret se suprapune celui figurat împotriva voinței traducătorului. Iată de exemplu la pag. 16, II:

« Făpturi dintr-o plămădă mai de rînd ». Făpturile pot fi de rînd dar plămăda care mai are și un sens concret nu poate fi « mai de rînd » atribuit care prin implicațiile lui sociale e impropriu pentru plămădă și potrivit pentru făpturi. Sau la pag. 198, I: « . . . se așeza pe un teren hotărît galben » (e vorba de un ziar politic). Teren are desigur și sensul în care e întrebuițat de traducători, de atitudine, poziție; alătura însă de « așeza » și « galben », sensul lui concret obișnuit se dezvăluie cu putere în dauna înțelesului în care e folosit în propoziție.

Termeni rari, întorsături de frază nefirești, inversiuni în topică, apar ici colo ca rudimente ale unor vechi metode de traducere. Era o adevărată manie a traducătorilor de altădată la noi, aceea de a dezgropa din dicționare cuvinte cît mai rare și a-și desfășura în traducere, fără ca textul să o reclame, întreaga lor gamă lexicală. Nu s-ar putea spune că autorii traducerii de față s-au dezbărat complet de acest gust pentru vetust și rar. De pildă traducătorii vorbesc despre « sfeterisirea vremelnică a fracului », I, pag. 63, deși Dickens nu întrebuițează vre-o formă căutată care să impună un paralelism corespunzător la noi în limbă. Dickens spune: « the temporary abstraction of his coat » (I, pag. 47, ed. Nelson), care s-ar putea tra-

duce prin dispariția, șterpelirea, vremelnică a fracului. Sau de exemplu la pag. 225, I: « era pe cale să se înstăpînească în casa minunată ». La Dickens găsim: « that the tall man should be in a fair way of keeping such an excellent house », ed. Nelson, I, pag. 194, care s-ar putea traduce prin: « era pe cale de a deveni proprietarul unei case atît de minunate ». Introducerea lui « să se înstăpînească » e deci nejustificată. Același lucru e valabil și pentru cuvîntul « prenumăra » din pasajul următor:

« Acordați doamnei Leo Hunter domnule, satisfacția de a vă prenumăra printre oaspeții ei (pasajul corespunzător în englezește, I, pag. 206, Nelson).

Prezența unor întorsături de fază nefirești, a unor invective neconvingătoare am mai relevat-o și la analiza limbajului de mahala. Iată două citate ilustrative în acest sens:

« Hei, juno, hei, bătrînic; jos Daph, glăsui domnul Wardle mîngîind cîinii ». I, pag. 300. « Bătrînic » adresat unui cîine și spus ca alintare traduce englezescul old = bătrîn (I, pag. 262, Nelson) care în englezește, ca apelativ de alintare, și-a pierdut complet sensul de bătrîn. « Bătrînic » întrebuițat ca apelativ de alintare, în romînește sună fals și bizar. Pomenim în treacăt faptul că printr-o neglijență oarecare, « Juno » nume de cîine, a fost transcris în traducere cu literă mică spre uimirea și confuzia cititorului care vede aplicat aceleiași obiect două atribute atît de contradictorii, ca « juno » și « bătrînic » Sau la pag. 75, I: « Capul dumitale bătrînel și iubit ». Bătrînel sună nefiresc; e întrebuițat de către traducători cu valoare de adjectiv deși de obicei are valoare de substantiv.

Iată și cîteva exemple de topică căutată: « frumosul copil », II, pag. 14, « scurta dar fericita lor existență », II, pag. 16, « deznădăjduita femeie », I, pag. 100. Nu se poate spune că inversiunile constituie chiar greșeli pentru topică limbii romîne, sau că nu pot avea valoare stilistică. În general însă, asemenea inversiuni sună artificial.

Privită din punctul de vedere al fidelității de sens față de textul englez, traducerea pre-

zintă sporadic unele îndepărtări de la original, unele interpretări greșite și unele mici neglijențe. E de la sine înțeles că traducătorul nu este, și nu poate fi legat în sensul strict al cuvântului de textul din care traduce, pentru simplul motiv că formele a două limbi nu corespund simetric și că aparenta îndepărtare are adesea ca scop tocmai identitatea de sens (vezi Philippide, «Arta traducerii», «Gazeta literară», nr. 59/1955).

Abaterile de la original pe care însă le semnalăm aci, ies din sfera libertăților de drept ale traducătorului.

Îată câteva interpretări prea libere, dăunătoare din punct de vedere stilistic:

«Și ce limbă năpraznică mai era» (e vorba de limba unui vîrcolac), vol. II, pag. 12. Textul englez spune: «și ce limbă mai era, curioasă din cale afară» (and a most astonishing tongue it was. II, pag. 46, ed. Nelson). Desigur nu se poate spune că traducătorii contravin aci chiar sensului frazei din care e scos citatul. Limba vîrcolacului era curioasă dar în același timp 'era și înspăimîntătoare. Dickens însă nu pune punctul pe «i». Preferă să lase să se subînțealgă că vederea acestei limbi curioase înfiora pe privitor. Ar fi fost de dorit, ca mijloacele lui Dickens, mai puțin directe, mai sugestive în crearea sinistrului să nu se piardă prin traducere. Sau la pag. 24, II: «Da, da răspuse domnul Winkle cu un zîmbet hidos». (Yes, yes, replied mister Winkle with a ghastly smile, pag. 58, II, ed. Nelson). «Ghastly» ca atribut pe lângă zîmbet înseamnă chinuit, silnic, dureros. Un zîmbet chinuit poate fi câteodată și hidos dar ceea ce vrea să sublinieze în primul rînd Dickens, nu e faptul că domnul Winkle, schițează un zîmbet care nu-l avantajează, ci faptul că domnul Winkle, copleșit de durere și rușine se căznește să zîmbească, pentru a salva aparențele. Lipsa acestei nuanțe în traducere sărăcește ca sens propoziția, micșorîndu-i în același timp și efectul stilistic. Sau la pag. 327, I: «tocmai fiindcă era o vădană cu timperament și-a schimbat starea» (as she was an uncommon pleasant widder, I, pag. 285, Nelson). Textul englez nu merge atît de departe: se mărginește să spună că era o văduvă foarte drăguță, foarte

atrăgătoare. Traducătorii pun accente acolo unde tonul autorului e mai reținut.

Alteori interpretările merg pînă la alterarea parțială sau totală a sensului. La pag. 70, II, o scrisoare de dragoste debutează prin «simpatică făptură». Textul englez («Lovely creature, II, pag. 102, ed. Nelson) vorbește de o făptură încîntătoare, adorabilă. E o distanță oarecare de sens între «simpatice», luat în orice accepțiune, și «adorabil».

La pag. 350, I, un străin care se adresează unui avocat spune: «doresc să vă însărcinez cu o cauză». Textul englez («I wish you to undertake some legal business for me», pag. 308, I, ed. Nelson) indică foarte clar că e vorba de o chestiune juridică. Între cuvîntul cauză și chestiune juridică nu e o deosebire de nuanță ci o deosebire de sens importantă. La pag. 247, II întîlnim «îns cu favoriți vajnici» pentru «îns cu favoriți mari» (a well whiskered individual, pag. 215 I, ed. Nelson). Traducerea se îndepărtează de text fără nici o justificare, ca să nu mai spunem că împerecherea celor două cuvînte nu e de fel fericită.

Munca de traducere fiind o muncă de mare răspundere, nu considerăm inutil să ne ocupăm și de probleme care ar părea cu totul secundare și să semnalăm câteva mici neglijențe. La pag. 451, I, întîlnim numele propriu Isabella. Pînă atunci același personaj purta numele de Bella. E adevărat că Bella vine de la Isabella, dar Dickens (vezi pasajul corespunzător 26, II ed. Nelson) nu-și permite să deruteze pe cititor prin această revenire la numele de botez. La pag. 156, I, traducătorii spun «fată bătrînă și nebună». E clar că «fată» și «bătrînă» alcătuiesc o unitate de sens, nebună avînd în exemplul citat rolul de atribut (vezi pasajul corespunzător pag. 131, I, Nelson). Este vorba probabil de strecurarea din neglijență a unui «și» inutil. La pag. 49, II întîlnim un «M. S.» pentru «maiestății sale». Dickens spune «maiestății sale» pentru că dă cuvîntului o ușoară nuanță de ironie mai sensibilă în forma neprescurtată și pentru că are nevoie, în cadența frazei, de greutatea silabică a acestui cuvînt. Din aceleași motive trebuia să se mențină și în traducere forma neprescurtată.

N-am dori ca înșirarea obiecțiilor pe care le-am ridicat să creeze ideea falsă că avem de-a face cu o traducere slabă; propozițiile se înlănțuie în frază în mod fericit, traducătorii reușesc să găsească o limbă clară pentru fraza uneori stufoasă a lui Dickens, sunetul originalului e păstrat adeseori. Obiecțiile, după cum se precizează în introducere și în cursul expunerii, pornesc de la o constatare pozitivă: traducerea de față reprezintă în mod hotărît un progres însemnat față de vechile

sisteme de traducere, exprimările defectuoase sînt sporadice.

Critica adusă traducerii « Documentele postume ale clubului Pickwick » trebuie pusă în directă legătură cu aprecierea muncii de traducere ca « un act de cultură »¹ plin de răspundere față de opera tradusă, față de cititorul român și față de limba română.

M. Rahmil

¹ Philippide, *Arta traducerii*, « Gazeta literară », nr. (17) 59/1955

RĂSPUNS CITITORILOR

Prof. POPA ION — Sibiu.

1. *Întrebare:* Ce este lingvistica și prin ce se deosebește de filologie? Care sînt ramurile lingvisticii?

1. *Răspuns:* Lingvistica se ocupă cu studierea științifică a limbii. Ea studiază structura gramaticală și fondul principal de cuvinte al unei limbi în dezvoltarea lor.

Ca orice știință, lingvistica are un obiect de studiu și o metodă de cercetare. Obiectul de studiu al lingvisticii este limba, iar ca metodă de cercetare științifică lingvistica folosește: metoda dialectică marxistă, valabilă pentru toate științele, metoda comparativ-istorică, geografia lingvistică și fonetica experimentală.

Metoda comparativ-istorică, principala metodă de cercetare în domeniul lingvisticii -- analizează înrudirea limbilor care aparțin aceleiași familii, pe baza studierii evoluției lor.

Scopul metodei comparativ-istorice este de a reconstitui formele de limbă care nu s-au păstrat, pe baza comparației formelor corespunzătoare din limbile înrudite.

Geografia lingvistică studiază limba cu ajutorul hărților lingvistice, pe care se arată răspîndirea geografică a faptelor de limbă (în special vocabularul).

Fonetica experimentală se ocupă cu studiul sunetelor, folosind aparate speciale de înregistrare și măsurare.

Spore deosebire de lingvistică, filologia se ocupă cu interpretarea textelor literare din punctul de vedere al conținutului și formei

lor. Interpretarea textelor se face analizînd limba în care au fost scrise, precum și conținutul de idei, considerațiile istorice, filozofice, artistice etc. pe care le cuprind. De aceea, filologia folosește datele a numeroase alte discipline, de pildă: istoria literaturii, istoria filozofiei, istoria artelor, istoria, arheologia etc. În felul acesta se vede că sfera filologiei este mai cuprinzătoare decît sfera lingvisticii.

Este important de menționat faptul că munca de cercetare filologică nu poate fi făcută decît numai pe baza unor temeinice cunoștințe lingvistice. La rîndul ei, lingvistica presupune cunoștințe de filologie, deoarece numai în felul acesta materialul studiat poate fi just interpretat.

Lingvistica se împarte în următoarele discipline subordonate: lingvistica generală, fonetica, lexicologia, gramatica, dialectologia și stilistica.

Lingvistica generală se ocupă cu partea teoretică a problemelor de limbă, bazîndu-se pe studiul științific al fiecărei limbi aparte și al familiilor de limbi. Pe baza acestor cercetări se trag concluzii generale.

Fonetica se ocupă cu studiul materialului sonor al cuvintelor, cu modificarea sunetelor și legile ei.

Lexicologia studiază vocabularul și are două ramuri: etimologia, care studiază originea cuvintelor și semantica, care se ocupă cu studierea sensurilor cuvintelor în evoluția lor.

Gramatica (morfologia și sintaxa) se ocupă cu regulile privitoare la modificarea cuvintelor și îmbinarea lor în propoziții.

Stilistica studiază caracteristicile categoriilor de vorbire din punctul de vedere al rolului lor expresiv, artistic. Ea studiază de asemenea felul propriu unui anumit scriitor (sau al unui curent literar) de a folosi posibilitățile expresive ale limbii literare.

2. *Întrebare:* Cum se exprimă într-o limbă cu un singur timp trecut (cum e limba rusă) diferitele nuanțe temporale exprimate în alte limbi (printre care și romîna) cu ajutorul mai multor forme de trecut?

2. *Răspuns:* Verbul, pe lângă faptul că exprimă o acțiune sau prezintă procese sub formă de acțiune, precizează și cum se petrece această acțiune. Pentru a exprima momentul de săvîrșire al unei acțiuni sau felul cum este prezentată acțiunea săvîrșită — dacă este durativă, momentană, iterativă, dacă numai a început sau dacă s-a terminat — limbile au recurs la mijloace diferite. Astfel limba rusă, pentru a exprima durata și gradul de realizare al unei acțiuni, folosește categoria morfologică a aspectului. În felul acesta, o dată cu timpul, și printr-un singur cuvînt, cu ajutorul unui sistem special de sufixe și prefixe, se exprimă și felul acțiunii.

Verbele care exprimă o acțiune terminată sau rezultatul unei acțiuni cu toate nuanțele ei se numesc perfective: я написал письмо — eu am scris scrisoarea — arată rezultatul unei acțiuni terminate.

Verbele care exprimă durata cu toate nuanțele ei se numesc imperfective și arată că este vorba de o acțiune neterminată: я писал письмо — eu scriam scrisoarea — nu precizează sfîrșitul acțiunii, nici rezultatul ei.

Important este faptul că în limba rusă verbelor cu aspect imperfectiv le corespund verbe cu aspect perfectiv. Aceste verbe formînd perechi și avînd același sens fundamental (увидеть verb cu aspect imperfectiv, formează pereche cu увидеть verb cu aspect perfectiv, cele două verbe avînd sensul: a vedea).

Se știe că limba rusă are numai trei timpuri: prezentul, perfectul și viitorul. Prin

urmare, categoria morfologică a timpului este mai slab reprezentată decît în alte limbi (romîna, franceza, italiana etc.). Spre deosebire de acestea, limba rusă și-a dezvoltat categoria morfologică a aspectului, ceea ce îi dă posibilitatea să exprime acțiunile văzute în desfășurarea lor, în succesiunea lor etc.

Trebuie să menționăm că limba rusă veche a fost mult mai bogată în forme temporale decît limba rusă modernă, dar că unele timpuri au devenit inutile o dată cu dezvoltarea categoriei morfologice a aspectului.

Situația în limba romînă se prezintă cu totul deosebit. În primul rînd, în limba romînă aspectul nu formează o categorie morfologică, cu toate că și limba romînă cunoaște aspectul. Se știe că în limba latină aspectul a fost slab reprezentat și nu a constituit o categorie morfologică. În acest sens, limba romînă continuă limba latină, mergînd pe linia folosirii și dezvoltării categoriei morfologice a timpului, aspectul rămînînd pe plan secundar. Trebuie să insistăm asupra faptului că în limba romînă aspectul este exprimat cu ajutorul mijloacelor lexicale, ale verbelor auxiliare, adverbe sau particule așezate pe lângă verbe. Aspectul este exprimat și prin verbe diferite: *a dormi* (acțiune imperfectivă) și *a dormi* (acțiune perfectivă).

În ceea ce privește trecutul, limba romînă folosește patru forme temporale: mai mult ca perfectul, perfectul compus, perfectul simplu și imperfectul. Imperfectul exprimă o acțiune durativă săvîrșită în trecut și corespunde în limba rusă trecutului verbelor cu aspect imperfectiv. Timpurile perfective (mai mult ca perfectul, perfectul compus și perfectul simplu) exprimă acțiuni petrecute și încheiate în trecut și corespund în limba rusă trecutului verbelor perfective.

Diferența constă în aceea că, în limba romînă, primează procedeele analitice, față de limba rusă, în care primează procedeele sintetice.

Este limpede că atît limba romînă cît și limba rusă au posibilitatea să exprime tot așa de bine momentul de săvîrșire și gradul de realizare a acțiunii, fiecare folosind însă mijloace specifice.

3. În legătură cu întrebarea dv. privitoare la existența numărului *dual*, vă răspundem că soluția pe care ați dat-o elevilor este justă. În anumite limbi, ca greaca veche sau slavă, existau desinențe de *dual* în declinare și conjugare.

Numărul cazurilor diferă mult de la o familie de limbi la alta. De asemenea, în cadrul istoriei unei anumite limbi se pot observa modificări, mai ales în direcția simplificării sistemului cazual. Despre un număr anumit de cazuri, corespunzând funcțiilor sintactice sau unui fel universal de a concepe înlănțuirea noțiunilor, nu poate fi vorba.

A. G.

JUGĂNARU MARIN — Timișul de sus.

1. *Întrebare*: Am observat că unele cuvinte terminate în *-ie* au și forma în *-iune*; de exemplu: *secție* și *secțiune*, *observație* și *observațiune* etc. Care este forma corectă?

1. *Răspuns*: Există într-adevăr o serie de substantive care apar atât cu sufixul *-(t) ie*, cât și cu sufixul *-(t) iune*. Nu totdeauna însă ambele forme sînt corecte. În asemenea cazuri, corectitudinea se apreciază în funcție de criteriul istoric și de tradiția literară. Și anume, se spune *discuție* și nu *discuțiune*, dar *națiune* și nu *nație*, pentru că acestea sînt formele care s-au impus în decursul evoluției limbii literare. Sînt însă și cazuri cînd substantive de felul celor amintite mai sus au dezvoltat două sensuri. În asemenea cazuri fiecare formă se specializează pentru cîte un sens și de aceea sînt corecte amîndouă.

De exemplu: *divizie* (unitate militară) și *diviziune* (împărțire), *reacție* (chimică) și *reacțiune* (politică).

Dintre formele de care întrebați dv. sînt corecte următoarele:

observație și nu *observațiune*

secție (de învățămînt, politică, agricolă și C.F.R.) și nu *secțiune*, întrucît *secție* înseamnă « unitate administrativă », iar *secțiune* « tăietură » (secțiune transversală).

L. V.

V. BABACU — Jorăști, raionul Bujor, regiunea Galați.

1. *Întrebare*: De ce « Tînguitoare și tristă venea prin liniștea nopții melodia tărăgănată » nu e o construcție greșită și de ce n-ar fi corect: (în mod) tînguitor și trist venea prin liniștea nopții melodia tărăgănată, sau: prin liniștea nopții venea o melodie tărăgănată, tînguitoare și tristă?

1. *Răspuns*: Prima construcție nu este greșită. La o analiză superficială a propoziției de mai sus s-ar putea crea această impresie deoarece cuvintele « tînguitoare și tristă » sînt complemente circumstanțiale de mod și, în mod obișnuit, această funcțiune o îndeplinesc adverbele. Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 134 arată că circumstanțialul de mod poate fi exprimat și prin « adjective, numerale, substantive, verbe, interjecții ».

În exemplul de mai sus cuvintele discutate sînt adjective deoarece se acordă în gen, număr și caz cu substantivul cu care păstrează legătura (vezi și nr. 6/1954 al revistei, Consultații).

Cele două variante pe care le propuneți: (în mod) tînguitor și trist... sau... melodia tărăgănată, tînguitoare și tristă sînt de asemenea corecte. Trebuie precizat însă că inversarea ordinii cuvintelor atrage, în exemplul discutat, schimbarea rolului gramatical al cuvintelor « tînguitoare și tristă ». În primul caz s-ar schimba categoria gramaticală și cele două adjective ar deveni adverbe, în al doilea caz — funcțiunea sintactică, ele devenind atribute.

E. L.

LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ APĂRUTE:

Acad. AL. GRAUB, Studii de lingvistică generală, Ed. Academiei R.P.R., 1955.

GH. BULGĂR, Eminesca despre problemele limbii literare, Societatea de științe istorice și filologice, 1955.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICILE POȘTALE,
PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTRERINDERI ȘI INSTITUȚII

INTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ Nr. 4
BUCUREȘTI

c. 1380

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

.

6

ANUL IV
NOIEMBRIE — DECEMBRIE
1955

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

2
1
1

1

1

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LI M B A
R O M Î N Ă

6

ANUL IV
NOIEMBRIE — DECEMBRIE
1955

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

— COMITETUL DE REDACȚIE —

D. MACREA (Redactor responsabil); Acad. M. SADOVEANU;
Acad. B. LĂZĂREANU; Acad. IORGU IORDAN;
Acad. AL. ROSETTI; G. ISTRATE; J. BYCK; V. BREBAN;
GH. BULGĂR; M. ILIESCU; S. STATI; F. ȘUTEU.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*, — BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
Institutul de lingvistică. Academia R.P.R. Telefon 3.85:05

S U M A R

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

D. MACREA, Ioan Bianu

5

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

ANA CANARACHE și CONSTANT MANECA, În jurul problemei vocabularului științific și tehnic	16
GR. BRÎNCUȘ, Un glosar juridic din 1815	~~25~~

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

V. GUȚU, Indicații de metodă în vederea studierii sintaxei limbii române literare din secolul al XIX-lea	33
--	----

DISCUȚII

I. I. BUJOR, Genul substantivelor în limba română	51
I. PĂTRUȚ, Despre componența cuvintelor flexibile ale limbii române.....	65
M. ZDRENGHEA, Pentru noi anchete dialectale	~~72~~

CRONICĂ

GH. BOLOCAN, Conferința internațională a slaviștilor	74
L. LEONTE, Din activitatea colectivului de lingvistică de la Filiala Iași a Academiei R.P.R.	77

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

Dicționarul limbii bulgare literare contemporane (C. Velichi); O «introducere în lingvistică» în povestiri pe înțelesul tuturor (L. Uspenski, Slovo o slovah. Ocerki o iazîke, Leningrad, Detghiz, 1954, 296 pag.) (Mioara Avram); Noi lucrări lexicografice (Gh. B. și C. Const.)	80
--	----

CONSULTAȚII

Răspuns cititorilor	87
---------------------	----

CUPRINSUL REVISTEI «LIMBA ROMÂNĂ» în anii 1952—1955.....	89
--	----

.

.

.

.

.

3

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

IOAN BIANU

DE

D. MACREA

Dezvoltarea științei este strins legată de crearea instituțiilor menite să asigure condițiile materiale ale cercetărilor științifice: catedre universitare, institute de specialitate, biblioteci, publicații periodice.

Progresul realizat în filologia și lingvistica noastră se datorește, desigur, muncii marilor înaintași: Gheorghe Șincai, Samuil Micu, Petru Maior, Timotei Cipariu, B. P. Hasdeu, A. de Cihac, M. Gaster, I. Bogdan, H. Tiktin, Al. Philip-pide, O. Densusianu și alții, dar el și-a câștigat baze sigure de dezvoltare abia prin crearea de catedre universitare, de reviste de specialitate și îndeosebi prin înființarea, în 1867, a Societății Academice Române, devenită în 1879 Academia Română, și a bibliotecii ei. Fără existența mai ales a acestei din urmă importante instituții, intensa muncă științifică desfășurată în țara noastră în ultimii optzeci de ani în domeniul filologiei, lingvisticii și istoriei ar fi fost cu neputință.

Biblioteca Academiei este astăzi atelierul principal de muncă a mii de cercetători. Puțini dintre ei mai știu însă că organizarea și dezvoltarea acestui prețios tezaur al culturii noastre sînt legate de numele filologului Ioan Bianu, de la a cărui naștere se împlinesc, în septembrie 1956, o sută de ani.

Ioan Bianu a consacrat Bibliotecii Academiei 56 de ani de muncă neînteruptă. El a găsit-o, în 1879, cînd a fost numit bibliotecar, abia cu cîteva sute de cărți, înzestrînd-o, pînă în 1935, anul morții sale, cu aproape 500.000 de volume, zeci de mii de manuscrise, stampe, documente și bogate colecții de periodice românești și străine, iar către sfîrșitul vieții a reușit să asigure construirea localului modern de care dispune biblioteca în prezent.

Prin bogăția de colecții cu care a înzestrat-o Ioan Bianu și prin organizarea ei modernă, biblioteca de astăzi a Academiei R.P.R. este cea mai mare instituție de acest fel din sud-estul Europei și o mîndrie a poporului român.

Ceea ce l-a îndemnat pe Ioan Bianu să stăruie cu o neasemuită dârzenie în această muncă a fost conștiința limpede a rolului hotărîtor pe care-l au bibliotecile în dezvoltarea culturii naționale. « Întălesesem de la învățătorii mei și din lucrările lor, mărturisește el, că studiul trecutului neamului, al limbii și literaturii și al instituțiilor lui, fără o bibliotecă bogată și bine organizată, nu se poate face; știam cîte greutăți au trebuit învinse de ai noștri pentru cercetări prin bibliotecile străine după elemente necesare acestor studii; văzusem prin țările prin care am trecut — de la Moscova la Oxford — mărețele biblioteci din toate orașele de cultură. Era deci firesc ca satisfacerea acestei necesități inexorabile să mi se impună și mie »¹.

Ioan Bianu este creatorul școlii naționale de biblioteconomie și bibliologie în care s-au format colaboratorii lui de seamă: Nerva Hodoș, Al. Sadi-Ionescu, P. Nicolaiasa, Septimiu Albini, Ilarie Chendi, acad. C. Moșil, R. Caracaș, G. Baiculescu, Dan Simonescu, N. Georgescu-Tistu, I. Crăciun, I. Lupu, Traian Popovici, Al. Vasilescu și alții.

Viața lui Ioan Bianu se conturează luminos în jurul unei preocupări constante: cultul pentru cartea și limba română, pentru dezvoltarea culturii naționale prin biblioteci și învățămînt.

Născut în Făget, un sat de pe Valea Tîrnavelor, în 1856, fiul de țăran Ioan Bianu a studiat la Blaj, avînd ca îndrumător pe Timotei Cipariu și ca profesor pe Ioan Micu Moldovanu. Pentru un act de curaj făcut în clasa a opta de liceu : aniversarea interzisă de autoritățile austro-ungare a adunării de la Blaj din 1848, Ioan Bianu este silit, în 1876, să se refugieze din Transilvania la București, unde-și face studiile universitare, fiind elevul lui A. T. Laurian și B. P. Hasdeu. Sprijinit de Hasdeu, după terminarea Facultății de filologie din București, Ioan Bianu pleacă la Milano, unde urmează, timp de un an, cursurile marelui romanist G. I. Ascoli, și apoi la Paris, unde audiază pe Gaston Paris, Paul Meyer, Michel Bréal și A. Darmesteter.

Școala pe care a făcut-o cu B. P. Hasdeu și cu marii maeștri italieni și francezi l-a ajutat pe Ioan Bianu să fie cel dintîi din generația de filologi ardeleni care s-au emancipat de sub influența școlii latiniste. De la latiniști, Bianu a luat numai ceea ce era pozitiv în lupta lor: demnitatea națională și pasiunea pentru studiul limbii și al istoriei poporului nostru. Ca și aceștia, Ioan Bianu subliniază, cu însuflețire patetică, legătura dintre limbă și istorie. « Istoria și limba, scrie el, sînt factori esențiali ai vieții unui popor; într-unul el își vede pe strămoșii săi din generație în generație lucrînd, luptînd și suferind; iar cealaltă este mijlocul prin care în fiecare minut gîndurile și simțirile noastre le comunicăm

---

¹ Vezi Sărbătorirea profesorului I. Bianu la Universitatea din București în ziua de 7 ianuarie 1928, Ed. Cultura Națională, p. 31.

celor apropiați de noi. Istoria și limba sînt cele mai intime și mai tari legături care unesc pe oameni într-o națiune »¹. Dar metoda folosită de Bianu în studiile sale diferă cu totul de cea a latinistilor. El s-a desprins de obsesia exclusivismului latinist în cercetarea trecutului limbii și al culturii noastre și mai ales de tendința latinistilor de a crea o limbă cărturărească artificială, străină de graiul poporului. Ioan Bianu a considerat latinismul, pe drept cuvînt, ca o fază romantică în cultura noastră, deoarece, scrie el, « limba nu era socotită de dînșii ca un organism viu care trebuie să fie studiat în fazele dezvoltării lui istorice de la origini pînă astăzi și în varietatea lui actuală după teritorii, ci era socotită întii ca argument politic, apoi ca argument de a da culturii romînești o aparență și o îndreptare cît se poate mai apropiată de cea latină, limba trebuind, după credința lor, să arate cît mai curat caracterul fundamental romanic al neamului »².

După cîteva studii de filologie și notițe istorice publicate în revistele lui Hasdeu, « Columna lui Traian »³ și « Revista nouă »⁴, Ioan Bianu își îndreaptă cercetările aproape exclusiv spre descoperirea și editarea textelor noastre vechi de limbă. În 1886 el publică « Predice făcute pe la prasnice mari de Antim Ivi-reanul », în 1887 « Psaltirea în versuri » a mitropolitului Dosoftei, în 1889 « Psaltirea Scheiană », aceasta din urmă în facsimile și cu variantele din Psaltirea lui Coresi de la 1577. Tot în facsimile sînt publicate de Bianu « Manuscriptul de la Ieud » (din secolul al XVI-lea), cuprinzînd « Scriptura domnului Hristos către oameni căzută în piatră din ceriu », « Învățătură la Paști » și « Învățătură la cuminecătură ». În același an a publicat « Întrebarea creștinească », tipărită de diaconul Coresi la Brașov în 1559, « Pravila sfinților apostoli », tipărită de Coresi tot la Brașov între 1570 și 1580, iar în 1930 « Lucrul apostolesc » al lui Coresi din 1563.

Publicarea în facsimile de către Ioan Bianu a celor mai multe dintre textele noastre chirilice editate de el a fost determinată de faptul că în scrierea chirilică romînească, mai ales în textele din secolul al XVI-lea, există numeroase inconsecvențe. Cărturarii noștri de atunci, învățînd scrisul fără o instrucțiune școlară metodică, nu scriau după reguli ortografice unitare. În afară de aceasta, alfabetul chirilic avea o supraabundență de semne, îndeosebi pentru vocale, astfel încît redarea în caractere latine a realității fonetice a limbii textelor noastre vechi impunea editarea a cît mai multe dintre acestea în facsimile pentru a se ajunge la o transcriere exactă. La întiiul Congres al filologilor romîni ținut în

¹ Vezi I. Bianu, Timotei Cipariu, în « Revista nouă », anul I, p. 46.

² Vezi « Analele Academiei Romîne », Discursuri de recepțiune, XLV, p. 16.

³ Manuscriptul romînesc de la 1632 al lui Evstratie Logofătul în « Columna lui Traian », 1882, vol. III, p. 210—217. O veche tipăritură romînească necunoscută (liturgia tradusă din grecește de Eremia Cavavela, Iași, 1697), ib., p. 521—522; « Codex Negoianus. Cărți poporane romîne scrise de popa Ion din Sîn Petru la 1620 », ib., 1883, p. 322—329, 445—456.

⁴ « Întii bursieri romîni în străinătate », în « Revista nouă », I/1888, p. 421—431.

1925, Ioan Bianu a propus să se constituie o comisie care să fixeze norme unitare de transcriere în litere latine a textelor noastre chirilice și să fixeze semnele diacritice pentru sunetele care nu au semne în alfabetul latin¹.

Pentru pregătirea cadrelor tinere de specialiști în descifrarea textelor noastre chirilice, Ioan Bianu publică în colaborare cu elevul său N. Cartoian, în 1921, « Pagini de veche scriere românească », iar în 1929, tot în colaborare cu N. Cartoian, « Album de paleografie românească ».

De asemenea, pentru cunoașterea aspectului decorativ al manuscriselor și tipăriturilor noastre vechi, el publică, în 1922, « Documente de artă românească din manuscrite vechi » (fasc. I, Evanghelia slavo-greacă, scrisă în Mănăstirea Neamțului din Moldova de Gavril Monahul la 1429), iar în 1924, un studiu despre « Arta cărții în România »².

Inventarierea trecutului nostru cultural, căreia Ioan Bianu i-a acordat cea mai mare parte a activității sale științifice, a fost încununată prin alcătuirea impunătoarei lucrări « Bibliografia românească veche », în patru volume (1903—1944), care cuprinde o icoană completă a tot ce s-a tipărit în Țările Românești sau de români în alte țări între 1508 și 1830. Primele două volume au fost alcătuite în colaborare cu Nerva Hodoș, al treilea în colaborare cu Dan Simonescu, iar al patrulea, purtând mențiunea « Adăugiri și îndreptări » a fost publicat, din încredințarea Academiei Române, după moartea lui Bianu, de către Dan Simonescu, care a completat lucrarea cu 491 de cărți necunoscute și a adus îndreptări pentru 341 de prezentări anterioare.

Această lucrare este prima mare bibliografie românească în înțelesul științific al cuvântului. Ea reproduce foile de titlu ale cărților în facsimile, prefețele, arată data și locul tipăririi, edițiile fiecăreia dintre ele, dă indicații asupra autorilor și traducătorilor, reproduce și descrie ornamentele caracteristice pentru arta tiparului românesc din trecut, fiind astfel « o înfățișare sistematică a tuturor elementelor de cultură românească pînă la 1830, în măsura în care, ele s-au arătat sub forma tiparului »³. « Bibliografia românească veche » este în același timp o oglindă a felului în care limba noastră și-a făurit mijloacele de expresie literară, o imagine a curentelor culturale din trecutul nostru și a evoluției artei noastre grafice. Această importantă lucrare « stă cu cinste, scrie N. Cartoian, în fruntea lucrărilor similare din Occident »⁴.

Pentru a înfățișa dezvoltarea culturii românești sub aspectul presei și al publicațiilor periodice, Ioan Bianu, în colaborare cu Nerva Hodoș și Al. Sadi-Ionescu, publică în 1913 « Publicațiile periodice românești », operă de mare

¹ Vezi I. Bianu, Transcrierea textelor chirilice, în Întiul Congres al filologilor români, București, 1926, p. 36—37.

² Vezi I. Bianu, Arta cărții în România, în « Buletinul cărții », 1924.

³ Vezi Dan Simonescu, Prefața volumului al III-lea din Bibliografia românească veche.

⁴ Vezi N. Cartoian, Sărbătorirea profesorului Ioan Bianu la Universitatea din București în ziua de 7 ianuarie 1928, București, 1928, p. 25.

importanță pentru studiul mișcării intelectuale de la noi pînă în 1906 și al difuzării ideilor prin ziare și reviste, iar spre a pune în valoare bogata colecție de manuscrise vechi românești adunate de el în Biblioteca Academiei, Ioan Bianu alcătuiește, în colaborare cu R. Caracaș și G. Nicolaiasa, o a treia mare lucrare bibliografică : « Catalogul manuscriptelor românești », în trei volume, apărute între 1907 și 1933, care cuprinde titlurile manuscriselor, descrierea formei lor, data și indicarea sumară a conținutului fiecăruia dintre ele.

Prin grija minuțioasă pentru fiecare amănunt, prin bogăția și exactitatea informațiilor, aceste trei lucrări ale lui Ioan Bianu și ale colaboratorilor săi vor constitui totdeauna pentru cercetătorii trecutului nostru cultural instrumente de muncă indispensabile. « Bibliografia românească veche » și « Catalogul manuscriptelor românești » au făcut ca literatura romînă veche să fie partea cea mai bine studiată pînă acum a istoriei literaturii noastre.

Dintre lucrările lui Bianu privitoare la epoca modernă a literaturii noastre, menționăm îndeosebi editarea, în « Biblioteca pentru toți », a operei poetice a lui Vasile Alecsandri.

Convins, ca și Ioan Bogdan, de folosul pe care-l prezintă pentru studiul istoriei culturii noastre adunarea de cît mai multe documente vechi istorice și de limbă, Ioan Bianu n-a întreprins lucrări de sinteză asupra trecutului nostru cultural. Spirit analitic, îndreptat spre precizarea de fapte mai mult decît spre formulări generalizatoare, el a adus totuși contribuții remarcabile la lămurirea istoriei culturii noastre vechi. În discursul său de recepție la Academia Romînă, ținut în 1904, « Despre introducerea limbii românești în biserică », Ioan Bianu dovedește pe baza bogatului material bibliografic adunat și organizat de el în « Bibliografia românească veche », că limba romînă nu a fost introdusă în biserică pe vremea lui Matei Basarab și Vașile Lupu, cum susținuse A. D. Xenopol în « Istoria romînilor », ci abia la începutul secolului al XVIII-lea. El arată că, sub domniile celor doi voievozi, cărțile de ritual bisericesc s-au tipărit toate în slavonă și că numai Cazania s-a tipărit în românește, deoarece aceasta fiind o carte de predici nu avea sens să fie tipărită într-o limbă pe care poporul nu o putea înțelege. În ceea ce privește traducerea celor dintii cărți religioase în românește, Bianu susține că ea a început în secolul al XV-lea din necesități interne, ceea ce e fără îndoială adevărat, dar acest fapt nu poate fi desprins, cum a crezut Bianu, de curentele mari europene ale vremii în această direcție, husitismul în secolul al XV-lea, luteranismul și calvinismul în secolul al XVI-lea.

Un alt merit de seamă al lui Ioan Bianu în cultura noastră este contribuția lui la stabilirea ortografiei limbii romîne pe baze fonetice. Ortografia etimologistă latinistă a lui Timotei Cipariu, adoptată de Societatea Academică Romînă în 1869, a fost înlocuită de Academia Romînă în 1880—1881 și 1895 printr-o ortografie care a făcut unele concesii fonetismului, dar a transpus etimologismul

latin în etimologism românesc. Astfel, bunăoară, fiindcă în flexiunea unor verbe ca *a vedea*, *a cădea*, *a râde*, există alternanța *d-z* și fiindcă *d* este etimologic în astfel de verbe, formele flexionare cu *z* se scriau cu *đ* pentru a se recunoaște forma din care derivă. Din aceeași cauză se scria : *cresci*, *înfloresci*, *trăiesci* spre a se evidenția că aceste forme derivă din *înfloresc*, *cresc*, *trăiesc*. De asemenea diftongii *ea* și *oa* se scriau prin *é* și *ó* fiindcă ei alternează cu *e* și *o* din care derivă. Se scria *alerg-alérgă*, *port-pórtă* etc.

Această reformă ortografică n-a reușit să se impună decît parțial în publicațiile vremii, ea rămînînd în urma mișcării literare.

În ședința publică a Academiei Romîne din 20 aprilie 1901, V. A. Ureche arată că în modul de scriere, mai ales al presei, domnea o mare anarhie ¹.

Intervenind în dezbateri, Ioan Bianu face cîteva propuneri cu caracter concret și practic. El « atrage atențiunea Academiei asupra faptului că ortografia votată de dînsa este foarte necompletă. S-au indicat numai cîteva norme generale pentru scriere, dar prin aceasta nu s-au rezolvat o mulțime de amănunte. Este deci necesar ca Academia să reia chestiunile ortografice rămase nerezolvate, să le cerceteze și să hotărască asupra lor și apoi să facă un dicționar ortografic, care să poată fi la îndemîna tuturor spre a căuta cuvintele la a căror scriere e îndoială. Academia trebuie să țină seama de public, căci limba o face uzul publicului, nu deciziunile academiilor. În privința ortografică, Academia poate stabili norme de scriere, dar cînd în public s-a înrădăcinat un mod de scriere, Academia trebuie să-l primească. Ortografia actuală a Academiei a rămas în urma publicului în unele puncte; așa spre exemplu toată lumea scrie *ea* și *oa*, nu *é* și *ó* » ².

Dezbaterile asupra ortografiei sînt reluate în martie 1903. Etimologistul N. Quintescu respinge propunerea susținută de T. Maiorescu și Ioan Bianu de a se stabili o ortografie fonetică a limbii romîne. « Ce vreți cu fonetismul ? exclamă N. Quintescu. Nu știți dumneavoastră că fonetica limbii romîne nu îngăduie o ortografie rațională pe asemenea bază ? » ³. El susține că Academia nu trebuie să se conducă în problemele ortografice după presă și după opinia publică, ci ea să dea decizii, iar presa și opinia publică să le urmeze.

Subliniind în repetate intervenții necesitatea îmbunătățirii normelor ortografice ale limbii romîne pe baze fonetice, Ioan Bianu arată că « lumea școlară care se luptă zilnic în practică cu chestiunile ortografice cere și așteaptă de la Academie rezolvarea și simplificarea ortografiei, căreia trebuie să-i dăm o soluțiune neîntîrziată pentru că apasă asupra noastră greaua răspundere a tipăririi Dicționarului. Academia nu se poate opri la ortografia din 1880—1881, căci ar rămînea

¹ Vezi « Analele Academiei Romîne », Dezbateri, tom. XXIV, p. 12.

² Vezi ibidem, p. 11—12.

³ Ibidem, tom. XXV, p. 200.

în afara și îndărătul mișcării literare române, pe care numai așa o poate conduce dacă va sta în fruntea ei, conducînd-o, dînd direcțiune bună curentelor și împiedecînd anarhia »¹.

Observațiile critice ale lui Bianu asupra ortografiei au izvorît din experiența lui practică de profesor de limba romînă la liceul Sfîntul Sava și apoi la Universitatea din București. Poziția lui în problema ortografiei a fost expresia cerințelor generale în această materie, după cum rezultă din dezbaterile Congresului profesorilor de limba romînă ținut la Iași în martie 1903 și prezidat de Ioan Bianu, în care s-a cerut prin moțiuni adoptarea unei ortografii fonetice, propunîndu-se șase modificări care au stat la baza reformei ortografice din 1904 a Academiei ².

Răspunzînd cerințelor generale, Academia numește în 1903 o comisie pentru îmbunătățirea normelor ortografice, din care au făcut parte : Titu Maiorescu, B. P. Hasdeu, Iacob Negruzzi, N. Quintescu și Ioan Bianu. Dintre aceștia, B. P. Hasdeu și Iacob Negruzzi au luat o parte redusă la discuții, iar N. Quintescu era potrivit modificării ortografiei existente atunci. Reforma ortografică a fost făcută deci de Ioan Bianu și Titu Maiorescu. Acesta din urmă, care fusese raportor al reformelor ortografice din 1880—1881 și 1895, a fost și raportorul reformei din 1904. Din dezbateri rezultă însă rolul activ al lui Ioan Bianu în elaborarea și susținerea modificării normelor ortografice votate de Academie în 1904.

Reforma ortografică din 1904 n-a reușit să înlătore toate inconsecvențele și resturile de etimologism, dar ea a însemnat un vădit progres față de normele stabilite în 1880—1881 și 1895 în impunerea principiului fonetic în scrierea limbii noastre. Reforma din 1932 n-a adus față de cea din 1904 decît precizarea cîtorva reguli ale acesteia, adăugîndu-le un vocabular ortografic ³. Aplicarea integrală a principiului fonetic îmbinat cu cel morfologic în scrierea limbii romîne s-a făcut abia prin reforma din 1953.

În 1904 a fost introdusă scrierea diftongilor *ea* și *oa* așa cum sînt roștiți. A fost înlăturat din ortografie *đ*, generalizîndu-se scrierea cu *z*. S-a introdus scrierea grupului consonantic *șt*, deci : *București*, *Ploiești*, *înflorești*, *crești*, în locul scrierii *Bucuresci*, *Ploiesci*, *înfloresci* etc. A fost suprimat semnul scurtimeii de pe semivocalele finale *î* și *ă*. Pînă în 1904 se foloseau trei semne grafice pentru *î* : *î* la începutul și la sfîrșitul cuvintelor, *â* și *ê* în interiorul cuvintelor (*român*, dar *fên*). Acest din urmă semn (*ê*) este suprimat în reforma din 1904, rămînînd numai *î*, *â*, așa cum s-au păstrat pînă în 1953, cînd scrierea lui *î* a fost simplificată la un singur semn : *î*.

Ioan Bianu a primit din partea Academiei însărcinarea de a alcătui o broșură cuprinzînd explicarea normelor ortografice adoptate în 1904 și de a întocmi

¹ Vezi « Analele Academiei Romîne », Dezbateri, tom. XXVI, p. 125.

² Vezi ibidem, tom XXVII, p. 105.

³ S. Pușcariu și T. Naum, *Îndreptar ortografic*, București, 1932.

un dicționar ortografic. Lucrarea a fost publicată sub formă de broșură cu titlul « Regule ortografice » (1904), dar fără semnătura autorului.

Bibliografia operelor lui Ioan Bianu numără 305 titluri, cuprinzând lucrări de filologie, de istorie și critică literară, de folclor, opere bibliografice, editări de texte, comunicări, dări de seamă, rapoarte, discursuri, prefețe etc., care oglindesc activitatea lui multiplă de profesor, om de cultură și devotat slujitor al Academiei Române¹.

Felul limpede în care Ioan Bianu și-a cristalizat în suflet, încă din tinerețe, crezul lui cultural și patriotic se oglindește în studiul său din 1891 « Despre cultura și literatura românească în secolul al XIX-lea », în care analizează condițiile dezvoltării noastre culturale din acea vreme.

Arătând progresele realizate de poporul nostru în secolul trecut în știință, istorie și filologie, Bianu constată cu amărăciune : « Cu câte greutate au să lupte acei zeloși învățați care scriu și voiesc a răspîndi între romîni cunoștințele strînse de dînșii cu grea și conștiincioasă muncă, pentru că nu sînt susținuți, răsplătiți și încurajați de cea mai mare parte a publicului pentru care scriu »².

Dezvoltarea culturii noastre la sfîrșitul secolului trecut era împiedicată, după Ioan Bianu, de două mari obstacole : mentalitatea celor care vor să trăiască bine fără muncă și « abuzul trecut peste orice măsură care se face la noi cu creșterea tineretului în școlile din străinătate, mai ales la Paris »³. Pe cei întorși din Parisul « corumpătoarei epoci a imperiului al doilea »⁴, Ioan Bianu îi stigmatizează astfel : « Puțintica lor știință o transformă în meserie ; în loc de patriotism și de simțămîntul iubirii de neamul nostru, cei mai mulți ne aduc numai pofta de cîștig cu orice preț și nemăsurate ambițiuni personale... Tinerii astfel stricați nu-și mai iubesc patria și de aceea nu simt nici o datorie de a lucra cinstit și cu dragoste pentru înaintarea culturii și pentru îmbogățirea literaturii naționale »⁵. Unii dintre aceștia « au îndrăznit a încerca să-și facă trepte de înălțare din batjocorirea celor mai glorioși bărbați ai redeșteptării naționalității noastre, din persiflarea scrierilor lor monumentale »⁶.

Ioan Bianu înfiercă folosirea exagerată a limbii franceze în locul celei romîne în clasele de sus, în familie și în corespondența privată a acestora.

---

¹ Vezi I. Crăciun, Doi bibliografi romîni: Ioan Bianu și Al. Sadi-Ionescu, Cluj, 1937. p. 27—46.

² Vezi Ioan Bianu, Despre cultura și literatura romînească în secolul al XIX-lea, București, 1891, p. 21.

³ Ibidem, p. 23.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, p. 28—29.

⁶ Ibidem.

El arată că prin educația făcută în școli străine nu se poate forma o cultură națională. « În școlile străine, scrie el, pot învăța numai foarte puțini, numai acei puțini care dispun de mijloace mari; grosul națiunii, mulțimea nu poate urma acest drum; ea nu se poate instrui și cultiva decât în țara sa, în școlile patriei. Dar înălțarea culturală a națiunii, dezvoltarea literaturii naționale se poate face nu de câțiva, ci de cei mulți, de cei mai mulți »¹. Această convingere e susținută de Bianu cu multă tărie. « La noi nu se vede și nu se înțelege îndeajuns, spune el, că cultura națională, că literatura națională numai în însăși națiunea se pot dezvolta, că iubirea de patrie și de neamul său numai în școala națională poate crește bine și drept »². În încheierea studiului său, Bianu adaugă : « Lucrarea pentru cultura națională, pentru literatura națională nu poate exista decât când este pornită din iubirea patriei și a neamului »³. . . « Numai acela care crește în țara sa, în mijlocul poporului său, în mijlocul nevoilor patriei sale, numai acela le poate înțelege bine și le poate căuta potrivita îndreptare »⁴.

Ioan Bianu a rămas pînă la sfîrșitul activității sale neclintit în aceste convingeri : « Precum pentru literatură, scrie el în 1920, Kogălniceanu a strigat în 1840 : „Traducțiunile nu fac o literatură !“, tot așa astăzi este timpul suprem să se înțeleagă de toți că înalta cultură a neamului nu se poate dezvolta prin importare din școlile altor popoare, ci numai prin școlile și institutele făcute în țară. Cu străinătatea să întreținem relații și legături continue, să mergem acolo pentru învățături speciale, dar să nu mai umplem cu sutele școlile lor pentru studii pentru care fiecare țară trebuie să aibă școlile sale acasă. Să nu mai fim, cum am fost pînă acum, cea dintîi țară din lume în exportul de tineret în școlile străine pentru importare de diplome »⁵.

Ioan Bianu a fost el însuși un elocvent exemplu de cărturar ieșit din popor, cunoscător adînc al nevoilor lui și muncitor devotat pentru sporirea continuă a patrimoniului nostru cultural. Fără a avea ambiția unui rol influent de suprafață socială sau politică, pe care au avut-o cea mai mare parte dintre intelectualii vremii sale, Ioan Bianu a luptat în mod statornic pentru crearea condițiilor de dezvoltare a muncii culturale și științifice în țara noastră. Față de instabilitatea situațiilor și a oamenilor legați de ele, care a caracterizat viața noastră publică din trecut, Ioan Bianu a putut să se bucure de o continuitate neîntreruptă timp de decenii în funcțiile lui, fapt care explică bilanțul realizărilor lui rodnice, dar și resentimentele unora dintre contemporani. Ca bibliotecar permanent, ani îndelungați secretar general, și către sfîrșitul vieții președinte al

---

¹ Vezi Ioan Bianu, *Despre cultura și literatura romînească în secolul al XIX-lea*, București, 1891, p. 14.

² *Ibidem*, p. 24.

³ *Ibidem*, p. 26.

⁴ *Ibidem*, p. 30.

⁵ Vezi « *Analele Academiei Romîne* », *Discursuri de recepțiune*, tom. XLVI, p. 53.

Academiei, Ioan Bianu a avut un rol hotărîtor în organizarea, înzestrarea și administrarea acestei instituții. El are de asemenea meritul de a fi creat la Universitatea din București, în 1902, prima catedră de literatură română, disciplină care înainte se predă numai ca o anexă în cadrul catedrei de istorie națională.

Pentru competența, hărnicia, stăruința, integritatea și modestia lui, Ioan Bianu s-a bucurat de o mare autoritate și de o deosebită prețuire din partea contemporanilor. În 1904 Ilarie Chendi îl numește « întîia noastră autoritate în materie de literatură veche »¹, iar în 1928, Charles Drouhet, « una din personalitățile cele mai de seamă ale Facultății de filologie din București și una din valorile intelectuale și culturale cele mai de preț ale țării »². N. Cartoian îl consideră un « ultim și mare reprezentant al dascălilor ardeleni ieșiți din școala Blajului »³. Pentru N. Drăgăneș, Ioan Bianu a fost « un distins și conștiincios profesor, un înfocat patriot, un mare om de bine, un organizator, un animator și îndrumător neîntrecut »⁴.

Aprecierile cele mai elogioase ce i s-au adus lui Ioan Bianu au fost însă mai cu seamă în legătură cu munca lui perseverentă de aproape șase decenii la Academia Română, pe care el a servit-o cu fanatism, considerînd-o « templu al minții românești, al lumînării neamului »⁵.

Despre rolul pe care l-a avut Ioan Bianu în crearea și organizarea Bibliotecii Academiei, N. Iorga scrie : « Acolo la Academie, în cele două căsuțe dăruite, în care se păstrează cu neasemuită grijă comorile fără de care nu s-ar putea scrie nimic despre acest neam, un om și-a închis viața pentru a da o operă și recunoscătorilor și nerecunoscătorilor. A intrat tînăr, avînd tot ce poate da cultura apuseană și cel puțin atît talent cît și alții, care s-au ocupat numai cu vădirea însușirilor proprii; a intrat lăsînd pe prag orice vanitate, orice preocupăție de sine și a făcut ca azi să putem lucra cu toții în liniște, în ordine, ca în orice țară civilizată »⁶.

Influența mare pe care Ioan Bianu și-a cîștigat-o în Academie a folosit-o în largă măsură pentru publicarea și premiera a numeroase lucrări literare și științifice, pentru sprijinirea lucrărilor Dicționarului limbii romîne și pentru intrarea în Academie a numeroși oameni de știință valoroși. El a inițiat și a condus publicarea colecțiilor Academiei « Din viața poporului romîn » și « Studii și cercetări », în care au apărut importante studii de folclor, lingvistică și istorie.

Concepția lui Ioan Bianu despre Academia Română a reflectat mentalitatea și aspirațiile epocii sale, pentru care această instituție de cultură se mărginea, potrivit rostului ei inițial, la studiul limbii și istoriei noastre, urmărind prin

---

¹ Vezi I. Bianu, Momente culturale, prefața scrisă de I. Chendi, București, 1904.

² Vezi Sărbătorirea profesorului I. Bianu la Universitatea din București, 1928, p. 21.

³ Vezi ibidem.

⁴ Vezi « Dacoromania », VIII, p. 481.

⁵ Vezi « Analele Academiei Romîne », Dezbateri, tom. XXIV, p. 192.

⁶ Vezi N. Iorga, în « Neamul românesc », nr. 143, 1924.

acestea să realizeze unitatea culturală a tuturor regiunilor locuite de români. Cadrul limitat lingvistic, literar și istoric și de reprezentare după regiuni a învățaților și scriitorilor români în Academie a fost considerabil lărgit prin organizarea Academiei R.P.R., a cărei sarcină este astăzi să dezvolte, prin numeroasele ei institute de cercetări, prin filialele de la Cluj și Iași și prin bazele de cercetări de la Timișoara și Tîrgu-Mureș, toate ramurile științei, precum și să coordoneze și să conducă întreaga creație științifică din țara noastră pentru construirea societății și culturii socialiste.

În ceea ce privește Biblioteca Academiei, bazele organizatorice puse de Ioan Bianu au înlesnit dezvoltarea ei mare de astăzi. Ea și-a sporit colecțiile mai ales prin achiziționarea unei bogate literaturi științifice și tehnice, de care nu dispunea decât într-o mică măsură înainte, când principala ei preocupare era crearea și sporirea colecțiilor privind limba, literatura și istoria națională.

Imaginea personalității lui Ioan Bianu, crezul și năzuințele lui intime sînt întregite prin mărturisirea pe care a făcut-o cu prilejul sărbătoririi sale la Universitate, în 1928 : « Tot sufletul, toate puterile minții, spune el, le-am dat, fără cruțare, datoriei de a servi scopul vieții mele, hotărît, de la început, din copilărie, de a servi dezvoltarea culturii neamului »¹. Testamentul său, publicat numai parțial, se încheie cu urarea : « Țara noastră să fie luminată prin cultură intelectuală și fericită prin bogățiile vieții și a bunei înțelegeri cu conlocuitorii țării de toate religiunile și de toate limbile și cu toți vecinii de aproape și de departe »². Alături de bogata moștenire lăsată istoriei culturii și filologiei noastre, această urare a lui Ioan Bianu îi fixează locul meritat printre cărturarii patrioți din trecut care au crezut și au luptat pentru ca țara noastră să se înalțe prin cultură, muncă pașnică și buna înțelegere cu toate popoarele.

---

¹ Vezi Sărbătorirea profesorului I. Bianu la Universitatea din București, 1928, p. 29.

² Vezi N. Cartoian, în « Cercetări literare », anul II, 1936, p. X.

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

ÎN JURUL PROBLEMEI VOCABULARULUI ȘTIINȚIFIC ȘI TEHNIC

DE

ANA CANARACHE și CONSTANT MANECA

Articolul de față urmărește să prezinte câteva din problemele care se pun în legătură cu terminologia specială. În general am luat în discuție aspectul lingvistic al acestei chestiuni și numai arareori am intrat în domeniul tehnic propriu-zis. Un studiu complet n-ar putea fi dat decît în urma colaborării dintre un grup de lingviști și tehnicieni. Prin termeni tehnici sau științifici înțelegem cuvintele sau combinațiile de cuvinte care denumesc noțiuni dintr-un anumit domeniu de specialitate. Termenii dintr-o ramură a științei sau a tehnicii formează la un loc terminologia domeniului respectiv. După cum vedem, terminologia interesează atît ramura științei sau a tehnicii căreia îi aparține, cît și lingvistica, înglobînd chestiuni referitoare la cunoașterea sistemului noțiunilor de specialitate și probleme de limbă.

În cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, o dată cu apariția modului de producție capitalist în sînul orînduirii feudale, vocabularul științific și tehnic al limbii romîne începe să se dezvolte.

Dezvoltarea științei și a tehnicii, schimbul de mărfuri intern și extern care crește neîncetat, complicarea aparatului administrativ care a dus la apariția unor noi instituții cît și înființarea de școli romînești, grecești sau cu alte limbi de predare au adus îmbogățirea lexicului cu cuvinte noi.

În acest veac au apărut: *grad, meridian, pol, mină, cerc, cifră, ecfilater, oblicvă, perpendicularare, categorii, substanție, circumstanție, axiomă* etc.¹

---

¹ Lista este întocmită după J. Byck, *Vocabularul științific și tehnic în secolul al XVIII-lea*, publicat în « Studii și cercetări lingvistice », vol. V, 1954, nr. 1—2, p. 31 și urm.

De atunci, termenii tehnici s-au înmulțit. « Dezvoltarea continuă a industriei și a agriculturii, a comerțului și a transportului, a tehnicii și a științei cere limbii completarea vocabularului cu cuvinte și expresii noi, necesare activității lor » — scrie I. V. Stalin¹. Multe din aceste cuvinte tehnice au intrat chiar în fondul principal lexical al limbii noastre. Astfel, în lista cuvintelor din fondul principal întocmită de acad. Al. Graur² întâlnim: *bancă, camion, capital, cauză, centru, cerc, cont, electric, fabrică, gaz, mașină, mecanic, monta, motor, placă, plan, plug, pușcă, radio, sabie, seceră, sfredel, sport, telefon, telegraf, topor, vâslă* etc., cuvinte tehnice la origine, pe care astăzi, în marea lor majoritate, aproape nu le mai simțim ca atare. Multe din ele au aparținut de foarte multă vreme fondului principal de cuvinte (*plug, sabie, seceră* etc.), altele au intrat în ultimii o sută sau două sute de ani (*mașină, placă, telefon* etc.).

Și în trecut, problemele terminologiei noastre speciale au preocupat pe specialiști, dar numai sub raportul introducerii de neologisme. Aproape nimeni nu se îngrijea de crearea unei terminologii unitare și exacte, lăsînd la voia întâmplării un sector atît de important al limbii. Cuvintele tehnice pătrundeau prin oamenii noștri de știință — ingineri, medici, profesori etc. — care studiau în străinătate, prin tehnicienii străini aduși sau veniți în țară și prin literatura de specialitate scrisă în diferite limbi străine (mai ales în limba franceză, germană și rusă). Aproape fiecare dintre tehnicienii aceștia aveau terminologia lui. Adesea și astăzi, un arhitect cu studii în Italia folosește alți termeni decît cel care a studiat în Franța. În terminologia referitoare la amenajarea pădurilor abundă încă termenii franțuzești introduși de foștii elevi ai școlilor din Lyon.

Înfeudarea economică a țării noastre de către trusturile străine, orientarea cosmopolită a unor specialiști și lipsa unei literaturi științifice originale au dus la împeștrirea vocabularului tehnic și științific cu cuvinte de origini diferite, de multe ori chiar cu cîte doi sau mai mulți termeni pentru aceeași noțiune (*lagăr* < germ. — *palier* < fr. ; *ghivent* < germ. — *filet* < fr. etc.).

În industria petrolului abundau termeni englezești (*masă rotary, gaslift, cracking, reforming* etc.). Adesea se întrebunțau termeni străini care ar fi putut fi înlocuiți foarte bine cu termeni românești, așa cum s-a făcut astăzi (germ. *schwerstang*, eng. *drillcoller*, azi *prăjină grea*; *pompaj canadian*, azi *pompaj de adîncime*; eng. *tubing*, azi *țevi de extracție* etc.). De multe ori aceeași noțiune era numită în mai multe feluri de diferitele societăți de petrol. Astfel « Steaua Romîină » întrebunța termenii *robinet, robinet-vană*; « Creditul Minier » *șubăr, șiber-ventil*, pentru ceea ce în comerț era denumit *șibor*³.

¹ I. V. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*. Ed. pentru literatură politică 1953, p. 10.

² Al. Graur, *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne*, Ed. Acad. R.P.R., 1954, p. 48—55.

³ În această chestiune, vezi și comunicarea Ing St. Bălan, făcută la sesiunea lărgită a Secțiunii a VI-a a Academiei R.P.R. din 2—4 iulie, publicată parțial în « Cum vorbim » 1951, nr. 7—8.

O situație asemănătoare se întâlnește și în terminologia aeronautică, unde aceleași piese purtau numiri diferite la avioane de fabricație deosebită.

De la meșterii străini, necunoscători ai limbii române, împrumutam adesea termeni care izgoneau din limbă cuvinte românești cu același înțeles, pe care străinii n-aveau de unde le cunoaște și pe care «specialiștii noștri» le ignorau în mod conștient. Unii dintre acești termeni s-au răspândit ajungând să fie folosiți de toată lumea (*plafon, fundație, fest* etc.), alții au rămas numai în vorbirea specialiștilor (*glanț, șambrană, graden, voltare* etc.).

Astăzi, introducerea în chip masiv a termenilor străini ca urmare a marilor progrese pe care le fac știința și tehnica la noi a dus la necesitatea de a se pune ordine într-un domeniu pînă acum lăsat la voia întâmplării.

Comisia de Stat a Standardizării, prin publicarea standardelor de stat, și Asociația științifică a inginerilor și tehnicienilor, prin întocmirea *Lexiconului Tehnic Român* — în curs de apariție —, au început munca de precizare și de unificare a terminologiei tehnice și științifice, folosind părerile specialiștilor pe care caută să le pună de acord cu părerile Academiei R.P.R. Munca aceasta a început să dea roade.

Care sînt problemele referitoare la terminologia specială?

I. În primul rînd, așa cum arată și acad. A. M. Terpigorev¹ — președintele comisiei pentru terminologie tehnică, instituită de Academia de Științe a U.R.S.S. — terminologia dintr-un domeniu trebuie să constituie un sistem unitar, corespunzător sistemului de noțiuni pe care-l denumește.

În felul acesta, fiecare cuvînt trebuie să corespundă unei noțiuni pe care s-o denumească în mod exact.

1. Nu totdeauna însă situația este aceasta. Uneori pentru o singură noțiune întîlnim doi sau chiar mai mulți termeni, intrați în limbă pe căi diferite și avînd fiecare sfera lui de circulație. Dacă în limba comună sinonimele sînt folosite, îmbogățind-o și dîndu-i mai multe posibilități de expresivitate, în materie de terminologie tehnică ele produc neînțelegere între vorbitori și confuzie în lucrările de specialitate. Termeni paraleli ca *așchie-șpan, putere calorică-putere calorică, ac-macaz, cochilă-formă permanentă, aderență-scorificare, val-cilindru, prezongujon* etc. nu pot decît să încurce pe tehnicieni, care trebuie să comunice între ei precis, fără posibilități de echivoc.

Adesea însă două sinonime încep să-și diferențieze sensurile și ajung astfel să nu mai însemne același lucru. *Valț* și *cilindru*, la început perfect sinonime împrumutate primul din germană și al doilea din franceză, cu timpul au încetat de a mai fi sinonime, denumind fiecare altfel de piese cilindrice (astăzi,

---

¹ A. M. Terpigorev, Reglementarea terminologiei tehnice, în «*Voprosi iazikoznania*» 1953, fasc. 1, p. 71—76.

de exemplu, nu se mai vorbește în general de *valțuri* decât la mori sau la mașini de tipografie, iar de *cilindri* la motoare).

În aceeași situație sînt și cuvintele *supapă*, *valvă* și *ventil*. La început sinonime, astăzi ele nu mai înseamnă exact același lucru: Dicționarul tehnic¹ dă *valvă* ca termen generic pentru tot felul de robinete (supape, clape etc.), *supapă* rămînînd să denumească piesa în formă de taler, montată în dreptul unui orificiu, cu rolul de a-l obtura și de a lăsa liberă trecerea unui lichid prin acel orificiu. *Ventilul* (sinonim cu *valva* cînd este vorba de mașini) a rămas doar cu sensul special care denumește piesa care împiedică ieșirea aerului din cauciucul bicicletei sau al automobilului.

De curînd s-a pus problema dacă în biologie și în cultura plantelor tehnice trebuie să vorbim de *ameliorare* sau de *selecție*. Unii specialiști, susținînd că cei doi termeni sînt sinonimi, propuneau înlăturarea lui *ameliorare*. În această chestiune a fost consultat și Institutul de lingvistică al Academiei R.P.R., care a arătat că fiecare dintre cei doi termeni are valoarea lui în limbă și că în consecință trebuie păstrați amîndoi.

Acolo unde s-a ajuns prin uz ca două cuvinte să-și piardă sinonimia, denu-mind noțiuni diferite, ele trebuie să rămînă, fiecare cu accepția lui cea nouă.

Altă dificultate în terminologiile diferitelor domenii ale științei și tehnicii o constituie omonimia și polisemia cuvintelor. Sînt într-adevăr cazuri cînd un cuvînt are mai multe sensuri cu caracter tehnic. Astfel *arc*, *cilindru*, *cameră*, *fir*, *filtru*, *legătură*, *mașină* etc. exprimă o mulțime de noțiuni tehnice și științifice.

Deși omonimele și cuvintele cu prea multe sensuri tehnice trebuie în general evitate, e necesar să facem și aici o distincție. Dacă folosind un cuvînt care înseamnă mai multe lucruri în același domeniu se pot produce încurcături, atunci cînd este vorba de domenii diferite, însă, e mai greu să dăm naștere la confuzii. Într-un text privitor la industria textilă se va înțelege fără dificultate termenul *fus*, care nu poate fi confundat cu *fusul* din mecanică și nici cu unitatea de măsură din pielărie. Nici *firul de țesut* nu poate fi luat drept *fir telefonic*. În aceste cazuri, contextul lămurește accepțiunea cuvintelor, după cum, în limbajul comun, *broască* — « animal » nu poate fi confundat cu omonimul lui care arată dispozitivul cu care se închide ușa.

Firește, e bine să nu introducem omonime în limbă, dar nici nu este necesar să pornim a elimina, din principiu, un cuvînt vechi și cunoscut, numai pentru polisemia lui în mai multe domenii.

2. Cea mai importantă problemă care se pune în legătură cu vocabularul tehnic și științific este aceea a împrumuturilor din alte limbi. Aici trebuie să distingem două categorii. În primul rînd avem a face cu termeni introduși din limbile străine care nu au corespondent în limba noastră. Acești termeni răspund

¹ Dicționar tehnic, Editura tehnică, 1953.

unei necesități și ei trebuie să rămână. Cuvinte ca *radio*, *telefon*, *axă*, *mansardă*, *debleu*, *rambleu*, *cablu*, *releu* etc. au intrat în limbă o dată cu noțiunile respective și nu avem cu ce le înlocui.

Referitor la introducerea de cuvinte străine în limbajul tehnic, observăm două tendințe la fel de reprobabile, care mai dăinuiesc încă printre specialiști: prima este aceea de a alunga cu orice preț cuvintele străine și cea de a doua, fuga de cuvinte vechi, socotite fără nici un motiv necorespunzătoare.

Este o tendință exagerată și nejustă aceea de a înlătura unele cuvinte numai pentru că sînt de origine străină și ea ne aduce aminte de exagerările de altădată, cînd *cravată* s-a tradus prin *de-gît-legău*. Să luăm cîteva cuvinte din domeniul muzicii. Noi nu credem că se va putea încetățeni termenul *repejor* pentru *allegretto*, nici *rar* pentru *largo*, nici *foarte încet* pentru *pianissimo*.

În această chestiune trebuie să se țină seama și de tendința de unificare a termenilor științifici și tehnici în toate limbile, prin adoptarea de către acestea a unor cuvinte de uz internațional, create de oamenii de știință, de tehnicieni etc. plecînd de la cuvinte grecești și latinești: *cinematografie*, *radio*, *telefon*, *telegraf*, *televiziune* etc.

În dorința de a înlocui cuvinte străine prin termeni romînești adesea s-au tradus termeni în chip necorespunzător. În programul de radio nr. 161 se vorbește despre *curenți audio* sau *curenți auditivi*, ambii termeni greșiți, de fapt fiind vorba de *curenții de audiofrecvență*.

În egală măsură trebuie condamnată și tendința de a fugi de cuvintele vechi, consacrate de uz, numai pe motiv că în limbajul tehnic nu pot fi cuvinte din «limba vulgară». Este o tendință net cosmopolită ca atunci cînd avem două cuvinte care înseamnă exact același lucru — ca de exemplu *smalț* și *email* — să-l înlăturăm tocmai pe acela care este cunoscut în limba comună și care se bucură de o largă circulație. În această alegere — așa cum arată și prof. univ. D. Macrea¹ — un factor diriguitor trebuie să fie considerarea uzului.

Altă categorie de împrumuturi o formează termenii introduși fără necesitate și — am putea spune — cu bună știință, din spirit cosmopolit. În felul acesta au intrat în limbă o serie de termeni din toate domeniile științei și tehnicii, ca: *travaluu*, *șpan*, *bormașină*, *letcon* etc. care pînă nu de mult făceau parte din terminologia de specialitate din diferite domenii. Aceste cuvinte au fost înlocuite astăzi, deoarece aveau corespondente în limba noastră: *lucru mecanic*, *așchie*, *mașină de găurit*, *ciocan de lipit* etc.

Cu toate că în ultima vreme, ca urmare a lucrărilor de unificare a termenilor științifici și tehnici, astfel de cuvinte au fost înlocuite cu cuvintele romînești corespunzătoare lor, totuși, în vorbirea multor specialiști mai dăinuie încă termeni care trebuie înlăturați, căci de ce am spune *venă*, *cord*, *pulmon*, *velă*, *ramă*,

¹ D. Macrea, *Lingvistica în sprijinul stabilirii terminologiei științifice*, în «Contemporanul», 1953, nr. 364, p. 5.

ancoșă, corp de iluminat etc. cînd este vorba de noțiuni pe care le cunoaște și omul cu cel mai mic grad de cultură și pentru care avem cuvinte românești foarte bune¹. Tot așa putem înlocui foarte bine termeni ca: *tronson, landschaft, elagaj, anrocament, arbustiv, amenajistic* etc., prin cuvintele corespunzătoare existente în limba comună.

3. O problemă interesantă de vocabular este și dubla, uneori tripla formație de abstracte verbale, întîlnită foarte des în terminologiile tehnice. Astfel, întîlnim: *aerare, aerisire* și *aeraj*. Desigur că nu sînt necesare toate trei, primele două fiind perfect sinonime. Într-un astfel de caz trebuie să preferăm formația cea mai firească pentru limba noastră și care, sigur că nu din întîmplare, este și cea mai răspîndită: *aerisire*, infinitivul normal al lui *aerisi*. Tot sinonime sînt și *asamblare-asamblaj, decapare-decapaj* și multe altele. Uneori însă situația se schimbă. Dacă *organizarea* este acțiunea de a organiza, *organizație* este rezultatul acțiunii, adică formația, grupul realizat prin organizare. Tot așa avem *ambreiere* — acțiunea de a ambreia și *ambreiaj* — dispozitivul cu ajutorul căruia se face această acțiune. Posibilitatea de a crea două abstracte trebuie folosită atunci cînd cele două abstracte corespund la două noțiuni. Facultatea aceasta a limbii contribuie la îmbogățirea vocabularului și la evitarea confuziei. Deci e bine să păstrăm ambii termeni, atunci cînd este cazul, dar să nu folosim două cuvinte acolo unde nu este necesar decît unul.

4. Împrumuturile în domeniul terminologiei tehnice nu sînt formate exclusiv din cuvinte. Împrumutăm și elemente de compunere, afixe. Întîlnim astăzi prefixe ca: *super-, hiper-, ultra-, extra-* și cîteva sufixe care servesc la formarea de cuvinte tehnice. Sînt cunoscute sufixele: *-ic, -os, -it, -at* care derivă nume de acizi și nume de săruri: *acid azotic* și *acid azotos, acid sulfuric* și *acid sulfuros, sulfît* și *sulfat, azotit* și *azotat*. Nu întotdeauna o noțiune nouă se denumește printr-un cuvînt împrumutat din altă limbă. Adesea un cuvînt vechi își schimbă sensul (*prăjină grea, așchie* etc.); alteori un cuvînt nou se formează pe baza elementelor existente în limbă, cu ajutorul afixelor sau prin compunere. În felul acesta au apărut termeni ca: *ultrascurt, suprasensibil, ultraviolet* etc. sau termeni ca *mașină-unealtă, piesă de rebut, cuptor înalt, condensator de unde* etc. Este de remarcat că, mai ales în domeniul științific și tehnic, întîlnim un mod de compunere nou în limba romînă: se formează cuvinte noi cu ajutorul unor elemente de compunere care, deși au sens propriu, nu există independente în limba noastră. Așa avem: *auto-, tele-, geo-, iso-, morfo-, hidro-* etc. (*telecomunicații, geofizic, izobară, morfologic, hidroavion* etc.).

Formațiile noi trebuie să respecte legile formării cuvintelor în limba romînă.

---

¹ Vezi în această privință acad. Iorgu Iordan, *Limba romînă contemporană — Manual pentru instituțiile de învățămînt superior*, 1954, p. 81—82 și articolul acad. Al. Graur: *Unele probleme ale vocabulelor profesionale*, publicat în «*Limba romînă*», 1953, nr. 6, p. 23 și urm.

II. Am arătat că, în general, un singur cuvînt trebuie să corespundă unei anumite noțiuni. Pentru a face posibilă înțelegerea dintre oameni mai este necesar de asemenea ca termenul tehnic să exprime — în măsura posibilului — esența noțiunii pe care o denumește sau cel puțin să nu o contrazică. Astfel, termenul *canal de zgură*, care s-a propus la un moment dat în terminologia turnătoriei nu era bun, deoarece avem de-a face cu un *colector* și nu cu un *canal*. În legătură cu aceasta trebuie să observăm tendința unor specialiști de a înlătura din limbă cuvinte vechi și consacrate de uz numai pentru că sensul lor primitiv nu se mai potrivește cu obiectul pe care îl denumesc acum. Noi socotim nepotrivită înlocuirea unor termeni ca *bec electric* și *lampă de radio* cu *corp de iluminat* și *tub electronic* pe motiv că sensul primitiv al cuvintelor *bec* și *lampă* contrazice conținutul noilor noțiuni. Situații ca acestea nu dau naștere la nici o confuzie și sînt frecvente în limba curentă unde nu s-a încercat niciodată să se înlocuiască un cuvînt pentru că sensul lui original contrazice un sens căpătat mai tîrziu.

O ultimă condiție cerută termenilor tehnici este aceea de a nu fi prea lungi și greu de mînut.

III. Problemele în legătură cu vocabularul științific și tehnic nu se referă numai la structura lexicală a limbii. Se pun și probleme de fonetică. În general, atunci cînd se introduce un cuvînt nou trebuie să se țină seama și de structura lui fonetică și anume trebuie să se cerceteze dacă este compus din sunete obișnuite limbii romîne. Introducîndu-se cuvinte pe care un român nu le poate pronunța ca în limba de unde sînt luate (ca: *boaiou*, *a poansona*, *soanior*, *feutru*, *liqueur*, *puneise* etc.) s-a ajuns la apariția unor forme ca: *baieu*, *a ponsona*, *sonior*, *fetru*, *lichior* și *licher*, *pioneză* și *piuneză* etc. stîlcite în toate felurile de vorbitori.

Ar fi cazul să se studieze posibilitățile de adaptare a sunetelor străine, fixîndu-se o regulă pentru a evita măcar de acum înainte mulțimea de forme care apar în legătură cu aceste sunete¹.

IV. Terminologia tehnică mai pune și unele probleme de gramatică. Numeroși termeni tehnici sînt introduși din limbi unde nu există genul neutru. În limba noastră însă, numele de obiecte sînt mai ales neutre (sau feminine) și numai cu rare excepții masculine. Substantivele nume de agent formate cu ajutorul sufixelor sînt aproape totdeauna neutre, dacă denumesc obiecte. Spunem despre oameni că sînt *transformatorii naturii*, dar aparatele electrice le numim *transformatoare*. Tot așa trebuie să spunem *amplificatoare*, *comutatoare*, *condensatoare*, *contoare*, *electromotoare*, *emițătoare*, *inductoare*, *izolatoare*, *întrerupătoare*, *receptoare*, *vibratoare* etc.

---

¹ În această problemă v. și acad. Iorgu Iordan, *Limba romînă actuală*, 1943, p. 37 și urm. și *Limba romînă contemporană — Manual pentru instituțiile de învățămînt superior*, 1954, p. 84 și urm. și acad. Al. Graur, *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, XXXVIII, p. 165 și urm.

Limba noastră poate diferenția la plural sensurile multiple ale unui cuvînt prin forme și genuri diferite. Astfel, substantivele *corn*, *ochi*, *cap* au mai multe forme de plural, reprezentînd fiecare alt sens. De ce să nu utilizăm această posibilitate și pentru un cuvînt ca *transformator*, la fel cum procedăm atunci cînd spunem *raporturi* de producție (în economia politică) și *rapoarte* și *proporții* (în matematică), *arcuri* (în mecanică) și *arce* (în matematică). Diferențierea aceasta la plural nu trebuie însă dusă prea departe.

Plurale paralele ca *straturi și strate*, *roci și roce*, *calcaruri și calcare*, *betonuri și betoane*, *granituri și granite*, *varuri și vare*, *cabluri și cable* etc. sînt inutile pentru cuvinte care nu au prea multe sensuri și deci nu există posibilitate de confuzie.

V. La ortografierea termenilor științifici și tehnici trebuie să avem în vedere simplificarea scrierii lor. Pentru aceasta sîntem obligați să ținem seama de mai multe criterii¹.

Atunci cînd avem de-a face cu un împrumut dintr-o limbă străină, cuvîntul trebuie scris așa cum se pronunță în romînește: *aisberg*, *baipas*, *clingherit*, *ecluză*, *feribot*, *reșou* etc.

Cînd cuvîntul reprezintă un nume propriu, el trebuie ortografiat cît mai apropiat de scrierea originală: *coulomb*, *gauss*, *malthusianism*, *newton*, *ohm*, *watt* etc.

De asemenea cînd scriem șimboluri² sau termeni a căror notație a fost stabilită prin convenții internaționale, e bine să le respectăm ortografia consacrată: *electronvolt*, *kilogram*, *kilowatonă*, *kripton*, *wolfram*, *Ph* (= fosfor), *K* (= kaliu, potasiu), *N* (= azot) etc.

Mai dificilă este scrierea termenilor tehnici compuși. Aici trebuie să distingem mai multe situații:

Termenii tehnici compuși din cuvinte dintre care unul sau toate nu-și mai păstrează individualitatea morfologică sau nu există independent în limba romînă trebuie scriși într-un cuvînt: *amigdalectomie*, *arterioscleroză*, *audiofrecvență*, *balneoterapie*, *clarobscur*, *electrocardiogramă*, *electromagnet*, *electroscop*, *enterocolită*, *nitroglicerină*, *otorinolaringologie*, *patvagon*, *pirotehnie*, *portbagaj*, *rahianestezie*, *scurtcircuit*, *teleobiectiv*, *toracoplastie*, *turbocompresor*, *turboreactor* etc.

În cazul în care avem de-a face cu un termen compus din cuvinte care există independent în limba romînă, termenul trebuie scris despărțit cu liniuță de unire. În această categorie intră mai ales formațiile compuse din două substantive alăturate prin juxtapunere (ex. *lunetă-foarfece*, *mașină-unealtă*, *sămînță-elită*, *vagon-cisternă*, *vagon-restaurant*, *volt-ampere* etc.) sau formațiile de două adjective care ar mai putea fi legate și prin conjuncția « și » (ex. *anatomo-fizio-*

¹ Vezi și Mic dicționar ortografic, 1954, ed. II, p. 22 și urm.

² În această problemă vezi și D. Ghișescu, Scrierea simbolurilor unităților de măsură, în « Standardizarea », București, 1954, nr. 4, p. 22 și urm.

logic, anatomo-patologic, balneo-climateric, cardio-vascular, franco-englez, gastro-intestinal, indo-european, medico-legal etc.).

Iată câteva criterii de ortografiere a termenilor tehnici. Problemele de ortografie care se pun în legătură cu cuvintele tehnice trebuie studiate mai adânc, în toată diversitatea lor. Numai așa se vor putea rezolva științific toate dificultățile.

Am încercat să arătăm, în linii generale, problemele care se pun în legătură cu terminologia științifică și tehnică. Studiul vocabularelor științifice și tehnice trebuie aprofundat. În acest sector al lexicului avem a face cu peste optzeci de mii de termeni care meriță interesul nostru.

Academia R.P.R., după modelul Academiei de Științe din U.R.S.S., ar trebui să se preocupe în de aproape de această problemă, înstituid o comisie de specialiști care să rezolve toate problemele de terminologie ivite în toate ramurile științei și tehnicii. În hotărârile sesiunii lărgite a secției a VI-a a Academiei R.P.R., din 2—4 iulie 1951, s-atrasat institutelor de lingvistică sarcina de a ajuta institutele tehnice « la întocmirea unei terminologii tehnice unitare ». Pînă acum însă s-a lucrat prea puțin în acest domeniu.

Un mare rol în fixarea terminologiei științifice și tehnice revine standardelor de stat. Datorită faptului că ele se bucură de o largă răspîndire și că sînt obligatorii pentru toate grupele de specialiști, întocmirea lor cere multă atenție și o deosebită competență.

În viitor vor trebui făcute studii amănunțite ale terminologiei fiecărei ramuri a științei și a tehnicii, pornindu-se de la cercetarea istorică a faptelor. Numai pe baza unor astfel de studii problema terminologiei speciale își va găsi o rezolvare științifică.

UN GLOSAR JURIDIC DIN 1815

DE

GR. BRÎNCUȘ

În Bibliografia românească veche (1508—1830), t. III, a lui I. Bianu și Nerva Hodoș, este înregistrat un glosar de neologisme intitulat « *Scară a cuvintelor celor streine și a celor făcute din firea limbii, care cuvinte au cerut neapărat trebuința a să metahirisi în alcătuirea pravililor* ». Glosarul a apărut anonim, la Iași, în 1815; e tipărit în -4° de 7 foi și cuprinde 120 de cuvinte.

Pe ultima pagină a glosarului se găsește o listă în care termenii glosați sînt traduși în limbile latină și greacă (ex. 1. a d o p t i o, νόθος, corespunzător termenului glosat a d o p ț i e).

Glosarul prezintă un interes deosebit, fiindcă termenii respectivi, specifici stilului juridic, erau mai puțin cunoscuți.

Apariția acestui glosar se datorează necesității de explicare a unor cuvinte curente în textele legislative ale vremii.

Cartea de legi cu care poate fi pus în legătură glosarul de care ne ocupăm este pravila lui Andronache Donici « *Adunare din pravilile împărătești sau alegire cuprinzătoare foarte pe scurt de cele trebuincioase pravile alcătuite cu mare lesnire spre înțelegerea și știința tuturor* », tipărită în Iași, la 1814¹. Cei mai mulți termeni din glosar sînt în legătură cu dreptul de proprietate, asupra căruia insistă cu deosebire autorul pravilei, întrucît chestiunea interesa mult burghezia românească de la începutul secolului al XIX-lea.

Dintr-o notiță de la sfîrșitul glosarului, semnată *Tălmăcitorii Pravililor*, constatăm că autorii glosarului n-au urmărit explicarea termenilor noi, necunoscuți îndeajuns, din cartea lui Donici, ci și un țel mai înalt. Ei invită pe cunos-

---

¹ Vezi Andrei Rădulescu, *Din viața și activitatea lui Andronache Donici* (extras din Rev. judiciară), Buc., 1906.

cătorii gramaticii să-și dea părerea asupra glosarului alcătuit și, mai ales, să arate modul cel mai potrivit de îmbogățire a limbii literare cu termeni juridici creați în limba română sau împrumutați din limbi străine: *Aceasta mai sus pînă acum puse cuvinte să dau în publică cu poftitoare cerere ca cei ce au știință atîta de regulile cele gramaticesti și cele loghicesti, după care pot a să face nume noaună din însăși firea unii limbi și a să împrumuta din alte limbi străine, din care să cuvine, cît și de alte mijlociri prin care o limbă săracă să poată a să îmbogăți, să ajutoreze ei pre cei iscăliți cu dragoste hristianescă și cu rîvnă patrioticească prin sfătuirea lor de vor afla ei niște cuvinte pravilicesti mai potrivite decît cele puse aicea ca să se pue acelea în locul acestora.* În această scurtă postfață autorii nu amintesc pravila lui A. Donici, ceea ce înseamnă că materialul glosarului nu se mărginește la această pravilă. Constatarea noastră poate fi verificată printr-un studiu comparativ. Astfel, numeroși termeni noi din pravila lui Donici, care cu siguranță sînt specifici stilului juridic, n-au fost trecuți în glosar.

acolisitori (pl. = acoliți; 179);

anilics și afilics:

nevîrstnicul partea bărbătească pînă la 14 ani se numește în pravilă anilics; ... de la 14 ani pînă la 25 se numește afilics (93);

adventicia (= zestrea care nu provine din averea tatălui; 112);

profecticia sau paganica (= zestrea pe care cineva o dă unei fete din dragostea pe care o poartă tatălui fetei);

advocat (8), a deverință (= act, certificat; 63);

a se alcătui (= a se înțelege, a se învoi): *Și deaca cineva va da în orîndă cuiva sau moșie sau alt acaret și pre urmă va vrea să vînză altuia de veaci, trebuie mai întîi să se alcătuiască cu cumpărătoriul* (60);

contract (= a se înțelege, a se învoi);

emfitevisis: *năimelă de veaci sau orînda de veaci, adecă în viață sau pentru o îndelungată vreme să numește în pravilă emfitevisis* (64);

erotocrisie (= judecata săvîrșită de judecători aleși de amîndouă părțile care se judecă; 14);

fiscus (= fisc; 164); ipodichi (= zălog, ipotecă; 49);

jalobă personalicească și jalobă in rem: *pînă a nu intra cineva în stăpînirea lucrului are jalobă personalicească asupra celui ce iaste îndatorit a i-l da, iar după ce au dat a intra în stăpînirea lucrului atuncia are jalobă in rem și dreptățile asupra lucrului cerșut* (25);

a mișca jaloba (= a da în judecată pe cineva);

lucruri mișcătoare și lucruri nemișcătoare (= lucruri mobile și lucruri imobile; 29);

notariu adecă condicariu a judecătoriei (42);

pedeapsă de cap (= pedeapsă capitală; 173);

sinișfora, adecă împreună aducere (toți frații vor aduce partea de avere primită de la părinți pe cînd aceștia trăiau și vor proceda la o nouă împărțire a moștenirii; 168);

v a d e a (= răgazul care se dă pîrîtului pentru a aduce noi dovezi; 13);
s t ă r i î m p r e j u r (pl.=circumstanțe; 9); e c s e c u t o r i u l (182);
Lista poate fi prelungită.

O parte din termeni sînt grecești și nu s-au adaptat la firea limbii noastre.

Unii termeni din glosar lipsesc din textul praviilelor:

a l u v i e (= aluviune); a c s i o m ă, b e z m ă n u i r e (= închiriere),
d e z m o ș t e n i r e, d r e p t a t e a c e a r e a l n i c ă, c o n c u r s u l,
m a n d a t u l, s u p t a ș e z a r e a m o ș t e n i t o r u l u i, u z u c a n i e
etc.

În glosar, termenii sînt grupați în familii de cuvinte (ex. d e p o z e s c,
d e p o z i t u l, d e p o z i t a r i u l, d e p o z i t o r i u l); în pravilă, dintr-o
familie întregă de cuvinte, nu găsim decît unul sau două:

Sînt folosiți în pravilă termeni ca: d e p o z i t (32), c u r a t o r (99) etc.,
dar nu și cei din aceeași familie cu aceștia: *d e p o z e s c, d e p o z i t a r i u l, d e p o z i t o r i u l*
c u r a t o r i s e s c, c u r a t o r i s i t u l etc.

Alteori, pentru denumirea aceleiași noțiuni sînt întrebuițate termeni
diferiți. În pravilă se vorbește de n e a m u r i l e d i n s u s, n e a m u r i l e
d i n j o s ș i n e a m u r i l e d e l ă t u r i (109), iar în glosar de s u i t o r i,
p o g o r ă t o r i ș i l ă t u r e a l n i c i.

Și în privința formei cuvîntului avem de făcut observații. În pravilă apar
d e p o z i t (cu acc. pe o), c o d i c h e l, iar în glosar d e p o z i t (cu acc.
pe i), c o d i ț i l.

Prin urmare, glosarul de neologisme de la 1815 nu e «un adaos la pravila
lui Andronache Dănci», cum susțin autorii Bibliografiei romînești vechi, ci o
încercare de a arăta cum trebuie îmbogățită limba textelor juridice cu termeni
noi, formați în interiorul limbii sau cu termeni străini adaptați. Faptul acesta
se constată de altfel și din postfața glosarului. El poate fi considerat și ca o reac-
țiune față de numărul prea mare al grecismelor neadaptate și ca atare neînțelese
de marea masă a poporului.

Trecem acum la studierea cuprinsului glosarului. În primul rînd, trebuie
precizat că nu toți termenii explicați aparțin cu stricteteț stilului juridic:

a l l u v i e i a s t e: c ă n d u n r ă u s a u o a l t ă a p ă c u r g ă t o a r e m ă n ă n c ă d e l a u n m a l
c ă t e p u ț i n ș i f ă r ă a s ă s i m ț i, ș i a d a o g e p ă m ă n t l a a l t m a l;

a c s i o m a i a s t e o h o t ă r ă r ă ț ă p u n e r e d e t e m e i, c a r e a, a u z ă n d u - s e n u m a i, s ă
î n ț e a l e a g e ș i s ă p r i c e p e;

s u b s t a n ț a l u c r u l u i s ă f i e t o a t e a c e l e a f ă r ă c a r e n - a r p u t e a l u c r u l
s ă f i e a c e i a c a r e a e l d u p r e n u m ă r e a s a t r e b u e s ă f i e;

s i s t i m ă, s y s t i m ă, (= sistem) i a s t e o a d u m a r e d e a d e v e r u r i c a r e c u
b u n ă r ă n d u i a l ă î n t r e s i n e s ă n t l e g a t e;

factul iaste temeiu și isprava pricinii;
sorelnic iaste locul cel descoperit pre casă, unde să pun lucruri la soare;
cîtimea cuprinde mărimea, mulțimea, lățimea, grosimea și înălțimea
vreunui lucru;

perpendicularie linie iaste: cînd o linie dreaptă, ca cum A.B.
puindu-să pe o altă linie dreaptă, ca cum G.D. face două unghiuri întocma adecă:
A.B.G. și A.B.D. Întru acest chip, încît, deaca din pontul unirii liniilor să face un
țarcălam, vor cuprinde fiește care din aceste unghiuri o a patra parte a țarcă-
lamului;

feliurimea arată de ce felu iaste cutare lucru, bun sau rău, mare sau
mic, tare sau slab, greu sau ușor, alb sau negru, virtos sau moale și celelalte;

haractirul supt care să înțeleage mai ales cuprinderea tuturor însuși-
rilor, prin care un om să deosebește de altul;

obiectul iaste lucrul cel supus privirii, gîndului sau vorbirii.

Sînt glosați și cîțiva termeni care în stilul juridic au sensuri diferite față
de cele din stilurile din care provin:

interesul cuprinde în sine toată paguba carea pătimeste cineva afară de
pierzarea lucrului sau a prețului și folosul de care să lipsească acesta din pricina altuia.
Pentru care întîmplare nu s-au împlinit îndatorirea cum să cade;

concurusul să zice de cătră judecătorie chiemarea sau adunarea tuturor
acelora carii au a ceare de la un datornic ce nu iaste în stare a plăti toate datoriile
sale;

prescripție iaste cînd cineva piiarde dreptatea carea o avea asupra vre-
unui lucru, pentru că n-au uneltit-o ori n-au cerut-o cu judecată, pînă ce au trecut
vreamea cea hotărîită de pravilă;

ocupație (cu derivatele: ocupesc, ocupatoriul) să zice cînd apucă cineva
mai înainte decît altul vre un lucru ce n-are stăpîn și-l însușește luiși, adecă îl
face al său.

Unele cuvinte glosate sînt înrudite ca sens sau sînt chiar sinonime. Astfel
bez m ă n u e s c (verb glosat alături de derivatele: *bez m ă n u i r e*, *bez m ă n ă*
n u i t a r i u l, *bez m e n u i t o r i u l*, *bez m e n u i t u r ă*), *n ă i m e s c*,
(verb care apare alături de derivatele: *n ă i m i t a r i u l*, *n ă i m i t o r i u l*,
n ă i m i r e a, *n ă i m a l a*, *n ă i m i t u r a*) și *o r î n d ă l u e s c* (*o r î n d ă*
t o r, *o r î n d ă l u i r e*, *o r î n d ă l u i t o r i u l*) au același sens de « a închiria
cuiva pămîntul sau un alt obiect ». Foarte apropiate ca înțeles sînt și cuvintele
curatorisesc (*curatorisitul*, *curatorul*) și *epitropesc*, (*epitropitul*), primul însemnînd
a purta d e g r i j ă pentru averile și pentru persoana cuiva, carele s-au pus supt
curatoria, adecă purtarea de grijă, nu din pricina nevirstniciei, ci din alte
oarecare pricini, iar celălalt, « a se îngriji de persoana și de averea unui ne-
virstnic ».

Interesante sînt și cele cîteva exemple de traduceri ale unor cuvinte străine:

în armarea (= utilaj agricol) să zice *cuprinderea tuturor lucrurilor sau unealtelor care sînt trebuincioase spre uneltirea* (= întrebuițarea) lucrului celui de frunte. Adecă în înarmarea moșiei să cuprind toate cîte sînt trebuincioase la lucrarea pămîntului, precum sînt robi, dobitoace și unealte și la aducerea rodurilor și la căratul, la așezarea și la păstrarea lor. Cuvîntul acesta derivă de la *a arma*, mai vechi în limbă. El e o formație nouă care a pierdut orice legătură de sens cu cuvîntul de bază și traduce unul din înțelesurile rus. орудия «unealtă agricolă, armă de luptă».

însușesc (însușirea) e o creație cărturărească la înc. sec. al. XIX-lea de la pron. însuși, cu sensul fr. *approprier*;

suiitorii sînt aceia din care eu mă trag prin naștere, adecă tatăl meu, moșul (bunul), strămoșul, răstrănoșul și cei mai sus decît dînșii; (traduce lat. *ascendens, -tis*); pogorîtorii să numesc toți aceia care să trag de la mine adecă: fiul meu, nepotul de fiu, strenepotul, răstrenepotul și cei mai jos decît dînșii; (traduce lat. *descendens, -tis*); suptașez, suptașezatul, suptașezarea moștenitoriului (= substituirea în drept de succesiune) iaste cînd așază cineva în locul moștenitoriului celui dintîi un al doilea, în locul a acestuia un al treilea moștenitoriu, întîmplîndu-se ca moștenitoriul cel așezat să moară, sau să nu voiască, ori din nevrednicia sa să nu poată moșteni pe diiatorul; (traduce lat. *substituto, -ere*; fr. *substituer*).

Neologismul *satisfacția* apare alături de termenul prin care e tradus: *facere destul*. De asemenea: *sîrmănărie*, *orfanotrofie* *casa aceia a obștii în carea cu chieltueli de obște să hrănesc și să cresc copiii sirimani*.

Formarea cuvintelor oferă aspecte interesante asupra cărora trebuie să ne oprim.

Sufixul *-(ț)ie*, care a fost introdus în limba noastră din rusește¹), nu e concurat de *-(ț)iune*: *apelație*, *adopție*, *alluvie*, *condiție*, *ocupație*, *tradiție*.

Multe verbe (și derivate verbale) de origine romanică sau vechi romînești primesc sufixul grecesc *-isi*, productiv la începutul sec. al XIX-lea: *adoptisesc* (*adoptisitoriul* tată sau moșu), *adoptisitoarea* (*maică* sau *moașă*, *adoptisitul*), *diatisesc*, *curatorisesc* (*curatorisitul*), *legatisesc*, *mandisesc*, *tradisesc*, *uzucanisesc*.

Mai rare sînt exemplele cu sufixele *-icesc*, productiv în acea epocă, *-nic* și *-ălui*: *moralicesc*, *personalicesc*, *privaticesc*; *sorelnic* (= solar), *personalnic*; *orîndăluiesc* (*orîndăluire*, *orîndăluitorul*).

---

¹ Cf. Iorgu Iordan, *Influențe rusești în l. rom.*; vezi și *Un dicționar de neologisme romînești*, de același autor, în S.C.L. I/1950, f. 1, p. 64.

Apariția familiilor de cuvinte create prin derivarea cu sufixe dovedește că autorii glosarului își dădeau seama de felul cum trebuie alcătuit un dicționar: depozesc, depozitul, depozitariul, depozitoriul; comodatul, comodesc, comodătariul, comodatoriul; posesie, posesorul, posidesc; tradiție, traditorul, tradisesc etc.

Unele cuvinte sînt formate prin derivare de la cuvinte vechi în limbă. Astfel, cuvinte ca bezman, diată, a moșteni, orîndă, dreptate erau cunoscute dinainte și de aceea nu s-a simțit nevoia să fie glosate; în schimb, derivatele lor: bezmănuesc, bezmănuire, bezmănuitariul, bezmenuitoriul, bezmenuitură; diatisesc, diatorul; dezmoștenesc, dezmoștenire, dezmoștenitoriul, dezmoștenitul; orîndator, orîndăluiesc, orîndăluire, orîndăluitoriul, fiind creații mai noi, glosarea lor era necesară.

Totuși, constatăm uneori și glosarea termenului de bîză, alături de derivatele lui, chiar dacă acesta e un cuvînt vechi, bine cunoscut în limbă; năimesc, năimitariul, năimitoriul, năimirea, năimala, năimitura; uzucanie, uzucaniesc.

Cuvintele împrumutate din alte stiluri apar însoțite de unele determinative care au rolul de a le preciza sensul. Atît determinatul cît și determinantul pot fi neologisme sau cuvinte vechi romînești:

Condiția cea atîrnătoare iaste: Cînd dreptatea cea de cineva orînduită nu ia întru alt chip puteare lucrătoare, fără numai după împlinirea sau eșirea condiției. Adecă: cînd zice cineva să ia cutare din avearea mea doadă mi de lei, după ce va săvîrși cursul învățaturii pravililor.

Condiția cea dezlegătoare iaste: cînd dreptatea, carea s-au dat cuiva, conteneaste, împlinindu-să sau întîmplîndu-să condiția. Adecă: să aibă cutare de la moștenitorii miei hrana sa pînă la al optsprezecelea an al vîrstii sale;

Lucru cheltuitoriu (= lucru consumtibil, perisabil) să zice acela cu care nu să poate folosi cineva cum să cade, dacă el nu-l va cheltui, strica, mînca ori bea, precum sînt bani, pîne, făină, roduri, vin, unt de lemn și cealelalte;

Lucru necheltuitoriu iaste acela care poate cineva a-l unelti (= întrebuința), fără să-l strice sau să-l cheltuiască, precum iaste un caru, un dobitoc, o carte și cealelalte;

Persoană în pravile (= persoană fizică) să numește omul acela (care) în statul are o stare politicească, adecă dreptăți și îndatoriri politicești.

Persoană moralicească (= persoană juridică, persoană morală) iaste o cuprindere a mai multora oameni, carii au deopotrivă dreptăți și îndatoriri și să socotesc toți ca o persoană, precum sînt: obștimă, breaslă, tovarășii și cealelalte;

Presumpția cea pravilnicească iaste o punere ca aceasta, carea în lipsa adevărului celui pravilnicesc trebuie să se socotească ca o adevărată, pînă să vor dovedi ceale împotrivnice;

Fapte criminalicești sînt faceri sau nefaceri împotriva pravililor, adecă cînd face cineva aceea ce iaste oprit de pravile sau nu face aceea ce pravila poruncește a să face: prin care faceri sau nefaceri să scoposeaște tocma aceea ce vatămă sau strică siguranțuia cea obștească și care să supun unii cercetări și urmări criminalicești.

Sînt însoțite de determinative și cuvintele specifice stilului juridic care în acest stil au mai multe întrebuițări:

Dreptatea cea afară scoțitoare iaste dreptatea aceea carea să cuvine cuiva întru acest chip, încît tot altul n-are tot aceeași dreptate. Adecă: deaca cineva are vreun lucru întru dreapta stăpînirea sa poate să scoată pre fiește care altul din întrebuițarea lucrului acestuia;

Dreptatea cea realnică (= dreptul de proprietate) iaste dreptatea aceea carea, aducîndu-să cătră lucruri, are puterea lucrătoare asupra tuturor oamenilor, deci și asupra tot posesorului, adecă: deaca cineva au luat din ale meale vre un lucru fără știrea și voia mea și l-au vîndut, am dreptate asupra lucrului acestuia ca să-l iau cu judecată ori la cine îl voi afla și celelalte;

Dreptatea înfățoșării iaste aceea: cînd din pogorîtorii, adecă: nepoții și nepoatele, strenepoții și strenepoatele și cei mai jos decît dînșii sau din lăturalnicii, adecă: nepoții și nepoatele din frate și din soră și lăsătorului de moștenire, intră la moștenirea lui în locul tatălui sau a maicii lor, care au murit mai nainte decît lăsătorul de moștenire și iau toți, cîți vor fi atîta parte din moștenire cîtă s-ar fi cuvenit tatălui sau maicii lor deaca ar fi trăit.

Raportînd glosarul de care ne ocupăm la vocabularul limbii noastre de astăzi, constatăm că o mulțime de neologisme s-au adaptat încă de atunci la limba romînă, căpătînd o fizionomie specific romînească. Ele s-au impus în limbă:

Depozitoriul iaste acela carele ia spre pază un lucru ce i-au încredințat altcineva;

Condițuia iaste o împlinire sau întîmplare de carea să spînzură vreo dreptate. Adecă: deacă voi cîștiga cu negușitorie zeace mii de lei, vei avea de la mine o mie de lei;

Comodatul să zice cînd dă cineva altuia vreun lucru carele nu iaste din ceale cheltuitoare, spre hotărîtă uneltire fără vreo plată, numai pentru hatîr, care lucru trebuie priimitoriul să-l dea înapoi fără vreo stricăciune;

Legatul iaste cînd cineva prin voința sa cea mai de pre urmă lasă altuia vreun lucru sau și vreo dreptate ca o danie;

Mandatul să zice cînd dă cineva altuia deplină putere ca să facă în numele mandatorului vreo treabă sau vreo slujbă;

Tradiție iaste mutarea cea desăvârșită a vreunui lucru din mîna unuia în mîna altuia.

De asemenea: curatorul, satisfacția, prescripția, fideicomisul, însușesc etc.

Unii termeni, derivați de la cei înșirați mai sus sau din același cuvînt cu cele care s-au păstrat, nu mai sînt folosiți astăzi: depozesc, comodesc, comodătariul, comodatoriul, legatînesc, mandînesc, traditorul, tradînesc, curatorînesc, curatorînitul.

De asemenea, astăzi nu mai sînt întrebuițați termenii: bezmănuesc: *eu dau pămîntul meu cu bezman* (= embatic, arendă); bezmănuire, bezmănuitariul, bezmănuitoriul, bezmenuitură; diatînesc, diatoriul; năimesc: *eu dau cu chirie*, năimitariul, năimitoriul, năimirea, năimala, năimitura; pontuluire (= contract în care sînt specificate clauzele); sîrmănărie; sorelnic; suptașez; uzucanie, uzucanînesc; orîndăluiesc (= dau cu orîndă, cu chirie, camătă); orîndăluire, orîndăluitoriul, orîndator; înarmarea etc.

Au dispărut fără urme cuvintele grecești neadaptate: psifosul (= votul), theoretra: *să numesc aceale care să dau de cătră bărbat la mireasă pentru cinstea fecioriei ei a doua zi după nuntă*.

Cuvîntul patron, care însemnează ertăvoriul robului său, este cunoscut astăzi cu alt sens.

În privința glosării termenilor, constatăm unele definiții greoaie:

votul sau psifosul *să zice cînd arată cineva voința sa pentru un lucru care prin învoirea a mai multora trebuie să se hotărască*.

Deseori, pe lîngă definirea cuvîntului, se recurge și la explicarea lui printr-un exemplu (vezi mai sus felul cum e glosat cuvîntul condiția cea atîrnătoare).

Cuvintele care sînt folosite și în alte stiluri ale limbii literare, dar care în stilul juridic au sensuri deosebite, primesc, pentru a se atrage atenție asupra sensurilor noi (juridice) o mențiune, ca de exemplu: *să zice de cătră judecătorie* (vezi mai sus felul cum e glosat cuvîntul concursul).

În sfîrșit, derivatele sînt definite de obicei prin termenul de bază:

diiatînesc: *eu fac o diiată*.

diiatoriul *iaste acela ce face o diiată*.

Din cele arătate mai sus rezultă că glosarul juridic de la 1815 prezintă înteres pentru istoria limbii noastre. El este o dovadă a faptului că stilul juridic s-a fixat în limba literară la începutul secolului al XIX-lea.

Elementele cuprinse în glosar sînt în special neologisme provenite din limba latină, intrate direct sau prin filieră rusească, calcuri după cuvinte străine și creații noi, cu mijloace proprii limbii noastre. Remarcăm de asemenea tendința autorilor glosarului de a elimina grecesmele cu sferă de circulație prea restrînsă.

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

INDICAȚII DE METODĂ ÎN VEDEREA STUDIERII SINTAXEI LIMBII ROMÎNE LITERARE DIN SECOLUL AL XIX-LEA

DE

V. GUȚU

În cercetarea limbii literare în general, și a limbii scriitorilor în special, studiilor de sintaxă trebuie să li se acorde o atenție deosebită pentru că sintaxa ca și vocabularul sînt elemente ale limbii în care se poate manifesta mai ușor particularul, individualul. În acest domeniu al gramaticii vorbitorul se mișcă mai liber, scriitorul poate inova, poate folosi creator procedeele existente. Creația personală fiind aproape imposibilă în fonetică și morfologie, stilul unui scriitor se realizează mai ales prin lexic și prin sintaxă. Dar, deși aceste două elemente contribuie în măsură aproape egală la realizarea stilului, studiile asupra limbii scriitorului se ocupă de obicei de lexic și mult mai rar de sintaxă.

Sintaxa studiază funcțiile formelor, raporturile care se stabilesc între cuvinte în cursul comunicării, precum și procedeele de exprimare a acestor raporturi.

Faptele pe care le cuprinde sintaxa sînt mult mai complexe și, în același timp, au un caracter mai abstract decît cele care aparțin lexicului, foneticii sau morfologiei. Din această cauză sînt mai greu de sesizat și de urmărit.

O cit de superficială comparație cu oricare din aceste elemente ale limbii pune în lumină specificul faptelor de sintaxă și dificultățile care decurg în ceea ce privește studiul lor.

Morfologia de exemplu studiază forme, deci fapte concrete, materiale, în timp ce sintaxa are ca obiect funcții, raporturi, fapte cu caracter abstract, deci mai puțin evidente, mai greu de sesizat.

Pe de altă parte, pe cînd un fapt morfologic are, de obicei, unul sau două aspecte (de ex. la un timp al unui verb pot apărea forme iotacizate sau neiotacizate : *văz, văd, pui, pun*, pluralul unui substantiv poate avea două sau trei forme : (*puncturi, puncte; vremi și vremuri*), în sintaxă posibilitățile de exprimare a aceleiași comunicări, chiar a aceluiași raport sînt mult mai numeroase. Astfel, opoziția dintre două acțiuni poate fi exprimată prin propoziții adversative sau concesive :

*Plouă, dar nu e frig.
Deși plouă, nu e frig.*

Raportul de atribuire a unei calități, a unei determinări, unui obiect, raport precis, stabilit între două cuvinte, își găsește de asemenea mai multe mijloace de exprimare :

*rășcoală țărănească
rășcoală de țărani
rășcoala țăranilor.*

Avînd la dispoziție posibilități variate și numeroase, vorbitorul, și mai ales scriitorul, poate alege, se mișcă mai liber decît în morfologie. Aceasta mai ales pentru că, de cele mai multe ori, nu se poate afirma că un procedeu e preferabil celorlalte, deși fiecare aduce o nuanță deosebită.

Marea lor complexitate și diversitate face ca faptele de sintaxă să fie, pe de o parte, mai greu de studiat, iar pe de altă parte, mai greu de selectat și de cuprins în norme¹. Ca urmare, ideea de normă sintactică a limbii literare apare mai tîrziu. Selectarea și impunerea ca literare a unor anumite fenomene se realizează, în limba romînă literară, mai întîi în fonetică și morfologie și abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în sintaxă. Anumite pronunțări dialectale, simțite ca dăunătoare unității limbii literare, sînt îndepărtate din textele scrise la o dată destul de veche, pe cînd alte fenomene fonetice, recunoscute ca ale limbii literare, se răspîndesc și apar în scrierile unor oameni în al căror grai nu existau. Astfel, palatalizarea nu e decît rar notată în textele vechi ; Varlaam folosește formele *cîine, pîine*, proprii dialectului muntenesc și nu celui moldovenesc. C. Negruzzi, în cele două versiuni succesive ale « Păcatelor tinerețelor »², face numai modificări fonetice, lexicale și uneori morfologice³.

O altă consecință a complexității fenomenelor e faptul că studiile de sintaxă, mai ales istorică, sînt mai puțin numeroase decît cele de fonetică sau de morfologie.

---

¹ Norma presupune selectare.

² În prima versiune au apărut în « Albina romînească » (1839, nr. 75, 85, 102) și în « Dacia literară » (1840). A doua versiune o constituie volumul « Păcatele tinerețelor » publicat de C. Negruzzi în 1857.

³ Vezi P. V. Haneș, Dezvoltarea limbii literare romîne în prima jumătate a secolului al XIX-lea, București 1927, p. 156, 162—164.

Iar cercetarea unei probleme e întotdeauna înlesnită de existența unor lucrări similare anterioare. De asemenea, sintaxa unei epoci, ca orice alt fenomen, nu se poate studia și înțelege decât în perspectivă istorică, în lumina faptelor care o preced și îi urmează. Comparația presupune însă o bună cunoaștere a acestor fapte.

Studiile de sintaxă privind limba secolului al XIX-lea trebuie să raporteze continuu faptele la situația din secolele al XVII-lea, al XVIII-lea și al XX-lea. Dar dacă comparația cu sintaxa limbii secolului al XX-lea, care e mai cunoscută, e ușor de făcut, lipsa unor studii cuprinzătoare despre sintaxa epocilor anterioare îngreunează cercetarea. Cunoașterea și mai ales clasarea și interpretarea faptelor sintactice ale limbii din secolul al XIX-lea nu va putea fi decât aproximativă, rezultatele primelor cercetări urmînd să fie verificate și elucidate prin lucrările ulterioare referitoare la secolul al XVIII-lea și la cele precedente.

Deși sintaxa se deosebește, cum am văzut, de celelalte elemente ale limbii, prin complexitatea faptelor, studiul sintaxei prezentînd dificultăți proprii, metoda de lucru a cercetătorului nu se deosebește, în mare, de cea folosită în studierea morfologiei, a lexicului sau a foneticii. Astfel, cercetarea cuprinde cele două mari etape obișnuite :

1. Culegerea materialului.
2. Interpretarea și clasarea lui.

La rîndul ei, interpretarea faptelor are două aspecte : unul lingvistic și altul stilistic.

Clasarea materialului odată interpretat este o simplă ordonare, după criterii diferite, determinate de scopul cercetării faptelor.

Interpretarea materialului constituie partea cea mai delicată a cercetării presupunînd discriminarea între ce e propriu, particular unei publicații, unui autor, unui curent și ce e general, între elementele vechi, pe cale de dispariție, și cele noi care se dezvoltă, între faptele care leagă sintaxa unei epoci de stadiul de limbă anterior și cele care-l anunță pe cel următor. Delimitarea între arhaism și inovație, uneori chiar în limitele unui fenomen aparent unic, constituie una din dificultățile specifice studiului sintaxei.

Munca în amîndouă aceste etape ale studiului sintaxei va fi mai ușoară și, în același timp, mai sistematică și mai rodnică, dacă cercetătorul va fi prevenit asupra problemelor mari pe care le pune în perioada respectivă procesul dezvoltării limbii în general, sintaxa nefiînd decât un element component al acesteia.

Problemele fundamentale pe care le ridică limba secolului al XIX-lea sînt următoarele :

I. PROBLEMA ELEMENTULUI POPULAR, A RAPORTULUI DINTRE LIMBA POPULARĂ ȘI CEA LITERARĂ

Raportul dintre aceste două aspecte ale limbii nu e o problemă proprie secolului al XIX-lea, ci constituie o problemă permanentă a dezvoltării limbii literare. Raportul acesta se modifică în timp, variază de la epocă la epocă. Pentru limba română literară, problema aceasta are o importanță deosebită pentru că, în cazul limbii române, vorbirea populară a constituit chiar punctul de plecare al limbii scrise. În perioada anterioară primelor texte românești, limba scrisă a fost slavona, deci o altă limbă decît cea populară, vorbită. De aceea, procesul de apariție a limbii române scrise nu a fost un proces de acomodare a limbii scrise anterioare, ci un proces de înlocuire a limbii scrise străine prin limba poporului, contribuția limbii slavone la dezvoltarea limbii literare române constînd într-o influență, de altfel destul de puțin însemnată. Influența limbii slave se manifestă mai ales cînd e vorba de un text tradus din slavonește. De asemenea, în stilul administrativ, foarte dezvoltat în comparație cu altele în perioada primelor texte românești, apar o serie de construcții calchiate din slavă sau chiar formule întregi în această limbă. Influența redusă a slavei asupra limbii române scrise se explică prin cunoașterea cu totul aproximativă a limbii slavone de către cei care scriau românește¹.

În evoluția raporturilor dintre limba scrisă și limba vorbită se pot distinge următoarele etape mai importante :

În I-a etapă, limba scrisă reprezintă limba vorbită degajată, de cele mai multe ori, de faptele cu un caracter prea strîmt regional și de anume familiarisme proprii limbii vorbite, din cauza caracterului solemn pe care îl au în această perioadă textele scrise, și la care se adaugă influența slavonă de care vorbeam.

În a II-a perioadă, influența slavonă este în mare măsură îndepărtată, apropierea limbii scrise de cea populară vorbită mergînd adeseori pînă la identificare². Cronicile sînt scrierile cele mai reprezentative pentru această epocă.

Etapa următoare, a III-a, se caracterizează prin clarificarea normelor. Apare tendința de a selecta materialul oferit de limba populară, de a alege între diferitele fapte cu caracter dialectal, de a renunța la o serie de construcții și expresii populare. Astfel, în sintaxă se folosește, de exemplu din ce în ce mai rar, conjuncția *de* în situațiile în care valoarea ei e echivocă. (*S-a dus de s-a*

---

¹ Limba română pătrunde în scriere printre altele și pentru că slava nu mai era suficient cunoscută.

² Am în vedere numai liniile mari ale dezvoltării limbii scrise, a limbii literare. De aceea nu țin seama de amănunte — nu amintesc, de exemplu, influența, în limba lui M. Costin, a culturii sale latinești.

îmbrăcat), precum și *de relativ* (*Omul de a venit ieri doarme*). Se renunță la *cum* pentru introducerea propozițiilor complete directe și se recurge din ce în ce mai rar la *cum că*.

Precizarea normelor se datorește clarificării și întăririi ideii de limbă literară și preocupării constante de a o dezvolta, îmbogăți și înfrumuseța, preocupare manifestată de scriitori și de oamenii de cultură în general.

Această perioadă coincide cu mijlocul secolului al XIX-lea și se leagă de activitatea lui Heliade¹, a generației de la 48, de curentul Daciei literare.

În etapa următoare, ultima, distingem două linii de evoluție a limbii literare (din punctul de vedere al raportului cu limba populară):

Una dintre ele reprezintă continuarea procesului de clarificare a normelor despre care am vorbit și e reprezentată prin marii noștri scriitori: Eminescu, Slavici, Caragiale. Consecința logică a precizării normelor e apărarea limbii literare de pătrunderea unor construcții defectuoase (Caragiale combate folosirea infinitivului cu valoarea de imperativ², construcția greșită a completivelor directe cu *ca să*³ etc.). Atitudinea critică față de vorbirea populară nu exclude însă folosirea creatoare a posibilităților ei. Toți marii noștri scriitori se caracterizează prin dragostea și atenția deosebită acordată limbii poporului.

A doua linie de dezvoltare în această perioadă se manifestă prin apropierea tot mai mare de limba populară, apropiere care la rîndul ei are două aspecte. Există, pe de o parte, o apropiere artificială, forțată, voită, de limba poporului, constituind o reacțiune față de numeroasele exagerări lingvistice ale epocii: latinism, punnism, italianism, jargon franțuzit, apropiere care deviază adeseori în manieră. Un exemplu în acest sens pot constitui unele nuvele ale lui Barbu Delavrancea. Pe de altă parte, se poate vorbi de o apropiere autentică, organică, de limba poporului, explicabilă prin formație, prin specificul talentului. În acest caz nu putem vorbi de o apropiere a limbii literare de cea populară decît din punctul de vedere al rezultatului, procesul fiind mai curînd de apropiere prin prelucrare, a limbii populare de limba literară.

Această linie de evoluție este ilustrată de Ion Creangă.

Etapa discutată începe cu ultima parte a secolului al XIX-lea și durează, în mare, pînă astăzi.

Sumara schiță a evoluției raporturilor dintre limba literară și limba populară pune în lumină rolul deosebit de important pe care l-a avut, în dezvoltarea limbii romîne literare, secolul al XIX-lea. Un singur secol ilustrează, cum am văzut, trei din cele patru faze importante stabilite.

¹ Este vorba de prima perioadă a activității lui, în care își scrie Gramatica, din care datează corespondența cu C. Negruzzi.

² În «Țal» (I. L. Caragiale, O. II, p. 142—148, ed. P. Zarifopol).

³ În «Situatiunea» (I. L. Caragiale, O. I, p. 288—292 ed. P. Zarifopol).

II. PROBLEMA INFLUENTELOR STRĂINE

Această problemă nu e specifică secolului al XIX-lea, se pune deosebit de acut în această perioadă de mari prefaceri economice și sociale.

La începutul secolului, în plin feudalism, Țările Române, tributare Turciei, în contact permanent cu Grecia prin intermediul atîtor domnitori, negustori și călugări greci, suferă o puternică influență din partea acestor țări. Se trăiește după model oriental, se citește literatură greacă — fapte care își găsesc ecoul în limbă. Clasele suprapuse vorbesc grecește sau în jargon împestrițat de cuvinte și construcții turcești și grecești, dintre care unele pătrund și în limba poporului.

Pe de altă parte, secolul al XIX-lea marchează un contact mai strîns cu Rusia, fapt pe care de asemenea îl înregistrează limba. Apar tot mai des, tot mai numeroase cuvinte de origine rusă sau neologisme romanice intrate prin intermediul limbii ruse, întii, în special în Moldova, apoi, mai ales în deceniul al III-lea și al IV-lea al secolului al XIX-lea, și în Țara Românească.

Dar evenimentul cel mai important îl constituie apariția și impunerea capitalismului. Noua orînduire aduce o bruscă schimbare de civilizație, determină o rapidă dezvoltare a științelor naturii și a celor sociale. Această dezvoltare se realizează prin contactul cu occidentul, exponentul celui mai dezvoltat capitalism. Tinerii studiază în occident, în special în Franța și Italia, se importă publicații, limba acestor țări e bine cunoscută, se traduce intens. Rezultatul, de loc surprinzător, e o puternică influență străină, franceză mai ales, asupra diverselor stiluri ale limbii literare.

Această influență se manifestă în special în lexic și în sintaxă. Neologisme, construcții franțuzești se întîlnesc aproape în toate publicațiile vremii. Marii scriitori, patrioți, cunoscători și admiratori ai vorbirii populare, militanți pentru dezvoltarea limbii romîne literare suferă și ei această influență. În operele tuturor scriitorilor secolului, la C. Negruzzi și chiar la Anton Pann, la Grigore Alexandrescu, N. Bălcescu, Al. Russo, V. Alecsandri, la B. P. Hasdeu, M. Eminescu, mai ales în proză, și chiar la B. Delavrancea, se întîlnesc construcții franțuzești.

Folosirea acestor construcții are de cele mai multe ori un caracter inconștient, pe cînd apariția neologismelor presupune aproape întotdeauna o întrebuințare conștientă.

Prezența și abundența construcțiilor străine constituie una din trăsăturile caracteristice ale sintaxei limbii literare a secolului al XIX-lea. Dezvoltarea ulterioară a degajat limba literară de multe din aceste construcții, influența franceză dovedindu-se mai tenace în ce privește lexicul. Rodul acestei faze a procesului de dezvoltare a limbii noastre literare a fost un spor de claritate, de precizie și de suplețe a exprimării.

III. PROBLEMA CONSTRUCȚIILOR ARHAICE

Punerea acestei probleme necesită o precizare în legătură cu noțiunea de construcție arhaică, de arhaism sintactic și anume, precizarea că acest termen are în vedere două categorii de fapte :

1. Arhaisme numai din punctul de vedere al epocilor ulterioare, fapte care în epoca studiată reprezintă rămășițe ale unei faze mai vechi a limbii, dar constituie totuși un fenomen obișnuit, frecvent întrebuintat în acel timp;

2. Construcții arhaice chiar pentru perioada dată, rămășițe întâmplătoare sau împrumuturi conștiente din limba mai veche folosite cu anume intenții stilistice.

Două împrejurări fac ca problema arhaismelor să aibă o însemnătate deosebită pentru cercetătorul limbii literare a secolului al XIX-lea și anume :

a) Cea mai mare parte a reprezentanților limbii literare a epocii sînt buni cunoscători ai limbii vechi avînd fie, mai rar, o cultură eclesiastică (A. Pann, N. Filimon), fie o temeinică pregătire istorică (scriitorii grupați în jurul Daciei literare, apoi B. P. Hasdeu, Al. Odobescu, M. Eminescu).

De asemenea, cei mai mulți dintre scriitorii secolului al XIX-lea manifestă un interes deosebit față de limba populară — mai conservatoare în multe privințe decît limba literară — și față de literatura populară, atît sub aspectul creației populare (se fac primele culegeri și studii asupra poeziei populare), cît și sub cel al cărților cu mare circulație în popor (Albinușa, Alexandria etc.).

b) Normele limbii literare nu erau încă suficient fixate, selectarea faptelor nu era încă destul de activă și, ca urmare, pătrunderea construcțiilor arhaice din limba populară sau din limba literară a epocilor anterioare se făcea ușor, aproape inezisabil adeseori pentru cel care scria.

IV. PROBLEMA UNIFICĂRII LIMBII LITERARE

Problema unificării se pune acut în secolul al XIX-lea pentru fonetică și morfologie, nu interesează prea mult sintaxa. Regionalismul sintactic, mai greu perceptibil, nu a preocupat pe cei care luptau pentru realizarea unei limbi literare unice. Cele două ediții succesive ale lui C. Negruzzi, citate mai înainte, constituie un exemplu elocvent în această privință.

Faptele oferite de material vor fi clasate și interpretate în lumina problemelor generale ale limbii literare a secolului al XIX-lea enumerate mai înainte, distinguîndu-se arhaismele de inovații, elementele populare de cele culte, străine.

Rezultatul *interpretării lingvistice* va fi descrierea sintaxei unei publicații, a unui scriitor și fixarea locului pe care îl ocupă în procesul de dezvoltare a limbii.

Numai asemenea cercetări amănunțite fac posibilă descrierea sintaxei limbii literare la o anumită epocă. Însurarea rezultatelor unor astfel de studii nu poate constitui însă decît punctul de plecare, premisă necesară, dar insuficientă, a unui capitol din istoria limbii literare, sintaxa unei epoci reprezentînd ceea ce e general în toate scrierile vremii. Fiecare publicație, fiecare scriitor în parte poate avea particularități proprii caracteristice, nespecifice însă pentru limba literară a perioadei respective.

Istoricul limbii literare nu va ține seama de aceste particularități decît în măsura în care ele reprezintă fenomene care se generalizează ulterior.

Cercetarea materialului trebuie completată prin *interpretarea stilistică* a faptelor, necesară pentru descoperirea specificului unui stil, pentru sezișarea individualului în limba unui scriitor și care trebuie să aibă ca punct de plecare analiza lingvistică.

În primul caz, rezultatul va fi descoperirea preferinței pentru anumite construcții. Astfel, trăsătura cea mai caracteristică și mai evidentă a *stilului științific* e preferința pentru conjuncțiunile mai noi, cu valori mai puține, pentru locuțiunile conjuncționale, adică pentru mijloacele cele mai puțin echivoce de exprimare a raporturilor dintre propoziții, preferință determinată de nevoia de precizie și claritate, calități esențiale ale expunerii științifice. O altă caracteristică a stilului științific o constituie marea frecvență a conjuncțiilor. Numărul mare de conjuncții din următorul citat se datorește caracterului științific al textului :

*Acesta păru a se domoli prin cuvintele lui Banfi și făcu cunoscut magnaților și nobililor **ca să** vină la Alba Iulia fiecare cu cîte o slugă, lăsînd celelalte oști ale lor în tabără, **fîndcă** împrejurările cereau **ca să** le comunice lucruri de interes public. Pretinde Bethlen că această chemare era cu gînd **ca să-i** omoare; **că** banul Mihalcea dedese acest sivat, pe care îl aprobase cea mai mare parte din boieri, zicînd **că** va peri domnul **de** nu va face să piară nobilimea, dar Radu Buzescu, carele era aplecat către unguri, **căci** slujise odinioară ca stolnic la Ștefan Bathori... fu de părere să se întrebuițeze mijloacele blînde către nobili fiind mai lesne a le cîștiga dragostea decît a le însufla temere.* N. Bălcescu, 342¹.

La Al. Odobescu, în cursul unei argumentări științifice, în două pagini² apar, pe lîngă numeroase conjuncții, următoarele locuțiuni conjuncționale : *cu toate că, de aceea; de vreme ce:*

*În adevăr, acea biserică poartă curat caracterele ce domniră în stilul bizantin între al XI și al XIII-lea secolii, **cu toate că** într-însa, arcu*

---

¹ Citatele notate numai prin « N. Bălcescu, pg. » trimit la « Istoria romînilor sub Mihai vodă Viteazul » ed. Al. Odobescu, ... iar cele notate prin « N. Bălcescu, O. I p. » la N. Bălcescu Opere, vol. I, București, 1940, ed. G. Zane.

² Al. Odobescu, Opere complete, III, ed. Minerva. București 1908, p. 22—24 (Cîteva ore la Snagov).

înlouește pretutindeni frontonul triunghiular, la căpătîie, ea se poate asemăna foarte mult cu biserica Catolicon...

Dar tradițiunea și cronicile au păstrat numele lui Vlad Țepeș, ca prim fondator al mănăstirii. De aceea și bietul răposatul egumen... a și înscris... următoarea legendă...

Apoi cînd aceste dovezi n-ar fi deajuns, cînd autenticitatea actelor scrise s-ar tăgădui, de vreme ce trebuie să mărturisim că și la noi falsarii de hrisoave au fost numeroși, — atunci un alt document... ar veni să ne ateste...

Frecvența conjuncțiilor și prezența locuțiunilor dau fragmentului un aspect cu totul modern.

În cazul studiului limbii unui scriitor interpretarea stilistică urmărește două aspecte principale :

a) Modul de selectare a materialului, preferința pentru anumite construcții.

Ca exemple ușor de verificat se pot lua: preferința pentru repetiție la M. Eminescu, pentru elipsă la B. Delavrancea, pentru stilul indirect liber la I. L. Caragiale.

Preferința pentru un anumit procedeu poate degenera uneori în manieră (elipsa în unele nuvele ale lui B. Delavrancea).

Simpla constatare nu este însă suficientă. Analiza procedeelor preferate ale unui scriitor trebuie să descopere funcția lor, intenția stilistică și efectul realizat, să descopere eventual modul specific în care un scriitor stilizează și dezvoltă un procedeu obișnuit (repetiția, de exemplu).

b) Folosirea unor construcții (arhaice, populare, de jargon) în vederea caracterizării personajelor, a redării cît mai veridice a ambianței în care se desfășoară acțiunea unei opere literare — de exemplu, întrebuițarea arhaismelor în « Alexandru Lăpușeanu » a lui C. Negruzzi, a elementelor de jargon în « Five o'clock » de I. L. Caragiale, — sau întrebuițarea, din cauza unei anumite rezonanțe artistice, a unei construcții, — cum ar fi preferința pentru construcția *de* + substantiv în locul genitivului în poezia lui Eminescu. Această construcție, prin lipsa articolului, produce o diminuare a determinării și contribuie la sugerarea atmosferei vagi romantice, caracteristice poeziei lui Eminescu. Pe acest aspect al studiului limbii unui scriitor trebuie să cadă accentul atunci cînd obiectul cercetării e măiestria artistică a scriitorului.

Istoricul limbii literare nu poate trage însă concluzii asupra aspectului limbii literare a unei epoci pornind de la faptele de limbă care apar în vorbirea unui personaj caracterizîndu-l, sau sînt folosite cu intenția de a evoca un anumit cadru, de a realiza o anumită impresie artistică. Aceste fenomene lingvistice nu aparțin limbii literare în sens strict, depășind adeseori limitele ei. De aceea în descrierea limbii secolului al XIX-lea, cercetătorul nu se va opri asupra unei construcții arhaice care apare în vorbirea unui personaj din « Alexandru Lăpușeanu », de exemplu, decît dacă această construcție apare și în limba lui

C. Negruzzi și în alte scrieri ale epocii. De asemenea faptul că în «Momentele și Schițele» lui Caragiale, mulți eroi folosesc, introducând o completivă directă, locuțiunea conjuncțională *pentru ca să* nu poate fi invocat pentru a susține că această construcție e admisă de normele limbii literare a secolului al XIX-lea.

Istoricul limbii literare trebuie însă să rețină elementele individuale care reprezintă noul, inovațiile lingvistice și stilistice care contribuie la dezvoltarea limbii literare.

Studiul limbii operelor beletristice este mai puțin important când se urmărește descrierea sintaxei limbii literare a unei epoci, în limba literaturii artistice fiind posibilă apariția, în condițiile de care am vorbit, a unor fapte condamnate de normele limbii literare. Dar, tocmai din cauza libertății mai mari a stilului beletristic, acesta contribuie mai mult la dezvoltarea limbii literare. Ca atare, studierea limbii scriitorilor e deosebit de importantă pentru istoricul limbii literare în sevizarea procesului de evoluție a limbii literare de la o epocă la alta.

Principiile de metodă enunțate se vor contura mai clar prin aplicarea lor în cercetarea unui material concret privit în complexitatea lui.

Prezentarea faptelor cuprinde trei părți :

I. Sintaxa părților de vorbire — împreună cu partea de vorbire respectivă discut și problemele de sintaxă ale propoziției care aparține unei anumite părți de propoziție.

II. Sintaxa propoziției — ce aparține propoziției în ansamblul ei și nu se leagă de funcția unei părți de vorbire.

III. Probleme de sintaxă a frazei.

I

Substantivul

În legătură cu sintaxa substantivului, scrierile secolului al XIX-lea se caracterizează prin frecvența construcțiilor în care cazurile sînt exprimate prin prepoziție. Astfel, adeseori în locul genetivului apar construcțiile cu *de* :

În vremea sărbătorilor de paști. Negruzzi, 116¹.

La mijloc de codru des. Eminescu, P. 226².

Îndatora pe tot proprietarul de un domen...: a jura credință. Bălcescu, 200

Trecu în Ardeal, teatru pe atunci de multe intrigi. Bălcescu, 245.

Aceste construcții reprezintă aparent un fapt unic. Exemplele comportă însă interpretări diferite. În primele citate construcțiile sînt populare, arhaice, în ultimele două folosirea prepoziției *de* e calchiată după construcția franțuzească corespunzătoare.

¹ Citatele trimit la C. Negruzzi, Scrieri alese. E.S.P.L.A., 1950.

² M. Eminescu, Poezii, E.S.P.L.A. București, 1955.

Exprimarea raportului de *dativ* prin substantiv în acuzativ precedat de prepoziția *la* se datorește de asemenea uneori influenței limbii populare, ca în citatele :

Iată cum plătește Alexandru vodă la cei ce pradă țara. Negruzzi, 68
La unii suride, unora le strânge mâna, cu alții se ceartă. Delavrancea,

O. I. 290¹,

iar alte ori, calchierii unor modele străine :

Au preferit mîntuirea patriei la interesele lor particulare. N. Bălcescu, 222.

Citatul din Negruzzi, în care construcția discutată apare în vorbirea unui personaj, nu ar fi concludent dacă nu ar fi susținut de existența și în alte scrieri a exprimării complementului indirect prin *la* + substantiv.

2. Frecvent e în secolul al XIX-lea acordul substantivului apoziție cu substantivul determinat, — fapt pe care nu-l mai întîlnim în limba literară contemporană, exceptînd literatura beletristică în care apare uneori în vorbirea personajelor, caracterizîndu-le. Deci construcția :

credincios făgăduinței ce o dase doamnei Ruxandei. Negruzzi, 70
din punctul de vedere al limbii contemporane constituie un arhaism, dar pentru secolul al XIX-lea e un fenomen foarte răspîndit, o rămășiță dintr-o fază mai veche a limbii foarte frecventă încă.

Fără a mai fi un fenomen viu, care se dezvoltă, acordul în caz al apoziției nu constituie pentru această epocă un arhaism.

3. De asemenea, foarte răspîndit în secolul al XIX-lea e fenomenul păstrării substantivului invariabil atunci cînd e determinat printr-un adjectiv posesiv.

După moartea... fie-sei. N. Bălcescu, O. I. 146.

N-am voit să ies de sub tutela unchiu-meu. B. Delavrancea, O. I. 301.

Acest fapt de limbă populară acceptat de normele limbii literare a secolului al XIX-lea a fost îndepărtat de evoluția ulterioară a limbii. Nu-l mai putem întîlni într-o lucrare istorică, de exemplu (cf. citatul lui Bălcescu).

Adjectivul

În ce privește sintaxa adjectivului, remarc două fapte în legătură cu gradele de comparație și anume :

— folosirea diminutivării ca mijloc de expresie a comparativului și

— construirea superlativului cu *prea*.

Exprimarea comparativului prin diminutivare :

Era un deal năltișor. N. Bălcescu, 276.

Dintre dînșii scăpară cîte ceva, însă puținei. N. Bălcescu, 183,

e un procedeu care apare azi numai în limba populară, dar care în secolul al XIX-lea era admis și de limba literară.

¹ B. Delavrancea, Opere, E.S.P.L.A., 1954.

Superlativul cu *prea* exprimă adeseori în această perioadă nuanța de ironie, de dezaprobare cu care-l întâlnim și astăzi, dar are uneori, ca și în limba veche, valoarea de superlativ absolut obișnuit :

A pus pe note pentru piano-forte o colecție prea nimerită.
C. Negruzzi, 126.

Proporția în care apar cele două construcții arată că folosirea lui *prea* pentru exprimarea obișnuită a superlativului, deși destul de frecventă încă, e simțită deja ca învechită.

Sentimentul că e un arhaism, cu o potență sugestivă superioară, face pe Eminescu să-l prefere procedeele curente de exprimare a superlativului :

A fost odată ca-n povești

.....

O prea frumoasă fată. Eminescu, P. 177.

Influența franceză se manifestă în situațiile, destul de rare de altfel, în care adjectivul atribut e precedat de prepoziția *de* :

Nu este nimic de comun între un țăran și un boier. Delavrancea, O. I, 116.

Dezvoltarea ulterioară a eliminat din limba literară asemenea construcții.

Articolul

Folosirea articolului pune, pentru secolul al XIX-lea, numeroase probleme și leagă această perioadă mai mult de epocile care-l preced decât de limba secolului al XX-lea.

Ca în limba textelor mai vechi sînt articulate numele proprii :

Alexandru Lăpușeanul... izbutise a se înturna. C. Negruzzi, 50.

De asemenea, pronumele relative :

Mihai, carele... se afla în fruntea oștii. N. Bălcescu, 218.

Ești acel nenorocit,

Carele la Iași... ofereaî strigînd. B. P. Hasdeu, O. I 198¹.

Comparînd în texte aceste două situații se constată ușor că, pe cînd prima reprezintă o rămășiță aproape ieșită din uz a trecutului, a doua e un fenomen încă viu și puternic.

Iar articularea substantivului precedat de adjectiv, ca în citatul :

Aceasta rămîne la înaltă înțelepciunea măriei tale. C. Negruzzi, 54, constituie un fenomen arhaic, folosit de scriitor în vederea sugerării atmosferei momentului istoric descris.

Pe de altă parte, prin articularea substantivului precedat de o prepoziție :

Trimise pe armașul să-i întrebe ce vor. C. Negruzzi, 65

¹ Citatele trimit la ediția D. Popovici, B. P. Hasdeu, Opere vol. I și II. București, 1943.

Două sute de persoane a căror simpatie pentru pîrîitul izbucnea la tot pasul. B. P. Hasdeu, O. II 335

și folosirea frecventă a articolului adjectival :

Flăcările cele groaznice de mari. N. Bălcescu, 11

Insula cea mare. Id. 128

Aripile morții celei mîntuitoare. Alexandrescu, M. 7. (ap. D.A.)¹

Fiul Romei cei bătrîne. Alecsandri, P. II 20 (ap. D. A.)

limba literară a secolului al XIX-lea se apropie de vorbirea populară mai mult decît limba literară de azi.

Verbul

În ce privește sintaxa verbului, mă voi mărgini la semnalarea cîtorva fapte în legătură cu diatezele și cu folosirea infinitivului.

În secolul al XIX-lea reflexivul *a se răzbuna* este exprimat cu ajutorul pronumelui în dativ :

Toată grija lui fu să-și răzbune. N. Bălcescu, 179

Ca să-mi mai răzbun și eu. B. P. Hasdeu, O. I 14

construcții justificate prin caracterul intransitiv al verbului. Înlocuirea pronumelui în dativ prin cel în acuzativ constituie o inovație ulterioară.

Foarte frecvent în textele epocii e reflexivul cu sens pasiv (diateza pasivă apare mult mai rar).

Petru Rareș... s-a îngropat în Sf. Monastire Probota. C. Negruzzi, 56.

Moldova s-a dat de Transilvania lui Răzvan. N. Bălcescu, 169.

Acești autori se recunosc de toată lumea ca modeluri. B. P. Hasdeu, O. II 329.

Prin aceste două fapte, secolul al XIX-lea continuă situația lingvistică anterioară.

Pe de altă parte, sintaxa limbii literare a acestei epoci permite folosirea în mai mare măsură a reflexivului dinamic în locul diatezei active :

Boierii se rugară de Mihai. N. Bălcescu, 320.

O fantomă se încearcă a pluti în văzduh. B. Delavrancea, O. I. 10.

Acest fenomen caracterizează vorbirea populară.

În secolul al XIX-lea întîlnim însă și fenomenul contrar, întrebuintarea verbului la diateza activă, acolo unde azi normele limbii literare impun reflexivul:

O! am gîndit, acesta e negreșit vreun extract lesnicios. C. Negruzzi, 37.

Ibrahim Pașa războia în Ungaria. N. Bălcescu, 246.

---

¹ D. A. = Dicționarul limbii romîne, publicat de Academia Romînă, București. 1913-1940.

Ca și în alte situații, acest fenomen aparent unic presupune interpretări diferite. În primul exemplu avem a face cu o construcție populară și arhaică, ultimul se datorește unui model francezesc (*combattre*).

Folosirea infinitivului în locul conjunctivului, fapt caracteristic pentru secolul al XIX-lea prin frecvența sa, e de asemenea susceptibil de interpretări diferite. În unele situații, putînd fi regăsit și în secolul al XVIII-lea, îl considerăm arhaism :

Începură a se plînge. N. Bălcescu, 192.

Alteori, construcția cu infinitivul nu poate fi explicată decît prin influență străină, limba mai veche folosind în asemenea situații conjunctivul :

Spre a-l vătăma trebuie a alerga la intrigi. N. Bălcescu, 175.

Vroiesc... a-mi închipui. B. P. Hasdeu, O. II 328.

Preferința pentru infinitiv distinge net secolul al XIX-lea atît de epocile anterioare, cît și de limba literară a secolului al XX-lea.

Propozițiile

Întrebuintarea propozițiilor pune aceleași probleme :

Se întilnesc propoziții folosite în limba mai veche, dar absente în limba literară a secolului al XX-lea. Astfel, *întru* în locul lui *în* este foarte răspîndit :

Adormind întru citirea unui romanț. C. Negruzzi, 113.

Întru singurătate să trăiască a hotărît. A. Pann, I 6 (ap. D. A.).

Ce rău găsești întru aceasta. V. Alecsandri, T. 1256 (ap. D. A.).

Frecvent, folosirea unei propoziții în locul alteia se datorește reproducerii unor construcții francezești :

de pentru *din*

Pleiada... am format-o de șapte stele. C. Negruzzi, 49.

Aceste adunări se compuneau de clerul, de boieri. N. Bălcescu, 16.

de pentru *cu* :

Cîmpiile vecine de orașul Turda. N. Bălcescu, 341.

II. SINTAXA PROPOZIȚIEI

În ce privește sintaxa propoziției în sens strict, (și pînă acum la fiecare parte de vorbire am luat în discuție și probleme care s-ar fi putut plasa aici) semnalez :

1. Nerepetarea complementului prin pronume personal în propozițiile atributive :

Lacrimile jupîneselor... strigă răsplătire... pentru sîngele ce verși.
C. Negruzzi, 58.

Credincios făgăduinței ce dase doamnei Ruxandei. C. Negruzzi, 70.
Din acele corturi ce ei credeau pline de ieniceri. N. Bălcescu, 122.

2. Preferința pentru determinarea predicatului nominal printr-un complement indirect, în locul atributului numelui predicativ :

Gingașa Ruxanda ajunse a fi parte biruitorului. C. Negruzzi, 57.

Construcțiile apar mai ales în scrierile cu caracter arhaizant.

3. Construcția propoziției negative cu un singur element negativ, lipsa cumulului de negații :

Norodul nu te vrea, nici te iubește. C. Negruzzi, 57.

Aristocrația nu-l socoate, nici îl primește între ea. C. Negruzzi, 90.

Din aceste trei fenomene sintactice, care toate leagă limba secolului al XIX-lea de limba mai veche, primul și ultimul, deși sînt destul de răspîndite, reprezintă totuși fapte pe cale de dispariție. Întrebuițarea paralelă a construcțiilor care le-au înlocuit :

Se mută în cetatea Hotinului pre care o întări mai cu osebite. C. Negruzzi, 70

Romîni ce-i priveau ca biruiți, izbesc acum. N. Bălcescu, 178

Tunurile fiind prea mari capetele nu puteau, nici nu știau a le schimba poziția dintii. N. Bălcescu, O. I 68

și frecvența adeseori mare a acestora susține afirmația.

Al doilea fapt menționat este însă chiar pentru secolul al XIX-lea un arhaism, o construcție învechită folosită mai ales cu funcție stilistică evocatoare.

III. SINTAXA FRAZEI

Subordonarea în frază se realizează adeseori prin conjuncții pe care limba literară contemporană nu le mai întrebuițează.

Apar astfel *cum că*, *cît* (consecutiv), *de* :

(Î)i făgăduiește cum că tătarii nu vor încerca a trece. N. Bălcescu, 195.

Astfel e atunci omorul, cît ostașul încetează obosit. Alexandrescu, M. 22 (ap. D. A.).

Urieșii au trîntit un hohot mare cît s-au răsunit pămîntul. V. Alecsandru; P. IV 42 (ap. D. A.).

Haide, luați-l de-l dați norodului.* Negruzzi, 67—68.

Du-te de-ți vezi copiii! Id. 60.

Ultimele două exemple nu sînt concludente pentru sintaxa secolului al XIX-lea, apărînd în vorbirea unui personaj.

Numai prezența construcției și în alte situații :

Cantacuzino... îl puse de subscrie pe mitropolit. N. Bălcescu, O. I 146.

face posibilă considerarea acestor conjuncții ca subordonante admise în limba literară a vremii.

De asemenea în secolul al XIX-lea întâlnim mai des decât azi cumului de conjuncții.

Sîngele de martiri e plantă ce rodește

Curînd, tîrziu, odată, dar însă nelipsit. Gr. Alexandrescu, M. 26.

Ci dar, în mijlocul acestor vremi generalul Basta . . . se duse. N. Bălcescu, 300.

Faptele discutate apropie limba literară a acestui secol de limba veche și de vorbirea populară. Dar direcția evoluției limbii literare este clar marcată prin întrebuintarea tot mai frecventă a lui *dacă* în locul lui *de*, a lui *încît* acolo unde altă dată apărea aproape exclusiv *cît*, prin renunțarea la *cum că*.

Părăsirea conjuncțiilor cu valori multiple a fost determinată și a avut ca rezultat precizia și claritatea limbii.

Exemplificarea făcută arată că în interpretarea lingvistică a faptelor de sintaxă e necesar:

— Să distingem elementele noi de cele vechi, ceea ce dispăre de ceea ce se dezvoltă;

— Să distingem înăuntrul unui fapt aparent unic arhaismul de inovație, să descoperim cauza fiecărei situații în parte;

— Să deosebim individualul de general, particularul general de particularul individual — faptul stilistic de cel lingvistic.

Studiile asupra limbii scriitorilor, asupra limbii unor publicații, constituie premisa descrierii științifice a sintaxei limbii literare la o anumită epocă. Un astfel de studiu nu poate face abstracție de ceea ce e individual în limba scriitorului, de preferințele lui și de arta lui. De aceea analiza lingvistică a faptelor trebuie completată printr-o analiză stilistică, care poate fi utilă, cum am mai spus, și istoricului limbii literare.

Pentru a lămuri ce înțeleg prin interpretarea stilistică a faptelor, voi da un singur exemplu:

În povestirile lui Caragiale întâlnim foarte frecvent fenomenul întrepătrunderii între stilul direct și cel indirect, fenomen numit de lucrările de specialitate *stil indirect liber*¹, prin care în cursul povestirii, se intercalează fragmente care aparțin vorbirii unui personaj.

Aspectul pe care-l ia în povestirile lui Caragiale acest procedeu variază de la formele cele mai simple și mai evidente, pînă la cele mai subtile. Astfel, întâlnim folosirea în povestire a unor termeni care aparțin nu scriitorului, povestitorului, ci unui personaj. Aceste cuvinte apar uneori în cursul unei replici a personajului:

---

¹ În problema stilului indirect liber la Caragiale vezi și T. Vianu, *Observații asupra limbii și stilului lui I. L. Caragiale*, în *Probleme de stil și artă literară*, E.S.P.L.A. 1955, p. 105—106.

— *Și să știi, a adăogat Dardarot, după ce a stat puținel pe gânduri, că în toată vremea de zece ani pe pământ, ai să fii supus la toate necazurile, slăbiciunile și ticăloșiile pămîntenilor... la neștiință, la sărăcie, robie, prostie și la mînie chiar... Înțelesu-m-ai, puiule?*
și sînt reluate apoi în narațiune:

Ce să mai zică puiul? Nu mai încăpea cîr-mîr. Caragiale, O. II 218—219¹.
Uneori, aceste cuvinte au un aspect caracteristic:

Ce bucurie pe mine cînd, cu toată supărarea glesnei din pricina alunecării, aflu, după primul moment de groază că damblaua mea a fost niște simburi de măslina risipiți pi gios. Caragiale O. II 152.

Alteori, cuvintele personajului nu apar decît în narațiune și atunci le recunoaștem fie că sînt tipice pentru personajul respectiv, fie că autorul atrage atenția asupra lor încadrîndu-le în ghilimele sau subliniindu-le:

Nu-i era de ajuns cum le încornora toate cîte le auzea și le vedea pe ascunselea; ca să afle și mai multe da bacișuri la slugi să-l iscodească; ba a pus chiar pe un frățior al ei să nu-l mai slăbească de pe urme, să-i descopere toate «berbantlîcurile dumnealui». Firește că nici slugile, nici frățiorul n-au putut afla nimica, fiindcă omul era un bărbat nu se poate mai de ispravă. Cocosana s-a pornit atunci cu ocări pe slugi, că-i mîntîncă pîinea ca niște «păcătoase, ticăloase și necredincioase». Caragiale O. II 225.

În anumite situații stilul indirect liber precipită desfășurarea acțiunii, introducerea unor cuvinte din stilul direct sugerează o anumită acțiune, exprimarea ei nemaifiind necesară:

I-au înfășat frumos pe bieții părinții mei în niște cerșafuri curate; le-au aprins cîte o luminare de ceară la cap; un alt călugăr grec i-a prohodit și, de dimineață, cînd s-a arătat soarele d-asupra talazurilor: — «veșnica lor pomenire» — una! două! trei? i-au aruncat în adîncime. Caragiale, O. II 221.

Deosebit de interesantă este realizarea stilului indirect liber prin mijloace sintactice, prin îmbinarea caracteristicilor stilului indirect cu ale celui direct. În fragmentul:

... Văzîndu-se scos la selemet, l-a apucat pe Kir Ianulea un fel de groază. Ce are să facă el de-acuma, căzut în sărăcie, în necinste și-n ocară?... Or să-l vîre întîi în temniță, și pe urmă cînd i-or da drumul, să întinză mina pe la porțile ălor de i-a îndopat cu atîtea bunătăți și daruri! Caragiale, O. II 231—32.

numai faptul că verbele sînt la persoana a treia ne arată că nu avem de-a face cu stilul direct.

¹ Citatele trimit la ediția P. Zarifopol, I. L. Caragiale, Opere, București, 1931.

Alteori, în trecerea de la vorbirea indirectă la cea directă, scriitorul recurge la alte procedee. În acest pasaj:

Zice că odată . . . a dat poruncă Dardarot împăratul Iadului să s-adune dinainte-i diavolii de la mare pîn' la mic: unul să nu fie lipsă, că-i scurtează coada și-i lungește urechile! Caragiale O. II 217

trecerea la stilul direct este marcată prin topica subiectului (*unul*).

Din ultimele două citate se constată că la Caragiale stilul indirect liber are, de cele mai multe ori, ca rezultat păstrarea caracterului interogativ, exclamativ sau imperativ al comunicării. (Se știe că, în transpunerea din vorbirea directă în cea indirectă, propozițiile capătă un caracter enunțiativ).

Propozițiile interogative, exclamative, imperative sînt proprii dialogului, de aceea prin folosirea stilului indirect liber, Caragiale urmărește dramatizarea povestirii.

Acest procedeu sintactic servește la realizarea aceluiași efect artistic ca și suprimarea verbelor de declarație în dialog, ca și construirea dialogului prin simpla succesiune neîntreruptă a replicilor, procedee pe care le întîlnim așa de des la Caragiale.

În urma acestei analize ajungem la următoarele concluzii principale:

1. Stilul indirect liber este foarte des întrebuițat de I. L. Caragiale.
2. Scriitorul prelucrează procedeele, realizînd forme variate de îmbinare a stilului direct cu cel indirect.
3. Efectul realizat prin folosirea diferitelor forme de stil indirect liber este dramatizarea, dinamizarea povestirilor.

Stilul indirect liber e întrebuițat însă și de alți scriitori ai epocii, de B. Delavrancea, de exemplu. Frecvența procedeeului în literatura beletristică a secolului al XIX-lea îl impune atenției istoricului limbii literare.

Din cele discutate se impune concluzia că interpretarea lingvistică și cea stilistică se clarifică și se completează reciproc, că studierea sintaxei unui scriitor sau a unei publicații presupune îmbinarea acestor două aspecte ale cercetărilor. Cel care studiază limba și stilul unui scriitor nu poate face abstracție de analiza lingvistică a faptelor de sintaxă, aceasta constituind baza interpretării lor stilistice, după cum nici istoricul limbii literare nu poate neglija analiza stilistică, care îi poate oferi informații importante asupra aspectului limbii unei epoci.

DISCUȚII.

GENUL SUBSTANTIVELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

I. I. BUJOR

În privința genului substantivelor în limba română filologii noștri prezintă soluții diferite.

Așa: *Alexandru Philippide*, în « Gramatică elementară a limbii române », Iași, 1897, fără a face o enumerare a genurilor cu numele lor, împarte substantivele în trei grupe: feminine la amîndouă numerele, masculine la amîndouă numerele, masculine la singular și feminine la plural (eterogene). Mai scurt, am putea spune: masculine, feminine, eterogene, fiecărei categorii precizîndu-i-se caracterul, ca gen, atît la singular cît și la plural.

H. Tiktin, în « Gramatica romînă », ediția a III-a, București, 1945, dă o enumerare a genurilor astfel:

« Genul este de trei feluri:

1. Genul masculin: un dinte, doi dinți.
2. Genul feminin: o masă, două mese.
3. Genul neutru (numit și eterogen sau ambigen): un scaun, două scaune.

N o t ă. Neutrele sînt masculine la singular și feminine la plural». (pag.28).

August Scriban, în « Gramatica limbii romînești », Iași, 1925, dă următoarea enumerare a genurilor:

« Genul e de trei feluri:

1. Masculin: om;
2. feminin: femeie;
3. neutru (sau eterogen): lucru.

N o t ă. Neutrele seamănă la singular cu masculinele, iar la plural, o parte din ele seamănă cu femininele, iar altă parte au sufixul lor deosebit: scaun, scaune (fiindcă era în limba latină *scamna*), dar timp, timpuri (fiindcă era în limba latină *tempora*).» (pag. 50).

I. A. Candrea, în « Dicționarul enciclopedic », București, 1931, precizează genul substantivelor cu numele: masculin, feminin, neutru. Dar la definiția cuvîntului « ambigen » scrie: substantivele zise de obicei « neutre » sînt ambigene în limba romînă, avînd forma masculină la singular și feminină la plural » (pag. 45).

Acad. Al. Rosetti și J. Byck, în « Gramatica limbii romîne », ed. a II-a, București, 1945, scriu următoarele:

« După gen, numele se împart în masculine, feminine și neutre.

Masculinul și femininul formează genul animat, pe cînd neutrul formează genul inanimat. (pag. 22).

Genul inanimat nu e strict delimitat, întrucît el cuprinde, pe lîngă neutru, o serie de substantive feminine și cîteva substantive masculine, de ex: călimară, casă, ladă, poartă etc. (fem.); par, copac (m.) etc.

Neutru cuprinde numai inanimate ». (pag. 23).

Acad. Iorgu Iordan, în « Gramatica limbii romîne », București, 1937, scrie:

« Limba romînă are trei genuri: masculin, feminin și ambigen (sau eterogen). Pentru acesta din urmă spun unii și neutru. Termenul nu mi se pare potrivit, fiindcă genul neutru latinesc, care însemna nici masculin, nici feminin, s-a pierdut în romînește, unde substantivele latinești corespunzătoare au devenit, din cauza modificărilor fonetice, masculine la singular și feminine la plural, adică de ambele genuri. . . Trebuie să recunoaștem pe de altă parte că, de fapt, ambigenul nu-i un gen nou, al treilea, pe lîngă celelalte două, cum era neutru în latinește și cum este el astăzi în nemțește și în limbile slave, de pildă ». (pag. 77).

Din expunerea de mai sus, se vede că, în timp ce unul dintre cîrturarii noștri — Alexandru Philippide —, fără a preciza numărul genurilor substantivelor în limba romînă, împarte substantivele în trei categorii, celei de a treia dîndu-i numele de substantive eterogene, nume grecesc ce n-are nici o legătură de sens cu cuvîntul latinesc « neutrum », ceilalți vorbesc precis de existența a trei genuri, neînțelegîndu-se în privința numirii celui de al treilea gen, căruia îi spun: neutru, eterogen, ambigen, folosind una, două sau chiar toate trei aceste numiri, fără a face, în genere, vreo deosebire între ele. Unul chiar aruncă un vâl de neîncredere în existența unui al treilea gen aparte.

Această deosebire de vederi dintre cîrturarii noștri arată, nu că ei n-au putut rezolva această chestiune, ci mai de grabă, că au considerat-o de puțină importanță și, de aceea, au admis fără motivare oricare dintre soluții.

Acad. Al. Graur, în articolul intitulat « Genul neutru în romînește », publicat în revista « Limba romînă », nr. 1, 1954, pag. 30—44, susține realitatea genului neutru la substantivele limbii romîne și încheie cu fraza: « Pentru limba romînă, specific este genul neutru, cu formă și conținutul lui original, și în consolidarea și clarificarea acestei categorii a gramaticii noastre trebuie să vedem o perfecționare a limbii romîne produsă cu ajutorul limbilor slave înconjurătoare ».

În cele ce urmează încerc o examinare mai atentă a cheștiunii genului substantivelor în limba romînă, și găsirea unei soluții documentate.

Încep cu **lămurirea termenilor** care au fost folosiți pentru numirea genurilor.

Masculin însemnează « bărbătesc » și sub el se grupează de drept numele ființelor care poartă caracterele de sex proprii bărbaților.

Feminin însemnează « femeiesc » și sub el se grupează de drept numele ființelor care poartă caracterele de sex proprii femeilor.

Neutru este cuvînt latinesc și însemnează « nici unul nici altul din doi »; sub el se grupează de drept numele lucrurilor, care, în mod firesc, nu poartă caracterele de sex proprii niciunuia dintre cele două genuri enumerate mai sus, adică nici pe ale bărbaților, nici pe ale femeilor.

Eterogen este cuvînt grecesc, compus din pronumele nehotărît « *héteros* » și din substantivul « *géanos* ». Nehotărîtul « *héteros* » corespunde latinescului « *alter* »¹, care însemnează « unul din doi ». Cuvîntului latinesc « neutru » îi corespunde în grecește « *oucéteron* »², compus din negația « *oudé* » (nici) și « *héteros* » citat mai sus.

Ambigen este cuvînt latinesc, compus din « *ambo* » (amîndoi) și din substantivul « *genus* ». Cuvîntului latinesc « *ambigen* » i-ar corespunde în grecește un cuvînt compus al substantivului « *génos* » cu nehotărîtul « *hecáteros* », care are sensul latinescului « *uterque* »³, adică « și unul și altul » sau « amîndoi »; sau nehotărîtul « *ampho* » = « *ambo* ».

Trec la **problema caracterului pe care-l prezintă genul substantivelor în limba romînă**, adică să examinăm dacă în limba romînă acordăm substantivelor un gen sau altul după criteriile de fond sau după criteriile de formă.

Popoarele indoeuropene au avut într-adevăr trei genuri: masculin, feminin și neutru. Masculinul cuprindea toate ființele de sex bărbătesc, iar femininul toate ființele de sex femeiesc. Această caracteristică a sexului era o realitate pentru ființele reale — de sex bărbătesc sau femeiesc — și era o creație a imaginației poporului în epoca primitivă pentru forțele pe care le concepea existînd în natură și cărora le atribuia caracterul unui sex sau al celuilalt. Așa, la greci și la romani soarele — gr. « *hélios* », lat. « *sol* » — era de genul masculin, fiind conceput cu puterea de a face pămîntul să rodească prin îmbrățișarea lui însoțită de căldură și lumină; iar pămîntul — gr. « *gê* », lat. « *terra* » — era de genul feminin, fiind conceput cu puterea de a rodi, de a produce roade din trupul său. Deci aceste corpuri cerești, pentru indoeuropeanul primitiv din grupul greco-italic, erau ființe reale.

Tot ce nu putea fi conceput cu însușiri de ființe, și deci cu caracter de sex, era trecut într-o a treia grupă, care este numită de latini « *neutrum* », de greci

¹ Z. Demarat, *Nouă gramatică hellenă*, București, 1898, p. 106.

² *Ibidem*, p. 24.

³ *Ibidem*, p. 106.

« oudéteron », cuvinte care însemnează « nici unul, nici altul », adică ceva ce n-are nici însușiri masculine, nici însușiri feminine.

De aceea zicem că, în epoca în care a dominat concepția expusă mai sus în atribuirea genului substantivelor, genul gramatical corespundea genului natural, adică genului pe care ei concepeau că îl au ființele sau lucrurile cărora le serveau drept nume. Și astfel, putem spune că în această epocă genul substantivelor se atribuia după criteriile de fond.

Dar și din punct de vedere al formei pe care o îmbrăcau cuvintele, substantivele din cele trei grupe enumerate mai sus — masculine, feminine, neutre — se deosebeau între ele, iar mai ales cele din grupul neutrelor se deosebeau cu totul, atît în limba latină, cît și în limba elenă, de celelalte două grupe, căci, indiferent de declinarea la care erau adăugate, ele prezentau anumite caractere proprii pe care nu le aveau celelalte două genuri, și anume: aveau trei cazuri asemenea — nominativul, acuzativul și vocativul — atît la singular, cît și la plural, și aveau terminația *-a* la plural pentru nominativ, acuzativ și vocativ.

Deci la popoarele indoeuropene, în epoca primitivă, era deosebire categorică, atît prin modul cum erau concepute, cît și prin forma pe care o îmbrăcau în raporturile cu alte părți ale gândirii sau propoziției, obiectele trecute în grupa genului neutru.

Această moștenire au avut-o aceste popoare și cînd au devenit civilizate, deși atunci, cel puțin pentru cei culți, deosebirea între ființă și lucru era altfel concepută. Din acel moment genul gramatical al substantivelor nu mai corespundea genului natural al « obiectelor » pe care le numeau, ci apărea ca un gen formal, pentru că, din punct de vedere formal, substantivul nume de lucru avea terminația sau se declina la fel cu numele de ființă de genul masculin sau feminin. Brugmann, în « *Abrégé de grammaire comparée des langues indoeuropéennes* », 1905, pag. 374, punînd față în față genul natural cu cel gramatical, îl numește pe cel din urmă « formal ».

Dar chiar dacă uneori era identitate de formă și de declinare între două substantive de genuri deosebite — « *hortus* » masc., « *fagus* » fem., ambele de declinarea a doua — genul fiecărui substantiv era indicat de determinările respective: adjectivele sau pronumele care le însoțeau, sau de pronumele care le înlocuiau: *hortus magnus*, *fagus alta*. În limba elenă genul era indicat și de articol, care era tot de origine pronominală. Acest lucru îl spune Brugmann în opera citată mai sus, pag. 375: « Încă din limba indoeuropeană genul gramatical al substantivelor nu rezultă în mod necesar din forma însăși a substantivelor, ci numai din cuvintele cu funcție adjectivală care le însoțesc și care în cea mai mare parte au trei genuri ».

Să vedem acum cum se prezintă lucrurile în limba romînă în privința genului substantivelor.

Limba română a moștenit din limba latină situația genului cu caracter pur formal, adică fără a avea o legătură obligatorie cu fondul lucrurilor.

Așa, am primit ca aparținând genului masculin nume de ființe bărbătești:

haedus, -i	sg. un ied	pl. doi iezi
lupus, -i	sg. un lup	pl. doi lupi
bos, bovis	sg. un bou	pl. doi boi

Dar am primit ca aparținând genului masculin și nume de lucruri:

dens, -ntis	sg. un dinte	pl. doi dinți
mons, -ntis	sg. un munte	pl. doi munți
carbo, -ōnis	sg. un cărbune	pl. doi cărbuni
paries, -tis	sg. un perete	pl. doi pereți
palus, -i	sg. un par	pl. doi pari
pepo, -ōnis	sg. un pepene	pl. doi pepeni
(vulg. pep̄nis)		

Chiar am trecut la genul masculin substantive care în limba latină aparținuseră genului feminin:

prunus, -i fem.	sg. un prun	pl. doi pruni
pirus, -i fem.	sg. un păr	pl. doi peri
malus, -i fem.	sg. un măr	pl. doi meri
fagus, -i fem.	sg. un fag	pl. doi fagi

Această trecere s-a făcut din cauza identității formei acestor substantive cu cele de tipul *lupus*, *palus*, citate mai sus ca aparținând genului masculin.

Tot la genul masculin am trecut și turcescul « dovleac » (un dovleac, doi dovleci) și slavul « castravete » (un castravete, doi castraveți), deși aceste substantive sînt nume de fructe care, întocmai ca și pepenele, poartă în ele semințele aducătoare de noi roade, după cum și găina poartă în ea ghemul de ouă, din care se va naște o nouă generație.

Criteriul, după care noi catalogăm aceste substantive, indiferent ce numesc ele, la genul masculin, este numai faptul că ele primesc înainte la singular cuvîntul *un*, iar la plural cuvîntul *doi*¹.

Și atunci putem spune că criteriul, după care recunoaștem genul masculin la substantivele din limba română, este un criteriu pur formal, căci este suficient să constatăm că un substantiv primește înainte cuvintele *un*, *doi*, pentru a-l declara de genul masculin, fără a ne conduce în această catalogare de natura « obiectului » pe care-l numește acel substantiv.

De asemenea am primit din limba latină ca aparținând genului feminin nume de ființe femeiești:

capra, -ae	sg. o capră	pl. două capre
vacca, -ae	sg. o vacă	pl. două vaci
gallina, -ae	sg. o găină	pl. două găini

¹ Vezi și Gramatica limbii romîne a Institutului de lingvistică din București, 1954, p. 126.

Dar am primit ca aparținind genului feminin și nume de lucruri:

casa, -ae	sg. o casă	pl. două case
mensa, -ae	sg. o masă	pl. două mese
pars, -tis	sg. o parte	pl. două părți

Chiar am trecut la genul feminin substantive care în limba latină aparținuseră genului masculin sau genului neutru:

masc. panis, -is	sg. o pâine	pl. două pâini
n. prunum, -i	sg. o prună	pl. două prune
n. pirum, -i	sg. o pară	pl. două pere

Această trecere s-a făcut din cauză că, prin schimbările fonetice pe care limba latină vulgară le-a suferit în transformarea ei în limbă romanică, atari substantive au căpătat forme care le-au apropiat de substantivele de genul feminin.

Tot la genul feminin am trecut și cuvîntul « catană » (o catană, două catane), primit din limba maghiară, deși acest cuvînt servea ca nume pentru ființe de sex bărbătesc; am trecut și paleoslavul « slugă » (o slugă, două slugi), deși acest cuvînt în limba sa de origine era de genul masculin; tot așa, cuvintele « senti-nelă », « ordonanță », neologisme, care sînt nume de ființe de sex bărbătesc.

Criteriul, după care noi catalogăm aceste substantive, indiferent ce numesc ele, la genul feminin, este numai faptul că ele primesc înainte la singular cuvîntul *o*, iar la plural *două*¹.

Astfel, putem spune și aici că criteriul, după care recunoaștem genul feminin la substantivele din limba română, este un criteriu pur formal, căci este suficient să constatăm că un substantiv primește înainte cuvintele *o*, *două*, pentru a-l declara de genul feminin, fără a ne conduce în această catalogare de natura « obiectului » pe care-l numește acel substantiv.

Deci, atît substantivelor masculine, cît și celor feminine li se precizează genul numai după criterii formale.

Să vedem acum, ce s-a petrecut cu substantivele de genul neutru din limba latină la trecerea lor în limba română.

Din cele arătate mai sus am văzut că unele au primit genul feminin, atît la singular, cît și la plural (prună, pară).

Prezentăm acum alte cazuri:

lignum, -i, pl. ligna	sg. un lemn	pl. două lemne
scamnum, -i, pl. scamna	sg. un scaun	pl. două scaune
ovum, -i, pl. ova	sg. un ou	pl. două ouă
tempus, -oris, pl. tempora	sg. un timp	pl. două timpuri

Aceste substantive, trecînd în limba română, au căpătat la singular semnul care caracterizează genul masculin, adică cuvîntul *un*, iar la plural semnul care caracterizează genul feminin, adică cuvîntul *două*. Această identificare a lor cu

¹ Vezi și Gramatica limbii romîne a Institutului de lingvistică din București, 1954, p. 126.

un gen la singular și cu celălalt la plural se datorește modificărilor fonetice suferite în cursul evoluției limbii latine vulgare, din pricina cărora forma lor le-a apropiat de genul masculin la singular și de genul feminin la plural.

Cuvintele examinate mai sus pentru genul neutru latin sînt nume de lucruri. Dar aceeași cale a urmat și substantivul neutru, deși acest substantiv este nume de ființă, animal, -is, pl. animalia: sg. un animal, pl. două animale.

Decpotrivă cu cuvîntul «animal», și cuvîntul «dobitoc», de origine slavă, are singularul de genul masculin (un dobitoc), iar pluralul după genul feminin (două dobitoace), vorbind de animale.

Astfel s-a creat în limba romînă o situație nouă, inexistentă în limba latină, ca un substantiv să aibă genul masculin la singular și genul feminin la plural¹. Erau însă în limba latină substantive care aveau genul masculin la singular și genul neutru la plural, ca «locus, -i», care avea pluralul, cu sens general, «loca, — orum». Erau și substantive care aveau forme complete pentru două genuri, neutru și feminin: *folium, —ii* și *folia, —ae*.

În acest grup au intrat și cuvinte venite din alte limbi, cum este slavul «deal»: un deal, două dealuri.

Să categorisim acum acest grup de substantive din punctul de vedere al genului.

Constatăm că ele nu poartă semne caracteristice formale speciale, ci poartă la singular semnul formal caracteristic genului masculin, iar la plural poartă semnul formal caracteristic genului feminin, adică aceste substantive nu poartă semne formale caracteristice care să determine un alt gen, ci poartă semnele ambelor genuri cunoscute, ale genului masculin și ale celui feminin.

Astfel, în timp ce unele substantive poartă semnele formale caracteristice unui singur gen la ambele numere și sînt, cum zice Alexandru Philippide, masculine la ambele numere sau feminine la ambele numere, alte substantive poartă semnele formale caracteristice ale ambelor genuri și sînt masculine la singular și feminine la plural. (Philippide, Tiktin, Iorgu Iordan).

Acest caz, întîlnit în limba romînă, ca un cuvînt să poarte două genuri, nu este izolat. Astfel, în lumea plantelor, unele plante poartă în floarea lor caracterul unui singur sex și sînt flori masculine, dacă au stamine, și flori feminine, dacă au pistil. Sînt însă și plante ale căror flori poartă caracterele ambelor sexe, adică au și staminele și pistilul. Nimeni nu s-a gîndit să născocască pentru plantele din ultima categorie prezența unui al treilea sex, ci, recunoscînd prezența ambelor sexe în aceeași floare, știința plantelor a numit flori unisexuate pe cele care purtau un singur sex — masculin sau feminin — și flori bisexuate pe cele care purtau ambele sexe — masculin și feminin.

---

¹ Vezi și Gramatica limbii romîne a Institutului de lingvistică din București, 1954, p. 126: «la singular seamănă cu masculinele, iar la plural cu femininele».

Situația este identică pentru substantivele din limba română, adică unele sînt unisexuate purtînd semnele formale caracteristice unui singur gen și la singular și la plural — masculin sau feminin —, iar altele sînt bisexuate purtînd semnele formale caracteristice ambelor genuri — masculin și feminin — și anume: ale genului masculin la singular și ale genului feminin la plural.

Dar nu numai prin aceste semne formale caracteristice pentru determinarea genului, ci și prin declinarea lor substantivele din a treia categorie aparțin la singular genului masculin și la plural genului feminin, căci ele urmează la singular declinarea substantivelor masculine și la plural declinarea substantivelor feminine.

Afară de aceasta, în limba română articolul, adjectivul, numeralul și pronumele au forme numai pentru genul masculin și genul feminin; ele nu cunosc forme pentru alt gen. De aceea, cînd trebuie să întovărășim cuvintele din categoriile morfologice arătate mai sus cu un substantiv masculin la ambele numere, punem formele corespunzătoare acelu gen: *lupul, lupii, lup lacom, lupi lacomi, acest lup, acești lupi*; cînd trebuie să întovărășim aceleași cuvinte cu un substantiv feminin la ambele numere, punem formele corespunzătoare acelu gen: *vulpea, vulpile, vulpe șireată, vulpi șirete, această vulpe, aceste vulpi*; cînd trebuie să întovărășim aceleași cuvinte cu un substantiv masculin la singular și feminin la plural, punem pentru fiecare număr formele corespunzătoare genului respectiv: *scaunul, scaunele, scaun înalt, scaun: înalte, acest scaun, aceste scaune*.

Și astfel, aplicînd teoria lui Brugmann, expusă mai sus, și anume că genul substantivelor rezultă numai din cuvintele cu funcție adjectivală care le însoțesc, trebuie să conchidem că substantivele din a treia categorie sînt de genul masculin la singular și de genul feminin la plural.

Rămîne acum să căutăm numele cel mai corespunzător din punctul de vedere al genului pentru substantivele din a treia categorie, care au un gen la singular, masculinul, și alt gen la plural, femininul.

Cuvîntul « neutre » este cel mai nepotrivit, el exprimînd o noțiune cu totul opusă situației substantivelor din limba română, căci acest cuvînt spune că atari substantive nu sînt nici de genul masculin, nici de genul feminin, în timp ce substantivele respective au și genul masculin și genul feminin.

Cuvîntul « eterogene » este de asemenea necorespunzător, căci ar însemna că acele substantive aparțin unuia din cele două genuri, cînd, de fapt, ele aparțin ambelor genuri. Dacă însă am vrea să dăm cuvîntului grec « hétéros », nu sensul latinului « alter » (unul din doi), ci sensul latinului « alius » (altul din mai mulți, după ce am enumerat primele două genuri, masculinul și femininul), ar însemna că acele cuvinte constituie un al treilea gen, ceea ce este inexact pentru substantivele din limba română.

Cuvîntul « ambigene » mi se pare cel mai potrivit, căci corespunde exact situației pe care o prezintă această categorie de substantive din limba română,

care poartă semnele formale caracteristice ambelor genuri, al genului masculin la singular, al genului feminin la plural. Pe lângă aceasta, cuvântul « ambigen » este foarte ușor de înțeles și se încadrează în nomenclatura noastră gramaticală, care este aproape în întregime de origine latină.

De aceea, sintem obligați să recunoaștem că limba română cunoaște la substantive *numai două genuri: masculinul și femininul*; iar determinarea genului se face după criteriul pur formal.

Substantivele însă, sub raportul genului, *se împart în trei grupe: masculine*, cele care au semnele formale proprii genului masculin (« un, doi ») la ambele numere; *feminine*, cele care au semnele formale proprii genului feminin (« o, două ») la ambele numere; și o a treia grupă, în care intră cele care au semnul formal propriu genului masculin (« un ») la singular, și semnul formal propriu genului feminin (« două ») la plural, și pe care, din această cauză, le numim *ambigene*, adică de ambele genuri.

« Gramatica limbii române », elaborată de Institutul de lingvistică din București, 1954, deși la substantive vorbește despre un al treilea gen, neutru, este obligată să recunoască la adjectiv și pronume — implicit, deci, și la articol — existența numai a două genuri, masculinul și femininul, când scrie:

« Când însoțesc și determină substantive de genul neutru, adjectivalele au la singular forma masculină: creion frumos, car greoi » (pag. 174). « Când determină substantive neutre, adjectivalele cu două terminații apar la plural cu forma feminină: zid înalt, ziduri înalte » (pag. 176).

« Pentru înlocuirea numelor de genul neutru se folosește la singular forma masculină a pronumelui, iar la plural forma feminină » (pag. 192).

Existența numai a două genuri este confirmată de « Gramatica » citată mai sus și când vorbește despre declinarea adjectivelor, unde recunoaște că în declinare adjectivul, însoțind un substantiv neutru, urmează la singular declinarea masculinelor, iar la plural declinarea femininelor (pag. 182).

Considerînd lămurită problema genului substantivelor în limba română, trecem să examinăm câteva idei care circulă în această privință și care ni se par neîntemeiate.

1. Se afirmă că grupul substantivelor ambigene este constituit numai din nume de lucruri (« inanimate »). Astfel, Al. Rosetti și J. Byck, în « Gramatica » citată la început, scriu: « Neutru cuprinde numai inanimate » (pag. 23).

Însă din exemplele examinate de noi la paragraful respectiv s-a văzut că în acest grup intră și nume de ființe (« animate »), dintre care am citat acolo substantivele « animal » și « dobitoc ». Adăugăm acum: « vertebrat » (*un vertebrat, două vertebrate*), « mamifer » (*un mamifer, două mamifere*), « rumeător » (*un rumeător, două rumeătoare*).

Adăugăm și numele colective: *papor* — *papoare*, *neam* — *neamuri*, *cîrd* — *cîrduri*, *stol* — *stoluri*, *regiment* — *regimente*, *batalion* — *batalioane*, *ploton* — *plotoane*, cărora situația de ambigene nu le-a dat-o faptul că sînt colective, căci tot colective (nume de « animate ») sînt și: *ceată*, *turmă*, *cireadă*, *ccmpanie*, *divizie*, *brigadă*, *armată*, care sînt feminine, precum și « inanimatale »: *codru* — *codri* masculin, și *pădure* — *pădu.i* feminin.

2. Circulă ideea că masa mare a numelor de lucruri (« inanimatale ») se găsește în grupa ambigenelor, în timp ce în grupa masculinelor și a femininelor s-ar găsi foarte puține.

Pentru a ne da seama de realitatea acestei afirmații, am încercat o statistică pe baza « Dicționarului enciclopedic » întocmit de I.A. Candrea și am luat substantivele în ordinea lor în dicționar. Am constatat în prima mie de cuvinte notate ca substantive că:

Numele de ființă masculine sînt 16,8%, feminine sînt 8,4%, ambigene sînt 0,1 %, în total dînd 25,3%.

Numele de lucruri sînt: masculine 6,2%, feminine 47%, ambigene 21,5%.

Făcînd proporția la sută numai între numele de lucruri, am găsit că sînt: masculine 8,30%, feminine 62,92%, ambigene 28,78%.

Aceasta însemnează că, în timp ce numele de lucruri (« inanimatale ») rămîn în grupul ambigenelor numai cu o proporție la sută care abia depășește o pătrime din totalul lor, cele care fac parte din grupele masculină și feminină la un loc reprezintă o proporție de 71,23%, adică aproape trei pătrimi din totalul lor.

Temîndu-mă că m-aș putea înșela prin examenul numai al unei singure mii de substantive, am cîntinuat și cu a doua mie, iar rezultatul general din ambele mii modifică foarte puțin primul rezultat. Astfel proporția la sută între numele de lucruri considerate singure este:

ambigene 28,41%, masculine și feminine (grupate împreună) 71,59%.

Deci, afirmația că numele de lucruri (« inanimatale ») se găsesc în mare majoritate în grupul ambigenelor, este cu totul neîntemeiată.

3. Cei care susțin existența genului neutru la substantivele din limba romînă, afirmă că acest gen a fost consolidat în limba romînă sub influența limbilor slave și că în limbile romanice apusene n-a mai rămas nimic din neutru.

Să examinăm fiecare parte a acestei afirmații.

Este adevărat că unele limbi actuale, descendente din vechile limbi indo-europene, păstrează genul neutru cu caracterul cu care acest gen se găsea în limbile latină și elenă. Între acestea sînt și limbile slave și limba germană. Dar în aceste limbi genul neutru este o realitate.

Astfel, în limba germană, substantivul de genul neutru primește articolul într-o formă deosebită și de forma masculină și de cea feminină, iar acea formă este identică și pentru nominativ și pentru acuzativ singular, întocmai ca în limba elenă, și anume: articolul neutru pentru nominativ și acuzativ singular.

are forma « *das* », în timp ce articolul masculin are forma « *der* » pentru nominativ și « *den* » pentru acuzativ, iar articolul feminin are forma « *die* » pentru nominativ și acuzativ. Același lucru îl constatăm și la pronumele demonstrative, care au formele: *dieser* m., *diese* f., *dieses* n. (acesta, aceasta); *jener* m., *jene* f., *jenes* n. (acela, aceea) etc.

Situația este identică și în limbile slave, unde, în rusă spre pildă, substantivul de genul neutru are aceeași formă la nominativ și acuzativ singular, și aceeași formă la nominativ și acuzativ plural, forme care se deosebesc de ale substantivelor masculine și de ale celor feminine; iar adjectivul care însoțește un substantiv neutru vine cu forma sa specială pentru acest gen, formă care este deosebită de formele pentru masculin și feminin, conformându-se în același timp regulii expuse mai sus cu privire la cazurile nominativ și acuzativ.

Deci, în aceste limbi, genul neutru este o realitate, care păstrează caracterul neutru din vechile limbi indoeuropene, așa cum îl cunoaștem din limba latină și limba elenă.

În limba română însă nu există nimic comun cu situația existentă în limba germană și în limbile slave. Noi n-avem genul neutru, ci substantive care au la singular genul masculin și la plural genul feminin, fenomen inexistent în limbile sus-numite.

Nu putem să înțelegem cum a putut fi consolidat în limba română grupul substantivelor ambigene prin limbi care nu cunosc această situație. Se uită principiul formulat de popor, pe care eu îl adaptez cazului nostru, și anume că « Nici o limbă nu-ți poate da mai mult decât ceea ce are ».

În ce privește partea a doua a afirmației de mai sus, recunoaștem că este adevărat că în toate limbile romanice apusene nu există genul neutru la substantive, ca și la celelalte categorii morfologice nominale. Dar aceasta este tot așa de adevărat și pentru limba română, căci nici în ea nu a rămas genul neutru nici la substantive, nici la celelalte categorii morfologice nominale.

Dar ceea ce avem noi, adică substantive cu genul masculin la singular și cu genul feminin la plural, nu este ceva unic în limbile romanice. Citez cazul limbii italiene, în care găsim substantive de genul neutru în limba latină, trecute cu genul masculin la singular și cu genul feminin la plural, întocmai cum aceleași substantive au trecut în limba română:

în limba latină	neutru sg. <i>bracchium</i>	n. pl. <i>braccia</i>
în limba română	masc. sg. <i>un braț</i>	fem. pl. <i>două brațe</i>
în limba italiană	masc. sg. <i>il braccio</i>	fem. pl. <i>le braccia (brațele corpului)</i>
în limba latină	neutru sg. <i>cornu</i>	n. pl. <i>cornua</i>
în limba română	masc. sg. <i>un corn</i>	fem. pl. <i>două coarne (la animale)</i>
în limba italiană	masc. sg. <i>il corno</i>	fem. pl. <i>le corna</i>
în limba latină	neutru sg. <i>os</i>	n. pl. <i>ossa</i>
în limba română	masc. sg. <i>un os</i>	fem. pl. <i>două oase</i>
în limba italiană	masc. sg. <i>l'osso</i>	fem. pl. <i>le ossa (oasele corpului)</i>

Grupul acestor cuvinte este numeros în limba italiană, cum este și « *Puovo, le uova* » (un ou, două ouă). În dialectele nordice au terminația *-e* la plural, ca în limba română ¹.

Și dacă existența în limba română a unor substantive cu un gen la singular și cu altul la plural îndreptățește pe unii să susțină existența genului neutru în limba română, o atare afirmație nejustificată îi obligă să recunoască și în limba italiană existența genului neutru la substantive — ceea ce gramaticile italiene n-au știut — și să renunțe la afirmația că în limbile romanice apusene n-a mai rămas nimic din neutru.

Adevărul este acesta: genul neutru latin cu caracterele lui specifice nu s-a păstrat în nici una dintre limbile romanice, și deci nici în limba română.

4. Susținătorii genului neutru în limba română au căutat să se întemeieze și pe prezența terminației *-uri* la unele cuvinte ambigene, terminație care reprezintă pe *-ora* din limba latină: lat. sg. *tempus*, pl. *tempora*; rom. sg. *un timp*, pl. *două timpuri*.

Ei însă uită că genul în limba română nu este determinat de terminația substantivului, ci de semnul formal pe care îl poartă și care aici fiind «două» dă pluralului genul feminin, indiferent de terminația substantivului.

Dar această terminație nu s-a păstrat numai în limba română, ci și în limba italiană, unde azi se găsește mai mult în dialectele sudice: sicilian, tarentin, napolitan, în ținutul Abruzzilor, mai rar în cele nordice, ca în graiul perugian. Cităm din limba literară substantivul «*il dono*» cu pluralul feminin «*le donora*» (daruri de nuntă); pluralul perugian «*nomera*»; pluralul napolitan «*le ortora*» feminin, de la masculinul «*l'orto*»; pluralele siciliene «*corpura*», «*focura*», «*jocura*»², paralele cu pluralele românești «*corpuri*, *focuri*, *jocuri*».

Din exemplele de mai sus vedem că terminația *-uri*, respectiv *-ora* sau *-ura*, atât în limba română, cât și în limba italiană, aparține pluralului feminin, după cum arată articolul în limba italiană, iar în limba română articolul, adjectivul, cum și semnul formal propriu pluralului feminin: *două corpuri*, *corpurile*, *corpuri frumoase*.

Deci, terminația *-uri* nu dă nici o indicație pentru existența altui gen, iar paralelismul cu dialectele italiene trebuie ținut în seamă și în problemele de fonetică, și în cele de morfologie.

Însă susținătorii genului neutru afirmă că terminația *-uri* aparține numai substantivelor ambigene, numite de ei «neutre». Și aceasta este o inexactitate, căci sînt substantive feminine care au pluralul terminat în *-uri*, fără ca prin aceasta să se indice o varietate de specii sau o colectivitate, ci se notează un plural obișnuit. Astfel, substantivul feminin «*greță*» are pluralul «*grețuri*»,

¹ Vezi «Grundriss der romanischen Philologie», vol. I, p. 692—693.

² Ed. Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, 1923, p. 491 și «Grundriss der romanischen Philologie», vol. I, p. 692—693.

pe care-l auzim pronunțat de cineva care a simțit repetindu-i-se această stare după un medicament neplăcut sau după o petrecere obositoare: « *Am avut niște grețuri!* Toată noaptea n-am închis ochii». Tot așa cuvîntul « *treabă* » cu sensul « *afacere* » folosește pluralul « *treburi* » în locul pluralului « *afaceri* », căci la întrebarea cuiva: « *Ce-ai căutat pe la Minister?* » se poate răspunde: « *Am avut o afacere (o treabă) pe acolo* » sau « *Am avut niște afaceri (niște treburi) pe acolo* ». Același lucru se petrece și cu substantivul feminin « *ceartă* », care are pluralul « *certuri* », cu sens numai de pluralitate, cum îl întrebuițează și M. Sadoveanu în romanul « *Nicoară Potcoavă* » p. 289: « *nu întîrziem în certuri* ». Cuvîntul « *vreme* » are și pluralul « *vremi* » și pluralul « *vremuri* » fără deosebire de sens. Eminescu scrie: « *De-așa vremi se-nvredniciră cronicarii și rapsozii* »; iar Miron Costin zice: « *Nu sînt vremile sub om. . .* », și în altă parte: « *cumpline vremi* ». Noi am zice: « *cumpline vremuri* », iar M. Sadoveanu în « *Nunta Domniței Ruxanda* » p. 137, zice: « *Ciudate vremuri de logodnă pentru Măria sa Domnița Ruxanda!* » De altfel am putea întrebuița în mod indiferent oricare din aceste expresii în unele situații: « *În această vreme* », sau « *în aceste vremi* », sau « *în aceste vremuri* ».

5. Independent de problema genului substantivelor în limba romînă, caut să lămuresc o chestiune legată de neutrul latinesc.

În limba latină, într-o propozițiune ca aceasta: « *Ce e asta?* » sau « *Asta nu se poate* », pronumele « *asta* » se da printr-un pronume neutru ca « *hoc* », « *id* », « *quod* » și s-ar fi spus: « *Quid est hoc?* » sau « *Hoc (id, quod) fieri non potest* ».

Aici pronumele neutru latin este redat în limba romînă prin pronume feminin. Genul feminin a apărut aici, pentru că noi subînțelegem în acea propozițiune un substantiv feminin ca: *chestiune, afacere, soluțiune* etc.

Același caz este și cu pronumele personal feminin « *o* » în expresii ca: « *Las'că i-o făcurăm și noi* », unde « *o* » înlocuiește un substantiv feminin ca: *farsă, neplăcere* etc. De la aceste cazuri, în care se simte ușor ce cuvînt înlocuiește, pronumele feminin « *o* » a fost întrebuițat în expresii unde nu se mai poate identifica ușor substantivul pe care-l înlocuiește, cum este expresia: « *A luat-o la fugă* ».

Deci, sensul nedeterminat, general, o idee, care se exprima în limba latină prin pronume neutru, se exprimă în limba romînă prin pronume feminin.

Și alte limbi romanice au căutat modalități de a exprima sensul pronumelui neutru latin. Astfel, limba franceză se servește de pronumele masculine « *cela* » și « *ce* », acesta din urmă precedat de conjuncția « *et* »: « *et ce* »:

Je finirai, si *cela* me plait.

Voulez-vous prendre quelque chose de chaud? *Cela* vous fera du bien.

« N'avait-il pas inventé de se laver les pieds ! *et ce* dans la cuvette commune ! » (Courteline) ¹.

¹ Bruneau et Heulluy, Grammaire pratique de la langue française, 1938, p. 210—211.

Dacă exprimarea unei idei, a ceva nedeterminat, general, printr-un pronume — neutru la latini, feminin la noi, masculin la francezi — înseamnă a exprima ceva cu caracter neutru, și dacă vrem să înregistrăm aceasta pentru limba română, atunci nu trebuie să neglijăm fenomenul similar din limba franceză și trebuie să reducem la proporțiile cuvenite afirmația că « în limbile romanice apusene n-a mai rămas nimic din neutru », recunoscînd că a rămas tot așa de puțin ca și la noi.

CONCLUZII

1. Criteriile după care se determină genul substantivelor în limba română sînt de ordin pur formal, căci, indiferent de ce numește, substantivul este declarat de genul masculin dacă primește înainte cuvintele « un, doi », și de genul feminin dacă primește înainte « o, două ». Cuvintele « un, doi » sînt semnul formal propriu genului masculin, iar cuvintele « o, două » sînt semnul formal propriu genului feminin.

2. În limba română sînt numai două genuri — masculinul și femininul — atît la substantive, cît și la celelalte categorii morfologice nominale.

După gen, substantivele se împart în trei grupe: masculine, acelea care poartă semnul formal propriu genului masculin la ambele numere; feminine, acelea care poartă semnul formal propriu genului feminin la ambele numere; ambigene, acelea care poartă semnul formal propriu genului masculin la singular și semnul formal propriu genului feminin la plural.

3. În grupul substantivelor ambigene nu intră numai nume de lucruri (« inanimate »), ci și nume de ființe (« animate »).

4. Substantivele nume de lucruri (« inanimate ») se repartizează pe genuri în proporție de: 11,66% masculine, 59,93% feminine (împreună reprezentînd 71,59%), ambigene 28,41%.

5. În limba română nu există genul neutru, ori eterogen. Particularitatea de a avea substantive cu genul masculin la singular și genul feminin la plural o are și limba italiană, ambele limbi posedînd-o pe baza legilor fonetice care au prezidat trecerea limbii latine vulgare în limbile romanice respective, cu aceasta neavînd nici o legătură limbile popoarelor învecinate, care nu cunosc această situație.

6. Terminația de plural *-uri*, ca și terminațiile *-ura*, *-ora* din limba italiană, nu caracterizează un gen nou, căci pluralele care le au aparțin genului feminin, fie că singularul substantivului respectiv are genul masculin, fie că are genul feminin.

7. Ideea, considerată « neutră », nedeterminată, generală, pe care limba latină o exprima prin pronume neutru, limba română o exprimă prin pronume feminin, iar limba franceză prin pronume masculin.

(Aceste idei au fost înfățișate în secția de filologie a Societății de istorie și filologie, în sedințele de la 4 februarie și 4 martie 1955, cînd s-au discutat probleme de gramatică).

DESPRE COMPONENTA CUVINTELOR FLEXIBILE ALE LIMBII ROMÎNE *

DE

I. PĂTRUȚ

În cele ce urmează ne ocupăm de analiza elementelor componente ale cuvintelor flexibile din limba romînă¹, cu intenția de a da cîteva indicații și sugestii pentru înlăturarea unor lipsuri și greșeli din gramaticile noastre.

Se știe că analiza cuvintelor rusești în părțile lor componente este o problemă rezolvată în gramaticile sovietice, care aproape nu mai dă naștere la nici un fel de discuții. Analiza cuvintelor romînești nu a fost încă rezolvată acceptabil. Multe dintre gramaticile noastre, cunoscute, și care s-au bucurat de oarecare circulație, nu dau reguli precise privitoare la componența formelor gramaticale, « Gramatica limbii romîne a Academiei R.P.R. »² acordă acestei probleme atenția cuvenită, însă și în ea se găsesc unele greșeli, atît în ce privește analiza formelor gramaticale, cît și a derivatelor.

★

Trebuie să precizăm că ne vom ocupa de analiza cuvintelor din punctul de vedere al gramaticii descriptive, așa cum se procedează și în Gram. Acad., nu din punct de vedere istoric.

---

* Comunicare prezentată la sesiunea științifică a Universităților V. Babeș și Bolyai din Cluj, în 14 mai 1955.

¹ Prin « componența cuvintelor » redăm termenul rusesc *составляюва*, generalizat și singurul folosit în gramaticile rusești. În lucrarea acad. Iorgu Iordan, *Limba romînă contemporană* (București, 1954), problema aceasta e tratată în paragraful intitulat « Structura morfologică a cuvintelor limbii romîne » (p. 268—277).

² În continuare o vom cita sub prescurtarea Gram. Acad.

În gramaticile istorice se analizează cuvintele avînd în vedere forma lor mai veche, de obicei din limba-bază, chiar din limba indo-europeană, în cazul limbilor indo-europene. În gramaticile descriptive, destinate mai ales învățămîntului, se are în vedere forma actuală a cuvintelor și pe baza ei se face analiza, care se deosebește aproape totdeauna de cea făcută din punct de vedere istoric. Această deosebire se explică ușor: în cursul vremii, datorită proceselor fonetice, forma cuvintelor se schimbă; consoanele finale cad și dispar chiar și alte sunete precedente. Dispar, astfel, fostele desinențe și chiar sunete de la sfîrșitul temei. De exemplu, substantivul latinesc *lupus* a avut cîndva, tema în *-o-*, la care s-au adăugat terminațiile, la sg. nom. *-s* (*lupo-s* > *lupus*), ac. *-m* (*lupo-m* > *lupum*), abl. *-d* (*lupo-d* > *lupo*), tip care este apropiat de cel indo-european: sg. nom. *ulko-s*, ac. *ulko-m*, dat. *ulko-i*, abl. *ulko-d* etc. Dar, întrucît în latină nu se mai vede tema în *-o-* decît la unele cazuri (sg. dat. abl. *lupo*, pl. ac. *lupo-s*), în toate gramaticile latine, destinate școlilor, se obișnuiește să se spună că declinarea a II-a are următoarele terminații: sg. nom. *-us*, ac. *-um*, dat., abl. *-o* etc., deci considerîndu-se că tema este *lup-*, care de fapt e echivalentul vechii rădăcini indo-europene.

În limba romînă, cîzînd desinențele vechi, latinești, și apoi vocala tematică, s-a ajuns ca forma de singular, *lup* fără terminație, să fie egală cu tema ¹.

Menționăm apoi că analiza cuvintelor, în elementele lor constitutive, o vom face avînd în vedere sistemul fonetic-fonologic adoptat în Gram. Acad., vol. I.

În toate gramaticile limbii romîne — cu excepția celei a Academiei, despre care vom vorbi mai jos — nu i s-a dat importanța cuvenită *t e m e i*, unul dintre morfemele de bază ale flexiunii. În gramaticile noastre se vorbește, desigur, de desinențe (terminații) cazuale sau personale, însă în nici una nu s-a căutat să se delimiteze just ceea ce este variabil de la un caz la altul, de la o persoană la alta — desinențele — de partea cuvîntului de obicei invariabilă, la care se adaugă aceste desinențe — *t e m a* ². Analize greșite s-au moștenit și transmis de la o gramatică la alta. De pildă: s-a spus că un substantiv ca *lup* are la nominativul singular terminația *-p*, iar la nominativul plural așa-numitul *-i* scurt și așa s-a repetat

¹ La fel se analizează substantivele și în limba rusă: la substantivele din declinarea corespunzătoare, fiindcă vechea temă în *-o-* nu se mai păstrează decît la instr. sg. (ВОЛКО-М) în vechea slavă tema în *-o-* se păstrează la mai multe cazuri: sg. instr. (*vlīko-mi*), pl. dat. (*vlīko-mū*), dual dat. și instr. (*vlīko-ma*) tema este ВОЛК, iar ceea ce urmează sînt considerate desinențe (sg. gen. *-a*. dat. *-y*. instr. *-om* etc.).

² Termenul acesta nici n-a prea fost întrebuințat în gramaticile anterioare celei a Academiei. La noi s-a folosit, cu preferință, termenul *t u l p i n ă* și cu sensul rus ОЧРОВА «temă» și cu sensul lui корень «rădăcină» (vezi acad. I. Iordan, op. cit. p. 271. Termenii rusești корень și основа au, pe cît știu, în toate gramaticile rusești întrebuințare precisă și general acceptată; nu se folosesc unul în locul celuilalt, cum spune acad. I. Iordan, ibid.).

de la o gramatică la alta, așa s-a învățat în toate școlile, fără să ne întrebăm: cum să se adauge terminația nominativului plural la cea a nominativului singular? Și e de mirare că gramaticienii și profesorii noștri s-au mulțumit cu o asemenea regulă care «preciza» că terminația unui caz, a nominativului singular, este, la un grup de substantive, oricare dintre consoane: *-b* (rob), *-c* (cuc), *-d* (dud), *-l* (cal), *-p* (snop), *-r* (par) etc. Chiar și în Gram. Acad. se continuă unele dintre aceste greșeli ¹.

Ținând seama de lucrările de gramatică română de pînă acum, în flexiunea limbii romîne trebuie aduse precizări și corectări în legătură mai ales cu trei elemente ale formelor gramaticale: *t e m a*, *d e s i n e n ț a*, și *s u f i x e* caracteristice diferitelor forme ale flexiunii ².

Tema este unul dintre morfemele de bază ale flexiunii (și totodată ale derivației). Fiind partea invariabilă, de regulă, a cuvintelor, fără a o stabili nu se poate cunoaște științific o limbă. Aflarea temei presupune deci stabilirea în prealabil a desinențelor și a sufixelor flexionale.

Analiza substantivelor românești este în bună parte greșită în gramaticile noastre, chiar și în cea a Academiei.

Astfel în aceasta din urmă se spune că «substantivele masculine nearticulate au următoarele terminații: consoană, consoană muiată, *-u*, *-u* semivocalic, *-e* și *-ă*: la plural: *-i*, *-i* semivocalic și consoană muiată» (vol. I, p. 132)

De fapt substantivele ca *rob—robi*³, *ochi—ochi*, *ciocoi—ciocoi* n-au terminație nici la singular, nici la plural, iar cele cu terminația *-e* (ca *vierme*) sau *-ă* (*vlădică*) n-au terminații la plural (*viermi*, *vlădici*).

---

¹ În lucrarea citată a acad. I. Iordan, Limba română contemporană, se ia poziție împotriva unora dintre ele. Printre altele acad. I. Iordan propune o delimitare de sens între termenii *t e r m i n a ț i e* și *d e s i n e n ț ă*. Primul «însemnează sfîrșitul cuvîntului în sens strict, fără nici o aluzie la aptitudinea lui de a se modifica în vederea îndeplinirii unei funcțiuni gramaticale» (op. cit. p. 269), funcțiune pe care o are termenul al doilea, desinența. Fără îndoială că în gramaticile noastre s-a făcut confuzie între «desinențe» și «terminație» (acordăm aici acestor doi termeni valoarea propusă de acad. I. Iordan). De aceea în gramatici se spunea, de exemplu, că substantivele nearticulate masculine se termină sau au următoarele terminații: la sg. nom., consoană, *u*, *u* semivocalic etc. (vezi Gram. Acad. vol. I, p. 132), punîndu-se pe picior de egalitate *-p* din *lup*, cu *-u* din *codru* și cu *-u* din *bou*, ceea ce este evident greșit, căci *-p* din *lup* este al temei, pe cînd *-u* și *-y* din substantivele citate sînt într-adevăr desinențe (comp. pl. *codri*, *boi*). Cred însă că diferențierea dintre «terminație» și «desinență» nu este necesară în felul propus de acad. I. Iordan, avînd în vedere larma întrebuintare la noi a celor doi termeni cu același sens.

Remarcăm că acad. I. Iordan nu se folosește în continuare de diferențierea dintre cei doi termeni: «Semnele distinctive ale celor trei genuri din limba noastră sînt: terminația *-ă* pentru feminin, *-u* sau consoană pentru masculin și neutru, *-a* pentru toate trei genurile» (p. 285) etc.

² Numite și sufixe *f l e x i o n a r e* (vezi acad. I. Iordan, op. cit., p. 274). În gramaticile rusești sînt numite «formoobrazuiuşcie suffixi». Propunem termenul de sufixe «flexionale».

³ Exemplele le alegem din cele date în Gram. Acad.

Tot așa, unele feminine cu terminația, la singular, *-ă* (*bancă*) (ibid., p. 133), sau *-e* (*cărare, baie*) (ibid., p. 135) n-au terminație la plural (*bănci, cărări, băi*).

Femininele de felul lui *albie, corabie* (ibidem, p. 134), ar putea fi analizate ca avînd la singular terminația *-e*, la plural *-i* semivocalic. S-ar putea însă și alt fel. Ele se rostesc cu un *-i-* semivocalic înaintea lui *-e* (*albie, corabie*). În grupa lor sînt multe de origine rusească: *artilerie, cavalerie, infanterie* etc. (артилерия, кавалерия, инфантерия,, care în Gramatica limbii ruse a Academiei de Științe a U.R.S.S. sînt considerate ca avînd tema terminată în *j* (iot) comp. линия «linie» тема линий-, vol. I. p. 168—169). Deci ar putea fi analizate și cele romînești la fel. În cazul acesta pluralul lor ar fi egal cu tema. De fapt substantivul *vie*, rostit *viie* are un *-i-* provenit din *î*, care ținea de temă: comp. forma bănățeană *viîe* (lat. *vinea* > *vinea* > *vine* > *viie*), deci ca *baie* (comp. forma bănățeană *baîe*) (< sl. *banja* = *bana*) sau (cu *i* < *l'*) *femețe* (< lat. *familia* *familîa*), pe care le încadrăm în grupa substantivelor cu tema în *-i-* semivocalic.

Țaparte trebuie grupate neologismele ca *alee, epopee, orhidee, marea*. Ele, conform indicațiilor ortoepice, trebuie rostite cum sînt scrise, nu *aleie*¹ etc. Prin urmare tema lor este în *-e-* (*alē-, epope-*) și terminația la singular este *-e*. La plural unele au terminația *-i* semivocalic (*idei*), altele *-e* (*marea*).

Nu poate fi acceptată nici analiza substantivelor de felul lui *cafea, vergea, stea, angara, basma*, propusă de Gram. Acad., anume că ele au la singular terminația *-ea* sau *-a* accentuați, iar la plural *-ele, -ale* (vol. I, p. 133)².

În aceasta grupă avem substantive de origine latină, cu forma de nominativ singular în diftongul monofonematic *-ea* (*măsea, stea, vișea*), în *-a* după consoană palatală (*vergea, purcea*) sau în *-ia* (*nuia*). Tema lor este, la toate cazurile singularului, în afară de nominativ și acuzativ, și ale pluralului, terminată în *-l-*, la care se adaugă desinența *-e*: *măsel-e, stel-e, purcel-e, nuie-l-e* (comp. lat. *maxillae stellae, porcellae, novellae*). În grupa acestora s-au încadrat un număr însemnat de substantive mai noi, aproape toate de origine turcească, cu singularul nominativ în *-ea*: *belea—belel-e, cafea—cafel-e*; în *-ia*: *boia—boiel-e, maia—maiel-e*;³ în *a*: *basma—basmal-e, mahala—mahalal-e*.

Nici substantivele neutre ca *ac, bilet, bici, brici, adevăr, auz, cîștig* n-au la singular terminație⁴.

De asemenea nu se poate spune că substantive ca *butoi, alai* au la singular terminația *-i* semivocalic, iar la plural *-e* sau *-uri* (ibidem, p. 135)⁵.

¹ Vezi Mic dicționar ortografic, ed. a II-a p. 24.

² Despre *zi* se spune că e «terminat la singular în *-i* [i] și are pluralul în *-le* (ibid.).

³ Și dialectale *caia—caiel-e, saia—saiel-e*, (învechit) *raia—raial-e*.

⁴ Din analiza făcută în Gram. Acad. (vol. I, p. 134—136), acestea din urmă ar trebuie să aibă pluralul **adevăruri, *anuri, *cîștiuri*.

⁵ După această regulă, pluralul lui *alai* ar fi **alauri*.

Adjectivele românești sînt împărțite, atît în gramaticile noastre mai vechi cît și în Gram. Acad. (vol. I, p. 174—176), în două categorii: cu două terminații (*bun—bună, negru—neagră*) și cu o singură terminație (*verde*).

Prima denumire însă se potrivește numai unora dintre adjectivele cu o formă de masculin și alta pentru feminin, ca *negru—neagră, mîndru—mîndră, argintiu—argintie*, căci cele de felul lui *bun, cald, vechi* n-au terminație la masculin, ci forma lor este egală cu tema.

Ar fi bine ca și gramaticile noastre să separe sufixele derivate de terminații, așa cum se procedează în gramaticile rusești¹. Deci sufixele derivatelor de gen feminin, substantive și adjective, ca *păcăleală, bravură, pățanie, agerime, tinerețe, frumușică* etc. să fie considerate *-eal-, -ur-, -ani- -im-, -et-, -ic-*, iar *-ă* sau *-e* următori, terminații.

Îmbunătățiri și completări sînt necesare și în flexiunea verbului.

Formele verbale românești, simple, sînt obținute după cum se știe, de la două teme: a prezentului (din care sînt formate: prezentul indicativ și conjunctiv, imperfectul, imperativul, infinitivul, gerunziul) și a perfectului (din care sînt formate perfectul simplu, mai mult ca perfectul, participiul și supinul)².

În afară de acestea se poate vorbi de temele compuse — prin adăugarea sufixelor flexionare, la una dintre cele două teme: tema imperfectului, a mai mult ca perfectului, a participiului și supinului.

În gramaticile noastre lipsesc reguli de aflare a temelor verbale sau, în Gram. Acad., unele sînt inexacte.

Potrivit indicațiilor date în Gram. Acad., tema prezentului (care are și «sufixe», dar numai la unele persoane) la verbele *cînta, tăcea, face, dormi, coborî*, luate ca model (vol. I. p. 268), s-ar înfățișa astfel: *cînt- | cînta- | cînta-, tac- | tace-, fac- | face-, dorm- | doarme- | dormi-, cobor- | coboară- | coborî-*. Se înțelege că variabilitatea aceasta a temei face imposibilă și analiza formelor verbale bazate pe tema prezentului (imperfectul etc.).

De fapt e necesar și e mult mai simplu să stabilim în felul următor tema prezentului a verbelor de mai sus astfel: *cînt- (cînți-), tac- (tač-), fac- (fač-), dorm- (doarmi-, doarm-)*, iar ceea ce urmează după ele să fie considerat ca terminații (desinențe) personale³.

¹ Vezi Akademia Nauk S.S.S.R., Grammatika russkogo iazika, tom. I, p. 251, sufixele *-ot-a, -iț-a*.

² Vezi Gram. Acad., vol. I. p. 259.

³ La verbele de conjugarea I și a IV-a, ca *lucra-lucrez, povesti-povestesc, hotărî-hotărăsc-lementele-ez, -esc (-ăsc)* pot fi considerate ca sufixe (vezi acad. I. Iordan, op. cit., p. 450—451), le-aș zice „mobile” întrucît apar numai în formele a patru persoane ale indicativului pre.ent. În altă situație sînt verbele *cuteza-cutez, retezaretez* etc. la care *-ez* apare în toate formele verbului (*cutezam, cutezai, cutezat*).

De la tema prezentului sînt formate: imperfectul (prin adăugarea sufixelor flexionale: la conjugarea I *-a-*, la a II-a și a III-a *-ea-*, sau, după consoane palatale, *-a-*, la a IV-a *-ea-* sau, după consoane palatale sau *-r*, *-a-*¹, formîndu-se astfel tema, compusă, a imperfectului : *lăuda-*; *cădea-*; *tăca-*; *cerea-*; *făca-*; *auzea-* *mur.ča-*; *hotăra-*, temă la care sînt adăugate desinențele personale: *-m*, *i-*; *-m*, *-ți*, *-u*), prezentul conjunctiv, imperativul etc.

Nici aflarea temei perfectului simplu nu este mai bine rezolvată în gramaticile noastre. Cele mai multe gramatici nici n-au încercat să dea vreo regulă în această privință. Gram. Acad. dă una, însă inacceptabilă: « Tema perfectului simplu este formată din rădăcina verbului cu sufixul perfectului simplu care este: *-a-* pentru conjugarea I, *-u-* sau *-sa-* pentru conjugarea a II-a și a III-a, *-i-* pentru verbele de conjugarea a IV-a » (vol. I, p. 273), cu completarea: « cînd rădăcina verbului se termină în consoană, iar sufixul perfectului este *-se-*, se produc unele modificări la consoana finală a rădăcinii: *c*, *g* dispar (*zice*, *înțelege*, perf. *zisei*, *înțelesei*) sau devin *p* (*coace*, *frige*, perf. *copsei*, *fripsei*), de asemenea *d*, *t*, *n*, dispar (*pune*, *arde*, *scoate*, perf. *pusei*, *arsei*, *scosei*) » (p. 274—275).

Regula aceasta de formare a temei perfectului nu e acceptabilă, fiindcă, în afară de faptul că elimină din temă prefixul, mai are cusurul că elimină și sufixul verbal. Or este evident că la verbe ca (cu sufixul *--in-*) *mușamaliza*, *oficializa*, (cu sufixul *-is-*) *aerisi*, *economisi*, (cu sufixul *-ui-*) *chinui*, *lecui*, *păcătui* tema perfectului nu e formată din rădăcină (*aer-*, *chin-* etc.) ci în ea intră și sufixul verbal (*-iz-*, *-ia-*, *-iu-* etc.).

Pe de altă parte regula de formare a temei și a perfectului simplu, la verbele cu rădăcina terminată în consoană, cu sufixul *-se-* (ca *zice*, *înțelege*, *coace*, *frige*, *pune*, *arde*, *scoate*), citată mai sus, deși pare ingenioasă, este forțată, căci aproape toate modificările consoanelor menționate s-au petrecut sau își au explicația în limba latină (comp. lat. *posui*, *arsi* etc.).

Tema perfectului se poate afla mult mai simplu și mai sigur: din forma perfectului simplu, prin înlăturarea desinențelor personale (*cînta-*, *tăcu-*, *făcu-*, *auzi-*, *coborî-*). Se pare că în Gram. Acad. s-a încercat să se iasă din cercul vicios: perfectul simplu se formează din tema perfectului, care se află din forma perfectului simplu. Însă alt procedeu mai bun nu vedem. Așa doar se procedează și în alte limbi: în rusă nu poți afla tema prezentului sau a infinitivului dacă nu știi forma prezentului sau a infinitivului, în latină nu poți ști care e tema perfectului dacă nu știi forma perfectului.

Din tema perfectului sînt formate: mai mult ca perfectul (cu sufixul *-se-*, deci de la o temă compusă, *cîntase-*), participiul (cu unele excepții)² și supinul.

---

¹ Deci sufixele imperfectului nu sînt identice cu ale infinitivului, cum greșit se spune în Gram. Acad., vol. I. p. 272.

² Vezi Gram. Acad., vol. I, p. 280.

Am arătat unele lipsuri și greșeli dintr-un compartiment al gramaticii limbii române. Ele se datoresc fără îndoială slabei atenții acordate în trecut de învățămînt și de lingviștii noștri studiului limbii române contemporane. Prin reforma învățămîntului, limba română contemporană a devenit obiect de studiu de primă importanță în planurile tuturor școlilor noastre și ale institutelor de lingvistică ale Academiei R.P.R. S-au înregistrat în ultimul timp frumoase rezultate: « Gramatica limbii române », « Dicționarul limbii române literare contemporane » și alte lucrări valoroase. Lingviștii și profesorii de limba română au datoriat de a continua munca, cu eforturi sporite, pentru cunoașterea cît mai temeinică, pe bază științifică, a limbii române contemporane.

PENTRU NOI ANCHETE DIALECTALE

DE

M. ZDRENGHEA

Catedrele de limbă română de la facultățile de filologie din București și Cluj au prevăzut în planul de activitate științifică întocmirea unei « Antologii de texte dialectale ». Lipsa unei astfel de lucrări s-a făcut simțită mai ales în timpul seminariilor de dialectologie și gramatică istorică, în cadrul cărora exercițiile practice se făceau cu mare greutate din cauza numărului redus de exemplare din colecțiile de texte dialectale apărute pînă acum. Catedra de limbă română de la Facultatea de filologie din București și-a trecut în plan întocmirea părții referitoare la dialectul romîn și meglenoromîn, iar cea de la Facultatea de filologie din Cluj este pe punctul de a termina partea privitoare la dialectele dacoromîn și istroromîn.

În strîngerea materialului pentru dialectul dacoromîn, colectivul din Cluj s-a izbit însă de la început de o mare greutate: lipsa de texte din anumite regiuni ale țării. Anchetele dialectale făcute pînă în prezent (cu excepția celor pentru Atlasul lingvistic romîn) nu au fost organizate după un plan de ansamblu; fiecare cercetător și-a ales localitățile după plac. Pentru ca să-și poată da seama de felul cum se prezintă rețeaua localităților anchetate, colectivul catedrei de limbă română de la Cluj a întocmit o hartă pe care au fost trecute localitățile ilustrate în Antologie prin texte culese de diferiți cercetători.

Ca valoare științifică, materialul adunat este foarte variat. În unele colecții din care s-a scos material, se întrebuițează transcrieri literarizate sau, eventual, se notează numai particularități cu totul caracteristice (de ex. în « Graiul nostru », « Arhiva de folclor ») pe cînd în altele se notează cele mai fine nuanțe de pronunțare (« Texte dialectale » culese de acad. Emil Petrovici).

Fără să facem deosebire între aceste texte, harta ne-a dat totuși cîteva indicații pe care nu le-am putut neglija. Am văzut astfel că sînt regiuni în care rețeaua

de puncte cercetate este foarte deasă (părți din Banat, Hunedoara, Bihor, Oltenia). Acestea sînt regiunile în care cercetătorii au considerat că vor găsi lucruri « interesante », pe cînd altele (îndeosebi cîmpia Transilvaniei și Muntenia) au fost aproape complet neglijate, crezîndu-se că graiul din Muntenia, de exemplu, se apropie în așa măsură de limba literară încît cercetarea lui nu prezintă nici un interes. La o verificare mai atentă am constatat că și acolo se găsesc particularități de grai pe care mulți nici nu le bănuiau în regiunile respective. Iată numai două exemple. Pînă la anchetele făcute pentru ALR s-a crezut că așa-zisul *u* final (șoptit nu se întîlnește decît în Transilvania. Hărțile Atlasului ne arată că el se găsește și în unele părți ale Munteniei (îndeosebi în locurile pe unde se făcea trecerea cu oile, de la munte spre Dobrogea, pentru iernat). Palatalizarea labialelor, despre care mulți cred că e caracteristică Transilvaniei și Moldovei, se întîlnește și în Muntenia.

Dacă institutele de lingvistică ar întocmi o hartă asemănătoare în care să consemneze însă nu numai localitățile din care s-au cules texte, ci, în general, toate localitățile anchetate pînă acum, s-ar putea stabili în mod precis care sînt regiunile și raioanele cu mai puține localități anchetate și atenția cercetătorilor ar fi îndreptată în primul rînd spre acestea.

Cu personalul care există în prezent la institutele de lingvistică și care e pregătit pentru cercetări dialectale, credem că în decursul unei veri s-ar putea remedia, în mare măsură, lipsa semnalată, adunîndu-se material din cît mai multe localități neanchetate pînă acum. Aceasta ar constitui și o verificare a personalului care urmează să facă anchetele pentru viitorul Atlas lingvistic al limbii romîne.

CRONICĂ

CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ A SLAVIȘTILOR

Între 15—21 septembrie 1955 a avut loc la Belgrad conferința internațională a slaviștilor. Organizarea conferinței s-a făcut din inițiativa slaviștilor iugoslavi, sub conducerea acad. A. Belić, președintele Academiei de științe sîrbe.

Ședințele conferinței au avut loc în clădirea Academiei de Științe din Belgrad și în sălile de cursuri ale Universității populare Kolarac.

La lucrările conferinței au luat parte slaviști din 16 țări ale lumii: Iugoslavia, U.R.S.S., Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, America, Anglia, Austria, Franța, Finlanda, Germania, Italia, Olanda, România, Țările Scandinave, Ungaria.

Delegațiile prezente la conferință au avut următoarea componență: Acad. A. Belić, acad. A. Barac, prof. K. Taranovski, acad. M. Hraste, prof. Pavlović, prof. P. Ivić, (Iugoslavia), acad. V. V. Vinogradov, prof. V. I. Borkovski, acad. A. Alekseev, prof. P. N. Tretiakov, prof. Miasnikov, prof. I. Maslov (U.R.S.S.); acad. T. Lehr-Splawinski, prof. W. Doroszewski, prof. Z. Stiber, (Polonia); acad. V. Gheorghiev, prof. L. Andreicin, prof. I. Lekov, prof. P. Dinekov, (Bulgaria); acad. B. Havránek, prof. I. Dolansky, prof. I. Kurz, prof. K. Horálek, prof. Wollman (Cehoslovacia); prof. A. Mazon, prof. A. Vaillant, prof. R. Triomphe, prof. H. Boissin (Franța); prof. G. Maver, (Italia); prof. R. Jakobson, prof. W. Lednički (America); prof. Elisabeth Hill, K. Matthews (Anglia); R. Jagoditsch (Austria); prof. Eino Nieminen (Finlanda); prof. L. Hadrovics, prof. P. Kiraly, (Ungaria); prof. A. Schmaus, prof. E. Kotschmieder (Germania). Republica Populară Română a fost reprezentată la conferință prin acad. Emil Petrovici și Gh. Bolocan, cercetător științific principal la Institutul de lingvistică din București.

Conferința a fost deschisă de acad. A. Belić care a vorbit despre sarcinile importante în domeniul slavisticii și despre necesitatea unei strînse colaborări între slaviștii de pretutindeni. Principalul scop al conferinței a fost cunoașterea stadiului de dezvoltare a slavisticii, pregătirea viitorului congres al slaviștilor și stabilirea unui strîns contact între specialiștii din diferite țări. Lucrările conferinței s-au desfășurat concomitent în două secții: limbă și literatură.

La ședințele plenare s-au citit referate asupra dezvoltării slavisticii în diferite țări în ultimii zece ani. Astfel de referate au prezentat: acad. V. V. Vinogradov, prof. P.N. Tretiakov (U.R.S.S.), acad. M. Hraste (Iugoslavia), acad. B. Havránek (Cehoslovacia), acad. T. Lehr — Splawinski (Polonia), prof. L. Andreicin (Bulgaria), acad. E. Petrovici (România), prof. P. Kiraly (Ungaria), prof. G. Maver (Italia), prof. A. Schmaus (Germania), prof. A. Vaillant (Franța).

Delegația R.P.R. fiind formată numai din lingviști nu a putut lua parte la lucrările secției de literatură.

În secția de literatură au fost ascultate cu deosebit interes comunicările acad. A. M. Alekseev despre « Izvoarele slave ale « Utopiei » lui T. Moor », prof. I. A. Schmaus, « Tendințele și căile de dezvoltare ale epicei populare slave primitive ».

În cadrul secției de limbă, comunicarea acad. V. V. Vinogradov a trezit un viu interes nu numai în rândul reprezentanților la conferință, dar și în rândul publicului, destul de numeros, venit să asculte pe lingvistul sovietic. Vorbind despre lingvistica sovietică în ultimii zece ani, V. V. Vinogradov a înfățișat rezultatele obținute în domeniul elaborării unor lucrări cu caracter, descriptiv și istoric cu privire la numeroase limbi din Uniunea Sovietică. Succese importante au fost obținute în studierea structurii gramaticale a limbii ruse. Elaborarea monumentalei lucrări « Gramatica limbii ruse » s-a bazat pe studii anterioare de o mare importanță. Dintre acestea mai ales problemele de sintaxă au format preocuparea multor lingviști sovietici. Lucrări ca « Problemele sintaxei limbii ruse contemporane », « Gramatica limbii ruse » — Sintaxa » depășesc cadrul strîmt al studiului sintaxei ruse, reprezentînd fără îndoială un succes în domeniul lingvisticii generale. O deosebită importanță s-a dat în Uniunea Sovietică studiului limbii scriitorilor. Au apărut lucrări asupra limbii operelor lui M. A. Șolohov, M. V. Isakovski, M. I. Leonov, A. S. Makarenko, A. A. Surkov, K. M. Simonov, A. N. Tolstoi, K. A. Fedin, A. A. Fadeev și alții. Se simte însă lipsa lucrărilor teoretice de stilistică.

Limba operelor literare din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea a fost studiată mai ales sub raportul lexical, ajungîndu-se în prezent la acumularea unui bogat material factic. Se simte nevoia unor lucrări de generalizare a experienței acumulate. În studierea istoriei limbii literare lingvistica sovietică își propune să rezolve următoarele probleme de interes general:

1. Raporturile reciproce și interacțiunea dintre limba literară scrisă și limba vorbită de popor, între limba literară și dialecte în diferite stadii de dezvoltare a poporului.
2. Limbile străine ca limbi literare și influența lor asupra dezvoltării limbilor literare naționale.
3. Raportul istoric dintre limba literară și limba literaturii artistice.
4. Principiile periodizării istoriei limbii literare.
5. Noțiunile de « stil al limbii » și « stil al vorbirii » în istoria limbii literare.
6. Procedeele normalizării în dezvoltarea limbii literare, conținutul lor social și noțiunea de « normă » în diferite perioade ale istoriei limbii literare.

În mod deosebit a fost subliniată în comunicarea acad. V. V. Vinogradov problema apariției și dezvoltării limbii literare ruse, rolul elementelor slave vechi și al elementelor slave biseri-cești în formarea limbii literare ruse.

Comunicarea prof. V. I. Borkovski a înfățișat succesele lingvisticii sovietice în studierea problemelor de gramatică istorică și de dialectologie a limbilor slave răsăritene.

O importanță deosebită au prezentat comunicările acad. A. Belčić care s-a ocupat de importanța verbelor cu două aspecte în limbile slave, a lui V. Kiparski despre stabilizarea accentului în limba rusă a lui W. Doroszewski intitulată « Dialectologia și metoda comparativă-istorică în lingvistică », a lui L. Hadrovics « Problemele elementelor maghiare în limba sîrbo-croată », a lui T. Lehr-Splawinski « Cîteva observații despre raporturile lingvistice celto-protoslave », a lui B. Havránek, « Studiul dezvoltării limbilor literare slave și apariția națiunii » și a lui V. Tomanović « Despre cîteva diateze accidentale în limbile sîrbo-croate și în rusă ».

Acad. E. Petrovici în raportul său a făcut o prezentare a lucrărilor de slavistică apărute la noi după cel de al doilea război mondial. A semnalat de asemenea importanța unor lucrări de lingvistică generală ca, spre exemplu, « Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne » de acad. A. Graur, pentru studiul relațiilor slavo-romîne în domeniul lexicului. În mod deosebit acad. E. Petrovici s-a oprit la caracterizarea sistemului fonetic al limbii romîne, pe care, cu argumente convingătoare, îl consideră ca fiind de tip slav.

Conferința internațională a slaviștilor a adoptat o serie de hotărâri de mare importanță. În vederea pregătirii congresului s-a hotărât alegerea unui Comitet internațional permanent al slaviștilor, în care au fost aleși reprezentanți a 12 țări: acad. V. V. Vinogradov, prof. V. I. Borokovski (U.R.S.S.), acad. T. Lehr-Splawinski, prof. V. Doroszewki (Polonia), acad. B. Havránek, I. Dolansky (Cehoslovacia), prof. A. Mazon, prof. A. Vaillant (Franța), Acad. V. Gheorghiev, prof. P. Dinekov (Bulgaria), prof. Elisabeth Hill, prof. Matthews (Anglia), prof. R. Jakobson, prof. Lednički, (America), prof. Stender Peterson, prof. G. Gunnarsson (Țările Scandinave), acad. A. Belé, acad. A. Barač (Iugoslavia), prof. G. Maver, prof. Ettore Lo Gato (Italia), acad. E. Petrovici (România), prof. Knézsa (Ungaria), prof. N. Vasmer (Germania), prof. R. Jagoditch (Austria). Comitetul a hotărât să se întrunească odată pe an în una din țările slave în vederea lucrărilor de pregătire a congresului.

La propunerea acad. Vinogradov, comitetul permanent a hotărât convocarea congresului slaviștilor în anul 1958 la Moscova. Propunerea comitetului permanent a fost întâmpinată cu puternice aplauze. Având în vedere lipsa unei bibliografii complete de specialitate și necesitatea unei asemenea lucrări, conferința a hotărât înființarea a două centre de editare a bibliografiei de specialitate. Pentru problemele de limbă, bibliografia va fi tipărită la Cracovia. Pentru problemele de literatură s-au stabilit două centre: unul la Belgrad, pentru țările slave, și altul în Olanda, pentru țările neslave. Membrii comitetului permanent și-au luat obligația să asigure trimiterea materialului la timp și în bune condiții. S-a luat de asemenea hotărârea de a se publica într-o culegere specială materialele conferinței.

Conferința de la Belgrad a scos în evidență necesitatea creării unei puternice secții de slavistică în țara noastră. Pentru aceasta e necesară formarea cadrelor de tineri slaviști. Din lucrările conferinței s-a desprins și nevoia grabnică a unei strânse colaborări între slaviștii noștri pentru ridicarea calificării lor profesionale, în vederea efectuării lucrărilor viitoare de slavistică. Din lucrările conferinței a reieșit clar că numai o adâncă cunoaștere a limbilor slave poate să asigure studiul aprofundat al raporturilor slavo-române. Academiei R.P.R. îi revine sarcina formării unor secții de slavistică în cadrul institutelor sale de specialitate.

Este necesar, de asemenea, să se accentueze că delegația română, ca și alte delegații de altfel, a fost incompletă, lipsindu-i specialiștii în domeniul literaturii slave.

Considerăm ca o lipsă a conferinței renunțarea la punctul din program cu privire la creșterea tinerelor cadre de slaviști. Cu toate acestea, conferința internațională a slaviștilor a adus o contribuție substanțială la lărgirea și întărirea legăturilor între specialiștii din diferite țări. Schimbul de experiență realizat la Belgrad va duce, fără îndoială, la o largă dezvoltare a studiilor de slavistică.

GH. BOLOCAN

DIN ACTIVITATEA COLECTIVULUI DE LINGVISTICĂ DE LA FILIALA IAȘI A ACADEMIEI R. P. R.

Colectivul de lingvistică de la Filiala Iași a Academiei R.P.R. și-a fixat în planul de muncă pe acest an continuarea problemelor pe care le urmărește de mai multă vreme: « Istoria limbii literare românești în sec. al XIX-lea », și « Studiarea graiurilor regionale ». Eforturile celor cinci cercetători care alcătuiesc colectivul s-au orientat, îndeosebi, în jurul primei probleme. Din multitudinea de aspecte pe care le comportă limba literară a secolului al XIX-lea centrul de greutate îl constituie în anul acesta studiarea neologismelor. Un subcolectiv întocmește sub conducerea lui Gh. Ivănescu lucrarea « Neologismul romanic și cel latin în sec. al XIX-lea care va fi gata la sfârșitul anului 1955, când va fi terminată adunarea și judecarea critică a materialelor culese din principalele surse (scrieri ale vremii și dicționare).

Aceleiași teme i se subordonează în mare măsură preocupările lui Șt. Cuciureanu, care urmărește limba lui Eliade Rădulescu și M. Eminescu din punctul de vedere al neologismului latin și romanic, deși în unele privințe cercetarea sa se lărgeste, înglobând și alte aspecte (Ilustrativă în acest sens este comunicarea « Reflexe eliadiste la Eminescu »). Și lucrarea lui N. A. Ursu, « Terminologia științelor naturii în sec. al XIX-lea, » (înscrisă în planul de editură pe anul 1955), se încadrează temei generale a colectivului, deși, cum e și firesc, ea depășește problema neologismului. Cercetarea lui N. A. Ursu face parte de altfel dintr-un studiu de amploare, o monografie a neologismelor, cu referințe asupra pătrunderii, circulației și încadrării lor în limba română.

Studiul — terminat acum — al lui Gh. Ivănescu, « Terminologia filozofică românească de pînă la 1830 », elucidînd multe probleme ale neologismului în limba română, ajunge la concluzii importante de ordin teoretic. Plecînd de la cercetarea terminologiei filozofice din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Gh. Ivănescu a constatat că o mare parte din aceasta (cea de pînă a 1830) este mult mai legată de terminologia filozofică veche decît de cea actuală. De aceea, autorul studiului și-a îndreptat investigațiile spre terminologia filozofică din secolele al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea, fără cunoașterea căreia nu se pot trage concluzii serioase asupra terminologiei din secolul al XIX-lea. S-a constatat astfel existența unei terminologii filozofice, începînd chiar cu textele rotacizante, îmbogățită de contribuțiile lui Dosoftei, frații Greceanu, Dimitrie Cantemir și alții și care se prelungește pînă în jurul anului 1830. Lucrarea nu conține numai o enumerare descriptivă a vechii terminologii filozofice, ci și o explicație genetică, cu fixarea începuturilor terminologiei moderne la Cantemir, Clain și Poteca. O carac-

teristică generală a vechii terminologii este, pe lângă împrumuturi, abundența calcurilor lingvistice, care, după 1830, sînt înlocuite cu noi împrumuturi.

O contribuție însemnată în lămurirea problemelor limbii literare românești din secolul al XIX-lea aduce G. Istrate în comunicarea sa « Despre literalizare ». Atacînd un aspect fonetic al limbii la care specialiștii nu s-au oprit decît incidental, autorul, pe baza unei material faptic numeros, studiază fenomenul literarizării în toate implicațiile cauzale care l-au putut favoriza. Sînt discutate în profunzime latinismul, italianismul, legătura cu textele vechi, sprijinul pe anumite fonetisme regionale etc. Lucrarea « Despre literalizare » are și importante consecințe de ordin practic, în special pentru alcătuirea edițiilor din scriitorii secolului al XIX-lea, la care este necesar să știm care grafiile corespundeau unor pronunții reale și care nu.

În lucrarea « Preocupări lingvistice la cîrturarii romîni din prima jumătate a sec. al XIX-lea », N. A. Ursu face o privire critică a punctelor de vedere exprimate în publicațiile vremii asupra a patru mari probleme: originea limbii romîne, neologismele, unitatea limbii literare și ortografia. Invocînd texte mai puțin cunoscute, N. A. Ursu atrage atenția asupra meritelor pe care le-au avut în cultura noastră personalități care nu au stat suficient în atenția cercetătorilor de pînă acum. El arată că unele din ideile atribuite în mod obișnuit lui Eliade, Asachi, Negruzzi, ori Russo au fost formulate mai înainte de cîrturari a căror contribuție la dezvoltarea limbii literare romînești va trebui să fie luată în considerație cu mai mult interes.

În ceea ce privește cel de al doilea mare obiectiv al planului anual, « Studiarea graiurilor regionale », colectivul din Iași colaborează cu Institutul de lingvistică al Filialei din Cluj la alcătuirea « Dicționarului dialectal al limbii romîne ». În anii precedenți, catedra de limba romînă a Facultății de filologie a organizat o serie de anchete dialectale în Moldova și Maramureș. La aceste anchete conduse de G. Istrate, au participat cadrele didactice tinere ale facultății (V. Arvinte, Al. Andriescu, Ec. Teodorescu, St. Giosu, C. Macarevici) și N. A. Ursu din partea Academiei. Din materialul adunat de anchetatori, M. Bordeianu selectează lexicul destinat « Dicționarului dialectal », deplasîndu-se periodic la Cluj pentru a-l preda și a discuta amănuntele colaborării. Participanții la anchetele dialectale au elaborat și o lucrare referitoare la terminologia plutăritului și a exploatării lemnului pe Valea Bistriței și în Maramureș. V. Arvinte și N. A. Ursu lucrează în colectivul care alcătuieste monografia regiunii Bicz, iar Al. Andriescu, Ec. Teodorescu, V. Arvinte și N. A. Ursu și-au propus o monografie a graiului din comuna Crucea (regiunea Suceava). Anul acesta anchetele au continuat și pe baza lor s-a început o monografie a graiurilor din Valea Bistriței. Pentru ca munca pe teren a specialiștilor să fie conjugată cu informații din locurile unde nu se pot efectua anchete, catedra de limbă romînă a tipărit un chestionar referitor la terminologia agricolă. Cu sprijinul Consiliului sindical regional acest chestionar a fost trimis în tot cuprinsul regiunii Iași. Catedra de limba romînă și colectivul de la Academie au alcătuit de asemenea un chestionar despre terminologia plutăritului și au în pregătire chestionare în legătură cu alte domenii de activitate.

În afara sarcinilor impuse de planul anual, fiecare cercetător are și o sferă de preocupări personale în care-și înscrie problemele lingvistice care-l interesează. Obligativitatea acestor preocupări — o dată trecute în planul trimestrial — are drept scop asigurarea unui ritm susținut de muncă pentru întregul colectiv, dar mai ales favorizează la cercetătorii tineri o lărgire a cunoștințelor de specialitate. Multe lucrări prezentate în cadrul colectivului au fost expresia unor astfel de cercetări. Dintre comunicările care se încadrează în această categorie merită a fi amintite: Expunerea asupra activității lui Timotei Cipariu ținută de G. Istrate cu prilejul împlinirii a 150 ani de la nașterea învățatului ardelean; « Gramatica romînească a italianului P. E. Bosi » (în manuscris — Șt. Cuciureanu); « Torquato Tasso » (cu ocazia comemorării — Șt. Cuciureanu); « Din terminologia plutăritului » (în care V. Arvinte demonstrează că în munții Moldovei și în Maramureș au fost utilizați în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea lucrători forestieri originari din Carintia, Tirol și Craina; dovada: terminologia de origine italiană — interjecții sau comenzi —, mărturiile ale informato-

rilor de pe teren, precum și accepțiile multiple ale cuvîntului *grainer*, la început « om originar din Craina », mai târziu pe teritoriul românesc căpătînd o pluralitate de sensuri care denumesc obiecte și metode de lucru ale *grainerilor*); « Bogăție relativă și principii care pot fi discutate (tipărit fragmentar în « Contemporanul » ¹— G. Istrate); « Valoarea stilistică a expresiilor idiomatice » (Al. Andriescu); « Faust în romînește » ² (în care Al. Andriescu și C. Macarevici discută cu exemplificări principiile așa de dezbătute ale traducerii artistice); « Două modele clasice de traducere poetică » (« Mănușa » lui Schiller și « Foaie veștedă » de Lenau în tălmăcirea lui Eminescu — Al. Andriescu și C. Macarevici); « Topica stilistică la Eminescu » (M. Bordeianu); « Elemente romînești în graiul lipovenilor din Dumasca » (V. Arvinte) etc.

Pentru îmbunătățirea muncii colectivului de lingvistică este însă necesară înlăturarea greutăților care împiedică o desfășurare normală a activității științifice. Astfel colectivul dispune de un număr redus de cercetători: abia în toamna anului 1954 el a ajuns la cinci membri față de trei cîți cuprindea pînă atunci. De aceea, cu atît mai necesar a fost sprijinul pe care l-a primit din partea unor cadre didactice ale Facultății de filologie: G. Istrate (responsabilul colectivului), V. Arvinte și Al. Andriescu, care, prin comunicările prezentate, prin participarea cu regularitate la ședințe și la discuții au contribuit efectiv la creșterea calitativă a muncii. Trebuie să menționăm și procurarea anevoioasă a materialelor de studiu, lipsa unui contact susținut cu institutele de la București și Cluj, cu editurile și revistele centrale, greutățile întîmpinate în organizarea anchetelor dialectale ș.a. Toate acestea, fără să constituie motive de inactivitate, reprezintă totuși piedici care scad randamentul muncii. Rezolvarea lor va duce fără îndoială la desfășurarea unei activități științifice din cele mai rodnice.

LIVIU LEONTE

---

¹ Publicată în « Iașul literar », 1955 nr. 7.

² Ibidem.

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

DICTIONARUL LIMBII BULGARE LITERARE CONTEMPORANE

Una din marile realizări ale Academiei Bulgare de Științe este fără îndoială « Dicționarul limbii bulgare literare contemporane » din care au apărut până acum două fascicule și anume: I (1954) și II (1955), cuprinzând literele A—E (până la Ekzamenator). Dicționarul este alcătuit de un grup de colaboratori ai Institutului de cercetări lingvistice de pe lângă Academie, lucrările fiind conduse de un comitet redacțional compus din filologi bine cunoscuți prin lucrările lor anterioare ca: L. Andreicin, Ivan Lekov, Kiril Mircev, Tvetan Todorov, S. Boiagiev și alții, redactor principal fiind academicianul Stoian Romanski.

Până la acest dicționar, cercetătorii puteau folosi doar cele două dicționare clasice ale limbii bulgare ale lui Diuvernua și N. Gherov, cu totul depășite astăzi.

Diuvernua, profesor de filologie slavă la universitatea din Moscova, și-a început publicarea lucrării în 1885 când a apărut prima parte. În 1886, după moartea sa, colaboratorii săi — Lavrov și alții — au dus-o la bun sfârșit, astfel că în 1889 dicționarul apăruse în întregime, reprezentând, după aprecierea slavistilor, una din cele mai importante lucrări ale vremii. Concepându-și lucrarea după planul dicționarului rusesc al lui V. I. Dal, Diuvernua s-a bazat pe întreaga literatură și presă bulgară apărută până în vremea lui. Dicționarul lui Diuvernua este astăzi cu mult depășit, el rămânând un monument al limbii bulgare de până la eliberarea țării de sub jugul otoman. De

atunci limba a evoluat atât de mult, încât uneori pentru un cuvânt căruia Diuvernua îi redă două sau trei semnificații, avem azi două sau trei cuvinte noi, deplin stabilizate în limbă.

Dacă Diuvernua s-a bazat aproape numai pe limba literară, Naiden Gherov, în dicționarul său apărut la Plovdiv (1895—1904) și completat de T. Pancev în 1908, s-a bazat în special pe limba vorbită. Studiind în Rusia, unde a și rămas destulă vreme, Gherov a inclus în dicționarul său destule cuvinte rusești pe care le-a considerat că ar aparține și limbii bulgare. Dacă Gherov a folosit nenumărate zicători, proverbe și expresii populare bulgare pentru a explica diferitele cuvinte date, și deseori lucrarea sa a fost folosită pentru a dovedi autenticitatea populară a acestora, trebuie subliniat și faptul că uneori aceste proverbe sau zicători n-au nimic comun cu acelea ale poporului fiind create chiar de autor și folosite probabil încă de pe timpul cînd a fost învățător și profesor. Alteori Gherov creează chiar cuvinte prin antonimele pe care le-a bănuțit a fi existat în limbă, fără ca aceasta să corespundă realității. Aceste creații ale lui Gherov, puse în circulație prin dicționarul său, n-au reușit însă să-și găsească loc în limba bulgară scrisă sau vorbită așa cum au reușit de pildă unele cuvinte — de același fel — create și puse în circulație prin cunoscutul dicționar bulgar-francez al lui I. A. Bogorov, publicat la Viena în 1871. Astfel, cuvinte ca « bezdeen »

sau « bezdeinost » etc., atît de cunoscute astăzi, se întîlnesc pentru prima dată în dicționarul lui Bogorov. Nici ortografia lui Gherov nu este în afară de orice discuție — lucru de altfel explicabil dacă ne gîndim la vremea în care a apărut dicționarul său. Cu toate acestea, lucrarea lui Gherov, azi și ea raritate bibliografică, a avut o deosebită importanță, chiar dacă neglija în mod conștient limba literară.

Încă dinaintea primului război mondial, învățații bulgari au sesizat just necesitatea unui nou dicționar care să le reunească pe cele două apărute pînă atunci, înlăturînd greșelile făcute și dînd o lucrare care să corespundă stadiului de atunci al limbii.

În anul 1914, A. T. Balan și B. Tonev au propus Academiei Bulgare să întreprindă culegerea întregului tezaur de cuvinte ale limbii bulgare, bază pe care să se alcătuiască mai multe feluri de dicționare. Abia în 1917, Academia a luat hotărîrea de a publica un dicționar de circa 100—130 de coale de tipar și care, bazat pe dicționarele lui Diuvernua și Gherov, să fie conceput asemănător dicționarului redus al limbii franceze publicat de E. Littré (« Dictionnaire de la langue française, abrégé du Dictionnaire » de E. Littré). Celor doi academicieni, care au început lucrarea, li s-au adăugat și academicienii S. Arghirov și S. Mladenov. Academia neavînd mijloacele necesare publicării, cei patru filologi au continuat lucrarea pe bază de subscrieri, învingînd greutăți extraordinare. Revistele și gazetele vremii reflectă aceste greutăți și este destul să amintim articolul autorilor dicționarului intitulat « Sufărînțele unui dicționar bulgar » (1925). Toate acestea au făcut ca prima fascicolă să apară abia în 1927, a doua în 1930 etc. În 1942 dicționarul ajunsese abia la fasc. 7 (litera D), lucrînd la el numai S. Mladenov. Acest dicționar s-a oprit la litera K.

Cu toate că dicționarul lui Mladenov nu urma să cuprindă întregul tezaur de cuvinte bulgare, el era totuși conceput pe un plan extrem de larg și continuarea lui ar fi adus imense servicii. Cuvintele erau date pe familii, arătîndu-se formele din vechea limbă bulgară, etimologia lor și cores-

pondențele cu celelalte limbi slave. Cuvintele erau însoțite de bogate explicații și de texte ilustrative din scriitori sau din folclor.

Dicționarul lui Mladenov oprindu-se la litera K, cercetătorii erau siliți să apeleze tot la cele două vechi dicționare, care nu mai puteau fi găsite decît în cîteva mari biblioteci. Iată golul pe care vine să-l umple actualul dicționar al Academiei Bulgare.

Noul dicționar care apare acum are proporții mai reduse decît dicționarul lui Mladenov. El este în primul rînd un instrument de lucru și de aceea nu epuizează întregul tezaur de cuvinte. Intenția autorilor constă în cuprinderea acelor cuvinte care s-au stabilizat deja în limba literară, arătînd forma corectă a cuvîntului, sensul și utilizarea lui. Ceea ce trebuie subliniat este că dicționarul nu este enciclopedic, ci explicativ și normativ. El va apărea în două volume și va cuprinde circa 65.000 de cuvinte. Elaborarea lui a început încă din anul 1942 cînd au început să se culeagă materialele și ar fi durat foarte mult, dacă îndată după 9 septembrie 1944 nu s-ar fi lucrat într-un ritm cu totul neîntîlnit.

Folosind marile realizări ale lexicografiei și lexicologiei sovietice, apelînd pentru cuvintele tehnice la diferiți specialiști din institutetele de cercetări științifice ale Academiei, dicționarul va cuprinde cele mai utilizate cuvinte din literatura artistică și științifică, din presă și din vorbirea curentă. S-au înlăturat arhaismele, dîndu-se loc doar aceluia care sînt legate de operele marilor scriitori sau de realitatea istorică. Din cuvintele dialectale s-au lăsat numai acelea care au o circulație mai largă. Dintre termenii științifici s-au reținut numai cei mai cunoscuți. În dicționar sînt tratați toți termenii referitori la construirea socialismului în R. P. Bulgaria.

Cuvintele sînt date alfabetice și nu pe familii de cuvinte ca în dicționarul lui Mladenov. După ce se arată formele gramaticale mai importante, se dau miși lămuriri etimologice, arătîndu-se limba din care provine cuvîntul, dar nu și filiera prin care acesta a intrat în limba bulgară. După explicarea cuvîntului, se dă materialul ilustrativ — scurte citate, extrase din presă, exemple din literatura populară, proverbe, zicători

sau expresii tipice. Numirile de plante sînt însoțite de termenul latin corespunzător. Toate cuvintele dialectale sînt explicate prin sinonime.

În ceea ce privește definițiile cuvintelor, ncă de la primele fascicole, se poate observa o precizie și o scrupulozitate care depășește pe aceea a dicționarului lui Mladenov. De exemplu la cuvîntul даалии «daalii» — se dă în actualul dicționar următoarea explicație: «bande prădălnice alcătuite din populația mahomedană din regiunile muntoase ale Bulgariei, la finele secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea» — față de explicația din dicționarul lui S. Mladenov care restrînge semnificația cuvîntului prin: «turburi din sud-estul munților Rodopi».

De asemenea pentru cuvintele al căror accent nu este stabil, noul dicționar dă ambele accente, ceea ce lipsește din dicționarul lui Mladenov.

Dicționarul Academiei Bulgare reprezintă rezultatele unei munci de ani de zile și sîntem siguri că eforturile cercetătorilor bulgari, conduse de învățați al căror nume a depășit de mult granițele țării lor, vor fi încununat de succes.

Apariția acestui dicționar va ușura extrem de mult alcătuirea dicționarelor bilingve (bulgar-francez etc.) și în special alcătuirea unui dicționar bulgar-romin, a cărui necesitate se simte atît de mult.

C. Velichi

O «introducere în lingvistică» în povestiri pe înțelesul tuturor
(L. USPENSKI, Slovo o slovah. Ocerki o iazîke. Leningrad, Detghiz,
1954, 296 pag.).

Acum cîteva luni s-a adus în librăriile noastre, din păcate în prea puține exemplare, o nouă carte apărută în Editura de stat pentru literatură pentru copii a Ministerului Învățămîntului din R.S.F.S.R.: «Un cuvînt despre cuvinte» (cu subtitlul «Studii despre limbă») de scriitorul sovietic L. Uspenski. Destinată copiilor mai mari, ea are ca redactor științific pe prof. S. G. Parhudarov, membru corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S., iar din prefața autorului se înțelege că redactarea a fost urmărită și de R. A. Budagov și B. A. Larin. Din înseși aceste date se poate presupune că nu e vorba de o carte pentru copii în care se face știință vulgarizată. Cartea are un conținut riguros științific și faptul că se adresează unor copii de vîrstă școlară n-a avut drept consecințe decît caracterul deosebit de atractiv și de accesibil al expunerii, care o face să fie citită cu plăcere și de oameni trecuți de vîrsta copilăriei și chiar de specialiști în domeniul lingvisticii.

În ciuda titlului, cartea nu se ocupă numai de cuvinte, ci de toate elementele limbii; în cele aproape 300 de pagini pe care le are, sînt atinse problemele de bază ale lingvisticii,

aproximativ acelea care se predau, de pildă, într-un curs de «Introducere în lingvistică» în anul I al facultăților de filologie. Spre deosebire însă de structura unui curs universitar, noțiunile fundamentale ale lingvisticii nu sînt «predate», ci ajung să fie cunoscute prin povestiri ingenios construite, prin comparații cu alte domenii mai cunoscute, prin anecdote și referințe la opere literare, prin exemple viu comentate, care duc la concluzii neașteptate pentru cititori, toate metodele fiind însoțite de desene sugestive pe marginea paginilor. În felul acesta, cartea este un model de expunere accesibilă a problemelor considerate dintre cele mai complicate în studiile de lingvistică: problema legăturii dintre limbă și gîndire (capitolul I), problema originii graiului, cu principalele teorii existente (capitolul al II-lea și al III-lea), metoda comparativă-istorică (capitolul al III-lea), clasificarea morfologică a limbilor (capitolul al VI-lea), caracterul abstract al categoriilor gramaticale (capitolul al VII-lea).

Scriitorul L. Uspenski stăpînește perfect noțiunile de lingvistică și dovada cea mai bună o constituie tocmai măiestria tratării

lor în forma cea mai accesibilă. În această tratare se fac simțite și calitățile sale de fin pedagog (din unele pasaje ale cărții se înțelege că autorul este profesor de limba rusă). Ceea ce impresionează însă în primul rând este înalta prețuire, respectul și dragostea pe care autorul le manifestă față de limbă și față de știința care se ocupă de ea, lingvistica; aceste sentimente sînt sădite și în cititor, care nu poate să nu se lase cucerit de caldul imn pe care autorul îl înalță limbii în fiecare pagină a cărții.

Aceasta este marea valoare educativă a cărții lui Uspenski: ea învață pe cititori — copii sau vîrstnici — să-și iubească limba maternă, să se intereseze de limbile altor popoare, să se gîndească la problemele de limbă, să înțeleagă regulile ortografice și gramaticale, să stimeze munca lingviștilor. În unele locuri autorul propune anumite teme, ca găsirea altor exemple pentru situații discutate în carte (de pildă exemple de cuvinte ieșite din uz care au fost ulterior repuse în circulație. p. 179), alteori îndemnul lui se referă la notarea materialului lexical inedit pe care-l oferă graiurile locale (p. 164), dar sarcina cea mai importantă pe care o trasează autorul cititorilor săi este cultivarea limbii, problemă căreia i se consacră un întreg capitol (al VIII-lea).

Cartea are o mare valoare educativă și prin exemplul pe care îl constituie pentru scriitorii noștri. În timp ce la noi există scriitorii care nesocotesc importanța problemelor de limbă și mai ales munca lingviștilor, scriitorul sovietic Uspenski găsește cele mai alese cuvinte de prețuire a științei lingvistice, «minunata știință a vorbirii omenești vii» (p. 104). Convingerea pe care Uspenski o are și o transmite cititorilor este că «știința limbii este una dintre cele mai serioase, mai profunde și mai seducătoare științe din lume» (p. 36).

*

Autorul își începe prefața cu înfățișarea legăturii indisolubile dintre limbă și viața omului, pentru a ajunge la întrebarea dacă ne cunoaștem destul de bine acest «uimitor instrument» care este limba. În acest scop,

el se folosește de o problemă de morfologie și de una de vocabular din limba rusă și de aici trece la probleme de limbă în spațiu și în timp, vorbind de mulțimea și diversitatea limbilor existente, de diferitele aspecte istorice și stilistice ale uneia și aceleiași limbi, de limbi vii și limbi moarte. Prin toate acestea se schițează de fapt obiectul de studiu al lingvisticii și prefața se încheie cu o cuceritoare prezentare a profesiei de lingvist. În acest cadru autorul își definește și scopul cărții:

«Cartea pe care o ții în mînă nu e scrisă ca să fie manual. Sarcina asta trebuie să o îndeplinească volume speciale de lucrări școlare, întregi cursuri universitare, studii și articole profunde și serioase.

Scopul acestei cărți este altul. Prin ea, eu am vrut să ridic puțin vălul care ascunde pentru tineri comoara lingvisticii; fie ca în ochii lor să strălucească măcar unele giuvaieruri acumulate în ea.

De aceea nici n-am încercat să expun aici în mod legat și succesiv toate problemele științei lingvistice. N-a intrat în intențiile mele să elucidez complet nici măcar unele capitole ale ei. Eu nu mi-am propus ca scop să povestesc totul, ci numai cîte ceva din țainele ei, poate nici măcar cele mai importante, fundamentale, dar în schimb cele mai accesibile înțelegerii și totodată destul de interesante.

Dacă, din zece cititori, unul care a citit această carte pînă la sfîrșit se va îndrepta spre alta, mai temeinică și mai serioasă, scopul meu va fi atins.

De asemenea, el va fi atins dacă, terminînd lectura, cititorul va medita și va privi altfel ceea ce dau manualele școlare de limbă.

În sfîrșit, dacă acei care vor citi acest «Cuvînt despre cuvinte» vor învăța să tragă cu urechea ei înșiși la vorbirea oamenilor din jurul lor, s-o observe și să mediteze asupra ei, în curînd va fi clar și pentru ei că o întregă lume li se deschide încă dintr-o parte, cu totul nouă și neașteptată. Și nimic nu e mai îmbucurător decît asta!»

Primul capitol al cărții, intitulat «Cuvîntul și gîndirea», este consacrat problemei legăturii dintre limbă și gîndire. Din titlurile

celor trei subcapitole (« Musafirul de seară », « De ce se minuna muncitorul Izot » și « O, dacă s-ar putea să vorbești cu sufletul, fără cuvinte »), se poate vedea metoda folosită de autor în întreaga carte: fiecare pagină aduce o surpriză, întrucât cele mai serioase probleme sînt tratate sub titluri curioase și captivante, care promit mai degrabă povești; cel mai adesea e vorba de referințe literare, cum e cazul tuturor celor trei subtitluri din capitolul I. De exemplu, « Musafirul de seară » este titlul unei nuvele de Kuprin în care autorul își exprimă uimirea față de taina actului vorbirii, iar Izot este un muncitor de pe Volga pe care Gorki l-a învățat carte și care nu înceta să se minuneze îndeajuns de posibilitatea citirii gîndurilor altor oameni.

Titlul capitolului al II-lea anunță « Povești și fapte adevărate ». În el se începe discutarea problemei originii graiului, pornindu-se de la explicațiile din textele biblice și de la cunoscutul fragment din Herodot referitor la experiența făcută de faraonul egiptean Psammetih cu cei doi copii nou născuți izolați de lume; sînt expuse apoi cele trei teorii « naturale » ale originii graiului: teoria onomatopeelor, teoria vorbirii copiilor și teoria exclamațiilor spontane.

Teoria marxistă a nașterii graiului în procesul de producție este expusă în capitolul al III-lea, intitulat « Omul și animalul ». De aici se ajunge la prezentarea metodei comparative-istorice și deci la problema familiilor de limbi.

Capitolul al IV-lea se ocupă de « Sunete și litere »: corespondența dintre scriere și pronunțare, frecvența unor sunete și a unor litere în diferite poziții, modificarea ortografiilor și fenomene fonetice, ca reducerea corpului fonetic al unor cuvinte.

În capitolul al V-lea, « Cuvîntul și viața lui », se discută probleme de vocabular: gruparea cuvintelor, cuvînt și noțiune, numărul cuvintelor dintr-o limbă, cuvinte vechi și regionale care ajută la înțelegerea sensului și a originii altor cuvinte, cazuri de evoluție semantică interesantă, cuvinte vechi repuse în circulație, nașterea cuvintelor noi, familia de cuvinte, cuvinte din

limbi înrudite și cuvinte internaționale. În acest capitol sînt prezentate multe curiozități lingvistice: « cuvîntul eroare » *zenit*, datorit greșelii unui copist (cuvîntul arab din care provine este *zamt*), cuvintele internaționale *autobus*, *troleibus* și *engl. bus*, născute prin greșita analiză a lui *omnibus*, răspîndirea internațională a cuvîntului *liliput* creat de J. Swift în cartea « Călătoriile lui Gulliver », spre deosebire de alte cuvinte lansate în aceeași lucrare care n-au prins etc.

Capitolul al VI-lea poartă titlul intraductibil « Glokaia kuzdra ». Enigma se lămururește în subcapitolul al 8-lea cu același titlu, în care autorul reproduce o frază creată de lingvistul sovietic L. V. Șcerba pentru a demonstra valoarea desinențelor și a sufixelor gramaticale. E vorba de o frază compusă din cuvinte care nu înseamnă nimic, dar care au elemente gramaticale rusești și acestea dau un oarecare înțeles întregului: *glókaia kúzdra štéko budlanú'a bókra i kudrcá-cit boké.ika*. (Din elementele gramaticale rusești atașate unor rădăcini inexistente în limba rusă, se înțelege că « un anumit obiect de genul feminin a săvîrșit într-un anumit fel o acțiune momentană răsfrîntă asupra unei ființe de genul masculin și e în curs de săvîrșire a altei acțiuni asupra puiului acelei ființe ».) Acest capitol, ca și capitolul al VII-lea « Mersul secolelor », se ocupă de probleme de gramatică. Pornindu-se în mod ingenios de la problema cuvintelor lungi și scurte în diverse limbi, se discută aici structura morfologică a cuvîntului și tipurile de limbi: flexionare, izolante, aglutinante și incorporante. Tot în capitolul al VI-lea se vorbește și despre valoarea și istoria unor sufixe.

Capitolul al VII-lea este consacrat evoluției structurii gramaticale a limbii, caracterului abstract al categoriilor gramaticale și specificului acestor categorii în diverse limbi, încheindu-se cu un subcapitol referitor la « chinurile traducătorilor ».

În tot cuprinsul cărții expunerea se distinge prin bogăția de exemple concrete din diverse limbi. Cum e și normal, majoritatea exemplurilor sînt furnizate de limba rusă și

de limbile slave, dar se dau și numeroase exemple din limbile romanice și din cele germanice (mai ales din engleză), din limba turcă, japoneză, coreeană și din limbile multor popoare de pe teritoriul U.R.S.S. Pentru cititorii români e interesant de semnalat existența unor exemple românești și, mai mult, prezentarea sumară a formării limbii române (p. 100—101) ca exemplu de legătură între studiul limbii și al istoriei.

Ultimul capitol al cărții este consacrat însă exclusiv limbii ruse. Capitolul constituie un cald apel la cultivarea limbii sau — cum spune autorul — la «apărarea» ei. Uspenski consideră că trei sînt pericolele care amenință o limbă literară: 1) imperfecta ei stăpînire din cauza culturii insuficiente, 2) insuficienta cunoaștere a limbii comune, deci împestrîțirea limbii cu pronunțări, forme gramaticale și cuvinte regionale și 3) împestrîțirea limbii cu cuvinte străine de jargon sau, astăzi, cu cuvinte străine «savante», de cele mai multe ori neînțelese în adevăratul lor sens și deci folosite unde nu trebuie. Deși se bazează pe material rusesc

afirmațiile din acest capitol au o valoare generală, întrucît pot fi aplicate la orice limbă.

Din această scurtă prezentare, care nu redă nici pe departe bogăția de idei a cărții «Un cuvînt despre cuvinte», se poate vedea totuși marea valoare a acestora și folosul pe care l-ar aduce traducerea ei în limba romînă. Cartea ar fi citită nu numai de elevi, ci și de profesorii lor, de studenții de la facultățile de filologie și de la secțiile de limba romînă ale institutelor pedagogice și ar trezi interesul pentru problemele de limbă chiar la o categorie mai largă de oameni de toate vîrstele și de toate profesiile.

Ideală ar fi însă nu numai o traducere propriu-zisă, ci o adaptare, cu adăugarea de exemple similare din limba noastră și cu explicații suplimentare la exemplele din limba rusă. În orice caz, însăși operația de traducere, destul de dificilă la o asemenea carte, trebuie făcută de un lingvist.

Mioara Avram

NOI LUCRĂRI LEXICOGRAFICE

ALBRECHT REUM

Petit dictionnaire de style, édition remaniée par H. Becker, Leipzig 1953.

Nu demult a apărut la Leipzig o nouă ediție a «Dictionarului de stil» de A. Reum. Titlul complet al lucrării ne arată că dictionarul se adresează în special germanilor care vor să cunoască bogăția limbii franceze: «Petit Dictionnaire de style à l'usage des allemands». Materialul bogat și bine ales este sistematizat astfel: se dau după cuvîntul titlu (în cazul substantivelor e indicat și genul) *sinonimele* lui — iar cînd nu există sinonime se indică prin cf. (confer) cuvintele apropiate ca sens de cuvîntul titlu — apoi antonimele. Se arată, în continuare, *epitetele* care pot determina substantivul respectiv, iar în cazul verbului — adverbele. Urmează indicarea construcțiilor, a legăturilor dintre cuvîntul titlu și alte cuvinte:

substantivele în construcții cu diverse verbe verbele cu regimul lor, apoi locuțiuni, proverbe și derivate. În felul acesta la fiecare cuvînt avem o imagine succintă a funcțiilor lui stilistice, a construcțiilor frazeologice posibile. Iată un mic exemplu: *une *punctualité* — Pünktlichkeit — *syn.* exactitude, — *epith.* grande, extrême, rigoureuse, — *pass.* être d'une grande ~; s'acquitter d'une commission avec ~.

Un amănunt: cuvîntul *homme* — om, e prezentat după un plan vast: substantivele și epitetetele privind vîrsta, talia, sănătatea, caracterul, manifestările intelectuale și morale, apoi verbele și adverbele în legătură cu mișcarea, senzațiile, activitatea multilaterală a omului, ocupă mai bine de șapte coloane în dictionar.

Lucrarea este instructivă și poate oferi un material interesant pentru orice dicționar similar. Problema sinonimiei și a variantelor stilistice preocupă nu numai pe lingviști, ci și pe scriitori și pe cititorii ope-

relor literare. Dicționarul de sinonime în pregătire la noi se poate orienta cu folos după tehnica și realizările dicționarului de stil prezentat în aceste puține cuvinte.

Gh. B.

PAUL ROBERT

Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française — les mots et les associations d'idées — ouvrage couronné par l'Académie française*. Casablanca—Paris, vol. I 1953; vol. II 1955

Din lucrarea citată au apărut primele volume (A—C; D—Fem). Dicționarul cuprinde cuvintele admise de Academia franceză, termenii științifici și tehnici importanți, neogismele intrate în uz, arhaismele atestate în textele vechi și clasice, precum și unii termeni argotici, familiari sau populari de circulație.

Un articol cuprinde, după cuvântul titlu (dat în ordine alfabetică), categoria gramaticală și etimologia, definiția fiecărui sens (de la cel general la cel special) precedată de indicațiile de domeniu, de cele stilis-

* Dicționar alfabetic și analogic al limbii franceze de Paul Robert — cuvintele și asociațiile de idei, lucrare premiată de Academia Franceză.

tice și gramaticale. Sensurile sînt ilustrate prin exemple care conduc la asociații de idei și permit trimiterea cititorului la o serie de cuvinte înrudite semantic și logic cu cuvîntul titlu (autorul insistă în introducere asupra caracterului analogic al dicționarului, considerînd că lucrarea pune astfel la îndemîna celui care o consultă posibilitatea de a găsi cuvintele necunoscute sau scăpate memoriei).

Urmează locuțiunile, expresiile, aluziile literare, istorice etc. Cuvîntul e exemplificat prin citate atît din clasici, cît și din contemporani, prin proverbe și adagii. În încheiere, se dau derivatele, compusele, antonimele și omonimele.

C. Const.

CONSULTAȚII

RĂSPUNS CITITORILOR

Prof. I. SIMION — Poiana

1. *Întrebare* : Cînd se poate spune că un substantiv precedat de o prepoziție formează o locuțiune adverbială?

1. *Răspuns* : După cum arătați și dv., substantivele precedate de una sau mai multe prepoziții trebuie considerate locuțiuni adverbiale atunci cînd țin locul unui adverb: *în veci — veșnic, cu atenție — atent, de minune — minunat*.

Această problemă nu a fost însă studiată mai în amănunt, astfel că nedumerirea dv. în legătură cu unele cazuri în care substantivul cu prepoziție poate fi considerat locuțiune adverbială ni se pare justificată.

De fapt o delimitare strictă a locuțiunilor adverbiale formate dintr-un substantiv cu prepoziție, de celelalte substantive cu prepoziție avînd valoare de complement circumstanțiale este, credem, imposibilă.

În general recunoaștem ușor o locuțiune atunci cînd ea prezintă o anumită vechime, o anumită unitate de sens, adică atunci cînd elementele ei componente nu-și mai păstrează, fiecare în parte, sensul pe care l-au avut inițial, de exemplu: *pe de rost, pesemne, de loc, devreme* etc.

Cînd însă locuțiunea adverbială este mai nouă, cînd elementele ei componente își păstrează fiecare în parte sensul, este mai greu să ne dăm seama dacă avem sau nu a face cu o locuțiune adverbială. Din această cauză, de exemplu, locuțiunile adverbiale:

cu duicșie, cu sfială, cu foc, fără întrerupere fără șir, de minune (Privește cu sfială; Vorbește fără șir; Cîntă de minune), deși echivalente cu un adverb, sînt considerate adesea simple substantive cu prepoziție și nu locuțiuni adverbiale, pe cîtă vreme *pe de rost* sau *de loc* sînt considerate întotdeauna locuțiuni adverbiale, chiar dacă nu sînt echivalente cu un adverb.

Datorită faptului că nu au fost încă stabilite criteriile de recunoaștere a locuțiunilor adverbiale formate dintr-o prepoziție și un substantiv, în « Gramatica limbii romîne » a Academiei R.P.R. întîlnim numeroase inconsecvențe. Astfel *cu putere* (vol. al II-lea, pag. 135) deși, după cum observați dv., echivalează cu un adverb, nu este considerat o locuțiune. De asemenea *de minune* (vol. al II-lea, pag. 137) este o locuțiune și trebuie deci să fie trecută printre locuțiuni.

În viitoarea ediție a gramaticii, se impune o mai atentă studiere a problemei locuțiunilor, care va permite înlăturarea numeroaselor inconsecvențe de acest fel.

2. *Întrebare* : Toate complementele circumstanțiale formate dintr-o prepoziție și un substantiv pot fi considerate locuțiuni adverbiale?

2. *Răspuns*. Hotărît că nu toate complementele circumstanțiale exprimate printr-o prepoziție și un substantiv sînt locuțiuni adverbiale.

În urma deseii lui întrebuițări, un substantiv cu prepoziție îndeplinind în propoziție rol de complement circumstanțial, poate să ajungă locuțiune adverbială. Dar aceasta nu este obligatoriu. Nu orice substantiv cu prepoziție, avînd funcțiunea de complement circumstanțial, este totodată și o locuțiune adverbială, după cum nu întotdeauna complementul circumstanțial este exprimat printr-un adverb. De exemplu în propoziția: *Cartea este pe masă, pe masă* este un complement circumstanțial de loc exprimat printr-un substantiv cu prepoziție, fără să fie în același timp și o locuțiune adverbială.

CORNELIU STOICA-Deva

Întrebare: În fraza de mai jos: « *Auzi-se eu din oameni că dacă vrei să nu te muște cîinii și să te lase în pace, cum îi vezi că sar la tine, să te tupilezi jos, la pămînt, și să-i lași să te latre cît le place, fără să te urnești din loc. . .* » (I. Creangă, « Amin-

tiri ») propoziția *să te latre* e o circumstanțială de scop sau de mod?

Răspuns: Această propoziție nu este nici circumstanțială de mod, nici circumstanțială de scop, pentru că nu arată nici scopul în vederea căruia se îndeplinește acțiunea din regentă (nu se poate pune întrebarea: Cu ce scop să-i lași?) și cu atît mai mult nu arată modul în care se petrece acțiunea din regentă.

Ea este o completivă directă pe lîngă verbul *să-i lași*, răspunzînd la întrebarea *ce?* (Ce să-i lași? Să te latre) ca și în cazurile *Nu te las să citești. Te las să pleci* etc.

În aceste exemple *a lăsa* prezintă o situație asemănătoare cu aceea a altor verbe (a permite, a îngădui etc.), care de asemenea se construiesc cu o completivă directă (Să le permiți (îngădui) să latre). Însă spre deosebire de aceste verbe care au întotdeauna un complement indirect în dativ, *a lăsa* se construiește cu un complement direct în acuzativ.

F. C.

CUPRINSUL REVISTEI

LIMBA ROMÂNĂ

ÎN ANII 1952—1955

ARTICOLE FESTIVE

Măreța sărbătoare a eliberării patriei noastre, nr. 4, 1953, p. 5--10.

Marea prietenie, nr. 5, 1953, p. 5--12.

10 ani de la eliberarea patriei noastre -- realizări în domeniul lingvisticii, nr. 4, 1954, p. 5--10.

LINGVISTICĂ GENERALĂ

Congresul al XIX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și sarcinile noastre (traducerea articolului editorial din « Russkii iazik v škole » nr. 6, 1952), nr. 1, 1953, p. 5--11.

V. I. Lenin și lingvistica marxistă (traducere din « Russkii iazik v škole » nr. 1, 1954), nr. 2, 1954, p. 5--12.

ASAN, F. Despre legătura dintre limbă și gândire, nr. 1, 1955, p. 51--59.

CIKOBAVA, A. S. Limba națională, limba literară și dialectele teritoriale (traducere), nr. 2, 1953, p. 17--21.

FISCHER, I. Metoda comparativă istorică, nr. 2, 1954, nr. 45--55.

GRAUR, AL. Legile interne de dezvoltare a limbii, nr. 4, 1954, p. 71--78.

MACREA, D. Învățătura lui I. V. Stalin, îndreptar în dezvoltarea și înflorirea activității lingvistice în țara noastră, nr. 1, 1952, p. 5--12.

MACREA, D. Lucrarea lui I. V. Stalin « Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S. » și sarcinile lingviștilor din Republica Populară Română, nr. 3, 1953, p. 5--16.

MACREA, D. Pe drumul dezvoltării lingvisticii din țara noastră, nr. 4, 1953, p. 5--10.

SĂVULESCU, T. O minunată călăuză a muncii științifice, nr. 1, 1952, p. 13--18.

STADNICENKO, A. Despre limba și scrierea chineză (traducere), nr. 4, 1953, p. 18--23.

FONETICĂ

PĂTRUȚ, I. Sisteme de transcriere fonetică, nr. 4, 1954, p. 79--84.

PETROVICI, E. Unele probleme de fonetică în lumina învățăturii staliniste despre limbă, nr. 3, 1953, p. 17--25.

- Procedee morfologice (din Proiectul de gramatică a limbii române), nr. 1, 1953, p. 28—30.
- Genul substantivelor în limba română (din « Gramatica limbii române »), nr. 2, 1953, p. 28—34.
- Diatezele, (din « Gramatica limbii române ») nr. 3, 1953, p. 26—32.
- Folosirea timpurilor (din « Gramatica limbii române »), nr. 4, 1953, p. 41—46.
- Felurile propozițiilor după înțeles (din « Gramatica limbii române ») nr. 1, 1954, p. 19—22.
- Ordinea propozițiilor în frază (din « Gramatica limbii române » vol. al II-lea), nr. 5, 1954, p. 18—27.
- Dicționarul rus-român elaborat de Institutul de lingvistică din București al Academiei R.P.R., nr. 1, 1954, p. 23—29.
- ALEXANDRESCU, P. Despre acordul predicatului cu subiectul, nr. 3, 1954, p. 22—26.
- BREBAN, V. Problemele elaborării « Dicționarului limbii române literare contemporane » în lumina învățării lui I. V. Stalin despre limbă și a experienței lexicografiei sovietice, nr. 4, 1953, p. 24—34.
- BRÎNCUȘ, GR. Un glosar juridic din 1815, nr. 6, 1955, p. 25—32.
- CANARACHE, ANA și MANECA, CONST. În jurul problemei vocabularului științific și tehnic, nr. 6, 1955, p. 16—24.
- CHERESTĂȘIU, V. Despre lexicografie și lexicologie în lumina învățării staliniste despre limbă, nr. 2, 1953, p. 22—27.
- FISCHER, I. și VASILIU, EM. Vorbirea directă și indirectă, nr. 4, 1953, p. 35—40.
- GRAUR, AL. Unele probleme ale vocabularelor profesionale, nr. 6, 1953, p. 23—28.
- GRAUR, AL. Genul neutru în românește, nr. 1, 1954, p. 30—40.
- GRAUR, AL. Cu privire la unele probleme de traducere, nr. 5, 1954, p. 22—33.
- IORDAN, I. Limba română actuală, nr. 4, 1954, p. 31—44.
- MACREA, D. Noua gramatică și ortografie a limbii române, nr. 2, 1953, p. 5—16.
- MACREA, D. După apariția primului volum al Dicționarului limbii române literare contemporane, nr. 5, 1955, p. 48—59.
- MANECA, CONSTANT. și CANARACHE, ANA vezi CANARACHE ANA
- MIHĂILĂ, GH. Observații asupra influenței ruse în vocabularul limbii române contemporane nr. 3, 1954, p. 27—35.
- NEDIOGLU, G. Independența subiectului, nr. 2, 1955, p. 13—22.
- NEDIOGLU, G. Propoziția verbală și propoziția nominală, nr. 5, 1955, p. 59—73.
- OCHEȘEANU, R. și VASILIU, L. Despre valoarea verbală și adjectivală a participiului, nr. 6, 1954, p. 16—21.
- PETROVICI, E. Elementele slave din limba română, mărturie a legăturii istorice dintre poporul nostru și poporul rus, nr. 1, 1952, p. 19—24.
- PETROVICI, E. Fondul principal de cuvinte al limbii române, nr. 1, 1953, p. 21—27.
- POGHIRC, C. Cu privire la aspectul verbal în limba română, nr. 6, 1953, p. 17—22.
- STANCIU, I. Dicționarul limbii române literare contemporane, nr. 3, 1955, p. 58—74.
- VASILIU, EM. Problema articolului și a funcțiilor sale în limba română, nr. 1, 1952, p. 32—36.
- VASILIU, EM. și FISCHER, I. vezi FISCHER, I.
- VASILIU, L. și OCHEȘEANU R. vezi OCHEȘEANU, R.

PROBLEME DE ORTOGRAFIE

- Hotărîrea pentru aprobarea noilor norme ortografice ale limbii romîne, nr. 5, 1953, p. 13-15.
- BYCK, J. Noua ortografie și istoria limbii romîne, nr. 6, 1954, p. 22-39.
- FISCHER, I. Aplicarea noii ortografii în editarea scriitorilor noștri, nr. 3, 1955, p. 75-81.
- GRIGORESCU, M. Principii gramaticale în ortografie, nr. 1, 1954, p. 45-50.
- IACOB, ȘT. Despre unele reguli de folosire a virgulei, nr. 4, 1955, p. 25-27.
- MACREA, D. Pe marginea discuțiilor asupra proiectului noii ortografii, nr. 1, 1952, p. 25-31.
- MACREA, D. Îmbunătățirea normelor ortografice ale limbii romîne, nr. 1, 1954, p. 5-9.
- STATI, S. Funcțiile virgulei și folosirea ei cu rol gramatical, nr. 4, 1955, p. 17-24.

CULTIVAREA LIMBII

- BULGĂR, GH. Cîteva observații asupra limbii și stilului revistei « Tînărul scriitor », nr. 2 1954, p. 40-44.
- CANARACHE, ANA Greșeli de traducere, nr. 2, 1955, p. 23-28.
- CHIDUN, A. În legătură cu limba unei publicații științifice, nr. 1, 1955, p. 86-88.
- SECHE, M. și L. Despre aplicarea noii ortografii în publicațiile noastre, nr. 6, 1954, p. 40-51.
- ȘARONI, ST. I. Tehnica nouă, nr. 1,2,3,4, 1955, p. 83-85.

ISTORIA LIMBII

- MACREA, D. Lingvistica rusă și sovietică despre limba romînă, nr. 6, 1954, p. 5-17.
- ROSETTI, AL. Pentru justa interpretare a limbii textelor noastre vechi, nr. 1, 1955, p. 60-64.

DIALECTOLOGIE

- PETROVICI, E. Unele probleme de dialectologie și geografie lingvistică, nr. 1, 1954, p. 10-18.
- PETROVICI, E. Repartiția graiurilor dacoromîne pe baza Atlasului lingvistic romîn, nr. 5, 1954, p. 5-17.

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

- KELEMEN, B. Un orientalist maghiar din Transilvania: Körösi Csoma Sandor, nr. 6, 1954, p. 86-91.
- MACREA, D. Gheorghe Șincai, nr. 2, 1954, p. 13-17.
- MACREA, D. Opera lingvistică a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, nr. 3, 1954, p. 5-21.
- MACREA, D. Opera lingvistică și filologică a lui Moise Gaster, nr. 1, 1955, p. 5-18.
- MACREA, D. Timotei Cipariu, nr. 2, 1955, p. 5-12.
- MACREA, D. Opera de slavist a lui Ion Bogdan, nr. 4, 1955, p. 5-16.
- MACREA, D. Ioan Bianu, nr. 6, 1955, p. 5-15.
- VASILIU, EM. Din activitatea în domeniul gramaticii a lui H. Tiktin, nr. 1, 1954, p. 51-60.

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

- ANDRIESCU, AL. Expresia idiomatică în romanul « Răscoala » de Liviu Rebreanu, nr. 4, 1955, p. 46-50.
- ANDRIESCU, AL. și MACAREVICI, C. Fidelitatea în traducerea poetică, nr. 5, 1955, p. 74-82.

- BULGĂR, GH. Mihail Sadoveanu și problemele limbii noastre literare, nr. 2, 1953, p. 35—46.
- BULGĂR, GH. Despre analiza limbii și a stilului unei opere literare, nr. 4, 1953, p. 57—63.
- BULGĂR, GH. Cuvinte despre arta literară și cultivarea limbii, nr. 5, 1955, p. 31—36.
- CAZACU, B. și ROSETTI, AL. vezi ROSETTI, AL.
- CAZACU, B. Unele probleme ale studierii limbii literare în lumina ultimelor lucrări ale lingviștilor sovietici, nr. 4, 1953, p. 47—56.
- CAZACU, B. Cîteva aspecte ale stilului din romanul « Descuț », nr. 3, 1954, p. 36—48.
- CAZACU, B. Aspecte ale oralității stilului lui Mihail Sadoveanu, nr. 5, 1955, p. 17—30.
- DĂNESCU, S. Preocupările lui Kogălniceanu despre limbă, nr. 6, 1953, p. 29—36.
- DUMITRAȘCU, P. Observații asupra limbii și stilului operei lui Ioan Pop-Reteganul, nr. 5, 1954, p. 44—49.
- DIMA, AL. Cîteva procedee fundamentale ale limbii artistice, nr. 2, 1955, p. 39—46.
- DIMITRESCU, FL. Observații asupra limbii personajelor lui C. Fața, nr. 3, 1955, p. 28—32.
- GUȚU, V. Indicații de metodă în vederea studierii sintaxei limbii romîne literare din secolul al XIX-lea, nr. 6, 1955, p. 33—50.
- IORDAN, I. Limba literară — privire generală, nr. 6, 1954, p. 52—77.
- IVĂNESCU, GH. Îndrumări în cercetarea morfologiei limbii literare romînești din secolul al XIX-lea, nr. 1, 1955, p. 19—39.
- LĂZĂREANU, B. Din zicalele adunate de Mihail Eminescu, nr. 1, 1952, p. 37—39.
- LĂZĂREANU, B. Cu privire la vocabularul dialectal din epoca de dibuire a poeziei lui Coșbuc, nr. 3, 1953, p. 33—35.
- MACAREVICI, C. și ANDRIESCU, AL. vezi ANDRIESCU, AL.
- MACREA, D. Eminescu și problemele limbii noastre. Pe marginea unei scrisori a lui Eminescu, nr. 5, 1953, p. 16—19.
- MACREA, D. Despre problemele studiului limbii literare, nr. 3, 1955, p. 17—39.
- MOISE, I. Cuvinte de origine rusă în opera lui I. Creangă, nr. 3, 1953, p. 49—51.
- MUNTEANU, ȘT. Un maestru al limbii poetice: G. Topîrceanu, nr. 4, 1955, p. 33—45.
- NOVICOV, M. Unele probleme ale stilului în lumina învățăturii tovarășului Stalin despre lingvistică, nr. 1, 1952, p. 40—46.
- PETRESCU, A. Despre lexicul arhaic în romanul istoric al lui Mihail Sadoveanu, nr. 6, 1954, p. 78—85.
- PETROVICI, E. Limba lui Dimitrie Cantemir, nr. 6, 1953, p. 5—16.
- PIENESCU, GH. Cu privire la editarea clasicii noastre, — probleme de textologie, nr. 2, 1954, p. 28—39.
- ROSETTI, AL. Cîteva probleme ale limbii primelor texte romînești, nr. 4, 1954, p. 59—63.
- ROSETTI, AL. și CAZACU, B. Probleme de fonetică în studiul limbii romîne literare din secolul al XIX-lea, nr. 2, 1955, p. 29—38.
- ROSETTI, AL. M. Sadoveanu, artist al cuvîntului, nr. 5, 1955, p. 7—9.
- SADOVEANU, M. Limba povestirilor istorice, nr. 3, 1955, p. 5—16.
- SALA, M. Contribuția la cercetarea evoluției stilului lui Mihail Sadoveanu, nr. 5, 1955, p. 37—47.
- SECHE, M. și L. Procedee grafice pentru realizarea comicului în opera satirică a lui I. L. Caragiale, nr. 4, 1954, p. 64—70.
- TEAHA, T. Slavici și problemele limbii noastre, nr. 3, 1954, p. 49—59.
- SIMONESCU, D. Limba și stilul operei lui Mihail Kogălniceanu, nr. 5, 1954, p. 34—43.
- STANCIU, I. Rolul literaturii în dezvoltarea gîndirii și vorbirii la copilul de vîrstă preșcolară, nr. 2, 1953, p. 47—64.
- VIANU, T. Nicolae Bălcescu, artist al cuvîntului, nr. 1, 1953, p. 31—44.
- VIANU, T. Observații asupra limbii și stilului lui G. Bogza, nr. 2, 1954, p. 18—27.
- VIANU, T. Din problemele limbii literare romîne a secolului al XIX-lea, nr. 4, 1954, p. 45—58.

VIANU, T. Arta lui Rabelais, nr. 3, 1953, p. 36—48.

VIANU, T. Cercetarea stilului, nr. 3, 1955, p. 40—57.

VIANU, T. Observații despre limba și arta literară a lui M. Sadoveanu, nr. 5, 1955, p. 10—16.

VITNER, I. Probleme ale limbii literare în opera lui I. L. Caragiale, nr. 1, 1953, p. 45—56.

URSU, D. Probleme de limbă în revista « România literară » din 1855, nr. 1, 1955, p. 40—50.

LINGVISTICA DE PESTE HOTARE

MACREA, D. Din problemele lingvisticii sovietice. După o vizită în Uniunea Sovietică, nr. 1, 1953, p. 12—20.

MACREA, D. Probleme și realizări ale lingvisticii bulgare. După o vizită în R.P. Bulgaria, nr. 6, 1953, p. 37—45.

MACREA, D. Activitatea lingvistică în Republica Populară Ungară, nr. 5, 1954, p. 50—57.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

Unele probleme ale predării limbilor în învățământul elementar și mediu, nr. 5, 1953, p. 20—23.

Predarea limbii române în școlile profesionale din sistemul rezervelor de muncă, nr. 6, 1953, p. 53—60.

Predarea limbii maghiare în școlile din Cluj, nr. 6, 1953, p. 75—83.

ASAN, F. Cîteva probleme în legătură cu predarea limbii române în clasa a X-a medie, nr. 4, 1953, p. 72—74.

BANYAI, L. Despre predarea limbii române în școlile minorităților naționale în lumina experienței școlii sovietice, nr. 1, 1952, p. 58—64.

BĂDULESCU, D. O lecție de limbă română la clasa a XI-a, nr. 3, 1953, p. 69—75.

BOLDAN, E. Limba română în noile programe școlare, nr. 1, 1952, p. 47—51.

BUCIUM, S. Cu privire la pronunțarea corectă a limbii ruse, nr. 2, 1953, p. 78—82.

BUCIUM, S. Predarea alternanței sunetelor în limba rusă, nr. 1, 1954, p. 64—69.

BULGĂR, GH. și SCRIDON, G. vezi SCRIDON, G.

CHELMER, B. Pentru folosirea metodei comparative la predarea gramaticii limbii ruse în școlile noastre, nr. 1, 1953, p. 66—71.

FORIS, A. Importanța metodei comparative în predarea limbii române în școlile maghiare, nr. 1, 1954, p. 61—63.

IONESCU, C. G. Predarea propoziției predicative, nr. 2, 1954, p. 61—65.

KARPOV, I. V. Învățământul politehnic în școala medie și sarcinile predării unei limbi străine (traducere), nr. 3, 1953, p. 52—62.

KROTOV, M. Primele lucrări scrise pentru dezvoltarea limbii elevilor de clasa a V-a (traducere), nr. 1, 1953, p. 57—63.

LOSNER, D. Cu privire la studierea predării participiului rus în școlile românești, nr. 5, 1954, p. 72—77.

LULAKOV, N. N. Despre sistematizarea materialului la lecțiile de gramatică (traducere), nr. 2, 1953, p. 65—71.

MANECA, C. Analiza muncii de predare a limbii române în școlile medii tehnice în lumina rezultatelor examenelor din anul școlar 1952/1953, nr. 6, 1953, p. 46—52.

MUNTEANU, ȘT. Din experiența școlii noastre. Cîteva probleme în legătură cu analiza gramaticală și stilistică în școală, nr. 3, 1953, p. 63—68.

NICOLESCU, A. Probleme în legătură cu predarea limbii române în școlile pedagogice, nr. 5, 1953, p. 42—47.

NICOLESCU, T. Observații asupra examenelor de limba rusă din sesiunea iunie 1954, nr. 5, 1954, p. 66—78.

- NICULESCU, L. Observații asupra predării limbii ruse în școlile medii și superioare, nr. 6 1953, p. 61-68.
- OIȚĂ, I. Cu privire la unele probleme ale predării comparative a adjectivului în școlile noastre, nr. 4, 1953, p. 64-71.
- PASCU, N. Pentru continua îmbunătățire a predării limbii ruse în școlile noastre, nr. 1, 1952, p. 52-57.
- PĂTRUȚ, I. Însemnătatea cunoașterii limbii slave vechi pentru limba română și limba rusă, nr. 2, 1954, p. 56-60.
- POPESCU, I. Cîteva observații asupra manualelor de istorie a literaturii romîne pentru învățămîntul mediu, nr. 4, 1955, p. 57-68.
- RIZESCU, I. Probleme în legătură cu predarea limbii romîne în clasele I-IV, nr. 5, 1953, p. 24-28.
- SĂULESCU, M. Pentru îmbunătățirea predării gramaticii în clasele I-IV, nr. 2, 1953, p. 72-73.
- SCRIDON, G. Pentru cunoașterea specificului limbilor romînă și maghiară la predarea limbii romîne în școlile maghiare, nr. 1, 1953, p. 72-78.
- SCRIDON, G. și BULGĂR GH. Limba romînă în școlile cu limba de predare maghiară, nr. 6, 1953, p. 69-74.
- SCRIDON, G. și ȘCHIAU, O. Observații în legătură cu predarea noțiunii de timp, nr. 2, 1955, p. 47-54.
- SCRIDON, G. și ȘCHIAU, O. Indicații metodice privind despărțirea cuvintelor în silabe, nr. 4, 1955, p. 51-56.
- STATI, S. Probleme în legătură cu predarea limbii romîne în clasele V-VII, nr. 5, 1953, p. 29-36.
- STATI, S. Observații asupra examenelor de limba romînă din sesiunea iunie 1954, nr. 5, 1954, p. 58-65.
- ȘCHIAU, O. și SCRIDON, G. vezi SCRIDON, G.
- VASILIU, EM. Probleme în legătură cu predarea limbii romîne în clasele VIII-XI, nr. 5, 1953, p. 37-41.

DISCUȚII

- ANDRIESCU, AL. Numirea acțiunilor prin infinitive lungi substantivate în terminologia științifică și tehnică, nr. 3, 1954, p. 83-90.
- BELDESCU, G. Predicatul, nr. 1, 1955, p. 65-72.
- BUJOR, I. I. Genul substantivelor în limba romînă, nr. 6, 1955, p. 51-64.
- CIORĂNIC, I. Despre articol, nr. 4, 1953, p. 82-87.
- CIORĂNIC, I. Predarea părților componente ale cuvîntului în clasele V-VI, nr. 5, 1954, p. 78-82.
- DRAȘOVEANU, D. D. Concesivă sau adversativă? nr. 3, 1954, p. 91-95.
- IONAȘCU, AL. Despre structura cuvîntului, morfeme, procedee gramaticale, nr. 4, 1953, p. 75-81.
- IONAȘCU, AL. Cu privire la clasificarea cuvintelor în părți de vorbire, nr. 2, 1955, p. 55-67.
- MACREA, D. Despre originea și structura limbii romîne, nr. 4, 1954, p. 11-30.
- MILETINEANU, I. În legătură cu terminologia tehnică și științifică în standardele de stat, nr. 3, 1954, p. 74-82.
- PAȘCA, Șt. În legătură cu «integrarea» limbilor și a dialectelor, nr. 3, 1953, p. 84-91.
- PĂTRUȚ, I. Legea silabelor deschise în limbile slave și urme ale ei în scrierea veche romînească, nr. 4, 1955, p. 74-82.
- PĂTRUȚ, I. Despre componența cuvintelor flexibile ale limbii romîne, nr. 6, 1955, p. 65-71.
- ROSETTI, Al. Despre valoarea perfectului simplu, nr. 4, 1955, p. 69-73.

- STATI, S. Există propoziții cauzale coordonate? nr. 6, 1954, p. 92—98.
 STATI, S. Elipsa, nr. 2, 1955, p. 68—74.
 ZDRENGHEA, M. Pentru un dicționar istoric al limbii române, nr. 3, 1954, p. 69—73.
 ZDRENGHEA, M. Adjective determinative sau pronume (posesive, demonstrative, interogative-relative și nehotărâte)? nr. 4, 1955, p. 83—90.
 ZDRENGHEA, M. Pentru noi anchete dialectale nr. 6, 1955, p. 65—71.

DĂRI DE SEAMĂ

- Activitatea colectivelor de dialectologie ale institutelor de lingvistică din București și Cluj, nr. 6, 1953, p. 84—88.
 Analiza activității revistei « Limba română » nr. 6, 1953, p. 89—93.
 BOCIORT, I. Unele probleme ale studiului limbii române în școli. Pe marginea volumului « Congresul învățătorilor din R.P.R. », nr. 5, 1953, p. 48—53.
 BOLOCAN, GH. și OTOBÎCU, C. Creșterea tinerelor cadre — sarcină importantă a comunistilor, nr. 1, 1955, p. 73—79.
 BOLOCAN, GH. Conferința internațională a slaviștilor, nr. 6, 1955, p. 74—76.
 BULGĂR, GH. Despre activitatea Societății de științe istorice și filologice, nr. 3, 1954, p. 102—105.
 BULGĂR, GH. 50 de ani de la apariția primelor opere ale lui M. Sadoveanu, nr. 6, 1954, p. 99—102.
 BURGHELEA, C. și VASILIU, EM. Sesiunea științifică a Facultății de filologie a Universității « C. I. Parhon », nr. 5, 1955, p. 77—82.
 C. B. G. Sesiunea științifică a Universității « C. I. Parhon » — Facultatea de filologie, nr. 4, 1954, p. 85—89.
 CHERESTEȘIU, V. Dezbaterile asupra Dicționarului limbii române, nr. 1, 1952, p. 65—69.
 CRISTESCU, M. Institutul de limbi străine din București, nr. 1, 1953, p. 81—84.
 D. S. Lucrări lingvistice româno-ruse în Biblioteca Muzeului româno-rus, nr. 3, 1953, p. 80—83.
 DĂNILĂ, N. Consfătuirea asupra problemelor de lexicografie la Institutul de lingvistică al Academiei de științe a U.R.S.S., nr. 2, 1953, p. 88—92.
 GHEȚIE, I. Sesiunea specială a Academiei R.P.R. dedicată problemelor limbii literare, nr. 2, 1955, p. 75—79.
 GHEȚIE, I. Comunicările de lingvistică prezentate la sesiunea științifică anuală a Secției a VIII-a a Academiei R.P.R., nr. 5, 1955, p. 83—88.
 GRIGORESCU, M. și ȘUTEU, F. Sesiunea științifică anuală a Secției a VI-a a Academiei R.P.R., nr. 2, 1954, p. 66—74.
 ILIESCU, M. și ȘUTEU, V. Dicționarul într-un volum al limbii române literare contemporane, nr. 1, 1954, p. 66—74.
 LĂZĂREANU, B. Ioan Urban Jarnik și Andrei Bîrseanu, nr. 1, 1953, p. 79—80.
 LEONTE, L. Din activitatea colectivului de lingvistică de la Filiala Iași a Academiei R.P.R., nr. 6, 1955, p. 77—79.
 M. G. Comunicarea prezentată de lingvistul bulgar Prof. Stoiko Stoikov la Institutul de lingvistică din București, al Academiei R.P.R., nr. 1, 1954, p. 70—73.
 NAGIȚ, C. și ZAMFIRESCU, I. Din activitatea cercului de comunicări și referate al Institutului de lingvistică din București, nr. 3, 1955, p. 82—85.
 OIȚĂ, I. Conferința științifică a colectivelor de catedră de la Institutul « Maxim Gorki », nr. 2, 1954, p. 79—82.
 OTOBÎCU, C. Cursurile de îndrumare a cadrelor didactice (I.C.D.) la specialitatea limba română, în vara anului 1953, nr. 5, 1953, p. 54—59.
 OTOBÎCU, C. și BOLOCAN, GH. vezi BOLOCAN, GH.

- RIZESCU, I. Discuțiile asupra legilor interne de dezvoltare a limbii în Consiliul științific al Institutului de lingvistică al Academiei de Științe din U.R.S.S., nr. 2, 1953, p. 83—87.
- RIZESCU, I. Sesiunea științifică comună a Institutului de lingvistică al Academiei de Științe a U.R.S.S. și a Institutului de istorie, limbă și literatură al Filialei moldovenești a Academiei de Științe a U.R.S.S., consacrată problemelor lingvisticii moldovenești, nr. 1, 1952, p. 70—72.
- SALA, M. Din activitatea Secției de dialectologie a Institutului de lingvistică din București, nr. 3, 1953, p. 76—79.
- SALA, M. Din activitatea cercului de lingvistică al Facultății de filologie din București, nr. 1, 1954, p. 78—80.
- SALA, M. Ședința lărgită a Consiliului științific al Institutului de lingvistică din București, nr. 2, 1954, p. 75—78.
- SALA, M. Anchete dialectale, efectuate în anul 1954, nr. 6, 1954, p. 103—105.
- STAN, I. Despre unele probleme ale dicționarului dialectal al limbii române, nr. 4, 1955, p. 91—96.
- ȘUTEU, F. Probleme de limbă literară în discuția Institutului de lingvistică din București, nr. 3, 1954, p. 99—101.
- ȘUTEU, F. și GRIGORESCU M. vezi GRIGORESCU, M.
- ȘUTEU, V. Primul volum al « Dicționarului limbii române literare contemporane » în discuția Consiliului științific al Institutului de lingvistică din București, nr. 3, 1954, p. 96—98.
- ȘUTEU V. și ILIESCU, M. vezi ILIESCU, M.
- ȘUTEU, V. Ședința Consiliului științific al Institutului de lingvistică din București, consacrată discutării Dicționarului rus-român, nr. 5, 1954, p. 83—86.
- VASILIU, EM. și BURGHELEA, C. vezi BURGHELEA, C.
- VASILIU, L. Cursul de îndrumare a cadrelor Institutului de lingvistică din București, nr. 4, 1953, p. 88—90.
- ZAMFIRESCU, I. și NAGÎȚ, C. vezi NAGÎȚ C.

RECENZII

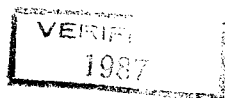
- AHMANOVA, O. S. Glossematica lui Louis Hjelmslev, ca manifestare a decadenței lingvisticii burgheze contemporane, nr. 5, 1953, p. 72—75 (*Em. Vasiliu*).
- ANDRIANOV, R. și MIHALCI, D. E. Dicționarul romîno-rus, nr. 4, 1953, p. 94-98 (*Șipoteanu, S.*).
- AVANESOV, R. I. și ORLOVA, G. V., Problemele studierii dialectelor în limbile popoarelor din U.R.S.S., nr. 1, 1954, p. 87—90 (*I. Calotă*).
- AVRORIN, V. A., BUDAGOV, R. A., DEȘERIEV, I. D., SEREBRENNIKOV, B. A., ULREATOVA, R. I., ȘVEDOVA, N. I. Problemele alcătuirii gramaticilor descriptive, nr. 6, 1953, p. 104—107 (*Fl. Dimitrescu*).
- BORKOVSKI, V. I. Problemele sintaxei limbii ruse contemporane, nr. 1, 1952, p. 78—79.
- BUDAGOV, R. A. Fondul principal de cuvinte al limbilor romanice și sarcinile studierii lui, nr. 4, 1953, p. 103—107 (*C. Oțobîcu*).
- COLOSS, L. L. Despre obiectul stilisticii, nr. 5, 1953, p. 71—72 (*V. Guțu*).
- CORLĂTEANU și RUSSEV, Dicționarul rus-romîn, Moscova, 1954, (Vs. Surjikov, Un nou dicționar rus-romîn), nr. 4, 1955, p. 94—100.
- CVASNIN, V. P., Critica orînduirii capitaliste la lecțiile de literatură, nr. 1, 1953, p. 94—95 (*C. Oțobîcu*).
- DELEANU, BUDAI, I. Țiganiada, ESPLA, 1954, (G. Istrate, O nouă ediție a « Țiganiadei », nr. 2, 1954, p. 83—90.
- DICKENS, CH., Documentele postume ale clubului Pickwick, ESPLA, București, 1954, în romînește de I. Pas și M. Popescu, nr. 5, 1955, p. 97—103 (*M. Rahmil*).

- Dicționarul român-bulgar, Sofia, 1954, nr. 4, 1955, p. 100—104 (*A. Tudose-Drochia*).
 Dicționarul limbii bulgare literare contemporane, nr. 6, 1955, p. 80—82 (*C. Velichi*).
 Dicționar tehnic nr. 2, 1954, p. 92—96. (*C. Manea*).
 Discuția despre limba literară, « Contemporanul », nr. 2, 1955, p. 86—92 (*R. Ocheșeanu*).
 EFIMOV, A. I. Cîteva probleme ale dezvoltării limbii literare ruse din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, nr. 6, 1953, p. 107—110 (*Luiza Seche*).
 EVGHENIEVA, A. P. Despre tipul de dicționar într-un volum al limbii ruse din epoca sovietică, nr. 5, 1953, p. 67—71 (*V. Fettinger*).
 FIODOROV, A. V. Probleme de bază ale teoriei traducerii, nr. 1, 1953, p. 97—98 (*I. Rizescu*).
 GORNUNG, B. V. Problema înrudirii dintre limbi și formarea familiilor lingvistice, nr. 6, 1954, p. 108—112 (*A. Vraciu*).
 GORSKI, D. P. și KOMLEV, N. G. Contribuții la problema raportului dintre logică și gramatică, nr. 4, 1954, p. 95—97 (*A. Vasiliu*).
 GRAUR, AL. Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne, nr. 2, 1955, p. 80—86 (*M. Iliescu*).
 GUHMANN, M. M. Împotriva idealismului și reacțiunii în lingvistica americană contemporană, nr. 2, 1953, p. 93—95 (*Em. Vasiliu*).
 GURÎCEVA, M. I. și SEREBRENNIKOV, B. A. Sarcinile studierii fondului principal de cuvinte al limbii, nr. 3, 1954, p. 110—111 (*I. Zamfirescu*).
 IORDAN, I. Nume de locuri romînești în Republica Populară Romînă, vol. I, Ed. Academiei R.P.R., 1952 (*Cheresteșiu, V.* « Împotriva unor noi manifestări de cosmopolitism în lingvistică ».) nr. 1, 1953, p. 85—91.
 IURKEVICI, G. Metoda intuitivă în predarea literaturii, nr. 2, 1953, p. 98—99 (*E. Daisa*).
 IVANOV, V. V. Clasificarea genealogică a limbilor și noțiunea înrudirii dintre limbi, nr. 6, 1954, p. 106—108 (*I. Moise*).
 KONIKOV, R. A. Din experiența muncii în școală în legătură cu vocabularul, nr. 3, 1953, p. 92—93 (*D. Iosif*).
 KUZMIN, F. I. Cu privire la rezultatul discuției asupra cursului « Introducere în lingvistică », nr. 5, 1954, p. 89—91 (*Gh. Mihăilă*).
 KUZNEȚOV, P. S. Clasificarea morfologică a limbilor, nr. 1, 1955, p. 77—82 (*A. Vraciu*).
 LEȘKA, O. Despre structuralism (Două concepții despre gramatică ale « Cercului lingvistic de la Praga »), nr. 1, 1954, p. 96—99 (*L. Seche*).
 Literatura noastră clasică, nr. 1, 1954, p. 81—84 (*Gh. Bulgăr*).
 MACREA, D. Probleme de fonetică, nr. 6, 1953, p. 100—104 (*A. Niculescu*).
 NIKOLSKI, V. A. Despre unele procedee de activizare a lucrărilor la limba rusă, nr. 1, 1952, p. 79.
 OJEGOV, S. I. Cu privire la problema modificărilor în vocabularul limbii ruse în epoca sovietică, nr. 4, 1953, p. 100—103 (*Ț. Vilan*).
 PANN, A. Pagini alese, ESPLA, 1954, nr. 3, 1954, p. 106—108 (*S. Stati*).
 PIOTROVSKI, R. G. Despre atlasul dialectologic moldovenesc, nr. 4, 1953, p. 107—109 (*E. Lungu*).
 POPOV, P. S. Cuvîntul în lumina învățaturii marxiste despre legătura directă dintre limbă și gîndire, nr. 5, 1954, p. 87—89 (*Gh. Mihăilă*).
 Primii noștri poeți, ESPLA, 1954, nr. 4, 1954, p. 90—94 (*C. Căplescu*).
 Probleme ale literaturii noi din R.P.R. nr. 1, 1954, p. 84—86 (*S. Stati*).
 Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, nr. 4, 1953, p. 91—94 (*D. Macrea*).
 Problemele științei literare sovietice în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin despre lingvistică nr. 4, 1953, p. 91—94 (*Macrea, D.*).
 Problemele lingvisticii moldovenești, nr. 6, 1953, p. 94—100 (*I. Moise*).

- REUM, A. Petit Dictionnaire de style a l'usage des allemands, nr. 6, 1955, p. 85—86 (*Gh. Bulgăr*).
- Revista de pedagogie (nr. 2, 1953), nr. 5, 1953, p. 63—67 (*M. Seche*).
- ROBERT, P. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, nr. 6, 1955, p. 86 (*C. Const.*).
- SEREBRENNIKOV, B. A. Contribuții la problema legăturii dintre limbă și istoria societății, nr. 3, 1953, p. 93—95 (*M. Seche*).
- SERGHIEVSKI, N. V. Introducere în lingvistica romanică, nr. 1, 1954, p. 92—96 (*A. Vraciu*).
- SIDOROVA, Z. I. Studiul lucrării lui I. V. Stalin « Marxismul și problemele lingvisticii » în clasa a X-a a școlii medii, nr. 1, 1952, p. 79.
- STEPANOV, G. K. Despre stilul operelor literare, nr. 1, 1953, p. 95—97 (*Gh. Bulgăr*).
- STOLIAROV, I. Dezvoltarea gândirii logice a elevilor la lecțiile de gramatică, nr. 1, 1953, p. 97—98 (*L. Stoca*).
- Studii și cercetări lingvistice II/1952, nr. 1, 1953, p. 92—94 (*S. I.*).
- Studii și cercetări lingvistice, 1—2/1954, nr. 2, 1955, p. 92—97 (*C. Cocian*).
- Studii și cercetări lingvistice, 3—4/1954, nr. 2, 1955, p. 97—99 (*S. Stati*).
- Studii și cercetări de istorie literară și folclor, 1952, nr. 5, 1953, p. 60—63 (*A. Georgescu*).
- Studii și cercetări de istorie literară și folclor, 1953, nr. 3, 1955, p. 86—91 (*C. Căplescu*).
- TERPIGOREV, A. M. Reglementarea terminologiei tehnice, nr. 4, 1953, p. 98—100 (*A. Niculescu*).
- TOMĂȘEVSKI, B. V. Limbă și stil, nr. 2, 1953, p. 95—97 (*S. Stati*).
- TOPÎRCEANU, G. Poezii, ESPLA, 1954, nr. 5, 1954, p. 91—95 (*C. Otobîcu*).
- TVARDOVSKI, AL. Țara Muravia (*Em. Levițki*, Pe marginea versiunii românești a poemului « Țara Muravia »), nr. 3, 1955, p. 92—96.
- USPENSKI, L. Slovo o slovah. Oceriki o iazîke. Leningrad, Detgiz, 1954 (*Mioara Avram*
O « Introducere în lingvistică » în povestiri pe înțelesul tuturor); nr. 6, 1955, p. 82—84.
- VIANU, T. Probleme de stil și artă literară, ESPLA, 1955, nr. 5, 1955, p. 92—96 (*Gh. Bulgăr*).
- VINOGRADOV, V. V. Unele probleme ale lexicologiei istorice ruse, nr. 1, 1954, p. 90—92 (*F. Șuteu*).
- VINOGRADOV, V. V. Principalele tipuri de sensuri lexicale ale cuvîntului, nr. 2, 1954, p. 96—98 (*A. Avram*).
- VINOGRADOV, V. V. Unele sarcini ale studiului sintaxei propoziției, nr. 3, 1954, p. 108—110 (*M. Grigorescu*).
- ZIDER, R. și MATUSEVICI, M. I. Contribuții la istoria teoriei fonemului, nr. 3, 1953, p. 95—97 (*F. Asan*).
- VEGHINȚEV, V. A. Istoria poporului și dezvoltarea limbii, nr. 6, 1953, p. 110—112 (*S. Stati*).

★

TURDEANU, M. Necrolog, nr. 5, 1954, p. 99 (*D. Macrea*).

4